

Pintors i altres Artífexs de la València Medieval

Asunción Mocholí Roselló

EDITORIAL
UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

*PINTORS
I ALTRES ARTÍFEXS
DE LA
VALÈNCIA MEDIEVAL*

Asunción Mocholí Roselló

Editorial
Universitat Politècnica de València

Primera edició 2014 (Versió impresa)
Primera edició, 2013 (versió electrònica)

© Asunción Mocholi Roselló

© de la presente edició: Editorial Universitat Politècnica

ISBN 978-84-8363-973-3 (versió impresa)

Ref.: 6095_01_01_02

Queda prohibida la reproducció, la distribució, la comercialització, transformació i, en general, qualsevol altra forma d'explotació, per qualsevol procediment, de la totalitat o de qualsevol part d'aquesta obra sense autorització expressa i per escrit dels autors.

*Als meus fills, Samuel i Diego, pel seu afecte.
A José, el meu marit, per la seua paciència.
Als meus pares, Paco i Carmen, In memoriam.*

PREÀMBUL

La consulta o recerca de les fonts documentals és un fet que es fa des de sempre, des de l'existència d'aquestes fonts, encara que la consulta, en principi, no es feia especialment per investigar i realitzar un discurs d'artistes, sinó més per copiar o recopilar la documentació a fi de preservar-la o de difondre-la. Però, gràcies a aquesta feina es descobriren, encara que d'una manera casual, documents sobre pintors, escultors, mestres d'obra i altres artífexs. És a partir del segle XVI quan la finalitat de la cerca en fonts documentals està més encaminada cap a l'estudi de la documentació d'artistes, i s'endinsa en obres com la de Vasari,¹ en la que l'autor redacta la biografia de pintors, escultors i arquitectes italians. Pel que fa a la recerca documental d'artistes al Regne de València, un dels primers estudiosos que va fer aquest tipus de tasca fou el reverend fra Agustí d'Arquers² i Jover,³ escriptor i historiador del segle XVIII. En el segle XIX tenim historiadors tan importants com en Manuel R. Zarco del Valle,⁴ n'Agustín Ceán Bermúdez i en Cipriano Muñoz y Manzano, comte de la Viñaza⁵ i, per descomptat, en Josep Ruiz de Lihory, baró d'Alcalalí,⁶ que l'any 1897 va publicar un primer diccionari d'artistes valencians (pintors i escultors). Encara que els anomenats estudiosos i historiadors van aportar bona part de documentació és, amb diferència, en Josep Sanchis i Sivera,⁷ canonge de la catedral de València, que va reunir, des dels primers anys del segle XX, notícies documentals d'un gran valor històric i artístic. La raó del seu treball va estar donada per la influència i la pràctica d'estudi que va rebre d'en Roc Chabàs,⁸ erudit i amb gran experiència com a arxiver. Al principi dels anys 50 del mateix segle, el compilador de documents va ser en Lluís Cerveró i Gomis,⁹ que publicà nombroses notícies sobre pintors

¹ Vasari, Giorgio, 1550 i 1568.

Las vidas de los más excelentes pintores, escultores y arquitectos.

² En algunes publicacions: Arqués Jover

³ d'Arquers i Jover, Agustí. 1982.

Colección de pintores, escultores desconocidos sacada de instrumentos antiguos, auténticos. Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia. Alcoi, 1982.

⁴ Zarco del Valle, Manuel. 1869-1874.

Datos documentales para la historia del arte español, II: Documentos de la catedral de Toledo, col·lecció formada durant els anys 1869-74, Centro de Estudios Históricos, Madrid.

⁵ Viñaza, comte de la, (Cipriano Muñoz y Manzano) 1889.

Adiciones al diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes de España, d'en J. A. Ceán Bermúdez. Madrid, 1889.

⁶ d'Alcalalí, baró, (Josep Ruiz de Lihory). 1897.

Diccionario biográfico de artistas valencianos, València, 1897.

⁷ Sanchis i Sivera, Josep, 1909-1931.

La Catedral de Valencia. Guía histórica y artística. València, 1910; "Los primeros pintores trecentistas en Valencia". *Las Provincias*. València, 1912; "Pintores medievales en Valencia", *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI (1912), Barcelona, pp. 211-256, 296-327 i 444-471; vol. VII (1913), Barcelona, pp. 25-103; *Pintores medievales en Valencia*. Estudis Universitaris Catalans. Barcelona, 1914; "Pintores medievales en Valencia", València, 1928, pp. 3-64; "Pintores medievales en Valencia", València, 1929, pp. 3-64; "Pintores medievales en Valencia", València, 1930-1931, pp. 3-116, en *Archivo de Arte Valenciano*.

⁸ Chabàs, Roc.

"El archivo metropolitano de Valencia", *Revista de Bibliografía Catalana*. [sl., sn]. 1902, núm. 5, pp. 121-139; *Índice del archivo de la catedral de Valencia*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1997.

⁹ Cerveró i Gomis, Lluís, 1956-1972. "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1956, pp. 95-123; "Pintores valentinos: su cronología y documentación", València, 1960, pp. 226-257; "Pintores valentinos: su cronología y documentación", València, 1963, pp. 63-156; "Pintores valentinos: su cronología y documentación", València, 1964, pp. 83-136, en *Anales del Centro de Cultura Valenciana*; "Pintores valentinos: su cronología y documentación", València, 1965, pp. 22-26; "Pintores valentinos: su cronología y documentación", València, 1966, pp. 19-30; "Pintores valentinos: su cronología y documentación", València, 1968, pp. 92-98; "Pintores valentinos: su cronología y

valencians dels segles XIII al XV, part de les quals són fruit de la seua investigació, que completen i amplien així la documentació trobada pels erudits i investigadors esmentats més amunt.

De les comarques del Maestrat i dels Ports a la província de Castelló, a més de pobles i viles catalanes i aragoneses properes a aquesta província, que per si mateixes formaren un nucli artístic, es tenen notícies de pintors des dels anys setanta del segle XIV. La recerca d'aquestes referències documentals es va fer pública gràcies a erudits com Àngel Sánchez i Gosalbo,¹⁰ a més d'altres com Betí,¹¹ Milian i Boix¹² o Rodríguez Culebras.¹³

El treball fet per tots els investigadors esmentats fou una tasca de gran importància, que va permetre, durant el segle XX, fer diversos estudis sobre pintors i altres artífexs de l'antic Regne de València. Fins i tot va ser un referent bàsic per a futures investigacions com la present. La consulta dels documents era complexa per trobar-se en diverses publicacions i, de vegades, sense un ordre cronològic o alfabètic rigorós. Aquesta situació requeria compilar-los en un corpus, i facilitar així l'estudi dels documents, però cap projecte s'havia emprés per a fer-ho. I revisar-los, fins que al final del segle XX es va fer realitat gràcies al Centre d'Investigació Medieval i Moderna i el seu personal. La tesi de Lluïsa Tolosa Robledo¹⁴ és un dels primers treballs que es presenta pel que fa a la recopilació i la revisió dels documents ja publicats, a més de l'aportació d'altres d'inèdits.

Aquesta tesi, a més de l'aportació personal de nous documents, va ser fonamental per a arribar al primer objectiu del treball que s'hi presenta. Aquest va ser constituir una base de dades de pintors i altres artífexs, que serviria per a presentar-ne, principalment, un nou catàleg, a més de revisar la historiografia pictòrica valenciana. La investigació quedà reflectida en la tesi doctoral llegida el 25 de gener de 2010 a la U P València: *Estudi dels documents dels pintors i altres artífexs valencians, segles XIII, XIV i XV (1238-1450)*.

documentación”, València, 1971, pp. 23-36; “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, València, 1972, pp. 44-57, en *Archivo de Arte Valenciano*.

¹⁰ Sánchez i Gosalbo, Àngel. 1929-1988.

“Los Maestros vidrieros de Morella”. *Cultura Valenciana*, quarden IV, 19, any IV, 1929, pp. 111-115; “Pintors del Maestrat”. *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIII, quadern II, març-abril, 1932, pp. 115-144; *Pintores de Morella. Datos para la historia de la pintura valenciana de los siglos XIV y XV*, Castelló, Hijo de S. Armengot, 1943; “Los retablos de Morella”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. Castelló, 1943, pp. 123-158; *La pintura medieval castellanense*. Sociedad Castellonense de Cultura, Servei de publicacions, D.L. Castelló de la Plana, 1988.

¹¹ Betí i Bonfill, Manuel. 1927-1972.

“Arte medieval en el Maestrazgo: Las cruces gemelas de San Mateo y de Linares de Mora”, 1927; “Arte medieval en el Maestrazgo: El pintor cuatrocentista Valentí Montoliu”, 1927; “Los Santalina, orfebres de Morella”, 1928; “Morella y el Maestrazgo en la Edad Media”, 1972; *Sociedad Castellonense de Cultura*. Castelló de la Plana.

¹² Milian i Boix, Manuel.

Morella y su comarca: turismo, historia, arte. Morella. Impremta de Fidel Carceller, 1952.

¹³ Rodríguez Culebras, Ramón.

“Pintura gòtica castellanense desaparecida y dispersa”. *Sociedad Castellonense de Cultura*, Servei de publicacions. Castelló de la Plana, 1988; *Museo Catedralicio de Segorbe*, Vicent García, D.L., València, 1988.

¹⁴ *Fuentes de información y documentos de la pintura valenciana (1238-1525): Análisis y propuesta metodológica para la creación de un sistema de información artística*. Luisa Tolosa Robledo, 2003, D.C.A.D. i Història de l'Art, U. Politècnica de València, València, 2003. Part dels documents de la tesi s'han publicat amb tres volums: *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna (1238-1400)*, Ximo Company, Joan Aliaga, Luisa Tolosa i Maite Framis, 2005, vol. I, Universitat de València, Fonts històriques valencianes, núm. 19; *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna. Llibre de l'entrada del rei Martí*. Joan Aliaga, Luisa Tolosa i Ximo Company, 2007, vol. II, Universitat de València. Fonts històriques valencianes, núm. 28; *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna*. Luisa Tolosa, Ximo Company i Joan Aliaga, 2011, vol. III, Universitat de València. Fonts històriques valencianes, núm. 28.

Aquesta, de la que presentem una síntesi, ha permès ampliar el discurs de pintors ja coneguts, a més de donar a conèixer l'existència de nombrosos pintors i altres artífexs, a qui la història de l'art valencià tenia oblidats, perquè els historiadors estaven més pel criteri d'aclarir els amagatalls dels pintors d'obres majors que no de completar el buit historiogràfic en la València medieval.

L'estudi de la documentació ens va iniciar al coneixement i la diversitat del fons documental com ara pergamins, protocols, llibres notariaus, d'obres, de comptes, etc., als que es redactaren una gran varietat de documents, com els de capítols, contractes i èpoques per encàrrecs d'obres, a més dels de col·laboració entre pintors, d'aprenentatge, etc. Tots aquests ens informaven de la vida professional de l'artista. Pel que fa a la seua vida social i particular, es disposa de documents de convenis, matrimonials, testaments, inventaris, vendes, nomenaments, etc. Igualment ens va permetre fer una llista de pintors i altres artífexs, en què es diferenciava els autors d'obres menors, els qui pintaren cofres, tapins, creus, cortines, mapes, bordons, pavesos, etc., dels autors d'obra major que, majoritàriament, facturaren retaules. També ens donà a conèixer altres artífexs com els brodatadors, dauradors, vitrallers, imaginaires, il·luminadors i fusters, entre d'altres; tots ells relacionats amb el món de l'art. Fins i tot, ens ha permès redactar, de cadascun d'aquests, un discurs. Aquest pot ser menys o més ampli, segons el nombre de documents que s'han trobat de l'artista, però malauradament, exceptuant alguns casos, no es pot fer una biografia completa del pintor o l'artífex per la falta d'informació documentada del lloc de naixement, de l'any o de la seua formació com a artista, per la qual cosa la seua història s'inicia des d'una edat adulta i fa referència a la seua vida professional i particular.

Tot aquest treball ha sigut possible gràcies a l'exhaustiva recerca als arxius, com el del Regne de València, el de Protocols del Patriarca, el Municipal, o el de la catedral de València, entre d'altres, als quals es va trobar documentació de la València medieval. Amb tot el material exhumat s'estableixen així els principis de l'estudi i la investigació sobre pintors i altres artífexs.

Només ens queda agrair a Sergi Linares, Juli Jordà i Eugeni Alberola, de l'Àrea de Promoció i Normalització Lingüística, i al personal de l'editorial de la Politècnica la seua atenció. Igualment a Ximo Company, Lluïsa Toledo, Núria Ramón i Fernanda Peset, els quals formaren part del tribunal en què es va valorar aquest treball d'investigació. I, per descomptat, al meu director Joan Aliaga Morell, per la seua ajuda i suport.

Finalment, vull agrair de manera especial al meu marit José i als meus fills Samuel i Diego pel seu afecte i paciència, i a la família pel seu interès.

Pintura als carrers

Cantiques de Santa Maria, d'Alfons X el Savi (S.XIII)

Biblioteca Nacional d'Espanya

1. EL REGNE DE VALÈNCIA ENTRE ELS SEGLES XIII-XV

1.1. Introducció

En aquest apartat no es pretén fer un discurs amb tota mena de detalls de la història d'un poble, del que ens ocupem més de dos-cents anys, però sí que destacar aquells esdeveniments que en gran manera condicionaren l'ordenament social i institucional de la València islàmica vers un regne cristià i la seua evolució durant els tres primers segles. Després de la reconquesta de les terres valencianes per part de Jaume I, s'instaura la seua sobirania a través d'una política social i religiosa encaminada a deixar en minoria qualsevol vestigi de la societat anterior. Va ser essencial en aquest entramat la vinguda de persones d'altres parts de la Corona d'Aragó, amb les quals es va repoblar el territori i es va erigir una nova cultura amb aires cristians, la qual cosa va revertir en les obres d'art.

1.2. La València dels segles XIII, XIV i XV¹⁵

De l'ocupació musulmana (718) es destaca que València era una ciutat decadent i d'extensió reduïda, en la que la població anava minvant, però que passa a ser més activa amb les millores urbanístiques sense canviar-ne la forma, és a dir, se'n conserva el traçat original amb l'excepció de la construcció, als afores de la ciutat, d'una finca de recreació anomenada Russafa, de la que malauradament només ha arribat el nom i avui en dia és una de les tantes barriades de la ciutat de València.

L'any 1011, després que Mubarak i Mudāffar van aconseguir el poder de la taifa de València, on s'aconseguien fer reformes i millores urbanístiques gràcies als impostos. Una altra etapa d'esplendor que va viure la ciutat fou l'any 1021, quan va ascendir, després d'una revolta popular, al tron el nét d'Almansor, 'Abd al-'Azīz ibn Abī-'Āmir. Anys durant els quals hi hagué un creixement demogràfic, es va superar l'espai urbanístic, per la qual cosa es construïren unes noves muralles, i la ciutat de València es va convertir en una de les places més fortes d'Al-Andalus. La mort d'Abd al-'Azīz l'any 1061, a més d'un període d'inestabilitat, va propiciar la conquesta de València, el 1094, per part del Cid. Uns quants anys després, la pressió dels almoràvits obliga el monarca Alfons VI a evacuar la ciutat, i incendiar-la en la seua retirada, de manera que forma part de l'imperi almoràvit, fins que els almohades, el 1145, els substituïxen en el govern.

La greu descomposició interna que, de forma intermitent, estava patint Al-Andalus va comportar, ja des de la segona meitat de segle XII, que els regnes cristians es repartiren aquell espai geogràfic musulmà amb un doble objectiu: el territorial (ocupació) i tributari (percepció econòmica). Els tractats de Tudellén (1151) i Cazorla (1179) arpleguen, entre altres matèries, les zones que tant a Castella com a la Corona d'Aragó els corresponia conquerir. Per la qual cosa s'inicia la conquesta al segle XIII i especialment al segon terç, pels diferents regnes peninsulars que en aquell moment fins i tot tenien frontera amb els musulmans –Corona d'Aragó, Castella i Portugal– i que portaran a terme la conquesta dels territoris situats als extrems meridionals. Després d'aquest procés, únicament quedaria el regne de Granada com a testimoni de la presència islàmica a Espanya.

Referint-se ja a la conquesta de les terres valencianes, s'inicia al voltant de l'any 1231 –prèviament ja s'havien reunit certs enclavaments al nord de l'actual província de València– i conclouria a Biar l'any 1245, sense oblidar les últimes annexions de Jaume II al final del

¹⁵ Ubieto Arteta, A.: *Orígenes del Reino de Valencia. Cuestiones cronológicas sobre su Reconquista*. ANUBAR. València, 1975. Sanchis i Guarnier, Manuel (1911-1981): *La ciudad de Valencia: síntesis de historia y de geografía urbana*. Traducció de Roc Filella Escolà. 2a edició en castellà, 1a reimpressió [Reus?]: IRTA, 2007 (Sueca: Impremta de L. Palacios).

segle XIII i principi del segle XIV. En aquesta conquesta es podrien distingir les etapes següents:

- Els primers intents de conquesta (1210-1219)
- De la reunió d'Alcanyís a la presa de Morella i Ares (1231-1232)
- De l'assetjament de Borriana al de València (1233-1238)
- La conquesta al sud del riu Xúquer (1239-1245)

A nosaltres, sense menysprear les altres etapes, és la tercera la que més ens interessa. D'aquesta etapa, iniciada a la ciutat de Borriana l'any 1233, finalitza, després de cinc mesos d'assetjament, amb la conquesta de València l'any 1238. Una vegada la ciutat fou conquerida pel monarca Jaume I, va suposar l'abandó de bona part de la població musulmana, la qual cosa va permetre l'assentament de famílies cristianes, procedents del nord, que van realitzar grans canvis en la societat, amb l'aportació de costums i formes de vida a una ciutat que, tradicionalment, havia conviscut durant segles amb les tres religions monoteistes i les tradicions respectives. La conquesta de València el 1238 per catalans i aragonesos féu possible el naixement del nou regne a la Corona d'Aragó. Resulta evident que la reconquesta d'aquesta ciutat pel rei d'Aragó, Jaume I, serveix com a expansió territorial del món cristià a costa de l'islàmic.

El dinamisme de múltiples iniciatives desenvolupades per diferents entitats com la monarquia, la noblesa i l'església al llarg del període que ens ocupa, consolida les estructures socials, polítiques, econòmiques i fins tot artístiques, però no va ser total durant el regnat de Jaume I a València (1238-1276), etapa que pateix un desplegament de guerres internes i civils i no és fins a Jaume II (1291-1327), al principi del segle XIV fins a la mort de Martí l'Humà, quan es veu una certa estabilitat que permet cultivar aspectes culturals i artístics. Tots els qui regnaren, durant els segles XIII i primeres dècades del XIV, foren cultivadors de les arts, però és Pere IV el Cerimoniós¹⁶ (1336-1387) el més conegut, seguit dels seus fills Joan I el Caçador (1387-1396) i Martí l'Humà (1396-1410). A la mort de Martí l'Humà la successió en la Corona d'Aragó recaigué, gràcies al compromís de Casp de 1412, en Ferran I d'Antequera, qui va ser succeït a la seua mort per Alfons el Magnànim.

1.3. El context històric de València dins la Corona d'Aragó

No hi ha dubte que la formació del Regne de València va ser gràcies a la unió de la Corona catalanoaragonesa. En la primera meitat del segle XII, un fet capital va modificar substancialment l'estructura política de la Península. Aquest va ser la formació de la Corona catalanoaragonesa, sorgida arran de la unió del comtat de Barcelona i el regne d'Aragó, que culminaria amb la incorporació d'altres regnes, entre aquests, el de València, com a resultat de la seua expansió operada durant el segle XIII. És necessari aclarir que la unió entre els diversos integrants és de tipus personal, dinàstic, perquè cada un d'ells conserva la seua personalitat pròpia. Catalunya es forma com a entitat intermediària entre el món peninsular, d'una banda, i l'occident europeu mediterrani. Així la unió d'aquests països va ésser purament de tipus dinàstic, una unió personal, que deixava a cadascun la seua independència interna. Aquesta característica, tan pròpia de la nova entitat sobirana, es mantindria al llarg de tota la seua existència. Els nous regnes incorporats a la Corona tindran la seua pròpia llei i fur amb independència dels altres.

Mentre es completava la conquesta, Jaume I va crear un regne independent dins la Corona d'Aragó, sotmès i repoblat per aragonesos i catalans. Les comarques de repoblació aragonesa patiren l'establiment d'un règim senyorial, en contrast amb la repoblació catalana, terres de reialenc, al litoral, que van tenir un floriment industrial i mercantil als

¹⁶ Tasis i Marca, Rafael. *Pere el Cerimoniós i els seus fills*. València, 1994.

nuclis urbans. El regne valencià no va ser un apèndix senyorial i latifundista de la Corona d'Aragó, atès que l'element català va neutralitzar la mentalitat feudal de la noblesa aragonesa.

Des de 1233, començament de la conquesta, fins al 1243 que es dona per acabada, si bé no definitivament, s'incorpora a la Corona d'Aragó el regne valencià, que va ser repoblat d'una manera molt superficial, i a la mort de Jaume I el Conqueridor, els aragonesos i catalans establits passaven de ser una xicoteta minoria a ser una majoria, constituïda en una superestructura urbana dirigent, superposada al fons musulmà del regne. Els moros romanien com una massa no uniforme, molt impermeable a qualsevol integració en la societat cristiana. La part sud del regne es repobla totalment per catalans, però en discòrdia entre Jaume I i Ferran III de Castella, que van coincidir en la tasca reconqueridora d'aquesta franja, a pesar dels tractats anteriors pactats entre ambdues corones. La presència del l'infant Alfons de Castella, futur Alfons X el Savi, a Múrcia i la seua incursió en zones destinades a l'expansió d'Aragó, provocaren una resposta semblant de Jaume I. No obstant això va ajudar el seu gendre Alfons a sufocar la rebel·lió morisca de Múrcia, provocant la repoblació catalana de la zona, sent cedida, a continuació, a Castella pel tractat d'Almirra el 1244.¹⁷ No obstant això, al començament del segle XIV, Jaume II els reintegraria al Regne de València.

La conquesta d'aquests regnes va marcar les fronteres peninsulars imposades pels dos regnes veïns a la Corona d'Aragó: França i Castella, per mitjà dels respectius tractats de Corbeil i d'Almirra. Amb això l'únic camí que quedava obert era el del mar, alhora que oferia grans possibilitats. Així Pere II el Gran, fill de Jaume I, va aconseguir l'illa de Sicília gràcies a les pretensions que li donava el matrimoni amb Constança, la filla del regent mort de l'illa, i a la rebel·lió com aquesta contra el domini de Carles d'Anjou. La coronació com a rei de Sicília la va aconseguir amb facilitat, gràcies al crèdit de què gaudia entre els sicilians, alhora que va tenir problemes amb la noblesa aragonesa, que demanava l'aplicació del seu fur al Regne de València i es constituïa, amb la "Unió", la seua organització reivindicativa enfront del poder reial. Aquests problemes que Pere el Gran va saber sortejar, els va heretar el seu fill Alfons el Liberal, que va regnar només sis anys, des de 1285 fins a 1291. Aquest, intentant complir la voluntat de son pare, s'apodera de Mallorca, Eivissa i Menorca, alhora que desenvolupa una ambiciosa política mediterrània que incloïa el vassallatge de Tunis i l'amistat amb els regnes de Granada, Tunis i Egipte. Tot això amb el clar objectiu d'expandir el comerç català. Aquest rei va haver de suportar també enfrontaments amb la noblesa aragonesa, que, amb l'excusa que usava el títol reial sense haver jurat els furs, es posa enfront i busca aliances amb els dos regnes fronterers: França i Castella. Fins i tot alguns cronistes van arribar a reconèixer Carles de Valois com a rei d'Aragó. Alfons no va tenir altra opció que jurar els privilegis de la Unió, que limitaven el poder reial.

El va succeir el seu germà Jaume II el Just, que ja era rei de Sicília, per testament del pare. Va regnar des de 1291 fins a 1327, en un període de greus problemes amb França i el Pontificat, respecte a la sobirania del monarca a Sicília. Això va ser solucionat amb el tractat d'Anagni el 1295, però Jaume II havia de renunciar a Sicília. A la Corona d'Aragó s'intenta restablir la situació, annexen les comarques valencianes del sud, fins aquell moment integrades a la corona castellana. L'expansió marítima i mercantil sobre el

¹⁷ "El tratado de Almirra (Almiçra, Almirra, Almisra) fue firmado el 26 de marzo de 1244 en la villa de Almirra (Campo de Mirra, Alto Vinalopón, Alicante) cerca de Biar. (...)."

Salvador Carreres i Zacarés, 1908. *Tratado entre Castilla y Aragón. Su influencia en la terminación de la Reconquista. El reparto de la tierra. El tratado de Almirra (1244)*.

Mediterrani va seguir durant aquests anys. D'una banda, Jaume II va obtenir la investidura del regne de Sardènia, i va aconseguir el restabliment del regne de Mallorca com a vassall del regne d'Aragó. A més, els almogàvers, inactius per la signatura de la pau italiana de Caltabellota, el 1302 acudiren a Constantinoble en ajuda de l'imperi Bizantí atacat pels turcs. En competència amb la república de Gènova, aquests mercenaris, la Companyia Catalana, a les ordres de Roger de Flor, projecta la influència de la Corona d'Aragó fins als límits del Mediterrani oriental. Primerament van tenir un període de nomadisme guerrer, fins al 1311, i després consolidaren la seua obra amb la fundació dels ducats d'Atenes i Neopàtria, entre els anys 1311-1460. Jaume II va intentar fins i tot fer arribar la seua influència a Xipre, amb el seu matrimoni amb Maria de Lusignan, de la casa regnant a l'illa, i fins i tot a Terra Santa. L'esforç fonamental del govern d'aquest monarca tingué com a finalitat la conquesta de Sardènia, que realitzaria l'infant, futur Alfons el Benigne entre els anys 1323 i 1324.

La plenitud expansionista de l'època de Jaume II es va veure continuada amb els seus successors, si bé Alfons el Benigne accedí als desitjos de la seua segona esposa, la castellana Elionor, que no volia deixar els seus fills desposseïts, perquè la corona passaria al fill del primer matrimoni del rei, futur Pere el Cerimoniós, que s'educava a Saragossa. La infanta castellana va obtenir donacions i senyories per als seus fills Ferran i Joan, a Tortosa i diverses zones del Regne de València, que implicava la creació d'un autèntic feudalisme, de signe castellà, a l'interior de la corona aragonesa. L'oposició de la ciutat de València va aconseguir la revocació d'aquestes donacions.

El regnat de Pere el Cerimoniós va ser llarg, des de 1336 fins a 1387. S'hi completa al màxim l'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó, així com la seua integració i unitat sota una sola dinastia, si bé al seu mateix regnat s'aprecien ja els signes de la crisi que assotaria tot Europa durant la baixa edat mitjana. "El regnat de Pere el Cerimoniós, un dels més llargs, va ésser un dels més bel·licós, en part perquè el rei no era precisament un pacifista (com tampoc no ho eren alguns consellers) i en part perquè va coincidir amb conflictes internacionals, amb la guerra de Gènova amb Venècia, en els quals era molt difícil de mantenir-se neutral. Les guerres internes i les externes, doncs, es van succeir constantment durant alguns anys. A la ruïna que van produir, s'hi va afegir la provocada per les calamitats naturals, la pesta negra de 1348 i les epidèmies posteriors, les secades, una plaga de llagostes, etc. Tots els flagells bíblics van caure sobre les terres catalanoaragoneses durant el regnat de Pere el Cerimoniós, per la qual cosa hi van provocar una crisi, de la que el poble va trigar molt de temps a refer-se."

Efectivament, durant els anys que van de 1341 a 1349, el rei Pere porta a terme la reintegració mediterrània amb la reincorporació de Mallorca a la Corona d'Aragó, un vell desig patent des que el Conqueridor va dividir els regnes al seu testament. Interessos internacionals, com la rivalitat entre França i Aragó al Mediterrani occidental, mediatitzaven la situació d'independència del regne mallorquí. Així mateix, forts interessos econòmics de l'oligarquia que monopolitzava el gran comerç barceloní, per al qual el port de Palma de Mallorca suposava una forta competència.

En un principi, Pere IV exigeix i obté del seu cunyat Jaume IV de Mallorca l'homenatge feudal. No obstant això, les aspiracions franceses a la ciutat de Montpeller, pertanyent al rei de Mallorca, fan que aquest requerisca l'ajuda militar del rei d'Aragó. Aquest no sols no va prestar aquesta ajuda sinó que va aprofitar la conjuntura per a trobar l'excusa que el va permetre conquerir Mallorca: convoca les corts a Barcelona uns quants dies abans als previstos per al desplegament militar davant de Montpeller. El rei de Mallorca no hi va acudir a pesar d'estar obligat a fer-ho, per la qual cosa el Cerimoniós tingué motiu per a desposseir Jaume III dels seus dominis. Aquell va arrebregar una àmplia esquadra formada per valencians i catalans, i partí cap a Mallorca. Davant d'aquest avanç Jaume III fugí al Rosselló. Ací va ser perseguit i fet presoner pels servidors del rei d'Aragó. Finalment, se li

va donar la llibertat amb unes condicions que el deixaven amb unes poques possessions a Montpeller. Encara des d'ací va fer un últim intent per recobrar el seu domini, armant un exèrcit que va ser derrotat a Lluçmajor (Lluchmajor) el 1349. Així, Mallorca, el Rosselló i la Sardènia quedaven assimilats a la Corona d'Aragó. Durant el regnat del Cerimoniós es va produir l'època daurada de l'expansió mediterrània del gran comerç barceloní: Illes Balears, Sardènia, Sicília i el gran avanç cap al Mediterrani oriental, amb els ducats d'Atenes i Neopàtria, a Grècia. Per descomptat que aquesta extraordinària expansió tenia unes bases materials i humanes, que ho van fer possible.

Amb anterioritat a l'any 1348, data en què va aparèixer la pesta negra, de conseqüències nefastes, a la Corona de Catalunya i Aragó, la població es trobava en una fase molt favorable de creixement continu, si bé l'estructura social i professional és diferent segons es refereix a la població rural o urbana.

Pràcticament, entre els anys 1250 i 1350, la corona aragonesa¹⁸ es convertí en una de les principals potències del Mediterrani i va aconseguir la plenitud dins d'una gran estabilitat interior. Manifestacions d'aquesta estabilitat i plenitud foren la perfecta ordenació entre l'expansió econòmica i comercial –relacions diplomàtiques i comercials, rutes, creació de drassanes, etc.– i l'expansió política –Regne de València (1238), regne de Mallorca (1229-1235), Sardènia i Sicília (1282), ducats d'Atenes i Neopàtria (1380-1390), i més tard, ja al segle XV, el regne de Nàpols el 1443, etcètera. Així mateix, la cristianització de les institucions, el superàvit de la balança comercial i una pau social relativa. Relativa a causa de les discussions internes que, de tant en tant van esclatar, sobretot, pel natural antagonisme entre un Aragó feudal i una Catalunya eminentment burgesa i mercantil.

El mateix Pere III tingué problemes amb la Unió aragonesa, que tingueren com a excusa la qüestió successora, en un moment en què el rei no tenia encara descendència masculina. El fet va servir per a l'afermament de l'autoritat reial, encara que en realitat aquest renaixement de d'unionisme aragonès suposava l'oposició decidida d'una aristocràcia de mentalitat continental a una política de la monarquia al servei de la burgesia mercantil. El Regne de València va conèixer també el fenomen unionista, encara que d'una manera parcial. El Cerimoniós va triomfar en la guerra civil suscitada als unionistes aragonesos, amb quasi la immediata rendició dels valencians. Aquests fets afectaren els últims anys de la primera meitat del segle XIV. Ja en aquesta època es va deixar notar l'efecte de la crisi europea i de la pesta negra. Els seus efectes ací van ésser la despoblació del camp i la consegüent crisi agrària. A final del segle XIV, Joan I i el seu regnat evidencien el traspàs de l'hegemonia catalana a la d'Aragó dins la confederació d'estats. En efecte, l'economia aragonesa, de base agropecuària, va resistir millor els cops de la crisi que no la de base artesana i mercantil de Catalunya, i això anava annexat al fet que les conseqüències demogràfiques de la pesta negra van ser molt menys greus a Aragó que no a Catalunya.

A Joan I el Caçador, mort el 1395, el va succeir el seu germà Martí l'Humà, qui al seu torn deixaria plantejat un greu problema successori en morir, el 1409, el seu fill baró Martí el Jove, rei de Sicília. Aquest rei no deixa clara la qüestió amb una possible successió per mitjà de Frederic, el seu fill bastard i, per tant, nét de Martí I l'Humà. A la seua mort el 1410, la qüestió es debatia entre diferents aspirants al tron i es triava una via jurídica per a solucionar el problema. Aquesta situació estava agreujada amb la repercussió de la crisi general catalana i els recels d'Aragó i València a conseqüència de les passades guerres de les Unions. Es va decidir, per la intervenció del papa Benet XIII, adoptar una solució per mitjà d'una reunió de compromissaris representants dels tres regnes, Aragó, Catalunya i

¹⁸ Reglà, J. *Introducció a la Història d'Aragó: (dels orígens a la Nova Planta)*. València, 1973.

València, a raó de tres per cada estat, per triar finalment per votació el candidat de la Corona que consideraren amb més dret. Va ser nomenat el compromís de Casp, vila aragonesa. Ja durant la fase resolutiva de l'interregne de Casp (Aragó), els aragonesos tingueren constància de la seua preeminència dins la Corona d'Aragó. El resultat del compromís va ser l'entronització de la dinastia castellana dels Trastàmara. Ferran d'Antequera va ser triat rei d'Aragó el 28 de juny de 1412.

1.4. El desenvolupament històric, social, econòmic i artístic

La repoblació de la zona valenciana, a partir de la conquesta cristiana al segle XIII, és un dels temes que ha rebut més atenció, no sols a nivell d'historiadors sinó també en l'àmbit de les converses quotidianes de molta gent. El nostre interès és fer un balanç general del que se sap sobre aquesta part de la història i com s'hi pot acostar a partir de les explicacions històriques.

En primer lloc, cal tenir en compte que els fets històrics que denominen repoblació no impliquen només emigració de persones procedents de diversos llocs i països cap a un punt concret i el seu assentament. És un procés molt més complex pel que tota una societat, en aquest cas la cristiana, ocupa militarment uns territoris on hi ha una altra societat molt diferent en les seues característiques –la musulmana– i superposa el seu model de societat feudal reestructurant, al mateix temps, les relacions socials existents en aquesta societat derrotada. Per tant no s'està davant d'un problema merament quantitatiu: no es tracta de comptar quants en vénen i d'on.

En segon lloc, hi ha el problema del caràcter incomplet de les fonts històriques. L'objectiu primordial dels estudis històrics sobre la repoblació ha de ser la comprensió global de com es va construir, a partir de la conquesta el 1233, una nova societat feudal important a la resta de la Corona d'Aragó, tenint present tant la continuïtat d'una població musulmana com la integració de la societat musulmana en la cristiana.

En tercer lloc, ni la repoblació de cristians ni el procés de construcció de la societat feudal, a partir de la conquesta de Jaume I, tenen una durada limitada al temps. La mobilitat de la població als segles XIV i XV va ser bastant elevada, i es pot afirmar que durant aquests segles continuen l'assentament i la redistribució de persones. Per tot això es pot definir la repoblació medieval valenciana com un procés de llarga durada, de diversos segles, amb etapes d'intensitat diferent, que va implicar la substitució d'un model de societat musulmana per un altre de feudal, integrador de l'element humà i de les relacions socials i econòmiques. El resultat va ésser la integració del país conquerit en una de les fronteres de la societat feudal europea, que va fer desaparèixer, en algunes zones, pràcticament tot el vestigi musulmà i en altres va trencar la societat musulmana i va integrar-ne una part, bàsicament a les comunitats de llauradores d'unes quantes comarques, al marc general de la societat feudal dominant.

Com s'ha dit anteriorment, la repoblació cristiana de la València medieval va ésser un procés de llarga durada –diversos segles–, però tingué moments de més intensitat, bàsicament el primer segle a partir de la conquesta. En aquest període es poden distingir diverses etapes: la primera és el període de la conquesta, iniciada a Morella i Borriana el 1233, i que continua fins al 1245, amb l'ocupació militar del territori i esclata al cap de poc de temps, el 1246, la primera gran revolta dels musulmans valencians.

Una segona etapa correspon al període posterior a 1248 fins a la resta del regnat de Jaume I, –fins a 1276– que és quan es produeix l'ordre d'expulsió dels musulmans resistents. Amb aquesta ordre complida molt parcialment, assistim a la gran onada d'assentaments cristians.

Una tercera etapa comprèn des del període posterior a la segona gran revolta dels musulmans el 1276 fins al final de segle, quan finalment els cristians aconseguiren esclafar

la capacitat de resistència militar dels musulmans valencians i procediren a una nova tanda d'assentaments i repoblacions, dirigides a controlar les zones més desateses fins aquell moment.

Finalment es pot parlar d'una quarta etapa al llarg del segle XIV i fins i tot el XV, on el procés d'assentament dels cristians ja no respon a una política global del regne, dirigida a controlar el territori i els musulmans vençuts, sinó més clarament a la preocupació de la noblesa feudal per millorar i augmentar les seues rendes.

De 1232 a 1248 correspon al període de conquesta militar i, per això, el procés repoblador va estar marcat per dos factors: l'un, el protagonisme de la monarquia en el repartiment general del territori entre la noblesa i els llauradors; d'altra banda, en un assentament dirigit a crear nuclis de població cristiana a les zones més riques econòmicament i als llocs estratègics, des del punt de vista militar, per a controlar el territori, bàsicament les ciutats musulmanes i els castells o alqueries situats a les principals rutes del nord i del sud.

En aquesta etapa, Jaume I procedirà a un primer repartiment del territori valencià conquerit, en uns casos donant propietats individuals o col·lectives consistents en cases i terres a persones que no són nobles, la majoria d'elles al terme dels grans nuclis urbans d'època musulmana. En altres casos donant tot un poble, alqueria o castell a un noble, que s'encarregarà al seu torn de pactar la permanència de la població musulmana o expulsar-la en tot o en part i intentarà assentar pobladors cristians.

Les fonts d'informació sobre aquest repartiment de terres són les "*cartes pobles*", especialment per a les comarques situades al nord de la ciutat de València i, d'una forma global, el *Llibre del Repartiment*. Efectivament, aquest últim proporciona tot un bagatge d'assentaments, que en aquest període corresponen als anys compresos entre 1237 i 1245.

L'abundància de donacions coincideix en l'any 1238, moment en què es produeix la conquesta de la ciutat de València, que permet repoblar abundantment la comarca de l'Horta. Aquesta comarca absorbirà un nombre més gran de repobladors i, per tant, des d'un principi, serà la que tindrà una presència cristiana molt superior al d'altres comarques.

Durant la repoblació de la ciutat, aquesta va ser dividida en parts, segons la procedència dels repobladors, la majoria aragonesos i catalans. El procés de repoblació va ser lent i continu durant tot el segle XIV. Els moros que van romandre a la ciutat van canviar la seua residència a extramurs, fet que en aquella època es coneixia com "la moreria". No obstant això, dins la muralla hi havia un altre barri, aquest, al seu torn, emmurallat, conegut com "la juevia" o "call", barri donat per Jaume I, perquè visqueren allí els jueus que majoritàriament es dedicaven a l'orfebreria.

S'implantaren els Furs, es va redactar el *Llibre del Consolat de Mar*, el codi de Dret Marítim redactat més antic. El poder judicial l'exercia "el justícia" i l'altra figura important en la vida quotidiana de la ciutat era "el mostassaf", que vigilava el mercat, els pesos, mesures, preus i transaccions. A cristianitzar-se la ciutat, les antigues mesquites es converteixen en esglésies cristianes, com la Gran Mesquita a la catedral, amb l'advocació de Santa Maria. L'any 1262 es comença sobre aquesta la construcció de la catedral per orde del Cister. També es va facilitar l'accés als suburbis de la ciutat situats al marge nord del riu, es construïren dos ponts de pedra, el "dels Catalans" (o de la Trinitat) i el del Reial. En aquesta franja, de nova urbanització, Jaume II es construeix un Palau Reial, que va ser saquejat per Pere el Cruel el 1364, quan va atacar València per segona vegada. I per haver resistit als dos atacs, València va rebre el títol de "ciutat dues vegades lleial", raó perquè a l'escut de la ciutat flanquegen dues "L" coronades.

Una segona etapa, compresa entre els anys 1248-1276, es constitueix com d'intensa repoblació. Amb aquesta es fa el reialenc, on Jaume dóna multitud de propietats, les unes a

cens, les altres lliures, als termes de les ciutats que s'ha reservat, amb especial preocupació, al principi, per assentar cristians a les franges on els musulmans s'han rebel·lat, i es dona a la contornada de la serra d'Espadà. El mecanisme pel que es concreten aquestes condicions són les *cartes pobles*, fonts bàsiques per a l'estudi del senyoriu, mentre continua sent-ho el *Llibre del Repartiment* per al reialenc. De nou ens trobem un bienni 1248-1249 que representa un altre moment àlgid de repoblació després de l'expulsió dels musulmans valencians.

La tercera etapa des de l'any 1276 a la fi del segle XIII correspon al període posterior a la segona revolta musulmana, quan la monarquia va intervenir per dirigir la repoblació de certes zones estratègiques on s'ha produït la rebel·lió. D'altra banda, hi ha un procés d'assentament molt més local. A les ciutats de reialenc són els oficials reials, els batles, els qui s'encarreguen de noves donacions, mentre el senyoriu continua el procés d'assentament individual.

Una quarta etapa, que va comprendre els segles XIV i XV, que es caracteritza per un procés lent i dispers de reassentaments en la població, normalment per iniciativa concreta d'algun noble, i amb caràcter de substitució de la població musulmana per una de cristiana vers una colonització agrària i una reordenació de la població existent, amb canvis socials i econòmics a més d'urbanístics. Per la qual cosa, a final del segle XIV va ser construïda a la nova muralla que rodejava la ciutat la porta dels Serrans. En aquesta època València va gaudir d'un gran desenvolupament urbanístic i d'higiene pública, i es va ampliar la xarxa de clavegueram. El 1390 la jueria o call va haver de ser ampliada a causa del creixement de la població semita. El poble pla no va veure amb bons ulls aquesta ampliació i el 1391 va ser saquejada, on van morir un centenar de jueus, i els que hi van quedar es refugiaren a la sinagoga i, aterrits, demanaren ser batejats. Després d'aquests fets es va reduir la superfície de la jueria i els seus habitants batejats s'integraren plenament en la vida cristiana.

Les baralles entre llinatges eren molt comunes en aquesta època. A València les més cruels van ésser entre les famílies Centelles i Soler, iniciades per petits incidents i que s'agreujaren amb les morts de Lluís de Soler i Pere de Centelles. L'any 1409 el pare Jofré, veient que pels carrers la xicalla apedregava els bojos, va construir un manicomi, al costat del portal de Torrent, on poder internar-los, que va ser el primer del món.

Transcorria l'any 1410 quan el rei Martí I va morir sense deixar descendència. Tant la família Centelles com l'aristocràcia i els aragonesos eren partidaris de Ferran d'Antequera, mentre que els Vilaragut, els jurats de la ciutat i la burgesia recolzaven la candidatura proposada pels catalans del comte d'Urgell. No arribant-se a cap acord va esclatar una violenta guerra civil, i a la fi els compromissaris de Catalunya, Aragó, València i Mallorca es reuniren a Casp (Aragó) per a l'elecció d'un nou rei. Els valencians van ser Vicent Ferrer, el seu germà Bonifaci Ferrer i el *jurista* Giner Rabassa, aquest últim substituït per Pere Bertran. Es decidí per majoria de sis vots a tres, per la qual cosa Ferran d'Antequera es va designar rei de la Corona d'Aragó, introduint-se, el 1412, la dinastia dels Trastàmara en la vida de la ciutat.

Durant el segle XV València viu una gran esplendor demogràfica, econòmica i cultural. A mitjan segle comptava amb una població de 75.000 habitants, que van convertir València en la ciutat cristiana més important de la península Ibèrica. El 1419, el rei Alfons el Magnànim va fundar l'arxiu del Regne de València i la potència econòmica de la ciutat dins el Mediterrani era comparable a la de Venècia, Gènova i Marsella. En aquest segle es va acabar de construir la torre del Miquelet, es va eixamplar la catedral, de la diòcesi valenciana van ser bisbes dos membres de la família Borja, Alfons i Roderic, els quals van ser més tard el papa Calixt III i Alexandre VI, es construïren les torres de Quart, la Llotja de la Seda, el Palau de la Generalitat i les drassanes del Grau. En el món de les lletres

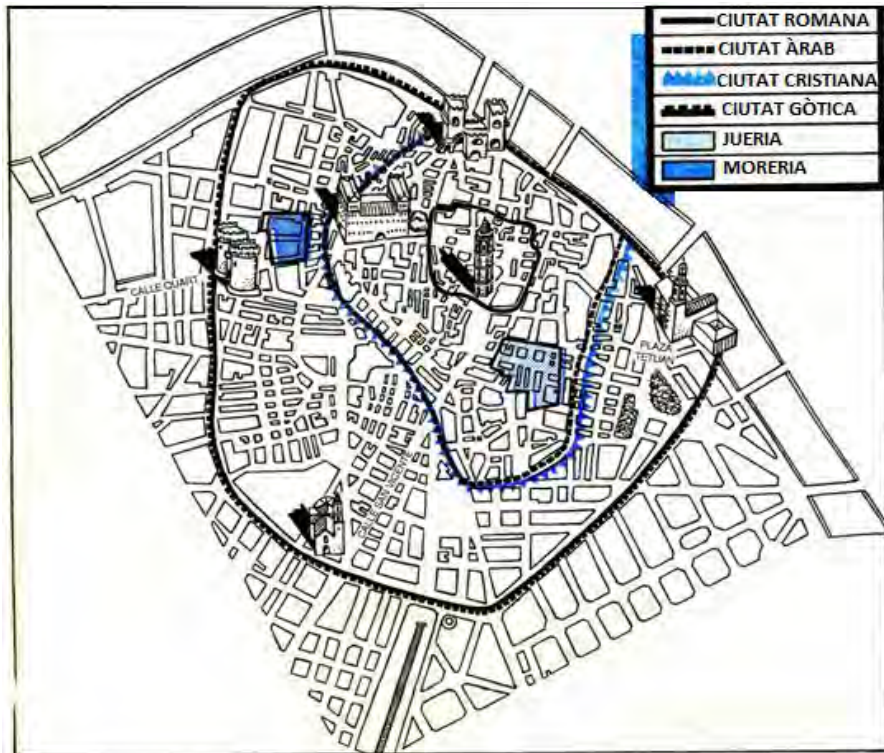
destacaven Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Joan Roís de Corella, Joanot Martorell i Isabel de Villena.

El 1456, després d'un assalt a la moreria, el barri es va tancar per a no refer-se mai més, cosa que va provocar l'abandó dels mudèjars de la ciutat. Els Reis Catòlics viatgen a València per primera vegada el 1481, i la ciutat els va rebre en una ostentosa acollida. En aquesta època, l'autoritarisme de Ferran, combinat amb la freqüència de les epidèmies, provoca una creixent i perillosa inquietud social. La prosperitat de València encara era notable i el capitalista valencià Lluís de Santàngel, va prestar als Reis Catòlics diners per a finançar el viatge de Colom.

A pesar de la destacada esplendor de la ciutat durant tot el segle, a final d'aquest, els gremis estaven amenaçats pel capitalisme i la despersonalització de les relacions humanes, el proletariat estava compost per moros que avorrien els plebeus valencians, per tot això la crisi podia esclatar en qualsevol moment. El 1517, València pateix una terrible inundació per una de les majors riuades del riu Túria. El 1519 la pesta negra torna a colpejar la ciutat i ja el 1520 es constitueixen les germanies dels gremis a causa d'un incident sense importància. El terme de la Germania de 1521, amb la victòria de l'aristocràcia, assenyala a València la fi de l'edat mitjana.

Jaume I el Conqueridor (1213-1276)

Croquis de l'evolució de la ciutat de València

2. EL FONS DOCUMENTAL

2.1. Els documents. Alguns exemples

Un concepte general de document és que es tracta d'un mitjà pel que es transmet informació dels fets, i és la prova de confirmació d'aquests. A més a més, amb el pas del temps, és una font per a la recuperació de la memòria històrica, artística, política, social, econòmica, etc., encara que molts dels quals es disposa donen una impressió parcial de la notícia. En documents anteriors al segle XIII, per ésser fonts eclesials, s'obté una informació restringida de pintors i altres artífexs. A partir d'aquest segle els registres documentals pareixen més fiables, principalment els no eclesiàstics, i que per la seua naturalesa tendeixen a destacar les activitats d'artistes professionals seculars.

Generalment en les fonts eclesials (segles XI-XIII) s'esmenten els artífexs per altres motius¹⁹ no professionals, mentre que en les fonts laiques (segles XIV i XV), que a la fi es tracta de la documentació notarial, se'ls esmenta pel seu treball i, fins i tot, per situacions mundanes com ara registres d'impostos, de deutes, de validació d'inventaris, etc. A més d'aquestes, també hi ha una tercera font: els documents reials, que bé per qüestions alienes al seu treball, bé per qüestions financeres i, fins i tot, per encàrrecs que rebien, informen qui era el pintor de la cort, que estava al servei del rei.²⁰ Siguen documents eclesials, laics o reials, les llengües en què es redactaven n'eren dues: el llatí i la llengua vernacla del lloc. Tan si estan registrats en una llengua o una altra són, en el cas que ens ocupa, la font d'informació del món laboral i de la vida pública o privada de pintors i altres artífexs.²¹

La documentació és diversa i variada, i encara que férem menció d'aquella que registre un acte públic o privat, dedicarem una atenció especial a la que dóna referència a la vida artística, com els capítols i contractes de retaules o d'altres obres, els d'aprenentatge, els d'ajudants o de col·laboració, els d'èpoques o albarans de pagament que, juntament amb els inventaris, testaments, vendes, etc., dels quals s'obté una visió social i familiar, que en conjunt ens permeten desenvolupar, menys o més ampli, un discurs biogràfic de l'artista.

2.2. Capítols de retaules

L'acció de capitular es defineix amb nombroses accepcions, però la que ens interessa és la redacció de l'acord entre dues parts, en aquest cas, el pintor o l'artífex i el comitent (pot ésser dos artistes o més d'un comitent, fins i tot associacions com els gremis, confraries) per l'encàrrec d'una obra (retaula). Aquest tipus de document, generalment, es va redactar amb tota mena de detalls per la realització del retaula, però més a conveniència del client que no del pintor, perquè la consideració social dels pintors durant els segles XIII, XIV i ben entrat el XV, era anàloga a la de qualsevol artesà, per la qual cosa al seu treball no es valora la creació i concepció iconogràfica sinó la major o menor denominació de les tècniques. Pel que fa a l'artífex, li bastarà reproduir models bé de dibuixos o bé d'altres retaules i, fins i tot, treballar amb bons materials.

¹⁹ Abans del segle XIII alguns artífexs apareixen documentats en cròniques eclesials, puix que aquests eren, en gran part, monjos. En el cas de la investigació que ens ocupa, des de 1238 hi ha pintors documentats per donació de terres i cases arran de la reconquesta de València. Posteriorment, als segles XIV i XV, el pintor està documentat com a laic en nomenaments com a ballsters, consellers, per permís d'armes, vistiplau d'obres, com a testimonis, en testaments propis i d'altres, en inventaris, etc.

²⁰ Hi ha l'exemple del pintor Llorenç Saragossa (1363-1445, Barcelona-València), el qual va estar al servei de la cort reial, i així ho confirma el document registrat el dia 20 de gener de 1367, pel que la reina Elionor de Sicília efectuà el manament perquè aquest pintor fóra com de la família, i gaudira de les immunitats, llibertats i favors que aquest privilegi concedia.

²¹ Hi ha plantejades hipòtesis sobre si els artífexs en general eren incultes o si sabien, en algun cas, llegir i escriure.

Dels exemples que s'han extret dels arxius no se n'ha trobat un model únic, encara que en la redacció dels capítols hi ha parts que són fixes i es repeteixen al document. La part o les parts contractants, pintor o pintors, l'artífex o artífexs contractats, l'advocació a la qual es vol dedicar el retaule, que quasi sempre és a gust del client, o comitent, el preu, les mides, els colors a més d'altres qüestions com la data d'acabament i la penalització per no acabar-lo, són les més freqüents a l'hora d'escriure les capitulacions.

D'aquest tipus de documents hi ha alguns exemplars que han aplegat en bon estat de conservació com el del 14 de novembre de 1404. Al·ludeix als capítols que es concordaren entre Egidí Sánchez de les Vaques, *draper* i veí de la ciutat de Terol i el pintor Pere Nicolau,²² veí de València, per la confecció d'un retaule, sota l'advocació de sant Joan Baptista, destinat a l'església d'aquest sant, a la ciutat de Terol. Malauradament no es va dur a terme la confecció del retaule, per la qual cosa es cancel·la el contracte el 10 de juny de 1408, notícia que s'escriptura a la fi del document de l'any 1404. Tenint en compte la informació que aporta aquesta notícia, i atès que es redacta amb tot luxe de detalls, creiem convenient reproduir-lo totalment.

“Die veneris XIII novembris anno MCCCCIV.

In Christo nomine, nos, Egidius Sanxex de les Vaques, draperius, vicinus civitatis Turolí ex parte una et Petrus Nicholay, pictor vicinus Valencie ex parte altera, considerantes inter nos de et super opere se factione illius retabuli quod ego dictus Egidius volo per vos dictum Petrum Nicholay fieri pro et ad oppus ecclesie Sancti Iohannis Bapteste dicte civitatis Turolí de ystoria ipsius beati Iohannis Bapteste fore concordata facta et conventa capitula que secuntur:

Los capítols deus contenguts deuen ésser servats e complits entre Gil Sanxes de les Vaques, draper de Terol e en Pere Nicholau, pintor de la ciutat de València de la part altra sobre la obra e confecció del retaule principal per a la esgléya de sent Johan Bapteste de la ciutat de Terol.

Primerament, lo dit en Pere Nicholau és tengut a fer un retaule al dit Sanxes de la ystòria de sant Johan Bapteste del ample de XXIII palms ultra les polseres e de alt tant com per rahó haja mester e que y sia tengut fer [...] de les polseres e que lo dit retaule sia lo pus bell e pus be acabat de fusta que algun altre retaule de València ab son bell e solemne tabernacle segons la mostra per aquell liurada als obrers de la parroquia de Sancta Creu de la ciutat de València, lo qual lo dit en Pere Nicholau sia tengut de donar la fusta e claus e totes coses necessàries e fer serrar e fer obrar de fusta a n Serra o aquell qui ha obrat lo retaule de la dita església de Senta Creu e que sia punt a punt obrat de fusta segons aquell de fullatges e de toles coses necessàries al dit retaule.

Ítem, que quant lo dit retaule sia acabat perfetament ab lo tabernacle de fusta ell bastirà aquell en la eglésia qu'el dit Gil volrà, en la ciutat de València, e aquell mostrarà al dit Gil Sanxes o a qui ell se volrà o a qui veure lo volrà ans que comence aquell de enguixar ni endrapar ni de metre alias sobrepost en manera que lo dit Gil Sanxes o aquells qui ell volrà, puxen del·liberar ab aquells menestrals e altres persones que a ell serà vist s'ilo dit retaule ha les perfeccions de la dita mostra donada als dits obrers de la dita eglésia de Senta Creu e si lo dit Gil Sanxes e obrers o aquells qui ell volrà veuran e trobaran que res hi fa adobar o a deffer o a reffer que lo dit en Pere Nicholau a són cost e messió ho sia tengut fer e que james no començen a pintar ni a enguixar aquell tro lo dit Gil Sanxes e pintors o aquells qui ell volrà hajan acordat aquell estar a lur guixa sots pena de cent florins dels béns del dit en Pere Nicholau applicadors al dit Gil Sanxes. E ultra açò si lo dit en Pere Nicholau recusarà adobar o esmenar lo dit retaule axí com li serà dit per los dits Gil Sanxes e obrers que aquell del preu del dit retaule deus declarador puxen fer adobar e refer aquell a lur coneguda.

²² Pere Nicolau, (1362?-1411). Encara que hi ha documentat un tal Pere Nicolau en els anys 60 i 80 del segle XIV, no es pot dir amb seguretat que siga el pintor. Va ser el 1390 quan es té notícia certa d'ell, any en què va intervenir en el cadirat de la seu de València.

Ítem, que après que lo dit retaule e tabernacle serà perfetament acabat de fusta e aquell serà vist e regonegut segons dit és e serà com ésser deu e no abans lo dit en Pere Nicholau encobrarà, endraparà e enguixarà e apparellarà tant perfectament com fer se puxa ni deja del millor drap nou que fer se puxa e de la millor aygua cuyta que fer se puxa en manera que la obra sia ferma e duradora a son cost e mesió en manera que no haja esmena alcuna en aquell e aquell meta apunt fins a deboixar e d'aquí avant no passarà fins los dits Gil Sanxes e obrers per aquell deputats hajen del·liberat el manen qu·el pinte la ystòria de Sant Johan.

Ítem, apres que lo dit retaule e tabernacle serà deboixat e per lo dit en Pere Nicholau e per altre pintor segons dit és que james lo dit en Pere Nicholau no començarà a metre alguns colors en aquell tro a tant que lo dit Gil Sanxes obrers e diputats per aquell hagen vist e regonegut aquells si·ls alcara o si acordaran que res si deja adobar ni mudar que allò lo dit en Pere Nicholau mudarà e adobarà e haia mudar e adobar segons dit és en lo pròxim insert capítol sots la pena e condicions en aquella proposades.

Ítem, après les coses desus dites seran feytes e no abans lo dit en Pere Nicholau daurar lo dit retaule totes aquelles que a ell o aquell faran a donar del pus fin or e durable que trobar se puxa e après procehirà en acabar lo dit retaule e tabernacle axí perfetament com mils e pus perfetament se puxa fer e ab adzur d'Acre en aquells lochs on sia necessari e ab les pus fines e perfetes colors que trobar se puxen.

Ítem, que totes les filloles del tabernacle e ymatgens sien d'aur fi de flori de Florença e dins lo dit tabernacle de adzur d'Acre lo pus fi que trobar se puxa e durable en manera que lo dit tabernacle sia axí acabat com acabar se puxa sens alcuna esmena a coneguda deIs obrers diputats.

Ítem, que les filloles, camps de talla, tabernacle, banchs, sotsbanchs e polseres sien daurades del pus fin or e durable que trocar se puxa, açò sia entes que lo dit pintor sia tengut acabar lo dit retaule e posar aquell a son cost e messió donant la fusta e clavo necessària sens pus en la ecclésia de Sent lohan Bactista de Terol e que lo dit en Pere Nicholau sia tengut de anar a la dita ciutat de Terol a son cost e messió, salvant que yo, gracios, li vull fer la messió de anar e estar en Terol e aquell posar e asentar aquell, e que sia acabat ab les pus fines colors e ab lo pus fin or durable que trocar se puxa e que sia lo pus perfet e acabat retaule axí de fusta com de pinzell que a present se trobe en la ciutat de València o al menys sia a tal com lo retaule qu·és fa en la dita ecclésia de Santa Creu o plàcia al dit Gil Sanxes e obrers per aquell diputats les plàcia e sino que no sia tengut de pagar la obra del dit retaule fins que les alce e estiga a lur guisa e plaer.

Ítem, és convengut entre lo dit Gil Sanxes e en Pere Nicholau, pintor, haja de preu el dit retaule ab les perfeccions coses e condicions sobredites e no sens aquelles o alguna de aquelles posat en lo loch on estar deu axí com estar deu, quatre-cents setanta-cinch florins d'or comuns d'Aragó los quals haja lo dit pintor e no abans lo dia que lo dit retaule partirà de València per llevarlo a Terol que lo dit Gil Sanxes li sia tengut de donar al dit en Pere Nicholau en València quatrecent florins d'or comuns d'Aragó e lo restant en Terol com serà lo dit retaule posat e estara a guisa del dit Gil Sanxes après que lo dit retaule sera mes ab son tabernacle segons que estar deu lo qual haja ha ver acabar perfetament segons dit és e posat aquell en lo loch on deu estar dins dehyt mesos contadors del quincen dia del present mes de noembre del any de la Nativitat de Nostre Senyor Ihesuchrist de MCCCC, quatre sots pena de cent florins d'or comuns d'Aragó dels béns del dit en Pere Nicholau al dit Gil Sanxes aplicadors e pagadors.

Ítem, que lo dit Gil Sanxes sia tengut pagar los dits quatre-cents florins al dit en Pere Nicholau e tota l'altra quantitat en los termens e manera en los prop capítols explicats sots pena de cent florins d'or d'Aragó aplicadors al dit en Pere Nicholau e a solució de dites quantitats sia compellit lo dit Gil Sanxes e puxa ésser feta execució per lo jutge seglar qu·el dit en Pere Nicholau elegirà e així mateix que lo dit en Pere Nicholau puxa ésser compellit per lo jutge seglar qu·el dit Gil Sanxes elegirà dins en la ciutat de València a execució e solució de les dites penes en cas que aquelles se cometessen e lo dit Gil Sanxes les volgues exhegir.

Ítem, que si en les presents apparen o apparran algunes coses obscures o ambigües, la interpretació e determinació de aquelles pertanga al dit Gil Sanxes o als obrers o diputats per ell e no a alguna altra persona.

Ítem, que com lo dit retaule sia acabat que lo dit Gil Sanxes o aquell que ell volrà sia tengut de recre lo dit retaule bell e acabat e no abans e que lo dit Gil Sanxes sia tengut de fer-lo levar de Terol a son cost e messió donant cordes e lançols e cubertes ab que lo dit en Pere Nicholau lo ligue per manera que vaja be.

Ítem, que com lo dit en Pere Nicholau haurà acabat lo dit retaule e serà content dels CCCCXXV florins aquell deu haver del dit retaule e lo dit Gil Sanxes serà content e pagat del dit retaule e serà asentat que lo dit en Pere Nicholau sia tengut fer definició al dit En Gil Sanxes e lo dit Gil Sanxes al dit en Pere Nicholau e que romanguen absolts lo hu del altre.

“Quoquidem capitula per nós visa, recognita et ut premititur convenia et concordata laudantes, ratificantes et confirmantes promittimus et convenimus in bona fide alter nostrum alteri et alter alteri ad invicem et vicisim ipsa capitula et omnia, et singula apposita, et contenta in eis a prima linea usque ad ultimam et ea omnia iuxta ipsorum serie per nos attendenda et complenda firmiter atendere et complere et non contrafacere vel venire nec facere venire nilo modo causa vel etiam ratione volentes etiam quod casu quod fieri debeat executio prout in quodam capitulo predictorum continetur fiat ipsa executio per quemcumque iudicem laycum per alterum nostrum requirentem eligendum prout in eodem capitulo continetur cuius foro nos submitimus proprio foro quo ad hec renunciantes sine aliqua libelli oblatione et cetera. Sed realiter et de facto prout in executionibus fiscalibus est fieri usitatum omni ordine judiciario pretermissis non obstantibus quibusvis foris iuribus et auxiliis in contrarium venientibus quibus renunciamus penitus ex certa sciencia et cum presenti et pro premissis omnibus et singulis per nos tenendis et cetera, obligamus alter alteri ad invicem et vicissim omnia bona et iura nostra et cetera, mobilia et cetera. Testes, Iohannis Soler, textor et Bernardus Deuxlosab, parator pannorum cives Valencie.

Post hec die veneris X junii anno CCCCVIII Petrus [...] parator Valencie, procurator dicti Egidii Sanxes cum speciali mandato constat instrumento público. Acto Turolí, VI madii proximi dicti anni clauso per Dominicum Perez de Vehana, notarium, et Petrum Nicholay confiterunt se contentos de predictis voluerunt dictum instrumentum cancellari.

Testes discretus Iacobus Falomir, notarius et Iohannes Mercer, sederius cives Valencie.”²³

2.3. Els contractes

Un concepte general del que són els contractes és que es tracta d'una acta o document, en què es registra l'acord de dos voluntats per a executar un acte, una obra, etc. I amb l'incompliment d'alguna de les parts es poden produir accions judicials. En el cas de l'estudi que ens ocupa analitzarem, en primer lloc, aquells que donen referència a la part artística de l'artífex, amb un llenguatge legal que comportava les obligacions corresponents per als artistes.

2.3.1. De retaules

Els contractes de retaules, juntament amb els capítols o compromisos, són els documents que més informació aporten pel que fa a l'encàrrec de l'obra. S'hi escriptura, primerament, la part contractada, és a dir, el pintor que es vincula documentalment per a realitzar-lo, també, en cas de tenir-ne, el del col·laborador, a més de la part contractant. Clients, individus i institucions, com els reis, nobles, cortesans o membres de l'església, o d'altres, que en aquests cas són les confraries, gremis, universitats, institucions eclesiàstiques, representades sovint per una o més persones, són les que comanden la factura del retaule.

²³ APPV. *Protocol de Gerard Ponte*, núm. 25.027.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), pp. 243 i 245; 1914, pp. 33 i 35; 1928, pp. 56 i 60; 1930, pp. 56 i 60; Mocholí, 2009, Op. Cit. *Estudi dels documents dels pintors...*

La data del lliurament de l'obra, totalment acabada, el preu, així com el pagament d'aquesta, són altres tres constants en aquests documents, i de vegades l'explicació iconogràfica, –és a gust dels contractants– més o menys detallada sota l'advocació per a la qual s'encomanava, a més de les mides, els colors²⁴ i el procés de les pintures, són altres apartats que s'escriuren al contracte.

Aquest tipus de redacció del contracte era la més comuna, però de vegades se n'alterava l'ordre, com en el cas de les mides (normalment es feia ús del pam valencià, equivalent a uns 21 cm). L'encapçalament estava ocupat pels noms del contractat i el contractant, seguit per la iconografia, de vegades detallada en històries o, al contrari, sense concretar massa el tema. En aquest contracte es recalcava, sobretot, l'ús del daurat²⁵ i dels colors,²⁶ principalment el blau (atzur d'Acre o d'Alemanya). Al respecte de l'acabament del retaule, en el cas de no complir el pintor el temps que s'estipulava per a pintar-lo, o en el cas de no haver-lo fet, també era un punt pel que es dictaven penalitzacions per no complir una clàusula o una altra.

Un apartat important, i que no es pot oblidar, és la preparació del retaule abans de pintar-lo. Preparar la fusta era una part fonamental i aquesta era la tasca del *fuster*, per la qual cosa fusters i pintors estaven en una col·laboració professional constant, per a la realització del retaule i així ho confirma la documentació.

Quant al procés de l'estructura dels retaules, la fusta, bé fóra d'àlber, roure o pi, hi havia d'estar ben seca per a poder treballar-la, que era una de les primeres tasques que havien de fer els fusters. Una vegada seca, havien de tallar-la, segons les mides, per a fer les taules i altres elements com les polseres, filloles i peces ornamentals per a unir-les finalment; aquestes eren les activitats per a la preparació del retaule.

L'arquitectura o disseny del retaule de fusta, que a la fi es tracta d'un conjunt de taules pintades, fou durant els segles XIII i XIV ben senzilla, però l'estructura evoluciona de manera progressiva cap a unes formes més complexes. A la taula o les taules centrals s'afegiren entre tres i quatre peces amb les mides descrites en contracte, a més d'altres

²⁴ Binski, Paul, 1991. “*Painters*”, British Museum. Edició espanyola en l'any 2000, de la sèrie “*Artesanos Medievales. Pintores*” editorial Akal, Madrid. “La riqueza de los colores animaron a los escritores medievales a establecer códigos cromáticos. Un ejemplo es el de San Antonino, para quien el blanco significa pureza, el rojo caridad, el amarillo y el oro dignidad y el negro humildad. Dichos códigos eran a menudo contradictorios y no pueden sacarse de su contexto. El amarillo podía también significar envidia o traición: por ejemplo, Judas lleva un brillante manto amarillo en el mural de Giotto dedicado a la traición en la Capilla de la Arena. Los pintores tenían que entender el significado de los colores en el marco del significado total de la obra que trabajaban, lo cual requería un conocimiento general de las imágenes, de su interrelación y del código de los colores.”

²⁵ Binski, Paul, *Ibidem*. “Después venía el dorador, siguiendo los dibujos y colocando el pan de oro sobre las zonas que no iban a ser pintadas, a menudo junto con una fina capa de barro rojizo llamado *bole*. Después la tabla dorada podía ser embellecida con incisiones hechas con pequeñas herramientas de metal...”

²⁶ Binski, Paul, *Ibidem*. “El sistema de Cennino (Il Libro dell'Arte), que consta de siete colores, cuatro minerales (negro, rojo, amarillo y verde) tres naturales (blanco, azul y amarillo) es simbólico. Constituye un eco de la metafísica medieval: los pigmentos son materiales y a los materiales, –como, por ejemplo, los zafiros, el lapislázuli o la esmeralda–, se les atribuía en la Edad Media cualidades activas y simbólicas. El zafiro azul era la “gema de las gemas”: poseía virtudes sagradas, capaces de proteger del mal a su dueño de reconciliarle con Dios y de disponerle a la oración. Dichas cualidades se transfirieron fácilmente a los colores hechos a base de dichos materiales. No es de extrañar, pues, que preocupara a los mecenas la calidad del pigmento del azul de ultramar, el lapislázuli, que se utilizaba para pintar los ropajes de uno de los más grandes mediadores entre el hombre y Dios: la Virgen María. Ya nos hemos referido a la participación activa de las imágenes en la vida medieval; los colores formaban parte de esa acción.”

parts com la cimera,²⁷ la predel·la,²⁸ filloles²⁹ i polseres,³⁰ i també d'aquells elements decoratius, que cada vegada són més nombrosos, i que conformen el conjunt pictòric. Endrapar totes les parts i enguixar-les són part de l'acabament del retaule perquè l'artista comence a pintar-lo, però abans d'entrar en aquesta tasca, és clar que hauria d'haver-se fet un dibuix preparatori sobre la superfície.

Sobre aquest apartat hi ha estudis³¹ gràcies al fet que la documentació trobada dona referència que en fulls de paper (àlbum) es dibuixaven, per posar-ne exemples, figures, paisatges o ornamentació com a models. És un tema força interessant sobre el que, i gràcies a la troballa de més documentació, es podria fer un discurs més ampli. De tota manera el tema iconogràfic, és a dir, l'advocació sota la qual es contractava el retaule quedava, la majoria de vegades, en mans del contractant, i al pintor no se li donava elecció en el tema. En qualsevol cas, si era posseïdor dels dibuixos, s'ha de suposar que els presentava com a models als clients, encara que també servien d'exemple altres retaules que el pintor ja hi havia facturat.

El dia 30 del mes de juliol de l'any 1389 queda registrat el contracte entre Bernat Miró, d'ofici *blanquer*, ciutadà de València, amb el pintor Llorenç Saragossa, oriünd d'Aragó (Carinyena), aveïnat des de 1372 a València, per a la confecció d'un retaule tripartit, sota l'advocació dels sants Pere i Bernat, pel preu de 40 lliures.

“Laurencius Çaragoça, pictor Valencie, per specialem pacto confecto vobis Bernardo Miro, blanquero Valencie, presenti et cetera, vobis depingere in Sancti Michaelis mensis septembris, [sub scano] in unum annum ex inde sequenter depinguere cum suis propriis coloribus, queddam retabulum trium peciarum quem ia michi tradidistis, hoc videlizet modo, quod in tabula media tenetur depingere imagenes Sanctorum Petri Apostoli et Beati Bernardi et desuper *lo crucifixi*, et in aliis duabus postibus facere et depingere tres historias cuiuslibet sancti, hoc est, quod campe dicti reetabuli sit auri fini et les imagines cum coloribus finis et adzuro *d'Acre e lo banch [abdós] imatges et les polseres de adzur d'Alemanya*. Vos vero teneamini michi dare pro meis laboribus, et omnis aliis per me facte quadraginta libras regalium Valencie in hunc modum, videlicet, quos michi de presenti tradidistis decem libras regalium Valencia, et cum [dictum reetabulum] fuerit deboxatum alias decem libras, residuas vero XXⁱⁱ perfectum dicta opera. Et hec [...] et cetera, pena] C solidorum et cetera. Obligo et cetera [...]. Ego Bernardus Miró, predictus [...] promitto [...]”³²

Del segle XV, exactament el 14 de novembre de 1404 es concorden els capítols entre Gil Sánchez de les Vaques, draper, veí de la ciutat de Terol i Pere Nicolau, pintor, veí de València, per a la confecció d'un retaule sota l'advocació de sant Joan Baptista, destinat a l'església d'aquest sant a Terol, pel preu de 475 florins. L'última part, amb data de 10 de juny de 1408, conté la cancel·lació del retaule contractat.

“Die veneris XIII^a novembris anno MCCCCIV.

In Christo nomine. Nos Egidius Sanxer de les Vaques, draperius, vicinus civitatis Turoli, ex parte una, et Petrus Nicholay, pictor vicinus Valentie, ex parte altera, considerantes inter nos de et super opere se factione illius retabuli quod ego, dictus Egidius volo per vos dictum Petrum Nicholay, fieri pro et ad oppus ecclesie Sancti

²⁷ Cimera o àtic, és la part superior on se sol disposar el calvari.

²⁸ Predel·la o banc, és la part baixa del retaule, el basament. Aquest pot ser de dos pisos, que reben el nom de sotabanc i predel·la.

²⁹ Filloles o entrecarrers, són les parts verticals del retaule que el divideixen.

³⁰ Polseres o guardapols, és la part del retaule que l'emmarca tant per les parts laterals com per dalt.

³¹ Lacarra Ducay, Carmen, 1983.

“Sobre dibujos preparatorios para retablos de pintores aragoneses del siglo XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, v. XIII (1983), pp. 553-581.

³² ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 2.449.

Cerveró, 1971, p. 29; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 321 i 322, doc. 554; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

Iohannis Bapteste dicte civitatis Turoli de ystoria ipsius beati Iohannis Bapteste fore concordata facta et conventa capitula que secuntur:

Los capítols dejús contenguts deuen ésser servats e complits entre Gil Sànxez de les Vaques, draper de Terol, e en Pere Nicholau, pintor de la ciutat de Valencia, de la part altra, sobre la obra e confecció del retaule principal per a la esgléya de Sent Johan Bapteste de la ciutat de Terol.

Primerament, lo dit en Pere Nicholau és tengut a fer un retaule al dit Sànxez de la ystòria de sant Johan Bapteste del ample de XXIII Palms, ultra les polseres, e de alt tant com per rahó haja mester. E que y sia tengut fer pus belles polseres, e que lo dit retaule sia lo pus bell e pus bé acabat de fusta que algun altre retaule de València, ab son bell e solemne tabernacle, segons la mostra per aquell liurada als obrers de la parroquia de Sancta Creu de la ciutat de València. Lo qual lo dit en Pere Nicholau sia tengut de donar la fusta, e claus e totes coses necessàries, e fer serrar e fer obrar de fusta a n Serra o aquell qui ha obrat lo retaule de la dita església de Senta Creu, e que sia punt a punt obrat de fusta segons aquell de fullaces e de toles coses necessàries al dit retaule.

Ítem, que quant lo dit retaule serà acabat perfetament ab lo tabernacle de fusta, ell bastirà aquell en la eclésia que l dit Gil volrà en la ciutat de València, e aquell mostrarà al dit Gil Sànxez, o a qui ell se volrà o a qui veure lo volrà, ans que comence aquell de enguixar ni de engrapar, ni de metre alre sobreposat³³ en manera que lo dit Gil Sànxez, o aquells qui ell volrà, puxen del·liberar ab aquells menestrals e altres persones que a ell serà vist si lo dit retaule ha les perfeccions de la dita mostra donada als dits obrers de la dita eclésia de Senta Creu. E si lo dit Gil Sànxez e obrers, o aquells qui ell volrà, veuran e trobaran que res hi fa adobar o a defer o a refer, que lo dit en Pere Nicholau a son cost e messiò ho sia tengut fer. E que jamés no comence a pintar ni a nguixar aquell tro lo dit Gil Sànxez e pintors, o aquells qui ell volrà, hagen acordat aquell estar a lur guisa, sots pena de cent florins dels béns del dit en Pere Nicholau aplicadors al dit Gil Sànxez. E ultra açò, si lo dit en Pere Nicholau recusarà adobar o esmenar lo dit retaule axí com li serà dit per los dits Gil Sànxez e obrers, que aquell del preu del dit retaule dejús declarador puxen fer adobar e refer aquell a lur coneguda.

Ítem, que après que lo dit retaule e tabernacle serà perfetament acabat de fusta, e aquell serà vist e regonegut segons dit és e serà com ésser deu e no abans, lo dit en Pere Nicholau encolrarà, endraparà, e enguixarà e aparellarà tant perfectament com fer se puxa ni deja del millor drap nou que fer se puxe e de la millor aygua cuyta que fer se puxe, en manera que la obra sia ferma e duradora a son cost e mesiò, en manera que no haja esmena alcuna en aquell, e aquell meta a punt fins a deboxar. E d'aquí avant no passarà fins los dits Gil Sànxez e obrers per aquell deputats hagen del·liberat e l manen que l pinte la ystòria de sant Johan.

Ítem, après que lo dit retaule e tabernacle serà deboxat e per lo dit en Pere Nicholau o per altre pintor, segons dit és, que jamés lo dit en Pere Nicholau no començarà a metre alguns colors en aquel tro a tant que lo dit Gil Sànxez, obrers e diputats per aquell hagen vist e regonegut aquells si ls altarà. E si acordaran que res s'i deja adobar ni mudar, que allò lo dit en Pere Nicholau mudarà e adobarà, e farà mudar o adobar, segons dit és en lo pròxim insert capítol, sots la pena e condicions en aquella proposades.

Ítem, après les coses desús dites seran feytes e no abans, lo dit en Pere Nicholau laurarà lo dit retaule totes aquelles que a ell o aquell faran a donar del pus fin or e durable que trobar se puxa, e après procehirà en acabar lo dit retaule e tabernacle axí perfetament com mils e pus perfetament se puxa fer, e ab adzur d'Acre en aquells lochs on sia necessari e ab les pus fines e perfetes colors que trobar se puxen.

Ítem, que totes les filloles del tabernacle e ymatgens sien d'aur fi de flori de Florença, e dins lo dit tabernacle de adzur d'Acre del pus fi que trobar se puxa e durable, en manera que lo dit tabernacle sia axí acabat com acabar se puxa sens alcuna esmena a coneguda dels obrers diputats.

³³ Lectura dubtosa.

Ítem, que les filloles, camps de talla, tabernacle, banchs, sotsbanchs e polseres sien daurades del pus fin or e durable que trocar se puxa. Açò sia entès que lo dit pintor sia tengut acabar lo dit retaule e posar aquell a son cost e meció, donant la fusta e clavó necessària sens pus en la eclèsia de Sent Johan babtista de Terol. E que lo dit en Pere Nicholau sia tengut de anar a la dita ciutat de Terol a son cost e messiò, salvant que yo, graciós, li vull fer la messiò de anar e estar en Terol e aquell posar e asentar aquell. E que sia acabat ab les pus fines colors e ab lo pus fin or durable que trobar se puxa, e que sia lo pus perfet e acabat retaule, axí de fusta com de pinzell, que a present se trobe en la ciutat de València o al menys sia a tal com lo retaule qu·s fa en la dita eclèsia de Santa Creu o plàcia al dit Gil Sànxez e obrers per aquell diputats los plàcia, e sino que no sie tengut de pagar la obra del dit retaule fins que les alte e estiga a lur guisa e plaer.

Ítem, és convingut entre lo dit Gil Sànxez e en Pere Nicholau, pintor haja, de preu el dit retaule ab les perfeccions, coses e condicions sobredites, e no sens aquelles o alguna de aquelles, posat en lo loch on estar deu, axí com estar deu, quatre-cents setanta-cinch florins d'or comuns d'Aragó, los quals haja lo dit pintor e no abans lo dia que lo dit retaule partirà de Valencia per levar-lo a Terol. [E] que lo dit Gil Sànxez li sia tengut de donar al dit en Pere Nicholau en València quatrecent florins d'or comuns d'Aragó, e lo restant en Terol com serà lo dit retaule posat e estarà a guisa del dit Gil Sànxez, après que lo dit retaule serà més ab son tabernacle, segons que estar deu. Lo qual haja ha ver acabar perfetament, segons dit és, e posat aquell en lo loch on deu estar dins dihuyt mesos contadors del quinzèn dia del present mes de noembre del any de la Nativitat de Nostre Senyor Jesuchrist de M^oCCCC quatre, sots pena de cent florins d'or comuns d'Aragó dels bens del dit en Pere Nicholau al dit Gil Sànxez aplicadors e pagadors.

Ítem, que lo dit Gil Sànxez sia tengut pagar los dits quatre-cents florins al dit en Pere Nicholau e tota l'altra quantitat en los térmens e manera en los prop capitols explicats, sots pena de cent florins d'or d'Aragó aplicadors al dit en Pere Nicholau. E a solució de les dites quantitats, sia compel·lit lo Gil Sànxez e puxa ésser feta execució per lo jutge seglar qu·el dit en Pere Nicholau elegirà. E així mateix, que lo dit en Pere Nicholau puxa ésser compel·lit per lo jutge seglar qu·el dit Gil Sànxez elegirà dins en la ciutat de València a execució e solució de les dites penes, en cas que aquelles se cometessen e lo dit Gil Sànxez les volgues exhegir.

Ítem, que si en les presents apparen o apparran algunes coses obscures o ambigües, la interpretació e determinació de aquelles pertanga al dit Gil Sànxez, o als obrers o diputats per ell, e no a alguna altra persona.

Ítem, que com lo dit retaule sia acabat que lo dit Gil Sànxez, o aquell que ell volrà, sia tengut de reebre lo dit retaule bell e acabat e no abans. E que lo dit Gil Sànxez sia tengut de fer-lo levar de Terol a son cost e meció, donant cordes e lançols e cubertes ab què lo dit en Pere Nicholau lo ligue per manera que vaja bé.

Ítem, que com lo dit en Pere Nicholau haurà acabat lo dit retaule e serà content dels CCCCXXV florins que·l deu haver del dit retaule, e lo dit Gil Sànxez serà content e pagat del dit retaule e serà asentat, que lo dit En Pere Nicholau sia tengut fer defnició al dit en Gil Sànxez e lo dit Gil Sànxez al dit en Pere Nicholau, e que romanguen absolts lo hu de l'altre.

Quequidem capitula per nos visa, recognita et ut premitittur conventa et concordata laudantes, ratificantes et confirmantes, promittimus et convenimus in bona fide alter nostrum alteri et alter alteri adinvicem et vicisim, ipsa capitula et omnia et singula apponita et contenta in eis a prima linea usque ad ultimam et ea omnia iuxta ipsorum serie per nos attendenda et complenda firmiter attendere et complere et non contrafacere vel venire nec facere venire ullo modo, causa vel etiam ratione. Volentes etiam quod casu quod fieri debeat executio, prout in quodam capitulo predictorum continetur, fiat ipsa execucio per quemcumque iudicem laycum per alterum nostrum requirentem, eligendum prout in eodem capitulo continetur, cuius foro nos submitimus proprio foro, quo ad hec renuntiantes sine aliqua libelli oblatione, et cetera, sed realiter et de facto prout in executionibus fiscalibus est fieri usitatum, omni ordine judiciario pretermissis, non obstantibus quibusvis foris, iuribus et auxiliis in contrarium venientibus, quibus renuntiamus penitus ex certa scientia et cum presenti. Et pro premissis omnibus et

singulis per nos tenendis, et cetera, obligamus alter alteri adinvicem et vicissim omnia bona et iura nostra, etcera, mobilia etcetera.

Testes, Iohannis Soler, textor et Bernardus Deuxlosab, parator pannorum cives Valentie.

Post hec die veneris, X iunii anno CCCCVIII Petrus Martí, parator Valentie, procurator dicti Egidii Sanxes cum speciali mandato, constat instrumento publico acto Turoli VI° madii proximi dicti anni, clauso per Dominicum Pérez de Ochava, notarium, et Petrus Nicholay, confiterunt se contentos de predictis, voluerunt dictum instrumentum cancellari.

Testes, discretus Iacobus Falomir, notarius et Iohannes Mercer, sederius cives Valentie.³⁴

2.3.2. D'aprenentatge

Els mestres pintors, aquells que pel seu ofici havien obtingut un reconeixement com a artífexs i estaven al capdavant d'un taller o obrador eren els més sol·licitats per a la realització d'obres. En la tasca de confeccionar el retaule, abans de pintar-lo, necessitaven persones per a la preparació d'aquestes feines, que es feien a l'obrador.³⁵

Entre les persones que configuraven el grup de treball hi havia l'aprenent, que als documents valencians se l'esmenta també com a *macip* o *mosso* i era, dins la jerarquia de treball, el que estava situat a la part més baixa. Com s'ha dit, per a fer certes tasques es contractaven persones joves, que tenien entre els dotze i disset anys, fins i tot de menys edat, encara que es té informació que també entraven com a aprenents persones de més edat.³⁶ L'afermament del contracte es feia amb unes condicions, entre les quals se sap que el mestre, en aquest cas el pintor, hauria d'ensenyar a l'aprenent en el període que s'acordés al contracte, entre dos i cinc anys, per aprendre l'ofici o la professió. Durant aquest temps aquell era mantingut pel mestre, que li donava menjar i casa a més de vestir-lo i, de vegades, rebia una soldada pels serveis prestats.

Entre la documentació es disposa d'una varietat d'aquest tipus de contracte, dels quals reproduïm alguns exemples a continuació, com el del 21 de març de l'any 1387, dia que es redacta a la ciutat de València l'afermament de Pere Olm, fill del difunt Guillem Olm, llaurador de València, major de quinze anys qui està sota la cura de Joan Exarch, *forner* i veí de València, amb el pintor Esteve Rovira, veí d'aquesta ciutat, per ensenyar-li el seu ofici. Es compromet per un període de cinc anys, en els quals avituallarà el seu deixeble de tot allò que necessités.

³⁴ APPV. *Protocol de Gerard de Ponte*, núm. 25.027, (s.a. 1.224).

d'Arquers i Jover, ms. C. 1790; (l'autor diu que copià el document: "de los protocolos de Juan Andreu, notario, cuyos protocolos se hallan en el convento de la Merced de Valencia"); Viñaza, 1889, p. 108; Alcahalí, 1897, pp. 227 i 228 (aquest autor dóna data de 1408, però és incorrecta.); Sanchis i Sivera, 1912 (2), pp. 243-245; 1914, pp. 33-35; 1928, pp. 56-60, 1930, pp. 57-60; d'Arquers i Jover, 1982, pp. 149 i 150; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 92-95, doc. 179.

³⁵ Company, Ximo. *L'Europa d'Ausíàs March: Art, Cultura, Pensament*: "a preparar els colors, quefer de l'aprenent, allisar les taules de pi (o qualsevol altre tipus de fusta), endrapar-les, enguixar-les, estucar-les, dibuixar-les, gofrar-les i estofar-les (o esgrafiàr-les, que equival a raspar o fer dibuixos raspats sobre superfícies daurades que damunt han rebut una capa de color; així en raspar el color surt el fons daurat que hi contrasta i ofereix decoracions molt riques i vistoses); tampoc no feia en solitari la laboriosa feina de daurar-les, de pintar-les i finalment de campir-les (campir és fer el camp o fons de la pintura d'una taula o d'una tela)". Any 1998. Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives: www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01937307984588288540035/index.htm

³⁶ Del pintor Esteve Rovira de Xipre, l'any 1389, es documenta que sota les seues ordres contracta el pintor Alfons, fill del difunt Alfons, pintor i veí de Còrdova i Arnau, pintor, fill del difunt Bernat, pintor i veí de Campredó, els quals s'afermaren amb el pintor de València durant un any, com a macips seus, per aprendre l'ofici.

“Iohannes d’Exarch, fornerius, vicinus civitatis Valencie, curator datus et assignatus per curiam civitatis Valencie in [...] persone et bonis Petri Olm, adulti adulti maioris quindecim annorum presentis et firmatis [taxat “ut constat”] filii Guilelmi Olm, agricultoris quondam vecini predictae civitatis defuncti ut constat de dicta cura per instrumentum publicum actum Valencia, [en blanc] ex certa sciencia dicto nomine de voluntate consensu et firmamento Francisci de Lorcha, paratoris pannorum, vicini iamdictae civitatis presentis et consentientis avunculi ex parte patris dicti Petri Olm, mitto et afirmo predictum Petrum Olm, vobiscum Sthefano Rovira, pictoris vicini predictae civitatis presente causa videlicet et occione adicendi vestrum officium quod eidem docere teneamini ut melius poteritis et faciendi omnia mandata vestra licita et honesta de die et de nocte utilia agendo et in utilia penitus evitando hoc autem affirmamentum vobis facio huic ad quinque annos primo venturos et a presenti die in antea continue numerandos sic quod infra dictum tempus tenamini predictum Petrum Olm providere de comestu, potu, vestitu et calciatu in egritudine quam in sanitate pro ut sui ac consimilis interest et ultra hoc teneamini vos sibi facere in primo anno unum par subuncularum unum par certabularum, unum par caligarum in super teneamini sibi facere in dicto primo anno soculares tot quod ut cesse habuit et in secundo tercio et quarto annis dare comestum, potum vestitum et calciatum ut predicti et quinto anno teneamini vos eidem facere tunicam, gramasiam, caputium, caligas panni, panni lane novi valeor decem vel undecim solidos per alna et sic promitto dicto nomine quod predictus Petrus Olm infra dictum tempus a venturo servicio non disceder quod si fecerit volo atque dono vobis licentiam et plenum posse quod valeatis predictum Petrum Olm capere seu capi facere captum in servitute vestram tornare et detinere tantum et tam diu donec dampnum vobis datum tam ratione fugue infirmitatis, quod alia qualibet ratione fuerit vobis plenarie satisfactum unam cum omnibus dampnis missionibus et interesse per vos rationibus predictis factis et sustentis pro quibus omnibus et singulis supradictis tenendis et observandis attendendis et complendis obligo dicto nomine omnia bona predictae cure mobilia et immobilia ubique habita et habenda, ad hec autem ego prefixus Stephanus Rovira concedens et acceptaris affirmamentum superius expressatum sub modis, formis, condicionibus et pactis superius declaratis, promitto et fide bona convenio vobis iamdicto Iohanni d’Exarch nomine quo supper presenti predicta omnia et singula per anc vobis attendende et complenda sic attendere firmiter et complere ut superius continetur et in aliquo non contrafacere vel venire de iure vel de facto aliqua ratione. Quod est actum Valencie.

Testes huius rei sunt, Petrus Lazer, notario et Bernardus Salvany, presbiter Valencie habitantes.”³⁷

Pel contingut inèdit i de gran interès reproduïm el següent document del dia 12 de març de l’any 1432,³⁸ escripturat a la ciutat de València. És la demanda produïda per Sanxo Munyós, pare de Pere Munyós, pintor, davant el justícia civil, en què demana una carta acreditativa, que conté que el seu fill ha nascut i s’ha criat en aquesta ciutat, majorment a la casa del pintor en Gonçal de Sarrià, per aprendre l’ofici. Entre les declarants testificals apareixen Garcia Pérez (Peris), àlies Sarrià, Guerau de Requesens i Bartomeu Pomar, tots ells pintors de València. A la fi, la certificació li és concedida.

“[mà 3, f. 38v.]

Anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^oXXXII^a die mercurii XII^a marcii davant l’honorable en Jacme de Celma, justícia de la ciutat de València en lo civil comparech en Sanxo Monyoç e posa la requesta següent:

³⁷ ARV. *Notal d’Arnaldo Puig*, núm. 2.484.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

³⁸ Cerveró publica, el 1972, un resum d’aquest document, però revisant l’original s’ha pogut constatar un major contingut inèdit de gran interès.

Devant vós molt honorable en Jacme Valença, justícia de la ciutat de València en lo civil, comparech en Sanxo Munyoç, axí com a pare e conjuncta persona de Pere Munyoç, pintor dient et proposant que com ell haja mester una letra vestra e de la vestra cord certificantòria a tots e sengles oficials e especial als oficials de la vila del Castell de Garcia Munyoç de realme de Castella, com lo dit Pere Munyoç és natural e nat e criat en la dita ciutat per que requer que li reebats informació de testimonis com lo dit Pere Munyoç és nat e criat en la dita ciutat e en vertut de la dita informació e de la present requesta li facats la dita letra implorant vestre offici *super predictis*.

Fon interrogat per sacrament lo dit propessant qui havia ordenada la dita requesta et dix que l'honrat micer Pere Feliu.

Et posada la dita scriptura en continent lo dit honrat justícia provehe ésser rebuda sumaria informació de testimonis sobre les coses en la dita requesta contengudes.

Et fon comesa la recepció dels dits testimonis produïdors a-n³⁹

Consequenter die lune XVII^a marcii anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o XXII° davant lo dit honorable justícia comparech lo dit en Sanxo Munyoç, el dit nom, et reques los dits testimonis ésser publicats.

Et tantost, lo dit honrat justícia instant lo dit en Sanxo Munyoç, el dit nom, accepta los dits testimonis per publicats e són los següents:

Vide ultra quarta manu a XXVIII cartes.

[m. 4, f. 28]

Vide retro in tercia manu a XXXVIII cartes, in secunda plana.

Informació de testimonis rebuda en la ciutat de València de manament de l'onorable en Jacme Valença justícia de la ciutat de València en lo civil en e sobre una requesta per en Sanxo Munyoç axí com a pare e conjuncta persona d'en Pere Munyoç, pintor, denant lo dit honorable justícia proposada sots *kalendarium de XII^a mensis marcii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXXII^o*, los quals testimonis jurats e interrogats deposaren en la forma següent:

Die jovis intitulata XIII^a mensis marcii anno Domini M^oCCCC^oXXXII^o

En Garcia Pérez, àlies Sarrià, pintor ciutadà de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç en e sobre la dita requesta dessús sots lo dit kalendarium proposada, lo qual testimoni jura per Nostre Senyor Dèu e los seus sants quatre Evangelis per ell corporalment tocats dir e depositar veritat la qual sapia.

Et dix saber sobre aquell çò que's segueix, çò és, que ell testimoni conex bé e special noticia del dit en Pere Munyoç, fill del dit en Sanxo Munyoç, lo qual dit en Pere pot ésser de present de edat de XXIII a XXIII anys e aquesta noticia ha ell testimoni per tal com ell testimoni és nebot d'en Gocalbo Pérez, àlies Sarrià, e ell testimoni s'és criat en casa del dit oncle seu e stant xich, lo dit Pere Munyoç de que ell testimoni l'a vist criar e star en la casa del dit en Gocalbo Pérez, àlies Sarrià per bé XVI o XVII anys e aqui ha après lo offici de pintor e encara no ha hun any que s'en és anat de la ciutat e regne de València.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, precio, precibus et aliis ut [iustemiris] diligenter. Et dixit ad omnia non.

Predictis die et anno. En Johan Diego, obrer de vila de la ciutat de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç en e sobre la dita requesta, lo qual jura per nostre senyor Dèu e los sants quatre evangelis de aquell dir veritat sobre çò que serà interrogat e feu son testimoni en e sobre lo dit feyt *die et anno predictis* en la forma següent:

E dix saber sobre lo dit feyt çò que's segueix, çò és que de gran temps ençà ell testimoni a gran noticia e pràtica en casa d'en Gocalbo Sarrià e ha vist, ell testimoni, criar e star lo dit en Pere Munyoç en la dita casa de xiquea ençà, çò és per bé XVI anys tro ara que ha qualque hun any que se'n és anat e als no.y sab sinò que'l dit Pere Munyoç pot ésser de edat o temps de XXIII anys e que ha hoyt dir tots temps que és natural de aquesta ciutat e encara hi té son pare, lo qual ell mateix conex.

³⁹ En blanc a l'original.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, etc., et dixit ad omnia non.

Dictis die et anno. En Guerau de Requesens, pintor de València, testimoni produït e donat en e sobre la dita requesta qui jura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evangelis, corporalment tocats, dir veritat, la qual sapia sobre lo dit feyt *die et anno ut sequitur*:

E dix saber sobre lo dit feyt çò que·s segueix, çò és, que ell testimoni ha vist criar de fort pocha edat encà en casa d'en Gocalbo Sarrià, en la qual tots temps ha [m. 4, f. 28v.] ell testimoni, conegut obrant de l'offici de pintor lo dit Pere Munyoç fins a qualque hun any ha que s'en és anat d'esta terra, en la qual casa l'a vist star per bé XVI anys e ha hoyt dir a molts de qui no·s acorda que més de XXX anys ha que son pare stà en València e pot haver de present lo dit jove Pere Munyoç XXIII a XXV anys, e als no·y sab, interrogat de presents e dix que molts e infinits de que no s'acorda sinò de la casada d'en Gocalbo Sarrià.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, etc., dixit ad omnia non.

Iniurium fuit sibi et cetera.

Predictis die et anno. En Berthomeu Pomar, pintor de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç en e sobre la dita requesta damunt sots lo dit kalendarii proposada qui iura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evangelis, dir veritat en sa deposició de çò que·y sabrà e interrogat serà e feu son testimoni *in hunc qui sequitur modum*:

E dix saber sobre lo dit feyt çò que·s segueix, çò és, que ell testimoni ha vist criar an Gocalbo Serriana, pintor de València, al dit Pere Munyoç, de fort pocha edat encà tro ara qualque hun any ha que s'en és anat, on enten e creu, ell testimoni, que són pasats XV anys o més e lo fadri pot haver ara XXIII o XXIII anys poch més o menys e als no·y sab. Interrogat de presents e dix que tots los pintos quasi de València lo conexen e saben e poden saber les coses e altres vehĩns e conexents la casa del dit en Gocalbo Sarrià, los quals seria larch de recitar.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore et aliis circumstanciis etcetera, et dixit ad omnia non.

Iniurium et cetera.

Dictis die et anno. L'onorable en Goçalbo Pérez, àlies Sarrià, pintor, ciutadà de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç, lo qual jura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evangelis per ell testimoni, corporalment tocats, de veritat, de çò que·y sabia e interrogat serà e feu son testimoni *die et anno predictis in forma sequenti*:

Et dix que·l Pere Munyoç li fon afermat per lo dit en Sanxo Munyoç, pare seu, de edat de sis anys poch més o menys, lo qual nasqué en València, car sa mare del dit fadri de la let del dit fadri cria una criatura de l'honorable en Johan de Penaroja e fon-li affermat a X anys poch més o menys e com ach complit aquest temps encara se auria ab ell testimoni, obrava obradures o jornals tro a hun any poch més o menys que s'en és anat, que ell testimoni sab de certa sciència que·l dit Pere Munyoç ha stat en València. Interrogat de presents e dix que moltes saben lo dit stants del dit fadri, en special los pintors, los quals seria larch de recitar.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, etc., dixit non ad omnia.

Iniurium fuit sibi et cetera.

Quibus testibus publicatis, lo dit honorable justícia provehí ésser feta la letra requesta del tenor següent:

[mà 4, f. 29]

Al molt honorable lo alcalde e altres qualsevol oficials e loch de juridicció exercents en la vila del Castell de Garcia Munyoç o altres lochs, et cetera, de nós en Jacme Valença, justícia de la ciutat de València en lo civil, salut e honor. Comparent devant nos a XII dies del present mes de març de l'any MCCCC XXXII, en Sanxo Munyoç, axí com a procurador e conjuncta persona de Pere Munyoç, pintor, fill de aquell, en escrits proposa una requesta continent en efecte que per certs sguarts havia

necessari provar com lo dit en Pere Monyoç, fill seu, era nat e criat dins la dita ciutat de València, per çò requésnos li reebesem en sobre les dites coses sumària informació de testimonis, e aquella rebuda scrivissem de les dites coses, segons en la requesta de la dita rahó proposada és contengut. Et nos rebuda la dita informació de testimonis per la qual consta en clar lo dit en Pere Munyoc ésser nat e criat dins la dita ciutat de València e haver stat et habitat en aquella per bé XVIII anys, per çò certifícan-vos de les dites coses havem lliurades les presents patents segellades en lo dors ab lo segel de nostra cord. Data València *XVII^a marcii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXXII°*.⁴⁰

2.3.3. D'ajudants i/o deixebles

Pel que fa als ajudants o també anomenats deixebles, que als gremis rebien el nom d'oficials, eren, dins l'escala professional, els qui hi havia després dels mestres i que amb el pas del temps adquirien la suficient experiència, per la qual cosa era possible que la seua aspiració a mestre es fera realitat. Aquesta situació es donava, majorment, als obradors de tipus artesanals més que no als obradors de mestres pintors. En aquest cas l'ajudant, que era el deixeble del mestre, després d'haver complit el seu contracte i d'adquirir experiència, sortia del taller per a treballar pel seu compte i, de vegades, formava el seu obrador, encara que no sempre passava així.

La documentació corresponent al mestre pintor Pere Nicolau, d'origen català, se sap que habitava a la ciutat de València des dels anys noranta del segle XIV, aporta notícies sobre aquest apartat. Per l'estudi dels documents d'aquest pintor, el qui creiem que estava al capdavant d'un obrador en què, a més de treballar el mestre pintor Marçal de Sas, va ser lloc de formació de pintors tan importants, dins la segona generació del gòtic internacional, com Gonçal Peris⁴¹ o Jaume Mateu.⁴²

Del cas que ens ocupa, hi ha el document pel que Jaume Çareal (1402-1432), pintor de la ciutat de Morella, a qui creiem amb certa formació, és contractat per Pere Nicolau, precedit per la fama del seu estil inscrit en la línia italogòtica, però de caràcters més suaus i dolços, per a la qual cosa Jaume Çareal complementaria la seua formació. Una vegada complits els anys acordats al contracte, tornà a Morella per estar al capdavant d'un taller, hipòtesi que és avalada pels diversos encàrrecs que va rebre de viles properes a aquesta ciutat, a més d'altres poblacions de les províncies de Tarragona i de Saragossa, i es va establir, finalment, en aquesta última l'any 1432.

Document en què el pintor Pere Nicolau contracta Jaume Çareal, pel temps de dos anys, per un sou de 40 florins.

⁴⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 886, mà, f. 38v i mà 4, f. 28 i 29.

Cerveró, 1972, p. 45; Aliaga, 1996, pp. 205-209, doc. 51; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁴¹ Gonçal Peris (1362?-1442). Historiogràficament és un pintor que ha sigut investigat, entre d'altres, per autors com Sanchis i Sivera, Tormo, Saralegui i, fins i tot, per Post, però una de les investigacions més exhaustives va ser la realitzada per Joan Aliaga Morell. Aquest, en la seua recerca, trobà nova documentació, en la qual s'esmenta, des dels anys seixanta del segle xiv, un tal Gonçal Peris, per la qual cosa li va permetre plantejar noves hipòtesis, certament atrevides, però consolidades pels documents.

⁴² Jaume Mateu (1383-1453). Del pintor Jaume Mateu, nebot del mestre pintor Pere Nicolau, hi ha referències documentals des de l'any 1383 fins al 1453. La documentació que fins ara s'havia trobat no informava d'on era oriünd, encara que se suposava que de terres catalanes com el seu oncle, però recents investigacions confirmen que va nàixer, el 1383, a Sant Martí Sarroca (Barcelona). Tampoc no hi havia notícia de la seua mort, però se sabia que no va ésser abans de l'any 1445, puix que aquest any encara apareix documentat per l'encàrrec que va rebre de pintar un retaule. A la fi, se sap, gràcies als investigadors Ruiz Quesada i Montolio, que fou l'any 1452.

Iacobus Çareal, pictor, naturalis Morelle scienter et gratis mitto et affirmo me ipsum, vobiscum, Petro Nicholau, pictore Valencie, presente et acceptante hinc ad duos annos et unum mensem sequentes et primo venturos in mancipium et servicialem vestrum ad pictandum et faciendum vestra mandata iusta licita et honesta nocte pariter et die pro posse vos vero teneamini me providere toto dicto tempore tam sanum quam infirmum in cibo et potu ut mea consimilis interest tempus vero infirmitatis vobis smendando et reficiendo. Et pro mei solidato teneamini mihi dare quadraginta florenos auri de Aragonia hoc modo videlicet in festo Pasche resurrectionis proxime venienti duodecim florenos faciendoque et dando michi per totum primum annum complementum ad viginti florenos dicte legis residuos vero viginti florenos teneamini mihi dare per totum secundum annum. Et sic promitto quod ero vobis et rebus vestris bonus fidelis utilis et legalis comodum inquirendo et cetera, et quod a servitute vestra non recedam vel fugiam aut aliquod dampnum vobis faciam et cetera. Quod nisi fecero plenam confero vobis licentiam et plenam posse quod possitis me capere vel capi facere et captum in vestram prestinam servitutem redire et ibidem detinere tantum et tamiu donech dampnum vobis previa ratione illatum fuerit vobis ac vestris integriter satisfactum simul cum omnibus dampenis missionibus et cetera. Super quibus creadatur vobis et vestris et cetera, renuncians et cetera, obligando scienter ad hoc me personaliter et omnia bona mea et cetera, est tamen inter nos conventum et in pactum speciale deductum quod si infra annum eligero ire versus partes Morelle possim ire semel in anno et ibidem permanere duobus vel tribus mansibus et non ultra smendando tamen et reficiendo vobis illud tempus quot in dicta villa Morelle permanebo. Ad hec autem ego prefatus Petrus Nicholai suscipiens et acceptans vos dictum Iacobum Çareal, pictorem in mancipium et servicialem meum cum et sub modis formis pactis et conditionibus superius declaratis promitto et cetera, obligo et cetera. Actum est Valencie, et cetera.

Testes inde sunt Iacobus Venrelli et Bernardus Ponç, scriptores Valencie civis.

Postmodum vero die lune intitulata XIII aprilis anno a Nativitate Domini MCCC quarto predictum instrumentum afirmamenti fuit cancellatum de voluntate dicti Petri Nicholai tanquam contenti ex dictis in dicto instrumento contentis presentibus testibus Petro Miro notario et Dominico Romei, mercatore Valencie civibus.”⁴³

Hem cregut oportú reproduir un document de contracte de treball registrat a la ciutat de Barcelona l'any 1398, per comparar-lo amb l'anterior i veure-hi les possibles diferències. Aquest contracte és també signat per un pintor que sembla ja format, Pasqual Garcia, fill de Ferran Garcia del lloc de Torrent, amb Lluís Borrassà, pintor ja consolidat a la ciutat de Barcelona, igual que Jaume Çareal, pintor de Morella, amb certa experiència pictòrica, havia fet amb un pintor important i reconegut a la ciutat de València, com era Pere Nicolau. En el cas d'ambdós contractes, el temps pel que es comprometen les parts és de dos anys. Tan Jaume com Pasqual romangueren, el temps acordat, a l'obra de cadascun dels mestres per tal d'aprendre i ajudar en l'ofici, però a l'hora de rebre la remuneració pels seus serveis, en el cas de Jaume el seu salari fou de més quantia, 40 florins, mentre que Pasqual cobrà la quantitat de 13 lliures i 4 sous.

Creiem que aquesta diferència econòmica seria deguda al fet que Jaume Çareal hi era un pintor amb més reconeixement, perquè ja tenia fama a la ciutat de Morella, que no hauria de ser el cas de Pasqual Garcia, ja que encara que el document diu que ja era pintor, pot ser que no fóra tan reconegut com a tal.

“Paschasius Garcia, pictor, filius Ferrandi Garcia, loci de Torrent regni Valencie, gratis et cetera, a festo sancti Iohannes mensis iunii proxime venturii ad duos annos primo venturos promitto stare vobiscum, Ludovico Borraçani, pictori, civi Barchinone, presenti causa adiscendi officium vestrum et alias pro serviendo vobis in omnibus

⁴³ ARV. *Protocol Vicent Saera*, núm. 2.405.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 296 i 297; 1914, pp. 37 i 38; 1928, pp. 62 i 63; 1930, pp. 62 i 63; Cerveró, pp. 29 i 30; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

mandatis et cetera, promittens vobis quod per dictum tempus stabo vobiscum et ero vobis fidelis et cetera, et quod infra ipsum tempus non recedam a vobis et cetera, et si fecero dono vobis posse quod possitis me capere et cetera, emendabo dies et cetera, et si qui mali et cetera, totum, et cetera, missiones et cetera, credatur et cetera, obligo bona, et cetera. Et quia minor sum XXV annis, maior vero XX, iuro non contravenire racione minoris etatis nec alia et cetera, renunciando etcetera. Ad hec ego, Ludovicus Borraçani, laudans predicta et cetera, promitto vobis, dicto Paschasio Garcia, quod per dictum tempus duorem annorum providebo vos in comestiones et potu et dabo pro solidata dicti temporis tresdecem libras et IIII solidos Barchinone, ad racionem sex librarum duodecim solidorum pro utroque anno, et decebo officium et cetera, et alias colam vos sanum et egrum ad usum et consuetudinem Barchinone. Obligo bona, et cetera. Iuro et cetera, hoc igitur et cetera. Fiat utrique pari unum instrumentum et cetera.

Testes Bernardus Dueta de villa Montes Albi, Matheus Codó, pictor, comorans cum dicto Ludovico, et Iones Cijar, scriptoir Barchinone.”⁴⁴

2.3.4. De col·laboradors

Sobre els contractes de col·laboradors també es disposa de nombrosos exemples. Recordant una mica la jerarquia establida a l'obrador, al capdavant hi havia el mestre, després l'ajudant o deixeble, que als obradors d'artesans és l'oficial i, finalment, l'aprenent. En alguns casos els mestres tenien criats o mossos i esclaus –apartat que tractarem més endavant– i a la fi es podia donar el cas d'haver-hi altres mestres, que apareixen documentats per la seua col·laboració en la factura del retaule.

En el cas dels mestres pintors Pere Nicolau i Marçal de Sas, atenent la quantitat d'encàrrecs que reberen, era lògic que tingueren a càrrec seu aprenents, deixebles i col·laboradors sota la seua responsabilitat. Documentalment consta que comptaren amb la col·laboració d'altres pintors, ja formats o en els seus inicis, i entre aquests es pot esmentar Gonçal Peris, Guerau Gener i Antoni Peris. Aquesta col·laboració permet suposar que l'estil dels artífexs Pere Nicolau i Marçal de Sas degué influir notablement al desenvolupament formal i estilístic d'ajudants, deixebles i, fins tot, col·laboradors, i s'arriba, amb aquesta segona generació de pintors, a la plenitud del gòtic internacional en terres valencianes.

Del 1404 és la referència documental de la col·laboració entre Antoni Peris i Marçal de Sas.⁴⁵ Aquest any s'escriptura l'època per la qual aquests pintors reconeixen haver rebut 10 florins d'or, dels 30 que els devien pel retaule que els havien manat fer.

De la segona generació de pintors del gòtic internacional també hi ha documents de col·laboració entre pintors de la talla d'Antoni Peris i Gonçal Peris. Aquest compromís s'escriptura el mes de març de l'any 1422, entre aquests pintors i Arnau de Conques, *doctor en lleis*, i Vicent Amalric, *botiguer*, ciutadans de València, per la factura d'un retaule sota l'advocació de la Santa Trinitat, destinat a la capella de Sant Agustí de la ciutat, pel preu de 53 lliures, en el temps d'un any.

“Anthonius [...] Gondis(al)bus Pereç, pictoris civis [Valencie..] simul ambo et uterque [...] insolum promittimus vobis honorabilis Arnaldo de Conques, legum doctori et Vincencio Amalrich, botiguerio, civibus dicte civitate, presentibus acceptantibus et vestris, depinguere bone et perfecte pro ut decet de festo Sancte Marie presentis mensis marcii in unum annum et continue seccutum et complendum illud retrotabulum quod vós

⁴⁴ AHPB. *Notal de Bernat Nadal*. Manual XI, (23 gener-juliol 1398), f. 48v.

Duran, 1933, pp. 394 i 395; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 447 i 448, doc. 830; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁴⁵ Alcahalí (1897) l'anomena Marzal, sense especificar-ne el cognom. Creiem que deu referir-se a Marçal de Sas.

et domne Isabel uxor quondam venerabili Raymundi Amalrich, civis eiusdem civitatis, soror vestri dicti honorabili Arnaldi et mater vestra dicti Vincenci, habetis in quadam capellam sancti Augustini civitatis predictae, iam operatum *de fusta*, scilicet, de *ystòria* Sancte Trinitatis pro ut vos fieri delliberastis sic quod tempus depingere teneamur de bonis coloribus et iuxta sui congruenciam de bono auro fino ubi expedierit et de fino adzuro pro ut in similibus facere debeat ad cognicionem in talibus expertorum, illudque volumus et teneamur perficere de auro et coloribus cum sui tuba et banco ac polseris bene et perfecte infradictum tempus pro precio quinquaginta trium librarum regalium Valencie quas nobis solvere teneamini et debeatis modo sequenti, vidilicet, nunc in principio operis pro preparando illud de *guix* et alias sexdecim libras decem solidos dicte monete et cum inter [...] induere iam operari de coloribus [...], X solidos et residuum ad [...] solucionis nobis solvere debeatis [...], hoc est, cum completum fuerit dicte [...] (re)trotabu(lum), [...] de quo tamen volumus et promittimus vobis speciali pacto tradere dicta capella hunc ad feste Omni Sanctorum propre venturum tabulam mediam eiusdem debite ystoriata et operata pro ut facere debeat iuxta solita ordinacionem consimilis ystorie que omnia supradicta facere promittimus et complere infra dictus tempus alter possimus copelli et iude facere valeat execucio per quicumque iudicem laycum et cetera, pro promissimus et etiam pro [...] missionibus et interesse vestro proprio iuramento adverandis et cetera, adricientes et cetera, et pro promissere et cetera, obligamus vobis et vestris omniam [...] nostre et utriusque nostre insolium et cetera, renunciantes beneficiis Dionis et plen divi Adriani et cetera, de nunc confitemus nos habuisse a nobis numerando in presencia notari et testium subsciptorum per prima solucionem predictarum sex decim libras decem solidos a nobis dicto honorabili Arnaldo de Conques, quinque libras, X solidos et a nobis, dicto Vincencio Amalrich, undecim libras unde renunciamus et cetera. Ad hec aut nos dicti Arnaldo de Conques et Vincencius Amalrich, acceptantes predicta, promittimus residuas soluciones de dicto precio facere et complere ut promittimus alia posse qui [...] et fiat valeat execucio prout supra obligantes ad hac vobis et vestris omnia bona mea et cetera.

Testes discretus Franciscus Avinyon, notarius et Iacobus Torres, civis Valencie.⁴⁶

2.3.5. De societats i convenis

Després de la vinguda i l'aveïnament dels primers pintors durant el segle XIII al Regne de València, es troben documentades, des dels primers anys del segle XIV, societats i convenis entre els pintors i persones d'altres oficis. Aquests tipus de contractes no es fan contínuament, però sí de tant en tant ja que després de l'assentament de població a les terres conquerides, artesans i artífexs reben demanda de peces artístiques i obres de retaules. El fi és un intercanvi professional per a desenvolupar les tasques que els eren encomanades en la creació de l'obra. En la pintura valenciana dels segles XIV i XV, encara que eren més freqüents les societats i convenis entre pintors, també es feien entre fusters, dauradors, brodadors i altres oficis que a la fi eren necessaris per a confeccionar l'obra.

Del 25 de maig de l'any 1318 està documentada a la ciutat de València la societat creada pel pintor Vicent de Nabal, fill de Joan Nabal, habitant de la ciutat, difunt, i Ramon Pagès, també pintor, fill de Francesc Pagès, difunt, habitant de la susdita ciutat, per a interessos que afecten el seu ofici.

“Die iovis, que fuit VIIIº kalendas iunii anno supra.

[*Al marge:*] paga VI Vincencius.

Vincencius de Nabal, pictor, filius Iohannis de Nabal, habitatoris Valencie, quondam, et Raimundus de Pagès, pictor, filius Francisci Pagès, habitatoris predictae civitatis, quondam, bonis animis et spontaneis voluntatibus, gratis et ex certa sciencia, a

⁴⁶ APPV. *Protocol de Gerard de Ponte*, núm. 25.032.

Cerveró 1963, pp. 146 i 150; Aliaga, 1996, pp. 186 i 187; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

presenti die qua hec scribitur carta ad unum annum primum venturum et completum facimus et contrahimus inter nos societatem tenendam et duraturam per annum superius expressatum. Ita inde licet quod quicquid et qua cum nos lucrabimur ac lucrari habere et procaciare poterimus infra dictum annum ex dicto officio seu pro ipso dividamus inter nos medio per medium bene et fideliter, ita quod uterque nostrum habeat suam medietatem integriter. Promittentes alter alteri e nobis ad invicem super predictis erimus alter alteri solliciti, diligentes et intenti ad commodum et utilitatem que nostrorum amborum, et quod de omnibus hiis que lucrari seu procaciare poterimus infra dictum annum reddemus alter alteri bonum iustum et legale compotum, et dicemus alter alteri de omnibus veritatem et dabimus seu trademus alter alteri medietatem fideliter de omnibus supradictis. Promittimus et alter alteri et nobis adinvicem quo si casus acciderit, quod Deus avertat, quod aliquis nostrum impediretur infra dictum tempus propter infirmitatem vel alia, quod ille qui non fuerit impeditus det et tribuat illi qui fuerit impeditus vel infirmus medietatem fideliter de omnibus hiis que ille qui non fuerit impeditus lucrabitur durante tempore infirmitatis vel impedimenti. Et pro hiis complendis obligamus alter alteri et nobis ad invicem omnia bona nostra et cetera. Et iuramus per Deum et eius sancta IIII^{os} Evangelia manibus nostris corporaliter tacta predicta omnia et singula attendere et cetera.

Testes Iacobus Riquerii et Iacobus Casenes, habitatores Valencie.⁴⁷

2.4. Contractes d'artífexs d'altres oficis

2.4.1. Brodadors⁴⁸

Encara que no se sap amb exactitud sobre l'origen del brodat i el seu desenvolupament, possiblement aquest fou invenció d'alguna de les civilitzacions que visqué abans de la nostra era, sí que està més o menys clar que aquest ofici va ésser de gran importància durant l'edat mitjana.⁴⁹ Per definició, el brodador és la persona que té per ofici ornar un teixit mitjançant fil amb passades d'agulla o altres embelliments. Aquesta figura, dins el món artesanal medieval, fou bastant important ja que aquests artífexs enriquien socialment un conjunt de clients, com l'església, la monarquia, la noblesa i fins i tot la burgesia amb una magnífica i esplendorosa varietat de penyores religioses, vestimentes en general i draperies. Si bé constituïa un passatemps habitual de les dones, el brodat professional era ocupació d'un sexe i un altre, de vegades en empreses familiars. Els tallers podien expandir-se notablement en resposta a una gran demanda, com els mateixos reis. On aprenien el seu ofici els brodadors? Estaven ben pagats? Quines tècniques hi utilitzaven? Quines eren les persones que dissenyaven i dibuixaven per a ells? Aquestes i altres preguntes intentarem resoldre-les sobre investigacions ja conegudes, a més d'afegir nous materials i documents per a il·luminar les difuses figures que tant es van afanyar en les obres que avui s'admiren en esglésies i museus d'aquest llegat medieval.

A la ciutat de València, el 30 de juny de 1390, es redactaren els capitols signats entre els majorals de l'ofici d'Armers o Freners Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, tots ells pintors i altres associats de l'ofici d'una banda, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, d'altra banda, per a la

⁴⁷ ARV. *Protocol de Guillem Saball*, núm. 2.830.

Cerveró, 1963, pp. 134 i 139; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 48 i 49, doc. 58; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁴⁸ Sanchis i Sivera, Josep. "El Arte del bordado en Valencia en los siglos XIV y XV". *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, Madrid, 1917. *Sobre brodadors a la vila de Morella*: Olucha Montins, Ferran. "Noves dades sobre argenters i brodadors a Morella (segles XIV-XVII)." *Actes de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Morella. Vol. I, pp. 403-412. Diputació de Castelló, any 2000.

⁴⁹ Staniland, Kay. "*Artisanos Medievales: Bordadores*". Edicions Akal, any 2000. Aquest llibre fa una recopilació de l'estudi del brodat a l'Europa dels segles XIII-XV.

confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí. Sanchis i Sivera el donà a conèixer, en part, en les publicacions dels anys 1914 i 1930. Nosaltres el reproduïm sencer per ser una notícia fonamental i detallada per al discurs que ens ocupa.

“In nomine Domini nostri IesuChristi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerii, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maiorales anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoçà, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d'Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdicte civitatis, nominibus nostris propiis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols tractats e avenguts entre en Francesch Martí, en Pere Camarasa, freners, en Jacme Cambres, seller, en Bernat Garcia, spasser, en nom e axí com a majorals en l'any present de la almoyna appellada de la Armeria o dels Freners, de una part, e en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra, brodadors, de la part altra de e sobre un drap que los dits en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra an a brodar ab tot acabament fer e acabar als dits majorals qui ara són o per temps seran, sots certs pactes, penes, formes e condicions segons e pus largament dejús és contengut e ordenat:

Primerament que ls dits en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra han ab tot acabament a fer brodar e acabar als dits majorals qui ara són o per temps seran un drap de [...] ⁵⁰ ab una ymatga storiada en mig del dit drap a forma o semblança del benaventurat sent Martí, la qual ymatja haja set palms de larguea e tres palms de amplària, la qual dita ymatja sia bé e perfetament obrada e acabada de fil d'or e de fil d'argent e de diverses colors de seda. Et per les orles del dit drap los dits maestres o brodadors hajen e sien tenguts de fer obrar o brodar deu cavallers ab paraments reals bé obrats e acabats, semblantment de fil d'or e d'argent e de diverses colors de seda segons se pertany.

Ítem, los dits mestres e brodadors hajen e sien tenguts de fer e brodar entre los X cavallers cinch títols de letres franceses envesades dients o notants “l'Armeria”, los quals dits V títols sien compartits entre los dits X cavallers segons lur vejares, en manera que totes les orles del dit drap sien plenes de letres e ab altres fullatges e bestions, les quals dites obres, letres e X cavallers dessus dits e spacificats hajen a fer de semblant obra, forma o manera de una mostra deboxada en dos fulls e mig de paper toscà de la forma major, e hajen a fer en lo dit drap orles d'aur, la qual mostra dessus dita los dits brodadors e maestres tenen e ab si se'n portaren, en la qual dita mostra ha scrit de mà pròpria de Jacme Rossinyol, notari, lo qual ha reebut los dits capítols e contracte.

Ítem, que los dits maestres e brodadors, tots quatre ensemps e cascun d'ells per si e per lo tot, ab tot acabament e sens nengun embarch o triga prometen e sien tenguts de fer les dites obres del dit drap, ço és de la festa del benaventurat sent Martí, primervinent en un any següent, segons dessus és dit e spacificat. E açò en pena de cinquanta florins d'or comuns d'Aragó, donadors e pagadors dels béns dels dits maestres e brodadors al comú de la almoyna de la dita Armeria per pena e en nom de pena.

Ítem, que los dits X cavallers, letres e títols sie-y bé obrats, brodat e acabats si segons per la forma o manera de una mostra obrada e acabada en un troç de drap [...], la qual dita mostra los dits maestres e brodadors tenen e ab si se'n portaren. Et si e en cars que los dits deu cavallers, letres e altres obres que los dits maestres an a fer no eren

⁵⁰ En blanc a l'original.

semblants e axí ben acabades com aquells de la dita mostra, que en tal cars los dits majorals qui ara són o per temps seran no prenguen ni sien tenguts ni destrets per alcuna persona potent o loch de senyoria havent de pendre la dita obra si donchs no era axí ben acabada com dessús és dit, ans en tal cars los dits mestres, maestres e brodadors sien tenguts de fer-ne del lur propri altre e altres en esmena de aquelles e ay tantes tro que als dits majorals sia ben vist reebre les dites obres.

Ítem, que los dits majorals que ara són o per temps seran sien tenguts e hajen a donar per als dits maestres o brodadors per lur salari e treballs, e per fer e acabar bé e complidament la dita obra, doents cinquanta florins d'or contants de Aragó en aquella manera, çò és, cinquanta florins ara de present, e com la dita obra serà acabada en e per la forma que damunt és dat bé e perfetament los dits majorals sien tenguts de donar als dits maestres e brodadors los restants doents florins de la dita ley. E açò en pena de L florins d'or donadors e pagadors per los dits majorals als dits maestres e brodadors del comú de la almoyna de la dita Armeria.

Ideoque laudantes, aprobantes, amologantes et confirmantes nos, partes predictae, capitula supradicta et omnia et singula in eis a prima linea usque ad ultimam contenta, scripta et narrata e sub pennis et aliis clausulis ibidem apponitis et non contrafacere vel venire aliqua racione, modo sive causa, quod nisi fecerimus volumus et pascimus nos, partes predictae, quod fiat et fieri valeat executio per illum iudicem per alteram partem nostram eligendum, foro cuius nos et altera pars nostrum per se et in solidum submitimus de preseti foro nostro proprio, quo ad hec penitus renunciantes [...] altera partem nostrum in solidum, nominibus quibus suppra, et bona nostra licita vel prohibita, privilegiata et vel non privilegiata de foro, privilegio sive iure sola hostensione presentis publici instrumenti sine aliqua scriptura ac figura iudiciaria seu condempnatione pene quarti et alio more solito, pro ut fit et est usitatum fieri de regio precepto sive de sententia diffinitiva iur indicata, transacta aut de condempnatione pene quarti de qua factum [existisset] retroclamum. Et de presenti renunciamus foro Valencie et privilegio domini regis vigore quorum condempnationes fuit contra hec venientibus, et libelli, oblacioni et appellacioni et cuicumque iuri vel fori solemnitati. Et si forte pro predictis a nobis vel altera parte nostrum complendis alteri parti nostram dampnum aliquod substituerint aut missiones aliquas seu expensas pars nominii aliquos fecerit, totum illud quantumcumque sit vel fuerit altera pars nostrum altera dare et solvere promittimus et teneamur, super quibus altera pars nostrum credatur solo et simplici verbo nulloque alio probationis genere minime requisito seu etiam expectato. Pro quibus omnibus et singulis supradictis obligamus altera pars nostrum altera et inter nos adinvicem et in solidum et supradictum es, videlicet, nos, dicti Franciscus Martí, Petrus Camarasa, Iacobus Cambres et Bernardus Garcia omnia ac singula bona iura dicte elemosine, et nos, dicti Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, omnia bona et iura nostra et cuiuslibet nostrum in solidum mobilia et immobilia, ubique habita et habenda. Renunciantes scienter ac sponte super hiis beneficio dividende accionis, et nove ac veteris constitutionis, et epistole divi Adriani, et legi ac foro Valencie dicentibus de principali prius conveniendo et omni alii cuilibet iuri. Legi, foro privilegio, racioni et constitutioni contra hec venientibus quovis modo. Quod est actum Valencie.

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, selleri, vicinis Valencie.⁵¹

Però no sols apareixen brodadors documentats a la ciutat de València, sinó que també s'ha trobat documentació a Morella, perquè per la importància aconseguida per aquesta vila a l'edat mitjana hi hagué una nombrosa quantitat d'artistes que s'hi assentaren i treballaren, entre els quals hi ha referència de tres brodadors. Del primer que es té notícia

⁵¹ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

és de Joan Torrelló, documentat el 19 de juliol de 1391, pel seu aveïnament a Morella per vuit anys: (...) Joan Torelló, *brundador* i peiter per huit anys, enfranquant-lo de hos e cavalgada particular (...).⁵²

Del segle XV, concretament entre 1408-1410, apareix documentat un altre *brodador*, Joan Ruvio⁵³, habitant de la ciutat de València, del que hi ha referència el 12 de desembre de 1408⁵⁴ a la ciutat de Morella. Aquest document dóna poders per rebre del seu germà, Domènec Ruvio, veí de Lliria, les 16 últimes lliures d'una quantitat de 20. L'any següent, el 1409, el 21 de desembre, aquest brodador rebia del majoral de la confraria de Santa Maria, Domènec Joan: "30 florins d'or per un pali o drap que faç o obre per a dita confraria".⁵⁵ Al document del 24 de maig de 1410, s'esmenta Joan Ruvio com a habitant de Morella. En aquesta referència documental el brodador treballa en col·laboració amb Berenguer Obach, per fer un pal·li: "ab ymage de la Verge Maria amb lo Jesus e set angelsi" per 25 florins i mig.⁵⁶

Finalment està documentat, l'any 1421,⁵⁷ indirectament un tercer *brodador*, Jaume Blasco, per la qual cosa no se sap amb certesa si habitava o estava aveïnat a Morella. Se l'anomena, el 26 d'agost del susdit any, en un acte de procura a Sibill-la: "uxor de Jacme Blasco, de la Foç, *brodador*", parenta del *mercader*, ja difunt, Bernat.

2.4.2. Dauradors

Els dauradors, durant l'edat mitjana, eren les persones que tenien per ofici daurar, que a la fi es tractava de cobrir, en part, els fons de les taules del retaule amb làmines d'or. Aquesta tècnica artística d'aplicar els pans d'or o d'argent batuts, també es feia en parts arquitectòniques o escultòriques.

De l'any 1387 es té registrada l'obligació feta pel daurador Llorenç Real, davant el justícia dels CCC sous, en pagar 11 sous a Pere Benet, que li devia de jornals.⁵⁸

2.4.3. Fusters

Que pintors i fusters tenien una contínua relació professional és un fet confirmat per les fonts documentals. És més, els pintors necessitaven els fusters per a la construcció de l'arquitectura del retaule quan era de fusta. Taules centrals, dels costats, cimeres, predel·la, filloles i polseres eren les parts més habituals de qualsevol retaule, algunes de les quals eren ornamentades amb motius vegetals o en un acabament polilobulat.

Entre la documentació exhumada, hi ha notícies sobre la susdita relació. A l'any 1319, concretament el 10 d'agost, es redacta el conveni entre el pintor Pere Mulnar i els fusters Bernat Julià i Miquel de Torre, tots ells veïns de València.

⁵² AEM. *Protocol de Guillem Esteve*. Any 1391.

Olucha Motins, 2000, p. 409; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁵³ Així apareix a l'original, però la normativa vigent d'aquest cognom és *Rubió*.

⁵⁴ AEM. *Protocol de Guillem Esteve*. Any 1408.

Olucha Motins, 2000, p. 409; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁵⁵ AEM. *Protocol de Guillem Esteve*. Any 1409.

Olucha Motins, 2000, p. 409; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁵⁶ AEM. *Protocol de Pere Peçonada*. Any 1410.

Olucha Motins, 2000, pp. 409 i 410; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁵⁷ AEM. *Protocol de Guillem Esteve*. Any 1421.

Olucha Motins, 2000, p. 410; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁵⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 13, mà 6.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 297, doc. 499; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

“1319 III^a idus augusti. Petrus Mulnar, pictor et vicinus Valencie per me et meos, promitto et convenio firma et legal stipulatione, vobis Bernardo Iuliani et Michaele de Turri, fusteriis et vicinis Valencia [...]”⁵⁹

Del 4 d'abril de 1358 és el document, pel que es redacta la societat entre el *fuster* Simó Bernat i el pintor Pere Pastor amb Arnau Moya, també pintor, tots veïns de València, pel temps de dos anys, per a la confecció i la pintura de certs “altibancs”,⁶⁰ segons era costum a la plaça dels Caixers.⁶¹

Però finalment, entre tots els documents trobats, reproduïm el següent que és un dels més complets sobre aquest tipus. El dia 24 d'abril de l'any 1399, es va escripturar el contracte entre el *fuster* i veí de València, Vicent Serra, i la confraria de Sant Jaume de la susdita ciutat, per a confeccionar de fusta d'àlber un retaule, que pintaran Pere Nicolau i Marçal de Sas, sota l'advocació de sant Jaume.

“Vincencius Serra, fusterius, Valencie civis animo novandi, pacto speciali et expresso firma et solemni stipulatione vallato, promitto et convenio vobis honorabilibus Micheli de Miraclo, rectori de Penàguila, tanquam priori et Vincencio Granolles ac Bernardo Costa, maiordomis laudabilis confratrie Sancti Iacobi Valencie, presentibus et cetera, quod operabor et conficiam ac proficiam cum effectum ex ligno meo proprio, bono, sicco et ydoneo de *alber* reatabulum cum bancali et coram altari quod et que dicta laudabilis confratria proponit facere et depingi facere cum ystoria sancti Iacobi sub illis mostris, impressionibus, scelaturis et sculpalibus quas et prout iam depicta fuerunt tradita vobis dicto domino priori in quodam folio papiri de *tosca*, quod penes vos pro exemplo residet. Et sic reatabulum altitudinis XII palmorum et medii absque tabernaculis et testadinibus, et cum eis altitudinis XVII palmorum, latitudinis eum XIII palmorum, quodque opus continuare et perficere tenari et habiti modum videlicet, tabulam mediam in quam erit depicta ymago sancti Iacobi hinc ad unum mensem proxime venturum, et reliquum opus hinc ad festum Nativitatis Domini proxime et cetera, sub pena L florenos vobis et cetera rato pacto et cetera. Exequatoria per illum iudicem et cetera, et pro hiis obligamus, et cetera. Ad hec autem nos dicti prior et maiordomi assencientes premissis etc promittimus vobis dicto Vincencio Serra dare et tribuere atque solvere ratione mercedis et laborum operum predictorum octuaginta florenorum auri hoc modo quod efficaciliter vobis solverimus et solvisse promittimus et teneamus vobis omnes dictos LXXX florenos cum et prout ac stanti ex quo dictam opus profeceritis sub pena L florenorum vobis et cetera. Et pro hiis et cetera, obligo bona dicte confratrie et cetera.

Testes, discretus Iohannes Corqua, presbiter, et Petrus Nicholai, pictor Valencie.”⁶²

2.5. Altres exemples de documents

2.5.1. Èpoques

L'època és la carta de pagament, rebut o qualsevol altre document, pel que el creditor declara o atorga que li ha sigut pagada la quantitat deguda o establida pels treballs realitzats.

⁵⁹ ARV. *Notal d'Aparicio Lapart*, núm. 2.627.

Cerveró, 1963, p. 134; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 50, doc. 66; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁶⁰ No hem trobat la paraula tal qual està escrita, però desglossant-la, tenim: *alti* ('alt') i *banc* ('seient estret i llarg...').

⁶¹ ARV. *Notal de Joan Parent*, núm. 2.824.

Cerveró, 1963, p. 134; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 162, doc. 248; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁶² AMV. *Protocol Jaume des Pla*, 2-15.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 478 i 479, doc. 908; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

En el cas de les comandes de retaules, la quantitat fixada del preu de l'obra es dividia en diversos pagaments, que podien ser entre dos i quatre. D'aquest tipus de document el fons documental és molt nombrós i gràcies al seu contingut s'ha pogut saber del treball de més d'un artífex. Entre aquests s'ha extret el del 18 de setembre de l'any 1395, en el que el pintor Llorenç Saragossa⁶³ actua com a testimoni de l'època atorgada pel fuster Vicent Serra,⁶⁴ per la confecció d'un retaule de fusta, destinat al convent de Sant Francesc del lloc de Morvedre.

“Nós, Vincentium Serra, fusterius, civis Valentie et eius uxor, Francescha, scienter confiteor vobis, discreto fratri Arnaldo Pedriça, ordinis beatis Francisci, conventus Muriveteris, presenti, persolvistis nobis novem florenos, auri comunes Aragonie, ex illis XIII florenos, pro quibus nobis facimus unum retabulum fusteam tu in instrumento facto Valencie et cetera presenti subscripti notari.

Testes Laurentius Çaragoça pictor, et Bernardus [Cifre] agricultor Valencie.”⁶⁵

De la primera dècada del segle XV, concretament de 1404, el mes de desembre es registra, a la ciutat de Morella, l'època atorgada pel pintor de Morella, Guillem Ferrer,⁶⁶ en què es reconeix que Domènec Ferrer, *sindic* del lloc de Ràfels,⁶⁷ li ha donat 38 florins, dels 130 que li devia per la confecció d'un retaule.

“Die sabbati VI decembris dicti anni MCCCC quarti.

En Guillem Ferrer, pintor de Morella, confese haver hauts d'en Domingo Ferrer, sindich e procurador de Rafals, que m'havets donats trenta e huyt florins per rahó de aquell C XXX florins, los quals me ha a dar lo dit loch per rahó de hun retaule que y faç et cetera. Perque axí és la veritat, renuncie, et cetera.

Testimonis Guiamo Martí, peraire, e Bernat Tamarit de Morella.”⁶⁸

2.5.2. Condemnes

En dret es defineix com “la part dispositiva d'una sentència en la qual s'imposa una pena a l'acusat en les coses criminals, o obligació al demandat de satisfer les peticions del demandant en les causes civils.” Al Regne de València, paral·lelament a la reconquesta, es crearen una sèrie d'institucions municipals, com el cos de magistrats, els jurats, en els quals la monarquia va delegar tots els poders, el Consell com la representació estamental de tots els ciutadans i, fins i tot, una sèrie d'oficials annexos, jerarquitcats i importants com ara el justícia criminal, el justícia civil i el mostassaf.

En el cas que ens ocupa interessa el del justícia civil, que a la fi s'encarregava d'imposar i obligar el condemnat en allò que se li demandava. Per aquest cas, es té el següent exemple de l'any 1409, en què queda registrada, el mes de febrer, la condemna efectuada pel justícia dels CCC sous de València, per la qual el pintor de tapins Joan Aras hi havia de donar 9 sous a Bernat Çavellaneda, aquests restants d'una quantitat major.

“*Ex confesione*, fon condempnat en donar e pagar a n Bernat Çavellaneda, present, nou sols restants de major cantitat, del preu de un parell de tapins.”⁶⁹

⁶³ Llorenç Saragossa, (1363-1445, Barcelona-València).

⁶⁴ Vicent Serra, fuster, (1388-1413, València).

⁶⁵ ARV. *Protocol de Francesc Çaidia*, núm. 3.002.

Cerveró, 1963, p. 89; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 390 i 391, doc. 689; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁶⁶ Guillem Ferrer, (1372-1424, Barcelona, Morella).

⁶⁷ Ràfels (Ráfals), poble d'Aragó enclavat a la comarca del Matarranya. Després de la reconquesta va pertànyer a l'orde de Calatrava i amb el rei Pere IV aconsegueix una importància relativa.

⁶⁸ AEM. *Protocol de Juan Grau*. Any 1404.

⁶⁹ Sánchez i Gozalbo, 1943, p. 89; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁶⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 31, mà 2.

2.5.3. Embargs

Els embargs són els documents ordenats per una autoritat judicial, que retenen o segresten els béns d'un individu o un col·lectiu pels deutes contrets i que serveixen per a fer-los front.

L'1 de febrer de l'any 1404 queda registrat l'embarg dels béns de Pere Abelló, que estava a Xàtiva, efectuat davant la cort del justícia dels CCC sous de València a través del seu procurador, per pagar al pintor Pere Nicolau 4 florins d'or que li devia.

“Com dins los X dies peremptoris per vós, honrat justícia, donats e assignats al discret en Ramon Tholosa, notari procurador d'en Pere Abelló dins los quals hagués donats a Francesch Avinyó, notari procurador d'en Pere Nicholau, pintor, quatre florins d'or e les mesions o dins aquells hagués offerits a la vestra cort béns clas e desembargats e çò segons en lo dit manament executori en vestra cort sots calendari de *X^a ianuarii* del passat mes de jener fet, les dites coses són largament contengudes. On com no haja curat fer alguna de les dites coses per tal lo dit Francesch Avinyó en lo dit nom en absència e contumacia de aquell offer, met e posa venals en poder vostre e de la vestra cort tants de bens mobles e semovents de aquell e de casa de aquell que basten a la dita quantitat e mesions. Car com lo dit n'Abelló stiga en la ciutat de Xàtiva, requer que per nos sia feta letra al justícia de la dita ciutat in forma solita com axí sia de justícia fahedor.

En Ramon Tholosa, notari capliura tans de béns de cassa del dit en Pere Abelló que basten a pagar los dits quatre florins e les messions, (promés, et cetera, en pena de la meytat, obliga).

E lo dit en Ramon Tolosa en nom de procurador del dit en Pere Abelló dix que li plahia que anasen per subastats en axí, et cetera.”⁷⁰

2.5.4. Inventaris

És el document pel que s'enumeren els béns, mobles i totes les altres coses que pertanyen a una persona o comunitat, de les mercaderies, dels deutes, dels negocis, dels crèdits, dels objectes, etc.

Del 14 de juny de 1381 hi ha referència documental, en la qual es detalla tot allò que la persona o entitat posseeix: obres de pintura, imatgeria i orfebreria, com és el cas de l'inventari dels béns de Bartomeu Amenla.

“Die veneris XIII^a iunni anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX°. Cum abdoli [...]. Ítem una adargueta de fust redona, en la qual es pintat un salvatge. [...]. Ítem un llibret apellat Set Salmis ab les quatre Evangelis pintats a part. [...]. Ítem, un anell d'argent ab senyal de Amenla. [...]. Ítem, dues posts de retaule de obra de Romania nous, en la una post es Ihesuchrist e l'altre la Verge Maria ab son fill. Ítem, altres dos posts de oratori, en la una es pintat Ihesuchrist crucificat ab les Maries, en l'altra la Verge Maria ab son fill, esmaltat. Ítem, altres dues posts de oratoris en la una post és pintat Ihesuchrist crucificat ab Sent Johan e les Maries et jueus, en l'altra la Verge Maria ab son fill, esmaltat. Ítem, altres dues posts de oratoris en la una post és pintada la A sumpció de la Verge Maria e en l'altra post Mandona Sancta Maria. Ítem, altre oratori an tres post, en lo qual és pintada la Pietat de Ihesucrist en les dues posts, diverses santes. Ítem, altre retaule ab tres posts, en lo qual és Ihesuchrist e la Verge Maria ab altres sants. Ítem, dos oratoris de diverses imatges. [...].”⁷¹

Cerveró, 1963, p. 71; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁷⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 330.

⁷¹ APPV. *Notal de Bartomeu Martí*, núm. 74.

Cerveró, 1964, p. 128; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 247, doc. 400; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

Reproduïm, en part, l'inventari del 21 d'agost de l'any 1428 del pintor Joan Vicent, qui vivia al carrer Sant Vicent a la parròquia de Sant Joan, pel seu interès en la descripció dels béns mobles continguts al seu alberg.

“Cum abdolet maculam evitandam fraudisque in tutoris, et cetera, manumissoris ac bonorum defunctorum detentores de bonis, et cetera, inventarium et cetera, ne bona ipsorum lapsu temporibus, et cetera. Idcirco, nós Petrus Soler, illuminator⁷² et Amador Badia, panniparator,⁷³ civis Valencia, manumissores et cetera, ultimi testamenti Iohannis Vicent, pictoris et civi Valencia, present constat de dicta manumissoris suo ultimo testamento Valencia confecto in posse discreti Iohannis Ferrer, notarii publici Valencia XVIII die mensis et anni presencium, et cetera, signo venerande cru[+]cis procedente facimus inventarium etc. de ómnibus bonis que ad preseas invinimus fore dicte Iohannis Vicent et sunt prout secunter:

Primo, un alberch del dit defunt situat en la parroquia de sent Johan (...), dins lo qual alberch atrobam los bens nobles infraseguens:

Primo, en lo menjador un drap de pinzell ab la figura de sent Jordi.

Ítem, un oratori de pinzell ab la Pietat e ab la figura de la Verge Maria ab ses polseres.

Ítem, hun crucifix de fust.

Ítem, la imatge de la Verge Maria e son Fill de fust petita.

Ítem, una Verònica de drap.

Ítem, una tobollola obrada damunt lo dit retaule.

Ítem, un caxó de mostres de papers.

Ítem, dues pedres de molre colors, la una gran e l'altra petita.

Ítem, un artibanch de quatre caxons lo hun caxó ab mostres de papers, los altres caxons buyts. [...]⁷⁴

2.5.5. Matrimonis

En els documents de matrimonis s'escripturava l'acte d'unió legítima entre dues persones (home i dona). Aquells eren, en gran part, per conveniència econòmica, de treball, per la qual cosa la dona no tenia molta opinió sobre això, ja que era el pare el qui convenia amb qui s'havia de casar i, de vegades, es feia amb algun treballador del mateix obrador (oficial, deixeble). Fins i tot, si enviudava, es tornava a casar amb alguna de les persones més properes del cercle familiar o social. La dona era la que aportava al matrimoni el dot, que en la majoria dels casos eren diners. En l'època medieval la dona segueix aportant al matrimoni l'element econòmic del dot, atès que segons el dret romà la muller mai no forma part de la família del marit sinó de la del seu pare, pel que aquest ha d'aportar a la seva filla un dot important amb el que ha de mantenir-se.

Hi ha l'exemple del document, datat el mes de juliol de l'any 1352, en què el pintor Domènec Marco i la seua muller Andreua, col·loquen en matrimoni la seua filla Guillamona amb Alfons Peris, *batifulla*, veí de València, amb un dot de 100 sous: “Dominicus Marcho, pictor, vicinus Valencia, attendentes dompnam Andreuam, uxor meam, collocaste in matrimonium vos, Guillamona, eius filia cum Alfonso Peric, *batifulla*, vicino València, in quoquidam matrimonio vobis dictam promissit in dote centum solidos [...]⁷⁵”

⁷² Luisa Núria Ramón Marqués. *La iluminación de manuscritos en la Valencia gótica. Desde los inicios hasta la muerte de Alfonso V el Magnánimo (1290-1458)*. Facultat de Geografia i Història, Universitat de València, any 2005.

⁷³ Preparador de draps (panys).

⁷⁴ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.268.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 41; 1930, p. 103; Cerveró, 1964, p. 125; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁷⁵ ARV. *Notal* núm. 2.882, lligall núm. 513.

2.5.6. Nomenaments

2.5.6.1. De consellers

Encetem aquest apartat amb la definició històrica de la veu de “conseller” a l’edat mitjana. El conseller era el jurat, el magistrat municipal amb certes facultats rectores i executives de les poblacions municipals dels regnes de la Corona d’Aragó (València, Aragó, Catalunya i Mallorca). A la ciutat de València s’esmenta amb la veu de *conseller* cadascun dels membres que representen el consell de la parròquia, divisió administrativa existent en aquesta ciutat, però en el cas d’altres poblacions s’esmenten les veus de *cònsol*, *paer* o *procurador*.

Al juny de l’any 1406 es documenta l’acta del Consell de València, en la qual es nomenen els consellers i jurats per als anys 1406-1407. En aquesta van ser elegits Domènec de la Rambla i Pere Camarasa com a consellers del Consell de València per l’ofici dels freners.

“Consellers dels oficis e dels mesters
De freners:
En Domingo de la Rambla.
En Pere Camarasa.”⁷⁶

El 1410, concretament el dia 8 d’abril, hi ha registrada una notícia del pintor Pere Avellà. Aquesta dóna referència a l’acta del Consell de València, per la qual es reclama la seua assistència.

“Ultra los consellers formats foren en aquest consell appel·lats ab albarans los promens següents: En Pere Avellà, pintor.”⁷⁷

2.5.6.2. De curadors

Segons la definició que es troba al diccionari, se sap que la paraula “curador” o cuidador és la persona que té a cura alguna persona o cosa. En dret és la persona designada en testament o judicialment que ha d’intervenir en certs actes, els quals no poden realitzar per si mateixos els menors emancipats, orfes de pare i mare, els menors que han obtingut el benefici de majoritat i els que han sigut declarats pròdigs.”⁷⁸

A continuació posem dos documents com a exemples, que estan registrats amb la diferència de quasi un segle. El 7 d’agost de 1354 es registra el nomenament de curador civil, atorgat per Francesc Martí, justícia de la ciutat de València, a Bernat Gascó, *notari*, veí de València, en els béns de la difunta Llorença, filla de Llorenç Savisay i germana de Bartomeua, vídua de Miquel Valls, i Francesca, muller del pintor Domènec d’Aliaga.⁷⁹

2.5.6.3. De marmessors

El marmessor és la persona nomenada pel causant, perquè tinga a cura de complir i d’executar la seua última voluntat. Com a exemple hi ha el testament, registrat el mes

Cerveró, 1963, p. 119; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 126, doc. 211; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁷⁶ AMV. *Manual de Consells*, A-22, f. 19.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁷⁷ AMV. *Manual de Consells*, A-24, f. 210v.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁷⁸ Diccionari català-valencià-balear. <http://dcvb.iecat.net/>

⁷⁹ ARV. *Justícia Civil, segle XIV*, núm. 178, mà 1, f. 23v.

Cerveró, 1960, p. 228; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 136 i 137, doc. 228; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

d'octubre de 1384, corresponent a Francesca, muller d'Aparici Climent, *botiguer*, veí de la ciutat de València, en el que es nomena marmessor el pintor Domènec d'Aliaga.

“(...) et Domenico Aliaga, pictori, vecinis civitatis predictae, manumissoribus et executoribus ultime testamenti domne Francisce uxor quomdam vestri, precontenti Aparicio Climent, defuncti (...)”⁸⁰

2.5.6.4. De procuradors

Es tracta dels documents pels quals una persona dóna, legalment, el poder a una altra perquè procedisca judicialment en nom seu. Es disposa del document de l'any 1361, registrat el mes d'octubre a València, pel que Pere Cabrit, *cuirasser*, efectua una requisició, davant el justícia civil de València, per la qual demana al *notari* en Francesc de Manresa, procurador del pintor Antoni d'Exarch, curador dels fills i hereus del seu germà, el pintor Garcia d'Exarch, ja difunt, i procurador encara del seu fill, Garcia d'Exarch, que aquell li satisfaga els 1.079 sous i 2 diners, quantitat que li devia pels treballs de l'administració de tutoria, en temps passats, als fills del seu germà.

“Anno [...] en Johan Scorna, justícia de la ciutat de València en lo civil, a instància e requisició d'en Pere Cabrit, cuyracer, personalment manà a n Francesch de Manresa, notari, procurador de n'Anthoni de Xarch, tudor e curador dels fills e hereus d'en Garcia de Xarch, pintor, defunt, e procurador encara d'en Garcia de Xarch, fill del dit en Garcia de Xarch ab carta pública de procuraçió feta en València, *nonadecima die iunii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo sexagesimo primo*, closa per en Viçent Çatorre,⁸¹ notari, que dins deu dies primers vinients et *pro emptore* haja donats e pagats al dit en Pere Cabrit, mil setanta-nou sous, dos diners reals de València, per rahó de treballs a aquell ajutgats, axí com a tudor i curador qui fon ensemps ab lo dit n'Anthoni de Xarch del dit Garcia de Xarch i d'altres frares seus i fills qui foren del dit en Garcia de Xarch, ço és, del temps que aquell comença administració tro en lo dia qui fon donada sentència e ajutgats los dits salari e treballs al dit en Pere Cabrit, segons que és cert per sentència donada per l'onrat En Pere Marrades, precessor en lo dit ofici, *vicesima quarta die decembris anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo sexagesimo*, la requisició de la qual sentència fon proposada *vicesima nona die augusti, anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono*, closa per en Blay de Roues, notari de València, ad la cort civil d'aquella per l'onrat en Jacme Scrivà.”⁸²

2.5.6.5. De testimonis

El testimoni o la testimoni és la persona que té coneixement de qualsevol cosa ocorreguda o escripturada, una vegada ho ha presenciat amb els seus sentits. Als documents els testimonis donen fe, després d'haver-ho comprovat, de fets de transcendència jurídica que apareixen esmentats a la fi del document. Pels exemples que hi ha als segles XIII, XIV i XV, el testimoni no hi havia de ser una persona de nivell social alt, però sí que es dóna el cas que tots ells eren homes, –sembla que les dones n'estaven excloses– i a més exercien un ofici.

Pel tema que ens ocupa, s'ha posat com a exemple un document en què els pintors Bartomeu Forner i Joan Albespí fan de testimonis. Aquests apareixen actuant com a tals en la relació, registrada entre el 28 de gener al 29 de febrer de 1404, dels béns del mestre

⁸⁰ ARV. *Protocol d'Arnau Despuig*, núm. 2.437.

Cerveró, 1963, p. 69; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 270, doc. 440; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁸¹ O bé Çatorra, segons l'autor.

⁸² ACV. *Pergamí* núm. 7.519.

Cerveró, 1956, p. 99, núm. 13; Olmos, 1961, p. 237, núm. 2.807; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 172, doc. 272; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

pintor Marçal de Sas, els quals són subhastats per la cort del justícia dels CCC sous, per pagar el que devia a Bernat Castellar, *batifulla*. També conté la reclamació de la dona del mestre Marçal, pel seu dret foral del dot, pel que pot comprar els béns del seu marit, però abans s'ha de pagar a Bernat Castellar.

“Com dins los X dies peremptoris per vos lo predecessor de vos, honrat justícia donats e assignats a mestre Marçal, pintor, dins los quals hagués donats e pagats a·n Bernat Castellar, batifulla, cinquanta sous de violari e cent LXXV sous de penes e les mesions segons que en lo manament exequutori és largament contengut fet sots kalendari de XXVII *octobris anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o tercio* o mostrades justes rahons perque no·u degué fer o offerits béns seus clars e desembargats, en los quals pogué ésser feta execució per fer aga a ell de la dita quantitat e messions. On com lo dit mestre Marçal alcuna de les dites coses no haja curat fer, per tal en contumacia e desidia de aquell lo dit en Bernat Castellar offer e met venals en poder de vos e de la vostra cort, ço és los béns mobles de casa de aquell, los quals requer que per lo scrivà de la vostra cort sien scrits e annotats e en après sien subastats per lo temps en fur stablit e en après sien venuts per tal que dels preus que de aquells exiran sia feta paga e solució al dit en Bernat Castellar de les dites quantitats e mesions com axí les dites coses sien per justícia fahedores.

Primo, cinch peçes de retaule [cavat meys] de pintor.

Ítem in dites peçes altres enguixades.

Ítem hun banchal pintat, larch.

*Ítem*⁸³ uny banch encaxats.

Ítem una taula e hun banch.

Ítem dos cofres pintats.

Ítem hun alcorcí de seure.

Ítem un artibanch de dos caxos.

Ítem hun lit de posts ab sa marfega e hun matalaf vert.

Ítem una flacada blanca e hun altre cofre pintat e hun parell de lançols de lí oldans.

Ítem una caixa de pí buyda.

*Ítem*⁸⁴ IIII posts de lit ab una marfega e hun matalaf blau oldà.

Ítem dues [altres] peces de banchals del retaule de Quart.

Ítem X peces de retaule pintades.

Ítem fon liurat lo dit artibanch de voler del dit en Bernat Castellar a·n Barberà Nadal, fuster, com fos seu propi.

En Berthomeu Avellà, pintor, ciudatà de València capleva de poder del saig los béns damunt scrits de casa del dit mestre Marçal, promés tornar aquells per aquells o per suma de aquells LX lliures reals de València, sot pena del meytat, promés, et cetera, obliga, et cetera.

En après la dona na Margalida, muller del dit mestre Marçal, protesta que com los béns sien seus propis e dotals que negu prejuhi ni li·n sie engendrat ans tot son dret li romanga salvu et cetera.

Testes en Berthomeu Forner e en Johan Arbespi, pintos.

Plaut subastari.

Posthec die mercurii XIII febroarii dicti anni fuit facta venda dels béns dejús scrits de voler de les parts per Gaspar Eximenez, corredor públich en públich encant en la forma següent:

Primo dos coffrens pintats a na Margalida, muller de mestre Marçal ...XXX ss.

Ítem hun altre cofre gran pintata la dita donaXXI ss.

Ítem hun matalaf vert oldà a ladita donaXXX ss.

Ítem una flacada blanca vella

ab listes vermelles e blaves a la dita donaXVII ss.

⁸³ “*Dos*”, ratllat a l’original.

⁸⁴ “*Ítem*”, repetit a l’original.

Ítem hun parell de lencolssotils rots a la dita donaIII ss.
Ítem huna marfega a la ditadona perVIII ss. VI
Ítem V posts de lei ab sospeus a la dita dona perXXX ss. VI
Ítem una caixa buyda de pí sla dita dona perI ss. VI
Ítem hun matalaf blau a la dita dona perXII ss. VI
Ítem III posts de lit a ladita dona perIII ss. VI
Ítem hun banch encaxat a la dita dona perIII ss. IIII
Ítem una taula ab sos peus ala dita dona perIIII ss. X
Ítem hun altre banch e hunalcorcí de seure a la dita dona per ...II ss. II

Fon manat a la dita dona que dins X dies hagués en deposit lo preu dels béns per ella comprats.

Die mercurii XXVII febroarii dicti anni, en Gocalbo Pérez, pintor, en loch de la dita dona na Margalida, comprador, a la qual aferma que ha (protesta) deposa en poder de la cort cinquanta sous dels preus de les dites vendes confesa los quals de feyt foren donats e dellurats al dit en Bernat, confés, fide de tomador de dret e a totes (e parts) en Francesch Beneyto, notari de València, present, obliga, et cetera.

Ítem d'altra part confés lo dit en Castellar que havia reebuts de la dita compradora XI sous VI diners per messions executòries.

Et fon ans del dit deliurament foren emparats en poder de la cort los dits cinquanta sous per en Johan Eximeno, notari procurador de la dita na Margalida, et cetera.

Die iovis XXVIII^a febroarii dicti anni en Bernat Castellar acusa la contumacia a la muller del mestre Marçal com no hagués met tot lo preu en poder de la cort.

Die veneris XXVIII^a febroarii dicti anni Guillem Santmartí, saig, *reli*t que·ll de manament del justícia e a instancia del dit en Bernat Castellar en lo dia de dimecres proppassat havia manat a la dita dona compradora que hir ans de cort partida hagués més tot lo dit preu en poder de la cort, la qual respós que li plahia.”⁸⁵

2.5.7. Subhastes

La subhasta és un sistema de venda pública, que consisteix atorgar tot allò que es ven al millor postor, per la qual cosa se li ofereix a aquell que dona un preu més elevat per l'objecte que se subhasta.

A l'any 1361, en desembre queda registrat el requeriment, efectuat davant el justícia civil de València, pel que Joan Freixenet, procurador del pintor Pere Morlans, ofereix al susdit justícia els béns del pintor per a ser subhastats a causa de certs deutes d'aquell. En el document s'esmenta la casa que posseïen els hereus del pintor Miquel Peris. En el cas de la roba, va ser adjudicada al pintor Domènec d'Aliaga:

“(…) un alberch franch, situat e posat en la Freneria, en la parròquia de sent Pere, que afronte ab dues carrers públiches e ab cases de na Rascanya e ab cases dels hereus d'en Miquel Pereç, pintor, lo qual requer que sia subastat [...].”⁸⁶

2.5.8. Testaments

Jurídicament es tracta d'un document formal, unilateral, personal i essencialment revocable, en virtut del que el seu causant regula la successió, per causa de mort, i així institueix els hereus i ordena altres disposicions. Com a exemple hi ha, entre altres documents, el testament del pintor Francesc Vidal, registrat a la ciutat de València el 2 de febrer de 1421, pel qual disposa, voluntàriament, on vol ser soterrat, a més de deixar com a hereva universal dels seus béns a la seua muller, Joana:

⁸⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 330.

Aliaga, 1996, pp. 138-141, doc. 6; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁸⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 252, mà última.

Cerveró, 1960, pp. 243 i 244; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 172, doc. 273; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

“(…) Elexeix la mia sepultura fahedora en claustra del monestir de frares preycadors, en aquell loch o fossa, on Anthoni Martí, germà de la dita muller mia, és stat soterrat. (...)”⁸⁷

2.5.9. Vendes de censals, cases, esclaus i terres

La venda és el document pel que es transmet la propietat d'una persona a una altra. En l'edat mitjana els documents més nombrosos sobre això eren per censals o violaris que són, respectivament, el cànon que es cobra pel préstec d'un capital la pensió o renda anual que rep una persona, en algun cas vitalícia. De venda de cases, albergs o hospicis també és un tipus de documentació bastant corrent als llibres dels notaris, així com per la venda de terres. Tants els uns com els altres descriuen la situació de la propietat, és a dir, el carrer, el terme, la població i dona una informació molt interessant de la València medieval.

Els documents per la venda de captius o esclaus també eren corrents entre els segles XIII-XV. De captius, persones que cauen sota el poder d'algu i es veuen privades de la llibertat, es té la següent notícia de l'any 1435 com a exemple, en la qual el pintor Lluís Claver, habitant de València, actua com a testimoni en un pagament per alliberar captius a Tunis.⁸⁸

El 1402, a la ciutat de València, s'escriptura la compra d'una esclava tàrtara pel pintor Guillem Arnau.

“Terçia sabatti, uxor quondam honorabilis Iacobi Jaufridi, in legibus licentiati, habitatoris Valencie, cum presenti instrumenti vendo vobis Guillermo Arnau, pictor, civi eiusdem civitatis, quandam servam seu sclavam de genere tartarorum, nomine vocata Cristina, etate quadraginta annorum, pretio videlicet triginta libras et octo solidos.”⁸⁹

⁸⁷ APPV. *Protocol d'Antoni Lópiz*, núm. 2.053.

Cerveró, 1964, p. 126; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

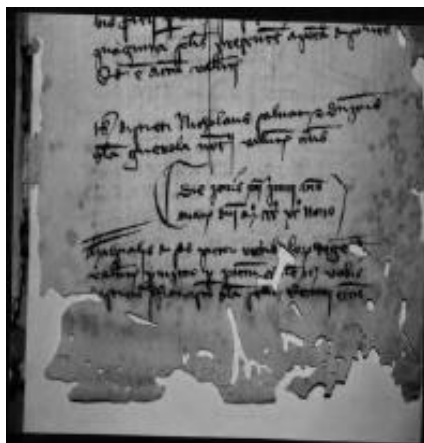
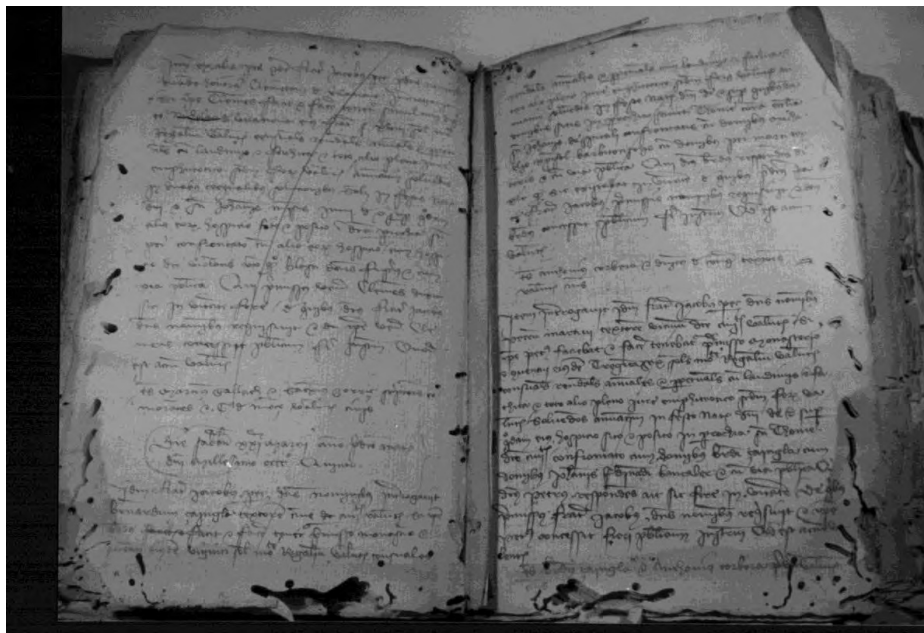
⁸⁸ APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 23.202.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

⁸⁹ APPV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 21.909.

Cerveró, 1963, p. 72; Llompарт, 1977- 80, p. 106; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

Documents dels arxius del Regne de València i de Protocols del Patriarca de València

3. ELS PINTORS

3.1. Procedència i desplaçament a la Corona d'Aragó

Dins de l'espai de temps que comprèn aquest treball, des de l'any 1238 fins al 1450, la vinguda d'artífexs a València fou, sinó nombrosa, quasi contínua, com ho confirma la documentació fins ara estudiada, per la qual cosa la successió d'estils ocorregué l'un després de l'altre, quan no solapant-se entre si.

Certament, les transformacions tècniques i formals que va rebre el Regne de València durant més de dos-cents anys en l'arquitectura, l'escultura, la pintura i, fins i tot, en altres arts com l'orfebreria, va ser gràcies al desplaçament dels artistes vinguts d'altres ciutats vers unes terres que des dels primers anys de la reconquesta, i a causa del repoblament per ciutadans cristians, necessitava construir, entre altres infraestructures, esglésies per al culte amb tota la seua ornamentació, tant en pintura i escultura com altres objectes de devoció.

Sense menysprear els altres artífexs, el cas que ens ocupa és el de pintors, per tant, iniciarem el discurs del seu pelegrinatge per València gràcies als documents corresponents al repartiment de les terres valencianes, documentació que aporta una informació de primera mà.

3.2. Els primers pintors documentats al Regne de València

Durant el segle XIII a la península Ibèrica ens trobem l'enfrontament freqüent, encara que no seguit, entre les dues cultures que l'habiten, la cristiana i la musulmana. Com a conseqüència d'aquest enfrontament la primera va guanyant espai a la segona, i això a la fi comporta que vers mitjan segle els territoris de domini musulmans, ubicats al sud-est de la Península, van essent cristianitzats. Però aquest esdeveniment no és una acció solitària d'un regne, sinó que és protagonitzada per Ferran III, rei de Castella, Lleó i Galícia, i de Jaume I, monarca de la Corona d'Aragó, que els dona, amb el pas dels anys, un fruit econòmic i territorial, on aquest últim comporta la necessitat de repoblar els nous territoris.

No restem importància a les conquestes del rei Ferran III, però per al treball ens centrarem en les del rei Jaume I, que en aquest cas foren les terres més mediterrànies com València. Com s'ha dit més amunt, després de la reconquesta s'inicià una repoblació de les terres conquerides. El monarca procedí a repartir, entre tots aquells que contribuïren a l'empresa, les terres, cases, alqueries i heretats del territori conquerit. Entre els vencedors figuraven catalans, aragonesos, provençals, italians i gent d'altres pobles. Entre tots ells, als qui hi havia dedicats a fer treballs d'artesanía o a les arts, se'ls repartí els albergs, tallers o obradors que abans de la reconquesta estaven ocupats pels àrabs. Aquests repartiments quedaren documentats a *El Llibre del Repartiment*.

De l'any 1238 està datat el document pel que Jaume I va fer donacions a nombroses persones vingudes de la ciutat de Terol, entre elles hi ha Martí del Pintor i Joan Pintor. Creiem que el seu cognom al·ludeix al seu ofici, ja que des de principis de l'edat mitjana començà a fer-se ús que a la documentació, a més del nom de la persona o persones que s'hi esmentaven, s'afegira el cognom. Sense entrar molt a fons de com es forma aquest, s'ha de tenir present que en les classes populars tingué diferent origen lingüístic com el del mal nom o malnom, per derivació del nom del pare o de l'avi amb modificacions, per població de naixement i, fins i tot, per l'ofici que exercien les persones.

“Regestrum primum regis Iacobi I.

[f. 14v.] In obsidione Valentie apud Roçafam. Kalendas madii.

[f. 16] De Turolio.

F. Petri Moinoz, Eximinius Romei, Sancius Zapata, Eximinius de Oteiza, Arnaldus Seinoro, Marchus Monto, B. Scriba, Eximinius Merinus, P. De F. Didaci, F. Johannis Descrix, Blasco Johannis, Corpo, Amat, Março, Sancius Moinoz, J. Sancii, adalil, P. Andador, P. De Dona Romea, Vitale de Huiran, Andres de Retascho, Don Nuno, Sancia

Petri, Marti de Ceilalbo, J. Ferro, G. De Condom, Mt. Garcia de Fontescalentes, Marti del Pintor, P. Açagra, Vicent, Romeu de Silvestre, D. Eximeno, J. de Paris, Benedito Fazanies, P. Menor, Marti Dominici de Reyelo, J. Pintor, Paschal de Archol, Paschal de Boneta, Gil de Altura, Peruix, Paschal Trapete, B. Bertrandi, Marti Crespo, D. Vicent, P. Michael, J. Dominici, A. de Meitat, Marti Petri, J. Petri, D. Laporta, P. Garcia, F. Zapata, Blascho de Alcastreles, D. Petri de Maior, D. Aparici, Marti de Domingo, Lop, J. del Quinonero, Mengoz, Mannez, J. Galindo, Marti Nuno, Paschale Nuno, P. Garcia, Aparicio, J. de Ruvielos, Rodericus Darrada, Frances, F. El Gordo, P. Ajerp, R. Soler, F. de Taust, Bartolomeus Polo, D. Scriba, Sabastia de Luecaja.⁹⁰

Gràcies a aquest document i d'altres de posteriors es té informació de la vinguda de pintors al Regne de València arran la reconquesta de Jaume I. L'establiment al territori valencià, principalment a la ciutat de València, de pintors catalans i aragonesos és de summa importància per l'aportació de coneixements i experiències dels corrents pictòrics dels segles XIII i XIV, fet que va afavorir els inicis d'una pintura autòctona que es consolidarà al XV.

Des del darrer document de l'any 1238 fins al 1249, hi ha documentats altres pobladors amb el cognom de "pintor", que reberen donacions de terres i cases per part de Jaume I, dels quals fem, a continuació, una relació:

Guiraut Pintor, Bernabé Pintor, Joan Pintor, documentats l'any 1239.

Ramon Pintor, documentat l'any 1249.

Menció a part fem d'aquells pobladors dels quals sí que hi ha certesa que eren artífexs, puix que apareixen esmentats documentalment com a pintors entre els anys 1239 fins a 1297. Aquests són:

Joan Ferrer i Martí Peris, documentats l'any 1239.

Pere i Guerau Armer des de l'any 1246 fins a l'any 1279.

Aparisi l'any 1248.

Domènec Felip l'any 1296.

Pere ÇaRebolleda (Sarrebollada) l'any 1297, del que hi haurà continuació familiar amb fills i néts.

Entrant al segle XIV, des de l'any 1301 es tenen notícies documentades d'altres pintors com els Roures, Canet i els ÇaRebolleda (Sarrebollada). De tots els susdits artífexs, l'ofici es transmetrà de pares a fills i així és com es conformen els obradors o tallers artesanals.

3.3. Pintors forans

Si es pren literalment el termini lingüístic "forà", aquesta és la veu per la qual distingim les persones externes d'un territori vingudes d'un altre. En el cas del Regne de València aquest terme seria vàlid per a totes aquelles persones que vingueren d'altres parts com Catalunya, Aragó i les Illes Balears, tots aquests regnes de la Corona d'Aragó. Per la qual cosa els pintors catalans, aragonesos i balears eren forasters, però s'ha de fer més ampli i tenir en compte que colons d'altres països o regnes també s'aveïnaren temporalment o per sempre al territori valencià, al Regne de València, per qüestions de treball, per tant igualment eren forans.

Com s'ha dit a l'apartat «Els primers pintors», entre els pobladors del Regne de València hi havia artífexs de la Corona d'Aragó però, també és cert, i així ho confirma la documentació, que des del segle XIV hi ha artistes d'altres països o altres regnes d'Espanya

⁹⁰ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 1, f. 16.

Publicat el 1979, *Llibre del Repartiment*, assentament núm. 253.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 27, doc. 1; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

i, encara que no és el cas, puix que ens ocupem especialment dels pintors, es dona a conèixer Nicolau d'Autona (Autun, Borgonya) que fou nomenat, el 1304, *mestre major* de les obres de la seu de València, per Raimon Despont, *bisbe* de la ciutat.

Sobre els pintors vinguts de fora de la Corona d'Aragó o d'altres països, hi ha un nombrós grup, entre els quals es troben Joan de Brussel·les, Marçal de Sas, Gerard Jacobi Stamina, Simoni di Francesco, Diago Lopic de Còrdova i Joan de Burgos, tots documentats a la ciutat de València. El pintor Diago Lopic de Còrdova, com bé diu el document, és un artista desplaçat d'unes terres fora del domini de la Corona d'Aragó. Certament resulta una notícia curiosa atès que, fins ara, sobre aquest pintor és l'única referència que es té sobre pintors de terres del sud de la Península dels segles que ens ocupem. El document ni tan sols correspon directament a aquest pintor, sinó que se l'esmenta com a marit de Maria Guterris en la procuració per ella atorgada el 21 de juliol de 1407, per la qual cosa no se sap quin tipus d'obres o peces pintava.

“Die iovis XXI^a iulii anno predicto M^o CCCC^o septimo.

Maria Guteriç⁹¹ uxor Diago Loppiç, pictoris civitatis de Cordova, scienter et gratis, constituo et ordino procuratorem deum, certum et specialem ac etiam ad infrascripta generalem vos Paschasium Perez, aluderium, in civitatem Valencie degentem, presentem et omnis huius procuracionis in vos suscipientem, videlicet, ad petendum, exhigendum, recipiendum et habendum per me et nomine⁹² meo omnes, et singulas peccunie quantitates res bona et alia quavis iura michi debita et debencia tam cum cartis scripturis quam sive seu a me detinentes, et detinencia per quascumque personas ubicumque locorum quovis modo iure titulo, causa vel racione. Et de hiis que receperitis apochas absoluciones diffiniciones ac etiam cessiones faciendum, et meo nomine firmandum. Et si opus fuerit quascumque personas michi quovis titulo obligatas sive obnotxias coram quibuscumque curiis iudicibus, et personis tam ecclesiasticis quam secularibus delegatis vel subdelegatis citandum conveniendum, et comparendum [ius] super bonis meis firmandum eaque pro inde obligandum necnon agendum, respondendum, excipiendum, proponendum et replicandum libellos offerendum lites contestandum de calumpnia et veritate dicenda. Et quolibet aliud iuramentum in animam meam prestandum. Et ex adverso iurari petendum testes instrumenta et alia probacionum genera producendum. Et pro dictis et adverso obiciendum renunciandum, et concludendum in causa sentencias cuiuscumque generis sint audiendum. Et ab ipsis et a quocumque gravamine vobis illato vel inferendo appellandum [capitulos], et litteras dimissorias petendum appellacionesque prosequendum emparas, et sequestraciones faciendum et eas cancellandum condempnaciones et obligaciones pene quarti faciendum et ipsas cancellari requirendum retroclama faciendum, et execuciones sentenciarum et retroclamororum postulandum fidancias iure et tornatore, et quasvis alias cauciones et securitates dandum et offerendum easdemque indempnes servari promittendum. Et pro earum indempnitatis bona mea obligandum. Et generaliter omnia alia et singula in predictis et circa ea faciendum, et liberaliter exercendum que fuerint necessaria ac etiam opportuna. Et que ego facerem si personaliter adessem. Et relevans vos dictum procuratorem meum ab omni onere satisfandi fide iubendo in hiis pro vobis promitto vobis [...] que infrascripto ut publice persone, hec a me pro vobis e omnibus illis quorum intersit stipulanti et recipienti iudicio cisti et iudicatum solvi cum suis clausulis universis me semper ratum, et firmum habere quicquid per vos in predictis e circa ea actum, gestum seu etiam procuratum fuerit ulloque tempore revocare sub bonorum meorum omnium obligacione. Quod est actum Valencie.

Testes, venerabili et discreti Dominicus Navarro, presbiter rector ecclesie loci de Alfofar et Bernat Romeu, notarius Valencie civis.⁹³

⁹¹ Apareixen dues ratlles damunt de Maria Guteriç, i això vol dir que estava present en la redacció del document.

⁹² *Et nomine*, repetit a l'original.

⁹³ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 24.706.

Tolosa, 2003, pp. 418 i 419, doc. 1.270; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

Perquè es desplaçaven els artífexs? S'entén que, en termes generals, el desenvolupament progressiu de les comunitats urbanes europees al llarg dels segles del gòtic implica la concentració a les ciutats del mercat artístic. Els artífexs tendeixen a establir-se en el seu, emparant-se en lleis favorables i en les possibilitats d'associació, però no resulta vàlida la idea generalitzada que l'artista dels segles XIII, XIV o XV fóra sedentari. Fins i tot que els pintors o els orfebres podien desenvolupar la seua labor al propi taller, o en el cas contrari com els mestres d'obra o escultors més obligats a una mobilitat constant per a desenvolupar l'encàrrec d'obra, tots ells, si l'encomanda ho requeria, es desplaçaven a altres ciutats.

En el cas de la Corona d'Aragó, durant la campanya del rei Jaume I, les terres conquerides foren ocupades per gents vingudes d'altres parts. Aquesta ocupació de reconquesta dura des del segle XIII fins als primers anys del XIV, per la qual cosa no és fins a mitjan segle XIV quan es respira una certa calma i les ciutats ocupades comencen a créixer tant en població com econòmicament. Aquest creixement, per diversos motius, no es desenvolupa de la mateixa manera a tots els regnes de la monarquia aragonesa, però no és el cas de València i Mallorca que es posen de manifest.

El desenvolupament de les ciutats, quant a ciutadania, comporta la creació d'una nova infraestructura, tant civil com religiosa i, principalment, d'aquesta última per a dotar vells i nous barris de parròquies per a la difusió de la religió cristiana, tot i tenir present que aquelles infraestructures de confessió àrab foren absorbides com el cas de la mesquita de la ciutat de València, que es convertí, després d'anys de construcció, en la seu de la ciutat.

Parròquies, esglésies, catedrals i, fins i tot, obres civils, sense oblidar-se dels ordes religiosos amb els seus convents, necessitaren artífexs (arquitectes, escultors, pintors etc.) per a construir i ornamentar aquests edificis. Motiu més que suficient perquè els artistes es desplaçaren allà on hi havia demanda de treball.

En el cas que ens ocupa, el dels pintors, és un fet provat, gràcies a la documentació, la seua itinerància per la Corona d'Aragó. Dels pintors que hi ha documentats, i que al llarg de la seua vida professional foren itinerants d'un regne a un altre, creiem que un dels seus principals motius fou el de trobar feina. Ara bé, es pensa que perquè no ho feren allí on havien nascut, doncs entre els motius perquè no es quedaven era, possiblement, per no haver-hi demanda per part dels clients o, si n'hi havia, ja estava coberta per algun altre pintor.

S'ha de tenir clar que, encara que la cerca de treball era més que motiu suficient per a desplaçar-se, també n'hi havia d'altres com que l'artista es vera envoltat en qüestions polítiques i no tinguera altre remei que anar a un altre lloc de la Corona, com és el cas del pintor Llorenç Saragossa.

D'aquest pintor es tenen notícies des dels anys seixanta del segle XIV, i pel seu cognom creiem que va nàixer en terres aragoneses (alguns autors com Antoni José Pitarch publiquen el seu naixement a la ciutat de Carinyena). Es desconeix si la seua formació artística va ser en terres aragoneses, però el que sí que se sap, segons la documentació trobada fins ara, és que on primer es desenvolupa professionalment va ser en terres catalanes.

De l'any 1363 és una de les primeres referències que hi ha de Llorenç Saragossa. És una època atorgada pel pintor a la ciutat de Barcelona, per la pintura d'un retaule i un tabernacle per a l'església de Castelnou de Bages, de la diòcesi de Vic. Abans d'aquesta, se suposa que s'escripturaria el contracte pels treballs esmentats.

Aquesta informació fa plantejar diverses preguntes. Ens trobem davant un pintor que creiem que ja estava format i ben considerat al món artístic, un pintor en una majoria d'edat, a qui se li fan encàrrecs de responsabilitat i per a llocs importants, però, on es forma

i amb qui? Contestar aquestes preguntes és complex per la manca de documentació, i només es pot plantejar alguna hipòtesi basant-se en la història de la pintura aragonesa i catalana durant els anys cinquanta del segle XIV.

El que sí és cert és que durant els anys 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1372 i 1373 treballa a Catalunya, i és a partir de l'any 1374 quan Llorenç Saragossa apareix documentat a València, però no es descarta la possibilitat que estiguera en aquesta ciutat abans d'aquest any, quan té lloc la guerra de Pere I de Castella i Pere IV d'Aragó, entre 1356 i 1369. Aquest document del mes de novembre de l'any 1374, pel que el Consell de la ciutat de València determina donar-li algun incentiu perquè torne a viure a València, atès que se n'havia anat a Barcelona per qüestió de la guerra, entre altres motius, per la qual cosa es confirma la seua estada a València anterior al susdit any.

Si entre els anys seixanta i setanta està documentat a Barcelona, quan estigué a València? Als anys cinquanta? Fins ara ho desconexim, però se sap que des de l'any 1374 s'assenta a València fins a la seua mort (entre 1407-1413). No hi ha document sobre la seua defunció, però es pot deduir a partir de la següent notícia, datada el 1406, any que Llorenç Saragossa efectua el seu testament davant d'un notari que, segons publicaren alguns investigadors, tenia per nom Pere Loças, però aquest no se n'ha als arxius. En investigacions posteriors s'ha pogut comprovar que es tracta d'un altre notari, però malauradament el document no apareix en els protocols. Fins i tot, es dona com a bona aquesta notícia, perquè el pintor ja tindria una edat avançada i queda dins la normalitat el fet de redactar i efectuar el testament. El que sí que consta és que el 1413 ja era difunt. Ho confirma el document per la venda de censals que efectua la seua vídua, Francesca, al pintor Martí "Maestre."

Un altre cas de pintor itinerant és el de Guerau Gener, que pel document de l'any 1391, a 22 anys d'edat, es va comprometre a treballar com a col·laborador, durant dos anys, amb el mestre Lluís Borrassà. Creiem que Guerau Gener entrava al taller o obrador del mestre amb una formació. Fins i tot, no passen més de tres mesos quan es cancel·la el contracte de treball entre Guerau Gener i Borrassà. No se sap amb certesa els motius pels quals es dona fi a aquesta col·laboració, però no és desgavellat suposar que a Guerau Gener li sortiren ofertes de treball fora de la ciutat de Barcelona. On estigué i què pintà fins que es té de nou notícies és una incògnita per descobrir.

L'any 1405 treballa a València. D'aquest fet hi ha notícia pels capítols que se signaren entre Marçal de Sas, Guerau Gener i Gonçal Peris, pintors d'imatges i retaules, veïns de València, amb Pere Torrella, per a la confecció d'un retaule sota l'advocació de la Nativitat del Senyor.

Dos anys després, el 1407, es redacta el contracte, pel que Guerau Gener es feia responsable de pintar el retaule de la Mare de Déu, destinat a l'altar major de la catedral de Monreale, a Sicília. Es desplaçà per a fer-lo? Si fóra el cas confirmaria la itinerància per part de Guerau Gener. Finalment, una de les últimes referències que hi ha d'aquest pintor fou la comanda de continuar el retaule de Santes Creus a Tarragona, que de primeres se li encarrega al pintor Pere Serra, però la seua mort desbarata els plans i es demana a Guerau que lo reprenga, però malauradament aquest pintor també mor prompte (possiblement a l'edat de 40 anys) i, finalment, és Lluís Borrassà qui es fa càrrec d'acabar-lo.

3.4. Pintors de la ciutat

Davant aquest apartat hem de plantejar-nos la següent pregunta: Què s'entén per "pintor de la ciutat"? Òbviament no és el que hi viu i hi treballa, perquè si fóra així caldria incloure en la llista tots aquells pintors documentats a la ciutat. S'ha de considerar com a "pintor de la ciutat" aquell que és nomenat oficialment com a tal, i que aquest càrrec

comporta que se li encomanen treballs per a institucions i certs esdeveniments d'aquesta que li atorga el nomenament.

Sanchis i Sivera⁹⁴ dóna una referència documental de l'any 1411, en la qual s'esmenta que la ciutat de València nomena pintor de la ciutat Antoni Guerau, i li encarrega la pintura i guarnició de la Sala Daurada. En aquesta citació documental se'l considera com un dels pintors principals que van contribuir a la decoració d'aquesta sala.

Pot ser un exemple més clar el del pintor Nicolau Querol. El 1428 aquest s'esmenta al *Manual de Consells de València*. El mes de juliol el Consell aprova un compromís amb Nicolau Querol que tracta sobre la reparació dels penons i entremesos de la festa del Corpus Christi, que farà durant els tres propers anys per la quantitat de 200 florins. Aquesta quantitat la va rebre en diversos pagaments entre els anys 1429-1431, i aquest últim any li van renovar la concessió, per part del Consell, de la reparació dels atuells⁹⁵ que formaven part de la processó del Corpus, pel temps de cinc anys, a raó de 80 florins anuals, és a dir, 400 florins en total. Aquest contracte finalitza per acord mutu el dia 10 de juny de l'any 1435.

“Los jurats et cetera, pagats a n Nicholau Querol, pintor ciutadan de la dita ciutat, vint-set lliures, deu solidos reynals los quals diu haver anticipats de la dita pecunia comuna en vigor del contracte deius⁹⁶ mencionat e són en paga prorata de aquelles CX lliures de la dita moneda per les quals en vigor de contracte paccional entre nosaltres, lo racional e sindich de la dita ciutat, d'una part e aquell de la part altra, concordat e fermat en poder d'en Johan Martinez notari a XV del present e deius⁹⁷ scrit mes de juliol ha de tenir en comanda regir, conservar e administrar totes les coses de la festa de *Corporis Christi*, axí les que són dins la sala com en los monestirs e en altres persones, les quals coses lo dit en Nicholau Querol, après que li seran meres en sa comanda és tengut de tenir, regir e administrar aquelles e sostenir en lo punt que li seran liurades a son càrrech e despesa tro que tres festes appellades de *Corpore Christi* sien passades, començant la primera de les dites festes en l'any primer vinent MCCCCXXVIII e finirà en l'any MCCCCXXI inclusive, les quals coman a regiment e administració de les dites coses deuen ésser fetes per aquell en certa forma e manera en la dita carta larch recitats e la restant quantitat a compliment de les dites CX lliures deu ésser al dessus dit en Nicholau Querol liurada en tres solucions eguals çò és, cascuna solució en cascuna de les dites tres festes. És ver que per major securetat de la dita ciutat per causa de les coses en lo dit contracte contingudes, lo dit en Nicholau Querol ha donat en fermança e principal obligat ensemps ab aquell e per lo tot, çò és, lo honorable en Luis Bou ciutadan de la dita ciutat segons les dites coses e altres en la dita carta són estensament e larga contingudes lo qual contracte dessus reebut per causa de les dites coses lo honorable consell celebrat en la sala de la dita ciutat en lo dia de hir attenant aquell ésser fet en benefici e utilitat de la dita ciutat ha loat e conffermat segons per los dits contracte e consell les dites coses largament se demostren. E colrats et cetera. *Datum Valencia XXIII die iulii anno a Nativitate Domini MCCCCXXVIII*, Jacme Valença.”⁹⁸

3.5. Pintors del nord del Regne de València: Morella, Sant Mateu i altres poblacions

La pintura medieval al Regne de València, en les diverses etapes, tingué llum pròpia des de molt prompte, i entre els nuclis importants hi havia la ciutat de València, puix que des

⁹⁴ Sanchis i Sivera, Josep, 1929, p. 17 i 1930, p. 79.

⁹⁵ Atuells, atifells o utensilis.

⁹⁶ L'autor, Sanchis i Sivera, transcriu “*deins*”.

⁹⁷ Sanchis i Sivera transcriu “*deins*”.

⁹⁸ AMV. *Clavaria Comuna*, núm. 48-7.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 53 i 54; 1930, pp. 115 i 116; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

del primer moment de la repoblació centra els artífexs, i aquests troben un indret on poden desenvolupar el seu ofici. Però no només hi havia València com a ciutat catalitzadora de l'activitat artística del segle XIII i, principalment, dels segles XIV i XV, sinó que altres nuclis sorgiren després de la reconquesta.

Al nord del Regne de València, actualment la província de Castelló, ciutats a prop de la frontera amb Catalunya, com Morella o d'altres de situades en camins de pas entre els estats que componien la Corona d'Aragó, com Sant Mateu, foren nuclis florents històricament i artísticament durant els segles XIII, XIV i XV, i es va dispersar l'art que allí es feia cap a altres poblacions del voltant com Catí, la Jana, Vilanova d'Alcolea, Albocàsser, la Salzedella i Olocau del Rei, entre d'altres. Però no sols els artífexs eren requerits per a fer comandes a les ciutats i poblacions esmentades sinó que aquests passaven les fronteres dels regnes, i rebien encàrrecs de ciutats com Tortosa o poblacions com Beseit, Ràfels i més llunyanes com Saragossa.

Que Morella va ser un dels llocs que acollí pintors amb nom no ho posem en dubte, i com a prova d'aquest raonament hi ha les magnífiques pintures murals del convent de Sant Francesc, que representen, entre el que queda conservat, la dansa de la mort. La seua situació geogràfica i històrica com a ciutat l'encimbellà políticament, religiosament i econòmicament i es va desenvolupar, en els segles XIV i XV, un centre de pintura on s'originaren i s'assentaren tallers que durant el segle XIII i part del XIV eren itinerants.

Malauradament la conservació *in situ* de les obres dels pintors, salvant les pintures del convent esmentat, de tot el que es pogué encomanar i fer no queda res a la ciutat, encara que es troba alguna cosa conservada en altres poblacions. Els retaules que els clients contractaren amb els pintors, a causa de tota una sèrie d'esdeveniments com el pas del temps, el canvi de moda, les guerres, les desamortitzacions i espolis, etc., han fet que les obres hagen desaparegut en part o totalment i que el que s'ha conservat estiga, actualment, lluny del lloc on s'encomanà. Aquesta darrera situació i la manca de documentació, també perduda, dificulten la possible atribució o autoria de les obres conservades, a més de fer un discurs historiogràfic més complet de la pintura medieval a la ciutat de Morella.

Fins i tot gràcies a la documentació exhumada per il·lustres investigadors com Àngel Sánchez i Gozalbo,⁹⁹ Manuel Milian i Boix¹⁰⁰ i Manuel Betí i Bonfill¹⁰¹ als arxius de Morella, hi ha notícia de nombrosos pintors que treballaren, no sols en aquesta ciutat sinó que també estigueren actius en altres viles com Sant Mateu, a més de rebre d'un ampli territori, de vegades més enllà del Maestrat, com la ciutat de Tortosa, encàrrecs de clients eclesiàstics o civils.

Així que, quasi ininterrompudament, des dels anys vuitanta del segle XIV fins ben entrada la meitat del XV hi hagué nombrosos pintors, i alguns d'ells van formar vertaderes dinasties al nord del Regne de València. Aquests són: Pere Forner, els Centelles, Guillem Ferrer, els ÇaReal (Sarreal) Jaume, Francesc i Pere, Pere Lembrí, Antoni Vallserà, Nicolau Querol, Jaume i Bernat Serra.

⁹⁹ Sánchez i Gozalbo, Àngel.

1932, "Pintors del Maestrat", Castelló; 1935, "Bernat Serra, pintor de Tortosa i Morella", Castelló; 1943, "Los retablos de Morella", Castelló, en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*.

¹⁰⁰ Milian i Boix, Manuel.

1952, *Morella y su comarca: turismo, historia, arte*, Morella. Impremta Fidel Carceller.

¹⁰¹ Betí i Bonfill, Manuel.

1925, "Por tierras de Morella", Castelló; 1972, "Morella y el Maestrazgo en la Edad Media", Castelló, *Sociedad Castellonense de Cultura*.

Dels primers pintors que hi ha referències, fins ara, com a veïns a la ciutat de Morella són els Centelles, documentats des de la penúltima dècada del segle XIV. Una de les primeres notícies que confirmen l'existència d'aquesta família a la ciutat està datada el 2 de juny de l'any 1380. El document és un contracte d'aprenentatge entre Gil Doto, tutor d'Arnau, aquest fill de Domènec Centelles, pel que s'aferma Arnau amb el pintor Bartomeu Centelles, per a aprendre l'ofici, per un temps de huit anys, a canvi d'un cafís i mig de blat el primer any i l'últim la vestimenta.

“Disapte II iunii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX°. En Gil Doto, vehí de Hortells, axí com a tudor de Arnau Centelles, fill d'en Domingo Centelles, aferme lo dit n'Arnau ab en Berthomeu Centelles, fill d'en Berthomeu, de aquest sent Johan primer vinent que ve en VIII anys a ofici de pintor, en axí que s'obligua sie tengut de donar per provisió del primer any I kafíç mig de forment d'ací a la primer vinent festa de sent Miquel e obligua los bens de la tudoria. Et lo dit en Bertomeu promès qui li mostrarie en quant en el serie lo dit ofici et li serie tengut fer en fi dels dits VIII anys I^a gonella et I manto de drap que valgue a for de VIII sous per alna.

Testimonis Guillem Barreda, peiraire, et en Bertomeu Mars, manyà, vehins de Morella.”¹⁰²

Si el darrer document planteja que aquesta família de pintors tenia un obrador, on estaria al capdavant Bartomeu, el següent, una època datada cinc anys després, concretament el 22 de juny de 1385, corrobora, a més de l'aveïnament d'aquesta família a Morella, la importància com a pintor de Bartomeu Centelles. Aquest atorga època en la qual reconeix que Domènec Bisiedo i la seua muller Andrea, veïns de la ciutat de Terol, li han lliurat per mans de fra Blasco Valero, vicari del monestir de Sant Francesc de la ciutat de Terol, 200 florins d'or, com a primera paga del retaule que li està confeccionant. Gràcies també a aquest document es té informació que el pintor Guillem Ferrer, que apareix com a fermador de Bartomeu Centelles, està a la vila de Morella.

“Conexeran tots com yo en Berthomeu Centelles, pintor vehí de la vila de Morella, scientment et de certa sciencia confés et en veritat regonech n-i haver auts et en comptan reebuts de vos honrat en Domingo Bisiedo et de la dona n'Andrea, muller vostra, vehins de la ciutat de Terol, absents axí com si fosets presents, és a saber, doents florins d'or d'Aragó, los quals en nom vostre et per vosaltres me ha donats et deliurats frare Blascho Valero, vicarii del monestir del frares menors de la horde de Sent Francesch de la dita ciutat de Terol per rahó de la primera pagua que vosaltres me haviets a fer de hun retaule que yo a vosaltres faç et he a fer segons ne so obliguat ab carta condicional que és entre mi et vosaltres reebuda per en Marcho Pereç d'Esgrig, notari públich de la dita ciutat, segons que dites coses e altres en la dita carta appar ésser mills e pus longament contengudes. Per que aytal és lo fet de la veritat, renunciu, scientment et de certa sciencia, a tota excepció per la qual pogués dir ho allegurar la desús dita quantitat de vos no ésser auda et no reebuda en comptan, segons desús dit és lealment et a excepció de enguany. En testimoni de la qual cosa atorch et man a vos ésser feta per lo notari dejús scrit la present pública carta de èpocha per dar testimoni de veritat et haver de les dites coses memòria en esdevenidor. Attenent encara feyt de veritat yo ésser tengut a vos donar fermança de complir les coses et pactes en la dita carta contengudes, com axí entre vosaltres et mi fos paccionat, avengut et atorguat et a major fermetat vostra et dels vostres, don a vos dit en Domingo Bisiedo et a n'Andrea muller vostra et als vostres don a vós, dit en Domingo Bisiedo et a n'Andrea, muller vostra, et als vostres fermança de saul segons fur de València que ab mi et sens mi sia tengut et obliguat de fer la dita obra et de la dita quantitat et de les coses en la dita carta de convinença entre mi et vosaltres feyta et reebuda per lo dit notari, és a saber, en Guillem Ferrer, pintor vehí de la vila de Morella, present, la qual dita fermanceria et

¹⁰² AEM. *Protocol de Guillem Esteve*, f. solt. Any 1380.

Sánchez i Gozalbo, 1943, p. 75; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

obligació, yo dit en Guillem Ferrer a vos dit en Domingo Bisiedo et a la dita n'Andrea, absents axí com si fosets presents, fac et aquella volenterosament atorch, a la qual de present oblich a vos et als vostres tots lo béns meus, setis et mobles, hon sien ho seran hauts et per haver. Aço fon feyt en Morella a XXII dies del mes de juny en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCC LXXX cinch. Senyal d'en Bertomeu Centelles. Senyal d'en Guillem Ferrer, fermaça desús dits qui les damunt dites oses loam, atorguam et fermam.

Testimonis foren presents a les dites coses en Miquel Borraç, asaunador et en Ferrer Busquet, juglar, vehíns de la vila de Morella.¹⁰³

3.6. La vida laboral, pública i privada

Gràcies a la recerca de documents als arxius de València, altres ciutats o comunitats, realitzada des del segle XVIII fins al segle XXI, per estudiosos i investigadors, documentació a hores d'ara publicada, a més de la cerca personal i la troballa de nous documents, podem endinsar-nos al món laboral i social dels pintors i artífexs de la València dels segles XIII al XV. La recuperació, la investigació i l'estudi d'aquesta documentació permet conèixer les condicions laborals dels artistes, com treballaven, la col·laboració entre ells, l'organització i l'estructura del taller o obrador, quin tipus d'encàrrecs rebien, els materials que utilitzaven, la forma del pagament de les obres i, per descomptat, part de la vida familiar, particular i social.

Encara que es troben llacunes documentals, bé perquè la documentació està desapareguda, bé pel mal estat, per la qual cosa la consulta és força difícil, o simplement no hi ha feta una recerca més exhaustiva en alguns arxius, l'estudi sobre la ja publicada, a més de la recollida per la nostra cerca, permet realitzar un discurs, que en cap cas pretén ser exhaustiu, sinó més aviat pretén donar una visió global del món dels pintors i altres artífexs, i remarcar, de manera puntual, els aspectes més interessants de la vida artística i personal de l'artista. Però que, malauradament, no permet confeccionar una monografia completa atès que la documentació aplega molt migrada, a més que les notícies que s'han trobat no informen, tret d'alguns casos comptats, del lloc de naixement, la seua formació, etc. Ja que sabem més de l'existència d'un pintor o un artífex per documents d'encàrrecs d'obres, casaments, nomenaments, testaments, inventaris i altres que per documents de registres de naixements, on es formaren o amb qui.

3.7. La consideració social: ¿artesans o artistes?

Generalment, la consideració social de l'artista a l'Europa dels segles del gòtic és anàloga a la dels altres artesans. La societat valorava preferentment el seu treball i no tant la capacitat de creació pròpiament dita, és a dir el major i millor domini de les tècniques del corresponent ofici. Fins molt avançada l'època gòtica no començarà a considerar-se com a pròpia de l'artista la concepció teòrica i iconogràfica de les seues obres. En molts casos li bastarà reproduir uns models determinats o traduir les instruccions de persones a qui es reconeix un nivell cultural superior.

A mesura que avança el temps, és cada vegada més freqüent que els artistes signen les seues obres en un intent d'acreditar-se. Així, per exemple, el mestre Mateo inscriu el seu nom en la llinda del Pòrtic de la Glòria (1188). Giovanni Pisano fa el mateix al púlpit del baptisteri de Siena (1302-1310), i Jan van Eyck deixava constància de la seua presència en les noces del ric *mercader* Giovanni Arnolfini signant el seu famós retrat de la manera següent: "Jan van Eyck va estar ací". Es tracta només d'exemples, però s'ha de tenir present que, al principi, se signaven amb més freqüència les obres arquitectòniques o

¹⁰³ AEM. *Protocol de Guillem Esteve*. Any 1385.

Sánchez i Gozalbo, 1943, pp. 76 i 77, doc. II; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

escultòriques que no les d'art moble. És evident que, a mesura que avança el període, el món de l'artista s'especialitza i es configura cada vegada amb més nitidesa.

A causa de la institucionalització de les societats, comença a generar-se una gran quantitat de documentació, part de la qual al·ludeix a aspectes relacionats directament o indirectament amb la vida de l'artista i la creació artística pròpiament dita. Així, resulta més fàcil relacionar obres i autors, i fins i tot establir-ne biografies.

Encara que es tenen notícies de tallers especialitzats, en la producció seriada d'obres d'art, la majoria dels artistes treballaven per encàrrec. Evidentment, els contractes en què aquells es formalitzaven constitueixen una font d'informació de gran importància, puix que a través d'aquests es detallen els gustos del client, el preu de les obres, els terminis d'execució i de liquidació, els models a imitar, les qualitats dels materials i fins i tot els procediments a aplicar-hi, etcètera. El marge de llibertat de l'artista per a donar forma a les obres que se li encarregaven se situava entre les seues pròpies limitacions tècniques i els gustos acceptats pel poderant o per la societat.

Poden distingir-se diverses categories d'encàrrecs, que, generalitzant, podrien correspondre a altres tantes categories d'obres d'art. És evident que els encàrrecs reials o cortesans haurien de determinar les obres de més qualitat, ja que l'afany d'autoafirmació i l'esperit de luxe i d'ostentació van estar sempre presents a les grans corts europees. No obstant això, tampoc no ha d'infravalorar-se el paper de la burgesia, atès que si en els orígens l'art gòtic va estretament unit als ideals monàrquics, a partir d'un moment donat és la classe burgesa la que assumeix el màxim protagonisme, i imposa un nou sentit de la realitat. L'acció de la burgesia també es pot percebre en realitzacions arquitectòniques com ara llotges, seus de governs municipals, palaus, etc.

Moltes de les grans obres de caràcter religiós o vinculades a usos religiosos (esglésies, capelles, retaules, sepulcres, ornaments, llibres, etc.) compten també amb el patrocini reial o de burgesos. Potser els encàrrecs d'origen estrictament religiós són els que a nivell estètic aporten menys novetats.

De la mateixa manera que distingim diverses categories d'encàrrecs, també es pot constatar que entre els artistes arriben a haver-hi diferències socials bastant acusades. Casos com el de Giotto (que percebia quantitats molt importants pel seu treball, posseïa alguns terrenys, prestava capitals i arrendava telers) o Jan van Eyck (que va ser home de confiança del duc de Borgonya i va realitzar per a ell algunes missions diplomàtiques), assenyalen els més alts nivells socials aconseguits pels artistes de l'època gòtica, però eren absolutament excepcionals. Tampoc no són infreqüents els casos d'artistes que desenvolupen profitosament més d'una especialitat (arquitectes i escultors, escultors orfebres, muralistes-miniaturistes, etc.).

Així que tret d'algun cas, la resta d'artífexs no gaudien d'una consideració social alta, perquè a l'edat mitjana, generalment, els artífexs –pintors, escultors o arquitectes– eren considerats com qualsevol altre artesà –fusters, freners, brodadors, tapiners, etc. A l'hora de contractar l'obra el promotor era el personatge més important. De l'artista, la societat només valorava el seu treball i no tant la capacitat de creació pròpiament dita, com un major i millor domini de les tècniques del corresponent ofici. Fins molt avançada l'època medieval no començarà a considerar-se com a pròpia de l'artista la concepció teòrica i iconogràfica de les seues obres. Llavors, fins que arribe aquest moment, per al desenvolupament del seu treball li bastarà reproduir uns models determinats o traduir les instruccions de les persones que encomanen l'obra.

L'artista, a més de ser l'executor material de la peça, normalment quedava en l'anonimat, per al client era tot el contrari. Per què es donava aquesta situació? Era que potser l'artista, en la seua humilitat, el que volia era passar desapercebut? Creiem que no.

Era, més aviat, una qüestió de posició ocupada en el sistema social medieval. Els clients: reis, nobles, cortesans i, fins i tot, la burgesia estaven, jeràrquicament, a un nivell social més alt, igual que l'estament religiós, en què hi havia el papa, bisbes (aquests foren promotors de moltes obres del segle XIII), ordes religiosos o militars, i pel que fa a les confraries i gremis, l'agrupament d'aquestes constituïa un estament superior.

Com el tema que ens ocupa, principalment, és sobre els pintors dels segles XIII, XIV i XV (1238-1450), convé recordar que aquells no tenien gremi propi, sinó que formaren part del gremi dels *freners*, encara que també s'agruparen en el dels *armers* i *fusters*. No se sap amb exactitud per què no estaven agrupats com a propi, pot ser que el seu ofici no es considerés com una professió que desenvolupa un treball mecànic com altres oficis¹⁰⁴, sinó com una professió que realitzava, -a l'igual que els arquitectes i escultors,- peces, obres úniques, mentre que la producció d'altres oficis sí que era la repetició d'aquella peça que es confeccionava, mitjançant un sistema "industrial" a l'obra, que es transmetia de generació en generació.

El que sí que tenien els pintors, com en quasi tots els oficis, era un patró, en aquest cas era sant Lluc, sant que protegia els pintors de retaules, de teles, cortines, caixes, cofres i altres tipus de mobles decoratius, així com també ho era dels miniaturistes i il·luminadors. És clar el que significava el gremi per als artistes o artesans d'aquella època. Era l'agrupació on es legitimava i es possibilitava la pràctica artesanal de totes les activitats professionals durant l'edat mitjana, fins el segle XVIII. Era una associació professional corporativa que garantia la protecció dels artífexs d'aquella època. Arquitectes, escultors, pintors, orfebres i la resta de nombrosos oficis existents, tenien garantida la seua tasca enfront dels competidors forasters.

Pel que fa a com es trobaven a nivell econòmic els pintors a l'edat mitjana, partim del fet que n'hi havia de pobres, els que no destacaven i que sens dubte era el grup més nombrós i, per tant, tingueren una existència discreta i de segur que precària en molts casos. Àdhuc també hi havia mestres pintors de reconeguda vàlua, com és el cas de Marçal de Sas (1392-1430), que s'esmenta als documents com a mestre pintor d'imatges i retaules (1399 i 1404), però a causa de la seua malaltia arribà a viure en un estat d'indigència, fins al punt de necessitar la caritat, situació que queda reflectida al document, datat el 26 d'abril de 1410, pel que el Consell de València atorgà al pintor una habitació contigua a l'Almodí.¹⁰⁵ Aquesta notícia quedà escripturada al *Manual de Consells*.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Tramoyeres i Blasco, Lluís. *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia*. Impremta Domènec, any 1889. Facsímil llibreria París-València.

¹⁰⁵ L'Almodí fou l'establiment destinat a la compra i venda de blat i altres cereals durant l'edat mitjana. Antic magatzem de gra de la ciutat de València, construït el s. XIII i renovat el s. XVI. Deu el nom a la veu àrab "almodí" (casa-magatzem). Construcció totalment exempta, de planta rectangular; destaquen a la façana elements defensius com torres i espitlleres propis d'un recinte fortificat. L'espai interior de l'edifici, dotat d'una gran diafanitat, presenta una configuració estructural inspirada en la clàssica distribució espacial de les basíliques romanes. Una àmplia sala central, originàriament descoberta, on buidar les càrregues de blat, apareix delimitada per quatre crugies porticades sobre les quals gravitava primitivament una barbacana o pas de ronda perimètric, exponent del requerit caràcter defensiu de l'edifici. Unes pintures del sis-cents i d'altres de posteriors d'iconografia inspirada en el gravat popular, exornen els paraments interiors, recrescuts oportunament per a sustentar la sobreafegida sostrada a doble vessant tanca el primitiu pati descobert. Actualment és una sala d'exposicions temporals.

¹⁰⁶ AMV. *Manual de Consells*, A-24, ff. 217 i 217v.

Llibre de notícies de la Ciutat de València, 1306-1537, per mossèn Francés Juan Caballer. Sanchis i Sivera, 1914, pp. 29 i 30; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors*....

“Derrerament lo present consell, havent compassió a la necessitat que en sa persona passava en via de malaltia e de pobra maestre Marçal, abte pintor e molt loat de ses obres e doctrina donada a molts de sa art, atorga e tant com al Consell de la ciutat plauria e no pus, lo dit mestre Marçal hagués son statge e habitació en les cambres contigues a la casa sobirana del Pes de la Farina de la dita ciutat, les quals cambres són d’aquell alberch que era estat comprat de l’honorable en Ramon Guillem Català per crexer lo patí del dit pes.”¹⁰⁷

La consideració, admiració i estimació de la societat d’aquells segles queda per a un nombre molt menor d’artífexs, fins i tot trobem artistes que es diferencien, no sols en el seu art, sinó que los qualifica als documents com a mestres, i que socialment estan ben reconeguts com els pintors del rei, que tenien el favor i els privilegis de la casa reial. És el cas del pintor Llorenç Saragossa, documentat a Catalunya entre els anys 1363-1373, i a la ciutat de València entre els anys 1374-1445. Aquest pintor estigué molt ben considerat per la monarquia, i així ho confirma la notícia del dia 20 de gener de 1367, per la qual se sap que la reina Elionor efectua el manament perquè al susdit pintor se’l tracte com un membre de la família reial, i gaudi de les immunitats, llibertats i favors que aquest privilegi concedeix.

“Nos, Alienora, et cetera. Ad quorundam domesticarum et familiarium nostrorum quibus iuste defficere neguimus humiles intercessus, tenore presentis vós, fidelem Laurencium de Cesar Augusta, pictorem Barchinone, in domesticum et familiarem nostrorum consorcio liberaliter agregamos, concedentes vobis cum hac eadem quod illis et quibuscumque privilegiis, graciis, prerogativis tam in defferendis armis prohibitis quam aliis quibuscumque immunitatibus liberatibus et favoribus ubique gaudeatis quibus alii domestici et familiari nostri ubique gaudent et gaudere consveverunt et debent. Mandantes universis et singulis officialibus et domesticis domini regis et nostris ac aliis ad quos presentes pervenerint quod vos dictum Laurencium, pro domestico et familiari nostro habeant et teneant ac recipiant vosque et familiam vostram proseguntur et tractent favorabiliter et benigne. Et vós uti et frui permittant quibuscumque prerogativis, immunitatibus privilegiis et libertatibus quibus nostri domestici perfruuntur, et contra non veniant si de nostra confident gracia et mercede. In huius rei testimonium presentem vobis fieri russimus sigillo nostro pendenti munitam. Data Barchinona XX die ianuarii anno a Nativitate Domini millesimo CCC° LX° septimo (...).

Domina regina mandavit michi Ferrario Sayolli.”¹⁰⁸

No només gaudia d’aquest favor, sinó que també se’l qualifica com el millor pintor en la carta que manà escriure el rei Pere el Cerimoniós, el 3 de gener de 1373, als jurats, justícia i prohoms de la vila d’Albocàsser. En aquesta carta el rei escriu als jurats, justícia i prohoms del lloc d’Albocàsser perquè deixen acabar al pintor tortosí Domènec Valls, el retaule que hi havia començat per a l’església del lloc, treball que estava suspès per una qüestió judicial i els promet que a llur acabament anirà a veure’l i a jutjar-lo Llorenç Saragossa que, segons el document està considerat com: “(...) lo millor pintor que en esta ciutat sia (...)”¹⁰⁹

No solament està l’exemple de Llorenç Saragossa, sinó que anterior a ell el pintor i miniaturista català Jaume Ferrer Bassa (1285/90-1393), que està documentat a València entre els anys 1333-1393, gaudí d’un prestigi enorme per la seua destresa com a pintor de

¹⁰⁷ Document datat i revisat. L’autor de la citació només dona l’any.

¹⁰⁸ ACA. *Registre* núm. 1.575, f. 24.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 22; 1930, p. 22; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 209. doc. 319; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹⁰⁹ ACA. *Registre* núm. 767, ff. 31v. i 32.

Sanpere, 1924, pp. 316 i 317; Sanchis i Sivera, 1928, p. 22; 1930, p. 22; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 223 i 224, doc. 343; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

retauls, al fresc i miniaturista, i que va treballar, essencialment, al servei dels reis de la Corona d'Aragó Alfons IV i Pere el Cerimoniós.

No es pot deixar d'esmentar el pintor Ferrer Querol, que fou nomenat el dia 22 de novembre de l'any 1349, per part del monarca Pere el Cerimoniós, com a pintor reial del Regne de València.

“1349, X kalendas de desembris. Nós, Petrus et cetera, de vestri fidelis nostri Ferrari Queroli, pictoris, vicini Valencie, industria ac fidelitate confidentes, tenore presentis vobis concedimus quod vos dum de nostre processerit beneplacito voluntatis, sitis pictor maior operis nostri regalis civitatis eiusdem, et quibusvis prerogativis, logeriis et aliis gravis gaudeatis quibus gaudent et debent gaudere pictores alii quorumvis operum per nos fieri factorum seu de cetero fiendorum, tam in dicto regali quam etiam aliunde. Mandantes per presentem magistro maiori dicti operis ceterisque officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod vós, dictum Ferrarium, pro pictore maiore operis dicti nostri regalis habeant et teneant dum nobis placuerit ut prefertur. In cuius rei testimonium presentem vobis fieri iussimus nostro sigillo munitam. Datum Valencie X kalendas decembris anno Domini M^oCCC^oXL^o nono. [Bartholomeus de Lauro, mandato regio faci].”¹¹⁰

Malauradament no hi ha, fins ara, cap document del susdit pintor pel que es pot avaluar la seua obra, perquè en la resta de documentació que s'hi esmenta correspon al seu fill, Ferrer Querol II (1372-1426), que continuà al capdavant de l'obrador del seu pare, però es demostra, almenys, que estava bastant ben considerat.

Les qualificacions dites més amunt quedaven, i sobretot la de “pintor del rei”, per a ben pocs artífexs, però als documents trobem altres distincions socials dels pintors com la de “conseller” o la de “ballester” (militar). Del càrrec de conseller hi ha nombrosos documents, entre aquests es compta amb el nomenament del pintor Domènec de la Rambla, des de 1383 fins a 1406, gendre del no menys conegut Domènec del Port, que també, i durant bastants anys, fou conseller per l'ofici de *freners*.

“Consellers dels officis e dels mesters.
De freners:
En Domingo de la Rambla.
En Pere Camarasa.”¹¹¹

Pel que fa al nomenament d'un pintor com a “ballester”, malauradament no s'han trobat, fins ara, tantes notícies com per al de conseller. El fet de la manca de documentació d'aquest tipus pot ser perquè no es donara amb molta freqüència. Només hi ha un sol document que pertany Bernat Llopis, Gabriel Sunyer i Francesc Vidal, pintors que es trobaven entre els militants del Centenar de la Ploma¹¹² en la determinació de l'any 1411. El susdit document correspon als jurats de València, per a pagar els sous als

¹¹⁰ ACA. *Reial Chancilleria*, núm. 959, f. 69v.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 17 i 18; 1930, pp. 17 i 18; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 121 i 122, doc. 200; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹¹¹ AMV. *Manual de Consells*, A.22, f. 19.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹¹² La milícia del Centenar de la Ploma, a la qual corresponia la custòdia de la Reial Senyera en la guerra, fou un grup armat que va crear el rei Pere II, i es distingia per una ploma a l'elm. El seu estendard era blanc amb la creu de sant Jordi de color roig. La senyera reial concedida era la de dues barres bipartides. Aquest grup, que es componia de cent ballesters i d'un centenar d'homes a cavall, es va dissoldre amb l'arribada dels Borbó. La pèrdua dels Furs, i la prohibició de l'ús d'ensenyas, va obligar el poble valencià a utilitzar-les burlant la negativa institucional. Així ho van fer fins a recuperar-la en les processons, des del XVIII, del Corpus i es va convertir en intocable.

ballesters, que han estat convocats pel *governador* de la ciutat, amb motiu de la lluita contra els bàndols de Xàtiva.

El mes de juliol de 1411, s'escriptura la determinació dels *jurats* de la ciutat de València, per a pagar els sous als *ballesters*, que han estat convocats pel *governador* de la ciutat, amb motiu de la lluita contra la bandositat de Xàtiva; entre aquests *ballesters* es troba el pintor Bernat Llopis i altres. Fins ara, és l'única notícia que ens informa que els pintors estiguen agrupat en aquesta milícia.

“En nom de Jesús, com lo molt noble n'Arnau Guillem de Bellera, visrey e governador de la ciutat e regne de València, certificat per veridica informació que les bandositats dels Centelles e de don Pero Maça s'avien ocupat la ciutat de Xàtiva fos partit de València e anat ves la dita ciutat de Xàtiva e anant son camí agués hagut nova les dites bandositats ésser poderoses dins aquella per no ésser sobrat agués tramés als honorables justícies, jurats e consell de València que li fos subvengut de cinchcens balestres prometent lo dit noble visrey ab letra sua fer pagar lo sou dells dits balestres de bens dels hocupans la dita ciutat de Xàtiva la qual letra lesta per los dits honorables justícies e jurats convocat e ajustat solenpne consell lo VI dia de juliol de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mill e CCC e onze fon deliberat lo dit subsidi, fos fet al dit noble visrey.

En continent los dits honorables jurats exseguints la dita deslberació de consell dimarts qui era contat VII dies dels dits mes e ayn comencaren acordar e acordaren los balesters d'alles e lances infrasegüents, als quals cascú de aquells foren promesses e paguats per la ciutat cascú a X jorns quatre sous per jorn com en altra manera sens paga no volguessen seguir lo viatge:

[...]

Ítem En Gabriell Suxer, pintor per hom d'armes.....II ll.

Ítem En Bernat Lopiç, pintor per hom d'armes.....II ll.

[...]

Ítem Francesch Vidal, pintor, balester....II ll.”¹¹³

3.8. L'entorn laboral: els obradors. Antecedents. Tipus: el familiar

Abans que la ciutat de València fóra conquerida per Jaume I, el nucli artesanal es localitzava al centre i l'artesania estava controlada pels musulmans, els quals, segons l'ofici, s'agrupaven en un carrer o en un altre. Arran de la conquesta de València, el monarca aragonès va repartir, respectant la distribució musulmana, els edificis que aquells ocupaven entre els repobladors cristians. Els locals, la majoria situats al centre de la ciutat, que van ser donats a pintors i altres artífexs, eren molt simples, i a més de ser la llar de l'artesà i de la seua família, també era el lloc de treball. La tasca a elaborar a l'obrador era a nivell familiar o domèstic, per la qual cosa era d'extensions i proporcions més aviat petites. El repartiment d'aquests,¹¹⁴ del que hi ha constància documental des del segle XIII, es va fer de manera progressiva, situació que continuà durant els primers anys del segle XIV, i queda registrat l'assentament de pintors a València, però que en principi, a diferència d'altres oficis, no formaren gremi propi, i es van agrupar en altres, com el dels freners. No va ser fins a la segona meitat del segle XIV quan els pintors s'establiren d'una manera més ferma en ciutats, que paral·lelament a la repoblació, entren en auge econòmic i cultural, com és el cas de València.

Examinada la documentació fins ara trobada, s'ha deduït que el tipus d'obrador predominant al Regne de València, entre els segles XIII-XV, era el familiar. L'existència de dinasties d'artesans i d'artistes, que continuen durant generacions treballant l'ofici i

¹¹³ AMV. *Clavaria Comuna i Taula Assegurada*, P-2, quadern solt.

Tolosa, 2003, pp. 460 i 461, doc. 1.386; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹¹⁴ ACA. *Llibre del Repartiment*.

mantenint el taller és un fet confirmat gràcies a la documentació. Gran part dels obradors de l'edat mitjana es configuraren per herència familiar: avis, pares, fills, germans, oncles o nebots, però s'ha de matisar que potser als obradors dels pintors d'obres de retaules, l'heretat d'aquest podia quedar en mans d'algun deixeble. El motiu és ben senzill: l'ensenyament de l'ofici de pintar no és tan mecànic com qualsevol treball artesà. L'ensenyament d'alguns tipus d'oficis, inclosos els d'alguns pintors de peces artesanals, era molt més senzill; per això, als tallers d'artesans es transmetia de generació en generació de manera tradicional, mantenint-lo i renovant-lo mitjançant els fills com els continuadors de la professió del pare o fins i tot de l'avi, com el cas dels Çarebolleda, els Llorenç, els Porto o Port, entre d'altres de les famílies documentades al Regne de València. Tant d'uns com d'altres hi ha exemples registrats als arxius.

Del pintor Bartomeu Llorenç hi ha documentat, el dia 1 de juny de 1338¹¹⁵, la donació efectuada per ell i la seua muller, Guillamona, d'una casa situada a la parròquia de Santa Caterina al carrer de la Freneria de València, al seu fill amb motiu del seu pròxim matrimoni amb Miquela, filla de Gerald Escuder, amb la condició que aquell hi puga exercir el seu ofici amb els seus ajudants i sense pagar cap lloguer.

El 23 de febrer de l'any 1361, es registra la sol·licitud d'inventari dels béns d'Agnès, vídua d'Andreu Çarebolleda, pintor, davant del justícia civil de València, per part del seu fill Andreu Çarebolleda, pintor, amb motiu de tenir en comanda, per part dels marmessors del testament de la seua mare, un obrador, aquest situat a la parròquia de Sant Pere de la seu de València.

“Comparech devant lo justícia de València, e diu e propossa que, com ell tinga comanda per los honrats en Pere Lambert e en Pere Lorenç Martínez, com a marmessors de la dita n'Agnes, muller *quondam* de n'Andreu Çarebolleda, defunt, un obrador situat en la parròquia de Sent Pere de la Seu de València, confrontant ab alberch dels hereus d'en Garcia de Xarch et alberch d'en Lorenç Martínez, e carrera pública, ensemps ab les robes que dins aquell són, solicita inventari de dits béns (...).

(...) un scut cavaleresch ab una creu branca argentada. Ítem, dos scuts encuyrats desgarnits. Ítem, dues pedres de moldre colors, etcètera (...).”¹¹⁶

Àdhuc, per a corroborar aquest apartat dels obradors familiars i de la seua existència, hi ha registrat un document del 19 de desembre de l'any 1390, pel que el *mestre racional*, Pere d'Artés, féu donació al monestir de Portaceli d'uns censos sobre cases a la Freneria de València, entre les quals hi havia les dels pintors Domènec del Port i Antoni d'Exarch, i les d'aquest pintor s'esmenten com a obradors.

“En l'any de mil CCC norante, a XIX° dies de deembre, lo molt honorable mossèn en Pere d'Artés, maestre racional del senyor rey, ab carta pública e licència del senyor rey, donà al monestir de Portaceli graciosament e perpetualment aquets deèsset morabatins e tres sous censals ab luïsm e fadigues dejús scrits, los qual fan cascun any les persones davall nomenades sobre alguns obradors o alberch situats en la Freneria e Seleria de València, la meytat a Nadal e l'altra meytat a sent Johan. Emperò, la dita donació feu ab aytal condició, que dels luïsmes qui s'hurien del dit censal com necessari hi serà lo prior e conven sien tenguts tenir en condret e ornar la sua capella, segons en la carta de la sua donació largament és contengunt.

Primo, en Francesc Guerau, tapiner, fa de cens dos morabatins en los dits terminis sobre un alberch seu, situat en lo carrer de la Freneria de València. Afronta ab un altre

¹¹⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 90, mà, 3.

Cerveró, 1963, pp. 118 i 119; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹¹⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 253, mà 2.

Cerveró, 1960, p. 235; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 169, doc. 267; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

alberch seu e ab alberch d'en Francesch Déulofeu, brogador, e ab carrera publica pública, XVIII sous.

Ítem, en Francesch Deulofeu, brogador, fa de cens altres dos morabatins en les dites festes sobre un alberch situat en la dita Freneria. Confronta ab alberch d'en Francesch Guerau, e ab alberch de la dona Jacmeta, muller quodam d'en Garsia Symó e ab carrera pública, XVIII sous.

Ítem, la dona Jacmeta, muller *quodam* d'en Garsia Symó, fa de cens tres morabatins pagadors en les sobredites festes sobre un alberch situat en la dita Freneria, qui affronta aba l'alberch d'en Francesch Déulofeu, e ab alberch d'en Domingo del Port, pintor, e ab carrera pública, XXVII sous.

Ítem, en Domingo del Port, pintor, fa de cens altres dos marabatins en os dits terminis sobre un alberch seu situat en la dita Freneria, lo qual affronta ab l'alberch de dona na Jacmeta, muller *quodam* d'en Garsia Symó, e ab l'alberch de n'Antoni d'Exarch, pintor, e ab carrera pública, XVIII sous.

Ítem, n'Antoni d'Exarch, pintor, fa quatre morabatins pagadors en les damunt dites festes sobre dos obradors seus situats en lo dit carrer, los quals affroten ab l'alberch Domingo del Port, pintor, e ab l'abarch d'en Francesch Castelló, picador de tapins, e ab carrera pública, XXXVI sous.

Ítem, en Francesch Castelló, picador de tapins, fa de cens tres morabatins pagadors en los terminis en e sobre hun alberch seu situat en la dita Freneria, lo qual affronta aba l'alberch de n'Antoni d'Exarch, pintor, e ab alberch d'en Gil Lópeç, seller, eab carrera pública y ab lo carrer estret dels Assaunadors, però esta casa no està en cntó, XVII sous.

Ítem, Jacme Miquel, assaunador, fa de cens un morabatí e III sous pagadors en los dits terminis sobre un alberch seu situat en la dita Freneria, qui affronta ab alberch d'en Francesch Castelló, e ab l'alberch d'en Gil Lópeç e ab carrera pública nomenada dels Assaunadors, hon té portal gran quadrat, XII sous.¹¹⁷

3.9. Organització laboral dins l'obrador: els mestres, els col·laboradors, els deixebles o ajudants, els aprenents o mossos i els esclaus

La labor en un taller de pintura de l'edat mitjana era complexa. S'ha de tenir present que no sols rebia un encàrrec, sinó diversos alhora i que tots estarien en diferents fases de terminació. Els tallers dels pintors ocupaven sempre una planta baixa, on es trobaven els components més voluminosos com les superfícies de fusta, de diverses mides considerables destinades a ésser pintades, que s'unien pel revés amb llistons de fustes que les sostenien amb cola i claus, per la qual cosa es necessitava un nombre de treballadors per a les diverses tasques.

Com altres obradors d'artesans, el taller dels pintors funcionava de forma anàloga. És estrany que el pintor d'una certa importància no tingués al seu costat algun aprenent, col·laborador, esclau o familiar per a aprendre les tècniques de la professió i que l'ajudés en algun dels múltiples processos que implica l'execució d'una obra. Normalment, es pot pensar que el mestre era el responsable del disseny d'aquella i del seu acabat, mentre que els ajudants s'encarregaven de les fases preparatòries.

El mestre pintor era el que estava al capdavant de l'obrador, el que tenia la capacitat de prendre les decisions, de dirigir i organitzar el treball, el que sostenia les despeses que es poguessin produir per la compra de material, així com pagar els sous d'aquells que treballaven i es formaven amb ell, dels deixebles, dels ajudants i aprenents i, fins i tot, dels mossos o esclaus. També era el que rebia els encàrrecs per part dels clients o poderdants i

¹¹⁷ ACV. *Lligall*, núm. 72-4, f. 83-84.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 346, doc. 586; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

s'obligava a respondre de l'acabament i de la bona factura de l'obra. Però per a la confecció del retaule era ajudat per totes aquelles persones que tenia contractades, com els deixebles o ajudants, que dins l'escala professional estaven per darrere del mestre i la seua tasca consistia, majorment, en pintar les parts de l'obra que el mestre els indicava. Aquesta feina també era assumida pels col·laboradors, en el cas que en els capítols o contractes s'arribés a l'acord entre dos pintors, per la qual cosa creiem que el nivell social que tenien els col·laboradors, dins la jerarquia professional de l'obrador, era el mateix que el del mestre responsable d'aquell, és a dir, formarien una societat entre ells.

Pel que fa als aprenents, que de vegades se'ls esmenta als documents com a “moço”¹¹⁸ o “macip,”¹¹⁹ eren el grup de treballadors que als obradors tenien les condicions de treball més dures i, fins i tot, realitzaven aquelles feines de més esforç físic o aquelles, com la mescla de materials, que els produïen malalties. La seua situació era precària i ocupaven el lloc més baix en la distribució jeràrquica dels tallers. Es contractaven molt joves, de vegades en edats entre 4 i 9 anys, i per pocs diners o a canvi del seu treball només rebien menjar i beguda, a més de les peces de roba per a vestir.

Sobre els esclaus no creiem que les seues condicions foren millors. Aquestes persones que estaven sotmeses al domini d'altres i sense llibertat, de fet no rebien cap soldada per les seues prestacions i sols estaven mantinguts i vestits, però potser que a la fi no estigueren tan mal tractats com els aprenents i, fins i tot, si mostraven aptituds, el mestre pintor les ensenyés l'ofici.

Encara que a València no se n'hi ha, fins ara, cap document sobre susdita qüestió, sí que hi ha un exemple a Catalunya. És el cas de Lluç Borrassà, esclau del pintor Lluís Borrassà, que té atribuïdes una sèrie d'obres.

3.10. L'ofici dins l'ofici: pintors d'obra menor i d'obra major

3.10.1. D'obra menor

La distinció de “pintor de retaules”, per a diferenciar-lo dins l'ofici, ja existia a l'època que s'estudia segons mostra la documentació fins ara trobada. En aquesta s'esmentava el pintor segons les obres que pintava: d'obres majors, (retaules, murs o parets), o d'obres menors, com cofres, capses, creus, cadires, pavès, penons, tombes, entre altres peces de decoració o ornamentació.

No volem fer una divisió radical dels pintors dels segles XIV i XV, entre aquells que pintaven obres de retaules i aquells que es dedicaven a pintar peces artesanals que servien d'ornamentació, com ara complements de la casa, de protecció o representació de les armes de l'exèrcit, del monarca o dels nobles i, fins i tot, de l'església, sinó donar a conèixer aquells pintors, si es pot dir més modestos però no menys importants, i que gràcies a la documentació se sap de la seua existència, encara que, i a causa de la feblesa dels materials que utilitzaven, el seu treball artístic ha desaparegut quasi totalment.

3.10.2. D'obra major: de retaules, al fresc¹²⁰ o de murs

Els pintors d'obra major configuren aquells artífexs que, sense deixar de realitzar altres tasques, i de fet no menyspreaven cap treball de tipus més artesanal, com pintar escuts,

¹¹⁸ Juan Julià, (1431-1433) mosso del mestre Miquel d'Alcanyís (1407/1408-1462).

¹¹⁹ Antoni Peris (Pérez) (1365/1381/1391-1443), macip del pintor Bernat Vilaur (1380-1434).

¹²⁰ Ferrer Morales, Ascensión. *La pintura mural: su soporte, conservación, restauración y las técnicas modernas*. Universitat de Sevilla. Sevilla, 1995.

Calvo Manuel, Ana. *Conservación y restauración: materiales, técnicas y procedimientos: de la A a la Z*. Ed. Serbal, S.A. Barcelona, 1997.

cadires o altres objectes, que rebien els encàrrecs per a confeccionar retaules, obres encomanades per diferents clients o poderdants pertanyents a la cort, la noblesa i l'església, a més de confraries i universitats de ciutadans. El suport per a realitzar el treball era el retaule.¹²¹ La paraula "retaule" i el seu significat no és altre que la peça que hi ha darrere de la taula o de l'ara. Paraula que ve del llatí "retro-tabulae" i es desglossa en altres dues, que són *retro* que significa darrere i "tabula" amb el significat de taula. A la fi és l'obra de fusta, marbre, pedra o altres materials en la qual es representen escenes religioses i que se situa darrere de l'altar de la institució eclesiàstica, és a dir, l'ermita, església o catedral.

L'ésser humà, des del concepte religiós, sempre ha necessitat creure en algun ésser espiritual superior a ell, és a dir en un déu/deessa, i aquesta creença ha sigut representada, majoritàriament, de forma figurada. Històricament no volem remuntar-nos temps enrere atès que no és el cas, a més de la complexitat del tema, però sí que volem centrar-nos en els segles XIII, XIV i XV, quant a l'evolució del retaule. En aquests segles, a l'Europa coneguda, podem dir que la religió dominava la vida quotidiana, que tot allò que passava, bo o dolent, era perquè "Déu" així ho volia. La gent, tant els reis, nobles, cortesans i el poble en general vivia sota l'adoctrinament religiós en tots els aspectes de la vida.

L'església era un dels poders forts d'aquells segles i encara que la reialesa i la noblesa li feien front per obtenir-lo ells, el poble estava sotmès a la doctrina diària mitjançant la litúrgia. En aquella època generalment el conjunt de les persones que componien la societat eren analfabetes, no sabien llegir ni escriure (i de vegades tampoc gent d'un nivell social més alt). Aleshores, com fer aplegar el contingut del Testament (el vell i el nou), allò que deia la Bíblia o les històries de sants i santes? Doncs res més senzill que d'una manera figurada, representant les escenes bíbliques o dels sants a través, i és el cas que ens ocupa, de la pintura.

Com s'ha dit, només ens ocuparem d'aquelles obres de retaules de pintura, encara que també n'hi hagué d'orfebreria, de talla, de pedra o mixtes, és a dir pintura i escultura, però sols ens dedicarem a l'estudi del conjunt que formaven les taules pintades amb històries religioses.

S'ha de recordar que anteriorment dels retaules, les escenes bíbliques eren representades als murs de les ermites o esglésies perquè aquestes, i fins i tot al segle XIII i part del XIV, estaven fetes de sòlids murs i petites finestres. L'evolució cap a edificis d'arquitectures més esveltes féu que els murs desaparegueren en gran part i que les representacions historiades hagueren de fer-se sobre suports de fusta i, per descomptat, d'altres materials.

L'origen dels retaules, tal com avui es coneixen, se situa al segle XV, si bé existiren amb anterioritat, durant els segles IX i X, uns objectes anomenats reliquiariis, que es feien ornar i que a la fi servien de retaules. Aquests van nàixer d'una evolució en l'art de decorar i ennoblir els altars, preocupació que s'inicia des dels primers temps cristians. Així mateix va haver-hi al llarg de l'edat mitjana certa tradició artística al servei de les devocions privades, manifestada per mitjà de xicotets objectes fabricats amb fusta, marfil, metall o esmalt; l'estructura i disposició de les imatges d'alguns retaules gòtics monumentals es troba ja anunciada en aquestes xicotetes obres precioses. A partir del concili de Trento s'articula la necessitat de col·locar-se darrere del sagrari. El costum de col·locar una estructura historiada darrere de l'altar, "*retrotabulum*", quan realment aconseguí un gran desenvolupament va ser durant l'estil gòtic, sobretot al segle XIV.

¹²¹ SOBRE, Judith Berg: *Behind The Altar Table. The Development of the Painted Retable in Spain, 1350-1500*. University of Missouri Press, Columbia, 1989; *The Artistic Splendor of the Spanish Kingdoms. The Art of Fifteenth Century Spain*. Boston, Massachusetts, 1996.

El retaule, com a obra de devoció, té l'origen als frontals, que eren les taules que col·locaven davant dels altars, encara que també cobrien els costats, i estaven pintats amb escenes de missió evangèlica. La seua estructura era rectangular, de petites mides, per a poder emportar-se-les a altres llocs.

Sobre el tema del pas de frontal a retaule, Antoni Pladevall i Font¹²² en la seua publicació ens diu: “El pas del frontal al retaule és estretament vinculat a un canvi litúrgic: de la celebració de l'eucaristia o de la missa de cara als fidels aplegats a l'església –com havia estat en la pràctica en els temps antics i alts medievals– a la celebració de cara a orient o al mur que tancava l'església o el presbiteri”. Tema del que també s'ocupà Josep Gudiol i Conill¹²³ en les seues publicacions dels anys 1902 i 1931-33, i situa, finalment, aquest canvi al segle XI.

És clar que el pas del frontal al retaule no fou de manera radical sinó que perdura, però evolucionant vers un disseny d'estructura més complexa, el retaule, que finalment el substituirà.

El retaule és una obra de factura multidisciplinària. Abans que el pintor realitze les tasques de pintar les escenes, cal confeccionar-ne l'estructura. De la bona preparació depèn, en gran manera, el bon acabament de l'obra i la futura conservació. Els primers artífexs (artesans) que intervenen són els fusters i se'ls demana que la fusta siga bona i que estiga ben seca. Acoblar, en fusteria, és l'operació d'encaixar diferents peces, fins a donar a un objecte la forma desitjada. Però la labor d'acoblar dins el procés de construcció d'un retaule és molt més àmplia i complexa, puix que no es limita al mer treball mecànic de muntar i fer coincidir les diferents parts que el conformen. La persona que acobla també és l'encarregat, entre altres funcions, d'establir contacte amb el client, de presentar-li la traça i el disseny de les formes, del transport dels materials fins a l'obra, del tall de les peces en les motlures i perfils requerits i, finalment, del muntatge i l'encolada. Si a més el conjunt de l'obra té figures o ornaments, aquesta és una tasca que és a càrrec dels entalladors. Calafatar, endrapar, enguixar i aparellar les taules i després estofar-les (donar una capa de blanc sobre la fusta) i a la fi daurar els fons són les tasques preliminars abans de començar a pintar-les.

Encara que l'estructura varia al llarg dels segles, generalment consta d'una o tres taules centrals amb l'advocació que demanava el client o comitent, i als costats, en taules petites, les escenes que narren la història sota l'advocació que s'havia encomanat. Les taules, de vegades, estaven separades per unes altres de més estretes i llargues que reben el nom de *filloles*. Finalment, per a completar l'estructura tenim, per la part de dalt, l'àtic o cimera, a més que també s'afegien unes taulettes per damunt de les dels costats, i per la part de baix del banc. De vegades s'afegia un sotabanc. Aquesta estructura quedava emmarcada per la *polsera* o guardapols. Les mides del retaule –en aquesta època es feia ús del pam valencià (21 cm)– eren variables, entenem que per raons d'espai on havia de col·locar-se i, per descomptat del preu, encara que també hi ha documentats encàrrecs de petits retaules, de fàcil mobilitat per a traslladar-los, per a ús particular. Sobre aquest tema ens podem estendre més fixant-nos en cada detall del retaule, però pensem que hi ha suficient publicació sobre això. El nostre fi era donar a conèixer un retaule base, el retaule gòtic.

Sobre la iconografia d'aquest no es pretén fer un estudi exhaustiu de tota aquella que es representava als segles XIII, XIV i XV, perquè és una matèria molt complexa i extensa i, fins

¹²² Pladevall i Font, Antoni. “Del frontal al retaule.” Pp. 28-31. *L'art gòtica a Catalunya. Pintura I. De l'nicia a l'italianisme*. Enciclopèdia Catalana. 2005.

¹²³ Gudiol i Conill, Josep. “La pintura en taula”. *La pintura Mig-Eval Catalana. Els trescentistes*. Capítol III, pp. 69-91. S. Babra. Llibreria Antiga i Moderna. Barcelona.

i tot, no és el tema que ens ocupa. Però sí que donarem una relació d'algunes de les imatges iconogràfiques, que eren les més encomanades al pintor pels clients o comitents.

A l'edat mitjana els temes iconogràfics que inspiren les advocacions dels retaules són, generalment, la vida de Jesús, de la Mare de Déu i dels sants, però de fet és l'advocació mariana la innovació més important d'aquesta època. Aquest nou culte a la Mare de Déu canvia les estructures historiades, i crea una nova sensibilitat. El cant a Maria, Verge i Mare, es reflecteix en l'art de la baixa edat mitjana. La imatge de Maria és representada, preferentment, asseguda amb el Jesuït als braços i, de vegades, rodejada d'àngels músics. Amb tots aquests modelatges i canvis, la pintura de mitjan segle XIV fins al segle XV rep una evolució, i l'hagiografia, que és la part de la història de la vida dels sants, és una de les finalitats de la pintura de l'època.

Relació d'algunes de les advocacions dels retaules: sants, santes, mares de Déu, Vida i Passió de Crist i arcàngels.

Santes: Caterina, Clara, Isabel, Margarida.

Sants: Antoni, Bernat, Blai, Cosme i Damià, Gabriel, Jaume, Joan Baptista, Joan Evangelista, Llorenç, Martí, Nicolau, Tomàs.

Mares de Déu: Santa Maria, Set Goigs de la Verge, Verge Maria.

Vida i Passió de Crist: Corpus Christi, "Quant stech Ihesucrist tres dies en lo Temple disputant ab los juheus", Quan Jesucrist estigué tres dies al temple discutint amb los Jueus.

Arcàngels: Miquel, Rafel i Gabriel.

Davant el nombrós grup de pintors d'obra menor documentats entre els segles XIII-XV, els de pintors d'obra major no ho és tant i, fins ara, només tenim referència de poc més d'uns quaranta. Fins i tot no deixa de ser un grup considerable, encara que s'ha de tenir en compte que entre tots ells sols sobresortiren un nombre escàs. Aquests són els mestres que trencaven, canviaven o aportaven noves formes estilístiques.

Sempre s'ha sentit parlar de pintura "al fresc" i "a sec", però aquesta terminologia és utilitzada sovint de forma equívoca. Per a evitar aquest tipus de confusió davant del desconeixement, la millor forma d'anomenar-la és "pintura mural", que té en comú el fet que va sobre mur. Aprofitem l'ocasió per a definir les variacions d'aquest tipus de pintura.

Per pintura al fresc s'entén tota pintura mural que s'executa sobre una preparació al fresc, és a dir, que el lluit ha d'estar humit perquè els pigments aplicats siguin aglutinats i absorbits per la carbonatació de la calç. En assecar-se, el conjunt adquiria gran duresa i resistència. Els colors emprats són intensos i brillants (roig, groc, taronja i blau) i es disposen en franges contigües de colors molt contrastades entre si i, a la fi, el negre servia per a perfilar les figures.

Per pintura mural a sec s'entén tota pintura executada sobre una preparació o enlluït sec, en què es fixen els pigments al mur per mitjà d'un aglutinant –aigua de calç, pintura al tremp i oli– en què van dissolts o mesclats.

Finalment la pintura mixta es defineix com la pintura mural que com a base està realitzada al fresc, però és completada o finalitzada a sec.

Sobre notícies de pintors "al fresc" malauradament no hi ha altra referència, fins ara, que la de 1361, al mes de desembre. És el manament efectuat a requeriment de Pere Cabrit, cuirasser,¹²⁴ pel justícia civil de València, perquè Borràs del Más, *notari*, s'ocupe de la curadoria dels fills de Garcia d'Exarch, pintor *al fresc*, mentre duren les sospites posades contra Antoni d'Exarch, tutor oficial dels fills.

¹²⁴ Soldat armat amb cuirassa.

“Lo justícia, a instància e requisició de en Pere Cabrit, personalment mana a n Borraç del Mas, notari, curador donat als bens e drets de Garcia, Valero, Miguel, Clareta e loys fills del dit en Garcia Dexarch, pintor de fresch, ço és, durant les rahons de sospita posades contra n’Anthoni Dexarch, tudor dels dits pubills, segons es cert de la dita carta feta en València, quarto die decembris, anno a Nativitate Domini MCCCLX primo.”¹²⁵

Pel que fa a pintura mural està l’encàrrec, escripturat al *Manual del Consell*, de l’any 1392. Es demana que Marçal de Sas pinte els murs de la sala Major de la Casa de la Ciutat de València. Aquesta notícia fou publicada, el 1919, per Lluís Tramoyeres i Blasco:¹²⁶ “El Consell de València le disposa que pintase en els muros de la sala dels Consellers, el Judici Final, l’Àngel Custodi amparan a la ciutat, el Paradís, l’Infern i altres representacions similars.”¹²⁷ Anys més tard, en Josep Sanchis i Sivera¹²⁸ publica el document de l’any 1396. És el pagament efectuat pel clavari de les Pecúnies Comunes de València, a Marçal de Sas, pintor alemany, per les despeses i pintures fetes a la sala Major i la cambra del Consell Secret de la ciutat de València, sobre el tema del Judici Final, del fill de Déu i el Paradís i Infern en aquesta sala i a la Cambra la figura de la Majestat Divina i l’Àngel tenint en guarda la ciutat i pregant per aquella i altres figures, pel preu de 265 lliures, 2 sous i 10 diners.

“[Al marge] Tradita.

De nós etcètera. Metets en compte de vostra data, doentes setanta-cinch lliures, dos sous e deu diners a suma de les quals fet e finat compte de la raó dejús escrita. Munta tot lo cost de les pintures de pinzell de la Sala Major e de la Cambra de Consell Secret de la dita ciutat, les quals per mans de mestre Marçal de Sas, pintor alamaney, són estades fetes de volentat e ordenació verbal del Consell de la dita ciutat per les raons dejús escrites, ço és en lo front mellor de la dita Sala ab moltes e diverses ymatges e figures notants lo Juhí Final del fill de Déu e paradís e infern. E en lo front de la dita Cambra ab figura de la Majestat divinal e de l’Àngel tenint en guarda la dita ciutat e pregant per aquella e ab altres figures. Ítem totes les altres parets de les dites Sala e Cambra de pintura de cayrons de roses e dentre ligaments. E tot açò per induir devoció e per esquivar breus e pintures leges de mascara que·s fahien soven en les parets blanques de les dites Sala e Cambra. Lo qual cost de pintar és estat axí en salaris del dit mestre pintor e d’altres a ell ajudants, com en compres de pans d’or e d’argent azur e altres colors e altres despeses d’aquesta raó, enclós en aquelles lo cost de la taula de fusta de noguer e de pi, e mans de maestres fusters e altres despeses de la taula e del respalte del siti dls justícia e jurats en la dita Sala Major, segons que de tot lo dit cost e summa d’aquell per ralació de l’honorat lo racional de la dita ciutat e ocular vista del compte d’aquesta raó és cert a nosaltres. E retenits etcètera, fiat et data ut supra.”¹²⁹

Amb aquesta notícia trobem un pintor de murs o al “fresc”, i queda confirmat per l’encàrrec del 12 de juny de 1399. En aquest document es detalla el compromís entre Marçal de Sas, pintor de retaules, “degens” a València i Francesc de la Sella, rector de l’església de la Santa Creu de la ciutat, per a la confecció d’una pintura sota l’advocació de

¹²⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 252, mà 5.

Cerveró, 1960, p. 238; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 173, doc. 274; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹²⁶ Tramoyeres i Blasco, L.: “La Capilla de los Jurados de Valencia”. *Archivo de Arte Valenciano*, 1919; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹²⁷ AMV. *Manual de Consells*, anys 1392-1396, núm. 20A, f. 17v.

¹²⁸ Sanchis i Sivera, Josep, 1928, p. 49; 1930, p. 49. *Archivo de Arte Valenciano*; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹²⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Manual d’albarans*, I-21, f. 34v.-35.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 49; 1930, p. 49; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 403, doc. 715; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

Santa Maria de la Pietat amb alguns sants, destinada a l'església esmentada, pel preu de 35 florins d'or.

“Die iovis XII° iunii anno a Nativitate Domini M^o XC^o nono. Marsialis de Sas, pictor retablorum, degens Valencie, promitto per pactum speciale et cetera vobis, discreto Francisco de la Sella, rectori ecclesie parroquialis Beate Crucis dicte civitatis, presenti, et cetera depingere et perficere cum effectu [super] pariete dicte ecclesie quandam istoriam vocatam *sancta Maria de Pietat*¹³⁰ cum aliis santis si et [prout...] per me depictum in Sala dicte civitatis, hinc ad festum beati Petri apostoli proxime venturi, precio XXXV florenos auri et cetera, quod nisi fecero incurram penam viginti florenos auri d'Aragonia et cetera, fit executio per quemcumquem iudicem per vos eligendum secularem tamen et cetera. Obligo omnia bona mea et cetera. Et confiteor recepisse a vobis, dicto Francisco, dictos XXXV florenos racione dicti operis que mihi anticipastis et cetera. Et quia hec est rei veritas, et cetera.

Testes, Vincencius Serra, fusterius et Raimundus Guerau, blanquarius Valencie vicini.”¹³¹

Cantiques de Santa Maria, d'Alfonso X el Savi (segle XIII)
Biblioteca Nacional d'Espanya

¹³⁰ ¿Relació amb les pintures de Santa Croce (Florència)?

¹³¹ APPV. *Protocol Martí d'Alagó*, núm. 25.302.

Alcahalí, 1897, p. 304; Sanchis i Sivera, 1912(2), p. 239; 1914, p. 29; 1928, pp. 51 i 52; 1930, pp. 51 i 52; Cerveró, 1964, pp. 107 i 108; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 482 i 483, doc. 919; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

4. ALTRES OFICIS RELACIONATS AMB LA PINTURA

4.1. Brodador¹³²

Els brodadors són els artesans que afegien, mitjançant el brodat, a les peces de tela (draps, teixits, panys) embelliments o ornamentacions, paisatges i, fins i tot, imatges que configuraven escenes religioses.

El 30 de juny de 1390 se signaren els capítols entre els majorals de l'ofici d'Armsers i Freners i els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, a més d'altres associats d'aquest ofici per una part, i dels brodadors Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesu Christi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie tanquam maiores anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenes, Laurencius Caragoça, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cilia, Ferdinandus Eximeneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor, et Bernardus d'Alos, frenerius, cives dicti civitatis ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdictae civitatis nominibus nostris propriis ex altera. Gratis et scienter dictis nominibus et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos nominibus quibus supra capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols tractats (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lopeç, selleri, vicini Valencie.”¹³³

4.2. Daurador

Persona que té per ofici daurar. A l'hora de la preparació dels retaules, el daurador era un dels artífexs requerits per a confeccionar-los. El seu treball consistia a daurar aquelles parts de l'obra que no eren pintades per imatges, fons arquitectònics o paisatges.

Malauradament, cap dels documents trobats dona informació sobre el seu treball, així que aleatòriament s'ha elegit el document de l'any 1386. Aquest es refereix al debitor atorgat per Joan Tomé, tintorer de draps de lli de València, en el que confessa que ha de pagar a Llorenç Real, daurador de la mateixa ciutat, 100 florins d'or d'Aragó.

“Iohannes Thome, tintorerius pannorum lini civis Valencie, scienter confiteor debere vobis Laurencio Real, deauratori civi Valencie, presenti et vestris, centum florenos auri comunes Aragone, quos pridie, scilicet in festo Carni primi michi mutuastis numerando in florenis de quibus vobis nullam feceram cautionem. Unde renuncio, et cetera, promitto solvere hinc ad festum sancti Iohannis iunii proxime venturum et completum dilacionibus, etc etera. Quod nisi fecere statim lapsio termino sine intimacione, et cetera incurram penam quindecim libras regalium Valencie dandorum X libras vobis et V libras domino regi, et cetera. Executoria de debito et pena per illum iudicem quem mei factis et cetera, cum foris, et cetera. Et pro hiis obligo, et cetera.

Testes Arnaldus de Monteacuto et Raimundus de Polo, vicini de Ripacurcia.”¹³⁴

¹³² Sanchis i Sivera, Josep. “El Arte del bordado en Valencia en los siglos XIV y XV.” *Revista de archivos, bibliotecas y museos*. Madrid, 1917.

¹³³ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p.15 (l'autor en aquesta publicació només dona data); Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹³⁴ AMV. *Protocol de Jaume Desplà*, 2^a.

4.3. Envernissador

Persona que té per ofici donar vernís a portes, peces o objectes de diversos materials. De seguit es dona a conèixer un document de l'any 1380, pel que se sap que les tasques d'alguns pintors eren diverses, com és el cas del pintor Francesc Serra. Aquest és el pagament efectuat per l'*obrer* de la fàbrica de la seu de València al pintor, la quantitat de 12 sous i 6 diners per pintar i envernissar la pica de la porta del cor de la seu:

“Ítem doni a-n Frances Serra, pintor qui pinta e envernixa la dita piqua e a-n’í albarà de sa mà..... XII sous VI diners.”¹³⁵

De l'any 1432, concretament el mes d'agost, hi ha referència del pintor Llorenç Sanou,¹³⁶ que signa àpoca el dia 14 d'aquest mes, per la qual reconeix haver rebut, del *batle* del Regne de València, certa quantitat per l'envernissada de diverses portes de finestres: “(...) per rahó e preu de deu lliures e mija de verniç per a obs de envernixar les portes de les dos finestres de la tercera torre e les portes de les quatre finestres de la quarta torre.”¹³⁷

4.4. Il·luminador¹³⁸

Igualment la documentació aporta informació de l'existència d'il·luminadors en els segles XIV i XV, però en la investigació només tot just hem inclòs alguns, aquells que als documents també se'ls esmenta com a pintors.

De l'any 1381 és l'època atorgada per Llorenç Neya, *prevere*, “escriptor de littere formate” i Mateu Terres, “Iluminator librorum”, per la qual reberen de Giner Rabassa,¹³⁹ *llicenciat en lleis* i Joan Aznar, *prevere*, com a marmessors del testament de Giner Rabassa, pare del primer, 14 lliures i 3 sous per raó d'un missal que aquells havien confeccionat per a la capella de Santa Maria Magdalena de la seu de València i que el difunt havia manat fer.¹⁴⁰

Entre altres, hem tret el nom de Pere Crespi. D'aquest hi ha referència en l'època de juliol del 1436 atorgada per ell, on reconeix haver rebut de la Batlia del Regne de València certa quantitat per la confecció d'un mapa d'Itàlia destinat al rei:

[...] en deboxar e pintar una gran carta de pergamí hon és divisada tota Ytalia a ops de trametre-la al senyor rey.¹⁴¹

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 279. doc. 465; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹³⁵ ACV. *Llibres d'obra*, núm. 1473, llibre 2, f. 40v.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 162; 1912 (2), p. 217; 1914, p. 7; 1928, p. 16; 1930, p. 16; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹³⁶ L'autor transcriu “Çanon”. Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 324; 1929, p. 45; 1930, p. 107.

¹³⁷ ARV. *Pergamins comprovants dels Comptes de la Batlia*. Any 1432.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 324; 1914, p. 65; 1929, p. 45; 1930, p. 107; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹³⁸ Luisa Nuria Ramón Marqués. Op.cit.: *La iluminación de manuscritos en la Valencia gótica. Desde...*

¹³⁹ L'autor de la citació publica *Rabaca*.

¹⁴⁰ APPV. *Notal de Vicent Queralt*, núm. 1.412, f. 12v. i 13.

d'Alcahalí, baró 1897, p. 315; Sanchis i Sivera, 1912 (1), pp. 160 i 161; 1912 (2), pp. 215 i 216; 1914, p. 5; 1928, p. 12; 1930, p. 12; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 246, doc. 397; Ramón, 2007, p. 173, doc. 11; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹⁴¹ ARV. *Registre d'èpoques de la Batlia*, llibre 45, f. 539v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 322; 1914, p. 63; 1929, p. 42; 1930, p. 104; Villalba, 1964, p. 223, núm. 38, Ramón Marqués, 2002, p. 151; 2007, p. 228, doc. 263; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

4.5. Imaginaire

Imaginaire és l'artífex que pot dibuixar, pintar i, fins i tot, esculpir imatges que són l'aparença visible d'un objecte o persona imitada del natural, d'un dibuix, gravat o pintura, en diversos materials com és la pedra, marbre i fusta, entre d'altres.

Amb el document del mestre imaginare Joan Llobet se'n té un exemple. Aquest està datat el 1400, el mes de setembre, i correspon al pagament efectuat pel *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de la ciutat de València, al mestre de fer les imatges, Joan Llobet, pel dibuix i la confecció d'una imatge de sant Jordi, per a ser encastada en la primera torre del mur nou que s'està construint, entre el portal dels Serrans i el dels Catalans de la ciutat, perquè aquesta torre tinga l'advocació.

“Ítem, yo Pere Ferrer, axí com a sotsobrer damont dit de licència e manament dels honrats jurats e obres de la dita ciutat he donats e pagats a n Johan Lobet, maestre de fer ymagens, la qual m'a feta e deboxada e cavada, la ymage de mossèn sent Jordi ab lo cavall en que cavalca en una pedra que he encastada e mesa en la I^a de les torres noves que he feta en ma anyada en lo mur nou que faç per tal que per tostemps puxa ésser dita e anomenada la torre de mossèn Sent Jordi per que costa de deboxar e obrar la dita ymage en la dita pedra. LXXXVIII sous.¹⁴²”

4.6. Perpunter

El perpunter era l'artesà que feia perpunts, que eren peces de vestir enconxades i repuntejades amb les quals es cobria el cos, però també realitzava altres tipus de peces.

Del mes de setembre de 1396 està registrada l'obligació feta per Pere Cesserer, *perpunter*, veí de València, davant el justícia dels CCC sous, en pagar a Joan Galve, *argenter*, 65 sous que li devia pel preu d'unes tasses d'argent.¹⁴³

Antoni Olcina, “perpunterius”, atorga àpoca, el 1403, per la qual reconeix que ha rebut 8 florins, per la confecció de cert senyal en un drap d'or, per a ésser col·locat sobre una difunta amb motiu del seu soterrament:

“(…) pro signis apositis el pro me factis in panno aureo qui portatus fuit super corpus eiusdem defuncte in die sepulture ipsius (…).”¹⁴⁴

4.7. Vitral·ler

Artífex que fa vidrieres, que professa l'art de la vidriera. En el cas que ens ocupa hi ha un document molt interessant de l'any 1385, registrat a la ciutat de Morella. Aquest es refereix als capítols contractats entre Pere Domènech, savi en dret, Pere Ponç, *prevere i mestre de vidrieres* i el pintor Guillem Ferrer, pels treballs de fer i pintar una vidriera per a la finestra de davant de la capella de Sant Jaume de l'església de Santa Maria de Morella, pel preu de 40 florins.

“Aquestes són les condicions empreses entre l'onrat Pere Domènech, savi en dret, d'una part et en Pere Ponç, prevere, maestre de les vidrieres fer de la part altra.

Primerament que·l dit maestre Pere sie tengut fer et arrear una finestra qui és davant la capella de sent Jachme, la qual és en la església de Santa Maria de Morella, de obra

¹⁴² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-12, f.145v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 501, doc. 975; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹⁴³ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condemnacions i Obligacions*, núm. 23, mà 10, f. 41v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 424, doc. 761; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹⁴⁴ ACV. *Volum* núm. 3.544.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 299; 1914, p. 40; 1929, p. 6; 1930, p. 68; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

de vidre segons se pertany et segons lo dit maestre e en Guillem Ferrer se acordaran de fer de diverses colós los vidres e de diverses obres. E en mig de la finestra sie feyt lo senyal del dit en Pere Domènech, ço és, lo cap blau, e en mig del escudet una letra appellada emcoronada, e que sie ab un títol de letres la scriptura de les quals digué: “Aquesta vidriera feu fer l'onrat en Pere Domènech, savi en dret, *anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^oquinto*.

Ítem, que lo dit maestre age haver feta la dita vidriera d'açí a la primera vinent festa de sent Miquel del mes de setembre, posada e asetiada ab ses pròpies mesions et despeses ab sa capa de fil de ferre estanyat segons se pertany.

Ítem, que'l dit en Pere Domènech sie tengut donar a pagar al dit maestre per la dita obra en continent XV florins, e acabada e posada la dita obra que li sie tengut donar XL florins d'or, los quals dits XV florins lo dit maestre confesa haver reebuts del dit en Pere Domènech. E dóna-li fermança e principal paguador e tornadors dels dits XV florins, ço és, n'Arnau Morera e en Guillem Ferrer, pintor, tota hora que per lo dit en Pere Domènech requests ho seran.

Testes, Jachme Tàrrega e Bertomeus Centelles, *Morelle*.¹⁴⁵

Recreació d'alguns dels oficis medievals

¹⁴⁵ AEM. *Protocol de Guillem Esteve*. Any 1385.

Sánchez i Gozalbo, 1929, pp. 112, 113, 114 i 115; Sánchez i Gozalbo, 1943, p. 23 i nota 3; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

5. PINTORS I ALTRES ARTÍFEXS

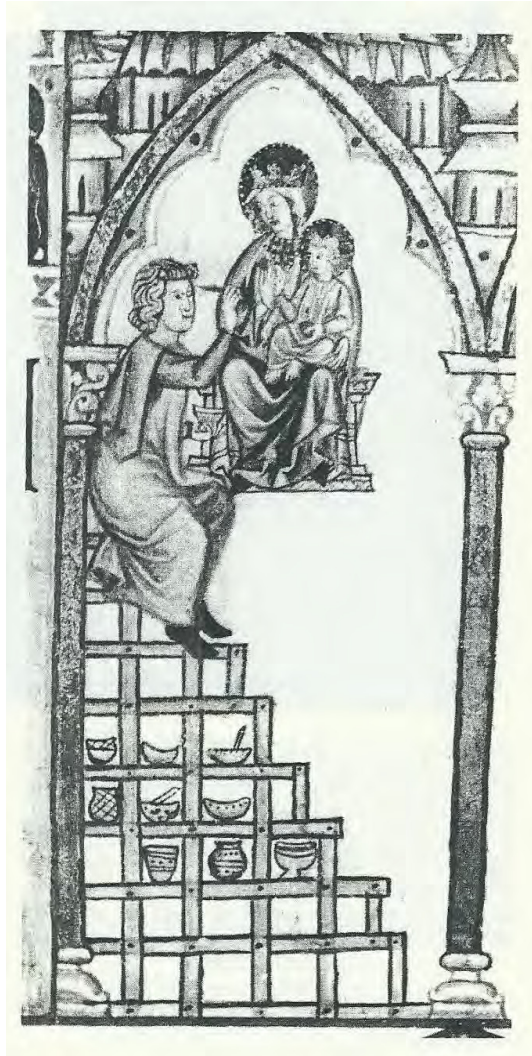
Abans de continuar s'ha cregut oportú escriure unes línies per a informar al respecte del discurs dels pintors i altres artífexs, perquè tenint en compte els segles en què visqueren i treballaren, les referències documentals que s'han conservat no ens informen de tot el que ens necessita per a fer una biografia més o menys completa de l'artista.

Al respecte de la data i del lloc de naixement. En aquest cas, donat els segles en que ens se investiga, és quasi impossible saber-ho, doncs rarament es registrava la naixença i en el cas de documentar-se, la dilatació en el temps ha pogut fer desaparèixer els registres per a tal fi. Només, en el cas d'algun pintor o d'algun que altre artífex, existeix alguna informació gràcies a altres tipus de documents, com per exemple el de “contracte d'aprenent”, puix a la redacció del mateix s'esmentava els anys que tenia al entrar a treballar a l'obra. Pel que fa a altres referències documentals, s'escripturava l'edat de varis maneres: “menor de dies”, “major” o “més o menys compta amb XVI o XVII anys”, per la qual cosa, ambdues casos, es pot esbrinar, aproximadament, la data de naixement. Pel que fa al lloc, quasi tenim la mateixa dificultat. En algun cas podem saber d'on és oriünd pel seu cognom, ja que aquest, de vegades, és el toponomàstic geogràfic, fins i tot també és possible que se mencioni en algun dels documents o, encara que és més arriscat assegurar-ho, per la ciutat on s'ha redactat l'acte notarial.

Sobre la formació i obres. En quant als pintors, si aquests tenen obra documentada o atribuïda, a través de l'estudi estilístic de la mateixa es pot deduir amb quin mestre es formà o amb quina corrent, però cal anar amb molta precaució, puix a la confecció d'un retaule, generalment, no hi era pintat per una sola mà, doncs el mestre pintor comptava amb col·laboradors i deixebles per a la seua execució, com així ho confirma la documentació. Fins i tot hi ha algun pintor, com és el cas d'Antoni Peris, Jaume Mateu o Joan Moreno, que gràcies a referències documentals es coneix amb qui treballaven o per quin pintor van ésser contractats. Adhuc ens les línies anteriors ens hem referit als pintors d'obra major, però pel que fa als d'obra menor aquesta situació s'agreuja, ja que rares vegades es conserva la seua obra i si hi és, sols si està documentada es pot saber. Tant dels susdits pintors o d'altres artífexs com l'il·luminador, l'argenter, el brodador o vitraller encara que s'haja conservat obra, si no hi ha notícia documentada amb qui es formaren, és difícil de resoldre de qui aprengueren l'ofici.

Pel que fa a la seua vida social i particular. Tant de pintors o d'altres artífexs, comptem amb més bagatge documental. Apareixen documentats per esdeveniments de matrimonis, vendes, nomenaments i d'altres, que quedaren registrats als llibres notarians. De vegades, pel registre d'un assentament sabem de l'existència d'algun pintor o artífex. Pel que fa a la data de la seua mort, igualment queda en desconeixement per manca de documentació. Només a la redacció del testament ens permet donar una aproximació d'aquella, ja que aquell s'escripturava, generalment, perquè la persona es trobava malalta i volia deixar escrites les seues últimes voluntats. El document que més s'aproxima a aquest esdeveniment, la defunció, és l'inventari, perquè es publicava uns pocs dies després. En el cas de no tenir ni una ni altra referència, se sap que era difunt per documents fets per de la vídua, fills o altres parents. Tenim l'exemple del mestre pintor Marçal de Sas, del que se sap que estava malalt pel document de 1410, per la qual cosa el Consell de València li dóna hospici per estar greu, però es desconeix quan morí, encara que degué ser entre aquest any, 1410, i el 1430, ja que en aquest document, que al·ludeix a l'enllaç de la seua filla Úrsula, s'hi esmenta ja difunt.

A pesar de totes aquestes dificultats s'ha pogut realitzar un nombrós catàleg de pintors i altres artífexs, que permet ampliar la història de l'Art, especialment del panorama artístic de la València medieval.

**Pintor medieval (detall de la miniatura de la Cant.74)
Cantiques de Santa Maria, d'Alfonso X el Savi (segle XIII)
Biblioteca Nacional d'Espanya**

AÇAU, Baço (1382, València)

Pintor.

De Baço Açau tenim notícia per estar documentat en cert assumpte al llibre de protocol del *notari* Pere Roca.

“(…) Baço Açau, pictor, Valencie civis (…).”¹⁴⁶

ADZUARA, Domènec d' (1401, València)¹⁴⁷

Pintor.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí l'Humà¹⁴⁸ a la ciutat de València, el municipi organitza una fastuosa recepció, per la qual cosa es realitzaren diverses tasques per a la millora i ornament de la ciutat. Aquest esdeveniment origina unes despeses per tots els actes, a més dels salaris pels treballs de nombrosos pintors i altres artífexs, entre els quals estava Domènec d'Adzuara, que rebé diverses pagues per la seua faena.

“(…)”

41v.

(…)”

Ítem, Domingo de Adzuara, pintor, pren: IIII sous, VI diners.

(…)”¹⁴⁹

ALA, Ramon de l' (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Al 1431, el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda, per part del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. S'hauria de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats, i negres els perfils de les corones pintades en els pilars. Baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren, entre altres, els següents pintors: Felip Porta¹⁵⁰, Berenguer Mateu, Francesc Maysó¹⁵¹, Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.¹⁵²

¹⁴⁶ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.049, f. 40.

Mocholí, 2009, p. 123.

¹⁴⁷ És possible que siga l'il·luminador Domènec Adzuara, documentat entre els anys 1397/1400-1440. Hi ha referència d'aquest per Núria Ramón Marqués, *La il·luminació de manuscrits en la València Gòtica (1290-1458)*, Biblioteca Valenciana, València, 2007.

¹⁴⁸ Li acompanyen Maria de Lluna i el seu primogènit, fill d'ambdós.

¹⁴⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 93, 95- 97, 99-101, 103-106, 108, 195, 196 i 199; Mocholí, 2009, p. 124.

¹⁵⁰ La notícia del pintor “Felip Porta” apareix en foli 39 de la citada font.

¹⁵¹ Deu tractar-se del pintor Francesc Samaysó.

¹⁵² ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, anys 1431-1439, lligall 1479, ff. 37 i següents.

AMDA. González Martí. Manuscrit de l'autor.

Sanchis i Sivera, *La Catedral...*, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55-59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117-121; Aliaga, 1996, pp. 202-204; Mocholí, 2009, p. 125.

Durant els esmentats anys es detallaren les despeses realitzades als pintors que treballen al cap de la capella major, com per exemple del pintor que ens ocupa, Ramon de l'Ala, que va rebre, en juliol de 1432, certa quantitat per la seua feina.

ALAMANY, Pere (1419, València)

Pintor.

Com a conseqüència d'una sentència arbitral emesa per Pere Alamany i altres pintors com Ferran Peris i Gabriel de Monfort, a més del *fuster* Joan Berat es redacta, en febrer de 1419, la presentació, la qual compta diversos albarans i documents. Aquella va ser sol·licitada pel pintor Bernat Çalom, per raó de desavinences produïdes en la companyia de fusta creada per ell, per Pere Carbonell, *mercader* convers, el pintor Jaume Estopinyà i el seu germà Simó Estopinyà.

ALAMANYA, Llätzer d' (1423, València)

Pintor.

Llätzer d'Alamanya està documentat en una època, aquesta signada per l'*argenter* Bartomeu Coscolla, en la qual el pintor actua com a testimoni.

“(…).

Testes, Lazarus de Alamanya, pictor et Iacobus Auger, sabaterius, Valencie vicini.”¹⁵³

ALBARRASÍ, Martí d' (1429, València)¹⁵⁴

Pintor.

A l'any 1429 es redacta la procuració atorgada Martí d'Albarrasí, “degens”¹⁵⁵ a València, per la qual nomena procurador seu al també pintor Joan Rull, quedant aquest en representació i poder legal d'aquell.

“(…).

Martinus d'Albarraci, pictor degens Valentie, fecit procuratorem suum Iohanni Rull.”¹⁵⁶

ALBEROLA, Arnau (1306, València)

Pintor.

D'Arnau Alberola hi ha notícia per un document de la seua vídua, Sanxa Peris, per mitjà del que atorga procuració, per la qual cosa dóna poder legalment a un altra persona per a obrar en nom seu. Aquest acte es féu en presència del *notari* Esteve Martines.¹⁵⁷

ALBERT, Andreu (1418-1424, València)¹⁵⁸

Pintor cofrer.

La primera notícia d'aquest pintor, veí de València, és gràcies al document de juliol de 1418, que al·ludeix al carregament d'un censal de 45 sous que va fer junt amb la seua dona

¹⁵³ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.422.

Tolosa, 2003, p. 575, doc. 1.854; Mocholí, 2009, p. 126; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 656, doc. 1.179.

¹⁵⁴ Pel seu cognom el creiem oriünd d'Albarrasí, (Terol).

¹⁵⁵ Que viu a la ciutat, en aquest cas a València.

¹⁵⁶ ARV. *Protocol de Joan Garcia*, núm. 1.094.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 43; 1930, p. 105; Tolosa, 2003, p. 575, doc. 1854; Mocholí, 2009, p. 127.

¹⁵⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 8.

Cerveró, 1963, p. 156; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 35, doc. 25; Mocholí, 2009, p. 128.

¹⁵⁸ Es desconeix si aquest pintor és família de Berenguer Albert (1333), Macià Albert (1327), Pere Albert I (1351-1354), Pere Albert II (1409-1429) i Tomàs Albert, (1422), doncs cap document ho confirma.

Antoneta i Margarida, vídua d'Esteve Soldevila, *sastre*, a Miquel Just, *ballester*, per la quantitat de 600 sous, signant-li àpoca tots ells per raó del carregament.

“Die sabbati, VIII^a mensis iulii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIII^o.

Noverint universi quod nos, Andreas Albert, pictor, civis Valentie et Anthoneta, uxor eius, et Margarita, uxor Stephani Soldevila, quondam, textoris civis Valentie, scienter et gratis, cum presenti instrumento (...) vendimus, et concedimus ac tradimus se quasi tradimus vobis, Michaeli Just, ballesterio, (...), quadraginta quinque solidos monete regalium Valentie censuales, (...).

(...).”¹⁵⁹

La següent notícia està registrada el 1420. Aquesta dóna referència que el pintor que ens ocupa va fer de testimoni en un document de compravenda.

Dos anys després, el 1422, en juliol, al document per la venda d'un censos de cases i terres per part de Castellana, vídua de Joan Cabanyelles, ciutadà de València, es fa menció que Andreu Albert, Tomás Albert, Bernat Roca, Martí de Torres, Joan Gil i Pere Guillem, tots ells pintors, posseeixen, cadascun d'ells, un casa a la plaça dels Caixers, anteriorment la Boatella, a la parròquia de Sant Martí de València. Al mateix any i mes, també es fa menció dels pintors Pere Guillem i Andreu Albert, per les intimacions atorgades per Mateu Esteve com a procurador de Pere Cabanyelles, en les quals s'esmenta que el pintor Bernat Roca posseïa un corral a la parròquia anteriorment esmentada, comprat a dit Pere Cabanyelles, que apareix com a un dels intimats. El pintor Martí de Torres actua com a testimoni.

“Noverint et cetera, anno et die promissis, Matheus Sthefani predictus ut procurator honorabili Petri Cabanyelles, prefati de cuius procuracione constat instrumento publico acto Valentie (...) suo hospicio sito in parrochia Sancti Martini, confrontato cum hospicio Petri Guillem, pictoris et cum hospicio domine Bevengute, uxor quondam Iohannis Monço et cum via publica in platea dels Caxes et dix quod placebat respondere de dicto censu in iuribus illius dictis honorabilis emptoribus in festo sancti Iohannis, mensis iunii pro[...]tibus ad hac pro testibus, discreto Bertholomeo Tamarit, clerico, beneficiato in ecclesia ville Gandie et Iacobo Villaragut, cursore auris cive Valencie, et consequitur dictis die et anno dictus Matheus Stheve, dicto nomine intimavit Bernardo Roqua, pictori, ibidem presenti quod de illis undecim denaris de censu quos faciebat de dicto suo honorabili principali in festo sancti Ihoanis iunii super quodam trocio corralli respondet dictis honorabilis emptoribus qui respondit quo ipse facit super quodam trocio corralli contiguo hospicio suo quo nunc habitat sito in parrochia sancti Martini aperte pose, confrontato cum dicto suo hospicio et cum corralli heredis Petri Thora et cum muro veteris dicte civitate undecim denarios censuales solvendo annualiter in dicto festo sancti Iohannis et cum laudimio et cetera, et quod placebat sibi de illis [...] respondere emptoribus supradictis presentibus testibus Martino de Torres, pictore et dicto Iacobo de Vilaragut, cursore, cuius dicte civitate. (...).

(...) in dicte parrochia Sancti Martini, confrontato cum hospicio Andree Albert, pictoris et aperte post cum vallo veteri et cum platea dels Caxes solvendis annis singulis in festo sancti Iohannis iunii et quod placebat ei respondere de illis dictis honorabilibus emptoribus presentibus dicto Iacobo Villaragut, cursore et Thome Albert, pictore civibus dicte civitate ad hac pro testibus convocatis (...).¹⁶⁰

A l'any següent, el 1423, en octubre el pintor féu de testimoni en un document de procuració. Al mes de desembre queda documentada la cessió de 2.969 sous per part d'Antoni Ros, *mercader*, a Joan de Galva, *argenter*, i soci de l'anterior per a liquidar les

¹⁵⁹ ARV. *Notal d'Andreu Julià*, núm. 2.611.

Cerveró, 1971, p. 24; Mocholí, 2009, p. 129; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 491 i 492, docs. 915 i 916.

¹⁶⁰ APPV. *Protocol de Gerard Ponte*, núm. 25.032.

Tolosa, 2003, pp. 564-566, doc. 1.810; Mocholí, 2009, pp. 129 i 130; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 635 i 636, docs. 1.141 i 1.142.

148 lliures i 9 sous que li devia. Entre els deutes que aquell li cedeix, apareixen els dels pintors Andreu Albert, amb una quantitat de 8 lliures i 16 sous, de Vicent Valls, amb una quantitat de 6 lliures, 2 sous i de Pere Guillem, amb una quantitat de 65 sous, tots ells per compra de fusta. Al mateix mes declara deure, en una intimació feta a la llotja de Mercaders de València, a Antonio Ros, *mercader*, 8 lliures i 16 sous. Dit deute l'havia de cobrar el seu soci Joan de Galva, *argenter*, per haver-se'l cedit.

Al mes de març de l'any 1424, es redacta el pagament per la resta del dot de la seua filla Caterina, muller d'Alamany Mateu, també pintor, absent del Regne de València. Caterina signa àpoca per la quantitat de 700 sous dels 3.300 del total del dot.

“Dicta die et anno.

Caterina, uxor de Almanyi Mathei, pictoris, civis Valentie, a regno Valentie absentis, (...) vobis, Andrei Albert, pictore, civi Valentie, presenti, et cetera, quod in solum prorata illorum CCC florenos auri comunium de Aragone michi per dictum virum meum debitorum ratione mei dotis et augmenti, (...).

Testes, Guillelmus Sala et Iohannes d'Aragó, corderii, civis Valentie.”¹⁶¹

Per últim, el mateix mes i any, el 1424, és l'època signada pel pintor a diverses persones, entre elles Alamany Mateu i la seua dona Caterina, per la pensió de cert violari.

ALBERT, Berenguer (1333, València)¹⁶²

Pintor.

Un document, aquest tret del llibre del justícia dels CCC sous, ens dóna referència de l'obligació feta per Berenguer Albert en pagar 7 sous al també pintor Ramon de Fraga, en concepte de jornals per feines de pintar. Gràcies a aquesta notícia, coneixem que entre els pintors hi havia col·laboració per al desenvolupament de certs treballs.

“Die lune XVII° kalendas decembris anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o. Berenguer Albert, pictor, vehin de València, s'obliga en pena del quart a'n Ramon de Fraga, pintor, en VII sous que li deu per rahó de jornals de pintar. Pagar a X dies proximi. E açò obliga sos béns.”

ALBERT, Macià (1327, València)¹⁶³

Pintor.

Hi ha notícia referent a aquest pintor, veí de València, per una època que signa per la venda d'un solar, pel preu de 200 sous.

“III idus februarii.

Macianus Alberti, pictor et vicinus Valentie (...) patuum domorum (...).”¹⁶⁴

¹⁶¹ ARV. *Protocol de Francesc Cavaller*, núm. 2.477.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 318; 1914, p. 59; 1929, pp. 35 i 36; 1930, pp. 97 i 98 (aquest autor recollí la notícia de diferents arxius i notaris); Mocholí, 2009, p. 130; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 676, doc. 1.218.

¹⁶² Es desconeix si aquest pintor és família d'Andreu Albert (1418-1424), Macià Albert (1327), Pere Albert I (1351-1354), Pere Albert II (1409-1429) i Tomàs Albert, (1422).

¹⁶³ No se sap si aquest pintor és família d'Andreu Albert (1418-1424), Berenguer Albert (1333), Pere Albert I (1351-1354), Pere Albert II (1409-1429) i Tomàs Albert, (1422).

¹⁶⁴ ARV. *Notal d'Aparici Lapart*, núm. 10.408.

AMDA. *Protocol de Miquel Bataller*, any 1326.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 160; 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1928, p.10; 1930, p. 10; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 60, doc. 98; Mocholí, 2009, p. 132.

ALBERT I, Pere (1351-1354, València)¹⁶⁵

Pintor.

La primera notícia que es té de Pere Albert correspon al document de l'any 1351, la qual fa referència a la compra que va fer d'una cafissada de vinya, al terme de Russafa, per 30 sous.

“Ítem, la dona na Thomasa, muller que fon d'en Bertomeu Exemeno, vené I cafisada de vinya de terra en lo terme de Ruzafa a n Pere Albert, pintor, per preu de XXX sous. E paguí-li lo loysme per amor de Déu, e paga lo sens de III anys e de sens MCXI sous per cad·any.”¹⁶⁶

Tres anys després, el 1354, torna aparèixer documentat en la petició que féu per nomenar com a tutor a Ramon Giner, *pescador*, oncle patern de Jaumeta, filla òrfena d'Arnau Giner, *corredor*, i neboda del pintor.

Finalment de l'any 1409 hi ha un document al que s'esmenta a un Pere Albert, també pintor, però creiem que no és el mateix que ens ocupa, doncs hi ha bastant diferència d'anys entre un i l'altre. Deu tractar-se d'un parent, d'un fill possiblement, hipòtesi que plantegem per l'ofici familiar, en aquest cas, el de pintor.

ALBERT II, Pere (1409-1429, València)¹⁶⁷

Pintor cofrer.

Obra: cofres.

Les primeres referències documentades de Pere Albert II, estan datades als anys 1409 i 1410. En elles es notifica el deute del pintor Bernat Çalom amb aquell per varis cofres, alguns d'ells pintats i de diferents mides, a més d'altres treballs.

L'any 1412 s'escriptura la condemna, aquesta efectuada pel justícia dels CCC sous, per la qual el pintor ha de pagar certa quantitat a Vicent Minguet, *porter*, pel lloguer d'una casa.

En novembre de 1420 queda registrat un document de compravenda, en el que el pintor que ens ocupa va fer de testimoni.

Fins juliol de 1424 no es té més notícies de Pere Albert II. En aquest any es registra la convocatòria del Consell de València, en la qual es reuneixen els hereus de la sèquia de Faitanar en el convent dels Frares Menors de ciutat de València, amb motiu de fer elecció de *sindic*, *diputats* i *procuradors* per al regiment d'aquella, entre els convocats es troba Pere Albert.

“Die dominica, VIII^a iulii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o.”

Nos, (...) Petrus Albert, pictor, (...) tamquam hereditari in et de cequia de Faytanar, (...).¹⁶⁸

El dos documents següents, de 1428 i 1429, donen notícia del pintor, però ja difunt. El primer es refereix al requeriment efectuat, en presència del justícia civil de València, per la seua vídua Caterina, mare de Francesca, la qual demana que siga assignada la curadoria de la seua filla en la persona de Bernat Albert, germà del pintor, que morí sense testar. El segon al·ludeix al testament de la filla, la qual nomena com a marmessora i hereva

¹⁶⁵ No se sap si aquest pintor és família d'Andreu Albert (1418-1424), Berenguer Albert (1333), Pere Albert I (1351-1354), Pere Albert II (1409-1429) i Tomàs Albert, (1422).

¹⁶⁶ ACV. *Administració de l'Almoina*, núm. 5.648. Cerveró, 1956, p. 99; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 124, doc. 207; Mocholí, 2009, p. 133.

¹⁶⁷ Creiem que és parent del pintor amb el mateix nom, Pere Albert, documentat entre els anys 1351-1354.

¹⁶⁸ ARV. *Protocol de Joan Aimes*, núm. 157.

Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 134; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 680, doc. 1.227.

universal a la seua mare Caterina, a més d'elegir la sepultura al cementeri de l'església de Sant Andreu de València.

Per la data dels documents del pintor que ens ocupa, Pere Albert II, (1409-1429), creiem que no és el mateix pintor documentat entre els anys 1351-1354. Més de cinquanta anys separen el darrer document del primer del segle XV, pel que Pere Albert I tindria més de setanta anys. És més lògic relacionar-los com a parents.

ALBERT, Tomàs (1422, València)

Pintor.

En juliol de l'any 1422, al document per la venda d'un censal per part de Castellana, vídua de Joan Cabanyelles, ciutadà de València, es fa menció que Andreu Albert, Tomás Albert, Bernat Roca, Martí de Torres, Joan Gil i Pere Guillem, tots ells pintors, posseeixen cadascun un hospici a la plaça dels Caixers, anteriorment la Boatella, a la parròquia de Sant Martí de València.

Per últim, a la mateixa data es documenten les intimacions atorgades per Mateu Esteve, com a procurador de Pere Cabanyelles, en les quals el pintor Bernat Roca, que posseïa un corral a la parròquia de Sant Martí de València, comprat a dit Pere Cabanyelles, apareix com a un dels intimats. El pintor Martí de Torres actua com a testimoni. També es fa menció dels pintors Pere Guillem, Andreu Albert i Tomàs Albert.

ALBESPI,¹⁶⁹ Joan (1404-1415, València)

Pintor.

Obra: oratoris i draps de pinzell.

La primera notícia de Joan Albespi està datada el 1404, actuant com a testimoni, junt amb el pintor Bartomeu Forner. Al document queda registrada la relació dels béns del *mestre* Marçal de Sas, feta per part de la cort del justícia dels CCC sous, esmentant l'obligació de pagar el que es deu al *batifuller* Bernat Castellar, a més conté la reclamació, per part de la dona del mestre, del seu dret foral de la dot, pel que pot comprar els béns del seu marit en l'encant fet per la dita cort, però que abans ha de pagar els deutes. Entre els compradors està el pintor Gonzalbo Pérez.¹⁷⁰

“(…).

Testes en Berthomeu Forner e en Johan Arbespi, pintos.

(…)”¹⁷¹

A l'any següent, el 1405, el pintor que ens ocupa, “degens” a València, de nou hi és present com a testimoni en un reconeixement de deute.

“(…).

Testes, Iohannes Albespi, pictor, et Ferdinandus de Calataiubio, scutiffer, Valentie degentes.”¹⁷²

La següent notícia està datada nou anys després, el 1414. En aquest any es documenta, davant del justícia de València, que el pintor fou autor de certs oratoris i draps de pinzell, un d'ells d'obra de Flandes, els quals van ésser encomanats i pagats pel *prevere* Pere Llorenç. En aquest cas, entenem que els oratoris, els quals dona referència el document,

¹⁶⁹ Al document original de l'any 1404: *Arbespi*. Cerveró transcriu: *Albespi, Albessi*.

¹⁷⁰ Creiem que es refereix al pintor Gonçal Peris.

¹⁷¹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, num. 330.

Cerveró, 1971, p. 24; Aliaga, 1996, pp. 138-141, doc. 6; Mocholí, 2009, p. 136; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 77-79, doc. 144.

¹⁷² APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 23.179.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 137; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 96, doc. 184.

eren petites capelles de fusta, normalment vinculades a los senyors per a fer els corresponents serveis d'oració allà on estigueren, atès que la seua grandària va permetre emportar-se'ls sense cap complicació. En quant als draps de pinzell, aquests tingueren la seua importància des de principis del segle XIV. Aquest tipus de treball, generalment, s'encarregava als pintors d'obra menor, però des del nostre parer aquells no eren menys importants que els pintors que facturaven obres de retaule, doncs aquests també es dedicaven a altres feines com pintar cadires, escultures, draps, banderes, cortines i altres peces. Hi ha exemples de pintors d'obra major, com Llorenç Saragossa, Marçal de Sas, Pere Nicolau, Jaume Mateu, entre altres, els quals van rebre comandas susdites.

“Vehí de València testes qui jura et cetera. Et primo fon interrogat la dita requesta la qual li fon lesta e mostra los oratoris en lo dit inventari contenguts e los drap que es afegit a hun altre drap de pinzell e obra de Flandes e ell dit testes hauia pintades e lo dit Pere Lorenc, prevere, hauia fetes pintar los dit oratoris e lo dit drap a ell dit testes e paga a ell dit testes de sos treballs axí com a cosa sua propia pres e sen porta los dits oratoris.”¹⁷³

Finalment, en febrer de 1415, Joan Albespi¹⁷⁴ està documentat entre els confreres de Santa Maria de Betlem de València, els quals feren procuració a favor dels *mercaders* Joan Nicolau i Bartomeu Traver.

ALCANYÍS, Miquel d' (1407/1408-1462, València, Barcelona i Mallorca)¹⁷⁵

Pintor itinerant, immers en l'estil Internacional, conseller de Mallorca.

Obra: retaules, pintar en un drap d'or amb les armes de Santa Pau, capella major de la Seu de València i escultures de la porta gòtica de la catedral.

D'abril de 1408 hi ha notícia documentada de Miquel d'Alcanyís, la qual va ser publicada per Cerveró a l'any 1963. És una referència documental bastant interessant, que es resumeix així: “Gabriel Sanç, *mercader* i Ferrando Pereç, pintor, es comprometen a pagar el deute que tenia Miquel d'Alcanyís amb el pintor Pere Nicolau, per préstec de sou.”

Gràcies aquest document se sap que Pere Nicolau treballà per a Miquel d'Alcanyís amb l'acord d'un tipus de compromís de “*préstec de soldada*”, pel que es garanteix l'abonament del sou per les feines fetes.

“En Gabriel Sanç, mercader, ciudadá de València, e en Ferrando Pereç, pintor, constituín-se principals pagadós e deutós en la quantitat dejús escrita, ab duis ensemps e cascú per lo tot, volentàriament se obligaren en donar e pagar a n Pere Nicolau, pintor, ciudadá de la dita ciutat, present, quinze florins d'or comuns d'Aragó, los quals Miquel d'Alcanyiz li deua e deu per préstech de soldada, lo qual lo dit en Pere Nicolau havia fet al dit en Pere,¹⁷⁶ qui ab ell s'era afermat. A pagar a la festa de Sent Johan de juny propvinient sots pena del quart.

Renunciaren, *et cetera*.”¹⁷⁷

A la mateixa data, el pintor que ens ocupa, contrau l'obligació de persona i béns als esmentats al document anterior, el *mercader* Gabriel Sanç i el pintor Ferran Peris, per la seua fermaça amb el deute que té amb Pere Nicolau.

¹⁷³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 864, mà 31, f. 14.

Cerveró, 1971, p. 24; Mocholí, 2009, p. 137.

¹⁷⁴ A l'original “*Aldespi*”.

¹⁷⁵ També conegut com a *Mestre de Gil i Pujades* i *Mestre d'Alcúdia*. Alguns autors: *Mestre del Bambino Vispo*.

¹⁷⁶ Sic, llegiu “*en Miquel*”, doncs es refereix al pintor.

¹⁷⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 5, f. 197v.

Cerveró, 1963, p. 137; Mocholí, 2009, p. 601; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 177, doc. 366.

“En Miquel d’Alcanyiz, pintor, volentàriament obligà sa persona i béns haüts e per haver en restituir als dits Gabril Sanz, mercader, e Ferrando Pérez, pintor, los dits quinze florins per los quals són fermances los sobredits Sanz, mercader, e Ferrando Pérez, per al dit dia assignat de sent Johan propvinent, a pagar sots pena del quart.”¹⁷⁸

Gràcies als documents anteriors, se sap que estava treballant a València a principis del segle XV, i àdhuc relacionat professionalment amb el mestre Pere Nicolau, però aquesta notícia només ens dona informació d’una activitat puntual del pintor, i per manca de documentació res més sabem anteriorment a 1408 i igualment entre els anys 1409-1419, per la qual cosa la seua personalitat queda sense resoldre durant els dits períodes, encara que hi ha veus que el relacionen amb pintors com Llorenç Saragossa, Francesc Serra II o Starnina i, fins i tot, com a deixeble de Marçal de Sas.

Des del darrer document fins el 1420 existeix un buit documental, per la qual cosa es desconeix on estigué i treballà entre els dits anys (1409-1419). Alguns historiadors de l’art li atribueixen el retaule de la Santa Creu¹⁷⁹, actualment conservat al museu de Belles Arts de València. Aquest retaule està datat entre la primera i la segona dècada del segle XV i és possible que siga obra pintada, almenys en part, per Miquel d’Alcanyis, però fins ara no hi ha cap document que ho confirme. Si en un futur es corrobora dita hipòtesi serviria, en part, per a cobrir els quasi dotze anys sense tenir notícies del pintor que ens ocupa, encara que, i de manera hipotètica, el següent document dóna una idea d’on pogué estar part d’eixos anys. Ens referim a una àpoca del mes de desembre de 1420, per la qual confessa haver rebut la quantitat de 20 florins d’Olf de Pròxida, governador del regne de Mallorca, marmessor del testament de la seua dona, la marquesa de Pròxida, per pintar en un drap d’or les armes de Santa Pau.

“Die veneris, VI^a mensis decembris anno predicto.

Michael de Alcanyiz, pictor Maioricarum, gratis confiteor, et cetera, vobis, nobili Olfo de Pròxida, gubernatori regni Maioricarum, manumissori et executori ultimi testamenti nobilis dompne Marquesie de Pròxida, uxor vestre quondam, absenti prout presenti et vestris notario, et cetera, quod dedistis et solvistis michi, dicto nomine, et ego a vobis numerando habui et recepi per manus discreti Genesii Deztorrent, presbiteri de domo vestram, XX florenos de Aragonia pro certis signis que depinxi in quodam panno aureo cum armis de sancta Pau. Et quia et cetera, renuntians, et cetera, in cuius re, et cetera. Actum Maioricarum.

Testes, Martinus de Rahallo et Galcerandus de Guro, scutiferi, comorantes cum nobili domino Olfo de Pròxida.”¹⁸⁰

És a València, a l’any 1421, quan de nou es té notícies del pintor pel contracte entre ell i Bartomeu Terol, *clergue* de la vila de Xèrica (Sogorb), per a facturar un retaule baix l’advocació de sant Miquel. El preu que s’estipula per aquest encàrrec és de 30 lliures. Actualment es conserva, a l’ajuntament de la dita vil·la, un retaule de Sant Miquel, que se li atribueix. A la fi del document es redacta una àpoca, per la qual va rebre 100 sous a compte i en gener del següent any, el 1422, rep altres 100 sous, per la qual cosa signa una segona àpoca. Al mes d’abril es redacta una tercera per la quantitat de 12 lliures per: (...) *com fos deboxat ja lo dit retaule*. En setembre se li paguen altres 100 sous i 12 lliures restants del preu per estar ja acabat el dit retaule. En aquest document actua com a testimoni el

¹⁷⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 5, f. 198.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 177 i 178, doc. 367.

¹⁷⁹ En la col·lecció Serra Alzaga existeix un retaule baix l’advocació de la Verge i San Marc, el qual presenta certes formes dependents del retaule de la Santa Creu. El primer va ésser atribuït a Miquel d’Alcanyis per Hériard Dubreuil.

¹⁸⁰ ARV. *Protocol d’Andreu Monsó*, núm. 25.592 (s.a. 1.926).

Cerveró, 1965, pp. 22 i 23; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 582, doc. 1.044.

pintor Joan Saragossa. Finalment es redacta, en desembre, la cancel·lació del contracte, doncs dues parts estan advingudes i satisfetes del treball fet.

A més de les referències documentals pel seu treball, al dit any, el 1422, es redacten altres de caràcter particular com la de març, per la qual fa procurador seu al *notari* Andreu Monsó, o la del mes de setembre, per la qual confessa, davant del justícia dels CCC sous, el deute de 6 florins amb l'*especier* Macià Martí.

Dos anys després, el 12 de maig de 1424, de nou hi ha referència d'un encàrrec, per la qual cosa se signen els capitols entre el pintor i Pascàsia, vídua d'Antoni Coll, *corretger* de València, per la confecció d'un retaule, en el que pintarà la Trinitat, sant Antoni i sant Francesc i altres històries, pel preu de 25 florins.

“Die veneris XII mensis madii anno a Nativitate M^oCCCCXXIII.

Miquael Alcanyís, pictor civi Valentie ex certa scientia promitto et fide bona convenio vobis domine Paschasie, uxori quondam Antoni Coll, corrigiari civis dicte civitatis, absenti ut presentis et vestris in posse notarii infrascripti facere de fusta et pictare et cum effectu perficere in modo et forma inferius designate.(...).

Ítem, que alt en cap del retaule haga tres ystòries la d'en mig la Trenitat, la del costal dret sent Francesch, la del costal squerre sant Anthoni, en la casa après daval les tres cases que és casa principal del dit retaule la Pietat ab les Maries e en torn sent Johan, Joseff e Nichodemus.

Ítem, que lo banc haga cinch cases en la d'en mig lo Crucifici, Maria e Johan.

Ítem, en la casa de man dreta sent Domingo e a la mà·squerra l'àngel san Grabiell, en la casa altra de man dreta sancta Caterina a la segona casa de mà·squerra santa Maria Egepciacha (...).”¹⁸¹

En gener de 1425 es redacta l'afermament de Joaneta, filla de Pere Martí, *llaurador*, amb el pintor pel temps de deu anys, perquè aquella estigués al seu servei.

En l'època del 4 de maig de 1426, rep 30 lliures de Jaume Roca, veí de Castelló de Xàtiva, per la confecció del retaule destinat a l'església de dita vila. En aquest document no s'esmenta l'advocació per la qual es va pintar, doncs, generalment, és en els contractes on es descriu la iconografia de l'obra.

“Die sabbati IIII madii, anno a Nativitate Domini MCCCCXXVI.

Sit omnibus notum, quod ego Michael de Alcanyic, pictor civis Valentie, scienter confiteor vobis Iacobo Rocha, vicino Castilionis Xative, absenti, notario infrascripto pro vobis stipulante et vestris, quod diversis temporibus et relationibus dedistis et solvistis mihi voluntati mee realiter numerando omnes illas triginta libelas regalium Valentie pro quibus seu quorum pretio ad opus vestri feci et construxi ac in ecclesia dicti loci posui et collocavi quoddam retrotabulum perfectum modo et forma quibus inter nos fuit conventum inclusis tamen in presenti quibusvis aliis albaranis apocis et cautelis si que per me vobis facte de quantitate huiusmodi apparerent et illis decem libris quas pro me per manus venerabili Francisci Maestre, rectoris ecclesie dicti loci Francisco Porta, barbitonsori Valentie exolvistis. Unde renunciando executione predictae peccunie non numerate non habite et recepte ut predicatur et doli, facio vobis fieri de predictis presens apoce instrumentum. Quod est actum Valentie IIII die madii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oCXXXVI. Sig[+]num mei Michaelis d'Alcanyic predicti qui hec concedo et firmo.

Testes inde sunt venerabilis Iohannes Lopis, notarius et Ludovicus Çaortiga, scriptor Valentie.”¹⁸²

¹⁸¹ ARV. *Protocol d'Andreu Puigmitjà*, núm. 1.893.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 314 i 315; 1914, pp. 55 i 56; 1929, pp. 30 i 31; 1930, pp. 92 i 93; Mocholí, 2009, p. 139.

¹⁸² ACV. *Volum*, núm. 3.546, f. 387.

Als següents documents, el primer de l'any 1427, declara com a testimoni en cert procés. Al segon, dos anys després, el 1429, va fer de testimoni en un nomenament arbitral.

“(…).

Fuerunt testes, Michael d'Alcanyz, pictor et Iohannes Soriano, mercator Valencie cives.”¹⁸³

A l'any 1430 es redacta el pagament, efectuat pel consell de la vila de Torres-Torres, per 75 florins d'or al seu favor. Aquests li eren deguts d'una major quantitat de 115 florins, per la factura d'un retaule destinat a l'església del dit lloc.

“Michael Dalcanyz pictor, civis Valencie, scienter et gratis, confiteor et in veritate recognosco vobis iusticiis et iuratis universitatis loci de Torres Torres, absentibus ut presentibus et vestris, quod per manus Anthonii de Monreal, vicini eiusdem loci, dedistis et solvistis michi egoque a vobis habui et recepi in presentia notario et testium subscriptorum, septuaginta quinque florenos auri Aragonia, valentes triginta octo libras, quinque solidos, eiusdem monete ex illis centum quindecim florines dicte legis restantibus michi, ad solvendum ex pretio cuiusdam retabuli per me facti ad opus ecclesie eiusdem loci, sich que nunch michi restant ad solvendum per vobis, quadraginta florenos eiusdem legis.

Testes discretus Andreas et Iohannes de Puigmiga, notarius civis Valentie.”¹⁸⁴

La següent notícia correspon a l'any 1431. El document fa referència a l'encàrrec atorgat pel Capítol de la seu de València a Miquel d'Alcanyís, que junt amb els pintors Bartomeu Pomar, Domènec Tomàs i Joan el Castellà, havien de renovar la pintura de les imatges de la porta dels Apòstols. Actualment, gran part de les escultures i altres parts dels edificis medievals es veuen sense pintar, però en la seua època estaven policromades, de fet en algunes obres queden restes de pintura. Restauracions recents, en bona part de les obres valencianes, han tret d'elles tota la seua bellesa i encant.

Al següent any, el 1432, s'inicia el registre de la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la capella major de la catedral de València.¹⁸⁵ Coneixem que Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda, per part del Capítol de la seu de València, d'adornar-la amb pintures aprimorades, entre les quals es pintaren en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en els pilars. Per a un treball de tanta envergadura el Cabildo no va escassejar en gastos, contractant-se altres pintors que estigueren a les ordes d'Alcanyís. Aquests van ser Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Vicent Desat, Sanç/Sanxo Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 315; 1929, pp. 31 i 32; 1930, pp. 93 i 94; Tolosa, 2003, p. 632, doc. 1952; Mocholí, 2009, pp. 139 i 140.

¹⁸³ APPV. *Protocol de Martí Coll*, núm. 14.402, (s.a. 1.868).

Cerveró 1963, p. 68; Tolosa, 2003, *Fuentes de información ...*”

¹⁸⁴ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.259.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 32; 1930, p. 94; Cerveró, 1963, p. 69; Tolosa, 2003, p. 632, doc. 1952; Mocholí, 2009, p. 140.

¹⁸⁵ *Llibre d'obres de la catedral de València*, anys 1431-1439.

Sanchis i Sivera en “*La Catedral...*,” (1909), p. 139. Aquest autor ja va donar la notícia, però sense transcriure el document. La referència documental ha sigut recollida i revisada pel professor Joan Aliaga a la seua tesi: *Anàlisi dels documents i obres atribuïdes als pintors Gonçal Peris i Gonçal Sarrià*, Universitat Politècnica de València, DCAD i H^a de l'Art, facultat de Belles Arts, València, 1994. Resum de la tesi: *Els Peris i la Pintura Valenciana Medieval*, Edicions Alfons El Magnànim (IVEI), València, 1996.

“[f. 37]

Açí apparen les messions del pintar del cap de la capella major de la Seu fetes en lo sobredit ayn de M CCCC trenta dos. (...).

[f. 39]

Ítem aquesta matexa jornada [8 juliol] compri per als pintors qui havien a pintar la capella V mans de paper de la forma real per a fer los patrons deboxats dels angels de la cuberta que costaren a raó de III sous la mà, fan per tot XV sous.

E aquesta jornada sobredita [9 juliol] començaren a obrar pintors en lo capítol per traçar e deboxar angels en papers:

Primo en Miquel Alcanyic, pintor VI sous.

Ítem en Philip Porta, pintor VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, pintor VI sous.

[f. 40v.]

E continuant la dita obra del pintar del cap dissabte a XII de juliol del sobredit M CCCC XXX dos obraren per al emboçar d'algepç e raure los trohets e arch: (...).

E aquesta sobredita jornada obraren:

Pintors:

Primo en Goçalbo Sarrià, mestre VI sous.

Ítem en Miquel Alcanyic, VI sous.

Ítem en Phelip Porta, VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, VI sous.

Ítem en Francesch Maysó, VI sous.

Ítem Gaspar Gual, IIII sous.

Ítem Miquel d'Alforja, IIII sous.

Ítem Johan Miravalls, IIII sous.

Ítem Pere Stopinya, IIII sous.

[f. 57]

E continuant la dita obra del pintar de la capella dissabte a VI de setembre del sobredit ayn M CCCC XXX dos obraren fusters (...).

En aquesta jornada sobredita obraren:

Pintors:

Primo en Miquel Alcanyic, VI sous.

Ítem en Garcia Sarrià, VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, VI sous.

Ítem en Johan Stheve, VI sous.

Ítem Miquel d'Alforja, IIII sous.

Ítem Pere Navarro, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

(...).

Dimarts a VIII° de setembre del sobredit ayn obraren en la dita obra:

Primo en Miquel Alcanyic, VI sous.

Ítem en Garcia Sarrià, VI sous.

Ítem en Berenguer Mateheu, VI sous.

Ítem en Johan Stheve, VI sous.

Ítem Miquel d'Alforja, IIII sous.

Ítem Pere Navarro, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

[f. 57v.]

E continuant la dita obra del pintar del cap dimecres a X de setembre del sobredit ayn M CCCC XXX dos obraren pintors:

Primo en Miquel Alcanyic, VI sous.

Ítem en Garcia Sarrià, VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, VI sous.

Ítem en Johan Stheve, VI sous.

Ítem Miquel d'Alforja, IIII sous.

Ítem Pere Navarro, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

Ítem Bernard Portolés, IIII sous.

(...).

[f. 59]

Dijous a XVIII de setembre del sobredit ayn obraren en la dita obra:

Pintors:

Primo en Miquel Alcanyç, VI sous.

Ítem en Garcia Sarrià, VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, VI sous.

Ítem en Johan Stheve, VI sous.

Ítem Miquel d'Alforja, mig jornal II sous.

Ítem Anthoni Carbonell, IIII sous.

Ítem Pere Stopinyà, mig jornal II sous.

Ítem Auziàs Pintor, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

En aquesta sobredita jornada per tal com en Garcia Sarrià e en Miquel Alcanyç, cascú per si volia fer carmini per veure qual exiria pus bell per a la dita obra, convench-me comprar per al dit carmini les coses següents: (...).

[f. 60]

E continuant la dita obra de la pintura de la capella major de la Seu, dilluns a XXII de setembre del sobredit ayn M CCCC XXX dos obraren:

Pintors:

Primo en Miquel Alcanyç, VI sous.

Ítem en Garcia Sarrià, VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, VI sous.

Ítem en Johan Stheve, VI sous.

Ítem en Francesch Maysó, VI sous.

Ítem Miquel d'Alforja, IIII sous.

Ítem Anthoni Carbonell, IIII sous.

Ítem Pere Navarro, mig jornal II sous.

Ítem Auziàs Pintor, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

Ítem Berthomeu Çacoma, IIII sous.

Comprí aquesta jornada IIII e lliures III onzes de blanch per tal que com lo que havien agut de casa de Peroç Andreu de hon prenía les colors no era bo per a aço que'l volien los pintors, lo qual blanch costa a raó de I lliura. (...).¹⁸⁶

Als llibres d'obres de la catedral de València, està documentat que el pintor de la capella major va fer una compra a un tal Joan Natera. En aquest any, per altres documents, coneixem que a Miquel d'Alcanyís se li encomana fer-se càrrec de les pintures de la dita capella, per la qual cosa creiem que és el mateix.¹⁸⁷

Els documents dels dies 15, 19 i 21 de juliol de 1432 i octubre de 1433, corresponen als pagaments fets pel treball encomanat al darrer document. Els pintors esmentats són: Miquel d'Alcanyís, Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Gaspar Gual, Miquel d'Alfaria, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Joan Esteve, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Ramon de l'Ala, Cosme Estopinyà, Arnau Gassies, Bartomeu Çacomà, Antoni Carbonell, Pere Navarro, Aúsiàs i Joan Julià, *mosso* d'Alcanyís.

¹⁸⁶ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, anys 1431-1439, lligall 1.479, ff. 37 i següents.

AMDA. González Martí. Manuscrit de l'autor.

Sanchis i Sivera, *La Catedral...* 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55-59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117-121; Aliaga, 1996, pp. 202-204.

¹⁸⁷ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1432.

AMDA. Manuscrit de González Martí.

Mocholí, 2009, p. 678 (a la tesi està fixat com a "pintor de la capella major").

Per un document de l'any 1433 se sap que el pintor estava a Mallorca, a la vila de Sóller. En aquest es dona la notícia que el pintor era habitant a la parròquia de d'aquella i que actua com a testimoni en el procés d'un altercat públic. És al 1434 quan es trasllada titulant-se, segons el document, com a nadiu del Regne de València i ciutadà de Mallorca.¹⁸⁸

“(…).

E en açò vench en Miquel del Canyis, pintor, vehí de aquesta, ab lo punyal tret e ab les dolces donà grans colps per lo front e cap de aquesta e ha la nafrada en lo front e tot lo hun ull que té blau.

Miquel del Canyis, pintor, habitador de la parroquia de Sóller, jurat e interrogat si sap aquest qui ha nafrada en lo fron na Benvenguda, conversa, texidora de llí. E dix que vuy hora de vespres, menant aquest, ab sa companya, lo banchal en lo retaule del altar maior de la esglesia de la vila de Sóller, hoí remor vers lo pont nou de la dita vila. E tantost correch vers lo dit pont, e hoí que cridaven. En lo torrent, la vol lansar. E atrobà la dona Valls qui jahia en terra, la qual la dona muller d'ens Pere Stada, segons se dehia, havia batuda, e vaé que la dita Benvenguda sen anava vers casa sua, e volent muntar en son statge lenegà e feri del cap en la paret o scaló, e has trencat lo front. E als no hi sab.

(…).”¹⁸⁹

Dels primers treballs a Palma de Mallorca, amb certa vàlua, està el document de l'any 1434. Aquest és una època atorgada pel pintor, en la que es menciona que és nascut al Regne de València i ciutadà de Mallorca. En dita època reconeix que ha rebut de Raimon Arbona, habitant a la parròquia de Sóller i curador dels béns Lluç Borrassà, pintor de dita vila, 41 lliures, 7 sous i 8 diners que els *jurats* de la vila Sóller li devien per un retaule que confeccionà destinat a la parròquia de la població esmentada.

“Sit omnibus notum quod ego Michael d'Alcanyis, pictor oriundus Regni Valensie, nunc vero civis Majoricarum, gratis et scienter confiteor et in veritate recognosco vobis Raymundo Arbona, habitatori parrochie de Soller, presenti, curatori bonorum et filii heredis Luche Borrassa pictoris, in dicta villa de Soller deffuncti, quod dedistis et solvistis michi de bonis dicte curationis quadraginta unam libras, septem solidos et octo denarios regalium Majoricarum minorum, seu pro eis tradidistis michi diversas raupas et bona mobilia ad dictam quantitatem inter nos extimata, et illas michi tradidistis in solum prorrata illius quantitatis in qua iurati dicte parrochie Sullaris michi tenebantur pro pretio cuiusdam retrotabuli, per me depicti pro ecclesia dicte parrochie.(…).

Testes inde sunt, Jacobus Bertrandi et Anthonius Gerandi, habitatores ville Inche, et Thomas Pelegri, scriptor Maioricarum.”¹⁹⁰

De nou hi ha absència de referències documentals fins el 1440. Al dit any es redacta a Mallorca el document que al·ludeix a la procuració que atorga el pintor, per la qual nomena al ciutadà Alfons, *prevere*, per a recollir certs béns de la seua propietat.

“Miquel del Canyis, pictor Maioricarum et cetera facio, constituo et ordino vós discretum Alfonsum Curich, presbiterum, presentum et acceptantem, procuratorem meum certum et specialem, videlicet ad petendum, exigendum et recipiendum pro me et nomine meo a venerabili Bernardo Saportella, milite, in loco de Vilesecha diocesi Tarragone habitatore, res sequentes sibi in commandam traditas per en Vilalba, patronum galee: Primo unam corrigiam argenti deauratam cum perxo leonat. Ítem unum librum vocatum “de Vita Chisti” in pergameneis. Ítem unam cota de male.

¹⁸⁸ Aquesta notícia fou publicada per en Josep Sanchis i Sivera, però no diu d'on va ser exhumada.

¹⁸⁹ AM de Sóller. *Cúria reial*, 1429-1434, volum, núm. 17, ff. 162 i ss.

Llompарт, 1980, pp. 141 i 142, doc. 245; Tolosa, 2003, pp. 718 i 719, doc. 2.215; Mocholí, 2009, p. 141.

¹⁹⁰ AHM. *Protocol de Gabriel Abeià*.

Llompарт, 1980, p. 143, doc. 246 (l'autor cita a E. Aguiló, *Notes*, núm. 10, BSAL 11, (1905-1907); Mocholí, 2009, p. 141.

Ítem unum par de calses flandes. Ítem unam servelera cum galteriis. Ítem duos mandrets [...].

Testes inde sunt: Bernabàs Fusterii, scriptor, et Guillelmus Ortolà, civis Maioricarum.”¹⁹¹

Dos anys després, el 1442, es registra el manament de la Cúria episcopal dirigit a la parròquia d'Alaró, perquè acaben de pagar-li el retaule que havia facturat de Sant Sebastià, per aquella parròquia.

En desembre de 1445 es redacten els capítols, aquests contractats entre el pintor i la confraria de Sant Antoni de Pàdua, representada en la parròquia de Lluçmajor, per a la confecció d'un retaule destinat al dit lloc, baix l'advocació del dit sant, pel preu de 100 lliures reals de Mallorca, pagadores en tres terminis. Per aquest encàrrec, en febrer de 1446, els obrers de la dita fàbrica es comprometen a pagar un cens anual per a satisfer les 50 lliures que li deuen, com a part de les 100 degudes per l'obra que els està facturant.

Al següent any, en agost de 1447 apareix al document de previsió, atorgat pel lloctinent d'Aragó a la ciutat de Mallorca, figurant com a possible candidat a *conseller* per a representar als *menestrals* de la ciutat.

Després d'un llarg buit documental en juliol de 1461 està registrat un acte notarial en el que s'esmenta a un pintor amb el nom de Miquel del Canyís¹⁹², actuant com a testimoni en una transició a la ciutat de Mallorca. No se sap amb seguretat si és el mateix pintor, però tampoc podem afirmar que no ho sigui, doncs no hi ha notícia de la seua mort, això sí, comptaria amb una edat avançada.

A l'any següent, el 1462, en els mesos de gener i març el pintor quedà documentat en diversos actes notariais, com la procuració que atorga a Bartomeu de Peralta, per a poder cobrar certs deutes a Barcelona o per la venda que efectua a Antonia Samates de certa plata per 4 lliures i, fins i tot, per actuar com a testimoni en una procuració efectuada per Damiana, muller de Joan Maestre.

Fins i tot ésser un pintor que ha sigut estudiat des de fa uns anys per diversos investigadors encara, al dia de hui, no queda clar la seua formació, però cap la possibilitat que estiguera relacionat amb el pintor italià Gerard di Jacobo, més conegut per Starnina, a més, i es pot dir amb seguretat, que treballà amb Pere Nicolau, pintor d'origen català, veí de València, per la qual cosa creiem que el desenvolupament com a pintor pren l'empremta italiana i catalana, empremta que es veu a l'obra que li ha sigut atribuïda. Des d'aquesta perspectiva es podria iniciar una nova investigació de la figura del pintor, i així resoldre una altra part de l'estil internacional.

ALEGRE, Domènec (1440-1450/51, València)

Pintor.

De Domènec Alegre està el document de 1440, pel que fou curador d'Isabel, filla de Pere Alegre, d'ofici *barber*. No se sap, per falta d'informació, si el pintor que ens ocupa és parent de Pere Alegre.

Al 1441 dóna testimoni en el procés, efectuat davant del justícia, per part de la ciutadana Bartomeua. En gener del dit any es registra el debitori que atorga aquest pintor, pel que ha de pagar 40 lliures i 15 sous al *veler* Antoni Torra, per dotze càrregues i mitja de fusta.

¹⁹¹ AHM. *Protocol de Pere Segura*, anys 1439-1444, S-38, f. 21v.

Llompарт, 1980, pp. 143 i 144; Mocholí, 2009, p. 142.

¹⁹² Segons Llompарт, autor de la cita (1977-1980).

Dos anys després, en febrer de 1443, el pintor i la seua muller Aldonça van vendre una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Martí. El comprador va ser el *teixidor* Pere Ferriol.

Fins set anys després no hi ha notícia de Domènec Alegre. En gener de 1450 ell i Francesc Oliver, d'ofici *fuster*, signen un pacte de pau perpetua i en el cas que s'incomplisca serien sancionats amb 200 sous.

ALEGRE, Pere (1425, València)

Pintor.

L'única notícia d'aquest pintor és la datada als llibres de justícia civil de València. En setembre de 1425, actua com a testimoni d'un document en el que també apareixen Jaume Mateu i Joan Ybanyes, pintors. El pintor que ens ocupa testimonià de part de la vídua Caterina.

ALFORJA,¹⁹³ Miquel d' (1419-1433, València)

Pintor.

Obra: teginat de la Casa de la Ciutat i la capella major de la Seu de València.

Un dels primers documents del pintor Miquel d'Alforja està datat entre els anys 1419-1444. En aquest es relacionen les diverses despeses, aquestes ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Els pintors consignats són: Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

Per una altra part, aquest pintor està documentat per l'encomanament fet al pintor Miquel d'Alcanyís, el 1431, per la seu de València per a pintar-ne la capella major. L'encàrrec fou de tal envergadura que es necessità l'ajuda i col·laboració d'altres pintors i entre ells estigué Miquel d'Alforja. Es demana que representen en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i que els cabells i les diademes d'aquells haurien de ser daurats i negres els perfils de les corones en els pilars, a més de pintar en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Entre els anys 1431-1439 es documenta la relació dels pagaments realitzats als pintors que treballaren a la dita capella.

ALIAGA I, Domènec d' (1349-1363, València)¹⁹⁴

Pintor.

Domènec d'Aliaga apareix documentat des de 1349 per una carta matrimonial. En aquesta es notifiquen les núpcies del pintor amb Francesca, vídua de Tomàs Martínez, la qual aporta un dot de 1.500 sous. Dos anys després, el 1351, el pintor fa referència al dipòsit del dot de la seua dona en la cort del justícia.

A l'any 1352 es registra el jurament, davant el justícia civil, de Francesc de Riudarenes per l'ofici de *corredor*, en el que el pintor actua com a fermador de Pere Martí, de la parròquia de Sant Pere i Bonanat Lorach, de Sant Esteve. El pintor Simó Despuig actua com a fermador de Francesc de "Riu d'Arenes" de Santa Caterina.

Les següents notícies són dos documents referents a la seua muller. Ambdós estan datats a l'any 1354, al mes d'agost. La primera és un nomenament com a curador civil, atorgat per Francesc Martí, justícia de València, a Bernat Gascó, *notari* i veí de València,

¹⁹³ O *Alforia*, doncs de vegades la "j" i la "r" apareixen escrites amb el mateix signe. Nosaltres hem optat per *Alforja*, doncs existeix un municipi a Tarragona (Catalunya) amb eixe nom. Per la qual cosa creiem que el pintor era oriünd d'ell.

¹⁹⁴ Pare del pintor amb el mateix nom, Domènec d'Aliaga, datat entre els anys 1384-1414.

en els béns de la difunta Llorença, filla del pintor Llorenç Samisai, a instància de Bartomeua, vídua de Miquel Valls, i Francesca, muller del pintor Domènec d'Aliaga, germanes seues. La segona es refereix al recurs presentat al justícia civil de València, per part de Bartomeua, muller de Miquel Valls i Francesca, muller del pintor, filles de Llorenç Samisai i de Gaçona, contra Bernat Gaçó, *notari*, curador assignat dels béns i drets que foren de Llorença, germana de les anteriors. Per part dels pintors Simó Despuig i Andreu Carbonell hi hagueren declaracions testimonials.

Cinc anys després, el 1359, efectua una sol·licitud, davant del justícia civil de València, per a nomenar com a tutor dels béns de Caterina, filla del seu germà Jaume d'Aliaga, a Miquel d'Aliaga, *corretger*, germà també d'ambdós.

Dos anys més tard, al 1361, s'escriptura el requeriment, efectuat davant el justícia civil, en el que Joan Freixenet, procurador del pintor Pere Morlans, ofereix al dit justícia els béns d'aquest per a ser subhastats a causa de certs deutes. La roba se la va quedar en la subhasta Domènec d'Aliaga. Al document s'hi esmenta la casa que posseïen els hereus del pintor Miquel Peris.

“(…) un alberch franch, situat e posat en la freneria, en la parroquia de Sent Pere, que afronte ab dues carrers publichs e ab cases de na Rascanya e ab cases dels hereus d'en Miquel Pereç, pintor, lo qual requer que sia subastat (...)”¹⁹⁵

A l'any 1363 es documenta el plet, davant el justícia civil de València, entre Francesca i el seu marit, reclamant aquella els béns parafernals que aportà al matrimoni per a poder subsistir.

Gràcies a un document de l'any 1393, que es refereix a Domènec d'Aliaga, fill del pintor que ens ocupa, sabem que aquest tornà a casar-se amb una dona de nom Maria, amb la qual tingué un fill, i que aquesta era vídua al 1380.

Encara que es compta amb una interessant base documental del pintor, malauradament no hi ha cap notícia referent al seu treball.

ALIAGA II, Domènec d' (1384-1414, València)¹⁹⁶

Pintor.

A l'any 1384, als llibres del justícia civil de València, s'escriptura el manament executori de 50 sous de violari fet pel pintor Domènec de la Rambla contra Gil d'Almatelles, *llaurador*, Jaumeta, dona seua i Domènec d'Aliaga II.

Al mateix any, el 1384, es registra àpoca de 78 sous, signada per fra Lluís Aznar, *vicari* del monestir de sant Francesc, a Aparisi Climent, “*tender*”, i el pintor que ens ocupa, ambdós marmessors del testament de Francesca, muller d'Aparisi, per sepultura, aniversari i l'hàbit de sant Francesc.

Des d'últim document fins el 1393 hi ha un buit de notícies. Al dit any, el 1393, es registra el clam fet per Domènec d'Aliaga contra Berenguer Aulageres, *taverner* i veí de València, i la seua dona Teresa, pels danys que li han causat en haver-se constituït en fiança d'ells en el carregament de 50 sous de violari.

A l'any següent, el 1394, es fa constar als llibres del justícia de València que es dipositen en poder de Joan Grifa, *tintorer*, 15 florins de la seua propietat.

Tres anys després, el 1397, fa donació a Francesca, muller del *paraire* Pere Vila, anteriorment veí de Sueca, d'una casa situada a la parròquia de la Santa Creu de València.

¹⁹⁵ ARV. Justícia Civil, núm. 252, última mà.

Cerveró, 1960, pp. 243 i 244; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 172, doc. 273; Mocholí, 2009, p. 145.

¹⁹⁶ Fill del pintor del mateix nom, Domènec d'Aliaga, datat entre els anys 1349-1363.

“Dominicus d’Aliaga, pictor civis Valentie, donavit Francisce, uxor Petri Vila, paratoris, olim vicini Çuequa, cuiusdam hospicii siti in parrochie Sancti Crucis, Valencie.”¹⁹⁷

Sanchis i Sivera dona la mateixa notícia, però data el document a l’any 1398¹⁹⁸. En la qual publica que el pintor dona una casa situada a la parròquia de la Santa Creu.

De nou, la falta de documentació deixa uns anys sense referències de Domènec d’Aliaga fins 1414. Al dit any apareix en un curiós document. Aquest és el trasllat de la sentència que donà Pere Suau, *mostassaf* de la ciutat de València amb data del 26 de juny de 1388, sobre les immundícies que es produïen al Mur Vell de dita ciutat.

“Sentència sobre lo traure les inmundícies de alguns frontals del vall.
(...) ensempra ab en Domingo d’Aliaga(...).

Ítem pronuncia e declara que après que lo dit scurament serà feyt dins spay de hum mes les dites inmundícies qui serien gitades en l’espay dels dits X pams de ampriu, per ço com seran ja seques e exutes sien levades e tretes per los alberchs e domicilis de aquells qui tenen portals o exides vers la partida dels X palms del dit ampriu e portals devers lo carrer qui hix devers lo alfondech, axí emperó que les dites inmundícies sien levades e tretes a messions e despesa de aquells qui ha e tenen los alberchs, habitacions, domicilis en la partida del mur vell e que trahen portal e portals en lo carer appel.lat del mur vell alias de les batejades, los quals alberchs, habitacions, domicilis trahen e han portals vers lo vall de la dita ciutat. Ítem per tal com alguns dels damunt dits vullés axí de una part com de altra fan tanques, axí de canyocs com de terra com de enhauts, tapies, com de qualsevol altres coses a través com en altra manera en lo spay dels deu palms del dit ampriu de la dita ciutat, per tal pronuncia e declara que les tanques damunt dites sien derruhides de feyt, toltes e levades axí que nengu non puxa tenir, fer ni haver en manera que sens nengun impediment e contrast franchament cascú puxa passar e anar per los X palms del dit ampriu e qualsevol altres amprius del dit vall. (...)”¹⁹⁹

De Domènec d’Aliaga II, igual que el seu pare, datat entre els anys 1349-1363, tampoc es compta amb cap notícia referent a la seua obra.

ALIMBROT, Lluís (1439-1448, València)

Pintor de Bruges.

Obra: cortines, atribució d’un tríptic, a més d’altres pintures.

Sanchis i Sivera dona notícies de Lluís Alimbrot en diverses publicacions seues, encara que no especifica la signatura. El document amb el que comptem data de l’any 1439, en el que queda registrada la venda de certes terres atorgada pel dit pintor.

Per a més referències sobre aquest pintor es té les de Ximo Company i Climent i Felipe Vicente Garin Llombart,²⁰⁰ els quals donen notícia que un pintor flamenc amb nom “Louis Allyncbrood” apareix documentat a la ciutat de Bruges entre 1432-1439,²⁰¹ que a València consta documentat a l’any 1439: “(...) commorans Valencie (...)”, a més en un altre de l’any 1448, ell mateix testifica ser natural de Bruges.

¹⁹⁷ ACV. *Administració de Dobles i Aniversaris*, núm. 3.632, f. 96.

Cerveró, 1963, p. 69; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 443, doc. 811; Mocholí, 2009, p. 146.

¹⁹⁸ ACV. *Protocol de Jaume Pastor*, núm. 3.664.

Sanchis i Sivera, 1912(2), p. 232; 1914, p. 22; 1928, p. 41; 1930, p. 41; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 467, doc. 878.

¹⁹⁹ AMV. *Codex*, núm. 5, ff. 35v.-38v.

Tolosa, 2003, pp. 487 i 488. doc. 1495; Mocholí, 2009, p. 147; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 347-349, doc. 682.

²⁰⁰ “València i la pintura flamenca”, pp. 240 i 241. *Historia de l’Art Valencià*, vol. 2, direc. i cord. Vicente Aguilera Cerni, Consorci d’Editors Valencians, Biblioteca Valenciana, 1988, València.

²⁰¹ Els citats autors prenen la notícia de Duverger.

Altres notícies documentals sobre aquest pintor són la de l'any 1441, al mes de març. Al document se li esmenta com: “(...) mestre Luis lo flamenc (...)”, que vivia al carrer San Vicent, a més quedà registrat l'encàrrec de pintar una cortina per protegir el retaule de la Trinitat.

“Ítem, paguí a mestre Luis lo flamench qui està en lo carrer de Sent Vicent per pintar una cortina que fiu fer per defensar de sol, vent e pols lo retaule feyt e posat en lo Portal de la Trinitat. VIII sous.”²⁰²

Sis anys després, en març del 1448, es documenta l'aveïnament del pintor a la ciutat de València.

Finalment, per un document del seu fill, Jordi Alimbrot, es coneix que el pintor que ens ocupa va morir abans de l'any 1463, del que hi ha referència com a pintor de cortines, a més de l'atribució d'un tríptic i altres pintures.

ALMENARA I, Francesc d' (1417-1454, València)²⁰³

Pintor.

Francesc d'Almenara està documentat en la primera, segona i tercera dècada del segle XV. Hi ha diversos documents que aporten informació sobre ell. En desembre de 1417 es redacta la constitució com a principal deutor del seu cunyat Antoni Loçano, *mercader*, de Gabriel de Cotlliure, *metge*, de 145 sous restants d'una major quantitat.

En maig de 1421 compra la meitat d'una casa, aquesta situada al carrer d'Avellanés i sota el domini del *cavaller* Jaspert Valleriola, al també pintor Tristany Bataller, per preu de 1.700 sous, de seguit es documenta l'autorització que concedeix Lluís Valleriola, procurador d'aquell, al pintor per carregar 1.600 de recens sobre la casa que ha comprat, per la qual cosa es redacta el compromís que adquireix el pintor de quitar a Jaspert Valleriola la quantitat que li ha carregat en el termini de quatre anys. En juny es documenta la venda, que va fer amb la seua dona Altadona, de 120 sous de recens a Chico Balleti, *escuder*, natural de Sicília i habitant de València, per preu de 1.600 sous, carregats sobre una casa en la parròquia de Sant Tomàs comprada a Tristany Bataller. Al mateix mes atorgaren àpoca per la quantitat carregada sobre la casa que compraren. En agost es redacta una àpoca de 1.720 sous, per la qual el pintor Tristany Bataller paga la compra d'una casa a Francesc. En octubre els dos pintors esmentats signaren un document de societat durant quatre anys per qüestions laborals del seu ofici. Li segueix el compromís de Tristany Bataller de prestar 1.200 sous a Francesc abans de la Pasqua de Resurrecció i a continuació es documenta l'àpoca de 220 sous signada per Francesc a compte del préstec.

Del document de l'any 1431 es pot extraure la següent informació. El dia 4 d'abril de l'any 1422 es redacta el testament de Salvador Esperandreu, *sastre*, veí de València en el que Francesc d'Almenara actua com a tutor testamentari dels fills del difunt.

“Franciscus Almenara, pictor, vicinus Valencie tutor et curator testamentarius, bonorum filiorum et heredum Salvatoris Sperandreu, sartoris, vicini dicte civitatis, defuncti, prout de dicta mea tutela et cura constat cum eius ultimo testamento acto Valencie III° die mensis aprilis, anno a nativitate Domini M^oCCCC^oXXII^o in posse discreti Iohannis Oliva, notarii dicte civitatis et publicato in dicta civitate VIII° eiusdem mensis et anni, in posse eiusdem notarium.”²⁰⁴

²⁰² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d3-44, f. 111v.

Sanchis i Sivera, 1930, pp. 127 i 128; 1930-31, pp. 3-4; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*

²⁰³ O d'Almenar. Pare del també pintor Francesc d'Almenara (1447-1449).

²⁰⁴ APPV. *Protocol de Pere Castellar*. (No es conserva el protocol de l'any 1431).

Cerveró, 1965, p. 23; Mocholí, 2009, p. 149.

Al 1432 es registra un procés, presència del justícia civil de València, en el que el pintor actua com a testimoni de Leonard Fenollosa.

Degué morir entre els anys 1432 i 1444, doncs el document del darrer any, redactat al mes d'agost, ja hi és difunt i igualment el seu fill, Bartomeu Almenara, també pintor. Aquest fa referència que Altadona i Isabel, vídues respectives, tenen un lluïsm fet amb Jofre de les Escalles per 120 sous censals, aquests carregats sobre una casa propietat de la mare i el fill.

Finalment, en novembre de 1454 a Francesc d'Almenara se li esmenta al document, pel que la seua dona, ara ja vídua, Altadona, col·loca en matrimoni a la seua filla Aldonça amb el *sastre* Pere Vives, dotant-la del dot convingut.

ALMENARA II, Francesc d' (1447-1449, València)

Pintor del rei.

Per un document de 1447 se sap que hi havia un altre pintor amb el nom Francesc d'Almenara, que creiem que es tracta del fill de l'anterior . Està documentat per una carta pública, feta davant el *notari* Pau Capmany, en la qual es menciona que el pintor, la seua muller Aldonça, junt amb Isabel, vídua de Mateu Almenara, van vendre a Francesc Valler, àlies Ciqui, 50 sous censals.

Per últim, dos anys després, el 1449, ens sorprèn una notícia d'aquest pintor, doncs en ella es fa referència que treballa per a la casa del senyor rei. És tracta d'un gran privilegi per a ell, doncs al llarg de la història pocs són els elegits pels monarques.

ANDREU, Cugat (1414, València)

Pintor.

Pel document de procuració de Jaume Ballester, *prevere* i tutor dels hereus de Joan Adam, als *notaris* Andreu Polgar i Lluís Torra, sabem del pintor Andreu Cugat per la seua actuació com a testimoni.

“(…).

Testes, Dominicus Aymar, marinerius, et Cugatus Andreu, pictor, vicini Valentie.”²⁰⁵

ANDREU, Pere (1360, València)

Pintor.

Fer de testimoni en actes socials era habitual en els pintors. A l'hora d'avaluar la documentació se'ls tenia en compte degut, segurament, al seu ofici, que socialment oferia una certa garantia. Està l'exemple de Pere Andreu, que va estar present com a testimoni, el 1360, en cert document pel que Andreu Peris, *pedrapiquer*, veí de València, nomena com a procurador seu al també *pedrapiquer* Jaume Cubells, veí de la dita ciutat.

ANS (àlies), Joan (1401, València)

Pintor.

Cerveró dona la notícia exhumada a l'arxiu del Patriarca, referent al *mestre* Joan “àlies” Ans, que apareix en cert document. No es descarta la possibilitat que aquest pintor siga el Joan Aras, documentat l'any de 1409.

“Magister Iohanes, aleas Ans, pictor.”²⁰⁶

²⁰⁵ APPV. *Protocol Gerard de Ponte*, núm. 25.029. Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 328, doc. 650.

²⁰⁶ APPV. *Notal de Jaume de Blanes*, núm. 1.308. Cerveró, 1963, p. 71; Mocholí, 2009, p. 151.

ANTONI, Nicolau (1398, València)

Pintor forà.

L'any 1398 entra en la dècada d'esplendor de la ciutat de València en quant a l'art, i així ho confirmen documents com el següent, que dona notícia de la vinguda i estada de pintors estrangers a València, ciutat que es convertí en el punt de mira de molts artistes. El document dona referència de dos pintors florentins, Francesc Simó (Simó Francesc) i Nicolau Antoni, actuant com a testimonis en una època, signada per Marieta, vídua del *mercader* Pere Lambert.

“Noverint universi, quod ego Marieta, uxor quondam Petri Lambert, mercatoris, civis Valencie, dominaque potens et usufructuaria omnium bonorum, iurium et accionum que fuerunt eiusdem viri mei, scienter confiteor vobis, Iohanni Claver, sedacerio et civis dicte civitatis, enphiteote meo, presenti, et vestris quod de illis septem solidos monete regalium Valencie censualibus et annualibus et perpetualibus per vos et vestros solvendos quolibet anno, in festo Sancti Iohannis mensis iunii satisfescistis, solvistis et integrastis michi, dicto nomine, quolibet anno et in dicto festo racione dicti censu mihi soluti a toto tempore preterito usque in festum sancti Iohannis prime preteriti, quia hodie in presencia notarii infrascripti solvisti michi VII solidos, qui fuit de pensione censu dicti festi proxime preteriti.

Testes huius rei sunt, Franciscus Simó et Nicholaus Anthonii, florentini, pictor circa dicta Marietam commorantes.”²⁰⁷

És un temps de transició de l'italogòtic al gòtic internacional. Als anys noranta del segle XIV conflüen a València diversos estils provinents del nord d'Europa, Itàlia i França, emportats pels pintors que es desplaçaren a la Corona d'Aragó, estils i tècnica que foren assimilats pels artífexs locals esclatant una nova forma estilística, aquesta anomenada gòtic Internacional.

De Nicolau Antoni es desconeix, fins ara, la seua trajectòria artística, en canvi Francesc Simó està documentat com a col·laborador amb el també italià i no menys interessant, però bastant problemàtic Starnina, pintor resident a València des de l'any 1387, al qual la historiografia li atribueix uns dels retaules més emblemàtics, conservat al museu de Belles Arts de València, l'anomenat de “Bonifaci Ferrer” o “dels Sagraments”, actualment restaurat amb bon criteri. No hi ha cap document que confirme l'autoria de Starnina, però la tècnica italiana aportada en aquesta obra a més de la presència de pintors italians a València són proves per les quals no descartem la intervenció de mans italianes en l'obra.

APARICI, (1248, València)

Pintor.

Aquest seria un dels primers pintors establits a València després d'ésser conquerida. Després de la reconquesta del Regne de València, el rei Jaume I repartí, entre els homes que l'acompanyaven, les cases i terres que van ser conquerides. Aquests repartiments s'escripturaren al “Llibre del Repartiment” del segle XIII.

“Guillelmo Scribe, notario domini regis, per hereditatem francham domos in Segorbio, que fuerunt de Azmet Amal[a]ssan, et domos de Abdella Mazot, et ortum de Hamet Abdellalez, et maleolum vinee de Jucef Adub, et vineam XX peonatarum in Supenam, et tres iovatas terre in Albalato in quadrella Aparicii p[ic]toris. In obsidione Luxén, VII idus aprilis.”²⁰⁸

²⁰⁷ ARV. *Notal de Bernat Colomer*, núm. 2.796.

Cerveró, 1964, p. 111; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 466, doc. 876; Mocholí, 2009, p. 152.

²⁰⁸ *Llibre del Repartiment*, llibre 2, f. 53.

Cerveró, 1963, p. 71; *Llibre del Repartiment*, 1979, p. 225, assentament 2.472; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 29, doc. 8; Mocholí, 2009, p. 671.

ARAGONÉS, Macià (València, 1401)

Pintor.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques per a l'embelliment de la ciutat, la qual cosa origina unes despeses, sent aquestes anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València.

En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Macià Aragonès, que rebé diverses pagues.

“46r.

Ítem, en Macià Aragonés, pintorIII sous ...VI diners.”

(...).²⁰⁹

ARAS, Joan (1409, València)

Pintor.

Obra: tapins.²¹⁰

A l'any 1409 es documenta la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous, en la qual el pintor Joan Aras dona 9 sous a Bernat Savellànedà, present, per resta d'una quantitat major i un parell de tapins valorats en 4 sous.

“En Joan Aras, pintor, *ex confesione* fon condepnat en donar e pagar a n Bernat Çavellànedà, present, nou sous restants de major quantitat, e d'altra part un parell de tapins negre o quatre sous per stimació de aquells. Pagar dins V dies, sots pena del quart.”²¹¹

ARAVOT,²¹² Pere (1391-1441, València)

Pintor i imaginair.

Obra: imatge de Jesucrist crucificat, restaura retaule de la Verge de la Porta del Mar.

El 1391²¹³ Pere Aravot va rebre l'encàrrec de pintar la imatge de Jesucrist crucificat, per a la capella dels jurats de la Casa de la Ciutat de València. És una notícia a tenir en compte, així com les següents, per a un futur l'estudi del pintor.

Cinc anys després, en setembre de 1396, aquest pintor, habitant de València, apareix com a testimoni de l'època atorgada per Domènec Navarro, prevere de l'església de Sant Martí de València, en la qual reconeix que els pintors Bartomeu Avellà i Joan Llätzer, com a marmessors del testament de Guillem March, veí d'Eivissa, li han pagat 33 sous, pels serveis oferts en les exèquies del difunt. Al mateix mes i any va fer de testimoni del rebut signat pel *sabater* Pere Vinyes, majoral i clavari de la confraria de Sant Jordi de València, pel que se sap que els pintors Bartomeu Avellà i Joan Llätzer, com a marmessors del testament de Guillem March, veí d'Eivissa, li han pagat 64 sous, per més serveis oferts en les exèquies. Finalment, el 13 dels susdits mes i any, Pere Aravot està documentat, junt amb el també pintor Sanç Villalba, actuant com a testimonis en una procuració.

²⁰⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 23, 106, 107, 108 i 109; Mocholí, 2009, p. 153.

²¹⁰ Sabates de moda durant els segles XIV i XV. L'ofici de tapiner, també anomenat *chapiner*, està relacionat amb l'ofici de sabater. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

²¹¹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 31, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 71; Mocholí, 2009, p. 154; Tolosa, Company, Aliaga, 2011. p. 200. doc. 406.

²¹² També *Arabot*.

²¹³ ARV. *Notal de G. Ferrer*. (No es conserva cap volum d'aquest notari a l'arxiu.)

Alcalhalí, 1897, p. 52. (l'autor no diu d'on fou exhumada la notícia); Sanchis i Sivera, 1912 (2) p. 218; 1914, p. 8; 1928, p. 21; 1930, p. 21.

No hi ha més notícies del pintor fins 1398, any en el que contrau matrimoni. Dit contracte és atorgat per Joan Mateu, *agricultor*, veí del lloc anomenat de l'Hort del monestir de Sant Agustí de València i la seua muller Sibil·la, els quals doten a la seua filla, Clareta, amb 30 lliures i un augment de 15, fent un total de 45, per a casar-se amb ell. Pere Aravot reconeix que ha rebut la dot. Van ésser testimonis el pintor Miquel Gil i els *agricultors* Pere Galdra i Antoni Just, veïns de València.²¹⁴ A la mateixa data, 3 de març de 1398, està l'encapçalament del document anterior, però ara al llibre notarial.

“(…) attendentes nos dicti coniuges collocasse vos Claretam,²¹⁵ puellam, filiam nostri dictorum coiugum et sororem mei dicti Blasii in matrimonium cum Petro Aravot, pictore vicinoque Valencie.”²¹⁶

Interessant notícia la documentada a l'any 1398, per la relació entre el pintor i Jaume Esteve, *imaginaire*, els quals actuaren com a testimonis en cert document.

Al mes de maig del mateix any, el 1398, procedeix judicialment com a testimoni en l'inventari “post mortem” dels béns de Maria, vídua de Bernat Castell, veí de València, fet pels seus marmessors Antoni d'Exarch, pintor i Martí de Mora, *llaurador*.

Des de 1398 fins 1414 hi ha una mancança documental. Al dit any el pintor va fer de testimoni el carregament d'un censal o cànon anual.

Al mes d'abril de 1415 testimonia en l'època atorgada per Isabel, muller del pintor Bartomeu Avellà, ciutadà de València, per la qual rep 200 florins d'or de Bernat Llagostera, *boter*, per raó de transaccions fetes entre els dos, amb motiu del dot de Maria, primera dona de Bernat Llagostera i germana de la dita Isabel.

Dos anys després, el 1417, Pere Aravot va testimoniar, junt amb el pintor Francesc Samaysó, en la venda d'una cafissada de vinya efectuada pel també pintor Bartomeu Avellà.

De nou hi ha un buit documental d'uns onze anys. Es té notícies del pintor pel pagament d'abril de 1429, pel que va rebre certa quantitat pels treballs de restaurar el retaule de la Verge, que estava a la Porta del Mar de València. Aquell va ésser atorgat per Antoni Roca, *mercader i sotsobrer* de Murs i Valls de dita ciutat. Actua com a testimoni el pintor Jaume Miró. Aquesta documentació fou rebuda per en Pere de Besalú, *notari* escrivà de les dites obres al llibre de Fàbrica de Murs i Valls de València.

“(…) pro reparatione retauli Beate Marie Virginis portalis de Marie, (…).”²¹⁷

Finalment, en el 1441 es té notícia del pintor que ens ocupem per actuar com a testimoni en un pacte.

ARCÍS, Joan (1412, València)

Pintor de tapins.

En juliol de 1412, Joan Arcís està documentat per ser deutor del també pintor Francesc de Miralles, per raó de treballs.

²¹⁴ ARV. *Notal de Bernat Colomer*, núm. 2.796.

Cerveró, 1963, pp. 71 i 72. Aquest autor dóna data de 1397. *Protocol de Bernat Colomer*, lligall 494.

Tolosa, 2003, p. 324, doc. 870; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 451 i 452, doc. 843; Mocholí, 2009, p. 156.

²¹⁵ A l'original taxat “*filiam*”.

²¹⁶ La resta en blanc.

ARV. *Notal de Bernat Colomer*, núm. 2.796.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 452, doc. 844.

²¹⁷ AMV. *Llibre Fàbrica de Murs e Valls*, núm. 1·1-1, f. 25.

Mocholí, 2009, p. 156.

“En Jhoan Arcís, pintor de tapins, qui stà prop la casa de Micer Johan d’Abella, *ex confesione* fon condepnat, en donar e pagar, a-n Francesch de Miralles, pintor, present, XVI sous, III diners, los quals li deu de fàhenes, dins X dies sots pena del quart. (...).”²¹⁸

De novembre és la notícia per la qual se sap d’aquest pintor pel deute que té amb Guillem Porcar. Ha de pagar-li 10 florins o bé la restitució de dos peces de drap d’alcandores de fil d’Almeria.

ARDENAL, Martí (1400, València)

Pintor.

De Martí Ardenal hi ha referència documental per l’època que atorga, per la qual reconeix que Caterina, sogra seua, li dóna 40 lliures pel dot de la seua filla Caterina, esposa d’aquell.

“Ego Martinus Ardenal, pictor, vicinus Valencie, de certa sciencia et gratis, cum hoc instrumento confiteor vobis, Catherine, socerum mee, similiter presenti, quod dedistis michi quadraginta libras, quas michi constituistis in et pro dote dicte Catherine, sponse mee.”²¹⁹

ARMER, Guerau²²⁰ (1246-1279, València)

Pintor.

Guerau Armer és un dels pintors documentats al segle XIII. La primera notícia d’aquest està datada al 1246. En dit any, i en presència de Guillem de Jaca, *notari* públic de València, s’atorga el document per la venda feta per Drogo, *cavaller*, i la seua muller, Toda Peris, d’un hort situat a l’Alcúdia de València a Pere Armer, a la seua muller Maria Peris, al pintor Guerau Armer i a la muller d’aquest.

Cinc anys després, a l’any 1251, torna aparèixer al document de trasllat del testament del pintor Pere Armer.

A l’any 1257, de nou estan documentats els pintors Guerau i Pere Armer per arrendament de certes qüestions entre ells, sobre la divisió d’un camí o un carrer, que hi havia entre l’hort que Bernat Micó tenia pels *monjos* d’Escarp (“Scarp”) i el camp amb mur de Pere Armer, difunt, marit de Maria, que era ara dels seus hereus.

Nou anys després, al 1266, el pintor juntament a la seua muller, atorgaren la venda d’un alou a Bernat Oliver, gendre seu, valorat en 380 sous reials de València, com a dot de la seua filla Benvinguda, en presència del *notari* Jaume de Castro Sarraceno.

La següent notícia ja correspon a l’any 1278. En aquest any es registra la donació dels béns de Raimon Armer, fill del pintor Pere Armer, a Guerau Armer i a la seua muller Maria, amb motiu de l’entrada del dit Raimon a l’orde dels Germans de la Penitència de Jesucrist.

Per últim, un any després, el 1279, el pintor amb la seua muller, Maria Peris, feren pacte d’evenció amb Guillermo Bosch sobre possessions a l’Alcúdia de València. Al dit any, el 10 d’agost, està documentat com a propietari i fiduciari de certa venda de terres situades a l’Alcúdia.

“Sit omnibus notum, quod nos, Bernardus Olivarii, olim vicinus Valencie et nunc habitator de Torres Torres, et Benvenguda, eius uxor simul et uterque nostrum

²¹⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm 34, mà 8.

Cerveró, 1963, p. 72 (aquest autor dona data del 26 de juliol); Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 288, doc. 576.

²¹⁹ AMDA. *Protocol de Miquel Bataller*.

Cerveró, 1965, p. 24; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 490, doc. 948; Mocholí, 2009, p. 157.

²²⁰ L’autor de la notícia, Cerveró, publica *Guerau*, quan en altres el cita com a *Gerald o Giral*.

insolidum per nos et omnes successores nostros et ex certa sciencia, cum hoc presenti publico instrumento perpetuo valituro vendimus et concedimus vobis, Guillelmo de Boscho, sellario, vicino Valencie, et vestris perpetuo pro vestro proprio alodio, libero atque franco quendam trocium terre nostrum situm in Alcudia iuxta Sanctum Iulianum, confrontatum in orto monacarum Scarpaii, et in terram quam Guilabertus emit a Maria Amargosa et in terra Gueraldi, pictoris, et de aliis partibus in viis publicis, pro quadringentos et decem solidos regalium Valencie. Damus vobis et vestris fideiussorem salvitatis ad forum Valencie, Gueraldum, pictorem, vicinum Valencie, patrem meum Benvengude.

Quod est actum Valencie, IV idus augusti anno Domini MCCLXX nono. Sig[+]num Bernardi Olivarii. Sig[+]num Benvengude, eius uxoris iurantis venditorum. Sig[+]num Gueraldi, pictoris, fideiussoris predictorum, qui hoc concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt Berenguarius de Fabarçano, Vitalis de Ramoneto, Dominicus Paschalis, Garcias Petri Dueso, milites, et Raymundus de Ripullo.

Sig[notarial]num Petri de Sancto Iohanne notari publici Valencie qui hoc scripsit et clausit loco die et anno prefixis.”²²¹

ARMER, Pere (1246-1278, València)

Pintor.

De Pere Armer hi ha una primera referència documental de l'any 1246. En dit document, fet en presència de Guillem de Jaca, *notari* públic de València, es registra l'atorgament per la venda feta per Drogo, *cavaller*, i la seua muller Toda Peris, d'un hort situat a l'Alcúdia de València al sudit pintor, a la seua muller Maria Peris, al pintor Guerau Armer i a la seua muller Maria.

Cinc anys després, el 1251, del testament del pintor es fa el trasllat, en el que es cita al pintor Guerau, marit de Maria Peris, filla del testador i de Maria Peris.

A l'any 1257, de nou apareixen documentats Guerau i Pere Armer per la concòrdia signada per certa qüestió entre ells. Aquesta al·ludeix a la divisió d'un camí o un carrer que hi havia entre l'hort que el ciutadà Bernat Micó tenia pels *monjos* d'Escarp (“Scarp”) i el camp murat del dit pintor, Pere Armer, ja difunt, marit de Maria, i ara dels seus hereus.

Finalment està documentat al 1278. Al dit any es fa constar la donació dels béns de Ramon Armer, fill de Pere Armer, al pintor Guerau Armer i a la seua muller Maria, amb motiu de l'entrada de dit Ramon a l'orde dels Germans de la Penitència de Jesucrist.

ARNAU, Guillem (1392-1407, Mallorca, València, Barcelona)²²²

Pintor del rei. Imaginaire.

Obra: “Els preludis del Juí (Judici) Final”.

Sobre Guillem Arnau, Carderera i el comte de la Viñaza publicaren una notícia que data entre els anys 1392-1410, per la qual l'atribuïren una obra que existí en la ciutat de Mallorca, en l'antic col·legi que funda Ramon Llull. Dita pintura representa: “Els preludis del Juí (Judici) Final”, en la qual apareixen el rei Ferran d'Antequera amb la seua muller Isabel d'Alburquerque, envoltats d'altres personatges històrics, al fons a un costat els predestinats i a l'altre els condemnats mentre que a la part superior es representen els apòstols. La dita notícia, de les primeres que tenim del pintor, fa referència de l'encàrrec reial, la qual cosa indica la relació d'aquest pintor amb la cort.

²²¹ ACV. *Pergamí*, núm. 1.360.

Cerveró, 1956, p. 97, núm. 6; Olmos, 1961, p. 74, núm. 579; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 30 i 31, doc. 15; Mocholí, 2009, pp. 158 i 159.

²²² Es desconeix si aquest pintor és família dels també pintors Pere i Joan Arnau (1318).

Aquesta situació queda confirmada per un altre document de l'any 1392, en el que s'expressa que aquest pintor té permís del rei per a portar armes prohibides. A més s'ha d'afegir els registres notariaus de Barcelona, els quals donen referència que, el dia 9 de desembre de 1394, es féu l'anul·lació de guiatge, aquest atorgat pel rei Joan, a Guillem Arnau, àlies Maçana, per anar a l'illa de Sardenya.

“Nos, Iohannes, Dei gratia, rex Aragonum, et cetera. Quia vos, fidelem nostrum Guillermm Arnaldi, pictorem, oriundum civitatis Maioricarum, nunch vero habitorem civitatis Valencie, ut aliquorum relacione percepimus aliqui hostes vestri prosequuntur odio capitali ob quod et aliter armatum et cum armatis hominibus incedere multociens vos oportet me (...).

Datum Valentie, vicesima die decembris, anno a Nativitate Domini millesimo trigesimo nonagesimo secundo regnique nostri sexto. Vidi Sperendeus. Rex Ioannes. Dominus Rex mandavit michi, Bernardo de Jonqueiro.”²²³

Les notícies referents Guillem Arnau²²⁴ a València, el 1399, són com a testimoni de cert document.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diversos treballs, la qual cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Claveria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Guillem Arnau, que rebé diverses pagues.

De nou hi ha referència, a l'any 1402, d'aquest pintor per la compra una esclava, d'origen tàrtar, anomenada Cristina. La compra i venda d'esclaus era una pràctica habitual entre alguns pintors.

“Tersia Çabata, uxor quondam honorabilis Jacobi Jaufridi, in legibus licentiati, habitatoris Valencie, cum presenti instrumenti vendo vobis Guillermo Arnau, pictor, civi eiusdem civitatis, quandam servam seu sclavam de genere tartarorum, nomine vocata Cristina, etate quadraginta annorum, pretio videlicet triginta libras et octo solidos.”²²⁵

En agost de 1403 actua com a testimoni en un document d'època, aquesta signada pel marmessor de Sibil·la de Boil, per la paga d'un censal.

Finalment, el 1407, apareix com a procurador de Ferran Saurí, *llaurador* d'Oriola. Acte documental que es va fer pel *notari* Francesc Savartés.

“En guillem Arnau, pintor, procurador d'en Ferrando Sauri, laurador, qui està en Oriola, per taxació feta per lo discret en Francesch Savartès, notari, al qual lo justícia [...] fon, *causa cognita*, condemnat (...).”²²⁶

²²³ ACA. *Registre*, núm. 1.904, ff. 187-187v.

Puiggarí, 1880, p. 81; Viñaza, 1889, pp. 17-19; Llompart, 1980, p. 105, doc. 182; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 359 i 360, doc. 627; Mocholí, 2009, p. 161.

²²⁴ A l'original *Arnaldi*.

²²⁵ APPV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 21.909.

Cerveró, 1963, p. 72; Llompart, 1980, p. 106, doc. 183; Mocholí, 2009, p. 162.

²²⁶ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 29, mà 3.

Cerveró, 1963, p. 72; Tolosa, 2003, p. 416, doc. 1251; Mocholí, 2009, p. 162; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 152, doc. 304.

ARNAU, Pere i Joan (1318, València)²²⁷

Pintors.

Obra: draps de pinzell.²²⁸

A l'any 1318, Pere Arnau i Joan Arnau,²²⁹ pare i fill, ambdós pintors de draps de "pinzell", reberen una reclamació, efectuada davant el justícia de València, de Francesc Escrivà, per dos retaules de drap que havien convingut fer. Aquesta referència de l'existència a València de pintors que realitzaven diferents encàrrecs a la de facturar retaules, dona a entendre el nivell econòmic, social i, sobretot, artístic que s'encontrava la ciutat als segles XIV i XV.

Aquests tipus d'obres, els retaules de drap, que són de tradició molt antiga i que venen d'altres civilitzacions anteriorment a Crist, servien per cobrir els interiors de les esglésies de tipus romànic. Els retaules adornaven murs i parets dels edificis religiosos que eren coberts per aquests draps, a més també es posaven a la capçalera de l'església, normalment sota l'ara, però no sols el seu ús era en aquest edificis sinó que també ornamentaven les cases, fins i tot era un ús domèstic com està comprovat pels documents.

“VIII kalendas setembris. Devant vós, senyor en Jacme Scrivà, justícia de València, proposa clamant en Francesch Scrivà, contra en Pere Arnau et Iohannes Arnau, fill d'aquell, pintors, dient en juhí contra aquells que dits Pere et Johan, pintors, convingueren al dit en Francesch, no contrastant una carta entre ells feita, que farien al dit en Francesch II retaules de drap, l'un dels quals hauer de longària XV palms, d'amplària VII palms, ço és, lo drap qui està damunt l'altar, e l'altre drap de XII palms de largària e IIII palms e mig d'amplària, de pintura, per preu de XVIII lliures, del qual preu li à pagats L sous (...).”²³⁰

ARNAU, Pere (1431, València)

Pintor.

El pintor que ens ocupa, Pere Arnau, dona procuració al *notari* Bernat Terissa, ciutat de València.

“Ego, Petrus Arnau, pictor civis Valencie, ordino procuratorem meum, vos discretum Bernardum Terriça, notario dicte civitates.”²³¹

ASOSA, Bartomeu (1425, València)

Pintor.

Al document, en el que es redacta el retorn d'una cafissada de vinya del *llaurador* Guillem Conques a *fra* Jaume, *mestre general* de l'ordre de la Mercè, està present com a testimoni el pintor que ens ocupa.

²²⁷ Es desconeix si aquests pintors són família del pintor Guillem Arnau (1392-1407).

²²⁸ “(...)En la comunicació que presentem ens volem centrar precisament a evocar i rememorar els rics teixits que va posseir la Seu Vella i que envoltaren el cerimonial litúrgic, ja sigui en forma d'“empal·liats”, que comprenen des de “draps de pinzell” a “draps d'or”, o bé en forma de tapissos, els famosos “draps de ras”, ja a finals del gòtic i endegat el Renaixement (...)” “Recuperar l'esplendor d'un passat: els teixits sumptuosos a la Seu Vella de Lleida en època baixmedieval.” *Rememorar els artefacta, atifells, atuendos*. Francesc Fité Llevot; Alberto Velasco González.

²²⁹ L'autor de la cita, Cerveró, no especifica els noms dels pintors, però nosaltres hem fet revisió de l'original per a transcriure'ls.

²³⁰ ARV. *Justicia Civil*, núm. 24.

Cerveró, 1960, p. 228; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 48, doc. 59; Mocholí, 2009, p. 163.

²³¹ APPV. *Protocol de Pere Todo*, núm. 1.949.

Cerveró, 1963, p. 72; Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*

AUGER, Jaume (1423, València)

Pintor.

Obra: nou campanar.

El *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, atorga pagament de 4 sous a Jaume Auger, per encalçar l'exterior del nou campanar de la seu i per col·locar un alacrà de ferro.

“Ítem, lo dit dia paguí a n Jacme Auger, pintor, qui lo dit dia per lo campanar nou de la Seu de València s'era acalat de part de fora per metre un alacrà de ferra per un altre qui s'era trencat: IIII sous.”²³²

AUSIÀS²³³ (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Des de 1431 fins 1439 està desglossada, als llibres d'obra de la catedral de València, la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura de la capella major de la seu. L'encomanda que rebé, el 1432, el pintor Miquel d'Alcanyís per part de la seu de València, fou de força envergadura per la qual cosa es va veure en la necessitat de l'ajuda i col·laboració d'altres pintors, entre ells s'encontrava el pintor Ausiàs. L'encàrrec consistia en representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, col·laboraren també els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

“(…).

[f. 59]²³⁴ Dijous a XVIII de setembre del sobredit ayn obraren en la dita obra:

Pintors:

(…).

Ítem Auziàs Pintor, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

En aquesta sobredita jornada per tal com en Garcia Sarrià e en Miquel Alcanyís, cascú per si volia fer carmini per veure qual exiria pus bell per a la dita obra, convenchme comprar per al dit carmini les coses següents:

(…)”

[f. 60]

E continuant la dita obra de la pintura de la capella major de la Seu, dilluns a XXII de setembre del sobredit ayn M CCCC XXX dos obraren:

Pintors:

(…).

Ítem Auziàs Pintor, IIII sous.

Ítem Stheve Pla, IIII sous.

Ítem Berthomeu Çacoma, IIII sous.

²³² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-29, f. 67.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 34; 1930, p. 96; Mocholí, 2009, p. 165; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 662, doc. 1.189.

²³³ Malgrat el document sols s'esmenta *Ausiàs*.

²³⁴ Document inèdit, Sanchis i Sivera fa referència aquestes notícies a *La Catedral*. Op. Cit.

Comprí aquesta jornada IIII e lliures III onzes de blanch per tal que com lo que havien agut de casa de Peroç Andreu de hon prenia les colors no era bo per a aço que-l volien los pintors, lo qual blanch costa a raó de I lliura.

(...)»²³⁵

Al mes d'octubre de 1433 quedaren consignats, al llibre d'obres de la catedral de València, per diversos treballs els següents pintors: Miquel d'Alcanyis, Berenguer Mateu, Joan Esteve, Arnau Gassies, Bartomeu Çacoma, Bartomeu Canet, Miquel d'Alforja, Antoni Carbonell, Pere Navarro, Ausiàs "pintor", Joan Julià, *mosso* d'Alcanyis.

AUTONA, Nicolau d' (1304, València)

Mestre d'obres.

La Seu de València, edificada damunt d'un temple romà i més tard mesquita, va rebre tota una sèrie de transformacions durant els segles XIII, XIV i XV adoptant elements de la França gòtica i que, finalment, li donaren un caràcter gòtic. A l'any 1262, és quan es col·locà la primera pedra. L'impulsor d'aquesta construcció fou fra Andrés Albalat, monjo dominic aragonès, *canceller* del rei, gran viatger i coneixedor de països com França i Itàlia. Per escometre els diversos projectes de tal envergadura, hi hagué tota una sèrie d'artífexs que treballaren per a la construcció de la catedral: *arquitectes, vidriers, pintors, picapedrers* etc. Al cap davant de tots ells hagueren *mestres d'obres*, responsables de portar endavant la tasca, entre dits mestres comptem amb Nicolau d'Autona, que se li nomenà, el 26 de desembre 1304²³⁶, *mestre major* de les obres de la seu de València, fent-se càrrec de tots els treballs relatius a vidrieres, imatges, pintures i obres, rebent cada dia 2 sous i mig de paga, amb caràcter vitalici, afegint-hi 15 sous pel lloguer d'un habitacle degut, i com bé diu el seu cognom era forà, de la ciutat d'Autun, situada a la Borgonya.

“VII kalendas ianuarii MCCIII. Noverint universi quod nos, Raymundus, divina miseracione, episcopus Valentinus, et totum capitulum eiusdem, ad honorem Dei et gloriose Virginis Marie matris eius, de voluntate expressa Iacobi de Manso, operarii ecclesie sancte Marie sedis Valencie, facimus et constituimus vos, magistrum Nicholaum de Autona, magistrum maiorem operis sedis predicte, ita quod omnes alii operantes ibidem sint sub vobis ad ducendum, dirigendum, faciendum et construendum fideliter et diligenter ac sufficienter opus predictum. Assignantes et conferentes vobis pro beneficio personalii seu stipendio vestro, duos solidos et dimidium regalium Valencie, percipiendos die qualibet toto tempore vite vestre, tam die, scilicet, feriata quam non feriata, et tam in egritudine quam sanitate, dum presens tamen fueritis in civitate Valencie, quod utilitate vel facto eiusdem operis dum vos contingerit absentare de voluntate et consensu nostro ac licencia speciali, dictos duos solidos et dimidium percipiatis, scilicet, quindecim denarios de porcione quam fabrice eiusdem operis nos capitulum predictum assignavimus, et residuos quindecim denarios de caxia comuni operis supradicti. (...).

Testes huius rei sunt Raymundus de Troulicario, miles; Martinus Trestell, Marchus de Gineta, presbiteri, Iacobus de Naval, vicinus Valencie, et ego R. Valencie episcopus subscribo. Ego G. de Valleviridi, canonicus Valencie, suscribo. Signum Jacobi Martini, notari publici Valencie qui hec scribi, feci et cum raso et emendato in septima linea ubi dicitur 'ita quod nos', et etiam cum raso et emendato [...] die et anno prefixis.»²³⁷

²³⁵ ACV. *Llibres d'obra de la Catedral*, lligall núm. 1.479, ff. 37 i ss.

AMDA. González Martí. Manuscrit del dit autor.

Sanchis i Sivera en: *La Catedral...* Op. Cit. 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55 - 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117- 121; Aliaga, 1996, pp. 202-204; Tolosa, 2003, pp. 686-688, doc. 2.111; Mocholí, 2009, pp. 166 i 167.

²³⁶ Cerveró dóna data del 16 de desembre i no publica la transcripció del document. (Autun, Borgonya). Vidrieres.

²³⁷ ACV. *Pergami*, núm. 440.

AVELLÀ, Bartomeu (1381/1396-1450, València)²³⁸

Pintor de cofres.

Obra: canelobres, senyals, caixes i escambells²³⁹ de fusta, imatges per a galeres, teïnat de la Casa de la Ciutat i claustre església de la Casa de Calatrava de València.

A l'any 1381 apareix documentat un tal Bartomeu Amella²⁴⁰ en l'inventari dels seus béns. És una notícia summament interessant ja que en aquest es detallen peces de pintura, imatgeria i orfebreria. Fins i tot ser un document important no sembla que siga del pintor Bartomeu Avellà, que està documentat des de l'any 1396 fins 1439. És possible que foren parents. El cognom del primer, segons transcripció de l'autor, Sanchis i Sivera, és Amella, però podria ser Anella o Avellà, però creiem que són dos persones diferents, a més ho confirma l'inventari, document que s'escriptura i es publica quan una persona és ja difunta.

Com s'ha dit anteriorment, des de 1396 es té notícies Bartomeu Avellà. El 2 de setembre del susdit any, Guillem Marc, veí d'Eivissa, nomena com a marmessors del seu testament a Joan Llätzer i al dit pintor amb el testimoni de Joan Pelegrí, també pintor. Al següent dia, el 3, es redacta un codicil pel que Guillem Marc deixa al pintor Bartomeu totes les armes que té, un arnés i dotze fusos cairats. El 5 del dit mes, s'escriptura l'inventari de Guillem March fet per Bartomeu Avellà i el també el pintor Joan Llätzer com a marmessors del testament d'aquell. Actua com a testimoni Joan Pelegrí, pintor.

Del dia 9 del dit mes i any hi ha una àpoca atorgada per Domènec Navarro, *prevere* de l'església de Sant Martí de València, en la qual reconeix que els dits pintors, Bartomeu i Joan, com a marmessors del testament de Guillem March, li han pagat certes quantitats pels serveis oferits en les exèquies del difunt. Hi ha una segona àpoca amb la mateixa data que fou atorgada per Pere Vinyes, *sabater* i *majoral* de la confraria de Sant Jordi de València, en la qual va reconèixer que els dits pintors li pagaren certes quantitats pels serveis fets en les exèquies del dit difunt, Guillem March. En ambdós èpoques es compta amb el testimoni del pintor Pere Aravot.

El dia 11 de setembre del mateix any, el 1396, actua com a testimoni en una pau i treva registrada documentalment.

“(…).

Testes fuerent ad predicta omnia et singula vocati, Bartholomeus Avellà, pictor, Sancius d'Oblites et Dominicus Natalis, textor Valencie cives.”²⁴¹

Del 15 de setembre de 1396, hi ha referència de dos èpoques i una procuració de Bartomeu Avellà i del també pintor Joan Llätzer. En la primera Ramon Amalric, *apotecari* de València, reconeix que els dits pintors, com a marmessors del testament de Guillem March, li han pagat una certa quantitat per la compra de ciris i encens per a la sepultura del dit difunt. Tanmateix en la segona època, atorgada per Benvinguda, vídua de Guillem Carbonell, *draper* València, s'adona que Avellà i Llätzer, com a marmessors, li pagaren una certa quantitat per la roba emprada en la mortalla del dit difunt. També la procuració atorgada a favor del pintor Miquel Ferrer, ciutadà de València, per la qual els dits pintors, Bartomeu i Joan, com a marmessors li donaren poders. Aquest acte notarial compta amb el testimoni del pintor Joan Pelegrí. Finalment, Ramon Comes, *apotecari* de València, signa

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 7 i 8; 1930, p. 7; Cerveró, 1956, p. 98; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 33 i 34, doc. 21; Mocholí, 2009, p. 168.

²³⁸ Possiblement fou aprenent del pintor Pere Nicolau, o, al menys, mantenia contacte professional.

²³⁹ Tamboret de poca alçada en què es posa alas peus quan s'està assegut. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

²⁴⁰ L'autor de la cita publica i transcriu Amella, potser Anella o Avellà, però no creiem que es tracte de la mateixa persona, doncs aquesta està documentada des de l'any 1396 amb el nom de Bartomeu Avellà.

²⁴¹ ARV. *Notal de Domènec de Folch*, núm. 2.806.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 419, doc. 751; Mocholí, 2009, p. 170.

època de 77 sous a Avellà i Llätzer, per diverses medicines que van ser comprades per la malaltia del difunt.

Les següents referències documentals del pintor que ens ocupa, estan datades des dels anys 1398 fins 1402. El 26 d'abril de 1398 va fer de testimoni en un document de censos atorgats per Jazpert de Valleriola, ciutadà de València. Tres dies després, el 29, de nou està esmentat com a testimoni en altre document.

El 1401, Bartomeu Avellà representa a Joan de Bonaventura, convers, *sastre*, per brega d'aquest amb armes tretes.

Al mes de gener de 1402, Avellà va fer de testimoni de Bernat Soler i Joan Fuster sobre certa qüestió, davant el justícia civil de València. Després, al mes de juliol, es documenta la seua proposició per qüestions de la co-marmessoria del testament de Bartomeu Sanxo, *pescador* i ciutadà de València, en la qual foren nomenats ell i el *fuster* Guillem Ferriol, renunciant aquest últim al càrrec. Dit pintor anomena a Pere Llätzer, *notari*, cosí germà del difunt, com a marmessor de dit testament. En agost, Avellà i el *notari* Pere Llätzer van vendre en una subhasta pública una cafissada de vinya a l'Altell, a l'horta de València, com a marmessor del dit pescador, Bartomeu Sanxo.

Dos anys després, el 1404, entre els mesos de gener i febrer s'escriptura una notícia summament important per la informació que aporta. Es registra la relació que presenta els béns del mestre Marçal de Sas, per part de la cort del justícia dels CCC sous, per pagar el que devia a Bernat Castellar, *batifulla*. La dona del mestre Marçal, pel seu dret foral del dot, reclamà que podia comprar els béns del seu marit subhastats per la cort, però que abans hauria de pagar a Bernat Castellar. També Bartomeu Avellà, pel poder que té sobre els béns del dit mestre Marçal, promet tornar aquells per aquells o per suma d'aquells 60 lliures reials de València. Actuaren com a testimonis els pintors Bartomeu Forner i Joan Arbepí (Albessí). I féu de comprador el també pintor Gonçal Peris.

A l'any 1405, el *sotsíndic* del Consell de València, taxa els danys efectuats dels albergs cremats al carrer de Sant Francesc, entre els quals hi apareixen els del Bartomeu Avellà i del pintor Antoni Roca.

Tres anys després, en gener de 1408 aquest pintor actua com a testimoni per la venda d'una casa en la parròquia de Sant Andreu de València. En febrer hi ha una nota de referència, quedant la resta en blanc. Citat en el document del 1408 com a coneixedor de l'obrador de Pere Nicolau.

El document de l'any 1409 informa que un tal n'Avellà, d'ofici pintor, és *prohom* de la parròquia de Sant Martí, de la ciutat de València.

Al mes d'octubre del dit any, s'efectua la venda d'un censal que atorgaren el pintor i la seua esposa Isabel i Antoni Roca, àlies Gangali, *candeler*, a Ferrer Serves, *llaurador*, com a curador de Joana, filla d'Antoni Mestre, de 70 sous de cens pel preu de 60 lliures.

A l'any 1411, en març atorga època, en la qual confessa haver rebut del marmessor de l'últim testament de Mateua, muller del difunt Garcia Pereç, *fuster* de dita ciutat, 10 florins d'or, els quals li devia dita difunta per diversos treballs. Al mes de maig actua com a testimoni del carregament d'un censal de sous fet per Vicenta, vídua del *pescador* Bartomeu Sanç. En aquest document s'esmenta que el 28 de juliol de 1422, al quitament del censal el pintor que ens ocupa era *majoral* de la confraria.

La següent notícia que està documentada el dit mes i any, el 1411, resulta molt interessant. Aquesta es refereix a un encàrrec que se li ha fet, es tracta de pintar cinc imatges per a cinc galeres, pel que rep 50 sous, signant època per la dita quantitat.

A l'any 1413 està documentat en una època més tipus de treballs que feia. Aquesta va ésser atorgada pel dit pintor, per la qual rep certa quantitat de la Batlia del Regne de València, per pintar sis canelobres de fusta i corda.

“(…) pro depingendo sex *canelobres fusta de corda* iussu vestri ad opus regalis domini regis (...).”²⁴²

El 2 de maig de 1414, el pintor que en ocupa procedeix judicialment com a testimoni en una època.

Al mes de desembre atorga època, reconeixent que ha rebut 11 florins de la Batlia general del Regne de València, els quals li van ser taxats pel pintor Joan Moreno i Francesc Ferrer, *moneder*, per la pintura de tres senyals.

“(…) los quals a mi són stats taxats per en Francesc Ferrer, moneder e en Joan Moreno, pintor ciutadans la de dita ciutat per rahó de tres senyals (...), çò és, los dos en lo portal de fora del Rey del dit senyor rey, la hu senyal reyal stès d’aur fi, e l’altre senyal reyal e de Cicília, e lo terç senyal en la porta lo palau de la senyora reyna, del senyal de la dita senyora reina.”²⁴³

Al mateix mes i any va atorgar època, per la qual va rebre de la Batlia general del Regne de València certa quantitat, pels treballs de preparar unes caixes de fusta, en les quals estaven els paraments de la festa del rei.

“(…) pro engrutando, entelando e seu endrapar caxias fusti, in quibus erant paramenta festi coronationis dicti domini regis, et pro conservando ipsa paramenta ab aqua (...).”²⁴⁴

A l’any següent, el 1415, en gener es redacta un assentament de pagament per la quantitat de 44 sous, preu per pintar dotze escambells de fusta amb els senyals reials.

“[*al marge*:] Missions necessàries e època.

Ítem pos en data, los quals per mi liurà lo dit en Ciurana a·n Berthomeu Avellà, pintor de la ciutat de València, per salari seu e treballs de pintar dotze scabells de fusta a senyal reyal. Tot és per a obs del senyor rey. Et ha-n’í època, closa per lo scrivà de la mia cort a XXIII dies de janer de l’any MCCCCXV: XXXXIII sous.”²⁴⁵

En febrer del dit any està documentat per la seua actuació com a testimoni de la venda d’una casa, aquesta feta pels germans Cardona a Pere Fuster. En març actua com a testimoni per la venda d’una casa feta per Francesc Majoral.

Al mes d’abril del dit any, el 1415, es redacta l’època atorgada per la seua muller, en la qual reconeix haver rebut, 200 florins d’or de Bernat Llagostera, *boter*, per raó de transaccions fetes entre els dos, amb motiu del dot de Maria, primera dona de Bernat Llagostera i germana de la dita Isabel. Actua com a testimoni el pintor Pere Aravot.

En gener de 1416 es documenta la venda d’un violari per 31 sous, 7 diners i òbol, carregats originalment al pintor que ens ocupa.

En desembre de 1417 és dóna referència a una vinya del pintor per la venda d’una altra al terme de Benimassot, feta pel *fuster* Andreu Estopinyà i la seua dona Isabel, a Francesc Gil, *paraire*, amb el testimoni del pintor Pere Solivella. Al mateix mes efectua, junt a la seua dona Isabel, la venda d’una vinya de la seua propietat. Al document es compta amb el testimoni dels pintors Pere Aravot i Francesc Samaysó. Per aquesta venda signa, junt amb

²⁴² ARV. *Batlia. Èpoques*, tom I.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 224; 1914, p. 14; 1928, p. 33; 1930, p. 33; Mocholí, 2009, p. 171.

²⁴³ ARV. *Batlia. Èpoques*, núm. 41, f. 325r-v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, p. 19; 1930, p. 81; Mocholí, 2009, pp. 171 i 172; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 355, doc. 692.

²⁴⁴ ARV. *Batlia. Èpoques*, núm. 41, f. 326v.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), pp. 224 i 225; 1914, p. 14; 1928, p. 33; 1930, p. 33; Mocholí, 2009, p. 172; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 356, doc. 694.

²⁴⁵ ARV. *Mestre Racional*, núm. 36, f. 127v.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 225; 1914, p. 15; 1928, p. 33; 1930, p. 33; Mocholí, 2009, p. 172; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 359, doc. 701.

la seua muller Isabel, àpoca de 740 sous amb el testimoni dels pintors esmentats a l'anterior document.

El 1419 participa, amb altres pintors, en la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Es consignen despeses varies, ocasionades per la confecció als pintors consignats en els seus llocs respectius són: Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

De març de 1419 és l'àpoca de 18 florins i 7 sous, aquesta signada per la seua muller Isabel a Joan Mercader, *batle* del Regne de València, per raó de quatre capçaleres de seda brocades d'or per a la reina.

En maig de 1421, actua com a testimoni en una àpoca del pintor Gonçal de Sarrià en la qual se li han fet tres pagaments per cert retaule.

Octubre de l'any 1421, s'efectua el pagament per l'*administrador* de la Redempció de Captius de la ciutat de València al pintor i a Pere Soler, *llaurador*, de 300 sous per al rescat de Bernat Soler, *llaurador* de Russafa, qui estava captiu a Almeria.

En octubre de 1423, es cancel·la la venda d'un tros de vinya al terme de Malilla feta pel pintor i la seua dona Isabel, al *llaurador* Bartomeu Fuset. Finalment, la venda es va a tornar a fer el 18 de maig de 1424, pel preu de 1.100 sous.

Al 1424, en desembre féu atorgament d'àpoca reconeixent que Bernat de Gallach, *notari* de València, li ha donat 47 florins pels treballs de pintura efectuats al claustre i l'església de la casa de Calatrava de València. Dos anys després rep una altra quantitat per l'encàrrec.

Del 1425 és l'àpoca signada pel pintor que ens ocupa per ser procurador de Joan Fuster, *prevere i arxipreste*, al *batle* general, per raó d'una quantitat que rep anualment. En abril està present com a testimoni al document de testament i posterior publicació de Nicolau Ham, *llaurador*. Un dies després actua com a testimoni al document d'inventari "post mortem" de la persona esmentada, Nicolau Ham.

A l'any 1426, al mes d'octubre s'escriptura el reconeixement de deute, concedit pel pintor i Maties Pons, *pescador*, ciutadans de València, en el que reconeixen que han de donar a Vicent Albert, *argenter*, 9 lliures. En desembre atorga àpoca, per la qual va rebre 47 florins d'or, per raó de la pintura efectuada al claustre de l'església de la casa de Calatrava de València.

En maig de 1428 es documenta l'àpoca concedida per Joan Moreno, Gonçal Sarrià, Bartomeu Avellà i Jaume Mateu, pintors de la ciutat de València, reconeixent que Jaume Guils, *administrador* de les tasques de la coberta de la Sala de la Ciutat, els va pagar 30.042 sous i 6 denaris que restaven dels treballs de la pintura de dita coberta.

El dia 14 d'agost de 1429 es registra el testament del pintor, en el que nomena com a marmessors a Gabriel Despont, *peller* i a Bernat de Gualves, *brunater (o teixidor)*, ciutadans València i gendres del pintor Francesc Samaysó, que actuen com a testimonis del testament. Bartomeu Avellà va morir quatre dies després de publicar el seu testament, el 18 d'agost de 1419. Al següent dia, el 19 d'agost, es documenta l'inventari dels seus béns, que és summament interessant, doncs es detalla que al seu obrador hi ha diversos materials i encàrrecs (cofres).

Els següents documents, els quals corresponen als anys trenta del segle XV, es menciona a Bartomeu Avellà, però per notícies de la seua dona i filla. El 1431, pel testament d'Isabel, filla del pintor, la qual demana ésser soterrada al claustre del monestir de Santa Clara, a la ciutat de València, manant que es celebren cinquanta misses per la seua ànima i institueix a Isabel, la seua mare, vídua de dit pintor, com a hereva universal de tots els seus béns. Al 1437 se li esmenta al testament de la muller i de la filla dels dos. Al cap de dos

anys, el 1439, de nou apareix en la procuració atorgada per elles. El 1449 de nou es fa esment del pintor que ens ocupa, pel document de venda d'una casa que féu la seua vídua, Isabel, al pintor Antoni Campos. Per aquest document se sap que el pintor té un fill, Felip Avellà, però que en aquest cas no segueix l'ofici del pare, sinó que és *notari*.

Finalment, en novembre del 1450 se li esmenta en la redacció del testament de la seua vídua, Isabel.

Encara que el qualifiquem dins dels pintors d'obra menor per les comandes que va rebre de pintar canelobres, caixes de fusta, senyals reials i altres peces, cal destacar-lo com a tal. Pintor contemporani amb Marçal de Sas i Pere Nicolau, entre altres, estava socialment ben considerat, doncs posseïa una casa (alberg) amb taller i vinyes amb celler.

AVELLÀ, Pere (1408-1410, València)²⁴⁶

Pintor i conseller.

Al 1408, en novembre actua com a testimoni en l'època feta per Jaume Domínguez i Joan Just, *ballesters i regents* de l'almoïna de Sant Martí.

Del 1409, en gener el Consell de la ciutat de València redacta les condicions contra el bàndols, amb l'assistència del pintor.

També està la notícia de l'acta del Consell de València, datada el 1410, en la qual es reclama l'assistència del pintor.

“(…) Ultra los consellers formats foren en aquest Consell appellats ab albarans los pròmens següents:

(…) en Pere Avellà, pintor (…).”²⁴⁷

BADOSTANY, Jaume (1354, València)

II·luminador.

Jaume Badostany apareix documentat, el 1354, per la tutoria assignada per la seua filla, Teresa, a l'*escrivà de lletra formada* Bertran Folquet,²⁴⁸ padastre seu.²⁴⁹

BALAGUER, Bernat (1400, València)²⁵⁰

Piquer i mestre de la Seu de València.

El *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València paga al *piquer i mestre* de la seu de València, Bernat Balaguer, 15 sous per dos pedres per a les torres de Serrans de València.

BALLESTER, Simó (1396-1422, València)

II·luminador i escrivà de lletra formada.

En octubre del 1396, Joan Climent, *cordeller*, presta 1 florí d'or a Simó Ballester, veí de València, que s'obliga a tornar al dit Joan.

²⁴⁶ No se sap si aquest pintor és família del també pintor Bartomeu Avellà (1396-1450), doncs no hi ha cap document que els relacione.

²⁴⁷ AMV. *Manual de Consells*, A-24, f. 210v.

Mocholí, 2009, p. 174; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 247, doc. 468.

²⁴⁸ Creiem que es refereix Bertran Folguer, il·luminador.

²⁴⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 178, mà 3, f. 95.

Cerveró, p. 228 (aquest autor publica *Bandoray*); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 142, doc. 230.

²⁵⁰ (Segles-XIV i XV) Arquitecte valencià. Entre les seues obres hi ha la porta dels Serrans (1392-1398). Per a saber-ne més: Serra Desfilis, Amadeo i Miquel Juan, Matilde. *Pere Balaguer y la arquitectura valenciana entre los siglos XIV i XV. Historia de la ciudad IV. Memoria Urbana*. València. Universitat de València. Col·legi Oficial d'Arquitectes de València, 2005, pp. 90-111.

Entre novembre i desembre de 1396, es registra el deute d'11 sous del pintor a Vicent Saera.

El següent document està datat al segle XV. En maig de 1422 es fa referència que féu de testimoni al testament de Francesca, esposa de Domènec de Roda de València.

BALTASAR (València, 1401)

Pintor.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques a la ciutat, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques, per a celebrar la vinguda i entrada del rei, treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Baltasar, que rebé diverses pagues per les seues feines.

“108v.

(...).

Ítem, a Baltasar:.....III sous.....VI diners.

(...).”²⁵¹

BARBENÇ, Andreu (1414, València)²⁵²

Pintor.

Obra: tapins.

Poc més se sap d'Andreu Barbenç, pintor de tapins, ciutadà de València, que actua com a testimoni en una època.²⁵³

BARBENS,²⁵⁴ Domènec (1395-1409, València)

Pintor.

Domènec Barbens està documentat als anys noranta del segle XIV i a la primera dècada del segle XV. En total hi ha cinc documents que a continuació detalllem.

El primer, de l'any 1395, del mes d'abril, es documenta que Domènec Barbens, “degens” a la ciutat de València, actua com a testimoni en una procuració.

El segon de l'any 1396, escriturat al mes de setembre, resulta molt interessant. Aquest dona la notícia que el pintor procedeix judicialment com testimoni al document que Francesc Serra, pintor de València, rebé de fra Nicolau Rodó, de l'orde dels frares menors de Xàtiva i dels *prohoms* de l'almoïna dels *Sabaters* de dita ciutat, 50 florins d'or d'Aragó, els quals li restaven cobrar del preu d'un retaule.

“(…).

Testes huius rei sunt, Iohannes d'Aranda, sartor, et Domincus Barbenç, pictor, vicini Valencie.”²⁵⁵

Del 1401 es el tercer document. Aquest al·ludeix al contracte que signa perquè Alamany Mateu, fill de Ferran Mateu, *porter reial*, siga el seu aprenent durant quatre anys. Actua com a testimoni el pintor Jaume Estopinyà.

²⁵¹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 182, 184, 186, 188, 189,191, 192, 194, 195, 197, 200, 202, 205, 207, 210 i 224; Mocholí, 2009, p. 175.

²⁵² Desconeixem si aquest pintor és parent del també pintor Domènec Barbens (1395-1409).

²⁵³ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 27.578.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 176.

²⁵⁴ A l'original *Barbenç*. Es desconeix si aquest pintor és família d'Andreu Barbenç (1414).

²⁵⁵ ARV. *Protocol de Domènec Folch*, núm. 2.806, ff. 25v i 26.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 232; 1914, p. 22; 1928, p. 41; 1930, p. 41; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 416, doc. 747; Mocholí, 2009, p. 177.

“Die martis, XVII^a mensis madii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o primo.

Ferdinandus Matheu, porterius domini regis Aragone, pater et legitimus administrator Alamandi Matheu, filii mei, scienter et consulte, cum presenti instrumento suo robore firmiter valituro, afirmo vobiscum, Dominico Barbenç, pictore et concive meo, presente, dictum Alamandum in macipium vestrum (...).

Testes huius rei sunt Sanchius Martínez, mediator, et Iacobus Stopinyà pictor, cives Valentie.”²⁵⁶

Finalment, el quart i quint document, amb dates de l'any 1406 i 1409 respectivament, són una procuració atorgada per la muller de Domènec Barbens, Isabel, en la qual nomena a Francesc Riera, *notari* seu. I l'obligació contreta, davant el justícia dels CCC sous, per Domènec Barbens per a pagar a Bernat Roca, *fuster*, 5 florins per soldada i 1 flori i mig per diverses despeses.

BARBENT, Jaume (1420, València)

Pintor.

D'aquest pintor no més hi ha una notícia referent a la seua actuació com a testimoni en un document de compravenda del pintor Jaume Estopinyà.

BARÓ, Bartomeu (1401-1431, València)²⁵⁷

Pintor.

Obra: retaules.

Poques vegades ofereix la documentació una descripció estructural de l'obra encarregada amb tant de detall com el compromís del 1401, efectuat entre Bartomeu Baró, ciutadà de València i Damià Moltó, *prevere*, habitant a la dita ciutat, per la factura d'un retaule, aquest baix l'advocació de sants Cosme i Damià, pel preu de 20 lliures, de les quals en cobra, com a primer terç, 100 sous.

“Bartholomeus Baro, pictor civis Valencie, scienter et cetera, promitto et cetera, vobis venerabili et discreto Damiano Moltó presbitero habitatoris Valencie, presenti et acceptanti et vestris quod depingam vobis quoddam retabulum vestrum quod michi ad depingendum dedistis et in quo depingere teneor et depingam ymagines sequentes, videlicet ymagines primo beatorum Cosme et Damiani cum istoriis eorundem ponendam aurum et colores prout necessarius fuerit et conveniencius ad ornatum et pulcrum visum dictarum ymaginum et istorlarum eiusdem retabuli. Nec non depingam et depingere proitto stannum dicti retabuli in quo depingam ymagines quinque, videlicet ab una parte ymagines duas scilicet beatorum Nicolai et Bernardi et ab alia parte beatorum Vincentii et Honorati. Et in medio harum quatuorum ymaginum Sacratissime pietatis domini nostri Ihesuchristi.

Et in sumitate sive spica dicti retabuli ymaginem crucifixi eiusdem domini cum ymaginibus ad utrunque latus, videlicet beatissime Vignime Marie et beati Iohannes.

Et pulseras sive tabulas laterales dicti retabuli cum picturis michi benevisis cedentibus ad decens et congruum ornatum retabuli eiusdem.

Et vós, dictus Damianus Moltó et solvatur michi perfecto dicto retabulo cum sic fis fuerit est inter vos et me spetiali pacto conuentum viginti libras monete regalium Valencie, solvendis michi pro vos in modum subscriptum, videlicet in tribus

²⁵⁶ ARV. *Notal d'Andreu Julià*, núm. 2.603.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 27, doc. 19.

²⁵⁷ Sabem de l'existència d'un altre pintor amb el mateix nom datat entre 1451-1481, també esmentat com el *mestre de la Porciuncula* (Saralegui, L. de, “La Pintura Valenciana medieval (cont.). El maestro de la Porciuncula. Bheromeu Baró”. *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1961, pp. 8-20. Més recent: Gómez-Ferrer, Mercedes, “Aportaciones sobre el pintor valenciano Bartomeu Baró (doc. 1451-1481)”, *Ars Longa*, València, 2009, pp. 81-89.

solucionibus solvendo de presenti centum solidos quos in presencia notarii et testium subcriptorum confiteor a vobis habuisse et recepisse.

Et restantes quindecim libras ad complementum dicta viginti, in duabus et equalibus solucionibus, videlicet centum quinquaginta solidos cum posuero colores in dicto retabulo, et restantes centum quinquaginta solidos in fine perfeccionis operis perfecti dicti retabuli.

Testes honorabiles et discretus dompnum Iohannes Sanchis, presbiter, Rector Ecclesie Beati Andree et honorabiles Manuel de Castellvi, domizello et Guillelmus Lagostera, caldererius Valencie cives.²⁵⁸

És una sort tenir aquest document i poder estudiar-lo amb deteniment. El detall amb què es descriu el contracte de la corresponent obra és tot un luxe per als investigadors. De primer comptem amb la notícia d'un pintor de retaules contemporani a altres pintors dels últims anys de segle XIV i principis del XV. Teòricament, degut a l'encàrrec que se li encomana hauria de tenir ja la seua formació artística i, per descomptat, estaria entre els pintors més sol·licitats en les dècades dels dits segles.

El retaule s'encomanà sota l'advocació de sant Cosme i Damià, amb les seues històries pintades a un costat i a l'altre. A més, en el sotabanc o predel·la es pintaran les imatges dels sants Nicolas i Bernardo a un costat i a l'altre Vicent i Honorat. En mig, la Pietat amb Jesucrist. Com a cimera, i seguint el costum, es pintava la Crucifixió amb la Verge Maria i sant Joan. Normalment el pagament del retaule es feia en dos o tres èpoques, a mesura que progressava l'obra, fins que aquesta era acabada en imatges i bons colors. En el cas que no agradés o que el pintor no l'haguera acabat en el termini convingut al contracte, aquell hauria de respondre a la part contractant. Malauradament no es té cap referència sobre si es conserva o no dit retaule, per tant, no es pot esbrinar l'estil del pintor, encara que suposem que devia estar dins el gòtic internacional.

Com s'ha dit anteriorment, resulta difícil elaborar un discurs més ampli d'aquest pintor, ja que del darrer document s'ha d'afegir la manca de documentació fins a 1431. Aquest any està documentat per la demanda de curadoria, efectuada en presència del justícia civil de València, per part de Brígida, muller del *mestre* Cristòfol Picart, pintor i Caterina, muller de Vicent Noguera, *torner*, ambdós filles de Joana i del pintor que ens ocupa, ja que dits conjuges han mort sense testar i dites filles volen reclamar l'herència dels seus pares.

“En presència de vós, molt magnífich mossèn Perot Exarch cavaller, justícia de la ciutat de València, en lo civil, constituïst personalment les dones na Brígida, muller de mestre Cristofol Picart, pintor, en Vicent Noguera, torner, marit e procurador de la dona na Caterina, muller sua e Isabel, doncella, menor de vint anys, filles legitimes e naturals den Barthomeu Baró, pintor e de na Johana coniuges, dient e proposant, que la dita na Johana mare delles dites proposants e lo dit en Berthomeu Baró, son morts sens hauer fet testament, e demanen a vós, dit justícia, sia nomenat un curador al efecte de poder acceptar dita herència al intestat.”²⁵⁹

BASSA, Jaume Ferrer (1290/95-1393, Sant Martí de Sasgaioles, Barcelona, València)

Pintor i il·luminador de la cort reial, dins d'estil italogòtic.

Obra: llibre de les Usatges, retaule de Sant Francesc.

Aquest pintor i miniaturista, Jaume Ferrer Bassa, més conegut per Ferrer Bassa, nascut a Catalunya, en Sasgaioles a final del segle XIII (1290-1295), difunt a l'any 1348, va ésser

²⁵⁸ APPV. *Protocol de Vicent Camarasa*, núm. 1.329. Cerveró, 1971, pp. 25 i 26; Mocholí, 2009, p. 178.

²⁵⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 1.939.

Cerveró, 1966, p. 28; Mocholí, 2009, p. 179.

un artista molt bé relacionat amb la cort catalanoaragonesa. Ciutadà de Barcelona, amb el taller en la mateixa ciutat, va rebre encàrrecs de Jaume II (il·luminació del llibre de les *Usatges*) i, fins i tot, també treballà per al rei Alfons IV, sent nomenat pintor del rei a l'any 1334 per Pere el Cerimoniós. Sembla que va viatjar a Itàlia per la qual cosa creiem que va conèixer l'obra de Giotto (1267-1337), encara que a la fi va aprofundir a l'escola de Siena, creant un estil certament original degut a la mescla de les dos influències, la florentina, molt realista, i la sienesa, aquesta de formes suaus i elegants. La historiografia li atribueix les pintures murals, dedicades als Goigs de la Verge Maria, al monestir de Pedralbes (1340), a més del retaule de la capella reial de Barcelona.

En quant a l'estada a València, fou Cerveró, a l'any 1963, qui publicà el document en el que s'anomena a Ferrer Bassa com autor de cert llibre historiari. Aquesta notícia, documentada a l'any 1393, ja difunt Ferrer Bassa, és una de les dos que hi ha d'aquest artífex a la ciutat de València. L'autoria de l'obra està confirmada, primer per la carta del rei Alfons III de València i IV d'Aragó, de l'any 1333, en la qual diu que Ferrer Bassa, havia començat a pintar i historiar el llibre dels Usatges i Constitucions de Catalunya, que havia fet escriure per ordre reial el conseller Ramon Vinader, *doctor en lleis*, i segon per l'època en la que se li paguen 200 sous barcelonins pel treball realitzat d'un llibre il·luminat:

“(…) in quodam libro nostro usaticorum quam illuminavit.”²⁶⁰

És un mestre versàtil i important, en tant que il·lumina llibres o pinta retaules, com així ho confirma l'encàrrec que va rebre l'any 1335. El rei Alfons III de València, ordena se li faça pagament d'una part dels 2.000 mil sous deguts. No se sap de quin retaule es tracta, però al menys el seu estil es pot esbrinar gràcies que la historiografia li atribueix diverses pintures conservades, com les del monestir de Pedralbes a Barcelona.

La seua activitat a València és deguda al manament atorgat, el 26 de gener de 1350, pel rei Pere el Cerimoniós, perquè es faça entrega al convent dels frares menors de la ciutat de València, un fragment començat del retaule que van encarregar al pintor barceloní, Ferrer Bassa, en el que es devia pintar la història de sant Francisc i a causa de la seua mort quedà sense acabar l'obra, manant que es tornen al convent part dels diners convinguts, ja que sembla que dits frares volien posar un plet als hereus del pintor.

“Petrus, et cetera. Nobili et dilecto consiliario nostro Acardo de Talarno, vicario Barchinone, salutem et cetera. Sicut religiosus et dilectus noster frater Raymundus de Pals, de ordine minore conventus Valencia, nobis reverenter exposuit ipse dudum pactum inivit cum Ferrerio Bassa, pictore, quondam Barchinone ut pro certo precio de que iamdictis frater eidem Ferrario maximam parte solvit idem Ferrarius sibi facere et depingeret sive ornaret unum retabulum istorie beati Francisci, prout in instrumento publico inter eos consta de pacto huiusmodi clarius dicitur appere. Cumque prefatus Ferrarius morte preventus, dictum opus quamquam incepisset et eius aliquam partem dicto patri [...] tradidisset, et parti precii per eundem recepti ab exponente iamdicto heredes dicti Ferrarii ipsi fratri Raymundo de Pals ex dicto precio certam parte restituere et reddere teneantur. Et ex hoc ipse frater intendat agere contra eos et intellexerit quod bona que fuerunt dicti pictoris distrahuntur et alienant et totaliter dissipantur [sic quem] inanis accio quam excludit inopia debitoris, nobis propterea supplicavit sibi in hiis de justicia subvenire. Nos vero supplicacioni hunc favorabiliter annuentes, hinc favorabiliter annuentes, hinc vobis dicimus et expresse mandamus quatenus incontinenti restante parte fuste per dictum quondam pictorem operate et iam, ut dicitur, presignate sive [d]eboxate pro retabulo supradicto si penes dictos heredes extare noveritis, emparetis et sequestretis, necnou de bonis que fuerunt memorati pictoris nisi alii fuerint

²⁶⁰ Gudiol, 1929, pp. 118 i 123 (l'autor no dona la signatura del document); Mocholí, 2009, p. 180. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 70, doc. 131.

creditores quos dicto fratris Raymundo in bonis eisdem priores tempore et iure pociores esse vobis constiterit emparetis et sequestretis, [scilicet tot] et cuncta que valeant octuaginta libras barchinonensis quas ex bonis iamdictis recuperare debere se asserit suplicans ante facimus ut factis empariis sive sequestrationen invacuum valeat reperiri. Datum Valencie, VIIº kalendas febroarii anno Domini Mº CCCº XL. Cancellarius [Bernardus de Bonastre..... Episcopum Can.....]”²⁶¹

Ferrer Bassa va ésser un pintor de la cort reial, que treballà entre Catalunya i València, propagador d'un estil que influiria en les posteriors generacions de pintors com els Destorrents o els Serra i, per descomptat, al seu fill Arnau Bassa.

BATALLER, Tristany (1402-1460, València)

Pintor.

Obra: cortines.

La primera notícia documentada de Tristany Bataller està datada en gener del 1402. El document, a més d'informar que és un pintor de cortines convers, d'ascendència jueva i ara convertit a la religió cristiana, dóna referència que fa caplleuta, a instància del *corredor d'orella* Pere Barnús, al *sastre* Manuel de Piera per estar aquest condemnat i pres, perquè així no ho fora.

Al següent any, en setembre de 1403, al pintor se li menciona com a veí de València i nomena com a procurador seu al *notari* Pere Vineyc, doncs així està representat legalment en diversos assumptes, sobre tot els econòmics. De nou en aquest document es menciona que tipus d'obres pintava, cortines, però malauradament no es conserven aquestes peces per estar fetes d'un material fràgil, que al pas del temps i altres elements les feren desaparèixer amb facilitat. Els castells, cases de nobles i, fins i tot, les dels burgesos es decoraven mitjançant cortines i tapissos per a cobrir murs i parets i així alegrar un tant la fredor de la pedra. Hui en dia apareixen nus, però en l'edat mitjana eren pintats o coberts per peces i elements decoratius.

Des del darrer any fins a maig del 1421 no es té més referències documentals del pintor. Desconeguem el perquè de la mancança de notícies durant els diu anys del document pel que es fa la venda, per part del pintor, de la meitat d'una casa, aquesta situada al carrer de les Avellanes de València, al també pintor Francesc d'Almenara, per la quantitat de 1.700 sous. Més endavant, en agost, el pintor que ens ocupa signa època al dit Francesc pel preu de la casa. La següent referència canvia d'assumpte, aquesta ens informa que al mes d'octubre els dos pintors esmentats signaren un document de societat durant quatre anys, per qüestions laborals del seu ofici. Per la qual cosa li segueix el compromís de Tristany Bataller de prestar 1.200 sous al seu soci abans de la Pasqua de Resurrecció i a continuació es documenta l'època de 220 sous signada per Francesc a compte del préstec.

En setembre del 1425 de nou apareix documentat per assumptes de la seua dona. Al document es redacta que el mestre racional de València reconeix que paga a la seua muller, Isabel, certa quantitat pel preu del quitament d'un censal de 250 sous.

“Ítem, a la dona na Ysabel, muller d'en Tristany Bataller, pintor de cortines, CCL sous censals per preu CLXII lliures, X sous.”²⁶²

Tres anys després, el 1428, es torna a fer referència del pintor, però per qüestions d'Isabel, la seua esposa, la qual va fer manifestació documental de certs béns que tenia

²⁶¹ ACA. *Reial Cancilleria*, núm. 659, ff. 150v-151.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 14; Gudiol, 1929, p. 124; Sanchis i Sivera, 1930, p. 14; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 122, doc. 201; Mocholí, 2009, p. 181.

²⁶² AMV. *Llibre de Memòries del Racional*, p2-1, f. 79.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents....*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 711, doc. 1.282.

dins un cofre, al palau de la casa on habitava amb el seu marit, que havia adquirit de temps ençà pel seu honest art e mercaderia. Li segueix al document una llarga relació de joies d'or i d'argent. Estaven presents a l'acte notarial del testament la dona na Joana, mare seua, muller de Jucef Xibili, jueu, pare seu ja difunt, que elegí com a marmessors a Pere de Montcada, *corredor d'orella*, cosí germà de dita Isabel i a Gabriel de Montcada, *seder*, fill de l'anterior. La testadora demanà ser soterrada al fossar de Sant Cristòfol, a València i deixà a Catriu, germana d'ell i filla de Ciquili, 30 lliures.

La següent notícia si que tracta un assumpte del pintor. Al mes de març del 1431 s'ordena pagar-li, per part de la clavaria comuna de València, 10 florins d'or pel préstec que havia fet al parlament del regne, per a la seua defensa en la guerra de Castella.

El 24 d'octubre de 1433 es documenta el procés, efectuat davant el justícia civil de València, en el que procedeix judicialment com a testimoni del ciutadà Jaume d'Àvila.

Els dos últims documents, en els quals se li esmenta, són per qüestions de la seua muller. Un any després, el 1434, Isabel reconeix que l'*egregi* Hug de Cardona, *cavaller*, senyor de la Vall, Guadalest, Confrides i d'altres llocs prop de Gandia, de les 14 lliures, 5 sous i 8 diners censals carregats sobre diversos llocs, havia rebut, per mans de l'*almí*,²⁶³ 7 lliures, 2 sous i 10 diners. També va rebre 8 sous i 6 diners censals carregats d'altres llocs.

A l'any 1437, Isabel féu testament, en el que nomena com a marmessors als seus nebots Jaume i Gabriel March, veïns de Gandia, i disposa dels seus béns i altres assumptes en relació a l'acte notarial.

En abril del mateix any, el 1437, Tristany Bataller, va fer donació per atorgar al seu nebot Joan de Saies, *peller*, la quantitat de 1.000 sous. Al mes de maig de l'any corrent, el pintor atorga procuració, per la qual constitueix procurador seu al *notari* Benet Salvador.

“(…) constituo procuratorem meum et cetera, discretum Benedictum Salvator, notarius, Valentie civem presentem et acceptantem, ad litis largo modo, tam posse substituendi et cetera. Actum est hoc Valencie.”²⁶⁴

Des del darrer any no hi ha més documentació del pintor en vida. En 1460 hi ha notícia del pintor pel document de testament de la seua muller Isabel, i en ell ja se li esmenta difunt. Fins i tot no haver-hi més documentació respecte a la seua obra, el considerem interessant.

BAU, Guerau (1432, València)

Pintor.

Guerau Bau, apareix documentat als llibres d'obres de la seu de València, per la compra que li fa a un italià.²⁶⁵

BELLUGA, Vidal (1349-1363, València)

Pintor.

Obra: retaule i capella.

L'època atorgada, el 1349, per Vidal Belluga, reconeixent que havia rebut 70 sous de Bartomeu Seguer, *notari*, veí de Benaguasil, és per la factura d'un retaule, aquest destinat a l'església del lloc de Penàguila.

²⁶³ Oficial encarregat de resoldre pleits menors. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

²⁶⁴ APPV. *Protocol de Pere Castellar*, núm. 1.974.

Cerveró, 1965, p. 24; Mocholí, 2009, p. 183.

²⁶⁵ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, lligall núm. 1.479.

AMDA. Manuscrit de González Martí.

Mocholí, 2009, p. 184.

“1349, III^a kalendas de iulii, Valencie. Vitalis Beluga, pictor, vicinus Valencie, scienter et cetera, confiteor et in veritate recognosco, vobis, Bartholomeo Seguerii, notario et vicino loci Benaguacil, presenti et cetera, quod dedistis et solvistis michi septuaginta solidos regalium Valencie racione cuiusdam retauli per me factum in ecclesia loci de Penàguila. Et quia hec est rey veritas renuncio omni excepcioni pecunie non numerate et a vobis non habite et non recepte ut predicatur et doli. In cuius rey testimonium facio et cetera. Quod est actum Valencie et cetera.

Testes, Berengarius Mercader, iurisperitus et Bartholomeus del Castellar, Valencie cives.”²⁶⁶

Aquest document és molt interessant. Gràcies a ell es coneix l'existència d'un pintor, la sua obra i per a on es fa l'encàrrec. El retaule es contracta per a Penàguila, població de certa notabilitat històrica. El seu castell va ser pres personalment per Jaume I, el Conqueridor, al cabdill rebel Al-Azraq. Fou assetjada en 1356 per les tropes castellanes de Pere I, el Cruel, que acabaren sent derrotades. El rei d'Aragó li concedí el privilegi de ser Vila Reial i tenir vot en cort. Aquesta població va pertànyer durant els segles XIV i XV a la família Fenollar. Malauradament, fins ara, no hi ha suport documental per a poder corroborar sota que advocació estigué fet el retaule de Penàguila, però queda clar que Vidal Belluga fou un pintor reconegut per la cort reial i amb formació artística. En l'actualitat, les festes que es celebren a dita vila són per la Verge del Patrocini i els sants Abdó i Senén. No és desgavellat pensar que el retaule, potser, es fera baix la seua titularitat.

Al mateix any, el 1349, en juliol se sap d'un nou encàrrec. El document al·ludeix a una altra època atorgada per Vidal i el també pintor Joan Macià, per la qual reconeixen que els marmessors del testament de Raimon, bisbe de València, els han donat 100 lliures dels 5.000 mil sous que els devien, per la pintura de la nova capella de Sant Miquel, situada a la seu de València. Notícia que confirma la notabilitat d'aquest pintor, a més el fet de treballar amb un altre artista confirma la col·laboració entre pintors. D'aquesta circumstància, es pot deduir la possibilitat de l'existència d'obradors o tallers a València anteriorment als inicis del gòtic internacional.

“Sit omnibus notum, quod nós, Vitalis Belluga et Iohannes Maciani, pictores et Valencie vicini (...) quos dare vobis promisistis et debetis pro depictando et operando capellam Beati Michaelis archangeli, constructam per dictum reverendum episcopum in sede predicta. (...)”²⁶⁷

El següent document que fa referència al pintor està registrat catorze anys després, a l'any 1363. Al dit any és ja difunt. La notícia correspon al procés efectuat per la seua vídua Caterina. L'acte es va fer en presència del justícia civil de València, en el que Caterina, habitant a la parròquia de Sant Bartomeu de dita ciutat, declara com a testimoni.

“Die sabbati XII° novembris anno a Nativitate domini M^o CCC^o LX° III°. Na Caterina, muller quondam d'en Vidal Belluga, pintor, habitant en la parròquia de sent Berthomeu de València, testimoni produït e donat sobre demanda o rahons per lo dit en Lorenç de Mora sots calendari de XXVII^a die augusti anno proxime transacto, lo qual jura dir veritat sobre los sants quatre Evangelis de Déu per les seues mans corporalment tocats, les quals li foren lestes punt a punt singularment e distincta.

Primerament, fon interrogat sobre les primera, II^a e III^a de les dites rhaons, en la qual dix sí saber aquelles ço que's segueix: que·ll, dit testimoni, ha vist e hoït moltes e

²⁶⁶ ARV. *Protocol d'Arcusio de Colent*, núm. 2.444.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 216; 1914, p. 6; 1928, p. 13; 1930, p. 13; Cerveró, 1956, p. 98; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 120, doc. 197; Mocholí, 2009, p. 185.

²⁶⁷ ACV. *Pergami*, núm. 4.018.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 13 i 14; 1930, pp. 13 i 14; Cerveró, 1956, p. 98; Olmos, 1961, p. 279; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 120 i 121, doc. 199; Mocholí, 2009, p. 186.

diverses vegades que la dita na Ramona, muller *quondam* d'en Miquel Mir, carnicer, convocava e apellava a la dita na Guillamona, muller *quondam* de Bernat Çaquadra, germana, e aquella a la dita Ramona, semblantment germana, fills d'un pare e de d'una mare, ço és, d'en Francesch de Cruylles, blanquer, e de na Guillamona, muller d'aquell, bé ha XXX anys poch més o menys. Et no res menys ere present e vehent com la dita na Guillamona morí e pasà d'aquesta present vida bé a XI meses poch més o menys sens fills e altres descendents. E noresmenys ha hoït dir a moltes e diverses persones, les noms dels quals a present ignora, que la dita Guillamona, muller del dit en Bernat Çaquadra, havia feyt testament e derrera volentat. Interrogat de temps, e dix que ha I any poch més o menys. Interrogat de loch, e dix qu'en València ho ha hoït dir. Interrogat de presents, e dix que no li acorda a present.

Ítem, (...).²⁶⁸

Encara que la documentació de Vidal Belluga siga escassa, creiem que fou un pintor important i va gaudir de bona estimació professional.

BERGA, Nicolau (1450, la Jana (Castelló)

Fuster de retaules.

Fins i tot no ser un document directe de l'artífex que ens ocupa, hem considerat ressenyar-lo per tractar-se d'un *fuster de retaules*. Aquest se l'esmenta per ser el pare de Pere Berga, que està maridat amb Sila, filla de Bartomeu Gil de Vilaró de Tortosa, la qual al fer el testament vol que se li ofrene a la Verge: "un mantell de vellut brocat d'or."²⁶⁹

BERNADÍ, Pere (1405, València)

Pintor.

De Pere Bernardí, "degens" a València, només està la referència documental²⁷⁰ d'una època, en la qual actua com a testimoni, per la qual cosa té coneixement d'un fet de transcendència jurídica, per d'haver-lo comprovat amb els seus sentits (especialment, però no pas necessàriament, de vista o d'oïda), i que dona fe."²⁷¹

BERNAT,²⁷² Narcís (1388-1399, Mallorca, València)

Pintor del rei.

La primera notícia d'aquest pintor és gràcies al document de l'any 1388. Tracta de la recomanació, feta pel rei Joan I, per a Narcís Bernat, ciutadà de Mallorca, al *governador* de dita illa. Dit pintor gaudia del favor reial.

"Lo rey. Governador, com lo feel de casa nostra Narçiç Bernart, pintor de la ciutat de Mallorques, se'n torn aquí en sa habitació, manam vos que l'hajats per recomenat en sa justícia e que no consintats que greuge alcún li sia fet. Certificants-vos que u haurem per agradable. Dada en Caragoça, sots nostre segell secret, a XIII dies de setembre, de l'any M CCC LXXX VIII. *Rex Johan. Dominus rex mandavit michi Bernardo de Longuerio.*"²⁷³

²⁶⁸ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.683, mà 5, ff. 20 i 21.

Cerveró, 1965, p. 24; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 194-196, doc. 292; Mocholí, 2009, p. 186.

²⁶⁹ AE de la Jana. *Protocol de Bernat Belenguer*.

Sánchez Gozalbo, 1932, pp. 29 i 30.

²⁷⁰ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 22.164 i *notal de Bernat Montalbà*, núm. 842.

Mocholí, 2009, p. 187; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 100, doc. 191.

²⁷¹ *Enciclopèdia Catalana. SAU*.

²⁷² Al document de 1399, *Bernardí*.

²⁷³ ACA. *Registre*, núm. 1.869, f. 108v.

Rubió i Lluch, 1908, vol. II, p. 369; Llompart, 1980, p. 104, doc. 180; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 309 i 310, doc. 526; Mocholí, 2009, p. 188.

Des del primer document fins al següent, del 1391, hi ha un buit de tres anys. En aquest últim el rei Joan li atorga un guiatge, a més ens dóna referència que el pintor, al dit any, habitava a la ciutat de València.

“Nos, Iohannes, Dei gratia rex Aragonum et cetera. Ad quorundum familiarum et domesticum nostrorum humiles intercesus, tenore presentis in nostra fide regia guidamus et assecuramus vos, Narcisum Bernat, pictorem, civitatis Valentine habitatorem, de omnibus et singulis criminibus et excessibus seu delictis por vos usque (...).Datum Cesarauguste, III die augusti anno a Nativitate Domini MCCCXC primo.”²⁷⁴

Huit anys separen el darrer document fins al datat a l'any 1399. En aquest Narcís Bernat actua com a testimoni, a més d'informar que el pintor que ens ocupa viu temporalment a la ciutat de València.

BEVIÀ, Joan (1402, València)

Pintor.

D'aquest pintor hi ha referència documental per actuar com a testimoni una època, aquesta signada per Margarida de Llavaneres, *abadessa* del convent de Santa Clara de València, a favor de Joan Quintavall, habitant de València, per raó d'un donatiu que féu al dit convent.

BONET, Arnau (1319, València)²⁷⁵

Pintor.

A l'any de 1319 es documenta l'afermament de Domènec Llätzer, fill del difunt Bartomeu, amb Arnau Bonet per a aprendre el seu ofici durant un període de tres anys, obligant-se dit pintor a mantenir el seu aprenent. Aquest tipus de documents resulten molt interessants per a obtindre informació sobre l'estructura d'un taller o un obrador.

“VI idus iunni M CCC XIX. Dominicus Lazari, filius quondam Bartholomei [...] mito et afirmo me vobiscum, Arnaldo Boneti, pictori et vicino Valencie, presenti et recipienti et cum [...] in [...] vestrum ad [...] dictum magisterium vestrum picture, et ad faciendum omnia precepta vestra iusta et honesta secundum [...] posse habet ad tres annos proxime venturos et continue computatos, quod vos racione [...] dictum officium vestrum bene el legaliter mihi docere, per tote dictum tempus comestu et potu, vestitu et calceatu ut [...] consimilis [...] providere de [...] Non [...] et cetera. Et si aliquid malum et cetera. Totum aliud et cetera. Et accedatur et cetera. [...] me et omni bona nostra. Et ad maiorem firmitatem iuro per Deum et cetera, predicta omni singula rata et firma habere et cetera. Ad hec et cetera, promito, obligo omnia bona mea.”

Testes, Berengarius de Villalva et Petrus Simonis.”²⁷⁶

Al mateix any, 1319, consta també l'afermament de Caterina, filla de Joan Rubio, *sastre*, i de Maria, la seua muller, veïns de Xàtiva, amb Arnau Bonet, durant el temps d'un any, obligant-se el pintor a donar-li un salari, vestir-la i alimentar-la.

La possibilitat que Arnau Bonet, Jaume Bonet i Francesc Bonet, tots ells pintors, estigueren relacionats familiarment no és del tot desgavellada. El document del primer, per la contractació d'un jove per ensenyar-li l'ofici, fa pensar en un possible obrador del que estarien al cap davant els Bonet.

²⁷⁴ ACA. *Registre*, núm. 1.878, f. 116.

Llompарт, 1980, pp. 104 i 105, doc. 181; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 349, doc. 595; Mocholí, 2009, p. 188.

²⁷⁵ No hi ha cap document que el relacione familiarment amb el pintors Francesc Bonet (1357-1406) i Jaume Bonet (1319-1339, però creiem que serien parents.

²⁷⁶ ARV. *Notal d'Aparicio Lapart*, núm. 2.627.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 159; 1912 (2), p. 213; 1914, p. 3; 1928, pp. 8 i 9; 1930, pp. 8 i 9; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 50, doc. 64; Mocholí, 2009, p. 189.

BONET, Francesc (1357-1390 (1406), València)²⁷⁷

Pintor.

Una vintena de documents avalen l'existència del pintor Francesc Bonet, però en cap d'ells diu que tipus de peces artístiques pintava. Fins i tot no devem restar-li importància a aquesta aportació documental, puix que en alguns dels documents es descriu a la València medieval, com en els següents paràgrafs: “com a habitant al carrer de la Font.”; “per un establiment efectuat en una vinya situada al terme de Salinar a l'horta de València”; “ per unes cases a la parròquia de Sant Martí”; “ el seu soterrament al convent de Santa Maria del Carmen de la ciutat de València”; “per la venda de set fanecades de vinya situada al terme de Pala, a l'horta de València”, o per una intervenció d'una “qüestió referent a una casa situada a la parròquia de Santa Caterina de la ciutat de València”. Però no solament la documentació ens situa a la València medieval, sinó que també aporta informació dels oficis dels segles XIV i XV com el de *daurador*, *algepser*, *draper*, *teixidor*, *brunater* (*teixidor*), *espaser*, *cotoner*, *passamaner*, *escutiador*, *tapisser*, *frener*, *llaurador*, *mercader* i *càrrecs*, com el de *prevere*. Aquesta riquesa documental amplia l'horitzó, sent bàsica per als investigadors d'història i història de l'art.

En febrer de 1381, Francesc Bonet i el *mercader* Pere Aimeric, com a marmessors del testament del difunt Francesc Giner, redactaren l'inventari dels béns del difunt.

Al 1384, a instància del pintor es registra una curadoria dels béns de Caterina, filla del pintor, morta intestada, atorgada al *pellier* Francesc Tomàs.

Al següent any, el 1385, signa àpoca de 40 sous als marmessors del testament de Jaume Esquerre, *prevere*, beneficiat de la seu de València. En febrer del 1386, signa una segona àpoca als dits marmessors per la mateixa quantitat.

Francesc Bonet intervé, el 1387, junt el *passamaner* Pere Salsadella, en un plet per una casa situada a la parròquia de Santa Caterina de València, a la part antiga anomenada del Bisbe. En desembre del darrer any, el 1387, apareix, junt amb Joan Salsadella, *paraire*, com a marmessor de Domènec Vicent per la subhasta d'una casa que hereta.

Al pintor se li esmenta de nou en un document del 1388, aquest assentat al protocol del *notari* Bonanat Monar, amb Pere Salsadella com a marmessors del testament de Domènec Vicent. En novembre es fa referència a Francesc Bonet al protocol del susdit notari.

A l'any 1390, en juliol queda assentat que el pintor compra una casa a la parròquia de Sant Martí, pel preu de 50 lliures. A la mateixa data se signa una àpoca, per la dita quantitat, als venedors de la casa, Maria, vídua de Bartomeu Sánxez d'Albarrasí, veí de València i Pere Ceriol, *llaurador*, també veí de València i la seua dona Teresa.

Fins i tot es compta amb documents d'aquest pintor com el del testament, aquest publicat en octubre del 1390 i assisteix a l'acte notarial com a testimoni el pintor Salvador Cetina. Entre altres coses Francesc Bonet disposa ser soterrat al convent del Carme, en una fossa de la seua propietat, deixant 50 lliures per al bé de la seua ànima i un llegat a la seua filla Isabel, vídua del pintor Domènec Pasqual i al seu nét, Francesc Pasqual. En novembre són els codicils testamentaris per ell atorgats, pels quals disposa, primerament, que la lleixa de 50 lliures al seu nét Francesc Pasqual revertiria a Francesca, muller seua i hereva universal, en cas que aquell morís sense fills legítims. A més deixa 50 sous a Joan Monçó, pels serveis prestats. En ambdós documents va ésser testimoni el pintor Salvador Cetina.²⁷⁸

²⁷⁷ A Francesc Bonet cap document el relaciona familiarment amb el pintors Arnau Bonet (1319) i Jaume Bonet (1319-1339, però creiem que serien r parents.

²⁷⁸ APPV. *Notal de Vicent Queralt*, núm. 1.413, (s.a. 242).

Alcalalí, 1897, p. 68 (aquest autor no fa referència a l'arxiu d'on fou exhumada la notícia); Sanchis i Sivera, 1913 (2), pp. 217 i 218; 1914, p. 7; 1928, p. 20; 1930, p. 20 (aquest autor dóna com a notari a Vicent Querol);

Es desconeix la data de la seua mort, però possiblement fóra a la fi de la dècada dels anys noranta del segle XIV, doncs a partir deixa data no hi ha més documentació.

BONET, àlies PASQUAL, Francesc (1405-1406, València)

Pintor.

Del pintor que ara ens ocupem hi ha dos documents, un del 1405 i altre del 1406. En ells se li esmenta amb el nom de Francesc Bonet, però creiem que es tracta del nét. Ambdós referències documentals són, respectivament, una àpoca, la qual atorga per rebre part de la dot de la seua muller i una venda que efectua, junt amb altres, d'un censal carregat sobre certa propietat a Caterina, pel preu de 55 sous.

“Die lune, VII° decembris.

Franciscus Bonet, alias Franciscus Pascual, depictor, civis civitatis Valentie, Alionor uxor eius, Berngarius Perelló, cotonerius civis civitatis eiusdem, et Isabel, uxor ipsius, scienter et gratis consulteque ac deliberate, simul omnes et quilibet nos in solidum, per nos et nostros cum hc publico instrumento perpetuo valituro vendimus et tilulo pure, perfecte et irrevocabilis venditionis concedimus ac tradimus seu quasi tradimus vobis, domine Caterine, uxori Raymundi Sentponç, cursoris, quondam vicini civitatis predictæ, (...) per alodium vestrum, (...) quinquaginta solidos monete regalium Valencia, censuales, rendales et annuales (...).

(...).Quod est actum Valenti, et cetera.

Testes huius rei sunt Bonanatus Soler, mediator, et Martinus Pérez, tapinerius, Valentie, cives.²⁷⁹

De la mateixa data, el 1405, es l'àpoca signada pel pintor, la seua dona Elionor, Berenguer Perelló, *cotoner*, i la seua dona Isabel a Caterina, vídua de Ramon de Santponç, *corredor*, pel carregament d'un censal de 50 sous. Seguidament es redacta la carta de gràcia atorgada per Caterina als esmentats en l'àpoca, per quitar quan vulguen el censal que li han carregat pel preu de 600 sous.

En abril del 1408 apareix documentat pel deute de 7 florins, quantitat que li devia a Pere Robert, per una avinença feta per un aprenent que estava amb el dit Bonet i se n'havia anat.

Igualment que del seu avi, desconeguem que pintava, doncs la documentació fins ara exhumada no ens informa de la seua vida artística.

BONET, Jaume (1319-1339, València)²⁸⁰

Pintor.

La primera referència documental que es té de Jaume Bonet és el reconeixement de deute, atorgat a l'any 1319, amb Arnau Mir, *sastre*, també veí de dita ciutat, pel préstec de 45 sous que li fa aquest.

Hi ha absència de documents fins l'any 1326. Aquesta referència documental dóna informació d'una una curiosa notícia. Es redacta, davant notari, l'afermament de Maria, vídua de Pere Robiols, amb el pintor per a nodrir a la seua filla Mateua, fins que acabe la seua lactància. Per aquest treball de nodrissa es demana la quantitat de 40 sous, la seua manutenció i el vestir.

Cerveró, 1963, p. 76 (aquest autor dóna com a notari a Vicent Querol i com a data l'11 d'octubre); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 339-343, docs. 576, 577 i 578; Mocholí, 2009, p. 191.

²⁷⁹ ARV. *Notal de Jaume Mestre*, núm. 2.646.

Cerveró, 1966, p. 26; Mocholí, 2010, p. 191; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 140 i 141, doc. 281.

²⁸⁰ En l'any 1319, apareix documentat el pintor Arnau Bonet. Als documents no hi ha res que indique que siguin família, però cap pensar eixa possibilitat. També es té notícies d'un pintor amb el nom de Francesc Bonet (1357-1390 (1406), encara que les últims documents, datats al segle XV, creiem que pertanyen al seu nét Francesc Bonet, àlies Pasqual, fill del també pintor Domènec Pasqual.

“III idus madii. Maria, uxor Petri Robiols, defuncti, scienter, mito et affirmo me in vos, Iacobo Boneti, pictore et vicino Valentie, in nutricem vestram ad lactandum et nutriendum Matheua, filiam vestram, et ad faciendum omnia precepta vestra, et tempore hic ad unum annum primum venturum et ad maius tempus de dicta Matheua fuerit lactanda. Et vos teneamini dare michi pro mea solidata quadraginta solidos regalis Valentie et unam mazmutinam, quindecim solidos, et duas camisas et duas savenas et comextum et potum ut mea consimilis interes.”²⁸¹

De nou existeix un buit documental fins 1339. En aquest any es registra la notícia documental de la curadoria assignada per Bartomeu Fabra, justícia civil de València, a Antoni Fills, *notari*, curador dels béns de Francesca, muller del pintor Jaume Bonet. Que el document informe de l'absència del pintor, es una bona raó per a haver-hi més notícies del pintor.

“Anno Dimini M^o CCC^o XXX° VIII°, die sabbati III° idus marcii, comparech devant l'onrat en Berthomeu Fabra, justícia de la ciutat de València en lo civil, en Guillem Thamarit, notari, en lo nom davall scrit posà ço que·s segueix:

(...) n'A[nthoni] Fills, notari, en nom de tudor donat e assignat per vós als béns de na Francesca, muller que fo d'en Jacme Bonet, pintor, absent de la ciutat e del regne de València (...).”²⁸²

BORRELL, Joan (1401-1402, València)

Pintor.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques per embellir la ciutat, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Joan Borrell, que rebé diverses pagues.

En febrer del 1402, es registra un carregament de 50 sous de violari per part del pintor que ens ocupa, la seua dona Francesca, els germans Jaume i Antoni Coraites i Jaume Serra, tots *mercaders* i ciutadans de València, al *notari* Bernat Fuster, ciutadà de València, pel preu de 350 sous.

La següent notícia d'aquest pintor hi és gràcies a una època del mateix any, el 1402, aquesta atorgada per tots els esmentats anteriorment al susdit notari, pel preu del violari. Actuen com a testimonis en ambdues documents els pintors Bernat Venrell i Bernat Despuig.

“Dicta die lune.

Iohanes Borrell, pictor et Francisca, uxor eius, Iacobus Coraites et Anthonius Coraytes, frates, ac Iacobus Serra, mercatoris et cives Valencie, (...) recognoscimus vobis, discreto Bernardo Fuesterii, notario civi eiusdem civitatis, absentí ut presentí, quod solvistis nobis (...) XVII libras et mediam, monete regalium Valencie, quarum pretio vobis et vestris vendidimus et ad vitam vestri dicti Bernardi Fusterii et Petri Fusterii, patris vestri, ac utriusque vestri et (...) L solidos dicte monete de violario, rendales et annuales, (...)

Testes huius rei sunt (...) Bernardus Venrell et Bernardus Dezpuig, pictores eiusdem civitatis.”²⁸³

²⁸¹ ARV. *Notal*, núm. 2.873 (aquesta referència està equivocada, doncs pertany al *protocol de Bernat Falch* de 1421, per la qual cosa no s'ha pogut trobar el document per a revisar-lo). Cerveró, 1963, p. 76; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 59, doc. 94; Mocholí, 2009, p. 192.

²⁸² ARV. *Justícia Civil*, núm. 67, mà 2, f. 5.

Cerveró, 1960, p. 229, Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 81-84, doc. 161; Mocholí, 2009, p. 192.

²⁸³ APPV. *Notal de Jaume Blanes*, núm. 1.309.

Cerveró, 1963, p. 77; Mocholí, 2009, p. 193; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 43, doc. 71.

BRUSSEL·LES, Joan de, (1372, Daroca (Saragossa)/ 1390-1391, Sogorb (Castelló) i València/ 1402, Cervera (Catalunya)/ 1407, València)²⁸⁴

Pintor.

Obra: retaules.

De Joan de Brussel·les se sap que està documentat a Sogorb (Castelló) als anys 1390 i 1391, per les troballes de Matilde de Miquel,²⁸⁵ publicades en 1996. Abans, el 1372, sembla que estigué a Daroca (Saragossa) i després a València i també, segons document de l'any 1402, va estar a Cervera (Catalunya).

Finalment, per la notícia documentada a l'any 1407, se sap que de nou Joan de Brussel·les habitava a València. Aquesta informa de la pau i treva firmada entre els pintors Maties Gisbert i Joan de Brussel·les, per una part i Joan i Vicent Falguas, germans, *teixidors*, i Gabriel Gomis, *peatger*, per les ferides patides pel pintor Maties i Joan Falguas.

No és d'estranyar la presència de Joan de Brussel·les a diverses ciutats de la Corona d'Aragó, doncs aquesta mantenia amb Brussel·les relacions polítiques, socials i comercials, per tant facilitava la vinguda d'artífexs.

BURGOS, Joan de (1405-1407, València)²⁸⁶

Pintor.

A Joan de Burgos, pel seu cognom,²⁸⁷ el creiem oriünd de terres castellanés, doncs aquest està pres d'un topònim, per la qual cosa el qualificarem com un pintor forà.

El "corpus" documental d'aquest consta de dos notícies. La primera, de l'any 1405, es documenta que va rebre de la seua muller, Caterina, 30 lliures, per la qual cosa signa àpoca.

La segon, datada a l'any 1407, dóna referència que actua de testimoni en una procuració. Ambdós documents citen aquest pintor com a veí de València.

"(...).

Testes huius rei sunt Bernat Tosquella et Iohannes de Burgos, pictor Valentie vicini."²⁸⁸

ÇACOMA,²⁸⁹ Bartomeu (1429-1447, València)

Pintor.

Obra: cofres i capella major de la Seu de València.

Les primeres notícies documentades de Bartomeu Çacoma comencen al 1429. En març del dit any està la referència de la condemna, aquesta efectuada pel justícia dels CCC sous de València, en la qual dit pintor ha de pagar 7 florins a Pere Trullols, quantitat que li deu per la venda d'un parell de cofres.

"*Ex confesione* fon condepnat en donar e pagar a-n Pere Trullols, present, set florins per rahó de un parell de cofres que per aquell ha venut."²⁹⁰

²⁸⁴ Igualment, en l'any 1373 estava documentat el pintor Enric de Brussel·les.

²⁸⁵ Tesi: *Talleres y mercado de pintura en Valencia (1370-1430)*. Facultat de Geografia i Història, Universitat de València, any 2006.

²⁸⁶ Possible atribució d'una pintura. Base de dades del CSIC. Fototeca de pintura romànica i gòtica.

²⁸⁷ (...) element per a distingir uns individus d'uns altres (...) *Enciclopèdia.cat*. En l'edat mitjana, a més d'un topònim, també es pren de l'ofici, del nom del pare, -patronímic-, de plantes, construccions etcètera.

²⁸⁸ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 24.706.

Mocholí, 2009, p. 195; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 160, doc. 330.

²⁸⁹ També "*Sacoma*".

²⁹⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 35, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 84; Mocholí, 2009, p. 196.

Al mes de maig, actua com a testimoni en la publicació del testament i l'inventari "postmortem" dels béns de Caterina, vídua de Domènec Torà, pintor, ciutadà de València. Igualment va fer de testimoni al testament d'Isolda, muller del pintor Guillem Gumila.

Entre els anys 1431-1439 es registraren la relació de pagaments, aquests realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major de la seu de València. El document al·ludeix a la comanda que rebé el pintor Miquel d'Alcanyís, per part del Capítol de la seu de València, de pintar aquella. Hauria de representar-se en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Sota la direcció d'Alcanyís col·laboraren nombrosos pintors, entre ells Bartomeu Çacoma.

“[f. 37]

Açí apparen les messions del pintar del cap de la capella major de la Seu fetes en lo sobredit ayn de M CCCC trenta dos.

(...).

[f. 60]

(...).

Ítem Berthomeu Çacoma IIII sous.

Comprí aquesta jornada IIII e lliures III onzes de blanch per tal que com lo que havien agut de casa de Peroç Andreu de hon prenia les colors no era bo per a aço que-l volien los pintors, lo qual blanch costa a raó de I lliura.

(...).”²⁹¹

A l'any 1433, Bartomeu Çacoma i Manuel Martorell també pintor, veïns de València, actuaren com a testimonis en una venda feta per Bernat Roca i el seu fill, Joan Roca, *fusters i cofrers*.

El 1438 es redacta el testament del pintor, elegint sepultura junt al seu pare i deixa com a hereva universal dels seus béns a la seua muller, Francesca, i als seus fills, Bernat i Isabel, 5 sous a cadascun.

“[Testament].

Ítem, eleix sepultura, en lo fosar de Sent Marti, en la fossa hon jau mon pare et vull e man ésser feta la mia sepultura aniversari e capdany.

Ítem, confés, que la dita na Francescha muller mia, ha en mos béns, cent florins, los quals me portà de dot, e cinquanta florins de creix, lo qual creix li deixe a ses voluntats.

Ítem, leix a Bernat Çacoma e a Ysabell, fills meus, V sous a cascún per legítima a aquells pertanyent en mos béns, en tos los altres béns et drets meus, faç hereua mia, propia e universal a la dita na Francescha, muller mia, a ses voluntats.”²⁹²

En maig del 1447, hi ha un document de contracte d'aprenentatge. En aquest es redacta que el pintor col·loca al seu fill Joan amb el *fuster* Mateu Serves, perquè deprenga el seu ofici. No sabem amb certesa si és el mateix pintor que ens ocupa, doncs a l'any 1438 aquest havia redactat el seu testament i no es menciona que tinga un fill amb aqueix nom, però com cap document confirma lo contrari, creiem que aquesta referència documental li pertany.

²⁹¹ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, lligall núm. 1.479, ff. 37 i ss.

Sanchis i Sivera en *La Catedral...* Op. Cit.; Aliaga, 1996, pp. 202- 204; Mocholí, 2009, pp. 196 i 197.

²⁹² ARV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 701, (s.a. 102).

Cerveró, 1963, pp. 84 i 85; Mocholí, 2009, p. 197.

ÇACOMA, Francesc (1359, València)²⁹³

Pintor.

Obra: vidrieres?

Com única notícia de Francesc Çacoma²⁹⁴ està l'empara,²⁹⁵ ordenada pel justícia civil de València, a instància de Pere Cubells, d'una caixa plena de vidres de vidrieres que pertangeren al dit pintor.

“[Anno a Nativitate Domini millesimo CCC° L° IX, die iovis IIII° die iulii]. Eodem die et anno. Guillem Pedrolo, saig de la cort, dix e recomptà ell de manament de l'onrat en Berenguier Dalamau, justícia de la ciutat de València en lo civil, e a instància d'en Père Cubells haver emparat en poder d'en Père Ferrer, [standant] al grau de la mar de València, una caxa plena de vidre de vidrieres, axí com a béns d'en Francesch Çacoma, pintor, lo qual confessà tenir-la a empara.”²⁹⁶

ÇAERA I, Joan (1399-1435, València)²⁹⁷

Pintor i perpunter.

Obra: treballs en una sepultura (caixa i ornaments), estendards, sobrevestes, escuts, penó i sepultures.

Des del document de l'any 1435, sabem de l'existència de dos Joan Çuera, pare i fill, ambdós pintors, però desconeixem des de quina data pertany a cadascun els documents següents. Nosaltres creiem que, al menys, el del 1396 és del pare i pot ser que algun del segle XV ja corresponga al fill, però solament podem tindre seguretat que el de 1435 és de Joan Çuera II.

Les primeres notícies del pintor Joan Çuera són de l'any 1396. En aquest any, al mes de juliol, intervé com a testimoni en cert document.

(...).

Testes Berengarius Prunyosa, textor, et Iohannes Çuera, pictor, vecini València.”²⁹⁸

Al següent any, el 1400, pel testament d'Andreu Guillem Escrivà, senyor de la vila i castell d'Agres, se sap que cobra, junt al també *perpunter* Vicent Saera, 1.024 sous i 6 diners, pels treballs en la sepultura d'aquell.

En novembre de 1405 hi ha un document, en el que també se li esmenta com a *perpunter*. Aquest al·ludeix a una àpoca de 152 sous i 6 diners. Quantitat que cobra per les orles i senyals fetes al drap d'or que cobrí el cos del difunt Pere Daudé, *mercader* i ciutadà de Barcelona.

Des de el darrer any no es té més notícies fins 1413. En aquest any queda documentat el pagament de 30 sous que li efectua el *mestre racional* del Regne de València, per manament del duc de Gandia, quantitat que li era deguda d'una major per treballs de fer certs estendards i sobrevestes.

“Ítem pos en data que doní de manament del dit Senyor Duc de Gandia a n Johan Çuera, pintor, per les banderes, standarts e sobrevestes que li resten a pagar de maior quantitat, trenta sous reals de València, segons se mostra per cautela del dit Senyor

²⁹³ Desconeixem si és família de Bartomeu Çacoma (1429-1447).

²⁹⁴ *Comes*, segons Llopart.

²⁹⁵ Retenció dels béns d'una persona, per manament judicial, que estan en poder d'altra. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

²⁹⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 223, mà 3.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 165, doc. 257, Mocholí, 2009, p. 198.

²⁹⁷ També *Saera*. Pare del pintor Joan Çuera (1435-1436).

²⁹⁸ APPV. *Protocol de Domènec Salvador*, núm. 28.991.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 407, doc. 733; Mocholí, 2009, p. 794.

signada de sa mà et sagillada ab són sagell. Datum en lo siti de Balaguer a VIII dies del mes de Octubre any Mil CCCC tretze. E haui apocha.”²⁹⁹

En setembre de 1414, de mans del *clavari* de la ciutat de València, va cobrar 45 sous, per l’adob de la bandera reial que penja al cor de la catedral de València, sobre el cos del rei de Mallorca.

Reproduïm, del pintor que ens ocupa, el document de desembre del 1415 per la notícia tant curiosa:

“De nós, *et cetera*, pagats a n Johan Çaera, pintor, ciutadan de la dita ciutat, huytanta-cinch florins d’or valents XLVI lliures, XV sous reials, a ell deguts e tatxats, ço és, LXXX florins per esmena de dan donat per colliment de III palms d’un barandat de alberch de aquell, lo qual fa obrar prop lo cantó de la Freneria, la qual dita esmena li havem provehida per embelliment de la dita ciutat e ampliar la carrera en lo dit loch, com hi fos necessari. E V florins per cost de loguers de piques per piqar la cambreta del dit alberch e altres messions fetes per causa d’una empara feta en la dita obra per part de la dita ciutat. E cobrats, *et cetera*.

Datum ut supra. Bernat Johan.”³⁰⁰

En resum és que se l’indemnitza per la quantitat de 935 sous, pels danys causats a la seua casa, per ampliar i embellir el carrer on la tenia.

Huit anys separen de la darrer notícia fins la següent de 1425. Al document del dit any, el pintor reconeix que els marmessors del testament de Bernat Gallach, difunt, dels 35 florins d’or d’Aragó que li devien per la confecció d’un penó i un escut per la sepultura d’aquell, li han donat part del deute. A la mateixa data, de nou els marmessors del testament de Bernat de Gallach, *notari* difunt de València, confessen deure al pintor 64 lliures i 17 sous, suma de diverses quantitats degudes tant per treballs fets en la sepultura del difunt, com pels fets al mateix en vida.

Al següent any, el 1426, va donar 28 florins d’or comuns d’Aragó a Joan Febrer, *prevere*, col·lector de l’almoïna dita d’en Conesa, de la seu de València, cedint-los a dita almoïna pel cens d’una casa.

De nou hi ha referència del pintor pel document de 1430. En aquest any atorga època per haver rebut del marmessor del testament de Pere del Castellar, *cavaller*, habitant de Xàtiva, certes quantitats per treballs efectuats en la sepultura del difunt.

“Noverint universi quod, ego Iohannes Çaera, pictor, civis Valencie, scienter et gratis confiteor vobis honorabilis Petro del Castellar, militi habitatis civitatis Xative, manumissori et executori ultime voluntate honor. Petri del Castellar, quondam, militis habitatis civitatis iam dicte Xative, filii vestri, presenti et vestris, quod solvistis michi sexcentos solidos monete regalium Valentie pro quibus pretio vobis dicto nomine vendidi ad opus sepulture dicti filli vestri.

Primo, un scut et targe, un peno de quarter et standart et dos cotes de cercanell depictat ut decet propis armis dicti, quondam filii vestri et de divisa vobis, tradidi pro quingentis septaginta duobus solidis.

Ítem, per cercanell per obs de fer un chapellet per posar sobre barreta e fer e pintar lo dit chapellet.

Ítem, per fer portat totes dels dites coses a la dita ciutat de Xativa, quatre sous sis diners (...).”³⁰¹

²⁹⁹ ARV. *Mestre Racional*, núm. 456, f. 110.

Cerveró, 1971, p. 28; Mocholí, 2009, p. 794.

³⁰⁰ AMV. *Clavaria Comuna. Manual d’Albarans*, J-39, f. 32.

Mocholí, 2009, p. 199; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 377 i 378, doc. 741.

³⁰¹ APPV. *Protocol de Jaume Vinader*, núm. 9.525.

Cerveró, 1963, p. 85; Mocholí, 2009, p. 200.

Per últim està el document del 31 de maig del 1435, pel que Joan Çuera, fill i hereu de Joan Çuera, ambdós pintors, confessa que el seu hospici, situat al lloc de la Draperia del lli, en Benimaclet, està gravat amb un cens de 77 sous a favor de l'almoïna de València.

“Capbreu antich dels censos de Benimaclet.

Nadal e sent Johan.

Ítem, die vero martis tricesima prima et ultima dicti mensis madii, anno predicto Millesimo quadringentesimo tricesimo quinto, Iohanis Çuera, pictor vicinus Valencie, filius et heres Iohanes Çuera, pictoris vicini dicte civitatis, in hospicio suo subscripto (...), confessus fuit quod et in super quodam eius hospicio sito apud vicum *de la Draperia del li*, vulgariter nuncupatum confrontato (...) et facere tenetur dicte laudabili Elemosine septuaginta septem solidos, dicte monete censuales et perpetuales (...).”³⁰²

ÇAERA II, Joan (1435-1436, València)³⁰³

Pintor, perpunter i pesador del reble.

A l'any 1435-1436, es documenta una notícia al llibre d'obres de Murs i Valls de València. Queda registrat que el *sotsobrer* de les obres paga a Joan Çuera II, *perpunter*, ciutadà de València, 500 sous de salari per regir l'ofici de *pesador del reble*³⁰⁴ al dit any.

“Ítem paguí a-n Johan Çuera, perpunter, ciutadà de València, pesador del reble de la obra de murs e valls de la dita ciutat, cinchcents sous reals de València a ell deguts e pertanyents per son salari acostumat de regir lo dit ofici de pesador del reble del present any. Et paguí-ls-li en la manera següent, ço és, en tres treces, la primera que són VIII lliures VI sous VIII reebe el mateix e hà-n'í àpoca, la segona terça que són altres VIII lliures VI sous VI diners paguí per ell a la dona na Beatriu que fon muller d'en Pere Fillach, ciutadà de València per cessió que havia del dit en Johan Çuera ab carta pública reebuda per lo discret en Pere Çabater, notari a XXIII de setembre de l'any present. E la tercera terça paguí al dit en Johan Çuera. Hà-n'í tres àpoques a XX de juliol, a XVIII de noembre, a XXVIII de març. Registrades per en Jacme Ferrando, notari.”³⁰⁵

Creiem que aquest document no correspon Joan Çuera I, ja que esmenta a un Joan Çuera amb l'ofici de *perpunter*, encara que als dos, pare i fill, al document següent, datat en març del dit any, el 1435, se'ls esmenta com a pintors. D'aquesta notícia, per la qual Joan Çuera, fill i hereu dels béns del seu pare confessa que la seua casa, situada al lloc de la Draperia del lli, en Benimaclet, està gravada amb un cens de 77 sous, a favor de l'almoïna, deduïm, per la ubicació del mateix, que és Joan Çuera II qui desenvolupa el dit ofici.

“(…)

Iohanis Çuera, pictor vicinus Valencie, filius et heres Iohanes Çuera, pictoris vicini dicte civitatis, in hospicio suo subscripto (...).”³⁰⁶

³⁰² ACV. *Volum*, núm. 5.108, f. 21.

Cerveró, 1956, p. 115; Mocholí, 2009, p. 200.

³⁰³ Fill de Joan Çuera (1399-1435).

³⁰⁴ Funcionari que verifica el pes dels fragments de rajola o pedra, que posteriorment s'uniran amb morter per omplir els buits de murs, parets o altres construccions. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

³⁰⁵ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-38, ff. 144-144v.

Tolosa, 2003, p. 730, doc. 2.264; Mocholí, 2009, p. 201.

³⁰⁶ ACV. *Volum*, núm. 5.108, f. 21.

Cerveró, 1956, p. 115; Mocholí, 2009, p. 201.

ÇAERA, Pere (1397, València)³⁰⁷

Perpunter.

Donem referència d'un par de documents, ambdós de l'any 1397, que informen d'un tal Pere Çaera, amb l'ofici de *perpunter* per la possible relació amb els Joan Çaera, pare i fill, pintors, i aquest últim també fou perpunter.

El primer document és de març. En aquest mes queda registrada l'obligació feta per Pere Çaera, que viu al carrer de Sant Tomás de València, davant el justícia dels CCC sous, en pagar 24 sous al *fuster* Nicolau Collar restants de major quantitat, que li devia per compra de fusta. El segon, del mes d'abril, és també una obligació, per la qual ha de pagar 107 sous a Francesc Clar, *brodador*, que li devia pel preu de draps de lli, que ell i el seu fill li compraren.

“En Pere Çahera, perpunter vehí de València, voluntàriament se obliga en poder del dit honrat justícia en donar e pagar a n Francesch Clar, brodador, absent, o a n'Eximeno Sànzez, notari, procurador de aquell, present, cent set sous reals de València per rahon de diverses draps de lli que ell e son fill havien comprats, haüts e reebuts de aquell. Pagar los quatre florins d'ací a la festa de Pasqua de Resurrecció propovinent, e la restant quantitat a tres setmanes après la dita festa, sots pena de quart.”³⁰⁸

ÇALOM I,³⁰⁹ Bernat (1396/1397-1398, València)

Pintor.

La notícia documentada a l'any 1397, als llibres del justícia civil de València, no pertany al pintor Bernat Çalom,³¹⁰ pare, sinó al fill, i consta que aquell és pintor i que estava casat amb Caterina, que té també un fill que segueix l'ofici.

La referència documental de l'any 1398 sí que correspon al pintor Bernat Çalom, pare, en la qual es fa constar que fou veí de la vila de Sagunt. Al·ludeix a la procuració atorgada per la seua vídua Simona i el seu fill Llorenç Çalom, *escrivà*, veí de València, a favor de Bernat Çalom, fill i germà, respectivament, dels anteriors.

“Die veneris XV^a marcii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XC^o octavo.

Noverint universi quod nos, Simona uxor quondam Bernardi Çalom, vicini ville Muriveteris, defuncti, et Laurencis Çalom, scriptor, filius dictorum coniugum, vicinus Valencie, scienter ambo simul facimus, constituhimus et ordinamus procuratorem nostrum vos, Bernardum Çalom, pictorem, vicinum dicte civitatis, filium mee dicte Simone, presentem, ad arrendandum seu locandum nomine nostro et pro nobis omnia et singula bona nostra sedencia que nos habemus, tenemus et possidemus in dicta villa Muriveteris illis personis et pro illis preciiis sive logeriis et cum illis instrumentis, condicionibus, promissionibus, eviccionibus, obligacionibus, renunciacionibus, clausilis, pennis et cautelis quibus vobis fuerit benevisum et cum dictis arrendatoribus sive locatoribus poteritis convenire. Et inde apochas et fines de receptis faciendum et confirmandum, necnon ad petendum, recipiendum et recuperandum nomine nostro et pro nobis omnia et singula debita, deponita, comandas et quivis alia bona et iura nostra in dicta villa et eius termino nobis debita et pertinencia seu pertinere debencia qualibet racione, modo vel causa. (...).

³⁰⁷ Es desconeix si està relacionat familiarment amb Joan Çaera I (1399-1435) i Joan Çaera II (1435-1436), ambdós pintors, a més que aquest últim també d'ofici perpunter.

³⁰⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condempnacions i Obligacions*, núm. 24, mà 4. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 433, doc. 793; Mocholí, 2009, p. 202.

³⁰⁹ El cognom d'aquest pintor i el dels dos següents apareixen als originals com *Çolom*, *Colom* i inclús *Salom*. Alguns autors els transcriuen a les publicacions tal qual. Nosaltres hem cregut convingent transcriure *Çalom*.

³¹⁰ Cerveró assenyala que es tracta del fill del pintor del mateix nom.

(...). Quod es actum Valencie, quintadeima die mensis marcii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo. Sig+na nostrum Simone et Laurencii Çalom, predictorum, qui hec concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt Matheus Pérec, fusterius, et Bartholomeus Batle, aluderius, vicini Valencie.”³¹¹

ÇALOM II-III,³¹² Bernat (1390-1437, València)

Pintor.

Obres: cofres, coberta i porxe de la Casa de la Ciutat i confecció i reparació d'un Sant Sopar.

En el cas del pintor que ens ocupa, donat que la documentació s'allarga en molts anys es possible que part d'aquella pertanga a dues pintors, fins i tot creiem que els dos primers documents pertanyen a Bernat Çalom, pare. Des del document de l'any 1397 és quan es té més seguretat que són del seu fill. Davant del dubte, i com tampoc altera en gran mesura el comentari dels dits pintors, els deixem en l'apartat del seu fill i amb la possibilitat que es pot canviar el discurs si apareixen noves referències documentals.

Des de l'any 1390, hi ha documentació de Bernat Çalom,-que nosaltres creiem que pertany al pare- als llibres d'aveïnaments de la ciutat de València.

De 1393 és la reclamació, feta en presència del justícia dels CCC sous, per part de Raimon Vallés contra Pere Avellà, amb motiu d'uns cofres que aquell havia venut a aquest i li'n reclama llur pagament. Miquel Gil, Joan Fernández i Bernat Çalom, pintors, declararen com a testimonis.

Tres anys després, el 1396, es feu l'obligació per part del pintor, que viu a la plaça dels Caixers de València, davant del justícia dels CCC sous, en pagar 14 sous a Llorenç Çacruella, *llancer*, que li devia pel preu de tres llances que li compra.

En el següent any, el 1397, als llibres del justícia civil de València, consta que el pintor estava casat amb la ciutadana Caterina. A partir d'aquest document i següents, si que es té la seguretat que són de Bernat Çalom, fill.

Al mes de març de l'any 1398 s'escriptura la procuració atorgada per Simona, vídua de Bernat Çalom, veí de Sagunt i el seu fill Llorenç Çalom, *escrivà*, veí de València, a favor del pintor Bernat Çalom, veí de València, fill i germà respectivament dels anteriors.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la clavaría comuna de la ciutat de València. En aquestes treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Bernat Çalom, que rebé diverses pagues pel seu treball.

“62v.

(...).

Ítem, doní e paguí a n Bernat Salom per lo seu moço, que obrà III jorns en casa e III al portal, per jorn II sous. Suma...XII sous.

(...).”³¹³

No és fins a l'any 1404 quan de nou hi ha notícies del pintor. Al document, que és una època, actua com a testimoni.

³¹¹ APPV. *Protocol de Ramon Barcella*, núm. 12.088.

Alcahalí, 1897, p. 92; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 218; 1914, p. 8; 1928, p. 21; 1930, p. 21; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 453 i 454, doc. 847; Mocholí, 2009, p. 204.

³¹² La documentació s'allarga en molts anys, per la qual cosa creiem que són dos pintors. Els autors de les cites ens donen “*Colom*” com el cognom del pintor. També apareix com a *Çalom*.

³¹³ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Comptes*, O-112, ff. 2r-176v.
Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 127-129; Mocholí, 2009, p. 206.

En febrer de 1407, els *manyans* Antic Venrell i Francesc d'Oriola, tenen un deute amb el pintor per raó d'uns panys que no li havien fet.

“N'Anthoni Venrell, manyà, e en Francesch Doriola, manyà, qui stà a Sent Francesch, *simul et in solidum*, s'obliguen voluntàriament en donar e pagar a n Bernat Çalom, pintor, quatorze sous reals de València, los quals li havia bestrets que le fes certs panys e no li ha res fet ni liurat, a X dies sots pena del quart. Renunciaren a benefici de departida acció e nova e vella, *et cetera*.”³¹⁴

En abril del dit any, el 1407, està el document que fa referència a l'aveïnament de Pasqual Mari, *fuster*, habitant al carrer Blanc, en el camí de Quart, actuant com a fermador el dit pintor, habitant en la parròquia de Sant Martí, a la plaça dels Caixers de València.

Al mes de gener de l'any 1408, en presència del justícia dels CCC sous de València, Joan Camorra o Çamorra, *fuster*, reclama certa quantitat de diners al pintor que ens ocupa. En març ven quatre fanecades i mitja de vinya a la Rambla, com a hereu d'Antoni Andrés, *llaurador* de València. Al dia 4 d'abril del dit any, es documenta una altra obligació, efectuada davant el justícia dels CCC sous, de Bernat Çalom en pagar 10 sous a Jaume Moragues. A més el 15 dels dits mes i any, el pintor encapçala un document, però la resta es quedà en blanc. En maig és registra que fou tutor i curador dels fills de Joan Sanxia. Al mateix mes queda documentat que el pintor Joan Romeu contrau obligació pel deute que té amb el pintor, per preu de cinc fustes que li ha comprat. També queden assentats els deutes que té amb Jaume Moragues com a tutor i curador dels fills de la difunta Caterina Sánchez, *prostituta*. Al mes de juliol dit pintor paga certa quantitat per serrar fusta. En agost es documenta l'obligació, efectuada davant del justícia, de pagar 20 sous a Cabrera dels 160 que prometé pagar per la dona de Pere d'Alat. Finalment, en novembre s'escriptura la venda d'un tros de terra per part del pintor que ens ocupa a Pere Sánchez, *saig* i veí de València, per preu de 6 florins.

A l'any següent, el 1409, queda documentat, en primer lloc, la venda efectuada per Gonçal Garcia, *escuder* de Gilibert de Centelles, a Bernat Çalom, d'una casa i un hort situats a la parròquia de la Santa Creu de València, pel preu de 3.000 sous. El 21 d'agost confessa, davant el justícia civil de València, deure 26 lliures, 7 sous i 8 diners al pintor Pere Albert per varis cofres, alguns pintats i de diferents mides que a ell li comprà.

“Die mercurii, XXIe augusti anni M'CCCCⁱ noni.

En Bernat Celom, pintor, ciutadan de València, confessà deure a n Pere Albert, pintor, ciutadan de València, vint-e-sis lliures, e setze sols e huyt diners de moneda reals de València, per rahó e preu de dos parells de còffrens pintats; ítem, d'altra part, per un cofre; ítem, per un parell de còffrens; ítem, per dues dotzenes e mitga de coffrenets, e IIII dotzenes de migans, e tres dotzenes de chichs e I coffrenet que d'aquell comprà, hagué e rehebé, la qual quantitat li promés pagar d'allí a mig any après següent sots pena de vint sous de la dita moneda, ab carta pública executòria ab submissió de for roborada, feta en València en poder de mi, Jacme Venrell, notari.

Fiat letra de debito et pena instante Martino Fuster, procurator d'en Petri Albert.”³¹⁵

El dia 27 del mateix mes i any, el 1409, el pintor contrau l'obligació, davant el justícia, en pagar el deute a Domènec Esteve, *aluder*, de 7 florins d'or, els quals li havia prestat dies passats.

³¹⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 29, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 85; 1964, p. 99 (l'autor dona data de l'1 de setembre); Mocholí, 2009, p. 207; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 146, doc. 291.

³¹⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.428, carta v.

Cerveró, 1971, p. 29; Mocholí, 2009, p. 207; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 236, doc. 444.

Al següent any, el 1410, al mes de febrer es registra la carta pública, per la qual es demostra que el pintor devia 26 lliures, 15 sous i 8 diners a Pere Albert per alguns cofres i altres peces. Aquesta va ésser rebuda pel *notari* Jaume Vendrell. Al mes de maig apareix al principi de cert document, quedant la resta en blanc. Per últim, al mes de juny, tenim l'època atorgada per Domènec Guerra, veí de Toixa de la vall de Xelva, per la qual ha rebut de Bernat Çalom 11 lliures i 19 sous, per raó d'onze càrregues de fusta.

A l'any 1411 actua com a testimoni en cert document de procuració. Al mes de març del dit any, es documenta el reconeixement de deute del dit pintor a Ybànyes Garcia, *mestre d'aixa*,³¹⁶ veí del lloc d'Altura, per la compra de fusta i altres coses. En abril signa època de 6 florins a Pere Sànxez de Palència, *saig*, per raó d'un tros de terra campa a la Rambla, que li va vendre en nom seu i com hereu junt amb seu germà Llorenç Çalom dels béns del *llaurador* Antoni Andrés. En octubre és registra el document pel deute que té amb el *barber* Bernat Sabater.

Al següent any, en gener de 1412 s'escriptura el deute de 7 sous i 6 diners amb el *fuster* Pere Berat, per serrar-li fusta. Del mes de maig es el registre del deute d'11 florins i 3 sous, els qual deu a Angelina, vídua d'Arnau de Vilarnau, restant d'una major quantitat per la compra de forment. El 30 de juny es redacta l'obligació, efectuada, davant el justícia dels CCC sous, per la qual deu pagar 7 sous i 6 diners al *fuster* Pere Berart, que li devia per serrar fusta. De juliol és el document de deute d'aquest pintor amb el *prevere* Joan Agramunt. Al mes de setembre féu de marmessor de Caterina, filla de Bartomeu Pelegrí, *llaurador*, per la qual cosa té un deute de 2 florins amb Alfons Martí, *mendicant cec*, per les oracions que li féu per l'ànima de la difunta Caterina. En novembre es documenta el reconeixement de deute a cert *fuster* pels treballs de serrar fusta. Finalment, en desembre contrau obligació davant el justícia, per la qual ha de pagar 88 sous i 10 diners al *mercader* Antoni Sans, per comprar-li fulla de ferro.

En abril del 1415, actua com a testimoni del compromís arbitral signat per Pere Miró, *paraire*, i el sastre Bernat Durà, en Joan Destorrents, d'Alzira, i Jaume Roig, *notari* de València.

Un any després, 1416, es registra la cessió de deute atorgat pel *mercader* florentí Jaume de Tomàs al pintor Joan Rull de 18 florins, els quals tenia de Bernat Çalom.

En 1418, al mes de maig s'efectua la venda feta pel pintor i la seua muller d'un violari, aquest carregat amb 30 sous de pensió. A juliol es registra el plet per deutes davant del justícia civil de València, entre Pere Carbonell, d'una part, Simó i Jaume Estopinyà, germans, *fuster* i pintor, i Bernat Çalom d'altra. Al mes d'agost se signa el compromís, per part del pintor i de l'altra Jaume Estopinyà, sobre certes qüestions hagudes entre ells, davant del *notari* Domènec Espelt, el pintor Ferran Pérez o Peris i del *fuster* Pere Estopinyà.

Al següent any, en febrer de 1419 està el document de la presentació de diversos albarans i documents que feta pel pintor, arran d'una sentència arbitral emesa pels pintors Ferran Peris, Gabriel de Montfort, Pere Alamany i el *fuster* Joan Berat, per raó de desavinences esdevingudes en la companyia de fusta feta pel pintor que ens ocupa, Pere Carbonell, *mercader* convers, el pintor Jaume Estopinyà i el seu germà Simó Estopinyà.

A l'any 1420, Bernat Çalom³¹⁷ i la seua muller, Caterina, van vendre al pintor Joan Rull un tros de vinya situada al terme de Patraix. El 9 de març es documenta el debitori efectuat pel *peller* Felipot Beicet i el pintor, en el que confessen deure a Pau de Bartolo, *mercader*

³¹⁶ Persona que projecta i construeix qualsevol embarcació de fusta. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

³¹⁷ Els autors de la cita, Sanchis i Sivera i Cervero, diuen que es tracta del fill del pintor Joan Çalom.

florentí, 10 lliures les quals li foren atorgades per una sentència arbitral. A la meitat del dit any, al mes juliol, es s'escriptura la procuració atorgada pel pintor, en la qual nomena als ciutadans Pere Còria, *prevere*, i Bartomeu Saera els seus procuradors. Jaume Estopinyà cobra, en gener de 1420, 11 lliures i 3 sous, que li eren degudes pel pintor Joan Rull i el *fuster* Bernat Durbà, ciutadans de València. Al final de l'any, en novembre Bernat Çalom i la seua dona Caterina quedaren documentats pel contracte de compravenda amb el pintor Jaume Estopinyà i la seua muller Angelina, en el que féu de procurador i àrbitre el ciutadà Pere Clariana i actuaren com a testimonis de l'acte notarial el *fuster* Martí de Borgonya i els pintors Guillem Garcia, Jaume Barbenç i a Pere i Andreu Albert.

En març de 1422 es redacta la renúncia feta per Joan de Claramont, *prevere* i *rector* de l'església de Carlet, contra el pintor, per raó d'un arrendament.

En cinc anys no se n'ha, fins ara, cap notícia de Bernat Çalom. La següent es registra al 1425, de gener a desembre. En dit any, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, es dona referència de les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra són: Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çolom), Francesc Pérez, Pere Guillem, Ferrando de Cullar i Pere Cerdà.

(...).

[f. 74]

(...).

En Bernat Çalom per mig jornal dos sous. II sous.³¹⁸

En setembre del mateix any, el 1425, queda registrat el debitori que els pintors Bernat Çalom, Ferran Peris i Miquel Galindo més el *fuster* Gabriel Montfort, tots ciutadans de València, en el que confessen que el *llibrer* Lope Martínez de Nager els devia 10 florins d'or.

“Noverint universi, quod nos, Michael Galindo, pictor, Gabriel Monfort, fusterius, Bernardus Çalom et Ferdinandus Perez, pictores civis Valencie, scienter omnes insimul et quibusvis nostrum insolidum confitemur, nos debere vobis Lope Martinez de Nager, librerio, decem florenos auri de Aragonia causa mutui.”³¹⁹

El següent any, el 1426, es fa constar la venda i arrendament atorgat per Joan de Claramonte, *rector* de l'església del lloc de Carlet, de certes terres a Bernat Çalom per 3.200 sous pagadors en un terme de tres anys.

Tres anys després, el 1429, es condemna al pintor en pagar 18 sous a Guillem Gumela pels treballs de pintar cofres i per altres coses que li compra.

“*Ex confesione*, fon condepnat en pagar an Guillem Gumela, present, dehuyt sols per repa de pintar de cofres e altes coses que daquell compra e reebé.”³²⁰

Fins així s'ha comentat els documents de Bernat Çalom, com el fill del també pintor amb el mateix nom, però en un document del mes d'octubre de l'any 1430 ens surt el dubte que siga la mateixa persona. Al dit document s'esmenta que la muller de Bernat Çalom II ja no és Caterina, sinó que té per nom Francesca. Si aquest pintor envidua i es torna a casar, res se sap, si morí tampoc hi ha, fins ara, cap document que així ho constata i tampoc si tingué fills. Veritablement i amb la data del primer document que dona referència del dit

³¹⁸ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la ciutat*, v2-5. Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes...*; document núm. 1.909.

³¹⁹ APPV. *Protocol de Joan Domingo*, núm. 139, f. 785.

Cervero, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 209.

³²⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 35, mà 3.

Cerveró, 1963, p. 87; Mocholí, 2009, p. 209.

pintor, fins al que apareix amb la muller de nom Francesca contaria, almenys, uns seixanta anys, una edat molt avançada per aquella època, però no es pot afirmar res fins que surta nova documentació. Ara bé, als documents següents el qualificarem, amb certa cautela, com Bernat Çalom III, fins a noves troballes o noves investigacions.

Al mes d'octubre de l'any 1430, Bernat Çalom III i la sua muller, Francesca, atorgaren debitori, en el que confessen que Berenguer Mallasen, *prevere*, beneficiat a l'església de Sant Joan de l'Hospital de València, els ha de pagar 21 sous per tres pensions.

En maig del 1432 es documenta que el pintor atorga debitori, pel que confessa que el *rector* de Llutxent, Bernat Ripoll, difunt, li devia 10 lliures, tal com constava en cert document atorgat el dia 28 de febrer de 1429, per un Sant Sopar, que confeccionà i va reparar, destinat a l'església de Sant Llorenç del dit lloc.

“Bernardus Çalom, pictor Valencie, attendentes me debere venerabili et discreto, Bernardo Ripoli, quondam rectori de Luchen, decem libras monete regalium Valencie et quas confesus fui debere vobis cum publico instrumento recepto per notario subscriptum, die XXVIII februarii anno Domini MCCCCXXVIII in reparatione quiusdam Cenei quod ann quolibet in die Cene Domini faciebat, ecclesie beati Laurentii, civitatis predictae, in laude et honore Sacratissimi Corporis Ihusucristi.”³²¹

Pel contracte de servei datat el 1434 i atorgat per Antoni Conill, aquest aferma a la seua filla, Violant, amb el pintor i la seua muller Francesca, per temps de deu anys amb l'obligació d'alimentar-la i vestir-la, cobrant 20 lliures.

El 27 de febrer 1434, el pintor que ens ocupa contrau obligació, davant el justícia dels CCC sous, per a pagar 27 sous i 4 diners a Guillamona, muller de Joan Roig, preu estimat de tres culleres d'argent que dit pintor tenia en penyora.

En juny de l'any 1435, Francesca, muller seua, atorga procuració al seu marit. El pintor Joan Roig actua com a testimoni.

En octubre del dit any, el 1435, confessa que la seua casa, situada a la parròquia de la Santa Creu de València, estava sotmesa a un cens a favor de l'almoina. Al mateix mes, al dia 30, atorga cert document alié al seu ofici.

A la fi de la documentació està l'època de 1437, aquesta atorgada pel pintor i Francesca, la seua muller, en la qual confessen haver rebut 35 lliures de Miquel Conques, preu pel que li van vendre unes cases i un hort, situades a la parròquia de Sant Martí de València.

“Nos, Bernardus Çalom Pictor, civis Valencie et Francisca uxor eius, confitemur vobis, Michaeli Conques, recipimus triginta quinque libris pretio vendimus et alienamus quasdam domus et orto aliis contiguo sitas in parrochia beati Martini civitatis Valencie.”³²²

ÇALOM, Francesc (1416, València)

Pintor.

En febrer de 1416 aquest pintor actua, junt amb el també pintor Miquel Roís, com a testimonis del reconeixement de la satisfacció de tots els deutes feta per Antoni Ferrer i la seua dona Florència, veïns de Benassal, al germà de la dona Francesc Tallat, ferrer de València.

³²¹ APPV. *Protocol de Pere Despuig*. Cerveró, 1963, pp. 87 i 88; Mocholí, 2009, pp. 209 i 210.

³²² APPV. *Protocol de Joan Caldés*, núm. 12.088. Mocholí, 2009, p. 210.

ÇALOM,³²³ Joan (1383-1420, València)

Pintor.

Joan Çalom apareix documentat als llibres de comptes de la Batlia de 1383, per certs assumptes. En un document de l'any 1420, que pertany al pintor Bernat Çalom (Çolom), l'autor de la cita, Sanchis i Sivera, indica que és el pare del dit Bernat.

ÇOLOM, Pere (1343, València)

Pintor.

Pere Çolom (pot ésser Çalom) està registrat en cert document, escriturat al Manual de Consells, per certs assumptes.³²⁴ No se sap si aquest pintor està relacionat familiarment amb els també pintors Bernat Çalom I (1396-1398), Bernat Çalom II-III (1390-1437) i Joan Çalom (1383-1420).

ÇAMAIÓS, Guillem (1440, València)

Fuster i mestre imaginare.

En juliol de 1440, el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, paga 32 sous a Guillem Çamaisó, per un retaule³²⁵ de fusta per a col·locar-lo al Portal de la Trinitat de València.

ÇAMORRA, Joan (1408, València)

Fuster.

Reclamació de certa quantitat de diners, per part del fuster al pintor Bernat Çalom (Salom, Colom). Aquesta referència documental queda registrada als llibres del justícia dels CCC sous

ÇANOÜ, Andreu (1417, València)³²⁶

Imaginare.

El 1417 es redacta la procuració atorgada per Andreu Çanou als pintors Joan Maties i Francesc Oliva entre altres. Actuen com a testimonis Sanç Villalba i Berenguer Çaplana, pintors de dita ciutat.

“Andreas Çanou, ymaginarius Valencie, fecit procuratores suos Iohannem Maties et Franciscus Oliva, pictores, Barthomeus absentes afirman dicti parte cum Petro Perug Barthomeus, barbitunsore et Johanne lo ferrer et cum quibusvis aliis promisit et cetera, iuravit et cetera.

Testes Sancius Vilalba et Berengarius Çaplana, pictores Valencie.”³²⁷

ÇANOÜ, Joan (1438, València)³²⁸

Sotsobrer.

De Joan Çanou, *sotsobrer* de la seu de València, l'incloem en aquest investigació per la importància dels documents que a ell pertanyen, els quals indirectament fan referència al pintor Gonçal Sarrià. A l'any 1438 queda constància de 4 èpoques, en febrer, els dies 15 i

³²³ Els autors transcriuen *Calom*. Pare del pintor Bernat Çalom I (1396-1398).

³²⁴ AMV. *Manual de Consells*, “A”, llibre núm. 4, f. 227.

Mocholí, 2009, p. 212.

³²⁵ El qual fou pintat per Nicolau Querol tal com consta en el document del 5 de novembre de 1440.

³²⁶ Desconeixem si aquest pintor és família del sotsobrer Joan Çanou (1438) i el pintor Llorenç Çanou (1417-1432).

³²⁷ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4.393.

Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 213.

³²⁸ Es desconeix si és família d'Andreu Çanou (1417) i Llorenç Çanou (1412-1432).

28 i una tercera maig i una quarta en juny, aquesta del dia 6. Tanmateix les de febrer com la de juny Pere Figuerola, *canonge* de la seu de València, ordena a Bartomeu Rovira, canonge, procurador del bisbe de València, li done a Joan Çanou, certes quantitats per l'obra del retaule major de la seu valentina, que s'havia encomanat al pintor Gonçal Sarrià, segons consta en un document de 28 de febrer de 1438.

“Die sabbati XV febroari anni predicti.

Sit omnibus notum, quod ego Petrus Figuerola, canonicus et precentor Sedis Valencie, confiteor vobis honorabili Bartholomeu Rovira, concanonico meo, procuratori generali reverendissimi domini episcopi, absentis et vestris, quod dedistis et tradidistis de voluntate mea discreto Iohanni Çanou, realiter numerando ad oppus retrotabuli maioris dicte Sedis triginta libras regalium Valencie. Et ideo, et cetera.

Testes discreti Iacobi Pi et Bertrandus d'Aries, presbiteri.”³²⁹

ÇANOÛ, Llorenç (1412-1432, València)³³⁰

Pintor i fuster.

Obra: envernissar portes.

La primera notícia que hi ha de Llorenç Çanou es pel document en el que es registra el deute que té, per la quantitat de 6 florins, amb el *mercader* Guillem Usall.

Del 1417 és l'època per ell atorgada, en la qual confessa haver rebut 30 sous de mans de Bernat Crespi, *llaurador* de Russafa i de Caterina, vídua d'Arnald Basses, veïna del dit lloc, com a marmessors del testament de Geralda, vídua de Joan Mateu, *llaurador* de Russafa. Dita Geralda havia deixat dita quantitat en un codicil.

Després de quinze anys de buit documental apareix la següent notícia de Llorenç Çanou d'un encàrrec. A l'any 1432 signa època, per la qual reconeix haver rebut del *batle* del Regne de València certa quantitat, per l'envernissat de varies portes.

“(…) per rahó preu de deu liures e mija de verniç per a obs de envernigar les portes de les dos finestres de la tercera torre e les portes de les quatre finestres de la quarta torre.”³³¹

ÇAPLANA,³³² **Berenguer (1416-1444, València)**

Pintor.

La primera notícia de Berenguer Çaplana està registrada a l'any 1416. Al document es fa constar que la seua muller Caterina, filla i hereva del difunt Arnau Badia, *notari*, i de la primera muller Clara, junt amb Bartomeu Badia, germà de Caterina, d'una part, i Clara, vídua d'Arnau Badia i com a hereva del seu espòs, per l'altra part, signen un compromís nomenant a Pere Climent i a Bartomeu Tolosa, *notaris*, com a arbitres. Van fer de testimonis al dit document els pintors Vicent Canet i Francesc Vidal. Posteriorment, al mes d'abril del mateix any, es prorroga dit compromís.

En la resta de documentació, datada als anys 1416 i 1417, Berenguer Çaplana està documentat actuant com a testimoni en una donació, al testament i codicil de Joana, muller de Pere Morell, *obrer de vila*, en una venda i en l'època corresponent a dita venda, en una controvèrsia, en un debitori i en una qüestió d'herència, en una època, en un compromís arbitral, en un document de deute i altre de pagament i, finalment, en la procuració donada

³²⁹ APPV. *Protocol de Pere Ferrandis*, núm. 26.794.

Mocholí, 2009, Op. Cit.: *Estudi dels documents...*

³³⁰ També *Sanou*. Desconeixem si Andreu Çanou (1417), imaginari i Joan Çanou (1438), sotsobrer, són família d'aquest pintor.

³³¹ ARV. *Pergamins comprovants dels comptes de la Balia*.

Sanchis i Sivera, 1912(3), p. 324; 1914, p. 65; 1929, p. 45; 1930, p. 107; Mocholí, 2009, p. 214.

³³² També *Saplana* o *Zaplana*.

per Andreu Çanou, *imaginaire*, a Joan Maties i Francesc Oliva, pintors de Barcelona, entre altres, en la que actua com a testimoni junt amb al també pintor Sanç Villalba.

“(…).

Testes, Sancius Vilalba et Berengarius Çaplana, pictores Valentie.”³³³

A l'any 1444 se sap que ja havia mort. Al dit any s'efectua una proposició, en presència del justícia civil de València, per Tomàs Armengol, procurador i curador dels béns del pintor ja difunt, que és assignat per la dita cort perquè Caterina, muller de Berenguer, pugui vendre un alberg, que era propietat del difunt amb motiu de cobrar la seua dot i creix fora de la jurisdicció del dit justícia.

ÇAREAL,³³⁴ Francesc (1414-1439, València, Morella)

Pintor.

Dels membres de la família Çareal (Sarreal), com Francesc, pintors i habitants a la ciutat de Morella, encara que també aveïnats per motius de treball a la ciutat de València, hi han referències gracies a documents com els següents.

Al mes d'abril de 1414 es menciona, al protocol de Jaume Maçana (Morella), que Francesc Çareal, junior, es germà de Jaume Çareal i que ambdós són pintors.

Cinc anys després, el 1419, és redacta una substitució de procuració, en la qual Guillem Ros, *apotecari*, ciutadà de València, procurador del pintor, veí de Morella, nomena substituït seu a Joan Campos, *notari*, amb motiu de cert litigi, quedant constància documental.

“Die iovis, XX^a iuli M^oCCCC^o decimo nono.

Guillermus Ros, apothecarius, civis Valentie, ut procurator Francisci Çareal, pictoris vicini ville Morella, ut constat de dicta procuracione per instrumenti publicum receptum, per discretum [taxat Anthonius] Pasquasium Ros, notarium publicum, XXVIII^a die decembris, anno M^oCCCC^oXXVIII^o, et cetera, substituo vos discretum Iohannem Campos, notarius presentem ad lites. Largo modo et cetera. Promittens et cetera. Sub bonorum dicti mihi principalis omnium obligatione et cetera.

Testes, Gabriel Femades et Petrus Salat, Valentie civis.”³³⁵

De Francesc Çareal hi ha absència documental fins 1439. En aquest darrer any a Morella queda registrada la intimació donada per Andreu Palma, veí de dita vila, al dit pintor i al seu fill Nicolau, *prevere*, per haver faltat al compliment de certs pactes. A aquesta intimació li segueix el procés obert per Francesc davant el justícia de Morella.

ÇAREAL,³³⁶ Jaume (1402-1432, València, Morella i Saragossa)

Pintor.

Obra: retaules.

El document notarial del 4 de març de 1402 al·ludeix al contracte d'afermament entre Jaume Çareal, natural de Morella, amb Pere Nicolau, pintor de València, per temps de dos anys, com ajudant d'aquest, acceptant, per ambdós parts, les condicions esmentades. A continuació d'aquest es redacta la cancel·lació amb data 4 d'abril de 1404.

³³³ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4.393.

Cerveró, 1971, p. 29; Mocholí, 2009, p. 216.

³³⁴ També Sareal. Germà del pintor Jaume Çareal (Sareal) (1402-1432).

³³⁵ ARV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 695.

Cerveró, 1963, p. 90; Mocholí, 2009, p. 217; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 542 i 543, doc. 984.

³³⁶ En alguns originals *Çareal*. També conegut per *Sareal* o *Sarreal*.

“Eisdem die et anno.

Jacobus Çareal, pictor, naturalis Morelle scienter et gratis mitto et affirmo me ipsum vobiscum, Petro Nicholau, pictore, cive Valentie, presente et acceptante, hinc ad duos annos et unum mensem sequentes et primo venturos in mancipium et servitalem vestrum ad pictandum et faciendum vestra omnia mandata iusta, licita et honesta, nocte pariter et die, pro posse. Vos vero teneamini me providere toto dicto tempore tam sanum quam infirmum in cibo et potu ut mea consimilis interest, tempus vero infirmitatis vobis smendando et reficiendo. Et pro mei solidata teneamini mihi dare quadraginta florenos auri de Aragonia hoc modo, videlicet, in festo Pace Resurrectionis proxime venienti duodecim florenos faciendoque et dando michi per totum primum annum complementum ad viginti florenos dicte legis, residuos vero viginti florenos teneamini mihi dare per totum secundum annum. Et sic promitto quod ero vobis et rebus vestris bonus, fidelis, utilis et legalis comodum inquirendo, et cetera. Et quod a servitute vestra non recedam vel fugiam aut aliquod dampnum vobis faciam, et cetera, quod nisi fecero plenam confero vobis licentiam et plenam posse quod possitis me capere vel capi facere, et, captum in vestram prestinam servitutem redire et ibidem detinere tantum et tamdiu donec dampnum vobis previa ratione illatum fuerit vobis ac vestris integriter satisfactum simul cum omnibus dampenis, missionibus, et cetera. Super quibus creadatur vobis et vestris, et cetera. Renuntians, et cetera. Obligando scienter ad hoc me personaliter et omnia bona mea, et cetera. Est tamen inter nos conventum et in pactum speciale deductum quod si infra annum eligero ire versus partes Morelle, possim ire semel in anno et ibidem permanere duobus vel tribus mansibus et non ultra, smendando tamen et reficiendo vobis illud tempus quot in dicta villa Morelle permanebo. Ad hec autem ego, prefatus Petrus Nicholai, suscipiens et acceptans vos, dictum Iacobum Çareal, pictorem, in mancipium et servitalem meum cum et sub modis, formis, pactis et conditionibus superius declaratis, promitto, et cetera. Obligo et cetera. Actum est Valentie et cetera.

Testes inde sunt Jacobus Venrelli et Bernardus Poņ, scriptores Valentie cives.

Postmodum vero die lune, intitulata XIII apriles anno a Nativitate Domini MCCCC quarto, predictum instrumentum afirmamenti fuit cancellatum de voluntate dicte Petri Nicholai, tanquam contenti ex dictis in dicto instrumento contentis, presentibus testibus Petro Miró, notario, et Dominico Romei, mercatore, Valentie civibus.³³⁷

Aquest document dóna informació de com estaven les relacions entre els dos centres pictòrics, Morella i València. Per una part Jaume Çareal, com a pintor de Morella, i per altra la de Pere Nicolau, possiblement amb un obrador molt important al final del segle XIV.

De tota l'obra documentada del pintor, només la historiografia li atribueix una taula central, en la que està representada santa Caterina.³³⁸ Aquesta està signada amb les paraules: “Jacobus me fecit”. A partir d'aquestes formes estilístiques se li atribueixen altres pintures. Suposem que, una vegada acabat el seu compromís amb Pere Nicolau tornaria a Morella amb més experiència e innovacions pictòriques apreses del seu mestre, acabant sent un dels pintors més sol·licitat de Castelló, Catalunya i, fins i tot, d'Aragó.

Després del 1404, no es té notícia del pintor fins l'any 1408. El document d'aquest any al·ludeix a una època, per la qual Guillamó de Torner li ha donat 100 florins d'or, per pintar un retaule per a la vila de Mont-roig, en la província de Tarragona.

³³⁷ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.405, mà tercià.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 242; 1912 (2), p. 296; 1912 (3), pp. 296 i 297; 1914, pp. 37 i 38; 1928, pp. 62 i 63; 1930, pp. 62 i 63 (aquest autor omet la signatura del document en la publicació de 1930; Cerveró, pp. 29 i 30 (aquest autor només publica una part del document, amb data de 4 abril i dóna com a signatura “ARV. *Protocol 2.405*; Mocholí, pp. 218, 219 i 220; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 46, doc. 77.

³³⁸ Possible atribució d'una pintura. Base de dades del CSIC. Fototeca de pintura romànica i gòtica.

“Conexeran tots com yo, Jacme Çarreal, pintor, vehí de la vila de Morella, *scientment e de certa sciència*, confes e en veritat regonech mi haver haüts e reebuts de vós, sènyer en Guiamó Torner, vehí e jurat de la vila de Monroyg, present, cent florins d’or d’Aragó e del pes corrible en Aragó, per rahón de la paga de la festa de Tots Sants pus proppasada del retaule que yo obre e faç a la dita vila Monroyg. (...)”

Testimonis foren a les sobre dites coses en Domingo Barberà e en Pere Cerdà, vehins e habitants de la vila de Morella.”³³⁹

Al següent any, el 1409, es compromet a pintar un retaule encomanat per la universitat de la vila de la Ginebrosa, per la quantitat de 200 florins, obra que ja havia sigut pactada anteriorment en un altre document. Rodrigo Coscollano i Pere Çareal, *tender*, actuen com a fermadors de Jaume davant de la dita universitat.

“XXVI^a iunii. En Jacme Çarreal, pintor, vey de la vila de Morella, attenant e reconexent yo ésser-me convengut et paccionat ab la universitat del loch de Ginebrosa de fer un retaule sots certs pactes et condicions appossades *in scripto* en uns capítols et condicions fetes et atorgatss entre la dita universitat et mi per preu de CC florins, en los quals dits pactes fonch axí convengut et paccionat que la dita universitat me pagarie los dits CC florins en tres pagues, ço és, L florins de continent que la dita avinença fonch feta, et C florins decontinent que lo dit retaule fos enguixat, [*e*], feta la dita obra, acabada et possada, los restants L florins, segons en los dits capítols, los quals foren fetes et paccionats entre la dita universitat et mi a X de deembre de l’any proppassat, pus largament se conté. Attenant ésser stat convengut et paccionat de dar fermaça de tenir, complir et servir los dits pactes et de la dita quantitat et preu del dit retaule, per ço, [*per*], aquesta present pública carta promet e m’oblich ab lo honorable en Bernat Santapau, en nom de la dita universitat, de tenir et servir los dits pactes et condicions. Et a major cautela de vós fermants e principals obligats de totes les damunt dites coses, ço és, en Rodrigo Coscolla et Pere Çarreal, *tender*, presents, la qual fermaça et principalitat nós, dits en Rodrigo Coscollano et Pere Çarreal, atorgam et tots nostres béns obligam. *Fiat largo modo*.

Testimonis l’onrat en Johan Palma, savi en dret, et Johan Pastor, scuder de aquell.”³⁴⁰

El dia 26 de juny del mateix any, 1409, va rebre el primer pagament: “(...) ço és, cinquanta florins d’or, los quals he reebuts per rahó de la obra que yo faç del retaule (...)”³⁴¹

Que Jaume Çareal segueix aveïnàt al Maestrat, concretament en la ciutat de Morella, ho verifiquen els següents documents. Tres anys després, al 1412, als mesos de febrer i agost, actua com a testimoni en certs documents. Actuació que es repeteix en setembre de 1413.

A l’any següent, el 1414, en abril, als protocols de Jaume Maçana es registra la notícia que Jaume Çareal es germà de Francesc Çareal, junior, també d’ofici de pintor.

En maig del darrer any, el 1414, de nou va fer de testimoni en un acte documental. Finalment, el dia 21 dels darrers dit mes i any actua com a àrbitre en la partició del béns que foren de la mare del *notari* Nicolau Escrivà i del *plater* (*argenter*) Martí Escrivà.

Al següent document, del 23 de juny, efectua la venda d’un llenç blanc a Guillem Cerdà, alhora que el dit Guillem li confessa deure-li 6 florins i mig.

³³⁹ AEMorella. *Protocol de Pere Peçonada*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 92. doc. XVII; Mocholí, 2009, *Estudi del documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 196, doc. 398.

³⁴⁰ AEMorella. *Protocol de Pascual Ros*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 93; Mocholí, 2009, pp. 219 i 220; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 231, doc. 437.

³⁴¹ AEMorella. *Protocol de Pascual Ros*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 94; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 231 i 232, doc. 438.

Se segueix tenint notícies del pintor per un testament, que es redacta en agost de 1414. Aquest fou atorgat per mossèn Blai Escrivà, nebot de Jaume Çareal, en el que nomena com a marmessors a Domènec Escrivà, Gaspar Escrivà, germans seus i a Pasquala, tia seua i repudia al seu germà Bernat i al dit pintor. Així mateix, mana ésser soterrat a l'església de Santa Maria, davant de l'altar de San Cristòfol i deixa llegat per a l'església de Santa Maria de la Balma i per a Nostra Senyora de la Consolació de Forcall. Al testament es mencionen alguns objectes relacionats amb l'orfebreria:

“(…) que sien fetes e donades a Sancta Lucia unes ulleres d'argent (…) una copa d'argent ab peus (…)”³⁴²

La verificació de l'exclusió de Jaume Çareal, com a marmessor al testament del seu nebot, Blas Escrivà, es documenta al mes de novembre de l'any 1414.

Al mateix mes de novembre del darrer any, el 1414, l'època atorgada per Jaume Çareal, apart de la referència que és veí de la vila de Morella, aporta la notícia de l'encàrrec del retaule que havia confeccionat per a l'església de Valljunquera a la província de Tarragona.

“XXIII novembris.

Conexeran tots com yo, en Jacme Çarreal, pintor, vehí de la vila de Morella, de certa sciència confès, atorch et en veritat regonech mi haver haüts et reebuts del sènyer Guimó Salvador, vehí de Valjunquera, acaptador de la sglésia del dit loch, absent, per mans del discret en Guillem Pelegrí, notari del dit loch, present, és a saber, trenta tres florins d'or d'Aragó e de bon pes, et III sous, II diners reals de València per rahó de la segona paga del retaule qui yo faç et he a fer a la dita sglésia del dit loch. Et com axó és lo fet de la veritat renunciu de certa sciencia a tota excepció.

Testimonis foren presents a les dites coses en Ramon Ferradela et en Salvador Ferradela, vehins de la vila de Morella.”³⁴³

Dita època és el segon pagament rebut de Guillamò Salvador, veí i *recaptador* de les pecúnies de l'església de Valljunquera. La quantitat pagada és de 33 florins d'or, 3 sous i 2 diners.

La confirmació que a Morella hi havia establert un centre pictòric, amb obradors inclosos, se sap gràcies al document del 16 de gener del 1415, en el que consta que el pintor Jaume Çareal tenia el taller en una casa de la seua propietat, aquesta situada a la parròquia de Sant Miquel, confrontant amb la casa del Consell i amb la dels ciutadans Antoni Forés i Pere Franch.

En febrer de 1416, aquest pintor i la seua dona Marieta venen una casa a Antoni Carbó, pel preu de 304 sous.

La següent notícia correspon a l'any 1418. Al document es dóna referència del pagament de certa quantitat a un pintor de Morella de cognom Çareal, per la taxació del retaule de Sant Blai de la Salzedella, poble de la província de Castelló de la Plana: “(...) pagaren a Çarreal, pintor de Morella que vingue a veure lo retaule de Se Blay e donan-li per sa venguda 11 sous (...)”³⁴⁴ Creiem que es tracta del pintor Jaume Çareal, dotat d'una experiència professional i ben considerat per a fer aquestes valoracions. No és la primera vegada que es demana a un pintor que valore l'obra d'altre. El 3 de gener de l'any 1373, el rei Pere el Cerimoniós escriu als jurats, justícia i prohoms del lloc d'Albocàsser, dient-los que deixen acabar el retaule començat per Domènec Valls i que enviarà el pintor Llorenç Saragossa, considerat com el millor, a veure'l i a jutjar-lo.

³⁴² AEMorella. *Protocol de Joan Grau*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 44; Mocholí, 2009, p. 220.

³⁴³ AEMorella. *Protocol de Pere Peçonada*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 99; Mocholí, 2009, p. 221; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 353, doc. 689.

³⁴⁴ AM la Salzedella. *Llibre de Clavariat de Salsadella*.

Sánchez Gonzalo, 1932, p. 25; Mocholí, 2009, p. 221.

En maig del dit any, el 1418, Jaume Çareal va atorgar procuració, com a curador dels béns d'Arcís Morera, a favor del *notari* Gaspar Escrivà de Morella.

Des de l'últim document del 1418 fins al següent existeix un buit documental d'uns cinc anys. El 12 de novembre del 1423, s'escriptura la sentència arbitral pronunciada pel dit pintor, junt amb el seu nebot Bernat Escrivà, *prevere*, per cert document testamentari.

Dos anys després, el 1425, Jaume Çareal està documentat actuant com a testimoni en certa acta notarial.

Al mes de gener de l'any 1427, es documenta el nomenament d'àrbitre recaigut en el pintor per a dirimir la partició del béns de Dolceta, sogra seua, entre els fills de Francisquina i Guillem Barceló, d'una part i Marieta i Jaume Çareal, d'altra part.

Que Jaume Çareal es desplaçà al regne d'Aragó, es verifica a l'any 1431. El document dona la notícia que el pintor és habitant de la ciutat d'Alcanyís, encara que conserva el seu veïnatge a Morella. Altra notícia documentada en febrer del dit any, el 1431, pot ésser la confirmació de la seua itinerància per Aragó. Aquesta tracta del traspàs i cessió de drets i debits, per part de Jaume Çareal, sobre unes finques

Per a la confirmació del canvi de residència està la notícia de l'any 1432, publicada per Sánchez Gozalbo el 1943 i recollida de la publicació de Serrano Sanz³⁴⁵:

“(…) que Jaume Sareal fixa la seua residència a Saragossa (…).”³⁴⁶

Malauradament, al llarg de la història de l'art, aquest pintor ha sigut poc investigat, i creiem que com a col·laborador del pintor Pere Nicolau, amb retaules documentats i obra atribuïda, mereix un estudi més exhaustiu.

ÇAREBOLLEDA I, Andreu (1311-1383, València)³⁴⁷

Pintor.

Obra: panys i escuts.

Andreu Çarebolleda,³⁴⁸ fill del també pintor Pere Çarebolleda, té un suport documental des de 1311 fins 1383. A partir de l'any 1353 les notícies referides són per qüestions realitzades per la seua vídua Agnès, casat amb ella en segons núpcies.

A l'any 1311 es fa càrrec de Llorenç, Rainer, Felip i Agneta, fills d'Agnès i de Llorenç Rainerio, *sastre*. Aquesta tutoria va ésser assignada pel justícia civil per requeriment de la vídua.

Andreu Rebolleda o Çarebolleda i la seua muller Felipa efectuaren, el 1314, la venda d'una casa, aquesta situada a la parròquia de santa Caterina, pel preu de 1.300 sous al *carnisser* Arnau Espermeu.

El justícia civil a instància de Jaume de Pertusa, fill del difunt Jaume de Pertusa, nomena, el 1316, al pintor com a curador dels béns de Bernat, major d'edat i fill del difunt Bernat Ramon de Gradis.

A l'any 1321, va contraure l'obligació, davant el justícia civil, de pagar a Jaume d'Orca, *draper*, 15 sous que li devia per raó de cert pany. En juliol del mateix any actua com a testimoni en el procés de Ramon Sanç, efectuat davant el justícia civil de València.

³⁴⁵ “Documentos para la historia de la pintura de Aragón”, p. 242, *Revista de archivos, biblioteca y museos*.

³⁴⁶ Serrano Sanz, 1916, p. 242; Sánchez Gozalbo, 1943, p. 50 (l'autor no anomena d'on fou treta la notícia); Mocholí, 2009, p. 222.

³⁴⁷ Pare del pintor amb el mateix nom, Andreu Çarebolleda (1358-1417).

³⁴⁸ Als documents originals: *Çarebolleda, Sarrebolleda, Rebolleda*.

Al document datat set anys després, el 1328, apareix junt amb altre pintor de nom Gonçal (...), pel compromís efectuat amb Eiximén Llopis de Rufer, *alcaid* de la Vall d'Almonesir (Vall de Almonacid), per a pintar cent nou escuts amb les armes de Luna.

“Andreas Çarabolleda et Gondiçalbus (...) pictores, vicini Valencie, consulte promittimus et cetera vobis, Exemino Lòpiz de Rufer, militi, alcaido Vallis d'Almonezyr, presenti, et vestris, et aliame dicti vallis et notario et cetera, et vestris quod hinc ad kalendas mensis septembris proxime et cetera dabimus vobis et dare teneamur intus civitatem Valencie C et IX scutos de *matzem* pictatos cum signo de Luna, bonos incuyraçatos, coreo de *paratge*, et *guarnits* et paratos cum coreo bono dandi et recipiendi. Vos emim detis nobis et dare teneamini pro precio dictorum scutorum pro quolibet, *scut* IIII solidos et VIII denarios regalium Valencia, de quibus confitemur a vobis habuisse pro [...] et pacca XC solidos. Et quia et cetera renunciamus [...]. Et totum residuum solveritis [...] incontinenti cum vobis deliberaverimus dictus scutos. Etiam hec attendere el complare promittimus sub pena V solidorum regalium pro qualibet die ultra terminum dandorum medietatem vobis et aliam domino regi et si forte prope dictis a vobis complendis dampnum et cetera. Et credatur et cetera, obliigo et ceteraa. Renuncio dividendarum et cetera, ad hec et cetera, sub dicta pena et in dicta [...].

Testes, Franciscus Descanç, Petrus Pelegrí et Thomas [...].”³⁴⁹

Al novembre del 1328, el pintor atorga una donació a Bartomeu Aragonés, *commorans* a la parròquia de Sant Salvador, d'una vinya situada al terme de Rafalagara a l'horta de València, per treballar-la en comú.

El que fóra fill de Pere Çarebolleda, queda confirmat al document de l'any 1331, efectuat en presència del justícia civil, on està com a posseïdor dels béns del seu pare.

No hi ha data de la seu mort, però a l'any 1353 se sap que aquest pintor era ja difunt. El document fa referència al carregament d'un cens de 100 sous, efectuat per Agnès, la seua vídua, com a hereva de la seua mare Bernarda, al *corredor* Domènec Morlans. Al document s'esmenta a la seua dona amb el nom d'Agnès, quan al del 1314 el nom era Felipa. Que enviudà i es tornà a casar queda confirmat pel document de l'any 1361. A la mateixa data, el 1353, el dit corredor, Domènec Morlans, es compromet a fer el quitament dels 100 sous de censal a la dita vídua, la qual li havia carregat pel preu de 1.000 sous. Finalment s'escriptura l'època del carregament del censal al dit corredor, Domènec Morlans.

El 1358, actua com a testimoni en un procés junt amb el també pintor Antoni d'Exarch.

L'any 1361, al llibre del justícia civil de València, es menciona que Agnès, la seua vídua, posseïa una casa situada a la parròquia de Sant Pere de València, tinguda a cens de Nicolau Valleriola. Al mateix any, el 1361, el ciutadà Berenguer de Brotons, com a espòs d'Isabel, neta d'Agnès, presenta instància al justícia civil de València per a fer un inventari dels béns de la seua iaia, doncs estava malalta i volia assegurar-se que no siguen alienats els seus béns.

El 23 de gener del dit any, el 1361, es fa referència la publicació del testament d'Agnès, atorgat davant del *notari* Ramon Bernarda l'11 de desembre de 1360. En dit testament es nomenen com a marmessors al *mercader* Pere Lambert i al ciutadà Llorenç Martínez. El mateix dia i mes, el fill d'Andreu Çarebolleda va fer una sol·licitud d'inventari dels béns d'Agnès, vídua del seu pare, davant el justícia civil, amb motiu de tenir en comanda dels marmessors del testament de la seua mare Felipa, un obrador situat en la parròquia de Sant

³⁴⁹ ARV. *Protocol de notari desconegut*. (S'ha revisat a l'arxiu tots els protocols d'aquest any de notari desconegut i no se n'ha trobat el document.)
Sanchis i Sivera, 1928, p. 10; 1930, p. 10; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 60 i 61, doc. 100; Mocholí, 2009, pp. 223 i 224.

Pere de la seu de València. Aquest darrer document aclareix el dubte dels dos pintors pare i fill amb el mateix nom, a més que dóna referència de l'obra de la família i confirma la continuïtat de l'ofici de pintor de pares a fills. En agost del dit any, el 1361, s'escriptura una demanda per part de Pere Tèrnia, procurador dels marmessors del testament d'Agnès, vídua d'Andreu, perquè siguen posats els béns i la casa a la parròquia de Santa Caterina d'aquella en crida de mala veu.

En octubre de 1364, als llibres del justícia civil, es nomena al *mercader* Pere Lambert, com el marmessor del testament d'Agnès, vídua del pintor d'Andreu Çarebolleda, registrat l'11 de desembre de 1360:

“Pere Lambert, mercader, marmessor e executor de l'últim testament de la dona na Agnès, muller, quondam d'en Andreu Rebolleda, pintor de la ciutat de València.”³⁵⁰

Al següent any, el 1365, se li esmenta pel testament d'Agnès, la seua vídua, atorgat 11 de desembre de 1360 i publicat pel *notari* de València, Ramon Beltrán, el 23 de gener de 1361.

Per últim, el 1383, als llibres del justícia civil de València, queda registrat l'empenyorament i subhasta d'un cobertor de Berenguer Brotons a instància dels marmessors del testament d'Agnès, muller que fou d'Andreu Çarebolleda, per raó de les despeses del plet per l'herència de la dita Agnès.

“Anno a Nativitate Domini millesimo CCCº LXXXº tercio, die sabati intitulata VIII augusti. N'Anthoni Salvador, saig de les corts, dix, recomptà et relació feu de manament de l'honrat en Johan de Cervató, justícia de la ciutat de València en lo civil, et a instància de requisició d'en Pere Andreu, notari, procurador d'en Lorenç [...] seller, et d'en Berenguer Bonfill, perayre, marmessor del darrer testament de la dona na Agnès, muller que fon de n'Andreu Çarebolleda, pintor, defunts, havie [...]nyorat un cobertor oldà a-n Berenguer de Brotons per ço com lo dit en Berenguer de Brotons devia administrar quatre florins al dit Pere Andreu per lo pleyt que's menava entre aquells, en los dits noms, et ell, dit en Berenguer Brotons, segons que en la pronunciació de aquen feyta era convengut, lo qual cobertor de feyt lo dit honrat justícia donà a Miquel Rúvio, corredor de la cort, que venés aquell al més preu donat.

Consequenter vero die martis, qua computabatur undecima augusti anno a Nativitate Domini millesimo CCCº LXXXº tercio, fon feyta venda del dit cobertor de manament del dit justícia en contumància (...).

Ítem, foren donats al dit corredor per subastar lo dit cobertor IIII diners.

Post hec die iovis, intitulata XIº augusti anno a Nativitate Domini millesimo CCCº LXXXº tercio, devan lo justícia comparegueren los dits en Berenguer de Brotons e-n Berenguer Bonfill, marmassors (...).”³⁵¹

ÇAREBOLLEDA II, Andreu (1358-1417, València)³⁵²

Pintor.

Mort el pare abans del 1353 s'entén que els documents següents, que van des de 1358 fins 1417, corresponen al seu fill Andreu Çarebolleda per tant hi ha una continuïtat de l'ofici i, fins i tot, se sap de l'existència de l'obra de la seua propietat on es realitzaven els encàrrecs. Un obrador que creiem és l'herència del pintor Pere Çarebolleda, pare i avi dels esmentats.

³⁵⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 290, mà 7.

Cerveró, 1960, p. 235; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 198, doc. 299; Mocholí, p. 224.

³⁵¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 461, mà 1. s.d.

Cerveró, 1960, p. 235; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 262 i 263, doc. 420; Mocholí, p. 225.

³⁵² Als originals: *Sarrebollada i Rebolleda*. Fill del pintor Andreu Çarebolleda (1311-1383). Sogre del pintor Domènec del Port, avi de Jaume i Vicent del Port, també pintors.

Una de les primeres notícies al·ludeix a una qüestió de censos sobre cases. És al 1358 en un procés, aquest efectuat davant del justícia civil de València, que el pintor declara que en aquest any habitava a la parròquia de Santa Caterina de València.

Tres anys després, el 1361, apareix en un document per la sol·licitud d'inventari dels béns d'Agnès, vídua del seu pare, feta davant del justícia civil, amb motiu de tenir en comanda dels marmessors del testament de la seua mare Felipa, un obrador situat a la parròquia de Sant Pere de la seu de València. Aquesta referència documental confirma l'existència d'obradors o tallers en mans de famílies de pintors.

“Comparech devant lo justícia de València, e diu e propossa que com ell tinga comanda per los honrats en Pere Lambert e en Pere Lorenç Martínez, com a marmessors de la dita n'Agnès, muller *quondam* n'Andreu Çarebolleda, defunt, un obrador situat en la parròquia de Sent Pere de la Seu de València, confrontant ab alberch dels hereus d'en Garcia d'Exarchs et alberch d'en Lorenç Martinez e carrera pública, ensemps ab les robes que dins aquell són, solicita inventari de dits béns[...].

[...] un scut cavaleresch ab una creu branca argentada. Ítem, dos scuts encuyrats desgarnits. Ítem, dues pedres de moldre colors, etcètera. [...]”³⁵³

Fins al següent document la falta de notícies és de més de vint anys. Al 1384 es dona referència de 150 sous censals sobre una alqueria al terme de Campanar que Saurina Folgado fa al dit pintor, per la qual cosa efectua una venda a dita Saurina.

Al següent any, el 1385, el pintor compra a Maria, muller de Ramon Mojolí, tres fanecades de vinya, situades al terme de Russafa i tingudes a cens a favor de l'almoïna de la Seu de València.

Per un document del 12 de gener de 1417, se sap que el 12 de setembre del 1397 es redacta el testament d'Andreu Çarebolleda. En principi disposa ser soterrat a la seu de València, però ara desitja ser-ho al cementeri de la plaça de l'Herba. Deixa d'herència als seus gendres, Domènec del Port, pintor, i Antoni Ferrer, un edifici a prop de la parròquia Santa Caterina, però ara revoca dit llegat, igualment deshereta als néts Caterina, aquesta filla de la seua filla Francesca, Vicent del Port, “Jacobeto” del Port i Isabeleta, però fa un llegat de 100 sous a aquest tres últims, tots ells fills de Domènec.

El trenta d'abril de 1398, Gonçal de Roda, habitant de València, ven 50 sous de violari a Mateua, vídua de l'*agricultor* Pere Montblanc, per 17 lliures i 10 sous. Dit violari va ser carregat, originalment, a Andreu Çarebolleda en 1387 i després, en 1391, es va vendre al dit Gonçal. A la mateixa data es registra l'època per 350 sous signada pel dit Gonçal de Roda a Mateua pel preu del violari. S'escriptura una segona època igualment signada pel dit Gonçal a la dita Mateua, de 89 sous i 3 diners de pensions endarrerides pels anteriors detentors del violari, a més d'altres quantitats per despeses i de prorrata.

L'any 1399 carrega 208 sous i 4 diners censals anuals sobre una casa de la seua propietat, situada a la parròquia de Sant Joan, amb hort al costat, la qual confronta amb dues vies públiques, la sèquia de Na Rovella i altres cases.

En agost del mateix any, 1399, el pintor deu restituir un emprament, per la qual cosa féu una empara de 36 lliures com a béns a Maçanet, *baixador*.

La documentació del pintor que ens ocupa, fa referència a dos famílies, els Çarebolleda i els Porto o Port i la seua relació familiar. Aquests últims, els Porto, també foren una família de pintors i, possiblement, tingueren en propietat un obrador.

³⁵³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 253, mà 2.

Cerveró, 1960, p. 235; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 169, doc. 267.

ÇAREBOLLEDA, Joan (1395-1417, València)³⁵⁴

Pintor.

Obra: escuts (pavesos).

Pintar pavesos eren els encàrrecs que rebia Joan Çarebolleda,³⁵⁵ documentat des de 1395 fins 1417. Gran part del suport documental dóna referència de qüestions socials, i altres tres documents sobre el seu ofici, fins i tot d'un contracte d'aprenent.

De l'any 1395 és el primer document, que fa referència a l'obligació contreta, en presència del justícia dels CCC sous, pel pintor Guillem Cases, que deu pagar-li 30 sous per raó de quatre escuts que li compra.

Als documents amb data de febrer de 1398 i desembre de 1399, apareix com a testimoni. Al primer, a la fi del document i al segon, junt amb Joan del Port en l'època d'un violari.

L'any 1401 atorga època, en la qual confessa haver rebut 6 lliures de Sibil·la, per les quals va vendre a Pere Rausi, fill de Sibil·la, catorze pavesos.

“Confiteor vobis dompne Sibilie, uxor Iacobi Rausi, quondam Gandie vicine, presenti, et vestris quod dedistis michi sex libras monete regalium Valencie quarum precio vendidi et alienavi Petro Rausi, filio vestro, quatordecim scuta sive paveses copertas de paratge.”³⁵⁶

Quatre anys després, en març del 1405, queda registrat com a emfiteuta del monestir de Sant Jeroni de Cotalba. El document es un capbreu de les possessions que el dit monestir posseeix en la ciutat i rodalies de València, entre les quals figura la casa i l'obrador del dit pintor en la parròquia de Sant Pere. Actua com a testimoni el pintor Joan de la Porta.

Al mes d'octubre de l'any 1405 nomena procuradors seus a Nicolau Ferrer, *seller*, i al pintor Domènec del Port, ambdós ciutadans de València.

Per la venda d'un ramat de cabres, per part del pintor, al 1407 es torna a tenir notícies. El comprador va ésser Bernat Pelegrí, veí de València i d'ofici *sabater*. Al mateix any, el 1407, en juliol s'escriptura la venda d'una vinya de la seua propietat. En aquest document actua com a testimoni el pintor Domènec del Port.

Al final del darrer any, el 1407, en setembre es documenta el contracte d'aprenentatge, en el que es compromet a ensenyar durant set anys el seu ofici a Joan Ivanyes, natural de Xèrica, de tretze anys d'edat, mitjançant certes condicions que acordaren el pare del deixeble i el pintor. Creiem que l'aprenent és el pintor Joan Ibanyes (1407-1425).

“Die mercurii, XXVIII^a septembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oVII^o, Valentie.

Sit omnibus notum quod ego, Iohannes Yvanyes, vicinus loci de Xèrica, ex certa scientia affirmo vobis, Iohanni Çarebolleda, pictori, civi Valentie, presenti et acceptanti, Iohannes Yvanyes, filium meum, presentem, etatis undecim annorum parum plus vel minus, ad septem annos primo venturos et continue sequentes, videlicet, ad adiscendum officium vestrum pictorie et ad faciendum omnia manda vestra licita e honesta (...).

Testes huius rei sunt Petrus Franch, tapinarius, et Iohannes Mathei, frenerius, cives Valentie.”³⁵⁷

³⁵⁴ El creiem família dels Çarebolleda, Pere (1297-1306), Andreu I (1311-1383) i Andreu II (1358-1417).

³⁵⁵ També als originals: *Sarrebolleda i Rebolleda*.

³⁵⁶ APPV. *Varia de Notals*.

Cerveró, 1971, p. 30; Mocholí, 2009, p. 228.

³⁵⁷ APPV. *Notal d'Antoni Pasqual*, núm. 832.

Viñaza, comte de la, 1889, p. 152 (aquest autor recull la notícia d'Arqués Jover); Alcahalí, 1897, p. 334; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 233; 1914, p. 23; 1928, p. 43; 1930, p. 43; Mocholí, 2009, p. 229; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 162 i 163, doc. 335.

En juliol del 1408 va vendre al *seller* Nicolau Ferrer quatre fanecades de vinya en terme de Russafa, per la quantitat de 800 sous. Féu de testimoni el pintor Domènec del Port. Per aquest venda signa època pel preu estipulat. Cinc dies després queda registrada una nova venda de terres de vinya, per part del pintor que ens ocupa, a la mateixa persona, el *seller* Ferrer, pel preu de 250 sous, signant, per consegüent, una nova època per la quantitat dita.

En març de 1411 signa època per la quantitat de 127 sous i 3 diners als marmessors del testament de Francesca, vídua de Francesc Castelló, *pescador*, per raó d'un lligat.

Al següent any, el 1412, en març actua com a testimoni de la procuració de Nicolau Vilanova a Joana, dona de Climent de Vilanova.

Dos documents de l'any 1417 donen les últimes referències del pintor. Al primer, de setembre, també s'esmenta a la seua muller Caterina: “ (...) quod nos Iohannes Rebolleda, pictor Valencie et Caterina, eius uxor (en blanc)”. Al segon, del mes de desembre, consta el nomenament de Pere de Pina com a àrbitre al litigi suscitat entre Nicolau Ferré, el pintor Domènec del Port i Berenguer Borràs per una part i Joan Çarebolleda per altra, per motiu del preu de venda d'una alqueria situada al terme de Borriana, la qual els tres primers l'estimen per 500 florins, mentre que Joan ho fa per 100 lliures.

ÇAREBOLLEDA, Pere (1297-1306, València)³⁵⁸

Pintor.

Després de la reconquesta de les terres valencianes pel monarca Jaume I, la vinguda i establiment a dites terres de pintors va ésser un fet que es corrobora per documents com el següent de l'any 1297. En aquest el pintor Pere Çarebolleda féu de testimoni del contracte de germania entre Ramon d'Altafulla i la seua muller Sança, filla de Joan, *sastre*, en presència de Jaume de Montesono, *notari* públic de València.

Per l'absència de documentació d'aquest pintor no hi ha més referències documentals fins 1306. Al dit any actua com a testimoni en la curadoria assignada, davant del justícia civil de València, al pintor Simó Pere com a tutor de Jaumet, per requeriment dels seus pares, Benvinguda i Pere Llop, obligant-se a ensenyar l'art de la pintura al seu pupil.

“Die iovis, septimus idus ianuari. Bartholomeus Mathoses, iusticia Valencie et cetera, ad requisicionem Benvenguda, uxore Fortunii Lupi, nunch absentis a Regno Valencie ut asseritur, damus et assignamus vos Simonem Petri, pictorem, Valencie vicinum, in curatorem Iacmeto, pupillo filio coniugum predictorum, quantum ad afirmandum ipsum cum domino causa discendi officium aliquod, ministerium sive artem. Ita quod in dicto negocio et cetera. Et auctoritate [nostra] et cetera. Et ad hec, ego Simon³⁵⁹ Petri, predicto, recipiens, et cetera, promitto et cetera, et obligo mei et omnia bona mea et cetera, et iuro et cetera.

Testes Guillerms Constantini, Petrus Çarebolleda, pictor et Bonanatus Suavis.”³⁶⁰

Amb Pere Çarebolleda s'inicia una dinastia de pintors artesans, continuada pel seu fill i nét respectivament, Andreu Çarebolleda I i Andreu Çarebolleda II. Per la documentació d'aquests últims coneixem que tenien un obrador, possiblement heretat de Pere.

³⁵⁸ Als originals: *Çarrebollada, Sarrebollada i Rebolleda*; Pare i avi dels també pintors Andreu Çarebolleda I (1311-1383) i Andreu Çarebolleda II (1358-1417). Desconeixem si el pintor Joan Çarebolleda (1395-1417), és família.

³⁵⁹ Sobreescrit: “*iure*”.

³⁶⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 7, f. 4.

Cerveró, 1960, p. 247; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 34, doc. 23; Mocholí, 2009, p. 230.

CAFFA, Joan i Pere de, (1425, València)³⁶¹

Pintors.

Obra: coberta i porxe de la Casa de la Ciutat.

Des de gener fins desembre de l'any 1425 es documenta, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. En la comanda de l'obra participaren nombrosos pintors, entre ells estan Joan i Pere de Caffa.

“Per consell celebrat a quinze d'octubre de l'any mil quatrecents vint e tres fon provehit que fos fet un bell porche alt en la sala del consell de la ciutat segons en lo dit consell és pus largament contengut.

[f. 1]

Libre e memòrial fet per lo honorable mossèn Matheu Lançol, jurat en l'any present e escrit de mà de mi Domingo Albert de totes les missions e despeses per lo dit mossèn Matheu adminestrades en la cuberta e porche de la sala de la dita ciutat començat a XXVIII° del mes de jener any M CCC^o XXV e és axí de reebudes com de dates, segons aval és contengut.

(...).

[f. 47] Dilluns a XVI de abril

(...).

Ítem en Johan de Caffa, quatre sous, sis diners.....III sous, VI diners.

(...).”

[f. 52]

(...).

Ítem en Pere de Caffa, quatre sous, sis diners,.....III sous, VI diners.”³⁶²

CALAFORRA, Joan (1408, València)

Pintor.

Obra: tapins.

Aquest pintor apareix documentat pel deute de 22 sous i 6 diners per part del *tapiner* Pere Navarro, per raó d'un préstec.

Per ser contemporani al pintor Ramon Calaforra, creiem que puguen ser família.

CALAFORRA, Ramon (1402-1421, València)

Pintor.

Obra: tapins.

Els esdeveniments documentats del pintor Raimon Calaforra són tots personals i socials. Un dels primer documents és del 1402. En maig féu assegurament a favor del *paraire* Joan de la Cadena.

Al mes de maig de l'any 1405 hi ha notícia de l'establiment d'un violari de 50 sous, entre ell i la seua muller Francesca i d'altres a Isabel com a usufructuària del béns de Francesc Corçà, notari difunt, i Bernat Corçà, fill i hereu seu, per preu de 350 sous.

Quatre anys després, el 1409, Raimon Calaforra, atorga àpoca reconeixent haver-hi rebut certa quantitat.

El 4 de març de 1412, es registra el carregament d'un recens de 90 sous, per la venda que va fer amb la seua muller Francesca a Guillem Castelló, *prevere*, beneficiat de la seu

³⁶¹ Creiem que són parents.

³⁶² AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5. Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, pp. 232 i 232.

de València, de la casa situada a la parròquia de Sant Martí. L'acte es va fer en presència del *notari* Lluís Ferrer. A la mateixa data s'escriptura l'època de 1.200 sous, la qual signaren dit pintor i la seua dona, pel carregament de recens del document anterior. Deu dies més tard compra una casa, situada en la parròquia de Sant Martí, pel preu de 1.900 sous a Jaume Vilar, habitant de Gandia, a la seua dona Francesca i a Miquel Llätzer de València. Després de sis anys, el 1418, de nou hi ha referència del pintor per l'època de 2.000 sous que signa a Francesc Ponç, *preparador de panys*, tutor dels seus germans Alemany, Jaume i Margarida, aquest hereus de Francesc Ponç, pare de tots ells, difunt, dels 4.000 mil sous del dot de la seua esposa Margarida, dels quals el dit Francesc s'ha retingut 1.600 pel preu d'hort que Calaforra li compra.

Per última notícia està el testament del 21 de març de 1421. El pintor demana ésser soterrat a l'església de la Santa Creu, en la fosa del seu pare, Joan Calaforra, disposa que la seua dona Margarida cobre del seus béns la quantitat de la dot, confessa deure 19 lliures al seu germà Ferran Calaforra, *blader*, a més de nomenar-lo hereu del tots els seus béns. En abril dit germà va vendre una casa en la parròquia de Sant Martí al *notari* Joan d'Eixea, per 1.400 sous, per a pagar els dots de Francesca i Margarida, primera i segona dona del pintor.

CALCENA, Miquel (1411-1416, València)

Pintor.

La primera notícia que tenim d'aquest pintor està datada el 1411. En desembre el seu oncle i també el pintor Joan Rull, com a marmessor de Miquel, es van fer càrrec del deute de 23 sous que té amb el *notari* Bartomeu Camporrell, per la provisió de quatre mesos al dit Miquel.

Cinc anys després, en maig del 1416, va fer cessió de 250 sous al *fuster* Mateu Ferrando, contra Silvestre Calcena³⁶³ i la seua dona Pascasia, veïns de Morvedre, restants de 500 sous pels quals va vendre una casa situada al raval de Morvedre.

“Noverint universi quod ego, Michael Calcena, pictor, civis Valentie, gratis et scienter, ex cause solutionis per vos Matheu Ferrando, fusterium, civem Valentie, michi fiende de quantitate subcontenta et ante solutionem eiusdem, tenore presentis publici instrumenti dono, cedo et concedo, transfero atque mando vobis, prefato Matheu Ferrando, presenti, recipienti, et vestris omnia iura mea, loca, voces, rationes et actiones, reales et personales, utiles et directas, varias sive mixtas, ordinarias et extraordinarias ac prosecutorias, et quascumque alias que et quas habeo et habere debeo et michi competunt et competere possunt et debent adversus seu contra Silvestrum Calcena et Paschasiam, eius uxorem(...).

Testes huius rei sunt discreti, Iohannes Artigues, et Bernardus de Boes, notarii, cives Valentie.”³⁶⁴

Per últim, en desembre del dit any, el 1416, hi ha una nota registrada del pintor quedant la resta en blanc.

CAMARASA, Pere (1406, València)

Frener, conseller i pintor.

Al llibre del Manual de Consells es redacta, a l'any 1406, l'acta del Consell de la ciutat de València, en la qual es nomenen els *consellers* i *jurats* de la ciutat pels anys 1406-1407.

³⁶³ Es desconeix si Miquel Calcena i Silvestre Calcena són parents.

³⁶⁴ APPV. *Notal d'Arnau Montlleó*, núm. 180.

Cerveró, 1963, p. 78; Mocholí, 2009, p. 234; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 402-404, doc. 773.

El pintor Domènec de la Rambla i Pere Camarasa, van ser elegits consellers del dit Consell per l'ofici dels *freners*.³⁶⁵

“Consellers dels oficis e dels mesters

De freners:

En Domingo de la Rambla. En Pere Camarasa.”³⁶⁶

CAMPOS, Antoni (1430-1452, València)

Pintor d'imatges.

Obra: imatges del portal de Torrent i costats del retaule de la Seu de València.

El suport documental d'Antoni Campos, registrat als anys trenta i quaranta del segle XV, no és massa nombrós però sí molt interessant, no sols per la seua obra sinó també per la informació que ens dóna sobre la col·laboració entre pintors i, fins i tot, amb il·luminadors.

Del 29 de setembre del 1430 es la primera notícia. En aquest dia es fa constar la procuració per ell atorgada, per la qual nomena al *notari* Bernat Vidal.

Al 1436, en gener, està documentat el pagament, efectuat pel *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, als pintors Domènec Ferrer, Antoni Campos i Leonard Crespi,³⁶⁷ per restaurar, embellir i afegir més imatges el retaule del portal de Torrent, rebent cadascun d'ells certes quantitats pels treballs realitzats.

“Dissapte a VII del dit mes de giner del damunt dit any MCCCCXXXVI, com en lo portal de Torrent yo hagués fet metre un retaule petit o post ab certes imatges de sants pintades. E lo qual retaule estant axí sols estava molt desfavorit e despullat per tal fon per mi ensemps ab l'escrivà de la dita obra del·liberat que per embelliment axí de la dita obra e portal com encara e principalment per servey de nostra senyor Déu e dels beneys sants, les imatges dels quals allí són edificades que hi fossen fetes algunes altres imatges majors de pintura ab ses polseres de fust, les quals coses en son orde costaren entre fer, metre e pintar les quantitats següents:

Primo paguí a n Leonard Crespi, pintor, per les colors ab les quals les dites imatges e pintures foren fetes XV sous reals de València XV sous.

Ítem foren pagats al dit en Leonard Crespi per deboxar e pintar les dites imatges per quatre dies que y és estat a raó de quatre sous cascun dia XVI sous.

Ítem paguí a n'Anthoni Campos e a n Domingo Ferrer, pintors per dos jorns que y feren fahena e ajudaren a pintar a raó de III sous cascú e un sou per a provisió de beure XIII sous.”³⁶⁸

Fins 1440 no es té més documentació que done referència de la seua obra. El documents de 1437 i 1439 corresponen, respectivament, al procés que s'efectua en presència del justícia civil de València, en el que Antoni Campos actua com a testimoni de Mateu Ortí i per a la venda, per part del pintor que ens ocupa, a Bernat March, *llaurador*, veí de València, de tres fanecades i mitja de vinya, situades al terme d'Algirós, pel preu d'11 lliures. La venda es documenta als llibres de l'administració de l'almoïna de València.

D'abril de 1440 es compta amb una notícia per la qual es coneix que el pintor Campos posseïa una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Andreu de València, en el lloc anomenat dels Trànsits.

³⁶⁵ En aquest gremi estigueren integrats els pintors durant els segles XIV, XV i part del XVI.

³⁶⁶ AMV. *Manual de Consells*, A-22, f. 19. Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 235.

³⁶⁷ La tesi de Núria Ramon Marqués centra l'estudi en el món de la il·luminació de manuscrits medievals i els seus autors.

³⁶⁸ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-38, ff. 94 i 94v. Sanchis i Sivera, 1929, p. 37; 1930, p. 99; Mocholí, 2009, pp. 237 i 238.

Al final del seu suport documental, està el manament de pintar els costats del retaule major de la seu de València. El 22 de juny del 1440 s'escriptura, per part del Capítol de la seu valentina, el susdit treball en el que intervingueren els pintors Joan Péres, Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos i Robert Sarrià a partir del 12 de juliol del dit any.

“Divendres a XXII de juny per los senyors de Capítol fon provehit que feren pintar los costats del retaule major ço es colrar de fulla de stany e porprar en tal manera com les polseres del retaule (...). En XII de joliol començaren a pintar la dita fulla Joan Peres, Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos e Robert Sarrià.”³⁶⁹

Uns anys després, en març de 1446, encara es té referència del pintor pel traspàs de deute que li efectua Francesc Cerveró, veí de Cullera, que amb aquest tenien Jaume Thidor, *mercader* d'Eivissa i Ramon Pugeriol, veí de Cullera.

En l'any 1449 aquest pintor compra una casa a Isabel, vídua del també pintor Bartomeu Avellà, situada a la parròquia de Sant Martí.

CANET, Bartomeu de (1425-1434, València, Xèrica)³⁷⁰

Pintor.

Obra: coberta i porxe de la casa de la Ciutat, la capella major de la Seu de València i un ciri Pasqual.

Entre gener a desembre de l'any 1425 es registra, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, jurat de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra foren: Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Pere Guillem, Ferrando de Culler i Pere Cerdà.

“[f. 52]

Ítem en Johan Vicent, quatre sous, sis diners IIII sous. VI

Ítem en Johan de Caffa, quatre sous, sis diners.... IIII sous. VI

Ítem en Pere de Caffa, quatre sous, sis diners.... IIII sous. VI

Ítem en Berthomeu de Canet, tres sous, sis diners.... III sous. VI

Ítem n'Anthoni Carbonell, tres sous III sous.

Ítem Martí Lopiz, tres sous, sis diners.... III sous. VI”³⁷¹

L'any 1431, el pintor Miquel d'Alcanyís rebé l'encomanda, per part del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. S'hauria de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso del mestre* Alcanyís.

³⁶⁹ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1440, f. 24.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 167, nota 1 i 540; Mocholí, 2009, p. 238.

³⁷⁰ Desconeixem si aquest pintor és família de Bernat Canet (1342), Guillem de Canet (1304-1363),-aquest nét del pintor Ferran,- Pere de Canet (1425 i Vicent Canet (1408-1430).

³⁷¹ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1909; Mocholí, 2009, p. 240.

El dia 9 de març de l'any 1432, s'escriptura el següent document: "Ytem, a VIII de marzo fue paguado un pintor de Valencia qui està en Exèrica, por retornat la patena de dar la paç a las mulleres, VIII solidos,"³⁷² que informa d'un pintor de València que està a Xèrica i, malgrat el document, el seu nom no s'esmenta. L'autor de la notícia, Pérez Martín, creu que podria referir-se a Bartomeu Canet, per l'existència d'un altre document, datat el 1434, en el que dit pintor va fer un encàrrec per a Sogorb, prop de Xèrica.

Al mes de juliol de l'any 1432 es documenta el pagament als pintors Miquel d'Alcanyís, Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, pels treballs a la seu de València.

L'any 1434 està el pagament, efectuat per l'*administrador* de la fàbrica de la seu de Sogorb, a Bartomeu Canet, que rep 12 sous per pintar el ciri Pasqual.

"Ytem, possam en data, dotze sous, los quals donam a Berthomeu Canet per pintar lo ciri pasqual, doni·ls-hi a XXV de març, any MCCCCXXXIII e per que no sabia scriure dona càrrech a mossèn Frances de Berbegal qui fes albarà."³⁷³

Fins dotze anys després, el 1446, no es té notícia del pintor. Al dit any es registra el pagament, per part de l'*administrador* de la fàbrica de la seu de Sogorb, de 4 sous i 6 diners a Bartomeu per pintar el ciri Pasqual i una capella o un capell.

CANET, Bernat (1342, València)

Pintor.

Bernat Canet queda registrat, el 1342, als pergamins de l'arxiu de la catedral de València, per actuar com a testimoni en la compra de certa embarcació.

CANET, Guillem de (1304-1363, València)³⁷⁴

Pintor.

Més de cinquanta anys separen la primera notícia del pintor Guillem de Canet fins la següent. Va ser l'any 1304, i en presència del justícia civil de València, que Guillem de Canet, pintor i veí de dita ciutat, féu donació al pintor Ferran, avi seu, de tot allò que per llei successòria li pertanyia de la seua mare Miquela i la seua àvia Guillamona, difuntes, tal com s'havia dictat en una sentència arbitral.

"X kalendas novembris. Noverint universiti quod ego, Guillelmus de Caneto, pictor et vicinus Valencie, attendentes quod per sententiam arbitralem inter me et vos, Ferdinandum, pictor, avuum meum maternum, X kalendas novembris anno Domini MCCC quarto, fuit pronunciatum et declaratum quod omnia debita et iura michi pertinencia iure successionis dompne Michaelae, matris mee, et domine Guillamone, avie mee materne, defunctorum, essent vestri Ferdinandi, et vos possetis [...]. Idcirco, dono et cedo vobis, dicto Ferdinando, totum locum meum et omnia iura que et quas habeo vigore dicti iuris successionis. Quod est actum Valencia.

Sig-[*signe notarial*]-num mei, Iohannis d'Íxer, notarii."³⁷⁵

³⁷² ACXèrica. *Quaderns de comptes de la fàbrica de la Seu de Sogorb*. Pérez Martín, 1935, p. 296; Mocholí, 2009, p. 241.

³⁷³ ACXèrica. *Quaderns de comptes de la fàbrica de la Seu de Sogorb*. Pérez Martín, 1935, p. 296; Mocholí, 2009, p. 241.

³⁷⁴ Nét del pintor Ferran, però no se sap si és família de Bernat Canet (1342), Bartomeu Canet (1425-1434), Pere de Canet (1425 i Vicent Canet (1408-1430).

³⁷⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 29, mà 1.

Cerveró, 1960, p. 229; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 33, doc. 20; Mocholí, 2009, p. 242.

Després d'aquest document no es té més notícies Guillem Canet fins el 1362, any en què el dit pintor és ja difunt, i es fa constar que la seua vídua, Francesca, casa la seua filla amb el ciutadà Miquel Arder.

CANET, Pere de (1425, València)³⁷⁶

Pintor.

Obra: coberta i porxe de la Casa de la Ciutat.

Entre els mesos de gener a desembre de l'any 1425 es registra, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, jurat de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra foren: Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çolom), Francesc Pérez, Pere Guillem, Ferrando de Culler i Pere Cerdà.

“[f. 60]

Dimecres a dos de maig del dit any continuant la dita obra paguí a les persones següents qui lo dit dia lavoraren en aquella les quantitats següents: (...)

[f. 60v.] (...).

Pintors:

(...).

Ítem en Pere de Canet, tres sous, sis diners..... III sous VI”³⁷⁷

CANET, Vicent (1408-1430, València)³⁷⁸

Pintor.

Dels anys 1408 i 1416 són els primers documents corresponents a Vicent Canet. Ambdós referències actua com a testimoni. L'any 1416, també apareixen els pintors Berenguer Çaplana i Francesc Vidal, aquest últim com a testimoni.

“(…).

Testes Vincencius Canet, pictor et Iohannes d'Arevalo, operarius ville. Firme dicte Caterine, uxore dicti Arnaldi Badia, quondam, discretus Dominicus Spelt, notarius, et Franciscus Vidal, pictor, et presentur statim dicto Petro Clementis.”³⁷⁹

Fins a l'any 1430, concretament al mes de desembre, res se sap de Vicent Canet, que és ja difunt. El document correspon a la seua vídua, Bernarda, que casa a la seua filla Isabel amb Joan de la Penya, previs capítols matrimonials.

CAPELLA, Pasqual (1383, València)

Pintor.

Als llibres de comptes de Batlia de València de l'any 1383, apareix documentat el pintor Pasqual Capella, per assumptes del seu ofici.³⁸⁰

³⁷⁶ Es desconeix si aquest pintor és família de Bernat Canet (1342), Bartomeu Canet (1425-1434), Guillem de Canet (1304- 1363),-aquest nét del pintor Ferran,- i Vicent Canet (1408-1430).

³⁷⁷ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1909; Mocholí, 2009, p. 243.

³⁷⁸ Es desconeix si aquest pintor és família de Bernat Canet (1342), Bartomeu Canet (1425-1434), Guillem de Canet (1304-1363),-aquest nét del pintor Ferran,- i Pere de Canet (1425).

³⁷⁹ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4393.

Cerveró, 1971, p. 29; Mocholí, 2009, p. 244.

³⁸⁰ ARV. *Comptes de Batlia*, llibre núm. 3, f. 49.

Mocholí, 2009, p. 245.

CAPELLADES, Bernat (1395, València)

Pintor.

De Bernat Capellades, que s'encontrava actiu a València en l'última dècada del segle XIV, hi ha referència perquè actua, el 1395, com a testimoni a la fi de cert document.

“(…). Testes huius rei sunt Iohannes Sanxex et Bernardus Capellades, pictor, habitatores Valencie.”³⁸¹

CARBONELL, Andreu (1348-1356, València)³⁸²

Pintor.

D'Andreu Carbonell es té informació documental entre els anys quaranta i cinquanta del segle XIV. Com a primera referència està el document de l'any 1348. Són els capítols matrimonials que el pintor atorga a la seua filla Francesca i al pintor Pere Morlans, aportant aquella com a dot unes cases situades a la parròquia de Sant Pere.

“In Dei nomine et eius gratia. Noverint universi quod ego, Andreas Carbonelli, pictor, vicinus Valencie ex certa sciencia colloco in matrimonium Franciscam, filia meam, vobiscum, Petro Morlans, pictori, vicino eiusdem, presenti et recipienti, per verba de presenti, prout lex Christi precepit et in Ecclesia Dei constitutum est et ordinatum et beati Petrus et Paulus, apostoli eius, affirmant. Et dono vobis, dicto Petro Morlans, simul cum dicta filia mea, in et pro dote sua ad forum Valencie in hunc modum, videlicet, in precio et extimacionem triginta librarum dono vobis et vestri perpetuo, quoddam domos nostre quod habeo, teneo et posideo in parrochia Sancti Petri sedis Valencie.

Testes huius rei sunt, Garcias de Xarch et Vincencius Vexelles, sriptor, vicini Valencie.

Sig-[*signe notarial*]-num Berengarii de Acrimonte, notari publici Valencie, qui hec scripsi feci et clausit.”³⁸³

A l'any 1353 es redacta el testament, pel que Andreu Carbonell i la seua muller Elisenda nomenen marmessors seus al pintor Pere Morlans, gendre del matrimoni, i a Andreu Julià, deixant a la seua filla Francesca com a hereva universal dels seus béns.

“Die iovis VIº idus octobris. Quoniam omnia et cetera. Idcirco, in Dei nomine et eius gratia noverint universi quod, nos Andreas Carbonelli, pictor, civis Valencie et Elichésén, eius uxor, ex certa sciencia, existentes [...] et illates, quod Dei gratiam et in nostro bono et perfecto sensu, integra memoria ac firma loquella nostrum, concedimus et facimus testamentum in quo ponumus [...] manumissores nostros elegimus, scilicet, Petrum Morlans, pictorem, generum nostrum, et Andream Iuliani, senior, civis Valencie, absentes, et cetera, quibus damus et concedimus licenciam et plenum posse omnia bona nostra petendi et cetera, eique vendendi et alienandi pro hoc nostro testamento conplendo prout hic inferius invenintur scriptum et ordinum, et hoc faciant dicte nostri manumissores sine dampno quod eis vel eorum rebus no eveniant ullo modo. In primis volumus et mandamus omnia debita nostra solvi et iniuri restitui ea cum vel hec que vere et manifeste apperuerint nos debere aut tenere cum testibus fide dignis vel aliis legitimis documentis. Et eligimus sepulturam corporum nostrorum in cimiterio Sancti Petri sedis Valencie, si nos mori contigerit. (...).

³⁸¹ APPV. *Protocol de Bernat de Montfalcó*, núm. 1.357.

Alcahalí, 1897, p. 85; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 223; 1914, p. 13; 1928, p. 31; 1930, p. 31 (els dos primera autors donen com a notari a Vicent Queralt, però creiem es tracta d'un error, puix d'aquest no es conserva l'any 1395); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 387, doc. 682; Mocholí, 2009, p. 246.

³⁸² Desconeixem si aquest pintor té parentiu amb els pintors Jaume Carbonell (1351) i Antoni Carbonell (1419-1433).

³⁸³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 831, mà 13, f. 3.

Cerveró, 1971, p. 27; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 119, doc. 195; Mocholí, 2009, p. 247.

Ad ultimum, cetera alia bona nostra nos, dicti coniuges et testadores predicti, tam mobilia et cetera, nobis pertenencia et cetera, longe et cetera, quantuque de causa, modo vel racione damus, legamus et dimittimus prefate Francisce, filie nostre, uxorique predicti Petri Morlans, et ipsam in dictis bonis nostris et cuiuslibet nostrum heredem nostram propiam et universalem facimus et instituimus iure instituciones in eternum. Hoc est autem nostrum ultimum testamentum et cetera.

Testes fuerunt hinc testamento [vero et re...] pro dictos testadores [Miquel] Bellcayl, Guillermus Rella, cerdones, et Franciscus Plasença, [tapinerius], vicini Valencie.³⁸⁴

Al 1353 va estar present com a testimoni en un àpoca signada pel pintor Garcia d'Exarch, veí de València, al seu germà Antoni d'Exarch, també pintor.

Un any després, el 1354, es documenta que el pintor va fer de testimoni en les deposicions que alguns veïns qualificats fan davant del *bisbe* Hug de Fenollet, a la parròquia de Sant Martí de València.

En agost del mateix any, el 1354, Andreu Carbonell i Simó Despuig, també pintor, efectuaren una declaració, davant el justícia civil, en la qual testimonien haver conegut al matrimoni de Llorenç Samisay i Gaçona. Aquells testifiquen en el clam de les dones de Miquel Valls i del pintor Domènec d'Aliaga, Bartomeua i Francesca, respectivament, filles de dit matrimoni, contra el *notari* Bernat Gaçó, curador assignat dels béns i drets que foren de Llorença, aquesta germana de les anteriors.

“Anno Domini M° CCC° L° quarto, die veneris intitulata VI° idus augusti. Comparech davant la presència de l'honrat en Francesch Martí, justícia de la ciutat (...).

Die martis pridie idus augusti anno Domini millesimo CCC° quinquagesimo cuarto. En Simo Dezpuig, pintor, qui st'a la Freneria, (...) testimoni, conegué los dits en Lorenc Samisay e la dita na Gaçona, muller d'aquell (...).

Eodem die et anno.

N'Andreu Carbonell, pintor, qui sta prop la seu, qui iura dir veritat, (...) conegué lo dit Lorenc Samisay e la dita na Gaçona, muller d'aquell (...).³⁸⁵

En març de 1356 el pintor que ens ocupa apareix com a marmessor del testament de Domènec de Montblanc, *sabater*, veí de València. El seu gendre, Pere Morlans, actua com a testimoni en dit document.

Finalment, en abril de 1356 Andreu Carbonell, tutor d'Isabel, filla del pintor ja difunt Pere Pelegrí, féu el contracte d'afermament durant quatre anys d'aquella amb Guillamona, vídua del *llaurador* Gil Peris.

CARBONELL, Antoni (1419-1433, València)³⁸⁶

Pintor.

Obra: teginat, coberta i porxe de la Casa de la Ciutat i capella major de la Seu de València.

Fins l'any 1418 el saló dels Àngels era el destinat al Consell General per a les seues reunions, però, i degut que algunes parets amenaçaven ruïna, el dit Consell decideix verificar una obra nova. Aquesta fou concedida al *mestre d'obres* Joan del Poyo. Per fer els treballs de la talla i de les pintures es contracten altres persones.³⁸⁷ Per la qual cosa creiem

³⁸⁴ ARV. *Protocol de Blai Roures*, núm. 1.969.

Cerveró, 1963, pp. 79 i 132; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 127-129; Mocholí, 2009, pp. 247-248.

³⁸⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 170, mà 5. ff. 214 i 215.

Cerveró, 1960, pp. 227, 228, 230 i 236; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 137-141; Mocholí, 2009, p. 248.

³⁸⁶ Es desconeix si hi ha alguna relació amb Andreu Carbonell (1348-1356) i Jaume Carbonell (1351).

³⁸⁷ Actes del Consell celebrades el 14 de març i 5 de novembre de l'any 1418.

que al document de l'any 1419, en el que es cita al pintor Antoni Carbonell, correspon a l'encàrrec de l'obra nova. Al mencionat document es declaren les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Els pintors consignats en els seus llocs respectius són: Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

Entre els mesos de gener a desembre de l'any 1425 es documenta, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat en la que participaren diversos pintors i entres ells estava Antoni Carbonell.

“Per Consell celebrat a quinze dies d'octubre de l'any mi quatrecents vint i tres fon provehit que fos fet un bell porche alt en la Sala del Consell de la ciutat segons en lo dit consell de pus largament contengut.

[f. 1]

Libre e memorial fet per honorable mossèn Matheu Lançol, jurat que en l'any present e escrit de mà de mi, Domingo Albert de totes les mesions e despeses per lo dit mossèn Matheu administrades en la cuberta e porche de la Sala de la dita ciutat començat a XXVIII° del mes de jener any MCCCC^oXXV e és axí de reebudes com de dates aval és contengut.

[f. 39v.]

Dimarts a XXVII de març del dit any continuant la dita obra del porche pagui als fusters qui lo dit dia lavoraren en obrar la dita fusta les quantitats següents:

(...).

Pintors:

Ítem lo dit dia pagui als pintors dejús scrits qui lo dit dia començaren a fer faena, ço és en pintar los capçals de la fusta per obs del dit porche, les quantitats següents:

Primo en Johan Stheve, cinch sous sis diners....V sous VI

Ítem n' Anthoni Carbonell, tres sousIII sous.

Ítem en Martí Lopiç, tres sous, sis diners....III sous VI (...).³⁸⁸

Als anys 1431-1439, es registra la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major de la seu valentina. Entre ells s'encontrava el pintor Andreu Carbonell. El pintor Miquel d'Alcanyís rebé, el 1432, l'encomanda del Capítol de la seu de València de pintar la capella major. S'havia de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien ser daurats i negres com els perfils de les corones pintades en los pilars. Col·laboraren amb Alcanyís els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

Al mes d'octubre de l'any 1433, es registren els pagaments als pintors Miquel d'Alcanyís, Berenguer Mateu, Joan Esteve, Arnau Gassies, Bartomeu Çacoma, Bartomeu Canet, Miquel d'Alforja, Antoni Carbonell, Pere Navarro, Ausiàs, Joan Julià, *mosso* d'Alcanyis, pels treballs fets a la seu valentina.

³⁸⁸ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5. Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1909; Mocholí, 2009, pp. 249 i 250.

CARBONELL, Jaume (1351, València)³⁸⁹

Pintor.

Com a única notícia d'en Jaume Carbonell, està la condemna, efectuada pel justícia tro en suma de L sous, pel deute que tenia amb el ciutadà Guillem Ponç.

“1351, pridie idus marcii.

Jaume Carbonell, pictor, civis Valencie (...).”³⁹⁰

CASA, Joan de la (1419-1444, València)³⁹¹

Pintor.

Obra: nova obra del Consell General i del teginat de la Casa de la Ciutat.

Fins l'any 1418 el saló dels Àngels era el destinat al Consell General per a les seues reunions, però, i degut que algunes parets amenaçaven ruïna, el dit Consell decideix verificar una obra nova. Aquesta fou concedida al mestre d'obres, Joan del Poyo. Per fer els treballs de la talla i de les pintures es contracten altres persones.³⁹² Per la qual cosa creiem que al document de l'any 1419, en el que es cita al pintor Joan de la Casa, correspon a l'encàrrec de l'obra nova.

Entre els anys 1419-1444 es registraren les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Els pintors consignats als seus llocs respectius són: Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de la Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

CASES, Bernat (1413-1420, València)

Pintor.

En agost de 1413, Bernat Cases actua com a testimoni en una època signada pel també pintor Miquel Galindo.

Al mes de febrer de l'any 1420 s'escriptura la venda de 50 sous de violari, efectuada pels pintors Bernat Cases i Miquel Galindo, les seues mullers, Pere Gaçò i Joan d'Osca, *llauradors* del lloc de Mislata, i les mullers d'aquests a la ciutadana Valença: “(...) quinquaginta solidos monete regaliium Valentie rendales et annuales de violario, (...)”³⁹³ Actuar en com a testimonis els pintors Miquel Crespí i Antoni Mir.

En març es registra la carta d'indemnitat signada pel pintor a Antoni Garcés, *pellisser*, per raó dels 320 sous que tots dos van reconèixer deure a Nicola de Calcinaira, *mercader* genovès per certes peces de cotonina.

CASES, Guillem (1395-1396, València)

Pintor.

Obra: retaules.

Del pintor Guillem Cases hi ha escàs suport documental. Una de les primeres notícies del pintor és l'obligació contreta, en març de 1395, en presència del justícia dels CCC sous,

³⁸⁹ No es coneix si entre aquest pintor i els també pintors Andreu Carbonell (1348-1356) i Antoni Carbonell (1419-1433) hi ha relació familiar.

³⁹⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, mà 1. Cerveró, 1960, p. 230; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 124, doc. 205; Mocholí, 2009, p. 251.

³⁹¹ Segons M. Miquel Juan, va estar treballant com a deixeble en l'obrador de Jaume Mateu.

³⁹² Actes del Consell celebrades els dies 14 de març i 5 de novembre de l'any 1418.

³⁹³ APPV. *Notal de Francesc Avinyó*, núm. 1.352.

Cerveró, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 255.

pel deute que deu pagar al pintor Joan Sarebolleda (Çarebolleda), per la compra de quatre escuts.

“En Guillem Cases, pintor de València, s’obligà en donar e pagar a-n Johan Sarrebolleda, pintor, XXX sous, per rahó de quatre scuts que d’aquell comprà, agué e reebé d’açí a X dies, sots pena del quart.”³⁹⁴

Com a notícia més important d’aquest pintor és la del 21 d’abril del mateix any, el 1395. És el compromís que adquireix amb Pere de Soler, *físic*,³⁹⁵ per a confeccionar un retaule baix l’advocació de sant Llorenç Màrtir, per la capella del dit sant, ubicada al convent dels frares Predicadors de València, pel preu de 100 florins d’or aragonesos, dels quals cobra, com a primer termini, 70 florins.

“Ego, Guillelmus Cases, pictor, civis Valencie, ex certa sciencia ex pacto speciali, promitto vobis venerabile magistro Petro de Solerio, fisico civi Valencia, presenti [...] operarar [e] [...] et depingere ad oppus [...]ria beati Laurencii martiris, cum suis polseris et banco, quod retabulum debet habere in longitudine XIII *palms* et in latitudine duodecim, et debent esse tres tabule, et in media tabula debet depingi imago dicti beati Laurencii et super ipsam Pasio Christi, in aliis autem duabus tabulis debent depingi istorie dicti beati Laurencii, et dicte istorie debent esse sex, scannum autem debent depingi de storia Pasione Christi, polsere vero cum [in...] sicuti [dictum] est, fuit ordinatum per reverendum et religioosum fratrem Anthonium de Canalibus, magistrum in sacra pagina ordinis predicatorum, et debet [depingi] de auro et *adzur d’Acre* exceptis polseris. Quod dictum autem retabulum sich depictum, sicut dictum est, vobis dare promitto et teneat habere et ponere ficare [...] missionibus in capella dicti beati Laurencii in ordine predicatorum Valencie [...] decima die iulii proxime futuri, omni excepcioni remota cum [...] est dictum retabulum inceperim [...] teneamini mihi dare pro dicto retabulo perfecto, scanno et polseris et ponito et [ficato] in dicta capella centum florenos auri comunes Aragonie [...] quibus habuisse septuaginta florenos [...] promitto predictam attendere omni et *sub* et [sub pena] quinquagintam florenorum nobis dandorum et cetera, que [...]et cetera, rato mente pacto et cetera, quorum per quicumque iudicem et cetera, obligo et cetera. Et ego, dictus Petrus de Solerio, laudans et cetera, promitto et cetera, dictos triginta florenos vobis solvere ut dictum est et cetera omni et sub obligo et cetera. Actum Valencie.

Testes, discretus Bernardus Çaydia, notarius, et Raymundus Bonet.”³⁹⁶

Malauradament el pintor va morir abans d’acabar-lo. La referència documental de novembre del 1395 així ho confirma. En aquest mes es fa constar la reclamació efectuada, davant el justícia civil, per Jaume Mestre com a procurador de Pere Balaguer, *jutge* assignat pels béns del pintor, ara difunt, pel pagament de 70 lliures, preu de cert alberg, situat a la parròquia de Sant Tomàs de València, que dit Pere Balaguer havia venut al pintor.

El fet que Guillem Cases no acabés el retaule més a dalt esmentat, dóna pas al compromís efectuat per Pere Nicolau, pintor d’origen català, establert a València des de l’última dècada del segle XIV, per a finalitzar-lo. Pere de Soler el va encomanar a Guillem Cases, baix l’advocació de sant Llorenç, acabant-lo Pere Nicolau, cobrant 40 florins d’or d’Aragó, tal com hi havien concordat, i 8 florins més de gratificació. El dia 16 de setembre de l’any següent, es cancel·la l’esmentat contracte per bona avenença de les dos parts.

³⁹⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 22.

Cerveró, 1963, p. 80; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 384, doc. 671; Mocholí, 2009, p. 256.

³⁹⁵ Persona que es dedica, professionalment, a l’estudi de la física. Fins i tot, antigament feia les funcions de metge. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

³⁹⁶ ARV. *Protocol de Francisco Saidia (Çaydia)*, núm. 3.002.

Sanchis i Sivera, 1912, p. 223; 1914, p. 13; 1930, pp. 30 i 31; 1931, p. 31; Cerveró, 1963, p. 80; 1968, p. 96; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 384 i 385, doc. 673; Mocholí, 2009, pp. 256 i 257.

“Ego, Petrus Nicholai, pictor Valencie, scienter per pactum speciale promitto e convenio bona fide vobis, venerabile magistro Petro de Solerio, civi eiusdem presentis, perficere de pictura et de aliis necessariis quoddam retabulum de istoria beati Laurenti quod depingere incepit et partem aliquam perfecit Guillelmus Cases, videlicet, de auro et *adzur d’Acre* eo modo quo ipse incepit et melius si potero, ac etiam scamnum et *polseres*, quod retabulum, scamnum et *polseres* sunt per me depingende cum istoriis secundum quod [(dictus Guillelmus promissit cum instrumento facto)*taxat*] per venerabile Anthonium de Canalibus, magistrum in sacra pagina, est ordinatum. Quod retabulum cum suis scamno et polseris dabo vobis perfectum et fixum in capella dicti beati Laurentii in conventu fratrum predicatorum Valencie, sub cum quadam imagine fienda in quadam *cornina* que stare debet ante dictum altarem hinc ad festum Pasce Resurreccionis Domini proxime futurum, omni excepcione remota. Vos vero detis michi pro feccionem omnium predictorum quadraginta florenos auri Aragonie, de quibus favor a vobis habuisse viginti florenos [residuos] viginti florenos michi detis dicto retabulo perfecto et fixo. Et ego, dictus magister Petrus et cetera,[...] promitto et cetera, [...] alter alteri vicissim promittimus predicta attendere sub pena viginti florenos, rato manente pacto et cetera, executio et cetera. Et nos dictus magister [...] de predictis sitis dono [...] principalem obligo, videlicet Egidium Sagra, brodatorium Valencie, presentem, quia ego dictus Egidius [...].

Testes venerabilis Raimundus de Palou, civis Valencie et Anthonius Sancho, scriptor.”

Post hec vero die XVI septembris anno a Nativitate Domini M° CCC° X°CVI°, de voluntate dictorum magistri Petri de Solerio, presentis, dicentis se fore contentum de predicto opere, et Petri Nicholai, presentis, dicentis se fore solutum de dictis quadraginta florenis ac de [octo] florenis per dictum magistrum Petrum additis pictori, presens instrumentus fuit cancelatum.

Testes, Anthonius Sancho, scriptor, et Petrus Almudéver.”³⁹⁷

Es coneix poc de la vida professional i particular de Guillem Cases, però per l’encàrrec que rebé, la confecció d’un retaule, creiem que era un pintor de certa rellevància i, el més segur, tindria obrador propi, per la qual cosa no descartem, doncs el fet que Pere Nicolau acabe el retaule per ell començat, la possibilitat que hi haguera col·laboració entre ambdós pintors.

CASTELLAR, Pere (1402, València)

Pintor de draps.

Se sap d’aquest pintor, Pere Castellar, pel document del clam de Pasquala, dona del *llaurador* Pasqual Pérez, contra ell per entrar violentament a la seua casa.

CELMA, Francesc (1341, València)

Pintor.

Una condemna i un deute al seu favor, aquest últim redactat en presència del *notari* Ramon del Más i del justícia civil, són les notícies, ambdós datades el 1341, que hi ha de Francesc Celma. La condemna és pel deute que té amb el *jurisperit* Arnau de Morera, per una quantitat de 120 sous.

La reclamació del deute es fa a través de la curadoria del pintor Francesc de Roures, absent, assignada al seu nebot Miquel de Roures, perquè li pague 35 sous a Francesc Celma, del preu d’un mul.

³⁹⁷ ARV. *Protocol de Francesc Saidia (Çaydia)*, núm. 3.002.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 54; 1930, p. 54; Cerveró, 1963, p. 136; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 394 i 395, doc. 697; Mocholí, 2009, p. 257.

“[XIII° kalendas novembris]. Eadem die et anno. Comparech devant la presència de l'honorat en Pere Colom, justícia de València en lo civil, en Ramon del Mas, notari, axí com a procurador d'en Francesch Celma, pintor, vehí de la dita ciutat, e dix e propossa que com per en Francesch de Roures, pincor, habitador en la parròquia de Sent Martí de València, sien deguts al principal del dit en Ramon del Mas XXXV sous de reals, per rahó de I mul que d'aquell compra, hagué e reebé per aytal qual era, e lo dir en Ramon, el dit nom, vulla demanar e recobrar la dita quantitat e lo dit Francesch de Roures se sia absentat de la dita ciutat et regne d'aquella sens que no ha leixat procurador qui puxa defer part per aquell, requer per ço que curador sia assignat quant al present article en nomenar per sufficient en Michel de Roures, vehí de València, nebot del dit en Francesch de Roures. Fo interrogat per sagrament lo dit proposant qui havia dictada la dicta requisició, e dix que ell mateix.

Fide Raymundus de Manso, notarius.

Petrus Columbus, iusticie Valencie in civilibem, auctoritate qua [sumptum] ad instanciam et requisicionem Raymundi del Mas, notarii, procuratoris Francisci de Celma, pictoris, damus et cetera vos, Michelem de Roures, vicinum civitatem iamdicte, in curatorem bonis Francisci de Roures, quo ad deffendendum ipsa in [questionem] quam dictus Raymundus, dicto nomine, movere intendit in et super bonis predicti pretextu XXXV solidus regalium per dictum Franciscum de Roures eidem Francisco de Celma debitorum racione et precio unus muli quem ab tempo emit. Ita quod, in predictus et cetera. Et auctoritatum predicta [...] et cetera.

Ad hec ego, dictus Michael de Roures, recipiens et cetera, promito et cetera, obligando, et cetera. Et iuro et cetera. Insuper dono vobis findaciam pro predictis dictum Raymundum de Manso, nomine proprio, quam fidanciam ego, dictus Raymundus de Manso, habuere facis et cetera, sub obligationem et cetera. Actum et cetera.

Testes, Guillelmus Gozi et Guillelmus de Betesa, notarii. ³⁹⁸

CENTELLES,³⁹⁹ Bartomeu (1380-1385, Morella)

Pintor.

Obra: retaules.

En juny de l'any 1380, es redacta el contracte d'aprenentatge, pel que Gil Doto, tutor d'Arnau, fill de Domènec Centelles, aferma a dit Arnau amb el pintor Bartomeu Centelles, per aprendre l'ofici, per temps de huit anys, a canvi d'un cafís⁴⁰⁰ i mig de blat al primer any i la vestimenta a l'últim.

“Disapte a *II iunii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX°*”

En Gil Doto, vehí de Hortells, axí com a tutor de Arnau Centelles, fill d'en Domingo Centelles, aferme lo dit n'Arnau ab en Berthomeu Centelles, fill d'en Berthomeu, de aquest sent Johan primer vinent que ve en VIII anys a ofici de pintor, en axí que s'obligua [e] sie tengut de donar per provisió del primer any I kafic mig de forment d'ací a la primer vinent festa de sent Miquel, e obligua los béns de la tudoria. Et lo dit en Bertomeu promès qui li mostrarie en quant en el serie lo dit ofici et li serie

³⁹⁸ ARV. *Justicia Civil*, núm. 71; núm. 75.

Cerveró, 1960, p. 231; 1963, p. 81; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 96 i 97, doc. 176. Mocholí, 2009, p. 259.

³⁹⁹ Dinastia de pintors documentats a Morella (Castelló de la Plana). Per a més informació d'aquest pintor en: “Els pintors dels bisbat de Tortosa. Bartomeu Centelles”. Pp. 171-172. Francesc Ruiz Quesada. *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El Corrent Internacional*. Barcelona, 2005.

⁴⁰⁰ Mesura de capacitat per a àrids. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

tengut fer en fi dels dits VIII anys I^a gonella et I mantó de drap que valgue a for de VIII sous per alna.

Testimonis Guillem Barreda, peraire, et en Bertomeu Mars, manyà, vehins de Morella.⁴⁰¹

Apart de conèixer com es redactaven els contractes i les condicions que es posaven entre les parts contractants, aquest tipus de document confirma que, i en aquest cas a Morella, la possible existència d'un taller o un obrador en les mans de la família Centelles, pintors a tenir en presents i futures investigacions.

El pintor Guillem Ferrer, que durant els anys setanta del segle XIV treballa pels germans Serra, estigué també relacionat amb els Centelles. A l'any 1380 actua com a testimoni del testament del pare de Bartomeu Centelles.

La darrer notícia és una àpoca de l'any 1385, atorgada pel pintor que ens ocupa, ciutadà de Morella, en la qual reconeix que Domènec Bisiedo i la seua muller Andrea, veïns de la ciutat de Terol, li han lliurat per mans de fra Blasco Valero, *vicari* del monestir de Sant Francesc de la ciutat de Terol, 200 florins d'or com a primera paga del retaule que els està confeccionant. Al document del contracte apareix Guillem Ferrer, pintor de la vila de Morella, com a fermador.

“Conexeran tots com yo en Berthomeu Centelles, pintor, vehí de la vila de Morella, scientment et de certa sciència confés et en veritat regonech haver auts et en comptan reebuts de vós, honrat en Domingo Bisiedo et de la dona n'Andrea, muller vostra, vehins de la ciutat de Terol, absents axí com si fosets presents, és a saber, doents florins d'or d'Aragó, los quals en nom vostre et per vosaltres me ha donats et deliurats frare Blascho Valero, vicarii del monestir del frares menors de la horde de Sent Francesch de la dita ciutat de Terol, per rahó de la primera pagua que vosaltres me haviets a fer de hun retaule que yo a vosaltres faç et he a fer, segons ne so obliguat ab carta condicional que és entre mi et vosaltres reebuda per en Marcho Pereç d'Esgrig, notari públich de la dita ciutat, segons que dites coses e altres en la dita carta appar ésser mills e pus longament contengudes. Per que aytal és lo fet de la veritat, renunciu scientement et de certa sciència a tota excepció per la qual pogués dir ho al·legurar la desús dita quantitat de vós no ésser aüda et no reebuda en comptan, segons desús dit és, lealment et a excepció de enguany. En testimoni de la qual cosa atorch et man a vós ésser feta per lo notari dejús scrita la present pública carta de àpoca per dar testimoni de veritat et haver de les dites coses memoria en esdevenidor. Attenent encara feyt de veritat yo ésser tengut a vós donar fermaça de complir les coses et pactes en la dita carta contengudes, com axí entre vosaltres et mi fos paccionat, avengut et atorguat, et a major fermetat vostra et dels vostres don a vós, dit en Domingo Bisiedo et na Andrea, muller vostra, et als vostres fermaça de sàul segons fur de València, que ab mi et sens mi sia tengut i obliguat de fer la dita obra et de la dita quantitat et de les coses en la dita carta de convinença entre mi et vosaltres feyta et reebuda per lo dit notari, és a saber, en Guillem Ferrer, pintor, vehí de la vila de Morella, present. Lo qual dita fermanceria et obligació yo, dit en Guillem Ferrer, a vós, dit en Domingo Bisiedo, et a la dita na Andrea, absents, axí com si fosets presents, faç et aquella volenterosament atorch, a la qual de present oblich a vós et als vostres tots los béns meus, setis et mobles, ho sien ho seran, haüts et per haver. Açò fon feyt en Morella, XXII dies del mes de juny en l'any de la Nativitat del Nostre Senyor mil CCC LXXX cinch. Se+nyal d'en Guillem Ferrer, fermaça, desús dits, qui les damunt dites coses loam, atorguam et fermam.

Testimonis foren presents a les dites coses en Miquel Borraç, asaunador, et en Ferrer Busquet, juglar, vehins de la vila de Morella.⁴⁰²

⁴⁰¹ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*, f. solt.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 75. doc. I; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 242, doc. 389; Mocholí, 2009, p. 260.

⁴⁰² AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

CERDÀ, Pere (1416-1425, València)

Pintor.

Obra: coberta i porxe de la Casa de la Ciutat.

Interessant document, datat el 1416, de Pere Cerdà. Aquest al·ludeix al contracte matrimonial amb Isabel de Berga, filla del *cotoner* Miquel de Berga i de Marquesa, germana de Pere Lorenç, *prevere*, beneficiat d'Alaquàs.

En maig actua com a testimoni del reconeixement del deute de 30 florins del *mercader* Esteve Rodríguez, oriünd de Portugal, a Joan Crespi i Emèric del Poyo, *ballesters*, restants de major quantitat per la qual comprà vint ballestes.

Pocs documents més hi ha del pintor que el del 1425. Al dit any, entre els mesos de gener a desembre, queda registrat al llibre de l'administració de Mateu Llançol, jurat de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra són: Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Ferrando de Pulla (Cullar), Pere Guillem, Ferrando de Culler (Cullar) i Pere Cerdà.

“(…)
[f. 98v]
(…)Ítem Pere Cerdà quatre sous....IIII sous.
(…)”⁴⁰³

Finalment en febrer de l'esmentat any, el 1425, està present al document com a testimoni en la venda d'un tros de terra, aquesta feta per la vídua del pintor Domènec del Port, al *llaurador* Mateu Martí.

CESPESES,⁴⁰⁴ Antonio (1397, València)

Daurador.

Daurador: “Persona que té l'ofici de daurar. Els dauradors aparegueren a la baixa edat mitjana com una especialitat de luxe dins els gremis de fusters, i els de Barcelona organitzaren un gremi propi el 1596. Eren a la vegada entalladors i esgrafiadors, i practicaven l'escultura, la pintura i fins i tot l'arquitectura. L'ofici tingué una embranzida durant el segle XVIII i primers anys del XIX. Incidentalment el gremi prengué el títol superior de col·legi.”⁴⁰⁵

De l'any 1397 és la condemna feta pel justícia dels CCC sous a Antoni Cespeses, qui està amb Joan Nadal, també *daurador*, per a pagar a Arnau Banyeres, *carnisser*, 7 sous i 10 diners, que li devia per raó d'un préstec.

“N'Anthoni Cespeses, daurador, stà ab en Johan Nadal, daurador, *ex confesione* fon condepnat en donar a n'Andreu Banyeres, carnicer, present, VII sous, X diners deguts per rahon de préstech, a X dies sots pena del quart. *Salvus et cetera.*”⁴⁰⁶

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 76 i 77, doc. II; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 275 i 276, doc. 452; Mocholí, 2009, p. 261.

⁴⁰³ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5. Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1909; Mocholí, 2009, p. 262.

⁴⁰⁴ També *Sepeses*.

⁴⁰⁵ *Enciclopèdia Catalana. SAU*.

⁴⁰⁶ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condemnacions i Obligacions*, núm. 24, mà 4, f. [23]. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 433, doc. 791; Mocholí, 2009, p. 263.

CESSERES, Pere (1396, València)

Perpunter.

A l'any 1396, al mes de setembre, es documenta l'obligació feta pel perpunter Pere Cesserer, veí de València, davant el justícia dels CCC sous, en pagar a Joan Galve, *argenter*, 65 sous i 10 diners, que li devia pel preu d'una tassa d'argent.

“*Die lune XXV^a septembris dite anni XCVI.* En Pere Cesserer, perpunter, vehí de València, volentàriament se obliga en donar e pagar a n Johan Galve, argenter, present, sexanta-cinch sous, deu diners reals de València per rahó de una taça de argente que la muller del dit en Pere comprà de aquell, hagué e reebé. Pagat a X dies, sots pena de quart.”⁴⁰⁷

CETINA, Domènec (1335-1351, València)⁴⁰⁸

Pintor.

A l'any 1335, Ramona, vídua de Joan Cetina i el seu fill Domènec Cetina, pintor i veí de València, demanden, en presència del justícia civil, que els siga atorgat el dret als béns de Ramon Cetina, fill i germà dels esmentats, que morí sense testar.

“*V kalendas augusti.* Comparech davant la presència del honrat en Pere Colom, justícia de València en lo civil, na Ramona, muller que fo d'en Johan de Cetina et en Domingo Cetina, pintor e vehí de la dita ciutat, e dixeren e proposaren que com Ramon de Cetina, germà que fo del dit en Domingo e fill de la dita na Ramona, sia mort intestat sens que dels seus béns no feu alguna ordenació, e los dits na Ramona e en Domingo de Cetina hagen dret en los béns que foren del dit en Ramon, defunt, tro en quantitat de XXX sous [...].”⁴⁰⁹

A l'any següent, el 1336, de nou apareix el pintor en un document en el que el seu germà, Joan Cetina, també pintor i la seua muller Benvinguda, li venen el dret que tenien d'una casa heretada del seu pare per ambdós.

El buit documental no permet desenvolupar més d'aquest pintor fins el 1351. En aquest any queda registrada l'assignació de curadoria, que atorga el justícia civil de València, de les persones i béns de Joan i Bartomeua, fills de Domènec Cetina, ja difunt.

“*Anno Domini millesimo CCC^o quinquagesimo primo, die sabatti VII° kalendas aprilis.* Comparech davant la presència de l'honorat en Guillem Scrivà, tinentloch de l'honorat en Jacme Scrivà, justícia de la ciutat de València en lo civil en Domingo Cetina, qui en lo nom dejús scrit, posa çò que·s seguex:

Comparech davant la presència de l'honorat en Guillem Scrivà, tinentloch de l'honorat en Jacme Scrivà, justícia de la ciutat de València en lo civil, en Domingo Cetina, pintor vehín de la dicta ciutat, tudor donat e assignat per la vostra cort (...).”⁴¹⁰

⁴⁰⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condempnacions i Obligacions*, núm. 23, mà 10, f. 41v.

Tolosa, 2003. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 424, doc. 76. Mocholí, 2009, p. 264.

⁴⁰⁸ Es germà de Joan Cetina (1336-1346).

⁴⁰⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 46, f. 58v.

Cerveró, 1960, p. 231; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 75, doc. 146; Mocholí, 2009, p. 265.

⁴¹⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 145, mà 2, f. 48.

Cerveró, 1960, p. 231; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 94, doc. 170 (al llibre està publicat que el document és de l'any 1341, però l'original és de 1351); Mocholí, 2009, p. 265.

CETINA, Joan (1336-1346, València)

Pintor.

Fill de Joan Cetina i Ramona. Germà del pintor Domènec Cetina (1335-1351).

A l'any 1336 queda registrada la venda del dret, per part del pintor Joan Cetina i la seua muller, Benvinguda, d'una casa, aquesta heretada del seu pare, al seu germà, Domènec Cetina.

“[V^a idus iunii]. Iohannes Cetina, pictor, et uxor eius Bevinguda, vicini Valencie, et cetera, in solidum et cetera, per nos et nostros vendimus et concedimus vobis, Dominico Cetina, fratri mei dicti Iohannis, vicinoque eiusdem, presenti, et cetera, imperpetuum totum ius et partem quod et quan nos vel alter nostrum habemus et habere debemus et nobis vel alteri nostrum competunt et competere possunt et debent racione herencie et successionis Iohannis Cetina, quondam patris medi dicti Iohannis et vestri dicti emptoris, mortui ab intestato vel aliis quibuscumque modis [racionibus sive causis] in quibusdam domibus comunibus inter nos et vos et dominam Raymundam, matrem mei dicti Iohanni et vestri dicti emptoris, sitis in parrochia santi Martini Valencie et tenetur sub dominio Raymundum de Salas, civi [dicti civiatis Valencie] ad censum medii ma[zmutina] sibus et suis annuatim solvendi medietatem in festo sancti Iohanni iunii et aliam medietatem in festo Nativitatis Domini et ad laudimium et faticam ac in instrumento [...], prout confrontantur cum domibus Petri Ban[...] et cum domibus Raymunde, matris mei dicti Iohannis et vestri dicti emptore, et cum valle civitatis et cum pública. Iamdictum itaque totum ius et partem quod et quam nos alter nostrum habemus et habere debemus et nobis vel alteri nostrum competunt et competere possunt et debent in di tis domibus a celo in abissum superius confrontati, cum soli et cetera, ingressubus et cetera, et cum omnibus iuribus et cetera, nobis et nostris in dictis domibus vel per ipsos competentibus auto competentibus quoquomodo vobis vestri perpetuo vendimus et concedimus precio videlicet centum solidos regalium Valencie quos omnes a vobis numerando habuimus et cetera. Renunciantes et cetera, et beneficio etiam minore precii et cetera. Dantes et cetera. Et sic vos et vestri habeatis et cetera, ad dandum et cetera, exceptis militibus atque sanctis [...] et cetera. Salvo tamen semper domino supradicto censu predicto, dominio, laudimio at fatica et omni alio pleno iure emphiteotico nostri instrumento accapiti coninetur, promitentes in solidum et cetera, salvare ad forum Valencie, et cetera. Et tenemus de eviccione et cetera, obligando in solidum et cetera, nos et omnia bona nostra et cetera. Renuncio super hiis beneficio dividende accionis et cetera, et legi, et cetera. Fide et cetera. Obligo, et cetera, Et ad cautelam ego, dicta Bevinguda, iuro et cetera predicta omnia et singula rata et firma habere et cetera, per quod sacramentum renuncio quantum ad hec doti et cetera.

Sig+num Raymundi Salas, domini supradict, qui, recepto inde laudimio, hanc vendicionem firmo et concedo salvo in omnibus iuro meo.

Testes Petrus Sarrió, Dominicus de Bolea, Iohannes del [...] et Sanctus Pereç de Xea. Et dictus Raymundus de Salas firmavit [...].⁴¹¹

En altre document, datat al mes de maig de 1346, el nomenat pintor actua com a testimoni en una procuració atorgada per Claretà, vídua d'Aparici Nadal, a favor del seu cosí germà, Bernat Solanes, davant del notari Raimon Basella.⁴¹²

⁴¹¹ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.801.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4, 1928, p. 11, 1930, p. 11; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 78 doc. 152; Mocholí, 2009, pp. 265 i 266.

⁴¹² ARV. *Justícia Civil*, núm. 3, mà 1.

Cerveró, 1960, p. 231; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 116, doc. 187; Mocholí, 2009, p. 267.

CETINA, Salvador (1390-1392, València)

Pintor.

Desconeixem si el pintor que ens ocupa està relacionat familiarment amb els també pintors Joan Cetina (1336-1346) i Domènec Cetina (1335-1351), ambdós germans.

Al mesos d'octubre i de novembre de l'any 1390, es documenta, respectivament, el testament i els codicils testamentaris del pintor Francesc Bonet, en els que actua de testimoni Salvador Cetina. En aquests documents també apareix esmentat el pintor Domènec Pascual.

“(…).

Publicati fuerunt predicti codicilli in domibus dicti codicillantis in parrochia Sancti Martini Valencie situatis die lune XIII^a novembris anno predicto que erat IX^a dies a die obitus testatoris. Presentibus et instantibus ac requirentibus Iacobo Angles, tintorero, et Raymundo Ponç, notario, manumissoribus, dompne Francisca, uxore et herede dicti defuncti, ac Isabele filia, ipsius defuncti uxoreque quondam Dominici Pasqual, pictoris. Testibus ad hec presentibus Dominico Sañç, co morante in Ruçafa, Pasuasio Pereç, comorante in Campanar et Salvatore Çetina, pignore Valencie vecino.”⁴¹³

De nou hi ha notícia d'aquest pintor, Salvador Cetina, que apareix en cert document datat a l'any 1392.⁴¹⁴

CIFUENTES, Joan (1400-1401, València)

Pintor.

Joan Cifuentes aferma, el 1400, un contracte amb el ciutadà “Iohannem Dies”, d'ofici *juponer*, perquè el seu fill Joan de Cifuentes aprenga dita professió.

“Die veneris XXX^a iulii anno [...]. Iohannes Cifuentes, pictor Valencie, ex [certa sciencia], presentis et cetera mitto et afirmo vobis, [Iohannem Dies] iupponerio, civi eiusdem presenti, Iohanni de Cifuentes, filium meum legitimum, in discipulum vestrum ad adicendum vestri officium de iupponerio (...).

Testes, Franciscus Monlinerii et Rodericus Marones, [...], Valencie civis. Die lune XXV^a septembris anno [...] presens notula fuit cancellata de voluntate dictas [...]. Testes, Iacobus Vidal, curritor auris, et Iohannes [...].”⁴¹⁵

Al mateix any, 1400, dit pintor, es fa càrrec del deute de Francesc Diona, *sastre*, i de la seua muller Caterina, conversos i veïns de la ciutat de València, que tenien amb Joan Villalba, *cuireter*, veí de dita ciutat, per certa compra que li feren.

Sanchis i Sivera, en la seua publicació de 1914, dona referència d'un pintor, amb el nom de Juan Sisante, de la vila d'Orpesa (Castelló), que s'aveïnà a València. Creiem que es tracta de Joan Cifuentes, que a l'any 1401 figura al llibre d'Aveïnaments de la ciutat de València. Aquest pintor habitava a la parròquia de Sant Tomàs. El temps d'aveïnament era de deu anys. Actua com a fermador del document Bartomeu Almenara, amb l'ofici de fer *cortinatges*, habitant de València.

“En Johan de Cifuentes, pintor, habitant en la parròquia de Sent Tomàs de la ciutat de València, jura lo vehinatge de la dita ciutat a deu anys primer vinents (...).”⁴¹⁶

⁴¹³ APPV. *Notal de Vicent Queralt*, núm. 1.413.

Alcahalí, 1897, p. 68; Sanchis i Sivera, 1912 (2), pp. 217 i 218; 1914, p. 8; 1928, p. 20; 1930, p. 20; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 339-341, doc. 576, pp. 341 i 342, docs. 577 i 578; Mocholí, 2009, p. 268.

⁴¹⁴ AMV. *Lletres Missives*, signatura g3, s.f.

Mocholí, 2009, p. 268.

⁴¹⁵ APPV. *Protocol d'Alfons Ferrer*, núm. 28.480.

Cerveró, 1963, p. 81; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 497 i 498, doc. 968; Mocholí, 2009, p. 269.

⁴¹⁶ *Llibre d'Aveïnaments*.

Sanchis i Sivera, 1914; Mocholí, 2009, p. 269.

CINGLADA, Pere (1388, València)

Imaginaire.

Pere Cinglada, imaginaire i Pere de Sos, de la casa de la reina, van ser nomenats com a procuradors del pintor Ramon Valls.

“Die lune nona die marcii anno predicto. Ego, Raymundus Valls, pictor, vicinus Valencie, ex certa ciencia constituio procuradores meos certos et peciales vos, Petrum Cenglada, imaginatorem, et Petrum de Sos, domo domini Regine, (...).

Testes, Petrus de Muntsó, vicinus Valencie, Anthonius Stapera et Petrus Laurencii, scriptores Barchinone.”⁴¹⁷

CLAVER, Lluís (1401-1435, València)⁴¹⁸

Pintor.

Del 1401, en desembre es la primera notícia que hi ha de Lluís Claver. Aquesta al·ludeix a la decisió que prengueren Joan Claver, *sedasser*, i el pintor Ramon Valls, de representar-lo, per estar pres per un clam que féu contra ell Elionor, filla del *llaurador* Joan Esquerre. Igualment, el 20 de desembre es registra la caplleuta en favor del pintor que ens ocupa, per la situació que pateix segon el document anterior.

Sis anys després, en abril de 1407, el pintor Miquel Gil paga el deute que tenia Lluís Claver, per robarori d'un cot a l'*escuder* Francesc Marc.

Dos anys més tard, al mes d'octubre del 1409, Lluís Claver i el també pintor Miquel Gil, junt amb els cohereus de Joan Claver, venen una casa situada al carrer dels Rotllons, a la parròquia de Sant Martí.

Del 1413 hi ha més notícies del pintor que ens ocupa. El document al·ludeix a l'aprovació que fa com a hereu junt amb el seu germà Bernat Claver, d'ofici *mercader*, i la seua germana Valentina, dona del pintor Miquel Gil, dels béns de Joan Claver, pare d'ells, difunt, de la venda d'una casa que va fer la seua mare Francesca, vídua del dit Joan Claver, i els seus germans, situada al carrer dels Rotllons, en la parròquia de Sant Martí.

“Eadem die veneris, XVII^a martii anni predictae M^cCCC^cXIIIⁱ.

Noverint universi quod ego, Ludovicus Claver, pictor vicinus Valentie, heres una cum Bernardo Claver, mercatori, et Valentina, uxore Michaelis Gil, pictoris, fratre et sorore meis, bonorum et iurium Iohannis Claver, sedanerii, patris nostri defuncti, de qua hereditate notorie satis constat per quondam codicillum dicti defuncti actum Valentie, ac repertum et clausum manu discreti Bernardi Segarre, notarii publici civitatis predictae, die XXIII^a mensis novembris anni a Nativitate Domini M^cCCC^c quinti et publicatum die XXVII^a eiusdem mensis novembris et anni predictorum. Attendentis dominam Franciscam, uxorem quondam dicti Iohannis Claver et matrem meam, una cum dictos Bernardo Claver et Valentina ac me, sub spe quod in contractu subscripto firmante, vendidisse vobis, domine Catherine, uxori quondam Ferrarii Serves, carnificis, vicini loci de *Meliana*, degenti Valentie, quoddam hospitium quod erat dicti Iohannis Claver pretactis atque dicte matris mee, ut usufructuarie et heredi de vita dicti patris mei, ac post obitum eius michi et aliis heredibus supradictis, situm in parrochia Beati Martini, civitatis pretacte, itinieri dicto vulgariter *dels Rotllons* (...).

Testes inde sunt discretus Bartholomeus de Manso, et Iohannes Lòpiç, notarius, civis Valentie.”⁴¹⁹

⁴¹⁷ AHPB. *Bartomeu Eixemeno*, lligall 1, any 1388.

Madurell, 1952, p. 88, doc. 489; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 302, doc. 510.

⁴¹⁸ Fill de Joan Claver i germà de Bernat (mercader), Valentina (casada amb el pintor Miquel Gil) i Vicent, aquest últim contractat pel pintor Guillem Escoda a l'any 1403, el qual es compromet a rebre'l per deixeble ensenyant-li l'art de la pintura per temps de dos anys.

⁴¹⁹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.676.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 234; 1912 (3), p. 306; 1914, p. 47; 1928, pp. 43 i 78; 1930, pp. 43 i 78; Cerveró, 1956, p. 109; Mocholí, 2009, p. 270; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 306 i 307, doc. 613.

De Lluís Claver res més se sap fins 1435. Al dit any actua en diversos documents de testimoni. Als mesos de febrer i març en certes procuracions, a maig en un pagament per alliberar captius a Tunis i en juny en una venda i dos àpoques.

CLIMENT, Joan (1402, València)

Imaginaire.

De Joan Climent sols hi ha notícia per la procuració atorgada per la seua muller Joana, ja vídua, a favor de l'*hostaler* i veí de Sant Mateu, Guillem Avinyó.

“Die veneris, X^a martii anno iamdicto. Iohanna, uxor quondam Iohannis Climent, ymaginayre, Valentie comorans, (...) cosntituito et ordino procuratorem meum (...), Guillermus Avinyó, hostalerium, (...).

Testes inde sunt Dominicus Sanç, cerdo, Valentie vicinius, et Raymundus Vallfagona, agricultor, vicinus ville Sancti Mathei.”⁴²⁰

CLIMENT, Miquel (1390, València)

Brodador.

Obra: confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

En 1390.⁴²¹ es redactaren els capítols entre els *majorals* de l'almoïna anomenada de l'Armeria o dels Freners, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d'una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Martí, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maioralis anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoçà, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d'Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, (...):

Capítols (...). Primerament que·ls dits en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra han ab tot acabament a fer brodar e acabar als dits majorals qui ara són o per temps seran un drap de [...]”⁴²² ab una ymatga storiada en mig del dit drap a forma o semblança del benaventurat sent Martí, la qual ymatja haja set palms de larguea e tres palms de amplària, la qual dita ymatja sia bé e perfetament obrada e acabada de fil d'or e de fil d'argent e de diverses colors de seda. Et per les orles del dit drap los dits maestres o brodadors hajen e sien tenguts de fer obrar o brodar deu cavallers ab paraments reals bé obrats e acabats, semblantment de fil d'or e d'argent e de diverses colors de seda segons se pertany.

Ítem, los dits mestres e brodadors (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie.”⁴²³

⁴²⁰ APPV. *Protocol de Francesc Avinyó*, núm. 11.756.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 3; 1930, p. 65; Mocholí, 2009, p. 271; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 47 i 48, doc. 79.

⁴²¹ L'autor, Sanchis i Sivera, només dóna cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres. El document està reproduït sencer entre les pàgines 36-38, per la qual cosa ací només hi ha part d'ell.

⁴²² En blanc a l'original.

⁴²³ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p.15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

COHEDA, Martí de (1424, València)

Pintor.

En setembre de l'any 1424, el *sotsobrer* de Murs i Valls de València atorga pagament als pintors Pere d'Osca i Martí de Coheda, de 4 i 3 sous respectivament, pels treballs d'encolar i enfortir les claus de la creu del camí del Mar de València.

“Pere d'Oscha, pintor, per encolar les claus de la dita creu, per enfortir aquelles: IIII sous.

Martí de Coheda, pintor, per alló mateix: III sous.”⁴²⁴

COLL, Guerau (1383, València)

Pintor.

Als llibres de Comptes de la Batllia, el pintor Guerau Coll apareix documentat en cert assumpte.⁴²⁵

COMA, Jaume (1318, València)

Pintor.

Jaume Coma atorga àpoca, el 1318, per la que va reconèixer que havia rebut dels marmessors del testament de Bernat Tosquella, la quantitat de 14 lliures amb motiu dels serveis donats al susdit difunt.⁴²⁶

COMES, Francesc (1380-1417, València i Mallorca)

Pintor.

Obra: retaules.

La primera notícia que hi ha de Francesc Comes queda registrada al 1380, resultant aquesta força interessant. Al dit any es redacta el contracte d'aprenentatge entre Arnau Rubiols, al qual se li esmenta com a pintor, fill de Guillem Rubiols, *agricultor* de Barcelona, major de dihuit anys, i el susdit pintor Francesc Comes, per a treballar durant un any, a canvi de menjar, beure i un salari, amb ell.

La informació que dona dit document és curiosa, doncs el fet que Arnau Rubiols ja siga major d'edat i tinga coneixements de pintura fa pensar que no és un aprenent qualsevol. Creiem que l'estada al costat del pintor que ens ocupa, es més per a consolidar-se en l'ofici de pintor amb un mestre reconegut professionalment. A més tenint en compte l'origen d'Arnau, es confirma la itinerància i vinguda de pintors vers a València, ciutat que comença a despuntar artísticament a les dos últimes dècades del segle XIV.

“Noverint universi, quod ego Arnaldus Rubiols,⁴²⁷ de arte pictandi, filius Guillelmi Rubiols, agricultoris vicini civitatis Barchinone, quondam, scienter et consulte, attendens me constitutum in etate XVIII° anni paulo plus vel minus, cum presenti publico instrumento suo robore valituro afirmo et mitto me vobiscum, Francisco Comes, pictore vicino Valencie, presenti et recipienti, hinc ad unum annum a festo bestissime

⁴²⁴ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-30, f. 121.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 22 i 36; 1930, pp. 84 i 98; Tolosa, 2003, p. 590, doc. 1894; Mocholí, 2009, p. 272; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 684, doc. 1.233.

⁴²⁵ ARV. *Comptes de Batllia*, núm. 37, f. 51v.

Mocholí, 2009, p. 273.

⁴²⁶ APPV. *Notal de Joan de Pina*, núm. 23.269.

Cerveró, 1963, p. 81; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 49, doc. 62; Mocholí, 2009, p. 274.

⁴²⁷ Apareixen dues ratlles i la nota “*iura et homagium*” damunt de Arnaldus Rubiols, el qual està present a l'acte de la redacció del document i jura fer el que hi s'acorda.

Virginis Marie, cuius festum erina die fuit celebratum in antea computandum et completerum, videlicet, ad exercendum, laborandum et iuvandum vos in dicto officio pictorie secundum scire meum et posse et ad faciendum omnia mandata vestra licita et honesta die ac nocte iuxta posse meum. Vos vero teneamini per dictum tempus michi providere de cibo et potu attenta condicione mea, tam in infirmitate quam sanitate, prout de vestra fideli confido recomendacione, et tradere michi pro solidata mea pro dicto anno duodecim florenos auri comunes de Aragonia, quos michi solvatis in hunc modum, videlicet, sex florenos in fine medii anni et alios sex florenos in fine anni completi. Et tradatis michi incontinenti vel nondum tardet unum iupponum competentem et unum saquum panni lane coloris [...], quem de presenti induitis quos michi ultra solidata dare promisistis graciose. Promitentes et fide bona conveniens quod per dictum tempus ero vobis et rebus vestris bonus, verus, legalis, obediens et fidelis vestra comoda et rerum vestrarum omnino procurando et dampna quecumque totaliter evitando, ac serviam vobis et morabor continue iuxta vestrum servicium et quod ab eo non fugiam, desistam vel recedam per dictum tempus motu proprio aut alterius induccione, quod si fecero dono vobis et concedo licenciam et plenum posse quod possitis me capere seu per quemcumque sagionem aut nuncium cuiusvis iudices ordinavi capi facere ubique terrarum, et in vestrum servicium et officium reducere ac tornare et detinere tantum et tamdiu donec totum tempus propter fugam meam vobis interruptum et defectum, ac messiones et expensas, dampna, gravamina per vos facta et sustenta integre ac plenarie fuerint per me restituis, satisfactis et integratis. Super quibus dampnis, gravaminibus, missionibus et interesse ac defectu temporis credamini et credi vos volo ex pacto vestro simplici verbo sine testibus et iuramento et alia probacione si infradictum tempus contigerit quandocumque. Et cum non habeam fidanciam salvitatis pro securitate vestra de persona mea, et ideo iuro ad Deum et eius sancta III^{or} Evangelia manibus meis corporaliter tacta in posse notarii infrascripti et presto vobis fidem et homagium ore ac manibus comendatum, prout inter homines prestari est assuetum, pro complendis omnibus et singulis supra per me vobis promissis, obligando scienter vobis me et omnia bona mea mobilia et immobilia, ubique habita et habenda. Cumque in hiis magnum daveniat michi commodum multis de causis et racionibus, propterea renuncio illi foro Valencie dicenti quod minor viginti annorum non possit sine patre vel curatore aut tutore aliquis contraere, et omni alli iuri, rationi, foro, privilegio, constitucionis aut cuilibet provisioni facte et fiende michi ubique iuvantibus quovis modo, cum cuique sit licitum suo proprio iuri renunciare presertim cum de predictis sim certifficatus et plenarie instructus de toto iure meo per notarium infrascriptum. Ad hec autem ego, dictus Franciscus Comes, certifficatus plenariam et instructus de iure meo per notarium precontentum, recipiens et acceptans affirmamentum vestri, dicti Arnaldi, ad unum annum ut superius expressatur, promitto et fide bona convenio vobis predicta omnia et singula per vos michi petita et inter me et vos pactata, concessa et firmata, cum condicionibus, terminis et solucionibus ac graciis precontentis, dare, solvere, attendere firmiter et complere et non contrafacere vel venire aliqua racione, modo vel causa sub bonorum meorum omnium obligacionem, que ad hec scienter e caute obligo de presenti. Et ad maiorem vestri securitatem de predictis ad que vobis teneor ea non litigare vel auferre, facio sacramentum ac presto vobis fidem et homagium ore et manibus comendatum inter me et vos ad invicem prestitum modo premissis, ut inter homines prestari est assuetum, renunciatis scienter omni iuri, foro, legi, constitucionis, usui ac privilegio iuvantibus me contra predicta quovis modo. Quod est actum Valencie, XVI^a die augusti anno a Nativitate Domini millesimo CCC^o LXXX°. Sig[+]num mei Arnaldi Rubiols, sig[+]num mei Francisci Comes, predictorum, qui hec concedimus, laudamus, firmamus ac iuramus et fidem ac homagium adinvicem prestamus.

Testes huius rei sunt Anthonius Guillermi et Iohannes d'Utrellles, tapinerii. vicini Valencie.⁴²⁸

⁴²⁸ ARV. *Notal de Pere Ros*, núm. 2.684.

Des d'aquest primer document de l'any 1380 fins 1389 hi ha un buit documental. Són molt anys sense notícies de Francesc Comes. Resulta estrany no tenir cap referència durant aquest temps. Es poden barallar diverses hipòtesis: documentació desapareguda o que no estiguera durant eixos anys a la ciutat de València. Aquesta última ens sembla la més convincent, ja que hi ha documentació publicada d'un pintor amb el nom de Francesc Comes, aveïnat a la ciutat de Mallorca. Aquesta part de la vida del dit pintor ha sigut estudiada per Francesc Ruiz i Quesada,⁴²⁹ que mereix una lectura a l'obra publicada per dit autor.

Al document de l'any 1389, quan se signa un pacte, en presència del justícia civil de València, entre Asensi Miralles, com a procurador de Bernat Miralles, difunt, i el pintor Francesc Comes, ens dona referència que aquest pintor habitava a la ciutat de Xàtiva. Va rebre l'encàrrec de fer un retaule baix l'advocació de sant Bernat i altres treballs havia de fer per al difunt, destinats a la capella del Salvador, ubicada al monestir dels frares Predicadors de Xàtiva. Però el retaule no fou acabat per Francesc Comes, per la qual cosa es registra un clam per part del *notari* Bernat Ardèvol, procurador d'Asensi Miralles, Jaume Jofré y Esteve Carbó, per causa de la confecció i acabament del dit retaule, encarregant la part que mancava al pintor Francesc Serra, a la casa del que estava. El justícia manà, una vegada acabat, que es portara des de la casa d'aquell a la d'un tal Bernat Llombart.

Finalment, és als llibres del justícia civil de València del 1400 on apareix la penúltima notícia del ja difunt Francesc Comes. En aquesta consta que Pere Trasfort, *notari*, va fer un clam contra Franconya, filla del dit pintor, i muller d'aquell per haver rebut només 30 lliures dels 500 florins d'or promesos com a dot.

L'últim document, datat l'any 1417 i publicat per Llombart, al·ludeix a una procuració efectuada per Joaneta, filla de Francesc Comes de Mallorca, a favor de Galcerà de Sant-Martí, per a recuperar el seu dot a València. Aquesta referència confirma que dit pintor, fou habitant de la dita ciutat.

“Sit omnibus notum quod ego Johanneta, filia Francisci Comes de Maioricis, non parum confidens de industria et acutissimi ingenii vestri Galcerandi de Sancto Martino, domicelli Maioricarum (...).”⁴³⁰

COMPTE, Guillem (1392, València)

Pintor.

Obra: tapins i capellades de tapins.

De vegades un sols document pot donar una interessant informació. Aquest, de l'any 1392, fa referència de dos pintors amb el mateix nom, Guillem Compte, pintor de capellades de tapins, abans Guillem Bonaventura, i Simona, muller d'un altre Guillem Compte, *tapiner*, possiblement pare i fill.⁴³¹

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 16 i 17; 1930, pp. 16 i 17; Cerveró, 1963, p. 82; 1964, pp. 101 i 102 (Sanchis i Sivera i Cerveró donen com a font el protocol de Pere Ros, però no figura a l'arxiu citat i és el número de notal d'on hem copiat el document; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 242 i 243, doc. 390; Mocholí, 2009, pp. 275 i 276.

⁴²⁹ “Repercussions i incidències del periple pictòric mallorquí per terres catalanes i valencianes. L'empremta catalanovalenciana en l'obra de Francesc Comes”. Pp. 21-43. Francesc Ruiz Quesada. *Mallorca Gòtica*. Barcelona 1998 i Palma 1999.

⁴³⁰ Arxiu de Mallorca.

Llombart, 1977-80, p. 113, doc. 199; Mocholí, 2009, p. 276.

⁴³¹ APPV.

CONILL, Antoni (1430-1435, València)

Pintor.

A l'any 1430 hi ha notícia del pintor Antoni Conill perquè el seu procurador, Gonçal Garcia, presenta una sentència reial al *lloctinent del governador* del Regne de València.

El següent document està datat quatre anys després, el 1434. En ell es redacta la condemna a Antoni Conill, perquè ha de pagar a Joan Aguado 15 sous de cert lloguer.

“Anthonius Conill, pictor Valencie, ex confesione fon condepnat en pagar a n Pere Cirera, absent e a n Johan Aguato, procurador de aquell, present, quinze sous deguts de loguer.”⁴³²

Finalment, el 1435 Antoni Conill apareix en cert document, segons notícia publicada per Cerveró.⁴³³

COSCOLLA, Bartomeu (1400-1423, València)

Argenter.

Obra: retaule de plata per a la Seu de València, aquest començat pel mestre argenter Pere Bernés.

D'aquest artífex hi ha una primera notícia el 1400. En aquest any actua com a testimoni al testament d'Andreu Guillem Escrivà, senyor de la vila i castell d'Agres.

Fins el 1415 no és té més referències. Al dit any apareix esmentat en l'encapçalament d'un document.

“Die iovis, VII^a novembris anni predicti MⁱCCCCⁱXV^{mi}.
Sit omnibus notum quod ego, Bartholomeus Coscollà, argentarius [*en blanc*].”⁴³⁴

Quatre anys després, el 1419 està documentat l'acord entre el Capítol de la seu de València i l'*argenter*, perquè se li pague els 1.000 florins pels treballs al retaule de plata i altres que va fer.

“Die martis, IX^a madii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXIX^o.

Noverint universi et singuli quod nos, capitulum sedis Valentie, in quo simas presentes Barnardus de Carcino, licentiatius in legibus (...). Quia vos, Bartholomeus Coscolla, argenterius, civis civitate Valentie, qui diu est operatus fuistis in retrotabulo argenteo dicte sedis, videlicet, a morte circa Petri Barnés, argentarii civitatis eiusdem, magistris vestri, qui illud operi incepit et continuavit per aliaqua temporis usque ad obitus sui diem, habebatis et recipistis de et pro salario vestro pro qualibet marcha argenti, quam operatis fuistis et operatam posuistis in retrotabulo supradicto, (...) vosque constinuastis et ad effectum duxistis sed hac confidentia opus vestrum, cum usque diebus non longue preteritis restricto negotio isto plus solito delliberatum extiterit, quod ex causis premissis mille floreni auri comunes de Aragonis (...).

Testes inde sunt venerabilis et discreti Guillelmus Castelló et Marchus de Luna, presbiterio beneficiati in sede Valentie.”⁴³⁵

Alcahalí, 1897, p. 92; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 221; 1914, p. 11; 1928, p. 26; 1930, p. 26 (els autors citats no donen referència d'on dou exumat el document); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 357, doc. 616; Mocholí, 2009, p. 277.

⁴³² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm 36, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 82; Mocholí, 2009, p. 278.

⁴³³ APPV. *Protocol de Bartomeu Toviá*, núm. 24.539.

Cerveró, 1963, p. 82; Mocholí, 2009, p. 278.

⁴³⁴ ACV. *Notal de Lluís Ferrer*, núm. 3.574.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 374, doc. 734.

⁴³⁵ Al peu del document: “*Fuit factum unum pro Bartholomeus Coscolla*”.

ACV. *Notal de Lluís Ferrer*, núm. 3.578.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 536-538, doc. 975.

En maig de 1421 de nou signa època per 7 lliures, 14 sous i 2 diners per diversos treballs i adobs en creus, calzes i gresols de la seu de València, manats fer pel *prevere i col·lector* dels drets de peu d'altar Alfons Alfonses.

Al següent any, en maig de 1422, atorga època, per la qual reconeix que ha rebut 15 lliures, 11 sous i 9 diners, per part d'Antoni Caldes, *canonge i tresorer* de la seu de València, per una flor de lliri per a la imatge de la Verge Maria i altres treballs i adobs.

De novembre del darrer any, el 1422, és l'època, per la qual reconeix que ha rebut 200 florins, restants d'altres 1.000, per l'elaboració del retaule de plata, a conseqüència de les pèrdues que tingué per la factura d'aquest. Operació que es repeteix al mateix mes, però al següent any, el 1423, i per una quantitat de 300 sous.

Per últim, al mes de novembre, Joan Rull, la seua dona Caterina i Angelina, dona de Bernat Soler de Santes Creus, mercader, apareix en cert document de reconeixement de deute, per la quantitat dels 1.000 sous deguts a l'argenter, per raó de 900 sous del preu d'una casa i 100 d'interessos i despeses d'execució. Està present com a testimoni el pintor Ferran Peret.

CRESPÍ, Lleonard (1422-1459, València)⁴³⁶

Pintor, il·luminador i guardià.

Obra: caplletrar i parafrasejar llibres, retaule, imatges en retaules.

En març de 1422, es té una primera notícia de Lleonard Crespí. Aquest actua com a testimoni en un document d'admissió de Joan Ferrando feta per Pere de Flandes i altres, tots *preveres* de Sant Bartomeu de València, en uns drets de l'esmentada església.

A l'any 1424, en novembre atorga època, en la qual reconeix haver rebut 93 sous de Joan Mercader, per caplletrar i parafrasejar cert llibre, en aquest cas "Les Epístoles de Sèneca".

En gener i juliol del 1425, signa èpoques pels treballs de fer el cap del salm i paràgrafs al llibre "*Les Cròniques dels reis d'Aragó*" i "*Les Cròniques del senyor rei en Jacme*", cobrant, respectivament, 38 i 49 sous. L'últim treball també queda documentat al llibre del Mestre Racional.

Al 1426, en maig, Lleonard signa època al *batle* del Regne de València per treballs de caplletrar i fer paràgrafs al "*Llibre dels Privilegis*."

Lleonard i Pere Crespí atorguen època el 1427, per la qual reconeixen que han rebut 44 sous del *batle* del Regne de València, per diverses tasques al llibre del *Consolat*.

El 1428 se li esment junt amb Joan Tortosa, *prevere*, perquè atorgaren època per la qual reconeixen que han rebut 75 sous per compra de pergamins, per a confeccionar un llibre anomenat "*Glosses sobre los Furs*". En maig atorga època amb el seu germà Pere Crespí, reconeixent que han rebut del *batle* de València certa quantitat pels treballs efectuats al susdit llibre.

El 1433, Lleonard Crespí està documentat als llibres d'obra de la catedral de València, per il·luminar tres cartells amb la imatge de la Verge amb el Nen, certes capçaleres florejadades, amés d'altra imatge de la Verge amb el Nen junt amb sant Pere.

El 1435 és elegit com a "*capdeguayta*" per la parròquia de Sant Martí pel Consell de la ciutat de València. Del mes de setembre del dit any, el 1435, és el pagament que atorga el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València a Lleonard Crespí de 76 sous, per confeccionar i pintar un retaule per al portal del Mar de València.

⁴³⁶ Per una major informació, consulteu la tesi de Núria Ramón Marqués o publicacions de la mateixa autora dels anys, 2002 i 2007.

“Item, lo dit dia doní e paguí a n Leonard Crespi, pintor ciutadà de València, per rahó de un retaule que feu e pintà per al portal de la Mar de la dita ciutat. E há-n’i època reeluda por lo damunt dit en Jacme Ferrando, notari, lo dit dia, LXXVII sous.”⁴³⁷

L’any següent, el 1436, es fa efectiu el pagament per l’*administrador* de les obres de Murs i Valls de la ciutat de València, a Domènec Ferrer i Antoni Campos, pintors, els quals pintaren a les ordres de Lleonard Crespi, durant dos dies, varies imatges del retaule que s’havia de col·locar al portal de Quart de València.

Al mateix any, el 1436, en gener s’efectuaren diversos pagaments per l’administrador de les obres de Murs i Valls de València, a Lleonard Crespi, (ací se li esmenta com a il·luminador) per pintar algunes de les imatges del retaule del portal de Torrent de ciutat. A més també es paga a Antoni Campos i Domènec Ferrer diverses quantitats, per a afegir noves i més grans imatges i polseres pintades al retaule del portal de Torrent per embellir-ho.

“Dissapte a VII del dit mes de giner del damunt dit any MCCCCXXXVI, com en lo portal de Torrent yo hagués fet metre un retaule petit o post ab certes imatges de sants pintades. E lo qual retaule estant axí sols estava molt desfavorit e despullat per tal fon per mi ensemps ab l’escrivà de la dita obra del·liberat que per embelliment axí de la dita obra e portal com encara e principalment per servey de nostra senyor Déu e dels beneys sants, les imatges dels quals allí són edificades que hi fossen fetes algunes altres imatges majors de pintura ab ses polseres de fust, les quals coses en son orde costaren entre fer, metre e pintar les quantitats següents:

Primo paguí a n Leonard Crespi, pintor, per les colors ab les quals les dites imatges e pintures foren fetes XV sous reals de València XV sous.

Ítem foren pagats al dit en Leonard Crespi per deboxar e pintar les dites imatges per quatre dies que y és estat a raó de quatre sous cascun dia XVI sous.

Ítem paguí a n’Anthoni Campos e a n Domingo Ferrer, pintors per dos jorns que y feren fahena e ajudaren a pintar a raó de III sous cascú e un sou per a provisió de beure XIII sous.”⁴³⁸

Finalment està documentat fins 1437. En aquest document s’escriptura que el pintor no va voler tornar les 3 lliures de senyal que li dona el Capítol de la seu de València, per l’encomanda que li feren de pintar la post de la porta de l’almoïna de València. Sembla que aquesta feina es va demanar a un menestral millor.

“Ítem, doní a n Leonard Crespi, pintor per manament de Capítol, quaranta reals, per açò com fon deliberat que pintàs la post de la porta de l’Almoyna e fon deliberat que millor menestral volien, no ha volgut tornar lo senyal, tres lliures.”⁴³⁹

En març del darrer any, el 1437, atorga època reconeixent que a rebut de la Batlia certa quantitat, deguda per treballs d’il·luminar el principi del “*Llibre de les Successions de Nàpols*” i un escut per al rei. El següent any, el 1438, Lleonard cobra una certa quantitat pels treballs encomanat l’any anterior del susdit llibre.

En agost del dit any, el 1438, Lleonard Crespi, Arcís i Galcerà Crespi, germans seus i la seua mare, Guillerma, vídua de Domènec Crespi, cobren per mans de la Clavaria Comuna,

⁴³⁷ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-38, f. 68.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 37; 1930, p. 99; Ramón Marqués, 2002, pp. 98 i 99; 2007, p. 226; Mocholí, 2009, p. 279.

⁴³⁸ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-38, f. 94.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 37; 1930, p. 99; Ramón Marqués, 2002, pp. 150 i 151; 2007, p. 227; Mocholí, 2009, pp. 279 i 280.

⁴³⁹ ACV. *Almoïna*, núm. 5.655, f. 28v.

Cerveró, 1956, p. 116, núm. 70; Ramón Marqués, 2002, pp. 151 i 152; 2007, p. 229, doc. 269; Mocholí, 2009, p. 280.

714 sous i 4 diners taxats pel pintor Joan Moreno i Domènec Adzuara, il·luminador, per treballs d'il·luminació.

El 1439 atorga àpoca, per la qual reconeix que ha rebut de la Batlia del Regne de València, cert quantitat pels treballs d'il·luminació del "Llibre de les Hores" del rei.

El mateix any, en desembre apareix al document de Guillamona, vídua de Domènec Crespí, il·luminador, com a usufructuària de tots el béns que foren del seu marit i com a procurador de mossèn Arcís i mossèn Galcerà, *prevete*, i de Leonard, són posseïdors d'un alberg, que afronta amb una casa de la dita Guillamona i amb el carrer de Carnissers a València.

En gener de 1442, signa àpoca per certa quantitat que ha rebut del *batle* de València, pels treballs d'il·luminar el "*Llibre d'Hores*" del senyor rei.

Al següent any, el 1443, és nomenat *guardià* de l'almodí de la ciutat de València.

En setembre del mateix any, el 1443, el *batle* del Regne de València li paga certa quantitat per treballs d'il·luminar i pintar certs parts d'un salteri. Un dies després es redacta un document pel que cobra certa quantitat per treballs del salteri del *mestre* Eximenis.

Al 1446 encara està actiu professionalment. Ho confirma el document de pagament que li efectua el *mestre racional* per il·luminar tres principis del llibre eclesiàstic de Sant Alfons per al rei Alfons a Nàpols i per fer huitanta lletres grans. En març del dit any, el 1446 il·luminador, junt amb la seua muller Isabel, prenen certa quantitat de diners amb interessos.

Cinc anys després, en agost de 1451 declara en cert procés dient que assistí a les noces d'en Pere Ribera i n'Antonia, que fa ara uns diu anys més o menys.

L'any 1454 es té de nou notícia d'aquest il·luminador, que fa un "*oficier*" per a la catedral de València. Al mateix any, al maig es redacta el compromís per part de Domènec Fullada, per pagar a l'il·luminador i la seua muller, Isabel, 5 sous que els devia.

Una de les últimes notícies d'aquest il·luminador la datada en setembre del 1458, per la qual se sap que nomena procurador. Finalment, al següent any, en maig del 1459, Leonard Crespí, junt amb la seua muller Isabel, es comprometen a pagar 105 sous en vegades al ciutadà Domènec Fullada.

CRESPÍ, Miquel (1418/1420-1448, València)⁴⁴⁰

Pintor i cofrer.

Obra: creus.

Les notícies referents al pintor Miquel Crespí s'inicien a l'any 1420, encara que al document de l'any 1437 s'escriptura la data de les seues núpcies, que foren quatre anys abans, el 1418.

En febrer de 1420, actua, junt amb també pintor Antoni Mir, com a testimoni en un carregament i una àpoca de Miquel Galindo i Bernat Cases, pintors, les seues respectives dones i altres ciutadans.

L'any 1422, es documenta que el justícia dels CCC sous obliga a María Martí a pagar a dit pintor la quantitat de 9 sous, per raó de certes pintures i fustes. Al mateix any, al mes de juliol encapçala cert document, però la resta està en blanc.

Fins l'any 1432 no es té més notícies Miquel Crespí. Al dit any cobra certa quantitat per certs treballs.

⁴⁴⁰ Per a més informació, consulteu la tesi de Núria Ramón Marqués o publicacions de la mateixa autora dels anys 2002 i 2007.

En febrer de 1434, contrau obligació, davant el justícia, per pagar al *mercader* Raberis, 13 sous i 6 diners.

Al llibre de l'*administrador* de la sotsobreria de Murs i Valls de València de l'any 1435, es registraren diversos documents de Miquel Crespí.

Està, en primer lloc:

“Ítem en CCXXVIII^o cartes és feta data de D sous VI diners a-n Francesch Verdancha e a-n Miquel Crespí, pintors per los treballs e messions de pintar la creu del camí de Mizlata(...). (...) Ideo cancelletur.”⁴⁴¹

El del dia 3 de març, s'efectua el pagament a Miquel Crespí i a Francesc Verdancha la quantitat de 500 sous i 6 diners, pels treballs de pintar la creu tallada que s'ha fet al camí de Mislata.

“Ítem paguí a-n Francesch Verdancha e a-n Miquel Crespí, pintors ciutadans de València, cinchcents sous sis diners reals a ells deguts e pertanyents per los treballs e messions per ells sostenguts e fetes en pintar la fusta d'obra de taylla de la creu de Miçlata fahent aquella blanca ab olí e pintar la dita creu de colors sens l'or e per fer de atzur lo camper de les V claus daurades de la dita creu ab jurament per aquells prestat que la dita quantitat merexien justament e més avant. E hà-n'í àpoca lo dit dia D sous VI.

[*al marge*] Àpoca. E axí appar de aquest enblanquiment e daurament de la dita cuberta e creu per la certificació del discret n'Anthoni Bosch, notari scrivà de les dites obres cobrada atres en la XII^a carta del present compte.”⁴⁴²

Del 5 del dit mes i any, el 1435, Miquel Crespí i Domènec Tomàs, pintors, taxen, amb la quantitat de 160 sous, el treball que el pintor Berenguer Mateu féu a la coberta de la creu del camí de Mislata.⁴⁴³ Al mateix any, el 1435, Miquel Crespí confessa que el seu hospici, situat al lloc de les Parres, en la parròquia de Sant Andreu de València, està sotmès per un cens a favor de l'Almoïna.

“Ítem, eadem die veneris vicesima quinta, proxime dictorum mensis et anni⁴⁴⁴ Michael Crespí, pictor Valencie in presentia dicti Iohannis de Reta, alterius ex iudicibus delegatis personaliter constitutus ac dicto Petro Machini, dicto nominis presente et acceptante, confessus fuit quod super quodam eius hospicio sito in vico *de les Parres* de parrochia Sancti Andree, confrontato cum hospiciis domine Sibile, uxor Paschasii March, cum orto Petri Vila, facit facere tenetur Elemosine supradicte, novem solidos censuales et perpetuales cum laudimio et fatica ac aliis iuribus supradictis, in festo sancti Michaelis, anno quolibet exolvendos. De quibus omnibus dictus Petrus Machini, dicto nomine requisivit sibi fieri publicum instrumentum.

Presentibus testibus, discreto Bernardo Garcie, presbiteri et Bartholomeo Crexel, *rector de Ènova*.”⁴⁴⁵

Al següent any, el 1436, el pintor és condemnat a pagar 20 sous per un deute.⁴⁴⁶

⁴⁴¹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, s. f. Alcahalí, 1897, p. 319; Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, pp. 42, 44 i 59; 1930, pp. 104, 106 i 121; Mocholí, 2009, p. 281.

⁴⁴² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, f. 229v. Tolosa, 2003, p. 731, doc. 2.273; Mocholí, 2009, pp. 281 i 282.

⁴⁴³ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, f. 232v. Tolosa, 2003, p. 731, doc. 2.274; Mocholí, 2009, p. 282.

⁴⁴⁴ “*Novembris anno a Nativitate Domini MCCCCXXXI*”.

⁴⁴⁵ ACV. *Volum*, núm. 5.108, f. 299v.

Cerveró, 1956, p. 116, núm. 69; Ramón Marqués, 2007, p. 226, doc. 257; Mocholí, 2009, p. 282.

⁴⁴⁶ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 36, mà 3, s. f.

Cerveró, 1963, p. 83; Ramón Marqués, 2007, p. 227, doc. 261; Mocholí, 2009, p. 282.

En febrer de 1437, nomena com a procuradors seus a Guillem de Vilaplana i a Pere Andrés, ambdós *notaris* i ciutadans de València. Al dit any, el 1437, Miquel Crespí, que al document se li esmenta com a veí de Xàtiva, davant la impossibilitat de pagar el dot i creix ofert per la seua muller per cartes nupcials, atorgades davant el notari Pere Andreu l'any 1418, en compensació d'això va fer donació de tots els seus béns, mobles i estris a la seua muller, signant-li la corresponent àpoca. Per últim, en novembre, apareix documentat per la venda que féu la seua vídua, Caterina, a la seua filla Joana de 47 sous censals, carregats sobre dos fanecades de vinya, situada al terme de Patraix, València.

Sis anys després, el 1443, se sap de Miquel Crespí per la demanda posada per la seua muller, Jaumeta, amb la de Guillem Valladura, Joana, davant el justícia civil de València, per reclamar certs drets que tenen del testament de Joan Ballester, com a parents. Per últim, cinc anys després, en novembre del 1448, el pintor està documentat en l'inventari dels béns de la ciutadana Benvinguda com a marmessor, a més que actua com a testimoni de l'acte notarial. En aquest document també se li esmenta com a cofrer.

CRESPÍ, Pere (1402-1438, València)⁴⁴⁷

Il·luminador, pintor i enquadernador.

Obra: mapa d'Itàlia.

Sobre l'estudi dels il·luminadors⁴⁴⁸ pintors en quant a la seua vida artística i social, només els que als documents se'ls esmenta com a pintors, com és el cas de Pere Crespí, els contemplarem en aquest treball.

De Pere Crespí hi ha notícia l'any 1402, en la procuració que li atorga el seu germà, Domènec Crespí, en la que se li esmenta com a il·luminador de llibres de la ciutat de València: "Dominicus Crespí, illuminator librorum Valencie ex certa sciencia fecit procuratorem suum Petrum Crespí, illuminatorem civem Valencie, fratrem eius."⁴⁴⁹

En juliol de 1414, la Clavaria Comuna li fa albarà de 88 sous pels treballs de lligar el llibre del *Privilegis* de la ciutat.

Al 1415, en gener el *mestre racional* li féu pagament d'11 sous per lligar dos llibres. Al mateix mes cobra, per part del mestre racional, 17 sous i 6 diners pel treball de lligar i enquadernar cinc llibres. En juliol actua com a testimoni d'una àpoca.

En març de 1416 reconeix que compra una casa en la parròquia de Sant Esteve en nom i diners de la seua sogra na Sibil·la, vídua de Gracià Aimar. En juliol hi ha dos encapçalaments referits aquest il·luminador quedant la resta en blanc.

El 1417, en març es redacta l'afermament de Guillem Domènec amb Pere Crespí, durant quatre anys. Al mes de juny actua com a testimoni de l'àpoca signada per Francesc Cortit a Bartomeu Coscolla. De novembre és l'albarà de 72 sous signat per l'*administrador* de la redempció de captius de València a Pere Crespí, acceptats pel mateix.

Pere Crespí entrega, el 1418, la recaptació que a fet en la parròquia de Sant Andreu a l'*administrador* de la Redempció de Captius de València. La quantitat entregada són 62 sous.

⁴⁴⁷ Als documents s'esmenta que és germà de l'il·luminador Domènec Crespí. També és família de Lleonard Crespí (1435-1437) i Miquel Crespí (1422-1437).

⁴⁴⁸ Sobre il·luminadors es pot consultar la tesi de Núria Ramón Marqués: *La iluminación de manuscritos...*

⁴⁴⁹ APPV. *Protocol de Domènec de Molinos*, núm. 2.121 (el document no s'ha pogut localitzar en l'arxiu.) Cerveró Gomis, 1965, p. 25; Ramón Marqués, 2007, p. 180, doc. 37; Mocholí, 2009, p. 283.

El 1422, encapçala un document, quedant la resta en blanc. Del mateix any, en agost és l'encant públic dels béns del *draper* Francesc Martí, en el que Pere Crespí compra diverses "simolses."⁴⁵⁰

En febrer del 1428, als llibres del justícia civil es menciona que Pere Crespí era veí de València i que viu prop de la parròquia de sant Andreu, que testimonia Joan Gauer.

En maig del susdit any, el 1428, atorga àpoca junt amb el seu germà Lleonard, reconeixent que han rebut del *batle* de València certa quantitat pels treballs efectuats al llibre "Gloses de los Furs".

En 1429, en febrer atorga àpoca pels treballs fets en un llibre anomenat "Corrible". La quantitat que se li paga és de 55 sous.

Pere Crespí signa àpoca el 1430, pel lliurament de 60 sous destinats a pagar-li el viatge que ha fet a València per manament reial. En març del susdit any, el 1430, atorga àpoca per 396 sous que li són pagats pel *batle* del Regne de València, pel molí que li van comprar destinat al castell de Xàtiva.

El 1434, rep, per part del *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, 7 sous per lligar tres llibres per anotar les despeses de dita sotsobreria. En maig del mateix any, el 1434, actua com a testimoni en la venda d'una casa situada en la parròquia del Salvador de València.

Al 1436, en juliol es redacta una àpoca, per la qual reconeix haver rebut de la Batllia del Regne de València certa quantitat, per la confecció d'un mapa d'Itàlia destinat al rei: "(...) en deboxar e pintar una gran carta de pergami hon és divisada tota Ytalia a ops de trametre-la al senyor rey."⁴⁵¹

En agost del dit any, el 1436, apareix documentat com a enquadernador. En aquest document és obligat a pagar 22 sous i 6 diners a Jaume Perera.

Finalment, el 1438, se li esmenta de nou com a pintor en la venda d'una vinya situada al terme d'Andilla, atorgada per Caterina, muller del pintor, i la seua filla Mariana.

CUÉLLAR, Ferran de, (1417, València)⁴⁵²

Pintor.

De Ferran de Cuéllar hi ha una única notícia, per la qual se sap que actua com a testimoni en un carregament de cens de l'any 1417. Aquest fou atorgat pel també pintor Antoni Peris, ciutadà de València, i la seua muller, Francesca, a Bartomeu Gil, *notari*, pel preu de 30 sous de violari, pagadors mentre visquen el comprador i el *notari* Lluís Torra.

"(...).

Testes, discretus Dominicus Solsona, notarii et Ferdinandus de Cuellar, pictor, civis Valentie."⁴⁵³

⁴⁵⁰ Tal com l'original.

⁴⁵¹ ARV. *Registre d'Àpoques de la Batllia*.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 322; 1914, p. 63; 1929, p. 42; 1930, p. 104; Villalba, 1964, p. 223, núm. 38; Ramón Marqués, 2002, p. 151; 2007, p. 228, doc. 263; Mocholí, 2009, p. 283.

⁴⁵² Potser és el mateix que el pintor Ferran de Culla.

⁴⁵³ APPV. *Protocol de Lluís Torra*, núm. 19.153 (s.a. 2.177).

d'Alcalalí, baró 1897, p. 238; Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 301 i 310; 1914, pp. 42 i 51; 1928, p. 64; 1929, p. 25; 1930, p. 64; Cerveró, 1972, p. 44; Mocholí, 2009, p. 284.

CULLA,⁴⁵⁴ Ferran de, (1425-1448, València)

Pintor.

Obra: coberta i porxe de la Casa de la Ciutat de València.

Als mesos de gener a desembre de l'any 1425, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, es relacionaren el pagaments de les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra són: Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Ferrando de Pulla (Culla), Pere Guillem, Ferrando de Culler/ Culla i Pere Cerdà.

“[f. 82 v.]

Ítem Ferrando Culler quatre sous.... IIII sous.

(...)

[f. 84]

Ítem Ferrando de Pulla quatre sous.... IIII sous.

(...).”⁴⁵⁵

En l'any 1448 hi ha documentat un Ferran de Culla, veí d'Onda, però per haver-hi una diferència de més de vint anys amb el darrer document dubtem que es tracte del mateix pintor.

CUGAT, Andreu (1414, València)

Pintor.

Andreu Cugat apareix documentat a l'any 1414, per la seua actuació com a testimoni en una procuració.

“(…). Testes, Andreu Cugat, pictore Valencie civis.”⁴⁵⁶

DALMAU, Galcerà (1439, València)⁴⁵⁷

Pintor d'imatges.

Interessant notícia la del pintor que ens ocupa. Aquesta fa referència al pagament, efectuat pel *mestre racional* del Regne de València, a Galcerà Dalmau, amb motiu de pintar una imatge de sant Miquel en una clau de la cambra de fusta del rei. Per aquesta tasca se li paga 220 sous.

“Ítem, posa en data los quals dona a n Galcerà Dalmau, pintor de la ciutat de Valencia CCXX sols per rahó de pintar una ymatge del Archangel Sant Miquel en una taula que fon posada en la clau de la cambra de fusta que fon feta per ops del dit Senyor, los quals CCXX sols li foren taxats per persones expertes a les quals ne fon feta comissió per lo honorable micer Johan Mercader, batle general del dit Regne de València. E hauí àpoca elsa per lo dit notari II dies d'octubre del prop dit any.”⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Al document de l'any 1425, apareix esmentat com *Ferrando Coller, Ferrando de Coller, Ferrando de Pulla i Ferrando de Culla*. Nosaltres hem optat per aquesta última, doncs entenem que el pintor era de la població de Culla (Castelló), prenen el cognom d'aquella.

⁴⁵⁵ AMV. *Llibre d'obres de la Casa de la Ciutat*, v2-5. Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1.909; Mocholí, 2009, p. 284.

⁴⁵⁶ APPV. *Protocol Gerad de Ponte*, núm. 25.029. Mocholí, 2009, p. 285.

⁴⁵⁷ Desconeixem si aquest pintor és família del també pintor Lluís Dalmau (1428-1439). El que se sap és que ambdós treballaren per al rei.

⁴⁵⁸ AMV. *Mestre Racional*, núm. 417, doc. 9.132. Cerveró, 1971, p. 30; Mocholí, 2009, p. 286.

DALMAU, Lluís (1428-1439, València/1439-1460, Barcelona)⁴⁵⁹

Pintor reial.

Obra: treballs realitzats en la tenda del rei i unes mostres fetes en paper, pintar la Salutació de la Verge Maria, en una tela, una cadira per al rei de Navarra, una imatge de sant Miquel a la clau de fusta de la cambra de la segona tenda del senyor rei, retaules a Catalunya, 1440-1460.

Encara que Lluís Dalmau entra en la part històrica del corrent hispanoflamenc, hem cregut, atesa la seua importància com a pintor, esmentar-lo en aquesta investigació. La seua base documental comença a València a l'any 1428, pel pagament que li atorga el mestre racional de València de 300 sous, per manament reial, amb motiu del viatge que fa a Castella.

“Ítem, dóne a n Luys Dalmau, pintor de la ciutat de València, los quals lo senyor rey ab albarà de scrivà de ración scrit en València a XVII dies del mes d'agost de l'any MCCCCXXVIII per ço com li mana donar, com lo tramet aquell en lo Regne de Castella segons quen lo dit albarà se conte que cobre. E doni ls-li en reals d'argent de València a rahó de XVIII diners per real, CCCXXX solidos reals de València.”⁴⁶⁰

A l'any 1429, es documenta un pagament, efectuat pel *mestre racional* de València, a Lluís Dalmau de 360 sous, entre una relació de persones, les quals cobren també certes quantitats de la casa del senyor rei.

Dos anys després, el 1431, de nou el *mestre racional* de València, li atorga un pagament de 100 florins d'or, els quals li havia manat el rei donar per ajuda a les despeses ocasionades del viatge que ha de fer a Flandes.

“Ítem, dóne a Luis Dalmau, pintor de casa del senyor rey, los quals lo dit senyor ab letra sua ab son segell secret segellada dada en Barchinona a VI dies de setembre de l'any MCCCCXXXI, li mana donar per ajuda de les despeses per ell faedores an lo viatge que de manament seu deu fer vers les parts del comptat de Flandes tocants servey del dit senyor, segons qu'en la dita letra se conte ab àpoca closa per en Johan Serdá, notari a XI dies del dit mes C florins d'or (...).”⁴⁶¹

En juny de l'any 1436, s'efectua un pagament a Lluís Dalmau, en el que se li esmenta com a pintor reial. La quantitat que se li abona és de 1.017 sous i 6 diners, pels treballs realitzats en la tenda del rei i unes mostres fetes en paper, així com pels materials emprats en dites tasques.

“Ítem posa en data los quals dóna a n Luis Dalmau pintor de la Cambra del Senyor Rey los quals li foren taxats per lo honorable en Bernat Stellers, regent lo ofici de Mestre Racional en Francesch Torra lochtinent de Batlia en Vicent Feollosa e en F. Ferrer, moneder axí per diverses jornals per aquell fets en pintar e daurar una vibra que es stada feta a obs de la dita tenda e lo pal e un tallador e un pom tot daurat com en algunes despeses per aquell fetes per la dita rahò, ço és, en compra de guix, adzur, adzeque e altres colors com en compra de MCC pans d'or com en jornals de altres mestres qui ensemps ab ell han obrat o lavorat en acabar e daurar la dita vibra com encara per III mostres per aquell fetes en paper, ço és, III de la dita vibra e una de un rat-penat. Segons appar per lo compte dia e any. [Al marge dret] MXVII sols VI.”⁴⁶²

⁴⁵⁹ Es desconeix si existeix parentiu amb el pintor Galcerà Dalmau (1439).

⁴⁶⁰ ARV. *Mestre Racional*, núm. 8.773, f. 92v.
Sanchis i Sivera, 1930, p. 101; Mocholí, 2009, p. 287.

⁴⁶¹ ARV. *Mestre Racional*, C. (any 1431, f. 78v).

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 320 i 321; 1929, pp. 39 i 40; 1930, pp. 101 i 102; Mocholí, 2009, p. 287.

⁴⁶² ARV. *Mestre Racional*, núm. 9.356, (s.a. 433).
Cerveró, 1971, p. 30; Mocholí, 2009, p. 288.

En juliol del dit any, el 1436, el pagament del darrer treball també queda registrat en una època, aquesta atorgada pel pintor a la Batlia del Regne de València.

El dia 11 de setembre del mateix any, el 1436, es registra l'època atorgada pel pintor Lluís Dalmau, en la qual reconeix haver rebut de la Batlia del Regne de València, certa quantitat, per pintar la Salutació de la Verge Maria, en una tela, per al davant-altar de la capella del castell de Xàtiva.

“(…) per rahó axí de salari e treballs meus de mans de pintar e deboxar la Salutació de la Verge Maria en un davantaltar en un troç de drap de tela gosança burela (…) que és stat fer per a obs de l'altar de la capella del castell de Xàtiva.”⁴⁶³

Al següent any, el 1437, signa època, per la qual reconeix haver rebut certa quantitat per pintar una cadira per al rei de Navarra: “(…) daurar e pintar una cadira (…) per a obs del senyor rey de Navarra (…)”⁴⁶⁴

En febrer de 1438,⁴⁶⁵ Lluís Dalmau, “commorans”⁴⁶⁶ a València, atorga època, per la qual el *batle* general li ha pagat 220, que li foren taxats per Gonçal Sarrià, el nebot d'aquest, Garcia i Joan Reixac, pintors de dita ciutat, pels treballs de pintar una imatge de sant Miquel a la clau de fusta de la cambra de la segona tenda del senyor rei.

“[f. 713]

Die mercurii V febroarii anno a Nativitate Domini M° CCCC° XXXVIII°

En Luis Dalmau, pintor de la ciutat de València, ferma època a l'honorable batle general de doents e vint sous reynals de València, per mans d'en Jacme Tagell, los quals li són stats taxats per en Goçalbo Sarrià, en Garcia, nebot de aquell e en Johan Rexarch, pintors de la dita ciutat, per rahó de fer de pingell una ymatge de sent Miquel per a obs de la clau de fusta de la cambra de la tenda del senyor rey.

Testimonis lo discret en Salvador Piquer, notari e en Jacme Moragues, scrivent.

[f. 714]

Sia a tots manifesta cosa que yo en Luís Dalmau, pintor comorant en la ciutat de València, scientment e de grat, confés e en veritat regonech a vos honorable micer Johan Mercader, doctor en leys, conseller del senyor rey e batle general del regne de València, que m'havets donats e pagats en coptan a la mia voluntat per mans de l'honrat en Jacme Tegell, mercader de València, doents vint sous reynals de València, los quals me són stats taxats per en Goncalbo Sarrià e en Garcia, nebot de aquell, e en Johan Rexarch, pintors de la dita ciutat. (...).

Presentis testimonis foren a les dites coses lo discret en Salvador Piquer, notari, e en Jacme Moragues, àlias Feliu, scrivent, comorants en València.”⁴⁶⁷

En 1439, al mes de gener⁴⁶⁸ el pintor Joan Reixac taxa un treball fet per Lluís Dalmau per a la Batlia.

Des del darrer any, el 1439, el pintor que coneixem a València inicia una nova etapa a la ciutat de Barcelona, després del viatge que el rei Alfons el Magnànim li va finançar a Flandes (1431-1436) amb l'objectiu de conèixer el panorama pictòric més septentrional, la qual cosa li va permetre formar-se en la nova corrent flamenca mercè a la producció dels

⁴⁶³ ARV. *Registre d'èpoques de la Batlia*.

Tormo, 1913, p. 101; Sanchis i Sivera, 1929, p. 40; 1930, p. 102; Mocholí, 2009, p. 288.

⁴⁶⁴ ARV. *Registre d'Èpoques de la Batlia*.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 321; 1914, P. 62; 1929, p. 40; 1930, p. 102; Mocholí, 2009, p. 288.

⁴⁶⁵ El document ha estat revisat i transcrit sencer per Joan Aliaga i Lluïsa Tolosa.

⁴⁶⁶ Habitant.

⁴⁶⁷ ARV. *Registre d'Èpoques de la Batlia*, núm. 45, ff. 713 i 714v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 321; 1914, pp. 62 i 67; 1929, p. 40; 1930, p. 102; EUC, 1912; AAV, 1929, p. 49; 1930, p. 111; Aliaga, 1996, pp. 224-225, doc. 67; Mocholí, 2009, pp. 288 i 289.

⁴⁶⁸ Sanchis i Sivera dona, en l'edició de 1914, febrer com a mes del document.

germans Van Eyck. A resultes d'aquesta formació, Lluís Dalmau va ser el primer introductor a Catalunya de l'estil flamenc.

Aquest pintor, després del seu viatge, va estar a la ciutat de València entre els anys 1436-1439, però sembla que entre els anys 1439-1440 es trasllada a Barcelona, encara que la seua presència en aquesta ciutat està documentada des del 1443 fins 1460. En la seua estada a Catalunya se li contracta per confeccionar retaules com el de Santa Maria del Mar o el del la capella de Sant Elm, del convent de Santa Clara, ambdós a Barcelona, i un tercer el de Santa Cecília, per a Mataró. Però la seua obra més important, sortosament conservada i documentada, és el retaule dels Consellers (1440-1445) per a la capella de la casa de la ciutat de Barcelona, a la qual se li uneix la taula central del retaule de Sant Baldiri (1448) de l'església parroquial de Sant Boi de Llobregat. Fins i tot se li atribueix la decoració mural de l'arcosolí de la tomba de Saça Ximenis de Cabrera, a la seu de Barcelona. Encara estan a Barcelona se li documenta a València en el pagament, aquest efectuat pel mestre racional, pel que rep 30 sous i 5 diners, per folrar de brots cert drap. Confirmant la seua estada a Barcelona hi ha el document de l'any 1453. En aquest es registra el compromís de mossèn Joan Salom, *prevere* de fabricar i reformar els entremesos de la Creació del món i del Naixement, els quals es treien a la processó del Corpus a Barcelona. A l'acte notarial s'anomena com a fiador al pintor "Ludovici Dalmati de Vis",⁴⁶⁹ veí de Barcelona. Nosaltres creiem que es tracta del pintor Lluís Dalmau.

La creença que el pintor del document anterior el Lluís Dalmau ho confirma el següent, aquest de l'any 1457, registrat a Barcelona. Aquest al·ludeix al contracte entre el pintor i la parròquia de Mataró per la factura del retaule de Santa Cecília. Igualment, en desembre del 1458, es redacta a Barcelona el contracte el pintor i el gremi dels *blanquers* la factura d'un retaule sota l'advocació de sant Agustí. L'assentament com a pintor de Barcelona és confirma amb el següent document, aquest datat l'any 1460, pel que es coneix que treballa, junt amb altre pintor, per a la casa Reial.

El que està clar és que es produeix un canvi en la pintura valenciana, doncs la influència introduïda per Lluís Dalmau en els anys quaranta de l'estil flamenc, que comporta una nova tècnica pictòrica, la de realitzar les obres pictòriques a l'oli, a més de potenciar el colors, la perspectiva i el realisme, dóna un nou aire a les obres.⁴⁷⁰

DARROQUÍ, Antoni (1398, València)

Piquer.

Obra: treballs en pedres.

Antoni Darroquí, Pere Balaguer i Domènec Crespí, aquest il·luminador, van rebre 94 sous de mans del *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València, pels treballs d'obrar una pedra a la torre de Santa Bàrbara, prop del portal de Serrans.

DAVÍ, Guillem (1308-1319, València)

Pintor.

Com a primera notícia del pintor de València, Guillem Daví està el reconeixement del deute, documentat a l'any 1308, que tenia amb Guillem Mir, per la quantitat de 650 sous, preu d'un mallol que li compra, situat al terme d'Altell, a l'horta de València. En dit reconeixement actua com a testimoni el pintor Pere Esteve.

⁴⁶⁹ Tal com l'original.

⁴⁷⁰ "Una nova etapa: L'arribada a Barcelona de Lluís Dalmau", pp. 224-225, Francesc Ruiz i Quesada. *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El Corrent Internacional*, Barcelona, 2005. També en *Enciclopèdia Catalana, SAU*.

“VI° kalendas novembris. Quod nos, Guillelmus Daví, pictor Valencie, confiteor debere, vobis, Gillelmo Mir, presenti et acceptanti, et vestris sexcentos et quiuaginta solidos pretio meleoli situm in termino de Altell, orta Valencie. Quod est actum Valencie. Sig-[signe notarial]-num Simonis de Cruce, notarii publici Valencie.

Testes huius rei sunt, Petrus Stephani, pictor et Petrus Baldovi, fusterius.”⁴⁷¹

A l'any 1310 queda documentat per la compra una casa situada a la parròquia de Santa Martí, pel preu de 70 sous.

Fins 1318 no es té més notícies d'aquest pintor. Al document del dit any s'esmenta que té una vinya que limita amb la d'Arnau Leopart, *aluder* de València.

Al 1319 Guillem Daví és ja difunt. Al dit any, la casa que va pertànyer aquest pintor va ser subhastada en presència del justícia, la qual va ser comprada per Jaume Rossell, veí València.

DESAT, Vicent (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

De Vicent Desat es té referència gracies a l'encomanda que rebé el pintor Miquel d'Alcanyís. A l'any 1432, el Capítol de la seu de València l'encarrega pintar la capella major. En aquest es demana representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís, i entre ells Vicent Desat.⁴⁷²

DESPLÀ, Antoni (1435-1448, València)

Pintor.

A l'any 1435, Antoni Desplà atorga procuració a favor del seu pare, el també pintor i ciutadà de València, Pere Desplà.

“Civis Valencie constituo procuratorem meum, certum et specialem, vos Petrum Dezpla, pictorem, patrem et concivem meum presentem et acceptantem.”⁴⁷³

Huit anys després, el 1443, de nou hi ha notícia del pintor. En juny del dit any atorga àpoca juntament amb la seua muller Caterina, filla del *notari* Antoni Lopeç, en la qual confessen haver rebut certa quantitat dels marmessors del *canonge* Pere d'Artés com a dot d'ella.

⁴⁷¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 16, mà última.

Cerveró, 1960, pp. 236 i 238; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 36 i 37, doc. 30; Mocholí, 2009, p. 290.

⁴⁷² ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, anys 1431-1439, lligall 1.479, ff. 37 i següents.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117, 118, 119, 120 i 121; Mocholí, 2009, p. 291.

⁴⁷³ APPV. *Notal d'Andreu Julià*, núm. 2.620.

Cerveró, 1971, p. 30; Mocholí, 2009, p. 292.

Al seu testament, atorgat el 18 de maig de 1448, el pintor fa constar que vol ser soterrat a la sepultura on és la seua mare Angelina, a més s'esmenta que és fill de Pere Desplà, veí de València.⁴⁷⁴

DESPLÀ, Arnau (1387, València)

Escrivà de lletra formada.

Entre març i juny de 1387, s'escriptura l'oferta del lloguer d'una casa d'Arnau Desplà i posterior subhasta posada per Jucef Abnyaub, jueu de València, per deute de 264 sous i altres 52 més d'interès, comprant-lo Domènec Crespi, també escrivà de lletra formada.

DESPLÀ, Pere (1400-1435, València)

Pintor de Xàtiva.

Pare del pintor Antoni Desplà.

És molt interessant el document de l'any 1400, corresponent al pintor Pere Desplà de Xàtiva, que afirma el seu aveïnament a València, a la parròquia de Sant Joan, en casa de Pasqual Çamel.

“En Pere Dezplà, pintor, qui solia estar en Xàtiva e de present està en la ciutat de València en la parròquia de Sent Johan, en l'alberch d'en Pasqual Çamel, jura lo veynatge de la dita ciutat a X anys primers vinents e continues, *et cetera ut supra et aliis*. Fermança e principal obligat lo discret en Francesc de Soler, notari, present et cètera.

Testes, Guillelmus Rubei, notarius, et Garsias Sanxez, scriptor.”⁴⁷⁵

Després de 20 anys, en abril de 1420, de nou hi ha notícia d'aquest pintor per actuar com a testimoni del carregament d'un recens.

El fet d'ésser un pintor que ve de la ciutat de Xàtiva, és una qüestió a tenir present per a futures investigacions. Malauradament no es té cap notícia més fins el 1435. Al dit any es redacta la procuració que atorga el seu fill, Antoni Desplà, per la qual nomena al seu pare, Pere Desplà, procurador seu.

Per últim, sis anys després, el 1441, a Pere Desplà actua està documentat per la seua actuació com a testimoni en cert document.

DESPUIG, Bernat (València, Barcelona, 1402-1451)

Pintor.

De Bernat Despuig, junt amb el també pintor Bernat Venrell, es té notícia perquè actuen com a testimonis en dos documents. Un pel carregament d'un violari i l'altre per l'època signada pel pagament d'aquell, per part del pintor Joan Borrell, la seua dona i altres.

Finalment, després d'un llarg buit documental, Bernat Despuig, que segons el document següent hi és a Barcelona en setembre del 1451, està esmentat al testament del pintor Gonçal Sarrià, àlies Peris, pel deute que aquest té amb ell, per la qual cosa Sarrià li deixa 50 lliures per treballs que li féu.

⁴⁷⁴ APPV. *Protocol de Bartomeu Queralt*, num. 26.121 ó 26.113.

Sanchis i Sivera, 1930, p. 162 (aquest autor dóna com a cognom del notari *Querol*; Cerveró, 1964, p. 83; Mocholí, 2009, p. 679.

⁴⁷⁵ AMV. *Aveïnaments*, b³-3, f. 266v.

Sanchis i Sivera, 1914, pp. 26 i 27; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 492 i 493, doc. 956; Mocholí, 2009, p. 293.

DESPUIG, Francesc (València, 1401)

Pintor.

A l'any 1401 per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València.

En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Francesc Despuig, que rebé diverses pagues. No es coneix si existeix relació familiar amb els també pintors Simó Despuig I i Simó Despuig II, pare i fill.

“112v.

(...).

Ítem, a n Francesc d'Ezpuig..... IIII sous.....VI diners.

(...).”⁴⁷⁶

DESPUIG I, Simó (1322-1357, València, Barcelona)

Pintor forà.

Obra: tombes.

Pare del també pintor Simó Despuig.

La primera referència documental de Simó Despuig és la que correspon a l'any 1322, aquesta registrada als llibres del justícia civil de València. Al dit document es menciona a Guillamona, muller del pintor.

Des del darrer document fins al següent hi ha un buit de casi vint anys. La notícia, datada el 1341, fa menció del pintor, veí de la ciutat de València, i com a espòs de Caterina, filla de Berenguer de Tallaraures i neta del difunt Pere de Tallaraures. Com cap document ens demostra que no siga la mateixa persona, creiem que enviudaria i es tornaria a casar.

El documents següents estan tots datats als anys cinquanta del segle XIV. A l'any 1352 es registra el jurament de l'ofici de *corredor*, davant el justícia civil, en el que Simó Despuig actua com a fermador de Francesc de Riudarenes.

A l'any 1353, apareix en una anotació del llibre de la tresoreria reial, amb el manament de fer certs treballs en una tomba per a la fossa d'en Jaume de Montpeller, cobrant-ne 200 sous barcelonins. S'ha de tenir present que els dits treballs són a Catalunya.

El següent any, el 1354, es registra la declaració efectuada davant el justícia civil, per part d'Andreu Carbonell, habitant prop de la seu de dita ciutat i Simó Despuig, ambdós pintors, en la qual testimonien haver conegut al matrimoni de Llorenç Savisay i de Gaçona.

Tres anys després, el 1357, apareix un altre document del pintor. Aquest al·ludeix al manament reial, pel que Simó Despuig va rebre 864 sous, per pintar certa tomba.

Finalment, en juny de 1357 Simó Despuig sol·licita, davant el justícia civil, que li siga expedida nova titulació de certa escriptura, la qual s'havia extraviat, d'una compra feta per ell de certa casa situada a la parròquia de Sant Pere, fent menció del seu preu.

⁴⁷⁶ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 185, 188, 189, 191, 192, 194, 196, 197, 200, 202, 205, 207, 210 i 224; Mocholí, 2009, p. 294.

DESPUIG II, Simó (1362-1387, València)⁴⁷⁷

Pintor.

Obra: retaules i pavesos.

D'interessant es pot qualificar al pintor que ara ens ocupa, Simó Despuig II. Aquest va rebre encàrrecs d'institucions tant importants com l'Almoina de València que, en diferents anys, li encomana diversos treballs, per la qual cosa el podem anomenar com a pintor de la ciutat.

Dels primers registres documentals està l'època de l'any 1362, en la qual va reconèixer haver rebut de Raimon de Ruxol, *procurador* de l'Almoina de València, 20 lliures pels treballs de pintura efectuats en dita casa, malauradament aquests no es detallen al document.

“Simon de Podio, pictor civis Valencie, scienter confiteor et in veritate recognosco, vobis, venerabilis Raimundus de Ruxol, procurator Elemosine, quod persolvistis michi inter diversas solutiones viginti libras monete regalium Valencie, racione picture quod michi facere in domo ubi dicitur Elemosina.

Testes, Jacme Clarani et Thomasius Morelló, vicinus Valencie.”⁴⁷⁸

Com tots altres pintors de l'època també fa altres treballs, com el de pintar pavesos. En aquest cas per al comte de Dénia i Ribagorça, destinats al castell del lloc de Castell de Castells, pintats amb les seues armes. Per aquest treball, el 1365 Simó Despuig signa època de 80 sous a Pere d'Orriols, preu dels deu pavesos que havia pintat.

En abril de 1366, Simó Despuig, pintor d'armes de València, rep comanda de 80 sous del pintor de Barcelona Llorenç Saragossa.

La importància d'aquest pintor queda reflectida en documents com el següent, de maig a octubre de 1366, en què rebé encàrrecs com el de pintar un retaule per l'almoina de València i altres diversos treballs, sent aquests estimats pels pintors Joan Macià i Mateu Terrés.

“Ramon de Ruxol rector de Oliva, procurador de la Almoyna. Reebudes, comensan de primer de maig.

Ítem, de manament dels senyors administradors fïu comensar de pintar lo retaule que és en lo cap de la casa dels pobres e tota la casa après a n Simó Despuig, pintor, al qual doní de present per senyal e per paga, la qual obra comença dilluns a XXVII de juliol e contínuament continua [...] IIII florins.

Ítem, divendres darrer die del dit mes, doní al dit pintor VI florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor e feu-ne èpocha ab totes les quantitats desús escrites en poder d'en Bonanat de Monar, notari, III florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor III florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor II florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor V florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor V florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor XXX sous.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor X sous.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor XXX sous.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor V florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor II florins.

Ítem, d'altra part doní al dit pintor II florins i I sou.

⁴⁷⁷ L'autor de la cita, Cerveró, menciona que aquest pintor era fill d'un altre amb el mateix nom.

⁴⁷⁸ ACV. *Protocol de Bonanat Monar*, núm. 3.645, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 92; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 174, doc. 280; Mocholí, 2009, p. 296.

Ítem, fiu reparar en la dita casa la paret, e que's del degà, de l'arch de pedra fins a les rexes, com no fos reparada e en altra manera no pogessen pintar, e costà la dita reparació en fer alpegs, calç e mestre e manobres, en suma XXVI sous e VII diners.

Ítem, dijous, primer die de octubre, acabà de pintar los dits retaule e casa lo dit en Symó Despuig, pintor, a instància del qual lo dit jo fiu estimar la dita obra a n Johan Macià e a n Matheu Terrés, pintors, lo qual obra estimaren en fer totes coses XXX lliures, segons que largament apar per carta publica feyta per en Bononat Monar, notari, lo dit die, e axí com ja li age dades XXV lliures segons apar damunt manament aguí-li a donar a compliment [...].⁴⁷⁹

En octubre del dit any, el 1366, es registra el document pel que la seua obra, pintar un retaule i altres treballs fets en l'almoïna de València, fou estimada pels pintors Joan Martínez i Mateu Terrés per 30 lliures.

“Cum Simon de Podio, pictor vicinus Valencie, de mandato dominorum episcopi et capituli Valencie sive dominorum Pascasii Martini, precentoris et Bernardi Urdi, prepositi, canonicorumque prebendatorum ecclesie Valentine et administratorum laudabilis Elemosine ipsius ecclesie, pinxisset sua arte in domo dicte Elemosine, ubi pauperes reficiuntur, sive figurasset illum qui elemosinam instituit, et subsequenter quot pauperes fuerint ibi instituti et per quos usque nunc et suis expensis propriis distraxisset, et ideo vellet, prout dignum erat, recuperare illud et alias satisfaccionem de laboribus ipse Simon necnon et venerabilis et discretus Raymundus de Ruxol, procurator et nomine procuratorio ipsius Elemosine, qui restitutionem ipsam et satisfaccionem facere habebat, in presencia mei notarii et testium subscriptorum ad invicem concordarunt stare super premisis taxationi Iohannis Martiniç et Mathei Terrés, pictorum, vicinorum Valencie, quos circa hec convocaverant et qui erant ibi presentes, finaliter ipsi Johannes Martineç et Matheus Terreç, visis omnibus et consideratis eodem instanti, taxarunt ipsi Simoni pertinere per omnia racione triginta librarum monete regalium Valencie. Qua facta taxatione, incontinenti idem Simon scienter ipsas triginta libras numerando confessus fuit habuisse et recepisse e dicto venerabili Raymundo de Ruxol inter tamen diversas vices et soluciones, quamquam de voluntate ipsorum Raymundo et Simonis habentis pro nullis et cancellatis quibuscunque aliis apochis seu albaranis factis pro premissis sive apochis omnibus inclusis in presenti. Renunciantsque idem Simon omni excepcioni dicte pecunie non numerate, non habite et non recepte et doli, ac de et pro eadem se pro contento et satisfacto habens per se et suos definivit et absolvit ipsum Raymundum, dicto nomine, ac ipsam Elemosinam et quoscunque alios interesset vel intererit ab omni accione, questione, petitione et demanda si ius facere posset, et pactum fecit firmissimum, calidum et solemnem de ulterius aliquid non petendo sive de non conveniendo quemquam ac sibi et suis silencium imposuit sempiternum pro eisdem, sicut melius ad utilitatem dicte Elemosine posset dici et intelligi, de quibus dictus venerabilis dominus Raymundus de Ruxol, dicto nomine, petiit sibi fieri et tradi publicum instrumentum per me, notarium, ipsum in eorundem omnium testimonium veritatis.

Que fuerunt acta Valencie inter dictam domum, die iovis hora tertia, que fuit prima dies mensis octobris, anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLX^o sexto.⁴⁸⁰

El següent document està datat el 1373, set anys després. Aquest al·ludeix al deute que tenia amb el pintor Pere Morlans, per un préstec.

Per últim estan les notícies datades als anys huitanta del segle XIV, en les quals s'esmenta que Simó Despuig era ja difunt. La de l'any 1381 està escripturada als llibres de

⁴⁷⁹ ACV. *Reebudes de l'Almoïna*, núm. 5.649, f. 26v.

Cerveró, 1956, pp. 100 i 101; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 204 i 205, doc. 313; Mocholí, 2009, p. 297.

⁴⁸⁰ ACV. *Notal de Bonanat Monar*, núm. 3.514, f. 88v.

Cerveró, 1956, pp. 101 i 102; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 207, doc. 316; Ramón Marqués, 2007, p. 172, doc. 5; Mocholí, 2009, pp. 888 i 889.

l'almoïna de la seu de València, i consta que Beatriu, la seua vídua, tenia cert lluïsm⁴⁸¹ carregat sobre un alberg situat al carrer de la Corona de dita ciutat.

En l'última notícia del 1387 consta que la seua vídua havia venut un alberg que posseïa en la parròquia de Sant Tomàs de València a Pere Llácer, per 30 lliures, pel que es registra als llibres de l'almoïna de la Seu de València, el pagament del lluïsm a aquella.

DESVALLS, Joan (1409, València)

Il·luminador.

En març de 1409 Joan Desvalls, com a procurador de la seua dona Joana, rep 100 florins de la Tresoreria Reial del rèdits que la senyora reina obtenia del Regne de València.

“Dicta die. Ego, Iohannes Dezvalls, illuminator librorum de domo illustrissimi domini regis mine propio et ut procurador Iohanne, uxor mee, ut patet de dicta mea procuracione publico instrumento actio Barchinone XXVIII^a februarii anno presenti et subscripto, recepto et clauso discretum Petrum Policerii, notarium publicum Barchinone, habens plenum posse et specialiter mandatum infrascripta et alia faciendi, (...) scienter, dictis nomibus, confiteor vobis, honorabilis Berengario Martinez, de Thesoreria dicti domini regis generalique receptori iurium et redditum quaruncumque illustrissima domina Maria regina habebat in Regno Valentie, quod ex illis quadrigentes floreni Aragonum (...), dedistis et solvistis michi, dictis nominibus, centum florenos dicte legis (...). Testes, huius rei sunt descreti Bernardus Clariana et Anthonius Peralllada, notarii Valenti cives.”⁴⁸²

En abril del dit any aquest il·luminador signa àpoca per 100 florins, en nom seu i com a curador de la seua dona Joana, a Berenguer Martí, *oficial* de la Tresoreria, restants de 400 florins que els devia el rei. Al mateix mes féu procuració a Domènec Calataiud, de la casa Reial, per cobrar a Berenguer Martí, *oficial* de Tresoreria, 300 florins, restants de 400 que el rei deu a ell i a la seua dona. En juliol signa àpoca de 300 florins a Berenguer Martí, que restaven de la quantitat dels 400 florins que li eren deguts.

DÍEZ, Garcia (1426-1440, València)

Pintor.

Garcia Díez està documentat des de l'any 1426, per l'època que atorgaren el dit pintor i la seua muller, Elionor, en la qual reconeixen haver rebut de Violant, muller de Francesc Canals, *sastre* València, 25 lliures, les quals aquella va prometre donar-li com a dot.

Tres anys després, el 1429, es redacta l'obligació, efectuada davant el justícia dels CCC sous, en la qual Garcia Díez havia de pagar a Joan de Vera, procurador d'Aldonsa, muller del pintor, 47 sous i 3 diners que li restaven cobrar de l'aixovar.⁴⁸³ Com hem pogut comprovar el nom de la seua muller en aquesta notícia no és el que correspon al primer document, per la qual cosa creiem que dit pintor enviudaria i es tornà a casar.

Després del darrer document hi ha uns quants anys sense notícies de Garcia Díez. És de l'any 1440 la notícia documental, la qual ens detalla que el dit pintor i Isabel Çaragoçana, muller de Jaume de Lleó, *sastre*, veí de València confessen haver rebut: “(...) in debito et commanda (...)” de Berenguer del Bosch, *capellà* d'Albaida, certa peça de pany anglès.⁴⁸⁴

⁴⁸¹ Dret directe del senyor a rebre una part del valor de la cosa emfitèutica o feudal que es transmet a tercera persona, quan el senyor no fa ús de dret de *fadiga*. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

⁴⁸² APPV. *Notal de Miquel Camanyes*, núm. 1.285.

Cerveró, 1971, pp. 30 i 31; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 210, doc. 421.

⁴⁸³ Conjunt de la roba d'ús personal i de la casa que s'aporta al matrimoni. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

⁴⁸⁴ APPV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 4.391.

DIONÍS, Vidal (1390, València)

Pintor al fresc.

Obra: imatges.

La diversitat de treballs que feien els pintors queda reflectida en la documentació, com la dels capítols de l'any 1390. Aquests van ser concordats entre els *obrers* de la parròquia de Sant Nicolau i Sant Pere Màrtir de València i Vidal Dionís, per a pintar les imatges de dits sants a la volta de la sagristia i altres pintures al presbiteri. El llibre notarial no es conserva, per la qual cosa desconeixem més detalls de l'encàrrec.⁴⁸⁵

DOMINGO, Pasqual (1389-1398, Xèrica, Sogorb (Castelló))

Pintor.

Obra: retaules, ciri Pasqual.

Pasqual Domingo està documentat a les dos últimes dècades del segle XIV. En aquest segle i en la primera dècada del XV, Sogorb fou lloc de residència dels reis d'Aragó, per la qual cosa atragué un nombrós grup d'artistes. Un d'ells, entre altres, podria ésser aquest mestre. La ciutat de Sogorb, ubicada a l'actual província de Castelló, és una de les diòcesis més antigues d'Espanya i durant la seua història i la dels seus pobles circumdants, així com a altres que van pertànyer antigament a dita diòcesis, es donaren manifestacions artístiques que tingueren lloc al llarg de tots els segles. La història artística de Sogorb i els seus pobles, estava vinculada a la ciutat València, de la qual reberen totes aquelles influències estilístiques i tècniques provinents de dita ciutat, encara que no es descarta la possibilitat de l'existència d'un taller o un obrador a aquella ciutat. Les arts, en tots els seus apartats, tingueren un moment esplendorós i, testimoni d'eixe moment es reflexa, en part, en les obres conservades als museus, esglésies i parròquies d'aquests terres.

Reprent l'estudi de la documentació de Pasqual Domingo, es troba, en primer lloc, un pagament de l'any 1389, efectuat per l'*administrador* de la fàbrica de la seu de Sogorb, a aquest pintor de 6 sous, per pintar el ciri Pasqual. Aquest tipus de treball- obra menors s'encarregava als pintor perquè se'ls considerava com un artesans, a més hi havia d'acceptar-ho perquè no sempre es tenia encàrrecs de gran envergadura.

Des de 1389 fins 1396 hi ha un buit documental de set anys. És en aquest últim any se signa, entre Pasqual Domingo, pintor de Sogorb i el *prebost*⁴⁸⁶ de la confraria de Sant Bartomeu de Xèrica, la factura d'un retaule baix l'advocació del dit sant, amb destí a l'església de la vila, pel preu de 21 florins d'or d'Aragó. Aquest document és molt interessant perquè ens informa de manera amplia i detallada de l'encàrrec.

“Sea manifiesto a todos que dia jueves que se contava XXI día de setembre *anno a Nativitate Domini CCCXCVI*, en la iglesia de Senyora santa Águeda de la villa d'Exérica, Johan Ruvio, preboster de la cofadria del senyor sant Bartholomé, advocación de la dita villa, con todos los cofrades, optia de aquellos, fizieron composición e abinencia con Paschual Domyngo, pintor, vezino de la ciudad de Segorbe, que present era, que el altar del senyor Bartholomé que el dito pintor maestro que lo faga de nuevo en aquesta manera que vos, dito maestro, lo fagays de obra argentada como es en el altar de santa Catalina de la iglesia de la dita villa, con lienço e con todo que sea menester, con la feçura de sant Bartholomé con toda su estoria e segunt que es en el *Flore Santorum*, e las feçuras que se pertanyen e areus, e que se faga de nuevo en la fusta que él da del

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 452; 1930, p. 128; 1930-31, p. 4; Mocholí, 2009, p. 298.

⁴⁸⁵ APPV. *Protocol de Roch Sala*, núm. 274.

Cerveró, 1972, p. 54; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 335, doc. 572; Mocholí, 2009, p. 299.

⁴⁸⁶ Persona posada al cap d'una junta o una comunitat, en aquest cas d'una confraria. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

altar viejo, la qual fusta ha de le levar el dito preboste a Sogorbe a su casa, et que aya de alto el dito altar ocho palmos e medio e d'amplo VIII palmos e medio de tono, et quando sea fato el dicto maestro lo aduga a la iglesia de santa Águeda a su costa e mysión echo, sano, salvo e sensero con sus polseras, dándole fusta al dito maestro pa las ditas polseras, et las colores sean como la obra que coviene e la obra que es argentada, et las polseras que sean obradas de ynden gabadell con sus estrellas, e que lo fagays todo a vuestra costa e mysión e enclavado, et la obra que sea buena a conocida de maestros, et sea fato e acabado t[odo] a la fiesta de Paschua florida prime viniente. Et prometemos nos de dar del poco de fer el dito altar, es a saber, quando sea acabado, por todo, vint dos florines d'oro coribles en Aragón. Et yo, dito paborde, a pagar la dita quantía obligo todos los bienes de la dita qu[or]panya mobles e leyentes, ovidos e por aver doquier que sea. Et yo, dito Paschual Domingo, maestro, prometo e convengo de cierta sciencia de yo fer e acabar bien e complidament el dito altar, bien e complidament con todas las condiciones e obre e feguras argentado segunt de p[ar]t desuso es dito, spaceficado e declarado, e colors, e de la manera que dicho es de largo e damplo, e tono e acabado, e estrellas e posado en la dita iglesia de la dita villa de Xérica a mi costa e mysió [...entre] tal dia e fiesta de Paschua florida prima Vincent, dando e pagando vos otros a mi los ditos XXII florins d'oro, e a present pa comprar argent quatro florines, et los dezocho que restaran acabada la dita obra a conocida de maestros dentro en la dita villa de Xérica. Et con testimonio d'aquestes públices cartes que me podays convenir en qualquiere lugar do que resto venir e complir, obligo todos los mis bienes mobles e leyentes, ovidos e por aver doquiere que sean. Facto fue en la villa de Xérica en el dia año desús ditos.

Testimonios presents, Gonsalvo de Xorcas e Lorenz de Fariza, vezinos de Xérica, Johan Frach, vezino de la ciudat de Sogorbe.⁴⁸⁷

Dos anys després, en 1398, es confirma que el retaule fou acabat pel pagament que s'atorga a aquest pintor de Segorbe, rebent de Pere Senaülla, *prebost* de la confraria de Sant Bartomeu de la vila de Xérica, certa quantitat i la liquidació del preu d'un retaule que havia contractat el 21 de setembre de l'any 1396, amb destí a l'església de dita vila.

Historiogràficament no se li ha atribuït cap obra aquest pintor. És possible que no es conserve res, a més la falta de documents durant un període de huit anys no facilita la possibilitat de donar-li autoria d'alguna obra pictòrica, però, fins i tot, creiem que és un pintor que mereix una investigació més a fons.

DOMINGO, Pere (1440, València)

II-luminador.

Pere Domingo apareix esmentat al recompte de les necessitats d'obrar el fossar de Sant Bartomeu, aquest fet pel *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València, per les destrosses ocasionades per les pluges, que estima donar-li al pintor 6 sous i 6 diners.

DOMINGO, Tomàs (1416-1418, València)

Pintor.

Obra: entremès per a la festa del Corpus.

Des de meitat del segle XIV es celebrava, a la ciutat de València, la festa del Corpus. Aquesta processó, de gran pompa i fervor, anava precedida per les roques. En aquestes, que són com escenaris mòbils, se situaven personatges bíblics que representaven distints misteris religiosos. Al 1356, Pere el Cerimoniós manà construir a la ciutat de València un alberg entre mur i mur, prop de les torres de Serrans amb la fi que poguera servir de

⁴⁸⁷ APXèrica. *Protocol Garcia Pérez de Cella*.

Pérez Martín, 1935, p. 294-295; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 423 i 424, doc. 760. Mocholí, 2009, pp. 300 i 301.

magatzem per als carros i tots altres útils que acompanyaven a la processó del Corpus. Encara que no tenim una data segura sobre els inicis de la seua construcció, sí que coneixem que a la segona dècada del segle XV es feien aquest tipus d'encàrrecs gràcies un procés del 1416, efectuat davant del *cavaller* Vidal Blanes, *governador* del Regne València, en el que el *notari* Eximeno Roig, com a procurador del pintor d'Andreu Riera, actua contra el *prior* i el convent dels frares predicadors de València, per l'impagament de certs treballs fets per a la festa del Corpus, els quals foren realitzats pel dit pintor i els coajudants Tomàs Domingo i en Maçana.

“Procés d'en Eximeno Roig, notari, procurador d'en Andreu Riera, pintor, contra lo reverent prior del convent de frares predycadors.

Anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVI^o die sabbati, intitulata X^a mensis octobris, (...):

Primerament, diu e posa, e si negat serà provar entèn, no astrenyent-se prova supèrflua, que lo dit seu principal a gran instància e requisició dels dits prior e convent e o frares de aquell feu una muntanya o entramès ab algunes representacions que anaven en aquella per a obs de la festa del *Corpus Christi*. E de açò és ver e n'és fama.

(...).

Ítem, posa, e si negat serà provar entèn, que lo dit seu principal hagué haver alguns altres pintors coajudants a ell a fer lo dit entramès. Axí és ver e n'és fama.

(...).⁴⁸⁸

El següent document de l'any 1418, fa referència d'una venda pública dels béns de Joan Rocafort i Francesc Bages, els quals necessitaven liquidar un deute amb Bernat Moragues. En aquesta apareix en Domingo, pintor, comprant certes coses. Creiem que es tracta del pintor Tomàs Domingo.

“(...).

Ítem, tres talladores de fust velles a-n Domingo, pintor.....III diners.

(...).

Ítem, tres ast e hun peu de debanadora a-n Domingo, pintor...I sou, III diners.

(...).

Ítem, hun sachnag ab frasques a-n Domingo, pintor.III diners.

(...).⁴⁸⁹

ERAU, Lluís (1383-1386, València)

Pintor.

Tres documents avalen l'historial de Lluís Erau, tots ells dels anys huitanta del segle XIV. Durant l'any 1383 es registra un debitori de 15 florins, atorgat per aquest pintor i la seua muller Clara, els quals eren part dels 36 florins que confessen deure a Mateu Franc, àlies Palau, veí de Mallorca.

De la mateixa data, el 1383, és el document de renúncia mútua feta entre Mateu Franc, àlies Palau, veí Mallorca, i Lluís Erau, veí de València, a qualsevol acció judicial. Per últim, Mateu Franc, àlies Palau, veí de Mallorca, atorga àpoca de 21 florins a Lluís Erau.

Tres anys després, el 1386, està documentada la notícia de la venda de set fanecades de vinya situada al terme de Pala en l'horta valenciana, per part del pintor i la seua muller a Miquel Romeu, *agricultor*, veí de València. Dita vinya confrontava amb la del també pintor Francesc Bonet.

⁴⁸⁸ ARV. *Governació. Litium*, núm 2.217, mà 33, f. 7 (el plet continua a la mà 46, f. 7, no conservada). Cerveró, 1966, p. 21; 1968, pp. 92 i 94; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents....*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 413 i 414.

⁴⁸⁹ APPV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 695. Mocholí, 2009, p. 302.

“Die sabbati XV^a iunii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^o sexto. Ludovicus Erau,⁴⁹⁰ pictor, vicinus civitatis Valencie, et Clara⁴⁹¹ uxor eius, ex certa sciencia, consulte ac spontanea voluntate, ambo simul et uterque nostrum in solidum, per nos et nostros presentes pariterque futuros, tenore presentis publici instrumenti suo robore perpetuo valituri et in aliquo non violaturi seu revocare vendimus et concedimus ac titulo huius venditiones tradimus seu quasi tradimus vobis Michaeli Romei, agricultori, vicino dicte civitatis, presenti, recipiente et vestri septem fanechatas vinee nostras, sitas et posiotas in término de Pala, orte precontente civitatis, que tenetur sub directo dominio venerabilis Ianuarii Rabaça, in legibus licenciati, habitatore prefixe ad censum quindecim solidorum et novem denarium monete regalia Valencie (...).”

Testes huius rei sunt (...), Anthonius Aberló et Iacobus Guiol, tapineri, Valencie vicini⁴⁹².

Sig-[+]-num venerabilis Ianuarii Rabaça (...) et successoribus suis iure suo in dicto censuali perpetuo.⁴⁹³

Encara que se sap del seu ofici no hi ha, fins ara, cap documentació que informe que tipus d'encàrrecs rebia. Seria interessant poder esbrinar alguna cosa més d'aquest pintor, donat que va viure en uns anys en què la ciutat de València estava en ple auge econòmic, polític i social.

ESCODA, Guillem (1399-1441, València)

Pintor decorador.

Obra: escuts i tombes, treballa per a les celebracions de l'entrada del rei Martí a València.

De Guillem Escoda hi ha una primera notícia de l'any 1399. És un document referent a una època, aquesta atorgada per Elionor, vídua de Bartomeu de Santlir, habitant de València, en la qual reconeix haver rebut del pintor la quantitat de 83 sous i 4 diners, aquesta carregada sobre la pensió d'un cens.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Guillem Escoda, que rebé diverses pagues.

El següent document, datat el 1403, dóna la notícia de la institució de benefici de 500 sous, que efectua Elicsén de Romaní, en favor de Joan Gilabert, *rector*, i del seu fill i procurador seu, sobre un censos de determinades cases de València, una de les quals és de Guillem Escoda,⁴⁹⁴ situada al carrer de la Tapineria.

Seguint la cronològica documental corresponent a Guillem Escoda, pintor d'escuts i tombes, es troben dos notícies molt interessants. La primera, de l'any 1403, documenta el contracte entre el pintor i Vicent Claver, fill de Joan Claver, pel que es compromet a rebre'l per deixeble ensenyant-li l'art de la pintura per temps de dos anys. El segon correspon a l'any 1404, pel que el pintor accepta com a deixeble a Lluís Mínguez,⁴⁹⁵ fill de Domènec Mínguez, *fuster* de València, per ensenyar-li l'ofici de pintor.

⁴⁹⁰ Damunt del nom hi ha dues ratlles, la qual cosa vol dir que Lluís Erau estava present a l'acte notarial.

⁴⁹¹ Damunt del nom hi ha dues ratlles, la qual cosa vol dir que Clara estava present a l'acte notarial.

⁴⁹² Al document original: "Anthonius Abelló et Iacobus Guiol, tapineri Valencia vocinii" actuen com a testimonis.

⁴⁹³ ARV. *Notal d'Arnau Puig*, núm. 2.483.

Cerveró, 1963, p. 95; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 280-283, doc. 469; Mocholí, 2009, p. 304.

⁴⁹⁴ Els autors de les cites, Cerveró i Sanchis i Sivera, transcriuen *Stoda*.

⁴⁹⁵ L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, transcriu *Minguer* en les edicions anteriors al 1914, aquesta inclosa.

No és fins a l'any 1407 quan apareix documentat un encàrrec de Guillem Escoda. Aquest al·ludeix a l'època atorgada pel pintor, per la qual reconeix que Joan Mateu, *rector* de l'església del Cuervo, i Mateu Ferrer, *frare* agustiniana, marmessors del noble Sanç Peris de Montalbà, li pagaren 13 florins i 2 sous, pel preu d'un escut i per pintar la tomba del dit difunt.

“Die martis VIII^a novembris anno predicto millesimo CCCC^o septimo.

Guillermus Scoda,⁴⁹⁶ pictor, civis Valentie, confiteor et in veritate recognosco vobis, venerabilis et discretis Iohanni Mathei, presbitero, rectori ecclesie loci del Cuervo, et Matheo Ferrarii, fratris ordinis beati Augustini dicte civitatis, absente, et vestris, manumissoribus et executoribus ultimi testamenti honorabili Sancci Petri de Montealbano, decretorum doctoris, dicte civitatis habitatori, quod, in presencia notarium et testium infrascriptorum dedistis et solvistis per manus venerabile dompne Beatricis, uxore dicti defuncti, terdecim florenos auri Aragonum et duos solidos monete regalium Valentie michi debitos, videlicet, decem florenos dicti auri ratione pingendi unum cliptum sive *scut*, et tres florenos, II solidos ratione pingendi unam tombam predicti defuncti. Unde ad cautelam renuntio scienter omni exceptioni peccunie predictae non numerate et non solute et doli, in cuius rei testimonium facio vobis et vestri fieri et tradi hec presens publicum apoche instrumentum. Quod est actum Valentie.

Testes huius reu sunt Bernat Clavell et Petrus de Çapedull, sutores, Valentie cives.⁴⁹⁷

A l'any 1409 se li condemna, com a tutor i curador de Jaumet, fill del difunt Bartomeu Tàrraga, *piquer*, i Maria, de pagar a la vídua 4 diners per dia o 120 sous a l'any en concepte d'alimentació de Jaumet.

En els anys que van des de 1411 a 1412 hi ha diversos documents, els quals donen referència del pintor. Primerament en gener féu de testimoni en una època signada per Bernat Alegre, després està la venda efectuada a Guillem Agramunt, *síndic* de la vila de Castelló de la Plana, d'uns escuts guarnits amb les armes de la vila, a més de les èpoques pels pagaments dels dits escuts. En març de 1411 actua com a testimoni en tres èpoques. Finalment es registra l'encàrrec la venda de dues dotzenes d'escuts de barrera de set pams i altres cent escuts de cinc pams i mig fets per aquest pintor a Guillem Agramunt, *síndic* de la vila de Castelló, per preu de 28 sous l'escut de barrera i 10 sous els altres.

“Die sabbati, XI^a mensis iuli anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXI^o.

Guillermus Scoda, pictor, civis Valentie, scienter, et cetera, vendo, et cetera, vobis, discreto Guillermo Agramunt, notario, vicino et sindico ville Castilionis Planicey, presenti, et cetera, du[as] dotzenas *de scuts de barrera* longitudinis septem pa[lmorum], guarnitorum ad duas manus, [et] centum scutos, longitudinis quinque palmorum et medii. Hanc autem vendicionim vobis, et cetera, videlicet, scutos de *barrera* pretio, videlicet, viginti octo solidos monete regalium Valentie quemlibet scutum, et alios scutos quolibet pretio decem solidorum dicte monete, de quo pretio confiteor, et cetera, me habuisse et numeran[do] recepisse in presencia notarii et testium infrascriptorum viginti florinos auri comunes Aragonie, pro signo et paca residuum teneamini mihi dare dando vobis scutos et solvendo vos pretium, hoc tamen convento quod in primis quinquaginta scutis vos possitis retinere decem florinos ex dictis XX florinos et in aliis L scutis alios decem florenos. Unde renuntio, et cetera. Dans et cera. Promittens, et cetera. Et tenor inde, et cetera. Et sic promitto, et cetera, dictos scutos vobis, et cetera, dare bonos, novos et receptibiis fuste *de la terra* et guarnitos curei *de paratge*, cum signo regali et cum uno castro in medio in qualibet scuto, et ad provam balliste *de tellola* per totum mense augusti proxime venture, omnibus exceptionibus, et cetera, quod nisi fecero, volo, et cetera, quod possitis emere ad meum dapnum et cetera. Ad hec

⁴⁹⁶ Damunt del nom hi ha duet ratlles, que vol dir que està present a l'acte notarial.

⁴⁹⁷ APPV. *Protocol Joan Sapos*, núm. 24.706.

Mochofi, 2009, p. 306; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 165, doc. 340.

autem ego, dictus Guillelmus Agramunt, dicto nomine, acceptans, et cetera, promitto, et cetera, attendere, et cetera, ac solvere pretium et cetera. Et sic promittimus, et cetera, altera pars nostrum alteri presenti et attendere sub pena centum solidorum dicte monete dandorum, et cetera, de bonis contrafacientis et aplicandorum parti alteri, et cetera. Pro quibus omnibus, et cetera. Et predicta pena solvendis consuetum vobis divisim possit fieri exequio et per illum iudicem, et cetera, eius foro, et cetera, et nostro proprio foro, et cetera, et legi si convenerit de iurisdictione etcetera. Et si pro predictis, et cetera, dampnum, et cetera. Et predictus obligamus, et cetera. Quod est actum Valentie.

Fiat apoca de dictis viginti florinorum in presencia notari et testium, et cetera.

Testes, Franciscus Pasqual, mediator, et Guillelmus Lorenç, scriptor, cives Valentie.⁴⁹⁸

En agost signa àpoca per la quantitat de 70 florins al síndic Guillem Agramunt, per la factura de cent vint i quatre escuts per la vila de Castelló de la Plana. Al mes de setembre de nou signa àpoca per la quantitat de 100 florins pel mateix encàrrec.

Al 1412, en abril rep 1.001 sous, per part del Consell de València, pel treball de vint-i-sis pavesos grans de posta. Aquest pagament queda també registrat als llibres de la Clavaria Comuna de València.

Al mes de novembre de l'any 1420, Guillem Escoda, pintor de València, efectua una venda a Peiró Gener, veí i *síndic* del lloc de Benissa, de díhuit pavesos pel preu de 8 sous i 3 diners. En aquest document es detallen altres vendes d'atuells defensius.

“(…).

Guillelmus Scoda, pictor Valencie, vendidit supradictis *dehuyt mig paveses* dandas ad dictus tempus, precio octo solidos, trium denarios et dicti emptores promiserunt solvere precium in festo beati Iohannis iunni pena XV solidos unique parte fiat.

Testes ut supra.

(…)⁴⁹⁹

Al 1421, en febrer està documentat per la seu actuació com a testimoni en la venda d'una casa i en juny en un document de testament. En agost signa àpoca per la qual rep 7 lliures, 8 sous i 6 diners per la venda de divuit pavesos a Pere Giner, *síndic* i veí de Benissa, Francesc Giner i Nicolau Selles, ciutadans de València.

A l'any 1422, en juliol actua com a testimoni d'un contracte d'aprenentatge entre Joan Guamir, *sabater*, que aferma al seu fill Francesc Guamir, de sis anys i mig d'edat, amb Mateu Vallés, *cordeller*, perquè deprenega el seu ofici.

Al mes de febrer de l'any 1424, redacta el pagament, autoritzat pel racional de la ciutat de València, de la Clavaria Comuna, perquè done al pintor allò que se li deu per la confecció de trenta pavesos comuns, a raó d'11 sous la peça i sis pavesos de posta, a raó de 38 sous i 6 diners cadascun, els quals foren fets per a fornir les Drassanes de València.

S'escriptura, el 1436, el procés efectuat davant el justícia civil de València, en el que Gràcia, muller del pintor que ens ocupa, declara com a testimoni.

“(…) sa muller, na Gràcia, declara com a testimoni en cert procés, afermant que fos ver que mossèn Luis de Pertusa ha cinch o sis anys casá ab madona na Isabel.”⁵⁰⁰

Finalment, sis anys després, el 1441, es redacta el contracte matrimonial de la filla d'aquest pintor, Guillem Escoda, amb el també pintor Salvador Gallent.

⁴⁹⁸ ARV. *Protocol d' Andreu Julià*, núm. 1.261.

Mocholí, 2009, pp. 306 i 307; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 269 i 270, doc. 533.

⁴⁹⁹ ARV. *Protocol de Bertran de Boes*, núm. 312.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 6; 1930, p. 68; Mocholí, 2009, p. 307.

⁵⁰⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.726, mà 6, f. 34.

Cerveró. 1968, p. 93; Mocholí, 2009, p. 307.

ESPERANDÉU,⁵⁰¹ Gabriel (1409, València)

Pintor.

Només hi ha un document, que fa referència a una procuració, en la que Gabriel Esperandéu, pintor neòfit a València, actua com a testimoni.⁵⁰²

No se sap amb certesa si està relacionat familiarment amb el també pintor Roger Esperandéu, que està documentat des de 1404 fins 1451, però cap eixa possibilitat per ser dos pintors contemporanis.

ESPERANDÉU,⁵⁰³ Roger (1404-1451, València)

Pintor.

Obra: cortines.

La primera notícia del pintor Roger Esperandéu, la qual correspon a l'any 1404, fa menció d'un pagament que atorga.

No es té més notícies d'aquest pintor fins 1417. El buit documental és de tretze anys i sembla cop impossible no tenir més referències. És possible que la documentació haja desaparegut. Al dit any, el 1417, signa àpoca en la qual confessa tenir de la seua muller Clara 10 lliures restants de les 50, per complement del seu dot.

“(…) confiteor habuise a vobis Clara uxor meam, decem libras, monete regalium Valencie, restantes ex illis quinquaginta libras quas michi constituistis michi, in et pro dote vestra tempori vestri et michi contractus matrimonii.”⁵⁰⁴

A l'any 1419 es registra l'aveïnament a la ciutat de València de Roger Esperandéu, que viu al número 7 del carrer Aiguardent.

Al mes de juny de 1422 contrau, davant del justícia dels CCC sous, l'obligació de pagar 1 florí al *notari* Joan Oliva, per la recepció del testament del seu pare. En novembre va fer de testimoni en un document d'època signada per Mateu Turó, *mercader*, a Bernat Joan, *administrador* de l'hospital d'en Clapers, per la compra de tres cafissos de forment.

Una diferència de set anys separen el darrer document fins el següent de 1429. En dit any es documenta l'inventari dels béns de la seua muller Clara.

“Cum odoli maculam evitandam etcetera id circo, ego Clara, uxor Rogerii Sperandreu, pictor, civis Valencie, heres universalis bonorum omnium et iurium domne Gracie, soronis mee, uxor quondam Francisci Caselles, prout de dicta herencie constat cum eius ultimo testamento, acto Valencie, in posse infrascripti notarii, sub kalendario de VII diei mensis et anni publicatoque presenti die in posse infrascripti notarii sub signo sante et venerande crucis preheunte de bonis dicte herencie presentis inventarium (...)”⁵⁰⁵

Cinc anys després, el 1434, testifica en un procés incoat davant la cort del justícia civil de València, per part de Bartomeu Vilella.

“En Roger Sperandeu, pintor vehí de la ciutat de València, comorant en la parròquia de sent Thomàs en lo carrer dels Catalans qui va a Sent Johan del Spital, testimoni produït e donat per part del dit en Berthomeu Vilella qui jura a Nostre Senyor Déu e als

⁵⁰¹ En algun original. *Esperandreu*.

⁵⁰² APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.866.

Mocholí, 2009, p. 308; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 206, doc. 415.

⁵⁰³ Als originals *Sperandreu*. Desconeixem, per falta de documentació, si aquest pintor és família del també pintor Gabriel Esperandéu (1409).

⁵⁰⁴ ARV. *Protocol de Joan Saranyana*, núm. 2.141(s.a. 387).

Sanchis i Sivera 1929, p. 8; 1930, p. 68; Cerveró, 1964, pp. 113 i 114; Mocholí, 2009, p. 309.

⁵⁰⁵ APPV. *Protocol de Pere del Castellar*, núm. 25.964.

Cerveró. 1968, p. 93; Mocholí, 2009, pp. 309 i 310.

sants quatre evangelis de aquell de la sua mà dreta corporalment toquats dir veritat en la sua deposició de çò que sabra e interrogat serà sobre lo dit feyt per virtut del qual jurament interrogat deposa e feu son testimoni *Valencie predictis die et anno in modum qui sequitur*:

Et fon interrogat ell dit testimoni sobre la dita requesta e coses en aquella contengudes, la qual li fon lesta devant e donada a entendre ut decet. Et diu saber sobre la dita requesta e coses en aquella contengudes çò que·s segueix, çò és que de gran temps ençà ell testimoni ha hauda conexença e amistat ab en Berthomeu Vilella, fill d'en Berthomeu Vilella lo prohóm defunt, (...).

Generaliter autem fuit interrogatus testes ipse de parentela, odio etcetera, et dixit non.⁵⁰⁶

A l'any 1437 se li esmenta com a "pintor de cortines". Aquesta notícia al·ludeix al procés efectuat davant el justícia civil de València, en el que dit pintor actua com a testimoni per part de Pau de Basses.

"En Roger Sperandreu, pintor de cortines, vehi de València testes produhit per part den Pau de Beses el qual jura dir veritat. E diu, que be ha XXX anys poc mes o menys que en la present ciutat de Valencie entre en Simó de Carcassona de una e dona na Caterina, fon contractat matrimoni, fet e fermat, en faç de Santa Mare Sglesia (...)."507

El 1440 atorga època, en la qual va reconèixer haver rebut 400 sous de la universitat i aljama de la Vall d'Almonesir (Almonacid), per raó del cens que li havia cedit Joan Arbúcies. Cerveró, autor d'aquesta cita, comenta que d'aquest pintor hi ha altres èpoques corresponents als anys 1441 i 1445.

El 1442 apareix com a cessionari del *cavaller* Pere Roiç de Corella, habitant de València.

En febrer del 1444, el pintor féu cessió de certs drets com a cessionari de Joan de Palomar. Del mateix any, al mes de maig atorga època, en la qual confessa haver rebut 216 sous i 8 diners de Beatriu de Boil, per raó dels 500 sous censals que altres tenen carregats sobre els castells i la baronia de la dita Beatriu. En novembre es redacta que va rebre 11 lliures i 5 sous per part del *mercadet* Arnau Pahoner.

Al següent any, en maig del 1445, atorga època com a concessionari de Pere Roiç de Corella, *cavaller* de València, confessant que l'aljama morisca de la Vall d'Uixó li va pagar certa quantitat. Operació que es repeteix al mes de novembre. Igualment, al susdit mes queda documentat per la seua actuació, junt amb el també pintor Joan Vilar, com a testimonis de l'afermament de Joan, fill de Joan Maçana, amb el pintor Jaume Mateu.

En gener del 1446 encara se sap que aquest pintor segueix actiu, doncs està documentat perquè signa època per certa quantitat. En juny del dit any de nou signa altra època com a procurador del *noble* Pere Roiç de Corella. En novembre del 1446, el pintor que ens ocupa va ser testimoni, junt amb el pintor Joan Vilar, de l'afermament de Joan Maçana, aquest noèfit, perquè el seu fill Joan, de tretze anys es posse al servei del pintor Jaume Mateu.

A la fi de l'any 1447, en novembre va signar època com a concessionari d'Isabel, muller d'en Pere Roiç de Corella, *cavaller*, i de Felip de Novals. Aquesta contenia tres albarans amb els censos que devia per certa pensió.

Un any més tard, en gener de 1448, el pintor apareix documentat en una cessió de cens. En març de 1449, el pintor signa època com a procurador del *noble* Pere Roiç de Corella, acte que es va fer al protocol del *notari* Jaume Tolosa. En agost va fer de testimoni en cert document.

⁵⁰⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 887, mà 21, ff. 28v-29v.
Mocholí, 2009, p. 310.

⁵⁰⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.729, mà 2, f. 22.
Cerveró. 1968, p. 93; Mocholí, 2009, p. 310.

Finalment, dos anys després, en maig del 1451 signa àpoca com a cessionari del *noble* Joan de Palomar, sent aquest acte notarial l'últim en vida, puix en novembre se sap que ja era difunt per un document de la seua vídua i hereva, la qual, per mans del seu procurador el pintor Manuel Llopis, cedeix cert drets en un acte notarial.

ESPINA, Jaume (1414-1445, València)⁵⁰⁸

Fuster.

Obra: retaules de fusta.

De Jaume Espina, tenim referència documental per l'època de 33 florins que signa, el 1414, a favor de Vidal de Balnes, per la confecció d'un retaule de fusta.

“Dicta die, lune XXIX^a ianuarii dicti anni millesimi CCCC^oXIII^o.

Iacobus Spina, fusterius, civis Valentie, gratis firmavit apocham predicto honorabilis Vitali de Balnes, maiori, licent abasenti, et suis, de triginta tribus florinis auri, et cetera, pro quibus pretio quorum in cum se pactaverat a[...] faciendi de quondam retabulum *de fusta*, cum publico instrumento auctoritate Iohanes Aymes, notarii publici Valentie, sub [*en blanc*], die [*en blanc*] anno proxime lapso. Et quia, et cetera. Renuntio, et cetera. Fécit, et cetera. Actum Valentie, et cetera.

Testes, Iacobus Poncii et Petrus d'Escoriola, notarii, Valentie cives.”⁵⁰⁹

En juliol del següent any, el 1415, s'escriptura un altre contracte entre Pere Artés, *canonge i paborde* de la seu de València, i el *fuster* Jaume “Espriu”⁵¹⁰, per la factura d'un retaule de pi, per a la capella de Santa Anna, aquesta ubicada a la seu. El preu de l'encàrrec és de 36 florins, que Jaume Mateu el pintarà sota l'advocació de sant Joan Baptista. En els capítols també apareixen el *mestre d'obra i imaginaire* Pere Torregrossa per a reformar la capella (1414) i el *manyà* Antoni Gay per a fer-ne el reixat (1417).⁵¹¹

Dos anys després, el 1417, Jaume Espina i el pintor Jaume Mateu van comprar un hospici conjuntament, per la qual cosa creiem que treballarien junts en alguns encàrrecs, com així ho confirmen certs documents.

El 6 de febrer de mateix any, el 1417, ambdós venen a Joan Julià, *mercader*, 15 sous censals per un alberg i habitacions, situades a la parròquia de Sant Pere Apòstol.

Al 1418 hi ha documentat un nou encàrrec per aquest fuster. Es tracta d'un retaule de fusta, que acordava amb l'*apotecari* Maties Martí. La referència documental està registrada amb tot detall de la comanda, fins i tot se li demana que siga com el que confeccionà per la seu.

Se sap que, per un document de 1421, que va ser el tallista d'un cadiram de fusta de Flandes, aquest encomanat per a la cartoixa de Portaceli per al cor de la capella major.

Molts anys després, al 1445, es té notícia que realitzà el retaule d'Elx per al *cavaller* Pere Ferràndez, que pintarà Jaume Mateu.⁵¹² Fins i tot, el mateix any Jaume Espina va vendre al dit pintor una casa situada a la parròquia de Sant Martí, en el carrer de Sant Vicent. En ambdós documents va fer testimoni el pintor Jaume Huguet.

⁵⁰⁸ Viu a Oriola, però per certs assumptes està desplaçat a la ciutat de València.

⁵⁰⁹ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 25.578.

Miquel, 2008, pp. 284 i 285; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 324, doc. 642.

⁵¹⁰ Creiem que es tracta del mateix fuster amb el cognom “Espina”.

⁵¹¹ ACV. *Lluís Ferrer*, volum núm. 3.677.

Sanchis i Sivera, 1909, pp. 302 i 303; 1924, pp. 12 i 13.

⁵¹² APPV. *Protocol de Pere Todó*, núm. 25.750.

Josep Ferré: “Presencia de Jaume Huguet a Valencia”, *Ars Longa*, València, 2003, p. 27.

ESTEVE, Jaume (1424, València)

Imaginaire.

Obra: creu de pedra de la vila d'Alcoi.

Jaume Esteve i el pintor Joan Moreno atorgaren, en febrer del 1424, època per la qual reconeixen que Pere Valls, menor de dies, els ha pagat 23 florins pels treballs efectuats en una creu de pedra destinada a Alcoi.

“Die iovis, XVII^a febroarii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXX^oIIII^o.”

Sit omnibus notum, quod nos, Iacobus Steve, ymaginarius, et Iohannes Moreno, pictor, Valentie civis, scienter confitemur et inveritate recognoscimus vobis, Petro Valls, minori dierum, vicino ville de Alcoy, presenti et vestris quod solvistis nobis realiter numerando viginti tres florenos legis Aragonum rectique ponderis, et tres solidos regalium Valentie pro quodam cruce lapidis ad opus dicte ville. Modus vero solutionis talis fuit quod ego, dictus Iacobus, habui quinque florenos, unum solidum per manus Guillelmi Vilaplana, vicini dicte ville, et undecim florenos et duos solidos per manus vestri, dicti Petris Valls. Item, ego, dictus Iohannes Moreno, habui per manus vestri, dicti Petri Valls, septem florenos dicti legis. Quare, renuntiantes exceptioni peccunie predictae non numerate et at vobis non habite et non recepte et doli, facimus vobis fieri presentem apocham de soluto. Quod est actum Valentie, decimaseptima die febroarii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXX^o quarto. Sig-[*signe*]-num nostrum Iocobi Steve et Iohannes Moreno predictorum, qui hec concedimus et firmamus.

Testes huis rei sunt Iacobus Martí, vicinus ville Gandie, et Franciscus Castellar auris cursor Valentie.”⁵¹³

ESTEVE, Joan (1415-1443, València)⁵¹⁴

Pintor de la ciutat.

Obra: retaules i altres obres menors.

A Joan Esteve cal classificar-lo com a un pintor destacat pels encàrrecs que va rebre i per als clients, per als quals va treballar. Des de la primera referència documental, datada a la segona dècada del segle XV, ja ens diu molt sobre aquest pintor. L'època registrada el 1415 ens informa d'una important comanda. En aquesta, reconeix haver rebut dels marmessors de Geralda, muller de Bartomeu Cursà, la quantitat de 5 florins d'or, preu d'un retaule que pinta baix l'advocació de la Verge Maria i sant Bartomeu, destinat al monestir de Sant Agustí de València.

“(…) ratione cuiusdam retabuli quod feci eum invocatione beate Marie et sancti Bartholomei, quod dicta defuncta in ecclesia monasterii Sancti Augustini Valentie feci jussit (…).”⁵¹⁵

Un altre pagament, aquest escripturat al novembre del dit any, el 1415, informa d'un altre encàrrec. Joan Esteve cobra 100 florins d'or comú d'Aragó per un retaule que pinta sota l'advocació dels Set Goigs de la Verge per a l'església de Badenes.

Entre els anys 1419 i 1444, es documentaren les despeses varies, aquestes ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Els pintors consignats en els seus llocs respectius, a més a més de Jaume Mateu, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal (Peris) Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar,

⁵¹³ APPV. *Protocol de Joan Marromà*, núm. 26.178 (s.a. 2.001).

Cerveró, 1966, p. 24; Mocholí, 2009, p. 311; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 675, doc. 1.216.

⁵¹⁴ No s'ha trobat cap document que el relacione com a família dels pintors Pere Esteve (1308) i Pasqual Esteve (1396).

⁵¹⁵ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.416.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 309; 1914, p. 50; 1929, p. 22 i 23; 1930, p. 84 i 85; Mocholí, 2009, p. 312.

Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton, també estava Joan Esteve.

Al mes de juliol del mateix any, el 1419, actua com a testimoni en un document públic, en el que intervenen els pintors Joan Rull i Jaume Estopinyà. En setembre actua com a testimoni en una procuració.

A l'any 1423, en agost atorga àpoca, en la qual reconeix que ha rebut del marmessor del testament del *cavaller* Francesc Berenguer, 135 sous i 2 diners, quantitat que se li paga pels treballs fets a la sepultura del difunt.

El 21 d'agost del 1424, s'escripturaren el capítols entre els pintors Joan Esteve i Joan Palací, d'una part i Domènec Calataiud, d'ofici *ferrer*, per altra, tots ells ciutadans de València, sobre un retaule que el dit Domènec vol fer sota l'advocació de "Quant stech Ihesucrist tres dies en lo Temple disputant ab los juheus." El preu del retaule és de XXII lliures reials de València, les quals es pagaran en tres vegades.

"Per de I solido.

Per Iohan Stheve, *solidos* VI.

In Nomine Domini amén. Capítols fets e concordats per en Johan Stheve, en Johan Palazí, pintors de una part e en Domingo Calatayu, ferrer, ciutadans de Valencia de la part altra, sobre un retaule quel dit en Domingo fa fer sots invocació de "Quant stech Ihesucrist tres dies en lo Temple disputant ab los juheus," e són los següents:

Primo, que los dits en Johan Stheve e en Johan Palazí, sien tenguts pintar en la punta de la taula den mig, hun crucifix, Maria e Johan, e en lo mig de la dita taula la historia de la invocació del dit retaule.

Ítem, en la taula de la part dreta monssenyer Sent Jordi, armat apeu e una vibra.

Ítem, en la taula squerra o sinestra que sien tenguts pintar Sent Nicholau com a bisbe ab tres pomes dor en les mans.

Ítem, que sien tenguts fer e pintar en lo bancalet dejus lo retaule, miges imatges, ço és, en lo mig del bancalet la pietat e en les altres cases, apostols, martiris e vergens, allur bona coneguda.

Ítem, que lo dit retaule e obres de aquell, sien tengudes pintar de bons colors e fines cascuna en sa specia.

Ítem, quel camperi sia dor fi exceptant les poseres e cancelles que sien de argent colrat e que lo retaule haja esser de Sent Berthomeu primer vinient en hun any.

E que lo dit en Domingo de Calatayu sia tengut donar als dits en Johan Stheve e a n Johan Palazí, per preu del dit retaule, XXII lliures reals de Valencia, en aquesta manera, set lliures VI sous VIII diners en la entrada, set lliures VI sous VIII diners quant lo retaule será deboxat e aparellat per adaurar e les restants set lliures sis sous VIII diners, continient, quant lo retaule será acabat.

E si per ventura alcuna de les dites parts contraffarà als dits capítols o a alcu de aquells, que sia enconregutda en pena de X sous, la par contrafahent, e per tantes vegades quantes contrafarà, los quals capítols volen esser executoris e ab submissió de for et cetera, obligans la una e altra part et cetera, renunciants et cetera.

Testes, Bernardus Dez Cortell civis et Anthonius Dez Coll, scriptor Valencie.⁵¹⁶

Al mes de setembre del 1424, el *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València atorga pagament a Joan Esteve de 37 sous i 4 diners, per la confecció i els materials emprats en fer color blanc, per aplicar a la creu del Camí de la Mar de València.

Entre els mesos de gener a desembre de l'any 1425, es documenta al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat, entre els pintors que participaren en dita obra estava Joan Esteve.

⁵¹⁶ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466. Cerveró, 1963, pp. 96 i 97; Mocholí, 2009, p. 313.

“Per Consell celebrat a quinze dies d’octubre de l’any mi quatrecent vint i tres fon provehit que fos fet un bell porche alt en la Sala del Consell de la ciutat segons en lo dit consell de pus largament contengut.

[f. 1]

Libre e memorial fet per honorable mossèn Matheu Lançol, jurat que en l’any present e escrit de mà de mi, Domingo Albert de totes les mesions e despeses per lo dit mossèn Matheu administrades en la cuberta e porche de la Sala de la dita ciutat començat a XXVIII° del mes de jener any MCCCC^oXXV e és axi de reebudes com de dates aval és contengut.

[f. 39v.]

Dimarts a XXVII de març del dit any continuant la dita obra del porche pagui als fusters qui lo dit dia lavoraren en obrar la dita fusta les quantitats següents:

(...).

Pintors:

Ítem lo dit dia pagui als pintors dejús scrits qui lo dit dia començaren a fer faena, çó és en pintar los capçals de la fusta per obs del dit porche, les quantitats següents:

Primo en Johan Stheve, cinch sous sis diners....V sous,VI

Ítem n’Anthoni Carbonell, tres sousIII sous.

Ítem en Martí Lopiç, tres sous, sis diners....III sous,VI

(...).⁵¹⁷

En març del 1425, actua com a testimoni en l’aveïnament del *llaurador* Pere Pahoner a la ciutat de València.

El 26 d’abril del dit any, el 1425, Joan Esteve i un ajudant, van rebre 9 sous pels treballs de neteja i pintura efectuats a les cadires del cor de la seu de València:

“(...) netejaran los senyals de totes les cadires del cor e renovellaren d’atzur totes les flors dels dits senyals (...).⁵¹⁸

En maig del dit any es redacta el manament executori del justícia civil contra el pintor i la seua dona Clara, a instància d’Elionor, vídua de Pere Amorós, per un deute de 847 sous i 2 diners. Finalment, en juny el justícia civil de València féu manament executori contra el pintor pel deute que té amb Arnau Sanç, *batifulla*, per deute de 180 sous, per raó de pa d’or que li compra.

Quatre anys després, el 1429, actua com a testimoni en l’època signada per Joan Saragossa, pintor de València, en la qual reconeix haver rebut del *batle* del Regne de València certa quantitat, per material i varis treballs de pintura efectuats en la tenda nova del rei.

Al següent any, el 1430, el pintor Joan Esteve atorga època, per la qual va rebre certa quantitat pels treballs efectuats en la tenda reial. Al mes d’abril del mateix any, cobra 30 sous pel treball de pintura de dos teixells amb les armes de sant Joan, pagats per Llorenç Redon, *burgés* de la vila de Perpinyà.

El dia 2 d’agost del 1430, l’*administrador* dels comptes de la Batlia del Regne de València atorga un pagament a Joan Esteve, que rebé 230 sous per la confecció de vint-i-tres pavesos pintats amb les armes reials, a raó de 10 sous cadascun, destinats al forniment dels castells reials del regne.

⁵¹⁷ AMV. *Llibre d’obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1909; Mocholí, 2009, pp. 249 i 250.

⁵¹⁸ ACV. *Fàbrica de la Catedral*, núm. 1.478, f. 26.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 309; 1914, p. 50; 1929, p. 23; 1930, p. 85; Mocholí, 2009, p. 314; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 720, doc. 1.293.

Al mes de juny de l'any 1431, atorga època reconeixent que la Batllia del Regne de València li paga certa quantitat: "(...) per treballs de pintar la porta de la cambra migajada en la quarta torre (...)." ⁵¹⁹

En agost de l'any 1431, es documenta la demanda de Martí Alamany, veí de Cocentina, davant la cort del justícia civil de València, perquè se li establisca un salari per les despeses, tant ordinàries com extraordinàries, que fa en la tutela d'Isabel, filla i hereva de "Jacme dez Pla", *notari* difunt. Dita tutela va estar proposada pel pintor Joan Esteve com a parent de la dita pubilla, a més actuar com a testimoni en la causa.

A l'any 1432 el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda, per part del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. En aquesta s'hauria de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el col·legi apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren varis pintors, entre ells Joan Esteve.

El 22 de març del mateix any, el 1432, Joan Esteve apareix de testimoni en un document.

Pels treballs encomanats l'any 1432, Joan Esteve ⁵²⁰ i Berenguer Mateu, cobraren certa quantitat per la reparació de la capella de l'altar major de la seu de València. Aquest pagament aquest s'escripturà el 1433: "(...) pro perficienda reparacione capelle sen clausure altaris maioris sedis predictae." ⁵²¹

A l'any 1435 el pintor que ens ocupa, actua com a marmessor del testament del també pintor Domènec de la Rambla.

Al mes d'agost del dit any, el 1435, declara com a testimoni en un procés, davant la cort del justícia civil, entre *mossèn* Manuel Ledó i els hereus de *mossèn* Manuel de Codinats. En la declaració diu que va viure més de dos anys en casa dels Codinats.

"En Johan Stheve, pintor ciudadà de València, testimoni produhit e donat per part del dit mossèn Manuel Ledó, lo qual jura a Nostre Senyor Déu e als sants quatre evangelis de aquell per la sua màn dreita corporalment tocats dir veritat en la sua deposició de ço que sabra e interrogat serà sots virtut del qual jurament interrogat feu son testimoni *Valencie dictis die et anno prout ecce:*

(...).

Generaliter autem fuit interrogatus testes ipse de parentela, odio, etcetera, et dixit non (...)." ⁵²²

Al mateix any, el 1435, es documenta el testament de Jaume Pellisser, *teixidor*, ciudadà de València, en el que es fa menció de la seua germana Clara, muller del pintor.

"Testament de Jacme Pellicer, texidor, ciudadà de València. Ítem lex a la dona na Clara, germana mia, muller d'en Johan Stheve, pintor, siquanta sous." ⁵²³

⁵¹⁹ ARV. *Registre d'Èpoques de la Batllia*, tom v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 309; 1914, p. 50; 1929, p. 23; 1930, p. 85 (l'autor de la cita, Sanchis i Sivera, no expressa quina torre és); Mocholí, 2009, p. 315.

⁵²⁰ En les publicacions de Sanchis i Sivera de 1912 (3), p. 309, 1929, p. 144 i 1930, p. 106, l'autor distingeix entre Joan i Esteve, amb la possibilitat de ser germans de Berenguer Mateu.

⁵²¹ ACV. *Volum*, núm. 3.659.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 309 i 323; 1914, p. 50; 1929, p. 23; 1930, p. 85; Mocholí, 2009, p. 315.

⁵²² ARV. *Justícia Civil*, núm. 887, mà 24, ff. 13 i 13v.

Cerveró, 1971, p. 31; Mocholí, 2009, p. 316.

⁵²³ ARV. *Protocol de Joan de Campos*, núm. 70.

Cerveró, 1963, p. 97; Mocholí, 2009, p. 316.

A la fi de la documentació, el 1435, en novembre els *majorals* de l'almoïna de Sant Martí de València, popularment anomenada dels *Armors*, composta per Guillem Ridaura, *llancer*, Joan de Castellens, *seller*, Joan Esteve, pintor de pavesos i Alfons Martí, *espaser*, imposen certs censos sobre la casa que fou del pintor Domènec de la Rambla, situada a la parròquia de Santa Caterina de dita ciutat, afrontant amb la casa de Llorenç Candela, *sabater*, amb la casa de Bartomeu Pérez, pintor, amb el d'Antoni Sunyol i amb la via pública.

Els últims documents estan datats a l'any 1439, al mes de febrer. Són els pagaments efectuats pel *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València, pels treballs fets a la creu del Grau- pintar-la i daurar-la- pels pintors Berenguer Mateu i Jaume Fillol, cobrant 220 sous. Aquest treball foren taxat pels també pintors als Francesc de Sarrià, Joan Peris i Joan Esteve.

“Ramon de Puigroig, sotsobrer de Murs e Valls de la ciutat de València reconeix que: paguí a n Berenguer Matheu e a n Jacme Filoll, pintors, per pintar e daurar la creu del Grau de la Mar doents vint sous, los quals los foren taxats per en Johan Esteve e en Johan Péreç, pintors. E havi àpoca reebuda per lo dit en Berthomeu Tolosa, notari, lo dit dia ... CC XX sous.”⁵²⁴

El 12 de març de 1439 el *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València efectua el pagament de 166 sous a Berenguer Mateu, pels treballs de pintar en una post amb la imatge de sant Andreu. Aquest treball fou taxat pels pintors Joan Esteve i Joan Peris.

En maig del 1443 se sap que el pintor era ja difunt. El document que dona la notícia es una àpoca atorgada per Gabriel Març, *perpunter*, per la qual confessa que Joan Mercader, *batle* del Regne de València, li ha pagat 14 sous, els quals havia donat anteriorment al pintor Joan Esteve, difunt, per diverses mostres que pintà per a la tenda que el *perpunter* cosí per al rei en la seua estada a Nàpols.

ESTEVE, Pasqual (1396, València)⁵²⁵

Pintor.

En setembre del 1396, Pasqual Esteve i Joan Pelegrí, aquest també pintor, van fer de testimonis en el nou codicil de Guillem Marc, veí de la vila d'Eivissa, i posterior publicació del testament i codicils.

Pasqual Esteve féu efectiu, en novembre del 1396, el contracte d'aprenentatge entre ell i Domènec de Pradella, llaurador, perquè el fill d'aquest, Domènec, d'onze anys d'edat, siga ajudant del pintor i deprenca el seu ofici, per un temps de set anys, comproment-se aquell a mantenir-lo. Fins i tot, la lectura i estudi del contracte sembla que l'aprenent contractat no tinga massa problemes al taller del pintor, doncs s'estipula que aquest l'ensenyarà el seu ofici, a més de mantindre'l en les necessitats més bàsiques: menjar, beure calçar-lo i vestir-lo, però no cal oblidar la duresa del treball a l'obrador i un aprenent, els més inferior en l'escala de distribució de treballadors dins el taller, rebria més d'una marmolada, pot ser sense cap motiu, a més que realitzaria tasques no pròpies de la seua edat.

“Eodem instanti. Noverint universi, quod ego, Dominicus de Pradella, laborador, commorans in parrochia Sancti Stephani Valencie, scienter mito et afirmo vobiscum Pascasio Estefani, pictori, vicino dicte civitate, presente et acceptante, Dominicum de Pradella, filium meum qui est de edate undecim annorum, parus plus vel minus, hinc

⁵²⁴ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-41, f. 160.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 24, 45 i 60; 1930, pp. 86, 107 i 122; Mocholí, 2009, p. 316.

⁵²⁵ No hi ha cap document que relacione familiarment aquest pintor amb els també pintors Pere Esteve (1308) i Joan Esteve (1415-1432).

ad septem annos primo venturos et continue computandos in mancipium vestrum ad adiscendum officium vestrum pictoris et faciendum omnia mandata vestra iusta et honesta nocte dieque, ita quod infra dictum tempus teneamini eidem docere officium vestrum iuxta posse vestram et dare eidem comestui, potui, vestitu et calciatu prout sua interest. Et in fine dicti temporis faciatis et detis sibi rabaus sequentes, scilicet, gramasiam, tunicam, capucium et caligas de panno lane novo, de precio seu valore decem vel undecim solidorum pro qualibetalna. Et sich promitto quod ipse erit vobis et familie vestre per totum dictum tempus bonus et fidelis et a vestro servicio non recedet neque fugiet, quod si fecerit dono vobis licenciam et plenum posse quod possitis ipsum capere seu capiri facere in quocumque loco, ipsum invenire poteritis sine licencia curie iusticie et alterius cuiuslibet officialis et in vestram prestam sevitutem reducere, tornare et tenere tantum et tandiu donec totum tempus per ipsum vobis defectum et dampna sumptus et expensas ob sui culpam factas et sustentas fint per me vobis restituta et paccata vestre omnimode voluntati, de quibus credamini in vestro solo sacramento quod exnunc sicut ex tunc et econtra vobis defero et prodelato haberi volo, nullo alio probacionis genere requisito, obligando scienter ad hec vobis omnia bona mea mobilia et immobilia, habita et habenda ubique. Ad hec autem ego, dictus Pascasius Stephani, acceptants a vobis dicto Dominico Pradella dictum Dominicum Pradella, filium vestrum, in mancipium meum ad dictum tempus, modis, formis et condicionibus antedictis, promitto vobis eidem docere officium meum iuxta posse meum et omnia alia et singula supradicta attendere et complere prout superius sunt scripta et narrata, quod nisi fecero et propter hoc dampnum aliquod sustinueritis aute messiones aliquas inde feceritis totum illud vobis persolvere et paccare promitto vestre omnimode voluntati, obligando scienter ad hec vobis omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda ubique. Quod est actum Valencie, prima die mensis novembris anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo sexto Sig-[+]-num, Dominici Pradella. Sig-[+]-num Pascasii Stephani, predictorum, qui hec adinvicem concedimus et firmamus.

Testes huius rei sunt Iohannes Claveri, sedacerius, et Iohannes de Sibilia, sartor, vicine Valencie.”⁵²⁶

ESTEVE, Pere (1308, València)⁵²⁷

Pintor.

Pere Esteve actua com a testimoni en un document de l'any 1308, en el que Guillem Daví, també pintor, reconeix el deute que tenia amb el ciutadà Guillem Mir, per la compra d'un mallol.

“VI kalendas novembris.

(...).

Testes huius rei sunt, Petrus Stephani, pictor et Petrus Baldovi, fusterius.”⁵²⁸

⁵²⁶ ARV. *Notal de Domènec Folch*, núm. 2.806, f. 47.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 234-235; 1914, p. 24; 1928, p. 44; 1930, p. 44; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 426, doc. 768; Mocholí, 2009, pp. 317 i 318.

⁵²⁷ No hi ha cap document que relacione familiarment aquest pintor amb els també pintors Pasqual Esteve (1396) i Joan Esteve (1415-1443).

⁵²⁸ ARV. *Justicia Civil*, núm.16, mà última.

Cerveró, 1960, pp. 236 i 238; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 36 i 37, doc. 30; Mocholí, 2009, p. 319.

ESTOPINYÀ,⁵²⁹ Andreu (1389/1407-1423, València)

Pintor i fuster.⁵³⁰

Obra: creu del camí de Xàtiva, treballs al Palau Reial.

Les creus dels camins eren elements populars per ser el símbol de devoció de la passió de Crist. Al llarg i ample del territori, en l'entrada de les ciutats, dels pobles i, sobretot, en els encreuaments dels camins, es col·locava una creu, de vegades amb la figura de Crist crucificat, per a protegir i vigilar. El material de què estaven fetes era de pedra i, una vegada esculpides, rebien una capa de pintura. Aquesta tasca està documentada com el pagament de l'any 1407, efectuat pel *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València a Andreu Estopinyà, per raó de pintar i altres feines en la creu del camí de Xàtiva.

“Ítem, doní a-n Andreu Stopinyà, per raó de quatre cabirons de ragola obs de penjar stores, obs de pintar la dita creu, VI sous.”⁵³¹

Entre 1413 i 1415, aquest pintor i fuster està documentat treballant al Reial, junt amb als també *fusters* Jaume i Bernat, els quals creiem pare i germà d'Andreu.

Per últim, en juny de 1423, el pintor, junt amb Jaume Estopinyà i el pintor Guillem Ferriol, actuaren com a marmessors i procuradors dels fills de Francesc Satorra.

No es té informació de si Andreu Estopinyà és família dels pintors Cosme Estopinyà, (1415-1444) aquest fill de Jaume Estopinyà (1401-1441) i Angelina, i Pere Estopinyà (1431-1434), germà de Jaume i per tant oncle de Cosme. Hem d'afegir altres Estopinyà, com els *fusters* Bernat i Simó, aquest germà de Jaume.

ESTOPINYÀ,⁵³² Cosme (1415-1444, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

De les primeres notícies que hi ha del pintor està el document del 1415. En aquest actua com a testimoni en l'acte notarial d'una venda.

Fins disset anys després res més se sap de Cosme Estopinyà. Des de l'any 1431 es documentaren els pagaments que es feren als pintors que treballaren a la catedral de València. Dits pintors foren, entre altres, Miquel d'Alcanyís, que estigué al cap de l'encomanda, i baix les seues ordres els següents: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Joan Esteve, Miquel d'Alforja, Joan Maravalls, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Ramonet de l'Ala i, fins i tot, el pintor que ens ocupa, Cosme Estopinyà.

Tres anys després, el 1441, en l'acte notarial se li menciona com a fill d'Angelina, vídua de Jaume Estopinyà, i d'aquest com a hereu del seu pare.

En febrer del darrer any, el 1441, rep 6 lliures de Lluís Fenollosa, *prevere* i *rector* de l'església de Picassent, per treballs fets en una casa que posseeix. En març reconeix que el dit Lluís Fenollosa li ha pagat les 9 lliures que li devia per treballs.

Cosme Estopinyà, (1415-1444) és fill de Jaume Estopinyà (1401-1441/1452) i Angelina, i nebot de Pere Estopinyà (1418-1434). Hem d'afegir altres Estopinyà, com els *fusters* Bernat i Simó, aquest germà de Jaume i per tant oncle de Cosme.

⁵²⁹ A l'original *Stopinyà*.

⁵³⁰ Ofici que comparteix amb altres Estopinyà: Bernat, Simó i Jaume, aquest documentat entre 1413-1416, el qual creiem que no es tracta del Jaume Estopinyà (1401-1452), doncs és possible que aquell siga el pare de tots.

⁵³¹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d3-18, f. 29.

Mocholí, 2009, p. 320; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 168, doc. 345.

⁵³² A l'original *Stopinyà*.

ESTOPINYÀ,⁵³³ Jaume (1401-1441/1452, València)

Pintor de cofres i fuster.

De Jaume Estopinyà tenim una primera notícia a l'any 1401. Aquest actua com a testimoni al contracte d'aprenentatge entre Alamany Mateu, fill de Ferran Mateu, *porter reial*, i el pintor Domènec Barbens.

“(…). Testes huius rei sunt Sanchcius Martínez, mediator, et Iacobus Stopinyà pictor, cives Valentie.”⁵³⁴

La relació professional entre pintors i fusters queda confirmada amb el document de l'any 1403. Aquest fa referència a l'obligació efectuada per Jaume Estopinyà, en presència del justícia dels CCC sous, en pagar 2 florins al *fuster* Pere Amorós, per la compra de fusta per realitzar el seu treball.

En novembre del mateix any, el 1403, s'escriptura la venda feta pel *fuster* Simó Estopinyà i el nostre pintor, de 8 sous de recens, part d'un recens de 166 sous i 8 diners, com a hereus de Dolça, dona que fou de Pere Estopinyà, als marmessors de Francesc Guitart, *pellier*, per preu de 960 sous. En un següent document signen àpoca els esmentats Simó i Jaume, per la dita quantitat.

Com a propietari d'una casa situada a la parròquia de Sant Bartomeu, efectua, a l'any 1404, la seua venda al ciutadà i *notari* Miquel Arbúcies. Al mateix any havia de pagar a Antoni d'Archs, *aluder*, 3 florins d'or, deguts pel lloguer d'unes cases.

El dia 1 de gener de l'any 1404, es redacta el document pel que s'aferma Jaume Tous, veí de la ciutat de València, major d'edat, amb el pintor per temps de dos anys, per a aprendre l'ofici. Actua com a testimoni el pintor Joan Romeu.

“Die martis, VIII^a die ianuarii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o quarto.

Iacobus Tous, vicinis civitatis Valentie, affirmo vobiscum, Iacobo Stopinyà, pictore Valentie, presente, de festo Pasce Resurrectionis Domini proximi preteriti in duos annos primo, et cetera, ad faciendum omnia precepta vestra, et cetera, et ad pictandum in vestro officio (...) dare michi XXXII florenis pro solidata. (...).

Testes, Ionannes Romeu, pictor, et Franciscus Cases, sagio, vicini Valentie.”⁵³⁵

A l'any 1405 efectua una sol·licitud al justícia civil de València, demanant que Angelina siga declarada major d'edat.

En febrer de 1408 queda registrat el deute de 259 sous de Jaumeta, sogra del pintor, a Pere Giner, restants d'una major quantitat. Al mes de març s'escriptura el deute de 250 sous que tenia amb el *draper* Joan Adam, per preu de drap.

El 1409, al mes de maig està la condemna efectuada pel justícia dels CCC sous de València, per la qual Bernat Tomàs ha de pagar-li 5 sous i 6 diners per lloguer.

“En Bernat Thomàs, pintor, qui stà a la plaça de les Caxes,⁵³⁶ *ex confesione* fon condemnat en pagar a n Jacme Stopinyà V sous, VI diners per rahó de loguer.”⁵³⁷

⁵³³ A l'original Stopinyà. Coneixem que Jaume Estopinyà és germà de Pere Estopinyà (1418-1434) i del fuster Bernat Estopinyà, però no se sap si estan relacionats familiarment amb els pintors Andreu Estopinyà (1389/1407- 1423) i Cosme Estopinyà (1415-1444).

⁵³⁴ ARV. *Notal d'Andreu Julià*, núm. 2.603.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 27, doc. 19.

⁵³⁵ APPV. *Notal de Jaume de Blanes*, núm. 23.211 (s.a. 1.310).

Cerveró, 1964, p. 115; Mocholí, 2009, p. 323; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 75 i 76, doc. 140.

⁵³⁶ “Plaça dels Caixers.”

⁵³⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 31, mà 6.

Cerveró, 1964, p. 118; Mocholí, 2009, p. 890; Tolosa, Company, Aliaga, p. 229, doc. 433.

Fins 1412 no es té més notícies. El document corresponent al susdit any fa referència al deute que tenia amb Joana, muller del pintor Llorenç Estrany i hereva de Guillem Borrell, *fuster*, per la compra de fusta.

A l'any 1413 Jaumeta, muller de Jaume Andreu, *agricultor*, veí de València i Jaume Estopinyà, juntament amb Angelina la seua muller, efectuaren una venda a Bernat Estellés, *notari* de València, de 50 sous retrocensals, carregats sobre una casa propietat d'aquella. La casa, situada a la parròquia de Sant Joan del Mercat, tenia domini directe Guillem Pujada, *cavaller* i habitant de València.

Dos anys més tard, en març del 1415, Jaume Estopinyà i el també pintor Joan Rull nomenen arbitres per evitar plets en la compra d'una vinya que el primer havia venut al segon.

De l'any 1416 hi ha notícia del pintor que ens ocupa per l'època de 20 florins, la qual signa com a procurador de Francesc Oliver, *canceller* de Lleida, a Jehenux Daissossa per raó d'un deute de 40 florins, que li reconegué junt amb Joan Figuera, *baixador*.

En febrer de 1417 signa època de 40 florins com a procurador de Francesc Oliver, *carceller* de Lleida, a Jehenux Daissossa, per raó d'un deute que li reconegué junt amb Joan Figuera, *baixador*.

En 1417 Jaume Estopinyà i el també pintor Joan Rull atorgaren època, en la qual reconeixen el deute amb Constança, vídua de Miquel Cardona, pel préstec de certa quantitat. Actua com a testimoni Pere Guillem, pintor, resident a València.

Els següents documents, que correspon a l'any 1418, ens donen varies referències. La primera, documentada al llibre de protocols del *notari* Jaume Vinader, en el que es redacta el compromís signat per Jaume Estopinyà i Joan Rull, davant del *notari* Sanxo Domínguez, per a dirimir sobre algunes qüestions que tenien pendents de la Cúria del justícia dels CCC sous. La segon al·ludeix a l'acta de procuració, que efectua davant del justícia civil de València, en la qual com a procurador del seu parent el *fuster* Simó Estopinyà i del pintor Bernat Colom (Çalom), nomena a Andreu Puigmitjà, *notari* de València com a procurador d'ell i dels seus principals. Finalment s'escriptura el compromís, signat d'una part per Bernat Colom (Çalom) i de l'altra per Jaume Estopinyà, ambdós pintors, sobre certes qüestions hagudes entre ells, davant el *notari* Domènec Espelt, el pintor Ferran Pérez i el *fuster* Pere Estopinyà.

En febrer de 1419 està el document de la presentació de diversos albarans i documents pel pintor Bernat Çalom, arran d'una sentència arbitral emesa pels pintors Pere Alamany, Ferran Peris i Gabriel de Monfort, i el *fuster* Joan Berat, per raó de desavinences esdevingudes en la companyia de fusta feta pel dit Bernat, Pere Carbonell, *mercader* convers, el pintor Jaume Estopinyà i el seu germà Simó Estopinyà.

Al susdit any, el 1419, intervé en un document, junt amb el pintor Joan Rull, en el que actua de testimoni el també pintor Joan Esteve.

Jaume Estopinyà cobra, en gener de 1420, 11 lliures i 3 sous, que li eren degudes pel pintor Joan Rull i el *fuster* Bernat Durbà, ciutadans de València. A la fi de l'any, al mes de novembre el pintor i la seua muller Angelina quedaren documentats pel contracte de compravenda amb Bernat Çalom i Caterina, dona aquest, en el que féu de procurador i àrbitre el ciutadà Pere Clariana i actuaren com a testimonis de l'acte notarial el *fuster* Martí de Borgonya i els pintors Guillem Garcia, Jaume Barbenç i Pere i Andreu Albert.

En juny de 1423, el pintor, junt amb els també pintors Andreu Estopinyà i Guillem Ferriol, actuaren com a marmessors i procuradors dels fills de Francesc Satorra.

Fins 9 de febrer de 1425 no torna aparèixer documentat. Al dit any, Joan Puig, ciutadà de València, el nomena procurador seu per recuperar 108 sous censals que dit Estopinyà i altres li deuen. Actua com a testimoni el pintor Joan Rull.

Tres anys després, el 1428, es registra la venda efectuada per Jaume Estopinyà i la seua muller Angelina, de catorze fanecades de terra campa, situada al terme de Paterna, a l'horta de València.

Al mateix any, el 1428, en novembre, el dit pintor sosté un plet amb Bernat Ripoll, *prevere*, beneficiat de la seu de València, per raó del pagament de certa pintura efectuada per ell, i que segons documentació, es tracta d'un quadre.

A l'any 1432, dota a una filla que havia de contraure matrimoni. Es féu una carta dotal, atorgada pel pintor, amb motiu del matrimoni de la seua filla Paulina amb Joan Mateu, *mestre de vila*, per la quantitat de 3.000 mil sous.

“Iacobi Stopinya, pictor, civis Valencie, super matrimonium quod inter vos Iohannem Matheu et Paulina, filia mea, domicellam propositum facere, constotuo vobis en et pro dote dicte filie, tres mille solidos monete regalium Valencie (...).”⁵³⁸

Al mes de febrer de l'any 1433, actua com a procurador del *fuster* Bernat Estopinyà i del pintor Pere Estopinyà, ambdós germans seus.

“Iacobus Stopinya, pictor, civis Valencie, ut procurator Bernardi Stopinya, fusterii, nomine suo proprio et ut procuratoris Petri Stopinya frater sui (...).”⁵³⁹

Dos anys després, el 1435, el pintor que ens ocupa atorga època, junt amb la seua muller Angelina, per la qual reconeixen haver rebut de Pere Carbonell, *aluder*, ciutadà de València, 12 lliures per la compra d'una casa situada a la parròquia de Sant Martí de València.

Al següent any, el 1436, signa època de 25 lliures a favor d'Hacen Alquiteu, sarraí de la moreria de València, com a valor del tercer pagament del rescat d'Haemed ben Laraig, captiu seu.

Igualment se li esmenta al document de l'any 1440, però ja hi era difunt, doncs aquest pertany Angelina, la seua vídua:

“Angelina, uxor quondam Iacobi Stopinya, pictor civis Valencie (...).”⁵⁴⁰

Per últim, al 1441 de nou el pintor apareix en un document de procuració, aquesta feta per la seua vídua, Angelina i el seu fill Cosme, per la qual nomena procurador al pintor Joan Rull. Aquest acte es fa per la bona relació que existí, al llarg de la seua vida, entre ambdues pintors.

ESTOPINYÀ, Pere (1418-1434, València)⁵⁴¹

Pintor i fuster.

Obra: capella major de la Seu de València.

En 1418 escriptura el compromís, signat d'una part per Bernat Colom (Çalom) i de l'altra per Jaume Estopinyà, ambdós pintors, sobre certes qüestions hagudes entre ells, davant el *notari* Domènec Espelt, el pintor Ferran Pérez i el *fuster* Pere Estopinyà.

⁵³⁸ APPV. *Protocol d'Ambrós Alegret*, núm. 1.311.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 7 i 8; 1930, pp. 69 i 70; Cerveró, 1964, p. 118; Mocholí, 2009, p. 324.

⁵³⁹ ARV. *Protocol de Bernat Centelles*, núm. 569 (s.a. 90).

Cerveró, 1964, p. 116; Mocholí, 2009, p. 324.

⁵⁴⁰ APPV. *Protocol d'Antoni Ferrando*, núm. 23.714.

Cerveró, 1964, p. 116; Mocholí, 2009, p. 324.

⁵⁴¹ Coneixem que Pere Estopinyà es germà de Jaume Estopinyà (1401-1441/1452), per no se sap si està relacionat familiarment amb els pintors Andreu Estopinyà (1389/1407-1423) i Cosme Estopinyà (1415-1444). Amb el mateix cognom estan documentats el fusters Simó, Bernat i Jaume.

Entre els anys 1431-1439, més concretament el 1432, es documenta la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major de la seu de València. Miquel d'Alcanyís fou el pintor que rebé l'encomanda, per part del Capítol de la seu, de pintar-la. En aquesta s'hauria de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres com els perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, col·laboraren els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

“[f. 40v.]

E continuant la dita obra del pintar del cap dissabte a XII de juliol del sobredit MCCC XXX dos obraren per al emboçar d'algepç e raure los trohets e arch: (...)

E aquesta sobredita jornada obraren.

Pintors:

Primo en Goçalbo Sarrià, mestre VI sous.

Ítem en Miquel Alcanyic, VI sous.

Ítem en Phelip Porta, VI sous.

Ítem en Berenguer Matheu, VI sous.

Ítem en Francesch Maysó, VI sous.

Ítem Gaspar Gual, IIII sous.

Ítem Miquel d'Alforja, IIII sous.

Ítem Johan Miravalls, IIII sous.

Ítem Pere Stopinya, IIII sous.”⁵⁴²

De Pere Estopinyà es té de nou notícia per la seua actuació, el 1434, en la venda atorgada pel pintor Jaume Valls, ciutadà de València i Caterina la seua muller, a Bartomeu Barceló, *assaonador*, d'un tros de vinya, situat al terme de Cotelles, a l'horta de València, pel preu de 30 lliures.

“Nós, Jacobus Banylls, pictor, civis civitatis Valencie, et Caterine, uxor eius scienter vendimus vobis Bartoholomeo Barceló, assanatori, quoddam troceum vinee, situm et positum in termino de Cotelles, orte dicte civitatis, pretio triginta librarum monete regalium Valencie.

Testes, discretus Petrus de Facho, presbiter et Petrus Stopinya, pictor.”⁵⁴³

ESTRANY I,⁵⁴⁴ Guillem (1391-1393, València)

Pintor.

Des de l'any 1391 es té notícies de Guillem Estrany, al protocol del *notari* Pere Roca, per cert assumpte.⁵⁴⁵

⁵⁴² ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, anys 1431-1439, lligall 1.479, ff. 37 i següents.

Sanchis i Sivera, 1909 en “*La Catedral...*” Op. Cit.; Sanchis i Sivera, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912(4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117- 121; Aliaga, 1996, pp. 202- 204; Mocholí, 2009, pp. 325 i 326.

⁵⁴³ APPV. *Protocol de Jaume Vinader*, núm. 9.529.

Cerveró, 1963, p. 73; 1964, p. 116; Mocholí, 2009, p. 326.

⁵⁴⁴ A l'original *Strany*.

⁵⁴⁵ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.056, f. 17.

Mocholí, 2009, p. 327.

Dos anys després, el 1393, era ja difunt. El document pel que ho confirma és per la venda d'un cens, que és el dret de rebre una pensió anual per raó d'un immoble, de manera vitalícia o per un temps llarg, com a conseqüència d'un establiment o un contracte emfitèutic. Aquesta venda va ser efectuada per la seua vídua, Jaumeta.⁵⁴⁶

Sanchis i Sivera diu que podria tractar-se del pare del també pintor Guillem Estrany II (1401-1405), però gràcies a un document del 1405 coneixem que el pare d'aquest últim era *teixidor*, per la qual cosa ho dubtem. No sabem si ambdós són família del pintor Llorenç Estrany (1380-1402).

ESTRANY II,⁵⁴⁷ Guillem (1401-1405, València)

Pintor.

Obra: tasques per l'entrada del rei Martí a València.

El pintor que ens ocupa, documentat als inicis del segle XV, concretament el 1401, és possible que siga fill del pintor anterior. Al dit any, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Guillem Estrany II, que rebé diverses pagues.⁵⁴⁸

Tres anys després, el 1404, intervé com a testimoni del pagament d'un lloguer d'un tros de terra sembrat d'alfals, que Garcia de Porto, *notari*, havia llogat a Çaat Aldogay, sarraí de Mislata, al terme de Soterna, prop de Mislata, a l'horta de València.

A l'any següent, el 1405, després de la pau i treva entre Joan Folgars, *teixidor de llana*, i els seus fills Joan Vicent Folgars, *paraires*, d'una part, i Guillem Estrany, *teixidor*, i el seu fill Guillem.⁵⁴⁹ En setembre és signa el seu contracte matrimonial a la ciutat de València amb Margarida, filla de Joan Folgars. En aquest document li segueix el compromís de Joan Folgars de donar en matrimoni a la seua filla Margarida amb Guillem amb una dot de 800 sous, per la qual cosa aquest pintor signa època de 40 lliures.

ESTRANY,⁵⁵⁰ Llorenç (1380-1412, València)

Pintor.

La documentació corresponent a Llorenç Estrany es resumeix, en primer lloc, a una època atorgada el 1380, en la qual reconeix haver rebut 50 sous de Llorenç Alegria, *teixidor*, de Miquel Feltrer, *preparador de panys* i del *mestre* Salvador, pel preu d'un violari que li devien.

De següent, a una obligació contreta a l'any 1388, davant el justícia dels CCC sous, per part de Joan de Moya, *llaurador*, a pagar a Llorenç Estrany una quantitat, per un tros d'alfals.

⁵⁴⁶ APPV. *Notal de Vicent Queralt*. (D'aquest notari no es conserva l'any 1393.)

Alcalali, 1897, p. 112; Sanchis i Sivera, 1914, p. 12; 1928, p. 30; 1930, p. 30; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 362, doc. 635; Mocholí, 2009, p. 327.

⁵⁴⁷ A l'original *Strany*.

⁵⁴⁸ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 106, 107 i 127; Mocholí, 2009, p. 328.

⁵⁴⁹ Creiem, en principi, que aquest pintor era fill de Guillem Estrany I (1391-1393), però el document de l'any 1405 informa que el seu pare té per ofici el de *teixidor*, la qual cosa ens fa dubtar.

⁵⁵⁰ A l'original *Strany*. No està clar si existeix relació familiar entre Llorenç Estrany (1380-1402) i els pintors amb el mateix nom Guillem Estrany, el primer datat entre 1391-1393 i el segon entre 1401-1405.

“En Johan de Moya, laurador, per sa plana voluntat, promés et s’obliga en poder de l’honorat en Berthomeu d’Avenella, justícia civil de la ciutat de València tro en suma de CCC solidos, en donar et pagar a n Lorenc Strany, pintor absent axí com si fos present se[t]janta solidos reals de València, los quals li confessa deure de et per rahó d’un troc d’alfatar et són de la paga de Tots Sants prop pasat, los quals li promés pagar d’ací a X dies, tantum, sots pena del quart.”⁵⁵¹

Per la venda atorgada, el 1390, per Joan Belluga, *llicenciat en lleis*, Pere Saragossa⁵⁵² i Caterina, la seua muller, al pintor de 50 sous de violari per vida dels venedors, els quals seran pagats en dues vegades, per preu de 17 lliures i 10 sous.

En una segona època de l’any 1390, en aquest cas signada per Joan Belluga, *llicenciat en lleis*, Pere Saragossa i Caterina la seua muller, Guillem Dortal i la seua dona Jaumeta, reconeixent haver rebut de Llorenç Estrany, part de la quantitat que li devien del preu d’un violari.

Al testament de na Margalida, documentat a l’any 1390, muller d’en Guillem Morro, *corredor* i ciutadà de València, es nomenen com a marmessors al pintor, al seu marit i a Alfons Ferrer, *notari*. Al 20 d’abril, tornen aparèixer documentats aquells per motiu de la mort de la testadora i la publicació del testament.

“(…) ego, Margarita, uxor Guillermi Morro, cursoris et civis Valencie [...] eligo videlicet Guillelmum Morro, virum meum, presentem, Laurencium Strany, pictorem sive pintor, et Alfonsium Ferrari, notarii, cives Valencie absentes tanquam presentes quibus omnibus tribus meis manumissoribus (...)”⁵⁵³

Al mateix any, el 1390, actua com a testimoni en un contracte d’aprenentatge d’Antoni Cubells, fill d’en Vicent Cubells, *pedrapiquer*, amb Joan Llobet, també *pedrapiquer*.

“(…)”

Testes huius rei sunt Laurencis Strany, pictor, et [Dominicus] Maçanet, lapicida, Valencie vicini.”⁵⁵⁴

De l’any 1390, on apareix Llorenç Estrany i la seua muller Joana junt amb altres persones, però el document queda incomplet.

“Die iovis VIII^a decembris anno a Nativitate Domini M^o CCC^o nonagesimo. Laurencius Strany, pictor et civis Valencie, et Iohanna, eius uxor, et Romina, uxor quondam Iohannes Martini, laboratoris quondam de Soterna, deffuncti, scienter et ex certa sciencia omnes [la resta en blanc]”⁵⁵⁵

En agost del 1402, apareix com a testimoni de la donació que féu el *notari* Bernat Esquerre, d’una casa al seu fill Bernat per raó del seu matrimoni.

Finalment, al 1412, aquest pintor apareix esmentat en un document del pintor Jaume Estopinyà, que deu a la seua dona certa quantitat per la fusta que li comprà.

⁵⁵¹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 15, mà 9.

Mocholí, 2009, p. 329.

⁵⁵² Desconeixem si es tracta del pintor Pere Saragossa.

⁵⁵³ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Mocholí, 2009, p. 329.

⁵⁵⁴ ARV. *Protocol de Garcia Sancho*, núm. 2.058.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 343, doc. 580; Mocholí, 2009, p. 329.

⁵⁵⁵ ARV. *Notal d’Alfons Ferrer*, núm. 2.905, mà 3.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 343, doc. 581; Mocholí, 2009, p. 329.

EXARCH,⁵⁵⁶ Antoni d' (1353-1420, València)

Pintor de la ciutat, conseller.

Obra: l'Anunciació del cor nou de la Seu de València i tasques per a celebrar l'entrada del rei Martí a la ciutat de València.

Aquest pintor, que pertany a una família d'artistes, és germà del pintor "al fresc", Garcia d'Exarch (1351-1370).

El suport documental d'Antoni d'Exarch compren una trentena de notícies, en un període de més de cinquanta anys, pel que se'l pot considerar com el més longeu de la família dels Exarch. Gran part de la seua documentació està relacionada amb en el seu germà i també pintor Garcia d'Exarch. El primer document així ho confirma. Aquest fa referència a l'època de l'any 1353, per ell atorgada, per la qual li dona al seu germà 100 sous que li devia el ciutadà de Barcelona, Francesc Colomer.

Tres anys després, el 1356, es registra el lliurament a Nicolaua, vídua de Garcia d'Exarch, pintor, ciutadà de València, de 5.331 sous, 4 diners i òbol fet per Pere Cabrit i el seu germà com a tutors dels fills i hereus del difunt, restants dels 6.843 sous de la subhasta dels béns del dit Garcia d'Exarch. Entre altres testimonis està el pintor Pere Morlans.

“Die mercurii tercio decimo kalendas augustii anno Domini M^oCCC^o L^o sexto. Nicholaua uxor quondam Garsie de Exarch, olim pictori, civis Valencie, defuncti, scienter confiteor et cetera vobis, Petro Cabrit et Antonio d'Exarch, civibus Valencie, tutoribus filiorum et heredum predicti Garsie d'Exarch, et loco dictorum heredum recipientibus et notario infrascripto, ut publici persone a me legitime stipulanti et recipienti loco dictorum heredum et suorum, quod (...)

Testes, Raymundus Gayà, Bernardus Terrago, Petrus Morlans, pictor, et Guillelmus Vitalis, pellerius, vicini Valencie.”⁵⁵⁷

Al mes d'octubre del dit any, el 1356, es redacta el testament de Nicolaua, vídua de Garcia, germà del pintor que ens ocupem, pel que es nomena, junt amb altres, a Antoni com a tutor i curador dels fills d'ambdós.

“Die mercurii septimo kalendas novembris anno Domini M^o CCC^o LVI. Cum presentis vite condicio statum hec instabilem et ea que visibilem hunc essenciam tendunt visibiliter ad non esse, hoc (...). Idcirco, gracia [...], ego, Nicholaua, uxor quondam Garsie d'Exarch, seller, civis Valencie, infirma corpore (...). Dono et dimitto bona mea mobilia et inmobilia, iure institutionis Garsie d'Exarch, Valero, Michaeli, Clarete et Loiceto inter ipsos. Ceterum dono et assigno in tutores et curatores predictorum filiorum meorum et bonis que eis dimitto Petrum Cabrit, cuyraterium, et Anthonium d'Exarch, pictorem, civis dicti civitate. [...]”⁵⁵⁸

Un any després, el 1357, hi ha notícies del pintor per la sol·licitud que efectua al justícia civil, en la qual demana s'assigne un tutor i curador per a Joan Llopis, menor d'edat, nomenant el justícia a Pere Cabrit, *cuirasser*, ciutadà de València.

A l'any següent, el 1358, actua com a testimoni en cert procés junt amb el també pintor Andreu Çarebolleda. De maig del dit any es el següent document, pel que es dona càrrec de marmessoria a Antoni d'Exarch. Al dit any se li esmenta com a pintor als llibres de la Taxa Reial, però no ho podem confirmar puix que els autors d'aquesta cita, el baró d'Alcahalí i Sanchis i Sivera, no anomenen d'on fou exhumada la notícia.

⁵⁵⁶ Als originals també de *Xarch, Dexarch, d'Eixarch o de Xarc*.

⁵⁵⁷ ARV. *Notal de Bartomeu Tarragona*, núm. 2.832.

Cerveró, 1963, pp. 94 i 132; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 144 i 145, doc. 234; Mocholí, 2009, p. 332.

⁵⁵⁸ ARV. *Notal de Bartomeu Tarragona*, núm. 2.832.

Cerveró, 1963, p. 93; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 145, doc. 235; Mocholí, 2009, p. 332.

El 1359, en juliol s'escriptura el manament del justícia civil a Antoni d'Exarch de fermar en la venda d'una vinya que Pere Cabrit ha fet com a curador dels fills de Garcia d'Exarch. Al mateix any, en agost de nou el justícia fa manament al pintor de presentar en cort els parents o aquells qui deuen fermar en la venda de la vinya feta per Pere Cabrit. Finalment, en novembre del mateix any, el 1359, el justícia va fer manament al *notari* Antoni d'Alesa de presentar una carta de comanda que té per al pintor.

En un document de juny de l'any 1361 es fa referència a Nicolaua, vídua del pintor Garcia d'Exarch, i a Antoni d'Exarch, germà del dit Garcia i tutor dels fills d'ambdós. Al mes de juliol del dit any, el pintor apareix en un document amb la seua muller Francesca, en el que reconeixen deure a Pere Artès certa quantitat, resta del total per una compra. Finalment al mes d'octubre del dit any es redacta el manament executori contra Antoni d'Exarch, tutor i curador dels fills i hereus del pintor difunt Garcia d'Exarch i procurador de Garcia d'Exarch, un dels fills, dels 1.089 sous i 2 diners que deu a Pere Cabrit, pels treballs en l'administració de l'esmentada tutoria que va fer juntament amb Antoni d'Exarch.

Al 1362 atorga una procuració, per la qual nomena com a procurador al *notari* Joan Pellicer, ciutadà de València. També en aquest any, en novembre apareix com a testimoni, junt a l'*armer* Pere Morlans, en el procés del justícia civil per l'herència del *ballester* Berenguer Miró. Per últim en desembre està el plet de Nicolaua, cunyada del pintor que ens ocupa, pel que el justícia civil mana al *notari* Borràs del Mas s'ocupe de la tutoria dels fills de Garcia d'Exarch, mentre duren les sospites posades contra el pintor, tutor dels fills del germà.

Un any després, el 1363, en gener fa petició al justícia civil de València que li taxe els seus treballs com a tutor dels fills del seu germà, el pintor Garcia d'Exarch.

Des del darrer document fins l'any 1373 hi ha absència de notícies. Al dit any està present com a testimoni en cert document, en el que els marmessors de Maria, muller de Joan Soriano, venen a Berenguer de Portell una casa situada a la parròquia de Santa Caterina de València, tinguda a cens a favor de l'almoïna de la seu de dita ciutat. En novembre actua com a testimoni en altre document.

De nou ens trobem sense cap document entre els anys 1373 i 1388. Al darrer any, el 1388, apareix, en l'acta del Consell de València, com a *conseller* pel gremi dels Freners. Càrrec en què segueix consecutivament fins juny de l'any 1389:

“De Freners:

N'Anthoni d'Exarch.

En Ferrando Eximénez.”⁵⁵⁹

Després de la darrera etapa documental de notícies socials i familiars, a l'any 1390⁵⁶⁰ hi ha la següent notícia. Aquesta al·ludeix als capítols signats entre els *majorals* de l'almoïna anomenada de l'Armeria o dels Freners, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d'una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Francischus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam

⁵⁵⁹ AMV. *Manual de Consells*, A-19, f. 3.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 306, doc. 512; Mocholí, 2009, p. 333.

⁵⁶⁰ L'autor, Sanchis i Sivera, només dóna cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres.

maiores anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoça, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maiorilibus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d'Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdicte civitatis, nominibus nostris propriis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie.⁵⁶¹

Al mateix any, el 1390, en desembre Pere d'Artés, *mestre racional*, va fer donació al monestir de Portaceli d'uns cens sobre cases a la Freneria de València, entre les quals estan dels pintors Domènec del Port i Antoni d'Exarch.

En gener de 1392, es registra la venda de 60 de violari vitalicis, aquesta efectuada per Andreu Marquès, *llaurador*, veí de Meliana i la seua muller Joana, Bernat Marquès, *daurador*, veí de València i la seua muller Marieta, Antoni d'Exarch, pintor de València i Jaume Marquès, *llaurador*, veí de Meliana a Pere Castellnou, *notari*, ciutadà de València, junt amb Bartomeu Babot, fill de Pere Babot, veïns de la vila de Sagunt.

A l'any següent, el 1393, està documentat un encàrrec fet al pintor. Es tracta d'una època, per la qual reconeix que Bernat Punyet, *prevere*, *sotsobrer* de la fàbrica de la seu de València li ha pagat 44 sous, per haver pintat una Anunciació sobre el portal del cor nou d'aquella.

“Ítem, doní lo dit dia a-n Johan (hauria de dir Antoni) d'Exarch, pintor lo qual obra e pinta la Maria he l'àngel e les repeses dins lo portal del cor novellament hedificat dins la Seu, a-n'í albarà fet de mà d'en Pere Ramon, notari..... XLIIII sous.

[Anvers] Albarà de XLIIII sous soluts per pintar la ymaga de Santa Maria de l'àngel de la tarraça e de les repeses.

[Revers] Ego, Anthonius de Exarch, pictor et civis Valencie, scienter confiteor vobis, discreti Bernardo Punyet, presbitero beneficiato et viceoperario fabrice sedis Valencie, me habuisse et numerando recepisse a vobis *per pintar la ymaga de Santa Maria e de l'àngel e dues repeses on estan e la tarraça del liri en mig de la Maria e de l'àngel sobre lo portal nou del chor* dicte sedis, quadraginta quatuor solidos regalium Valencie. In cuius rei testimonium facio vobis fieri per subscriptum notarium presens albaranum scriptum X die october anno a Nativitate Domini M° CCC° nonagesimo tercio.

Sig[signe notarial]num mei Petri Raimundi, notari publico qui hoc albaranum scripsi rogatus.⁵⁶²

A l'any següent, el 1394, es requereix al pintor en el testament de Maria Castell, atorgat davant el *notari* Pau de Monçó, en el que actua com a marmessor.

Al document de memòria del *prevere* Bernat Punyet de l'any 1395, s'esmenten les despeses dels treballs fets en la capella de Santa Margarida de la seu de València, entre elles consta que el pintor, que viu a la Freneria de dita ciutat, cobrà 88 sous per pintar una clau de volta i quatre pedres.

⁵⁶¹ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p. 15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

⁵⁶² ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, núm. 1.473 (1393), [albarà enquadernat entre f. 41v.-42].

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 222, 1914, p. 12; 1928, p. 30; 1930, p. 30; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 375 i 376, doc. 646; Mocholí, 2009, p. 334.

“Remembrança sia a mi, en Bernat Punyet, prevere, de ço qu'e despès en la capela de Santa Marguarita de la seu de València, per mí e Bernat Carcí.

Ítem, primerament doní a n'Anthoni d'Exarch, pintor de València que està en la Freneria, lo qual pinta la clau que està a present ara en la desús dita capella ab III^a pedres ensemps, que costa tot de pintar LXXXVIII sous.

Ítem, doní lo dit dia a n Johan Franch, mestre, III^a guafes de ferre que feu fer per obs de metre a la dita clau, que pessaren a raó de I sou per lliura, que fan tots I sou, VIII diners.

Ítem, doní lo dit dia al desús dit mestre com fiHà e clavà los crues là hon està la dita clau, e feu-ho de nit per tal que y vesen, per miga lliura de candeles que costaren III diners.”⁵⁶³

En novembre del 1395, Antoni d'Exarch i el també pintor Domènec Garcia, actuen de testimonis en un procés de Francesca contra el seu marit Joan Metge. Aquest es torna a obrir en març de 1396.

Al mateix any, el 1395, apareix com a fermador de l'aveïnament d'Alfons Martí, *traginer*, a la ciutat de València.

“N'Alfonso Martí, *traginer*, habitant en la parròquia de Santa Maria en la placeta appellada d'en Serrador, jura lo veynatge de la ciutat de València a X anys primers vinents, etcètera, *ut supra in forma nova*. Fide n'Anthoni d'Exarch, pintor, present, et cètera.

Testes, iidem Guillelmus Rubei, notarius et Iacobus Roqua, scriptor.”⁵⁶⁴

Al mes de maig del 1398, es redacta l'inventari “post mortem” dels béns de Maria, vídua del *fuster* Bernat Castell, veí de València, fet pels seus marmessors Antoni d'Exarch i Martí de Mora, *llaurador*. El pintor Pere Aravot actua com a testimoni en l'acte testamentari. El dia 11 del dit mes de maig queda registrada la procuració, atorgada per Martí de Mora com a marmessor del testament de la vídua de Bernat Castells, a favor de Vicent de Mora, fill seu, nomenant-lo procurador junt amb al pintor Antoni d'Exarch, marmessor també de dita testadora.

En desembre del mateix any, el 1398, s'escriptura l'època atorgada per Alfons Martínez, *traginer*, veí de València, la muller d'aquest, Antoneta, Antoni d'Exarch i la seua muller Caterina, reconeixen deure a Sibil·la, vídua de Joan Solanes, *paraire*, 66 lliures que els presta, perquè dit Martínez poguera portar forment a València i vendre'l. Testimoni d'aquesta època fou el pintor Joan de la Porta, “commorans” a València. També es declara la indemnitat atorgada per Alfons Martínez, *traginer* de València i la seua muller, Antoneta, el pintor que ens ocupa i a la seua muller, davant l'obligació que havien contret pel debitori de Sibil·la, vídua de Joan Solanes, *paraire*.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Antoni d'Exarch, que rebé diverses pagues.

Al mes de desembre del 1401, Antoni d'Exarch pintor i *majoral* de l'almoïna dels *Armors* de València, carrega uns censos junt amb els seus companys majorals.

⁵⁶³ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, núm. 1.474 (1395), (paper solt), f. 46v.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 223, 1914, p. 13; 1928, p. 31; 1930, p. 31 (aquest autor quan es refereix a aquest document parla de “Bertomeu Exarch”); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 381, doc. 665; Mocholí, 2009, p. 335.

⁵⁶⁴ AMV. *Aveïnaments*, b3-3, f. 233. (Damunt d'Alfons Martí i d'Antoni d'Exarch apareixen dos ratlles, que volen dir que dites persones estaven presents a l'acte notarial de la redacció del document.) Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 399, doc. 701; Mocholí, 2009, p. 335.

Al 1402 es pacta la cancel·lació del deute existent entre la dona Sibil·la, vídua de Joan Solanes, *paraire*, i Antoni d'Exarch.

Del 1404 és la reclamació efectuada, en presència del justícia dels CCC sous de València, pel pintor i Martí d'Exarch, *llaurador*, com a hereus de Pasquala, vídua de Joan Pons, de 5 lliures, les quals Bernat d'Alpicat els devia d'un afermament atorgat el 21 d'abril del 1377, on dita Pasquala fou contractada pels seus serveis com a dida del dit Bernat.

Cinc anys després, en maig del 1409, apareix documentat pel deute que tenia el seu marmessor Joan d'Exarch amb el *daguer* Bertolet, pel lloguer d'una casa que havia pagat de més.

En 1420 sabem que Antoni d'Exarch ja era difunt, motiu pel que no hi ha més notícies des del 1409. Al mes d'octubre es documenta un quitament, en el que Caterina ja apareix com a vídua del pintor.

A la fi de l'estudi de la documentació del pintor Antoni d'Exarch, contemporani d'altres pintors tan interessants com Llorenç Saragossa, rebedor d'encàrrecs importants com el de la seu de València i, fins i tot, persona que va exercir de conseller de la Frereria, el creiem un artífex rellevant en el seu temps.

EXARCH,⁵⁶⁵ Garcia d' (1351-1370, València)

Pintor al fresc.⁵⁶⁶

Encara que el suport documental de Garcia d'Exarch s'inicia a l'any 1351, comencem aquest discurs pel document del 23 de desembre del 1361, on es redacta un manament efectuat a requeriment de Pere Cabrit, *cuirasser*, al justícia civil de València, perquè Borràs del Más, *notari* s'ocupe de la curadoria dels fills del dit pintor, mentre duren les sospites posades contra Antoni d'Exarch, fins ara tutor oficial d'ells. Aquesta notícia no tindria més importància si no fóra perquè en dit document s'esmenta Garcia Exarch com a "(...) pintor de fresch (...)", que és el procediment pictòric mural utilitzat des de temps molt remots. A la Comunitat Valenciana hi ha mostres d'aquesta tècnica de pintar en diferents estats de conservació. Fins ara no s'ha fet un estudi exhaustiu d'aquest llegat pictòric, per tant seria interessant i, partint d'aquest pintor, fer un estudi de la pintura mural al Regne de València.

La documentació de Garcia d'Exarch de 1351 dóna referència d'una compra efectuada pel dit pintor d'un tros de vinya, situada al terme de Xilvella, (actualment Xirivella). Aquesta es féu davant de Berenguer d'Agramunt, *notari públic* de València. En 1353, novembre, de nou compra un altre tros de vinya.

Un altre document, també de 1353, al·ludeix a una època atorgada per aquest pintor, en la qual reconeix haver rebut d'Antoni d'Exarch, germà seu, 100 sous que li devia Francesc Colomer, ciutadà de Barcelona. Aquesta notícia confirma la situació dels mestres pintors que, encara que assentats en una ciutat, els seus servicis són requerits en altres parts de la Corona d'Aragó.

Tres anys després, el 1356, Garcia d'Exarch era ja difunt, quedant la seua vídua, Nicolaua, com a usufructuària del seu marit. Des de l'últim any, el 1356, fins 1370 la documentació de Garcia d'Exarch notifica la tutoria dels seus fills, de diverses transaccions de la seua vídua, Nicolaua, i la denuncia per la sospita que Antoni d'Exarch, tutor dels fills d'aquells, fa malversació dels béns dels seus nebots.

⁵⁶⁵ Als originals també *de Xarch, Dexarch, d'Eixarch o de Xarc.*

⁵⁶⁶ Creiem que tendria obrador propi.

La següent notícia pintor consta en un document de l'any 1356, en el que el pintor Pere Morlans actua com a testimoni. Aquesta tracta del lliurament de Nicolaua, vídua d'aquell, de 5.331 sous, 4 diners i un òbol per a Pere Cabrit i Antoni d'Exarch, curadors dels fills i hereus del dit Garcia, restants de 6.843 sous de la subhasta dels béns del difunt, per a pagaments de deutes. Al mateix any, al document corresponent al testament de la seua vídua Nicolaua, es nomena Antoni d'Exarch, com a curador dels fills de Garcia i Nicolaua, nebots seus.

Tres anys després, el 1359, Nicolaua, vídua del dit pintor, apareix als llibres del justícia civil com a venedora de dos cafissades de vinya, situades al terme de Campanar. En juny del mateix any, Miquel Gómez fa empara del blat d'un camp a instància de la vídua de Garcia.

La sentència del 1360, efectuada davant del justícia civil de València, dona per saldada la tutela de Garcia d'Exarch, fill del pintor amb el mateix nom.

En juny de 1361 es fa referència a la vídua de Garcia d'Exarch, Nicolaua i a Antoni d'Exarch, germà de Garcia i tutor dels fills d'ambdós.

Al mes d'octubre de 1361 s'escriptura la requisició que efectua Pere Cabrit, *cuirasser*, davant en justícia civil, en la qual d'Antoni d'Exarch, curador dels fills i hereus de Garcia d'Exarch, pintor difunt, i del fill d'aquest Garcia d'Exarch, és reclamat a pagar a dit Pere Cabrit, 1.079 sous i 2 diners, pels treballs de l'administració de la curadoria dels fills del dit pintor en temps passats.

“*Anno (...)* En Johan Scorna, justícia de la ciutat de València en lo civil, a instància e requisició d'en Pere Cabrit, cuyracer, personalment mana a n Francesch de Manresa, notari, procurador d'en Anthoni de Xarch, tudor e curador dels fills e hereus d'en Garcia de Xarch, pintor, defunt, e procurador encara d'en Garcia de Xarch, fill del dit en Garcia de Xarch, ab carta pública de procuració feta en València, nonadecima die junii anno a nativitate Domini Millesimo trecentesimo sexagesimo primo, closa per en Viçent Çatorre,⁵⁶⁷ notari, que dins deu dies primers vinients et pro emptor haja donats e pagats al dit en Pere Cabrit, mil setanta-nou sous, dos diners, reals de València, per rahó de treballs a aquell ajudgats, axí com a tudor i curador qui fon ensempls ab lo dit n'Anthoni de Xarch del dit Garcia de Xarch i d'altres frares seus i fills qui foren del dit en Garcia de Xarch, çò és, del temps que aquell començà administració tro en lo dia qui fon donada sentència e ajudgats los dits salari e treballs al dit en Pere Cabrit, segons que és cert per sentència donada per l'onrat en Pere Marrades, precessor en lo dit offiçi, vicesima quarta die decembris anno a Nativitate Domini Millesimo trecentesimo sexagesimo, la requisició de la qual sentència fon proposada vicesima nona die augusti, anno a Nativitate Domini Millesimo trecentesimo quinquagesimo nono, closa per en Blay de Roues, notari de València ad la cort civil d'aquella per l'onrat en Jacme Scrivà.”⁵⁶⁸

En desembre del 1362, està el plet de Nicolaua, cunyada d'Antoni d'Exarch, pel que el justícia civil mana al *notari* Borràs del Mas s'ocupe de la tutoria dels fills de Garcia d'Exarch, ja difunt, mentre duren les sospites posades contra Antoni, oncle i tutor dels fills d'aquell. Al mateix mes es documenta el clam, efectuat davant el justícia, de Nicolaua, vídua de Garcia d'Exarch, contra Pere Giner, veí de València, a causa dels danys del lloguer de certa vinya situada al terme de Campanar, en l'horta de València. També es registra que el seu fill, Garcia d'Exarch, protesta contra la condemna dictada pel justícia civil de València de pagar 70 sous a Ramon Ferrer, *llaurador* de l'horta de València.

⁵⁶⁷ O Çatorra, segons Cerveró.

⁵⁶⁸ ACV. *Pergami*, núm. 7.519.

Cerveró, 1956, p. 99, núm. 13; Olmos, 1961, p. 327, núm. 2.807; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 172, doc. 272; Mocholí, 2009, p. 338.

Un any després, el 1363, en gener Antoni d'Exarch fa petició al justícia civil de València que li taxe els seus treballs com a tutor dels fills del seu germà. Al mateix mes Joan Benet, procurador de Nicolaua, vídua de Garcia, compareix davant del justícia per certes qüestions.

A l'any 1370 es documenta la demanda interposada, davant de la cort del justícia civil, per la vídua, en la qual demana que s'assignen un curador i tutor pels béns i pels seus fills Lluís, menor, i de Garcia, aquest captiu del *jutge* d'Arborea a l'illa de Sardenya, proposant a l'altre fill Valero, àlies Joan d'Exarch.

“Anno a Nativitate Domini millesimo CCC° LXX° die iovis intitulata XXVIII° novembris. Comparech davant la presència de l'onrat en Francech Johan, justícia civil de la ciutat de València, la dona na Nicholaua muller *quondam* d'en Garcia de Xarch, pintor, qui per scrit osa ço que·s seguex:

Comparech davant la presència del honrat en Francech Johan, justícia civil de la ciutat de València, la dona na Nicholaua muller *quondam* d'en Garcia de Xarch, pintor, vehí de la dita ciutat, e dix e proposa que com Garcia de Xarch, fill seu e del *quondam* marit d'ella proposant, fos stat assignat en tudor a la persona e béns de Loís de Xarch fill d'ella e del marit d'ella e germà del dit Garcia, e aquell, dit Garcia, stà catiu en poder del jutge de Arborea, e lo dit Loís sia e romanga sens tudor o curador qui aquell e los béns de aquell procur, regescha e administre hoc (...). Requer per tal la dita dona na Nicholaua [que per] vós, dit honrat justícia, sia assignat (...) E nomenay per suficient en Valero de Xarch, fill de la dita proposant e del dit en Garcia de Xarch marit d'ella, e lo qual és pare e conjuncta persona dels dits Garcia, absent, e Loís de Xarch. (...).”⁵⁶⁹

Malauradament Garcia d'Exarch és, fins ara, dels pocs pintors que hi ha documentat al segle XIV com a artífex “d'al fresc”, al que cal afegir el fet de no tenir cap document que done referència de la seua obra, però és un tema a tindre present en futures investigacions d'aquest tipus de pintura.

EXARCH,⁵⁷⁰ Joan d' (1393, València)

Pintor.

Obra: portal del cor de la Seu de València.

L'auge econòmic de la ciutat de València, a la darrer dècada del segle XIV es reflectia en obres d'arquitectura, pintura i escultura, com així ho confirma els pagaments efectuats per Bernat Punyet, *sotsobrer* de la seu de València, a Joan d'Exarch per la quantitat de 44 sous, per certes pintures fetes dins el portal del cor, fet de nou a la dita seu.⁵⁷¹

“Ítem, doní lo dit dia a-n Johan d'Exarch, pintor, lo qual obra e pinta la Santa Maria he l'àngel e les represes dins lo portal del cor novellament hedificat dins la seu, a-n'i albarà fet de mà d'en Pere Ramon, notari, XLIII sous.”⁵⁷²

No sabem si el pintor que ens ocupa estava relacionat familiarment amb els també pintors Antoni d'Exarch (1353-1420) i Garcia d'Exarch (1351-1370), aquests germans, el que si se sap, segons document de l'any 1370, és que Garcia té un fill amb nom Valero, àlies Joan d'Exarch, i potser siga el mateix.

⁵⁶⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 335, mà 6, ff. 18 i 18v.

Cerveró, 1971, p. 32; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 214 i 215, doc. 332; Mocholí, 2009, p. 339.

⁵⁷⁰ Als originals també *de Xarch, Dexarch, d'Eixarch o de Xarc.*

⁵⁷¹ També està documentat, el 1395, el pintor Bertomeu d'Exarch, el qual pintà la clau de la capella de Santa Margarida.

⁵⁷² ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1393, núm. 1.473, f. 41v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 361, doc. 630; Mocholí, 2009, p. 340.

EXEA, Joan d' (1422, València)

Il·luminador i pintor

En febrer del 1422, apareix documentat Joan d'Exea, que actua com a testimoni en la venda d'una terra.

“(…).

Testes Iohannes d'Exea, illuminator librorum et Pascasius Canarelles, panniparator Valencie.”⁵⁷³

En març del 1422 de nou hi ha notícia d'aquest pintor, per la seua actuació com a testimoni en la renúncia mútua a qualsevol acció feta entre Bartomeu Joan, *notari*, d'una part, i Elisenda, dona de Martí Pere, *esparter*.

EXIMEN, Ramon (1349, València)

Pintor.

Com única notícia de Ramon Eximen està el document del 1349, pel que va ser proposat, davant del justícia civil de València, com a curador dels béns d'Oria, vídua del ciutadà Marc Serrano.

“*Eodem dia iovis*. Comparech davant la presència de l'honorat en Bernat Daguà, justícia de la ciutat de València en lo civil, na Òria, mueller que fon çænrere de Marcho Serrano, vehí de la dita ciutat, çænrere deffunt. Et dix e proposa denant aquell que com lo dit en Marcho Serrano, marit qui fon seu, sia mort intestat et los dits marit e muller hagen venudes unes cases assitiades en lo terme de Rafagalata, ort de València (…). Per tal, la dita na Òria demana e requer que per vós, senyor justícia, sia assignat curador als béns del dit deffunt, lo qual faça part per aquell e lo qual faça part la dita àpocha. E nomena y per sufficient Exemeno Ramon, pintor e vehi de la dita ciutat. (…).”⁵⁷⁴

EXIMÉNEÇ, Miquel (1386, València)

Daurador.

Durant segles XIV i XV als pintors que se'ls encarregaven retaules, -sense dubte un dels objectes mobles més importants i de major valor de l'interior dels temples- per a l'elaboració d'aquells es necessitava la col·laboració d'altres artífexs com els dauradors, fusters i menestrals d'altres oficis. Encara que el següent document no dona referència del treball del daurador Miguel Eximéneç, almenys fa constància de la seua l'existència. En aquest cas tenim a Llorenç Real i Miquel Eximéneç, *dauradors*, veïns de València, actuant com a testimonis en una època.

“(…). Testes huius rei sunt Laurencius Real et Michel Eximéneç, dauratores vicini Valencie.”⁵⁷⁵

EXIMENIS, Joan (1416, València)

Pintor.

De Joan Eximenis hi ha notícia gràcies al pagament, aquest efectuat per l'*administrador* de la sotsobreria de Murs i Valls de València, a Úrsula, muller del pintor, com a procuradora de Caterina, vídua de Bernat Colom, *llaurador* de Montcada, dels interessos de la pensió d'un censal.

⁵⁷³ ARV. *Protocol de Miquel Joan*, núm 1.423.

Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes de información...*

⁵⁷⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 129, mà 1, f. 24r-v.

Cerveró, 1960, p. 249; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 119 i 120, doc. 196; Mocholí, 2009, p. 341.

⁵⁷⁵ ARV. *Notal de Bartomeu de la Mata*, núm. 2.810.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 283, doc. 470; Mocholí, 2009, p. 342.

“Paguí a la dona na Úrsola, muller d’en Johan Eximénez, pintor, axí com a procuradriu de la dona na Caterina, muller *quondam* d’en Bernat Colom, laurador de Muncada, CLXXXVII sous, III diners reals de València de aquels CCCLXXIII sous, VI diners e mealla, los quals la fàbrica de Murs e Vals a la dita sua principal li fa cascun any de interès, paguadors a III dies de febrer e a III dies d’agost, la qual solució és del tercer dia de agost pasat. E à-n’i àpocha rebuda per lo dit notari a XVIII de agost del dit any MCCCC e setze: CLXXXVII sous, III.”⁵⁷⁶

EXIMENO, Francesc (1386, València)

Daurador.

Als segles XIV i XV, quan s’encomanava facturar un retaule l’artífex principal era el pintor, però per a la formació de l’estructura i acabament del mateix és necessitava la intervenció d’altres artífexs com fusters o dauradors, que constituïen, a la fi, un equip que donava forma a l’obra. Al cap davant de l’encàrrec estava el mestre pintor com a responsable i organitzador de la feina d’aquells que treballaven o col·laboraven amb ell. En quant als dauradors, els quals formaven part per a confeccionar-lo, hi ha notícia a la ciutat de València des del segle XIV, com així ho confirma el document registrat el 1386, que fa referència al reconeixement de deute atorgat pel daurador Francesc Eximeno i Pelegrí Perpinyà, *agricultor*, en el que confessen haver de pagar a Mossè Mermó, la quantitat de 150 sous que li deuen per préstec.

“Noverint universi, quod nos Franciscus Eximeno, daurator et Pelegrinus Perpinya, agricultor et Raymunda, eius uxor, comorantes Valencie, scienter et consulte, omnes insimul et uterque nostrum insolom confitemur et in veritate recognoscimus nos debere vobis, Mossé Mermo, iudeo eiusdem, presenti et recipienti, et vestris septem libras et mediam monete regalium Valencie, quos et quas omnes nos nobis de nostro puro proprio capitali numerando penitus mutuastis et a vobis habuimus et suscepimus in presencia notarium et testium infrascriptorum. Quasquidem septem libras monete predictae promittimus et fide bona convenimus persolvere in pace vobis vel vestris aut cui volueritis loco nostri, vel omni homini per bono vestri petenti et requirenti, hinc ad sex menses nunc primo venturos et continue numerandos, et in eodem termino pro lucro earum vobis et vestris dare et solvere promittimus secundum cotum domini regis quindecim solidos monete predictae, (...)”

Testes huius rei sunt Ferdinannus Munyoç, comorans Valencie, et Yuceff Lattagorda, iudeus, comorans eiusdem.”⁵⁷⁷

A l’any 1417 hi ha documentat un pintor amb el mateix cognom, Pere Eximeno, però no sabem si són família.

EXIMENO, Pere (1417, València)

Pintor.

Es coneix l’existència Pere Eximeno gràcies a dos documents, els quals pertanyen a la seua muller Caterina. Aquests corresponen a l’any 1417, un al mes d’abril i l’altre al mes de maig. En abril es redacta el testament de dita Caterina, la qual nomena com a marmessor seu a Marc López, *sabater*, i com a hereus universals, per iguals parts, al seus fills Pere Tibau i Girart Eximeno.

⁵⁷⁶ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-25, f. 178v.

Mocholí, 2009, p. 343; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 409, doc. 785.

⁵⁷⁷ ARV. *Notal de Bartomeu de la Mata*, núm. 2.810.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 286-288, doc. 484; Mocholí, 2009, p. 344.

“Die veneris, XXIII^a aprilis anno predicto M^o CCCC^o XVII°.”

Com totes les coses de la present vida sien anihiladores e algú en carn posat a la mort corporal scapar no puxa. Per tal, yo, na Caterina, muller d'en Pere Eximeno, pintor ciutadà de València, jahent malalta (...).

Testimonis foren al dit testament appel·lats e rogats en Bernat Castelló, scuder, en Jacme Aster, çabater, et en Pere Eximenez, assaunador, ciutadans de València.

Enaprés (...). Testimonis foren presents a la dita publicació de testament i respostes en Pere Ballester, perayre, en Francesch Ripoll, baxador, e en Pere Eximénez, assaunador, ciutadans de València.”⁵⁷⁸

El 21 de maig del dit any, el 1417, es redacta l'inventari “postmortem” del béns de Caterina.

“Die veneris, XXI madii anno predicto.

(...) en Marcho Lóppez, çabater, ciutadà de València, marmessor, en Pere Tibau e Girart Eximeno, fills e hereus de la dona na Caterina, muller que fon d'en Pere Eximeno, pintor, ciutadà de la dita ciutat, deffuncta, lo senyal de la vera [+] creu precedent, tots tres ensemps fem inventari dels béns de la dita deffuncta (...).

Açò fon fet en València, a XXI dia de maig del any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCCXVII.”⁵⁷⁹

No se sap si Pere Eximeno pot estar relacionat amb el *daurador* Francesc Eximeno (1386), per no haver-hi documents que ho confirmen.

EYCK, Jan van (1390, Maaseik/ 1428, Espanya/ 1441-1444,⁵⁸⁰ Bruges)⁵⁸¹

Pintor flamenc.

Jan van Eyck encara que és un pintor que no està en la línia d'investigació d'aquest treball, hem cregut oportú esmentar la seua vinguda a Espanya per ser uns dels més cèlebres pintors dels primitius flamencs, amb un estil pictòric del gòtic tardà, anunciant el renaixement nòrdic a Europa, deixant la seua empremta flamenca, junt amb altres pintors com Lluís Alimbrot (1439-1463).

L'investigador i arxiver Sanchis i Sivera,⁵⁸² a les seues publicacions dels anys 1914 i 1930, dona la notícia que a l'any 1428 el pintor flamenc Jan van Eyck va estar a Espanya, formant part de l'ambaixada encarregada de demanar, per al duc de la Borgonya, la mà d'Isabel de Portugal, a la qual va pintar al retrat.

En maig 1444, es redacta el pagament, aquest atorgat pel *batlle* del Regne de València, a Joan Gregori, *mercader*, ciutadà de València, de 2.000 sous, per l'adquisició d'una taula pintada amb un sant Jordi de mans del mestre Jan- identifiquem al pintor amb l'acreditat Jan van Eyck-, pintor del *duc* de Borgonya, amb altres obres molt bé acabades. A més també se li paga 144 sous al *mercader*, per quatre “xirimites”⁵⁸³ fetes a Bruges, per a enviar-ho al rei Alfons que està al regne de Nàpols.

⁵⁷⁸ APPV. *Protocol de Joan de Plasència*, núm. 25.592.

Tolosa, 2003. Op cit.: *Fuentes de información*; Mocholí, 2009, Op. Cit.: *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 437 i 438, doc. 840.

⁵⁷⁹ APPV. *Protocol de Joan de Plasència*, núm. 25.592.

Tolosa, 2003. Op cit.: *Fuentes de información*; Mocholí, 2009, p. 345; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 438 i 439, doc. 841.

⁵⁸⁰ El document d'aquest any es redacta a València, però creiem que fa referència al pintor en la seua estada a Bruges.

⁵⁸¹ De la mateixa ciutat hi ha documentat un pintor a Catalunya el 1373, amb el nom de Joan de Bruixes (Bruges) (Joan Bandolf o Bandol), el qual pintà un retaule, el qual deixà inacabat, per la qual cosa Pere III el va empresonar.

⁵⁸² Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 445; 1930, p. 115. L'autor no dona cap referència dels arxius.

⁵⁸³ Tal com l'original.

Le segueix un altre pagament a Pere Domingo, *llogador de bales*, pels treballs d'embalar tot allò cap a Barcelona i que després s'enviarà cap a Nàpols.

Fins ací són les referències documentades a València i per ser un pintor bastant estudiat no allarguem el discurs del mateix, doncs hi ha publicada molta bibliografia sobre el susdit.

FELIP, Domènec (1296, València)

Pintor.

Un dels primers pintors aveïnats al Regne de València després de la Reconquesta. El document de Domènec Felip, confirma la vinguda d'artífexs a la ciutat de València pocs anys després de la Reconquesta (1238). Per la mancança de documentació es desconeix que tipus d'obres se'ls encarregava. Encara que no molt nombroses queden, més o menys conservades, pintures murals en sostres i murs o en fusta amb un estil i tècnica en deute amb el romànic, però vers unes formes menys hieràtiques per l'influència italiana. Pot ser que un estudi més a fons permeta, en un futur, l'atribució d'alguna de les obres conservades a aquells pintors vinguts entre els anys trenta del segle XIII.

La notícia del dit pintor resulta interessant per la descripció, tant dels oficis -és curiós el de triturador d'or- i de les persones que participen al susdit document, així com on habiten. L'original, de l'any 1296, dóna referència al reconeixement de deute atorgat per Domènec Felip, Saurina i la seua muller, habitants de València, Miquel Felip, el seu germà, habitant de Muntesa, Raimon Barba, *tritrador d'or* i Sanxo de Badia, *seller*, tots ells habitants de la Freneria en la ciutat de València, pel que confessen deure 100 sous a Jaume de Sant Boi, ciutadà de València.

“Tercias nonas decembris die lune anno Domini M^oCC^oXC^o sexto. Dominicus Felip, pictor, et Saura,⁵⁸⁴ uxor ipsius, habitatores Valencia, et Michel Felip, frater Dominici, habitator Muntese et Raimundus Barba, tritrador auri et Sanxo de Bad(ene)s (...).

Testes Bernardus Cases et Petrus de Castres.⁵⁸⁵

[*al marge:*] Dampnata et infradampnari per partes III° idus marcii in anno Domini M^oCC^oXCVI. Testes Arnaldus de Cases, Simon de Calidis et Victorianus de Sosis.⁵⁸⁶

FELIU, Guillem (1397, València)

Pintor.

Gràcies al document de l'any 1397 hi ha referència de Guillem Feliu, pel que efectua una reclamació, davant del justícia civil, per a cobrar els interessos de certs censals o pensions anuals.⁵⁸⁷

FELIU, Pere (1420, València)

Ferrer.

Obra: reixat.

Contracte signat entre Pere Feliu i Pere d'Òdena, per a la confecció d'un reixat de ferro per a la capella de Sant Pere Apòstol i Sant Nicolau Bisbe, en l'església de Sant Bartomeu.

⁵⁸⁴ Damunt de *Domenicus Felip* i *Saura* hi ha sobreescrita l'anotació “*non firmavit*”, cosa que significa que no estaven presents en l'acte notarial.

⁵⁸⁵ El document està cancel·lat, en aquest cas per acord de les dos parts com s'indica al marge.

⁵⁸⁶ ARV. *Protocol de notari desconegut*, núm. 11.178, f.15.

Cerveró, 1963, p. 98; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 31 i 32, doc. 16; Mocholí, 2009, p. 347.

⁵⁸⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 722, mà 15, f. 38.

Cerveró, 1963, p. 98, Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 447, doc. 827; Mocholí, 2009, p. 348.

“Predicta die veneris XVI^a mensis febroarii anno M^oCCCC^oXX^o.”

Petrus Feliu, faber, civis Valentie, scienter et gratis cum hoc publico instrumento promisit venerabili Petro d'Òdena, civi Valentie, presenti, et suis facere unum rexatum sive *rexat de ferre* ad opus cuiusdam capelle quam dictus Petrus d'Òdena de presenti facit in ecclesia parrochiali Sancti Bartholomei civitate prefixe sub invocazione beatorum Petri apostoli et sancti Nicholai episcopi, (...) altitudinis XII palmarum modicum plus vel minus, *et les vergues que no sien de tan gruix com aquelles del dit reixat, emperò que la obra sia tan bella o pus bella, a juhi e coneguda de menestrals experts en semblants obres.*(...).”

Testes inde sunt, Iohannis Roqua, curritor auricule, et Didacus Ortiz, scutiffer Valentie.⁵⁸⁸

FEMADES, Francesc (1425, València)

Pintor.

Obra: cofres.

De Francesc Femades hi ha dos notícies, aquestes datades a l'any 1425. La primera, en juny, correspon a l'obligació contreta, davant el justícia civil de València, per ell, que havia de restituir a Francesc Robert un parell de cofres, que li va lliurar per pintar. A la segon, en setembre actua com a curador d'un nebot seu com a parent més proper, per part del seu pare.

FERNÁNDEZ, Joan (1393, València)

Pintor.

Al document de l'any 1393 apareixen Joan Fernández i altres dos pintors, Miquel Gil i Bernat Çalom, declarant com a testimonis en la reclamació, feta en presència del justícia dels CCC sous, per part de Raimon Vallés contra Pere Avellà, amb motiu d'uns cofres que aquell havia venut a aquest, demanant-li el seu pagament.⁵⁸⁹

FERRAN⁵⁹⁰ (1304-1310, València)

Pintor.

Es coneix al pintor Ferran gràcies al document del 1304, pel que Guillem de Canet, nét seu i també pintor, li féu donació de tot allò que per llei successòria li pertanyia per part de la seua mare Miquela i la seua àvia Guillemona, ambdós difuntes. L'acte notarial es va fer davant la presència del justícia civil de València.

“X kalendas novembris. Noverint universi, quod ego Guillelmus de Caneto, pictor et vicinus Valencie, attendentes quod per sententiam arbitralem inter me et vos, Ferdinandum, pictor, avuum meum maternum, X kalendas novembris, anno Domini MCCC quarto, fuit pronunciatum et declaratum quod omnia debita et jura michi pertinencia iure successionis dompne Michaelae, matris mee, et domine Guillamone, avie mee materne, defunctorum, essent vestri, Ferdinandi, et vos possetis [...]. Idcirco, dono et cedo vobis, dicto Ferdinando, totum locum meum et omnia iura que et quas habeo vigore dicti iuris successionis. Quod est actum Valencie.

Sig-[signe notarial]-um mei, Iohannis D'Íxer, notarii.⁵⁹¹

⁵⁸⁸ APPV. *Protocol de Pere Bigueran*, núm. 25.326.

Miquel, 2006, pp. 38 i 39; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 557, doc. 1.008.

⁵⁸⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 20, mà 5.

Cerveró, 1963, p. 103; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 366, doc. 642; Mocholí, 2009, p. 350.

⁵⁹⁰ Malgrat el document no sabem si Ferran es cognom o nom.

⁵⁹¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 29, mà 1.

Cerveró. 1960, p. 229; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 33, doc. 21; Mocholí, 2009, p. 351.

Sis anys després, el 1310 de nou hi ha notícies de Ferran pel document de la venda d'una casa situada a la parròquia de Santa Caterina. El preu d'aquella queda en 1.000 sous i el comprador va ser el pintor Bartomeu Llorenç.

“Sit omnibus notum quod ego, Ferdinandus, depictor, et uxor eius Guillamona, cives Valencie, ambo in simul et uterque nostrorum in solidum, cum hoc presenti publico instrumento vendimus vobis, Bartholomeo Laurentii, depictori, civis eiusdem, presenti et recipienti, et vestris imperpetuum [per] propium franchum et liberum alodium quasdam domos nostras, sitas et positas in parrochia Sancte Catherine Valencie, prout confrontantur cum domibus vestri, dicti emptoris, et cum domibus Bartholomeum Portell, et de alia parte cum domibus Petri Çaebolleda et cum via publica, pretio videlicet mille solidos regalium Valencie [...].

Sig-[*signe notarial*]-num Benaveni Benivure, notarii publici Valencie.”⁵⁹²

FERRANDIS, Joan (1422, València)

Pintor.

De Joan Ferrandis es té notícia gràcies al document de reconeixement de deute del pintor Bernat Godall, que actua com testimoni.

“(…).

Testes Iohannes Ferrandez et Bernat Venrell, pictores, Valencie cives.”⁵⁹³

FERRER, Bartomeu (1413, València)

Pintor.

De Bartomeu Ferrer hi ha referència pel document de l'any 1413, en el que s'escriptura certs censos o prestacions periòdiques establides pel dit pintor.

Es desconeix, fins ara, cap document que informe si existeix parentiu entre Bartomeu Ferrer i els també pintors Berenguer Ferrer (1407), Bernat Ferrer (1419-1423), Domènec Ferrer (1436), Guillem Ferrer (1372-1424), Jaume Ferrer (1431) Joan Ferrer (1239) i Miquel Ferrer (1396-1417).

FERRER, Berenguer (1407, València)

Pintor.

D'aquest pintor tenim notícia per la seua actuació, junt amb el *tapiner* Llorenç Joan, com a testimonis al contracte d'aprenentatge entre Gabriel, fill de Guillem Martí, *saliner* i el pintor Pere Nicolau, pel temps de quatre anys.

FERRER, Bernat (1419-1423, València)

Pintor.

De l'any 1419 és la primera referència que tenim d'aquest pintor. El document al·ludeix a una àpoca de 72 sous i 6 dines per ell signada al seu antic tutor i curador Antoni Sarrià, per estar condemnat pels *notaris i jutges* Pere Climent i Pere Vineyc. A la mateix data el pintor va fer reconeixement al dit Antoni del lliurament de diversos documents esmentats en la condemna feta pels notaris i jutges anteriors, com a delegats del justícia civil de València.

⁵⁹² ARV. *Justícia Civil*, núm. 67, mà. 5.

Cerveró, 1960, pp. 238 i 241; 1963, p. 99; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 39, doc. 35; Mocholí, 2009, p. 351.

⁵⁹³ ARV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 49.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 8; 1930, p. 70; Cerveró, 1963, pp. 105 i 106; 1964, p. 125; Mocholí, 2009, p. 352.

El següent document canvia d'assumpte. Al mes de setembre del 1423, el pintor s'aferma amb el *fuster* Bernat Roca, compromentent-se, pel temps d'un any, a pintar tot allò que dit fuster li encomani. A canvi, pel seu treball, tindrà menjar i beguda, a més de 25 florins a l'acabar el contracte. No ens deixa de sorprendre aquest contracte, doncs no és dóna amb freqüència que un fuster contracte a un pintor, més bé és a l'inrevés. Fins i tot, com ho podem comprovar a la fi d'aquest document, aquesta relació de treball no dura molt, a penes dos mesos, puix el 14 de novembre del mateix any, el contracte va ser cancel·lat amb acord per les dos parts, rebent el dit pintor la quantitat estipulada per la dita cancel·lació. El document no diu el perquè es cancel·la, però sembla que no hi hagué cap discussió, possiblement finalitzaria per no haver-hi més treball.

“Supradictis die et anno.

Bernardus Ferrer,⁵⁹⁴ pictor, vicinus Valentie, scienter et gratis, cum hoc instrumento publico et cetera, mitto e affirmo mei ipsum vobiscum Bernardo Rocha, fusterio, cive dicte civitatis, presente et acceptante, a festo sancti Michaelis, mensis primo venturo in unum annum tunch primo venturum in pictorem, pingendo et faciendo vestra omnia mandata, pingendi omnia opera vestra aut alia que volueritis et mandaveritis. Vos vero teneamini me providere toto dicto tempore et de cibo et potu tamen, et dare michi ac solvere pro mei solidata viginti quinque florenos auri communium de Aragonia, de quibus confiteor quod dedistis et solvistis michi voluntati mee realiter numerando duos florenos auri dicte legis, super quibus renuntio, et cetera, residuam vero quantitatem dicte solidate michi solvere teneamini in fine dicti anni. Et sic iuro per dominum Deum, et cetera. Et promitto pingere omnia vestra opera aut illa que mandaveritis bene et legaliter pro toto posse, ac facere omnia alia mandata vestra iusta, licita et honesta, et quod ero vobis et rebus vestris bonus, fidelis, utilis et legalis comodum inquirendo, dappnum vero in omnibus evittando, et quod a servitute vestra non recedam vobis aliquod tempus ne deficiam, quod si defecero promitto vobis smendare illud tempus quod deficiam vobis, videlicet, si fuero infirmus, et feceritis michi provisionem duos dies pro uno, et si no defeceritis michi provisionem tempore infirmitatis, (*taxat a l'original*) solum teneat smendare unum diem pro alio die. Si autem aliquod de tempus vobis defecero alias, teneat vobis smendare unacum omnibus dampnis, sumptibus, et cetera. Super quibus credatur vobis et vestris, et cetera. Renuntians, et cetera. Obligo me et omnia bona, et cetera. Ad hec autem ego, dictus Bernardus Rocha, acceptans, et cetera. Promitto, et cetera. Obligo, et cetera. Actum est hoc Valentie, et cetera.

Testes Anthonius Poncii, cursor vicinus Valentie et Petrus Comi, scriptor, comorans in dicta civitate.

Postmodum vero die veneris, intitulata XXIII novembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o, predictum instrumentum fuit cancellatum de voluntatem dicti Bernardi Ferrer, tanquam contenti ex dictis XXV florenis, et de voluntate dicti Bernardi Rocha tanquam contenti ex predicta servitute.”⁵⁹⁵

No hi ha, fins ara, cap document que confirme si entre Bernat Ferrer existeix parentiu amb els també pintors Berenguer Ferrer (1407), Bartomeu Ferrer (1413), Domènec Ferrer (1436), Guillem Ferrer (1372-1424), Jaume Ferrer (1431) Joan Ferrer (1239) i Miquel Ferrer (1396-1417).

⁵⁹⁴ El qual està present a l'acte notarial.

⁵⁹⁵ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.422.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 316 i 317; 1929, p. 33; 1930, p. 95; Mocholí, 2009, pp. 353 i 354; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 660 i 661, doc. 1.187.

FERRER, Domènec (1436, València)

Pintor d'imatges.

Obra: retaule del portal de Torrent.

A l'any 1436 es documenta que el *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de la ciutat de València paga als pintors Antoni Campos i Domènec Ferrer i a l'il·luminador Leonard Crespi,⁵⁹⁶ diverses quantitats per pintar i afegir noves i més grans imatges i polseres pintades al retaule del portal de Torrent amb motiu del seu embelliment i millora.

“Dissapte a VII del dit mes de giner del damunt dit any MCCCCXXXVI, com en lo portal de Torrent yo hagués fet metre un retaule petit o post ab certes imatges de sants pintades. E lo qual retaule estant axí sols estava molt desfavorit e despullat per tal fon per mi ensemps ab l'escrivà de la dita obra del·liberat que per embelliment axí de la dita obra e portal com encara e principalment per servey de nostra senyor Déu e dels beneys sants, les imatges dels quals allí són edificades que hi fossen fetes algunes altres imatges majors de pintura ab ses polseres de fust, les quals coses en son orde costaren entre fer, metre e pintar les quantitats següents:

Primo paguí a·n Leonard Crespi, pintor, per les colors ab les quals les dites imatges e pintures foren fetes XV sous reals de València XV sous.

Ítem foren pagats al dit en Leonard Crespi per deboxar e pintar les. Ítem paguí a n'Anthoni Campos e a·n Domingo Ferrer, pintors per dos jorns que·y feren fahena e ajudaren a pintar a raó de III sous cascú e un sou per a provisió de beure XIII sous.”⁵⁹⁷

Fins ara cap document confirma si existeix parentiu entre Domènec Ferrer i els pintors Berenguer Ferrer (1407), Bernat Ferrer (1419-1423), Bartomeu Ferrer (1413), Guillem Ferrer (1372-1424), Jaume Ferrer (1431), Joan Ferrer (1239) i Miquel Ferrer (1396-1417).

FERRER, Guillem (1372-1424, Barcelona, Morella)

Pintor i administrador.

Obra: retaules, vidriera i custòdia.

En recents estudis sobre Guillem Ferrer, l'autor, Francesc Ruiz i Quesada,⁵⁹⁸ planteja la hipòtesi de l'existència dos pintors amb el mateix nom, inclús que foren parents. Un d'ells el situa com a un artista vinculat al taller de Bartomeu Centelles (Morella) com a possible col·laborador. De l'altre pintor diu que és oriünd de Castelló de la Plana, que treballà a Barcelona i per tant que es formaria en aquesta ciutat, i que en aquest cas estaria connectat amb el taller dels Serra, per tant no deu resultar estrany que la seua “possible” obra estigués impregnada de l'estil d'aquells pintors. Siga com siga, atès al document de l'any 1372, que dona a conèixer mossèn Gudiol, trobem a un pintor amb les inicials “G. Ff.” i que l'historiador Antonio José i Pitarch⁵⁹⁹ dona com a probable que es tracte d'una primera notícia de Guillem Ferrer.

Que foren un o dos pintors és debat al qual nosaltres no entrem, el que sí que creiem és que la personalitat del pintor, i que per fortuna comptem amb un ampli suport documental, és força interessant i mereix un estudi més a fons per esbrinar la seua vida artística amb la possibilitat d'atribuir-li obra, a més del reconeixement com a un dels artífexs rellevants del centre artístic de Morella.

⁵⁹⁶ Núria Ramón Marqués, Op. cit.: *La il·luminació de manuscrits...*

⁵⁹⁷ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-38, ff. 94 i 94v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 37; 1930, p. 99; Mocholí, 2009, p. 356.

⁵⁹⁸ “Els pintors del bisbat de Tortosa. Guillem Ferrer.” Pp. 172-173. Francesc Ruiz i Quesada. *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El Corrent Internacional*. Barcelona, 2005.

⁵⁹⁹ Morella centro de pintura siglos XIV i XV. Pp. 141-174. Antoni José i Pitarch. *La memòria daurada. Obradors de Morella. S. XIII-XVI*. Morella, 2003.

Les referències documentals de Guillem Ferrer s'inicien a l'any 1372, treballant en la pintura del teginat del saló del Cent, en la Casa de la Ciutat de Barcelona i tres anys després, el 1375, està documentat com a procurador del pintor Jaume Serra. Atès aquestes notícies tenim al pintor com a habitant en la ciutat de Barcelona i vinculat a l'obra dels pintors Serra.

De la mateixa dècada és el document següent. A l'any 1379, al protocol del *notari* Antoni Fenollosa, està documentat com veí de Morella. En aquesta vila vivia la família Centelles, pintors contemporanis a Guillem Ferrer, amb els quals mantenia una relació, com bé ho manifesta el document del 1380, en el que actua com a testimoni en el testament del pare de Bartomeu Centelles. Amb aquestes referències documentals tenim al pintor com a veí de Morella i relacionat amb els Centelles.

Però més enllà de dites notícies es coneix, gràcies a una època de l'any 1395, que al 1380 pacta amb els jurats d'Ares del Maestrat la confecció d'un retaule sota l'advocació de la Verge Maria, població a la que en anys posteriors facturarà tres retaules més.

De l'any 1385 és el document en el que es redacten els capítols entre Pere Domènech, *savi en dret*, Pere Ponç, *mestre de vidrieres* i el pintor, pels treballs de fer i pintar una vidriera, respectivament, per a la finestra, la qual està davant de la capella de Sant Jaume, de l'església de Santa Maria de Morella. Amb aquesta notícia es confirma la diversitat artística del pintor.

“Aquestes són les condicions empreses entre l'onrat Pere Domènech, savi en dret, d'una part et en Pere Ponç, prevere, mestre de les vidrieres fer de la part altra. Primerament, que'l dit mestre Pere sie tengut fer et arrear una finestra qui és davant la capella de sent Jachme, la qual és en la església de santa Maria de Morella, de obra de vidre segons se pertany et segons lo dit mestre e en Guillem Ferrer se acordaran de fer de diverses colós los vidres e de diverses obres. E en mig de la finestra sie feyt lo senyal del dit En Pere Domènech, çò és, lo cap blau e en mig de l'escudet una letra appellada emcoronada, e que sie ab un títol de letres la scriptura de les quals digué: “Aquesta vidriera feu fer l'onrat en Pere Domènech, savi en dret, anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^o quinto”. Ítem, que lo dit mestre age ha ver feta la dita vidriera d'aci a la primera vinent festa de sent Miquel del mes de setembre, posada e asetiada ab ses pròpies mesions et despeses ab sa capa de fil de ferre estanyat segons se pertany. Ítem, que'l dit en Pere Domènech sie tengut donar e pagar al dit mestre per la dita obra encontinent XV florins, e acabada posada la dita o bra que li sie tengut donar XL florins d'or, los quals dits XV florins lo dit mestre confesa ha ver reebuts del dit en Pere Domènech. E dóna-li fermaça e principal paguador e tornadors dels dits XV florins, ço és, n'Arnau Morera e en Guillem Ferrer, pintor, tota hora que per lo dit en Pere Domènech requests ho seran.

*Testes, Jachme Tàrrega e Bertomeu Centelles, Morelle.*⁶⁰⁰

De nou se li relaciona amb el pintor Bartomeu Centelles, doncs Guillem Ferrer apareix com a fermador en l'època de l'any 1385, per la qual Bartomeu va rebre 200 florins com a primera paga del total d'una major quantitat, per l'encàrrec d'un retaule.

“(…) en Guillem Ferrer, pintor vehí de la vila de Morella, present, la qual dita fermanceria et obligació, yo dit en Guillem Ferrer a vos dit en Domingo Bisiedo et a la dita na Andrea, absents axí com si fosets presents, fac et aquella volenterosament atorch, a la qual de present oblich a vos et als vostres tots lo bens meus, setis et mobles, hon sien ho seran hauts et per haver. Aço fon feyt en Morella a XXII dies del mes de juny en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCC LXXX cinch.

⁶⁰⁰ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1929, p. 115; 1943, p. 23 i nota 3; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 271, doc. 442; Mocholí, 2009, p. 358.

Se-[+]-nyal d'en Bertomeu Centelles. Se-[+]-nyal d'en Guillem Ferrer, fermaça desús dits qui les damunt dites coses loam, atorguam et fermam.

Testimonis foren presents a les dites coses en Miquel Borraç asaunador et en Ferrer Busquet, juglar, vehins de la vila de Morella.”⁶⁰¹

Al mateix any, el 1385, el *notari* Jaume Martí encomana al pintor una custòdia per a esposar una relíquia amb estoig i el segell de garantia: “(...) embolquat, en segell (...)”⁶⁰²

Per un deute de Pere Ponç, el 1386, Pere Domingo traspassa a Guillem Ferrer i a Arnau Morera la quantitat de 15 florins d'or. A més, al susdit any s'escriptura una procuració atorgada pel pintor i Arnau Morera, per la qual donen poders per a cobrar dita quantitat.

En dos documents de l'any 1387 es fa referència que Guillem entrega certes quantitats per deutes. La primera, en setembre, al·ludeix al lliurament de 100 sous per la seua part. La segona, en novembre, pels capítols matrimonials fermats davant de Miquel Batlle, *notari*, Domènec Amella i Maria, la seua muller, van rebre 200 sous a compte de les 15 lliures que els devia.

Al següent any, el 1388, concretament el 21 gener, a la ciutat de Morella queden documentats els capítols efectuats entre Bernat Ros, veí de la vila, per voluntat del testament de Pere Ros, difunt i en consentiment dels *jurats* d'aquella, i Guillem Ferrer, perquè amb els diners que havia deixat el difunt es confeccione un retaule destinat a l'hospital de Sant Nicolau, baix l'advocació del dit sant. El total del preu per la facturació és de 1.600 sous reials de València, que el pintor rebrà en quatre pagues.

“Conoxeran tots com yo, en Bernat Ros, vehí de la vila de Morella, donador et departidor de la ànima, testament e derrera volentat de l'honorat en Père Ros, defunct, de volentat et exprés consentiment dels honrats en Matheu Çavayll, jurats de la dita vila de Morella, scientment et de certa sciència, de aquells duy milia sous reals de València que'l dit defunct havie lexats en son testament per fer una joya a l'espital de Sent Nicolau de la dita vila, do a fer a vós senyor en Guillem Ferrer, pintor, pintor, vehí semblantment de la dita vila, és a saber, hun retaule lo qual age de amplea XVI palms et altres XVI palms de altea et la peça de en mig XX palms, però en la altea és entès lo banch hon a ésser miges ymages, segons és en lo retaule de sent Agostí lo qual és en la església de santa Maria de la dita vila de Morella. (...)” Se-[+]-nyal d'en Guillem Ferrer, pintor desús dit, qui les dites coses loam, atorguam et fermam

Testimonis foren a les dites coses presents en Miquel Barreda, savi en dret, e en Bernat Tamarit, vehins de la vila de Morella.”⁶⁰³

Al document del mes d'agost del 1388 es canvia d'assumpte. En aquest el pintor actua com a testimoni en un acte notarial.

En el decurs del dit any, el 1388, l'1 de setembre queda documentada l'obligació contraeta per Bernat Ros, com a curador de Pericó Ros, fill i hereu del difunt Pere Ros, per a garantir a Guillem Ferrer el pagament de 80 lliures amb l'arrendament d'un predi⁶⁰⁴; i un cup,⁶⁰⁵ les quals li devia per la confecció del retaule encarregat en gener, destinat a

⁶⁰¹ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 76 i 77, doc. II; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 275 i 276, doc. 452; Mocholí, 2009, pp. 358 i 359.

⁶⁰² AEMorella. *Protocol Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 23; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 277, doc. 457; Mocholí, 2009, p. 359.

⁶⁰³ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 77- 79, doc. III; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 300-301, doc. 507; Mocholí, 2009, p. 359.

⁶⁰⁴ Heretat, solar o possessió immoble, sobretot la situada en el camp. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

⁶⁰⁵ Edifici separat on s'elabora el vi. *Diccionari valencià escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

l'església de l'hospital de Sant Nicolau de Morella. La vídua de Pere Ros, Guillamona, renuncia l'usdefruit de la terra amb les parets que ho té arrendat al pintor.

“(...) en pagua et solució de les LXXX lliures de diners reals que yo dit en Bernat Ros so obliguat a vos senyor en Guillem Ferer, pintor vehí de la vila de Morella, present per lo fahiment de hun retaule que vos fets a la església de sent Nicolau del spital de la vila (...).”⁶⁰⁶

Amb el següent document tornem a tenir notícies sobre encàrrecs que va rebre el pintor. En novembre del mateix any, el 1388, va signar àpoca, en la qual reconeix haver rebut d'Arnau Morera, *síndic* i *clavari* de Morella, 980 sous i 10 diners, per daurar i pintar el retaule de Santa Maria, a més d'altres treballs relacionats amb el seu ofici.

“Conexeran tots com yo en Guillem Ferrer, pintor, vehí de la vila de Morella, confés haver aüts et comptan reebuts de l'honrat n'Arnau Morera, síndich, procurador et clavari de la dita vila DCCC LXXX sous reals de València per rahó de pintar, daurar et arrear les colones que són davant l'altar de santa Maria, et LXXIII sous, IIII dineres lo qual me restaven pagar de fer lo reetaule de Santa Maria, et XVIII sous per los arreus et pintures que fiu a la campaneta qui és en la Sala del Consell, et VII sous per les senyals que fiu o pintí reals per al monument de la solemnitat que s feu de la morta del senyor rey en Pere, de bona meòria, et dos sous, VI diners que costaren tres fulles per obs del dit monument. (...)” Açó fon feyt en Morella a VII dies del mes de noembre *anno a Nativitate Domini millessimo CCC° LXXX° VIII*. Se-[+]-nyal d'en Geuillem Ferrer, desús dit, qui les dites coses lou, atorch et ferm.

Testimonis foren presents a les dites coses Guiamó Mars en Ferrer Tallada, manyans, vehins de Morella.”⁶⁰⁷

Les següents referències documentals són de tres anys després. Des de 1391 fins 1393 apareix en actes notarials com a testimoni en certs documents i com *administrador*: “(...) dels pobres vergonyants(...)”⁶⁰⁸

Els tres següents documents donen referència dels encàrrecs rebuts pel pintor, per part de la població d'Ares. D'aquests es pot deduir que dita població estaria en un bon moment econòmic, ja que s'encomanen fer diversos retaules sota distintes advocacions. Al 1395, al mes de maig, se li paga una primera quantitat de 1.455 sous per la confecció d'un retaule sota l'advocació de Santa Maria, destinat a l'església de la vila, que havia contractat la universitat- corporació, comunitat veïnal o professional- del dit lloc:

“Com yo, Guillem Ferrer, pintor, vehín de Morela, (...) hun retaule que yo a vós per manament de la universitat del dit loch, d'Arres fiu de madona senta Maria en la sglésia del dit loch d'Arres (...).

Testimonis, Domingo Guerau e Johan Tolosa, asaunadors de Morela.”⁶⁰⁹

L'àpoca atorgada pel pintor als susdits mes i any, el 1395, notifica la quantitat que va rebre, 880 sous reals de València, dels *jurats* d'Ares, per la confecció de dos retaules, un baix l'advocació de sant Antoni i l'altre de sant Miquel per a la mateixa població.

⁶⁰⁶ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 79 i 80, doc. IV; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 308, doc. 522; Mocholí, 2009, p. 360.

⁶⁰⁷ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 81 i 82, doc. VI; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 313 i 314, doc. 536; Mocholí, 2009, p. 360.

⁶⁰⁸ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 25; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 348, doc. 592; p. 358, doc. 620; p. 377, doc. 650; Mocholí, 2009, p. 360.

⁶⁰⁹ AEMorella. *Protocol d' Antoni Cerdà*, (major).

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 82, doc. VII; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 385, doc. 676; Mocholí, 2009, p. 361.

Els jurats eren Domènec Munter i Joan Mata, els quals estaven com a tals en l'any 1383, pel que deduïm que l'encàrrec es feria al susdit any.

“Com yo, Guillem Ferrer, pintor, vehín de Morela, (...) és a saber D CCC LXXX sous reals de València per rahón de dos retaules que s'fiu de sent Anthoni e de sent Miquel, (...).

Testes up supra.”⁶¹⁰

De la mateixa data és una tercera època, en la que igualment reconeix que ha rebut 880 sous dels jurats del lloc d'Ares, per la confecció d'altre retaule, sota l'advocació de santa Bàrbara, contractat amb universitat d'Ares del Maestrat a l'any 1387.

“Com yo, Guillem Ferrer, pintor, vehín de Morela (...) DCCC LXXX sous reals de València per rahón de hun retaule que yo a vosaltres en nom de la dita universitat vos fiu de la invocació de senta Barbera. (...).

Testes up supra.”⁶¹¹

Als anys 1395, 1397, 1399 i 1402 el pintor està present en diversos actes notariais. Respectivament, actua com a testimoni en certa documentació, com a administrador de l'hospital Nou de la Trinitat i Sant Antoni, com a fiador d'un cens i, finalment, confereix poders en cert document.

Pel següent document es coneix que el pintor que ens ocupa, veí de Morella, que fins ara havia rebut encàrrecs per a diverses viles del Maestrat (Castelló), les comandes que rep a partir d'ara s'estenen per altres poblacions, en el cas següent a Aragó. L'any 1404 atorga època, per la qual reconeix que Domènec Ferrer, *síndic* del lloc de Rafels, enclavat a la comarca del riu Matarranya (Aragó), li havia donat 38 florins, dels 130 que li devia per la confecció d'un retaule.

“(...) trenta e huyt florins per rahó de aquell C XXX florins, los quals me ha a dar lo dit loch per rahó de hun retaule que y faç et cetera (...).”⁶¹²

En l'època datada a l'any 1405, Guillem Ferrer va reconèixer que per mans de Joan Moralla, *frare*, havia rebut de Maria, veïna de Tortosa i germana de Vicent Fullea, *notari*, la quantitat de 20 florins d'or, dels 40 que li devia per la confecció d'un retaule. No està el document del contracte, però per l'època se sap que la persona que l'encomana és una veïna de la ciutat de Tortosa, per la qual cosa es confirma pel susdit més en d'alt, que el treball d'aquest pintor s'estén vers altres parts de la Corona d'Aragó, en aquest cas a Catalunya.

“*Die lune XX, ianuarii dicti anni M CCCC quinti*. En Guillem Ferrer, pintor, vehí de Morella, confese haver hauts e reebuts de la dona Maria, germana de Vicent Fullea, notari, veïna de Tortosa, vint florins d'or comuns, et cetera, de aquells XL florins, los quals li ha a donar per rahó de hun retaule que ha a fer a la dita dona, et cetera. Perque renuncie, et cetera, los quals XX florins confese haver rebuts per mans de frare Johan Moralla.

Testimonis en Guiamo de Rius, texidor, e Miquel Spasa, manyà.”⁶¹³

⁶¹⁰ AEMorella. *Protocol d'Antoni Cerdà*, (major).

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 83, doc. VIII; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 386, doc. 677; Mocholí, 2009, p. 361.

⁶¹¹ AEMorella. *Protocol d'Antoni Cerdà* (major).

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 83, doc. IX; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 386, doc. 678; Mocholí, 2009, p. 361.

⁶¹² AEMorella. *Protocol de Juan Grau*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 89; Mocholí, 2009, p. 361.

⁶¹³ AEMorella. *Protocol de Joan Guerau*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 90, doc. XIV; Mocholí, 2009, p. 362.

Les notícies que hi ha a continuació del pintor, corresponen a actes notariais de la seua dona. El 17 de febrer del 1405 queda registrat que Mestreta, filla de Pere Mestre, hisendat d'Albocàsser, nombra hereu de tots els seus béns a Miquel, fill del matrimoni, i al seu marit li dona la quantitat de 500 sous. Al mes de juny del mateix any, es féu l'atorgament del testament mancomunat del matrimoni, en el que deixen els seus béns al seu fill Miquel, reservant-se l'usdefruit el cònjuge supervivent. El dia 30 de juny es publica el testament.

A l'any 1405 es registra una l'altra època de la universitat de Ràfels. En aquesta Guillem Ferrer reconeix que li havien donat 130 florins d'or comú d'Aragó, per raó del retaule que havia confeccionat baix la invocació de la Verge Maria. El més segur és que aquest s'encomanaria per l'altar major de l'església, la qual està dedicada a la nostra Senyora de l'Assumpció. Aquesta església és de construcció gòtica, iniciada a mitjans del segle XIV. És al mateix any, el 1405, segons època signada pel pintor, quan es féu finible el deute pel treball de pintar el retaule.

“Die mercurii XVIII mensis novembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o quinto.

Ego, Guillelmus Ferrer, pictator, vicinus ville Morella, scienter et consulte, confiteor me habuisse et recepissem a vobis, Petro d'Esturpi et Bernardo Cardona, iuratis anno presenti loci de Rafals, absentibus ut presentibus, et a vobis Dominico Ferrer, vicino dicti loci, presenti, ut sindaco universitatis dicti loci de Rafals, centum XXX florins auri comunis Aragonum, quos michi teneabatur dare dicta universitas ratione cuiusdam retabuli quem feci sive facio dicto loco sub invocatione sancte Virginis Marie pretio ditorum CXXX florenorum, comprensis tamen in presenti apocha omnibus aliis apochis et albaranis ratione ditorum CXXX florenorum aut partis eorum per me factis et concessis, cum ipsos in diversis solutionibus a dicta universitate habui et recepi, et cetera.

Testes huius rei sunt discreti Anthonius Carcases et Iacobus Monçó, minor dierum, notarii ville Morella.”⁶¹⁴

De nou gràcies a una època, que no pel contracte, se sap d'un altre encàrrec perquè el pintor que ens ocupa confeccione un retaule. A l'any 1406 reconeix haver rebut de Domènec Vernet, jurat d'Arenys, 20 florins d'or, més una quantitat proporcional produïda per la baixada del preu del florí, amb motiu de la factura d'un retaule, destinat al sudit lloc. A l'època no diu de quina població d'Arenys és tracta, així que ens trobem ambdós possibles. Està la d'Arenys de Mar, en la que els orígens es remunten al segle XIV, quan un grup de pescadors de Sant Martí d'Arenys (l'actual Arenys de Munt) s'establí en la costa i que un segle més tard, per la importància adquirida per la població d'aquest barri mariner, féu que s'erigira l'església de Santa Maria, per la qual cosa cap la possibilitat que l'encàrrec fóra per aquesta església. Però no es pot rebutjar la hipòtesi que fóra la població d'Arenys de Lledó o de Matarranya, situada en la franja fronterera de les comunitats d'Aragó i Catalunya, per tant envoltada, fins al dia de hui, en lluites territorials. Del seu patrimoni queda el convent dels segles XIV-XV, actualment malmès. Nosaltres creiem que es tracta d'aquesta última població, situada a la mateixa comarca que altres, com la de Ràfels, a la que també facturarà un retaule.

“Die sabbati, XXII^a madii dicti anni M^oCCCC^o sexti.

En Guillem Ferrer, pintor, vehí de Morella, confese haver hauts d'en Domingo Vernet, jurat en l'any present del loch d'Arenys, XX florins d'or de aquella quantitat, la qual li ha a donar la universitat del dit loch per rahon de hun retaule que faç al dit loch, dels quals XX florins ha fallit per ço com minvés de pes VII sous, IX diners, dels quals VII sous IX diners me havets dats vós dit en

⁶¹⁴ AEMorella. *Protocol de Joan Guerau*.

Sánchez Gosalbo, 1943, pp. 90 i 91; Mocholí, 2009, p. 362; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 117, doc. 225.

Domingo, V sous, IX diners axí que·m restem encara, tro a XX florins de pes, II sous. Perquè axí és la veritat faç-vos fer la present època, *et cetera*. Renuncie, *et cetera*.

Testimonis, en Guillem Bonares e en Jacme Monçó, notaris.”⁶¹⁵

En la documentació de l'any 1407, queda registrada una entrega, per part del pintor, a l'*administrador* del bací dels pobres vergonyants, per un cens impost en l'any 1369 i la venda d'unes terres.

Cinc anys separen el darrer document fins el següent de l'any 1412. Guillem Ferrer, ara vidu, casa en segones noces amb Violant, vídua de Bernat Beneyto. Aquesta nova situació comporta que es redacte el testament mancomunat entre Violant, Guillem Ferrer i Miguel, fill seu, instituint-se com a hereus universals recíprocament i deixant el llegat a arbitri del supervivent. Per últim, en octubre s'escriptura el codicil testamentari.

En setembre de l'any 1414 el pintor atorga testament, en el que nomena marmessors del mateix a Joan Grau, *notari*, fra Ramon Ulldemolins, conventual del monestir de Sant Francesc, i a Violant, muller seua, elegeix sepultura al cementeri del convent, a la clausura, davant de la Sala Capitular i llega 14 lliures a Pere Serra. El dia 19 de setembre del dit any, Guillem Ferrer feu codicil manant entregar 10 florins a fra Ramon Ulldemolins.

Al mes d'octubre del darrer any, 1414, el pintor i Violant, muller seua, apareixen en cert acte notarial. Al mateix mes i any, Violant, cobra certa quantitat. El dia 4 de desembre va estar present com a testimoni en cert document.

El 1415 Guillem Ferrer féu donació, davant del *notari* Domènec Ros, de la meitat dels seus béns als frares franciscans de Morella.

A la ciutat de Morella, al mes d'abril de l'any 1415, es documenta el reconeixement de deute atorgat pel pintor, que confessa deure 2 florins i mig a la universitat de Traiguera, per una creu que va deixar inacabada, destinada a l'església del dit lloc.

“Eodem die et anno.

Guillem Ferrer, pintor vey de Morella, confes deure als jurats de Trayguera, absents, et a·n Guimó Forner, síndich de Trayguera, present, dos florins e mig per senyal que prestàs a una creu de fusta a obs de la sglésia del ditch loch et no la he feta. Renunciu, *et cetera*. A pagar d'ací a hun any continuament comptador ab restitució de messions *et cetera*. Oblich, *et cetera*.

Testes proxime scriptis. (Bartolomé Martí, carnicer i Pedro Martí, carnicer).”⁶¹⁶

El dia 19 de setembre de 1415, Jaume i Felip Mestre, d'Albocàsser, germans de Mestretra, primera muller, li reclamaren l'herència del seu fill Miquel, difunt, assignant-los la casa que llanda amb la de Berenguer Barceló.

Dos anys després, el 1417, el pintor revoca el llegat a Pasqual Oriol i deixa d'instituir hereva universal a la seua germana Blanca, fent usufructuaria dels seus béns a la seua muller Violant, amb l'obligació de viure a la casa i mantenir al mut Pascasio.

El següent any, el 1418, es registra la venda atorgada per Jaume Mestre, veí d'Albocàsser, i Felip Mestre, veí de Culla, hereus dels béns del seu nebot Miguel Ferrer, fill de Guillem Ferrer, difunt, a Berenguer Barceló, de la meitat de la casa que habitava el pintor, pel preu de 700 sous.

⁶¹⁵ AEMorella. *Protocol de Joan Guerau*.

Sánchez Gosalbo, 1943, p. 91 doc. XVI; Mocholí, 2009, p. 362; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 129, doc. 245.

⁶¹⁶ AEMorella. *Protocol de Joan Guerau*.

Sánchez Gosalbo, 1943, pp. 99 i 100; Mocholí, 2009, p. 363; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 365, doc. 712.

Finalment a la documentació de Guillem Ferrer consta ja difunt. El document de l'any 1424 fa referència a l'atorgament d'una venda per part de la seua vídua, Violant.

La documentació fins ara exhumada de Guillem Ferrer no informa si existeix parentiu amb els també pintors Berenguer Ferrer (1407), Bernat Ferrer (1419-1423), Bartomeu Ferrer (1413), Domènec Ferrer (1436), Jaume Ferrer (1431) Joan Ferrer (1239). En quant a Miquel Ferrer (1396-1417), se sap que Guillem tenia un fill amb el nom de Miquel pels documents de l'any 1405 i 1415 que li pertanyen, per la qual cosa creiem que es tracte del mateix.

FERRER, Jaume (1392, València)

Pedrapiquier.

Entre altres menestrals documentats, comptem amb el pedrapiquier Jaume Ferrer, que es va encarregar de realitzar la volta del Pes Real.⁶¹⁷

FERRER, Jaume (1431, València)

Pintor.

Hi ha notícies Jaume Ferrer gràcies a l'època que atorga, per la qual reconeix que Valensa i Pere Martí li havien pagat 60 lliures, amb motiu dels interessos de cert préstec.

Fins ara no hi ha documentació que confirme que Jaume Ferrer tinga parentiu amb els pintors del mateix cognom com Berenguer Ferrer (1407), Bernat Ferrer (1419-1423), Bartomeu Ferrer (1413), Domènec Ferrer (1436), Guillem Ferrer (1372-1424), Joan Ferrer (1239) i Miquel Ferrer (1396-1417).

FERRER, Joan (1239, València)

Pintor.

Joan Ferrer seria, després de la Reconquesta, un dels primers pintors vinguts al Regne de València per a establir-se en la ciutat. En la reconquesta de les terres valencianes el rei Jaume I repartí, entre els homes que l'acompanyaven, aquelles terres que foren conquerides. D'aquells repartiments quedà constància documental al "Llibre del Repartiment", estan, entre altres, el pintor Joan Ferrer.

“[f. 42]

In vico Daroce, incipimus ad portam de Bebalbarac.

[f. 44]

Da (Juannes) Ferrer, pintor, domos Mahomat Abenabdallaziz.

(Joan) Ferrer Pintor: cases de Mahomat Abenabdallaziz.”⁶¹⁸

FERRER, Miquel (1396-1417, València)

Pintor.

La primera notícia de Miquel Ferrer és del 1396. Al dit any, Joan Llätzer i Bartomeu Avellà, ambdós pintors, com a marmessors del testament de Guillem March, li atorgaren poders.

⁶¹⁷ Sanchis i Sivera, J.: “Maestros y lapicidadas valencianos en la edad media”. *Archivo de Arte Valenciano*, 1925. p. 26.

⁶¹⁸ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 3, f. 44.

Llibre del Repartiment, any 1979, pp. 382 i 386, assentament 3.625.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 28, doc. 4; Mocholí, 2009, p. 366.

El següent document, de l'any 1404, al·ludeix a l'obligació contreta davant el justícia dels CCC sous, en la qual el pintor havia de pagar a Bernat Godall, *corredor d'orella*, la quantitat de 29 sous i 6 diners.

“En Miquel Ferer, pintor, stá a les caxers, voluntàriament, se obligà donar e pagar a n Bernat Godal, corredor d'orella, present XXIX sous VI diners, los quals li promet pagar per en Miquel Nocolau, los quals li deuia aquell pagar per tot lo mes de octubre primer vinient.”⁶¹⁹

Des de l'any 1404 fins 1417 hi ha un buit documental. En aquest darrer any, el 1417, Miquel Ferrer apareix com a testimoni en cert acte notarial.

No se sap pels documents de Miquel Ferrer si existeix parentiu amb els pintors Berenguer Ferrer (1407), Bernat Ferrer (1419-1423), Bartomeu Ferrer (1413), Domènec Ferrer (1436), Guillem Ferrer (1372-1424), Jaume Ferrer (1431) i Joan Ferrer (1239).

FERRI, Guillem (València, 1395-1401)

Pintor.

D'aquest pintor, nascut a Riola, a la diòcesi de València, hi ha notícia pel contracte de servei entre ell i el pintor Pere Nicolau. El document del mes d'octubre de 1395, ens acosta a la part professional de Pere Nicolau. Pel contingut es dedueix que aquest pintor estava ja consolidat en el seu ofici, a més de tenir un obrador, pel que necessitava dels serveis d'altres, motiu pel que creiem que contracta a Guillem Ferri, nascut a Riola, població de la diòcesi de València, per a aprendre l'ofici. Dit contracte es féu pel temps de dos anys, procurant-li la manutenció i un sou de 36 florins d'or: “(...) ad addiscendum dictum vestrum officium pictorie hinc ad duos annos proxime venturos (...)”⁶²⁰

Després de sis anys, esta documentat, el 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques per embellir i millorar la ciutat, originant unes despeses, les quals foren anotades als llibres de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Guillem Ferri i el seu *mosso* Diaguó, els quals reberen diverses pagues.

“62r Iesus .(...).

Ítem, doní e paguí a Diaguó, moço d'en Guillem Ferri, pintor per XVIII jorns, a raó de IIII sous, VI diners per dia, fan: I lliura, XVIIIII sous, VI diners.

(...).

62v.

Ítem, doní e paguí a en Guillem Ferri, pintor per V jorns, a raó de IIII sous, VI diners per dia, fan: I lliura, I sous, VI diners.

(...).”⁶²¹

FERRIOL, Guillem (1419-1423, València)⁶²²

Pintor.

Guillem Ferriol queda documentat, el 1419, per la seua actuació com a testimoni en cert document.

En juny del 1423, Guillem, junt amb els també pintors Andreu i Jaume Estopinyà, actuaren com a marmessors i procuradors dels fills de Francesc Satorra.

⁶¹⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 27, mà 12.

Cerveró, 1963, p. 99; Mocholí, 2009, p. 367.

⁶²⁰ ACV. *Volum*, núm. 3.655.

Cerveró, 1963, p. 136; Mocholí, 2009, Op. Cit.: *Estudi dels documents...*

⁶²¹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 127 i 128; Mocholí, 2009, p. 368.

⁶²² No descartem que aquest pintor siga el mateix documentat abans, Guillem Ferri, (1395-1401).

“(…).

Testes huius rei sunt discretus Bernardus Falcó, notarius, et Guillelmus Ferriol, pictor, cives Valentie.”⁶²³

Aquest pintor, a l'igual que altres, compta amb poca documentació, la qual cosa no ens permet esbrinar res més de la seua vida personal o professional.

FIGUERA,⁶²⁴ (1386, València)

Pintor.

Obra: coberta, permòdols, entrades capella del Palau del Reial.

Els tres documents, tot ells de l'any 1386, donen referència del pintor en Figuera. Són pagaments per diversos treballs que es van fer a l'obra del Reial⁶²⁵ de València. En febrer cobra 220 sous, preu per pintar dos cobertes de fusta i de rajola i jaspiar uns permòdols.

“Ítem, doní a·n Figuera, pintor, que ha pintat d'azarco II cubertes de fusta e de rajola e los permòdols gaspiats. A n'í àpoca en poder de Ramon Dalmau CCXX sous [taxat “XX florins”].”⁶²⁶

Al mes de març se li paga a en Bonet, *mestre* de la dita obra, 5 sous per fer el bastiment a en Figuera, pintor de la capella.

Per últim, en Figuera, rebé 9 florins pels treballs de pintar la coberta, els permòdols i les entrades de la capella:

“Ítem, doní a·n Figuera, pintor, per pintar la cuberta de la capella e los permòdols e pintar la biga e les lantree e la copada.....IX florins.”⁶²⁷

FIGUERES, Berenguer (1390, València)

Pintor.

Creiem que Berenguer Figueres, siga el mateix que el pintor en Figuera (1386) per ser contemporanis en el temps. Els documents d'aquell, registrats en desembre del 1390, notifiquen que va pagar a la seua dona, Caterina, el deute pel dot rebut. Primerament li paga 17 lliures i mitja de complement de les 60 lliures, les quals va rebre de la seua dot. Després li feu restitució del dot venent-li 50 sous de violari pel preu de 17 lliures i mitja, per a cobrir part del deute, signant àpoca per aquesta última operació, finalment la seua muller reconeix el deute, com a part de la seua restitució dotal, que ascendeix a 60 lliures.

⁶²³ APPV. *Notal de Bartomeu de la Mata*, núm. 68.

Alcalalí, 1897, p. 121; Sanchis i Sivera, 1930, p. 312; 1914, p. 53; 1929, p. 27; 1930, p. 89; Mocholí, 2009, p. 369; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 521, doc. 951.

⁶²⁴ Malgrat els documents no apareix el nom.

⁶²⁵ S'entén que es tracta del Palau Reial o del Rahal. El seu nom prové de l'àrab rahal (casa de camp) o del castellanitzat “Reial”. Aquest Palau va ser la residència dels reis a València. Avui no existeix, doncs fou destruït quan la invasió francesa. Luis Arcienaga García,: “Construcciones, usos y visiones del palacio del Real de Valencia bajo los Austrias”, *Ars Longa* num. 14-15, any 2005, pp. 129-1674, D. Història de l'Art, U. de València. “El palacio del Real se erigió hasta comienzo del siglo XIX fuera de los muros de la ciudad de Valencia, en la parte de los actuales jardines de Viveros que se comunican con aquella por el puente del Real. Se trataba de una construcción de origen musulmán, que desde la conquista cristiana de 1238 se fue transformando atendiendo a las exigencias residenciales y representativas de los que la habitaron regularmente, así como de los virreyes, sus representantes o procuradores en el reino, hasta que ha mediados del XVI fueron personas más proximas al Monarca, y desde entonces personas del estamento nobiliario con aspiraciones.”

⁶²⁶ ARV. *Mestre Racional*, núm. 9.202.

Mocholí, 2009, p. 370.

⁶²⁷ ARV. *Mestre Racional*, núm. 9.202.

Mocholí, 2009, p. 370.

“Iamdictus die et anno. Caterina, uxor Berengarii Figueres, pictoris et vicini civitatis Valencie, attendens et recognoscens vos, dictum Berengarium Figueres, virum meum, pro pacca et solucione mihi fienda de sexaginta libris, monete regalium Valencie, per vos receptis in dote et pro dote mea (...).”⁶²⁸

Finalment, el dia 10 desembre el pintor apareix encapçalant un document quedant la resta en blanc.

FILLOL, Jaume (1417-1462, València)

Pintor reial i perpunter.

Obra: escuts, senyals, escambells, penó, ornaments, creu del Grau, parts tendes reials i altres treballs.

La primera notícia sobre aquest pintor està documentada a l'any 1417. En setembre actua com a testimoni en la procuració que va fer el també pintor Francesc Vidal.

Després d'un buit de disset anys, a l'any 1434 de nou hi ha referència documental del pintor. Aquesta s'inicia en abril pel pagament, efectuat per l'*administrador* de la Clavaria Comuna de València, a ell i a Berenguer Mateu, també pintor, els quals cobraren 29 lliures i 9 sous, per fer les dauradures (capa d'or) i forro a cent dotze escuts amb les armes de la ciutat, a més de cent-dotze escuts amb les armes de l'infant, per a col·locar-les en un drap que la ciutat a donat a la seu de València amb motiu de la commemoració de la mort de l'infant Pedro: “(...) un drap daur blanc lo qual per la dita ciutat és stat donat a la Seu en lo dia qu'és celebra la comemoració de la mort de l'infant don Pedro.”⁶²⁹

Tres anys després, el 1437, Jaume Fillol atorga àpoca, per la qual rep de la Batlia del Regne de València certa quantitat taxada pel pintor Gonçal Sarrià, amb motiu dels treballs efectuats en dos senyals, destinades al portal major del Palau del Reial de València.

“Die sabbati VIII^a febroarii anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXXVII°”

En Jacme Filoll, pintor de la ciutat de València, ferma àpoca a l'honorable batle general, que per mans d'en Miquel Mercader, et cetera, ha reebuts huytanta huyt sous reyal de València, per rahó de pintar e acabar axí ab argent, colors, fulla de stany, vernic e olí de linós dos senyals, çò és la hú de armes de Aragó e l'atre de armes de Aragó e de Sicilia, damunt lo portal major del Reyal del senyor de la dita ciutat. E los quals huytanta huyt sous li són stats intrats per en Goncalbo Sarrià, pintor de València, merexer aquells per la dita rahó et cetera. Presents testimonis foren a les dites coses lo discret en Salvador Piquer, notari e en Jacme Martí, verguer de la batlia general, comorants en València.

Sia a tots manifesta cosa, que yo en Jacme Filoll, pintor de la ciutat de València, scientment e de grat, confés e en veritat regonech a vos honorable micer Johan Mercader, et cetera, que havets donats e pagats en comptan a la mia volentat, per mans d'en Miquel Mercader, guardia, et cetera, huytanta huyt sous reyal de València, los quals me són stats tatxats per en Goncalbo Sarrià, pintor de la dita ciutat yo merexer aquells e deure-me ésser donats e pagats per salari e treballs meus de pintar e acabar axí de or, argent, colors, fulla d'estany, vernic e olí de linós, dos senyals reyal grans damunt lo portal major del dit Reyal, la hú ab les armes steses d'Aragó e l'altre ab les armes d'Aragó e de Sicilia, com en fer aquells ab ma mesió e despesa, al qual dit en Goncalbo Sarrià fon per vos acomanat que·m tatxas que·m merexia e devia haver de pintar, fer e acabar los dits dos senyals, segons dit és dessús. E com axí stiga en veritat, faç·vos fer per lo notari dejús scrit la present àpoca de paga. Fon fet acò en València a nou dies de febrer en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCCC XXXVII. Se-[+]-nyal de mi en Jacme Filoll, dessús dit, qui açò atorch e ferm.”⁶³⁰

⁶²⁸ ARV. *Notal d'Alfons Ferrer*, núm. 2.905, mà 3.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 345, doc. 584; Mocholí, 2009, p. 371.

⁶²⁹ AMV. *Clavaria Comuna*, núm. 157.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 44 i 45; 1930, pp. 106 i 107; Mocholí, 2009, p. 372.

⁶³⁰ ARV. *Registre d'Apoques de la Batlia*, núm. 45, f. 618v.

El 21 de març del darrer any, el 1437, de nou atorga època pel reconeixement d'haver rebut de la Batlia del Regne de València certa quantitat, per pintar dotze escambells (tamboret de poca alçada) per al palau Reial.

“(…) per dotze scabells nous que ha pintat ab senyal reyal per obs del Rey del senyor rei (...)”⁶³¹

En maig hi ha una tercera època atorgada pel dit pintor,-en aquest document se li esmenta amb l'ofici de “perpunter”- per la qual va rebre certa quantitat pels materials emprats en la cambra de la tenda reial.

“(…) per VI liures aygua cuyta, VIII liures vernís, dues onses de çafrà per obs de colar, envernçar e çafranar la cambra de la tenda real.”⁶³²

Del mateix mes i any és l'època signada per Jaume Fillol, per diversos treballs efectuats en una de les tendes reals, entre ells, el pintar quatre escuts amb les armes d'Aragó, dos amb les de Sicília i dos més amb les armes de Nàpols.

“(…) pintar e obrar de colors lo pal e tallador de la tenda segona nova [...] en los quals són stat pintats huyt senyals daurats d'or fi, çò és, IIII de les armes d'Arago, dues de les de Sicília e dues de les de Nàpols e sembrats les cayres dels dits pal e tallador de or fi en llibres y sitis perillosos.”⁶³³

De l'any 1438, al mes de juliol i setembre estan documentat els pagaments, efectuats per la Clavaria Comuna de València, als pintors Jaume Fillol i Berenguer Mateu, els quals cobraren per la confecció de dos penons, un per a la vila de Paterna i altre destinat a la Pobra de Benaguasil.

“(…) per hun penó que és stat donat per a la lança que dóna lo dia de sent Pere a correr en la vila de Paterna (...)”⁶³⁴

De novembre és l'època per la qual el pintor confessa que Jaume Avellà, *prevere*, *ecònom* de la seu de València, com a marmessor del testament de Pere Romeu, *canonge* d'aquella i Isabel, muller de Nicolau de Santafe, hereu de Pere Romeu, li ha pagat 21 lliura, 6 sous i 8 diners, per treballs de pintar els ornaments i els escuts del difunt. Féu de testimoni al susdit document el pintor Bartomeu Pomar.

“Iacobus Fillol, pictor, civis Valencie, scienter confiteor vobis venerabilis Iacobo Avella, presbitero, domerio Sedis Valencie, manumissori ultimi testamento honorabili Petri Romei quondam, canonici dicte Sedis et Isabelli uxori venerabili Nicolay de Sancta Fe, heredi universali bonorum prefati Petri Romei, quod solvistis michi, viginti una libra, sex solidis et octo denarios reales Valencie, michi debitis *per pintar los vidaures, brots e senyals del dit defunt d'or e colors.*

Testes rei sunt, discretus Iacobus Rubert, notari et Bartholomeus Pomar, pictor civis Valencie.”⁶³⁵

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 326 i 449; 1914, pp. 67, 74 i 75; 1929, p. 59; 1930, pp. 111 i 121; Aliaga, 1996, pp. 220 i 221, doc. 64; Mocholí, 2009, pp. 372 i 373.

⁶³¹ ARV. *Registre d'Apoques de la Batlia*, tom V.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, p. 59; 1930, p. 121; Mocholí, 2009, p. 373.

⁶³² ARV. *Registre d'Apoques de la Batlia*, tom V.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, pp. 59 i 60; 1930, pp. 121 i 122; Mocholí, 2009, p. 373.

⁶³³ ARV. *Registre d'Apoques de la Batlia*, tom V.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, p. 60; 1930, p. 122; Mocholí, 2009, p. 373.

⁶³⁴ AMV. *Clavaria Comuna*, núm. 57.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 60; 1930, p. 122; Mocholí, 2009, p. 374.

⁶³⁵ APPV. *Protocol de Joan de Caldés*, núm. 26.049.

Cerveró, 1963, pp. 99 i 100 (aquest autor no dóna número de la signatura); Mocholí, 2009, p. 374.

En febrer del 1439, el *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València efectua certs pagaments per pintar i daurar la creu del Grau, aquests realitzats pels pintors Berenguer Mateu i Jaume Fillol, rebent 220 sous els qual foren taxats pels també pintors Francesc de Sarrià, Joan Esteve i Joan Peris : “(...) per pintar e daurar la creu del Grau de la Mar doents vint sous, (...)”⁶³⁶

A l'any 1440, Jaume Fillol, que en aquest document també si li esmenta com a *perpunter*, féu atorgament d'època per haver rebut 347 sous de la Batlia del Regne de València, per diversos treballs efectuats en pintar i daurar certes parts de dos tendes reials i el material que hi havia esmerçat.

“Primerament, CX sous per lo cost de l'or fi e argent e per mes treballs de daurar dos penons, los quals han star dalt en los poms de les dos tendes del senyor rey ab les armes d'Arago e de Sicília e de Nàpols.

Ítem, CLXXXVII sous, VI diners per pintar los dos pals talladors e lo cost de or fi, argent, atzur, vermelló e guig per a les dites tendes.

Ítem, XXXIII sous per pintar lo pom, pal e tallador de la tenda barrejada, çò és blanca, blava e groga e per daurar les astes on stan los dits dos poms de les dites tendes.

Ítem, XVI sous, VI diners per tornar a daurar d'or fi brunyit entorn les vores de la clau de la cambra de fust on stava pintada la ymatge de sent Miquel la qual clau portant aquella de Çaragoca a la ciutat de València se guastaren les dites vores.”⁶³⁷

Dos anys després, en febrer de 1442, Jaume Fillol i Berenguer Mateu, també pintor, atorgaren època, per la qual reberen 17 lliures i 11 sous per pintar unes fulles de cep sobre un pany d'or imperial, destinat a la sepultura del *canonge* Pere Figuerola. A la fi de l'any, en desembre, Jaume signa època per una certa quantitat, per treballs de pintar en paper set patrons amb les armes d'Aragó i Sicília.

En maig del 1444 el *batle* del Regne de València li paga 46 sous i 4 diners, per pintar sis patrons de paper amb les armes d'Aragó i de Nàpols. Al mateix mes cobra certa quantitat per confeccionar un penó i dotze senyals de la ciutat de València per a l'ambaixada del rei.

Del següent any, gener de 1445, es el document pel que se sap que el pintor va rebre, per part del *batle* del Regne de València, 7 sous i 6 diners per la pintura d'un teixell.

Quatre anys després, en setembre de 1449 el *racional* va fer certificació, per la qual es notifica a l'*escrivà* de la sala de València, que deuen al pintor 134 sous i 6 diners, quantitat per fer un penó de trompeta. Uns dies després el *racional* novament féu certificació, notificant a l'*escrivà* el deute 466 sous, que ha de pagar al pintor que ens ocupa i a Berenguer Mateu, també pintor, però com aquest és difunt la seua part la rep son germà, Jaume Mateu, igualment d'ofici pintor.

A l'any 1451 Jaume Fillol segueix actiu. Així ho confirmen dos documents, pels quals rep, per mans de Pere Garró, *lloctinent* del *batle*, 4 sous i 8 diners per salari de pintar catorze senyals reials en costals i caixó, a més de 22 sous i 6 diners per fer tres senyals, dos d'elles grans, per al portal de l'ofici de l'honorable *mestre racional*.

A continuació tenim un interessant document sobre els treballs del pintor. Aquest, datat en juliol de 1452, ens informa que Jaume Fillol va rebre, per mans del *clavari* de les pecúnies de València, 50 sous i 7 diners, per reparar les històries que estan dalt de l'altar de la capella de la Sala i pintar d'atzur tres taules.

⁶³⁶ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, núm. d³41, f. 160.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 24, 45, 51 i 60; 1930, pp. 86, 107, 113 i 122; Mocholí, 2009, p. 374.

⁶³⁷ ARV. *Pergamins comprovants dels comptes de la Batlia*.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), pp. 449 i 450; 1929, p. 60; 1930, p. 122; Mocholí, 2009, p. 375.

En agost del susdit any, novament rep 162 sous per treballs de pintar senyals, penons i altres per a diversos llocs. La quantitat és certificada pel racional de València a l'*escrivà* de la sala.

Fins i tot, a l'any 1453 al pintor se li esmenta per l'orde, per part del Consell de la ciutat de València, de pagar a un *traginer* per portar una taula, en la qual estava la figura de sant Martí, que era a casa del pintor Jaume Mateu a la seua.

Al següent any, en febrer del 1454, el pintor signa àpoca a Dolfina, vídua de Jaume Pertusa, curadora dels seus fills, per la quantitat de 30 lliures per raó de pintar i daurar un penó, uns escuts, una cota i un sobrevesta, amb motiu de l'aniversari del difunt. Finalment, en novembre va rebre, de part de l'honorable Úrsula, vídua de Bernat Estellés, diverses quantitats pels treballs de d'haver pintat panys, a més d'un escut gran amb les armes del difunt per a la seua sepultura, aquesta ubicada en la capella de San Bernat al monestir de Santa Maria de la Mercè.

En novembre del 1456 de nou se li documenta per certs treballs dos patrons de cobriatzembles en paper, un amb les armes d'Aragó i Sicília i l'altre amb les armes d'Aragó i del Realme per als *mestres bancalers*, que havien d'obrar cinquanta d'aquells per a trametre al senyor rei al Realme de Nàpols.

Entre febrer i març del 1457, el pintor cobra 19 sous per pintar la pedra o senyal que estava damunt del portal del Palau Reial, a més d'altres 66 sous per fer-ho també a un retaule o oratori que estava posat al portal per la part de fora.

Se segueix tenint notícies de treballs del pintor pel document del 1459. En maig el *clavari* dels Diners Comuns de la ciutat de València li paga 107 lliures i 10 sous, quantitat que li era deguda per fer la bandera reial de la ciutat, doncs la que hi havia era ja molt vella.

En juliol del 1460 el *lloctinent* del *batle* general, li va pagar al pintor 26 sous i 6 diners per salari i treballs, aquests per pintar i fer de mà d'ordinació cent trenta senyals reals en paper.

De nou hi ha referència documental del seu treball. A l'any 1461 va rebre, per part del *clavari* dels Diners Comuns de València, 2 lliures, 2 sous i 6 diners per pintar la divisa reial de València en papers i torxes, la qual es va fer per anar l'ambaixador a la cort reial. En setembre cobra 4 lliures i 5 sous, quantitat que se li devia per pintar la divisa de la ciutat en papers, a més de dos penons de llança amb destinats a la Pobra de Benaguasil.

A l'any següent, el 1462, a Jaume Fillol, que va ser nomenat com a pintor reial, és substituït pel pintor Martí Girbés. En maig del mateix any també apareix en un document, però aquest pertany a la seua dona Úrsula.

Jaume Fillol es un pintor que es va prodigar en obres menors, però molt reconegut per diverses institucions, per la qual cosa el considerem important.

FINOJOSA, Joan de (1422, Xèrica)

Pintor de Xèrica.

La relació social i professional, durant el segle XV, entre jueus i cristians queda registrada en documents com el de l'any 1422. Aquest dona referència de la venda que féu Mossé el *rabí*, àlies Apatron, jueu i veí de Xèrica, a Esteban Blasco, d'Albarrassí, d'un contracte de deute, fet a Terol el 5 de desembre de l'any 1407, pel que el pintor Joan de Finojosa i Anna, la seua muller, junt amb Gil de Ruescas, *sastre* i la seua muller, devien al jueu 230 sous jaquesos.⁶³⁸

⁶³⁸ AMXèrica. *Protocol de Pere Farnós*.

FOLGUER, Bertran (1353-1354, València)

Mestre il·luminador.

En octubre de 1353, el rei Pere el Cerimoniós concedeix guiatge a Bertran Folguer, veí de València, a tota la seua família.

“Nos, Petrus, Dei gratia rex Aragonum et cetera, tenore presentis carte nostre recipimus e constituimus sub nostra speciale proteccionem, guidatico, custodia et comanda vos, magistrum Bertrandum Folguer, il·luminatorum, vicinum Valencie, necnon filios, uxorem et familiam vestram (...). Data Valencie, vicesima secunda die octobris, anno a Nativitate Domini M° CCC° L tercio. Domino rex mandavit de Magerola”⁶³⁹

El 1354, apareix documentat un *escrivà de lletra formada*, Bertran “Folguet”, en la tutoria de Teresa, filla de l’*il·luminador* Jaume Bodostonay, per la qual signa aquell, padastre seu. Nosaltres creiem que es tracta del mestre il·luminador que ens ocupa.

FONS, Llorenç de (1366-1373, València)

Pintor.

Llorenç de Fons està documentat en una època de l’any 1366, per la que reconeix haver rebut 25 sous d’Arnau Solsona, els quals li confessa deure en un document anterior.

“Die martis a XXXIX^a iunii. Noverint universi quod ego, Laurencius de Fons,⁶⁴⁰ pictor, Valencie civis, scienter confiteor et in veritate recognosco vobis, Arnaldo Solsona, civi eiusdem presentem, et vestris quod tradidistis et solvistis michi omni voluntati mee omnes illos XXV solidos regaliū Valencie, quos michi debebatis et confessus fuistis debere cum instrumento publico debite confecto in posse Alfonsi Lòpiz, notari, racione in eo contenta. Et quia rei veritas ita se habet, renunciando scienter omni excepcioni peccunie predictae non numerate ac non habite et non recepte et doli, facio inde vobis fieri per notarium subpositum presens instrumentum publicum apoc. Quod est actum Valencie, XXIX^a die iunii anno a Nativitate Domini millesimo CCC° LX° VI°. Sig[+]num Laurencii de Fons predicti, qui hec concedo et firmo.

Testes huius rei sunt Dominicus Pérez et Bartholomeus Belsi, cives Valencie.”⁶⁴¹

Per últim tenim el següent document, set anys després, el 1373, de Llorenç de Fons, que junt amb la seua muller Francesca foren condemnats pel justícia dels CCC sous, obligant-se a pagar a Martí Fuster, veí de dita ciutat, 90 sous per la compra de blat.

Pérez Martín, 1935, pp. 295 i 296; Mocholí, 2009, p. 376.

“(…) Siguió la ceca de Jaca acuñando, sustituida efímeramente por Jaime II por la de Sariñena, mucho más al sur; la moneda jaquesa circulaba en Lérida y Tortosa; finalmente, Pedro IV (1336- 1387) instaló la ceca en Zaragoza. Antes, Jaime I había intentado repetidamente alterar la moneda, a lo que se opusieron las Cortes; la conquista de Valencia y la acuñación de monedas propias de este reino le permitieron introducir vellones con ley de tres dineros o de tern (tres marcos de cobre y uno de plata); se aceptó de mala gana tal moneda, pues conocemos disposiciones que multan a quienes rehusaban recibirla, y numerosas falsificaciones de esta parva moneda. El monopolio de la moneda jaquesa quedó roto por la introducción del florin acuñado en Perpiñán por Pedro IV, aunque siguió la acuñación del vellón.” Beltrán, Pío: «Los dineros jaqueses, su evolución y su desaparición»; *Obra completa*, II, pp. 397-584 (varios artículos). Beltrán, Antonio: *XXV siglos de Numismática Española*; México, 1978.

⁶³⁹ ACA. *Registre*, núm. 896, f. 132.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 14; 1930, p. 14; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 129, doc. 215.

⁶⁴⁰ El qual està present a l’acte notarial.

⁶⁴¹ APPV. *Notal d’Andreu Sart*, núm. 929.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 3; 1930, p. 65; Cerveró, 1963, p. 101; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 205 i 206, doc. 314; Mocholí, 2009, p. 377.

FOLQUES, Jaume (1311-1322, València)

Pintor i fuster.

De Jaume Folques se sap que fou fuster i pintor pels documents referents a d'ell, però aquests no donen cap referència de la seua obra.

Entre tot el bagatge documental corresponent al pintor hi ha, primerament, de l'any 1311 un reconeixement de deute de 38 lliures a Domènec Caselles, pel preu d'una casa, la qual estava situada a la parròquia de Sant Joan.

Després està l'època de l'any 1317, per la qual el pintor reconeix que Teresa, vídua de Bernat Rovira, li havia pagat la cafissada de vinya que li va vendre.

Un any més tard, el 1318, hi ha referència del contracte matrimonial entre el pintor que ens ocupa i Margarida Caselles, filla de Pere Caselles. A més tenim la procuració atorgada per la seua muller a Domènec Caselles, *mercader* i ciutadà de València, germà seu.

El 1321 es documenta la delegació feta pel justícia a Ramon Satorre, *fuster*, i el pintor Ramon Tallada, per prendre una determinació en la qüestió que hi havia entre Jaume Folques i Ramon Fortea, curador de Bernat Amat, per la curadoria del fill de Bernat amb el pintor. En novembre del mateix any, el 1321, s'efectua el deute en la persona del pintor de 47 lliures i 6 diners, quantitat que devia a Guillem de Menorca per certa comanda.

Finalment, amb data de l'any 1322, està registrada la declaració de Joan Domínguez, *saig* de la cort, -oficial executor- que per manament del justícia civil de València, emprà a Jaume Folques un camp d'alfals.

FORNER, Bartomeu (1402-1425, Morella, València)

Pintor.

Bartomeu Forner, que fou veí de la ciutat de Morella i anys més tard habità en València, les primeres notícies que li corresponen estan datades a l'any 1402. Aquestes al·ludeixen a dos actuacions com a testimoni en certs documents, junt amb el també pintor Pere Forner.

Igualment al 1404, en gener actua com a testimoni en l'oferta del béns i posterior subhasta del mestre Marçal.

El següent any, en juliol de 1405 rep la quantitat de 91 sous i 10 diners per part del *llaurador* Joan Castellanes, per ser el curador assignat per la cort civil de Joan Roig, fill i hereu del notari Guillem Roig, deguda de pensions de violari.

Des del darrer any fins 1408 res més se sap del pintor. En maig està documentat pel deute que contrau amb Antoni Garí, que li ha promès pagar pel pintor Gabriel Riera. És en aquest any, el 1408, quan se li reconeix com a ciutadà de València. Ho confirma l'obligació contreta, davant del justícia dels CCC sous, pel deute que havia de pagar a Joan Pinyol, *paraire*, per una peça de drap.

“En Bertomeu Forner, pintor ciutadà de Valencia, voluntàriament se obliga en donar e pagar a-n Johan Pinyol, absent, vint sous reals de València, restants de major cantitat per preu de una peça de drap, que d'aquell havia comprada haüda e reebuda. Pagar d'ací a hun mes primervinent sots pena del quart.”⁶⁴²

Vora cinc anys separen des d'aquest últim document fins el següent. És a l'any 1413 quan es té alguna referència documental de Bartomeu Forner per establir certs censos, a més que treballava a la ciutat de València.

⁶⁴² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 13.

Cerveró, 1963, p. 101; Mocholí, 2009, p. 379; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 196, doc. 397.

En març del susdit any, el 1413, es documenta la venda d'un recens de 91 sous i 8 diners feta pel pintor, com a curador de Joan Roig, al *mestre obrer* Guillem Fraga, per 100 florins.

“Die sabbati, IIII mensis martii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXIII^o.

Bartholomeus Forner pictor, civis Valentie, curator datus et assignatus per honorabilis iustitie civilem civitatis Valentie, persona et bonis Iohanes Roig filii et heredis discreti Guillelmi Roig, quondam notarii et cives Valentie, (...).

Testes, discreti Bernardus de Frexenetio et Girardus de Ponte, notarius, civis Valentie.”⁶⁴³

En juliol del 1415 atorga procuració com a curador de Joan Roig, fill i hereu del *notari* Guillem Roig, a Aguiló Fuster, *prevere*.

A l'any 1418, està de testimoni en dos documents. El primer, en febrer, pel lliurament d'unes robes fetes per Roderic de Benvides, *oripeller*, a Joan Sànxez i el segon, en novembre, pel testament d'Antoni Cellers, *mariner*, ciutadà de València, en el que diu conèixer-lo.

“(…).

Testes huic testamento fuerunt vocati et per dictum testatorem rogati Iohannes Cabanes, Iohannes Garcia, marinerii et Bartholomeus Forner, pictor, civis Valentie, qui dixerunt se cognoscere dictum testatorem et ego, notarius subscriptus, noscho ipsum.”⁶⁴⁴

Al mes d'abril del 1419, actua com a testimoni del testament del ciutadà Joan Cabanes.

Tres anys després, al 1422, el pintor Bartomeu Forner, actua com a testimoni en un nomenament d'àrbitres per certa qüestió.

“(…).

Testes, honorabilis Nicholaus de Vallaura et discretus Anthonius Domingo, notarius, civis Valentie et firme dicte honorabili Iacobi Pelegrí stanti facte, dictus Anthonius Domingo, notarius et Berthomeus Forner, pictor cives Valentie.”⁶⁴⁵

Finalment, el 1425 Bartomeu Forner apareix documentat per la venda que efectua, junt amb la seua muller Guillamoneta, a Mateu Fenollosa de la meitat d'una casa situada al carrer de la Fira, a Sant Mateu, que afronta amb la casa dels hereus del pintor Pere Forner.

Fins i tot no haver cap document que ho confirme, potser que existisca parentiu entre Bartomeu Forner i el també pintor Pere Forner (1396-1425), aquest fill de Guillem Forner, *agricultor*.

FORNER, Pere (1396-1425, Sant Mateu, les Coves de Vinromà, Morella)

Pintor.

Obra: retaules.

Pere Forner, junt amb Domènec Valls, la dinastia dels Centelles, Guillem Ferrer, Jaume i Francesc Çareal a més de Pere Lembrí, entre altres, es constitueixen com els pintors del centre pictòric, en el que es desenvolupa entre els anys setanta del segle XIV fins la segona dècada del segle XV, de l'actual província de Castelló (Morella, Sant Mateu, Albocàsser, la Salzedella, Catí, etc.), i així ho avala el suport documental dels pintors més en dalt esmentats.

⁶⁴³ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.260.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 19 i 29; 1930, pp. 81 i 91; Cerveró, 1963, p. 101; Mocholí, 2009, p. 379; Tolosa, Company, Aliaga, pp. 305 i 306, doc. 612.

⁶⁴⁴ ARV. *Notal de Bartomeu Matoses*, núm. 2.961 i *protocol de Bartomeu Matoses*, núm. 25.311. Cerveró, 1956, p. 110; Mocholí, 2009, p. 380; Tolosa, Company, Aliaga, p. 517, docs. 942 i 943.

⁶⁴⁵ APPV. *Protocol Gerard de Ponte*, núm. 25.032.

Mocholí, 2009, p. 380; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 639, doc. 1.149.

En el cas de Pere Forner, documentat des de 1396 fins 1425, hi ha, en primer lloc, una època de gener del 1396, atorgada pel seu pare Guillem Forner, *agricultor*, i Vicent Bartomeu, veïns de la vila de Sant Mateu, reconeixent haver rebut 104 sous de la universitat de Vistabella, com a última paga dels 500 sous que en el seu dia s'estipularen pel preu del retaule major, aquest baix l'advocació de Santa Maria per l'església de dita població.

“VIII die ianuarii anno predicto.

Noverint universi, quod nos Guillelmus Forner, agricultor, Petrus Forner, pictor, eius filius et Vicentius Bartholomei, vicini ville Sancti Mathei, confitemur et in veritate recognoscimus vobis, discreto Berengario Rubei, notario dicte ville, quod vice, nomine et loco universitatis loci de Vistabella solvistis, nobis numerando centum quatuor solidos monete regalium Valencie restantes per vos, dicto nomine, nobis ad solvendum ex ultima solutione illorum quingentorum solidorum quos nobis habebatis dare racione et precio illius retauli maioris vocatum de sancta Maria, quod ego, dictus Petrus Forner, habeo facere operis de *pinzell* ad opus ecclesie dicti loci de Vistabella. Et quia et cetera. Actum est hoc in villa Sacti Mathei, octava die ianuarii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagessimo sexto. Sig-[+]- num Guilermi Forner, sig-[+]-num Petri Forner, eius filius, sig-[+]-num Vicentius Bartholomei, qui hoc et cetera.

Testes firmamento dicti Petri Forner, qui firmavit die et anno predictis, discretus Guillelmus Devinbat, prebister loci de la Salsadella, et Anthonius Devinat, sartor, ville Sancti Mathei vicini.⁶⁴⁶

El següent document, redactat en abril mateix any, el 1396, també correspon a una època atorgada pel pintor, el seu pare i Vicent Bartomeu, en la qual reconeixen haver rebut de la universitat de Vistabella la totalitat dels 1.000 sous, que foren pagats en diverses solucions i que corresponien a la factura del retaule major de l'església d'aquella.

En el curs del darrer any, el 1396, al mes de maig de nou Pere Forner i el seu pare, Guillem Forner atorgaren època davant del *notari* de la vila de Sant Mateu, Guillem Gassüll, per la qual confessen haver rebut del majoral de la confraria de Sant Martí, del lloc de Catí, la quantitat de 15 florins, que corresponen al deute per la factura del retaule que fou fet baix l'advocació de sant Martí, encomanat per la dita confraria.

“II^a die madii predicto. Quod nos Guillelmus Forner agricultor, Petrus Forner, pictor, et Guillelmus Gasulli, notarius ville Sancti Mathei, confitemur vobis Raymundo Serradella, maiorali confratrie Sancti Martini loci de Catí, presentis, quod ex illis[...] libris quas dicta confratria habet dare mihi, dicto Petro Forner, racione cuiusdam retabuli quod habeo facere ad opus dicte confratrie de invocatione sancti Martini, solvistis nobis numerando quindecim florenos auri Aragonie. Ideo renunciamus et cetera, facimus apocham et cetera. Et sumus nos dicti Guillelmus Forner et Guillelmus Gasull, fideiussores et principales vobis, dicto Raymundo Serradella.

Testes Guillelmus Avinyò et Vicentius Borraç, Sancti Mathei.⁶⁴⁷

Si els tres últims documents consoliden la importància del pintor Pere Forner, el següent, que dona referència d'un contracte d'aprenentatge, aferma la categoria d'aquest com a pintor. Aquest es redacta en el mes novembre de l'any 1396, entre Antoni Moreno, ciutadà de València, i el pintor que ens ocupa, pel que el fill del dit Antoni, Joan Moreno⁶⁴⁸ de no més catorze anys d'edat, faça d'ajudant a més que aprenga el seu ofici.

⁶⁴⁶ AEMorella. *Protocol de Guillem Gaçull*.

Sánchez Gozalbo, 1932, p. 84, apèndix II; 1943, p. 39; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 400 i 401, doc. 707; Mocholí, 2009, p. 381.

⁶⁴⁷ AEMorella. *Protocol de Guillem Gaçull*.

Sánchez Gozalbo, 1932, p. 86, apèndix IV; Sánchez Gozalbo, 1943, p. 39; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 402, doc. 712; Mocholí, 2009, p. 382.

⁶⁴⁸ Creiem que es tracta del pintor Joan Moreno, documentat entre els anys 1396-1448.

“Quarta die novembris anno et loco predicto. Noverint universi, quod ego Anthonius Moreno, civis civitatis Valencie, ex certa sciencia et consulte, a presenti die in duobus annis et medium proxime venientibus et continue computantis, mitto et affirmo vobiscum Petro Forner, pictore ville Sancti Mathei, presente, Iohannem Moreno filium meum de etate XIII annorum, parum plus vel minus, in discipulum et famulum vestrum et ad addiscendum officium vestrum pictorie et pro faciendo precepta et servicia vestra licita et honesta die noctuque iuxta posse suum.”(...).

Testes huius rei sunt Raymundus Yvanyes et Bernardus Martí, loci Covarum de Vinromano.’’

Després n’hi ha el següent:

“Quinta die iunii a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^oIX^o fuit cancellatum predictum instrumentum de voluntate dicti Petri Forner et Iohannis Moreno com se atorgassen per contens la u de l’altre.

Testes Simon Sanxo et Iohannes Company, mercader de Morella.’’⁶⁴⁹

L’absència de documentació durant uns sis anys, no permet conèixer més de la vida personal i professional del pintor fins l’any 1402. Al mes de gener del dit any es documenta la subrogació de poders, els quals li havia conferit la seua germana Guillemona. En febrer del dit any es registra el codicil, en el que Domènec Forner, “*hermità (ermità)*,” habitant de Morella, el nomena com a marmessor seu. Els dies 17 i 26 de maig actua com a testimoni, junt amb el també pintor Bartomeu Forner, en certes escriptures. Finalment, al mes de setembre està documentada la fiança que atorgaren Bernat Company i Julià Forner, *prevere* de Morella a Miquel Sanxo de Bellmunt, *nunci* de la universitat de Morella, responnent per la persona del pintor, que estava confeccionant un retaule, destinat a l’església de dit lloc, baix l’advocació de Santa Maria.

“Quod nos Bernardus Company, minor dierum, et Iulianus Forner, presbiter Morella. Attendentes, Petrus Forner, pictorem habitorem Morella convenisse vobiscum Michaellem Sanxo de Bellmunt ut nuncium universitatis dicti loci defaciendo un retaule sive *unes taules encaxades de certa mida* quam iam tenet idem Petrus Forner et cetera, ad opus ecclesie dicti loci, quas habet facere de la istòria de Sancta Maria prout iam erat de obra de pinzell cum bonis coloribus et sufficientibus e de argent colrat ut convenit quas habet dare vobis perfectas in vespera Nathales Domini proxime venientis, precio XII florenos quos habetis ei solve hoc modo, scilicet, de presenti duos florenos et cum factum fuerit de fusta IIII florenos et cum perfectum residuo sex florenos et vos velitis super hoc fidancias quod, si dictus Petrus Forner non compeverit opus ut promisit de recuperando id quod sibi solveritis, et cetera. Ideo nos supernumerati confitentes recepisse a vobis dictos duos florenos pro prima solutione facimus dicto Petro Forner fidantiam et promittimus vobis pacto speciali, et cetera. Pro si dictus Petrus Forner per mortem vel alias non compleverit dictum opus ut conventum extitit inter vos et ipsum quod nos cum ipso et sine ipso restituemus vobis sine dilatione, et cetera, id quod ipsi solveritis et cetera. Et si forte, et cetera.

Testes Anthonius Lorenç et Bernardus, presbiter.’’⁶⁵⁰

Altres notícies del mes de setembre del 1402, corresponen a un atorgament de poders efectuat pel pintor que ens ocupa i a la seua actuació, junt amb el també pintor Antoni Guerau, habitant Morella, com a testimonis de certs documents.

⁶⁴⁹ AEMorella. *Protocol de Guillem Gaçull*.

Sánchez Gozalbo, 1932, pp. 87-89, apèndix V; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 427 i 428, doc. 769; Mocholí, 2009, p. 382.

⁶⁵⁰ AEMorella. *Protocol Guillem Gaçull*.

Sánchez Gozalbo, 1932, pp. 89-90, apèndix VI; Sánchez Gozalbo, 1943, p. 39; Mocholí, 2009, p. 383.

A l'any 1403, els dies 13 i 19 de febrer, Pere Forner apareix documentat per la seua intervenció en certs actes notariais. Per últim, el dia 22 del dit mes es documenta el deute de 5 florins d'or, per part d'Antoni Daudé, *barber* que confessa tenir amb el pintor: "habitanti pro nunch in dicta villa [Morella]."

Finalment al document de l'any 1425, pel seu contingut, a Pere Forner el creiem ja difunt. En aquest es registra la venda efectuada pel pintor Bartomeu Forner i Guillamoneta, muller seua, a Mateu Fenollosa, de la meitat d'una casa situada al carrer de la Fira a Sant Mateu, que afronta amb la casa dels hereus del pintor.

Fins i tot no haver-hi documentació que ho confirme, es possible que Pere Forner, i el també pintor Bartomeu Forner (1402-1425), siguen família.

FORT, Pere (1426-1429, València)

Pintor.

Obra: senyals reials en tres en mans de paper.

Pere Fort, per pintar unes senyals reials, algunes d'elles en tres mans de paper, va rebre en desembre de l'any 1426, gener del següent any, el 1427, i el 1429, certes quantitats efectuades per la Batlia del Regne de València.

"Sia a tots manifest, que yo en Pere Fort, pintor de la ciutat de València, confés e en veritat regonech a vos molt honorable micer Johan Mercader, doctor en leys, conseller del senyor rey e Batle general del Regne de València, present, que m'havets donats per mans de l'honorable en Daniel Barceló, mercader de la ciutat de València, e taulager de les peccúnies del dit senyor en comptans a ma volentat trenta set sous reials de València per cent cinquanta senyals reials e tres mans de paper que per manament nostre he fets e pintats a ops de nostre offici a rahó de tres diners cascun senyal. E com axí estiga en veritat, renunciu a tota excepció de la moneda per mi de vos non hauda et cetera, e vull que us sia feta e liurada la present àpoca feta en València a XXIII dies del mes de deembre en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCCC XXVI. Se[+]nyal de mi dit Pere Fort, qui les dites coses loe e approve.

Testimonis foren presents a les dites coses lo discret en Benet Çabater e en Miquel Tolsà, scrivent, ciutadans de València."⁶⁵¹

Per últim, en juliol de 1429, queda assentat al llibre del *mestre racional* el pagament per les cent cinquanta senyals.

FRAGA, Ramon de (1333-1334, València)

Pintor.

Alguns pintors contractaven a altres per a tenir ajuda en les feines que els encomanaven. Documents com el de l'any 1333 ho corrobora. Aquest fa referència a l'obligació feta pel pintor Berenguer Albert, davant del justícia dels CCC sous de València, en pagar 7 sous a Ramon de Fraga, per jornals de pintar.

"Die Luni XVII° kalendas de decembris anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o.

Berenguer Albert, *pictor*, vehín de València, s'obliga en pena del quart a-n Ramon de Fraga, pintor, en VII sous que li deu per rahó de jornals de pintar. Pagar a X dies *proximi*. E açò obliga sos béns."⁶⁵²

⁶⁵¹ ARV. *Batlia*, núm. 44, ff. 584 i 599v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 320; 1929, p. 38; 1930, p. 100; Mocholí, 2009, p. 384.

⁶⁵² ARV. *Justicia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà 5.

A l'any 1334 es documenta, davant de Jaume Martí, *notari* públic i el *jurisperit* de València, Bartomeu de Bonastre, que Ramon de Fraga, veí de València, renuncia a tots els drets de cert cens que té a Russafa per la qual cosa queda indemne.

FRANCESCO, Simoni di (València, 1398)

Pintor italià.

Al 1398, en juliol s'anomena a Simone di Francesco, de Siena, i a Nicolau d'Antoni, de Pisa, pintors italians, en una època, en la qual actuaren com a testimonis.

Al mes d'agost del dit any, el 1398, de nou Simone di Francesco va fer de testimoni en una època atorgada pel pintor Gerard Jacobi "Starnina", en la qual reconeix haver rebut de Mateu Ferrer, *prevere* i de Domenico Geup, *pellisser*, certa quantitat per pintar una figura de Jesucrist. Igualment en novembre actua com a testimoni en altra època, aquesta també atorgada per Starnina.

“Sit omnibus notum quod ego, magister Gerardus Jacobi, pictor, Valencie degens, undecim florenos auri communes de Aragonia, et quia facti veritas sit et cetera (...).

Testes inde sunt discretus Petrus Dassin, presbiter, et Simon Francisci, pictor Valencie.”⁶⁵³

FRANCH, Joan (1382-1397, València)

Escultor i mestre major del cor de la Seu de València.

Obra: obres al convent de Predicadors, feines al cor de la Seu de València.

De Joan Franch hi ha notícia des del 1382, any que obra per al convent de Predicadors de València.

Deu anys després, el 1392, se li nomena com a mestre major del cor de la seu de València, per la qual cosa realitza diverses feines al portal del mateix.

Tres anys més tard, entre 1395 i 1396, treballa en la construcció del Miquelet i un any més està en les diverses capelles i trasagrari de la seu de València.

FRANCH, Pere (1406, València)

Conseller i pintor

“*Conseller* és el nom que prengueren els *prohoms*, aquest membres d'alguns consells municipals catalans com el de València, Lleida, Ciutadella, Maó, Vilafranca del Penedès, etc. En altres consells municipals, i especialment en aquells en què els *magistrats* superiors eren designats de la mateixa manera, prengueren el de *jurat* com a Barcelona, o conservaren el genèric de *prohom* com a Perpinyà. Hom designa encara com a consellers els membres dels comuns andorrans (el consell de parròquia o de comú i el consell de quart).”⁶⁵⁴

Pels anys 1406-1407, a l'acta del Consell de la ciutat de València, es documenta el nomenament de Domènec Crespí, *il·luminador*, Francesc Peris, Joan Samuntada i Pere Franch com a consellers del Consell de València, per la parròquia de Santa Maria.

“Consellers ciutadans de parròquies (...) de Santa Maria.

En Domingo Crespí. En Francesch Pérez. En Johan Samuntada. En Pere Franch.”⁶⁵⁵

Cerveró, 1960, p. 239; Olmos, 1961, p. 230; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 71, doc. 135; Mocholí, 2009, p. 385.

⁶⁵³ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.669.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 236; 1914, p. 25; 1930, p. 46; Mocholí, 2009, p. 865.

⁶⁵⁴ *Enciclopèdia Catalana*, SAU.

⁶⁵⁵ AMV. *Manual de Consellers*, A23, f.

Td̄l̄sa, 2003. Op cit.: *Fuentes ...*; Mocholí, 2009, p. 386.

FRANCH, Pere (1407, València)⁶⁵⁶

Tapiner.

Aquest artífex està documentat en l'any 1407 per fer de testimoni en un document del pintor Joan Sarrebollada, pel que contracta al jove Joan Ibanyes per a ensenyar-li l'art de la pintura.

GALINDO, Miquel (1413-1440, València)

Pintor.

Gràcies a l'època de l'any 1413 hi ha notícies de Miquel Galindo i la seua muller Caterina, filla de Joan Enyéguez, reconeixent que el germà d'ella, Joan Enyéguez i Petro Martínez de Sot, habitants de Castellfabib, els havien donat 60 florins en ajuda pel matrimoni. Actua com a testimoni el també pintor Bernat Cases.

Sis anys després, el 1419, el pintor i la seua muller efectuaren la venda d'un violari a Leonard Garcia, *sonador de guitarra*, per preu de 17 lliures i 10 florins, que tenien a compte de Bernat Çalom, pintor, pel preu de 50 sous.

“(…).

Nós, Miquael Galindo, pictor, vicinus Valencie, et Caterina uxor eius, attendentes vos Bernardum Celom, pictorem civis Valencie, cum venditione ac principalem obligacionem nobiscum in illis quinquaginta solidis, monete regaliu Valentie rendalibus, annualibus de violario, quos nos dictis conjuges, simul vobiscum, vendimus Leonardo Garcia, sonatori sitere sive sonador de guitarra, pretio XVII libras X florenos, dicte monete ad certas vitas (...).⁶⁵⁷

Al següent any, el 1420, el 26 de febrer hi ha constància notarial del pintor, la seua dona i altres, quedant la resta en blanca. El següent dia està documentat el carregament d'un violari de 50 sous fet pel pintor i la seua muller, el pintor Bernat Cases i la seua muller Caterina, Pere Gaçó i la seua dona Caterina a més de Joan d'Osca i la seua esposa Guillamona, *llauradors* del lloc de Mislata, a Valença, vídua de Llorenç Martí, *cavaller*, per preu de 350 sous. Actua com a testimonis els pintors Miquel Crespí i Antoni Mir.

“Die martis, XXVII febroari anno iamdicto CCCC°XX.

Michael Galindo, pictor, civis Valentie, Caterina, eius uxor, Petrus Gaçó, Caterina, eius uxor, Iohannes d'Osqua, Guillamona, eius uxor, agricultoris, vicini loci de Mizlata, Bernardus Cases, pictor, civis dicte civitatis, et Caterina, eius uxor, (...) vendimus et concedimus ac tradimus seu quasi tradimus vobis, honorabilis dompne Valence, habitatrici dicte civitatis, (...) quinquaginta solidos monete regaliu Valentie rendales et annuales de violario, ad vitas honorabilium Eximini Petri Escrivá, filii honorabilis Manfredi de Romanino, alias Escrivá, predictae civitatis habitatoris, et Elionoris, filie vestre, et, (...).

Quod est actum Valentie.

Testes inde sunt Michael Crespí et Anthonius Mir, pictores, cives Valentie.”⁶⁵⁸

A continuació del document anterior es redacta una època de 350 sous, aquesta signada pels pintors Galindo i Cases, les seues dones respectives i altres per l'operació de la venda del violari.

⁶⁵⁶ Es possible que es tracte del Pere Franch (1406), nomenat com a conseller.

⁶⁵⁷ APPV. *Protocolo de Jaume Vinader*, núm. 9.517.

Cerveró, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 387.

⁶⁵⁸ APPV. *Notal de Francesc Avinyó*, núm. 1.352.

Cerveró, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 387; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 559 i 560, doc. 1.011.

En febrer del 1422 es redacta el manament executori, davant del justícia civil de València, contra el pintor, la seua dona Caterina i Martina, vídua de Miquel Galindo,⁶⁵⁹ a instància del *mariner* Pere Piquer, per deute de 30 sous i 10 diners de la pensió d'un censal.

En maig de 1423 actua com a testimoni en una venda de fusta, que Domènec Jordán, veí de Terrient (Albarrasí), va fer a Bernat Roca i Andreu Albert, *fusters* de València.

“(…).

Testes Petrus Soler, fusterius et Michael Galindo, pictor Valencie vicini.”⁶⁶⁰

Al mes d'octubre del dit any, el 1423, el pintor actua com a testimoni en un document de deute, pel que Pasqual Sanxo i també el seu fill, *mestres terrissers* i veïns de Paterna, estan obligats a pagar 7 florins, restants de 17, a Bernat Roca, *fuster*, per un “altibanc” (seient alt i estret o un tauler llarg) i un estant pintats i altres mobles.

El dia 19 de setembre de l'any 1425, Miquel Galindo, Gabriel Monfort, *fuster*, Bernat Çalom i Ferran Peris, pintors, ciutadans de València, atorgaren debitori en el que confessen que Lope Martínez de Nager, *llibrer*, els devia 10 florins d'or.

“Noverint universi, quod nos Michael Galindo, pictor, Gabriel Monfort, fusterius, Bernardus Çalom et Ferdinandus Perez, pictores civis Valecie, scienter omnes insimul et quibusvis nostrum insolidum confitemur, nos debere vobis Lope Martinez de Nager, liberio decem florenos auri de Aragonia causa mutui.”⁶⁶¹

Al 1440 Miquel Galindo ja era difunt. Així ho confirma el document del dit any per la venda d'un censal, aquesta atorgada per la seua vídua, Caterina Enyéguez, a Guillem Lorenç, pel preu de 91 sous i 8 diners.

“Ego Caterina Enyeguez, uxor quondam Miquaelis Galindo, pictoris civis Valencie, scienter per me et meos, vendo vobis venerabilis et discreto Guillermo Lorenç notari civis Valencie, nonaginta unum solidos octo denarios monete regalium Valencie, retrocensuales, rendales et anuales (...)”⁶⁶²

Desconeixem si Miquel Galindo és família de Pere Galindo (1333), doncs fins ara no hi ha cap document que ho confirme.

GALINDO, Pere (1333, València)

Pintor.

Es coneix l'existència de Pere Galindo pel document de l'any 1333, en el que Pere del Pont, procurador del pintor, cita a Berengona de Sarrià, filla de Bernat de Sarrià, perquè comparega davant el justícia civil de València amb motiu de 100 sous que li devia.

“*XIV kalendas marcii*. Pere del Pont, dién-se procurador d'en Pere Galindo, pintor, vehí de Xàtiva, havia anat citar la dona na Berengona de Sarrià, filla del noble en Bernat de Sarrià, que ans cort pasada del dit dia fos et comparegués devant ell proveeser una condepnació de pena de quart de aquells cents sous, los quals lo dit en Pere del Pont afermà al dit en Pere Galindo ésser deguts per la dita dona.”⁶⁶³

No se sap si Pere Galindo és família de Miquel Galindo (1413-1440), doncs cap document d'aquests pintors ho confirma.

⁶⁵⁹ Desconeixem si es tracta del pare del pintor.

⁶⁶⁰ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.422.

Mocholí, 2009, p. 388; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 649, doc. 1.171.

⁶⁶¹ APPV. *Protocol de Joan Domingo*, núm. 139, f. 785.

Cerveró, 1963, p. 10; Mocholí, 2009, p. 388.

⁶⁶² APPV. *Protocol de Tomàs Argent*, núm. 25.475.

Cerveró, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 388.

⁶⁶³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 41, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 239; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 67, doc. 122; Mocholí, 2009, p 389.

GALLEGO, Gonçal (1414-1415) València)

Pintor.

Obra: tapins.

Iniciem el discurs de Gonçal Gallego, pintor de tapins, “civis Velencie,” amb el document de contracte d’aprenentatge, concertat el 1414, entre ell i Pere López, perquè el fill d’aquest, Joan, de nou anys d’edat, deprenega l’ofici.

“Die sabbati, XIII^a aprilis anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXIII^o.”

Petrus Lòpiç, faber, vicinus Castrì de Garcia Monyoç, affirmo vobiscum, Gondissalbo Gallego, pictori tapinorum, civi Valentie, presenti, Iohannem, filium meum, etatis novem annorum parum plus vel minus ad septem annos presenti die in antea computandos ad addiscendum officium vestrum vel faciendum mandata, et cetera. Promittens quod durante dicto tempore dictus filius meus vobis stabit in servitio vestro non recedet, et cetera, quod si fecerit promitto ipsum restituire, et cetera, nobis vos vestra auctoritate, et cetera. Teneamini tamen ei providere in esu, et potu, et calciati, et vestitu secundum conditionem [...] et in sanitatis et egritudine ad forum Valentie, et cetera, et in fine temporis teneamini facere raubas, scilicet, gramasiam, tunicam, caligas et capucium panni novi valoris X sous parum plus vel minus, et cetera. Et ego, dictus Gondissalbus Gallego, acceptans, et cetera, promitto, et cetera.

Testes, discretus Iohannes Çaposa, notarius, et Lucas Gaçó, mercator, cives Valentie.⁶⁶⁴

Al següent any, en febrer de 1415 es redacta la procuració dels *confreres* de Santa Maria de Betlem de València, entre els quals estan els pintors Gonçal Gallego i Joan Albespí, a favor dels *mercadors* Joan Nicolau i Bartomeu Traver.

A la fi de l’any 1415, en desembre compra una casa a la parròquia de Sant Pere de València, pel preu de 1.600 sous.

GARCÉS, Pere (1406-1407, València)

Perpunter.

Obra: terçanell fet en la sobrevesta, penó amb senyals.

Una primera notícia de Pere Garcés és de l’any 1405. Apareix esmentat, junt amb la seua dona, na Isabel, al codicil de Maciana de Tolsà, en el que modifica el seu testament per varis assumptes. Del 1406 és l’època que signa per 126 sous al tutor de la filla de Manel d’Oriola, pel treballs fets a la tomba del seu pare.

A l’època del 1407 se li esmenta com a *perpunter*, per la qual reconeix que Joan Mateu, *rector* de l’església del Corb (Conca), i Mateu Ferrer, *frare* de l’ordre de Sant Agustí, ambdós marmessors del noble Sanç Peris de Montalbà, li pagaren, de mans de la seua muller Beatriz, 14 florins, preu d’un penó que pinta de senyals de flors de lis per a la tomba del dit noble.

“Petrus Garces,⁶⁶⁵ perpunterius, civis Valentie, scienter et gratis confiteor et recognosco vobis, manumissoribus ultimi testamenti dicti Sancii de Montealbano, absentis, quod per manus dompne Beatricis, uxor dicti defuncti, dedistis et solvistis michi voluntati mee XIII florenos auri fini et ponderis recti michi debitos, videlicet,

⁶⁶⁴ APPV. *Protocol d’Antoni Paqual*, núm. 23.240, (1.628 s.a.).

Sanchis i Sivera, 1929, p. 19; 1930, p. 81 (l’autor de la cita no dóna cap referència de la data del document, però ha de ser entre 1402 i 1420, que és el període que es conserva del notari; Mocholí, 2009, p. 390; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 328, doc. 651.

⁶⁶⁵ Damunt del nom hi ha dues ratlles, que vol dir que està present a l’acte notarial.

sex florenos ratione cuiusdam *penó de tercenel e de obrar aquell ab tot çó que y és necessari*, quod est positum in vaso dicti defuncti, et octo florenos pro operatione cuiusdam panni auri albi eiusdem defuncti, videlicet, *per fer polseres de vellut negre e per forrar aquell e per pintar los senyals del dit drap, que són de flor de liç de [...] de aur*. Et quic hec est rei veritas, renuntio et cetera. Actum est Valentie.

Testes qui supra Petrus Copons, panniparator et Bartholomeus Dalmau, sartor, Valencie cives.⁶⁶⁶

GARCIA, Domènec (1394-1427, València)

Pintor i picador.

Domènec Garcia, veí de València, apareix documentat al mes d'octubre de l'any 1394, en un acte notarial.

Al següent any, el 1395, en octubre, Domènec Garcia i Pere Morlans, ambdós pintors, van fer declaracions testificals en un procés que es du a la cort del justícia civil de València per part d'Isabel, muller de Francesc Guerau, *tapiner*, ciutadà de València, contra Romeo Ferrer, curador. En novembre susdit any, el 1395, es registra el procés de Francesca contra el seu marit, Joan Metge en el que Domènec Garcia i el també pintor Antoni d'Exarch actuen com a testimonis. Aquest procés es torna a obrir en març del 1396.

Des del 1396 fins 1401, s'entrem amb un buit documental. En octubre del dit any, el 1401, Joan Manyes, *picador*, fa clam contra el pintor per haver-li trencat la pau i treva. El mateix mes i any es redacta la pau i treva signada entre Joan i Genis Manyes, germans, *picadors*, i el pintor que ens ocupa. En aquest document també se li esmenta com a picador.

No comptem amb més notícies fins el 1409. Al dit any fou condemnat pel justícia dels CCC sous en pagar a Guillem de Vallfairosa un deute, aquest per la quantitat de 12 sous i 6 diners de préstec.

“En Domingo Garcia, pintor, qui stà a la Tapineria, *ex confesione* fon condemnat en pagar a n Barthomeu Çuera, notari, procurador d'en Guillem de Vallfairosa, present, dotze sous i 6 diners, los quals li dix e promès pagar per en Miquel Vicent, batifulla, a tres setmanes de voler de la part, sots pena de quart.”⁶⁶⁷

De nou la falta de documentació ens deixa sense notícies del pintor fins l'any 1418. El 12 de febrer de l'esmentat any està documentat per la constitució d'Angelina, muller seua, com a beneficiaria de la venda d'un tros de vinya situada al lloc de *Rafalagata*, que amb anterioritat el seu marit havia venut a Esteve Montroig, *agricola* i veí de València, pel preu de 18 sous.

“Iamdicta die sabbati. Noverint universi quod ego Angelina, uxor Dominici Garcia, pictoris, civis Valentie, attendens et sciens dictum Dominicum Garcia, virum meum, vendidisse et alienasse vobis, Sthefano Monroig, agricole, civi Valentie, quoddam troceum vinee situm et positum in termino vulgariter nominato *de Rafalagata* quod tenere sub directo dominio discreti Petri Sañç, *alias Caldes*, presbiteri beneficiati in sede Valentie, de beneficio ibidem instituto per venerabili dopnam Brunissendem de Montagut, uxor venerabilis Roderici de Figuerolis, quondam, habitatoris Valentie (...). Sig+num Angelina predictae que hec laudo, concedo et firmo.

Testes huius rei sunt, Raymundi de Franchis, scutifer et Dominicus Miralles, operarius ville, civis Valentie.”⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ APPV. *Protocol de Joan Sapos*, núm. 24.706.

Mocholí, 2009, p. 391; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 166, doc. 342.

⁶⁶⁷ ARV. *Justicia dels CCC sous*, núm. 31, mà 10.

Cervero, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 392; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 238, doc. 449.

⁶⁶⁸ ARV. *Notal de Bartomeu Matoses*, núm. 2.961.

Els dits mes i dia queda registrada la nota que dóna referència del pintor i la seua muller, però la resta del document està en blanc.

“Predicta die sabbati.

Sit cunctis notum quod nos Dominicus Garcia, pictor, civis Valencie et Angelina eius uxor, gratis et scienter ambo insimul, confitemur et in veritate recognoscimus [*en blanc*].”⁶⁶⁹

Per últim, en març de 1427 actua com a testimoni en la recuperació d'un deute.⁶⁷⁰

GARCIA, Pascual (1398, Barcelona)

Pintor.

El document de l'any 1399, registrat a Barcelona, és molt interessant pel seu contingut. Informa del contracte de treball signat pel pintor Pasqual Garcia, fill de Ferran Garcia del lloc de Torrent, amb el pintor Lluís Borrassà, ciutadà de Barcelona, pel que aquell es compromet a servir-lo dos anys a més d'aprendre l'ofici per un salari de 13 lliures i 4 sous. Pascual Garcia es major de 20 anys i menor de 25. Com a testimoni actua el pintor Mateu Codo, qui viu a casa de Lluís Borrassà.

“Paschasius Garcia, pictor, filius Ferrandi Garcia, loci de Torrent regni Valencia, gratis et cetera, a festo sancti Iohannes mensis iunii proxime venturii ad duos annos primo venturos promitto stare vobiscum, Ludovico Borraçani, pictori, civi Barchinone, presenti, causa adiscendi officium vestrum et alias pro serviendo vobis in omnibus mandatis et cetera, promittens vobis quod per dictum tempus stabo vobiscum et ero vobis fidelis et cetera, et quod infra ipsum tempus non recedam a vobis et cetera, et si fecero dono vobis posse quod possitis me capere et cetera, emendabo dies, et cetera, et si qui mali et cetera, totum et cetera, missiones et cetera, credatur et cetera, obligo bona et cetera. Et quia minor sum XXV annis, maior vero XX, iuro non contravenire racione minoris etatis nec alia et cetera, renunciando et cetera. Ad hec ego, Ludovicus Borraçani, laudans predicta et cetera, promitto vobis, dicto Paschasio Garcia, quod per dictum tempus duorem annorum providebo vos in comestione et potu et dabo pro solidata dicti temporis tresdecem libras et IIII solidos Barchinone, ad racionem sex librarum duodecim solidorum pro utroque anno, et docebo officium et cetera, et alias colam vos sanum et egrum ad usum et consuetudinem Barchinone. Obligo bona et cetera. Iuro et cetera, hoc igitur et cetera. Fiat utrique pari unum instrumentum et cetera.

Testes, Bernardus Dueta de villa Montes Albi, Matheus Codó, pictor, comorans cum dicto Ludovico, et Iohannes Cijar, scriptor Barchinone.”⁶⁷¹

GARCIA, Pere (1420-1439, València)

Pintor.

Obra: decoració en la Seu de València.

Tot el suport documental de Pere Garcia són dels anys 1420 i 1422. En ambdós apareix declarant com a testimoni instrumental en els processos dels mateix. Finalment, entre els anys 1427 i 1439 treballa en la decoració de la seu de la ciutat de València. No se sap si aquest pintor està relacionat familiarment amb el pintor Domènec Garcia (1394-1427), doncs cap dels seus documents ho confirma.

Cerveró, 1956, p. 111; Mocholí, 2009, pp. 392 i 393; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 476 i 477, doc. 890.

⁶⁶⁹ ARV. *Notal de Bartomeu Matoses*, núm. 2.961.

Cerveró, 1956, p. 111, núm. 53; Mocholí, 2009, p. 393; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 477, doc. 891.

⁶⁷⁰ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 469.

Mocholí, 2009, p. 393.

⁶⁷¹ AHPB. *Notal de Bernat Nadal*, Manual XI (23 gener-juliol 1398) f. 48v.

Durán, 1933, pp. 394 i 395; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 447 i 448, doc. 830; Mocholí, 2009, p. 394.

GASCÓ,⁶⁷² Joan (1418-1427, València)

Pintor.

El suport documental de Joan Gascó s'inicia el 1418. En aquest any, en octubre, apareix en un encapçalament de document, quedant la resta en blanc. Darrer aquesta constància notarial li segueix una procuració, per la qual féu procurador seu al *notari* Jaume d'Eroles. Finalment, en novembre de nou hi ha nota del pintor i d'Isabel, vídua de Vicent Gascó,⁶⁷³ *blanquer*, com a parts d'un document, però no es detalla res més, pel contrari, a la mateixa data està assentat el document de compromís arbitral signat entre el pintor, d'una part, i Isabel, vídua del dit Vicent Gascó, d'una altra, en les persones de Jaume Pérez i Jaume d'Eroles, ambdós notaris, arran de dos processos iniciats en la cort civil.

El següent document del pintor, registrat quasi nou després, és de l'any 1427. En aquest els pintors Joan Gascó i Joan Pérez, ciutadans de València, apareixen com a testimonis en l'inventari dels béns del difunt Jaume del Port, pintor de pavesos, ciutadà de València.⁶⁷⁴

GASSIES, Arnau (1432, València)⁶⁷⁵

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

D'Arnau Gassies sols hi ha referència de la seua estada a València en setembre del 1432, al llibre d'obres de la catedral de València, per l'encomanda que rebé el pintor Miquel d'Alcanyís, per part del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. En aquesta s'haurien de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres com els perfils de les corones pintades en los pilars. A més d'Arnau, baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren altres pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma (Sacoma), Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.⁶⁷⁶

GENER,⁶⁷⁷ Guerau (1368-1410, Barcelona, València)

Pintor.

Obra: retaules.

Puiggarí, a l'any 1871⁶⁷⁸, dona notícia de l'existència d'un pintor de nom "Guerao Gener", documentat a la ciutat de Barcelona a l'any 1360, però creiem que la data que dona és errònia. No hi ha res més publicat sobre aquest pintor fins l'any 1929.

⁶⁷² Als originals "*Gaschó*"

⁶⁷³ Es desconeix si és família del pintor.

⁶⁷⁴ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 469.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 52; 1930, p. 114; Mocholí, 2009, p. 396.

⁶⁷⁵ Pintor de Catalunya: "Arnau Gassies i els tallers del Rosselló", Maria del Mar Gaita Socias, pp. 293-297, *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El segon Internacional*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.

⁶⁷⁶ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, anys 1431-1439, lligall 1.479, ff. 37 i següents.

AMDA. Manuscrit de González Martí.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117, 118, 119, 120 i 121; Mocholí, 2009, p. 397.

⁶⁷⁷ També *Giner, Janer*.

⁶⁷⁸ AMB. *Registre del cuartel del Mar*.

L'autor de la notícia, Gudiol, va fer constar que al 1368 es documenta la presència de Guerau Gener, pintor de Barcelona, vivint prop de la catedral de dita ciutat, però igualment dóna l'any equivocadament. Nosaltres creiem que tant la referència de Puiggari com la de Gudiol poden ésser la mateixa. Fins i tot, Gudiol diu que cap la possibilitat que siga un altre pintor.

De nou Puiggari⁶⁷⁹ ens informa d'altra notícia. Aquesta fa referència, a inicis del segle XV (1400), d'un tal *Gerardo Janer*, "(...) pictor, civis Barcinonae." No ens cap dubte que és el pintor Guerau Gener. Més tard Madurell i Marimon reprèn la notícia, publicant-la entre els anys 1949-1952, per la qual notifica que el pintor Guerau Gener era veí de: "quart quarter del Pi (...) en l'illa (...) que comensa a la scrivania del Rei davant de la seu e avalla per lo devall de la Seu, e anant deíus lo palau del Rey a la cort del Veguer, passant per la volta de la Freneria appellada d'en Sbert, devers mig-jorn qui és davant lo palau del Senyor Rei, torna a dita scrivania del Senyor Rei."

Del que sí es té seguretat és que a l'any 1390 el pintor que ens ocupa va rebre 50 sous en concepte d'ajuda, per a viure i alimentar-se, per part de Miguel Gombau com a marmessor testamentari de Joan de Puig.⁶⁸⁰

Però com a referència documental important de Guerau Gener està la notícia del 1391⁶⁸¹, any en què contava amb vint-i-dos anys d'edat. Al document es redacta el compromís, per part del pintor, per a treballar com a col·laborador, durant dos anys, amb el mestre Lluís Borrassà (1360-1425, Catalunya). Creiem que Guerau ja devia de tenir una experiència com a pintor, per la qual cosa entraria al taller del dit mestre amb una formació pictòrica. Fins i tot, no passen més de tres mesos quan es cancel·la el contracte de treball entre ells. No se sap els motius pels quals es dóna fi aquesta col·laboració, però no és cap despropòsit suposar que a Guerau Gener li sortiren ofertes de treball fora de la ciutat de Barcelona. On va estar i que va pintar durant el temps de sis anys, entre 1392-1398, és una incògnita a descobrir per falta de documentació.

Després d'aquesta absència de notícies, se sap que a l'últim any del segle XIV i, fins i tot, als primers del XV Guerau Gener estava a Barcelona. Així ho confirmen el document del 1399, en el que actua com a testimoni per la venda d'una casa, a més del registrat al següent any, el 1400, en qual apareix com a testimoni en un document de rebut.

Gràcies a la referència documental de l'any 1401, coneixem que va rebre l'encàrrec de Bartomeua, vídua de Francesc Sant Climent, de pintar un retaule dels Sants Bartomeu i Isabel, destinat a la capella dels titulars a la catedral de Barcelona. És, que se sàpia fins ara, la primera obra documentada i conservada del pintor.⁶⁸²

Des d'aquesta última notícia fins la següent hi ha un buit documental, pel que no es té referència de Guerau Gener fins l'any 1405. Al dit any estava treballant a València. D'aquest fet hi ha informació pels capítols que se signaren, al mes d'abril, entre Marçal de Sas, (1392-1430) Guerau Gener i Gonçal Peris, (1362?-1442), pintors d'imatges de retaules, veïns de València, amb Pere Torrella, ciutadà de València, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de la Nativitat del Senyor, l'Epifania, sant Simó i sant Judes, pel preu de 40 lliures.

Puiggari, 1871 (2ª part), p. 268.

⁶⁷⁹ Segons Puiggari: *Registre de Milícia* de 1389 (Barcelona).

⁶⁸⁰ "El primer Internacional. Guerau Gener." Pp. 84-88, Francesc Ruiz i Quesada. *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El segon Internacional*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.

⁶⁸¹ Madurell, 1950? -1952, pp. 84 i 86, docs. 88 i 90.

⁶⁸² Durán i Sempere, 1933, pp. 84 i 132; Madurell i Marimón, 1950, p. 135, doc. 128.

“Marçal de Sas, Geraldus Giner et Gondissalvus Péreç, pictores ymaginum sive reetabulorum, vicini Valencie, gratis et cetera, omnes insimul et quilibet nostrum in solidum, pacto speciali inter vos et nos inito et hic apposito, promittimus et convenimus depingere vobis, venerabili Petro Torrella, civi civitatis prefate, presenti et acceptanti, quoddam reetabulum quod nobis datis et penes nos habemus iam factum *de fusta*, hoc est: in media tabula Nativitatem Domini, et in superiori tabula huius medie tabule tres Reges Orientis, et in tabulis foranis seu *dels costats* in una earum sanctus Simon et in altera sanctus Iudas, et in superiori parte harum postium Salutationem Beate Virginis Marie et similiter bancum et *polseres* ipsius reetabuli, quod vobis promittimus dare depictum et bene perfectum deauratum de auro et coloribus finis hinc ad proxime instans festum Nativitatem Domini, quod nisi fecerimus incurramus penam viginti florenos pro pena et interesse vestri, rato manente pacto et cetera. Fiat executionem per iudicem a vobis eligendum, et cetera. Obligantes bona nostra, et cetera. Renuntiantes et cetera. Et dictus Petrus Torrella, acceptans, et cetera, promitto vobis dare et solvere pro dicto reetabulo depingendo quadraginta libras monete regalium Valentie, hoc modo, quod in continenti vobis tenear solvere tertiam partem quantitatis predictae, et aliam tertiam partem cum dictum reetabulum fuerit deboxatum et reliquam tertiam partem cum fuerit perfectum et cetera. Obligans et cetera.

Testes discretus Iacobus Carcassona, notarius, et Guillelmus Rotlan, Valentie habitantes.”⁶⁸³

Apart dels capítols, també hi ha registrat un encapçalament al llibre notarial del mateix notari, que reproduïm a continuació:

“Marçal de Sas, Geraldus Giner et Gondissalvus Pereç,⁶⁸⁴ pictores ymaginum sive reetabulorum, vicini Valencie, gratis et scienter omnes insimul et quilibet nostrum insolum pacto speciale inter vos venerabilem Petrum Torrella, civem civitatis prefate, e nos inito et hic apposito promittimus et fide bona convenimus vobis dicto Petro Torrella, presenti et acceptanti, quoddam reetabulum (...).”⁶⁸⁵

Finalment, al susdit mes i any, abril de 1405, d’aquest encàrrec queda registrada una època atorgada pels pintors Marçal de Sas, Guerau Gener i Gonçal Peris, reconeixent haver rebut 13 lliures, 6 sous i 8 diners de Pere Torrella, pel preu del primer terç de la confecció del retaule.

“Eadem die. Predicti Marçal de Sas, Geraldus Giner e Gondiçalbus Pereç,⁶⁸⁶ pictores, firmarunt apocham dicto venerabili Petro Torrella, presenti, de XIII libris VI solidis et VIII denariis monete regalium Valencie pro prima tertia parte precii aut salarii dicti reetabuli, et cetera.

Testes iidem qui supra proxime.”⁶⁸⁷

⁶⁸³ APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865 i *notal de Joan de Sanfeliu*, núm. 53 (s.a. 7).

Sanchis i Sivera, 1929, p. 11 (citat sense transcripció); 1930, p. 73; Cerveró, 1964, pp. 108 i 109; Aliaga, 1996, p. 142, doc. 8 (l'autor canvia la signatura); Mocholí, 2009, pp. 399 i 400; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 102, doc. 194.

⁶⁸⁴ Damunt de cadascun dels noms: *Marçal de Sas, Geraldus Giner et Gondissalvus Pereç*, apareixen dues ratlles i la paraula *firmavit*, que volen dir que dites persones estaven presents a l'acte de la redacció del document i posaren la seua signatura.

⁶⁸⁵ APPV. *Notal de Joan de Santfeliu*, núm. 53.

Aliaga, 1996, pp. 142 i 143, doc. 9 (l'autor canvia la signatura). L'encapçalament del document en el llibre notarial no ha estat publicat per cap autor, però es coneixia la notícia pel *protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865.

⁶⁸⁶ *Ibidem* nota 646. Damunt de cadascun dels noms: *Marçal de Sas, Geraldus Giner et Gondissalvus Pereç*, apareixen dues ratlles...

⁶⁸⁷ APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865.

Cerveró, 1964, p. 109; Aliaga, 1996, p. 143, doc. 10; Mocholí, 2009, p. 400; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 103, doc. 195.

Els darrers documents confirmen varies coses de Guerau Gener, la itinerància d'aquest pintor, cosa habitual durant els segles XIV i XV, i la qualitat de la seua formació a l'estar en col·laboració amb un pintor de la categoria de Gonçal Peris, pintor que es formà a l'obrador de Pere Nicolau i amb el no menys important, el mestre Marçal de Sas.

Igualment al mateix any, el 1405, en novembre Guerau Gener, junt amb el també pintor Gonçal Peris, signaren els capítols amb Antoni Gassó, marmessor del testament de Jaume Prats, difunt, *rector* de l'església d'Ontinyent, sobre la pintura d'un retaule destinat a la capella de Sant Domènec de la seu de València, pel preu de 60 lliures. Junt amb aquest document quedaren registrades tres èpoques en els mesos de febrer, març i abril, per la quantitat de 20 lliures cadascuna, en pagament de l'encàrrec.

“Die mercurii, XXV^a novembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o quinto.

Inter venerabiles Antonium Gaçó, rectorem ecclesie de Almenara, diocesis Dertusensis manumissorem ultime voluntatis venerabilis Iacobi Prats, quondam rectoris ecclesie d'Ontinyent, diocesis Valentine, ex una parte, et Geraldum Gener ac Gondisalvum Pèriç, pictores, ex altera, super pingendo retrotabulum ad opus capelle sancti Dominici sedis Valentie, in qua est institutum beneficium per dictum quondam Iacobum Prats, fuerunt firmata capitula que sequuntur:

Primo los dits pintós faran un retaule ab davantaltar per a la capella de sent Domingo de la seu, de la granària e amplària que mester serà segons forma de la dita capella, lo qual primerament faran de fusta e après pintaran, així que al mig faran la ymatge principal de sent Domingo e als costats sent Cosme e sent Damià, axí grans ymatges com la principal, ab quatre filloles de forch d'ample cascuna, ab son banch de un palm e mig d'alt e tan ample com lo retaule. Ítem sobre cascuna ymatge de les sobredites faran una cubeta o tabernacle sobre la qual, çò és, en la taula que-s seguirà pintaran de la història de cascun sant. Ítem faran en lo dit retaule polseres ab ymatges daurades d'or fi. Ítem prometen los dits pintos que pintaran lo dit retaule ab bones e fines colors e bon azur, e-l dauraran de fin or en manera de altres retaules semblants e les vestidures principals seran d'azur d'Acre fi. Ítem pintaran lo davantaltar de les històries dels dits sants. Ítem los dits pintors hauran pintat, fet, acabat e portat lo dit retaule entegrament sens fallir-hi alcuna cosa a la dita capella de Sent Domingo d'ací a la festa de sent Johan de juny primervinent sots pena de D sous reals de València. Ítem, lo dit mossèn Anthoni Gaçó, en lo dit nom, per totes les dites coses donarà als dits pintos sexanta lliures reals de València, les quals pagarà en aquesta forma, ço és, XX lliures com lo retaule serà fet de fusta e XX lliures com serà deboxat, e les restants XX lliures com serà acabat e portat a la dita capella. E si no farà les dites pagues segons que dit és, passats VIII jorns après de cascuna paga, si dins aquells no u complirà, encórrega en pena de D sous, partidós entre les dites pagues.

Et sic promisserunt partes predicte omnia et singula supradicta servare, singula singulis referendo, et cetera. Obligando, scilicet, dictus Anthonius Gaçó bona manumisorie, et pictores bona propria, et cetera.

Testes venerabiles Bernardus de Carcio⁶⁸⁸ in legibus licenciatus Valentine, et Francischus Martorelli, Barchinone ecclesiasticarum canonici.

Die veneris, quinta febroarii anno CCCC^oVI^o, dicti Geraldus Gener et Gondisalvus Pèric, confessi sunt habere a dicto Anthonio Gaçó viginti libras, quas dictus eis habebant cum retrotabulum fuissi factum *de fusta*.

Testes, discretus Petrus de Pina, presbiter beneficiatus in ecclesia Sancti Iohannis de Mercato, et Iohannes Lòpiç, scriptor.

Die martis, XXX^a martii anni CCCC^lVI^l, dicti pictores fecerunt apocam Anthonio Gaçó, presenti, de aliis viginti libras quas, et cetera.

⁶⁸⁸ Llegiu *Carcino*.

Testes, discretis Ludovicus Civera, presbiter, et Iacobus d'Olesa, scriptor Valentie.

Die mercurii, XXVII aprilis anno CCCC°VII°, dicti Geraldus et Gondissalvus fecerunt apocam de viginti libras residuis. Ítem, sunt contenta, videlicet, LX libras, inclusis aliis apocis. Ideo, volunt quod contractus cancellatur quantum eos tagunt.

Testes, Iacobus d'Olesa, scriptor, et Bernardus del Mas, clericus.”⁶⁸⁹

El contracte, escripturat a Barcelona en març del 1407,⁶⁹⁰ pel que Guerau Gener es fa responsable de pintar un retaule de la Verge, destinat a l'altar major de la catedral de Monreale, a Sicília, ens confirma el reconeixement com a pintor en altres regnes de la Corona d'Aragó, i com no la consideració professional que es tenia d'aquest artífex per a rebre aquests tipus d'encàrrecs.⁶⁹¹

Al mes d'abril del mateix any, el 1407,⁶⁹² queda registrada l'època atorgada pels pintors Guerau Gener i Gonçal Peris, en la qual reconeixen que Antoni Gaçó, executor de les últimes voluntats de Jaume Prats, *rector* de l'església d'Ontinyent, els havia pagat 60 lliures per la confecció del retaule encomanat a l'any 1405.

“Sit omnibus notum, quod nos Geraldus Gener ac Gondissalvus Pèriç, pictores Valentie, scienter confitemur et recognoscimus in veritate vobis, venerabili Anthonio Gaçó, rectori ecclesie d'Almenara, diocesis Dertusensis, exeutori ultime voluntatis venerabili Iacobi Pratis, rectoris ecclesie d'Ontinyén, diocesis Valentine, licet absentis, et vestris quod dedistis et solvistis nobis voluntati nostre realiter numerando omnes illas sexaginta libras monete regalium Valentie, pro quibus ex conventionem facta inter nos et vos depingere habebamus et facere, prout depixerimus et fecimus, quoddam retrotabulum ad opus capelle beati Dominici sedis Valentie, certis modis et formis in publico instrumento confecto huiusmodi ratione in posse notari infrascripti die XXV novembris anno Nativitate Domini MCCCC quinto latius declaratur, quod quantum nos tangit cancellavimus die ista quibuscumque apocis et cautelis concessis et factis ad pedem instrumenti predicti et alia ratione predicta inclusis penitus in presenti. Et qui facti veritas sic habeatur, renuntiantes scienter exceptioni pecunie predictae non numerate et a vobis non habitis et recepte ut predicatur et doli, in testimonium premissorum facimus vobis fieri presentis apoca instrumentum. Quod est actum Valentie, vicesima septima die aprilis anno a Nativitate Domini MCCCC septimo.

Sig-[signe]-na nostrorum Gerdaldi Gener ac Gondissalvi Pèriç predictorum, qui hec concedimus et firmamus.

Testes inde sunt Iohannes Lòpiç scriptor, et Bernardus de Manso clericus Valentie.”⁶⁹³

Amb aquesta referència documental i les altres, més dalt comentades, es tradueix a tot un discurs, amb tota mena de detalls, del procés de la comanda d'una obra feta per un client a uns artistes.

⁶⁸⁹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.671.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 322; 1912(3), pp. 303 i 304; 1914, pp. 44 i 45; 1929, p. 12; Gudiol i Cunill, 1929, p. 173; Sanchis i Sivera, 1930, p. 74; Cerveró, 1972, p. 45; Aliaga, 1996, pp. 143 i 144, doc. 11; Mocholí, 2009, pp. 401 i 402; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 118 i 119, doc. 228.

⁶⁹⁰ Op. Cit.: “El primer Internacional. Guerau Gener.” Pp. 84-88, Francesc Ruiz i Quesada. *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El segon Internacional*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.

⁶⁹¹ Madurell, 1950? -1952; N. Dalmasas i A. José Pitarch, pp. 220 i 221.

⁶⁹² Segons Aliaga, la data d'aquest document, així com els pintors, són els que cita Joan Pahoner, encara que el contingut no és el mateix que el referit per aquest autor. Posteriorment Sanchis i Sivera el cita en *AAV*, 1992, p. 12. Anys després Cerveró aclareix la confusió quan el publica complet en *AAV*, 1956, pp. 107-108.

⁶⁹³ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.673.

Sánchez Sivera, 1909, p. 322; 1912 (3), p. 304; 1914, p. 45; 1929, p. 12. Gudiol, 1929, p. 173; Sanchis i Sivera, 1930, pp. 73 i 74; Madurell i Marimón, 1950, p. 146; Cerveró, 1956, pp. 107 i 108; Liaño, 1993, p. 155, nota 5; Aliaga, 1996, pp. 144 i 145, doc. 12; Mocholí, 2009, pp. 402 i 403; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 156, doc. 318.

La vida d'aquest pintor fou curta, però no per això deixa de ser menys intensa professionalment. Una de les últimes referències que hi ha de Guerau Gener és la comanda de continuar el retaule de Santes Creus, que de primeres se li havia encarregat al pintor Pere Serra, (1357-1406, Catalunya) però la seua mort trunca els plans, per la qual cosa se li demana Guerau que continue, però també la mort sorprèn aquest pintor (possiblement en l'edat de 40 anys) i, finalment, és Lluís Borrassà qui es fa càrrec d'acabar-lo. Gran part d'aquest retaule es conserva i, de fet, alguns historiadors, com Rosa Alcoi i Pedrós,⁶⁹⁴ han publicat articles sobre això, però es un tema obert a noves hipòtesis, igualment respecte al pintor, sobretot dels anys que van des de 1392 a 1398 que, fins ara, no se n'ha documentació.

GIBELI, Pere (1435, València)

Pintor.

Obra: cofres.

Pere Gibeli queda documentat per l'obligació que efectua en presència del justícia dels CCC sous de València. El pintor havia de donar a Guillem Gumela un parell de cofres, els quals li havia promés pintar pel preu de 12 sous.

“Dit pintor, voluntariament se obligá, en donar e liurar pintats, un parell de cofrens, com los haia rebuts den Guillem Gumela, los quals li ha promés pintar, per preu de dotze sous.”⁶⁹⁵

GIL, Bartomeu (1382, València)

Paraire.

En juny del 1382 quedaren inventariats els béns del *paraire* Bartomeu Gil, que pel seu contingut, doncs sembla molt interessant, reproduïm un fragment de l'inventari.

“(…).

Ítem, un arquibanch de plega gran pintat. (…).

Ítem, quatre pavesos blaus aba babores e títols ab senyal del dit difunt. Ítem, tres paveses grochs ab una barra blava aba senyal del dit difunt.

Ítem, dos scudets franceses pintats ab diverses figures.

Ítem, una targa ab senyal de creu. Ítem, dos paveses grans ab senyal del difunt.

Ítem, una s'pà guarnida de cuyr negrea b senyal del dit difunt en lo pom, ab deu plaçonets, civella, cap, guaspa, brocal e manci d'argent [...].

Ítem, hun oratoria b la cortineta vermella e hun troç de tovallola obrada.

Ítem, hun drap de pareta de canelas, en lo qual eren pintats los set gogs de la Verge Maria [...].

Ítem, hun cofrenet ab baboyns enbotits, pintat de obra de Barchinona, buyt (…).”⁶⁹⁶

Per últim, en juliol es posaren a subhasta part dels béns del difunt, amb compres dels pintors Nicolau de Molina i Domènec de la Rambla.

⁶⁹⁴ Aquesta autora, entre altres publicacions sobre Guerau Gener, té: “Pere Serra, Guerau Gener i Lluís Borrassà a l'entorn del gran retaule gòtic de Santes Creus.”. *Bulletí de l'arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, XV-XVI, Santes Creus, pp. 65-107, any 1996.

⁶⁹⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 35, mà 4. Cerveró, 1963, p. 103; Mocholí, 2009, p. 405.

⁶⁹⁶ ARV. *Notal de Miquel Martorell*, núm 2.817, ff. 105 i 106. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 251, doc. 404.

GIL, Joan (1422, València)

Pintor.

Al 1422, gràcies al document per la venda d'un censal per part de Castellana, vídua de Joan Cabanyelles, ciutadà de València, es fa menció que Andreu Albert, Tomàs Albert, Bernat Roca, Martí de Torres, Joan Gil i Pere Guillem, tots ells pintors, posseeixen cadascun un "hospicio" (casa) a la plaça dels Caixers, anteriorment la Boatella, a la parròquia de Sant Martí de València.

"Castellana, uxor quondam honorabilis Iohannis Cabanyelles, civis Valencie, nomine meo proprio et ut procuratrix honorabilis Petri Cabanyelles, militis, habitatoris dicte civitatis, filii mei ab eo legitime constitute et potestatem habens plenaria ad scripta et alia libre pagenda ut constat instrumento publico acto Valencie vicesima prima die mensis iunii anno a Nativitate Domine millesimo CCCC vicesimo, recepto per venerabili Matheu Sthefani, notarium publicum dicte civitate, ut in eo plene liget, scienter et gratis et cetera, nominibus predictis et utroque illorum insolom serie huiusmodi et cetera, vendo et concedo ac trado seu quasi trado vobis honorabilibus Petro d'Artes, proposito et canonico sedis Valencie et Iacobo d'Artes, militi eiusdem civitate habitatori, fratribus licet absentibus notaque subplante et cetera, per vestrum franchum et liberum alodium et cetera, centum solidos, duos denarios regalium Valencie, censuales, rendales et perpetuales cum laudimiis et faticis et omnibus iuribus emphiteotalibus et directo dominio ac iure habendi ipsos secundum forum et usu regni Valencie, quos dicto honorabili [o heredi], filio et principali meo faciunt et facere tenetur ac consueverunt et debent emphiteote et seu censaterii qui secuntur :

Primo, qui facit et facere tenetur et debetur Iohannes Gil, barbitonsor, civis dicte civitate, quindecim solidos, dicte monete solventes annis singulis in festo sancti Iohannis mensis iunii in et super quodam suo hospicio sito in parrochia Sancti Martini dicte civitate iuxta plateam nominatam dels Caxes, olim dictam La Boatella et confrontatur cum hospicio Petri Guillem, pictoris et cum hospicio domine Bevingute, uxor quondam Iohannis Monço et cum via publica et dicta platea dicta dels Caxes.

Ítem, dicta Bevinguta, uxor quondam dicti Iohannis Monco, facit et facere tenetur et debet quatuor solidos, sex denarios dicte monete solvendos annis singulis in dicto festo sancti Iohannis iunii super hospicio suo ibidem in dictis parrochia et partita, sito confrontato cum hospicio dicti Iohannis Gil et cum hospicio Andree Albert, pictoris et cum vallo veteri dicte civitate aperte post et cum dicta platea.

Ítem, Bernardus Roqua, cofrenarius, civis dicte civitate facit et facere tenetur et debet undecim denarios solvendos anualiter in eodem festo sancti Iohannis super quodam trocio corrali, aperte post contiguo hospicio suo quo habitat sito in dictis parrochia sancti Martini et platea dels Caxes quod trocem confrontatur cum dicto illius hospicio et cum hospicio domine Isabelis, uxor quondam Anthonii Peltre et cum muro veteri.

Ítem, dicta domina Isabel, uxor quondam Anthoni Peltre, facit et facere tenetur et debet quindecim denarios solvendos anni in dicto festo sancti Iohannis super quodam trocie corrali maiori hospicio suo contiguo in quo trocio est [priteus o puteus] et confrontatur cum dicto hospicio ibidem et promissis parrochia et partita, sito et cum dicto corralis dicti Bernardi Roqua et cum muro veteri et cum hospicio [...].

Ítem, facit et facere tenetur domna Andree, uxor quondam Iacobi Martí, agricolae, novem solidos mensuales solvendos annualiter in festo omnium sanctorum in et super quodam hospicio sito in parrochia Sancti Iohannis, confrontato cum hospicio domine Pellicere et cum et cum hospicio Petri Domenech, cursoris et cum orto venerabili Bernardi de Falchs, notarii et cum via publica.

Ítem, fecit et facere tenetur et debet Iacobus Gizbert, agricola, civis eiusdem civitatem, decemseptem solidos sex denarios censales et cetera, solvendos annis singulis in festo sancti Michaelis, super quodam trocio terre sito in termino de Raviosa, orte dicte civitate quod [...] esse quatuor fanecatas et tres quartons et etiam proprie quinque fanecatas et confrontatur cum terra Petri iquel et cum terra Raymundi Lehopart et cum terra Petri Ballester et cum via publica.

Ítem, facit et facere tenetur et debet heredes Francisci Riudarenes, quondam, quondam fusterii civis dicti civitate, sexdecim solidos, decem denarios, censuales, solvendo annis singulis in festo sancti Michaelis super quodam trocio terre sito in proprio termino de Raviosa iuxta molendinum dicte herencie et confrontatur cum alio trocio terre dicti heredis et cum terra Iohannis Toraytes et cum camino publico.

Ítem, dicti heredis et cum terra Iohannis Toraytes et cum camino publico.

Ítem, facit et facere tenetur et debet Iohannes Cano, agricola, comorans in orta dicte civitate in partita de Patraix et undecim solidos, octo denarios censuales annis singulis in dicto festo sancti Michaelis super undecim fanecatas vinem sita in termino d'Altell, orta dicte civitate, confrontatur cum vinea Iohannis Gomiç, notarii et cum terra Bonanati Magrinyà et vinea Bernardi Çelma.

Ítem, facit et facere tenetur et debet Arnaldus Conques, agricola, comorans in camino nominato de Quart, extramena dicte civitate, viginti unum solidos dicte monete censuales, solvendo annis singulis in dicto festo sancti Michaelis super quadam caficiata terre sita in dicta orta ipsius civitate in partita de Patraix, in quadam partita nominata La Llosa d'Estorna, confrontata cum terra Iacobi Prats, agricole, duabus partibus et cum terra Michaelis Navarro, margio medio et cum terra Petri iquel et cum terra Ferdinandi Alfonso et cum via publica.

Ítem, facit et facere tenetur et debet Bernardus Lobet, parator pannorum, super [...]sitis in dicta orta Valencie in termino d'Andarella, duos solidos, sex denarios, solvendo annis singulis in festo [...]et confrontatur cum vinea [...]et cum vinea [...], iamdictos itaque centum solidos, duos denarios dicte monete censuales, rendales et perpetuales cum laudimis et faticis et omni directo dominio et iure emphiteotico et habendi ipsos secundum dictum forum Valencie cum omnibus suis iuribus, locis, vocibus, et cetera, de quibus vobis et vestris facio nominibus supradictis cessionem et concessionem et quibus possitis uti agere et expiri et cetera., instituens vos et cetera, ad dandum et cetera, exceptis et cetera, nisi dicti clerici et cetera, [...] et cetera, ut melius et cetera, sic vos et vestris vendo et concedo nominibus quibus super precio trium milium sexcentorum solidorum monete predicte, quos omnes a vobis habuisse et recepisse confiteor numerando mee omnimode voluntati et ideo renuncio et cetera, et beneficio amoris precii et cetera, insuper promitto vobis et cetera, datis et cetera, promicto etiam et cetera, et teneor dictis nominibus et insolom vobis et vestris de eviccionem detentur largomodo executoria et cetra, et per promiser et ceterta, obligo scienter et gratis vobis et vestris omnia bona mea et dicti honorabilii filii et principalis mei, simul et insolom et cetera, renuncians scienter super his beneficiis dionis epistole divi Adriani et cetera, ac etiam beneficio senatus consulti velleyani et cetera.

Testes, venerabilis Matheus Sthefani, notarii et Iacobus de Vilaragut, cursori auris, cives Valencie.

Dicta die. Castellana predicta nominibus quibus super firmavit apocam dictis honorabilis emporibus de promissis tribus milibus sexcentis solidis precio dictorum centum solidorum, II denarios censuali, receptis numerando voluntati sue, unde renuncio et cetera.

Testes qui supra [...].⁶⁹⁷

GIL,⁶⁹⁸ Miquel (1393-1444, València)

Pintor de cofres.

Obra: cofres, a més intervén en les tasques d'embelliment i millora de la ciutat València per l'entrada del rei Martí.

Les referències documentals de Miquel Gil s'inicien al 1393. Del dit any és el primer document, que fa referència a una reclamació, feta en presència del justícia dels CCC sous,

⁶⁹⁷ APPV. *Protocol de Gerard de Ponte*, núm. 25.032.

Tolosa, 2003, pp. 563b-564, doc. 1.809; Mocholí, 2009, pp. 406-408.

⁶⁹⁸ En alguns originals: "Egidii".

per part de Raimon Vallés contra Pere Avellà, amb motiu d'uns cofres que aquell havia venut a aquest. Miquel Gil actua com a testimoni junt amb Joan Fernández i Bernat Çalom.

Quatres anys després, el 1397, es documenta l'actuació com a testimonis de Miquel Gil a més de Pere Galdra i Antoni Just, *agricultors*, tots veïns de la ciutat de València, en el contracte matrimonial, aquest atorgat per Joan Mateu, *agricultor*, veí del lloc anomenat de l'Hort del monestir de Sant Agustí de la ciutat de València, i la seua muller Sibil·la, els quals dotaren la seua filla, Claretta, per casar-se amb el pintor Pere Aravot.

A l'any 1398 s'escripturaren dos procuracions efectuades pel pintor en la persona d'Antoni Domingo, *notari*, ciutadà de València, quedant la primera en blanc.⁶⁹⁹

“Die veneris XV^a febroarii anno predicto XC^o octavo. Ego Miquael Egidii, pictor civis Valencie, (...)”

Testes, Poncius Folgueres et Anthonius Tolo, scriptores Valencie.”⁷⁰⁰

Al mes de març del mateix any, el 1398, queda registrat que actua com a testimoni al contracte matrimonial de Claretta amb el pintor Pere Aravot.

En juny de 1398, va fer de testimoni en una època signada per Guillem Sabet, *pescador*, a més del pintor Jaume Miró.

Miquel Gil i la seua esposa Valentina atorgaren reconeixement de deute, el 1398, a favor de Benet Bassa, *aluder*, “commorans” en el lloc de Russafa, de 6.000 sous, preu pel que compraren una casa prop de la plaça dels Caixers, en la parròquia de Sant Joan del Mercat.

A l'any 1400, en juny Miquel Gil apareix judicialment com a testimoni en cert document.

Un any després, el 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Miquel Gil, que rebé diverses pagues.

Des de gener de 1401 s'esmenta al pintor, junt amb Domènec del Port i Jaume Mateu, per la seua assistència al Consell de la ciutat de València. Situació que es prolonga fins a maig del dit any.

Un dels documents més importants de Miquel Gil, datat a l'any 1404, és el contracte d'aprenentatge entre Arnau Romaní, àlies Escrivà, tutor de Martí i Bernat Llopis, fills de Martí Llopis, quedant convingut per ambdues parts que un dels fills, en aquest cas Bernat Llopis,⁷⁰¹ passi cinc anys amb el pintor per ensenyar-se l'ofici de pintar: “(...) ad addistrandum vestrum officium pictoris. (...)”⁷⁰²

En abril de 1407 el pintor s'obliga a donar a Francesc Marc, *escuder*, un cot, o bé 9 florins en estima del seu preu, pel deute del pintor Lluís Claver amb el dit *escuder*. De maig l'època atorgada per Andreu Parensos, *mestre d'aixa*, en la qual reconeix que Miquel Gil li havia pagat 17 lliures i 10 sous, pel preu de 55 sous de violari.

⁶⁹⁹ ARV. *Notal de Bernat Safont*, núm. 2.798.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 234; 1914, p. 24; 1928, p. 43; 1930, p. 43; Mocholí, 2009, Op. Cit. *Estudi dels documents...*; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 449 i 450, doc. 839.

⁷⁰⁰ APPV. *Protocol de Bernat Safont*, núm. 23.013, (s.a. 1.862).

Cerveró, 1963, p. 103; Mocholí, 2009, Op. Cit. *Estudi dels documents...*; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 450, doc. 840.

⁷⁰¹ Entenem que aquest aprenent i el pintor Bernat Llopis (1404-1418) són el mateix.

⁷⁰² APPV. *Notal de Jaume de Blanes*, núm. 1.310.

Cerveró, 1963, p. 103; Mocholí, 2009, p. 410; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 89 i 90, doc. 173.

A l'any 1964 Cerveró publica un document de Miquel Gil de l'any 1408. Aquest al·ludeix a una carta d'indemnitat signada pel dit pintor i la seua dona Caterina al pintor Joan Rull, per raó de la caplleuta⁷⁰³ que aquest féu a Miquel fins la quantitat de 50 florins.

“Die iovis, VI^a mensis decembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oVIII^o.

Iohanes Rull, pictor, civis Valentie, et Caterina, uxor eius, scienter, attendentes, vos, Michaellem Egidii, pictorem eiusdem civitatis, caputlevasse tot bona mobilia michi, dicti Iohanis Rull, que sufficienter solvere (...).

Testes, Ludovicus Jordà, mercator, et Iohannes Cardona, cives Valentie.”⁷⁰⁴

Un any més tard, al mes d'octubre del 1409, Miquel Gil i el també pintor Lluís Claver, junt amb els cohereus de Joan Claver, venen una casa situada al carrer del Rotlons, a la parròquia de Sant Martí.

Al 1411 Miquel Gil signa àpoca, per la qual va rebre certa quantitat per pintar diverses imatges en un llit i una caixa: “(...) pro pingendo lectum et caxiam (...)”, destinats a la confraria Santa Maria.

Dos anys després, el 1413, apareix en la venda d'una casa, aquesta efectuada per Lluís Claver, també pintor, Bernat Claver i Valentina, muller d'ell i germana dels anteriors, a Caterina, vídua de Ferrer Serves, *carnisser*, veí de Meliana.

En maig de 1417, actua com a testimoni d'un reconeixement de deute de 800 sous fet per Antoni Torres, *llaurador* de Russafa, i la seua dona Antònia a Miquela, vídua de Miquel Pérez, *llaurador* de Russafa, Joan Soriano, *aluder* i la seua dona Joana, per una casa que els han comprat a Russafa. De la mateixa data es la cessió de 800 sous feta per tots els compradors i en la que igualment Miquel Gil actua de testimoni.

En gener de 1422, es documenta el manament executori del justícia civil, contra Miquel Milla, *prevere* d'Alzira, a instància del pintor, per deute de 187 sous i 6 diners de la pensió d'un censal.

És després de tretze anys, el 1429, quan de nou es té notícies de Miquel Gil per la resolució presa pel justícia civil de València, a partir d'una demanda efectuada pel pintor perquè Ramon Perpinyà, *fuster*, li pague les 40 lliures, les quals havien pactat amb anterioritat per la compra d'un captiu.

Al mes de gener de l'any 1432, s'escriptura el nomenament arbitral causat per certa qüestió sostinguda entre Joana, muller de Miquel Gil, i Joan Villalba, *armer*, recaient en les persones de Lluís Torra i Guillem Castellvell.

Al mateix any, el 1432, però al mes de febrer s'efectua el procés en presència del justícia civil de València, en el que Joana, muller de Miquel Gil, pintor de cofres, presta declaració.

Dos anys després, el 1434, el pintor efectua una venda, com a curador de certs menors, de quinze fanecades de terra campa i part de vinya, al terme de *Cacen*, a l'horta de València, pel preu de 110 lliures.

Miquel Gil i el també pintor Joan Rull actuaren, en setembre del 1436, en una demanda posada per Bernada, muller del pintor Pere Guillem, per qüestió de la malversació de la seua dot que féu el seu marit.

El següent any, en març del 1437, el pintor i la seua muller, Joana, atorgaren la venda de 30 sous censals al *barber* Raimon Muntanyana.

⁷⁰³ Fiança donada per algú perquè un reu no fóra tingut pres. *Diccionari valència escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

⁷⁰⁴ APPV. *Protocol de Jaume de Blanes*, núm. 23.212.

Cerveró, 1964, p. 102; Mocholí, 2009, p. 303; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 196 i 197, doc. 399.

Al mes d'abril del darrer any, el 1437, es documenta una remissió dels censos carregats sobre un hospici de Miquel Gil i la seua muller Joana, situat a la plaça dels Caixers, en la parròquia de Sant Joan de la ciutat de València.

A l'any 1438, Miquel Gil i Joana, la seua muller, juntament amb altres persones, atorgaren un document que fa referència a certa heretat.

Sis anys després, en agost del 1444 es té notícia del pintor, però es ja difunt. El document al·ludeix a una època que la seua vídua Joan atorga pel lloguer d'una casa, en la qual ara viu casada amb Pere Bas, *barber*.

GINER, Tomàs (1383, València)

Pintor.

Tomàs Giner, apareix documentat als llibres de comptes de Batlia del Regne de València, per qüestions del seu ofici.⁷⁰⁵

GIRBÉS, Martí (1431-1462, València)

Pintor reial i cofrer.

Obra: en la capella major de la Seu de València, els frescs i polseres de l'altar.

El pintor Miquel d'Alcanyís va rebre, el 1431, l'encomanda pel Capítol de la seu de València de pintar la capella major. Caldria representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels dits àngels havien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, varen col·laborar nombrosos pintors entre ells el pintor Martí Girbés, que treballa en la pintura dels frescs i les polseres de l'altar major.

Al mateix any, el 1432, en maig, Martí Girbés, pintor i cofrer, atorga època reconeixent haver rebut de Pere Martí, *obrer de vila* de València, 30 lliures de les 85 que li devia, per la constitució de la dot de la seua muller Joana.

Cinc anys després, dia 8 d'agost de 1437, es documenta l'aveïnament de Martí Girbés,⁷⁰⁶ natural de la vila de Lliria i ara habitant a la ciutat de València, per deu anys a la parròquia de Sant Joan del Mercat en plaça dels Caixers, actuant com a fermador el *fuster* Francesc Rubert.

El 1441 reconeix que ha de pagar a Antoni Torra, *veler*, ciutadà de Barcelona, 30 lliures, 8 sous i 9 diners per deu càrregues i un octau de fusta.

Del mateix any, en maig Martí Girbés, Joana, la seua muller, Pere Martí, *mestre d'obres de vila* i Llorença, muller seua, venen una cafissada de terra situada en la partida de Mormany. Per aquesta venda van cobrar, el 1442, certa quantitat.

En juliol de 1458 el pintor, per mitjà d'un acte notarial, ha rebut 15 lliures dels marmessors del testament de Violant Torrelles, vídua de l'honorable Janufred Escrivà, àlies Romani, per pintar vidaures a un drap imperial.

Per últim, des de l'any 1462 Martí Girbés es nomenat com a pintor reial, per substitució del pintor Jaume Fillol.

⁷⁰⁵ ARV. *Comptes de Batlia*, llibre 3, lligall 1.

Mocholí, 2009, p. 411.

⁷⁰⁶ L'aveïnament a València de Martí Girbés està documentat per Alcahalí, 1897, p. 140 i Sanchis i Sivera, 1930, p. 118 de l'AMV. *Aveïnaments*, 1412-1442, núm. 4. La notícia ha estat revisada i no se n'ha trobat. Nosaltres donem la que s'ha recollit al mateix arxiu referent a l'aveïnament del pintor a la ciutat de València.

GISBERT, Maties (1407-1448, València)

Pintor.

La notícia documentada l'any 1407, dona referència de la pau i la treva firmada entre els pintors Maties Gisbert i Joan de Brussel·les, “degentes” a València, per una discussió en què patiren ferides el dit Maties Gisbert i Joan Falguas.

“Die lune XII^a decembris anno predicto M^o CCCC^o septimo.

Mathias Gizbet et Amqui de Bruxelles, pictores, Valencie degentes ex una et Iohannes Falguas, iunior, [Vincencio] Falguas, fratres, textores et Gabriel Gomis, peatger, civis dicte civitatis ex altera, per nos et omnes amicos [...val...os] nostros, scienter et gratis, remittimus et relexamus pars parti e nobis ad invicem omnem ra[...]horem, tedium et malam voluntatem quam vel [...]s pars parti et nobis adinvicem facere potest [.al] movere occasione [vulnerum] secutarum in personam nostrum [dicatorum] Mathei et Iohannis a toto tempore preterito usque in hinc presentem diem. Et sich promittimus et iuramus a homagium prestamus ore et manibus comendatum in posse veneribilis Iohannis Rubio, locumtenentis Iusticie Criminali civitatis iamdicte pars parti et nobis adinvicem quod ex inde non faciemus procurabimus et tractabimus aliquod malum in personam vel bonis et quod non convenimus in iudicio vel clamabimus. Et si fecerimus ultra penam [perniri] nolimus incidi penam centum florenum auri Aragonum dandorum et solvendorum parti parenti ad que exhigendorum de bonis contrafacientis ultra quam volumus esse bansatores et preditores etc. Et pro his complendis et fir[...] attendendis obligamus pars parti et nobis adinvicem pro absentis [...] infrascriptum, et cetera, omnia bona et iura nostra et utriusque nostrum insolum mobilia et immobilia et cetera, renunciamus omnibus iuribus, et cetera. Actum Valencie.

Testes Guillermus de Colunya, brodator et Anthonius del Ferre, àlias Gurrea, sagio Valencie, habitantes testes firme dicti Iohannis qui firmavit dictis [...] absentis dictis Mathia et Anaqui pro ipsis [...] subscripto stipulante sunt dictus Anthonius del Ferre et Nicholaus Martini, sagiones Valencie habitatores.”⁷⁰⁷

La manca de referències documentals del pintor que ens ocupa fins la següent, en maig del 1448, ens fa dubtar que siga la mateixa persona, però com no hi ha notícia de la seua mort entenem que es tracta del pintor. El document al·ludeix al deute que tenia que pagar per tres càrregues de llenya.

GODALL, Bernat (1391-1426, València)

Pintor.

Obra: retaules i cofres, intervé en les tasques per a l'entrada del rei Martí a València.

La documentació de Bernat Godall,⁷⁰⁸ correspon des de la dècada dels anys noranta del segle XIV fins al primer quart del segle XV. Durant aquests anys la ciutat de València s'encontrava en una auge econòmic i aquest benestar va repercutir que la demanda d'obres artístiques augmentara, afavorint la vinguda i aveïnament de mestres d'obres, escultors, pintors i totes aquelles persones amb oficis que d'una manera o una altra treballaren i col·laboraven en la factura d'un encàrrec.

⁷⁰⁷ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 24.706.

Tesi de Matilde Miquel Juan: *Talleres y mercado de pintura en Valencia (1370-1430)*. Facultat de Geografia i Història, U.V., 2006; Mocholí, 2009, p. 414.

⁷⁰⁸ Segons Tramoyeres, en el seu article publicat el 1900 en *Les Províncies*, aquest pintor va ser deixeble del Pere Nicolau.

Com s'ha dit, la cita documental d'aquest pintor comença el 1391 amb una condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous de València, per un deute que tenia amb el *fuster* Joan Samora,⁷⁰⁹ per la compra de dos parells de cofres.

Cinc anys després, el 1396, feu obligació, davant el justícia civil de València, en pagar a Joan Rubio 9 sous i 2 diners que li devia.

Al següent any, el 1397, en març s'obliga, davant el justícia dels CCC sous, en donar a Berenguer de Bellpart, *fuster*, 4 florins que li devia de resta de preu de fusta que li comprà.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí, al que acompanyen Maria de Lluna, el seu fill i la muller d'aquest, a València, es realitzaren diverses tasques per embellir-la, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València.

En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Bernat Godall, que rebé diverses pagues.

Al mes de desembre de l'any 1401, procedeix judicialment com a testimoni en una època de carregament de censal.

Del 1402 hi ha notícies del pintor actuant com a testimoni en cert document de restitució dotal. En abril per l'assegurament fet al pintor i *macip* seu, Antoni Guerau, i a la fi apareix documentat com a testimoni en la cancel·lació d'un deute entre Domènec Ros, *mestre en medicina* i Francesc Erau, *batxiller en lleis*.

Un any mes tard, el 1403, tenim el document de reconeixement de Bernat Godall a Pere Rausell i a Bernat Castellar, que els béns del difunt Joan Malendis que compra en la cort de la Governació ho féu en nom dels tres. En novembre del darrer any, el 1403, fa de testimoni en una època signada per Joan Ros.

El mateix mes del següent any, el 1404, de nou fa de testimoni del document pel que es nomena a Vicent Cavaller com a *subdelegat de lloctinent*.

Al 1405 apareixen dos referències documentals. Una és la procuració a favor de Bartomeu Gras, *notari de l'escrivania reial* de València, per comparèixer davant l'Audiència per cert assumpte, i l'altra és l'albarà atorgat per l'*administrador* de la redempció de captius de València al susdit Godall, per la quantitat de 300 sous, pel rescat del captiu en Bugia Dionís Agar. En 1405 treballa per a tresoreria real.

El document de l'any 1407 el cita indirectament com a espòs d'Isabel. Aquesta, junt amb Caterina, muller de Pere Vicent, *notari* de València, es manifesten com a filles i successores de Berenguer Teixidor, *sastre* de dita ciutat, que morí sense testar.

La següent notícia, també documentada a l'any 1407, és una de les més importants dintre del seu suport documental. És l'època atorgada per Bernat Godall reconeixent que Pere d'Òdena, *notari*, procurador de Joan Castellà, *donzell* i hereu de Pere Busquets, li ha donat 5 florins pels treballs de continuar la pintura d'un retaule començat pel pintor Gabriel Riera,⁷¹⁰ baix l'advocació de sant Vicent.

“Sit omnibus notum, quod ego, Bernardus Godall, pictor, civis Valentie, gratis confiteor et recognosco vobis, discreto Petro de Òdena, notario, Valentie civi, presenti, procuratori honorabilis Iohannis Castellà, domicelli, heredis bonorum et iurium que quondam fuerunt, uxor venerabilis Petri Busquets, defuncti, quod dedistis et solvistis michi voluntati mee numerando, illos quinque florenos Aragonum, quos vos, dicto nomine, michi tenebamini dare et solvere pro quodam retabulo sive *retaula*, ficiendo, incepto per Gabrielem Riera, pictorem continuum meum, sub invocatione santi

⁷⁰⁹ Al document se li anomena més tard “Joan Esteve”, que és també el nom d'un pintor.

⁷¹⁰ Segons el document, es pot deduir que aquest pintor treballava per a Bernat Godall.

Vincentii. Et quia est rei veritas, renuntians exceptione peccunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte ut predicatur et doli, facio vobis et tradi per notarii subscriptum de predictis quinque florenos, hanc apocham de soluto. Quod es actum Valentie.

Testes, Bononatus Bonet, curritor et Ar[naldus] Pujalt, Valentie degentes.⁷¹¹

Al següent any, el 1408, apareix actuant com a testimoni, primerament en gener en un document del difunt Pere Mir i després en març, junt amb l'*il·luminador* Pere Soler, al testament del *llaurador* Ramon Mundi, del lloc d'Alboraia.

Entre els anys 1408 i 1409, Bernat Godall apareix documentat als llibres de sotsobreria de Murs i Valls de València. Diversos assumptes són els que ocupen les pàgines dels dits llibres com el que en Bernat Andreu, *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València, per encàrrec del Consell mana fer una mare- claveguera mestra- a la parròquia de Sant Andreu al carrer del dit Godall. També se li esmenta en les rebudes, les quals el *sotsobrer* de les obres de Murs i valls de València anota les quantitats que arriben a dita sotsobreria, vingudes dels impostos recollits i carregats sobre el blat de dita ciutat. Per la venda que li fan els *obres* de les obres de Murs i Valls de València d'un any del *capítol dels dotze diners*, pertanyent a la dita obra, pel preu de 73.050 sous. Finalment, que el sotsobrer de les obres de Murs i Valls de València fa constar diverses vendes de fusta i rajola, entre les quals hi ha algunes fetes al pintor.

Al mes de novembre de l'any 1410 s'escriptura el lloguer d'una casa, propietat de Bernat Godall i d'Elisabet la seua muller, a Joan Corca, *rector* de l'església d'Alboraia, situada a la parròquia de Sant Andreu de la ciutat de València. El llogaren per dos anys, per la quantitat de 22 lliures i 7 diners, baix la condició de verificar prèviament les reparacions i atorgant el poder al rector de tornar-lo a llogar.

En febrer del 1413, Bernat Godall actua com a testimoni per la cessió de Caterina, vídua de Guillem topi, que fa a Bernat Vidal de 300 sous.

En abril de 1414 aquest pintor i el seu fill Andreu signen la pau i treva amb els *clergues* tonsurats Nicolau Òdena i Jaume Pastor.

Des de l'esmentat últim any fins 1417 s'està sense notícies del pintor. Al dit any s'escriptura la venda d'un retrocens atorgat per les persones de Bartomeu Cerdà, *notari*, Bernat Godall i la seua muller Isabel, Francesc i Andreu Godall, ciutadans de València a Elvira Royo d'Alihori, per valor de 30 sous, carregats sobre una casa que dit Bartomeu posseeix a València, amb un cens de 60 sous. La venda es fixa en 20 lliures.

Les següents referències pertanyen a l'any 1418. En aquest any hi ha constància notarial del pintor, la seua muller Isabel i els seus fills Francesc i Andreu Godall, a més del quitament de censal atorgat per Bartomeu Cerdà, *notari*, el pintor, Isabel, muller seua, Francesc i Andreu, fills d'ambdós, en la persona de Daniel Barceló, els qual censal estava carregats sobre una casa, situada a la parròquia de Sant Llorenç de València, per la qual cosa es redacta el carregament de 120 sous, per preu de 1.600, al *notari* Martí Fuster, que signa àpoca per la dita quantitat. En agost s'efectua la venda de 50 sous censal d'altres 150 feta pel notari Bartomeu Cerdà, Bernat Godall, la seua dona i el seu fill Andreu, a un altre notari, Joan Saposà, per 600 sous. Finalment tenim el reclam efectuat per Joan Castellà, *cavaller*, habitant de València, per no haver rebut els 3.000 mil florins d'or, els quals li foren atorgats com a dot de Damiata, filla del dit pintor, dels quals signa una àpoca per a poder cobrar-los.

⁷¹¹ APPV. *Notal de Jaume Pérez*, núm. 777 (s.a. 119).

Cerveró, 1963, p. 105; 1964, p. 98; Mocholí, 2009, p. 416; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 168 i 169, doc. 347.

Al mes d'abril de 1419, signa, junt amb Jaume Bertran, *mercader*, un compromís arbitral en les persones de Bartomeu Cerdà i Jaume Gassol, *notaris*. En octubre hi ha referències notarials, primerament del pintor, la seua muller, els seus fills Francesc i Andreu Godall i la muller d'aquest últim Agnès Joan i després només del seu fill Francesc. Al dit mes es redacta la cancel·lació de deute, per la qual el pintor i la seua muller Isabel, Francesc i Andreu Godall, els seus fills i Agnès Joan, muller d'aquest últim, venen a Galcerà Vinader un violari de 44 sous i 6 diners pel preu de 15 lliures i 10 sous, per liquidar el deute que tenien amb aquest per l'adquisició d'un rossí. Al mes de novembre la seua muller Isabel, està documentada.

En febrer de 1420 es documenta el contracte entre el pintor, la seua muller Isabel, d'una part, i Pere d'Òdena, d'altra part, per la confecció d'un retaule de fusta i pintura sota l'advocació de sant Pere Apòstol i sant Nicolau Bisbe, per preu de 700 sous.

“Die martis, XX^a predicti mensis febroari anno M^oCCCC^oXX^o.”

Bernardus Godall, pictor, civis Valentie, et Ysabel uxor eius, scienter et gratis (...), promittimus facere vobis, Petro d'Òdena, civi Valentie, presenti et acceptanti, et vestris unum retabolum sive retaule de fusta e pintura de VIII° palms e mig d'ample e de XIII° palms de al poch més o menys ultra banch, (...). Lo dit retaule sia sots invocació de sent Pere apòstol e de sent Nicholau, ben pintat e deboxat ab ses històries, e de belles colors a juhi de menestrals experts en semblants obres, e de tan belles e mellors figueres que'l retaule d'en Civera, lo qual és en una capella en la claustra de preycadors de València sots invocació de sancta Maria de la Let. (...). Et vós siats tengut donar a nosaltres per tot set-cents sous reals de València, et cetera (...).

(...)⁷¹²

En juny es redacta el manament executori en contra del pintor, la seua dona Isabel, i d'altres a instància d'Andreu de Capús, *sastre*, per raó de la paga d'un violari, seguit d'una condemna de restitució de dot contra Guillem Llançol, donzell.

En gener del 1422, Bernat Godall, Isabel, la seua muller i Damiata, filla d'ambdós i vídua de Guillem Llançol, reben manament executori, per part del justícia civil de València, en el que confessen deure 11 florins i mig a Pere Nadal, *escuder*. En febrer es redacta el manament executori contra el pintor, la seua dona i el *notari* Bartomeu Cerdà, a instància de Martinet Fuster, *notari*, per deute de 60 sous de pensió anual. En agost el pintor reconeix, junt amb la seua muller, Isabel, i la seua filla Damiata, el deute de 32 sous amb el *mercader* Pere Sabartés. Actuen com a testimonis els pintors i ciutadans de València Joan Ferrandis i Bernat Vendrell. Al mateix mes i dia del 1422, Bernat Godall junt a la seua muller Isabel i el notari Lleonard Çamorera, venen un violari a Galcerà i Artal Vinader, pel preu de 30 sous.

“Bernardus Godall, pictor cives Valencie, et Ysabel, eius uxor, ac Leonardus Çamorera, notarius, omnes insimul et insolum cum presenti publico instrumento, et cetera, vendimus et concedimus ac tradimus seu quasi tradimus, et per vestrum franchum et cetera, ad vitas vestri dicti Galcerandi et Artaldi Vinader, fratris vestri, fiat cum clausula de mutandis vitis, et cetera, XXX solidos monete regalium Valencie rendales et annuales de violario (...).”

Actum Valencie.

Testes Tristanus Cortit et Egidus Vincencii, cives Valencie.

Fiat apocha de precio.

Testes iidem.

Fiat instrumentum indempnitatis dicto Leonardo Çamorera per dictos coniugues executoria.

Testes predicti.⁷¹³

⁷¹² APPV. *Protocol de Pere Bigueran*, núm. 25.326.

Miquel, 2006, pp. 39 i 40; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 558, doc. 1.009.

⁷¹³ ARV. *Notal d'Antoni Altarriba*, núm. 49.

Mocholí, 2009, p. 418.

Per últim, en setembre del dit any, el 1422, el pintor actua com a testimoni en una època del botiguer Joan Pasqual a Manuel de Ripoll, *cavaller*, per la recuperació d'un drap de ras.

En gener del 1423, Bernat Godall, pintor i ciutadà de València, actua com a testimoni en una procuració. "(...).Testes, dicretus Petrus Lorenç, notarii et Bernardus Godall, pictor Valentie cives."⁷¹⁴

En maig del dit any, el 1423, signa època 1.060 sous, junt amb altres, per la venda d'una esclava anomenada Llúcia. Al mes d'octubre va fer de testimoni en un document de procuració d'Andreu de Paput, d'ofici *sastre*, al *notari* Joan Caparrós.

Al següent any, el 1424, en novembre apareix en cert document com a procurador de la seua filla, signant època de 20 florins a Pere Esteve, veí d'Almenara, arran de l'avinença feta amb ell per una execució d'uns caps de bestiar boví contra uns moros de la Llosa.

Finalment, dos anys després, el 1426, es documenta el nomenament arbitral atorgat pel pintor, d'una part i Jaume Bertran, *mercader*, de la part altra, en les persones de Bartomeu Cerdà i Jaume Gassol, *notaris*.

"Bernardus Godall, pictor ex una et Jacobus Bertrán, mercator, ex altera partibus, compromisimus et cetera, vos venerabilis Bartholomeum Cerdá et Jacobum Gaçol, notarios absentes, tu arbitros arbitratoris aut amicabilis compositores (...)."⁷¹⁵

GODALL, Joan (1407, València)

Pintor.

D'aquest pintor es té notícia gràcies que va fer de testimoni en una època de la ciutadana Caterina, vídua de Pere Saurí, veí del lloc de Foios.

Desconeguem, per mancança de documents, si hi ha alguna relació familiar amb el pintor Bernat Godall.

GOMIÇ, Antoni (1376-1401, València)

Daurador.

Dels dauradors, l'ofici dels quals consistia a cobrir, en part o totalment, les obres amb làmines d'or, se sap que de vegades col·laboraven amb els pintors. Del que ara ens ocupem és Antoni Gomiç, i es té notícies des de l'any 1376, pel lloguer d'una casa per dos anys, situada a la parròquia de Santa Caterina, al barri de la Beineria, efectuat per Bernat Malet, *notari*, procurador de Caterina, vídua de Domènec Cases.

Des del darrer any fins 1399 hi ha un buit documental. Es al susdit any, el 1399, que Antoni Gomiç i el *paraire* Pere Bou, major de dies, atorgaren el document pel que confessen haver de pagar a Simó Rafael, ciutadà de Xàtiva, certa quantitat. Al mateix any, al mes d'abril, es registra el reconeixement de deute atorgat per Ferran de Pomar, *apotecari*, Antonio Gomiç i Pere Bou, *paraire*, a Simó Rafeles, ciutadà de Xàtiva, al qual li devien 9 lliures del preu de mitja onça de perles, que li pagaren al termini d'un mes. Al mes de juny, Antoni Gomiç i altres persones van vendre a Joan Rodríguez,

⁷¹⁴ ARV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 698. Mocholí, 2009, p. 418.

⁷¹⁵ APPV. *Protocol d'Antoni Pascual*, núm. 830. Cerveró, 1963, p. 106; Mocholí, 2009, p. 418.

convers, 100 sous de violari per preu de 35 lliures. Per últim, al mes d'agost, actua com a testimoni en una procuració.

Del segle XV, concretament a l'any 1401, que s'escriptura el debitori atorgat pel daurador Antoni Gomiç i Domènec i Ramon Albert, *pescadors*, junt amb les seues mullers, els quals havien de pagar a Astrugue, vídua de Salamó Abenmarueç, jueu de Murvedre, 7 lliures i 16 sous.

GONÇAL, (1328, València)

Pintor.

Obra: escuts.

A l'any 1328, queda documentat el compromís efectuat pels pintors Andreu Çarebolleda i Gonçal [...] ⁷¹⁶ amb Eximen Lopis de Rufer, *alcaid* de la Vall d'Almonacid, per pintar cent-nou escuts amb les armes de Lluna.

“Andreas Çarabolleda et Gondçalbus [...] pictores, vicini Valencie, consulte promittimus et cetera vobis, Exemino Lòpiz de Rufer, militi, alcaido Vallis d'Almonezyr, presenti, et vestris, et aliame dicti vallis et notario et cetera, et vestris, quod hinc ad kalendas mensis septembris proxime et cetera, dabimus vobis et dare teneantur intus civitatem Valencie C et IX scutos de matzem pictatos cum signo de Luna, bonos incuyraçatos coreo de paratge et guarnits et paratos cum coreo bono dandi recipiendi. Vos enim detis nobis et dare teneamini pro precio dictorum scutorum, pro quolibet scut IIII solidos et VIII denarios regalium Valencia, de quibus confitemur a vobis habuisse pro [...] et pacca XC solidos. Et quia et cetera. Renunciamus [...]. Et totum residuum solveritis [...] incontinenti cum vobis deliberaverimus dictus scutos. Etiam hec attendere el complere promittimus sub pena V solidorum regalium pro qualibet die ultra terminum dandorum medietatem vobis et aliam domino regi et si forte prope dictis a vobis complendis dampnum et cetera. Et credatur et cetera, obliigo et cetera. Renuncio dividendarum et cetera, ad hec et ceera, sub dicta pena et in dicta [...].

Testes, Franciscus Descanç, Petrus Pelegrí et Thomas [...].”⁷¹⁷

GONÇAL, (1420, València)⁷¹⁸

Pintor.

Als llibres de la sotsobreria de Murs i Valls, a l'1 d'abril de l'any 1420, es féu menció d'un pintor anomenat Gonçal, del que reproduïm el document:

“Ítem, los quals pagà per II cadenes que comprà ab V lliures de plom, la una per al tap de la claveguera d'en Goçalbo, lo pintor, e l'altra per a l'altre carrer après de aquell, en lo camí de Sent Vicent e foren comprades del dit en Francesch de Monpahó.....VI sous II.”⁷¹⁹

⁷¹⁶ Malgrat el document no se sap si es tracta del nom o el cognom.

⁷¹⁷ ARV. *Protocol de nom desconegut*, núm. 11.182.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 10; 1930, p. 10; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 60 i 61, doc. 100; Mocholí, 2009, p. 420.

⁷¹⁸ Els autors de les cites fan referència al pintor Goçalbo Sarrià.

⁷¹⁹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-27, f. 22.

Aliaga, 1996, pp. 185 i 186; Mocholí, 2009, p. 421; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 562, doc. 1.016.

GONÇAL, Pere (1422, València)

Pintor.

A l'any 1422, en agost, queda registrada l'època atorgada pel pintor Pere Gonçal, en la qual reconeix haver rebut d'Andreu Gostantí, fill de Ramon Gostantí, 10 florins, dels 30 que li devia, pels treballs efectuats als ornaments de la sepultura del seu fill Joan.

“Dictis die et anno.

Petrus Goçalbo, pictor, Valentie vicinus, scienter et gratis confiteor vobis, honorabilis Raymundo Gostantini, cive dicte civitatis, absentis, et vestris, quod ex illis triginta florenos auri de Aragonia pro quibus vobis et vestris vendidi et facere atque depingi et ornari promissi quedam penonem et unum clipeum cum signo armonum de Gostantí, pro ornamento sepultura venerabilis Iohannis Gostantini, filii vestris, dedistis et solvistis michi voluntate mee, quos habui per manus venerabilis Andreu Gostantini, filii vestri, in notari et testium subscriptorum presentia, numerando decem florenos dicti auri. Et quia hec est veritas, renuntio scienter ad cautelam, et cetera.

Actum Valentie.

Testes huius rei sunt Iohannes Ledó et Iohannes de Pina, notarios, Valentie cives.”⁷²⁰

Finalment, al següent mes, en setembre, de nou el pintor signa època de 30 florins, per la qual rep dita quantitat de Ramon Gostantí, per raó de treballs fets en la sepultura del seu fill Joan Gostantí.

GONTER, Bernat (1315-1316, Lleida, Barcelona, València)

Pintor i il·luminador.

Obra: bíblia.

Bernat Gonter està documentat entre els anys 1315 i 1316, en ciutats com Lleida, Barcelona o València. Aquesta itinerància queda confirmada per la carta del dia 2 de març de l'any 1315, registrada a Lleida, per la qual el monarca Jaume II li va escriure al seu *tresorer*, Pere Martí, manant-li que pague al susdit pintor 30 sous jaquesos per anar de Daroca a Saragossa i tornar-hi.

Que Bernat Gonter contava amb la protecció del rei no hi ha cap dubte amb documents com el de l'any 1315, aquest registrat a Barcelona. De nou el monarca, Jaume II, envia carta al justícia de Daroca notificant-li que li atorgara al pintor salvaguarda d'un any perquè poguera pagar als seus creditors.

Des de la ciutat de Montalbà, el dia 15 de juliol de l'any 1316, el rei Jaume II va escriure al seu oficial, Bartomeu Safont, notificant-li que apresse al justícia de València per a ordenar-li que pague al pintor pel treball d'il·luminar una bíblia, i que li l'envie. Amb aquesta referència documental se sap que Bernat Gonter, a més de pintor, era també il·luminador i de qualitat, puix que el rei Jaume II expressa, al mateix document, la satisfacció de la rebuda de la bíblia il·luminada pel pintor.

“Iacobus, fideli nostro Bartholomeo Çaffont, de camera nostra, salutem et cetera. Significamus vobis quod nos nuper per aliam literam nostram, quam vobis mittimus cum presenti scribimus iusticie Valencie vel eius locumtenenti ut satisfaciatur incontinenti magistro Bernardo Gonter, pictori, racione cuiusdam viblie nostre quam illuminavit in suo salario competenti et, satisfacto sibi, ipsam vibliam protinus recuperet et vobis tradat per vos nobis mittendam. Quare vobis dicimus et mandamus quatenus, visis

⁷²⁰ APPV. *Protocol de Joan Çaposa*, núm. 24.712.

Cerveró, 1966, p. 19 (l'autor dona data del 17 de setembre); Mocholí, 2009, p. 422; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 637, doc. 1.144.

presentibus, presentatis dicto iusticie litteram supradictam et requiratis eum ut incontinenti satisfaciatur dicto magistro Bernardo recuperet et dictam vibliam eamque vobis tradat, prout nos sibi mandamus. Vos autem, tradita vobis ipsa viblia, eam in quaternis sicuti nunc stat in premsa bene scrittam ponatis et in pluribus pannis enceratis involutam, sic quod tute portari possit eam nobis protinus transmittatis. Super hiis igitur vos sollicitum et diligentem esse volumus in procurando et mittendo nobis vibliam antedictam. Datum in Montealbo, idus iulii, anno Domini M^o CCC^o XVI°.⁷²¹

Finalment, al mes d'agost del dit any, el 1316, a la ciutat de Montalbà, Jaume II mana escriure una carta al guardià dels frares menors de Daroca, notificant-li que Bernat Gonter s'ha compromès a tornar-los la biblia que li prestaren per a il·luminar-la, acte que així fa el pintor.

GOSALBO,⁷²² Antoni (1407-1437, València)

Pintor.

Antoni Gosalbo apareix documentat el 1407, com a presumpte autor de la mort de Pasqualet Martínez, *fuster* i veí de València. Al mateix any es dona constància d'una germana (bastarda) del difunt, apel·lada Bartomeua.

“Com per ocasió de una mort la qual se diu ques stada perpetrada per Anthoni Goçalbo pintor, en la persona den Pascualet Martineç, fuster, lo dit Anthoni hauer aquella perpetrat, se tracte pau entre los amichs e parents del dit occis de una part e lo dit Anthoni, pintor, de la part altra e entre los altres parents e amichs del dit occis sia una germana bastarda de aquell apel·lada Berthomeua, donzella de XX anys et cetera.”⁷²³

Des del darrer any de 1407 fins 1411 no hi ha cap notícia d'Antonio Gosalbo. En aquest any queda registrat el deute que té amb el *barber* Gabriel Pérez, àlies Cantarranes, de 6 florins restants per una cota de malla.

Quinze anys després, el 1426, el pintor està en un document pel que la seua muller cobra certa quantitat.

De nou hi ha un buit documental. No es té notícies del pintor fins l'any 1437, per l'època que signa de 30 lliures, per la dot de la seua muller.

GRAS, Berenguer (1333-1390, València)

Pintor.

Hi ha notícia de Berenguer Gras, el 1333, pel deute amb el *draper* Guillem Riera, per una quantitat de 27 sous, per cens d'una casa i un hort. Al mateix any, en desembre, fou condemnat en pagar a Jaume Valero, procurador de na Benvinguda, muller d'en Domènec Verdú, el deute del cens d'una vinya.

Després de quasi trenta anys sense referències del pintor apareix, el 1360, declarant com a testimoni en un procés sobre la reclamació d'una cafissada de blat.⁷²⁴ Es desconeix el que va fer Berenguer durant els anteriors anys per manca de documentació.

⁷²¹ ACA. *Registre*, núm. 277, f. 215v.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 8; 1930, p. 8 (segons aquest autor es troben altres documents en el registre 158, f. 12 i registre 299, f. 202); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 43 i 44, doc. 47; Mocholí, 2009, p. 423.

⁷²² A l'original *Goçalbo*.

⁷²³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 1.915.

Cerveró 1966, p. 19; Mocholí, 2009, p. 423.

⁷²⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous. Peticions*, núm. 5, mà 6, ff. 25 i 25v.

Cerveró, 1963. p. 108; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 168, doc. 263; Mocholí, 2009, p. 425.

Com a última notícia està la de l'any 1390, i ens notifica que ja era difunt, i així ho confirma l'època que atorgaren la seua vídua, Jaumeta, Pascual de Barbastre, *ballester*, veí de València i la seua esposa Isabel, en la qual reconeixen que Francesc Camí, *manegador*, veí de la ciutat de València, els paga 115 lliures per la compra d'una casa que Pascual té en la parròquia de Sant Martí.⁷²⁵

GRAS, Joan el (1402, València)

Pintor.

Es té referència de Joan el Gras pel clam que li feu contra ell el pintor Baltasar Pelegrí, per haver-lo escomés de brega tot trencant-li la pau i treva.

GUAL, Gaspar (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Entre els anys 1431-1439 es documenta la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major de la seu de València.

El pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda, per la qual es demanava representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels dits àngels haurien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, treballaren els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

GUERAU, Antoni (1402-1439, València, Morella)

Pintor de la ciutat de València, del rei i perpunter.

Obra: bandera, sepultura, penons, cortina, sala Nova o Cambra Daurada.

Antoni Guerau és un dels pintors oblidat per la historiografia, però si s'estudia la seua base documental és mereixedor d'una investigació més a fons. Se sap que va ser *macip* del pintor Bernat Godall, pel document d'assegurament que féu aquest en abril del 1402. Malauradament tant del mestre com del deixeble no hi ha obra atribuïda, per la qual cosa desconeixem l'estil d'ambdós.

Al dit any, el 1402, en setembre se li esmenta com a habitant de Morella, que junt amb el també pintor i ciutadà d'aquella, Pere Forner, actuaren com a testimonis en cert document. Aquest és, fins ara, l'única referència que es té com a ciutadà de la dita vila.

Des de la darrera notícia fins la següent, hi ha un buit documental de huit anys. És en un document de procuració de l'any 1410, en el que actua com a testimoni, on se li esmenta com a ciutadà de València.

⁷²⁵ APPV. *Notal de Vicent Queralt*, núm. 1.413, (s.a. 242).

Alcahali, 1897, p. 146 (aquest autor no fa referència de l'arxiu d'on fou exhumat el document); Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 218; 1914, p. 8; 1928, p. 21; 1930, p. 21; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 331 i 332, doc. 568; Mocholí, 2009, p. 425.

“(…). Testes Bartholomeus Losella, apothecarius et Anthonius Guerau, pictor Valencie cives.”⁷²⁶

Per a saber que tipus d'obres que se li encarregaven ens remetem a documents dels anys 1410 i 1411. El primer ens informa que pinta una bandera reial gran per a la ciutat de València.⁷²⁷ El segon és una àpoca atorgada per ell i el també pintor Martí Mestre, els quals confessen haver rebut 741 sous i 10 diners, per pintar les armes del difunt Francesc d'Artés per a la seua sepultura.

“(…) clipeo sive scut, superveste e penó et forche e estandart de sua divisa per nos factis e depictis ad opus sepulture illius.”⁷²⁸

Fins i tot, apareix en juliol de 1410 com a testimoni en la procuració de Mateu Cirera, *tintorer* de Cocentaina, a Joan Ferrer, *notari* de València.

Menció apart mereix la notícia, publicada per Sanchis i Sivera,⁷²⁹ de l'any 1411, en la qual s'esmenta que la ciutat de València el nomena “*pintor de la ciutat*”, encarregant-li la pintura i guarnició de la sala de la Cambra Daurada. En aquesta cita documental se li considera com un dels pintors principals que van contribuir a la decoració d'aquella, com una persona important en el seu ofici.

En agost del 1412, se li esmenta en un document per la seua actuació com a testimoni del pagament d'una lleixa testamentaria.

En la referència de l'any 1413, la qual al·ludeix a una procuració atorgada pel pintor Martí Mestre, ciutadà de València, a favor de Francesc Queralt, *notari*, nomenant-lo procurador general seu, actua com a testimoni junt amb Domènec Crespí, il·luminador.

Cinc anys després, a l'any 1418⁷³⁰ hi ha referència que apareix documentat als llibres de la catedral de València, per cert assumpte de treball.

En juliol del mateix any, el 1418, està l'assentament de la Clavaria Comuna. Aquest al·ludeix a l'albarà de les despeses de la festa del Corpus. Entre els treballs que es detallen hi ha els fets pel pintor que ens ocupa i Joan Esteve, també pintor, en representar a sant Jordi.

Entre els anys 1419-1444, es documentaren les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Sala Nova⁷³¹ o Cambra Daurada de la Casa de la Ciutat de València, entre els pintors que realitzaren les diverses tasques de reconstrucció, aquestes iniciades el 1425 després de l'incendi de 1423, està Antoni Guerau.

D'abril de 1419 és la procuració del pintor Martí Mestre, que com a procurador d'Antoni Guerau, que al document se li esmenta com a *perpunter del rei*, nomena al *notari* Jaume Gassol procurador d'Antoni.

Al mes de juny de 1419, queda documentat el pagament, atorgat pel clavari de les Pecúnies Comunes de València, al pintor, Arnau Sanç, *batifulla*, i a Simó “Justima”, de 99 lliures i 8 sous pels materials i confecció d'una bandera amb destí a la galera reial.

⁷²⁶ APPV. *Protocol de Joan Sapos*, núm. 24.707.

Mocholí, 2009, p. 429.

⁷²⁷ AMV. *Certificacions del Racional*, q·q-3, f. 71v.

AMDA. Manuscrit de González Martí.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 17; 1930, p. 79 (l'autor no publica la font ni l'arxiu d'on fou exhumada la notícia);

Mocholí, 2009, Tolosa, Company, Aliaga, p. 252, doc. 484.

⁷²⁸ Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, p. 17; 1930, p. 79 (l'autor de la cita no informa de l'arxiu o la font d'on fou exhumada la notícia).

⁷²⁹ L'autor no fa cap menció d'on fou treta la notícia.

⁷³⁰ Foli 14.

⁷³¹ En l'any 1418 es contracta a Joan del Poyo, mestre d'obres, per a la realització de la Sala Nova o Cambra Daurada, doncs l'estat del lloc a restaurar estava en runes.

“De nós *et cetera*. Metets en compte de vostra data, noranta-nou lliures, VIII sous reynals, los quals de nostre manament havets donats e pagats a n’Anthoni Guerau, pintor e per ell a les persones següents, és saber: LVII lliures a n’Arnau Sañç, batifulla per raho d’or que de aquell és stat comprat a obs de la bandera de la galea reyal, la qual, per ordinació de Consell, és stada proferta d’armar e emprar al molt alt senyor rey per causa de son benaventurat passatge per aquell, (...). E retenitis *et cetera*. Datum Valentie, III^a die ijunii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXLIX^o. Vidit de Limotges.”⁷³²

En juliol del dit any, el 1419, hi ha constància notarial del pintor, però la resta del document està en blanc.

Interessant document el de desembre del 1420, pel que signa àpoca per la quantitat de 80 sous a l’hospital d’en Clapers, per pintar una cortina per a davant del retaule de la capella de Santa Maria.

“Die lune, III° decembris.

Anthonius Geraldí, pictor Valentie, gratis [et cetera] firmat apocham honorabili Bernardo Iohannis, civis civitatis predictae, administratori hospitalis d’En Clapers, absentis, de octoginta solidos monete regaliū Valentie, pro pretio seu unius cortine pictae cum suis [ap]paratibus, que facta extitit et posita ante retabulum capelle Beate Marie dicti hospitalis et cetera. Unde renuntiando, et cetera.

Testes, Petrus Amorós et Iohannes Martínez, notariis cives Valentie.”⁷³³

Per a confirmar la importància d’Anthoni Guerau com a pintor està el document de l’any 1421. En aquest any li foren pagats uns treballs efectuats en la cambra nova del Mestre Racional de València, per pintar els encerats de les finestres amb diverses històries i les portes. El pintor Antoni Peris i l’il·luminador Domènec Adzuara, foren els encarregats de taxar dits treballs.

“Ítem, posa en data DCLXXXII sous, los quals dóna a n’Anthoni Guerau, pintor de la dita ciutat e a aquell tatxats de sa voluntat e de voler dels honorables jurats, obrés e racional de la dita ciutat, per n’Anthoni Pérez, pintor e en Domingo Adzuara, il·luminador, elets a fer la dita taxa (...).

Primo per hun drap encerat per aquell comprat e pintat a manera de vidriera a ops de la finestra de la cambra nova de l’ofici del Racional vers la casa de l’honorable micer Guillem Çaera, en lo qual dit drap són pintades quatre istòries a rahó de IIII florins per cascuna istòria, XVI florins.

Ítem, per quatre peçes pintades del dit drap a manera de vidriera de diverses istòries a ops de la finestra major de la dita cambra que mira vers la cambra de l’honorable micer Berthomeu Sist a rahó de VII florins per cascuna peça, CCCVIII sous.

Ítem, per pintar quatre peçes de les portes de la dita finestra major a rahó de II florins mig per cascuna peça, CX sous.

Ítem, per pintar la porta de la privada de la dita cambra, LXVI *solidos*.

Ítem XXII *solidos*, los quals bestrague lo dit n’Anthoni Guerau per salari dels dits tatxadors. E ha-n’í àpoca de les dites quantitats rebuda per lo dit scrivà a XXII de juny any M CCCC XX.....DCLXXXII sous.”⁷³⁴

Dos anys després, el 1422, el mestre pintor Sarcinus,⁷³⁵ (suposem que es tracta d’un pintor sard) atorga àpoca com a procurador d’Anthoni Guerau, en la qual confessa haver

⁷³² AMV. *Clavaria Comuna. Manual d’Albarans*, J-41, f. 62.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 17 i 18; 1930, pp. 79 i 80; Mocholí, 2009, p. 430; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 539, doc. 976.

⁷³³ APPV. *Protocol de Joan Santfeliu*, núm. 25.845.

Miquel, 2008, p. 289; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 582, doc. 1.043.

⁷³⁴ AMV. *Varia de Murs e Valls*, ññ-1.

AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d3-27, ff. 229 i 229v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 18; 1930, p. 80 (aquest autor dóna data del 6 de juny de 1420); Mocholí, 2009, p. 431.

⁷³⁵ Cerveró publica *Martinus*.

rebut del *cavaller* Mateu Pujades, habitant de València, 10 florins d'or, dels quals tenia un albarà atorgat a la vila de Bonifaci, en l'illa de Còrsega.

“Sarcinus, *mestre pintor*, civis Valentie procurator Anthonius Guerau, pictoris civis eiusdem civitatis, habens plenum posse faciendi subscripta ut constat instrumento publico acto Valencie XXI dies iunii anno a Nativitate Domini millesimo CCCXX, recepto per discretum Arnaldum Almirall, notarium publicum, scienter dicto nomine, confiteor vobis honorabilis Matheu Pujada, militi, habitatori dicte civitate absentis quod solvistis michi dicte nomine numerando in presencia notario et testium subscriptorum, per manus Sthefani Muntalar, loco vestri tradentis, decem florenos auri Aragonum quos vos dicto principali meo debebatis et de quibus ei fecistis albaranum vestra propria scriptura sub die nona ianuarii anni MCCCCXXI in villa de Bonifaci in insula Corsice quod vobis seu dicto Sthefano Muntalar loco vestri restituo in presencia notarii et testium subscriptorum. Unde renunciatis omni exceptione procuracione predicta, non numerate et cetera.

Testes, discretum Dominicus Querol, notarius et Iacobus Stopinyà, fusterius, cives Valencie.”⁷³⁶

En 1425 l'administració de les Pecúnie Comunes de València li paga 64 lliures com a salari per treballar dos-cents seixanta-cinc dies, a raó de 5 sous diaris, a la Sala Nova o Cambra Daurada de València.

“(…) en la obra de la cambra daurada la qual és al pujant de la scala de la sala de la dita ciutat ultra los diurnals per lo dit mestre Anthoni fets en la dita obra.”⁷³⁷

També apareix un Antoni Guerau, perpunter, als llibres de comptes de la Batlia, el que creiem que és el mateix.

Al mes de gener de l'any 1425, el *mestre racional* de València li atorga- aquí se li esmenta com a: “(…) pintor del senyor rei (…)- el pagament de 10 lliures i 19 sous, pel material i confecció de varis penons de trompeta i un de cornamusa, instrument musical-per a la dita ciutat.

“(…) depeses de tres penons de trompetes e d'una cornamusa per aquell de nostres manament e ordinació fets a ops de la dita ciutat, és a saber en compra e cost de tercanell seda groga e vermella per fer XII cordons en la flocadura dels dits panons en salari de tallar e cosir los dits panons e flocadura ab lo cost de veta, seda e mans de les dites coses segons que d'aquelles per lo dit n'Anthoni Guerau (…).”⁷³⁸

En març de 1426, Antoni Guerau va ser testimoni de l'assentament d'una època.

De nou hi ha referència que apareix documentat, el 1427, als llibres Comptes de Tresoreria de la catedral de València, per assumptes de treball.

Tres anys després, el 1430, va rebre certa quantitat pels treballs fets per a la Batlia del Regne de València. En juliol del dit any, està registrat en cert document dels llibres de la Clavaria Comuna.

Al següent any, el 1431, en març Antoni Guerau està documentat com a testimoni d'una època.

⁷³⁶ APPV. *Protocol de Gerard de Ponte*, núm. 25.032.

Cerveró, 1963, pp. 108-109, 129; Mocholí, 2009, p. 431.

⁷³⁷ AMV. *Clavaria Comuna*, anys 1425-1426 i 1431-1432.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1929, p. 18; 1930, p. 80; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*

⁷³⁸ AMV. *Clavaria Comuna*, 1425-26.

Alcalhà, 1897, p. 147; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, p. 18; 1930, p. 80 (els dos primers autors no diuen d'on fou treta la notícia); Mocholí, 2009, p. 431.

Al final de 1431, en desembre es documenta la provisió del Consell de la ciutat de València ordenant que li siga pagat al pintor, el seu treball en la Cambra Daurada durant dos-cents seixanta-cinc dies a raó de 5 sous diaris, rebent una quantitat de 64 lliures com a salari. En dit document se li esmenta com a *perpunter*.

“[*al marge*] Item an tatxat a mestre Anthoni Guerau, perpunter de aquells CCLVI dies que·s troben ultra los del compte d'en Rocha, que ha obrat en la cambra daurada a raó de V sous per día.

Item com en lo temps qui la cambra daurada qui és al pujant de la escala de la dita sala se obrava, mestre Anthoni Guerau, pintor, ciutadà de la dita ciutat, obras en aquella. Et com ultra los diurnals per aquells fets en la dita obra segons los llibres del compte de l'honrat e discret en Pere Rocha, quondam síndich de la dita ciutat, lo qual administrava la dita obra se mostre que lo dit mestre Anthoni hauria obrat en aquella doents cinquanta sis dies, dels quals no era stat pagat. Et les dites coses se mostren ésser veres segons per informació d'aquen reebuda per l'onorable micer Guillem d'Alpicat, al qual per los honorables jurats fon comanat e lo qual los ne ha fet relació, los dits honorables jurats e racional veent segons dit és les dites coses ésser rahunables han proveit ordenat e tatxat que al dit mestre Anthoni Guerau sia pagat dels CCLVI dies damunt dits a rahó de cinch sous per cascan dia.”⁷³⁹

Res més se sap d'Antoni Guerau fins 1439, any en el que apareix documentat als llibres de la Batlia, pel pagament per diversos treballs.

GUERAU I,⁷⁴⁰ Bernat (1310-1357, València)

Pintor.

A l'any 1310, el justícia civil de València atorga tutoria al pintor Bernat Guerau, per part de Catalina, filla de Francesca, vídua de Pere Rané.⁷⁴¹

De nou en certs documents, datats des de l'any 1316 fins 1320, està present a l'acte notarial, ja siga com a part contractant o com a testimoni, tal com ho refereix l'autor de les cites, Cerveró.

Després dels darrers documents, no es té més notícies de Bernat Guerau I fins 1357, any que ja havia mort. El document al·ludeix al debitori que el seu fill, Bernat Guerau II, reconeixent que Guillamona, germana seua i muller del *ferrer* Sans Martí, veí de València, li havia de donar 200 sous, els quals li pertanyien com a hereu del seu pare.

Segons el document anterior és el pare del també pintor Bernat Guerau (1357), però es desconeix si ambdós són família d'Antoni Guerau (1402-1439), o dels Macià Guerau (1306-1348) i (1333).

GUERAU II, Bernat (1357, València)

Pintor.

Debitori atorgat, el 1357, pel pintor Bernat Guerau II, en el que reconeix que Guillamona, germana seua i muller de Sans Martí, *ferrer*, veí de València li havia de donar 200 sous, els quals li pertanyien com a hereu del seu pare Bernat Guerau I.

⁷³⁹ AMV. *Manual de Consells*, A-29, ff. 165 i 165v.

Alcahalí, 1897, p. 147; Mocholí, 2009, p. 432.

⁷⁴⁰ També *Guerald*.

⁷⁴¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 11, f. 10.

Cerveró, 1960, p. 240; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 38, doc. 33; Mocholí, 2009, p. 427.

“Anno Domini millesimo CCC°LX° septimo, die sabbati quarto [idus setembris]. Comparech davant lo dit justícia en Jacme de Celma, cavaller, justícia de la ciutat de València en lo civil, en Marcho de Luerre, e per scrit posa ço que·s seguex:

Com de lo dit manament exsecutori exciensi en aquella manera que mils pot e deu, diu lo dit Marcho de Luerre, que lo dit nom, que aquell deu ésser revocat e anul·lat e cancel·lat per vós, dit honrat justícia, axí com a nul·le e injustament feit (...).

Noverint universi quod ego, Bernardus Gueraldi, pictor, vicinus Valencie, ex certa sciencia, nomine meo proprio, tanquam heres universalis bonorum que fuerunt Bernardi Gueraldi, quondam patris mei difunti, ex certa sciencia per me et meos confiteor et in veritate recognosco me debere vobis, dompne Guillemonne, uxore Sancii Martini, [ferraris] vicini Valencie (...).”⁷⁴²

Segons el document anterior és el fill del també pintor Bernat Guerau (1310-1357), però es desconeix si ambdós són família d’Antoni Guerau (1402-1439), o dels Macià Guerau (1306-1348) i (1333).

GUERAU I, Macià (1306-1348, València)

Pintor i conseller per l’ofici de Freners.

Obra: bordons.

Als primers anys del segle XIV, concretament l’any 1306, es documenta la procuració atorgada per Maria, filla de Raimon Sanç, ciutadà de València, al seu marit Ferrer de Viver, per la qual es té les primeres notícies del pintor Macià Guerau,- Gueraldo, segons alguns autors- actuant com a testimoni en la dita procuració.

“Pridis nonas madii.

(...).

Testes huius rei sunt, Macianus Geraldii, pictor, et Michael d’Alçamora, civis Valencie.

Signum S. Martini notarii.”⁷⁴³

La següent notícia del pintor està documentada onze anys després, el 1317. Al dit any el pintor figura al Consell de la ciutat de València, com a representant per l’ofici dels freners.

Fins huit anys després, se segueix sense tenir notícies Macià Guerau. De l’any 1325 és l’època que signa, junt amb la seua dona Maria, per venda de terres. A més d’un rebut pel que cobra certa quantitat, per la venda de certs llenços.⁷⁴⁴

Sis anys després, el 1331, el pintor està documentat com a testimoni en l’època atorgada per Aclarephi, jueu de la ciutat de València.

En abril del 1333 es documenta el deute de Macià Guerau, major, pel cens d’una vinya, com a procurador de la seua muller Maria, a favor de Ramon i Miquel Munyoç. En octubre s’escriptura la condemna en la persona del pintor, perquè pague a Guillem Riera, *draper*, 11 sous i 6 diners per raó de la compra d’un ase. Macià Guerau dóna com a fiador, davant la cort del justícia, al seu fill Macià Guerau.

⁷⁴² ARV. *Justícia Civil*, núm 199, mà 1, ff. 19-24.

Cerveró, 1960, pp. 239 i 240; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 155-159, doc. 244; Mocholí, 2009, p. 428.

⁷⁴³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 8, f. 93.

Cerveró, 1960, p. 240; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 35, doc. 26; Mocholí, 2009, p. 433.

⁷⁴⁴ Arxiu Històric Nacional.

Viñaza, comte de la, (Cipriano Muñoz i Manzano), vol. I, 1889, p. 72; Alcahalí, 1897, p. 147 (l’autor extreu la notícia de Viñaza i publica erròniament com a nom del pintor Arnau, la qual cosa repetirà Sanchis i Sivera; Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 160; 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1930-31, p. 36 (els autors de la cita no donen referència d’on fou exhumat el document, però el dos últims publiquen “Mariano de Geraldo” i cap dels dos dóna signatura); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 58, docs. 91 i 92; Mocholí, 2009, p. 404.

“*Die sabati VII° idus octobris anno Domini M°CCC°XXX°III.*

Maçia Guerau, pintor, vehin de València, per confesió sua condepnat per justícia a n Pere del Pont, procurador d'en Guillem Riera, draper, ab carta publica, en XI sous et VI diners que li deu per preu de un ase. Pagar a X dies. Si dóna fermaça que pach a XX dies *proximi*.

Die sabati XVII° kalendas novembris anno quo supra, comparech lo dit Macià Guerau davant lo dit justícia e dóna fermaça al dit deute en Macià Guerau, pintor, fill seu, *qui per predictis bona sua obligavit. Die mercurii III° nonas novembris anno quo supra*, comparech lo dit Pere del Pont e otorgàs pagar tot lo dit deute.”⁷⁴⁵

Cap el dubte que el següent document de l'any 1348 siga de Macià Guerau I, puix que a l'any 1333 se sap de l'existència d'un pintor amb el mateix nom. Per la diferència d'anys entre un document i l'altre, creiem que podria tractar-se del fill. De qualsevol manera, com no hi ha notícia de la mort del pare, de moment l'inclouem en la seua fitxa. Al dit document, Macià Guerau declara haver pintat els bordons del pal·li, baix el que féu la seua entrada a València la reina d'Aragó.⁷⁴⁶

Segons el document anterior és el pare del també pintor Macià Guerau (1333), però es desconeix si ambdós són família d'Antoni Guerau (1402-1439) o dels Bernat Guerau (1310-1357) i (1357).

GUERAU II, Macià (1333, València)

Pintor.

Als mesos d'octubre a novembre de l'any 1333, s'escriptura la condemna efectuada pel justícia dels CCC sous de València, en la persona del pintor Macià Guerau- o Gerald-, perquè pague a Guillem Riera, *draper*, 11 sous i 6 diners, per raó de la compra d'un ase. Macià Guerau dóna com a fiador davant la cort del justícia el seu fill Macià Guerau, també pintor.

“*Die sabati VII° idus octobris anno Domini M° CCC°XXX° III.* Maçia Guerau, pintor, vehin de València, per confesió sua condepnat per justícia a n Pere del Pont, procurador d'en Guillem Riera, draper, ab carta publica, en XI sous et VI diners que li deu per preu de un ase. Pagar a X dies. Si dóna fermaça que pach a XX dies *proximi*. *Die sabati XVII° kalendas novembris anno quo supra*, comparech lo dit Macià Guerau davant lo dit justícia e dóna fermaça al dit deute en Macià Guerau, pintor, fill seu, *qui per predictis bona sua obligavit. Die mercurii III° nonas novembris anno quo supra*, comparech lo dit Pere del Pont e otorgàs pagar tot lo dit deute.”⁷⁴⁷

Segons el document del 1333 és el fill del també pintor Macià Guerau (1306-1348), però es desconeix si ambdós són família d'Antoni Guerau (1402-1439) o dels Bernat Guerau (1310-1357) i (1357).

GUEROLA, Joan (1419-1452, València)

Pintor.

Obra: teginat de la Casa de la Ciutat de València.

Fins a l'any 1418 el saló dels Àngels era el destinat al Consell General per a les seues reunions, però, i pel fet que algunes parets amenaçaven ruïna, el dit Consell decideix

⁷⁴⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà 4.

Cerveró, 1963, p. 109; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 70 i 71, doc. 133; Mocholí, 2009, p. 433.

⁷⁴⁶ Sanchis i Sivera, 1929, p. 18; 1930, p. 80 (l'autor de la cita no diu d'on fou exhumada la notícia, per la qual cosa no hem pogut trobar el document).

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 117, doc. 190; Mocholí, 2009, p. 434.

⁷⁴⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà 4.

Cerveró, 1963, p. 109. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 70 i 71, doc. 133; Mocholí, 2009, p. 435.

verificar una obra nova. Aquesta fou concedida al *mestre d'obres* Juan del Poyo. Per fer els treballs de la talla i de les pintures es contracten altres persones.⁷⁴⁸ Per la qual cosa creiem que al document de l'any 1419, en el que es cita al pintor Joan Guerola, correspon a l'encàrrec de l'obra nova. En l'esmentat document es declaren les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València, quedant documentades entre els anys 1419-1444 als llibres de la Claveria Comuna de València. A més del pintor que ens ocupa, hi ha altres pintors consignats en els seus llocs respectius, els quals foren, Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.⁷⁴⁹

Al cap de molts anys des de la darrera notícia Joan Guerola apareix documentat en maig del 1452. El document al·ludeix al pagament que se li fa de 6 lliures, 15 sous i 6 diners, per jornals i altres per l'obra de la Cambra Daurada de València. Quantitat que comparteix amb el *fuster* Lluç Colomer.

GUILLEM, Joan (1452-1481, València)

Pintor.

En març del 1452, Antoni Guillem, d'ofici *flequer*, i germà de Joan Guillem, a més del *sabater* Nicolau Tomàs, ambdós "degens" a València, nomenen com a procurador seu al pintor Joan Guillem perquè signe per ells la pau i treva amb els germans Pere i Joan Alpanyis.

Cinc anys després, en setembre del 1457, el pintor nombra procuradors seus a Joan d'Aragó i Joan Guerau, aquest d'ofici *escrivà*. A la mateixa data la seua dona, Violant, confirma i ratifica dits poders.

Quatre anys més tard, en febrer del 1461 el pintor que ens ocupa cobra certa quantitat, aquesta se li paga per pintar la cambra de la prepositura a la catedral de València.

En juliol del 1463 està present com a testimoni en l'acte notarial d'un capbreu.

Després d'un llarg buit document, de Joan Guillem hi ha notícies gràcies a les recerques de l'investigador González Martí. Els documents del pintor estan registrats als anys huitanta del segle XV, al llibre del *claver* de la seu de València, Bernat Fenollar.⁷⁵⁰

Es desconeix si aquest pintor és parent del també pintor Pere Guillem (1407-1462), fins i tot ser contemporanis, però no hi ha documentació que ho confirme.

GUILLEM, Pere (1407-1462, València)

Pintor.

Obra: escambells, cofres, teginat de la Casa de la Ciutat de València.

Diversos documents datats als anys 1407, 1409, 1411, 1412 i 1417, constitueixen les primeres referències de Pere Guillem. Aquests, respectivament, corresponen al contracte matrimonial, el 1407, entre Francesca i el dit pintor, amb consentiment de la mare i l'avi d'aquella, la qual aporta al matrimoni el dot de 35 lliures. A l'obligació de l'any 1409, contraeta davant del justícia dels CCC sous, pel dit pintor, que havia de pagar 1 florí d'or a Gabriel Pérez, procurador de Garcia Furgelli, amb motiu d'un préstec. Pel deute, el 1411,

⁷⁴⁸ Actes del Consell celebrades el 14 de març i 5 de novembre de l'any 1418.

⁷⁴⁹ AMV. *Claveria Comuna*, anys 1419-1444.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 5; 1930, p. 67; Mocholí, 2009, p. 436.

⁷⁵⁰ ACV. *Bernat Fenollar. Claver de la Seu*, llibre 2, lligall 1.484, f. 25.

AMDA. Manuscrit de González Martí.

Mocholí, 2009, p. 437.

de 12 sous al *prevere* Bartomeu Vilafranca, pel senyal de pintar un drap d'or i no haver-lo fet. Al 1412, en agost, està documentat per actuar com a testimoni en una època del també pintor Domènec Torà, i per últim està l'època de l'any 1417, atorgada per Joan Rull i Jaume Estopinyà, pintors, veïns de València, en la qual reconeixen deure a Constança, vídua de Miquel Cardona, 25 florins d'or, els quals els va deixar. En dita època Pere Guillem està present en la redacció i actua com a testimoni.

Fins quatre anys després no es té referència del pintor. En setembre de l'any 1421, es documenta l'època per ell atorgada, per la qual rep 31 sous de l'*administrador* de la Batlia del Regne de València, per dibuixar i pintar dotze escambells amb les armes reials, destinats a les obres del Palau Reial de València.

“(…) trenta e un sous reals per salari e treballs meus de pintar e deboxar dotze squambells ab les armes reyalz per a obs de les obres ques fan en lo Reyal. (...)”⁷⁵¹

De seguit hi ha un altre document de Pere Guillem, en el que actua com a testimoni en una època del *mercader* Pere Domingo a Alí Tarnasí, de la moreria de Benaguasil, en la qual li paga 800 sous restants d'una quantitat major per la compra d'ovelles.

Al mes d'octubre la informació del pintor que ens ocupa, Pere Guillem, encapçala cert document, quedant a resta en blanc.

“(…)”

Noverint universiti, quod ego Petrus Guillem, pictor, civis Valencie, nomine meo propio et tu heres (...)”⁷⁵²

Al dit mes li segueix un altre, pel que el pintor ven una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Andreu de València. Casa que va heretar del seu pare, Pere Guillem, d'ofici *llanterner*, a Llorenç Bordera, *barber*. El preu de venda de la casa va ser per 400 sous.

Al mes desembre del dit any, el 1421, atorga època per haver rebut 3.000 mil sous de la dot de la seua muller.

Un any més tard, tots els documents ens informen de la seua vida particular i social. Al de juny del 1422, es menciona que Pere Guillem posseïa una casa situada a la parròquia de Sant Martí, la qual confrontava amb les cases de Pere Cabanyelles, *cavaller*, amb la dels hereus de Gabriel Martí Ros, amb la vall Vella i amb el carrer. Al mes de juliol gràcies al document per la venda d'un censal per part de Castellana, vídua de Joan Cabanyelles, ciutadà de València, es fa menció que Andreu Albert, Tomàs Albert, Bernat Roca, Martí de Torres, Joan Gil i Pere Guillem, tots ells pintors, posseeixen cadascun una casa a la plaça dels Caixers, anteriorment la Boatella, a la parròquia de Sant Martí de València. Del mateix any i mes, és el document per les intimacions atorgades per Mateu Esteve com a procurador de Pere Cabanyelles, en les quals s'esmenta que el pintor Bernat Roca posseï un corral a la parròquia de Sant Martí de València, comprat a dit Pere Cabanyelles, i apareix com a un dels intimats. El pintor Martí de Terres actua com a testimoni. També es fa menció dels pintors Pere Guillem i Andreu Albert. Finalment, en desembre Pere Guillem contrau obligació, davant el justícia dels CCC sous, per pagar a Jaume Ortola certa quantitat.

A l'any 1423, en juny Pere Guillem és comproment a fer tres parells de cofres per a Aldonça, vídua de Martí Pardo de la Casta. El cost del treball va ser de 200 sous. Del dit any, en desembre queda documentada la cessió de varis deutes per part d'Antoni Ros,

⁷⁵¹ ARV. *Batlia. Àpoques*, núm. 43, f. 605v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 24; 1930, p. 86; Mocholí, 2009, p. 439; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 601 i 602, doc. 1.076.

⁷⁵² APPV. *Notal de Joan Gisbert*, núm. 271.

Cerveró, 1963, p. 106; Mocholí, 2009, p. 439; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 605, doc. 1.083.

mercader, a Joan de Galva, *argenter*, i soci de l'anterior, ambdós ciutadans de València, per a liquidar les 148 lliures i 9 sous que li devia. Entre els deutes que li cedeix està el de Pere Guillem de 65 sous, per compra de fusta.

El següent any, al mes de novembre del 1424, el pintor atorga àpoca com a hereu del seu pare, Pere Guillem, junt amb la seua muller Jaumeta, per la qual reben 5 lliures, per la venda d'unes cases situades a la parròquia de Sant Andreu de València.

Entre els mesos de gener a desembre de l'any 1425 quedaren registrats, llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra van ser Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Ferrando de Pulla (Culla), Pere Guillem, Ferrando de Culler (Culla) i Pere Cerdà.

“(…) [f. 82v]

Pintors:

(…)

Ítem en Pere Guillem dos sous dos diners.... II sous II”

(…) ⁷⁵³

També al susdit any, el 1425, en gener Pere Guillem actua com a testimoni en un document de dot matrimonial.

Dos any després, el 1427, en juny el pintor apareix judicialment com a testimoni en el contracte entre Castellana d'Alpicat, vídua de Joan Navarro, *llicenciat en lleis*, com a curadora de la seua filla Tecla, i els pintors Gabriel Mateu i Nicolau Querol, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació dels tres Arcàngels.

Els següents documents ens informen dels diversos materials que compra per a realitzar els treballs que li encarreguen. El 30 de gener del 1429, Pere Guillem és condemnat, davant del justícia dels CCC sous, en pagar 32 sous i 6 diners al *notari* Bernat Colomer, procurador que és d'Arnau Sans, per l'or que li comprà. Al mes d'abril de l'any 1432, paga a Antoni Andreu, *especier* de València, 36 sous i 6 diners, pel preu de “policolores de tolers”.⁷⁵⁴

El document que segueix, de setembre del 1432, canvia d'assumpte. Al dit any es registra l'escriptura de germania atorgada per Pere Guillem i Joana, declarant que no tenen béns.

A l'any 1434, se li esmenta com a pintor de cofres. Es tracta de la condemna, efectuada en presència del justícia dels CCC sous, per la qual confessa que havia de pagar 105 sous a Bernat Colomer per la compra de fusta. En setembre es registra una nova condemna, efectuada davant el justícia dels CCC sous, al pintor Vicent Llop, que està amb Pere Guillem, perquè done a Lluís Marco, *candeler*, certa peça de vestir que l'havia deixat. Al mateix mes es documenta l'obligació que contrau el pintor que ens ocupa, davant el justícia dels CCC sous, per a donar a Alfons Garcés, *mestre d'esgrima*, 22 sous, que li devia del pintor Lope Vicent.

Dos anys després, el 1436, s'efectua l'atorgament pel *clavari* de les Pecúnies de València a Pere Guillem, que rebé 273 sous i 11 diners que li devien, pels treballs esmerçats en els preparatius de la processó del Corpus de l'any 1430.

⁷⁵³ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, pp. 594-623, doc. 1909; Mocholi, 2009, p. 440.

⁷⁵⁴ Tal com ho publica l'autor.

En setembre del dit any, el 1436, es demandat per la seua muller, Bernarda, doncs sembla que fa malversació de la dot aportada al contraure matrimoni. D'aquesta notícia deduïm que quedà vidu de Francesca, primera dona, i es tornà a casar.

Pere Guillem, el 1438, actua de testimoni al procés del *metge* Bartomeu Martí. Aquest acte notarial que s'efectua davant el justícia civil.

Com a procurador de la seua mare Maria, al següent any, el 1439, atorga àpoca per haver rebut nou alnes de tela nova, per part dels marmessors del testament de Castellana, iaia seua, les quals havia deixat a la mare del pintor.

Pere Guillem i la seua muller, Bernarda, declaren com a testimonis, el 1440, en un procés, efectuat en presència del justícia civil de València, per part de Lluïsa, muller de Joan Coves.

Al següent any, el 1441, se li esmenta en un document perquè està treballant a la seu de València, pintant l'escambell del Corpus.

Tres anys després, en març del 1444, el justícia dels CCC sous condemna al pintor a pagar 33 sous i 4 diners a Jaume Colomer, *batifulla*, per ser el procurador d'Antoni Pellicer.

En agost del mateix any, el 1444, es documenta el manament executori del justícia civil de València, pel que s'obliga al pintor que ens ocupa, a Guillem Llagostera, *calderer* i Gonçal Peris, àlies Sarrià, a lliurar acabat el retaule que el pintor Gonçal Peris va contractar en 1442 amb mossèn Joan Alcaraz, *prevere*, *rector* de l'església de Sant Miquel de Murcia.

Dos anys mes tard, en juliol del 1446, encara es té notícia del pintor pel procés, efectuat davant del justícia civil de València, en el que actua com a testimoni de Vicent Estruch. Al mes següent, en agost la seua dona el nomena com a procurador seu junt amb el *notari* Joan Sapos.

A l'any següent, en juliol del 1447 el pintor atorga contracte, pel que dóna a la seua filla Úrsula, per a maridar amb Francesc Salelles, *blanquer* de València, aportant com a dot la quantitat de 30 lliures.

En setembre del 1452 està documentat, junt amb la seua muller, na Bernarda, com a testimonis en cert procés notarial. Quasi un any després, en juny del 1453 va fer de testimoni en una àpoca de dot.

En maig del 1454 el pintor està esmentat en un document per posseir una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Martí, al carrer de la Boatella, la qual afronta amb la del *botiguer* Bernat Prats i amb la del *notari* Antoni de les Coves.

El document datat el 1459 canvia totalment d'assumpte. En aquest es redacta que el pintor està treballant a la seu de València on pinta la llanterna d'una capella.

Tres anys més tard, el 1462, per un acte notarial corresponen a la seua filla Joana, se sap que aquest pintor Pere Guillem era ja difunt.

GUMILA, Guillem (1429, València)

Pintor.

Pel document testamentari del 16 de maig de 1429, es té notícies del pintor Guillem Gumila. Aquest fa referència de l'atorgament fet per la ciutadana Isolda, muller seua, nomenant-lo com a marmessor. El pintor Bartomeu Çacoma actua com a testimoni en la redacció de l'acte notarial.

“En nom de Nostre Senyor Déu, et cetera, yo n-a Ysolda, muller d'en Guillem Gumila, pintor, ciutadà de València, attenant et cetera, però no-y ha cosa tan incerta com la hora de la mort e de la persona sàvia en per tal les dites coses considerades, stant malalta de cors et cetera, però stant en mon bon seny et cetera, apellats e pregats los

notari, et cetera, faç e orden aquest meu derrer testament, et cetera, en lo qual elitg marmesor meu et cetera, ço és lo dit en Guillem Gumila, marit meu, present, lo qual prech que en execució de aquest meu testament sia diligent, car yo do a aquell licència et cetera, de pendre tants dels meus béns e aquells vendre e destribuir que basten a complir aquest et cetera. E açò faça lo dit meu marmesor per sa pròpia auctoritat et cetera. E vull ans de totes coses que tots los meus deutes sien pagats torts, et cetera, aquells qui apparra mi ésser tengut et cetera, ab cartes testimonis, et cetera. En après elitg la mia sepultura en lo fossar de sant Vicent de la Roqueta après la fossa de madona mare e vull que lo meu cors sia soterrat ab una caixa de fust. E prech-me per anima [f. 305r] mia et cetera, vint lliures de reals de València de les quals vull que sia feta la mia sepultura, anniversari e capdany e m sia liurat lo sant sagrament de extremahunció.

Ítem vull que sien dats sengles dines als pobres que vendran a la mia porta los dies de la mia sepultura, anniversari e capdany.

Ítem leix als frares de la Verge Maria de Jesús sexanta sous per amor de Déu pregant aquells que preguen Déu per la mia anima.

Ítem vull que sien celebrades per anima mia les XXXIII mises apellades de sant Amador ab lur oferta e caneles segons se pertany per aquells prevere o preveres o frares que voldrà e elegirà lo dit meu marmesor. E complides les dites coses si res sobrarà de les dites vint lliures, tot ço que n sobrarà vull que sia dat per lo dit meu marmesor a pobres vergonyants catius a reembrar e orfenes a maridar a sa bona coneguda. E si no y bastaran, vull que dels altres béns meus hi sia fet compliment. Dels altres bens meus orden en aquesta manera, ço és, que leix a n Tristany Cortit, pare meu, deu lliures de reals de València. E après obit del dit en Tristany vull e man que les dites deu lliures sien d'en Johan Cortit, frare meu. Tots los altres béns meus, drets e accions, et cetera, do e leix a Guillem e Johan Gumila, fills meus e al postum o prenyat del que són prenys e aquells hereus meus propis e universals feç e instituesch per dret de institució sots tal vincle e condició que si lo hú de aquells morrà quant [f. 305v.] que quant sens fills legítims e naturals, en tal cas substituesch-li los altres sobrevivents, e axí se seguesca dels hun als altres. E si tots morran quant que quant sens fills legítims e naturals substituesch-los lo dit en Guillem Gumila, marit meu a fer de aquells béns a ses pròpies voluntats. Aquest és lo meu derrer testament, et cetera, lo qual revocant, et cetera, vull que valla per dret de derrer testament, et cetera, o per dret de codicils et cetera. Lo qual fon fet en València, et cetera.

Presentis testimonis foren a la confecció del dit testament per la dita testadriu appellats e pregats, ço és en Johan Oliver, n'Anthoni Goçalbo e en Berenguer Mulet, scrivent, ciutadans de València, los quals dixeren que conexien la dita testadriu e ella a ells e yo notari la conech.

En après dijous que era comptat a XVIII de maig de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCXXVIII^o que era lo quart dia après obit de la dita testadriu en la ciutat de València en casa del dit en Guillem Gumila a instància del dit en Guillem Gumila fon lest e publicat lo dit testament e lest e publicat aquell, en continent lo dit en Guillem Gumila dix que acceptava la dita marmesòria per amor de Déu e de la defuncta e com a pare e legítim administrador dels dits Guillem e Johan Gumila fills e hereus de la dita na Ysolda, com lo dit postum fos ja mort qui nasque femella e hac nom Johana, acceptava la dita herència e la dita substitució ab benefici de inventari. Protestant, et cetera. Presentis testimonis foren a les dites coses en Johan Pereç, mercader e n'Anthoni Fortuny, sartre, ciutadans de València.⁷⁵⁵

⁷⁵⁵ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.268.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 41; 1930, p. 103; Cerveró, 1963, p. 109; Mocholí, 2009, pp. 442 i 443.

HERÈDIA, Llorenç d' (1400-1402, València)

Pintor.

De Llorenç d'Herèdia, veí de València, tenim referència pel debitori que atorga l'any 1400, pel que confessa que ha de pagar 96 sous a Bartomeu Llorenç, preu d'un mantell de dona de color vermell de vervi⁷⁵⁶ de Flandes, que aquest va vendre al *sastre* Bernat Jornet i Clara, la seua dona.

“Die veneris XXVIII^a madii anno a Nativitate Domini M^oCCC^o. Laurencius Herèdia,⁷⁵⁷ pictor, vicinus civitatis Valencia, ex certa scientia, confiteor me debere vobis, Bartholomeo Lorenç, vicino loci de Albalat d'en Codinacha, orte civitatis predictae, presenti et recipienti, et cetera nonaginta sex solidos monete et cetera, precio quarum vos, dictus Bartholomeus, vendidistis unum mantellum panni virmilli *de dona de vervi de Flandes*, forrat de cendat, blau, listat,⁷⁵⁸ videlicet, Bernardo Jornet, sartori, et Clare, eius exore, et quod mantellum dictus Bernardus et Clara haberunt et receperunt. Et [quia...] quidem XCXI^{orum} solidorum quod promitto dare vero sine omni dilacione et cetera hinc festum Omnium Sanctorum primo venienti et cetera, sub pena XX^{orum} solidorum eiusdem monete vobis et vestris [...] bonis meis mobilibus et [immobilibus, ubique habitos et habendos], quamquidem penam trans[...] et cetera, legitime promitto et cetera, rato semper huiusmodi pacto [et avinencie]. (...).

Testes, Iacobus Jordà, mercator, et Iohannes Oliver, [...]. Valencie cives.”⁷⁵⁹

A l'any següent, el 1401, al mes de setembre Llorenç d'Herèdia, neòfit- iniciat en la fe i el culte- ciutadà de València, actua com a testimoni en un carregament de censal.

“(…).

Testes Iacobus Ferrarii, mediator, et Laurencius de Heredia, pictor, neophitus, Valencie cives.”⁷⁶⁰

Per últim, en octubre del següent any, el 1402, féu assegurament a favor de Dolça, *conversa*, vídua del *sastre* Pasqual de Corelles.

HORABONA, Pere (1420, València)

Pintor.

De vegades la notícia d'un pintor se sap per documents d'algun familiar, com és el cas d'aquest que ens ocupa. En setembre la seua filla signa àpoca de 50 sous als marmessors de Violant, dona de Pere de Castellvell, *cavaller*, donats en ajuda del seu matrimoni.

IBANYES,⁷⁶¹ Joan (1407-1425, València)

Pintor.

Obra: retaule, entremès, dibuix d'un senyal amb fulles al voltant.

Per falta de referència documental, poques vegades coneixem en qui es forma el pintor o artífex, però en aquest cas ho sabem pel document del 1407. En setembre del dit any es redacta el contracte d'aprenentatge, pel que el pintor Joan Çarebolleda es compromet a

⁷⁵⁶ Tal com apareix a l'original.

⁷⁵⁷ Damunt de *Laurencius Herèdia* hi ha sobreescrites dues ratlles, cosa que significa que la dita persona va estar present en l'acte de la redacció del document.

⁷⁵⁸ Sanchis i Sivera dóna aquesta transcripció de l'últim fragment: “*unum mantellum panni vercelli de dona de vernis de Flandes forrat de cendat blanc llistat*”, el qual difereix del citat per Cerveró.

⁷⁵⁹ APPV. *Protocol d'Alfons Ferrer*, núm. 28.480, (s.a. 2002).

Alcahalí, 1897, p. 150; Sanchis i Sivera, 1914, p. 37; 1928, p. 61; 1930, p. 61; Cerveró, 1963, p. 109 (aquest autor dóna data del 27); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 494, doc. 959; Mocholí, 2009, p. 444.

⁷⁶⁰ APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 28.872.

Mocholí, 2009, p. 444.

⁷⁶¹ O *Ivanyes*.

ensenyar el seu ofici a Joan Ivanyes, natural de Xèrica, de tretze anys d'edat, mitjà certes condicions que acordaren el pare i el pintor. El compromís es per set anys, a la fi l'aprenen, Joan, estaria format com a pintor a l'edat de vint anys, per la qual cosa creiem que els documents que segueixen li pertanyen.

“Die mercurii, XXVIII^a septembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oVII^o, Valentie.

Sit om nibus notum quod ego, Iohannes Yvanyes, vicinus loci de Xèrica, ex certa scientia affirmo vobis, Iohanni Çarebolleda, pictori, civi Valentie, presenti et acceptanti, Iohannes Yvanyes, filium meum, presentem, etatis undecim annorum parum plus vel minus, ad septem annos primo venturos et continue sequentes, videlicet, ad adiscendum officium vestrum pictorie et ad faciendum omnia manda vestra licita e honesta (...).

Testes huius rei sunt Petrus Franch, tapinerius, et Iohannes Mathei, frenerius, cives Valentie.”⁷⁶²

Rere el document, les primeres notícies que tenim de Joan Ibanyes, és pel seu testimoni en l'època que signa Vicenta, dona del pintor Bernat Oller. O quan és nomenat procurador, junt amb el *notari* Lleonard Gaià, en setembre del 1420, per Isabel, dona de Francesc Punyet, *corredor* de València.

Al mes de març del 1422 és registra la reclamació feta pel pintor que ens ocupa, i els també pintors Antoni Peris, Jaume Mateu, Gabriel Martí i Gonçal Peris, per la qual exigeixen que es complisca un acord.

Un any després hi ha constància documental de la seua obra. En setembre del 1423, l'*administrador* de l'almoyna de la seu de València atorga pagament al pintor per la confecció d'un retaule, per a col·locar damunt la porta de dita institució. A més hi ha diversos pagaments, com el del *mestre* que obra el retaule de fusta o la compra de cànem blau i per a col·locació del mateix.

“(…).

Ítem, a XIII de setembre any [MCCCC] XXIII, doní a-n Johan Yvanyes, pintor, qui féu lo retaule que està damunt lo portal de la casa de l'Almoyna, XXX lliures, les quals li doní en esta manera: en lo present dia, X lliures; rebé l'època lo discret en Jaume Pastor, notari. A XIII de deembre del dit any, X lliures; rebé l'època lo dit en Jaume Pastor. A XII de febrer any XXIII, X lliures; rebé l'època lo discret en Johan Lopiç, notari: XXX lliures.

Ítem, he despès, en lo damunt dit retaule, entre cabirons, fulles, claus, jornals del mestre qui obrà lo retaule de fusta, segons appar per una cèdula escrita de mà d'en Johan Amorós, dues lliures, XV sous, VII diners. La fusta de què's feu lo retaule prengué de la fusta que és en lo capítol: II lliures, XV sous, VII diners.

“(…).

Ítem, a XI de febrer comprí XXIII alnes de drap de cànem blau per a una cortina per al damunt dit retaule, a raó de XXII diners per alna: II lliures, III sous.

“(…).

Ítem, doní a Luís Amorós per metre lo retaule damunt lo portal de la casa de l'Almoyna, entre taules que són entorn del retaule ab senyals d'aquells qui han fet los senyals de l'Almoyna, jornals e moltes altres coses segons se mostra per una cèdula feta de mà de Luís Amorós: III lliures, XVIII sous, VI.”⁷⁶³

⁷⁶² APPV. *Notal d'Antoni Pasqual*, núm. 832.

Viñaza, 1889, p. 152 (aquest autor recull la notícia d'Arqués i Jover); Alcahalí, 1897, p. 334; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 233; 1914, p. 23; 1928, p. 43; 1930, p. 43; Mocholí, 2009, p. 229; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 162 i 163, doc. 335.

⁷⁶³ ACV. *Almoyna*, núm. 5.654. ff. 33-34.

En desembre del mateix any, el 1423, va rebre 200 sous d'Albert Freixenet, *prevere* i procurador de l'almoïna de la seu de València, restants d'altres 600 del preu del retaule que està fent, seguidament es redacta l'època per la quantitat dita, la qual signa.

Al dit mes i any, el dia 16 queda documentada la previsió del Consell de València, ordenant que siga fet pels pintors Vicent Saera i Joan Ibanyes, un entremès amb motiu de l'entrada dels reis a la ciutat de València.

“[*Al marge esquerre*] Com per raó de la dita benaventurada entrada del dit senyor són estats fets certes ordinacions e provisions.

Primerament, que sia fet e acabat un entremès que era ja stat rahonat entre los sobredits honorables jurats, racional, advocats e síndich e era estat comanat e dat a fer a n Vicent Çaera e a n Johan Yvanyes, pintors vehíns de la dita ciutat.”⁷⁶⁴

Al següent any, en febrer de 1424 va rebre altres 200 sous dels 600 que se li deuen per facturar el retaule per al portal de la casa de l'almoïna. Va signar època per la quantitat esmentada Albert Freixenet, *prevere* i procurador de la dita casa.

En maig el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València paga al pintor 10 sous i 6 diners, per dibuixar un senyal amb fulles al voltant, com a mostra per reproduir-ho en un drap de ras, que havia d'anar al taulell de les *Sitiades*.

“Foren pagats a n Johan Yvanyes per un senyal real ab fullàties entorn, que deboxà per mostra del drap de raç qui s fa per al taulell de les Sitiades, X sous, VI.”⁷⁶⁵

Al mes d'agost el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València atorga pagament a un ajudant del pintor, per la quantitat de 3 sous, pels treballs d'enfortir les claus de la creu del camí de la Mar de València, amb oli de llinosa i altres coses que es necessitaren.

“Un jove de Joan Ivanyes, pintor, qui anà a la Creu per enfortir les claus de aquella ab oli de linós e altres coses necessàries al dit enfortiment, III sous.”⁷⁶⁶

Al següent any, en abril del 1425 es redacta el manament executori contra el fill de Pere Venrell,⁷⁶⁷ *assaonador*, fet a instància de Ramon Gonstantí, dels quals són tutors el pintor i la seua germana Caterina, mare d'ells. En juliol es redacta un nou manament executori contra els mateixos, els fills de Pere Venrell i els seus tutors, fet a instància de Gueralda, vídua de Marc Mateu, pel deute que tenen amb ella de la pensió d'un violari. El 22 de setembre, als llibres del justícia civil de València, es menciona que Jaume Mateu, junt amb Joan Ibanyes, havien estat nomenats tutors testamentaris d'Isabel i Caterina Venrell, filles de Pere Venrell⁷⁶⁸ i de la seua muller Caterina, i com que Jaume Mateu renuncia a dita tutela, aquesta només va ser exercida per Joan mentre era viu, però a la seua mort, Caterina, mare de dites pupil·les, sol·licita que se'ls done un altre tutor, que en aquest cas recau sobre el padastre, Pere Sobirats.

És possible que a la data del document anterior, el 1425, Joan Ibanyes era difunt. Si va ésser així va morir jove, al dit any tendria trenta-huit anys, per la qual cosa i, fins i tot, el desconeixement de més documentació no ens permet realitzar un discurs més ampli d'aquest pintor, que estigué relacionat amb Jaume Mateu.

Cerveró, 1956, p. 113, núm. 63; Mocholí, 2009, 445; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 659 i 670, doc. 1.184.

⁷⁶⁴ AMV. *Manual de Consells*, A-28, f. 19v.

Mocholí, 2009, p. 445; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 672, doc. 1.208.

⁷⁶⁵ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-30, f. 58.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 36; 1930, p. 98; Mocholí, 2009, 446; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 679, doc. 1.224.

⁷⁶⁶ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-30, f. 113v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 36; 1930, p. 98; Mocholí, 2009, p. 446; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 684, doc. 1.232.

⁷⁶⁷ O *Vendrell*.

⁷⁶⁸ L'autor publica *Venrell*.

ISONA I, Bartomeu d' (1334, València)

Pintor.

A l'any 1334, davant el justícia dels CCC sous, es redacta l'obligació contreta per Bartomeu d'Isona, per pagar 22 sous i 4 diners a Lambert Fillach, d'una quantitat major deguda pels treballs de serrar fusta. Com altres documents, aquest ens informa de l'existència de col·laboració entre pintors i fusters per qüestions de treball.

“Bartholomeo d'Isona, pintor, voluntàriament se obliga en donar e pagar a n Lambert Fillach, vint-e-dos sous, quatre diners deguts de resta de major quantitat, de serrar fusta.”⁷⁶⁹

ISONA II, Bartomeu d' (1427-1453, València)

Pintor.

De Bartomeu d'Isona hi ha exhumats dos documents. El primer de l'any 1427, en el que el dit pintor actua com a testimoni en una venda.

L'altre, huit anys després, del 1435. Aquest és més interessant i a més posa en coneixement que no sempre els fills segueixen l'ofici del pare. Al dit any s'escriptura el contracte d'aprenentatge atorgat per Bartomeu d'Isona, en el que aferma al seu fill, Bartomeu d'Isona, amb el *fuster* Nicolau Tomàs, veí de València, per temps de cinc anys, per aprendre l'art de la fusteria.

“Bartholomeus Isona, pictor, vicinus Valencie, gratis et cetera, mitto et afirmo vobiscum Nicholao Thomas, fusterio, vicini dicte civitatis, presenti et acceptanti, Bartholomeum Isona filium meum, etate quator decimannorum, parum plus vel minus, hinch ad quinque annos et ad addiscendum dictum vestrum fusterie officium et ad alias faciendo omnia precepta vestra licita et cetera, iuxta sui condicionem et cetera dare opera cum effectu quod dicto tempore perdurare et cetera.”⁷⁷⁰

Quinze anys després es té notícia d'un pintor amb el nom de Bartomeu d'Isona, que creiem que no és el pare, però si el fill, encara que com s'ha dit més en dalt, va ser contractat com aprenent de *fuster*. El document, datat en juny de 1451, és per la venda que fa aquell de 50 sous de retrocensals a Francesca Miró, vídua d'en Bernat Oller, *pellier*.

Dos anys després, en maig del 1453 declara com a testimoni en cert acte notarial, per la possessió de certa casa.

Es desconeix si el Bartomeu d'Isona dels dos últim documents és família del pintor amb el mateix nom, Bartomeu d'Isona I (1334), doncs cap d'ells ho confirma, però si se sap de l'existència d'un fill pel document del 1435.

JACOMART, Bartomeu (1434, València)

Pintor.

Gràcies al document del 1434, es coneix a un altre pintor, Bartomeu Jacomart, que testifica a favor del pintor Joan Moreno. Notícia que quedà assentada al llibres del justícia civil de València.

“En Berthomeu Jacomart, pintor de la ciutat de València, testes produhit e donat per part del dit en Johan Moreno, pintor, lo qual jura dir veritat a Déu et cetera. E diu, que com de quatre anys ençà, o pus, ell era obrat e fet a fahena de son art, com sia pintor, en casa del dit en Johan Moreno, e per ell llá on aquell ha volgut e ha vist les coses per ell dessús inter presentes et cetera.”⁷⁷¹

⁷⁶⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 36, mà 9.

Cerveró, 1963, p. 94; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 73, doc. 142; Mocholí, 2009, p. 447.

⁷⁷⁰ APPV. *Protocol de Pere Castellar*, núm. 1.974.

Cerveró 1966, pp. 20 i 21; Mocholí, 2009, 448.

⁷⁷¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.723, mà 18, f. 26.

JACOMART,⁷⁷² Jaume Baço (1411/1413-1461, València-Nàpols)

Pintor de la cort reial d'Alfons V el Magnànim.

Obra: retaules.

De Jacomart se sap que va nàixer a València a l'any 1411-1413? i va morir a l'any 1461. Els seus pares, Isabel Escriba i Jaume Bagó (Baço), eren d'origen estranger i es van a veïnar a València vers 1400, sent la professió de son pare la de *sastre*. No es té certesa sobre la formació pictòrica de Jacomart, però creiem que coneixeria les aportacions de tipus flamenc del també valencià Lluís Dalmau, encara que el seu estil segueix la concepció espacial i iconogràfica medieval, però transferint una major humanització a les figures.

Entre els anys 1441-1443 a Jacomart se li encarregaren diversos retaules, un per a Burjassot en febrer de 1441, el que, segons alguns autors, es confeccionaria baix l'advocació de sant Miquel. Aquesta hipòtesi es planteja per quan el 1443 Jacomart rescindeix el contracte primitiu per anar a Nàpols indicant-se: "lo dit mestre Jacomart ja havia pintat una imatge de Sant Miquel de la peça mitjana". Altre el va pintar per a la catedral de València, possiblement era aquell que complementava la taula de Sant Benet. Després, a excepció de curtes estades a València (1446) i a Tivoli (1447), estigué una llarga temporada a Nàpols, al servei del rei Alfons V el Magnànim, tornant a València, per establir-se definitivament, el 1451.

La primera notícia documentada de Jacomart a València és de l'any 1429, per la venda d'un censal referida al seu pare, *sastre* de la ciutat de València, on apareixen els noms dels seus fills menors, entre els que està el de Jaume, que esdevindrà en el pintor Jacomart, tots ells custodiats per Isabel, la seua mare.

"Isabel, uxor quondam Jacobi Baquo, alias mestre Jacomart, sartoris civis Valentie, nomine meo proprio et ut tutrix et curatrix testamentaria Andree, Jacobi et Michaelis Baquo filiorum meorum, (...)." ⁷⁷³

Dos anys després, el 1431, el pintor Jacomart i la seua muller Magdalena van vendre a Bernat Penyarroja una esclava, tal com consta en l'inventari dels béns d'aquest.

"(...) en Jacomart Baco, pintor e na Magdalena sa muller, m'an venut sobre los seus alberchs LXXV sous censals per preu de cinquanta lliures per obs de compra de una esclava negra, lo qual censal se paga a XX de juliol ab carta rebuda per n'Ambrós Alegret." ⁷⁷⁴

En octubre de l'any 1440, en l'inventari dels béns de *mossèn* Bernat Penyarroja, fet a València el 12 de març de 1432, entre altres cartes públiques, es troben els censals carregats sobre dos albergs que Jacomart Baço, pintor i Magdalena, la seua muller amb el preu de 205 sous censals per carta pública rebuda per Ambrós Alegret, *notari*.

A l'any 1440 està el memorial pel que el rei Alfons, des de Nàpols, ordena al *batlle* del Regne de València, *mossèn* Berenguer Mercader, entre altres coses, que a l'arribar a la dita ciutat faça anar a Nàpols a Jaume Baço Jacomart, i que li done els diners que crega convenient per a les seues despeses, per la qual cosa des de l'any 1443 residí a la cort napolitana del Magnànim com a pintor reial, nomenament que quedà documentat en maig

Tolosa, 2003. Op. cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*

⁷⁷² Jaume Baço Escribà, sobrenom *Jacomart*.

⁷⁷³ ARV. *Protocol de Vicent Saera (Zaera)*, núm. 2.426.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), pp. 453 i 454; Tormo, 1913, pp. 102 i 103; Sanchis i Sivera, 1930, pp. 130 i 131; 1930-31, pp. 6 i 7; Mocholí, 2009, p. 449.

⁷⁷⁴ APPV. *Protocol d'Ambrós Alegret*, núm. 1.911.

Cerveró, 1971, p. 25; Mocholí, 2009, p. 450.

de 1442 i al mes següent, en juny, va rebre 300 florins, per part del *batle* de València, pel viatge a Itàlia, comunicant al rei Alfons el Magnànim tot lo que havia fet per al mateix, i Jacomart signa època per la quantitat de 2.750 sous dels 34.000 que se li devia del viatge. A Nàpols entre els anys 1442 i el 1443 consta, en diversos llibres, varies pagues al pintor com la de 30 ducats per comprar-se un rossí. Mentre tant a València apareix documentat el 1442 en l'inventari de *mossèn* Bernat Penyarroja, en el que consta que Jacomart i la seua muller Magdalena per la venda 75 sous censals pel preu de 50 lliures amb motiu de la compra d'una serva, i un altre document, amb censal carregats sobre dos albergs propietat del matrimoni i, fins i tot, en juny, cobra 12 lliures per pintar certes senyals a la post de l'almoina de la seu de València. Igualment se li esmenta en un document registrat a Barcelona, pel que el rei Alfons es dirigeix al *batle* del Regne de València, ordenant que ja que Jacomart està al seu servei a Itàlia, anomena a dos pintors per a taxar les obres que aquell ha deixat sense acabar i fent-se càrrec d'aquests treballs la pròpia cort, i que la quantitat que haja de cobrar per elles siga donada a la seua muller i al seu procurador.

Quan Jacomart torna definitivament a València, el 1451, entre altres possibles encàrrecs va rebre el del retaule de Catí, facturat baix l'advocació de Sant Pere de Verona i Sant Llorenç. Per a demostrar-ho està el document notarial de 23 de gener de 1460. Va ser Ramon Sanjuán, marmessor del *mercader* Joan Espígol, qui va concertar amb el pintor Jaime "Bacus", ciutadà de València un retaule que havia de fer d'ací a un any, pel preu de 42 lliures i 10 sous. Van ser testimonis Jaime Sastre i Sancho Aznar. Arran d'aquesta obra li són atribuïdes altres retaules o peces soltes, el retaule del *cardenal* Alfons de Borja (després Calixt III), per a la col·legiata de Xàtiva, i el de Sant Jaume el Major i Sant "Egidi" (Gil), fins i tot el retaule de la "Santa Cena" de la catedral de Sogorb.

JÀFER, Azmet (1422, València)

Pintor de la moreria.

Amb la referència documental, aquesta molt interessant, del pintor Azmet Jàfer pot ser de les poques que ens donen informació d'un pintor d'origen àrab. En març de 1422 es redacta el document de manament executori, per part del justícia civil de València, contra Abraham Bensuaït, *ferrer*, Fàtima, la seua dona i el pintor que ens ocupa, tots ells de la moreria de València, a instància del *notari* Joan Saposa, pel deute de 50 sous de la pensió d'un violari.

JOAN, Jaume (1396, València)

Pintor.

De Jaume Joan només hi ha, fins ara, una notícia documentada. En aquesta el pintor actua com a testimoni, el 1396, en una procuració atorgada per Pere Sanoguera⁷⁷⁵ en la persona de Bernat Mallorquí.⁷⁷⁶

JOAN, Miquel (1438-1441, València)

Fuster.

Obra: post de fusta.

Els fusters van ser els col·laboradors imprescindibles dels pintors per a la factura del retaule que se'ls encomanava. Així ho confirma el següent document, datat en gener del

⁷⁷⁵ L'autor de la cita, Cerveró, publica *Çanoguera*.

⁷⁷⁶ APPV. *Protocol de Domènec Salvador*, núm. 28.991 (s.a. 2.174) (document no localitzat a l'arxiu). Cerveró, 1963, p. 111; 1973, p. 111; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 415, doc. 745; Mocholí, p. 451.

1438, pel que el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València paga 5 sous a Miquel Joan, preu d'una post de fusta destinada al retaule de la capella del Carraixet.

“Ítem, paguí a n Miquel Johan, fuster, V sous per preu e cost de una post de XIII palms de larch que d'aquell comprí per ops de la taula del retaule de la capelleta del Pont de Carraxet: V sous.”⁷⁷⁷

Igualment se li documenta per altres treballs. Al mes de febrer rep 1 sou, per part del *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls, pels claus esmerçats en la col·locació de les posts d'un retaule, que fou pintat per Francesc Samaysó. També consta els pagaments a diferents *fusters*, Joan Eximeno i Miquel Taravall, pel reixat de fusta de la capelleta del pont de Carraixet.

Finalment, el 1441 es redacta un altre pagament, pel que va rebre 219 sous i 4 diners que li eren deguts per la compra de fusta, per a fer la portella del retaule de la Trinitat.

JOFRÉ, Joan (1418, València)

Pintor.

En el cas d'aquest pintor se sap de la seua existència gràcies a un document de testament, aquest fet per la seua vídua, Beneta. A la fi del document es registra, el 1419, la lectura i publicació del mateix.

“Eodem die et anno. Quoniam omnia mundana transitoria sunt et labilia et nullus in carni positus mortem evadere potest corporalem et quod scripto committitur tenasciter memorie commendit, idcirco, in Dei nomine, ego, Beneyta, uxor quondam Iohannes Joffré, pictoris, vicini Valentie, defuncti, (...).

Testes huius rei sunt vocati et rogati Bartholomeus Pérez, textor et coquinarius, et Iohannes Martí, agricola, et Matheus Pérez, sartor, vicini Valencie.”⁷⁷⁸

JULIÀ, Joan (1431-1433, València)⁷⁷⁹

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

A l'any 1432, el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda, per part de la seu de València, de pintar la capella major. Calia representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels dits àngels havien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís estigueren treballant els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

El dia 23 d'octubre de l'any 1433, queda documentat el pagaments als pintors Miquel d'Alcanyís, Berenguer Mateu, Joan Esteve, Arnau Gassies, Bartomeu Çacoma (Sacoma), Bartomeu Canet, Miquel d'Alforja, Antoni Carbonell, Pere Navarro, Ausiàs “pintor”, Joan Julià, *mosso* d'Alcanyís.

⁷⁷⁷ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-40, f. 136v.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*

⁷⁷⁸ APPV. *Protocol de Bartomeu Martí*, núm. 68.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 473 i 474, doc. 886.

⁷⁷⁹ Mosso del pintor Miquel d'Alcanyís.

JUST, Joan (1393-1409, València)

Pintor, mestre d'obra.

Obra: treballs en altar, pany d'or per a sepultura.

Les primeres notícies de Joan Just són dels anys noranta del segle XIV. El primer document del pintor, aquest del 1393, està registrat al protocol del *notari* Bernardo Flores. En un segon, de l'any 1396, actua com a testimoni en una època.

Després hi ha documentat, a la primera dècada del segle XV, concretament el 1404, un tal Just,⁷⁸⁰ *mestre d'obra de vila*, pels treballs que féu, junt amb dos *menestrals*, per “exemplar” l'altar i llevar el vell, a més de posar el nou en la capella major del monestir de Portaceli. Per tot van rebre 44 sous.

Cinc anys més tard, el 1409, de nou tenim referència documental que ens informen de la seua obra. Al dit any atorga època, per la qual reconeix que els marmessors del testament de Pere Calderó, *cavaller*, li havien pagat 16 florins d'or pels treballs efectuats en la seua sepultura.

“Die mercurii, xxvii^o febroari anno predicto.

Iohannes Just, pictor Valentie civis, scienter confiteor vobis, honorabilis manumissoris ultimi testamenti honorabilis Petri Calderó, militis, absentis, quod ratione operationis sive factura signorum apositorum in panno auro imperiale quod vos, dictis manumissoris, emistis ad opus sepulture dicti honorabili Petri Calderó, et auro in ipsis aposito, solvistis mihi sexdecim florenos auri. Unde renuncio etcetera. Actum Valentie.

Testes Anthonius Cavaller, notarius et Iohannes Girbés, fusterius Valencie civis.”⁷⁸¹

Finalment, en maig del mateix any, el 1409, Joan Just⁷⁸² testimonia al plet entre Jaume Mateu i Gonçal Peris, per raó de soldada que aquell reclama.

LAPORTA, Joan (1420-1430, València)

Pintor.

Als anys 1420 i 1430 està documentat Joan Laporta. En la primera referència, documental, aquesta de l'any 1420, apareix actuant com a testimoni.

Al segon document, aquest de l'any 1430, efectua, junt amb la seua muller Caterina, la venda d'un cens carregat sobre una casa de la seua propietat, situada a la parròquia de Sant Pere de València, a Martí Pastor i altres *majors* de la confraria dels *Armors* de dita ciutat.

LAURENCI,⁷⁸³ Berenguer (1391, València)

Pintor.

Berenguer Laurenci està documentat, junt amb el també pintor Guillem Estrany, als llibres notariaus de Pere Roca.⁷⁸⁴

⁷⁸⁰ No sabem amb certesa si és el pintor, però no ho descartem doncs, i com hem pogut comprovar en altres documents, els pintors i altres artífexs és dedicaven a fer diversos treballs.

⁷⁸¹ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 19.196.

Mocholí, 2009, p. 453; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 205, doc. 414.

⁷⁸² A l'original “*Justicia*”. Nosaltres creiem que es tracta del mateix pintor.

⁷⁸³ Pintor inèdit, apareix documentat amb el també pintor *Guillem Estrany*.

⁷⁸⁴ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.056, f. 17.

Mocholí, 2009; p. 455.

LEMBRÍ, Pere (1399-1421, Morella, Tortosa, Castelló)

Pintor.

Obra: retaules.

De la pintura dels segles XIV i XV en ciutats o poblacions de l'interior de Castelló, com Morella, Sant Mateu, Catí o altres ciutats frontereres a dita província com Tortosa o Beseit situades, respectivament, al sud i interior de Tarragona, al dia de hui s'han fet pocs estudis sobre això, per tant, és un camp d'investigació amb molt de treball que fer i, principalment, a la recerca de documents als arxius de les províncies de Castelló i Tarragona.

D'entre tots els pintors fins ara coneguts que treballaren pels pobles i ciutats de les dites províncies, comptem amb Pere Lembrí, que pel suport documental (1399-1421), que ens aporta un "corpus" d'obres realitzades del susdit, hem de considerar-lo com un artífex amb renom de ciutats com Morella i Tortosa.

Segons investigacions d'Antonio José i Pitarch, el pintor tingué un arrelament familiar, des de meitat del segle XIV, a la ciutat de Morella. De fet, en una de les primeres notícies que tenim se li esmenta, el 1399, com a veí d'aquella. Segons un altre autor, Francesc Ruiz i Quesada,⁷⁸⁵ als seus estudis sobre Pere Lembrí, publica que es casa amb la ciutadana Margarida i, que del matrimoni, tingueren diversos fills, un d'ells, Francesc, que també fou pintor.

Tant Antonio José i Pitarch com Francesc Ruiz i Quesada, en les seues respectives publicacions, es pregunten on es formaria com a pintor. Malauradament no se n'ha, fins ara, cap document que ens done la certesa que si es formà a Catalunya o València. Només per la possible atribució d'obra es podria esbrinar les dependències del seu estil. Per aquesta línia Pitarch, en les seues investigacions, ens diu que té deutes amb Borrassà i que la seua formació estaria entre els anys 1390 i 1400, pot ser al costat d'aquell pintor.

Atenent a la documentació, se'l pot considerar com a un pintor consolidat a principis dels segle XV. De fet a l'any 1400 es redacta el compromís de Pere Lembrí, habitant de Morella, amb els *jurats* de la universitat de Canet lo Roig, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de santa Llúcia, destinat a l'església del dit lloc. El preu d'aquest es fixa en 40 lliures, que li donava per adelantat 12 florins, pels quals confessa haver rebut signant època.

"Die IX marcii anno predicto. Pere Lembrí, pintor habitador de Morella, de certa sciència promet a vosaltres en Guillem Çavit, rector de Canet e Thomàs Liminyana, en nom vostre propi e axí com a jurat de Canet, de obrar a obs de la ecclèsia del dit loch hun retaule de la instòria de santa Lúcia, lo qual retaule ha ésser de altura de XIII a XIIIII palms e de ample de XI fins a XII palms, en lo qual retaule ha ésser la instòria de santa Lúcia, çó és, en tres taules, (...).

Testimonis l'onrat en Bertomeu Segarra e en Francès Fuster, notari."⁷⁸⁶

Al següent any, el 1401, se sap que era habitant de Morella i treballava per a les poblacions properes a dita vila, com així ho confirma el document que pertany aquest any. Aquest al·ludeix a l'època que atorga per l'encàrrec que va rebre de la població de Catí, per la qual rep de Domènec Narbonés, *prevere* de dita població, 100 florins d'or com a primera paga del preu convingut per la factura del retaule de la Mare de Deu, destinat a l'església del dit lloc. La quantitat total fixada, en aquest cas, fou de 530 florins.

⁷⁸⁵ "Els pintors del bisbat de Tortosa. Pere Lembrí." Pp. 173-174, Francesc Ruiz i Quesada. *L'art gòtic a Catalunya. Pintura II. El corrent Internacional*. Barcelona, 2005.

⁷⁸⁶ AEMorella. *Protocol de Pasqual Ros*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 84, doc. X; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 492, doc. 955; Mocholí, 2009, p. 457.

Seguits als últims encàrrecs, a l'any 1403 es redacten els capítols entre Jaume Manyes, veí de Vilanova (d'Alcolea) del Maestrat de Montesa⁷⁸⁷ i Pere Lembri, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de sant Bartomeu i destinat a l'altar major de l'església de Vilanova. El document ens informa, amb tot detall, com confeccionar i pintar el retaule, quedant convingut el preu per la quantitat de 87 lliures.

“(…) pintar e a fer a vos en Pere Lembri, pintor, vehí de la vila de Morella, present, un retaule de obra de pinzell lo qual deu migancant la dita universitat ab ajuda de algunes devotes persones enten a fer sots invocació del benaventurat monsenyor sent Berthomeu a l'altar major e principal de la sglésia del dit loch de Vilanova. En e per les formes, condicions e maneres següents:

Primerament, que·l dit retaule sia de fusta neta e bona e que haje d'anplaria XVI palms d'alna de València, meyns de les polseres.

Ítem, haje d'alt del peu del banch fins a la punta que serà, el mig XVIII palms e los costats hagen XVI d'alt, menys de les polseres.

Ítem, que·l dit retaule sie compartit e obrat d'obra de talla segons la mostra, la qual vos havets donada a mi traçada en un full de paper.

Ítem, que el mig del banch sie fet un tabernacle o reliquier hon stie lo cors de Jesuchrist, segons és deboxat en la dita mostra.

Ítem, que la ymage de sent Berthomeu sie feta de pinzell en lo mig del dit retaule e que les istòries que·y seran sie de la rahó que la descreció de vos dit pintor hordenarà. Açó enadit que les istòries del banch sien de la passió de Jesu crist.

Ítem, en los arxets de les puntes del dit retaule sien fetes ymages de profetes o de evangelistes o altres que vos conegats que·s pertanguen a semblant obra.

Ítem, que·l dit retaule sie ben ennirviat de bon bri de canem al bon aygua cuyt e ben pensat de bon guix d'empastre e de guix prim.

Ítem, que l'or qui serà al dit retaule sie de florí de Florença bo e fi e l'atzur d'Acre e les altres colors sien bones e fines.

Ítem, que·l dit retaule sie acabat d'obrar e sie asetat en la sobredita sglésia de Vilanova de la primera vinent festa de sent Berthomeu en un any primer vinent. Et si açó no compliets que siats encorregut en pena de C sous, la qual pena, si acusada serà, àlias non, sie adquirida e guanyada a mi dit en Jacme en los dits noms.

Et promet vos en los dits noms e quiscun d'aquells per lo tot donar e pagar per rahó e preu del dit retaule LXXXVII lliures de moneda reals de València, los quals vos promet e sia tengut pagar per aquesta forma, çó és, quant començarets d'obrar de fusta lo dit retaule la terça part del dit preu, e l'altra terça com començarets de daurar aquell e l'altra terça com haurets asetat lo dit retaule, sens tota dilació, scusació e clam de cort. Et si per aventura en haver o en recobrar les dites quantitats o part de aquelles algunes messions farets o dampnatges alguns ne sostendrets tot allo aytant quan sie, promet restituir e esmenar a la vostra voluntat realment e de feyt tots defugis e excepcions e malicies apart posades. Et açó atendre e complir oblich tots los bens meus e dela dita universitat, en cascun nom, per lo tot, mobles e no mobles, hauts e havedors.

Ítem, encara que vos dit pintor siats tengut de anar a lloch de Vilanova, com lo dit retaule serà acabat per asetiar aquell ab vostra pròpia despesa e mesió. Axí emperò que yo haja a fer portar ab mes pròpies despeses e de la dita universitat lo dit retaule, çó és, de la ciutat de Tortosa o de Morella o del loch de Catí hon vos deits que entenets a obrar lo dit retaule fins al dit loch de Vilanova. Emperò si pus luny de aquests dits tres lochs hobravets lo dit retaule que vos hajats a fer portar fins en aquests a vostra pròpia mesió.

Ítem, que yo dit en Jacme en los dits noms sia tengut donar a vos fusta e clauao per a l'asetiament del dit retaule e un mestre de paredar per a fer forats e altres coses de pedra si se pertanyerà.

Hon yo dit en Pere Lembri, pintor, accepto e prenc, (...).

Testimonis foren de açó presents en Johan Figuera e en Bernat Ferre, vehins de Catí.⁷⁸⁸

⁷⁸⁷ L'autor de la cita diu que es tracta del poble de Vilanova d'Alcolea.

⁷⁸⁸ AECMorella. *Protocol de Joan de Sant Joan*.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 86-89. doc. XII; Mocholí, 2009, pp. 457 i 458.

Com no es coneixen més comandes, amb aquest darrer encàrrec es tanca l'etapa com a pintor de Morella, iniciant-se la següent a la ciutat de Tortosa⁷⁸⁹ al volt dels anys 1407 i 1408, fent mostra d'un pal·li i pintant els bordons per la dita ciutat. Malauradament, per la manca de documentació no se sap on treballà durant els quasi quatre anys següents.

A l'any 1412, en febrer hi ha notícia que Pere Lembri⁷⁹⁰ està confeccionant un retaule sota l'advocació de sant Bartomeu, pel preu de 350 florins. Els capítols quedaren concordats entre el Consell del lloc de Beseit i el dit pintor. Al mes d'abril del mateix any, el 1412, el *sindic* del Consell del lloc de Beseit li feu un pagament⁷⁹¹ per la quantitat de 70 florins, a compte del total del preu del retaule.

El document de l'any 1413 no és referent a cap encàrrec, sinó que al·ludeix a la procuració que atorga a favor de Maties Figuerola, *mercader* de Morella.

Al dit any, el 1413, s'escriptura la segona època, per la qual reconeix haver-hi rebut de Llorenç Canisar, *prevere* del lloc de Beseit, 30 florins d'or per la confecció del retaule de Sant Bartomeu. A més se li esmenta com a pintor de la ciutat de Tortosa.

“Die et anno predictis (sabbati VIII iulii MCCCCXIII).

Ego Petrus Lebri, pictor civis Dertuse, confiteor et in veritate recognosco vobis venerabili et discreto Laurencio Caniçar, presbitero et habitatori loci de Bezeyt, (...).

Testes discreti Paschassius Pellisser et Petrus Miralles, notarii civis Dertuse.”⁷⁹²

De nou interfereix en la seua vida professional un document que correspon a la particular. Dos anys després, el 1415, es redacta el quitament d'un censal, per part d'Antoni Goçalbo i la seua dona Bartomeua, a Pere Lembrí per preu de 30 florins.

Segons estem veient és un pintor molt sol·licitat i així ho confirma el següent document del mes maig del 1415. Al dit any es redacten els capítols del compromís entre Miquel Cabanes i Pasqual Prunyonasa, *jurats* de Castellfort (Els Ports) d'una part, i Pere Lembrí, ciutadà de Tortosa, de l'altra, per la factura d'un retaule destinat a l'església del dit lloc, baix la invocació de la Verge Maria pel preu de 420 florins d'or.

“Die llune XXVII madii anno a Nativitate Domini M^oCCC^o quintodecimo in Castroforte.

(...) E yo dit maestre Pere Lembri, rebent e acceptant de fer lo dit retaule e tabernacle ab la Maria e pinacle principal de vos dits honrats jurats, promet e me oblich de aquell ben obrar, axí de fusta com de pinzell, segons la mostra que de present vos do o altra semblant que-us donare, e de obrar de fin or, có és, de florí de Florença e de bones e fines colors e perfetes e de atzur d'Acre. (...).

Testimonis en Pere Ferrer e Domingo Vidal e Domingo Julià menor, veyns de Castellfort.”⁷⁹³

Dels anys 1415 i 1416 són les èpoques pel l'encàrrec del retaule de Sant Bartomeu per a la vila de Beseit (Matarranya). En aquestes se li reconeix com a ciutadà de Tortosa. La primera està registrada en octubre del 1415 i se li paguen 50 florins d'Aragó.

“Die sabbati XXVI mensis octobris anno predicto.

Ego Petrus Lembri, pictor civis Dertuse con[fiteor] et re[cognosco] vobis discreto Laurencio Canicar, presbitero loci de Bezeyt, presenti et vestris, quod nomine et pro

⁷⁸⁹ “Morella centro de pintura: siglos XIV i XV.” Antonio José i Pitarch, pp. 140-173. *La memòria Daurada. Obradors de Morella. S. XIII-XVI*. Any 2003.

⁷⁹⁰ A l'original *Lebri*.

⁷⁹¹ Segons l'autor, aquesta època està ratllada a l'original, el qual significa que està anulada i fa referència al document d'11 de febrer de 1412.

⁷⁹² ACT. *Protocol de Guillermo Vidal*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 98. doc. XXII; Mocholí, 2009, p. 459.

⁷⁹³ ANM. *Protocol de Pere Sans*, junior.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 100-103, doc. XXV; Mocholí, 2009, p. 459.

parte universitatis dicti loci, dedistis et solvistis michi, ad meam voluntatem numerando, quinquaginta florenos boni auri aragonum, quos predicta universitas predicti loci et eius singulares michi dare habebant ex illa, videlicet, peccunie quantitate quam michi dare habent et tenentur in et pro retabulo beati Bartholomei quod ego facio facere teneor predictae universitati. Et ideo renuncio, et cetera, facio vobis de dictis quinquaginta florinis, et cetera.

Testes venerabilis Anthonius Comte, presbiter, et Vincentius Fullea, notarius, cives Dertuse.”⁷⁹⁴

La segona està datada en abril del 1416, per la qual rep la quantitat de 385 florins pel mateix encàrrec. Es coneix, gràcies a l document de 1416, un altra obra, a més que de nou era habitant de la vila de Morella. Aquest al·ludeix a l’època, perquè ha rebut de Berenguer Roig i Guillermo de Ferreres, *jurats* de Xert (Baix Maestrat), 50 florins, resta dels 420 que li devien per la confecció d’un retaule, baix l’advocació de la Verge Maria, destinat a l’església del dit lloc.

“Die XV octobris anno CCCC°XVI.

Sit omnibus quod ego Petrus Lembri, pictor, habitator ville Morella, scienter confiteor et in veritate recognoscho me habuisse et numerando recepisse a vobis, Berengario Roig et Guillermo de Ferreres, iuratis loci de Xert, licet absentibus ut presentibus, quinquaginta florenos auri Aragonum (...) dare ratione unius retabuli quod ego facere (...).

Sig[signe]num mei Petri Lembri, predicti, qui hec laudo, concedo et firmo.

Testes huius rei discretus Pasquasius Ros, notarius, et Dominicus Spasa, faber, Morelle vicini.”⁷⁹⁵

Res se sap del pintor fins quatre anys després, el 1420, però es segur que havia rebut més comandes, doncs està documentada una altra època, aquesta atorgada pel seu procurador Guillem Logai, ciutadà de Tortosa, en la qual reconeix que Guillem Ledos, *jurat* i *clavari* de la vila de Morella, li paga 647 sous com a tercera part de la paga d’un retaule facturat pel dit Pere, baix l’advocació de sant Miquel Arcàngel.

“XXXI octobris predicto.

Sit omnibus, quod ego Guillelmus Logay, habitator Morelle, procurator et procuratorio nomine discreti Petri Lembri, pictoris civitatis Dertuse, cum publico procurationis instrumento recepto per notarium infrascriptum XXV die septembris anni presentis et infrascripti, habens plenum posse infrascripta et alia faciendi, scienter, dicto nomine, confiteor et in veritate recognoscho vobis, venerabili Guillermo Ledós, iurato et clavario dicte ville, presenti, quod dedistis et solvistis michi egoque a vobis numerando habuit et recepi DCXXXX septem solidos monete regalium Valentie tertii primicie sive del *terçó* dicte ville debent dicto principali meo ratione cuiusdam retabuli sub invocatione beati Michaelis archangeli. Et quia hec etvcetera. Quod est actum Morelle, XXXI die octobris anno a Nativitate Domini M°CCCC°XX°. Sig[signe]num mei, Guillelmi Logay, predicti, qui hec dicto nomine laudo, concedo et firmo.

Testes huius rei sunt Iohannes Bern et Dominicus Navarro, Morelle vicini.”⁷⁹⁶

Al final de la seua documentació, se sap que l’any 1421 encontrant-se malalt es redacten les seues últimes voluntats i dies més tard era ja difunt.⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ ACT. *Protocol de Guillermo Vidal*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 103, doc. XXVI; Mocholí, 2009, p. 459.

⁷⁹⁵ AEMorella. *Protocol de Francesc Pallarés*.

Sánchez Gozalbo, 1943, pp. 104 i 105, doc. XXVIII; Mocholí, 2009, p. 460; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 415, doc. 793.

⁷⁹⁶ AEMorella. *Protocol de Francesc Pallarés*.

Sánchez Gozalbo, 1943, p. 105, doc. XXIX; Mocholí, 2009, p. 460; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 579 i 580, doc. 1.040.

⁷⁹⁷ Op. Cit. “Morella centro de pintura: siglos XIV i XV.” Antonio José i Pitarch, pp. 140-173.

LEÓN,⁷⁹⁸ Joan de (1405-1453, València)

Pintor.

Hi ha documentat un Joan de León, d'ofici pintor, a l'any 1405, actuant com a testimoni de cert document. Pel seu cognom cap la possibilitat que haja vingut de fora de València, doncs pobles i ciutats donen origen al cognom toponímic.

Trenta-dos anys després, el 1437, hi ha un altra referència documental en el que s'esmenta a un tal Joan de León, també pintor, que junt amb Daniel i Tristany de León⁷⁹⁹ i les seues respectives mullers atorgaren la venda d'uns censals. No podem dir amb certesa si és el pintor que ens ocupa, però fins que aparega nova documentació l'hem fixat com el mateix.

Fins i tot haver-hi nou mancança de referències des del darrer document al següent del 1451, creiem que es tracta del pintor Joan de León. Aquest apareix com a testimoni, junt amb la seua muller Isabel, en un acte notarial.

Dos anys més tard, en desembre del 1453, hi ha referència documental del pintor, però només està escrit l'encapçalament, quedant la resta en blanc.

LLAGOSTERA, Francesc (1333, València)

Pintor.

Malauradament, al dia de hui hi ha escassetat de notícies de les primeres dècades del segle XIV sobre pintura al Regne de València. Aquesta falta de referències no permet fer una historiografia de la pintura en aquests anys. De les poques exhumades, està la del pintor que ens ocupa, Francesc Llagostera, que es cita pel deute que deu pagar al ciutadà Francesc Claramunt, pel preu d'un cens sobre unes cases de la seua propietat.

“Die martis VI° idus iunii anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o. [...] Francesch Lagostera, pintor, vehí de València, per confessió sua condepnat per justícia a-n Pere Malet, procurador d'en Francesch Claramunt, ab carta publica feyta per en Guillem Compte, notari de València, XIII kalendas iunii anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o, en XXXV sous, VI diners, que li deu per sens de unes cases. Pagar a X dies proximi. Die martis [XI] kalendas novembris anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o, comparech lo dit Pere Mallet, procurador dit, e feu reebut de tot lo dit diner.”⁸⁰⁰

LLÀTZER, Berenguer (1322, València)

Pintor.

És de gran interès, per l'aprenentatge de l'ofici de pintor, tenir la següent notícia en una dècada que gairebé no hi ha molta informació sobre això. A l'any 1322, Berenguer Llätzer,⁸⁰¹ en presència del justícia civil de València, afirma que Francesc de Roures estava com a aprenent amb el pintor Bartomeu Llorenç. A més d'aquesta informació, els també pintors Pere de Roures i Blai de Roures, ambdós fills del difunt Marc de Roures, pintor i veí de València, declaren que Francesc de Roures té vint anys o més i que és germà de Pere i Blai.

“En Berenguer Làcer, pintor e vehí de València, testimoni, jura. Interrogat sobre lo dit capítol contengut en la demanda, dix ésser ver que lo dit en Francesch de Roures ha e por aver XX anys et pus, per ço com ell, testimoni, ara fa XVI anys poch més ho

La Memòria Daurada. Obradors de Morella. S. XIII-XVI. Any 2003.

⁷⁹⁸ També “*Leonis, Lleó*”.

⁷⁹⁹ Es desconeix si són família, fills o germans, del pintor Joan de León.

⁸⁰⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà [2].

Cerveró, 1963, p. 112; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 68, doc. 125; Mocholí, p. 463.

⁸⁰¹ A l'original *Làcer*.

menys vench en lo vehinat on lo pare e la mare del dit Francesch estaven, ço és, lo carrer de la Freneria de València, e fon aquí més ab mestre per aprendre lo mester de pintar, ço és, ab en Bartholomeu Lorenç, pintor.

[...]. En Pere de Roures, fill que fo d'en Marcho de Roures, pintor, vehí de València, diu que com lo dit en Francesch de Roures sia pervengut a perfecta edad de XX anys e de pus. Interrogat que como ho sap, dix que per ço com ell, testimoni, fo present al naiximent del dit Francesch, qui nasché a II mesos poch més o meyns après que en March de Roures, frare seu, ach presa la muller que ara he, e pres-la en lo mes de giner del any mil CCCI. E axí mateix, ell, testimoni, ho ha vist e reconegut en lo kalendari de la carta nupcial de la dona na Barcelona, cunyada d'ell, testimoni, e muller del dit March de Roures, la qual carta dix que fon feyta per en Bernat de Narbona, çenrere notari de València, XVIII kalendas ianuarii anno Domini millesimo CCC primo.

Interrogat de parentechs, e dix que lo dit en Francesch e ell, testimoni, són germans de un pare e una mare, més per ço no y diria sinó veritat. [...]

En Blay de Roures, pintor, fill qui fo d'en March de Roures, testimoni, interrogat sobre lo dit capítol contengut en la dita demanda, e dix que ell, testimoni, e lo dit Francesch de Roures són germans fills de un pare e de una mare.”⁸⁰²

LLÀTZER,⁸⁰³ Joan (1386-1407, València)

Pintor.

Joan Llätzer està documentat des de 1386 fins l'any 1407, amb dos buits documentals, el primer que va des de 1386 fins 1393, i el segon des de 1399 fins 1407. Aquesta falta de documentació minva, possiblement, conèixer dades sobre l'obra del pintor, doncs els seus documents només donen notícies socials i personals.

A l'any 1386, Joan Llätzer atorga una procuració en la persona de Francesc Marçà, veí de la ciutat de València.

“Iohannes Lazari, pictor Valencie, facio procuratorem vos, Franciscum Marzà, vicinum Valencie, presentem et cetera, ad agendum et cetera, deffendendum et cetera, ad petendum et cetera, apocas et cetera, procuratores et cetera.”⁸⁰⁴

Al 1393 contrau l'obligació, davant el justícia dels CCC sous, de pagar a Antoni Ponç certa quantitat que li devia.⁸⁰⁵

Tres anys més tard, el 3 de setembre de 1396 Guillem Marc, veí d'Eivissa, nomena com a marmessors del seu testament als pintors Bartomeu Avellà i Joan Llätzer. En aquest acte notarial féu de testimoni el pintor Joan Pelegrí. Del mateix any, el 1396, atorgaren poders ambdós pintors anteriors, com a marmessors del testament de Guillem March, a Miquel Ferrer, també pintor, amb el testimoni del també pintor Joan Pelegrí.

“Dicta die et anno. Noverint universi quod nos, Bartholomeu Avellà et Iohannes Làzer, pictores, Valencie cives, escienter, tanquam manumisores ultimi testamenti Guillermi March, vicini ville de Iviça, Valencie defuncti (...). Quod est actum Valencie, quintadecima die mensis septembris anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo sexto. Sig-[+]-na nostrus Bartholomei Avellà et Iohannis Làzer, manumissorum predictorum, qui hec, dictis nominibus et otroque forum in solidum, concedimos et firmamos.

Testes huius sunt Sancii et Iohannes Claver, sedaceries, et Iohannes Peregrini, pictor Valencie.”⁸⁰⁶

⁸⁰² ARV. *Justícia Civil*, núm. 6, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 112; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 56, doc. 87; Mocholí, p. 462.

⁸⁰³ També *Lätzer, Làzer, Lazari*.

⁸⁰⁴ AMV. *Protocol de Jaume Desplà*, núm. 24.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 279, doc. 464; Mocholí, 2009, p. 464.

⁸⁰⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 20, mà 4.

Cerveró, 1963, p. 111; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 373, doc. 637; Mocholí, p. 464.

⁸⁰⁶ ARV. *Notal de Domènec Folch*, núm. 2.806, ff. 30 i 30v.

Al 1397, el dit pintor és condemnat pel deute que havia de pagar a Pons Torres, *paraire*, per la quantitat de 4 florins d'or, els quals promet pagar-los a través de Violant.

“En Johan Lätzer, pintor, stà prop frares menors, *ex confesione*, fon condemnat en donar e pagar a-n Ponç torres, perayre, quatre florins d'or comuns d'Aragó, los quals li promés pagar per la Violant, òlim fembra peccadriu, a pagar a X dies sots pena del quart. *Postea vero die martis XXVII marcii dicti anni*, de volentat del dit Ponç Torres fon cancel·lada la dita condempnació com se tingués per pagat de la part.”⁸⁰⁷

Dos anys després, el 1399, en agost actua com a testimoni en un document del dit any, però dins d'un altre del mes de juliol.⁸⁰⁸ A l'any següent, el 1400, es registra el manament executori de Pere Mir, justícia civil de València, al pintor Joan Llätzer, ordenant-li que pague a Pere Giner, *mercader*, 19 lliures per quaranta dotzenes de lluços.⁸⁰⁹ Al següent any, el 1401, Francesc Tomàs, *pellisser*, posa clam contra el pintor per haver ferit al seu fill Bernat. Al mes de maig de l'any 1406, Joan Llätzer, veí d'Alaquàs, nomena procurador seu a Joan Llätzer, ciutadà de València.

“Eisdem die et loco.

Yo, Johan Lätzaro, vehí d'Alaquaç, faç procurador meu et especial vós, en Johan Lätzer, pintor, ciutadà de València, present, a vendre, *et cetera*, alienar, *et cetera*, logar, *et cetera*, rebre, *et cetera*, a fer paces, avinençes, compromessos, *et cetera*, als pleys civils, criminals, *et cetera*, ab poder de substituhir, *et cetera*, ab general administració de tots sos béns, *et cetera*.

Testimonis, en Pasqual Sancho, e en Simó de Luna, vehins de Paterna, e en Pere Ferrando, notari de València.”⁸¹⁰

Igualment, a la mateixa data se li nomena procurador de Simó Llätzer, veí d'Aldaia. Per últim està el document de l'any 1407, en què es ferma el compromís entre Joan Tamarit, pintor ciutadà de València i la seua esposa Francesca, d'una part, i Andreu Gaço, *sastre*, i Joan Llätzer, fiadors dels primers, davant la cort del justícia civil de València, de l'altra part, pel que Joan Tamarit i la seua esposa es comprometen a restituir-hi als segons tots els danys que puguen rebre per la seua fermaça.

LLEONÍS, Joan (1334, València)

Pintor.

Com única notícia de Joan Lleonís està la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous, en la persona del pintor, que va haver de pagar a Miquel Garcia, *brunater*, 50 sous restants del preu de quaranta vetes de cànem.

“Joan Lleonís, pintor, *ex confesione*, fon condepnat, en donar e pagar a-n Miquel Garcia, brunater, present, cinquanta set sous restans del preu de cuaranta vetes de cànems.”⁸¹¹

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 224; 1914, p. 14; 1928, pp. 32 i 33; 1930, pp. 32 i 33; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 421 i 422, doc. 756; Mocholí, 2009, pp. 464 i 465.

⁸⁰⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm 24, mà 3, f. [31v].

Cerveró, 1963, p. 112; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 432, doc. 789; Mocholí, p. 465.

⁸⁰⁸ ARV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 1.445.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 486, doc. 930; Mocholí, 2009; p. 465.

⁸⁰⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.490, mà 10, f. 26v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 500, doc. 974; Mocholí, p. 465.

⁸¹⁰ APPV. *Protocol d'Antoni Pasqual*, núm. 23.235.

Mocholí, 2009, p. 465; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 128, doc. 243.

⁸¹¹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 36, mà 8.

Cerveró, 1963, p. 113; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 72 i 73, doc. 140; Mocholí, 2009, p. 466.

LLOBERA,⁸¹² Bernat (1330, València)

Pintor.

Del 1330, al mes d'abril, es documenta una època atorgada pel dit pintor. Bernat Llobera, com a curador de Bernat Duran, adult, fill del difunt Berenguer Duran, en la qual reconeix que Pere de Cervaria, ciutadà de València, curador testamentari d'Arnau, hereu d'Arnau Duran, *peller* i veí de dita ciutat, li havia donat 150 sous, els quals Arnau Duran havia llegat a Bernat per a quan fóra adult.

“Bernardus Lobera, pictor et vicinus Valencie, scienter ut curator datus et assignatus per curiam Valencie, videlizet, per Berengarius de Ripullo, iusticia Valencie in civilibus, Bernardi Durandi adulto, filio quondam Berengarii Duranti defuncti, ut de dicta cura constat per publicum instrumentum factum per Petrum de Acrimonte, notorium publicum Valencie, auctoritate eiusdem per Jacobo Scribe clausique ac subsignatum per Raimundo de Ponte, notario Valencie, loco dicti Petri de Acrimonte, VI idus marcii anno Domini MCCCXXIX, ut in ipso continetur, confiteor vobis, Petro de Cervaria, civis Valencie, tutori et curatori testamentario Arnaldi, filii pupilli ac heredis universalis dicti Arnaldi Durandi, pellerii et vicini Valencie, quod dedistis et deliberastis michi illos centum quinquaginta solidos monete regalium Valencie, quos dictus Arnaldus Durandus in suo ultimo testamento legavit iamdicto Bernardo adulto, ut in ipso continetur.”⁸¹³

LLOBET,⁸¹⁴ Joan (1392-1434, València)

Mestre imaginaire.

Obra: dibuix i confecció d'una imatge de sant Jordi, taula que obra de talla, cinc orbes i un pany o caire de la Creu de Mislata.

La documentació del mestre imaginaire Joan Llobet, dibuixant i pintor d'imatges, és escassa per a fer-li un estudi mes complet de la seua vida social i, sobre tot, de la professional.

És a l'any 1392 quan hi ha una primera referència documental per la venda que efectuaren Joan Llobet, pintor i imaginaire, ciutadà de València, i la seua muller Francesca, d'un tros de vinya situada al terme de Mislata:

“Iohannes Loret, pictor seu factor imaginum, civis Valencie (...).”⁸¹⁵

A l'any 1395, Joan Llobet està actuant com a testimoni en un document testamentari.

“Presentibus testibus ad hec vocatis discreto Sanccio Domínguez, notario, Iohanne Lobet, pictore, et Iohanne Ferrández, banqualeri, Valencie civibus.”⁸¹⁶

Cinc anys després, el 1400, el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, efectua un pagament al mestre de fer imatges, pel dibuix i confecció de la de sant Jordi, encastada en la primera torre del mur nou que s'està construint, entre el portal dels Serrans i el dels Catalans.

⁸¹² A l'original “*Lobera*”.

⁸¹³ ARV. *Protocol*, núm. 2 (aquesta referència està equivocada, doncs pertany al protocol de Josep Alama de 1692, per la qual cosa no s'ha pogut trobar el document per a revisar-lo.

Cerveró, 1963, p. 113; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 62 i 63, doc. 106; Mocholí, 2009, p. 467.

⁸¹⁴ A l'original de l'any 1392: *Loret*. A l'original de l'any 1395, *Lobet*.

⁸¹⁵ AMV. *Protocol de Jaume Desplà*.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 221; 1914, p. 11; 1928, p. 26; 1930, p. 26; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 355, doc. 609; Mocholí, 2009, p. 468.

⁸¹⁶ ARV. *Protocol de Bernart Gallach*, núm. 1.081.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 385, doc. 675; Mocholí, 2009, p. 468.

“Ítem,yo, Pere Ferrer, axí com a sotsobrer damunt dit, de licència e manament dels honrats jurats e obres de la dita ciutat, he donats e pagats a n Johan Lobet, mestre de fer ymàgens, la qual m' à feta e deboxada e cavada, la ymage de mossèn sent Jordi ab lo cavall en què cavalca en una pedra, que he encastada e mesa en la 1ª de les torres noves que he feta en ma anyada en lo mur nou que faç, per tal que per tostemps puxa ésser dita e anomenada la torre de moceen Sent Jordi, perquè costà de deboxar e obrar la dita ymage en la dita pedra LXXXVIII sous.”⁸¹⁷

El buit documental des de del darrer document fins el següent és de més de trenta anys, la qual cosa fa dubtar que siga la mateixa persona. Fins i tot, és a l'any 1434, al mes de març, que el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València va constatar el pagament fet a Joan Llobet,⁸¹⁸ imaginare, per una taula que obra de talla, cinc orbes, un pany o un caire de la Creu de Mislata, per la quantitat de 88 sous, signant època per la dita quantitat davant del notari Jaume Vidal.

“El sotsobrer de les obres de Murs i Valls de la ciutat de València fa constar que:

Ítem paguí lo dit dia a n Johan Lobet, imaginayre per una taula que obrà de obra e taylla ab V formes orbes per obs del I pany o cayre de la creu de Miçlata, LXXXVIII solidos, dels quals ha fermada època en poder del discret en Jacme Vidal, notari, lo damunt dit dia.....LXXXVIII sous.”⁸¹⁹

Desconeixem si existeix relació familiar amb el també pintor Martí Llobet (1420) o amb el pedrapiquer Pere Llobet (1398).

LLOBET, Martí (1420, València)

Pintor.

Obra: Sala del Consell de la Casa de la Ciutat de València.

Al mes de setembre de l'any 1420, es documenta l'època atorgada per Martí Llobet, ciutadà de València, en la qual reconeix haver rebut de Pere Roca, *notari* i *síndic* de la dita ciutat, 13 lliures i 18 sous com a salari pel treball realitzat a la Sala del Consell de la Casa de la Ciutat de València, novament obrada.

“Die mercurii, XXV setembris.

Martinus Lobet, pictor, civis Valentie, scienter et gratis confiteor et in veritate recognosco vobis, venerabili ac discreto Petro Rocha, notario, civi ac sindico dicte civitatis, absentis et vestris, quod dedistis et solvistis michi mee voluntati numerando, tredecim libras, decemocto solidos monete regalium Valentie, pro salario meo et laboribus per me sustentis in opere camere nove que in sala Consilii dicte civitatis noviter operatur.

(...).

Testes huius rei sunt Iohannes de Sentfeliu, notarius, et Blasius Martinoi, cursor, cives Valentie.”⁸²⁰

No se sap si existeix relació familiar amb el mestre imaginare Joan Llobet (1392-1434) o amb el pedrapiquer Pere Llobet (1398).

⁸¹⁷ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-12, f. 145v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 501, doc. 975; Mocholí, 2009, p. 468.

⁸¹⁸ No estem segurs que es tracte de la mateixa persona, doncs hi ha una diferència de més de trenta anys des del darrer document de 1400 fins al següent, de l'any 1434.

⁸¹⁹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-36, f. 112v, (f. 213).

Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 469.

⁸²⁰ AMV. *Notal de Jaume Desplà*, n-23, mà 3.

Cerveró, 1963, pp. 113 i 114; Mocholí, 2009, p. 470; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 577, doc. 1.036.

LLOBET, Pere (1398, València)

Pedrapiquer.

Obra: col·locació tres pedres.

Pere Llobet signa àpoca de 147 sous a Francesca, vídua del *mercader* Guillem Costa i filla del *draper* Vicent Bordell, per tres pedres que va col·locar a la paret contigua de la sepultura del pare d'aquella, al claustre de San Francesc de València.

“Sit ómnibus quod ego, Petrus Lobet, laspicida (...).

Testes inde sunt Petrus Torregrosa Iacobus Sthefani, laspicide, vicini Valèncie.”⁸²¹

Es desconeix si existeix relació familiar amb el mestre imagineire Joan Llobet (1392-1434) o amb el pintor Martí Llobet (1420).

LLOBREGAT, Simó (1420-1443, València)

Pintor-il·luminador.

Al ciutadà Simó Llobregat, segons documents se li menciona com a pintor o il·luminador.

Al l'any 1420 se li esmenta com a il·luminador. En aquest document es registra la venda que li fa el també il·luminador Domènec Adzuara d'una casa, aquesta situada a la parròquia de San Pere.

Simó Llobregat compra, el 1430, un servent de nom Pascasí, pel preu de 30 lliures.

El 1432, compra a Domènec Adzuara, també il·luminador, una casa situada a la parròquia de Sant Pere, per 6.000 sous.

En agost del 1434, Simó Llobregat i la seua muller Tomasa apareixen documentats per un assumpte alié al seu ofici.

En febrer de 1436, va fer de testimoni en un debitori, aquest registrat amb el protocol del *notari* Andreu Polgar.

El 1437, en gener Simó Llobregat i Tomasa, la seua muller, apareixen en cert document per assumptes aliens al seu treball. Al mes de juny atorga procuració, per la qual anomena a Domènec Gradano, *llicenciat en lleis*. Al 21 de setembre, als llibres del justícia civil de València, consta el debitori de Caterina, vídua de Simó Llobregat, i el seu fill Simó Llobregat i la dona Tomasa, que confessen haver de pagar 22 lliures i 10 sous a Andreu Garcia, *prevere, beneficiat* de la seu de València. En novembre se l'anomena com a pintor. El document del dit any és per la venda d'un cens feta per Joan d'Òdena, ciutadà de València, a Vicenta, vídua de Pons de Ponte, en la que el dit pintor actua com a testimoni.

El 1438, en desembre Simó Llobregat, “*illuminator seu pictor*”, la seua muller Tomasa, Caterina i el seu marit Simó Llobregat, estan documentats per fer una compra de blat.

El següent any, el 1439, Simó Llobregat i la seua muller, Tomasa, Caterina, vídua de Simó Llobregat, *llaurador* de Quart, atorguen àpoca reconeixent que han rebut 20 lliures i 5 sous de Jaume Profeta, per la compra de quaranta-cinc fanecades de terra. El següent any, el 1440, tots ells atorgaren àpoca reconeixent haver pagat a Jaume Perfeta, ciutadà de València, 20 lliures i 15 sous per la compra de la terra.

⁸²¹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.669.

Sanchis i Sivera, 1914, pp. 25 i 26; 1930, p. 46; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 472 i 473, doc. 891.

“Simon Lobregat, illuminator seu pictor et Tomasia coniuges et Caterina uxor Simonis Lobregat quondam aratoris de Quart, simul et quilibet nostrum insolidum, gratis et ex certa scientia confitemur vobis Jacobo profeta, civis Valencie, quod emimus, habuimus et recepimus a vobis, quadraginta quinque fanecatas tritici boni et receptibili pro precio viginti libras, quinque solidos monete regalium Valencie.”⁸²²

El 1441, l'il·luminador i la seua muller, Tomasa, estan registrats en cert document per assumptes aliens al seu ofici. Igualment està documentat pel debitori que atorga, pel que ha de pagar a Martí Picard, *cordeller*, 40 lliures.

En agost del dit any, el 1441, es redacta el testament de Simó Llobregat, pel que nomena com a marmessors a Andreu Garcia i a *mossèn* Bernat Rosselló, *preveres*, manant que la seua muller Tomasa siga restituïda de la seua dot i repartint la resta del seu béns entre el seus fills Jeroni i Caterina i un altre que està esperant. També es redacta el document de l'inventari i encant públic dels seus béns, entre els quals es troba un alberg situat a la parròquia de Sant Pere, un altre a la de Sant Bartomeu i huit cafissades de vinya i quatre fanecades de mallol al terme de Quart. Finalment la seua vídua queda com a curadora dels seus fills.

El 1442, es menciona a Simó Llobregat per assumptes del seu fill i la seua vídua Tomasa, per heretats rebudes.

Per últim, en gener del 1443, la seua vídua Tomasa, curadora dels seus fills, féu procuració a favor dels *notaris* de València Joan Capdevila i Bartomeu.

LLOP,⁸²³ Vicent (1434, València)

Pintor.

De Vicent Llop sols es té, fins ara, dos notícies datades al mateix any, el 1434. El primer document, del 17 de setembre, és la condemna efectuada, davant el justícia dels CCC sous, al pintor, que està amb el pintor Pere Guillem, perquè done a Lluís Marco, *candeler*, certa peça de vestir que l'havia deixat.

El segon document, també de setembre, concretament del dia 22, és l'obligació contreta davant el justícia dels CCC sous per Pere Guillem, pintor de València, que ha de donar a Alfons Garcés, *mestre d'esgrima*, 22 sous, que li devia per mans del pintor Vicent Llop.

“Pere Guillem, pintor, de Valencia, voluntariament se obligá, en donar e pagar an mestre Alfonso Garçes, mestre de sgrima, present, vint dos sous, los quals li ha promés pagar per en Lope Vicent, pintor.”⁸²⁴

LLOPIÇ, Joan (1418, València)

Pintor.

L'única referència documental del pintor Joan Llopiç és per la venda que efectua, el 1418, com a procurador de Joan Olzina, d'una casa situada a la parròquia de Sant Martí, al raval de la Moreria, a Joan Gil, pel preu de 420 lliures.⁸²⁵

⁸²² APPV. *Protocol d'Ambrós Alegret*, núm. 1.311.

Cerveró, 1963, p. 114; Ramón Marqués, 2007, p. 237, doc. 308; Mocholí, 2009, p. 471.

⁸²³ A l'original *Lop*.

⁸²⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 36, mà 8.

Cerveró, 1963, p. 107; 1964, 125; Mocholí, 2009, p. 472.

⁸²⁵ APPV. *Notal de Francesc Avinyó*, núm. 1.351.

Cerveró, 1963, p. 116; Mocholí, 2009, p. 473.

LLOPIS⁸²⁶ (1425, València)

Pintor.

Hi ha notícia d'un pintor, que actua com a testimoni en una època, amb el cognom Llopis, però malgrat el document no apareix el seu nom, per la qual cosa no se sap a quin Llopis es refereix.

“(…).

Testes huius rei sunt Raymundus Guillem [...] Lòpiç, pigtor, cives Valentie.”⁸²⁷

LLOPIS, Bernat (1404-1418, València)⁸²⁸

Pintor i militar de la milícia del Centenar de la Ploma.

De l'any 1404 és el contracte d'aprenentatge entre Arnau Romaní, àlies Escrivà, tutor de Martí i Bernat Llopis, fills de Martí Llopis, quedant convingut per ambdues parts que un dels fills, en aquest cas Bernat Llopis,⁸²⁹ passi cinc anys amb el pintor per ensenyar-se l'ofici de pintar:

“(…) ad addistrandum vestrum officium pictoris. (…)”⁸³⁰

La milícia del Centenar de la Ploma, tropa a la qual corresponia la custòdia de la Reial Senyera en la guerra, fou un grup armat que va crear el rei Pere II i es distingia per una ploma en el seu elm. El seu estendard era blanc amb la creu de sant Jordi de color roig. La senyera reial concedida era la de dos barres bipartides. Aquest grup, que es componia de cent ballesters i d'un centenar d'homes a cavall, es va dissoldre amb l'arribada dels Borbó. La pèrdua dels Furs, i la prohibició de l'ús d'ensenyes, va obligar al poble valencià a utilitzar-les burlant la negativa institucional. Així ho van fer fins a recupera-la en les processons, des del XVIII, del Corpus i es va convertir en intocable. Entre els militants del Centenar de la Ploma es trobava el pintor Bernat Llopis, que apareix en la determinació de l'any 1411, corresponent als jurats de la ciutat de València, per la qual es paga els sous als ballesters, els quals han estat convocats, pel governador de dita ciutat, amb motiu de la lluita contra les bandositats de Xàtiva. Aquesta és, fins ara, l'única notícia que un pintor està agrupat en dita milícia.

“En nom de Jesús, com lo molt noble n'Arnau Guillem de Bellera, visrey e governador de la ciutat e regne de València, certificat per veridica informació que les bandositats dels Centelles e de don Pero Maça s'avien ocupat la ciutat de Xàtiva fos partit de València e anat ves la dita ciutat de Xàtiva e anant son camí agues hagut nova les dites bandositats ésser poderoses dins aquella per no ésser sobrat agués tramés als honorables justícies, jurats e consell de València que li fos subvengut de cinchcens balestres prometent lo dit noble visrey ab letra sua fer pagar lo sou dells dits balestres de béns dels hocupans la dita ciutat de Xàtiva la qual letra lesta per los dits honorables justícies e jurats convocat e ajustat solenpne consell lo vi dia de juliol de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mill e CCCC e onze fon deliberat lo dit subsidi, fos fet al dit noble visrey.

⁸²⁶ Pot ser que es referisca a Joan Llopis, datat el 1418.

⁸²⁷ ARV. *Mestre Racional. Èpoques*, caixa 37, núm. 78. Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 691, doc. 1.245.

⁸²⁸ No se sap si aquest pintor és família dels també pintors Ferran Llopis (1409), Francesc Llopis (1369-1385), Manel Llopis (1429-1452), si ho és de Martí Llopis (1419-1444).

⁸²⁹ Entenem que aquest aprenent és el mateix que el pintor Bernat Llopis (1404-1418).

⁸³⁰ APPV. *Notal de Jaume de Blanes*, núm. 1.310.

Cerveró, 1963, p. 103; Mocholí, 2009, p. 410; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 89 i 90, doc. 173.

En continent los dits honorables jurats exseguints la dita deslberació de consell dimarts qui era contat VII dies dels dits mes e ayn comencaren acordar e acordaren los balesters d'alles e lances infrasegüents, als quals cascú de aquells foren promesses e paguats per la ciutat cascú a X jorns quatre sous per jorn com en altra manera sens pagua no volguessen seguir lo viatge:

(...).

Ítem, en Gabriell Suxer, pintor per hom d'armes II lliures.

Ítem, en Bernat Lòpic, pintor per hom d'armes..... II lliures.

(...).

Ítem, Francesch Vidal, pintor, balester..... II lliures.

(...).⁸³¹

En abril de 1412 es té notícia pel carregament d'un censal de 150 sous fet per Bernat i la seua dona Caterina a Roderic d'Heredia, *canonge i sagristà* de la seu de València, per 3.840 sous, per a redimir un altre censal de 295 sous al *notari* Ramon Baró, de l'escrivania del senyor rei, per 2.600 sous. A la dita data s'escriptura l'època per la primera quantitat signada pel pintor i la seua dona Caterina al sagristà Roderic d'Heredia, pel preu del primer censal.

Els documents de l'any 1416 donen referència, respectivament, que compra, al mes de març, una casa en subhasta del justícia civil al ciutadà Joan Ferrer. Al mes d'abril pel carregament d'un censal de 150 sous que feren el pintor i la seua muller Caterina a Roderic d'Heredia, *canonge i sagristà* de la seu de València per 3.750 sous, quantitat per la qual signaren època a la mateixa data. Igualment s'escriptura el carregament d'un recens de 150 sous anuals per part del pintor, la seua dona i sa mare Benvinguda al susdit Roderic d'Heredia, per preu de 2.000 sous, per la qual cosa signaren una segona època. Per acabar, al juny va fer de testimoni en un document de venda d'un tros de vinya de Beniferri i posterior època per al pagament d'aquesta.

Finalment, dos anys després, en desembre de 1418, està documentada la venda que féu, com a procurador de Jaume Olzina, *paraire*, d'una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Martí de València, a Joan Gil, *barber*, pel preu de 830 sous. A la mateixa data signa època per ser el procurador del susdit Jaume al dit Joan Gil, pel quitament d'un recens.

LLOPIS, Ferran (1409, València)

Pintor.

El 1409, als llibres del justícia dels CCC sous, s'efectua la condemna de Ferran Llopis, veí de València, pel deute que contrau amb Antoni Roiç de Castanyena i Martí Pérez.

“En Ferrando Lópiç, pintor qui stà al carrer d'En Calaforra, *quod ex confesione* fon condemnat en donar e pagar a n Antoni Roiç de Caranyena e a n Martí Pérez, presents, XXIII sous, sis diners per rahó de sonar a les seus bodes, a X dies sots pena dell quart.”⁸³²

Es desconeix si aquest pintor és família dels també pintors Bernat Llopis (1404-1418), Francesc Llopis (1369-1385), Manel Llopis (1429-1452) i Martí Llopis (1419-1444).

⁸³¹ AMV. *Clavaria Comuna i Taula Assegurada*, P-2, quadern solt. Tolosa, 2003, pp. 460 i 461, doc. 1386; Mocholí, 2009, pp. 474 i 475; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 268, doc. 530.

⁸³² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 31, mà 6.

Cerveró, 1963, p. 116; Mocholí, 2009, p. 476; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 213, doc. 427.

LLOPIS, Francesc (1369-1385, Alzira, València)

Pintor d'Alzira.

Com a primera notícia de Francesc Llopis, pintor i veí d'Alzira, hi ha documentat, el 1369, els poders que se li atorgaren per part de Joan de la Magrana, la seua muller Ramona i la filla d'ambdós, Caterina.⁸³³

El següent document quedà registrat a l'any 1380. En aquest es redacta el procés efectuat en presència del *governador* del Regne de València, pel que el pintor declara com a testimoni dels danys ocasionats per la guerra de la Unió, sostinguda més de trenta anys. Dit procés és entre Pere de Montagut, senyor de Carlet, i la vila d'Alzira.⁸³⁴

No se sap si aquest pintor és família dels també pintors Bernat Llopis (1404-1418), Ferran Llopis (1409), Manel Llopis (1429-1452) i Martí Llopis (1419-1444).

LLOPIS, Manel (1429-1452, València)

Pintor.

Obra: dibuixa lletres.

Entre tots els documents del pintor Manel Llopis, el primer, de l'any 1429, i el de l'any 1440, són els que resulten més interessants. Al 1429 es documenta la dot atorgada per Guisabel, filla de Pere d'Artés, *mercader* difunt de València i de Valensona, al pintor, fill d'Andreu Llopis, *mercader*, ciutadans de dita ciutat, aportant la quantitat de 4.400 sous amb motiu del seu matrimoni.

Al següent any, el 1430, atorga època, per la qual rep els diners de la dot de la seua muller Guisabel.

Dos anys després, el 1432, féu un nou atorgament d'època, per la qual reconeix que Valensona, (Valençone) germana seua i vídua de Pere d'Artés, va comprar certs censos a Joan Saragossa, veí de Gandia, amb diners de Valensona. Més tard, al mes de març, el pintor va vendre certs censos, els quals foren fets pel *general* del Regne de València a la seua muller, Isabel.

Dos anys després, el 1434, declara com a testimoni en un procés incoat davant la cort del justícia civil de València, per part de Bartomeu Vilella.

A l'any 1436 atorga època, per la qual va rebre varies quantitats d'una pensió.

Al mes d'abril de 1438, actua com a testimoni al procés, efectuat en presència del justícia civil de València, del ciutadà Vicent Xico.

El 1439, es documenta l'època atorgada per Manel Llopis, en la qual va reconèixer, com a cessionari de Miquel Joan de Calataiud, *cavaller* de dita ciutat, 166 sous i 8 diners dels 333 sous que li devia Jaume Romeu, senyor del castell de Rugat, com a preu d'un cens.

A l'any 1440, la universitat de Puçol féu el pagament d'un censal a Manel Llopis, pel que dit pintor atorga època per 8 lliures i 6 sous. Al susdit any, es registra la compra d'una serva per part del pintor.

⁸³³ AMAlzira. *Protocol de Bernat Llorens*.

Cerveró, 1963, p. 116; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 211, doc. 326; Mocholí, 2009, p. 477.

⁸³⁴ ARV. *Governació. Lletres*, núm. 2.790, ff. 44-46v.

Cerveró, 1963, p. 116; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 239-242, doc. 387; Mocholí, 2009, p. 477.

“Jacobus Çavall, civis civitatis Valencie et Petrus Morell, mercator, civis civitatis Valencie, scienter et gratis ambo insimul et uterque nostrum, confitemur debere vobis Manueli Lopis, pictori et civi dicte civitatis Valencie, presenti, viginti novem libras et mediana, monete regalium Valencie, precio quarum michi dicto Jacobo vendidistis et alienastis quoddam captivam nigre.”⁸³⁵

Dos anys després, el 1442, se sap de la seua obra per l’atorgament d’època, per la qual ha rebut de la Batlia de València certa quantitat, per dibuixar unes lletres i altres treballs per al rei.

En maig de 1445 el pintor que ens ocupa confessa rebre de Francesc Mascarós certa quantitat de diners per la cessió d’un cens. Aquest va ser expedit en un document de 1444.

En febrer de 1446 atorga època reconeixent que ha cobrat 200 reals de Joan Terol, per raó de certs censos.

Tres anys després, en agost de 1449, apareix documentat en una època, la qual signa com a procurador de Joan Castellví, per cobrar certes quantitats als sarraïns del poble d’Eslida.

Al següent any, en gener de 1450,⁸³⁶ el pintor està documentat en una època per negocis que són del seu art. Al mateix mes, un dies després, com a procurador o concessionari, cobra certa quantitat en concepte de censals als sarraïns de la Vall d’Uixó. Operació que es repeteix als mesos de març i maig. En setembre cobra, novament, per la mateixa qüestió d’agost de 1449.

Igualment, en novembre de 1451 com a procurador de la vídua i hereva del pintor Roger Esperandéu i cedeix cert drets en un acte notarial.

Per última notícia està la de 1452, en la qual se li documenta per l’assumepte, que ve des de 1450, de cobrar certa quantitat als serraïns de la Vall d’Uixó en concepte de censals. En agost apareix documentat en una època i en desembre de nou cobra als susdits de la Vall.

No es té la certesa que aquest pintor siga família de Bernat Llopis (1404-1418), Ferran Llopis (1409), Francesc Llopis (1369-1385) i Martí Llopis (1419-1444).

LLOPIS, Martí (1419-1444, València)

Pintor.

Obra: teginat Casa de la Ciutat de València.

Entre els anys 1419 i 1444, als llibres de la Clavaria Comuna de València, es registraren les despeses varies, ocasionades per la confecció del teginat o cassetonat de la Casa de la Ciutat de València i els pintors consignats en els seus llocs respectius foren Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d’Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.⁸³⁷

Creiem que aquest pintor és el germà de Bernat Llopis (1404-1418), però cap document ens informa que siga família de Ferran Llopis (1409), Francesc Llopis (1369-1385) i Manel Llopis (1429-1452).

⁸³⁵ APPV. *Protocol d’Andreu Corts*, núm. 1.930.

Cerveró 1966, p. 21; Mocholí, 2009, p. 479.

⁸³⁶ En ambdós documents “*Lopiz*”.

⁸³⁷ AMV. *Clavaria Comuna*, anys 1419-1444.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 5; 1930, p. 67; Mocholí, 2009, p. 480.

LLORENÇ I, Bartomeu (1308-1338, València)

Pintor i armer.

Obra: escuts, adargues, segells.

Des de la primera dècada del segle XIV, a l'any 1308, hi ha notícies del pintor -també se li nombra amb l'ofici d'armer- Bartomeu Llorenç pel compromís, que s'efectua davant del justícia, amb Eximenis Pere d'Arenós, senyor d'Andilla, per la factura de vuit cobertes d'armes a 100 sous la peça.

“XI kalendas madii. Bartholomeus Laurentii, armerius sive pictor, vicinus Valencie, scienter promitto vobis, nobili Eximini Petri d'Arenosio, domino de Andilla, quod hinc ad kalendas mensis iunii proxime venturi faciam et operabo ad opus dicti nobilis octo coperta armorum, scilicet, octo scuta et octo sellas barrealescas [...], it quod dicti nobilis teneamini michi dare pro pretio dictorum armorum, videlicet, pro uno armorum dicti nobili centum solidos regalium Valencie (...).”⁸³⁸

De l'any 1310 és el document per la venda d'una casa, propietat del pintor Ferran i la seu muller, Guillamona, veïns de València, al pintor Bartomeu Llorenç, per la quantitat de 1.000 sous.

“(…) prout confrontantur cum domibus vestri, dicti emptoris, et cum domibus Bartholomeum Portell, et de alia parte cum domibus Petri Çarebolleda et cum via publica, pretio (...).”⁸³⁹

No es té més notícies del pintor fins 1320. En aquest any està documentat per una condemna, efectuada pel justícia civil, pel deute de 12 lliures amb el ciutadà Pere Marull.

El següent document és de dos anys després, el 1322, en el que el pintor apareix en la declaració testimoniada del també pintor Berenguer Llätzer, en presència del justícia civil de València, per la qual afirma que Francesc de Roures, estava com a aprenent d'aquest.

“En Berenguer Làcer, pintor e vehí de València, testimoni, jura. Interrogat sobre lo dit capítol contengut en la demanda, dix ésser ver que lo dit en Francesch de Roures ha e pot a ver XX anys et pus, per ço com ell, testimoni, ara fa XVI anys, poch més ho menys vench en lo vehinat on lo pare e la mare del dit Francesch estaven, ço és, lo carrer de la Freneria de València, e fon aquí més ab mestre per apendre lo mester de pintar, ço és, ab en Bartholomeu Lorenç, pintor. (...)”⁸⁴⁰

El 28 de maig de 1328 consta, als llibres del justícia, la donació atorgada per Bartomeu Llorenç i la seu muller Guillamona, al seu fill Llorenç, per l'ocasió del matrimoni d'aquest amb Miquela, filla de Guerau, *escuder*, d'una casa situada a la parròquia de Santa Caterina, en el barri –“in vico”-, segons l'autor- de la Freneria.⁸⁴¹

En setembre del mateix any, el 1328, als llibres del justícia civil de València, es féu menció de l'inventari del taller del pintor Bartomeu Llorenç, en el que es trobaren alguns escuts i adargues pintades (l'autor de la notícia, Cerveró, comenta que es tracta dels escuts dels Soler de Marrades, de Francesc i Domènec Marrades). Aquesta referència documental ens confirma el seu ofici com a pintor d'aquests tipus d'obres.

⁸³⁸ ARV. *Notal de Jaume Martí*, núm. 2.871.

Cerveró, 1963, p. 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 36, doc. 29; Mocholí, 2009, p. 482.

⁸³⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 67, mà 5.

Cerveró, 1960, pp. 238 i 241; 1963, p. 99; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 39, doc. 35; Mocholí, 2009, p. 482.

⁸⁴⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 6, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 112; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 56, doc. 87; Mocholí, 2009, p. 483.

⁸⁴¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 89.

Cerveró, 1960, p. 241; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 61, doc. 101; Mocholí, 2009, p. 483.

“Inventari de son obrador.

Primerament, un scut gran ab roses e pexines. Ítem, un altre scut ab senyal de Muntesa. Ítem, altre scut ab senyal de Castell. Ítem, altre scut ab senyal de Soler. Ítem, altre scut ab barres. Ítem, altre scut ab senyal de garbes de forment. Dues adargues ab senyal de Castell. Ítem, una altra adarga pinta d'or ab senyal de Castell. Ítem, un scut vert ab barres verts et d'aur. Ítem, un scut pintat ab un cavaller. Ítem, un scudet poch daurat. Ítem, dues scuts argentats.”⁸⁴²

En desembre de 1330 es registra el deute que Bartomeu té amb *el draper* Bernat Reixa, de 23 sous i 6 diners.

A l'any 1331 es documenta la condemna, efectuada pel justícia civil, al pintor, per la qual havia de pagar a Bernat Reixa, *draper*, la quantitat de 23 sous i 6 diners.⁸⁴³

A l'any següent, el 1332, contrau obligació en presència del justícia civil per a fer i pintar certs escuts i certes segells, que ja havien estat pactats entre ell i el comte de Terranova.

“VII nonas marcii.

En Berthomeu Lorenc, pintor, vehí de València, s'obliga a en Rodrigo Lançol, justícia de la ciutat de València en lo civil, que ell aurà feytes dotçe selles et dotçe scuts, les selles tyrenyes et els scuts pintats, et un scut ab fulla d'or, los quals scuts et selles són a obs del comte de Terranova, segons que entre ells fon feyta conveniença, ço és a saber, d'açí al dia de Rams primer vinient, en pena de x lliures pagadores en aquesta manera ço és (...).”⁸⁴⁴

Al dit any, el 1332, en octubre, s'esmenta al pintor Bartomeu Llorenç, pare del també pintor Bartomeu Llorenç, actuant aquest com a procurador del pintor Pere de Roures.

A l'any 1333, el justícia dels CCC sous el condemna pel deute a Bernat Riera, *draper*, de 24 sous i 6 diners que li devia com a part d'una major quantitat.⁸⁴⁵

Quatre anys després, el 1337, es registra l'assignació de curadoria atorgada pel justícia civil de València, en la persona de Bartomeu Llorenç, fill, com a tutor de Caterina i Geralda, filles de Bartomeu Llorenç, pare.

De l'any 1338 és l'última notícia de Bartomeu Llorenç, pare. En dit any efectua una donació, junt amb la seua muller Guillemona, d'una casa situada a la parròquia de Santa Caterina de València, al carrer de la Freneria, pel seu fill, amb motiu del seu pròxim matrimoni amb Miquela, filla de Gerald Escuder. Amb en aquesta casa, el seu fill, que fou també pintor, va treballar en el seu ofici amb els seus ajudants. És una prova més de l'existència de tallers o obradors a càrrec de les famílies exercien aquest tipus d'ofici.⁸⁴⁶

Com bé s'ha pogut comprovar amb diversos documents es el pare del pintor Bartomeu Llorenç (1332-1343).

⁸⁴² ARV. *Justícia Civil*, núm 25, mà 2, f. 20.

Cerveró, 1960, p. 241; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 61, doc. 102; Mocholí, 2009, p. 483.

⁸⁴³ ARV. *Justícia Civil*, núm 3, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 118; Mocholí, 2009, p. 483.

⁸⁴⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 30, f. 2v.

Cerveró, 1960, p. 241; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 65, doc. 116; Mocholí, 2009, p. 484.

⁸⁴⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà [2].

Cerveró, 1963, p. 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 66, doc. 120; Mocholí, 2009, p. 484.

⁸⁴⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 90, mà 3.

Cerveró, 1963, pp. 118 i 119; Mocholí, 2009, p. 484.

LLORENÇ II, Bartomeu (1332-1343, València)

Pintor.

Des de l'any 1332 està documentat al pintor de Bartomeu Llorenç, menor de dies i fill del també pintor Bartomeu Llorenç, per una condemna efectuada pel justícia dels CCC sous, en la seua persona, per la qual deu pagar 19 sous.

“[Quinque kalendas junii].

Bartomeu Lorens, menor de dies, pintor, veí de València, per confessió sua condemnat per justícia a n Guillem Figueres, procurador d'en Guillem Genta ab carta pública feyta per en Bernat Ponts, notari de València, en XIX sous.”⁸⁴⁷

Al mateix any, el 1332, en octubre actua com a procurador de Pere de Roures, pintor, veí de València.

“1332, XII^a kalendas noviembr.

Barthomeus Laurencii, filius Bartholomei Laurencii, pictoris, vicini Valencie procurator Petri de Roures, pictoris, vicini eiusdem.”⁸⁴⁸

Al següent any, el 1333, Bartomeu Llorenç, junior, és condemnat a pagar al ciutadà Guillem Gener, la quantitat de 19 sous que li devia.

“Die mercuri v^o idus iunii anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o. [...] Berthomeu Lorens, pintor, menor de dies, veí de València, per confessió sua condemnat per justícia a n Guillem Figueres, procurador d'en Guillem Jener e de la muller de aquell, na Catalina, ab carta pública feyta per en Bernat de Pontons, notari de València, V^o kalendas julii anno Domini m^occc^oxxx^o secundo, en xix sous que li deu per cens. Pagar a x dies. Si dóna fermança que pach a sancta Maria del mes d'agost proximi. Die iovis xv^o kalendas iulii anno quo supra, comparech lo dit Berthomeu Lorenc davant lo dit justícia e dóna fermança Berthomeu Lorenc, pare seu, qui per predictis bona sua obligant.”⁸⁴⁹

En juliol del dit any, el 1333, Bartomeu Llorenç, junior, està documentat pels deutes amb el *draper* Bernat Riera i del lloguer d'una casa al ciutadà Bernat de Camós.

Després de quatre anys sense cap document hi ha, a l'any 1337, registrada la curadoria atorgada pel justícia civil de València, en la persona del pintor, com a tutor de Caterina i Geralda, filles de Bartomeu Llorenç, pare.⁸⁵⁰

Al següent any, el 1338, va rebre dels seus pares una casa situada a la parròquia de Santa Caterina de València, al carrer de la Freneria, amb motiu del seu pròxim matrimoni amb Miquela, filla de Gerald Escuder, amb la condició que hi puga exercir el seu ofici amb els seus ajudants, sense pagar cap lloguer. Aquesta notícia ens confirma l'existència de tallers o obradors a les primeres dècades del segle XIV.⁸⁵¹

La penúltima referència documental és la procuració de 1338, que féu Bartomeu Llorenç, junior, a favor de Guillamó Peris, veí de València.⁸⁵²

⁸⁴⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 3, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 66, doc. 117; Mocholí, 2009, p. 485.

⁸⁴⁸ ARV. *Justícia Civil*, núm. 36.

Cerveró, 1960, pp. 241 i 252; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 66, doc. 120; Mocholí, 2009, p. 485.

⁸⁴⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà [2].

Cerveró, 1963, p. 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 68, doc. 126; Mocholí, 2009, p. 485.

⁸⁵⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 63, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 81, doc. 158; Mocholí, 2009, p. 486.

⁸⁵¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 90, mà 3.

Cerveró, 1963, pp. 118 i 119; Mocholí, 2009, p. 486.

⁸⁵² ARV. *Justícia Civil*, núm. 63, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 119; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 81, doc. 160; Mocholí, 2009, p. 486.

Finalment, cinc anys després, el 1343, es documenta una oferta de lloguer d'una casa de Bartomeu Llorenç, pare, per pagar a Peirona, vídua de Guillem Escuder, i als seus fills Guerau i Mateu, la quantitat de 120 sous. La casa va ser donada al seu fill Bartomeu, també pintor, en contemplació del seu matrimoni i a condició que puguen exercir el seu ofici els seus ajudants i sense pagar cap lloguer.

LLORENÇ, Berenguer (1391, València)

Pintor.

Berenguer Llorenç està documentat als llibres notariais de Pere Roca, per certs assumptes:

“(…) Berenguer Llorenç, pictor (…)”⁸⁵³

LLORENÇ, Marc (1420, València)

Pintor.

A l'any 1420, Marc Llorenç, junt amb l'il·luminador Domènec Adzuara,⁸⁵⁴ actuaren com a testimonis en la venda d'un esclau.

“(…)”

Testes, Dominicus Adzuara illuminator et Marchus Lorenc, pictor.”⁸⁵⁵

LÓPEZ,⁸⁵⁶ Domènec (1390-1391, València)

Pintor.

Obra: cofres.

Dos obligacions, una de l'any 1390 i l'altra de l'any 1391, aquestes registrades als llibres del justícia dels CCC sous de València, són les referències documentals de Domènec López, les quals al·ludeixen als deutes que tenia amb el pintor Bernat Oller de 2 florins d'or, els quals li devia per raó d'un préstec i amb Ponç Carbonell, *fuster*, de 18 sous, per la compra d'uns cofres.

“En Domingo Lòppiç, pintor, vehí de valència per sa plena voluntat, promés e s'obliga en po[der] de l'honorat en Bernat Guillem, justícia de la ciutat de valència en lo civil tro en suma de ccc solidos en donar e pagar a n bernat oller, pintor present, dos florins d'or comuns d'aragó los quals li confesa deure per rahó de prestech que d'aquell feu hac e reebé, los quals li promés pagar a deu dies sots pena del quart.”⁸⁵⁷

“Die sabatti XX^a madii anno predicto XV^a primo.

En Domingo Lòppiç, pintor de València, se obliga en donar e pagar a n Ponç Carbonell, fuster, present, XVIII sous, los quals li deu per rahón de cofrenets que de aquell comprà, hagué e reebé, a deu dies, sots pena del quart.”⁸⁵⁸

⁸⁵³ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.056, f. 17.

Mocholí, 2009, p. 481.

⁸⁵⁴ Núria Ramón Marqués, Op.cit.: *La iluminación de manuscritos en la Valencia gotica. Desde...*

⁸⁵⁵ ARV. *Protocol de Beltrán de Boes*, núm. 312.

Ramón Marqués, 2005; 2007, p. 199, doc. 130; Mocholí, 2009, p. 487.

⁸⁵⁶ També *Llopis*.

⁸⁵⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 16, mà 2.

Mocholí, 2009, p. 489.

⁸⁵⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condemnacions i Obligacions*, núm, 17, mà 8, f. 1.

Cerveró, 1963, p. 116; Mocholí, 2009, p. 489.

LOPIS, Diago (1407, València)

Pintor de Còrdova.

La notícia documental de l'any 1407, tracta de la procuració atorgada per Maria Guterris, muller Diago Lopis, pintor de la ciutat de Còrdova, a favor de Pasqual Pérez, aluder, "commorans" a València. Aquesta referència ens confirma la vinguda d'artistes forans a la València del segle xv, ciutat que està en ple auge econòmic, la qual cosa comporta un major desenvolupament en les arts.

"Die iovis, XXI^a iulii anno predicto M^oCCCC^o septimo.

Maria Gutèrriç, uxor Diago Lóppiç, pictoris civitatis de Còrdova, scienter et gratis constituo et ordino procuratorem meum certum et specialem ac etiam ad infrascripta generalem vos, Paschasium Pérez, aluderium, in civitatem Valentie degentem, presentem et omnis huius procurationis in vos suscipientem, videlicet, ad petendum, exhigendum, recipiendum et habendum per me et nomine⁸⁵⁹ meo omnes et singulas peccunie quantitates, res, bona et alia quavis iura michi debita et debentia, tam cum cartis scripturis quam sine, seu a me detinentes et detinentia per quascumque personas ubicumque locorum quovis modo, iure, titulo, causa vel ratione; et de hiis que receperitis apochas, absolutiones, diffinitiones ac etiam cessiones faciendum et meo nomine firmandum; et si opus fuerit quascumque personas michi quovis titulo obligatas sive obnotxias coram quibuscumque curiis, iudicibus et personis, tam ecclesiasticis quam secularibus, delegatis vel subdelegatis, citandum, conveniendum et comparendum; alias super bonis meis firmandum, eaque pro inde obligandum nec non agendum, respondendum, excipiendum, proponendum et replicandum; libellos offerendum; lites contestandum; de calumpnia et veritate dicenda; et quolibet aliud iuramentum in animam meam prestandum, et ex adverso iurari petendum; testes, instrumenta et alia probationum genera producendum, et productus et adverso obiciendum, renuntiandum et concludendum in causa sententias cuiuscumque generis sint audiendum, et ab ipsis et a quocumque gravamine vobis illato vel inferendo appellandum; apostolos et litteras dimissorias petendum, appellationesque prosequendum; emparas et sequestrationes faciendum et eas cancellandum; condemnationes et obligationes pene quarti faciendum et ipsas cancellari requirendum; retroclama faciendum et executiones sententiarum et retroclamorum postulandum; fidantias, iure et tornatore et quasvis alias cautiones et securitates dandum et offerendum, eademque indempnes servari promittendum, et pro earum indempnitatis bona mea obligandum. Et generaliter omnia alia et singula in predictis et circa ea faciendum et liberaliter exercendum que fuerint necessaria ac etiam opportuna et que ego facerem si personaliter adessem. Et relevans vos, dictum procuratorem meum, ab omni onere satisfandi, fide iubendo in hiis pro vobis, promitto vobis notarioque infrascripto, ut publice persone hec a me pro vobis e omnibus illis quorum intersit stipulanti et recipienti, iudicio cisti et iudicatum solvi cum suis clausulis universis me semper ratum et firmum habere quicquid per vos in predictis e circa ea actum, gestum seu etiam procuratum fuerit ulloque tempore revocare sub bonorum meorum omnium obligatione. Quod est actum Valentie.

Testes, venerabili et discreti Dominicus Navarro, presbiter, rector ecclesie loci de Alfofar, et Bernat Romeu, notarius, Valentie civis."⁸⁶⁰

⁸⁵⁹ *Et nomine*, repetit a l'original.

⁸⁶⁰ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 24.706.

Tolosa, 2003. Op. cit.: *Fuentes ...*; Mocholí, 2009, pp. 490 i 491; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 160 i 161, doc. 331.

LOPIS, Martí (1425, València)

Pintor.

Obra: coberta i porxe de la Casa de la Ciutat de València.

A l'any 1425, entre els mesos de gener a desembre, es registraren, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, els pagaments per les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra foren Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Ferrando de Pulla (Culla), Pere Guillem, Ferrando de Culler (Culla) i Pere Cerdà.

“[f. 39v.]

Dimarts a XXVII de març del dit any continuant la dita obra del porche pagui als fusters qui lo dit dia lavoraren en obrar la dita fusta les quantitats següents: (...).

Pintors.

Ítem lo dit dia pagui als pintors dejús scrits qui lo dit dia començaren a fer faena, çó és en pintar los capçals de la fusta per obs del dit porche, les quantitats següents:

Primo (...).

Ítem en Martí Lopiç, tres sous, sis diners...III sous, VI”⁸⁶¹

LORANI, Ramon (1321, València)

Pintor.

Ramon Lorani està documentat com a testimoni en una procuració de Jaumeta, vídua de Ramon Girona, que s'escriptura amb al *notari* Sebastià d'Alanga.

“1321, Kalendas septembris, 15

(...) Raimon Lorani, pictor (...).”⁸⁶²

LORENÇ, Guillem (1383, València)

Pintor.

Guillem Lorenç apareix documentat, el 1383, als llibres de comptes de la Batlia de València, per cert assumpte.

“(…) Guillem Lorenç, pictor (...).”⁸⁶³

MAÇANA, Vicent⁸⁶⁴ (1404-1416, València)

Pintor.

Obra: entremès.

Per tres documents se sap de l'existència “Vincencius Maçana”. En els dos primers, de 1404 i 1405, actua com a testimoni en l'acte notarial.

A l'any 1416 s'efectua un procés, davant del *cavaller* Vidal Blanes, *governador* del Regne València, en el que el *notari* Eximeno Roig, com a procurador d'Andreu Riera, actua contra el *prior* i convent dels frares predicadors de València, per l'impagament de

⁸⁶¹ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003. Op. cit.: *Fuentes* ..; Mocholí, 2009, p. 492.

⁸⁶² ARV. *Justícia Civil*, núm. 6, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 117; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 53, doc. 78.

⁸⁶³ ARV. *Comptes de la Batlia*, núm. 3, mà 1.

Mocholí, 2009, p. 494.

⁸⁶⁴ A l'original *Vincencius Maçana*.

certs treballs fets per a la festa del Corpus, els quals foren realitzats pel pintor Andreu Riera i els coajudants Tomàs Domingo i en Maçana, també pintors, els quals confeccionaren un entremès.

“Procés d’en Eximeno Roïç, notari, procurador d’en Andreu Riera, pintor, contra lo reverent prior del convent de frares predycadors.

Anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVI^o die sabbati, intitulata X^a mensis octobris, (...):

Primerament, diu e posa, e si negat serà provar entèn, no astrenyent-se prova supèrflua, que lo dit seu principal a gran instància e requisició dels dits prior e convent e o frares de aquell féu una muntanya o entramès ab algunes representacions que anaven en aquella per a obs de la festa del *Corpus Christi*. E de açò és ver e n’és fama.

(...).

Ítem, posa, e si negat serà provar entèn, que lo dit seu principal hagué haver alguns altres pintors coajudants a ell a fer lo dit entramès. Axí és ver e n’és fama.

(...).”⁸⁶⁵

MACIÀ, Joan (1349-1366, València)

Pintor.

Obra: capella nova de Sant Miquel de la Seu de València.

Joan Macià es un pintor interessant i cal tenir-ho en compte per a futurs estudis. La primera notícia d’aquest pintor està datada a l’any 1349. Al dit any es fa constar una època atorgada per ell i Vidal Belluga, també pintor, en la qual reconeixen que els marmessors del testament de Raimon, *bisbe* de la ciutat de València, els han donat 100 lliures dels 5.000 sous que els devien, per la pintura de la nova capella de Sant Miquel, situada a la seu. Malauradament al document no detalla el treball encomanat però, fins i tot, no deixa d’esser una notícia a tenir en compte per la relació amb el pintor, el no menys important, Vidal Belluga.

“Sit omnibus notum, quod nos Vitalis Belluga et Johannes Maciani, pictores et Valencie vicini, ex certa sciencia confitemur et in veritate recognoscimus vobis, Anthonio Roman, civi Valencie, et Anthonio d’Alpicat, canonico sedis Valencie, manumissoribus et executoribus ultimi testamenti reverendi in Christo patris et domini domini Raymundi, divina miseracione Valencie episcopoi, defuncti, absentibus tamquam presentibus, quod ex illis quinque milibus solidorum regalium Valencie, quos dare vobis promisistis et debetis pro depictando et operando capellam Beati Michaelis, archangeli, constructam per dictum reverendum episcopum in sede predicta, prout in quodam publico instrumento de predicta avenencia facto lacius continetur, dedistis et solvitis nobis voluntati nostre numerando centum libras regalium Valencie. Et quia sic est rei veritas renunciamos scienter omni excepcioni precunie predictae non numerate, non habite et non recepte racione premis et doli. In cuius rei (...).Quod es actum Valencie, nonas iulii anno Domini milésimo trecentesimo quadrogentessimo nono. Sig-[+]-num. Vitales Belluga, sig-[+]-num Iohannis Maciani, predictorum, qui hec concedimos et firmamos.

Testes huius rei sunt Nicholaus de Valleriola et Guillermus Vincencii, notariis et Valencie cives. Sig-[+]-num mei Michaelis Martorelli, notari publici auctoritate regia per totam terram et dominacionem sacre regie Aragonum maiestatis, qui predicais interfui et hac scribi, feci et calusi, loco, die et anno prefixis.”⁸⁶⁶

⁸⁶⁵ ARV. *Governació. Litium*, núm. 2.217, mà 33, f. 7 (el plet continua a la mà 46, f. 7, no conservada).

Cerveró, 1966, p. 21; 1968, pp. 92 i 94; Mocholí, 2009, Op. cit. *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 413 i 414.

⁸⁶⁶ ACV. *Pergamí*, núm. 4.018.

Més de setze anys de buit documental deixen sense cap referència del treball de Joan Macià, però la notícia de 1366, en la qual, junt amb el també pintor Mateu Terrés se li demana que estimen el retaule i altres treballs efectuats en l'almoïna de València fets pel pintor Simó Despuig, ens confirma que Joan Macià era un pintor certament notable.

MAESTRE, Martí (1406/1407-1432, València)

Pintor.

Obra: retaules, teixits, obrar sobretatzembles, dibuixa la Maria sobre una clau.

A Martí l'hem fixat per "Maestre", però s'ha de tenir present que no es tracta del cognom, sinó que als documents se li esmenta com el "Mestre Martí". Fins i tot, Sanchis i Sivera sospita que podria ser el pintor Gabriel Martí.

Entre el final de la primera dècada, principis de la segona i tercera dels anys trenta del segle XV, apareix documentat el pintor Martí "Maestre". Encara que el seu suport documental siga curt, resulta força interessant. Cadascú dels seus documents aporten notícies, entre altre coses, de la relació que hi havia entre els artífexs i de com es desenvolupava la seua vida professional i social.

Unes de les primeres referències del pintor està datada a l'any 1407. En aquest document, Martí "Maestre", actua com a testimoni al compromís fermat entre Antoni Peris, pintor, i Jaume Tarragona, *rector* de l'església de Riola, per pintar un retaule per la dita església.

"(...).

Testes Iacobus Roic d'Açagra, scholaris et Martinus Magistri, pictor Valencie degentes.

(...)."867

Des del darrer any fins 1411, trobem en un buit documental. La notícia correspon a l'època atorgada per Martí "Maestre" i Antoni Guerau, també pintor, per la qual confessen haver rebut la quantitat de 140 sous i 10 diners, que els era deguda per pintar les armes del difunt Francesc d'Artés en la seua sepultura.

"(...) clipeo sive scut, superveste e penó et forche e estandart de sua divisa per nos facitis e depictis ad opus sepulture illius."868

En juny del mateix any, el 1411, està la referència del seu compromís, pel que el pintor promet a Jaume Forner, *doctor en lleis*, habitant de València, confeccionar un retaule, aquest baix l'advocació dels sants Abdó i Senén, pel preu de 30 lliures.

"Iamdieti die et anno.

Martinus Maestre depictor (...)(...) retabulum iam fabricatum de ligno invocationum Sanctorum Abdon et Senen, cum sius istoris secundum istorias et vitas eorum et cuiuslibet ipsorum. Sic quod habeam ipsos et eorum istorias facere de bono et fino auro et azuro de Acre, et (...).

Testes, discretus Iacobus Soler, notarius, et Bernardus Carbonell, sartor, Valentie cives."869

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 13 i 14; 1930, pp. 13 i 14; Cerveró, 1956, p. 98; Olmos, 1961, p. 279; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 120 i 121, doc. 199; Mocholí, p. 496.

⁸⁶⁷ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 24.706.

Tolosa, 2003. Op. cit.: *Fuentes de información ...*; Mocholí, 2009, p. 497.

⁸⁶⁸ Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, p. 17; 1930, p. 79 (l'autor no publica ni la font ni l'arxiu d'on exhumada la notícia).

⁸⁶⁹ APPV. *Protocol de Bernat Teixedor*, núm. 22.478.

Cerveró 1966, pp. 21 i 22; Mocholí, 2009, p. 498.

A l'any 1412, apareix documentat als llibres de la seu de València. El document al·ludeix a l'època que signa, per la quantitat de 388 sous i 3 diners, als marmessors del testament del *merceder* Guillem Puig, pels treballs fets al seu soterrament i en la capella.

De l'any 1413 són les següents notícies del pintor que ens ocupa. Al mes de febrer es registra la procuració que atorga a favor de Pere Gil, *notari*, i la substitució com a procurador de Martí de Berlanga, veí de Sinarques, a favor del dit notari. Igualment queda registrat un encapçalament d'una procuració. En març, atorga època com a procurador de Martí de Berlanga, veí de Sinarques, a favor de Joan Martí de la Vihuela, veí d'Hinarejos, en la qual reconeix haver rebut 10 florins. D'aquest acte, a més del document complet, hi ha un encapçalament, quedant la resta en blanc.

“Die mercurii, prima mensis marcii anno predicto M° CCCC° tertiodecimo.

Martines Maestre, pictor, civis Valentie, procurator Martini de Berlanga, vicini loci de Sinarques, prout constat de dicta procuracione publico instrumento facto Valencie [*en blanc*] die mensis [*en blanc*] anno a Nativitate Domini millesimo CCCC°XII° in posse notario subscripti, habens plenum posse subscripta faciendi, ut in dicta procuracione continetur; scienter, dicto nomine, confiteor et in veritate recognosco vobis, Iohanni Martinez de la Viuela, vicino loci de Fenarejos, presenti et vestris, quod ex illis quindecim florenis auri comunibus Aragonie (...).

Testes, discretus Iacobus Venrell, notarius, et Sanxius Silvestre, scriptor Valentie.”⁸⁷⁰

El dia 2 del mateix mes hi ha un interessant informació d'un dels pintors més carismàtics, conegut documentalment des dels anys seixanta del segle XIV. Es tracta de Llorenç Saragossa. Pel dit document es té ja la certesa que aquest ja era difunt. La seua vídua, na Francesca, efectua una venda de 27 sous i 6 diners censals al pintor que ens ocupa, Martí “Maestre”.

“Die sabbati, IIII mensis martii anno a Nativitate Domini M°CCCC°XXIII°.

Francisca,⁸⁷¹ uxor Laurentii Saragoça, pictoris, quondam civis Valentie, scienter et gratis cum presenti instrumento vendo et concedo ac trado seu quasi trado vobis, Martino Maestre, pictori, concivi meo (...) viginti septem solidos et sex denarios regalium Valentie censuales, rendales et annuales sine laudimio et fatica tamen cum toto alio pleno emphiteotico et iure percipiendi (la resta en blanc)”⁸⁷²

Al mes d'abril es registra la venda de censal, atorgada per Pere Gil i la seua dona Violant, veïns de València, al pintor de 16 sous i 8 diners de cens carregat sobre una casa a Xelva, pel preu de 10 lliures.

En setembre del dit any, el 1413, està documentada la procuració que atorga a favor de Francesc Queralt, *notari*, nomenant-lo procurador general seu. Actuaren com a testimonis Domènec Crespi, il·luminador, i el pintor Antoni Guerau.

“Die lune, quarta septembris anni predicti millesimi CCCC°XIII°.

Martí Maestre, pictor, civis Valentie, (...).

Testes Dominicus Crespi, illuminator, et Anthonius Guerau, pictor, vicini Valentie.”⁸⁷³

⁸⁷⁰ APPV. *Protocol de Joan Peres*, núm. 23.405.

Mocholí, 2009, p. 498; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 304, doc. 609.

⁸⁷¹ Damunt de Francisca apareixen sobreescrites dues ratlles, que volen dir que dita persona estigué present a l'acte notarial de la redacció del document.

⁸⁷² APPV. *Protocol de Joan Peres*, núm. 23.405.

Cerveró, 1965, p. 26; Mocholí, 2009, p. 498; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 305, doc. 611.

⁸⁷³ APPV. *Protocol de Joan Peres*, núm. 23.405, s. f.

Cerveró 1966, p. 22; Ramón Marqués, 2002, pp. 90 i 91, 2007, p. 187, doc. 71; Mocholí, 2009, p. 499, Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 317, doc. 630.

En febrer de 1419 hi ha constància notarial del pintor, però la resta del documenta està en blanc. D'abril és la procuració, per la qual féu com a procurador al *notari* Jaume Gassol per a Antoni Guerau, que en aquest document se li esment com a *perpunter* del rei.

El següents documents ja corresponen a l'any 1422. En primer lloc està el pagament, registrat al llibre del *mestre racional*, atorgat pel *batle general* del Regne de València a Martí "Maestre", de 42 sous per la confecció de sis teixells pintats de pinzell amb fullatges a l'entorn, amb les armes d'Aragó i Sicília i per obrar dotze cobriatzembles de llana per al rei. Aquest pagament queda també registrat en dos èpoques més.

"Ítem, pos en data los quals per mi liura lo dit en Daniel Barceló a n Martí Maestre, pintor de la ciutat de València, per rahó e preu de VI texells pintats de pinzell ab fullatges entorn ab alguns senyals de Aragó et de Sicília que de manament e ordinació mia ha fets e pintats a ops de obrar dotze cobriatzembles de llana, les quals yo faz fer per al dit senyor. Et ha-n'í àpoca closa per lo dit scrivà a XII dies de febrer de l'any MCCCCXXII.....XXXXII sous.⁸⁷⁴

De maig és el document de lliurament fet per Mateu Pujada, *cavaller*, al pintor, per la quantitat de 10 florins, com a procurador del pintor Antoni Guerau, segons un albarà manuscrit a la vila de Bonifaci, en l'illa de Còrsega. Els testimonis són el *notari* Domènec Querol i el *fuster* Jaume Estopinyà.

Deu anys després, el 1432, el pintor "Maestre Martí"⁸⁷⁵ està treballant en la seu de València, dibuixant la Maria de la clau de l'altar major.

Finalment, en març de 1432 el pintor apareix amb la seua muller Beatriu encapçalant cert document, quedant la resta en blanc.

MAGRANER, Ferran (1424, València)

Pintor.

Ferran Magraner apareix documentat actuant com a testimoni en una procuració. Gràcies aquesta referència documental, hi ha notícies d'un pintor inèdit.

"(...).

Testes Ferdinandus Magraner, *pintor* et Petrus Rog, studens in artibus."⁸⁷⁶

MANYES, Joan (València, 1401)

Tapiner, pintor, picador i mecànic.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques per embellir la ciutat, originant unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Joan Manyes, que rebé diverses pagues.

"48v Hobraren dijous, a XXIII de juny, los següens:

(...).

Ítem, Joan Manyes e son jove.....VII sous.

(...)."877

⁸⁷⁴ ARV. *Mestre Racional. Èpoques*, caixa 34, núm. 121; *Mestre Racional*, núm. 42, ff. 273r-v; *Batlia. Èpoques*, núm. 44, f. 196v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 306; 1914, p. 47; 1929, pp. 16 i 17; 1930, pp. 78 i 79; Mocholí, 2009, *Estudie dels documents....*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 619, doc. 1.104.

⁸⁷⁵ L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, creu que podria tractar-se del pintor Gabriel Martí, però cap dels documents exhumtas ho confirma.

⁸⁷⁶ APPV. *Protocol de Pere Fernández*, núm. 26.797.

Tolosa, 2003, p. 582, doc. 1875; Mocholí, 2009, p. 500; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 674, doc. 1.213.

⁸⁷⁷ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

MARCH, Gabriel (1436-1437, València)

Pintor i perpunter.

Obra: daurar penó i penell.

La primera referència documental, datada el 1436, informa que el ciutadà Gabriel March, que a més de pintor, també se li esmenta amb l'ofici de *perpunter*, cobra certa quantitat per treballs de daurar un penó: "(...) per preu de cent-cinquanta pans d'or los quals són entrats en lo penó d'or e flama de quarter que he fet de manament vostre per metre aquell en les mans de la vibra que es stada feta."⁸⁷⁸

De juny de 1437 és altre document, pel que se sap que cobra certa quantitat per daurar de colors un penell, per a col·locar-ho damunt el rellotge del campanar del Palau Reial de València.⁸⁷⁹

"(...) per daurar ab mes colors lo penell que és stat fet e posat damunt lo campanar del relonge (...)."⁸⁸⁰

Els treballs fets en cadascun del documents són totalment diferents. El primer és un penó, que és una bandera o estàndard menut i el segon, el penell, és una peça de metall en forma de sageta, damunt d'un eix.

MARCO, Francesc (1321, València)

Pintor.

Als llibres del justícia civil València de 1321, es redacta la condemna en les persones de Jaume Peregrí, la seua muller Guillemona i el pintor Francesc Marco, pel deute amb Pere de Pals, *mercader* de València, de 13 lliures i mitja.

"Iacobus Peregrini et uxor eius Guillamona, et Franciscus Marcho, pictor, vicini Valencie, quisque eorum pro toto comdepnatus per iustitiam Arnaldo Mulnerii, procuratori Petri de Pals, mercatoris Valencie, in tresdecim libras et dimidia regalium Valencie."⁸⁸¹

Fins i tot ser contemporani del següent pintor, Domènec Marco (1352), per manca de documental es desconeix si són família.

MARCO, Domènec (1352, València)

Pintor.

En l'època medieval la dona segueix aportant al matrimoni l'element econòmic del dot, ja que segons el dret romà la muller mai forma part de la família del marit sinó de la del seu pare, pel que aquest deu aportar a la seua filla un dot important amb el que ha de mantenir-se. Hi ha l'exemple del document, datat el 1352, en què el pintor Domènec Marco i la seua muller Andrea, col·loquen en matrimoni a la seua filla Guillemona amb Alfons Peris, *batifuller*, veí de València, amb un dot de 100 sous.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 36, 57, 80, 83-90, 92, 94, 95, 97- 99, 101, 102, 104-106, 108-112; Mocholí, p. 503.

⁸⁷⁸ Sanchis i Sivera, 1929, p. 64; 1930, p. 126 (l'autor no dóna constància d'on fou exhumada la notícia).

⁸⁷⁹ Op. Cit. Luis Arciniega García. "*Construcciones, usos y visiones del palacio Real de València bajo los Austrias...*"

⁸⁸⁰ L'autor de la cita, en Josep Sanchis i Sivera, no dóna constància d'on fou exhumada la notícia, per la qual cosa la signatura està localitzada per nosaltres, així com la transcripció del document.

ARV. *Batlia. Registre d'èpoques*.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 451; 1929, p. 64; 1930, p. 126; Mocholí, 2009, p. 505.

⁸⁸¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 30, f. 27.

Cerveró, 1960, p. 242; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 53, doc. 75; Mocholí, 2009, p. 504.

“Dominicus Marcho, pictor, vicinus Valencie, attendentes dompnam Andreuam, uxor meam, collocaste in matrimonium vos, Guillamona, eius filia, cum Alfonso Pèric, batifulla, vicino Valencie, in quocuidam matrimonio vobis dictam promissit in dote centum solidos (...).”⁸⁸²

MARQUET,⁸⁸³ (1318, València)

Pintor.

Marquet apareix documentat per la venda efectuada per Pere de Sosa, *hortolà*, a Arnau Bonet, *fuster*, ambdós “commorans” a València, d’unes terres de vinya que confronten amb una propietat del dit pintor.⁸⁸⁴

MARTÍ, Antoni (1418, València)

Pintor de tapins.

En novembre de 1418, el pintor de tapins Antoni Martí, va fer de testimoni del carregament d’un censal de 50 sous fet pel *prevere* Bernat Safont, *domer* de la seu de València, a Bartomeu Coscolla, *argenter* de València, per preu de 600 sous.

“ (...).

Testes, Anthonius Martí, pictor *tapins*, et Petrus Rúbio, madreterius ac armerius cives Valentie.

(...).⁸⁸⁵”

MARTÍ,⁸⁸⁶ Gabriel (1407-1452, València)

Pintor.

Obra: retaules.

Sanchis i Sivera en les cites referents al pintor Martí “Maestre” (1407-1432), indica la possibilitat que aquest i Gabriel Martí siguin el mateix. Aquesta hipòtesi no és del tot desgavellada, doncs els “dos pintors” són contemporanis en el temps, però fins ara no hi ha cap document que ho confirme.

En 1407,⁸⁸⁷ es registra el contracte d’aprenentatge de Gabriel, de setze anys, fill de Guillem Martí, *saliner*,⁸⁸⁸ amb Pere Nicolau durant quatre anys, amb el testimoni del pintor Berenguer Ferrer, que creiem que es tracta del pintor que ens ocupa.

Un altra referència documental d’aquest pintor està publicada pels investigadors Alcahalí i Sanchis i Sivera, datant-la l’any 1409, però no diuen d’on fou exhumada. La notícia informa que era veí del carrer dels Ruissos, a la ciutat de València.

En febrer de 1409, es compta amb el testimoni dels pintors Gabriel Martí i Guillem Vila, al document pel que el pintor Jaume Mateu, com a hereu del seu oncle Pere Nicolau, assumeix pintar als fills i hereus de Ramon de l’Hort i a la seua vídua Maria, de la vila de Sogorb, al mateix retaule que havia de fer-ho son oncle.

⁸⁸² ARV. *Notal* núm. 2.882.

Cerveró, 1963, p. 119; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 126, doc. 211; Mocholí, 2009, p. 506.

⁸⁸³ Malgrat el document no apareix el cognom. Creiem que es tracta del pintor Marc de Roures.

⁸⁸⁴ ARV. *Protocol de Guillem Saball*, núm 2.830.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 48, doc. 60; Mocholí, 2009, p. 507.

⁸⁸⁵ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 22.165.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 515, doc. 938.

⁸⁸⁶ Desconeixem si aquest pintor és família de Guillem Martí (1318-1342), Joan Martí (1398-1416), Sans Martí (1357) i el brodador Joan Martí (1420).

⁸⁸⁷ Miquel Juan, M., 2008, pp. 165-182 i 281-282.

⁸⁸⁸ Segons el document, en aquest cas és el pare qui paga perquè el seu fill aprengui l’ofici.

En la demanda interposada, el 1409, a la cort del justícia civil de València pel pintor Jaume Mateu, contra el també pintor Gonçal Peris, actuaren com a testimonis Gabriel Martí, “ (...) que vehe que lo dit en Pere Nicolau que tenia alguns qui staven ab aquell per aprendre l’ofici de pintor qui no prenien soldada e estarien a carta i altres que no prenien a carta i staven a soldada (...)”, el *mestre* Marçal de Sas, Joan Tamarit, Antoni Peris, i Joan Justícia.

Del susdit any, el 1409, del mes de novembre és l’època entre Francesc Besaldú, *fuster* i Joan Goçalbo, *mestre d’obra* de la vila de València, en la qual actua de testimoni Gabriel Martí.

Cinc anys després, el 1415, el pintor actua com a testimoni en una carta dotal de Benvinguda, filla del *sastre* Bernat Lleopart, pel seu matrimoni amb el *paraire* Francesc Pí.

El dia 30 de juny de 1417, queda documentat el contracte efectuat entre Pere Guitard, *prevere* i *cantor* de la seu de València i Gabriel Martí per la confecció d’un retaule baix l’advocació dels Sants Vicent i Valeri, pel preu de 800 sous. A la fi del document signa àpoca per 13 lliures, 6 sous i 8 diners, la qual queda igualment registrada.

“Die mercurii, XXX^a iunii anni predicti a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIIⁱ.”

Honorabili dominus Petrus Guitardi, canonicus et precentor sedis Valentie, de una parte, et Gabriel Martini, pictor, vicinus dicte civitatis Valentie, de alia parte, convenimus quod dictus Gabriel depinget et faciet ad opus dicti domini Petri ac pro capella beati Vincentii que est in domo sue, dignitatis precentorie, unum retrotabulum pulcrum quod iam est fabricatum de ligno cum suis polseriis ac cum bancho et coramaltari. In ipsoque retrotabulo, scilicet, in medio eius faciet duas ymagines principales magnas, alteram sancti Vincentii et aliam beati Valerii, et in parte cuiuslibet ymaginis suam ystoriam habet omnia bene et pulcre depicta cum suis bonis et pulcris coloribus eis modis et formis quibus inter se concordaverint mediante dominio Raymundo Piquerii, canonico dicte sedis. (...).

Testes sunt venerabilis Raymundis Piquerii, canonicus sedis, Iohannes Mas, prebister, et Martinus Soler, scriptor Valentie.

Item, dominus Gabriele Martini feci apocam dicto dominio presbiteri, presenti, de prima tertia, solvendum XIII libras, VI solidos, VIII dineriis, quas et quos habuit numerando, et cetera.

Testes, proximi.”⁸⁸⁹

En juliol està registrada l’època per la qual reconeix haver rebut del dit Pere Guitard, *canonge* i *director de cant* de la seu de València, 15 lliures del preu del retaule.

“Dicta die lune, XI^a iulii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIII^o.”

(...) pro retrotabulo et antealtari storie Vicentii et Valerii, que vobis facio et depingo pro capellan dictorum sanctorum, qua est in hospitio vestre precentorie (...) quindecim libras monete regalium Valentie.

Testes inde sunt discretus Dominicus de Molinos, notarius, civis, et Iacobus de’Olesa, scriptor, vicinus Valentie.”⁸⁹⁰

Al mes d’octubre del darrer any, el 1418, Gabriel Martí actua, junt amb Joan Crespí, *il·luminador*, ciutadà de València, com a testimonis en una procuració.

“ (...).

Testes, Gabriel Martini, pictor et Iohannes Crespi, illuminator civis Valentie.”⁸⁹¹

⁸⁸⁹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.678.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 304; 1914, p. 45; 1929, p. 12; 1930, p. 74; Mocholí, 2009, p. 509; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 444 i 445, doc. 852.

⁸⁹⁰ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.678.

Sanchis i Sivera, 1912 (3) p. 304; 1914, p. 45; 1929, p. 12; 1930, p. 74; Cervero, 1963, p. 120; Mocholí, 2009, p. 509; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 492, doc. 917.

⁸⁹¹ ARV. *Protocol d’Antoni Altarriba*, núm. 695.

Mocholí, 2009, p. 509.

En juliol de 1421, es nomenat marmessor i tutor, junt amb Violant, dona de Miquel Gil, *paraire*, del testament d'aquest, que deixa com a hereu al seu fill Jaumet. Al document s'esmenta que són cunyats. Posteriorment es redacta la procuració del dit Miquel Gil a favor del pintor.

Un any després, en març de 1422 és registra la reclamació feta pel pintor que ens ocupa, i els també pintors Antoni Peris, Jaume Mateu, Joan Ibanyes i Gonçal Peris, per la qual exigeixen que es complisca l'acord d'un deute de 100 florins que els devien Francesc Avinyó, Pere Andrés, ambdós *notaris*, i Antoni Cebrià, a més de la muller d'aquest, Francesca.

No és fins al mes de gener de l'any 1426, quan de nou es té notícies del pintor per la compra d'un violari a Bernat Mora, *mestre d'obres de vila*.

El 1417 de nou està documentat. En aquest any s'escriptura els capítols de contracte entre Castellana d'Alpicat, vídua de Joan Navarro, *llicenciat en lleis*, com a curadora de la seua filla Tecla, muller de Galcerà de Borja i els pintors Gabriel Martí i Nicolau Querol, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació dels tres Arcàngels, (Miquel, Rafal i Gabriel). Aquest va ser destinat a la capella, que manà construir dita Castellana, del claustre dels frares predicadors de la ciutat de València, pel preu de 80 florins o 40 lliures. Actua com a testimoni el també pintor Pere Guillem.

“In nomine Domini, et cetera, ego Castellana d'Alpicat, uxor quondam honorabilis Iohannis Navarro, in legibus licenciati habitatoris Valencie, deffuncti nomine meo proprio et ut tutrix et curatrix testamentaria Tecele, pupille filie mee et dicti viri mei ac heredis eiusdem et utroque nomine insolidum ex una parte, et nos Gabriel Marti et Nicholaus Querol, pictores civis dicte civitatis, ex alia parte, de nostri certa sciencia, et cetera, nos dicte partes et unaquaque ipsarum alteri adinvicem et vicisim, super quodam retotabulo faciendo seu pingendo ad opus cuiusdam capelle per me dictam Castellanam, constructe iuxtam dispositionem dicti quondam venerabili viri mei in claustro monasterii fratrum predicatorum dicte civitatis, facimus pacto speciali et concedimus subscripta capitula de una quaque parte nostrum complenda singulum singulis referendo que sunt ut sequitur Ihesucrist.

E primerament, que lo retaule lo qual és ja fet e acabat de fusta ab son banch e polseres sia e serà principalment de la istòria de l'Àngel sent Rafael e lo qual és de tres peçes o post e sia ben pintat, ço és, e la post de mig e pus larga sia lo dit àngel sent Rafael e après, en l'altra peça, a la part dreta sia lo Àngel sent Miquel e altre costat, ço és, en la part squerra, sia sent Gabriel.

Ítem, dessús, en la dita taula d'en mig, sia la imatge de la Verge Maria ab son fill al braç.

Ítem, après, d'alt en la punta, Ihesuchrist crucificat ab la Verge Maria e sen Johan als costats.

Ítem, en les altres dues post, qui'n ha quatre cases o encasaments resten, ço és, dos encasaments en cascuna, sien fetes e pintades quatre històries, actes o actes totes del dit àngel sent Rafael les millors e puis devotes que fer-se poran e's conexeran.

Ítem, en lo banch davall que'y nou encasaments, en el d'en mig sia la Pietat o sepulcre de Ihesuchrist e en les altres casaments imàtgens d'apòstols màrtires e dues vèrgens que la dita madona Castellana, ordenarà o volrà.

Ítem, que en les polseres entron en sos encasaments que ja li són fets, hi haja ymàtgens de prophetes o altres sants que la dita madona Castellana, voldrà e ordenarà. Et en là faran e manera deus dita jo dita na Castellana en los dits noms, done e atorgue a vosaltres deius dits en Gabriel Martí e en Nicholau Querol, presents e acceptats lo dit retaule a fer e pintar aquells e nosaltres dits en Gabriel Martí e en Nicholau Querol, aquells reben e acceptan de vos dita honrada madona Castellana. Prometentes nosaltres dits e cascú de nosaltres per si, e per lo tot, que lo

dit retaule farem e pintarem e aquell haurem pintar e acabat de fin or e adzur e altres colors bé, e complidament a tots nostres missions e treballs e axí bé e a mills si mills porem com és lo retaule de la capella de Sent Anthoni màrtir, qui és al costat de la sacristia de la Seu de València, ço és, de açí a la festa de sent Thomàs apòstol o en aquells dies que lo dit retaule cum effectu acabat sia mes e ficat per la festa de Nadal prop venidora, lo qual ficament jo, Castellana, haja a fer a mes despenses e jo, dita Castellana, sia tenguda e pronta donar a vosaltres desús dits en Gabriel Martí e en Nicholau Querol o als vostres per treballs e salari de les dites coses huytanta florins d'or de Aragó o quaranta-quatre lliures de moneda reals de València en la manera o pagues següents.

Primo, tantost que per vosaltres dits pintors lo dit retaule serà deboxat e per a daurar aquell, setze lliures e miga e la restant quantitat que són vint-set lliures, deu solidos, sia tenguda jo, dita Castellana, donar e pagar-vos tota hora e quant vosaltres haureu fet e acabat complidament lo dit retaule per la forma desús dita e açò sots pena de XV florins d'or donadors e pagadors a vosaltres de bens meus lo present pacte en sa força stant.

Et nosaltres, dits Gabriel Martí e Nicholau Querol, si per ventura lo dit retaule no serà acabat segons és dit que puixa ésser mes e ficat en la dita festa de Nadal prevenient, volem per pacte special que siam encorreguts en suma de cinquanta florins, de la dita ley, donadors e pagadors a vos dita madona Castellana e als vostres per suma, et cetera, lo present pacte en sa força stant. Et nichilominus iamdicte parts una unam alteram ad invicem promisserunt pacto speciali servare er complere una pars alteri ad invicem singulam singulis referendo promissa omnia er singulam ut superius enarratur, et cetera. (li seguixen les clàusules generals de seguretat per al compliment d'ambdues parts d'allò que era pactat.)

Testes, venerabilis Iohannes Mercer mercator minor, et Petrus Guillem, pictor et Iohannes Terrades, scutifer civis Valencie.⁸⁹²

En maig de 1441 s'escriptura el manament de Guillem Crespi de Valladura, justícia de València, condemnant als pintors Gonçal Sarrià i Gabriel Martí i al *notari* Joan Gaver, a dos pensions de censals que devien a *mossèn* Guillem Salit, *prevere*, pel preu de 50 sous, més 24 de penes.

A l'any següent, el 1442, se sap que aquest pintor era ja difunt, doncs el document que l'esmenta és de la seua vídua, Joana, pel que féu procuració a Vicent Estruch, *prevere*, beneficiat de la seu de València.

Deu anys després, en juny de 1452, la notícia de la seua mort es confirma pel document de testament de la seua vídua, na Joana Astruch. Aquesta mana ser soterrada en la fosa on està el seu marit soterrat, en l'església del monestir de Santa Maria del Carme. Llega alguna quantitat al seu germà Vicent i nomena hereu universal a son nebot, Francesquet, però si aquest mor abans dels quinze anys, no serà la seua mare, Caterina, qui herete els béns de la testadora.

En desembre es redacta el trasllat de la clausura de l'últim testament de la seua vídua, na Joana, redactat públicament i guardat pel *notari* Jaume Jordà, subscript el 2 de desembre de 1452 i publicat el 18 de novembre de 1453.

⁸⁹² APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 23.194.

Cerveró, 1956, pp. 113-115, núm. 64; 1963, pp. 120-121; 1964, p. 88; Mocholí, 2009, pp. 509 i 510.

MARTÍ, Guillem (1318-1342, València)

Pintor.

De l'any 1318, una en maig i altra en juny, són les primeres notícies de Guillem Martí. En maig es redacta el reconeixement de deute atorgat per Raimon de Soler i la seua muller Sanxa, "commorans" a Soterna, prop del terme de Mislata, al susdit pintor, per raó de vint-i-una barcella de blat. Al mes de juny, Raimon Soler i la seua muller Sanxa atorgaren àpoca, en la qual reconeixen haver rebut de Guillem Martí, la vint-i-una barcella de blat que els devia.

"Die martis, qua computabatur X^o kalendas iunii anno predicto. Raymundus de Solerio, commorans in Soterna, orta Valencie, et eius uxor Sanxa, ambo insolidum confitemur et recognoscimus nos debere vobis, Guillermo Marti, pictoris, commoranti in Manizes, presenti, et vestris viginte unam barcellam frumenti boni, pulcri et receptibilis, racione venditionis per nos inde vobis facte certo pretio, quod inde a vobis confitemur habuisse et recepisse numerando ad totam nostram voluntatem, (...).

Testes, Paschasius de Iaca et Bernardus Feliu, specierii, habitatores Valencie"⁸⁹³

Dels catorze anys que separen de l'última referència documental fins la següent, de moment, resulten una incògnita. És a l'any 1332 quan en la súplica presentada per Maria, vídua de Joan Saragossa en la qual demana que fóra assignat un curador a la seua germana Bartomeua, vídua de Bartomeu de Molina, i presenta al pintor Guillem Martí com a tal.

A l'any 1340, actuaren com a marmessors el pintor que ens ocupa, Bartomeu Plana i Tomàs de Montesono, en el testament atorgat per Elisenda, filla del difunt Guillem de Solaser. Dit acte fou en presència del *notari* Arnau Fells.

Al següent any, el 1341, el justícia civil de València condemna a Guillem Lopillo, *corredor* de dita ciutat, a pagar 4 sous a Guillem Martí i a Bartomeu Plana, *barber*, marmessors d'Elisenda.

"V^o kalendas marcii. Guillem Lopillo, cursoris de València, és condempnat a 4 sous a favor de Guillem Martini, pintor et de Berthomeu Plana, barber, marmessors de Elisenda, filla del *quondam* Guillem de Solaser."⁸⁹⁴

Fins ara la documentació del pintor Guillem Martí acaba en l'any 1342, confirmant al llibre del justícia civil de València que dit pintor, junt amb Bartomeu Plana, actuaren com a marmessors del testament d'Elisenda, filla dels difunts Tomàs de Montesono i Guillema de Solar.

"IIII° kalendas novembris. Guillelmo Martini pictori et Bartholomeo Plana, manumisoribus ultimi testamenti Elisendis, filie quondam Guillelma de Solar, et uxor quondam Thomasii de Montesono, ut de dicta marmessoria patet per testamentum per dictam Elisendis, fecit et condidit in posse et manu Arnaldi Fells notarii. Quinto kalendas marcii anno Domini MCCCXL."⁸⁹⁵

Desconeixem si aquest pintor és família de Gabriel Martí (1409-1452), Joan Martí (1309-1416), Sans Martí (1357), del brodador Joan Martí (1420) o del també pintor Vicent Martí (1407).

⁸⁹³ ARV. *Protocol de Guillem Saball*, núm. 2.830.

Cerveró, 1963, p. 121; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 47, doc. 57; Mocholí, 2009, p. 511.

⁸⁹⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 71.

Cerveró, 1963, p. 121; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 93, doc. 168; Mocholí, 2009, p. 512.

⁸⁹⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 71, mà 2.

Cerveró, 1960, p. 242; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 101, doc. 179; Mocholí, 2009, p. 512.

MARTÍ I, Joan (1398-1416, València)

Pintor.

Les referències documentals d'aquest pintor, fins ara, es basen en dos notícies dels anys 1398 i 1416. En la primera apareix documentat perquè la seua muller, Cecília, confessa que els marmessors de Marieta, muller de Ferran Eximeno, *moliner*, li havien donat cert llegat que'l va deixar al seu testament. La segon al·ludeix a l'època atorgada pel pintor, en la qual reconeix haver rebut de Joan de la Mata, *notari, administrador* de l'hospital de la Reina,⁸⁹⁶ certa quantitat per uns serveis efectuats en aquest.

“Die mercurii, VI^a madii.

Iohannes Marti, pictor, degentes Valentie, scienter fecio apocam discreto Iohanni de la Mata notario, administratori hospitalis de *la Reyna* civitatis predictae, presenti, de XXVII solidos et duobus dennarii et restantibus ex solidata X mensium, qui finerunt XX^a die proxime preteriti mensis martii, quibus servivi in dicto hospitali. Et quia et cetera.”⁸⁹⁷

Amb una diferència d'anys queda registrat, el 1416, en un document d'època un tal Joan Martí, també pintor, per la qual ha rebut 35 florins i 1 sou, pels treballs en la sepultura del difunt Gracià d'Artés. Tants anys des del darrer document ens fa dubtar que siga el mateix, a més l'autor del document anterior, Sanchis i Sivera, diu que hi ha un altre pintor diferent al que ens ocupa.

Cap document relaciona familiarment al pintor que ens ocupa amb Gabriel Martí (1407-1452), Guillem Martí (1318-1342), Sanç Martí, ferrer (1357), el brodadador Joan Martí (1420) i Vicent Martí (1407).

MARTÍ II, Joan (1420, València)

Brodador.

Encara que se sap de l'existència d'un Joan Martí d'ofici pintor, l'artífex que ara ens ocupa amb el mateix nom, se li esmenta, al document, amb l'ofici de *brodadador*. Es desconeix si és la mateixa persona, però cap la possibilitat que sí perquè, i com s'ha vist en altres documents, de vegades un pintor realitzava altres tasques.

El Joan Martí, brodadador està documentat a l'any 1420, reconeixent que els ciutadans Manfred de Romaní, àlies Escrivà i Bernat Carbó, *prevere*, com a marmessors del testament de Ponç de Calatrava, difunt, li havien pagat 161 sous per:

“(…) quadam frontalia sive frontals e dues tovalloles brodades ab ses flocadures ad opus capelle beati Petri, martiris, sedis Valencia (…).”⁸⁹⁸

Els documents no ens informen si aquest brodadador és família de Gabriel Martí (1407-1452), Guillem Martí (1318-1342), Joan Martí (1398-1416), Sanç Martí (1357) o Vicent Martí (1407).

⁸⁹⁶ “(…). Reconstruir el proceso seguido por los hospitales en la Valencia medieval significa contemplar la lenta configuración de unas instituciones sanitarias de carácter civil, acorde con la dinámica europea del momento. Efectivamente, desde la conquista de la ciudad por Jaime I en 1238, comenzaron a fundarse algunos centros hospitalarios promovidos por la propia corona (Sant Vicent y Santa Llúcia o de la **Reina**) (…).” “*Problemas fundamentales en torno a la historia de la sanidad medieval en la península Ibérica*”, Mercedes Gallent Marco. Universitat de València.

⁸⁹⁷ APPV. *Protocol de Lluís Guerau*, núm. 27.180 (s.a. 2.152).

Cerveró, 1966 p. 22; Mocholí, 2009, p. 513; Tolosa, Company. Aliaga, 2011, p. 400, doc. 768.

⁸⁹⁸ APPV. *Protocol de Domènec Barreda*, núm. 6.423.

Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes....*; Mocholí, 2009, p. 514.

MARTÍ, Sanç (1357, València)

Ferrer.

Indirectament hi ha notícies del pintor Sanç Martí pel debitori documentat a l'any 1357, atorgat per Bernat Guerau, també pintor i veí de València, en el que reconeix que Guillamona, muller d'aquell, li havia de donar 200 sous, els quals li pertanyien com a hereu del seu pare Bernat Guerau.

“Anno Domini millesimo CCC°LX° septimo, die sabbati quarto [idus setembris]. Comparech davant lo dit justícia en Jacme de Celma, cavaller, justícia de la ciutat de València en lo civil, en Marcho de Luerre, e per scrit posa ço que s següex: Com de lo dit manament exsecutori excipiens en aquella manera que mils pot e deu, diu lo dit Marcho de Luerre, que lo dit nom, que aquell deu ésser revocat e anul·lat e cancel·lat per vós, dit honrat justícia, axí com a nul·le e injustament feit (...). Noverint universi quod ego, Bernardus Gueraldi, pictor, vicinus Valencie, ex certa sciencia, nomine meo proprio, tanquam heres universalis bonorum que fuerunt Bernardi Gueraldi, quondam patris mei difunti, ex certa sciencia per me et meos confiteor et in veritate recognosco me debere vobis, dompne Guillemone, uxore Sancii Martini, [ferraris] vicini Valencie (...).”⁸⁹⁹

Els documents no ens informen si aquest ferrer és família de Gabriel Martí (1407-1452), Guillem Martí (1318-1342), Joan Martí (1398-1416), el brodador Joan Martí (1420) o del també pintor Vicente Martí, (1407).

MARTÍ, Vicent, (1407, València)

Pintor.

En febrer de 1407 es formula la petició de la Governació per Guillem Tous, curador de Manuel Tous, perquè no siga tramesa una carta de penyores a Torís, senyoriu del dit Manuel, a instància de Lluís Nespa, *il·luminador de llibres*, i Pere Dosna, *capellà*, marmessor del pintor que ens ocupa, per deute de Caterina, mare de Manuel de Tous, al dit Vicent Martí.

MARTÍNEZ, Bonanat (1327, València)

Mestre de pintura “al blanc”.

En la referència documental de l'any 1327, per la venda efectuada per Bonanat Martínez, resulta interessant puix que en ella s'esmenta que el dit Bonanat és *mestre de pintura al blanc*. Aquest pintor va vendre a Joan Eximeno, *sastre*, veí de València, totes les pertinences d'obres pintades al blanc.

“II° kalendas iulii.

Bononatus Martíneç, magister operis albe pictor, habitator Manizes, scienter vendo et concedo vobis, Iohanni Eximeno, sartori vicino Valencie, presenti et cetera, totum pertinentium que opus albura et picture ego, domino concedente, (...).”⁹⁰⁰

La documentació fins ara trobada no confirma si hi ha relació familiar entre Bonanat Martínez i els també pintors Joan Martínez (1366), Llorenç Martínez (1387-1389) i Martí Martínez (1433-1440).

⁸⁹⁹ ARV. *Justicia Civil*, núm. 199, mà 1, ff. 19-24.

Cerveró, 1960, pp. 239 i 240; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 155-159, doc. 244; Mocholí, 2009, p. 515.

⁹⁰⁰ ARV. *Notal*, núm. 2.873, (aquesta referència està equivocada, puix pertany al protocol de Bernat Falch de 1421, per la qual cosa no s'ha pogut trobar el document per revisar-lo.)

Cerveró, 1963, p. 122; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 60, doc. 99; Mocholí, 2009, p. 516.

MARTÍNEZ, Joan (1366, València)

Pintor.

El document de Joan Martínez, datat el 1366, resulta molt interessant. Cita que dit pintor, junt al també pintor Mateu Terrés, foren els estimadors de l'obra que factura el pintor Simó Despuig, un retaule i altres treballs, encarregada pel *bisbe* de València.

“Cum Simon de Podio, pictor, vicinus Valencie, de mandato dominorum episcopi et capituli Valencie sive dominorum Pascasii Martini, precentoris, et Bernardi Urdi, prepositi, canonicorumque prebendatorum ecclesie Valentine et administratorum laudabilis Elemosine ipsius ecclesie, pinxisset sua arte in domo dicte Elemosine, ubi pauperes reficiuntur, sive figurasset illum qui elemosinam instituit, et subsequenter quot pauperes fuerint ibi instituti et per quos usque nunc et suis expensis propriis distraxisset, et ideo vellet, prout dignum erat, recuperare illud et alias satisfactionem de laboribus ipse Simon, necnon et venerabilis et discretus Raymundus de Ruxol, procurator et nomine procuratorio ipsius Elemosine, qui restitutionem ipsam et satisfactionem facere habebat, in presencia mei notarii et testium subscriptorum ad invicem concordarunt stare super premisis taxacioni Iohannis Martini et Mathei Terrés, pictorum vicinorum Valencie, quos circa hec convocaverant et qui erant ibi presentes, finaliter ipsi Iohannes Martineç et Matheus Terreç visis omnibus et consideratis eodem instanti, taxarunt ipsi Simoni pertinere per omnia racione triginta librarum monete regalium Valencie. (...).

Que fuerunt acta Valencie inter dictam domum, die iovis hora tertia, que fuit prima dies mensis octobris anno a Nativitate Domini m^occc^olx^o sexto.”⁹⁰¹

Es desconeix, doncs la documentació no ho confirma, si hi ha relació familiar entre Joan Martínez i els també pintors Bonanat Martínez (1327), Llorenç Martínez (1387-1389) i Martí Martínez (1433-1440).

MARTÍNEZ, Llorenç (1387-1389, València)

Pintor.

Als llibres del justícia dels CCC sous i del civil dels anys 1387 i 1389 respectivament, queda documentat al pintor Llorenç Martínez. Al primer es redacta l'obligació contreta pel dit pintor en pagar a Jaume Ferrer, *mercader*, 50 sous que li devia per cert violari.

“En Lorenc Martineç, pintor, qui stà a sent Francesch, per sa plana voluntat promés e s'obliga en [poder] de l'honrat en Loís Lòpiç, justícia de València en lo civil tro en suma de CCC sous, en donar et pagar a-n Jaume Ferrer, mercader, present, cinquanta sous moneda reals de València, los quals li confesà deure de et per rahó de violari qui li fa et los quals li promés pagar d'aci a X dies primers vinents de volentat de les parts, sots pena del quart.”⁹⁰²

El segon al·ludeix a la qüestió entre el dit pintor i Jaume Rubert, com part apel·lant, contra el ciutadà Pere Gassull, sobre la reclamació de 110 sous per certa taxació.⁹⁰³

No se sap amb certesa si aquest pintor, Llorenç Martínez, és família de Bonanat Martínez (1327), Joan Martínez (1366) i Martí Martínez (1433-1440).

⁹⁰¹ ACV. *Notal de Bonanat Monar*, núm. 3.514, f. 88v.

Cerveró, 1956, pp. 101 i 102; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 207, doc. 316; Mocholí, 2009, p. 517.

⁹⁰² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 14, mà 8.

Cerveró, 1963, p. 122; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 299, doc. 503; Mocholí, 2009, p. 518.

⁹⁰³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 564, mà 22, f. 38.

Cerveró, 1960, p. 242; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 317, doc. 544; Mocholí, 2009, p. 518.

MARTÍNEZ, Martí (1433-1440, València)

Pintor.

Obra: cofres.

El document de l'any 1433 es feu en presència del justícia civil de València, escrivint-se que Martí Martínez confessa deure a Bartomeu Colomer, *mercader* de Barcelona, 9 lliures i 10 sous, per compra de tres fustes.

A l'any 1440 de nou apareix documentat Martí Martínez, pintor de cofres, en una època en la qual reconeix haver rebut de Galcerà de Sant-Vicent, *mercader*, 14 lliures, 11 sous i 12 diners, pel treball efectuat per la seua muller Isabel, com a *dida* de Joan, fill de Galcerà.

“Martinus Martineç, pictor cofrorum, civis Valencie, scienter et gratis confiteor vobis honorabili Galcerando de Sent Vicent, mercator, quod dedistis et solvistis michi quatordecim libras undecim solidos et duos denarios monete regalium Valencie, esent pro tempus terdecim mensium et duodecim dierum, quod Isabel uxor mea lectavit sive nutritivit Iohanem, filium vestrum.”⁹⁰⁴

No es coneix si aquest pintor és família dels també pintors Bonanat Martínez (1327), Joan Martínez (1366) i Llorenç Martínez (1387-1389).

MARTORELL, Manel (1422-1443, València)

Pintor.

Manel Martorell en agost de l'any 1422 contrau obligació, davant del justícia dels CCC sous, com a procurador del seu pare, a pagar a Garriga, procurador de na Marta, 88 sous que li devia per la compra d'una cota.

“En Manuel Martorell, pintor, stà prop frares menors, en nom de procurador de són pare, voluntariament se obliga en donar e pagar a n Garriga, procurador de na Martha, LXXXVIII sous VIII diners restants de major quantitat, preu de hun cot que de sa principal comprà, hagué e rebé dins X dies, sots pena del quart.”⁹⁰⁵

En maig de 1425, es redacta el deute que va contraure el pintor amb el *mercader* Nicolau Balaguer, per raó de setze bigues que li ha comprat. La quantitat deguda és de 320 sous. Foren testimonis del document els pintors Ferran Peris, pare i fill.

En setembre del dit any, el 1425, el seu germà Esteve, d'ofici *algepsaire* (*algepser*) li feu donació de tota la part que li correspon de l'herència de la seua mare, Margalida, dona que fou de Bernat Martorell, per la qual cosa Bernat va fer procuració com a hereu dels béns del sues pares, Bernat i Margalida, al seu germà Esteve.

Onze anys després, 1433, al mes de març Manel Martorell junt amb el també pintor Bartomeu Çacoma, actuen com a testimonis en la venda a Miquel Maçaner, *preparador de pells*, de varies propietats dels *fusters i cofrers* Bernat Roca i el seu fill, Joan Roca.

Hi ha un buit documental fins deu anys després, el 1443. En març del dit any el pintor signa un contracte matrimonial com a procurador del ciutadana Mariana Puella.

⁹⁰⁴ APPV. *Protocol d'Andreu Corts*, núm. 1.930.

Cerveró, 1966, p. 22; Mocholí, 2009, p. 519.

⁹⁰⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 1.048, mà 8.

Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 520.

MASSÓ,⁹⁰⁶ Francesc (1397, València)

Pintor.

En un manament executori de l'any 1397, efectuat pel justícia civil, es féu menció de Francesc Massó.⁹⁰⁷ Es desconeix que encàrrecs va rebre, però és un pintor a tenir en compte per l'any que està documentat.

MATABOUS, Antoni (1394, València)

Pintor.

Antoni Matabous, veí de València, se li documenta com a testimoni en una procuració de l'any 1394. En aquesta apareix com a procurador el també pintor Jaume Miró. Antoni és un pintor a tenir present en qualsevol investigació, per l'any que està documentat.

“(…).

Testes huius rei sunt, Dionisius Miralles, civis Valencie, Petrus Tovarç, scutiffer et Anthonius de Matabous, pictorem et vicinum dicte civitate.”⁹⁰⁸

MATEU, Alamany⁹⁰⁹ (1401-1442, València)

Pintor.

Des dels anys 1401 fins 1442 es té documentat a un pintor, que als originals queda registrat amb el nom de “Alamandus Mathei” i altres. Nosaltres, al discurs que ens ocupa sobre aquest, l'anomenarem Alamany Mateu.

En maig de 1401 s'escriptura un contracte per part de Ferran Mateu, *alguatzil reial*, amb el pintor Domènec Barbens, perquè el seu fill, Alamany Mateu, estiga, durant quatre anys, com a macip del pintor. Al document actua com a testimoni el també pintor Jaume Estopinyà.

“Die martis, XVII^a mensis madii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o primo.

Ferdinandus Matheu, porterius domini regis Aragone, pater et legitimus administrator Alamandi Matheu, filii mei, scienter et consulte, cum presenti publico instrumento suo robore firmiter valituro, afirmo vobiscum, Dominico Barbenç, pictore et concive meo, presente dictum Alamandum, in macipium vestrum ad serviendum vobis (...).

Testes huius rei sunt Sanchius Martínez, mediator, et Iacobus Stopinyà pictor, cives Valentie.”⁹¹⁰

Després de molt anys, de nou es té notícia d'Alamany Mateu. En gener de 1415, es registra la cessió de 230 sous feta pel *fuster* Mateu Ferrando a Jaume Pastor, *notari*, contra el pintor que ens ocupa. A la mateixa data s'escriptura l'època de 460 sous, aquesta signada pel fuster esmentat al document anterior a favor del pintor. La quantitat és la d'una major pel preu de fusta.

A l'any 1419, sabem del pintor per la notícia d'estar vivint en un alberg, aquest ubicat en la plaça dels Caixers, en la parròquia de Sant Joan del Mercat.

⁹⁰⁶ L'autor de la notícia, Cerveró, publica “Maço”. Nosaltres creiem que es tracta del mateix pintor amb el nom Francesc Samaysó, doncs el cognom d'aquest en alguns original està escrit com *Mayço*, fins i tot el nom és el mateix.

⁹⁰⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 722, mà 1, f. 43.

Cerveró, 1963, p. 119; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 444, doc. 815; Mocholí, 2009, p. 521.

⁹⁰⁸ ARV. *Notal de Jaume de Estela*, núm. 2.576.

Mocholí, 2009, p. 522.

⁹⁰⁹ Als originals: *Alamandi, Alamandus, Alamand, Alamannus, Alamanus*. També *Mateu d'Alemanya*, segons Sanchis i Sivera (1930).

⁹¹⁰ ARV. *Notal d'Andreu Julià*, núm. 2.603.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 27, doc. 19.

Del mes d'abril de 1421 és la següent notícia que hi ha del pintor, que apareix al document notarial:

“Noverint universi quod ego Alamandus Mathei, pictor civis Valencie; gratis et scienter, (...)”⁹¹¹

El següent document correspon a l'any 1422. En gener es redacta que el justícia civil féu manament ordenant a Pere Eiximen Desguarner i Isabel, muller seua, que li paguen 50 sous de la pensió de gener, corresponent a un violari de 100 sous, renda anual que veneren a Jaume Rotla, ciutadà de València, puix que els drets pertanyien al pintor. Tres dies després, el 30 de gener aquest pintor va fer procuració amb Pere Santes, *mercader*, i Antoni Corantes, per a signar una pau i treva en nom d'ells i Antoni, Pere Samora, *fusters* i Joan Samora, *carboner*, amb el testimoni del pintor Vicent Valls.

“Die veneris, XXX^a ianuarii anno a Nativitate domini M^oCCCC^oXXII^o.

Noverint universi quod nos, Alamannus Matheu, pictor, et Petrus de Santes, mercator, civis Valentie, scienter et gratis (...), ex una parte, et inter nos, Antonium Çamora, Petrum Çamora, fusterius, et Iohanem Çamora, çabonerium fratres, ex alia parte, (...) firmam et perpetuam pacem ac treguam ad centum unum annos duraturam (...).

Testes, Vicentius Valls, pictor, et Laurencius Lätzer, fusterius, cives Valentie.”⁹¹²

Al mes de maig del darrer any, el 1422, apareix documentat actuant com a testimoni en la venda d'una esclava.

“(…)”

Testes, discretus Bertholomeus Queralt, notarius et Alamanus Mathei, pictor cives Valentie.”⁹¹³

Després de dos anys, en març de 1424, Mateu està de nou documentat pel pagament que féu el pintor Andreu Albert a la seua filla Caterina, muller d'aquell, de la resta del dot, per estar absent del Regne de València el seu marit.

“Caterina, uxor de Alamanyi Mathei, pictoris, civis Valentie a regno Valentie absentis, (...)”⁹¹⁴
(...)”

A la mateixa data, 30 de març, el pintor i la seua dona van rebre, entre altres persones, certa quantitat per pensió d'un violari de mans d'Andreu Albert, pintor, per la qual cosa aquest signa àpoca de 210 sous.

A l'any 1429 està el document per la societat formada per Bartomeu Viver, habitant de València i “Alamano Matheu”, ambdós pintors, amb la finalitat de treballar junts durant el període d'un any.

Per últim està el document de 1442, pel que signa treva junt amb el *mercader* Pere de Santes, d'una part i els *fusters* Antoni i Pere Samora i el germà d'aquests, el *carboner* Joan Samora, per l'altra part.

⁹¹¹ APPV. *Protocol de Bartomeu Queralt*.

Cerveró, 1963, p. 123; Mocholí, 2009, p. 523.

⁹¹² APPV. *Protocol de Gabriel Vives*, num. 23.476 (s.a. 1.664).

Cerveró, 1966, p. 22; Mocholí, 2009, p. 523; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 616, doc. 1.101.

⁹¹³ APPV. *Protocol Gerard de Ponte*, núm. 25.032.

Mocholí, 2009, p. 523; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 627, doc. 1.120.

⁹¹⁴ ARV. *Protocol de Francesc Cavaller*, núm. 2.477.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 318; 1929, p. 35; 1930, p. 97; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 676, doc. 1.218.

MATEU, Berenguer (1423-1457, València)

Pintor.

Obra: retaules, penons i escuts, imatge de sant Andreu, fulles.

Els documents que pertanyen al pintor Berenguer Mateu el fan, veritablement, un dels artífexs amb bastant reputació a nivell professional. A més se sap que és família del no menys important pintor Jaume Mateu (1383-1453), concretament germà.

Iniciem el seu discurs per la notícia d'abril de 1423. En aquest any actua com a testimoni del contracte signat per Joan Belluga, Abrafiim i Jucef Alcacon, de Manises i Joan del Poyo⁹¹⁵, *mestre d'obres* de València, per la manufactura per a pavimentar un hort seu de totes les rajoletes que aquest necessitarà.

Entre gener i desembre de 1425, apareix, junt amb altres pintors, en la relació de pagaments que es va fer al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, per les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. A més de Berenguer Mateu, participaren en dita obra Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Joan de Caffà, Joan Vicent, Pere de Caffà, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Ferrando de Pulla (Culla), Pere Guillem, Ferrando de Culler (Culla) i Pere Cerdà.

“f. 46

Pintors:

En Johan Stheve, mig florí ... V sous, VI

Ítem en Berenguer Matheu, quatre sous, sis diners IIII sous, VI.

Ítem en Pere d'Oscha, quatre sous IIII sous.

Ítem Anthoni Carbonell, tres sous III sous.

Ítem Martí Lopiz, tres sous, sis diners IIII sous, VI.”⁹¹⁶

En octubre del dit any, el 1425, està documentat actuant com a testimoni de confessió de deute. Aquesta va ser efectuada pel pintor Nicolau Querol i la seua muller Magdalena a Pere Llorens, per la quantitat de 8 lliures, citada al present document i atorgada davant el *notari* Jaume Vinader.

Han de passar tres anys per a tenir més referències documentals sobre Berenguer Mateu i, fins i tot, del seu treball com a pintor de retaules. Va ser a l'any 1428 quan s'escriptura el compromís, pel que dit pintor promet confeccionar a Pere Bosc i a Ciprià Benet, veïns del lloc de Xèrica, un retaule baix l'advocació de santa Llúcia, pel preu de 28 florins.

“Berengarius Matheu, pictor civis Valencie, gratis et cetera, promito vobis Petro Bosch et Cipresio Benet, vicinus ville de Xèrica, presentibus, quod hinc ad festum beate Lucie primo venturo, fecero et tradam vobis aut qui volueritis, unum retaule de *nou* palmis de altitudine cum latitudine assueta depictum, cum sex istoriis et in pecia media ymago beate Lucie et quod sumitate pecie et medie sit Crucifixus quod si non fecero in antea pena X florenorum et cetera. Et quod vos teneamini dare michi dictum retaule perfectum *de fusta* pro qui vos et cetera, obligo et cetera. Ad hec autem nos dicti Petrus Boschs et Cipresius Benet, promitimus dare vobis, dicto Berengario Matheu, dictum *retaule de fusta* et solvere pro laboribus vestri in depingendo dictum retaule XXVIII florenos in tribus solucionibus videlicet de primum novem florenos et alios novem per totum mensium septembris et residuo quantitate cum feceritis dictum retaule sub pera V florenos pro qualibet solutione, pro quibus et cetera, obligo et cetera.

Testes, Michael Nadal et Petrus Marti, ferrarii.”⁹¹⁷

⁹¹⁵ Serra Desfilis, Amadeo “Al servicio de la ciudad: Joan del Poyo y la práctica de la arquitectura en Valencia (1402-1439)”, *Ars Longa*, 5, 1994, pp. 111-119, València.

⁹¹⁶ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, Op. Cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 526.

⁹¹⁷ APPV. *Protocol de Felip Lleopard*, núm. 23.685, (s.a. 1.685).

Al següent any, el 1429, el pintor queda documentat per la procuració que atorga, per la qual nomena a Joan Eximenis, *apotecari*, procurador seu.

L'encomanda que rebé el pintor Miquel d'Alcanyís de la seu de València, a l'any 1431, fou de tal envergadura que es va veure en la necessitat de l'ajuda i col·laboració d'altres pintors i entre ells s'encontrava Berenguer Mateu. Aquesta tasca està documentada als llibres d'obra de la seu de València des dels anys 1431 fins 1439. L'encàrrec va ser del Capítol de la seu valentina, de pintar la capella major, en la que s'haurien de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic.

Al mes de març de l'any 1431, es registra el procés de Pere Sobirats, *assaonador*, contra Berenguer Mateu, en el que se li esmenta com a fill de Gueralda, difunta, amb motiu de la dot de la muller d'aquell i germana del pintor.

Als llibres del justícia civil de València consta, el 22 de novembre de 1432, que el pintor va ser l'hereu de Gueraldona, vídua de Marc Mateu, pare del també pintor Jaume Mateu.

En gener de l'any 1433, es registra que els pintors Joan Esteve i Berenguer Mateu cobraren certa quantitat, per la reparació de la capella de l'altar major de la seu de València.

“(…) pro perficienda reparacione capelle sen clausure altaris maioris sedis predicte.”⁹¹⁸

Al dit any, el 1433, també queda documentada l'avenença entre Berenguer Mateu, hereu de la seua mare Gueraldona, muller de Marc Mateu, el seu difunt pare i Antoni Roca, *candeler*, junt amb el procurador de Garcia Dasen, *escuder* de dita ciutat, per a afrontar cert litigi destinat a recuperar unes pensions d'usdefruit.

L'*administrador* de la sotsobreria de Murs i Valls de la ciutat de València paga, el 1434, al pintor la quantitat de 160 sous, pels treballs efectuats a coberta de la creu del camí de Mislata.

“(…) per raó de dues mans que dóna de blanch ab oli en la cuberta de la creu del camí de Mislata.”⁹¹⁹

Al mes d'abril de l'any 1434, es registra el pagament, efectuat per l'*administrador* de la Clavaria Comuna de València, a Berenguer Mateu i Jaume Fillol, ambdós pintors, els quals cobraren 29 lliures i 9 sous, per fer les dauradures i forro a cent dotze escuts amb les armes de la ciutat i a cent-dotze escuts amb les armes de l'infant, per a col·locar-les en un drap que la ciutat a donat a la seu de València, amb motiu de la commemoració de la mort de l'infant Pedro.

“(…) un drap daur blanch lo qual per la dita ciutat és stat donat a la Seu en lo dia qu'és celebra la comemoració de la mort de l'infant don Pedro.”⁹²⁰

Un nou document del mes d'octubre de l'any 1434, dóna informació del treball del pintor del retaule de la Verge Maria del portal dels Serrans de València. Aquesta tasca no es refereix a facturar el dit retaule, sinó a reparar-lo, com així ho confirma el pagament efectuat per l'*administrador* de les obres de Murs i Valls de València.

Cerveró, 1965, p. 123; 1966 p. 22; Mocholí, 2009, p. 526.

⁹¹⁸ ACV. *Volum*, núm. 3.659.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 309 i 323; 1914, p. 50; 1929, p. 23; 1930, p. 85; Mocholí, 2009, p. 527.

⁹¹⁹ AMV. *Murs e Valls*, núm. 37.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 45; 1930, p. 107; Mocholí, 2009, p. 527.

⁹²⁰ AMV. *Clavaria Comuna*, núm. 157.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 44 i 45; 1930, pp. 106 i 107; Mocholí, 2009, p. 527.

“(…) per refer e adobar, daurar, pintar e colrar lo retaule de la ymage de la gloriosa Verge Maria del portal dels Serrans.”⁹²¹

Pel document de l'any 1435, coneixem que els pintors Miquel Crespi i Domènec Tomàs taxaren, amb la quantitat de 160 sous, el treball que Berenguer Mateu va fer a la coberta de la creu del camí de Mislata.

“Ítem paguí a n Berenguer Matheu, pintor cent sexanta sous reals de València per raó de dues mans que dona de blanch ab olí en la cuberta de la creu del camí de Miçlata, axí en lo temps de l'honorat en Bernat Torrella, sotsobrer en l'any proppassat com en mon temps, la qual quantitat de CLX sous li fon taxada per en Miquel Crespi e en Domingo Thomàs, pintors ab jurament per ells prestat que be e lealment se haurien en la dita taxació. E hà-n'i àpoqua reebuda e closa per lo dit n'Anthoni Bosch, notari a XXVIII de març de l'any MCCCCXXXV: CLX sous.”⁹²²

De la varietat d'encàrrecs que rebia està l'època de l'any 1437, per la qual Berenguer Mateu reconeix haver rebut 15 lliures i 18 sous, per pintar un escut i un penó, destinats a la sepultura de Pere de Fachs, *doctor en decrets*.

De l'any 1438 són els dos pagaments efectuats, pel clavari la Clavaria Comuna de València, als pintors Berenguer Mateu i Jaume Fillol. Un al mes de juliol i altre de setembre, cobrant certs quantitats per la confecció d'uns penons destinats a Paterna i a la Poble de Benaguasil.

“(…) per hun penó que és stat donat per a la lança que dóna lo dia de sent Pere a correr en la vila de Paterna.”⁹²³

Al mateix any, el 1438, al mes d'octubre, es féu l'assentament al llibre d'Obres de Ramon Puigroig, *sotsobrer* de Murs i Valls de València, reconeixent que paga a Berenguer Mateu la quantitat de 14 florins, els quals van ser taxats pels pintors Gonçal Sarrià i Garcia Sarrià.

“Ítem paguí an Berenguer Matheu, pintor, per refer e adobar, daurar, pintar e colorar lo retaule de la ymage de la gloriòsa Verge Maria del Portal dels Serrans, XIII florins, valents CLXV sous reals de València, los quals li foren taxats per en Gonçalbo Sarrià e en Garcia Sarrià, pintors, als quals per mi fon comanat. E havi àpoqua reebuda per lo damunt dit en Berthomeu Tolosa, notari, lo dit dia: CLXV sous.”⁹²⁴

En febrer de 1439, el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València efectua certs pagaments per pintar i daurar la creu del Grau, aquests van ser realitzats pels pintors Berenguer Mateu i Jaume Fillol, rebent 220 sous els qual foren taxats pels també pintors Francesc de Sarrià, Joan Esteve i Joan Peris.

“Ramon de Puigroig, sotsobrer de Murs e Valls de la ciutat de València reconeix que:

paguí a n Berenguer Matheu e a n Jacme Filoll, pintors, per pintar e daurar la creu del Grau de la Mar doents vint sous, los quals los foren taxats per en Johan Esteve e en Johan Péreç, pintors. E havi àpoqua reebuda per lo dit en Berthomeu Tolosa, notari, lo dit diaCCXX sous.”⁹²⁵

⁹²¹ AMV. *Murs e Valls*, núm. 37.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 45; 1930, p. 107; Mocholí, 2009, p. 528.

⁹²² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, f. 232v.

Mocholi, 2009, p. 528

⁹²³ AMV. *Clavaria Comuna*, núm. 57.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 60; 1930, p. 122; Mocholí, 2009, p. 528.

⁹²⁴ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-41, f. 81.

Sanchis i Sivera 1929, p. 49, i 1930, p. 111; Aliaga, 1996, p. 226, doc. 70; Mocholí, 2009, p. 528.

⁹²⁵ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-41, f. 160.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 24, 45, 51 i 60; 1930, pp. 86, 107, 113 i 122; Mocholí, 2009, p. 529.

Per últim, el 12 de març de 1439 el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València efectua el pagament de 166 sous a Berenguer Mateu, pels treballs de pintar en una post amb la imatge de San Andreu. Aquest treball fou taxat pels pintors Joan Esteve i Joan Peris.

“Ramon de Puigroig, sotsobrer de Murs e Valls de la ciutat de València reconeix que:

Ítem a XII del dit mes de març pagui a n Berenguer Matheu, pintor, per una post que li fiu pintar per al portal de Sent Andreu, alias del fossar dels juheus, en la qual post li fiu pintar la ymage de mossèn Sent Andreu CLXXVI sous, los quals li foren taxats per en Johan Steve e per en Johan Pereç, pintors.

El hay àpoqua reebuda per lo dit notari lo dit dia ... CLXXVI sous.”⁹²⁶

El 1441 rep 25 florins de l'*escrivà* de les obres de Murs i Valls de València, pels treballs de pintar el cap de la creu del camí de Lliria.

En agost del dit any, el 1441, signa època pel treball de “pro pictando vidauras panni auri (...)” fet a Pere d'Artes.

En febrer de 1442, Berenguer Mateu i Jaume Fillol, també pintor, atorgaren època, per la qual reberen 17 lliures i 11 sous per pintar unes fulles de cep sobre un pany d'or imperial, destinat a la sepultura del canonge Pere Figuerola.

Set anys després, en setembre de 1449 el *racional* va fer certificació, per la qual notifica a l'*escrivà* de la sala de València, el deute 466 sous, que ha de pagar al pintor que ens ocupa i a Jaume Fillol, també pintor, però com aquell és difunt la seua part la rep son germà, Jaume Mateu, igualment amb l'ofici de pintor.

En setembre de 1457, s'esmenta al pintor, ja difunt, per un document de la seua filla, Gualdona. En aquest es fa constar al registre de la Cúria Civil que és donzella i major de vint anys.

MATEU, Jaume (1383/1402-1438/1453, Barcelona, València)

Pintor de retaules i decorador, conseller i lloctinent del Mostassaf.

Obra: retaules, guarnir i pintar la cadira del rei, senyals reials, una taula de compte, reparació i daurat taula de Compte, pany d'or blanc i estàndard, coberta de la Sala de Casa de la Ciutat de València.

De Jaume Mateu, nebot del mestre pintor Pere Nicolau, hi ha referències documentades a València des de l'any 1400, però recents investigacions, aquestes realitzades pel Dr. Francesc Ruiz i Quesada i el conservador del museu de la catedral de Sogorb, David Montolio Torán,⁹²⁷ aporten noves dades d'aquest pintor.

En la documentació que fins ara hi havia, no se sabia d'on era oriünd, encara que se'l suposava que de terres catalanes, com el seu oncle. Quelcom tampoc se sabia de la seua formació com a pintor, però donat que en els primers documents referits aquest pintor apareix junt amb el dit Pere Nicolau, no sols per qüestions familiars -cas de l'herència de l'obrador- es coneixia que treballà al taller de Pere Nicolau, son oncle, pel que entre la possible obra conservada, aquella que se li atribuïra, estaria en deute amb la d'aquell artista.

⁹²⁶ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-41, f. 168v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 45; 1930, p. 107; Mocholí, 2009, p. 529.

⁹²⁷Catàleg de l'exposició *Espais de Llum*, Villa-real, Castelló. 2008-2009, “*De pintura medieval valenciana. Las segundas generaciones.*” pp. 143-151.

Ara, al dia de hui, la informació aportada pels esmentats investigadors, confirma allò que de Jaume Mateu es suposava, el seu origen català i, fins i tot, la seua formació estaria a l'obrador de Pere Nicolau: "Otro de los grandes maestros de retablos de la pintura gótica valenciana fue Jaume Mateu. Sabemos que era hijo de Marc Mateu y de Gueralda, hermana de Nicolau, y que nació en la localidad de Sant Martí Sarroca (Barcelona) hacia 1383, ya que el pleito que interpuso contra su compañero de oficio G. Peris, pidiendo la herencia de su tío Nicolau (1408), ya era mayor de edad y porque un año después, en la demanda que interpone de nuevo contra Peris, le reclama el trabajo realizado durante 14 años que trabajo en el taller de Nicolau. Ello supondría que ingreso en el taller a la edad de 12 años, aproximadamente o a la de 10 años de ser exacta la información dada por el pintor A. Peris cuando comenta que J. Mateu llegó a la casa de su tío por primera vez cuando ambos, Peris y Nicolau pintaban el retablo para mosén Eixeménez destinado a la catedral de València: "lo qual retaule ha pus de XVI anys que és fet." Al respecte de la seua mort, tampoc es tenia cap notícia, però es pensava que no havia sigut abans de 1438, puix que al susdit any encara apareix documentat a València. De nou, per les noves investigacions es coneix que no fou abans de 1452.

L'absència de notícies a València des del dit any, el 1438, fins 1443, queda aclarida pels dits historiadors, doncs segons ells existeix la possibilitat que Jaume Mateu estiguera, el 1440, de visita en Barcelona: "ya que en esta fecha aparece un pintor homónimo, habitadore Barchinone". Fins i tot comenten que l'anada a la dita ciutat molt bé pugues prolongar-se fins el 1443, doncs no és fins aquest any quan de nou apareix documentat a València. En el cas que Jaume Mateu estigués a Barcelona, dóna suport a la hipòtesi, plantejada per Ruiz i Montolio, dels possibles contactes que tingué amb el pintor Jaume Huguet. La seua estada a València en els anys quaranta del segle XV, queda confirmada per les investigacions de Ferré, per la qual cosa se sap que el 30 de juliol de 1445 Jaume Mateu contracta un retaule, aquest encarregat pel *cavaller* d'Elx, Pere Fernández, per a la dita ciutat.

De 1400⁹²⁸ és una de les primeres notícies que hi ha de Jaume. En aquest any ja se sap que estava a València, amb el seu oncle, Pere Nicolau, doncs al document d'aquest, que tracta del pagament fet a l'*apotecari* Esteve Valença per un violari, se esmenta a aquell com a testimoni del document. En la mateix data, reconegut el violari pel import de 35 lliures, aquestes pagadores en dos vegades, es fa el pagament corresponent a l'any 1400.

En gener de 1401 s'esmenta a Jaume Mateu, junt amb Domènec del Port i Miquel Gil, per la seua assistència al Consell de la ciutat de València. Situació que es prolonga fins a maig del mateix any.

Conegut el seu lloc de naixement i, fins i tot, saber que va treballar des de jove a l'obrador de Pere Nicolau, des de 1402 es confirma la seua relació professional amb el seu oncle, Pere Nicolau. La referència documental al·ludeix a l'època atorgada per Pere Nicolau, per la qual reconeix haver rebut certa quantitat deguda per la factura d'un retaule, que contractà amb *mosèn* Miquel del Miracle, *rector* de l'església de Penàguila. El seu nebot, Jaume Mateu i el també pintor Pere Rubert, foren testimonis del dit document.

Des del darrer document hi ha una mancança de notícies fins el 1408. Creiem que durant aquest temps estaria baix la tutela de son oncle, tant a nivell familiar com a professional, hipòtesi que ve confirmada pel document del mes de juliol del dit any, en el que Jaume Mateu interposa una demanda davant Ramon Gostantí, justícia civil de València, contra el pintor Gonçal Peris, curador dels béns del difunt i oncle d'aquell, Pere Nicolau, per qüestions hereditàries quedant registrades les al·legacions de les parts, les declaracions dels testimonis i la sentència final. Si queda dubte que si visqué i treballà amb ell, amb el següent document se'ns pot aclarir. En aquest se li féu responsable dels deutes

⁹²⁸ ARV. *Protocol de Jaume Mestre*, núm. 2.645.
Carme Llanes, 2011, doc. 30.

de son oncle. En novembre de 1408 Jaume Mateu contrau obligació, davant del justícia dels CCC sous, per la qual fou condemnat a pagar a la ciutadana Caterina, qui estava a casa de Pere Nicolau, ja difunt, la quantitat de 20 florins en concepte de soldada.

En febrer de 1409, el pintor que ens ocupa assumeix el compromís, com a hereu del seu oncle Pere Nicolau, de pintar als fills i hereus de Ramon de l'Hort i a la seua vídua Maria, de la vila de Sogorb, el mateix retaule que havia de fer-los el seu oncle, Pere Nicolau. En aquest document es compta amb el testimoni dels pintors Gabriel Martí i Guillem Vila.

“Die martis, XXVI febroarii anno predicto.

Iacobo Matheu, pictor, civis Valentie, attens Petrum Nicholau, pictorem, civem quondam civitatis, avuculum meu, cum quondam publico instrumento acto Segurbi die [en blanc], anno [en blanc] in posse Petri López, notari Sugurbi, promissit et se obligavit vobis, Martino Sánxez, vicino dicte civitatis, curadori filiorum et heredum Raymundi del Ort, quondam, dicte civitatis, et domine Marie, uxore dicti Raymundu del Ortt, absentí, quod confectionis dicti instrumenti ad festum Nativitate Domini tunc prope secuturum, fecit suis propis expensis et pictaverit quoddam retaule sub certis partís, formis et modis in dicto instrumento declaratis, Attendens, et ceter, quod dictus Petrus Nicholau, morte preventus, (...).

Testes, Gabriel Martí et Guillelmus Vila, pictores, Valentie, degentes.”⁹²⁹

Del mateix any, el 1409, al mes d'abril es documenta el testament de Sibil·la de Pròxida, muller que fou d'Andreu Guillem Escrivà. En ell, entre altres coses, s'esmenta que aquella es reserva la quantitat de 10.000 sous per a benefici de la seua ànima, deixant 1.000 sous per a la capella que se li assigna en el convent de la Trinitat, per a la qual encomana un retaule al pintor Jaume Mateu.

La confirmació que va estar treballant a l'obra de Pere Nicolau es referma pel següent document. Aquest fa referència al segon plet interposat, entre maig i novembre de 1409, per Jaume Mateu contra el pintor Gonçal Peris, curador dels béns de Pere Nicolau, oncle d'aquell. En aquesta demanda reclama que li foren pagats els anys que va treballar amb son oncle. És un document clau i interessant, no sols pel seu contingut que, entre altres coses, dóna a conèixer d'on és oriünd el dit Nicolau, la notícia de la seua defunció i, fins i tot, la relació i col·laboració entre pintors com el mestre Marçal de Sas, Joan Tamarit, Gabriel Martí, Antoni Peris.

“Et dix sobre aquell saber ço que's segueix, ço és, que bé podia haver lo dit temps en lo dit capítol contengut e pus que lo dit En Jacme Mateu entra servir en lo dit En Pere Nicolau. Interrogat como ho sab, et dix ell, dit testimoni, que per ço com en aquell temps ell obrava ab lo dit En Pere Nicolau e fahien lo retaule de la capella de mossèn N'Eximénez que és en la seu de València, lo qual retaule ha pus XVI anys que és fet.”⁹³⁰
i Joan Justícia, actuant, tots ells, de testimonis a l'acte notarial.

En juliol del dit any, el pintor que ens ocupa rep 900 sous en nom propi i com a hereu del també pintor Pere Nicolau, per raó del retaule de Sant Maties i Sant Pere Màrtir, que ambdós van confeccionar per l'església d'Onda. Aquest va ser encarregat a Pere, al 1405, per Maciana, vídua de Martí López d'Esparça, fent efectiva la quantitat els marmessors del seu testament Joan, Jaume i Ramonet Tolsà, germans i hereus de d'aquella, per mitjà de la venda de 400 sous censals a Agnès de Nátera, vídua de Ramon Tolsà, pel preu de 6.000 sous. En setembre signa àpoca de 500 sous en el seu nom i com hereu de Pere Nicolau, per l'encàrrec del retaule abans esmentat.

⁹²⁹ APPV. *Protocol de Miquel Camanyes*, núm. 21.232.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 205, doc. 413.

⁹³⁰ Aliaga, 1996, p. 163, doc. 15.

Un any després, en gener de 1410, està la notícia del manament executori de la cort del justícia civil a Gonçal Peris, ordenant-li que pague a Jaume Mateu els 360 florins, per la sentència promulgada per la dita cort sobre certes raons de deutes.

“D'en Jacme [Mateu contra] en Pere [Gençor].

Anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o decimo, die lune XIII^a ianuarii.

(...) en Goncalbo Pereç, pintor, curador assignat als béns d'en Pere Nicolau, o a son legítim procurador, salut e dilecció. Com ab sentència difinitiva en nostra cort promulgada a VI de novembre l'any MCCCCIX propassats, vós, al dit nom, sots stat condempnat en dar e pagar a n Jacme Matheu, pintor, per certes causes e rahons en aquella declarades, tre-cens sexanta florins comuns d'or d'Aragó segons en la dita sentència, (...).”⁹³¹

En octubre del dit any, el 1410, actua com a testimoni en una procuració feta per Marina, dona del mariner Diego Sanxez, al *tintorer* Guillem Català i al *notari* Joan Artigués. El dit mes y any signa àpoca de 200 sous al *batle* Joan Mercader, pels treballs de diverses senyals reials i del *governador*.

Després d'aquests assumptes d'herència i deutes, Jaume Mateu apareix documentat al següent any, en maig de 1411, per una l'altra qüestió totalment diferent, la de testimoni al codicil atorgat pel *cavaller* Jaume Guillem Escrivà. De nou en setembre està documentat com a testimoni en una procuració feta per *fra* Lluís Aznar, *guàrdia* del convent de Sant Francesc de València, a Guillem Gralla en la marmessoria del testament de Sibil·la de Pròxida. Al mes susdit mes signa àpoca als marmessors de Sibil·la de Pròxida. En aquesta reconeix haver rebut 50 florins d'or dels 200 pactats per la confecció d'un retaule destinat a la capella de Santa Maria, del monestir de la Trinitat de València. Dita quantitat la va rebre en dos terminis, el primer, de 10 florins, li'l va abonar Sibil·la i el segon de 40, el va cobrar de Blanca Escrivà, nora d'aquella. L'encomanament d'aquell es va fer al testament de Sibil·la, registrat al més d'abril de 1409.⁹³²

“Die sabbati, XXVI^a septembris dicti anni MⁱCCCCⁱXIⁱ.

Iacobus Mathei, pictor, civis Valentie, gratis fecit apocham manumossoribus dicte dompne Sibilie de Pròxida, (...) facere quoddam retabulum quod depondo in capella Sancte Marie monasterii Sancte Trinitatis, et in quibus CC florenos (...). Actum Valentie, etcetera.

Testes, frater Raymundus Dalmacii, conventus fratrum minorum, et Petrus Miquel, scutifer Valentie.”⁹³³

Per les èpoques de gener i de març de 1412, es coneixen altres treballs del pintor. En la primera va rebre 38 florins per fer i pintar unes orles i draps amb les figures de l'Anunciació. La quantitat li va ser abonada pels marmessors de Joan Català. Al document de març s'escriptura que rep de Pere Torrella, curador d'Eiximén Péreç Corella Sent-Blaix, com a senyor de Pardines, la quantitat de 38 lliures i 10 sous del salari de la pintura de les “vidaures” o orles de dos draps d'or, l'un imperial l'altre recamat, els quals cobriren unes sepultures dels pares d'aquell noble.

⁹³¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.503, mà 1.

Cerveró, 1972, p. 45 (en la referència l'autor indica el nom “Pereç de Sarrià, Gonçalbo”, però a l'original únicament diu: “Goçalbo Péreç”. La transcripció està revisada i corregida a partir de l'original); Aliaga, 1996, pp. 175 i 176; Mocholí, 2009, p. 533; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 244 i 245, doc. 463.

⁹³² APPV. *Protocol de Bernat Montalbà*, núm. 844.

Llanes, 2011.

⁹³³ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 22.160.

Cerveró, 1963, pp. 123 i 124; Mocholí, 2009, p. 533; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 272 i 273, doc. 543.

“Die sabbati, predicta XXVI^a martii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXII^o.

Iacobus Mathei, pictor, Valentie, (...) trigi [nta octo] libris et decem solidos monete regalium Valentie pro salario et laboribus meis pingendi *vidaures* seu *orles* duorum panorum auri, quorum unus erat *imperial* et alter *ricamat*, qui per nos fuerunt empti ad opus sepulturas [nobilis] Iohannis Roderici de Corella et Isabelis, uxor eius, parentum predicti nobilis Eximeni Petri, (...).

Testes, Iohannes de Perpenyà et Iohannes Díeç, iuponerius, Valentie habitantes.”⁹³⁴

Del pagament, per l'encàrrec que va rebre a l'any(1409) 1411 de Sibil·la de Pròxida, aquesta ja difunta a l'any 1413, es van fer càrrec els seus hereus. Al dit any, el 1413, és documenta la condemna efectuada pel justícia civil de València, la qual recaigué en els hereus de dita Sibil·la, i per la qual donaren al rector de Xàbia 50 florins, els quals eren deguts al pintor, com a resta dels 200 que li devia per la confecció del retaule encomanat per a la capella de la Verge Maria del monestir de la Trinitat de València.

“Die [...] secunda octobris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXIII.

Lo discret en Bernat de Muntalbà, notari, (...) cinquanta florins comuns d'or de Aragó, per fer de aquells pagua a n Jacme Matheu, pintor, per aquells cent cinquanta florins restants a pagar de aquells doents florins, per los quals entre los dits en Jacme Matheu e na Sibília fou fet preu per un retaule, lo qual lo dit en Jacme deu fer e pintar a obs de la capella de la Verge Maria del monestir de la Trinitat de València. (...).

Lo present trallat és stat de la condempnació de pena quart feta e en lo libre de condempnacions e obligacions de la cort civil [...]o examinat ab lo dit libre original per Antoni Desprats, notari, qui de açò fa fe.”⁹³⁵

Com ja s'ha comentat pel document de l'any 1412, no sols es dedica a pintar retaules, sinó que també realitza altres treballs. Com altres pintors acceptava altres comandes, així ho confirma el pagament de l'any 1414, efectuat pel *clavari* del Comú de València, cobrant la quantitat de 22 lliures i 4 sous, per les despeses ocasionades en materials i confecció de cinc penons :

“(...) despesa feta per aquell de manament dels honorables jurats, axí en compra de una peça de terçanell vermell, de la qual són stats fets V penons d'or e flama a ops de la dita ciutat, com en compra de DCCCC pans d'or fi, que són entrats en los dits V penons, (...).”⁹³⁶

Per la qüestió del deute pel retaule que li fou encarregat per Sibil·la de Pròxida es redactaren, en juny de 1414, al protocol del *notari* Bernat de Montalbà una procuració atorgada per Joan Mercader, tutor i curador dels hereus del *cavaller* Jaume Guillem Escrivà, i la seua vídua Blanca Escrivà en la persona de Bartomeu Tolosa, *notari*, amb motiu de ser representat i intervindre en la demanda posada pel *prevere* Francesc Martorell, com a marmessor subrogat de la dita Sibil·la, per raó dels 200 florins que aquesta contracta per la factura del retaule a Jaume Mateu. L'altre document fa referència a la condemna, efectuada pel justícia civil de València, a Bartomeu Tolosa com a tutor i curador dels fills de Jaume Escrivà i la seua vídua Blanca, per la qual cosa havia de fer arribar al pintor 100 florins dels 200 que li devien, preu per la manufacturació del retaule encomanat per a la capella de Santa Maria del convent de la Trinitat.

⁹³⁴ APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.868 i *notal de Joan Santfeliu*, núm. 49.

Alcahalí, 1897, p. 211; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 297; 1914, p. 38; 1929, p. 3; 1930, p. 65; Cerveró, 1963, p. 124; Mocholí, 2009, p. 533; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 280, doc. 560.

⁹³⁵ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 27.578 (fulls solts).

Mocholí, 2009, p. 534; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, doc. 634.

⁹³⁶ AMV. *Clavaria Comuna. Llibre de Comptes*, P- 4, f. 57.

Mocholí, 2009, p. 534; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 326, doc. 646.

A la fi està l'albarà signat pel justícia a Joan Mercader, *doctor en lleis*, tutor i curador dels béns de Guillen Escrivà, reconeixent que ha pagat 100 florins, restants dels 200 a Francesc Martorell, *rector* de Xàbia, marmessor subrogat de Sibil·la de Pròxida, quantitat per la qual es contractà amb el pintor que ens ocupa el retaule més en d'alt esmentat.

Mentres tant el pintor seguia rebent altres encàrrecs, com el de la confecció de cinc penons, pels quals rep, de mà del *clavari* de la Clavaria Comuna de València, 22 lliures i 4 sous o com la comanda, per la qual en agost li foren pagats 40 sous, de trenta senyals destinades a certs cofres.

“E a mi dit Jacme Matheu quaranta sous per rahó de trenta senyals [...], que] yo de manament vostre he fets e cusits en los dits còfrens los quals són de cotonia. (...)”⁹³⁷

En setembre sabem d'aquest pintor per la seua actuació com a testimoni en una època de Blanca Escrivà, vídua del *cavaller* Jaume Guillem Escrivà.

El 12 de setembre quedaren documentades dos èpoques pel deute de Sibil·la de Pròxida amb Jaume Mateu, pel retaule que pintà. La primera època fou atorgada per Francesc Martorell, *rector* de l'església de Xàbia, que com a marmessor del testament de dita Sibil·la, rep 190 florins, complement dels 200 que li eren deguts al pintor. La segona època fou atorgada per Jaume Mateu, en la qual reconeix que ha rebut de Francesc Martorell, *rector* de l'església de Xàbia i marmessor del testament de Sibil·la de Pròxida i de Galcerà de Borja, nebot d'ella, la quantitat que li era deguda.

Els treballs artesanals, entre retaule i retaule, se succeeixen. Els pintors a l'edat mitjana no rebutjaven cap d'ells per a subsistir econòmicament i professionalment. En aquest cas ho confirma l'època de desembre de l'any 1414, per la qual el pintor va rebre certa quantitat de la Batlia General del Regne de València, pel treball i els materials emprats en el guarniment de tres llances llargues, destinades als estandards reials.

“(...) axí per rahó de mans e trebals com encara per rahó de or e argent que he més en tres lances largues de seguir e per enguixar e acabar aquelles (...) la una d'or e flama e les dues argentades, per obs dels estandarts del dit senyor rey, (...)”⁹³⁸

Finalment, al mateix any, el 1414, en desembre es té notícia d'un encàrrec a Jaume Mateu per un document de contractació que féu Pere d'Artes, *canonge*, al *mestre d'obra i imaginair* Pere Torregrossa i Jaume Espina, per a la confecció d'una capella i un retaule de fusta, en qual pintarà Jaume Mateu i que es preveu que s'acabe en quatre anys i així degué ser, doncs en desembre de 1418, el pintor signava una època. També s'esmenta al *manyà* Antoni Gay, doncs va ser l'autor del reixat.

Que any rere any, Jaume Mateu seguia rebent comandes ho confirmen documents com els següents, tots ells de 1415. En un d'ells cobrà 20 sous:

“(...) per fer uns versos de letres cavades fetes de negre en les pedres del campanar nou,⁹³⁹ les quals són contra lo lamp. E costaren de pintar entre tot vint sous: XX sous.”⁹⁴⁰

⁹³⁷ ARV. *Mestre Racional. Èpoques*, caixa 26, num. 76.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 297; 1914, p. 38; 1929, p. 3; 1930, p. 65; Mocholí, 2009, p. 534; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 440 i 441, doc. 673.

⁹³⁸ ARV. *Batlia. Èpoques*, tom I.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 297-298; 1914, p. 38-39; 1929, p. 3; 1930, p. 65; Mocholí, 2009, p. 535.

⁹³⁹ Es tracta del *Micalet*.

⁹⁴⁰ ACV. *Fàbrica de la Catedral*, núm. 1.477, llibre 5, f. 16.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 95, nota 5; 1912 (3), p. 298; 1914, p. 39; 1929, pp. 3 i 4; 1930, pp. 65 i 66; Mocholí, 2009, p. 535; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 357, doc. 696.

Al mateix any, en març els pintors Joan Moreno i Vicent Saera taxaren el treball de Jaume Mateu, el de guarnir la cadira del rei. En abril atorgà època per cobrar els treballs de confeccionar un escut i una bandera amb les armes reials, destinat a la sepultura de l'infant Ferran.

“(…) septuaginta quinque florenos auri Aragonum, pro quibus feci et tradidi quoddam clipeum sive *scut* et banderiam orusflame de armis regalibus ad opus sepulture incliti infantis Ferdinandi, illustrissimi domini regis Jacobi, glorioseme conquistatoris regni Valentie.”⁹⁴¹

Una carta reial de Ferran I, més un document registrat als llibres del *mestre racional*, ambdós datats a l'any 1415, donen notícia del pagament atorgat al pintor de 275 sous, per: “(...) rahó de enguixar, daurar e acabar de pintar de adzur e altres colors necessàries una cadira qui me havets feta fer per obs de dit senyor rey.”⁹⁴²

Del mes de juliol és el document, pel que s'estableix una pensió anual, en el que el pintor que ens ocupa i Bonanat Soler, *corredor* i neòfit, actuen com a testimonis. Al mateix mes torna a fer de testimoni en un altre document per venda de censos.

En setembre Jaume Mateu signa època de 2.289 sous i 6 diners a Jaume de Blanes, *sotssíndic* de la ciutat de València, pels treballs fets per a la festa del Corpus.

Durant el següent any, el 1416, les notícies són de caràcter social. Al mes de setembre es redacta el carregament d'un censal de 130 sous i 4 diners fet pel pintor a Joan Julià, *mercader* de València, pel preu de 2.000 sous. A la mateixa data s'escriptura la carta de gràcia concedida pel dit mercader al pintor, per a quitar quan vulga el censal i a la fi està l'època que signa el pintor pel preu del censal. Finalment al mes de desembre actua com a testimoni en un debitori.

En la documentació de l'any 1417, està en febrer el carregament d'un censal de 15 sous fet pel pintor i Jaume Espina, d'ofici *fuster*, al *mercader* Joan Julià, per preu de 200 sous. Posteriorment es documenta el quitament de 133 sous i 4 diners censals per part de Jaume Mateu al susdit *mercader*. Al mes de març hi ha notificació del pintor pel nomenament de procuració atorgada per Joana, muller de Joan Adam, *escuder*, ciutadà de València, a Lluís Carcassona, *notari*, perquè recupere de Batista Tallada, *mercader*, ciutadà de Mallorca, 8 florins d'or amb els quals es compromet a comprar-li un paternòster de coral vermell. La dita Joana servia en casa del pintor. Entre els testimonis estava Domènec Adzuar, *il·luminador* de llibres. En abril s'escriptura el testament del pintor Bartomeu Palcet,⁹⁴³ natural de València, pel que nomena marmessors a Jaume Mateu i a Pere Soler, també pintor. En ell es redacta la voluntat d'aquell pintor de ser soterrat al convent de Sant Francesc, junt amb els seus fills, amb l'hàbit franciscà, nomenant hereva universal a la seua muller, Gràcia, i els seus fills Antoni i Bartomeu. El pintor Bernat Revell féu de testimoni. Del mes de setembre és l'època de pensió de 100 sous, la qual Jaume signa a Pere Perera, *prevere* de València, per un recens anual de 200 sous.

Durant els darrers anys no se n'ha cap notícia d'encàrrecs, però gràcies a l'època de 1418 se sap que pintà un retaule, per la qual cosa creiem que el contracte s'escripturaria anteriorment. Per la confecció del mateix va rebre 20 lliures del *mercader* Joan Manyes, ciutadà de València, en nom de Martí Martínez d'Aranda, habitant de Terol.

⁹⁴¹ APPV. *Protocol de Gerard de Ponte*, núm. 25.220.

Cerveró, 1963, pp. 124 i 125; Mocholí, 2009, p. 535; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 365, doc. 715.

⁹⁴² ARV. *Mestre Racional*, núm. 36, f. 132r-v.

ARV. *Carta Reial* de Fernando I, D. 7.

Cerveró, 1963, p. 125; Mocholí, 2009, p. 535; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 368, doc. 721.

⁹⁴³ L'autor no anomena l'any que es va escripturar el testament, però publica a continuació la data que el pintor Bernat Revell, el qual actua com a testimoni, era mort. Aquesta va ser en març de 1418, per tant hauria ser abans de 1417.

Es desconeix per l'advocació que es va fer i el destí, però donat que el comitent estava com a monjo de la cartoixa de Portaceli, a més del preu del mateix, creiem que seria per alguna capelleta de la cel·la del dit Martí.

“Predictis die et anno.

Iacobus Mathei, pictor vicinus Valentie, scienter et gratis confiteor et in veritate recognosco vobis, venerabili Iohani Maynes, mercatori, civi eiusdem civitatis, presenti, et vestris quod dedistis, solvistis et bistraxistis michi voluntati mee realiter numerando pro venerabili Martino Martinez d'Aranda, habitatori civitatis Turoli, viginti libras regalium Valentie ratione cuiusdam retabuli quod dictus Martinus per me pingere facit. Unde, renuntians scienter excepcioni pecunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte dictaque rei sic non geste ut predictur et doli, in testimonium premissorum facio vobis fieri per notarium infrascriptum presens apoce instrumentum. Actum est hoc Valentie et cetera.

Testes, Bartholomeus Ferrarii, cabanyerius civis Valentie et Petrus Sànxez, notarius comorans eiusdem.”⁹⁴⁴

Al mateix any, el 1418, va rebre un encàrrec de pintar dos cobertes i un escut reial per a l'hospital de Jesucrist,⁹⁴⁵ pel que atorga època reconeixent haver rebut 60 sous de Jaume Blanes, *notari i administrador* de l'hospital.

En abril de l'any en curs, el 1418, Jaume Mateu efectua una compra de censals, segons carta publica del *notari* Joan d'Artigues.

De nou hi ha notícia d'una comanda de la factura d'un retaule. La referència documental està datada al mes de maig del mateix any, el 1418, per la qual el pintor reconeix que ha rebut, per mans de Marc Castranelles, *clavari* de l'església de Marxalenes, la quantitat de 24 lliures, 7 sous i 6 diners, per la confecció d'aquell, per a l'església de Sant Llorenç. El pintor Ferran de Cuéllar féu de testimoni del registre de l'època.⁹⁴⁶

Pels documents següents sembla que estava en un bon moment professional. Són dos èpoques del mes desembre del ja dit any, el 1418. En la primera el pintor va rebre de Pere d'Artés 20 lliures de les 65 que li devia, per la confecció d'un retaule⁹⁴⁷ i un *davant-altar*, destinat a la capella de Sant Joan Baptista de la seu de València.

⁹⁴⁴ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.419.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 298; 1914, p. 39; 1929, p. 34; 1930, p. 66; Cerveró, 1971, p. 34 (Sanchis i Sivera data l'època en febrer i Cerveró en gener. Nosaltres creiem que és la mateixa o bé que el retaule se li pagara en varies solucions); Mocholí, 2009, p. 536; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 478, doc. 892.

⁹⁴⁵ Hem consultat publicacions com la de Josef Teixidor “Antigüedades de Valencia”, però no se n'ha l'hospital que s'esmenta al document, almenys amb eixe nom. De qualsevol manera reproduïm a continuació una part de la tesi: “*Problemas fundamentales en torno a la historia de la sanidad medieval en la península Ibérica*” de Mercedes Gallent Marco, U. de Valencia. En aquest paràgraf informa dels hospitals que se construïren des del segle XIII a la ciutat de València. “Efectivamente, desde la conquista de la ciudad por Jaime I en 1238, comenzaron a fundarse algunos centros hospitalarios promovidos por la propia corona (San Vicent y Santa Llúcia o de la Reina), por la iniciativas particulares (Sant Guillem), por la órdenes militares (San Juan de Jerusalem y Santa Maria de Roncesvalles) y el hospital de Sant Llätzer, cuyo origen desconocemos, destinado a leprosos. A lo largo del siglo XIV, siguieron fundándose nuevos hospitales, bien debido a la iniciativa particular (en Clapers, Beguins, En Soler, En Conill y En Bou, que acogía a los pescadores enfermos), bien debido a la iniciativa religiosa, especialmente de cofradías y del obispado (Pobres Sacerdotes y San Antonio, especializado en los enfermos de ignis sacer y creado por la orden hospitalaria de San Antonio). Ya en el siglo XV, promovidos por particulares, surgieron los hospitales de En Guot, En Sorell y el de Ignoscents, folls e orats, apoyado por un grupo de “burgueses” y aprobado por el consejo de la ciudad el 15 de marzo de 1409.”

⁹⁴⁶ Llanes, 2011.

⁹⁴⁷ Baix l'advocació de sant Joan Baptista i sant Pere Apòstol.

“Die martis, XIII^a decembris anni predicti MⁱCCCCⁱXVIIIⁱ
(...) pro salario retrotabuli et antealtaris quod depingo et facio pro vobis⁹⁴⁸ ad
vestram capellam Sancti Iohannis Baptiste in sede predicta (...). (...)”⁹⁴⁹

En la segon consta que va rebre del *notari* Francesc Escolà i de Marc Castrellenes, habitant a Marxalenes, *obres* de l'església parroquial de Sant Llorenç, 1.500 sous dels 425 florins que li devien per la confecció d'un retaule destinat dita església. Malauradament, fins ara, no se n'ha el contracte o compromís de les obres.

“Die martis, XXVIII^a, decembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIII^o.

Iacobus Matheu, pictor, civis Valentie, scienter firmavit apocam venerabilibus Francisco Scolà, notarii, civi Valentie, et Marcho Castrellenes, comoranti in partita *de les Tendetes de Marchalena*, orta dicte civitatis, operariis anno presenti operis ecclesie parochialis beati Laurentii, dicte civitatis, absentibus, quod ex illis CCCC^{is} vigintiique florenis legis Aragonie, pretio quorum ipse Iacobus depinxit quoddam retabulum (...).

Testes, Matheus Arnaus, et Petrus Benyto, cerdonis, cives Valentie.”⁹⁵⁰

Jaume Mateu continua rebent encàrrecs, i encara que no són per a facturar retaules, no li falta treball. Entre els anys 1419 i 1444, quedaren registrades les despeses varies, ocasionades per la confecció del cassetonat de la Casa de la Ciutat de València. Jaume Mateu, junt amb altres pintors, quedaren consignats en els seus llocs per les dites despeses.

En gener de 1419, el pintor i Bartomeu Villalba, com a *regents* del bací dels pobres de la parròquia de Sant Nicolau, atorgaren època de 100 sous a Joan Fabra, *cavaller, administrador* dels béns dels seus fills i hereus del difunt Lleonard Gomis, restants dels 200 que el dit Lleonard va llegar a l'esmentat bací.

Al dit any, en abril el pintor atorga època, per la qual reconeix que ha rebut 3 florins del *batle* del Regne de València, pels treballs de pintar quatre senyals amb les armes d'Aragó i de Sicília per a unes cobreatzembles del rei. En abril es documenta una època⁹⁵¹ i un pagament de 60 sous pels treballs de pintar dos-cents senyals en fulls de paper i un altre senyal gran feta i pintada en una taula per la cort de la Batlia, per al *mestre racional*.

“Die veneris, XXI^a apriles anno a Nativitate domini M^oCCCC^oXVIII^o.

Ítem pos en data los quals per mi liura lo dit en Siurana an Jacme Matheu, pintor de la ciutat de Valencia, LX sous, ço es L sous per raho de CC senyals que de manament meu ha fets pintats cascu en migi full de paper a ops dels negoçis faents per mon ofici. Et X sous per raho de I senyal reyal gran que axi mateix ha fet e pintat en una taula a os de metre aquell a la porta e damunt lo portal de la Cort del dit mon ofici. Et cobriu apoca closa per lo dit scriva a XXI dia de abril del any MCCCCXVIII.”⁹⁵²

Entre document i document, els quals ens informen del seu treball, Jaume Mateu apareix en qüestions socials com la del mes de juny, en que signa època, juntament a Bartomeu Villalba, ambdós *regents* de l'almoïna dels Pobres Vergonyants de la parròquia de Sant Nicolau, per la qual reberen 200 sous, aquests atorgats per Lleonard Gomis al seu testament. Igualment, en juliol signen un altra època per la quantitat de 1.000 a Joan Fabra, *cavaller*, com a segon pagament del testament del dit Lleonard Gomis.

⁹⁴⁸ L'autor especifica que es tracta de Pere Artés.

⁹⁴⁹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.678 (2° fascicle).

Sanchis i Sivera, 1909, p. 303; 1912 (3), p. 298; 1914, p. 39; 1929, p. 4; 1930, p. 66; Mocholí, 2009, p. 537; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 517 i 518, doc. 945.

⁹⁵⁰ APPV. *Protocol de Lluís Guerau*, núm. 27.181 (s.a. 2.152).

Cerveró, 1966, p. 23; Mocholí, 2009, p. 537; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 520, doc. 948.

⁹⁵¹ ARV. *Batlia. Àpoques*, núm. 43, f. 75.

Tolosa, Company, Aliaga, pp. 533 i 534, doc. 969.

⁹⁵² ARV. *Mestre Racional*, núm. 39, f. 260.

Cerveró, 1966, p. 23; Mocholí, 2009, p. 538; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 534, doc. 970.

Al final de l'any 1419, en quant a notícies d'encàrrecs està el document de l'època atorgada pel pintor, en la qual confessa haver rebut de Pere Roca, *notari i síndic* de València, 102 sous, per raó de quaranta senyals de talla, destinades a la cambra de Sala nova del Consell de la dita ciutat.

“(…) michi debitos racione pingendi quatuordecim *senyals de obra de talla*, ad rationem octo solidorum dicte monete pro quolibet *senyal* ad opus camere que de novo operatur in Sala Concilii dicte civitatis. (...)”⁹⁵³

Igualment, el susdit any, el 1419, en octubre atorga època per haver rebut d'Eimeric de Centelles, *cavaller*, com a hereu del noble i també *cavaller* Guillem Ramon de Centelles, germà seu, difunt i per mans de Francesc de Ertit i Lluís Valleriola, *cavallers* i Joan Mercader, *doctor en lleis*, marmessors de dit difunt, 144 lliures amb motiu de les diverses armes, draps i banderes que pintà per l'enterrament del difunt a la seu de València.

“Dictis die et anno.

Jacobus Mathei, pictor (...) centum quadraginta quatuor libras regalium Valentie, racione duarum banderas, unius *scut*, duarum *targes*, unius *standart* et duas *sobrevestes* et *vidaures* que per me fuerunt facte et depicte ad opus sepulture (...).

Testes, Franciscus Canyelles, scutifer, et Gabriel d'Esplugues, sartor, Valentie.”⁹⁵⁴

Sanchis i Sivera⁹⁵⁵ publicà la notícia que a l'any 1420, al llibre de comptes de Batlia, es fa menció de “(...) lo retaule que sia stat mes en lo dit castell (...)”⁹⁵⁶, que segons l'autor, potser pintés Jaume Mateu. Fem eco de dita notícia, encara que es desconeix a quin castell es refereix, i si el dit retaule fou veritablement pintat per Jaume Mateu. El que si se sap és que al dit any, el 1420, en abril, s'escriptura una època, per la qual el pintor rep del *batle* del Regne de València, certa quantitat pels treballs de tornar a enguixar i pintar la cadira del senyor rei: “(...) axí per salari e treballs meus de tornar e enguixar, daurar e pintar la cadira del dit senyor rey, la qual obra ara de nou és stada guarnida de atzeytuní carmesi vellutat, brocat d'aur (...)”⁹⁵⁷ En maig signa època al *batle* del Regne de València per raó de dotze parelles de tapins brocats per a la reina. Al mes d'agost de nou atorga època a favor de la Batlia de València per dues-centes senyals reials, que va pintar i va vendre al preu de 3 diners cascuna senyal per a l'ofici de la dita Batlia. A la fi de la documentació de l'any 1420,⁹⁵⁸ al mes d'octubre, hi ha una altra època atorgada per Jaume Mateu, pels treballs de pintar quatre senyals reials de fusta i quatre més per a col·locar-les damunt el portal de la cort de Governació de la ciutat de València i altres treballs.

Al mes de març de 1422, el pintor està documentat per l'època que signa al *metge* i habitant de València Lluís Dordís (D'orbís). Aquesta és per l'import de 20 florins com a part d'una major quantitat per l'encàrrec d'un retaule. Aquest es facturarà sota l'advocació de l'Anunciació de Maria i dels Sants Jeroni i Onofre, ubicant-se en una capella de l'església de Sant Llorenç. En abril de nou hi ha documentada una època de 60 florins, pel total dels pagaments que se li han fet de l'esmentat retaule.

⁹⁵³ AMV. *Notal de Jaume Desplà*, n- 22n, mà 3.

Cerveró, 1963, p. 125; Mocholí, 2009, p. 538; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 548, doc. 993.

⁹⁵⁴ APPV. *Protocol de Martí d'Alagó*, núm. 25.304.

Alcalalí, 1897, p. 211; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 298; 1914, p. 39; 1929, p. 4; 1930, p. 66; Mocholí, 2009, p. 538; Tolosa Company, Aliaga, 2011, p. 549, doc. 994.

⁹⁵⁵ L'autor no dona més dades de les esmentades.

⁹⁵⁶ ARV. *Llibre de Comptes de la Batlia*, f. 393.

⁹⁵⁷ ARV. *Batlia. Aпоques*, núm. 43/44, f. 324v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 298; 1914, p. 39; 1929, p. 4, 1930, p. 60; Mocholí, 2009, Op. Cit. *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 563, doc. 1.018.

⁹⁵⁸ El document ha segut revisat i transcrit sencer per nosaltres.

Així mateix al dit mes de març és registra la reclamació feta pel pintor que ens ocupa, i els també pintors Antoni Peris, Joan Ibanyes, Gabriel Martí i Gonçal Peris, per la qual exigeixen que es complisca un acord de deute, doncs els eren debuts 100 florins pels *notaris* Francesc Avinyó i Pere Andrés, a més d'Antoni Cebrià, *pellisser*, i Francesca, la seua muller.

Al mes de juliol de 1422, a Jaume Mateu li fou pagat, per part del *batle* general del Regne de València, la quantitat de 25 sous, preu de fer cinquanta senyals reials, una taula de compte i per la reparació i daurat d'un altre taula de compte.

“[*Al marge:*] Messions. E àpoca. E de la dita taula li fo notament en CXXXX cartes del primer llibre de notes comuns.

Item, pos en data, los quals per mi liurà e pagà lo dit en Daniel Barceló a n Jacme Matheu, pintor de la ciutat de València, per rahó de cinquanta senyals reials que ha fets e pintats en sengles migs fulls de paper per posar en los alberchs de hòmens crimososes, e per l compter o taula de compte que ha fet e obrat de nou, e per un altre que ha reparat e daurat a ops de mon offici. Et ha-n'í àpoca closa per lo dit scrivà, a VI dies de juliol de l'any MCCCCXXII: XXV sous.”⁹⁵⁹

A l'any següent, el 1423, el *batle general* atorga pagament al pintor, per la quantitat de 31 sous, preu per pintar cent vint-i-quatre senyals reials per la Batlia General de València. En març de 1423 actua com a testimoni en cert document procuració. Aquesta va ser atorgada per Giacomo Sandri de Cononibo, *mercader* florentí, com a marmessor del cardenal de Pisa, ja difunt.

Al mes de maig es redacta l'albarà de la Clavaria Comuna de València per despeses de l'obra de la Sala Daurada del Consell, entre les quals hi ha treballs de Jaume Mateu i Joan Rodríguez, també pintor. També treballaren, entre altres, en Miquel Navarro, *piquer*, en Bartomeu Santalínea i Pere Torregrosa, *imaginaires*.

En gener de l'any 1424, Jaume Mateu atorga àpoca, per la qual reconeix haver rebut 27 lliures de Jaume Jofré, *cavaller*, tutor i curador dels fills del *cavaller* Nicolau Jofré.

Del mateix any, el 1424, però al mes de juliol es registra l'acte notarial, pel que el pintor manté un plet contra *mossèn* Pere Perera, pel pagament d'un cens que el dit *mossèn* havia carregat sobre una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Pere de València.

Sembla que la fama del pintor que ens ocupem, Jaume Mateu, arriba a altres regnes de la península Ibèrica, doncs va rebre, en desembre del dit any, el 1424, l'encàrrec per a la vila de Canyet (Conca), que pertanyia al regne de Castella. La referència documental al·ludeix al compromís del pintor amb el *prevere* Martí Fernández de pintar i obrar un retaule de fusta, aquest baix l'advocació de la Mare de Déu, pel preu de 100 florins, pagadors en dos terminis de 50, el primer al moment del contracte i l'altre a l'acabament del mateix, que serà en la festa de Pentecosta. Entre les obligacions del pintor està la d'acabar-lo en la data senyalada, sos pena de 100 sous, a més de pintar-lo amb bon pinzell, bons colors i or fi.⁹⁶⁰

Al següent any, en juny de 1425, per raó dels treballs de dibuixar i pintar un pergami va rebre, per mans de Daniel Barceló, la quantitat de 55 sous. El treball va consistir en fer un mapa d'algunes parts d'Espanya: Aragó, Castella, Granada, Portugal i un tros de Navarra.⁹⁶¹ Al mateix mes cobra dels germans Jaume i Eduard Guillem Escrivà⁹⁶², *donzells*

⁹⁵⁹ ARV. *Mestre Racional*, núm. 42, f. 323; *Batlia*, núm. 44, ff. 226v i 227.

Tolosa, 2003, p. 563, docs. 1.801, 1.802; Ramón Marqués, 2007, p. 205, doc. 157; Mocholí, 2009, p. 539; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 632, docs. 1.134 i 1.135.

⁹⁶⁰ Llanes, 2011, p. 632, doc. 203.

⁹⁶¹ Op.cit. Núria Ramó Marqués, 2007.

⁹⁶² L'autor publica *Scriva*.

i habitants de València, 8 lliures, 10 sous i 4 diners per un pany d'or blanc i per l'estendard i els materials per a la sepultura del seu pare Pere Guillem Escrivà. De seguit apareix com a testimoni en l'època que signa el *paraire* Antoni Pallares als fills del difunt, per raó de dos draps per a la sepultura.

De l'any en decurs, el 1425, al mes de juny de nou el pintor està documentat en un assumpte social, actuant com a testimoni en l'època per la qual els germans de Pere Escrivà van lliurar a Francesc Gomis, *escuder* de dit Pere, 48 florins i mig, pel deute de soldada. El 22 de setembre, als llibres del justícia civil de València, es menciona que el pintor junt amb Joan Ibanyes, havien estat nomenats tutors testamentaris d'Isabel i Caterina Venrell, filles de Pere Venrell⁹⁶³; i de la seua muller Caterina, i com que Jaume Mateu renuncia a dita tutela, va ser exercida pel dit Joan Ibanyes mentre era viu, sol·licitant a la seua mort, per part de la vídua Caterina, mare de dites pupil·les, que davant el justícia civil se'ls donaria un altre tutor.⁹⁶⁴ La tutela es concedeix al padrastre Pere Sobirats. El pintor Pere Alegre actua com a testimoni de la dona Caterina.

Dos anys després, en juny de 1427, queda documentat que Jaume Mateu cobra 3 lliures i 15 sous, per ajudar a portar a València, des de Guardamar, cent cafissos de civada. Resulta estrany aquest tipus de feines per a un pintor, però s'ha de tenir present que, de vegades, es veien en la necessitat de fer-les per qüestions econòmiques. Potser que estigues mal perquè als mesos següents no va rebre cap encàrrec.

En setembre del dit any, el 1427, cobra pels treballs de la coberta (enteixinat) de la Sala Consell de la Casa de la Ciutat de València, que foren encomanats a l'any 1419, mitjan època que atorgaren els pintors Gonçal Sarrià, Joan Moreno i el dit Jaume, reconeixent que havien rebut de Jaume Guils, *administrador* de les obres, la quantitat de 9.191 sous i 9 diners, pels treball efectuats.

“Eodem die. [3 setembre 1427]

Sit omnibus notum quod, nos Gondissalvus de Sarrià, Iohannes Moreno et Iacobus Matheu, pictores cives Valentie (...).

Et quia.”⁹⁶⁵

Del dit any, el 1427, són el dos documents següents. Aquests només informen d'assumptes socials del pintor. Al primer, del mes de novembre, els ciutadans Joan Mercader i Joan de Gallach, juniors, *doctors en lleis*, es comprometeren a portar el litigi que hi havia entre el dit pintor, marmessor de l'herència de Pere Venrell, *assaonador*, i Pere Sobirats, *assaonador* i curador d'Isabel, filla del dit Pere tal com consta en el requeriment que va fer aquell i que va decretar el justícia civil de dita ciutat el 27 d'octubre del mateix any. Per última notícia del dit any, el 1427, en desembre està documentada la venda efectuada per Jaume Mateu al ciutadà Pere Donat, d'un censal de 100 sous.

Al següent any, el 1428, es veu que de nou reviu com a pintor, doncs queda registrat, en març, el compromís amb Antoni Moreno, *obrer de vila*, pare de Pere Moreno, de deu anys, que quedarà com aprenent en l'obrador pel temps de sis anys. A més hi ha la referència documental d'una de les primeres notícies del pintor en aquest any, la qual es de tall professional. Aquesta es registra al mes d'abril per cobrar certa quantitat de Josep Coves, *carnisser*, pel retaule que se li va encarregar, sota l'advocació de sant Blai, per la població de Villar del Cobo (Terol). Malauradament sols comptem amb l'època pel pagament i aquesta no ens informa de més detalls.

⁹⁶³ L'autor publica *Venrell*.

⁹⁶⁴ Aquesta sessió del discurs és tal qual la cita i com la publica l'autor.

⁹⁶⁵ AMV. *Notal d'Antoni Pascual*, p-2 (aquest document ha sigut revisat i transcrit totalment). Tramoyeres, 1917, p. 47; Aliaga, 1996, pp. 192-193, doc. 42; Mocholí, 2009, p. 540.

En maig de 1428, queda registrat del pagament pels treballs realitzats a la Casa de la Ciutat de València (Cambra Daurada, treball iniciat al 1418). En aquest document es fa constar que els pintors Joan Moreno, Gonçal Sarrià, Bartomeu Avellà i Jaume Mateu, atorgaren època reconeixent que Jaume Guils, *administrador* de les tasques de la coberta de la Sala de la Ciutat, els va pagar 30.042 sous i 6 diners que restaven dels treballs efectuats.

“Dicta die. Sit omnibus notum, quod nos Iohannes Moreno, Gondissalvus de Sarrià, Bartholomeus Avellà et Iacobus Matheu, pictores cives Valencia (...) triginta mille quadraginta duos solidos sex denarios regalium Valentie, restantes vobis ad solvendum ex illa peccunie quantitate que nobis ratione nostritotius operis dicte cohoperte. Et quia. Testes huius rei sunt, (...)”⁹⁶⁶

Després de dos anys, el 1430, en gener Jaume Mateu va fer de testimoni en un document de procura i en maig atorga la restitució de deute, en la qual confessa a Jaume Franc, *mercader i clavari* de la vila d’Alacant, que havia donat una copa argentada a Felip d’Empúries a canvi de 15 florins, els quals li promet restituir quant li torne dita copa.

Pels darrers documents sembla que el pintor estigué un cop apart de la vida professional. No se sap si perquè s’encontraria mal o que en aquests anys hi havia una forta competència entre els pintors contemporanis a ell, per la qual cosa estava a la baixa. Mes de dos anys havien passat des de l’últim encàrrec fins al que rebé el 1430. És al susdit any que s’escriptura el contracte entre el pintor i Berenguer Joan, *síndic* de la universitat de Cortes d’Arenós (Cortes de Arenoso), per a la confecció d’un retaule baix l’advocació de la Mare de Déu, destinat a l’església del dit lloc, pel preu de 260 florins. El pintor Joan Palací actua com a testimoni en dit contracte. Gràcies a aquesta comanda es torna a tenir un Jaume Mateu més a l’alça, tenim en compte que el preu que s’estipula per l’obra és alt.

“Ego Iacobus, pictor civis Valencie, acienter, prometo vobis Berengario Johannis, vicini loci de Cortes ut sindico universitatis dicti locis, facere quoddam retabulum sive retaule ad opus ecclesie dicti loci iuxta forman sequentem:

(...).

Ítem que en lo mig del dit retaule sia la Imatge de la Verge Nostra Dona Sancta Maria, e tot lo dit retaule sia acabat de la sua Ystoria segons ls mostra per mi a vos liudada depicta en paper.

(...).

Teste rei sun Iohannes Palazi, pictor et Dominnicus Martí, flaquerius cives Valencie. Ac Guilleremus Johan, vicinus dicti loci de Cortes.”⁹⁶⁷

En el següent any, el 1431, hi ha diversos documents del pintor. En gener va rebre una franquesa. Al mes de febrer està documentat la procuració que atorga a Jaume Franch, veí d’Alacant, a més de la venda que va fer en juliol, com a procurador d’aquell, d’una serva de nom Elena, búlgara, de trenta anys més o menys, a Gabriel Riusec, *doctor en lleis*, pel preu de 45 lliures. D’agost és l’època atorgada pel pintor, reconeixent haver rebut 1.000 sous del *síndic* del lloc de Cortes, els quals li eren deguts per la confecció del retaule de la Mare de Déu, destinat a l’església del dit lloc.

“Dicta die.

Noverint universi, quod ego Iacobus Mathei, pictor civis Valencie, scienter et gratia, confiteor vobis Berengario Iohannis, vicino et sindico loci de Cortes, presente et vestris, quod dedistis et solvistis michi numerando mee omnimodi voluntati, egosque a vobis

⁹⁶⁶ La resta en blanc, a l’igual que l’original del 3 de setembre de 1427.

AMV. *Notal d’Antoni Pascual*, p-2.

Tramoyeres, 1917, p. 47; Aliaga, 1996, pp. 193 i 194, doc. 43; Mocholí, 2009, p. 541.

⁹⁶⁷ APPV. *Protocol de Pere Todo*, núm. 25.743.

Cerveró, 1963, p. 126; Mocholí, 2009, p. 541.

habui et recepi illos mille solidos monete regalium Valentie, quos michi dare teneamini pro paca seu solutione festi Pasce Ressorrectionis proxime preteriti ex illis ducentis sexaginta florenis legis Aragonum, quos vos ut sindaco et procurator dicti loci de Cortes, dare solvere et paccare tenemini michi et meis pro quoddam retabulo quod ego facio ad opus ecclesie loci predicti, de quodquidem retabulo, vos de presenti trado principalem peciam de medio eiusdem retabuli cum ymagine Beate Marie Virginis. (...).

Testes huius rei sunt, Domenicus Martí, flaquerius et Johannes Sánchez, caldederius, cives Valencie.”⁹⁶⁸

Finalment, en desembre del mateix any, el 1431, va fer de testimoni en un document de procura, aquest atorgat pel ciutadà de Sogorb, Pere Capdevila.

Després de ressorgir artísticament, sembla que la seua vida particular i social també millora atès la següent documentació. Se sap que contrau matrimoni, per la carta dotal de l'any 1432, amb la filla del pintor Jaume Estopinyà, Paulina, aportant, en compliment del dot, la quantitat de 3.000 mil sous. Creiem que dit casament li comportaria una estabilitat professional. En quant a la seua vida social, Jaume Mateu ocupa el càrrec de *lloctinent* de Mostassaf⁹⁶⁹ de València. Per aquest assumpte el dia 6 de juliol del dit any, el 1432, atorga àpoca pel pagament que se li féu amb motiu d'haver-hi el passat any ocupant el càrrec. Dit atorgament es va fer davant el *notari* Joan d'Artigues.

A la resta de documentació del pintor que ens ocupa, res diu sobre si va continuar realitzant encàrrecs. A l'any 1434, en febrer, actua com a testimoni d'un document de Pere Maça de Liçana i al mes de maig, atorga dos àpoques, la primera el dia 12 i la segon el 25. En ambdues ha rebut de Berenguer de Montpalau, habitant de Culla, 55 lliures com a interessos de censos.

Dos anys després, el 1436, en els mesos de gener i febrer va actuar judicialment com a testimoni en dos documents i en abril es registra l'assentament de reconeixement, per part del pintor, pel que afirma que té una pensió sobre una casa, aquesta ubicada a la parròquia de Sant Nicolau, a la fi en juliol s'escriptura la venda d'un hospici⁹⁷⁰ per ell a Violant, muller de Jaume Vidal, *notari*.

Fins gener de 1438 no es té notícia de Jaume Mateu, que queda documentat a València actuant com a testimoni en una procura i en abril va ser ell qui l'atorga, nomenant al *notari* Joan d'Artigues.

Com s'ha comentat anteriorment, hi ha un parèntesi de notícies a València pel possible trasllat a Barcelona, quedant confirmat aquell per la següent notícia datada en gener de 1441, en la qual queda registrat que dona poders Bartomeu Artés. Al document se li esmenta com habitant de la dita ciutat.⁹⁷¹

Des de març de 1442 fins juliol de 1443 es fa menció, als llibres del justícia de València, del plet entre el pintor i l'*escuder* Manel Rocafort i Isabel Rocafort, per un alberg, aquest situat a la parròquia de Sant Nicolau, venut indegudament, per la qual cosa demana que la venda siga anul·lada.

En febrer de 1443, aquest pintor atorga procuració a favor del *notari* Bernat Marí i al seu fill Pere Mateu. Del mes de març és la notícia de compra, per part del pintor, de cent vint dotzenes de lluç al *mercader* Joan Deslor, ciutadà de Terol. Finalment, en octubre va

⁹⁶⁸ APPV. *Protocol de Pere Todó*, núm. 25.743, (s.a.1.949).

Cerveró, 1963, p. 126; Mocholí, 2009, p. 542.

⁹⁶⁹ En aquest cas, Jaume Mateu està sota les ordres del funcionari municipal que tenia a càrrec seu la vigilància, el contrast de pesos i mesures, sancionar els infractors, comprovar la bona qualitat del queviures i els seus preus, vetlar per les obres fetes pels particulars en les seues cases i, fins i tot, pel benestar de la ciutat.

⁹⁷⁰ L'autor cita el mateix document, domiciliant l'hospici a la parròquia de Sant Martí. Cerveró, 1963, p. 127.

⁹⁷¹ Madurell i Marimon, "El pintor Lluís Borràsà, su vida, su tiempo, sus seguidores i sus obras", *Anales i Boletín de los Museos de Barcelona*, Barcelona, 1949.

taxar, junt amb el també pintor Joan Reixach, els treballs fets per Jacomart, en aquest cas un par de retaules, i també el treball fet en un retaule, aquesta vegada amb Joan Moreno.

Al mes de maig de 1445 es redacta la procuració, per la qual anomena a Pere Martí, *obrer*, com a procurador per a poder recuperar les 35 lliures que li devia el *mercader* de Terol, Joan Deslor.

En causa que ja estaria en una edat avançada, en juny del dit any, el 1445, queda registrat el testament del pintor, sent els seus marmessors *moissen* Andreu Garcia, *prevere*, i el ciutadà Vicent Granulles. Entre les coses que deixa testades destaquem que demana ser soterrat al fossar de l'església de Sant Joan del Mercat, junt amb als cossos de la seua mare i el seu oncle, el pintor Pere Nicolau. Deixa certes quantitats al seu germà Bartomeu Mateu i a la seua dona Caterina i com a hereu universal dels seus béns al seu fill natural Pere Mateu. Van fer de testimonis el *paraire* Arnau Mestre, el *sastre* Jaume Bernat i el *mostassà de blats* de l'almodí, Pere Casset.

El document d'agost del sobre dit any, el 1445, encara ens dóna referència d'un encàrrec que va rebre de la universitat d'Andilla. El pintor atorga àpoca per la quantitat de 40 lliures com a complement dels 200 florins que li deuen per la confecció d'un retaule destinat a la dita vila. Dos mesos després, en octubre, el pintor apareix encapçalant un assentament, però res més es registra, quedant la resta en blanc.

En novembre del mateix any, el 1445, el pintor que ens ocupa, Jaume Mateu, va acollir al fill de Joan Maçana, neòfit, de tretze anys per a servei del seu ofici, a canvi de menjar, veure, calçat i roba i, fins i tot, cuidar-lo. Van ser testimonis d'aquest afermament el pintor de cortines Roger Esperandéu i el pintor Joan Vilar.

Finalment, segons investigacions de Ferré Puerto,⁹⁷² a l'any 1445 se sap d'aquest pintor per l'encàrrec que va rebre d'un retaule per a la ciutat d'Elx, col·laborant en la seua facturació el pintor Jaume Huguet i el *fuster* Jaume Espina. El retaule es va fer per a l'església de Santa Maria d'Elx, i va ser encomanat pel *cavaller* Pere Fernández. El total del preu del retaule va ser de 700 florins, dels quals Jaume Mateu cobrà 610 florins pel seu treball. Jaume Huguet va ser testimoni d'aquest acord i en la mateixa data també va actuar com a tal al document de venda d'una casa per part de Margarida, viuda de Jaume Espina, *aluder*, al pintor Jaume Mateu pel preu de de 300 lliures, entregant, a compte, 100 sous a Jaume Espina.

Al mes de gener de 1446, el pintor signa àpoca de 55 lliures a l'*apotecari* Martí Martínez, per la compra d'un captiu de nom Bartomeu. En febrer reconeix el deute que té amb el també pintor Joan Vilar, pel valor de 12 florins al canvi d'11 sous el florí. Més tard es cancel·la el deute. Del mes de juliol es la venda que féu el pintor d'una casa a Violant, muller del *notari* Jaume Vidal, pel preu de 120 lliures. Dos anys després, el 1448, Jaume Mateu compra uns censals, els quals estan valorats en 10 lliures.

En març de 1449, Joan Dardos, beneficiari de la capella de Sant Esperit de la seu de València, atorga àpoca, per la qual confessa que el fill de Jaume Mateu, Pere, va rebre, per mans del seu pare, 13 sous i 6 diners, per ser el propietari d'una casa situada a la parròquia de Sant Andreu. En juny es té notícia del pintor pel cobrament de la pensió d'uns censos, acte que es va fer davant un *notari*. En setembre de 1449 el *mestre racional* va fer certificació, per la qual notifica a l'*escrivà* de la sala de València, el deute 466 sous, que ha de pagar als pintors Jaume Fillol i Berenguer Mateu, però com aquest és difunt la seua part la rep son germà, Jaume Mateu, igualment amb l'ofici de pintor.

⁹⁷² APPV. *Protocol de Pere Todó*, 25. 750.

⁹⁷³ "Presència de Jaume Huguet a València. Novetats sobre la formació artística del pintor. *Ars Longa*, núm. 12, any 2003.

Al següent any, el 1450 el pintor efectua una reclamació, davant el justícia civil, per la reconstrucció dels documents que l'afermaven com a propietari d'uns censos que comprà. A l'acte notarial hi hagué declaració prèvia de testimonis. En gener del dit any es registra la proposta efectuada per Jaume Mateu al justícia civil de València. En aquesta demana que siga nomenat un curador per al *notari* Esteve Genovés, doncs aquest no pot acudir a l'execució proposada pel pintor, en la qual ha d'estar present aquell i la seua muller. Al final del mes en curs, el pintor nombra procurador al *botiguer* Berenguer Besant, ciutadà de Terol, perquè aquest es faça càrrec de la venda d'unes pintures.

En agost de 1451 davant el justícia del ciutat de València, es constitueix que Jaume Mateu i Bartomeu Blasco, ambdós estan condemnats en la cort del justícia. Es proposa que per la part del pintor, deutor de 15 lliures, i per la part del dit Bartomeu, per forma que li demana, siga complit aquest compromís per ambdues parts. En setembre Jaume Mateu està documentat al testament del pintor Gonçal Sarrià, àlies Peris, pel deute que té aquest amb ell, per la qual cosa li deixa 100 sous.

La següent referència documental, en gener de 1452, déu ser de les últimes, doncs es té notícia, segons alguns historiadors, que la data de la seua mort va ser a l'any en curs. Al dit mes se li esmenta per una qüestió de deute de 30 florins d'or, els quals va cobrar mitjançant el *mercader* Pere Çacruella, els quals li eren deguts per Arnau Pelegrí, *mercader* de Lleida. Per últim, en novembre se sap amb certesa que ja era difunt. Al dit mes es redacta la cancel·lació del deute entre el pintor Joan Vilar i Jaume Mateu per mans dels curadors de l'herència d'aquest.

Fins i tot, a l'any 1453 al pintor se li esmenta per la orde, per part del Consell de València, de pagar a un *traginer* per portar una taula, en la qual estava la figura de sant Martí, que era a casa de Jaume Mateu a la del pintor Jaume Fillol.

Veritablement Jaume Mateu ha sigut, durant molts anys, un desconegut com a pintor, doncs es comptava amb poca informació, però les noves troballes de documentació han fet possible revalorar la seua professionalitat, la qual està marcada, principalment, per encàrrecs de peces artesanals importants i per la comanda, en menor número, de retaules, per la qual cosa avui és presenta com a continuador i difusor del gòtic Internacional, aquest iniciat pel seu oncle, Pere Nicolau junt al no menys important Marçal de Sas, encara que és una crítica bastant discutida, doncs alguns historiadors no es posem d'acord en l'atribució dels retaules, ja que en el cas d'algun que altre es dóna com a obra realitzada conjuntament amb pintors contemporanis a ell, com Antoni i Gonçal Peris.

MATIES, Joan (1417, València)

Pintor.

Al protocol del *notari* Andreu Gasull es redacta, a l'any de 1417, la procuració donada per Andreu Sanou, *imaginaire* de València a Joan Maties i Francesc Oliva, pintors, entre altres. Foren testimonis els també pintors Sanç Villalba i Berenguer Çaplana. Document que ens confirma la relació entre pintors i imaginaires, no sols en assumptes professionals, sinó també d'índole particular.

“Andreas Çanou, ymaginarius Valencie, fecit procuratores suos Iohannem Maties et Franciscus Oliva, pictores, Barthomeus absentes afirman dicti parte cum Petro Perug Barthomeus, barbitunsore et Iohanne lo ferrer et cum quibusvis aliis promisit et cetera iuravit et cetera.

Testes Sancius Vilalba et Berengarius Çaplana, pictores Valencie.”⁹⁷³

⁹⁷³ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4.393. Cerveró, 1971, p. 29; Mocholí, 2009, p. 543.

MAYOL, Pere (1352, Mallorca)⁹⁷⁴

Pintor.

Encara que els següents documents corresponen a pintors que treballaren a Mallorca i altres poblacions de l'illa, pel seu contingut i, fins i tot, perquè el document de l'any 1352 dona notícia d'un pintor de Castell de Nules,⁹⁷⁵ s'ha cregut convenient donar-los a conèixer en aquest treball d'investigació.

Al mes de maig de l'any 1345, s'escriptura la carta reial del rei Pere, mostrant interès en obtenir informació de l'homicidi del que foren inculpats els fills de Martí Mayol, pintor, ciutadà de Palma de Mallorca, Bernat i Pere Mayol. Dos anys després, el 1347, el monarca els concedí l'indult per estat acusats de la mort del *notari* Berenguer Franquet.

Finalment està el document que havien comentat al principi, sobre un pintor del Castell de Nules. És el contracte d'aprenentatge de l'any 1352, atorgat per Pere Mayol, natural del Castell de Nules, de la diòcesis de Tortosa i fill del difunt Pere Mayol, pel que s'aferma amb el pintor Martí Mayol, per temps de quatre anys, amb la finalitat d'aprendre dit ofici.

“Pridie idus septembris anno predicto MCCCL secundo.

Sit omnibus notum quod ego, Petrus Mayolli, filius Petri Mayolli, quondam, oriundus Castrì de Nulles, diòcesis Dertuse, sciensque me esse maiorem XVII annorum minoremque XXV, et nullum habere curatorem nec habere velle, mitto et afirmo me et stare et stare promitto vobiscum, Martino Mayolli, seniore, pictore, hinc ad IIII annos proxime venturos causa adiscendi a vobis vestrum officium pictorie, et alias deserviendi vobis in omnibus vestris preceptis licitis et honestis, die noctuque, pro posse vestrum comodum procurando et incomodum evitando. Promittentes quod infra dictum [tempus] a vobis nec servitio vestro non recedam nec aliquod dapnum, furamen vel alio modo vobis defferam, quod si facero possitis me ubique capere seu capi facere et in vestro posse reducere et tornare, et emendare vobis omne dampnum per me vobis datum et illatum, necnon restituam vobis omnes dies quibus a vobis absens fuero racione fuge vel infirmitatis aut alias culpa mei. Et pro hiis complendis obligo vobis et vestris omnia bona mea habita et habenda ubique. Vos vero teneamini michi providere in omnibus meis necessariis, et colere me sanum et egrum ad consuetudinem Maioricarum. Ego vero, Bernardus Villamaiori, predictis assentiens et precibus et amore dicti Petri Mayolli, vobis, dicto Martino, fideiusorem constituens, promitto vobis de predictis teneri simul cum dicto Petro et sine ipso principaliter et in solidum, renuncians lege et franquies Maioricarum de principali prius conveniendo. Ad hec ego dictus Martinus Mayolli, predictis assentiens et te dictum Petrum in meum nuntium recipiens, promitto dictum meum officium te docere et cetera, predicta attendere et complere et in aliquo non contravenire sub obligatione meorum meorum. Actum et cetera.

Testes, A. de Cassiano, presbiter, Iohannes Cabrulli et Gabriel Poncii.”⁹⁷⁶

⁹⁷⁴Tots els documents d'aquest pintor han sigut exhumats en l'arxiu de la Catedral, el Diocesà i l'Històric a la ciutat de Mallorca.

⁹⁷⁵ La població de l'antic castell islàmic de Vilavella es trasllada al pla a principis del segle XIV, formant la ciutat del castell de Nules. Actualment Nules (Castelló de la Plana).

⁹⁷⁶ AHM. *Protocol de Nicolau Cases*.

Llompert, 1980, pp. 46 i 47, doc. 52 (l'autor recull la notícia de E. Aguiló, Notes, núm. 2, BSAL, 118, (1905-1907), pp. 5-6); Mocholí, 2009, pp. 501 i 502.

MERCER, Antoni (1417-1440, València)

Pintor.

Obra: imatge del diable, teginat de la Casa de la Ciutat de València i costals del retaule de la seu de València.

D'Antoni Mercer es té la primera referència documental pels treballs de pintar un diable en les taules dels evangelis de la cort de la vila (Vila-real). La quantitat que se li paga és d'1 sou.

De nou entre 1419-1444 apareix documentat al llibre de la Clavaria Comuna, per les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Sala del Consell de la Casa de la Ciutat de València. Els pintors consignats en els seus llocs respectius són Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

A l'any 1436, de nou hi ha notícia del pintor pel treball al portal de Torrent. A més del dit pintor, participaren en dita tasca Robert Sarrià i Antoni Campos, ambdós pintors.

Quatre anys després, el 1440, es documenta el treball a los costals del retaule de la seu de València, en el que també participaren altres pintors com Jordi Monfort, Joan Peris, Robert Sarrià i Antoni Campos.

“Divendres a XXII de juny, per los senyors de Capítol fon provehit que feren pintar los costats del retaule major ço es colzar de fulla de stany e porprar en tal manera com les polseres del retaule. En XII de juliol començaren a pintar la dita fulla Joan Peres, Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos e Robert Sarria.”⁹⁷⁷

MESTRE, Lluís (1407, València)

II·luminador.

Malauradament d'aquest il·luminador només hi ha, fins ara, una única notícia, però, al menys, tenim referència, encara que no és com a professional, sinó com a marmessor del testament de Vicent Manuel, difunt, manifestant al document el desig de cobrar certa quantitat deguda al difunt, per Caterina, mare de Manel de Tous.

MICÓ,⁹⁷⁸ Antoni (1470-1482, València)

Pintor.

D'Antoni Micó es té notícies per les investigacions fetes per González Martí a l'arxiu de la catedral de València. Nosaltres hem comprovat les cites del dit autor i s'ha pogut esbrinar molt més del pintor que ens ocupa, que treballà en les obres de la catedral de València entre els anys 1470-1482, per la qual cosa va rebre diversos pagaments.⁹⁷⁹

⁹⁷⁷ ACV. *Llibre d'obres*, any 1440, f. 24.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 167, nota 1 i 538; Mocholí, 2009, p. 541.

⁹⁷⁸ També *Mignó*.

⁹⁷⁹ ACV. *Llibre de Fàbrica d'obra* de 1470-71, lligall 1.483, f. 13v.

ACV. *Llibre de Fàbrica d'obra* de 1481-82, lligall 1.484, f. 28.

ACV. *Llibre 2*, f. 24v.

ACV. *Llibre 3*, lligall 1.484, f. 28.

ACV. *Llibre 5*, lligall 1.484, ff. 14, 15 i 16.

ACV. *Llibre de Comptes d'obra* de 1482-83, lligall 1.484, f. 16.

AMDA. *Manuscrit de González Martí*.

Mocholí, 2009, p. 546.

MÍNGUEZ, Domènec (1393, València)⁹⁸⁰

Pintor, veí de Xàtiva.

Domènec Mínguez, ciutadà de Xàtiva, actua, l'any 1393, com a testimoni en una època. Aquesta va ser atorgada per Francesc Pons de Fenollet, ciutadà de dita ciutat, a Pere Carbonell, col·lector de les rendes del Marqués de Villena, al comtat de Dènia, aquelles dels cristians per l'assignació anual concedida pel marqués.

“(…).

Testes huius rei sunt, Dominicus Mínguez, depictor et Bernardus Ferrerius, vicini Xative.”⁹⁸¹

MIQUEL, Bernat (1332-1337, València)

Pintor.

En la primera notícia de Bernat Miquel, a l'any 1332, està registrat com a testimoni en la venda d'una casa i un corral, prop de l'hospital de Sant Guillem de València.

En una segona, aquesta de l'any 1337, es registra, als llibres del justícia civil de València, una procuració atorgada pel ciutadà Domènec Peris a favor del pintor.⁹⁸²

Cap document de Bernat Miquel ens confirma que siga família de Joan Miquel (1411-1424) i Pere Miquel (1409-1427).

MIQUEL, Joan (1411-1424, València)

Pintor.

De Joan Miquel tenim un primer document de 1411, pel deute que té amb el *flequer* Francesc Massa, de 26 sous restants de preu de pa que li compra per a la seua boda.

En febrer de 1413, el *seller (baster)* Jaume Ferrís fa cessió Joan Miquel d'11 florins contra el també pintor Domènec del Port, dels 30 que li deu.

Onze anys després, a l'any 1424, en agost Joan Miquel apareix actuant com a testimoni en la procuració atorgada per Teresa, vídua del pintor Domènec del Port, a favor del seu fill Jaume del Port, també pintor.

“Teresia, uxor Dominici del Porto, pictoris, (...).

Testes, Petrus d'Osca et Iohannes Miquel, pictores Valencie.”⁹⁸³

Els documents de Joan Miquel no confirmen que siga família de Bernat Miquel (1332-1337) i Pere Miquel (1409-1427).

MIQUEL, Pere (1409-1427, València, Barcelona, Mallorca)

Pintor “patinorum”.

Al protocol del *notari* Joan Ferrer, de l'any 1409, s'escriptura que el ciutadà de València Bernat Castell nomena com a procurador seu i del fill, Miquel Castell, al pintor Pere Miquel.

⁹⁸⁰ En l'any 1404 apareix documentat un altre Domènec Mínguez, però d'ofici *fuster*, el qual aferma al seu fill, Lluís Mínguez amb el pintor Guillem Escoda. Desconeguem si es tracta de la mateixa persona.

⁹⁸¹ ARV. *Pergamí de la Batlia*, caixa 5^a.

Cerveró, 1956, p. 105, doc. 31; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 361, doc. 631; Mocholí, 2009, p. 547.

⁹⁸² ARV. *Justícia Civil*, núm. 54, mà 2.

Cerveró, 1960, p. 242; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 80, doc. 157; Mocholí, 2009, p. 548.

⁹⁸³ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466.

Tolosa, 2003, p. 589, doc. 189; Mocholí, 2009, p. 549; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 683, doc. 1230.

“Eadem die lune, XV^a apriles anno predicto M^oCCCC^o nono.
Nos, Bernardus Castell, civis Valentie, nominem meo proprio et tanquam peocator
Miquaelis Castell, filii mei, Petri Michaelis, pictoris, habens (...).
Testes predicte.”⁹⁸⁴

Tretze anys després, el 1422, el pintor Pere Miquel queda registrat al llibre notarial, per la seua actuació com a testimoni en un procés.

Al mes de març del següent any, el 1423, es féu reconeixement de document públic, atorgat per la cort de la Batlia del Regne de València, al pintor per la venda d'un serraí captiu.

“Semblant carta de venda ab apoca del preu fon feta per lo dit noble mossèn Francesch de Bellvis, a n Pere Miquel, pintor de València, present als deus, de un moro catiu de aquell appellat Ali Benhuzmen.”⁹⁸⁵

En l'any esmentant, el 1423, al mes de maig, *mossèn* Francesc de Bellvis atorga àpoca a Pere Miquel, pel serraí Ali Benhuzmen, que li va vendre al mes de març. En setembre de d'any en curs, Pere Miquel actua com a testimoni en una àpoca.

En setembre actua com a testimoni d'un document d'àpoca signada per Joan Garcia, *draper*, a Antoni Franc, *mercader*, per dotze alnes de drap negre.

A l'any 1425, en abril s'escriptura la procuració atorgada per Pere Miquel, pintor “patinorum”- tal com l'original- de València, en la qual s'anomena a Joan Corti, pintor “patinorum” de Mallorca.

“Noverint universi quod ego Petrus Micaelis, pictor patinorum, olim civis Barchinone pro nunc vero civis Valencie, ex certa scientia constituo et ordino vos, Iohannem Cortit, pictatorem patinorum, civem Maioricorum, presentem, procuratorem meum certum et spetialem, videlicet ad petendum, exigendum, recipiendum et habendum pro meo et nomine meo omnes et singulas pecunie quantitates quas mihi debunter seu debebuntur [...].

Actum est hoc in civitate Maioricarum, die sexta de aprilis, anno a Nativitate Domini MCCC vicesimo quinto. Signum mei, Petri Michaelis predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt: Paulus de Salelles, mercator, civis Terrachone, et Jacobus artal, pelliparius, civis Maioricarum.”⁹⁸⁶

Per últim tenim, a l'any 1427, documentat un debitori en el que Pere Miquel actua com a testimoni.

Les referències documentals de Pere Miquel no confirmen que siga família de Bernat Miquel (1332-1337) i Joan Miquel (1411-1424).

MIR, Antoni (1420, València)

Pintor.

Al mes de febrer de 1420, hi ha notícia d'aquest pintor pel seu testimoni, junt amb el també pintor Miquel Crespi, en un carregament de violari i una àpoca dels també pintors Miquel Galindo, Bernat Cases, les seues dones respectives i altres ciutadans.

⁹⁸⁴ APPV. *Protocol de Joan Ferrer*, núm. 25.996.

Cerveró 1966, p. 23; Mocholí, 2009, p. 550; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 213, doc. 426.

⁹⁸⁵ ARV. *Batlia*, B-193.

Cerveró, 1960, pp. 242 i 243; Mocholí, 2009, p. 550.

⁹⁸⁶ AHMPB. *Antoni Vinyes*, lligall núm. 1, llibre anys 1424-29, s.f.

Llompert, 1977-80, p. 139, doc. 239; Mocholí, 2009, p. 551.

(MIR) MUR,⁹⁸⁷ Ramon de (1400, València)

Pintor.

Obra: retaules.

D'aquest pintor, documentat a Catalunya, res més tenim de la seua estada a València, que el seu testimoni en un document dels pintors Marçal de Sas i Pere Nicolau, per la qual cosa creiem que estaria treballant a l'obrador dels dits pintors i, segurament, com a pintor ja format.

“Petrus Nicolau, pictor, civis Valencie, confessus fuit domino Bernardo de Remolins, rector ecclesie de Benigànim, presenti, et suis quod dedit sue omnimode voluntati omnes illas quinquaginta libras regalium Valencie proquorum precio ipse et magister Marçalis de Sas promisserunt depingere et ipse Petrus depinxit penitus et perfecti retrotabulum sancte Agathe sedis Valencie, in illo videlicet beneficio quod idem Bernardus instituit in sede predicta.”⁹⁸⁸

La notícia del document resulta molt interessant, ja que dóna referència del pintor Ramon Mur, relacionant-se amb dos mestres pintors importants, Marçal de Sas i Pere Nicolau, per fer de testimoni en l'època per la qual els susdits pintors havien rebut certa quantitat per la factura del retaule de santa Àgata.

Nosaltres hem recollit un resum de la seua vida artística fora de València: “Poca informació documentada hi ha sobre la vida del pintor Ramon de Mur, que va viure en eles primeres dècades del segle XV. Els seus pares estaven establerts a Tarragona on hi tenien casa i encara hi vivien en 1431, la qual cosa fa suposar que allí es va desenvolupar la infantesa de Ramon, com també l'aprenentatge de les primeres lletres i els coneixements artístics de la pintura, com ajudant o aprenent, en algun taller d'artista possiblement el de Mateu Ortopeda. El pare del pintor també es cridava Ramon de Mur, *fuster*, i la seua mare Elisenda. En alguns moments es cita que el seu fill pintor, Ramon, que residia a Tàrrega i que estava casat amb una tal Ramoneta. En un altre escrit es parla també d'ell com a pintor de Tàrrega i hereu d'en Ramon de Mur. Era, doncs, una família de menestrals residents a Tarragona on cal pensar que hi va tenir el primer taller i que, per circumstàncies que no sabem, molt aviat fixa la seua residència a Tàrrega; allí va discórrer la seua vida i va fer la major part de la seua obra. Si bé s'ha dit que no tenia taller fixat en un sols lloc, doncs també el 1432 és citat com a pintor de la vila de Montblanc, sembla que fou per treballar en los retaules de Vinaixa.

De la seua relació amb el poble de Guimerà poca cosa sabem. No es coneix el contracte del retaule i només comptem amb dades de recollides d'almoines, censos, servituds, entre 1402 i 1412, per ajudar a pagar-lo. Es pot afirmar que la darrera obra que li és encomanada és el retaule dels sants Joans, de l'altar major de l'església de Vinaixa i els capítols foren signats el 9 d'abril de 1432. Tot i això, per raons desconegudes, el pintor no degué complir els terminis contractats, i així, el mes de juliol de 1434, tornava a signar un nou comprimis. La darrera data del 22 de juliol de 1435, mostra que Ramon de Mur signava un rebut per l'obra del retaule de Vinaixa. Però un fet poc conegut o una possible malaltia, va fer que l'obra de Vinaixa, en el cas que l'haguera començat Ramon de Mur, fos acabada per Bernat Martorell, això ha donat peu a nominar i identificar equivocadament el Mestre de Sant Jordi amb Ramon de Mur. La data de 1435 o 1436 és la més confrontada con la de la seua mort.”⁹⁸⁹

⁹⁸⁷ També *Mir*, per la pronunciació.

⁹⁸⁸ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.669.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 238; 1914, p. 37; 1928, p. 61; 1930, p. 61; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, p. 490, doc. 950; Mocholi, 2009, p. 552.

⁹⁸⁹ Informació obtinguda per la pàgina web Guimera info.

MIRALLES, Francesc (1412-1434, València)

Pintor.

Obra: tapins.

Les notícies del pintor Francesc Miralles s'inicien a l'any 1412, amb un document registrat al llibre del justícia dels CCC sous. En aquest es redacta la condemna efectuada al pintor de tapins Joan Arcís, pel deute que té amb aquell per certs treballs.

“En Jhoan Arcís, pintor de tapins, qui stà prop la casa de Micer Johan d'Abella, *ex confesione* fon condepnat, en donar e pagar, a n Francesch de Miralles, pintor, present, XVI sols, III diners, los quals li deu de fahenes, dins X dies sots pena del quart. *Posthec die veneris, XXIX^a iuli dicti anni*, [foren remoguts] per via de compensació líquida de la dessús dita quantitat IIII sous, III diners per una capceta d'algàlia que dit n'Arcís demanà al dit en Francesch Mirallaes en [...] que [...]. *Die [...]* *augusti dicti anni* fon fey reeclam de la dita quantitat”⁹⁹⁰

Entre el darrer document i el següent hi ha una mancança de referències documentals. El document que de nou dóna notícia està datat al 1429. Queda registrat que el dit pintor, habitant a la Tapineria, contrau obligació davant el justícia dels CCC sous per la qual ha de donar a Joan Lansano, *majoral* de la confraria dels *Pelleters*, 17 sous i 14 diners.

Dos anys després, el 1431, Francesc Miralles i la seua muller Francesca, transigeixen en cert plet sobre una casa a València. Finalment, el 1434, signa època de 12 florins i 2 sous, per la venda d'una cortina blava.

(...) *ratione unius cortinage blau celesti pla quod dictum Franciscus vendidit.*”⁹⁹¹

MIRAVALLS,⁹⁹² Joan (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Entre els anys 1431-1439, al llibre d'obres de la catedral de València, es registra la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major.

El pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda per part del Capítol de la seu valentina, de pintar-la. A la dita capella s'haurien de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Amb Alcanyís, varen col·laborar els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma, Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.

⁹⁹⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm 34, mà 8.

Cerveró, 1963, p. 72 (aquest autor dóna data del 26 de juliol); Mocholí, 2009, p. 553; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 288, doc. 576.

⁹⁹¹ ARV. *Protocol de Joan de Campos*, núm. 422.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 44; 1930, p. 106; Mocholí, 2009, p. 553.

⁹⁹² També *Maravalls*.

MIRÓ, Bernat (1415, València)

Mestre brodador.

Obra: capa historiada.

A Bernat Miró se li encarrega, segons contracte de 1415, la confecció d'una capa historiada per a un *sagristà*.

“Lo contracte de fer una capa istoriada per en Bernat Miró a obs del senyor sacristà.

Primerament, lo dit Mestre farà huna fresadura d'or historiada de les històries que lo dit sacristà divisarà, ab son caperó detrás, ben obrada de bono r e de belles sedes e bones, e complia la larguea segons la capa, e d'ample de hun palm d'alna.

Ítem, que faça deèset àngels, cascú de sa continença, tots brodats los camís de fill d'or e aombrats segons pertany ab seda groga. E que sien ab núvols de fil d'argent segons la manera del capell de sent Jachme, qui és en lo drap vell de l'altar major. E que haja de larch lo cors de cascun àngel ab lo núvol I palm, e cascun àngel tinga un *aprobii de Passioni Domini*.

[*Al marge*] Los cabells de ses colós de sedes i diademas.

Ítem, hun brota ab huna rosa blanca de seda alçades de punta ab VI fulles verts perfilat d'aur, tres de quada part del brot. E que'n sia posat hun brot en los espays que romandran entre àngel i àngel.

Ítem, entorn de les faldes de la capa serà feyta huna sarment ab fulles e flors de les colors que mils hi campejaran, emperó que tot serà perfilat d'or.

Ítem, sobre totes aquestes coses, si seran fetes axí com se pertanyerà, volen les parts star a dir de mossèn Francesch Daries e de moceen Piquer.

Ítem, lo dit mestre acabarà la dita capa pert tot febrer, venint pena de XXX florins.

E tot açò per preu de CCXXXX florins, pagadós per terços de preu i temps, tantost ara C florins per comprar or e sedes.⁹⁹³

MIRÓ, Jaume (1394-1440, València)

Pintor.

Obra: entremesos del Corpus de Gandia.

El primer document del pintor Jaume Miró és de l'any 1394. En aquest la ciutadana Dolça, muller de Pere Sant-Feliu, *escrivà*, veí de València, amb consentiment d'aquest, nombra procuradors al seu espòs i al dit pintor, actuant com a testimoni en la procuració el pintor Antoni Matabous.

La següent notícia de l'any 1398, és l'època atorgada per Guillem Sabet, *pescador*, a Jaume Miró, i Francesca, filla de dit Guillem i *serventa* de dit Jaume, en la qual reconeixen haver rebut de Pere d'Alós, *mercader*, ciutadà de València, certa quantitat pels servicis de dita Francesca. Actua com a testimoni el pintor Miquel Gil.

Les referències documentals que hi ha a continuació del pintor, estan datades al segle XV. La primera és de 1402. Aquesta al·ludeix que fa procuració a favor del *convers* Joan d'Arenós.

En desembre de 1405, actua com a testimoni en un nomenament de procurador.

Fins dotze anys després no es té notícies d'aquest pintor. En novembre de 1417 Pere Círrera aporta el seu testimoni en un plet que mena davant la Cort Civil de València.

A l'any 1418, per la que se sap que, als llibres del justícia civil de València, es menciona que el dit pintor viu al carrer Major del convent de Sant Francesc.

Cap referència es té fins sis anys després, el 1424, en febrer es redacta una liquidació de deutes. En aquest document Jaume Miró apareix com a testimoni. Al mes de desembre del

⁹⁹³ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.677, full solt. Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 357, doc. 695.

susdit any, el 1424, hi ha una curiosa notícia del pintor. El *batle general* de València atorga llicència a diverses persones, entre les quals està Jaume Miró, per a poder buscar tresors.

Al següent any, en setembre de 1425, actua com a testimoni de la venda d'uns censos que foren d'Eduard Guillem Escrivà, a Valença, vídua de Llorenç Martí, habitant de la vila de Cocentaina. Al mes de desembre, Jaume Miró està documentat en una llicència concedida pel *batle* del Regne de València, a varies persones, per a buscar tresors.

Al mes d'abril de l'any 1429, Jaume Miró va ser testimoni al document del pintor Pere Aravot, pel que reconeix que Antoni Roca, *mercader, sotsobrer* de Murs i Valls de València li havia donat al susdit Pere 25 sous, per la reparació del retaule de Santa Maria del portal del Mar.

“(…).

Testes inde fuerunt Iacobus Miró, pictor et Petrus Solsona, notarius cives Valencie.”⁹⁹⁴

Per últim, Jaume Miró està documentat al 1440, pel requeriment posat per ell en presència del justícia de Gandia, que condemna a Martí Sánchez, veí de dita vila, a pagar al pintor 32 sous i 6 diners, els quals li restaven cobrar pels treballs per ell efectuats en les entremesos de la processó del Corpus de Gandia.

“Die veneris XII augusti.

Per l'onrat n'Anthoni de Gallach, lachtinent de l'honorable en Berthomeu Marti, justícia de la vila de Gandia instant y requirent en Jacme Miró, pintor de la ciutat de Valencia, fon condempnat en Marti Sanxez, vehí de la vila de Gandia, en donar e pagar al dit en Jacme Miro, XXXII solidos, VI diners, restants de salari de pintar los entrameses de la festa de *Corpore Christis* prop passada com lo dit en Martí, hagues càrech de la reparació dels dits entrameses per cert preu, *ex confessione* dins X dies primervinents tamen sots pena del quart. *Die lune, XXVI mensis septembris dicti anni presens, condempnatio de voluntate dicti Jacobi Miro, fuit cancellata cum fuisset contenti a dicto Martino Sanxez.*”⁹⁹⁵

No hi ha cap document que el relacione familiarment amb el brodador Bernat Miró (1415) i el també pintor Pere Miró (1432).

MIRÓ, Pere (1432, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

A l'any 1432, el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. Calia representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el col·legi apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Junt amb Alcanyís col·laboraren els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma (Sacoma), Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, mosso del mestre Alcanyís.⁹⁹⁶

⁹⁹⁴ AMV. *Llibre Fàbrica de Murs e Valls*, núm. 1-1-1, f. 25.

Mocholí, 2009, p. 556.

⁹⁹⁵ AM de Gandia. *Manual d'actes de la Cort del Justícia de Gandia*, any 1440.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 38; 1930, p. 100; Mocholí, 2009, p. 556.

⁹⁹⁶ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, anys 1431-1439, ff. 37 i següents.

MOLINA, Nicolau de (1373-1382, València)

Pintor.

A la ciutat de València, el 1373, el justícia dels CCC sous condemna a pagar al pintor Nicolau de Molina, 8 sous i 8 diners que li devia al *notari* Joan Claramunt.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXX^oIII^o, die sabbati VIII° octobris.

En Nicolau de Molina, pintor e vehín de València, per confessió sua pròpia fon condepnat sots pena del quart per l'onrat en Bernat Maresme, justícia de la ciutat de València en los fets *civilis* tro en suma de CCC sous, en donar e pagar a·n Johan de Claramunt, notari de la dita ciutat, present, instant e requirient, huit sous, huit diners reals de València, los quals li dix e pagar li promès per n'Anthoni, nebot seu, a X dies etcètera. *Die mercurii nonadecima octobris anno predicto LXX° III°* lo dit en Nicolau mès e deposà en poder de dit justícia los dits huit sous, huit diners e emparà aquells per farina que li fall de un sach que al seu molí tramès a molre. *Die veneris vicesima prima octobris anno predicto LXX° III°* foren liurats los dits VIII sous, VIII diners al dit Johan de Claramunt, qui present era, ab fermaça de dret que li feu a la dita empara en Johan Jolià, vehín de València, present, e per aquell si e tots aquell si sos béns obligats.”⁹⁹⁷

A l'any 1382, entre el dies 4 i 11 de juliol, es féu l'encant públic dels béns del difunt en Bartomeu Gil, *paraire*, en el que compraren, entre d'altres persones, els pintors Nicolau de Molina i Domènec de la Rambla. En aquest document es detalla una relació d'objectes de l'art de la pintura i altres arts:

“Ítem, fon venut hun scut francès amb algunes pintures a·n Nicholau de Molina, pintor, per V sous, VIII diners. (...)

Ítem, fon venut hun altre scut francès ab senyal del dit difunt a·n Nicholau de Molina, pintor, per IIII sous, II diners. (...)

Ítem, fon venut hun comter scrit en pregami a·n Nicholau de Molina, pintor, per II sous, I diner.”⁹⁹⁸

MONFORT, Jordi (1440, València)

Pintor.

Obra: costals del retaule major de la Seu de València.

Al llibre d'obres de la seu de València de l'any 1440, queda registrat que els pintors Jordi Monfort, Joan Peris, Robert Sarrià, Antoni Mercer i Antoni Campos, pinten els costals del retaule major de la seu valentina.

“Divendres a XXII de juny, per los senyors de Capitol fon provehit que feren pintar los costats del retaule major ço es colrar de fulla de stany e porprar en tal manera com les polseres del retaule (...). En XII de joliol començaren a pintar la dita fulla Joan Peres, Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos e Robert Sarrià.”⁹⁹⁹

Sanchis i Sivera, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117, 118, 119, 120 i 121; Mocholí, 2009, p. 557.

⁹⁹⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condemnacions i Obligacions*, núm. 6, mà 2.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 226, doc. 350; Mocholí, 2009, p. 558.

⁹⁹⁸ ARV. *Protocol de Miquel Martorell*, núm. 2.817.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 7 (aquest autor només dona referència del pintor Nicolau Molina, sense especificar ni el mes ni el dia del document); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 251 i 252, doc. 405; Mocholí, 2009, p. 558.

⁹⁹⁹ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1440, f. 24.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 167, nota 1 i 538; 1912 (4), p. 452; 1930, p. 128; 1930-31, p. 4; Mocholí, 2009, p. 559.

MONTFORT, Gabriel de (1419-1422, València)

Pintor.

En febrer de 1419 està el document de presentació de diversos albarans i documents feta pel pintor Bernat Çalom, arran d'una sentència arbitral emesa pel pintor que ens ocupa, Ferran Peris i Pere Alamany, també pintors i el *fuster* Joan Berat, per raó de desavinences esdevingudes en la companyia de fusta feta pel dit Bernat, Pere Carbonell, *mercader* convers, el pintor Jaume Estopinyà i el seu germà Simó Estopinyà.

Tres anys després, en juny de 1422 actua, junt amb el també pintor Vicent Valls, com a testimoni en una procuració.

MONPAHÓ (1429, València)

Mestre fuster.

El *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València va atorgar pagament a diversos mestres fusters per acabar l'escala de fusta i en un retaule de fusta del portal del Tints de la ciutat de València.

Aquest darrer treball va ser efectuat per Monpahó, mestre fuster, pel que va rebre certa quantitat.

“Al portal del Tints per acabar la scala de fusta lavoraren los següents:

Mestres fusters:

Francesc Blasco..... IIII sous

Francesc Rubert..... IIII sous

Bernat Climent..... IIII sous

Salvador Vinyals..... IIII sous

Antoni Pere..... IIII sous

Paguí a·n Monpahó per los marquavins per al retaule de fusta que son CCCII sous,VI.”¹⁰⁰⁰

MONT, Bernat (1411, València)

Brodador.

Important document referit aquest brodador, Bernat Mont, doncs aquell al·ludeix a una època per ell signada de 40 florins, per la factura d'un pal·li amb imatges per a l'altar major de Santa Maria de la seu de València, a més d'altres 200 florins que havia rebut.

“Eadem die mercurii, XIII^a ianuarii anni predicti MⁱCCCCⁱ undecim.

Sit omnibus notum quod ego, Bernardus Mont, brodator, civi Valentie, scienter confiteor vobis, honorabilis viro domino Iacobo Borraciim canonico ac thesaurio sedis Valentie, (...) ducentos florenis auri comunes de Aragonie qui michi promissi firmitir et eos hubiu integre pro brodando et faciendo quoddam notabili pallium iam ymaginibus pro altari maiori Beate Marie sedis predictae, (...).

Teste inde sunt honorabilis vir dominus Petrus Guitardi, precentor, et discretus Guillelmus Castelló, prebister beneficiatus in sede Valentie.”¹⁰⁰¹

¹⁰⁰⁰ AMV. *Fàbrica de Murs e Valls*, l·l-1 mà 3^a, f. 49v i mà 4^a f. 1.

Tolosa, 2003, Op. Cit. *Fuentes de información...*

¹⁰⁰¹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.675.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 256, doc. 494.

MONTFLORIT,¹⁰⁰² Domènec de (1317-1321, València)

Pintor.

Dos documents, dels anys 1317 i 1321, és el bagatge documental de Domènec de Montflorit. Al primer, el dit pintor, dona l'assentiment quan van comparèixer Arnau d'Arenys, *sastre*, veí de València, d'una part i la seua muller, Gueralda, filla del pintor, per raó d'una fraternitat que va constituir dit matrimoni.

“VIIIº idus septembris. In Dei nomine et eius gratia. Noverint universi quod nos, Arnaldus d'Areyns, sartor, vicinus Valencie, ex una parte, e Gueralda, filia Dominici de Monte Florito, pictoris et vicini eiusdem, ex altera, tamen ego, dicta Gueralda, de assensu et firmamento dicti patri mei, presens et firmantis, modo tempore nupciarum nostrarum facimus seu contrahimus inter nos fraternitatem seu germaniam inter nos firmiter tenendam et observadam diebus omnibus vite nostre super omnibus bonis nostris [...]. Sig-[*signe notarial*]- num Luppi de Apraria, notarii publici Valencie.”¹⁰⁰³

Al següent, aquest de l'any 1321, Domènec de Montflorit, declara en un procés, efectuat davant el justícia civil de València, en el que testifica no saber més del qui li pregunta.¹⁰⁰⁴

MONTPAÓ, Domènec (1406, València)

Piquer.

En desembre de 1406, hi ha una referència documental molt interessant. Aquest al·ludeix als capítols signats entre Antoni Centelles, veí de Vilafranca i Domènec Montpaó, *piquer*, veí de Portell, per la construcció d'una capella en l'església de Vilafranca, per preu de 151 florins, encarregada pel difunt Berenguer Centelles, pare del dit Antoni, en el seu testament.¹⁰⁰⁵

MONTON, Andreu (1419-1444, València)

Pintor.

Obra: cassetonat o teginat de la Casa de la Ciutat de València.

Entre els anys 1419-1444 quedaren registrades, als llibres de la Clavaria Comuna de València, les despeses varies ocasionades per la confecció del cassetonat de la Casa de la ciutat de València; els pintors consignats en els seus llocs respectius són: Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.¹⁰⁰⁶

MORA, Gonçal de (1335/1336-1338, València)

Pintor.

Obra: pavesos, escuts i altres objectes.

En juny de 1335 s'efectua el compromís entre Gonçal de Mora, veí de València, i el *síndic* de la universitat de Betxí (Castelló), Domènec Pérez de Vilell, per la confecció de

¹⁰⁰² A l'original *Monte-florito*.

¹⁰⁰³ ARV. *Justícia Civil*, núm 31.

Cerveró, 1960, p. 243; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 46, doc. 54; Mocholí, 2009, p. 560.

¹⁰⁰⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 1, mà 6.

Cerveró, 1960, p. 243; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 54, doc. 81; Mocholí, 2009, p. 560.

¹⁰⁰⁵ AHNM. *Protocol d'Antoni Esquerdo*, núm. 82 (document aportat per Vicent Royo).

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 143-144, doc. 284.

¹⁰⁰⁶ AMV. *Clavaria Comuna*, anys 1419-1444.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 5; 1930, p. 67; Mocholí, 2009, p. 561.

seixanta pavesos de cuir, pintats amb les armes de l'Orde de Calatrava, pel preu de 375 sous.

“Idus iunii. Gondiçalbus de Mora, pictor, vicinus Valencie, ciencia per me et meos promitto et per firma et solemne ac legali stipulatione vobis, Dominico Pérez de Villel, sindici universitatis de Bexiç [...], per sexaginta *pavesos* factis et incuyratos *de paratge*, et pictos de signo ordinis Calatrave, et perfectos ex toto, vos teneami dare michi pro meo salario trescentos septuaginta quinque solidos regalium Valencie.”¹⁰⁰⁷

Al següent any, en febrer de 1336, queda registrat el compromís efectuat entre el pintor i Pere Navarro de Villalba, procurador del Consell de la vila de Terol, per a la confecció de cinquanta pavesos de cuir, pintats amb les armes de Terol, pel preu de 400 sous:

“Nonas febroarii, die lune, Gondiçalbus de Mora, pictor et vicinus Valencie,(...).

(...) quinquaginta *paveschs* bonos et pulcros, et bene factos et in incuyratos *de paratges* et pictos cum signo ville Turolii predictae. (...) pro omnibus quadrigintos solidos regalium Valencie (...).

Testes, Paschasius de la Illa et Petrus Espital, civis Valencie.”¹⁰⁰⁸

A més d'una sella i una adarga per 88 sous.

“Nona februarii die lune.(...) unam cellam *de armar*, bonam, pulcram e bene factam et perfectam de toto ad equitandum, et unam adargam rotumdum, similiter bonam et bene factam. Vos vero deditis michi pro meo salario, labore, missione et faccione predictorum pro omnibus, octuaginta octo solidos regalium Valencie (...).

Teste ut supra.”¹⁰⁰⁹

En juny de 1336, va rebre una part dels 400 sous que li devien per la confecció dels pavesos destinats a la vila de Terol.

El dia 13 de setembre de l'últim any, el 1336, es redacta el pagament, per part de Jaume Blanch, *batle* de Sollana, pel que el pintor va rebre 9 lliures per la confecció d'un escut i altres objectes per a Raimon de Vilaragut, senyor del dit lloc.

“(...) escutum quos ego feci et operatus fui ad opus dicti venerabilis Raymundi de Vilariacuto, (...).

Ítem, pro duabus pellibus vermellibus cordovani quos a me emistis et habuistis ad opus dicte celle et escuti, dedistis michi (...).”¹⁰¹⁰

Al final del dit any, el 1336, al mes d'octubre, Gonçal de Mora dona 50 sous barcelonesos al pintor Jaume Puig i la seua germana Simona, vídua del també pintor Martí Pérez, els quals confessaren dita entrega.¹⁰¹¹

Per últim està el document de l'any 1338, escripturat al llibre del justícia civil de València, en el que Gonçal de Mora, apareix com a procurador del pintor Martí Pérez.

¹⁰⁰⁷ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.876.

Cerveró, pp. 130 i 131; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 74, doc. 144; Mocholí, 2009, p. 562.

¹⁰⁰⁸ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.876, ff. 375v i 376.

Cerveró, 1963, pp. 130 i 131; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 75, doc. 147; Mocholí, 2009, p. 562.

¹⁰⁰⁹ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.876, f. 376.

Cerveró, 1963, pp. 130 i 131; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 76, doc. 148; Mocholí, 2009, p. 562.

¹⁰¹⁰ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.876.

Sanchis i Sivera, 1913 (2), p. 215; 1914, p. 5; 1928, p. 12; 1930, p. 12; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 79, doc. 153; Mocholí, 2009, p. 563.

¹⁰¹¹ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.876.

Sanchis i Sivera, 1913 (2), p. 215; 1914, p. 5; 1928, p. 12; 1930, p. 12; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 80, doc. 155; Mocholí, 2009, p. 563.

“Comparech devant la presencia del honrat en Vicent Dezgraus, tinent loch del honrat en Romeu Guerau justícia de la ciutat de València en lo civil, en Gonçalbo de Mora, pintor et vehí de la dita ciutat axí com a procurador et conjuncta persona d'en Martin Pérez, pictor, ciutadà d'aquell mateix loch çænrre defunt; E dix et proposa devant aquell que, com lo dit lochtinent de justícia a instància et requisició d'en Bernat Starit, vehí de Burriana, faça vendre et publicament subastar axí com a bens de la dona na Johana, muller que fon del dit en Martin Periz, pintor çænrre defunt. Et per aquell dit En Johan ofer a la Cort, es assaber, lo loguer de unes cases situades et posades en la parròchia de Sent Loreuç, les quals son tengudes sots senyoria del honrat En Ramon de Soler(...) Lo dit en Johan de Vallporcar, aferma que la dita na Johana et na Guillamona, mare d'aquella, muller que fo d'en Simó Despuig (...).”¹⁰¹²

MORELL, Gabriel (València, 1401)

Pintor.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Gabriel Morell, que va rebre una paga pel seu treball.

“46v. Hobraren disapte, a XXVIII de juny, los següens:
(...)Ítem, Gabriel Morel, pintor.....III sous
(...)”¹⁰¹³

MORELL, Guillem (1439, València)

Pintor.

Guillem Morell va fer, el 1439, reconeixement de deute, pel que confessa haver de pagar a Narcís Llop, *paraire*, 12 lliures i 2 sous.¹⁰¹⁴

MORENO, Joan (1396-1448, València)

Pintor i brodador, dibuixant.

Obra: retaules sepultures, armes, escuts, banderes, penons, entremesos, davant altar, cassetonat coberta de la Sala de la Ciutat de València i treballs en un crucifix.

Joan Moreno fins i tot no tenir, en base a la documentació, cap obra de retaule no deixa de ser una figura interessant. Pintor d'objectes i peces artesanals, estigué relacionat, per unes o altres qüestions, amb altres pintors com Jaume Mateu, Bartomeu Avellà, Francesc Vidal, Gonçal Sarrià, i amb il·luminadors com els de la família Crespi, per la qual cosa el creiem que estava ben considerat professionalment.

Tenim una primera notícia del pintor que ens ocupa pel contracte que es redacta, en novembre de 1396, entre Antoni Moreno, ciutadà de València, i el pintor Pere Forner, pel que el fill del dit Antoni, Joan Moreno,¹⁰¹⁵ de no més catorze anys d'edat, faça d'ajudant i deprenge el seu ofici.

¹⁰¹² ARV. *Justícia Civil*, núm. 58, mà 1.

Cerveró, 1960, pp. 243 i 247 (en esta pàgina dona data del 16 de gener); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 81, doc. 159; Mocholí, 2009, p. 563.

¹⁰¹³ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, p. 107; Mocholí, 2009, p. 564.

¹⁰¹⁴ ARV. *Protocol d'Andreu Esteller*, núm. 2.204.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 452; 1914, p. 77; 1930, p. 127; 1930-31, p. 3; Mocholí, 2009, p. 565.

¹⁰¹⁵ Creiem que es tracta del pintor amb el mateix nom Joan Moreno, documentat entre els anys 1396-1448.

Després del darrer document no es té més referència del pintor fins el 1412. Aquesta al·ludeix a l'època que atorga, en la qual reconeix que els marmessors del testament Pere i Joan Pardo de la Casta, *cavallers*, li pagaren la quantitat de 84 florins d'or i 9 sous, pels treballs efectuats en la sepultura del difunt Martí, germà d'aquells. Actuen com a testimonis els pintors Francesc Vidal i Miquel Roïç.

“Die lune, XXXI^a et ultima octobris.

Ego, Iohannes Moreno, pictor, civis civitate Valentie, (...) mihi dare debebitis ratione clipei sive targe, *penó standart* et *cota d'armes*, quos operatus ad opus sepulture dicti defuncti, scilicet, (...).

Testes, Franciscus Vidal, Miquel Roïç, pictores.”¹⁰¹⁶

En gener del següent any, el 1413, apareix documentat als llibres de Clavaria Comuna per cert assumpte. Al mes d'abril, el justícia civil de València condemna a Climent Ros, “*tender*”(botiguer), a pagar 50 florins a Joan Moreno, els quals li eren deguts pel preu d'una bandera i sobrevesta que li compra per la sepultura del noble Francesc Castellà. Finalment, en octubre es redacta una cessió de deute atorgada pel pintor Francesc Vidal a Joan Moreno, per la quantitat de 25 florins d'or, que els eren cedits pel deute que té aquell amb Ramoneta Costa, vídua de Pere Bellví, pels treballs de pintura efectuats en la sepultura del seu marit.

Al primer mes de l'any 1414 de nou està documentat als llibres de la Clavaria Comuna de València. A la fi del dit any, en desembre, està l'època atorgada pel pintor Bartomeu Avellà, per la qual va rebre de la Batlia General del Regne de València 11 florins, els quals li van ser taxats per Joan Moreno i Francesc Ferrer, *moneder*, per la pintura de tres senyals.

El 6 de març de 1415, els pintors Joan Moreno i Vicent Saera taxaren els treballs fets pel també pintor Jaume Mateu, signant aquest una època per guarnir la cadira del rei. Al mes juny del mateix any, el 1415, el clavari de les Pecúnie Comunes de València, atorga Joan Moreno un pagament per la quantitat de 260 florins d'or. L'encàrrec va consistir en reparar i fer de nou alguns entremesos amb motiu de la celebració de l'entrada del rei, la reina, el príncep i la infanta Maria per celebrar les noces d'aquesta.

“De nós *et cetera*, pagats ab ço que bestret havets, ab albarà d'empremta de la sala, a-n Johan Moreno, pintor, ciutadan de la dita ciutat, dohents sexanta florins d'or valents CXXXIII lliures reyals, per los quals ab nosaltres s'és avengut axí per adobar, refer e reparar certs dels entremeses qui serviren a la entrada dels senyors rey e reyna e prínceps, com de nou fer e ordenar altres entremeses extrens dels dessús dits, los quals havien e han servit per a la entrada ara novellament feta en la dita ciutat de la molt alta infanta dona Maria, filla del molt alt il·lustre *quondam* rey de Castella, sposa del dit senyor príncep, per celebrar loable festa de la celebració de les noçes de aquella ab lo dit senyor príncep. E cobrats, *et cetera*.

Datum Valentie, X^a die iunii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXV^o. Manuel Montagut.”¹⁰¹⁷

En agost signa una segona època de 20 florins a l'*administrador* Jaume Celma, organitzador de la festa de l'entrada reial, pels treballs fets a l'entremès esmentat al document de juny. De novembre és el document pel que Miquel Sardurní féu procuració a Joan Moreno.

El 1416, Guillaмона, vídua de Miquel Dos, *mariner*, reconeix, per una època, que el pintor li havia pagat el deute anual carregat sobre tres cafissades de vinya. Aquestes eren

¹⁰¹⁶ APPV. *Protocol de Llorenç Saragossà*, núm. 18.442.

Cerveró, 1963, p. 131; Mocholí, 2009, p. 567; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 296 i 297, doc. 591.

¹⁰¹⁷ AMV. *Clavaria Comuna. Manual d'Albarans*, J- 39, f. 2.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 21; 1930, p. 83; Cerveró, 1963, pp. 131 i 132; Mocholí, 2009, p. 568; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 368, doc. 720.

propietat d'Antoni Moreno, *teixidor de panys* de llana i Beneta, la seua muller, parents de Joan Moreno.

En novembre de 1417 el pintor signa àpoca per un “davantaltar” de pany de li roig púrpura i brodat d'or, que es va facturar per a la capella de Santa Maria de l'hospital d'en Clapers de València, pel preu de 52 sous de moneda de València, quantitat que va ser pagada pel honorable Bernat Joan, *administrador* d'aquella institució.

Al següent any, en juny de 1418 es documenta que Pere Eiximenis, habitant de Gandia, el nomena com a procurador seu. Al mes de desembre actua com a testimoni en l'àpoca signada per Francesc Sopera, *brunater*, a l'hospital de Jesucrist de València, per raó de llençols i flassades que li ha venut.

Entre els anys 1419-1444, quedaren registrades, als llibres de la Clavaria Comuna de València, les despeses varies ocasionades per la confecció del cassetonat de la Casa de la Ciutat de València. Entre els pintors consignats en els seus llocs respectius estaven Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

De gener del darrer any, el 1419, són les dos èpoques que atorga el pintor. En la primera, del dia 9, rebé certa quantitat per la confecció de tres penons amb les armes reials, destinats al castell de Corbera i als campanars de les esglésies de Riola i Polinyà. En la segon, del dia 16, confessa que ha rebut 20 lliures de Francesca, vídua de Jaume Garí, *corredor d'orella*, les quals devia Jaume Ramos, *teixidor de draps de lli*, al susdit pintor del pagament de cert censal carregat sobre una casa.

En desembre de 1421, està documentat l'albarà de la Clavaria Comuna de València, a favor del pintor per la quantitat d'11 lliures, 7 sous i 6 diners, preu del material i del treball de la confecció de penons per a les trompetes de la ciutat. Aquest pagament també queda registrat al llibre de compte de la dita Clavaria.

“[Al marge esquerre] Albarà, en lo qual les dies coses són expresades. Messions necessàries e acostumades.

Ítem, paguí a n Johan Moreno, pintor, XI lliures, VII sous, VI diners, als quals munta lo cost dels penons per aquell del manament dels honorables jurats fets a ops de les trompetes de la ciutat segons qu'és segueix, (...). E ha-n'i albarà dels dits honorables jurats fet a XI de deembre any MCCCCXI: XI lliures, VII sous, VI.”¹⁰¹⁸

Al següent any, el 1422, en febrer compra una casa a la parròquia de Sant Andreu de València. Dita casa es propietat del *sabater* Bernat Guerau i la seua dona Antònia. El preu que s'estipula per la venda és de 800 sous. En abril es documenta l'àpoca atorgada per Joan Moreno, en la qual confessa haver rebut de Joan de Vilarrasa, *cavaller* de València, 16 florins, amb motiu de confeccionar un escut i un penó, destinats a la sepultura del difunt Francesc de Vilarrasa.

Del 1423 hi ha notícia de Joan Moreno per l'àpoca que atorga al mes d'abril. Per aquesta rep 24 florins d'or del curador dels fills i hereus de Pere Daries, *mercader*, per pintar certs ornaments, que serviren en la sepultura del difunt. D'agost es la següent àpoca que signa per 27 florins a Inocenci de Moya, *notari*, marmessor del seu germà difunt Joan de Moya, *canonge* de la seu de València.

Jaume Esteve, *imaginaire*, i Joan Moreno atorgaren, en febrer de l'any 1424, èpoques per les quals reconeixen que Pere Valls, menor de dies, els ha pagat certes quantitats pels treballs efectuats en una creu de pedra destinada a Alcoi. Al mes d'abril del dit any, atorga

¹⁰¹⁸ AMV. *Clavaria Comuna. Llibre de Comptes*, P-5, ff. 65v.-66.
Sanchis i Sivera, 1929, p. 24; 1930, p. 83; Mocholí, 2009, p. 568.

àpoca en la qual reconeix que ha rebut 82 sous del *batle* del Regne de València, per fer certs treballs en un crucifix, com la cortina, fer i obrar una taula d'álber en la qual està la diadema del crucifix, pintar la corona d'aquest i pintar la diadema.

Al mes d'agost de l'any 1425, queda registrat el requeriment efectuat pel pintor al justícia civil de València, per tal que assigne un curador a fi de poder heretar els béns de la seua germana difunta, na Quiteria, la qual morí sense testar. En aquesta demanda es requeri que fóra assignat en Gabriel de Neus, *paraire*, cosí germà de la dita difunta.

El mateix any, a novembre, el pintor va rebre 3 sous de mans de l'*administrador* de la fàbrica de la catedral de València, per pintar en cascun dels bacins la imatge de la Verge Maria.

Dos anys després, el 1427, Joan Moreno queda registrat encapçalant cert document al llibre notarial de Berenguer Cardona, i la resta queda en blanc.

Del mes de setembre del darrer any, el 1427, és l'època atorgada pels pintors Gonçal Sarrià, Joan Moreno i Jaume Mateu, que reconeixen que han rebut 9.191 sous i 9 diners de Jaume Guils, *administrador* de les obres de la coberta de la Sala del Consell a la Casa de la Ciutat de València, pels treball efectuats en el teginat.

“Eodem die.[3 setembre 1427]. Sit omnibus notum quod, nos Gondissalvus de Sarrià, Iohannes Moreno et Iacobus Matheu, pictores cives Valentie, ex certa scientia confitemur et recognoscimus vobis venerabilius Iacobo Guils, mercatori, civi dicte civitatis presenti atministratori operis cohoperte aule sive *de la Sala* dicte civitatis, (...). Et quia.”¹⁰¹⁹

De desembre del mateix any, el 1427, queda escripturat que Joan Moreno va fer de testimoni en l'aveïnament de Moretó de Domino de Sant-Yago, *mercader* florentí, a la ciutat de València.

El document de l'any 1428 és la segona època que atorgaren els pintors Joan Moreno, Gonçal Sarrià, Bartomeu Avellà i Jaume Mateu, reconeixent que Jaume Guils, *administrador* de les tasques de la coberta de la Sala de la Ciutat, els va pagar 30.042 sous i 6 denaris que restaven dels treballs de la pintura del teginat de la Sala de la Ciutat.

“Dicta die. Sit omnibus notum, quod nos Iohannes Moreno, Gondissalvus de Sarrià, Bartholomeus Avellà et Iacobus Matheu, pictores cives Valencie, ex certa sciencia confitemur et recognoscimus vobis venerabili Iacobo Guils, atministratori operis cohoperte antedicte civitatis, presenti, quod in diversis vicibus et solucionibus dedistis nobis ac nostram voluntatem omnimodam numerando triginta mille quadraginta duos solidos sex denarios regalium Valentie, (...).”¹⁰²⁰

A maig de l'any en curs, el 1428, Joan Moreno efectua testimoni, davant el justícia civil de València, en el que exposa que Jaume Segarra, *assaonador*, ara difunt, en el seu testament instituí com a hereva universal a la seua dona Isabel, la qual, a la vegada, instituí a la seua filla Jaumeta, dona del pintor.

A l'any 1430, de nou el pintor procedeix administrativament com a testimoni en un document, atorgat pels procuradors dels molins de la sèquia de Favara, a la ciutat de València.

En juny del dit any, el 1430, Joan Moreno atorga època de 3 lliures, 2 sous i 4 diners, que li han pagat els marmessors del testament de Damiata, filla del difunt Pere Calderó, *cavaller*, per venda de varis teixits rics, més per pintar-los i guarnir-los.

¹⁰¹⁹ AMV. *Notal d'Antoni Pasqual*, p-2.

Tramoyeres, 1917, p. 47; Aliaga, 1996, pp. 192 i 193, doc. 42; Mocholí, 2009, p. 569.

¹⁰²⁰ AMV. *Notal d'Antoni Pascual*, p-2.

Tramoyeres, 1917, p. 47; Aliaga, 1996, pp. 193 i 194, doc. 43; Mocholí, 2009, p. 569.

“Die martis XIII iunii anno predicto, Iohannes Moreno pictor civis Valencie (...) III libras et duos solidos et III denarios ratione cuiusdam panni auri imperialis quam vos emistis et ego illum depinxi forravi et ornavi de diversis rebus videlicet pro pretio dicti panni IIII florenos. Ítem, pro duabus pecciiis de terçanell, X florenos, decem solidos. Ítem pro forradura [...] dicti panni, quatuor florenos et unum solidum et quatuor denarios. Ítem, pro duabus alnis de terçanell ad opus faciendi signa sive arma in dicto panno viginti solidos. Ítem, pro [...] et forrando dicto panno XII solidos. (...)”¹⁰²¹

L'últim document de 1430, és el procés de Jofre de Vilarig contra Jaume d'Aragó, hereu testamentari de Bernat de Vilarig, per l'administració de la baronia d'Aragó, la qual no podia exercir dit Jaume, a causa de la minoria d'edat i en el que Joan Moreno i Miquel de la Llança, *notari*, actuen com a testimonis.

A l'any 1431, al mesos de febrer i abril hi ha notícies del pintor primerament en un procés, en el que apareix com a testimoni del ciutadà Garcia Navarrés, i de segon en una confessió que té a cens una vinya,- Sanchis i Sivera, publica que compra dita vinya- al terme de l'Andarella, baix el domini directe de Raimon de Villalva.

A l'any 1434, als llibres del justícia civil de València, consta que Bartomeu Jacomart, pintor de dita ciutat, testifica a favor de Joan Moreno.

“En Berthomeu Jacomart, pintor de la ciutat de Valencie, testes produhit e donat per part del dit en Johan Moreno, pintor, lo qual jura dir veritat a Deu et cetera. E diu, que com de quatre anys ençá, o pus, ell era obrat e fet a fahena de son art, com sia pintor, en casa del dit en Johan Moreno, e per ell llá on aquell ha volgut e ha vist les coses per ell dessus inter de presents et cetera.”¹⁰²²

Al mes gener del dit any, el 1434, Joan Moreno efectua demanda, en presència del justícia civil de València, com a marmessor del testament d'Isabel, difunta, vídua del *fuster* Francesc Riudarenes, havent sostingut molts treballs per a dita marmessoria, vol que es nomena com a curador del dits béns al *notari* Francesc Pelegrí.

Una diferència de quatre anys separen el darrer document fins al següent de l'any 1438. Aquest al·ludeix al pagament efectuat per l'*administrador* de la Clavaria Comuna de València a Guillerma, vídua de Domènec Crespi, il·luminador, a Arcís Crespi, a Galcerà Crespi i a Leonard Crespi, germans, tots ells hereus de dit il·luminador, de 714 sous i 4 diners, els quals foren taxats pel pintor Joan Moreno i Domènec Adzuara, il·luminador, per certs treballs d'il·luminació.¹⁰²³

“(...) set-cens quatre solidos, quatre diners de reys de València, los quals han a cobrar de aquells DCCCCXXXIII solidos que foren taxats per en Johan Moreno, pintor, et en Domingo Adzuara, il·luminador, els quals la dita taxa fon comanada per il·luminar certa part de uns furs nous de la ciutat que lo dit en Domingo Crespi havia il·luminat, (...)”¹⁰²⁴

De Joan Moreno es registra, el 1440, una època per haver rebut 27 lliure i 10 sous de Joan de Nàquera, *donzell*, com a marmessor del testament de Pere Nàquera, també *donzell*, pels ornaments que va fer a la sepultura del difunt i per portar-los a l'església de Sant Esteve de València. També hi ha un altre document, aquest del mes de gener, encapçalat per Joan Moreno, quedant la resta en blanc. Per últim s'escriptura una l'altra època,

¹⁰²¹ ARV. *Protocol de Joan Garcia*, núm. 1.094.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 21 i 22; 1930, p. 83 i 84; Mocholí, 2009, p. 570.

¹⁰²² ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.723, mà 18, f. 26.

Cerveró, 1966, pp. 21-25; Mocholí, 2009, p. 570.

¹⁰²³ Op. cit.: *La iluminación de manuscritos...* Núria Ramón Marqués, 2007.

¹⁰²⁴ AMV. *Clavaria Comuna*, núm. J-57, f.15.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 12; 1928, pp. 29 i 30; 1930, pp. 29 i 30; Ramón Marqués, 2002, pp. 157 i 158; 2007, p. 233, doc. 290; Mocholí, 2009, p. 571.

aquesta registrada al mes de febrer, per la qual ha rebut 10 lliures dels marmessors del testament de Caterina de Nàquera, *donzella*, habitant de València, per mans de Lluís de Nàquera, per pintar les armes de Francesc Mascarós, pare de la difunta Caterina i col·locar-les a la seua sepultura.

“Sit omnibus notum. Quod ego Iohannes Moreno, pictor, vicinus Valencie, ex certa scientia, et gratis confiteor vobis honorabilibus Iohanni de Natera, domicellus habitatori Valencie, et Iohanni Ferrando, civis Valencie, manumissoribus et executoribus ultimi testamenti honorabilis dompne Catherine de Natera, domicelli habit Valencie, defunctorum absentibus, quod per manus Ludovici de Natera, civis Valencie, dedistis et solvistis michi decem libras monete regalium Valencie, et sunt pro carte dicte honorabilis Catherine seu vobis dicto nomine percipiendi ad solvendum in armis positus et factis ad opus sepulture honorabilis Francisci Mascarós, civis Valencie, quondam patris dicte honorabilis Catherine. Et quia est veritas renuncio omni exceptioni et cetera. Actum Valencia, sig[+]num mei Iohannis Moreno, predicti qui hec concedo laudo et firmo.”¹⁰²⁵

Res sabem de Joan Moreno fins el 1443, any en que taxa, junta amb el també pintor Jaume Mateu, el treball que es fa en un retaule, aquest encomanat pels hereus d'Alfons Roïç de Corella.

Fins quatre anys després no es té més notícies del pintor. És a l'any 1447 que actua com a testimoni en un procés, aquest efectuat davant del justícia civil de València, del ciutadà Francesc Gil. A l'any següent, en gener de 1448 va rebre de l'almoïna d'Òrfens a maridar, llicència per a obrir certa porta.

A Joan Moreno, pintor, perpunter (1415), fins i tot ser l'autor d'obra menor, aquesta documentada, el devem considerar com un dels artífexs importants del segle XV, es un pintor del rei, per la qual cosa taxa treballs a un pintor com Jaume Mateu, va ocupar diversos càrrecs públics, va ser procurador de Miquel Sadurní, a més tenia al seu càrrec dibuixants, pintor i cosidors.

MORENO, Miquel (1422-1439, València)

Pintor.

De Miquel Moreno es té notícies des de 1422. Al document, que al·ludeix a una procuració, actua com a testimoni, junt amb el *presbiterià* Martinus Mingot.

En setembre de 1423, es redacta el reconeixement de deute, en el que el dit pintor i la seua muller, Llúcia, declaren que a Joan Prefeta li deuen 10 lliures, 2 sous i 6 diners, pel preu de tres sacs de farina de blat.

Al l'any 1428, dit pintor actua de testimoni al testament de Lluís de Vilarrasa, *donzell*, veí de València.

Per últim, a l'any 1439 es registra el testament d'Isabel, vídua del pintor que ens ocupa, Miquel Moreno, la qual elegeix sepultura junt amb al seu marit, al fossar de la Santa Creu de València.

“Testament de na Ysabel muller den Miquel Moreno quondam pintor.

Elegesch la mia sepultura en lo fosar de Sancta Creu de la ciutat de Valencia hon jau incinerat e soterrat lo dit quondam marit meu, la qual stá davant la Vera Creu, hon se diu missa lo jorn de Tots Sancts.

Tots los altres bens meus do e leix an Bernat Morell, marmessor meu.”¹⁰²⁶

Els documents d'aquest pintor no esmenten si és família de Joan Moreno (1396-1448).

¹⁰²⁵ APPV. *Notal de Miquel Bataller*, núm. 85.

Cerveró, 1966, p. 25; Mocholí, 2009, p. 571.

¹⁰²⁶ APPV. *Protocol de Joan Gallart*, núm. 1.447.

Cerveró, 1971, p. 25; Mocholí, 2009, p. 572.

MORLANS I, Pere (1348-1399, València)

Pintor i armer.

Obra: pavesos, galeres i altres treballs.

La primera notícia de Pere Morlans I, datada al 1348, tracta dels capítols matrimonials atorgats pel també pintor Andreu Carbonell, per les noces entre la seua filla Francesca i aquell, aportant com a dot unes cases per valor de 30 lliures, aquestes situades a la parròquia de Sant Pere.

“In Dei nomine et eius gratia. Noverint universi quod ego, Andreas Carbonelli, pictor vicinus Valencie, ex certa sciencia colloco in matrimonium Franciscam, filia meam, vobiscum, Petro Morlans, pictori vicino eiusdem, presenti et recipienti, per verba de presenti, prout lex Christi precepit et in Ecclesia Dei constitutum est et ordinatum et beati Petrus et Paulus, apostoli eius, afirmant. Et dono vobis, dicto Petro Morlans, simul cum dicta filia mea, in et pro dote sua ad forum Valencie in hunc modum, videlicet, in precio et extimacionem triginta librarum dono vobis et vestri perpetuo quosdam domos nostre quod habeo, teneo et posideo in parrochia Sancti Petri Sedis Valencie.

Testes huius rei sunt, Garcias de Xarch et Vincencius Vexelles, sriptor vicini Valencie. Sig-[*signe notarial*]-num Berengarii de Acrimonte notarii publici Valencie. qui hec scripsi feci et clausit.”¹⁰²⁷

Cinc anys de diferència separen de l'últim document fins el següent de 1353. En aquest es fa constar el testament atorgat per Andreu Carbonell i la seua muller Elisenda, en el que nomenen com a marmessors seus a Pere Morlans I, gendre seu i a Andreu Julià, anomenant com a hereus universals al dit pintor i la seua filla Francesca.

En desembre del mateix any, el 1353, es redacta el debitori atorgat pel pintor, en el que confessa que ha de donar al seu germà Domènec, *corredor*, la quantitat que aquest l'havia deixat.

Tres anys després, el 1356, Pere Morlans I actua com a testimoni en dos documents, al del seu sogre Andreu Carbonell, pintor, veí de València, i al de Nicolasa, vídua del pintor Garcia d'Exarch.

De nou hi ha un buit documental des del darrer any el 1356 fins 1361. En aquest últim es documenta el requeriment, davant el justícia civil de València, en el que Joan Freixenet, procurador de Pere Morlans, ofereix al susdit justícia els béns de dit pintor, per a ser subhastats a causa de certs deutes que té. Al document es menciona les cases que confronten amb la d'ell, de les quals eren propietaris els hereus del pintor Miquel Peris. A més, segons l'autor de la cita, la roba se la va quedar en subhasta el pintor Domènec d'Aliaga.

En el següent any, el 1362, al procés efectuat en presència del justícia civil de València, per l'herència d'en Berenguer Miró, declaren com a testimonis Pere Morlans I, -ací se li esmenta com a *armer*- i el pintor Antoni d'Exarch.

Al mes d'abril de 1365, atorga àpoca, reconeixent haver rebut de Pere d'Orriols, *rector* de l'església d'Alboraia, 6 lliures pel preu de vint pavesos i un glavi (espasa), els quals hi havia fet i pintat per al comte de Dènia i Ribagorça.

“Noverint universi quod ego, Petrus Morlans, pictor Valencie vicinus, scienter confiteor et in veritate recognosco vobis, discreto Petro d'Orriols, rectori ecclesie de Alboraya, tenenti locum pensoris egregii viri comitis Ripacurcie et Denie, absenti ut presenti, quod racione viginti *paveses* quos a me emistis et ego faci depinxi et operatus fui mandato vestro ad opus dicti domini comitis, quolibet *pavès* computato ad rationem

¹⁰²⁷ ARV. *Justicia Civil*, núm. 831, mà 13, f. 3.

Cerveró, 1971, p. 27; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 119, doc. 195; Mocholí, 2009, p. 573.

viginti sex solidorum de regalium, dedistis et solvistis michi viginti sex libras regalium Valencie. Ítem, pro quodam glavi dicti domini comitis quod depinxi quinque solidos. Et quia sic est rei veritas renuncio scienter omni excepcioni peccunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte racione predicta et doli. In cuius rei testimonium facio vobis fieri pro subscriptum notarium presens publicum instrumentum. Quod est actum Valencie.

Testes, inde sunt Petrus Aguiló et Dominicus Moliner, Valencie vicini.¹⁰²⁸

En agost de 1373, el clavari de la Clavaria Comuna de València atorga pagament a Pere Morlans I i companys, per pintar unes galeres i altres coses amb motiu dels jocs que la ciutat organitza per l'entrada de la duquesa de Girona a València.

“De nós etcètera. Pagats de la dita moneda a n Pere Morlans, pintor, per si e per ses companjons quinze lliures a ell degudes per salari lur, feta composició de paraula entre nós e ells, per raó de pintar dues galees, les quals foren fetes de manament e ordenació del Consell de la dita ciutat e nostre per fer jochs en la entrada feta novellament per la senyora duquesa en la dita ciutat.

Ítem, per pintar XXXVIII sems, XX sobresenyals, XXXVIII penons e I drap per a entorn de les dites galees.

Ítem, per pintar LVI astes de júnyer e fer e pintar LX penanets e I penó gran per obs de les taules de júnyer que la dita ciutat feu fer en la dita entrada e colrats (...).¹⁰²⁹

Al mateix any, el 1373, el justícia dels CCC sous efectua una obligació, per la qual el pintor Simó Despuig havia de pagar 50 sous a Pere Morlans I, els quals li devia per raó d'un préstec.

En febrer de 1377, Pere Morlans I i Pasqual Ferrís, *flequer*, actuaren com a marmessors al testament de Mingueta, vídua de Domènec Asensi, habitant de València. Al mes d'abril del dit any, el pintor va fer de testimoni per part de Raimon Gaia contra Miquel Aragonés.

Set anys més tard, el 1384, Pere Morlans I, *armer* o pintor, actua com a fiador en l'aveïnament de Ramon Exeménez a la ciutat de València.

“En Ramon Exeménez, qui solia ésser vehí de Borriana, ara habitant en València en la Exerea, en lo carrer assats prop de la plaça de Perpenyà, desveynan e renuncian al veynatge de la vila, jura lo veynatge e habitació de la dita ciutat per la forma damunt notada. Fermaça en Pere Morlans, armer o pintor, vehí de València, present, et cetera.¹⁰³⁰

Al següent any, el 1385, procedeix com a testimoni en la venda d'una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Joan del Mercat. Aquesta fou atorgada per Antoni Carnisser a favor de Jaume Sebastià.

Finalment en la notícia de l'any 1393, així com les de l'any 1399, se li esmenta però ja difunt, per tant ja són tràmits documentals fets per la sua vídua (Francesca) i el seu fill Pere. Com bé se sap pels documents del pintor que ens ocupa, és el pare de Pere Morlans II, també pintor, datat entre els anys 1395-1415.

¹⁰²⁸ ARV. *Notal de Jaume Ros*, núm. 2.828.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 200, doc. 303; Mocholí, 2009, p. 574.

¹⁰²⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Albarans*, núm. I-7.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 41 i 42, 1930, pp. 41 i 42; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 225 i 226, doc. 348; Mocholí, 2009, p. 575.

¹⁰³⁰ AMV. *Aveïnaments*, b3-3, f. 115v (el document està ratllat perquè ha estat cancel·lat el 12 de gener de 1386.)

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 266, doc. 432; Mocholí, 2009, p. 575.

MORLANS II, Pere (1395-1415, València)

Pintor.

Obra: dibuixant de senyals.

En 1395 s'escripturen les declaracions testificals de Pere Morlans II i Domènec Garcia, també pintor, en un procés que es dugué a la cort del justícia civil de València per part d'Isabel, muller de Francesc Guerau, *tapiner*, ciutadà de València contra Romeo Ferrer, curador.

Al següent any, el 1396, el pintor efectua dos de les obligacions per pagar a Bartomeu Falcó la quantitat de 7 florins que li devia, per la compra d'un mul, i a Andreu Pasqual, *notari*, procurador de Martí Garcia, *cuirasser*, per la quantitat de 2 florins i mig, pel deute d'una major quantitat, per la compra de certes cuirasses.

“*Die sabbati XV° ianuarii dicti anni XC sexti.[...] Pere Morlans, pintor, voluntàriament se obliga en donar e pagar a n Berthomeu Falcó set florins d'or, los quals le deu restans per rahó de un mul que de aquell comprà de pell castany, a pagar d'açí a migany febrer, sot pena del quart. E [encara si persona e propietat]. Pos hec vero die lune XVIII° febroarii dicti anni XC^o sexto, de voler del dit en Berthomeu que li plau que s cancel·la la dita obligació.*”¹⁰³¹

“En Pere Morlans, pintor, vehí de València, voluntariament se obliga en donar e pagar a n'Andreu Pasqual, notari, procurador den Marti Garcia, cuyracer, dos florins e mig, per resta de preu de unes cuyraces que del dit en Marti Garcia comprà, agué e reebé. Pagar a X dies, sots pena del quart.”¹⁰³²

En gener de l'any 1399, queda document que Francesca, vídua de Pere Morlans I, pintor de València i el fill dels dos, Pere Morlans II, junt amb Francesca, la seua esposa, i Jaume de Vilafranca, *assaonador*, feren un carregament a Francesca, muller d'Andreu Sivera, de 50 sous de violari.¹⁰³³

Del dia 21 del mateix mes i any, el 1399, atorgaren àpoca Pere Morlans I, Francesca, la seua muller i Francesca, vídua de Pere Morlans, mare del pintor, en la qual reconeixen deure a Francesc Clar, *brodador*, 20 florins per la compra de cert barret amb un capmall brodat.

“Petrus Morlans, pictor, civis Valencie, et Francescha, eius uxor, et Francescha, uxor quondam Petri Morlans, civis eiusdem [deffuncte], mater dicte Petri, simul et insolidum confitemur debere vobis, Francischo Clar, brodaderio, cum eiusdem presenti et cetera, viginti florenos auri racione pretio cuiusdam barrete ornandi cum suo *capmall* brodato, quod a vobis emi[n]us habimus et cetera. Renunciantes et cetera, quos solvere promittimus hinc ad festum Pasce Resurreccionis Domini proxime instantis sub pena quinque florenos aurri et cetera. Promittimus et iuramus non ponere raciones sub dicta pena contra aliqua in presenti instrumento contenta fiat executoria coram quocumquem iudici [districtui], cum iurisdictione nos summitimus et nostro renunciamus contra vos et bona vestra ex tanquam de sumam in rem iudicatam. Et si forte pro predictis complendis dampnum aliquod interesti, et credatur et cetera, obligando et cetera, renunciantes et cetera. Et uxore iuravit et cetera.

Textes, Vicencius Ponç, cerdo, et Iohannes Sartre, textor, vicini Valencie.”¹⁰³⁴

¹⁰³¹ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condempnacions i Obligacions*, núm, 23, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 132; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 401, doc. 709; Mocholí, 2009, p. 576.

¹⁰³² ARV. *Justícia dels CCC sous. Condempnacions i Obligacions*, núm, 23, mà 10, f. 41.

Cerveró, 1963, p. 132; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 423, doc. 759; Mocholí, 2009, pp. 576 i 577.

¹⁰³³ El document està íntegrament transcrit per nosaltres i la signatura actualitzada respecte a la donada per altre autor de la cita.

¹⁰³⁴ ARV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 1.445.

Al mes de juliol del dit any, el 1399, es redacta la venda atorgada per Pere Morlans II, la seua muller Francesca i la mare de dit pintor, Francesca, vídua de Pere Morlans, a Lluís Carbonell, *cavaller*, d'un violari per preu de 400 sous. Al dit mes, als llibres del justícia civil de València, es menciona un alberg que havia venut Pere Morlans II.

“Pere Lòpiç, havia emparat en poder d'en Johan d'Eroles tot aquell preu d'aquell alberch que havia comprat d'en Morlans, pintor, sots suma de LX sous.”¹⁰³⁵

A l'any 1401, als llibres del justícia civil de València, es documenta la carta nupcial entre Pere Morlans i Isabel, rebuda pel *notari públic* Andreu Estellés.

En l'any en curs, el 1401, en setembre actua com a testimoni en un document del pintor Domènec de la Rambla.

En gener de 1402 va fer de testimoni en un document de protesta, aquesta presentada per Guillem Tarascó contra Ferrer Ballester, tot dos *mercadors*.

Quatre anys després, el 1406, va testimoniar en un document sobre la neteja de les clavegueres de la ciutat de València, com a sobrestant dels homes que fan el treball, i això per manament del mostassaf.

Al 1408 cobra la quantitat de 32 sous, per raó de dibuixar en paper dotze senyals amb les armes de la ciutat.

“De nós, *et cetera*, pagats an Pere Morlans, pintor de la dita ciutat, *triginta duos solidos* moneda reals en via de bestreta, recobradors del General del regne de València, per rahó de XII senyals deboxats en paper a senyal de la ciutat, en què n'hi ha als cunys d'or e flama, los quals portaren ab si los missatgers qui són anats en Castella per metre'ls als portals de lurs posades en los camins e en los lochs on posaran, e açò per donar honor al senyor rey.

E cobras d'ell, et cetera. Fiat ut supra. Datum ut supra. Vidit Guillem Gençor.”¹⁰³⁶

En maig del dit any, el 1408, contrau l'obligació en donar a Pere Vilanova, *especier*, 9 sous que li devia.

“En Pere Morlans, pintor se obliga voluntàriament en donar e pagar a-n Pere Vilanova, *specier*, absent, nou sous deguts, a X dies e pena del quart.”¹⁰³⁷

De desembre del mateix any hi ha una segona època, per la qual rep 32 sous, quantitat que li és deguda per pintar dotze senyals de la ciutat, aquestes fetes en paper.

En l'últim document, set anys després, en 1415, en març va actuar com a testimoni del carregament d'un censal de 140 sous per preu de 2.000 sous, fet pel *notari* Ramon Delmàs, i la seua dona Caterina al *donzell* Pere Sabata.

En aquest cas sabem, per documents del seu pare, que és el fill del pintor Pere Morlans (1348-1399).

Sanchis i Sivera, 1928, p. 48; 1930, p. 48; Cerveró, 1963, p. 133; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 475, doc. 897; Mocholí, 2009, p. 577.

¹⁰³⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 732, mà 2, f. 33v.

Cerveró, 1960, p. 244; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 485, doc. 926; Mocholí, 2009, p. 577.

¹⁰³⁶ AMV. *Claveria Comuna. Manual d'albarans*, J-, 35, f. 35v.

Cerveró, 1963, pp. 133 i 134; Mocholí, 2009, p. 578; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 170, doc. 350.

¹⁰³⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 7.

Cerveró, 1963, p. 134; Mocholí, 2009, p. 578.

MORRUIX,¹⁰³⁸ Francesc (1317-1321, València)

Pintor.

Dels anys 1317 i 1321 són les dos úniques notícies de Francesc Morruix. La primera referència és una àpoca, en la qual confessa que ell i Pere Periç, “commorans” a la parròquia de Sant Pere Màrtir de València, deuen 16 lliures a Savila, *mercader*, pel preu d’un cistell indi.

“[III^a kalendas aprilis]. Franciscus Morruç, pictor, commorans in Campanario, et Petrus Pèriç, garbellator, et Uxor eius Òria, comorantes in parroquia Sancti Petri Martiris Valencie, in solidum per nos et cetera nostros confitemur et cetera debere vobis [...] Çavila, mercatori, civi Valencie, presenti et recipienti, et vestris sexdecim libris monete regalium Valencie [... cistelle] *indi de golf* quod a vobis emimus et cetera. Renuncio et cetera, persolvere et cetera, tunc sta[ante] et cetera. [...] Et credatur et cetera. Obligamus in solidum nos et omnia bona nostra et cetera, [...] dividende [...] Ego, dicta Òria et cetera, renuncio doti et cetera.

Testes, Bernardus Ferrarii, notarius, et Bartholomeus Ianuarii [...].”¹⁰³⁹

La segona és la condemna, efectuada pel justícia, en les persones de Francesc Morruix (Morruci) i Òria, vídua de Pere Peris, per a pagar a Bernat de Villasis, *mercader* de València, certa quantitat que li devien d’una major.

“VI^a Idus marcii. Franciscus Morruix, pictor, et Òria, uxor quondam Petri Periç, uterque eorum pro toto condepnantur per iusticiam Arnaldo Mironi, procuratori Bernardi de Villasis, mercatoris Valencie, in sexdecim libras et mediam regalium Valencie, restantibus de maiori quantitate.”¹⁰⁴⁰

MOYA, Arnau (1358, València)

Pintor.

Obra: “artibancs” (Seient o predel·la).

Al document corresponen al pintor que ens ocupa, confirma la relació professional entre persones de diversos oficis per a realitzar certs encàrrecs. En aquest referència documental, queda concertada la societat entre els pintors Arnau Moya, Pere Pastor i el *fuster* Simó Bernat, pel temps de dos anys, per a la confecció i pintura de certs “artibancs (altibancs)” al brasil.¹⁰⁴¹

MULNAR, Pere (1319, València)

Pintor.

Continuament, per diverses qüestions i sobretot per les professionals, pintors i fusters estigueren en relacionats. Documents com el de l’any 1319 ho confirmen. Al dit document s’escriptura el conveni entre el pintor Pere Mulnar i els *fusters* Bernat Julià i Miquel de Torre.

“III^a idus augusti. Petrus Mulnar, pictor et vicinus Valencie, per me et meos promitto et convenio firma et legal stipulatione, vobis Bernardo Iuliani et Michaele de Turri, fusteriis et vicinis Valencie [...].”¹⁰⁴²

¹⁰³⁸ Als originals *Morruçi i Morruix*.

¹⁰³⁹ ARV. *Notal de Domènec Claramonte*, núm. 2.791.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 159; 1912 (2), p. 213; 1914, p. 3; 1928, p. 8; 1930, p. 8; Cerveró, 1963, p. 134; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 45, doc. 52; Mocholí, 2009, p. 579.

¹⁰⁴⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 29, mà 1.

Cerveró, 1960, p. 244; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 52, doc. 74; Mocholí, 2009, p. 579.

¹⁰⁴¹ Matèria colorant vermella extreta de la fusta de brasil, composta principalment per brasilina i emprada en la tinció de pells. *Enciclopèdia Catalana, SAU*.

¹⁰⁴² ARV. *Notal d’Aparicio Lpart*, núm. 2.627.

Cerveró, 1963, p. 134; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 50, doc. 66; Mocholí, 2009, p. 581.

MUNYOÇ, Francesc (1382, València)

Pintor.

Per qüestions del seu ofici hi ha referència documental del pintor Francesc Munyoç. Aquesta notícia quedà registrada als llibres del *notari* Pere Roca, actualment en l'arxiu del Patriarca de València.

“(…) Francesc Munyoç, pictor, (…)”¹⁰⁴³

MUNYOÇ, Pere (1432, València)

Pintor.

Cerveró publica, el 1972, un resum del document registrat a l'any 1432, en el que s'esmenta al pintor Pere Munyoç, però a la revisió de l'original s'ha pogut verificar un contingut de major interès del que s'exposa. El dia 12 de març de 1432, es registra la demanda produïda per Sanxo Munyoç de Castella, pare del dit pintor, davant el justícia civil de València demanant una carta acreditativa, la qual conté que el seu fill ha nascut i s'ha criat a dita ciutat, majorment a la casa del pintor en Gonçal de Sarrià, per aprendre l'ofici. Garcia Pérez (Peris), àlies Sarrià, Guerau de Requesens i Bartomeu Pomar, tots ells pintors de València, apareixen com els declarants testificals. A la fi, la carta acreditativa li és concedida.

“[mà 3, f. 38v]

Anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^oXXXII^o die mercurii XII^a marcii davant l'honorable en Jacme de Celma, justícia de la ciutat de València en lo civil comparech en Sanxo Munyoç e posa la requesta següent:

Devant vos molt honorable en Jacme Valença, justícia de la ciutat de València en lo civil, comparech en Sanxo Munyoç, axí com a pare e conjuncta persona de Pere Monyoç, pintor dient et propositant que com ell haja mester una letra vestra e de la vestra cord certificatòria a tots e sengles oficials e especial als oficials de la vila del Castell de Garcia Munyoç de realme de Castella, com lo dit Pere Munyoç és natural e nat e criat en la dita ciutat per que requer que li reebats informació de testimonis com lo dit Pere Munyoç és nat e criat en la dita ciutat e en vertut de la dita informació e de la present requesta li facats la dita letra implorant vestre ofici *super predictis*.

Fon interrogat per sagrament lo dit propositant qui havia ordenada la dita requesta et dix que l'honrat micer Pere Feliu.

Et posada la dita scriptura en continent lo dit honrat justícia provehe ésser rebuda sumaria informació de testimonis sobre les coses en la dita requesta contengudes.

Et fon comesa la recepció dels dits testimonis produïdors a-n¹⁰⁴⁴

Consequenter die lune XVII^a marcii anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o XXXII° davant lo dit honorable justícia comparech lo dit en Sanxo Munyoç, el dit nom, et reques los dits testimonis ésser publicats.

Et tantost, lo dit honrat justícia instant lo dit en Sanxo Munyoç, el dit nom, accepta los dits testimonis per publicats e són los següents:

Vide ultra quarta manu a XXVIII cartes.

[m. 4, f. 28]

Vide retro in tercia manu a XXVIII cartes, in secunda plana.

Informació de testimonis rebuda en la ciutat de València de manament de l'honorable en Jacme Valença justícia de la ciutat de València en lo civil en e sobre una requesta per en Sanxo Munyoç axí com a pare e conjuncta persona d'en Pere Munyoç, pintor, denant

¹⁰⁴³ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.049, f. 40.

Mocholí, 2009, p. 583.

¹⁰⁴⁴ En blanc a l'original.

lo dit honorable justícia proposada sots calendari de *XI^a mensis marcii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXXII^o*, los quals testimonis jurats e interrogats deposaren en la forma següent:

Die iovis intitulata XIII^a mensis marcii anno Domini M^oCCCC^oXXXII^o.

En Garcia Pérez, àlias Sarrià, pintor ciutadà de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç en e sobre la dita requesta dessús sots lo dit calendari proposada, lo qual testimoni jura per Nostre Senyor Dèu e los seus sants quatre evangelis per ell corporalment tocats dir e depositar veritat la qual sapia.

Et dix saber sobre aquell çò que·s segueix, çò és, que ell testimoni conex bé e special noticia del dit en Pere Munyoç, fill del dit en Sanxo Munyoç, lo qual dit en Pere pot ésser de present de edat de XXIII a XXVIII anys e aquesta noticia ha ell testimoni per tal com ell testimoni és nebot d'en Gocalbo Pérez, àlias Sarrià, e ell testimoni s'és criat en casa del dit oncle seu e stant xich, lo dit Pere Munyoç de que ell testimoni l·a vist criar e star en la casa del dit en Gocalbo Pérez, àlias Sarrià per bé XVI o XVII anys e aqui ha après lo ofici de pintor e encara no ha hun any que s'en és anat de la ciutat e regne de València.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, precio, precibus et aliis ut [iustemiris] diligenter. Et dixit ad omnia non.

Predictis die et anno.

En Johan Diego, obrer de vila de la ciutat de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç en e sobre la dita requesta, lo qual jura per nostre senyor Dèu e los sants quatre evangelis de aquell dir veritat sobre çò que serà interrogat e feu son testimoni en e sobre lo dit feyt *die et anno predictis* en la forma següent:

E dix saber sobre lo dit feyt çò que·s segueix, çò és que de gran temps ençà ell testimoni a gran noticia e pràtica en casa d'en Gocalbo Sarrià e ha vist, ell testimoni, criar e star lo dit en Pere Munyoc en la dita casa de xiquea ençà, çò és per bé XVI anys tro ara que ha qualche hun any que se'n és anat e als no·y sab sinò que·l dit Pere Munyoc pot ésser de edat o temps de XXVIII anys e que ha hoyt dir tots temps que és natural de aquesta ciutat e encara hi té son pare, lo qual ell mateix conex.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, et cetera, et dixit ad omnia non.

Dictis die et anno.

En Guerau de Requesens, pintor de València, testimoni produït e donat en e sobre la dita requesta qui jura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evngelis, corporalment tocats, dir veritat, la qual sapia sobre lo dit feyt *die et anno ut sequitur*:

E dix saber sobre lo dit feyt çò que·s segueix, çò és, que ell testimoni ha vist criar de fort pocha edat encà en casa d'en Gocalbo Sarrià, en la qual tots temps ha [m. 4, f. 28v.] ell testimoni, conegut obrant de l'ofici de pintor lo dit Pere Munyoc fins a qualche hun any ha que s'en és anat d'esta terra, en la qual casa l·a vist star per bé XVI anys e ha hoyt dir a molts de qui no·s acorda que més de XXX anys ha que son pare stà en València e pot haver de present lo dit jove Pere Munyoç XXIII a XXV anys, e als no·y sab, interrogat de presents e dix que molts e infinits de que no s'acorda sinò de la casada d'en Gocalbo Sarrià.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, et cetera, dixit ad omnia non.

Iniurium fuit sibi et cetera.

Predictis die et anno.

En Berthomeu Pomar, pintor de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç en e sobre la dita requesta damunt sots lo dit calendari proposada qui jura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evangelis, dir veritat en sa deposició de çò que·y sabrà e interrogat serà e feu son testimoni *in hunc qui sequitur modum*:

E dix saber sobre lo dit feyt çò que·s segueix, çò és, que ell testimoni ha vist criar an Gocalbo Sarrià, pintor de València, al dit Pere Munyoç, de fort pocha edat ençà tro ara

qualque hun any ha que s'en és anat, on enten e creu, ell testimoni, que són pasats XV anys o més e lo fadri pot haver ara XXIII o XXVIII anys poch més o menys e als no-y sab. Interrogat de presents e dix que tots los pintos quasi de València lo conexen e saben e poden saber les coses e altres vehïns e conexents la casa del dit en Gocalbo Sarrià, los quals seria larch de recitar.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore et aliis circumstanciis et cetera, et dixit ad omnia non.

Iniurium et cetera.

Dictis die et anno.

L'onorable en Goçalbo Pérez, àlias Sarrià, pintor, ciutadà de València, testimoni produït e donat per lo dit en Sanxo Munyoç, lo qual jura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evangelis per ell testimoni, corporalment tocats, de veritat, de çò que-y sabia e interrogat serà e feu son testimoni *die et anno predictis in forma sequenti*:

Et dix que-l Pere Munyoc li fon afermat per lo dit en Sanxo Munyoç, pare seu, de edat de sis anys poch més o menys, lo qual nasqué en València, car sa mare del dit fadri de la let del dit fadri cria una criatura de l'honorable en Johan de Penaroja e fon-li affermat a X anys poch més o menys e com ach complit aquest temps encara se auria ab ell testimoni, obrava obradures o jornals tro a hun any poch més o menys que s'en és anat, que ell testimoni sab de *certa sciència* que-l dit Pere Munyoç ha stat en València. Interrogat de presents e dix que moltes saben lo dit stants del dit fadri, en special los pintors, los quals seria larch de recitar.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, et cetera, dixit non ad omnia.

Iniurium fuit sibi etc.

Quibus testibus publicatis, lo dit honorable justícia provehi ésser feta la letra requesta del tenor següent:

[m. 4, f. 29]

Al molt honorable lo alcalde e altres qualsevol oficials e loch de jurisdicció exercents en la vila del Castell de Garcia Munyoç o altres lochs, et cetera, de nos en Jacme Valença, justícia de la ciutat de València en lo civil. Saluts e honor. Comparent devant nos a XII dies del present mes de març de l'any MCCCCXXXII, en Sanxo Munyoç, axí com a procurador e conjuncta persona de Pere Munyoç, pintor, fill de aquell, en scrits proposa una requesta continent en efecte que per certs sguarts havia necessari provar com lo dit en Pere Munyoç, fill seu, era nat e criat dins la dita ciutat de València, per çò requésnos li reebesem en sobre les dites coses sumària informació de testimonis, e aquella rebuda scrivissem de les dites coses, segons en la requesta de la dita rahó proposada és contengut. Et nos rebuda la dita informació de testimonis per la qual consta en clar lo dit en Pere Munyoç ésser nat e criat dins la dita ciutat de València e haver stat et habitat en aquella per bé XVIII anys, per çò certifican-vos de les dites coses havem lliurades les presents patents segellades en lo dors ab lo segel de nostra cord. Data València *XVII° marcii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXXII^o*.¹⁰⁴⁵

NABAL, Vicent de (1318, València)

Pintor.

El 25 de maig de 1318, pels interessos que afectaven al seu ofici, els pintors Vicent de Nabal, fill de Joan Nabal, difunt i Raimon Pagés, fill de Francesc Pagés, també difunt, crearen una societat, quedant escripturada davant del *notari* Guillem Saball. No es coneix, doncs el document no ho confirma, si Joan Nabal i Francesc Pagés, pares respectius dels pintors Vicent de Nabal i Raimon de Pagès, exerciren l'ofici de pintors.

¹⁰⁴⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 886, mà 3, f. 38v i mà 4, ff. 28 i 29.

Cerveró, 1972, p. 45; Aliaga, 1996, pp. 205-209; Mocholí, 2009, p. 582.

“Die iovis, que fuit VIII° kalendas iunii anno quo supra.

[*Al marge:*] paga VI¹⁰⁴⁶ Vincencius.

Vincencius de Nabal, pictor, filius Iohannis de Nabal, habitatoris Valencie, quondam et Raimundus de Pagès, pictor, filius Francisci Pagès, habitatoris predictae civitatis, quondam, bonis animis et spontaneis voluntatibus, gratis et ex certa sciencia, a presenti die qua hec scribitur carta ad unum annum primum venturum et completum facimus et contrahimus inter nos societatem tenendam et duraturam per annum superius expressatum. Ita inde licet quod quicquid et qua cum nos lucrabimur ac lucrari habere et procaciare poterimus infra dictum annum ex dicto officio seu pro ipso dividamus inter nos medio per medium bene et fideliter, ita quod uterque nostrum habeat suam medietatem integritem. Promittentes alter alteri e nobis ad invicem super predictis erimus alter alteri solliciti, diligentes et intenti ad comodum et utilitatem que nostrorum amborum, et quod de omnibus hiis que lucrari seu procaciare poterimus infra dictum annum reddemus alter alteri bonum, iustum et legale compotum, et dicemus alter alteri de omnibus veritatem et dabimus seu trademus alter alteri medietatem fideliter de omnibus supradictis. Promittimus et alter alteri et nobis ad invicem quo si casus acciderit, quod Deus avertat, quod aliquis nostrum impediretur infra dictum tempus propter infirmitatem vel alia, quod ille qui non fuerit impeditus det et tribuat illi qui fuerit impeditus vel infirmus medietatem fideliter de omnibus hiis que ille qui non fuerit impeditus lucrabitur durante tempore infirmitatis vel impedimenti. Et pro hiis complendis obligamus alter alteri et nobis ad invicem omnia bona nostra et cetera. Et iuramus per Deum et eius sancta III^m Evangelia manibus nostris corporaliter tacta predicta omnia et singula attendere et cetera.

Testes Iacobus Riquerii et Iacobus Casenes, habitatores Valencie.”¹⁰⁴⁷

NADAL, Joan (1397, València)

Daurador.

Joan Nadal se li esmenta al document de la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous, a Antoni Cespeses, *daurador*, que està en relació de treball amb al susdit Joan Nadal, per pagar a Arnau Banyeres, *carnisser*, 7 sous i 10 diners, que li devia aquell per raó d'un préstec.

“N'Anthoni Cespeses, daurador, stà ab en Johan Nadal, daurador, *ex confesione* fon comdepnat en donar e pagar a n'Arnau Banyeres, carnicer, present, VII sous, X diners deguts per rahon de préstech, a X dies sots pena del quart. *Salvus* et etcetera.”¹⁰⁴⁸

NAVARRO, Pere (1431-1457, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Entre els anys 1431-1439, es documentaren una relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major de la seu. Aquest encàrrec el va rebre el pintor Miquel d'Alcanyís per part del Capítol de la seu de València. Calia representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, treballaren nombrosos pintors, entre ells Pere Navarro.

¹⁰⁴⁶ Entenem *diners*

¹⁰⁴⁷ ARV. *Protocol de Guillem Saball*, núm. 2.830.

Cerveró, 1963, pp. 134 i 139; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 47 i 48, doc. 58; Mocholí, 2009, p. 584.

¹⁰⁴⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condemnacions i Obligacions*, núm. 24, mà 4, f. [23].

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 47 i 48, doc. 58. Mocholí, 2009, p. 585.

Des del darrer document fins al següent hi ha mancança de referències del pintor, que al document se li esmenta com a veí de Sogorb. Aquest dona notícia, en agost de 1456, que va rebre 7 reals, 10 sous i 6 diners, per pintar un peu de fusta del ciri Pasqual.

Un any després, el 1457, se li paga diverses quantitats per nous treballs de pintar el ciri Pasqual, com el banc on es porta aquell i el cèrcol a més d'engrutar-ho per estar trencat.

NICOLAU, Alamany (1409, València)

Pintor.

En agost, aquest pintor junt al també pintor Bernat Tomàs, actuaren de testimonis d'una època signada per Isabel, dona del *cotoner* Berenguer Perelló, a Berenguer Martí, dels 20 florins que el rei manà donar-li de previsió de Caterina, vídua de Domènec de Fortferrado, *pobre*.

NICOLAU, Antoni (1414, València)

Mestre de fer vermelló.

A l'any 1414, en abril queda documentada l'època de 10 florins que signa Domènec Ortí, *paraire*, a Francesc Barceló, *botiguer*, com a marmessor del testament del *mestre de fer vermelló* Antoni Nicolau, per raó d'un drap de camellot per l'ànima del difunt.

“(…) magistri faciendi *vermeló* (...)”¹⁰⁴⁹

A la mateixa data hi ha una segona època signada pel *mercader* Bernat Giner al botiguer esmentat en la primera època, com a marmessor del dit mestre, per raó de catorze parells de llençols distribuïts per l'ànima del difunt. Fins i tot hi ha tres èpoques més, la primera, de 12 florins, signada per David Suci, per raó de dotze vànoves i la segona per la quantitat de 145 sous, signada pel *paraire* Bernat Bonjoc, per raó de drap de terra i, finalment, està la tercera de 500 sous, aquesta signada per Bernat Despuig, per raó d'una casa que li va vendre al dit difunt.

NICOLAU,¹⁰⁵⁰ Pere (1362?-1411, València)

Pintor.

Obra: retaules i altres treballs de peces ornamentals per a la Casa de la Ciutat, el portal dels Serrans i la Seu de València, a més de tasques per la celebració de l'entrada del rei Martí a València.

Mestre que desenvolupa un paper fonamental com a continuador, en l'última dècada del segle XIV (1390), d'una empremta francesa i italiana, concretament sienesa, amb obrador propi, en el que treballaren divers col·laboradors, entre ells Marçal de Sas, aportant aquest últim una línia expressionista i grotesca, configurant, ambdós pintors, l'estil Internacional a València entre 1396-1408, a més de deixebles que en algun cas, com Jaume Mateu, van ser continuadors del corrent a partir de 1410.

El gòtic internacional tingué a València, segons la historiografia, a dos màxims representants Pere Nicolau i Marçal de Sas. Ambdós pintors se'ls considera com a creadores i divulgadors, cadascun en les seues característiques, del dit estil. En el cas de Pere Nicolau, històricament és considerat com el mestre de línies suaus i dolces, donant a les seues figures un toc gràcil i delicat ressaltades pel seu colorit, pel contrari les investigacions realitzades entorn al pintor Marçal de Sas, el qualifiquen com a portador

¹⁰⁴⁹ ARV. *Notal d'Andreu Julià*, núm. 2.608 i *protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.263.

Mocholí, 2009, p. 587; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 331, doc. 656.

¹⁰⁵⁰ Ruiz Quesada proposa que degué estar a l'obrador de Esteve Rovira de Xipre.

d'un estil de formes més expressives i grotesques, formes que anaren menades des de les terres del nord d'Europa.

Contemporanis al seu temps, els dos s'instal·laren a València al segle XIV, rebent, segons documentació, tota una sèrie d'encàrrecs des dels anys noranta del dit segle, alguns d'ells en col·laboració, per la qual cosa creiem que els seus estils es van fondre en una sèrie d'obres. Malauradament gran part dels retaules que facturaren estan, en part o totalment, "desapareguts" per motius històrics o artístics, com el canvi de moda en la pintura, motiu pel que nombrosos retaules es desmantellaren i es van traslladar del seu lloc inicial a un altre. Les guerres, l'espoliació i les desamortitzacions, entre altres esdeveniments, contribuïren a la pèrdua o, en el millor dels casos, el desperdigolat de les obres, sent aquest un dels factors que dificulten l'atribució del que s'ha conservat. A més podem afegir altres com la manca de documentació i, fins i tot, hem de tenir en compte que els retaules fets als segles XIV i XV eren, majoritàriament, producte de l'obrador, pel que a la factura del mateix participaven, a més del mestre pintor, els col·laboradors i deixebles.

En el cas dels mestres pintors Pere Nicolau i Marçal de Sas, i donat la quantitat d'encàrrecs que reberen, era lògic que tingueren el seu càrrec aprenents, deixebles i col·laboradors baix la seua responsabilitat. Documentalment consta que comptaren amb col·laboració d'altres pintors, ja formats o en els seus inicis, i entre elles estan Jaume Çareal, Gonçal Peris, Guerau Gener, Antoni Peris o Miquel d'Alcanyís. Aquest treball en conjunt permet suposar que l'estil dels pintors Pere Nicolau i Marçal de Sas, degué influir notablement en el desenrotllament formal i estilístic d'ajudants, deixebles i, fins i tot, col·laboradors arribant, amb aquesta segona generació de pintors, la plenitud del gòtic internacional en terres valencianes.

Pere Nicolau va rebre, entre els anys 1395 i 1408, nombrosos encàrrecs, el que dona a entendre que fou un pintor singular i ben considerat professionalment. Gràcies a alguns retaules o la part que d'ells s'ha conservat, els quals la historiografia li ha atribuït, mostren el bon fer del pintor. Per altra part, els estudis realitzats amb el suport documental configuren un ampli discurs artístic, que no ens permet dubtar que fóra important en l'època que visqué, però, no obstant, encara queden qüestions sense resoldre de l'artífex que ens ocupa.

A més de la revisió de la seua obra, la seua formació potser una de les qüestions prioritàries a estudiar. Actualment segueix sent una incògnita, puix que no existeix notícia sobre això, així que poc més es pot deduir que aquesta degué de ser abans dels anys noranta del segle XIV, doncs des de 1395 està documentat com a pintor consagrat a la ciutat de València. Només pel document de l'any 1408, de contingut interessant, sabem, entre altres qüestions, que el pintor és d'origen català. L'ascendència catalana d'aquest artista ens permet plantejar que el seu aprenentatge estigués dins el formalisme italià, vigent a Catalunya des de la segona meitat del segle XIV i representat pels Bassa, Destorrents i els Serra.

De tots ells, s'hauria de tenir especial atenció a les formes estilístiques del pintor Destorrents, que deixa enrere la immaterialitat italiana i ofereix un moviment dolç en la seua obra. ¿Pere Nicolau, recull i fa seues aquestes característiques? Vista l'obra que li és atribuïda sembla que és així, desenrotllant-les durant els anys noranta del segle XIV i la primera dècada del XV, anys en què va transcórrer el període de transició de l'italogòtic al gòtic internacional a València, aquest representat per Pere Nicolau i Marçal de Sas, assolint, junt amb els seguidors dels seus estils, pintors com Gonçal Peris, Antoni Peris o Jaume Mateu entre altres, la plenitud del gòtic internacional entre la primera i segona dècada del segle XV.

¿Des de quan se li atribueix obra? Després de la publicació del document de l'any 1404, part de la crítica historiogràfica accepta a Pere Nicolau com l'autor del retaule de Sarrió

(Terol). Alguns historiadors, tal com Saralegui, Post, Dubreuil o Pitarch ho qüestionen. A partir d'aquell s'han considerat una sèrie d'obres, amb característiques i formes similars, com a seues, però és un tema a discernir sense restar importància a la seua obra.

El que si sabem segur és que Pere Nicolau està treballant, des del segle XIV, a la ciutat de València per la recerca documental que féu fra d'Arquers i Jover (segle XVIII) en l'arxiu del convent de la Mercè de València, però la major aportació de documentació sobre el pintor va ser de l'arxiver Josep Sanchis i Sivera, gràcies a la seua cerca en l'arxiu de la catedral de València. Per la recopilació que aquell va fer de documents hi ha coneixement del període entre els anys 1399 fins 1405, en el que, majoritàriament, al pintor se li encarregaren retaules per a la seu de València. Els treballs de busca, entre els anys 50 i 60 del segle XX, per part de Cerveró Gomis en l'arxiu del Regne de València van ser importants per l'aportació de noves referències documentals per a configurar la vida professional del pintor. Els primers documents de Pere Nicolau donen referència d'alguns treballs artesanals, així com de la seua vida social, i com a pintor de retaules l'aporta el document del dia 16 de novembre de l'any 1395, pel que se sap que es féu càrrec del retaule de Sant Llorenç, inacabat pel pintor Guillem Cases.

Noves recerques a l'arxiu del Regne de València han aportat documents com el del l'any 1362, en el que apareix un tal Pere Nicolau, veí de València, però no queda registrat el seu ofici. Pensar que poguera ser el pintor, aquest documentat des dels anys noranta del segle XIV, es un poc arriscat, però queda la hipòtesi d'un possible familiar o simplement siga una coincidència amb el nom. També està documentat un Pere Nicolau a l'any 1381, veí de València, però tampoc s'esmenta res sobre el seu ofici, per tant no hi ha cap seguretat que siga el mateix. És a l'any 1390 quan es té notícia certa de Pere Nicolau. Se sap, pel document d'aquest, que va intervindre al cadirat de la seu de València amb els *fusters i mestres d'obra* Bernat Tosquella i Francesc Tosquella, fill d'aquell. Aquesta notícia es confirma per la referència documental de l'1 juny de 1390, per la qual Pere Nicolau reconeix que Pere d'Orriols, *ardiaca* de Moia i *tresorer* del Marqués de Villena, li deu 20 florins per certs treballs que va fer al cor de la seu valentina.

“Die mercuri prima iunii anno predicto nonagesimo. Petrus Nicolau,¹⁰⁵¹ pictor, vicinus Valencie, gratis et ex certa sciencia, confiteor et in veritate recognosco me debere vobis, venerabili Petro d'Orriols, archidiacono de Moya ac teshaurario domini marchionis de Villena, viginti florenos auri communes de Aragonia, quos [michi] acomodastis racione operis que a vobis habeo facere seu [fabricare] ad oppus cori Sedis Valencie. Unde renuncio omni excepcioni predictorum viginti florenos dicte legis per me racione predicta non debitorum et a vobis non habitorum et non receptorum ac dicte rei sic non geste ut predicatur et doli. Quosquidem viginti florenos dicte legis promitto et fide bona convenio per pactum speciale inter me et vos ininitum et conventum vobis et vestris, aut cui seu quibus volueritis loco vestri, dare atque solvere statim et incontinenti cum a vobis vel vestris verbo vel scriptis fuero requisitus, dilacionibus et excepcionibus postponitis quibuscumque (*la resta en blanc*).”¹⁰⁵²

Al següent any, el 1391, està documentat en assumptes d'indole social. El *notari* Jaume Garbeller, procurador de Pere Nicolau, efectua, en presència del justícia dels CCC sous, l'obligació per a pagar a Domènec Barreda, *notari*, procurador de Jaume Bonshoms, veí de Llombai, la quantitat que dit pintor li devia per raó d'un préstec.

Sabem, pel document de 1409, que entre els anys 1393 i 1394, hi havia relació professional entre el pintor Antoni Peris i Pere Nicolau, doncs aquell declarava com a

¹⁰⁵¹ Que està present a l'acte notarial.

¹⁰⁵² ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685 (s.a. 470).

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 52 i 53; 1930, p. 53; Cerveró, 1963, p. 135; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 332, doc. 570; Mocholí, 2009, p. 591.

testimoni del mateix i esmentava, entre altres coses, que hi havia pintat un retaule, junt al mestre Nicolau, per a mossèn Eximenis, aquell per a la seu de València.

Del que si disposem és del document del pagament, aquest registrat el 1394, efectuat per Jaume Domínguez, *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, a Pere Nicolau, per pintar certes lletres d'or en una pedra que estava al costat del portal dels Serrans de València.

“Ítem, doní a n Pere Nicolau, pintor, per sos treballs de pintar ab ses colors, les lletres d'or que són en una pedra al costat del dit portal, e fou a XXVIII de setembre, XXXVIII sous, VIII.”¹⁰⁵³

El document de 1395 és d'igual assumpte que el de 1391. Pere Nicolau actua com a testimoni en l'atorgament de poder que Joan Bonshoms, *clergue domèstic* del *cardenal* de València, fa a favor del *notari* Nicolau Carbonell i Raimon Carbonell, ciutadà de Xàtiva, per prendre possessió de les gràcies concedides pel Papa al susdit clergue.

La referència documental d'octubre de l'any en decurs, el 1395, canvia totalment de tema. Aquest ens acosta a la part professional de Pere Nicolau. Pel contingut de la notícia es dedueix que el pintor estava ja consolidat al seu ofici, a més de tenir un obrador, per la qual cosa necessitava dels serveis d'aprenents, motiu pel que creiem que contracta com aprenent a Guillem Ferri, nascut a Riola, població de la diòcesi de València, per a aprendre l'ofici. Dit contracte es féu pel temps de dos anys, procurant-li la manutenció (menjat, vestit i calçat) i un sou de 36 florins d'or.

Al mes de novembre del dit any, el 1395, està documentat un dels primers treballs com a pintor de retaules. Pere Nicolau es va comprometre a finalitzar el que Pere de Soler, ciutadà de València, va encomanar al pintor Guillem Cases, sota l'advocació de Sant Llorenç Màrtir, destinat a la capella del sant en el convent dels frares Predicadors de València. Pere Nicolau cobra per acabar-lo 40 florins d'or d'Aragó, tal com havien concordat en el contracte, i 8 més de gratificació. El dia 16 de setembre de l'any següent, el 1396, s'escriptura la cancel·lació del compromís per a acord de dues parts.

Com quasi tots els pintors d'aquell temps tenia facetes per a fer altres activitats pictòriques, pel que no sols realitza encàrrecs de retaules sinó que també treballa en altres tasques de pintura, com la que està documentada al 1396. Al dit any es registra l'avinença efectuada pel *sotsobrer* de les obres de València amb Pere Nicolau, per pintar les dos claus de volta del portal dels Serrans de dita ciutat, cobrant 18 florins. En maig del mateix any, el pintor rep 198 sous, per part del *sotsobrer*, per pintar les claus de la torre de la segona coberta del portal de Serrans de València, treball que fa a estall.

D'altra índole és l'encàrrec que va rebre al mes de maig d'aquest, el 1396. Es fa constar el pagament, per part del *clavari* de les Pecúnie Comunes de València, a Pere Nicolau la quantitat d'11 lliures, preu dels treballs d'unes taules destinades a l'altar de la Cambra del Consell Secret de la ciutat. Actualment es conserven, al museu Nacional d'Art de Catalunya, quatre taules de retrats dels reis d'Aragó, les quals li són atribuïdes per alguns historiadors, hipòtesi de la qual difereix el professor Joan Aliaga Morell.¹⁰⁵⁴

¹⁰⁵³ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-6, f. 198.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 30; Vives Liern, 1915, pp. 11-33; Sanchis i Sivera, 1928, p. 30; 1930, p. 53; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 379, doc. 661; Mocholí, 2009, p. 591.

¹⁰⁵⁴ *Anàlisi dels documents i obres atribuïdes als pintors Gonçal Peris i Gonçal Sarrià*. Joan Aliaga Morell. UPV. Facultat de BBAA., 1994; *Els Peris i la pintura valenciana medieval*.

“[Al marge] Tradita.

De nós, etcètera. Pagats a mestre Pere Nicolau, pintor, onze lliures en accorrimment o paga prorata de son salari e colors e altres coses necessàries de unes taules que deu fer per obs de l'altar de la Cambra de Consell Secret de la dita ciutat (...).”¹⁰⁵⁵

Sobre treballs fets per Pere Nicolau i els seus ajudants (macips), està el document de juny del dit any, el 1396, pel que cobraren 176 sous per pintar una creu de pedra, aquesta situada a la part superior del portal dels Serrans de València, pagament que va ser efectuat pel *sotsobrer* de les obres de la ciutat de València.

“Ítem, costa l'or e l'atzur d'Acre e altres colors que més en Pere Nicolau, pintor, en la creu de pedra que està damunt lo portal [dels Serrans], a la part de fora, entre los jornals del dit en Pere e de macips seus.....CLXXVI sous.”¹⁰⁵⁶

En novembre del mateix any, el 1396, es registra l'obligació, efectuada per Jaume Garbeller, *notari* i procurador de Pere Nicolau, davant el justícia dels CCC sous, perquè pague a Jaume Bonshoms, veí de Llombai, 5 florins que li devia d'un préstec, que li va fer el seu difunt pare.

Tres anys després, el 1399, de nou es té notícia del pintor. Primerament per acordar en gener, juntament amb Pere Çanoguera i Bernat d'Alpicat, un violari per valor de 100 sous censals amb Benvenguda, muller de l'*apotecari* Esteve Valença. Actua com a testimoni el pintor Jaume Mateu. Per altra part, el 29 del dit mes apareix com a testimoni en el carregament d'un violari.

Al final de la dècada dels anys noranta, el 1399, hi ha referència documental de la primera col·laboració entre el *mestre* Marçal de Sas i Pere Nicolau, pels capítols que s'escripturaren al mes de febrer, signats pels dits pintors, per a la confecció del retaule de Santa Àgueda, destinat a la seu de València. Aquesta notícia fou publicada per Sanchis i Sivera l'any 1914, encara que l'autor de la cita no anomena ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada, però queda confirmat que el retaule es factura per altres documents, en aquest cas les èpoques de maig de 1399 i de febrer de 1400.

Al mes de març del mateix any, el 1399, Pere Nicolau queda documentat com a testimoni en la venda d'un censal de la baronessa d'Albaida i Corbera, na Carroça de Vilaragut.

Està clar que per a pintar un retaule es qüestió dels pintors, però abans de fer-ho l'estructura i preparació del mateix per a realitzar dita tasca quedava en mans d'altres oficis. El document del mes d'abril de 1399 és un exemple. Al·ludeix al contracte entre el *fuster* Vicent Serra i la confraria de Sant Jaume de València, per a confeccionar, de fusta d'álber, un retaule que pintaran Pere Nicolau i Marçal de Sas. El dit mes i dia, 24 d'abril, es documenta el contracte entre els dits pintors amb dita confraria, per a pintar-lo sota l'advocació sant Jaume, destinat a la seua capella, situada en la seu de València. El preu estipulat per la factura d'aquell fou de 115 lliures.

“Petrus Nicholai et Marçal de Sas, pictores cives Valencie, animo novandi pactoque speciali et expresso firma et solempni stipulacione vallato, promittimus simul ambo et uterque nostrum in solum vobis, honorabilibus priori et maiordomis iamdictis, presentibus, et cetera quod operabimus et depingemus operarique et depingere efficcabiliter promittimus et teneamur ad opus capelle Sancti Iacobi sedis

¹⁰⁵⁵ AMV. *Clavaria Comuna. Manual d'albarans*, I-21, f. 38.

Teixidor, (original de 1767) edic. facsimil 1985, pp. 211-267; Sanchis i Sivera, 1928, 52-61; 1930, p. 53; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 404, doc. 716; Mocholí, 2009, p. 592.

¹⁰⁵⁶ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls* de 1396 a 1397, d²-8, f. 210 (310).

Sanchis i Sivera, 1928, p. 53; 1930, p. 53; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 405, doc. 723; Mocholí, 2009, p. 593.

Valencie, cum auro fino et purissimo cumque coloribus finissimis et azuro de Acre unum reatabulum et bancale ac coram altari (...).

Testes discretus Iohannes Corqua, prebiter et Vincencius Serra, fusterius civis Valencie.”¹⁰⁵⁷

Finalment, el dia 28 del dit mes i any, es redacta l'època atorgada pel *fuster* Vicent Serra, per la qual ha rebut del *prior* de la confraria de Sant Jaume, 12 florins com a part dels 80 que li devien, per la factura de la fusta del retaule.

En maig d'aquest any, el 1399, es documenta l'època atorgada per Pere Nicolau i Marçal de Sas, en la qual reconeixen haver rebut del *rector* de l'església de Benigànim, Andreu de Remolins, 33 lliures i 10 sous, de la resta de 55 lliures, per la confecció del retaule de Santa Àgueda, destinat a certa capella que dit rector havia fet construir a la seu de València.¹⁰⁵⁸ Es tracta del segon termini, doncs anteriorment havien rebut, i així ho reconeixen, 30 lliures.

El 30 de maig del mateix any, el 1399, es registra el pagament fet a Pere Nicolau i Marçal de Sas, pel retaule que els van encarregar de sant Jaume. Dits pintors reberen 50 florins de les 115 lliures que els devien, per la pintura del retaule. El mateix dia es fa constar que el *fuster* Vicent Serra rep 13 florins, com a part dels 80 que li devien, per la factura de la fusta. Per últim, al mes de juliol, Pere Nicolau atorga època, per la qual va rebre del *prior* de la confraria de Sant Jaume de València, la quantitat de 20 florins, deguts per la confecció d'aquell. Actua com a testimoni Vicent Serra, *fuster*.

Als inicis del segle XV, el 1400, en febrer, es documenta que el pintor Ramon Mur,¹⁰⁵⁹ actua com a testimoni en una època dels pintors Marçal de Sas i Pere Nicolau. En dita època confessaren haver rebut de Bernat de Remolins, *rector* de l'església de Benigànim, 50 lliures pel preu de pintar el retaule de Santa Àgueda, destinat a certa capella¹⁰⁶⁰ de la seu valentina, en la que el susdit Bernat havia instituït un benefici.

Que Pere Nicolau estava sol·licitat no hi ha cap dubte, atès que els encàrrecs se succeïxen un darrer l'altre. De fet el 26 de febrer del dit any, el 1400, es redacta el contracte entre Roderic d'Heredia, *sagristà* de la seu de València i el pintor, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de santa Margarida, destinat a la capella de dita santa, dins la mateixa seu de València, pel preu de 40 lliures. Al dit contracte s'especifica que hi hauria de ser millor que el que hi havia, anteriorment pintat, de Santa Àgueda.

“(…) en Pere Nicholau farà e pintarà al dit sacristà a obs de la capella de madona santa Margarita, la qual és estada a aquell donada novellament per lo honorable capítol de València, un retaule de fusta pintat e ystoriat de la ystòria madona santa Margalida ensemps ab or, adzur e altres colors necessàries, lo qual haurà de alt lo banc XI palms et de ample X palms ab ses polseres, banch e davant altar, lo qual acabarà e adreçarà bé e complidament axí bé o millor que lo retaule de sancta Àgueda de la dita seu (...).”¹⁰⁶¹

Al mateix protocol estan registrades, davant el *notari* Lluís Ferrer, diverses èpoques. La primera amb data del 26 de febrer de 1400, per la quantitat de 15 lliures, a més de la del 10

¹⁰⁵⁷ AMV. *Protocol de Jaume Desplà*, 2-15.

Sanchis i Sivera, 1909, pp. 318 i 319; 1914, p. 27; 1928, p. 50; 1930, p. 50; Cerveró, 1960, p. 136; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 479, doc. 909; Mocholí, 2009, p. 593.

¹⁰⁵⁸ La notícia del compromís va ser citada per Sanchis i Sivera en les seues publicacions dels anys 1909, 1914, 1928 i 1930.

¹⁰⁵⁹ Se sap d'un altre document amb data 7 de febrer, en qual també actua de testimoni.

¹⁰⁶⁰ Segurament l'antiga capella de Santa Àgata de la Seu de València.

¹⁰⁶¹ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.669.

Sanchis i Sivera, 1909, pp. 311 i 312; 1912 (2) pp. 240 i 241; 1914, pp. 30 i 31; 1928, pp. 54 i 55; 1930, pp. 54 i 55; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 491, doc. 953; Mocholí, 2009, p. 594.

d'agost, per la qual rebé la segona part de les 40 lliures i, finalment, una tercera datada el 28 de març de 1401.

Del mes d'octubre de 1400, és el document pel que Esteve Valença, *apotecari*, reconeix un violari per valor de 100 sous, que va ser acordat el 1399 per la seua muller, Benvinguda, el pintor, Pere Çanoguera i Bernat d'Alpicat. Actua com a testimoni Jaume Mateu. Al mateix dia, 16 d'octubre, féu el pagament per un import de 35 lliures.

Immillorable la situació professional de Pere Nicolau, puix que en desembre del d'aquest, el 1400, es compromet amb Miquel del Miracle, *rector* de l'església de Penàguila, prop d'Alcoi (Alacant), per a la confecció d'un retaule amb les següents advocacions: sants Cosme i Damià, sant Miquel, santa Caterina, sant Joan Baptista i sant Blai, pel preu de 60 lliures, dels quals ja havia rebut la quantitat de 30 florins. Actuen com a testimonis de l'època els pintors Jaume Mateu i Pere Rubert.

“(…) farà VI invocacions, çó és sent Cosme e sent Damià, sent Miquel, sancta Caterina, sent Johan, Babtiste e sent Blay, totes ymàtgens grans ab la ystòria axí en lo altar com davant altar de sancta Caterina, e farà aquell d'or fi azur d'Acre e altres colors bons e fins lo qual acabarà axí bé o mellor com lo altar de sent Johan del Spital, segons més o menys (...)”¹⁰⁶²

Aquest document s'escriptura amb tot detall i, fins i tot, se li demana que aquell siga igual o millor que el de Sant Joan de l'Hospital, del que es conserva una taula amb tres escenes de la vida de sant Domènec de Guzman, que li són atribuïdes, per la qual cosa, creiem que el retaule esmentat també seria obra d'ell o al menys facturada en el seu obrador.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Pere Nicolau, que rebé diverses pagues pels paraments dels VIII reis i dels cavalls i sobrevestes, daurar i pintar la sobrevesta del rei de Sicília i a la fi per la caixa de Privilegis de la Ciutat.

“144r.

[*Al marge*] Ídem. Àpoca.

Ítem, los quals doní a-n Pere Nicolau, pintor, per salari de daurar i pintar la sobrevesta del rey de Sicília, entre or fi e mans, tres florins e mig, dels quals hi ha àpoca en poder d'en Dionís Cervera, notari, a XX dies d'abril del dit any.(...)”¹⁰⁶³

El dia 28 de març del mateix any, el 1401, confessa haver rebut la tercera part de les 40 lliures, les quals va estipular pel Capítol de la seu de València, per la factura del retaule sota l'advocació de santa Margarida.

De nou el pintor es requerit per una comanda de treball. L'encàrrec es va fer per a fora del Regne de València, pel que creiem que la fama de Nicolau com a pintor estava ben consolidada. Al dit any, el 1401, en agost, s'efectua el contracte entre Bernat Carsí, *canonge* de la seu valentina i el dit pintor, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de Santa Maria, amb quinze taules historiades, destinat a l'església de Santa Maria de la vila d'Horta,¹⁰⁶⁴ al bisbat de Tortosa, pel preu de 130 florins d'or.

¹⁰⁶² ACV. *Protocolos de Lluís Ferrer*, núms. 3.667 i 3670.

Sanchis i Sivera, 1909, pp. 325 i 326; 1912 (2), p. 241; 1914, p. 31; 1928, p. 56; 1930, pp. 55 i 56; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 504, doc. 986; Mocholí, 2009, p. 595.

¹⁰⁶³ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 24, 25, 34, 68, 274 i 386; Mocholí, 2009, p. 595.

¹⁰⁶⁴ Creiem que l'autor, Sanchis i Sivera, es refereix a “Horta de Sant Joan (Tarragona)”.

“Dicta die mercurii, XVII augusti anno a Nativitate Domini MCCCCI.

Fou convengut entre miçer Bernat Carsi, canonge de la Seu de València e en Pere Nicolau, pintor, vehí de València, qu·el dit en Pere Nicolau farà un retaule de fusta e pintarà a obs de la sglésia de Sancta Maria de la vila d’Orta del bisbat de Tortosa sots invocasió de sancta Maria, (...).”¹⁰⁶⁵

No és estrany que degut la quantitat d’encàrrecs que rebia, el pintor que ens ocupa necessités ajuda. Ajuda i renom en el seu art, són motius més que raonables per a contractar ajudants. A l’any 1402 es redacta el contracte d’afermament entre el pintor Jaume Çareal, natural de Morella amb Pere Nicolau, per temps de dos anys, com a ajudant i amb un salari de 40 lliures d’or. Un sou bastant alt, pel que ens permet creure que aquell, Jaume Çareal, estaria ja format en l’art de la pintura. Al mateix protocol es va redactar la cancel·lació del contracte amb data del 14 d’abril de 1404.

“Eisdem die et anno.

Jacobus Çareal, pictor, naturalis Morelle scienter et gratis mitto et affirmo me ipsum vobiscum, Petro Nicholau, pictore, cive Valentie, presente et acceptante, hinc ad duos annos et unum mensem sequentes et primo venturos in mancipium et servitalem vestrum ad pictandum et faciendum vestra omnia mandata iusta, licita et honesta, nocte pariter et die, pro posse. Vos vero teneamini me providere toto dicto tempore tam sanum quam infirmum in cibo et potu ut mea consimilis interest, tempus vero infirmitatis vobis smendando et reficiendo. Et pro mei solidata teneamini mihi dare quadraginta florenos auri de Aragonia hoc modo, (...).

Testes inde sunt Iacobus Venreilli et Bernardus Ponç, scriptores Valencie cives.”¹⁰⁶⁶

Dels encàrrecs d’altres anys quedaren documentats els següents pagaments. El 23 de març de 1402, Pere Nicolau, signa àpoca de 100 florins, part del preu estipulat per la factura del retaule que havia confeccionat per a l’església d’Horta, al bisbat de Tortosa, baix l’advocació de Santa Maria. Abans havia atorgat varies èpoques, sent aquesta l’última. En maig del susdit any, el 1402, va rebre 95 florins, part d’una major quantitat deguda, per la confecció del retaule que contractà amb *mossèn* Miquel del Miracle, *rector* de l’església de Penàguila. Actuaren com a testimonis d’aquest últim els pintors Jaume Mateu i Pere Rubert, el primer nebot d’ell, establert a València des de final del segle XIV o principis del XV.

El 19 d’agost del dit any, 1402, es té referència d’un encàrrec singular, una gran capça pintada per a dur els Privilegis Reials, els quals hauria de jurar el senyor rei Martí l’Humà (1396-1410) i el seu primogènit. Per aquest treball se li paga al pintor la quantitat de 2 lliures, 7 sous i 6 diners, quedant registrat el pagament dos vegades, una al llibre d’albarans de Claveria Comuna i altra al de comptes.

“[Al marge esquerre] Tradita.

De nós, et cetera, pagats a·n Pere Nicolau, pintor, dues lliures, VII sous, VI diners a aquel degudes per una capça molt gran tota pintada a senyal reyal, que d’aquell compram e haguem a obs de portar los privilegis que·l senyor rey e son primogènit expressament e nomenada deuen jurar en lur començament. E cobrats d’aquell lo present albarà, car monstrant aquell la dita quantitat vos serà presa en compte de paga. Data Valencie ut supra. Guillem Solanes.”¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁵ ACV. *Volum*, núm. 3.670 i 3.671.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 242; 1914, p. 32; 1928, p. 56; 1930, p. 56; Mocholí, 2009, p. 595.

¹⁰⁶⁶ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.405, mà tercià.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 242; 1912 (2), pp. 296; 1912 (3), pp. 296 i 297; 1914, pp. 32, 37 i 38; 1928, pp. 56; 1930, pp. 62 i 63 (aquest autor omet la signatura del document en la publicació de 1930; Cerveró, pp. 29 i 30 (aquest autor només publica una part del document, amb data de 4 abril i dona com a signatura “ARV. *Protocol* núm. 2.405; Mocholí, pp. 218, 219 i 220; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 46, doc. 77.

¹⁰⁶⁷ AMV. *Claveria Comuna. Manual d’Albarans*, J-30, f. 15v.

En novembre d'aquest, el 1402, Jaume Capeta, *ministrer del rei* signa àpoca de 50 sous, més 7 sous i 4 diners de despeses, a favor del pintor que ens ocupa, dels 100 sous de violari que junt amb Joan Melendi, *batifulla*, i el mestre pintor Marçal fan anualment.

Entre 1403-1406 es registraren, entre altres, els pagaments fets per l'*albacea* Pere Camuel, com a marmessor del testament de Joan Guerau, beneficiat de la parròquia de Sant Llorenç i Sant Nicolau, als pintors Marçal de Sas i Pere Nicolau i al *fuster* Vicent Serra, per la confecció d'un retaule que aquell encarregà segons el seu testament.

(...).

Item deu mes que paguí an mestre Pere Nicholau, pintor, per lo pintar, daurar e retaule e de la Maria del altar mayor, CL florins valencians. LXXXII lliures XX sous.

(...).

Item deu que paguí a mestre Pere Nicholau, per pintar e daurar les dites polseres XV florins valencians. VIII lliures V sous.

(...).¹⁰⁶⁸

Sanchis i Sivera comenta que les següents notícies podrien estar relacionades. Al llibre del *notari* de Lluís Ferrer de l'any 1403 apareix a l'encapçalament: "(...) oro retrotabulo Antoni Olzina (...)" i més endavant, al mateix llibre, un altre encapçalament fa referència a "Petrus Nicolau pictor (...)" quedant la resta en blanc. El retaule que s'esmenta a la primera referència documental podria ser un encàrrec per Pere Nicolau, aquest anomenat al segon document, que segurament estaria baix l'advocació de santa Clara i santa Isabel.

El dia 31 de març de l'any 1403, atorga àpoca de 300 sous, pel pagament que efectua el *bisbe* de Tarragona pel retaule que costà 920 sous, que havia confeccionat amb destí a l'església d'Horta, al bisbat de Tortosa, baix l'advocació de Santa Maria.

En juliol del darrer any, el 1403, signa àpoca de 10 florins al monestir de Sant Julià de València. Aquesta és una de les pagues per la factura del retaule major del monestir esmentat. Al document no ens diu sota l'advocació que s'encarregà.

Al mateix any, el 1403,¹⁰⁶⁹ el *mestre racional* del Regne de València li va pagar la quantitat de 100 florins, per certes taules baix l'advocació dels Set Goigs de la Verge Maria, taules que el propi rei envià al monestir de la Vall de Crist.

"(...).

Ítem, an Pere Nicolau, lo pintor, per les taules de la Vall de Ihesu Christ, cent florins.

(...)"¹⁰⁷⁰

Aquest pagament fou reconegut pel dit pintor en l'època que atorga el dia 2 de setembre del mateix any, el 1403, davant el *notari* Jaume Desplà.

Alcalalí, 1897, p. 227, Sanchis i Sivera, 1914, p. 36 (aquest dos autors no indiquen l'arxiu ni la font d'on fou consultat el document); Cerveró, 1963, p. 137, Aliaga, p. 386; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 55, doc. 95.

AMV. *Clavaria Comuna. Llibre de Comptes*, O-4, f. 32v.

Sanchis i Sivera, p. 26; Aliaga, 2007, p. 386; Mocholí, 2009, p. 596; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 55, doc. 96.

¹⁰⁶⁸ AHN. *Clero. Fons del Monestir de Portaceli. Comptes 1404*, núm. 7.469.

José i Pitarch, A. 1981, tesi; Fuster Serra, F. "Pere Nicolau en la Cartuja de Portaceli: vicisitudes de su obra", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 2008, pp. 23-35.

¹⁰⁶⁹ Comprovada la data a l'ARV.

¹⁰⁷⁰ ARV. *Reial Cancilleria*, 488, f. 62r.

Cerveró, 1971 pp. 23 i 36; Cabanes Pecourt, 1974, p. 86 Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 83, doc. 157.

“Die dominica, II^a setembris.

Petrus Nicholai,¹⁰⁷¹ pictor Valentie, confiteor vobis, honorabilis Franciscus Martorelli, rectori de Puçol, presenti ex solvistis mihi illos centum florenos auri quos dominus Rex mihi per vos solvi et tradi iussit ratione illarum tabularum ubi picta sunt VII^{en} Gaudia Virginis Marie quos dictus dominus Rex emesa ad opus Monasterii Vallis Christi. Unde, et cetera.”

Testes, Iacobus Ramos Salzadella, panniparator, et Iohannes Huguet, scutifer.”¹⁰⁷²

Sembla que Pere Nicolau està en ple auge professional, puix que no deixa de rebre encàrrecs. En desembre de 1403 es redacta un altra àpoca, per la qual rebia 60 lliures de Miquel del Miracle, *rector* de l'església del lloc de Penàguila, per la confecció del retaule destinat a la capella que tenia en l'església de Sant Agustí de València.

El 27 del mateix mes i any es registra l'àpoca atorgada pel dit pintor, en la qual havia rebut del *rector* de l'església l'Alfàfar, Domènec Navarro, i dels *diputats* de la parròquia dels llocs d'Alfàfar i Benetússer, 50 lliures en diverses pagues, per raó del preu del retaule dels Set Goigs de la Verge Maria, que havia pintat per l'altar major de l'església d'Alfàfar.

A l'any 1404¹⁰⁷³ queda registrat que cobra 165 lliures i 15 sous, per pintar, daurar i muntar un retaule amb la imatge de Santa Maria, per a la capella major del monestir de Portaceli. Aquest fou encomanat per Joan Guerau, *prevere*, beneficiat de l'església dels Sants Llorenç i Nicolau. Per a la seua facturació Pere Nicolau necessità l'ajuda del *mestre* Marçal de Sas, pintor alemany, del *fuster* Serra¹⁰⁷⁴ i del *mestre d'obra* Just.¹⁰⁷⁵

El dia 1 de febrer del dit any, el 1404, al ciutadà Pere Abelló se li van embargar els seus béns. Embarg que s'efectua davant la cort del justícia dels CCC sous de València a través del seu procurador, per pagar a Pere Nicolau 4 florins d'or i despeses que li devia.

Al mateix mes del dit any, el 1404, Pere Nicolau rebé, per mitjà d'una àpoca, la quantitat de 18 lliures i 4 sous per diversos treballs de confeccionar i pintar penons, panys d'or i flocadures.

“De nós ésser pagats a n Pere Nicolau, pintor, decemeocto libre, IIII sols a ell degudes per tres penons de trompes e trompetes e un peno de cornamusa, tots dari flama que ha fets a abs de la ciutat en los quals son entrades III actnes e miga de ceudat vermell reforçat e gamat castany cincuenta dos sols a rao de XV sols calna e CCC panys d'or, costans VIII florins tres onzes d'or a les flocadures e dels cordons costans, (...).”¹⁰⁷⁶

Amb la següent notícia es canvia d'assumpte. Es tracta del document de contracte d'aprenentatge i col·laboració, signat el 4 de març de 1402, entre els pintors Pere Nicolau i Jaume Çareal, aquest de vint anys i natural de Morella. Pel seu contingut podem deduir certa diferència amb la primera referència documental d'afermament (1395) que féu el pintor que ens ocupa amb Guillem Ferri, doncs aquest era contractat per aprendre l'ofici, mentre que Jaume Çareal ho era com a col·laborador, doncs sembla que tenia

¹⁰⁷¹ Dues ratlles damunt del nom indiquen que el pintor hi era present.

¹⁰⁷² AMV. *Protocol de Jaume Desplà*, 2-18, f. 41v.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 242; 1914, p. 32; 1928, p. 56; 1930, p. 56; Mocholí, 2009, p. 597; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 68, doc. 124.

¹⁰⁷³ Monestir de Portaceli, anys 1403-1404. Aquesta referència documental consta en el *Fons del Monestir de Portaceli*, Comptes de l'any 1404. Actualment la documentació es troba a l'Arxiu Històric Nacional.

¹⁰⁷⁴ Creiem que es tracta del fuster Vicent Serra, el qual també treballà en el retaule de Sant Jaume.

¹⁰⁷⁵ La notícia es coneix des de 1975 per D. Cabanes Pecourt, “Los Monasterios Valencianos”, vol. I, p. 81; Antonio José i Pitarch, 1981, tesi doctoral, *Pintura gòtica valenciana; siglos XIII-XV*, pp. 421 i 425, docs. 140, 141, 180 i 181; finalment, el document queda publicat totalment per F. Fuster Serra, 2008, “Pere Nicolau en la cartuja de Portaceli: vicisitudes de su obra”, *Archivo de Arte Valenciano*, València.

¹⁰⁷⁶ AMV. *Clavaria de Censals*, llibre 31, sig. “J”, Vidilio Galcerandus Bou. Mocholí, 2009, pp. 597 i 598.

coneixements de pintura, per tant la condició professional dins l'obrador era diferent. Al final del mateix es redacta la cancel·lació amb data del 14 d'abril de 1404. D'aquest últim pintor hi ha documentació de la continuïtat del seu ofici en l'actual província de Castelló i en terres d'Aragó.

Al mes de juny el 1404,¹⁰⁷⁷ s'escriptura l'obligació contreta per Pere Nicolau, per la factura del retaule principal de l'església de Sant Joan Baptista de la ciutat de Terol. En aquest contracte es demanava que fóra pintat tal com el que estava a l'església de la Santa Creu de València. Malauradament els autors sols donen la notícia sense cap referència arxivística, per la qual cosa es desconeix d'on la van extraure. Fins i tot, se sap de l'existència de dos retaules més, els quals els creiem facturats pel pintor.

El registre documental del mes següent, el 28 de juliol, al·ludeix a un acte particular. Pere Nicolau atorga una procuració, per la qual nomena a Nicolau Salvat, *notari* i ciutadà de València, el seu procurador perquè es faça càrrec del seus assumptes.

Pel document que es registra el 30 d'agost de 1404,¹⁰⁷⁸ se sap de l'encàrrec d'un retaule per a Sarrió. Aquell és una època atorgada pel pintor, reconeixent que Joan Garcia, *draper* de València, li va donar 50 florins d'or, quantitat fixada per la confecció del retaule. Alguns autors basant-se en aquesta notícia i per una fotografia de la taula central,¹⁰⁷⁹ en la qual està representada "La Verge i el Nen amb àngels músics", a més de les taules laterals,¹⁰⁸⁰ ara conservades al museu de BBAA de València, li atribueixen a Pere Nicolau tota una sèrie de pintures.

"Noverint universi, quod ego, Petrus Nicholau, pictor Valencie civis, scienter et gratia, confiteor et in veritate recognosco vobis venerabilis Iohanni Garsie, draperio Valencie, civis absentis ut presentis quod dedistis et solvistis michi, voluntati mee numerando, quinquaginta florenos auri de Aragonia ex illa pecunie (sic) quantitate quam habere debeo ratione illius retrotabuli quod de presenti facio ad opus et pro ecclesia loci de *Sarrión* prout in instrumento inde facto in posse notarii infrascripti largius habeatur. Et quia hec est rei veritas, renuntio scienter omni exceptioni pecunie predictae, non numerate, non habere et recipere a vobis ut predicatur et doli, facio vobis fieri per notarium infrascriptum presentem apocam de soluto. Quod est actum Valentie.

Testes inde sunt discreti Iacobus Monfort et Iohannes Perpenya notarii Vallencie cives."¹⁰⁸¹

El 14 de novembre de 1404, es registren els capítols concordats entre Gil Sànchez de les Vaques, *draper*, veí de la ciutat de Terol i Pere Nicolau, per a la confecció d'un retaule, aquest baix l'advocació de Joan Baptista, destinat a l'església del dit sant en Terol, pel preu de 475 florins. Es demana que aquest siga igual o millor que el que hi ha a l'església de la Santa Creu, segurament pintat per Marçal de Sas, que Pere Nicolau dona com a exemple i, fins i tot, s'indica que l'arquitectura del mateix ha de fer-la Vicente Serra, *fuster* que ja hi havia treballat amb Nicolau al retaule de Sant Jaume. En la última part, amb la data de 10 de juny de 1408, conté la cancel·lació del retaule contractat amb acord de dues parts. Fins i tot, es un document força interessant, puix que s'escriptura amb tot detall.¹⁰⁸²

¹⁰⁷⁷ Aquesta notícia es vé recullint per diversos autors des d'Arqués Jover.

¹⁰⁷⁸ Document revisat i transcrit. Alcahalí i Sanchis i Sivera informen que el document està al protocol del notari "Pedro Torra", però es tracta d'una signatura incorrecta. Va ser Cerveró el que va citar al notari correcte.

¹⁰⁷⁹ Representada la Mare de Déu Aurora de Mediavila.

¹⁰⁸⁰ Tema: Set Goigs de la Mare de Déu.

¹⁰⁸¹ APPV, *Protocol de Lluís Llopis*, núm. 64

d'Alcahalí, baró, 1897, p. 227; Sanchis i Sivera, 1914, p. 33, 1928, p. 57; Cerveró, 1963, p. 137; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 87 i 88, doc. 170.

¹⁰⁸² Ací no reproduïm el document, doncs hi és des de la pàgina 25 fins la 27.

Al mes de desembre del mateix any, el 1404, Pere Nicolau va reconèixer que Domènec Navarro, *rector* de l'església d'Alfàfar, a més d'altres veïns del dit lloc i de Benetússer li havien pagat, en varies èpoques, les 55 lliures que li devien per la confecció del retaule dels Set Goigs de la Verge Maria, destinat a l'altar major d'aquella església.

“Petrus Nocholay, pictor civis Valentie, de certa scientia confiteor et in veritate recognosco, vobis, venerabili a discreto dominico Navarro prebistero, rectori ecclesie loci de Alfofar, Bartholomeo Bellido, presentibus, et Iohanni Durba, vicini dicti loci, et Iacobo Sthephania ac Bernardo Simonis, vicini loci de Benetuçer, ipsius parochie deputatis ad subscripta faciendum absentibus ut presentibus quod diversis solucionibus et temporibus solvistis michi egoque a vobis numerando habui et recepi mee omnimode voluntatis per manus dicti Bartholomei Bellido clavari operis subscripti, omnes illas quinquaginta libras monete regalium Valencie, quas vos michi dare et solvere promisistis pretextu pictandi quod dam retabulum pro universitatis didorum locorum noviter constructum et positum in altari maiori ecclesie dicti loci de Alfofar sub invocacione Septem Gaudiorum beatissime Virginis Marie, ut in instrumento publico per subscriptum notarium die XVIII octobris anno a nativitate Domini MCCCC primo, recepto lagius continetur nondum in publicam formam redacto quod cancellari et pro cancellato haberi volo et mando.

Renuncio scienter exceptioni peccunie non numerate, non habite, et non recepte racione et modo premisis et doli et cetera.

Testes huius rei sunt, Natalis Lagostera, boterius et Michael Cascant, parator pannorum civis Valencie.”¹⁰⁸³

Al mes de febrer de 1405, el pintor cobra certes quantitats per diversos treballs, quedant registrats els pagaments al llibre de Certificacions del *Racional*.

“Disapte a XIII febrer MCCCCV.

Senyor en Berthome cerda certifich vos com per mans d'en Pere Nicolau, pintor, son estades despeses vint tres lliures tres sols deu diners per manament verval dels honrats jurats de la ciutat ço es en XX penons que a feites de ceudat ab flocadura, cardans de seda groch vermells per abs dels opas de “L” (...).”¹⁰⁸⁴

Al dit any, el 1405, està registrat un document, del que dona notícia Sanchis i Sivera, pel que el pintor confecciona un retaule per a l'església d'Onda, sota l'advocació de sant Maties i sant Pere Màrtir, d'iguals característiques que el que havia pintat de Santa Clara i Santa Isabel per a la seu de València. L'autor no diu d'on fou exhumada la referència documental, però en la nostra busca hem trobat el document corresponent, registrat el dia 7 de març. El preu per la factura del retaule queda per 45 lliures. Al final del document segueix una època, registrada el 30 de setembre de 1409, atorgada per Jaume Mateu, nebot de Pere Nicolau, concedida e instituïda, en setembre de 1405, per aquest. Finalment li són pagades les 45 lliures per la confecció del retaule.

“Die sabatti, septima marcii anno predicto CCCC° quinto.

(...) sint retotabulum per me factum similiter et depictorum e iam positum in quodam altari in sede Valentine sub invocationem sanctorum Clare e Elizabet, quodquidem de retotabulum per me pro vobis fiendum depingere habeam de et sub invocationibus beatorum Matie e Petri martiris (...).”¹⁰⁸⁵

¹⁰⁸³ ARV. *Notal de Joan Saera*, núm. 2.854.

Cerveró, 1971, pp. 35 i 36; Mocholí, 2009, p. 599.

¹⁰⁸⁴ AMV. *Certificacions del Racional*, sig.q-q, llibre 2, f. 14v.

Mocholí, 2009, p. 599.

¹⁰⁸⁵ APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 23.179.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 33; 1930, p. 57; Llanes, 2004, pp. 93-95; Mocholí, 2009, p. 599; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 98 i 99, doc. 189.

El dia 15 de juny de 1405, Pere Nicolau, que habitava a la parròquia de Sant Nicolau de València, actua com a fermador en l'aveïnament a la dita ciutat de Bernat Venrell, *paraire*, habitant en la Moreria de València.

També els susdits mes i any, juny de 1405, s'escripturaren els capítols entre Pere Nicolau i Pere d'Orcall, *prevere*, marmessor del testament de Francesc Sossies, *rector* d'Albal, per a la confecció d'un retaule destinat a la capella de Sant Bernabé de la seu de València, baix l'advocació de dit sant, demanant-li que siga com el de Sant Tomàs.

“Eadem die iovis, XXV^a iunii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o quinto.

(...).

Primerament, que'l dit en Pere Nicolau pinte lo retaule de sent Bernabeu segons que ja és fet de fusta de bona obra e fines colós, axí be e mils si pot, com lo retaule de sent Thomàs apòstol¹⁰⁸⁶ que feu fer micer Bernat Carsí en la dita seu. Ítem, que faça la ymage principal de sent Bernabeu que stà en mig e les altres ymages del dit sant de color blau d'azur d'Acre. Ítem, que faça les polseres de or fi e d'azur d'Acre ab ses ymages segons appar en lo dit retaule de fusta e tals ymages com li seran donades. Ítem, que faça lo davant altar de fusta ab sa pròpia mesió, e après que pinte aquell segons se pertany d'or fi, de azur d'Acre segons lo retaule. Ítem, que done acabat lo dit retaule e davant altar fins Dominica de Ramis Palmorum de l'any MCCCCVI, prop següent. (...).

Testes, Dominicus Molinos, notarius, et Iacobus Ferrer, scriptor Valentie.”¹⁰⁸⁷

Als dits capítols li segueix una àpoca atorgada pel pintor al *prevere* Pere d'Orcall, per la quantitat de 300 sous, aquests com a primera paga per l'encàrrec.

Al mes de juliol de 1405, es documenta que cobra 63 sous i 1 diners per diversos treballs. Aquest pagament es registra al llibre del mestre *Racional*.

“Disapte XI de juliol any MCCCCV.

Sènyer en Berthomeu Cerdà, sertifich-vos com a'n Pere Nicolau, pintor, deu hèsser feyt albarà de tres lliures, tres sous, hun diner per lo cost de hun penó d'estandart e altre de trompeta que ha feyt per obs de la galera que àrmat la ciutat per obs del senyor rey de Cecília, de què és patró l'onrat en Bernat Suau. (...).”¹⁰⁸⁸

De la mateixa data, Pere Nicolau apareix mencionat a l'encapçalament d'un document, quedant la resta en blanc. Igualment al mes de setembre, però del següent any, el 1406, també està encapçalant cert document.

En juliol de 1405, es redacta el codicil de Maciana de Tolsà, vídua de Martí López d'Esparça, en el que sol·licita als marmessors d'instar al pintor a la factura d'un retaule baix l'advocació de sant Maties i sant Pere Màrtir per a l'església d'Onda, segons el contracte, signat davant el *notari* Andreu del Polgar, el 7 de març del mateix any, acordant-se, entre altres coses, que siga igual o paregut al de Santa Isabel i Santa Clara de la seu de València.

Al mes d'agost del sobre dit any, Pere Nicolau, junt amb altres valedors, confessa no poder pagar 100 florins que deu a la seua sogra, Maria, doncs assegura que degut a la malaltia i mort de la seua dona Isabel, ha hagut de fer moltes despeses.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁶ Facturat pel pintor Marçal de Sas.

¹⁰⁸⁷ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.672.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 365; 1912(2), p. 246; 1914, p. 36; 1928, p. 60; 1930, p. 60; Mocholí, 2009, p. 600; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 106 i 107, doc. 204.

¹⁰⁸⁸ AMV. *Certificacions del Racional*, q-q, 2, f. 38v.

Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 600; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 108, doc. 207.

¹⁰⁸⁹ Notícia treta de la tesi de Matilde Miquel Juan, 2008, p. 131. L'autora la pren de Carmel Ferragud, doctor en Història Medieval.

En setembre de 1406, es canvia totalment d'assumpte. En aquesta referència actua com a testimoni en la procuració feta per Elionor, dona de Gil Guerau, en la persona de Domènec de la Guerola, *notari*.

Del dia 24 setembre de 1406, sí que està totalment escripturada l'època per la qual Pere Nicolau reconeix que Simó d'Alguaira, procurador de l'almoïna de la seu de València i hereu de Francesc Sossies, difunt, *rector* de l'església d'Albal, li havia donat 15 lliures restants de les 45 que li devia, per la confecció del retaule, destinat a la capella de Sant Bernabé de dita seu.

“Dicta die veneris, XXIII^a septembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oVI^o.

Sit omnibus notum, quod ego, Petrus Nicolai, pictor, vicinus Valencie, scinter confiteor vobis venerabili Simoni de Alguayra, presbitero, procuratori generali laudabilis Elemosine sedis Valencie, heredis bonorum et iurium venerabilis Francisci Sossies, quondam, rectoris ecclesie *de Albal*, diocesis Valentie, licet absenti, et vestris, quod dedistis et solvistis michi voluntati mei realiter numerando quindecim libras monete regalium Valentie restantes ex illis quadraginta quinque libris monete predictae, pro quibus depingere et facere habebamus quoddam retrotabulum pro capella Santi Barnabe, quam instituit in sedis predicta dictus quondam Franciscum Sossies, ut in publico instrumento scilicet hiis confecto inter manumissoris dicti ddefuncti et mea acto Valentie in posse notarii subscripti die XXV^a iunii anni proxime preteriti Nativitatis Domini M^oCCCC^o quinti, quod die presenti cancellatum ad pedem fuit, ut lacius continetur. Et quia, et cetera.

Testes inde sunt discretus Dominicus de Molinos, notarius, et Iacobus Ferrari, scriptor, Valentie.¹⁰⁹⁰

També queda registrada, a la mateixa data, el 1406, la notícia que el pintor actua com a testimoni en cert document: “Testes Ludovicus Amoros, fusterius, et Petrus Nicolau, pictor Valencie” de la carta d'indemnitat signada per Pere Pastor i la seua muller Margarida.

De la susdita data, setembre de 1406, és l'època per la qual el pintor va rebre la quantitat de 15 lliures, de les 45 que li restaven per pintar el retaule per a la capella de Sant Bernabé.¹⁰⁹¹

En octubre de 1406, s'escriptura època de 6 florins i mig, de 800 sous i de 126 sous signada Pere Nicolau i Domènec del Port, també pintor i Pere Garcés, *perpunter*, respectivament, al tutor de la filla de Manuel d'Oriola, per raó dels treballs fets en la sepultura del difunt.

Al següent any, el 1407, es registra el contracte d'aprenentatge de Gabriel, fill de Guillem Martí, *saliner*, amb Pere Nicolau durant quatre anys, amb el testimoni del pintor Berenguer Ferrer. Entre els anys 1409-1443 hi ha documentat a València un pintor amb el nom de Gabriel Martí, que creiem que es el mateix que s'afirmà com aprenent de Nicolau a l'edat de setze anys, però segurament la seua continuació es va veure truncada per la mort d'aquell, encara que se sap que anys després treballà amb el pintor Nicolau Querol.

El 1408, en març Nicolau està documentat pel deute de 15 florins, 2 sous i 9 diners de Jaume Rigolf, hereu del seu germà Bernat, a Tomàs Salvat, *cotoner*, restants de 75 florins d'un canvi que Bernat devia al susdit pintor.

En abril del susdit any, el 1408, està la notícia trobada per Cerveró i publicada a l'any 1963. És una referència documental bastant interessant, la qual es resumeix així: “Gabriel Sanç, mercader i Ferrando Pereç,¹⁰⁹² pintor, es comprometen a pagar el deute que tenia

¹⁰⁹⁰ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.672 i *notal de Lluís Ferrer*, núm. 3.565.

Sanchis i Sivera, 1912(2), p. 246; 1914, p. 36; 1928, p. 60; 1930, p. 60; Cerveró, 1956, p. 106, núm. 33; 1971, p. 36; Mocholí, 2009, p. 600; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 137, doc. 271.

¹⁰⁹¹ Segons autors hi ha un document de juny de l'any 1406.

¹⁰⁹² Es pot transcriure per *Ferran Peris*.

Miquel d'Alcanyís amb el pintor Pere Nicolau, per préstec de sou.” Gràcies a aquest document coneixem que entre el pintor Miquel d'Alcanyís i el mestre Pere Nicolau, hi hagué una relació professional.

“En Gabriel Sanç, mercader, ciudadá de València, e en Ferrando Pereç, pintor, constituin-se principals pagadós e deutós en la quantitat dejús escrita, abduis ensemps e cascú per lo tot, voluntàriament se obligaren en donar e pagar a n Pere Nicolau, pintor, ciudadá de la dita ciutat, present, quinze florins d'or comuns d'Aragó, los quals Miquel d'Alcanyiz li devia e deu per préstech de soldada, la qual lo dit en Pere Nicolau havia fet al dit en Pere,¹⁰⁹³ qui ab ell s'era afermat. A pagar a la festa de Sent Johan de juny propvinient sots pena del quart.

Renunciaren, *et cetera*.¹⁰⁹⁴”

A la mateixa data el pintor Miquel d'Alcanyís contrau l'obligació de persona i béns als esmentats al document anterior, el *mercader* Gabriel Sanç i el pintor Ferran Peris, per la seua fermaça amb el deute que té amb Pere Nicolau. A diferència de les anteriors referències documentals d'assegurança de treballadors en l'obrador de Pere Nicolau, aquesta sembla una contractació de “préstec de soldada”, doncs es possible que Miquel d'Alcanyís vingués de fora (Alcanyís, Aragó), i es vera en la necessitat d'afermar-se a un obrador.

L'anterior referència documental degué ser l'última en vida del pintor que ens ocupem, doncs segons la següent possiblement era ja difunt. En febrer de 1409, el pintor Jaume Mateu, com a hereu del seu oncle Pere Nicolau, assumeix pintar als fills i hereus de Ramon de l'Hort i a la seua vídua Maria, de la vila de Sogorb, el mateix retaule que aquell havia de fer. En aquest document es compta amb el testimoni dels pintors Gabriel Martí i Guillem Vila.

De la seua mort i herència hi ha referència pel document del 27 de juliol de 1408, aquest al·ludeix al plet interposat pel se nebot, el pintor Jaume Mateu perquè se li reconega com a únic hereu, doncs el seu oncle morí sense testar. Es tracta d'una referència summament important, doncs aporta nombrosa informació el pintor que ara ens ocupa, Pere Nicolau, del se nebot Jaume Mateu i altres pintors. En maig de 1409, de nou és citat documentalment, però a partir d'aquesta data i en la resta de documentació fins el 1411 el pintor és ja difunt. Aquella fa referència al plet interposat per Jaume Mateu contra el pintor Gonçal Peris, curador dels béns de Pere Nicolau, oncle d'aquell. En aquesta demanda reclama que li foren pagats els anys que va treballar a l'obrador de son oncle. És un document clau i força interessant, no sols pel seu contingut que, entre altres coses, dóna a conèixer d'on és oriünd el dit Nicolau, la notícia de la seua defunció i, fins i tot, la relació i col·laboració entre pintors com el mestre Marçal de Sas, Joan Tamarit, Gabriel Martí, Antoni Peris i Joan Justícia, actuant, tots ells, de testimonis a l'acte notarial. A li fi conté les al·legacions de les parts, les declaracions dels testimonis i la sentència final.

En juliol del dit any, Jaume Mateu rep 900 sous en nom propi i com a hereu del pintor que ens ocupa, per raó del retaule que ambdós van confeccionar per l'església d'Onda. El pagament d'aquest retaule, que va ser encarregat per Maciana de Tolsà, vídua de Martí López d'Esparsa, el van fer efectiu Bernat de Pratboi i Joan Tolsà, marmessors i executors del seu testament, a més de Jaume i Ramonet Tolsà, germans i hereus de la dita Maciana, per mitjà de la venda de 400 sous censals a Agnès de Nátera, vídua de Ramon Tolsà, pel preu de 6.000 sous. En setembre Jaume Mateu signa àpoca de 500 sous en el seu nom i

¹⁰⁹³ Sic, llegiu “*en Miquel*”.

¹⁰⁹⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 5, f. 197v.

Cerveró, 1963, p. 137; Mocholí, 2009, p. 601; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 177, doc. 366.

com a hereu de Pere Nicolau, per l'encàrrec del retaule anteriorment esmentat, quedant així cobrada la totalitat del preu.

Al mes de novembre de l'any 1409, es redacta l'obligació, contraeta davant del justícia dels CCC sous, en la qual Jaume Mateu, hereu universal dels béns del difunt Pere Nicolau, és condemnat a pagar a Caterina, dona qui estava a casa del difunt, 20 florins en concepte de soldada.

A l'any 1410 s'escriptura el manament executori, per part de la cort del justícia civil, a Gonçal Peris, pintor i curador dels béns del difunt Pere Nicolau, ordenant-li que pague a Jaume Mateu els 360 florins a què havia estat condemnat per dita cort. Sentència promulgada el 6 de novembre de 1409, determinada a partir del procés que tingué lloc el dia 7 de maig de dit any, sobre certes raons d'heretat.

Per últim està la notícia, a l'any 1411, de la carta executòria presentada al justícia civil de València, datada l'11 de desembre de 1405, en la que consta que Francesc March, *hostaler* del Borrell de dita ciutat i Guillamona, la seua difunta muller, Pere Nicolau, pintor i Bartomeu Ervàs, van vendre a Guillem Collar, *notari*, 50 sous de violari.

Fins ací acaba el discurs d'un pintor d'obra amable i expressiva i, al menys responsable i coautor de diversos retaules, doncs comptava amb obrador en el que treballaren i col·laboraren amb ell pintors ja formats i altres en formació, constituint alguns d'ells la segona generació del gòtic Internacional.

OLIVA, Francesc (1417, València)

Imaginaire.

Andreu Çanou, d'ofici imaginari, dóna procuració, el 1417, a Joan Maties i Francesc Oliva, pintors, entre altres. En aquest document actuen com a testimonis els pintors Sanç Villalba i Berenguer Çaplana.

“Andreas Çanou, ymaginarius Valencie, fecit procuratores suos Iohannem Maties et Franciscus Oliva, pictores, Barthomeus absentes afirman dicti parte cum Petro Perug Barthomeus, barbitunsore et Johanne lo ferrer et cum quibusvis aliis promisit et cetera, iuravit et cetera.

Testes Sancius Vilalba et Berengarius Çaplana, pictores Valencie.”¹⁰⁹⁵

OLLER, Bernat (1390-1414, València)

Pintor.

La primera referència documental del pintor Bernat Oller¹⁰⁹⁶ és de l'any 1390. Aquesta tracta de l'obligació que Domènec López, pintor, contrau davant el justícia dels CCC sous per pagar a aquell 2 florins d'or, els quals li devia per raó d'un préstec.

“En Domingo Lopez, pin[tor], vehí de València, per sa plena voluntat, promés e s'obliga en po[der] de l'honrat en Bernat Guillem, justícia de la ciutat de València en lo civil tro en suma de CCC solidos en donar e pagar a n Bernat Oller, pintor present, dos florins d'or comuns d'Aragó los quals li confesa deure per rahó de prestech que d'aquell feu hac e reebé, los quals li promés pagar a deu dies sots pena del quart.”¹⁰⁹⁷

Cinc anys després, el 1395, hi ha notícies del pintor per l'atorgament del testament que va fer a la seua muller Vicenta.

¹⁰⁹⁵ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4.393.

Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 603.

¹⁰⁹⁶ L'autor de la cita, Cerveró, diferencia aquest intor d'un altre Bernat Oller, i li diu “Oler”.

¹⁰⁹⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 16, mà 2.

Mocholí, 2009, p. 604.

“(…) que yo na Vicenta, muller d’en Bernat Oller, pintor, vehín de la ciutat de València, detenguda de greu malaltia (…).”¹⁰⁹⁸

En març de 1401, s’esmenta a Bernat Oller i la seua dona Vicenta en l’encapçalament d’un document, quedant la resta en blanc. En un altre del mateix any, de nou s’esmenta al pintor que intervé, junt amb la seua muller Vicenta, en una escriptura pública.

A l’any 1407, es documenta que efectua un requeriment, davant el justícia civil de València, degut que el seu pare, Domènec Oller, també pintor, morí sense testar, demanant que se li assigne un curador per a poder actuar com a successor del seu pare. La curadoria queda a càrrec de Domènec Ruvio, veí d’Albal.

“Comparexch davant la presència del honrat mossèn Lois de Castellvi, justícia de la ciutat de València, en lo civil, en Bernat Oller, pintor de València, dient que com en Domingo Oller, pintor de València, dient que com en Domingo Oller quondam laurador, vehi del loch de Ruçafa, pare seu, sia mort e passat de la present vida en laltra, intestat, sobrevivent ell dit en Bernat Oller, fill daquell e vulla demanar succeció, requer per tal, que vis dit honrat justícia sia assignada una bona persona en curador qui faça part en la succeció demanada e en los béns e drets del dit en Domingo Oller, e nomenay per sufucient curador esser assignat al dit feut, ço es, en Domingo Ruvio vehi del loch d’Albal, parent e conjuncta persona del dit en Domingo Oller, pare seu, car axi sia de justícia fahedor.”¹⁰⁹⁹

De nou Bernat Oller queda documentat el 1409, pel pagament que li feren Berenguer Verdú, *llaurador*, i la seua muller Guillemona, Antoni Xinxella i Joan Verdú, *llauradors*, “commorans” a Russafa, a l’horta de València.

Al mes de maig de l’any 1409, Bernat Oller, fill de Domènec Oller, consta, documentalment, com el seu hereu.

“(…) pictor civis Valencie, filiu (…).”¹¹⁰⁰

Finalment, en setembre apareix esmentat al testament del pintor Ramon Valls, pel que se sap que aquest pintor posseïa unes cases que afrontaven amb la de Bernat Oller.

Per últim està el document de l’any 1414, pel que Vicenta, muller de Bernat Oller, atorga època per rebre 1.000 sous per la venda d’un tros de terra en terme d’Alfafar. Testimonia en aquest acte notarial el pintor Joan Ivanyes.

Per diversos documents es coneix que era fill del pintor Domènec Oller (1407-1409).

OLLER, Domènec (1407-1409, València)

Pintor.

De Domènec Oller està el document pel que se sap que morí sense testar, per la qual cosa, el seu fill, Bernat Oller, també pintor, demana que se li assignés un curador per a poder actuar com a successor del seu pare. La persona que es va elegir fou Domènec Ruvio, veí d’Albal. Al mes de maig de l’any 1409, Bernat Oller, fill de Domènec Oller, consta, documentalment, com el seu hereu.

¹⁰⁹⁸ APPV. *Protocol de Bernat de Montfalcó*, núm. 1.357 (s.a. 237).

Sanchis i Sivera, 1929, p. 3; 1930, p. 65 (aquest autor dóna la data de 30 de juliol); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 389, doc. 686; Mocholí, 2009, p. 604.

¹⁰⁹⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 1.915.

Cerveró, 1966, pp. 25 i 26; Mocholí, 2009, pp. 604 i 605.

¹¹⁰⁰ APPV. *Protocol de Bartomeu Martí*, núm. 72.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 3; 1930, p. 65; Mocholí, 2009, p. 605.

OLZINA, Antoni (1403, València)

Perpunter del rei.

D'Antoni Olzina, "perpunterius", no hi ha més notícies que l'època atorgada per ell, per la qual va rebre, per part de Ramon Botí, *majordom* del *bisbe* de València, 8 florins, per la confecció de certes senyals en un drap d'or, per a ser col·locat sobre la seua difunta esposa Joaneta amb motiu del seu soterrament.

"(...) pro signis apositis el pro me factis in panno aureo qui portatus fuit super corpus eiusdem defuncte in die sepulture ipsius."¹¹⁰¹

OLZINELLES, Bernat d' (1321, València)

Pintor.

Bernat d'Olzinelles apareix documentat a l'any 1321, per la compra d'una casa, pel preu de 1.070 sous, situada en la paròquia de Sant Joan de la Boatella de València.

"XVIII^a kalendas octobris. Ego Maria, uxor quondam Arnaldi Pèriç heresque universalis bonii ipsius, vendo vobis, Bernardo de Olzinelles, pictori, licet absentem tanquam presentem. et Francisne, uxor vestre, commorantibus in parrochia Sancti Iohanis Boatelle Valencie, inperpetuum quasdam domos sitas in parrochia supradicta, videlicet mille et septuaginta solidos regalium Valencie. Sig- [*signe notarial*]-num Petri de Acrimonte, notarii publici Valencie."¹¹⁰²

OSCA, Pere d' (1414-1449, València)

Pintor.

Obra: encolar i enfortir les claus de la creu del camí del Mar de València, coberta i porxe de la Casa de la Ciutat de València.

Des dels anys 1414 fins 1449 està documentat Pere d'Osca, que creiem natiu de terres aragoneses pel seu cognom. Les notícies d'aquest pintor durant els primers anys es resumeixen a una procuració, datada el 1414, per la qual nomena al *notari* Jaume Monfort procurador seu, i a una època, d'agost del mateix any, en la qual reconeix que Bonanat Guerau, *paraire* i sogre seu, li havia donat part del deute, que li devia pel dot de la seua dona Caterina. Finalment, tres anys després, el 1417, apareix esmentat en cert document.

Set anys després, a l'any 1424, en agost actua com a testimoni en la procuració atorgada per Teresa, vídua del pintor Domènec del Port, a favor del seu fill Jaume del Port, també pintor. El document següent canvia d'assumpte. En setembre d'aquest, el 1424, el *sotsobrer* de Murs i Valls de València atorga pagament als pintors Pere d'Osca i Martí de Coheda, de 4 i 3 sous respectivament, pels treballs d'encolar i enfortir les claus de la creu del camí del Mar de València.

Pot ser el document més interessant de Pere d'Osca siga el de l'any 1425. Al dit any, entre el mesos de gener a desembre, es registra al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, la participació de diversos pintors, entre ells Pere d'Osca, en les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat de València.

"[f. 44v.] Dimecres a XI del mes de abril (...).
Pintors: Ítem en Pere d'Oscha, quatre sousIIII sous."¹¹⁰³

¹¹⁰¹ ACV. *Volum*, núm. 3,544. Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 299; 1914, p. 40; 1929, p. 6; 1930, p. 68; Mocholí, 2009, p. 602.

¹¹⁰² ARV. *Justícia Civil*, núm. 18, mà 1. Cerveró, 1960, p. 244; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 54, doc. 80; Mocholí, 2009, p. 607.

¹¹⁰³ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tres anys després, el 1428, Pere d'Osca està documentat per la menció que es va fer de la seua muller, Caterina, als llibres del justícia civil de València.

Fins la següent notícia d'aquest pintor hi ha un llarg buit documental. En agost del 1444 dóna fe de testimoni en un procés, que s'efectua davant del justícia civil de València.

Per últim es documenta, el 1449, l'inventari del béns del pintor, fent-se menció del seu testament amb data del 21 de febrer, rebent-ho el *notari* Ambròs Alegret, en el que actua com a marmessor.

OSONA,¹¹⁰⁴ Rois d' (1369, València)

Mestre de pintura.

Únic, però important document el que dóna notícia del pintor Rois d'Osona. En aquest se li esmenta com a *mestre de pintura* i al·ludeix a la procuració efectuada per Pere Barea, *prevere* i beneficiat a l'església de Sant Martí de València, a favor de Guillem Messeguer, *notari* de la dita ciutat. El benefici va ser instituït pel dit mestre, Llorenç Manresa i Bartomeu Rius, baix l'advocació de Santa Maria i els sants Cosme i Damià.

“Petrus Barea, presbiter, beneficiatus in ecclesie Beati Martini, civitatis Valencie, beneficii ibi instituti per venerabilem magistrum pictorum Ruisci de Ossunis, et Laurentium Manresa et Bartholomeum Rius de bonis que fuerunt dicti magistri, quondam, et suorum filiorum et ad eos pertinent, sub invocationes Beate Marie et sanctorum Cosme et Damiani, ut beneficiati, nomine predicte, et etiam nomine meo proprio constituimus procuratorem discretum Guillelmum Meseguerii, notarius Valencie, ad omnes actus et cetera. Datum Valencie et predicta sub signo. Fiat pleniter.

Testes, Iohannes de l'Avedany et Raymundi Palau, cives Valencie.”¹¹⁰⁵

Malauradament no s'han trobat, fins ara, més notícies d'aquest pintor que sembla molt interessant, tenint en compte l'any en què està documentat.

PAGÈS, Ramon (1318-1328, València)

Pintor.

De Ramon Pagès hi ha, com a primera notícia, el document per la societat creada a l'any 1318 entre ell i el també pintor Vicent de Nabal, degut a interessos que afecten el seu ofici.

Al 1320, se'l nomena com a procurador de Bartomeua i Ramona. Acte que es va fer davant el justícia.

Huit anys separen el darrer document fins el següent de l'any 1328. En aquest Ramon Pagès actua, junt amb el pintor Andreu Querol, com a testimoni:

“(…).Testes huius rei sunt, Andreas Queroli et Raymundus Pagesii, pictores Valencie.”¹¹⁰⁶

PALAZÍ,¹¹⁰⁷ Joan (1404-1438, València)

Pintor.

Obra: retaule en col·laboració amb Joan Esteve.

Des de 1404 hi ha referències documentals del pintor Joan Palazí. És en el susdit any que contrau l'obligació, en presència del justícia dels CCC sous, en la qual en nom propi i com a

¹¹⁰⁴ O bé d'Osuna.

¹¹⁰⁵ ACV. *Protocol de Bonanat Monar*, núm. 3.647.

Cerveró, 1963, p. 138; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 212, doc. 328; Mocholí, 2009, p. 609.

¹¹⁰⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 33.

Cerveró, 1960, p. 247; Mocholí, 2009, p. 610.

¹¹⁰⁷ En alguns originals: *Palatzi, Palazi*.

procurador de la seua mare, havia de pagar a Joan Sapos, *notari*, procurador de *fra* Dionís de l'orde dels frares de Sant Agustí, certa quantitat pel lloguer d'unes cases.

De l'any 1407 és la condemna, dictada pel justícia dels CCC sous, en la qual el pintor Gabriel Riera deu pagar a Joan Palazí certa quantitat que aquell li devia. Del mateix any és el document pel que com a curador d'Elionor, germana seua, i del seu germà Francesc, acudí al justícia civil de València demanant informació de testimonis per a provar que són els amos de tres trossos de vinya, situada al terme de Sogorb per a vendre'ls-els. Aquesta es va fer per la necessitat d'obtenir diners per les noces de la seua germana.

Al següent, el 1408, es registra la venda d'una vinya, que fou atorgada per Llorenç Vicens, *obrer de vila*, i la seua dona Blanqueta a Francesca, vídua de Palazí del Molí, i al seu fill, Joan Palazí, en l'horta de València pel preu de 6 lliures. En la mateixa data es redacta l'època pel pagament de la compra per part de Francesca, vídua de Palazí del Molí i el seu fill Joan.

En juny de 1411 actua com a testimoni del carregament del recens de 100 sous, per preu de 200 sous, fet pel *notari* Andreu Puigmitjà i altres a Vicenta, vídua de Ramon Jofré, *cavaller* de València.

Dos anys després, el 1413,¹¹⁰⁸ es documenta la procuració atorgada pel pintor Gonçal Peris a Joan Palazí i Guillem Peris, *calderer*, germà de Gonçalbo Peris, àlies Sarrià.

Des del darrer any no es té més notícies fins el 1423. Al mes de març el ciutadà Dionís Pelegrí va vendre 50 sous de violari a Bernat Ripoll, *prevere* de la seu de València, satisfets, entre altres, el pintor Joan Palazí, per preu de 350 sous.

Desembre d'aquest any, el 1423, és el document de venda de quatre sacs de forment, en el que el pintor actua com a testimoni.

“Testes, Iohannes Palazí, pictor et Ginisius Quartell, pellicerius, vicini Valentie, Petrus Vini[...], notarius oriundus ville Sancti Mathei, comorans in dicta civitate.”¹¹⁰⁹

Al següent any, en maig de 1424, va actuar de testimoni en un document de préstec de llibres. Aquest es va fer entre Gauderic de Soler, *licenciat en decrets*, i Simó Salvador, *doctor en decrets, ardiaca major* de la seu de València. Els llibres que li va prestar són *Decretum*, *Decretales*, “*lo Sisè*”, *Clementerius*, *Innocencium* i “*lo Rosari*” en dos volums.

El 21 d'agost de 1424, es redacten els capitols entre els pintors Joan Esteve i Joan Palazí, d'una part i Domènec Calataiud, d'ofici *ferrer*, per altra, tots ells ciutadans de València, sobre un retaule que el dit Domènec vol fer sot la invocació de “Quant stech Iesuchrist tres dies en lo Temple disputant ab los juheus”. El preu del retaule és de 22 lliures reials de València, les quals es pagaran en tres vegades.

“Per Johan Palací I solido.

Per Iohan Stheve, solidos VI.

Die lune, XXI^a augusti anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o.

In nomine Domini, amén. Capitols fet[s], concordats et fermats per en Johan Stheve e n Johan Palazí, pintors, de una part, e en Domingo Callatayú, ferrer, ciutadans de València, de la part altra, sobre un retaule que l dit en Domingo fa fer sots invocació de quant stech Jesus tres dies en lo temple disputant ab los juheus. E són los següents:

Primo, que los dits en Johan Stheve e en Johan Palazí, (...).

Testes, Bernardus Dezcortell, civis, et Anthonius Dezcoll, scriptor Valentie.”¹¹¹⁰

¹¹⁰⁸ Arquers i Jover cita per primera vegada aquest document amb el nom de “Palazi (Juan)” en la seua obra *Colecció de pintores, escultores...* Posteriorment Sanchis i Sivera, seguint al baró d'Alcahalí i aquest al comte de la Viñaza, el citen sense transcriure'l i indicant incorrectament com a data el 19 de març de 1413. Transcripció revisada i corregida amb l'original, segons nota de Joan Aliaga.

¹¹⁰⁹ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.422.

Mocholí, 2009, p. 612; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 673, doc. 1.209.

¹¹¹⁰ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466.

Cerveró, 1963, pp. 96 i 97; Mocholí, 2009, p. 612; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 683 i 684, doc. 1.231.

A desembre del mateix any, el 1423, Joan Palazí, veí de València, féu de testimoni en un debitori.

Dos anys després, en maig de 1425, va ser testimoni d'una àpoca. Al mes de juny del dit any, el 1425, el pintor Joan Peris, fill d'Antoni Peris, s'obliga, davant del justícia dels CCC sous, a pagar-li 2 florins amb motiu d'un treball que li va fer.

“Voluntàriament se obliga en donar e pagar an Johan Palazí, present, dos florins moneda reals de València, per rahó de fahena que li a feta.”¹¹¹¹

En juny de l'any 1428, Joan Palazí i Pasqual Jumbra, *prevere*, beneficiat de l'església de Santa Clara, van vendre a Maria Ferrandis, vídua de Joan de Nàquera, d'un censal de 12 sous i mig, carregat sobre certes cases situades a la parròquia de la Santa Creu de València.

A l'any següent, el 1429, atorga procuració en la persona de Pasqual Jumbra, *prevere*, beneficiat en l'església de Santa Clara de València.

En juny de l'any 1430, queda documentat per comparèixer, davant el *lloctinent del governador* del Regne de València, com a procurador dels fills de Benet Pérez, a causa de cert litigi. En setembre actua com a testimoni al contracte, efectuat entre el pintor Jaume Mateu i Berenguer Joan, *síndic* de la universitat de Cortes d'Arenós, per a la confecció del retaule de la Mare de Déu.

Una nova referència documental del pintor és la de l'any 1434. Aquesta al·ludeix a l'obligació contrau, davant el justícia dels CCC sous de València, per a pagar 10 sous a Pere Cirera que li faltaven pel lloguer d'unes cases.

Al final de la documentació està, a l'any 1438, la confessió del pintor al *síndic* de l'almoina dels Orfes, que tenia un alberg, anomenat hostel dels Beguins, baix la senyoria de dita almoina, amb un cens de 22 sous i 6 diners, pagadors per Nadal, que confrontava amb l'alberg de *mossèn* Domènec d'Alagó, amb l'hort i carrer anomenat dels Cecs i amb la via pública anomenada dels Teixidors.

PALCET, Bartomeu (1417, València)

Pintor.

L'autor de la cita, Alcalalí, no esmenta l'any en què es va escripturar la notícia del pintor Bartomeu Palcet, però publica, a continuació, la dada que el pintor Bernat Revell actua com a testimoni al document del dit pintor, (aquest està datat al mes març de 1418), per tant creiem que la d'aquell seria abans de l'any 1417. Dit document és el testament atorgat pel pintor Bartomeu Palcet, en el que nomena marmessors als pintors Jaume Mateu i Pere Soler. Entre les seues últimes voluntats mana ser soterrat al convent de Sant Francesc, junt amb els seus fills, amb l'hàbit franciscà i nombra hereus la seua muller Gràcia i els seus fills Antoni i Bartomeu.

PARDO, Andreu (1413-1444, València)

Il·luminador.

Per la notícia següent entenem que Andreu Pardo tenia reconeixement com il·luminador i que posseïa obrador, doncs en gener de 1413, signa contracte amb Joan Sapllana, fill de Francesca, vídua del *sastre* Pere Sapllana, per set anys.

A la mateixa data, aquest il·luminador està judicialment com a testimoni en cert document registrat al protocol del *notari* Llorenç Saragossà.

¹¹¹¹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm, 35, mà 5. Cerveró, 1963, p. 154; Mocholí, 2009, p. 612.

En novembre de 1416, es redacta l'afermament de servei fet per l'il·luminador que ens ocupa i la seua muller Caterina, de Beneta, filla d'Eximenis Moreno amb el *forner* i *flaquer* Antoni Puig, a la seua muller Mansila.

Al 1417, Andreu Pardo és nomenat com a marmessor i hereu del testament de Joana, vídua del ciutadà Pere Pelegrí. Posteriorment es redacta la procuració que li fa la dita Joana.

En gener de 1431, el pintor va fer de marmessor del testament del *prevere* Berenguer Pardo, per la venda d'una casa. Per altra part ven, al mes de març, diversos censos com a marmessor d'aquell.

A l'any 1438 confessa, a cert *síndic*, que tenia baix certa senyoria un alberg a la parròquia de Sant Andreu de València, al Traabuquet, amb un cens de 9 sous, pagadors per Santa Maria d'agost, que confrontava amb l'alberg de Garcia Pérez, *porter*, amb el mur vell de dita ciutat i amb la via pública.

“Andreu Pardo, *illuminator*, confesa al dit *séndic* que té per la dita senyoria, un alberch en Sent Andreu al Traabuquet, a cens de VIII sous, a santa Maria d'agost e confronta ab alberch d'en Guarcia Pereç, porter, e ab lo mur vell e ab carrera publica.”¹¹¹²

Dos anys després, el 1440, Andreu Pardo i la seua muller Caterina, van vendre una casa a Angelina, muller de Bernat Garrigoles, *sabater*, ja difunt, pel preu de 30 lliures.

En maig de 1444 Andreu i la seua muller van vendre a Antoni Jofré, *prevere*, 40 sous retrocensals carregats sobre un tros de vinya que posseïa a Catarroja.

PARDO, Joan (1423, València)

Pintor.

De Joan Pardo se sap de la seua existència gràcies un document, en el que actua com a testimoni.

Es desconeix si entre aquest pintor i l'il·luminador Andreu Pardo existeix relació familiar.

“(…).

Testes, Iohannes Pardo, pictor civis Valencie.”¹¹¹³

PARDO, Lluís (1423-1424, València)

Pintor.

En octubre de 1423 el pintor que ens ocupa, entrega de les seues mans la quantitat de 225 sous a Jaume Castellar, *pellier* de València, restants d'una major del dot i augment de Bonaventura, vídua de Gabriel Castellar, filla d'Arnau Daroca, *corredor d'orella*, el signa àpoca per la quantitat esmentada com a procurador de la seua filla.

Al següent any, el 1424, va fer de testimoni de la sentència d'un plet sobre la venda d'una casa.

No se sapa, doncs cap document ho confirma, si entre aquest pintor i l'il·luminador Andreu Pardo i el també pintor Joan Pardo hi ha relació familiar.

¹¹¹² APPV. *Protocol d'Ambròs Alegret*, núm. 20.706, s. f. Sanchis i Sivera, 1929, p. 44; 1930, p. 106; Cerveró, 1963, p. 140; Ramón Marqués, 2007, p. 233, doc. 292; Mocholí, 2009, p. 615.

¹¹¹³ APPV. *Protocol de Lluís Guerau*, núm. 336. Sanchis i Sivera, 1929, p. 3; 1930, p. 65; Mocholí, 2009, p. 616.

PASQUAL, (1430, Sogorb)

Pintor.

Pagament atorgat a Pasqual, que rep 6 sous de l'*administrador* de la fàbrica de la seu de Sogorb, per pintar el ciri Pasqual. Malgrat el document, no se sap si "Pasqual" es refereix al nom o al cognom.

"(...).

Ytem, donam a-n Pascual, el pintor, per pintar el ciri pascual, VI sous."¹¹¹⁴

PASQUAL, Domènec (1387-1390, València)

Pintor.

El 1387 es fa constar el compromís que efectua Domènec Pasqual, davant el justícia dels CCC sous, per a donar a Antoni Miralles la quantitat que li devia, per la compra de fusta.

A l'any 1390, al mes d'octubre s'esmentat a Domènec Pasqual al testament del també pintor Francesc Bonet, sogre seu, en el que deixa certes quantitats a la seua filla Isabel, muller d'aquell, i al seu nét Francesc Pasqual.¹¹¹⁵

Finalment, els dies 1 i 4 de novembre del mateix any, el 1390, es registren codicils testamentaris del pintor Francesc Bonet, en els quals de nou s'esmenta a Domènec Pasqual i al seu fill Francesc Pasqual, nét d'aquell. Va fer de testimoni amb dues documents el pintor Salvador Cetina, entre altres ciutadans.

"Die martis prima novembris. Cum secundum legitimas (...). Et cum dicto meo testamento legaverim Francisco Pasqual, nepoti meo sive nét, filio Dominici Pasqual, pictoris, civis Valencie, defuncti (...) Testes fuerunt vocati et rogati Iohannes Monçó, Iacobus d'Aygüesvives, aluiderius Valencie civis, et Iohannes Dezplà, scriptor eiusdem.

(...)Testibus ad hec presentibus Dominico Sanç, comorante in Ruçafa, Pasquasio Pereç, comorante in Campanar et Salvatore Çetina, pictore, Valencie vecino.'

"Die veneris III° novembris. Cum unicuique sit licitum et permissum (...) ego Franciscus Bonet, pictor Valencie civis attendens me fecisse et ordinasse meum ultimum (...) Testes fuerunt hiis codicillis vocati et pro dictum codicillanem rogati Gondçalvus Pereç, spaserius, Salvator Çetina, pictor, et Dominicus Soriano, agricola Valencie. Publicati fuerunt (...). Presentibus et instantibus ac requirentibus Iacobo Anglès, tintorero et Raymundo Ponç, notario, manumissoribus, dompne Francisca, uxore et herede dicti defuncti ac Isabela, filia ipsius defuncti uxoreque Dominici Pasqual, pictoris. Testibus ad hec presentibus Dominico Sanç, comorante in Ruçafa, Pasquasio Pereç, comorante in Campanar et Salvatore Çetina, pictore, Valencie vecino."¹¹¹⁶

¹¹¹⁴ ACXèrica. *Llibres de fàbrica de la Seu de Sogorb*.

Pérez Martín, 1935, p. 296; Mocholí, 2009, p. 617.

¹¹¹⁵ A la fitxa del pintor Francesc Bonet hem afegit dos documents, els quals creiem pertanyen al nét d'aquell, Francesc Bonet, àlies Francesc Pasqual.

APPV. *Notal de Vicent Queralt*, núm. 1.413.

Alcahalí, 1897, p. 68; Sanchis i Sivera, 1912 (2), pp. 217 i 218; 1914, p. 7; 1928, p. 20; 1930, p. 20; Cerveró, 1963, p. 76; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 339-341, doc. 576.

¹¹¹⁶ APPV. *Notal de Vicent Queralt*, núm. 1.413.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 339-343, docs. 576, 577 i 578; Mocholí, 2009, p. 618.

PASTOR I, Pere (1358, València)

Pintor.

El document del pintor que ens ocupa, confirma la relació professional entre artífexs de diversos oficis per a realitzar certs encàrrecs. Al 1358, queda concertada, pel temps de dos anys, la societat entre els pintors Pere Pastor i Arnau Moya i el *fuster* Simó Bernat per a la confecció i pintura d'altibancs.¹¹¹⁷

Es possible que siga el pare del també pintor Pere Pastor (1388-1398), però cap document ho confirma.

PASTOR II, Pere (1388-1398, València)

Pintor.

Hi ha una primera notícia de Pere Pastor gràcies al document de l'any 1388, pel que cobra 2 florins als marmessors de l'herència del difunt Pere Pastor, *apotecari*.

“Ego, Petrus Pastoris, pictor, civis Valencie, ex certa ciencia et consulte confiteor et recognoscho vobis, venerabilis Petro Pastoris, in legibus licenciato, Petro Dezclausels, lizet absentibus et tanquam presentibus, et Petro Pastoris, mercatori, civi dicte civitatis, presenti, et vestris, manumissoribus ultimi testamenti Petri Pastoris, apothecarii, civis quondam dicte civitatis, defuncti, quod de pecunia per dictum testatore relicta vestre cogniuncti distribuenda dedistis et rogatis michi, Dei amore pro anima dicti defuncti per manus vestri dicti Petri Pastoris, filii dicti defuncti, duos florenos auri comunes Aragonie. Unde renunciatis excepcione peccunie non numerate et a vobis non habite et non recepte ut predicatur et doli, facio vobis fieri per subscriptum notarium presentem apoquam de soluto. Actum est hoc Valencia.

Testes inde sunt Martines Salzadella, parator panorum, civis Valencia, et Christoforus Sacarés, scutiffer.”¹¹¹⁸

El 1398, al mes d'octubre es redacta la procuració atorgada per Caterina, filla del pintor que ens ocupa, en la persona de Joan Ferrer, *notari* de València.

“Caterina, filia Pastoris, pictoris Valencie, citra revocationem aliorum procuratorem suorum, constituit procurator discretum Iohannem Ferrarii, notarium civem Valencie.”¹¹¹⁹

Encara que cap document ho confirme, és possible que el pintor que ara tractem siga fill del pintor Pere Pastor I (1358).

PAUVELL, Domènec (1438, València)

Manya.

El *sotsobrer* de Murs i Valls de València pagà a Domènec Pauvell, pel preu de tres frontisses, pany i clau de les portes de la capelleta del Pont de Carraixet.

“Ítem, lo dit dia paguí a n Domingo Pauvell, manya per tres frontices e pany e clau per a les portes del rextat de la capelleta del Pont de Carraxet e un encenedor de caneles, per tot costa VII reals: XX sous, VI.”¹¹²⁰

¹¹¹⁷ ARV. *Notal de Joan Parent*, núm. 2.824, (s.a. 501).

Cerveró, 1963, pp. 134 i 141; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 162, doc. 248; Mocholí, 2009, p. 619.

¹¹¹⁸ ARV. *Notal de Francesc Saidia* (Zaidia), núm. 2.797.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 218; 1914, p. 8; 1928, p. 20; 1930, p. 20; Cerveró, 1963, p. 142 (aquest autor dóna com a data del document el dia 27, transcriu el fragment publicat i dóna la signatura ARV. *Notal núm.* 4, n. 2.794. 4); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 311 i 312, doc. 531; Mocholí, 2009, p. 620.

¹¹¹⁹ ACV. *Protocol de Jaume Monfort*, sènior, núm. 3.655.

Cerveró, 1963, p. 142; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 471, doc. 888; Mocholí, 2009, p. 620.

¹¹²⁰ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d3-40, f. 158v.

PEETGE, Pere (1348, Barcelona)

Pintor.

Obra: figures del Nostre Senyor.

L'únic document exhumat, fins ara, de Pere Peetge fou redactat a Barcelona, però se li esmenta com a pintor de València. Aquest al·ludeix al pagament, efectuat pel *mestre racional* de la ciutat de Barcelona, al dit pintor per la quantitat 50 sous, per dos figures de Nostre Senyor que va fer per la reina Elionor, muller del rei Pere el Cerimoniós.

“Ítem, done a-n Pere Peetge, pintor de la ciutat de València, ab albarà de scrivà de ració, los quals la dita senyora li manà donar per dues figures de Nostre Senyor que feu a la dita senyora, L sous barchinonensis.”¹²¹

PELARDA, Joan (1407, València)

Pintor.

Joan Pelarda, junt al també pintor Gonçal Rubiols, actua com a testimoni d'una època del ciutadà Francesc Mascarós, per un cens de 500 sous de pensió, la qual atorga al jurats de la vila de Morvedre.

PELEGRÍ, Baltasar (1402-1415, València)

Pintor.

Obra: cofres.

El primer document de Baltasar Pelegrí és de 1402. En maig s'escriptura el clam d'aquest pintor contra el també pintor Joan el Gras, per haver-lo escomés de brega tot trencant-li la pau i treva.

En maig de 1406, s'escriptura la comanda de 13 florins feta per Antoni Daudé, *mercader* i ciutadà de Barcelona, a Antoni i Baltasar Pelegrí, pare i fill, aquell *mariner*.

A l'any 1408, s'obliga, voluntàriament, davant del justícia dels CCC sous, a donar a Bartomeu Pujada, *fuster*, dos parells de cofres pintats.

“Voluntariament se obliga en donar e liurar a-n Berthomeu Pujada, fuster, present, dos parells de cofrens pintats e acabats de pintar, daçi a un mes primervinent, per cinquanta quatre sols.”¹²²

En 1409 es condemnat pel justícia dels CCC sous, perquè torni al *fuster* Joan Tarrassa, veí d'Alzira, dos dels quatre cofres que li encomanà per pintar.

Des del darrer document de 1409 fins 1412 hi ha un buit documental. En aquest últim any es registra el deute de 111 sous i 6 diners amb el també pintor Joan Rull.

En 1415, al mes de novembre se li esmenta degut que el seu procurador, Bartomeu Quintana, compareix davant del *governador* de València en el procés de plet entre aquest pintor i Joan Rull, també pintor, per la factura d'uns cofres.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXV^o die martis, intitulata XII mensis novembris, davant lo honorable en Johan Scrivà, donzell, lochtinent general del governador del regne de València, comparech en Berthomeu Quintana, qui, en lo nom dejús insert, posà per scrit ço que s segueix:

¹²¹ ACA. *Arxiu del Reial Patrimoni de Barcelona. Comptes de Berenguer Çavall*, f. 64.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 13; 1930, p. 13; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 117 i 118, doc. 191; Mocholí, 2009, p. 621.

¹²² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 11. Cerveró, 1963, p. 142; Mocholí, 2009, p. 622.

Denant vós, molt honorable governador del regne de València, en Barthomeu Quintana, procurador d'en Baltasar Pelegrí, contra en Johan Rull, pintor, e diu e posa ço que's seguïex:

Primerament diu, e si negat serà provar entén, que'l dit en Pelegrí se obligà a deure al dit en Rull XCVI sous, IX diners per rahó de una dita o cessió verbal al dit en Rull per en Gabriel Monfar, fuster, feta. E axí és ver de açò és fama.

(...),¹¹²³

Cap document d'aquest pintor el relaciona familiarment amb els també pintors Bernat Pelegrí, Joan Pelegrí, Pere Pelegrí I i Pere Pelegrí II, però no es descarta que tinguen vincles familiars. Tots aquests pintors estan documentats al segle XIV.

PELEGRÍ, Bernat (1343-1365, València)

Pintor.

Obra: treballs al retaule de la Verge Maria de la Seu de València.

De Bernat Pelegrí hi ha una primera notícia a l'any 1343, atorgant debitori junt amb la seua muller Margarida, en el que confessen que Pere Estrany, *seder*, els havia de donar 10 lliures.

Entre el darrer document i el següent hi ha una diferència de 22 anys. No es pot assegurar que siga el mateix pintor per la falta d'informació documental. Res més se sap del dit pintor fins la referència que dona Cerveró de l'any 1365. En aquest document Bernat Pelegrí reconeix haver rebut 146 sous i 11 diners i òbol de Mateu Carbonell, *obrer* del retaule de la Verge Maria de la seu de València, per treballs efectuats al susdit retaule.

“Die iovis XXIII die octobris anno Domini M^oCCC^oLXV. Ego, Bernardus Pelegrinus, pictor, vicinus Valencie, scienter confiteor et in veritate recognosco venerabili Matheo Carbonelli, civis Valencie, presenti et recipienti, operario retrotabuli Beate Marie sedis Valencie, quod persolvistis mihi et tradidistis et ego a vobis, dicto nomine, habui et recepti numerando, ex una parte, pro diversis solutionibus et eius necessariis picturis dicti retrotabuli per me factas in armaribus eiusdem apocam extendit quadraginta novem solidos, octo denarios et obolum, et picturas ipsas feci per legitimam sumam nonaginta septem solidos, terdecim denarios, et sicut sunt in summa que mihi persolvistis et tradidistis dicta racione centum quadraginta sex solidos, undecim denarios et obolum. Unde renunciando exceptione dicte pecunie non numerate, non habite et non recepte et doli, facio inter presentes vobis fieri et tradi publicam apocam et de soluto et recepto nostrum per notarium infrascriptum recipientem in testimonium premisorum. Quod est actum Valencie, XXIII die octobris, anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLX quinto.

Sig+num Bernardi Pelegrini, pictoris predicti, quod hec laudo, concedo et firmo.

Testes huius rei sunt, Iohannes Crespi et Guillelmus [...] curritor Valencie.”¹¹²⁴

No es coneix si hi ha relació familiar entre Bernat Pelegrí i el també pintors Baltasar Pelegrí (1402-1415), Joan Pelegrí (1396-1426), Pere Pelegrí I (1330-1356) i Pere Pelegrí II (1390-1417).

PELEGRÍ, Joan (1396-1426, València)

Pintor.

En agost de l'any 1396, Bartomeu Pelegrí, *preparador de panys*, atorga procuració a favor del seu germà, Joan Pelegrí.

¹¹²³ ARV. *Governació. Litium*, 2.212, mà 24^a, f. 44.

Cerveró, 1968, p. 92; Mocholí, 2009, p. 622; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 374-376, doc. 734.

¹¹²⁴ ACV. *Protocol de Bonanat Monar*, núm. 3.645, mà 1.

Cerveró, 1956, p. 100; 1963, p. 142; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 201 i 202, doc. 307; Mocholí, 2009, p. 623.

“Die mercuri XXII augusti anno a Nativitate domini millesimo trecentesimo nonagesimo sexto. Noverinti universi quod ego, Bartholomeus Peregrini, parator pannorum, vicinus Valencie, scienter facio et constituo procuratorem meum vos, Iohannis Peregrini, pictorem, fratrem meum, vicinum dicte civitatis, presentem, (...).

Testes huius rei sunt Gaspar Peregrini et Michael Stefani, scriptores, Valencie degentes.”¹¹²⁵

El 2 de setembre de 1396, Joan Pelegrí actua com a testimoni del testament de Guillem Marc, veí d'Eivissa, i del que són marmessors els també pintors Bartomeu Avellà i Joan Llätzer.

Del mateix any, el 1396, al mes de setembre els pintors Joan Llätzer i Bartomeu Avellà, pintors ciutadans de València, actuen com a marmessors de l'inventari dels béns de Guillem March, veí d'Eivissa, amb el testimoni del pintor que ens ocupa.

El dia 15 de setembre de 1396, actua com a testimoni de la procuració atorgada pels pintors Bartomeu Avellà i Joan Llätzer, ciutadans de València, marmessors del testament de Guillem March, veí d'Eivissa, a favor del pintor Miquel Ferrer, ciutadà de València.

La següent notícia que es té d'aquest pintor, Joan Pelegrí, és de febrer de l'any 1398, actuant com a testimoni en cert document.

En setembre de 1417 es redacten els capítols matrimonials de la seua filla Caterina amb el *batle* de Villalonga, Francesc Munyoç. En aquest document se li esmenta com a veí de Gandia.

Per últim hi ha una tercera referència l'any 1426, la qual es refereix a un pintor, veí de Gandia, amb el nom de Joan Pelegrí. El document és una àpoca, en la qual reconeix haver rebut 60 sous del *mestre racional*, per pintar seixanta-una armes reials en paper.

“(…) quibus seu pretio vobis feci sive pictavi in papiro et tradi LXI signa armorum dicti domini regis.”¹¹²⁶

El fet de la diferència d'anys amb els altres documents i, fins tot, que en aquests últims s'esmente al pintor com a veí de Gandia, ens fa dubtar si es tracta del mateix. No és desgavellat pensar que és un fill, però no hi ha cap document que confirme dita hipòtesi, per la qual cosa ho deixem que és el pintor que ara ens ocupa.

A Joan Pelegrí cap document el relaciona familiarment amb els altres pintors de cognom Pelegrí.

PELEGRÍ I, Pere (1330-1356, València)

Pintor.

De Pere Pelegrí que, fins ara, sembla ser el més antic d'un nombre de pintors amb el cognom “Pelegrí”, té la primera referència documental a l'any 1330. En aquest document actua com a testimoni.

“Thomasius Fenolleres, civis Valencie, de certa sciencia loco suum ad loguerium trado vobis, Tode Martíniç, uxor quodam Raymundi Durfort, olim vicini Turolí, defuncto, presenti et cetera, a prima die mensis iunii proxime futuri usque ad tres annos proximi subseguentes et cetera, quasdas domos meas sitas in Ferreria Valencie, in quo sunt duo operario (...).

Testes, Pere Pelegrí, pictor, et Guillelmus Periconi, çabatarius Valencie.”¹¹²⁷

¹¹²⁵ ARV. *Notal de Domènec Folch*, núm. 2.806, ff. 20-20v. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 409, doc. 739; Mocholí, 2009, p. 624.

¹¹²⁶ ARV. *Pergamins dels comptes del Mestre Racional*. Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 322; 1929, p. 42; 1930, p. 104; Mocholí, 2009, p. 624.

¹¹²⁷ ARV. *Protocol ... Joan Çabata* núm. 2.758 (a l'ARV el protocol de Joan Zaballa és el 10.413, està en mal estat i no es pot consultar. El protocol 2.758 és d'Aparici Lapart, any 1330, en ell no està registrat el document en qüestió

Res més se sap de Pere Pelegrí fins 1356. En aquesta darrer notícia consta ja difunt.

“Noverint universi, quod ego Andreas Carbonelli, pictor, Valencie vicinus tutor et curator Guisabelis, pupille filie quodam Petri Pellegrini, pictoris vicini dicte civitatis, defuncti (...). Testes inde sunt Dominicus de Segarra et Petrus Sancii de Cervaria, notari Valencie cives.”¹¹²⁸

Pare del pintor Pere Pelegrí. No sabem si existeix relació familiar amb els altres pintors amb el mateix cognom.

PELEGRÍ II, Pere (1390-1417, València)

Pintor.

Aquest pintor, fill del també pintor Pere Pelegrí, apareix documentat als llibres de la Clavaria Comuna de València. Desconeguem si existeix relació familiar amb els també pintors amb el cognom Pelegrí. “(...) Pere Peregrini, pintor, ciutadà de València, (...)”¹¹²⁹

Al 1417 se sap que ja era difunt, doncs el document que s'esmenta és el testament de la seua vídua, Joana, en el que elegeix com a marmessor a l'il·luminador Andreu Pardo.

PERE,¹¹³⁰ Ferran (1336-1337, València)

Pintor.

Interessant notícia d'aquest pintor, Ferran Pere, de la qual hi ha referència que a l'any 1336 lloga, pel temps de quatre anys, uns obradors de la seua propietat, situats a la Parròquia de Sant Pere, a Francesc de Torrent, *corredor*.

“IV nonas de marcii. Ferdinandus Petri, pictor et vicinus Valencie, scienter pro me et meos loco et logerium trado vobis Francisco de Tor, cursori et vicino iusdem, presenti et cetera, hinc ad quatuor annos primos venturos et cetera, quosdam operatorios meos sitos in parrochia sancti Petri sedis Valencia et tenetur ab dominio heredem Bevenguti de Podio ad cesum viginti septem solidos regalium Valencia sibi et suis annuatim solvendorum medietatem in festo sancti Iohannis iunii et alia medietatem in festo Nativitatis Domini et ad laudemio et factica, prout confrontantur cum duabus viis publicis et cum domibus Marchi d'Estella et cum domibus Francisci de Vilanova, cerdonis. Hac autem locacionem dictorum operatorium a celo in abissum vobis et vestris ad totum dictum tempos facio et concedo logerio, videlicet, septem libarium regalium Valencia, quas omnes a vobis numerando habui recepi et inde et cetera. Renunciantes et cetera, vos vero de [...] logerium teneamus solvere censum contingente solvere per totum dictum tempus pro operatoriiis antedictis. Et sit promitto et cetera, habere et cetera. Obligamus [...] et omnia bona nostra et cetera, fide et principalem defensorem, guidatorem et completorem Iacobum Castelli, vicinum Valencia, qui de dictis ómnibus et singuéis vobis et vestris firmiter et principalitert mecum et sime me tenantur et obligetur. Quam fidem cet cetera. Obligantes et cetera. Et nos, Ferdinandus Petri et Iacobus Castelli, ambo renunciamus super hiis beneficio dividende accionis et cetera, et legi et cetera. Ad hec autem et cetera, promittens et cetera, obligamus et cetera, omnia bona mea et cetera.

Testes Bernardus Poncii, Iacobus Royg et Dominicus de Bolea.”¹¹³¹

Cerveró, 1963, p. 142; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 63, doc. 108; Mocholí, 2009, p. 625.

¹¹²⁸ ARV. *Notal de Bartomeu Tarragona*, núm. 2.832.

Cerveró, 1963, p. 79; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 143, doc. 232bis; Mocholí, 2009, p. 625.

¹¹²⁹ AMV. *Clavaria Comuna*, “J”, llibre núm. 18, f. 31v.

Mocholí, 2009, p. 626.

¹¹³⁰ Cerveró i Sanchis i Sivera transcriuen el nom del pintor com “*Ferdinandus Petri*”.

¹¹³¹ ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.801.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1928, p. 11; 1930, p. 11; Cerveró, 1972, p. 44; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 76 i 77, doc. 149; Mocholí, 2009, p. 627.

Un any després, en març de 1377, Ferran Pere atorga àpoca, en la qual reconeix haver rebut de Francesc de Torrente, *corredor* i veí de València, 7 lliures dels locals que li lloga, situats a la parròquia de Sant Pere de València.

No es té cap document que relacione familiarment a Ferran Pere amb Joan Pere (1416), Miquel de Pere (1331) i Simó Pere (1306).

PERE, Joan (1416, València)

Pintor.

Al 1416, en gener diversos veïns de la Freneria, entre ells Domènec del Port, el seu fill Vicent del Port i altres pintors com Joan Pere i Antoni Peris, van fer procuradors seus als notaris Guillem Collar i Antoni Vilana per a renunciar al recurs posat contra els *jurats* de la ciutat i els *obrers* de Murs i Valls per raó del deteriorament d'una claveguera.

PERE, Miquel de (1331, València)

Pintor.

Obra: caixes i cortines.

Segons notícies dels autors de la cita, aquest pintor, Miquel de Pere, resident a València a l'any 1331, es dedicava a l'ornamentació i pintura de caixes i cortines.¹¹³²

Del dit any, el 1331, en juny, hi ha notícia d'un altre pintor de nom "Michael Petri" per un document del pintor Marc Roures, veí de València, en el que, junt amb la seua muller, Barcelona, signa una escriptura de venda. Creiem que podria tractar-se del mateix artífex.¹¹³³

Desconeixem, doncs no hi ha document que ho confirme, que Miquel de Pere siga família de Ferran Pere (1336-1337), Joan Pere (1416) i Simó Pere (1306).

PERE, Simó (1306, València)

Pintor.

Des de la primera dècada del segle XIV, hi ha documents tant interessants com el que dona referència a la tutoria de Simó Pere, pintor, a Jaumet, per requeriment dels seus pares, Benvinguda i Pere Llop, obligant-se dit pintor a ensenyar-li l'art de la pintura. Actua com a testimoni el pintor Pere Sarebolleda.

"Die iovis, septimus idus ianuari. Bartholomeus Mathoses, iusticia Valencie et cetera, ad requisicionem Benvenguda, uxore Fortunii Lupi, nunch absentis a regno Valencie ut asseritur, damus et assignamus vos Simonem Petri, pictorem, Valencie vicinum, in curatorem Iacmeto, pupillo filio coniugum predictorum, quantum ad afirmandum ipsum cum domino causa discendi officium aliquod, ministerium sive artem. Ita quod in dicto negocio et cetera. Et auctoritate [nostra] et cetera.

¹¹³² APPV.

Comte de la Viñaza, vol. I, 1889, pp. 114 i 130; Alcahalí, 1897, p. 236 (els dos primers autors no fan referència a la font d'on fou exhumat el document); Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 160; 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1928, p. 11; 1930, p. 11 (aquest autor treu la notícia d'Alcahalí); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 64, doc. 110; Mocholí, 2009, p. 628.

¹¹³³ AHN. Any 1331.

Comte de la Viñaza, vol I, 1889, p. 130; Alcahalí, 1897, p. 286; Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 160; 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1928, p. 10; 1930, p. 10 (aquest autor treu la notícia del baró d'Alcahalí); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 65, doc. 113; Mocholí, 2009, p. 628.

Et ad hec ego, Simon¹¹³⁴ Petri,¹¹³⁵ predictus, recipiens, et cetera, promitto et cetera, et obligo mei et omnia bona mea et cetera, et iuro et cetera

Testes Guillelmus Constantini, Petrus Çarebolla, pictor et Bonanatus Suavis.¹¹³⁶

En els documents exhumats dels pintors Ferran Pere, Joan Pere i Miquel de Pere no s'esmenta si són família de Simó Pere.

PERET, Ferran (1425, València)

Pintor.

Al mes de noviembre de l'any 1425, el pintor que ens ocupa està present com a testimoni en cert document. Aquest al·ludeix a un reconeixement de deute de Joan Rull, la seua dona Caterina i Angelina, dona de Bernat Soler de Santes Creus, *mercader*, per la quantitat dels 1.000 sous deguts a l'*argenter* Bartomeu Coscolla, per raó de 900 sous del preu d'una casa i 100 d'interessos i despeses d'execució.

PÉREZ, Bartomeu (1420-1451, València)

Pintor.

Obra: retaule i pavesos.

Aquest pintor en novembre de 1420 apareix, junt amb el pintor Vicent del Port, com a testimonis aportats per Joan d'Aragó sobre la possessió d'un esclau.

A l'any 1427, en el que actua, junt amb el també pintor "Jacobus del Porto" com a testimonis en un quitament de censal. Del mateix any, al mes d'octubre, Bartomeu Pérez, pintor de pavesos, i el també pintor Joan Pérez, van fer de testimonis en la publicació del testament de Jaume del Port.

Després de cinc anys, el 1432,¹¹³⁷ es torna a tenir notícies del pintor per la venda que li va fer Jaume Ribes, *lleoner del senyor rei* i la seua muller Caterina, de certes vinyes situades al terme de Benimassot, en l'horta de València.

Del mes de desembre del darrer any, el 1432, els pintors Bartomeu Pérez i Joan Pérez (Peris), atorgaren àpoca, per la qual reconeixen haver rebut de Martí Chincela, *agricultor* de València, 10 lliures, de les 40 que els devia per la compra d'una casa, situada en la parròquia de Sant Martí, en el lloc de Sant Vicent.

A l'any 1435,¹¹³⁸ els *majors* de l'almoina de Sant Martí de València, popularment anomenada dels *Armors*, composta per Guillem Ridaura, *llancer*, Joan de Castellens, *seller*, Joan Esteve, pintor de pavesos i Alfons Martí, *espaser*, imposen certs censos sobre la casa del pintor Domènec de la Rambla, situada a la parròquia de Santa Caterina de dita ciutat, afrontant amb l'hospici de Llorenç Candela, *sabater*, amb l'hospici de Bartomeu Pérez amb el d'Antoni Sunyol i amb la via pública.

Els següents documents, un de l'any 1440 i la resta de l'any 1441 informen de la seua vida social i familiar. Al dit any, el 1440, Bartomeu Pérez atorga procuració, nomenant un tutor com a curador de certs menors.

¹¹³⁴ Sobreescrit: *iure*.

¹¹³⁵ El qual esta present a l'acte.

¹¹³⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 7, f. 4.

Cerveró, 1960, p. 247 (aquest autor treu la notícia del baró d'Alcahalí); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 34, doc. 23; Mocholí, 2009, p. 629.

¹¹³⁷ El document es redactà davant del *notari* Jaume Monfort.

¹¹³⁸ En la publicació de 1964, Cerveró dona com a signatura: ACV. 3632, f. 49.

De l'any 1441 està, al mes de març, la venda d'un censal atorgada per Bernat Verdú, *prevere* beneficiat en la seu de València i per l'església de la Santa Creu al pintor i a Úrsula, vídua de Francesc Tallat, *ferrer*, ciutadà de València, tutors i curadors dels fills d'aquest, per la quantitat de 90 sous censals anuals per preu de 60 lliures.

Del mes de juliol de mateix any, el 1441, es documenta la venda de retrocensal atorgada per Bartomeu Querol i Benveguta, la seua muller, Joan Nadal i la seua muller Nicolaua, Pere Querol i Ferran Montsó, *llauradors* de Moncada, al pintor i a Úrsula, vídua de Francesc Tallat, *ferrer*, ciutadà de València, tutors i curadors dels fills d'aquest de 36 sous i 8 diners censals anuals per preu de 22 lliures.

Finalment, al mes de novembre del susdit any, el 1441, s'escriptura l'època de quitament de censal atorgada per Bartomeu Pérez i Úrsula, vídua de Francesc Tallat, *ferrer*, ciutadà de València, els quals són tutors i curadors dels fills d'aquest, en la qual reconeixen haver rebut 15 lliures per preu de 25 sous censals anuals, que carrega Francesc Tallat el 8 d'agost de 1426.

Dos anys després, en gener de 1443, es redacta el procés, efectuat en presència del justícia civil de València, en el que el pintor va fer de testimoni per part del ciutadà Francesc de Fachs.

Al següent any, en juliol de 1444 atorga època com a marmessor del pintor, ja difunt, Domènec de la Rambla, en la qual confessa que ha rebut 250 sous per mà dels *jurats* de Corbera per raó dels 500 sous censals que tenia a la dita vila. Al mes de novembre de nou atorga època a Valença Martí, titora de Jaume Guillem Escrivà, en la qual confessa que li ha pagat 32 sous, per raó de pintar huit pavesos amb les armes del dit Jaume.

Si hem de donar data de la mort de Bartomeu Pérez, pot ser que la del seu testament a l'any 1451 siga la més aproximada. En aquest deixa tots els seus béns a la seua dona Francesca i al seu fill Joanot Péreç i, en el cas que es mora, queden com a hereves les seues filles Caterina i Úrsula. Al final Joanot morí, per la qual cosa heretaren les filles del testador.

La documentació fins ara exhumada dels pintors Bartomeu Pérez, Bernardo Pérez, Domènec Pérez I i Domènec Pérez II, aquest il·luminador, no informa que siguen família.

PÉREZ, Bernat (1417-1418, València)

Pintor.

Quatre documents són el suport documental de Bernat Pérez. Tres d'ells datats al 1417. El primer, del 19 de gener, és una procuració atorgada pel dit pintor, en la persona de Miquel Bonet, *canvista*, per afermar la seua filla. A la mateixa data s'escriptura el préstec de 200 florins que féu dit pintor a Miquel Bonet, però sols està registrat l'encapçalament. El tercer, del 23 del mateix mes, al·ludeix al testament de del susdit pintor, davant del *notari* Tomàs Argent.

“En nom de Nostre Senyor Déu, com totes les coses mundanals sien transitòries, *et cetera*. Emperamor de acò, yo, Bernat Pérez, pintor ciutadà de València, sans de cors e de pensa, *et cetera*, disponent dels béns e drets meus, faç e orden aquest meu derrer testament e darrera volentat (...).

Testimonis foren apel·lats e pregats en Julià Bo, mercader, en Pere Colomer, laurador, en Jacme Roma, sastre e en Pere Barrinou, ciutadans de València.”¹¹³⁹

El quart, corresponent a l'any 1418, fa referència a la procuració atorgada pel pintor, en la qual, per segona vegada, nomena a Miquel Bonet, *mercader*, procurador seu.

¹¹³⁹ APPV. *Notal de Tomàs Argent*, núm. 25.463.

Cerveró, 1963, p. 147; Mocholí, 2009, p. 630; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 426 i 427, doc. 820.

No se sap si aquest pintor, Bernat Pérez està relacionat familiarment amb els també pintors Bartomeu Pérez (1420-1451), Domènec Pérez I (1366-1375) i Domènec Pérez II (1438), aquest últim il·luminador.

PÉREZ I, Domènec (1366/1375, València)

Pintor.

De Domènec Pérez hi ha notícia per fer de testimoni, junt al *fuster* Antonio Montanyana, en una època per la venda d'unes terres.

“(...).

Testes huius rei sunt Dominicus Perez, pictor et Antonius Muntanyana, fusterius Valencie vicini.”¹¹⁴⁰

Desconeixem si aquest pintor està relacionat amb els també pintors Bernat Pérez (1417-1418), Bartomeu Pérez (1420-1451) i Domènec Pérez II (1438), il·luminador.

PÉREZ II, Domènec (1438, València)¹¹⁴¹

Il·luminador.

Domènec Pérez, pintor i il·luminador, i Jaume Munyós, “comorant” a Morvedre, actuaren com a testimonis en un document, aquest atorgat per *moissen* Domènec Fort, *canonge* de la seu de Sogorb, com a curador i administrador dels béns de Francesc Aguiló, difunt *bisbe* de dita ciutat.

“(...).

Testes en Jacme Munyós, comorant en Murvedre e en Domingo Pérez il·luminador, ciutadà de Sogorb.”¹¹⁴²

PERIS,¹¹⁴³ **Antoni (1365/1388-1391-1443, València)**

Pintor i imaginaire.

Obra: retauls, tasques per la celebració de l'entrada del rei Martí a València, cambra nova del Racional, reparar i il·luminar l'oratori de la Verge Maria, escó, pintar drap per una sepultura.

D'aquest pintor de la segona generació de l'estil Internacional, se sap que va estar relacionat professionalment, en l'any 1393, amb el pintor Pere Nicolau per un document de 1409, pel que declarava a ver fet uns àngels, per la qual cosa creiem que fou un col·laborador puntual. Continuador després de la mort de Nicolau, doncs és possible que disposara de taller propi.

Antoni Peris¹¹⁴⁴ que es documentava, en segon plànol, des dels primers anys del segle XV, ara, gràcies a noves troballes de documents, es té notícia d'aquest pintor per una referència documental de Bernat Vilaur, també pintor, datada en desembre de l'any

¹¹⁴⁰ AMV. *Notal d'Antoni Cortes*, mà 1.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 229, doc. 362; Mocholí, 2009, p. 633.

¹¹⁴¹ El documents dels pintors Bartomeu Pérez (1420-1451), Bernat Pérez (1417-1418), i Domènec Pérez I (1366-1375) no informen si són família d'aquest il·luminador.

¹¹⁴² APPV. *Protocol de Blay Xulvi*, núm. 1.024 s.a.

Cerveró, 1972, p. 44; Ramón Marqués, 2007, p. 231, doc. 280; Mocholí, 2009, p. 634.

¹¹⁴³ Als originals *Pereç*. Nosaltes l'hem transcrit *Peris*. Alguns autors com Sanchis i Sivera i Cerveró publiquen *Pérez*.

Els documents d'aquest pintor no informen si està relacionat familiarment amb altres pintors amb el mateix cognom, a excepció de Joan Peris i Gonçal Peris.

¹¹⁴⁴ Alguns autors: *Mestre de l'Olleria* i *Mestre dels Gils*.

1391.¹¹⁴⁵ Aquest últim pintor féu procuració al seu criat anomenat Antoni Pérez, per vendre el seu esclau Jordi, d'edat tretze anys. Encara que el nostre fi en aquesta investigació és sols donar a conèixer notícies de pintors sense plantejar cap hipòtesi, no podem deixar de pronunciar-nos en la creença que es tracta del pintor que ara ens ocupa, per la qual cosa no és del tot desgavellat pensar que l'aprenentatge d'Antoni Peris molt bé va poder ser a l'obrador del pintor Bernat Vilaur, que treballà a l'entorn de la comarca de la Safor, més concretament a Gandia. Comarca en la qual sembla que Antonio Peris va rebre algun que altre encàrrec. D'aquests possibles es conserva el retaule el de l'església de Pego, sota l'advocació de la Verge, que se li atribueix, però sense fonaments documentals, només basant-se en qüestions estilístiques.

Antoni Peris, al que ara se'l documenta des de 1391 fins 1443, se li ha de considerar, donat que va rebre durant els dits anys un bon nombre d'encàrrecs, com un dels pintors de prestigi dins la segona generació del gòtic Internacional del segle XV. Malauradament hi ha una absència de notícies des del primer document de 1391 fins a l'any 1401, per la qual cosa dificulta saber el seu desenvolupament artístic entre els dits anys, fins i tot que es compta amb el document més en d'alt esmentat, per la qual cosa coneixem la seua estada en l'obrador de Bernat Vilaur.

Per les primeres notícies com a pintor reconegut dels primers anys dels segle XV, el creiem ja format com a tal vers al final dels anys noranta dels segle XIV, principis del XV, coincidint amb els inicis del gòtic Internacional, estil representat per Pere Nicolau i Marçal de Sas, mestres pintors contemporanis a ell, amb els que col·labora i dels que possiblement siga deutor, en part, del seu art, però que a la fi el creiem amb un estil propi.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, acompanyat de Maria de Lluna, el primogènit i la seua esposa, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Antoni Peris, que rebé diverses pagues pel seu treball.

Del 1403 es la següent notícia del pintor. Aquesta al·ludeix al conveni per a la confecció d'un retaule dels sants Joans, que hi havia de pintar en la vila de Gandia per encàrrec de n'Alamanda de Vilarig, relacionada amb la casa dels ducs de Gandia. El preu del mateix es taxa en 65 florins d'or.

“Sàpien tots quants la present veuran e hoyran, que yo n'Anthoni Péreç, pintor, veí de la ciutat de València, de grat e certa sciència promet e en bona fe convench a vós, honrada madona Alamanda de Vilarig, de casa del senyor duch de Gandia, present, e als vostres que d'açí a un any primerament e contínuament següent pintaré e hauré pintat un retaule vostre que nos fets sots invocació dels benaurats sent Johan Baptista e sent Johan Evangelista, (...)”¹¹⁴⁶

En Bernat Vilaur, pintor de Gandia, va ser fermador de dita obra. Amb aquesta informació es confirma la relació professional entre els dos pintors, mestre i deixeble.

“(…) daré a vós fermaça e principal tengut ensemps ab mi en Bernat de Vilaur, veí de dita vila. (...)”¹¹⁴⁷

¹¹⁴⁵ Ximo Company, Joan Aliaga, Luisa Tolosa, Maite Framis, 2005, *Documents de la pintura valenciana medieval i moderna (1238-1400)*, vol. I, Fonts històriques valencianes, nº 19, U. de València/ U. Politècnica de València.

¹¹⁴⁶ AHN. Osuna. *Protocol de Ramon Agualada*, C. 1.173, D1-5. Garcia- La Parra, 1983, pp. 95 i 96; Mocholí, 2009, pp. 637 i 638; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 63 i 64, doc. 112.

¹¹⁴⁷ AHN. Osuna. *Protocol de Ramon Agualada*, C. 1.173, D1-5. Garcia- La Parra, 1983, pp. 95 i 96; Mocholí, 2009, p. 638; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 63 i 64, doc. 112.

Diversos autors donen notícia de la col·laboració, el 1404, entre Antoni Peris¹¹⁴⁸ i Marçal de Sas,¹¹⁴⁹ informant que aquests reconeixen haver rebut 10 florins d'or dels 30, per preu d'un retaule que els havien encomanat. Però, i gràcies a posteriors investigacions, creiem que es tracta d'una errada, doncs els autors no indiquen la mateixa data, així Alcahalí i Sivera situen el document el 25 de novembre, en canvi Certero el 25 de setembre. Igualment també hi ha confusió en el nom d'Antoni Peris. Per una part Alcahalí i Sivera diuen que és "Antonio Pérez", mentre que Certero indica que és "Johannes Pérez". Hem arribat a la conclusió que podria tractar-se d'un error del copista, referint-se realment a Gonçal, doncs a la revisió del document hem encontrat que aquest va ser el que col·laborà amb Marçal.

Del següent any, el 1405, és el document pel que apareix documentat com a testimoni en la procuració feta per Pere Serra al *notari* Llorenç Saragossà, ambdós habitants de València.

Durant uns dos anys no es té notícia d'Antoni Peris, però pel document de l'any 1407,¹¹⁵⁰ en qual es compromet a pintar un retaule per l'església de Riola, pel preu dels 1.000 sous, se sap que anteriorment va rebre altre encàrrec, ja que per al de Riola es demana que siga segons com el que havia pintat per l'altar major de l'església de Sant Bartomeu de València, que segurament el facturaria entre els anys 1404-1407. El pintor Martí Mestre actua com a testimoni del compromís del retaule de Riola. Al mes de juny del mateix any, el 1407, va rebre, per part de Jaume Tarragona, *rector* de Riola, la quantitat de 60 florins, per dos solucions pel preu del retaule que li encomanà. Al següent any, el 1408, en març se signa la cancel·lació del compromís entre el pintor i Jaume Tarragona, ja que les dos parts havien complit.

Entre referències d'encàrrecs se segueix documentant al pintor en assumptes socials, com la notícia de 1407, en la qual féu de testimoni en la procuració feta per l'*obrer* i ciutadà de València Francesc Sanç, i igualment testimonia, en desembre, en la procuració que va fer el *fuster* Joan Berard al *notari* Guillem Collar. O com en el següent document, de l'any 1409, en el que actua com a testimoni, funció que li fou assignada per la cort del justícia civil de València, al plet interposat pel pintor Jaume Mateu, nebot del pintor Pere Nicolau, ja difunt, contra Gonçal Peris, pintor i curador dels béns del dit Pere Nicolau, en el que també actuaren com a testimonis el mestre Marçal de Sas, Joan Tamarit, Gabriel Martí i Joan Justícia, tots ells pintors. Al següent any, el 1410, de nou apareix com a testimoni en un document atorgat per Miquel Argenter, *prevere i col·lector* dels censos de l'almoïna de la seu de València a Alzira.

De seguit es canvia d'assumpte, doncs en febrer de 1411 es redacta el contracte entre el pintor que ens ocupa i Agnès Sanç, vídua de Pelegrí Guillem Català, *cavaller*, per la factura d'un retaule sota l'advocació de sant Antoni, per preu de 750 sous. Un dies després es registra la primera època per la quantitat de 220 sous com a part del preu estipulat pel treball que si li ha encarregat. En maig de nou signa una tercera època per la quantitat de 420 sous corresponent al susdit retaule.

Després del darrer encàrrec, durant uns anys hi ha amb un buit documental d'aquest pintor, però gràcies a la següent notícia, una època registrada en febrer de 1414, se sap que va rebre, al menys, un altre encàrrec. En aquesta, Antoni Peris i Gonçal Peris confessen haver rebut de Miquel Martínez Abril, veí de la vila de Castellfabib i *obrer* de l'església

¹¹⁴⁸ Alcahalí (1897) publica Pérez.

¹¹⁴⁹ Alcahalí (1897) l'anomena Marçal sense especificar-ne el cognom. Deu referir-se a Marçal de Sas.

¹¹⁵⁰ Al document se li esmenta com a pintor i imaginari de retaules: "Antonius Perez, pictor sive ymaginario retabulorum, civis Valencie, (...) promito vobis venerabili e discreti Iacobo Tarragona..."

del dit lloc, 100 lliures per la pintura d'un retaule destinat a l'església de la vila. Fins ara no se n'ha cap document de la contractació, per tant es desconeix a quina advocació es va fer.

De nou està documentat en altra qüestió social. De juny de dit any, el 1414, és la notícia del pagament efectuat per Antoni Peris a l'*administrador* de les Redempcions de Captius de València, la quantitat de 130 sous. Aquesta havia sigut recaptada en l'església del Salvador.

Novament hi ha referències de l'obra del pintor. A l'any 1415, Antoni Peris atorga època en la qual reconeix que Domènec Insa, veí i *majoral* dels pastors d'Alcalà,¹¹⁵¹ li paga 15 florins dels 35 que havien convingut, per confeccionar un retaule destinat a l'església del dit lloc.

“Dicta die.

Antonius Pérez, pictor civis Valentie, scienter confiteor vobis, Dominico Inça, vicino de Alcalà, maiorali pastorum dicti loci, presenti et cetera. Quod ex illis triginta quinque florenos auri Aragonum pro quibus mecum convenistis, pro facturam quorundam est annuorum ad opus retrotabuli ecclesie dicti loci, (...).

Testes, discretus Iohannes de Caldes, et Ludovicus Torra, notarii, civis Valentie.”¹¹⁵²

Del mateix any, el 1415, són els dos pagaments efectuats per Antoni Peris a Berenguer Minguet, *administrador* de la Redempció de Captius de la ciutat de València, per certes quantitats, recaptades a la parròquia del Salvador de dita ciutat.

A l'any 1416 s'escriptura la venda d'un violari, atorgada per Antoni Peris i la seua dona, Francesca, a Bartomeu Queralt, *notari*, ciutadà de València, de 30 sous anuals per preu de 10 lliures.

En gener del dit any, el 1416, diversos veïns de la Freneria, entre ells Domènec del Port, el seu fill Vicent del Port i altres pintors com Joan Pere i Antoni Peris, van fer procuradors seus als *notaris* Guillem Collar i Antoni Vilana per a renunciar al recurs posat contra els *jurats* de la ciutat i els *obrers* de Murs i Valls per raó del deteriorament d'una claveguera.

Dels dits mes i any, el 1416,¹¹⁵³ atorga època, per la qual reconeix haver rebut de Ramon Agualada, tutor i curador de Joan de Cabrera, *cavaller* difunt, habitant de Gandia, 300 sous de mans de Berenguer Fitor, veí de Gandia, pel preu del retaule que se li encomana per a la capella del dit difunt, dedicat a l'advocació de la Santíssima Trinitat i de la Santa Creu, en l'església parroquial de Gandia. No és la primera vegada que rep comandes per a la dita ciutat, doncs el fet d'haver-se format amb el pintor d'aquella, Bernat Vilaur, el vincularia.

Al mes de febrer de 1416, Antoni Peris està documentat per cobrar la quantitat de 225 sous i 6 diners, per la tasca de reparació i il·luminació d'un oratori de la Verge Maria, situat al portal dels Serrans de València.

“(…). Ítem pagui a n'Anthoni Perez, pintor, CCXXV sous, VI diners per rahó e preu de raure, il·luminar, pintar, metre barres e anelles en hun oratori, qui ja era en les cases de les torres del portal dels Serrans de la gloriosa sagrada Verge Maria (...).”¹¹⁵⁴

¹¹⁵¹ Es desconeix a quina Alcalà és refereix, si a la vila d'Alcalà de Xivert, la població d'Alcalà de la Jovada, a la Vall d'Alcalà (Alacant) o, fins i tot, alguna de les poblacions de la província de Terol o de Conca: Alcalà de la Vega.

¹¹⁵² APPV. *Protocol de Gerardo de Ponte*, núm. 25.029 o 25.220 (s.a. 1.858).

Cerveró, 1963, p. 143; Mocholí, 2009, p. 638; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 358, doc. 698.

¹¹⁵³ Els primer autors que publicaren aquesta notícia, Viñaza, Alcahalí i Sanchis i Sivera, no anomenen l'arxiu d'on fou exhumat el document, sols Cerveró, en 1963, ho publica.

¹¹⁵⁴ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-24, f. 186v.

Mocholí, 2009, p. 638; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 384 i 385, doc. 755.

L'obra d'aquest pintor es prodiga per tot el Regne de València i així ho confirma el contracte de l'any 1416 entre el pintor i els *batles* de Massamagrell, Rafalbunyol i Massalfassar i un *jurat* de la Creu del Puig,¹¹⁵⁵ per la factura d'un retaule de Sant Joan Evangelista per l'església de Massamagrell, per preu de 2.010 sous. Al final del document s'escriptura la cancel·lació, el 24 de juliol de 1419, del deute pel dit encàrrec amb la conformitat del *batle* Pere Sanxo i d'Antoni Peris.

“Die mercurii, XXVII^a madii.

Anthonius Péreç, pictor, civis Valentie, gratia et scienter, promitto vobis Petro Sanxo, baiulo loci de Maçamagrell, Bernardo Mormany, baiulo loci de Rafalbunyol, Iohanni Català, pro loco de Maçalfaça, et Iacobo Gavalrà, iurato popule de la Creu del Puig, presentibus, et pro dictis locis acceptantibus, et convenio vobiscum, facere et perficere hinc usque ad festum Nativitate Domini, in quo finiet annus proxime venturus et incipiet annus a Nativitate Domini MCCCCXVIII^o, hoc est, de festo Nativitate Domini proxime venturo in unum annum continue sequentem et complendum, unum retotabulum de historia beati Iohannis *Evangeliste* pro et ad oppus ecclesie dicti loci de Maçamagrell, (...).

Testes, Iacobus Folch, pannipator, et Iohannes Lòppiç, agricola, vicini Valentie.

Posthec, die lune, XXIIIⁱ iuli anni CCCXCXVIIIⁱ, Anthonius Péreç, presente dicto Petro Sanxo, confessit se esse contentum ex dictis CV libras, X solidos, pro quare voluit dictum instrumentum in quantum ad eum spectat cancellari.

Testes, discreti Anthonius Domingo, et Andreas Pulgar, notarii, civis Valentie.¹¹⁵⁶

En desembre del mateix any, el 1416, Antoni Peris i la seua dona Francesca, fan carregament d'un violari de 30 sous al *notari* Bartomeu Queralt, pel preu de 210 sous. Posteriorment el pintor i la seua dona signen època al dit notari, pel preu del violari. Seguidament el notari concedeix carta de gràcia als esmentats pintor i dona per a quitar quan vulguen el violari en qüestió.

En desembre d'aquest, el 1417,¹¹⁵⁷ apareix documentat per la venda que efectuaren ell i la seua muller, Francesca,¹¹⁵⁸ a Bartomeu Queralt, *notari*, de 30 sous rendals i anuals de violari, pagadors mentre visquen el comprador i Lluís Torra, *notari*. Actua com a testimoni Ferran de Culla (Cuèllar), pintor, ciutadà de València.

Al 1418, en gener gràcies un document d'època coneixem més treballs del pintor que ens ocupa. En aquest cas se li paguen 15 florins per l'encàrrec de pintar un retaule per a la capella de Santa Maria, aquesta ubicada a l'hospital d'en Clapers.

“Die sabbati, XV^a ianuarii.

Anthonius Pèriç, pictor Valentie, gratis et scienter confiteor et [in]veritate recognosco vobis, honorabili Bernardo Iohannis, civi Valentie, administratori hospitalis nominati vulgariter d'En Clapers, constructi extra menia civitatis predicte, presenti, (...) quindecim florenos auri Aragonie, pro pretio quorum vobis feci quoddam retabulum fusteam ad oppus capelle Beate Marie hospitales iamdicte. (...).

Testes, discretus Dionisius Cervera, notarius, et Ludovicus Magrana, cives Valentie.¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁵ Actualment: La Pobla de Farnals.

¹¹⁵⁶ APPV. *Protocol Gerard de Ponte*, núm. 25.030.

Cerveró, 1963, pp. 143 i 144; Mocholí, 2009, p. 639; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 401 i 402, doc. 772.

¹¹⁵⁷ Alcahalí, en 1897, no anomena ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia, però és ell qui publica la transcripció del document. Sanchis i Sivera, en les edicions de 1912 (3), 1914 i 1930, dona dia 28 desembre.

¹¹⁵⁸ Entenem que es la seua segona muller, doncs el 1388 hi ha documentat un pintor del mateix nom, el qual es casa amb Caterina.

¹¹⁵⁹ APPV. *Notal de Joan de Santfeliu*, núm. 50.

Miquel, 2008, p. 288; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 474, doc. 887.

En abril del dit any va rebre 200 sous pel treball de l'esmentat retaule, quantitat per la qual signa àpoca. En agost signa una tercera per la quantitat de 100 sous.

Sembla que aquesta dècada és un bon moment per al pintor, doncs en febrer de 1419,¹¹⁶⁰ es va comprometre amb Maria Ferràndez, vídua de Gener Rabassa, *doctor en lleis*, en facturar un retaule, en el que deurien aparèixer representats els Set Goigs de la Santíssima Verge Maria amb històries. Al mig estaria l'Assumpció i en els angles superiors sant Elies i en l'altre sant Eliseu. Tot ell amb colors com d'atzur d'Acre i altres com el d'or de Florència, igualment es fixa els temps que l'havia de pintar, un any i mig comptador a partir de la factura feta del retaule de fusta, i si no l'acabava dins dit termini, el pintoruria pagar 50 florins. S'estipulava, com a preu del dit treball, la quantitat de 200 florins d'or, aquest pagadors en tres terminis: un de 50 florins al començar els treballs, altre per la mateixa quantitat quant el retaule estigués daurat i la resta al finalitzar l'obra, que fou el dia tretze de juliol de 1420.

De seguit, en setembre d'aquest, el 1419, es documenta el contracte entre Bernat Copons, *rector* de l'església de Torrent i beneficiat de la capella de Sant Gregori en la Seu de València, i el pintor encomanant-li pintar un retaule: "(...) depingam et depingere volo et tener illud retrotabulum quos iam de *fusta* est in dicta capella, beatorum Greogorii et Bernardi de Algezira, cum istorius quibus vos et ego iam concordavius (...)" que com bé diu el document es va destinar a la dita capella, baix l'advocació dels sants Gregori i Bernat d'Alzira, pel preu de 45 florins d'or.

En octubre de 1419, signa àpoca de 1.200 sous a l'hospital d'En Clapers, quantitat que és la suma de totes les èpoques anteriors per ell signades, per la factura del retaule que féu pel susdit hospital.

Entre mig dels seus treballs, al mateix mes i any actua com a testimoni del document de venda d'una casa feta pel *llaurador* Jaume Ortí.

El següent document, que és una època de l'any 1420, és el darrer pagament per la quantitat que li era deguda a l'acabament del retaule, que li va ser encarregat per Maria Fernández, baix l'advocació dels Set Goigs de la Santíssima Verge Maria.

A l'any 1421,¹¹⁶¹ Antoni Peris apareix junt amb Domènec Adzuara, *il·luminador*, taxant els treballs efectuats pel pintor Antoni Guerau, en pintar els encerats de les finestres amb diverses històries i les portes de la cambra nova del Racional de València.

Les comandes se succeeixen una darrere de l'altra, per la qual cosa a l'acabar amb un treball, seguidament, comença amb altre. Així ho confirma l'època de l'any 1421,¹¹⁶² per la qual confessa haver rebut 30 florins d'or de Ramon de Sant Andreu i Domènec Ademuç, marmessors del testament del *barber* Bernat Alguaira, pel preu d'un retaule dels Sants Nicasi (Nicolau) i Blai, destinat a la parròquia del Salvador de València.

Al següent document, que es redacta en juny de 1421, Antoni Peris i el també pintor Joan Saragossa actuen com a testimonis al testament d'Antonieta, muller d'Antoni Llobet, *obrer de vila*, reconeixent-la com a testadora.

" (...). Testes foren appel·lats e pregats al dit testament en Domingo Palma, textor de li, n'Anthoni Peric e en Johan Saragosa, pintors los quals dixen que conexien la dita testadriu e [...] lo notari interroga¹¹⁶³si conexien la dita testadriu e dixeren que hoc."¹¹⁶⁴

¹¹⁶⁰ Alcahalí és uns dels primers autors que publica la notícia del document, però no anomena l'arxiu d'on fou exhumat. Els autors donen data de l'any 1417.

¹¹⁶¹ Sanchis i Sivera dona data del 22 de juny de 1420.

¹¹⁶² Sanchis i Sivera dona el volum núm. 3.528, *notal de Jaume Monfort* i nosaltres donem el núm. 3.658, protocol del mateix notari.

¹¹⁶³ Sobreescrit "los testimonis".

¹¹⁶⁴ ARV. *Protocol de Joan Peris*, núm. 2.864.

Mocholí, 2009, p. 640.

Per un document d'agost se sap de més treballs o encàrrecs fets al pintor que ens ocupa. Aquest al·ludeix a una època de 220 sous i 6 diners, per la qual reconeix que ha rebut dita quantitat per part dels marmessors de Bernat Alguaira, *barber*, per un drap que ha comprat i pintat per a la sepultura del dit difunt.

En octubre d'aquest, el 1421,¹¹⁶⁵ es redacta els capítols entre el pintor i Llop de Muntalbà, *notari*, procurador del lloc de Xèrica, pels quals es compromet a fer i pintar un retaule, amb destí a la parròquia de la vila de Xèrica, amb històries de la vida de Crist, de Maria i d'altres sants, pel preu de 53 florins i mig. Al final del contracte es redacta que el 13 desembre va rebre 20 florins, a compte d'aquells 47 florins i mig restants d'una major quantitat, per la qual cosa signa època que es redacta al protocol del *notari* Joan Andreu. Le segueix que a l'any següent, el 1422, es cancel·la el contracte per estar avingudes i conformes les dos parts per la factura del retaule.

“Die veneris, XVII° octobris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXX primo.

Quod ego, Anthonius Pereç, pintor, (...). En lo qual retaule, ço és en la post o peça de mig, la Maria ab lo Jhesucrit ab sos àngels a IIII parts; en la primera casa e en la de alt lo crucifixi ab les Maries *et cetera*; et en les dos altres peces dels costats, en la una l'estòria de senta Anna e en l'altra la stòria de Joachim, e de la Nativitat de la Verge Maria e de la Presentació del Temple, ab Simeon, *et cetera*. Et les polseres, lo camper vermell e senyal de ala daurada; et lo banch e en les set cases de aquell, en la de mig la Pietat, e a la una part la Maria *mater* e a l'altra sent Johan, e en les altres cases del dit banch santa Agueda, santa Catalina, senta Lúcia e senta Cecília, *et cetera*(...).

Testimonis, lo honrat e discret en Marti Jacme, prevere beneficiat en la sglésia parrochial de la dita vila, e Domingo Eximeno, laurador, vehí de València.

Die sabbati, XIII decembris anno supradicto. Lo dit Anthon Pérez rebé del dit en Lop XX florins, et cetera.

Testimonis, Johan Beneyto, perayre e Jacme Lópeç, vehins de Xèrica.

Die mercuri, XI° martii anno a Nativitate Domini MCCCC vigesimo secundo, fon scancelat lo present contracte.”¹¹⁶⁶

Seguint amb les notícies en quant a encàrrecs d'obres està la de 1422. Aquesta fa referència al compromís d'Antoni Peris i Gonçal Peris amb Arnau de Conques, *doctor en lleis*, i Vicent Amalrich, *botiguer*, ciutadans de València per pintar un retaule, que Isabel, vídua de Ramon Amalrich, ciutadà de València, germana del dit Arnau i mare de Vicent, va destinar a la capella que tenia en Sant Agustí de València. El retaule es factura baix l'advocació de la Santa Trinitat, pel preu de 53 lliures.

“Anthonius [Pereç, pictoris] et Gon[disalvus Pereç], pictoris [civis Valentie] (...) retrotabulum quod vos et donna Isabel, uxor quondam venerabili Raymundi Amalrich, civis eiusdem civitatis, soror vestri, dicti honorabili Arnaldi, et mater vestra, dicti Vincentii, habetis in quadam capellam Sancti Augustini, civitatis predictae, iam operatum de *fusta*, scilicet, de *ystòria* Sancte Trinitatis prout vos fieri delliberastis, sic quod ipsum depingere teneamur de bonis coloribus et iuxta sui congruentia de bono auro fino ubi expedierit et de fino adzuro, prout in similibus fieri (...).

Testes, discretus Franciscus Avinyó, notarius, et Iacobus Torres, civis Valentie.”¹¹⁶⁷

¹¹⁶⁵ Tots els autors de la cita, Viñaza, Alcahalí, Pérez i Sanchis i Sivera, no anomenen ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia. Sols Cerveró publica l'arxiu i el notari.

¹¹⁶⁶ APPV. *Protocol de Joan Andreu*, núm. 27.166.

Arquers, ms. C. 1790; Viñaza, 1889, p. 116; Alcahalí, 1897, p. 238; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 301; 1914, p. 42; 1928, p. 64; 1930, p. 64; Pérez, 1934, p. 28; Cerveró, 1963, pp. 145 i 146; Arquers, 1982, pp. 155-157; Mocholí, 2009, p. 640; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 604 i 605, doc. 1.082.

¹¹⁶⁷ APPV. *Protocol de Gerard Ponte*, núm. 25.032.

Cerveró 1963, pp. 146 i 150; Aliaga, 1996, pp. 186 i 187; Mocholí, 2009, p. 641; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 621, doc. 1.107.

Al mes de març de 1422 és registrada la reclamació feta pel pintor que ens ocupa i els també pintors Joan Ibanyes, Jaume Mateu, Gabriel Martí i Gonçal Peris, per la qual exigeixen que es complisca un acord.

També al susdit any, el 1422, en agost, Antoni Peris queda documentat als llibres de justícia civil per declarar com a testimoni junt amb el seu fill, Joan Peris, i Pere Guerau, ambdós pintors, en un acte notarial d'herència, pel que sabem que treballaven junts al mateix obrador: "(...) Joan Pereç fill den Anthoni Pèrèç, axí mateix pintor, declara com a testich en cert proçès."¹¹⁶⁸

Al mes de novembre del mateix any, el 1422, es dona l'última notícia en quant a comandes de treball. Antoni Peris i el *notari* Andreu Julià, junt amb Joan Vicent, *llancer*, estableixen un conveni per a la confecció d'un retaule de fusta, aquest pintat amb colors fins i or, baix l'advocació del Cos de Crist i pel preu de 40 florins. A continuació d'aquest document es troben les diligències de cancel·lació signades el 10 de setembre de 1423.

"Eadem die sabati.

Anthonius Pèrèç, pictor, civis Valentie, (...) venerabilis Andree Ioulani, notario, et Iohanni Vicentii, lancerio, civibus Valentie (...) quod hinch ad festum sacratissimi Corporis Christi dabo vobis perfectum operis cum effectu quoddam retrotabulum, quod habeo dare fustem et depictum propriis meis expensis et missionibus depictum cum fino auro et finis coloribus, prout opus requirit, ex istoriis sequentibus, prout iam factum ex longitudine latitudine. Primo, in poste media istoriam Corporis Christi, et in alia poste ymatginem sancti Ieronimi, cum una eius istoria desuper, et alia poste maginem beati Anthonii de Padua, cum eius istoria desuper, et in scagno quinque istorias passionis et in sumitate postis medie coronationem gloriose Virginis Marie, et cum suis *polseres* prout oppus requirit. (...).

Testes, Petrus Carroja, mercator et Anthoninus Timor scriptor Valentie."¹¹⁶⁹

Al següent any, en març de 1423 hi ha registrada altra notícia del pintor, per la qual se sap que realitzà un altre retaule, sota l'advocació de la Maria de l'Esperança i els Set Goigs de la Verge, aquest encomanat pel *cavaller* Corberan d'Alet, quedant el preu convingut de 50 florins.¹¹⁷⁰

En maig de 1424, Antoni Peris, pintor i *regidor* del bací de la parròquia de Sant Salvador, efectua un pagament a l'*administrador* de la Redempció dels Captius de València, per la quantitat de 75 sous.

"Ítem, reebi a XXVIIIº de maig de l'any MCCCCXXIII de n'Anthoni Pérez, pintor, regidor del bací la parròquia de Sent Salvador, LXXV sous."¹¹⁷¹

Res més se sap del pintor que ens ocupa fins a l'any 1436. En aquest any la referència documental informa que Antoni Peris és ja difunt.¹¹⁷² El document al·ludeix al procés efectuat, en presència del justícia civil de València, per la seua vídua Francesca, declarant que havia assistit personalment al casament entre Bartomeu Porta i Damiata.

La seua mort es confirma amb el document de l'any 1443, pel document de venda d'un violari atorgat pel seu fill Joan Peris, també pintor, Paula la seua muller i Francesca, mare de Joan i vídua d'Antoni Peris.

¹¹⁶⁸ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.713, mà 26, ff. 36-38v.

Cerveró 1966, pp. 27 i 28; Mocholí, 2009, p. 662.

¹¹⁶⁹ ARV. *Protocol de Bernat Esteller*, núm. 821.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 64; 1930, p. 64 (la transcripció que es presenta és d'aquest autor); Cerveró, 1963, pp. 146 i 147; Mocholí, 2009, p. 641; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 640, doc. 1.151.

¹¹⁷⁰ Llanes, 2011, p. 630, doc. 199.

¹¹⁷¹ AMV. *Redempció de Captius*, núm. 333-2, f. 34v.

Mocholí, 2009, p. 641; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 679, doc. 1.225.

¹¹⁷² Possiblement a l'entorn de 1424.

Del mes de maig del darrer any, el 1443, es redacta el document pel que Joan, fill del pintor que ens ocupa, i Bartomeu Peris són nomenat hereus de Margalida, vídua de Francesc Caramany.

Per últim, tres anys després, en març de 1446 Joan, fill d'Antoni Peris, atorga, junt amb la seua muller Paula, a Joan Valentí, una casa que tenia la dita Paula, la qual li va ser concedida al seu marit com a dot.

Antoni Peris que durant molts anys estava relegat a una segona línia actualment, gràcies a noves troballes documentals i una revisió de la seua possible obra, se li pot considerar un pintor rellevant i important dins la segona generació del gòtic Internacional, seguidor del pintor Pere Nicolau, però amb trets propis, inclús amb obrador.

PERIS I,¹¹⁷³ Ferran (1316-1343, València)

Pintor.

Obra: capella de l'església de Santa Maria de Calatrava de València.

Els Ferran Peris,¹¹⁷⁴ són una saga de pintors dels quals es té notícies entre els segles XIV i XV. Un dels primers, al qual anomenarem Ferran Peris I, està documentat des de 1316.¹¹⁷⁵ Gràcies a aquest document se sap de l'existència del seu pare, el pintor Ferran Peris. Al dit any es registra un manament executori del justícia civil de València contra Jaume Castell, curador testamentari dels fills i béns de Ferran Peris, pintor difunt, ordenant-li que pagui 2.000 sous al pintor Ferran Peris, fill d'aquell, els quals li deixa en el testament. Aquests corresponien al dot que sa mare, Marta, aportà al matrimoni.

Tres anys després, el 1319, està documentada la donació que atorga Llorenç Guinart, *capellà* de la capellania que instituí el noble Ferran Díez a l'església de Santa Maria de Calatrava de València, al pintor d'una cafissada de terra, pels treballs que realitza a dita capellania.

“XI kalendas septembris. Sit omnibus notum quod ego, Laurencius Guinart, capellanus capellanie quam nobilis Fernandus Díez, pro anima sua instituit in ecclesia Sancte Maria de Calatrava Valencie, dono, stabilo, trado et concedo, vobis, Ferdinando Pérez, pictori, filio Ferdinandi, pictori, vicino Valencie, presenti et recipienti et vestris inperpetuum unam caficiatam terre ex illa tanquam nudus ad opus dicte capellanie [...].

Sig- [*signe notarial*]-num Berengarii Scamardi, publici notarii Valencie.”¹¹⁷⁶

Després de més de vint anys, el 1341, s'escriptura el manament donat pel justícia civil de la València, a instància de Ferran Peris I, fill del difunt Ferran Peris, també pintor, al curador dels béns de dit difunt, perquè pague els 2.000 mil sous que el seu pare li va llegar en un codicil, els quals són la dot que aportà la seua mare, Marta, al matrimoni.

En agost del mateix any, el 1341, el pintor actua en un document davant Francesc Palau, *notari* públic de València, en el que es fa menció de la vídua, Vicenta i els fills dels dos, Bernardona i Ferran.

El 20 d'octubre del dit any, el 1341, es registra la demanda, davant del justícia de València, a instància de Jaume Castell, curador testamentari de Bernardona, filla del pintor,

¹¹⁷³ Als originals *Periz, Perez, Periç i Pereç*.

¹¹⁷⁴ Ferran Peris I, es fill del també pintor Ferran Peris. Amb ells dos, més Ferran Peris II (1319-1341) i Ferran Peris III (1390-1428) es complementa una saga de pintors. Fins i tot, pot haver hi un altre Ferran Peris segons els documents de l'últim.

¹¹⁷⁵ Cerveró sols transcriu el document.

¹¹⁷⁶ ARV. *Justicia Civil*, núm. 65, mà 3.

Cerveró, 1960, p. 245; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 51, doc. 67; Mocholí, 2009, p. 642.

ja difunt, Ferran Peris,¹¹⁷⁷ per la qual li demana fer manament executori sobre una casa de la dita testamentaria. Aquesta estava situada a la Freneria, a la parròquia de Santa Caterina de València.

El 22 d'octubre del mateix any, el 1341, assigna com a curador a Jaume Castell, que era marmessor del seu testament, a les seues filles Bernardona i Gisabel. Aquesta curadoria va ser publicada en un trasllat de clàusula del seu testament.

Finalment, en les referències documentals de Ferran Peris I està el plet de l'any 1343, entre Pere de Fraga, *notari*, procurador de Vicenta, vídua del dit pintor i Jaume Castell, *seller*, marmessor dels béns i dels fills dels dos, per a reclamar el dret a la dot que dita Vicenta aportà al seu matrimoni.

PERIS II, Ferran (1319-1341, València)

Pintor.

Obra: retaules i capella de l'església de Santa Maria de Calatrava.

Aquest pintor que ara ens ocupa, el classifiquem com a Ferran Peris II, fill de Ferran Peris I (1316-1343).

La primera referència del pintor està datada el 1319. En aquest any es documenta la donació atorgada per Llorenç Guinart, *capellà* de la capellania que instituí el noble Ferran Díez, a l'església de Santa Maria de Calatrava de València, a Ferran Peris I i al seu fill de Ferran Peris II, pintors, veïns de dita ciutat, d'una cafissada de terra, pels treballs a la dita capellania.

El següents documents corresponen als anys trenta del segle XIV. El primer, de l'any 1333, és l'obligació contreta, davant el justícia dels CCC sous, pel pintor, menor de dies, en pagar 50 sous a Joan Guerau, *draper*, per la compra de drap.

Pel següent document ja es coneix obra de Ferran Peris. Al dit any, el 1333, al mes d'agost de nou va contraure l'obligació per donar i lliurar a Raimon Revert, *prevere*, un retaule acabat de Sant Bernabeu.

*“Die iovis nonas augusti anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o. Ferrando, pintor, vehí de València, s'obliga en pena del quart a-n Raimon Revert, prevere, en donar e de liurar a aquell un retaule acabat de la avochació de sent Bernabeu, he per interesse a la part del dit retaule CL sous, e açò d'açí a la festa de sent Miquel, cetembre proximi. E açò obliga son béns.”*¹¹⁷⁸

Dos anys després, el 1335, s'escriptura la gràcia atorgada pel rei Alfons al pintor, menor de dies, allargant, per termini de dos anys, certs interessos de 400 sous, els quals devia al rei.

Al següent any, el 1336, en març es té notícia del pintor pel lloguer que es redacta a favor del *corredor* Francesc de Torrent d'uns obradors de la seua propietat, aquests situats a la parròquia de Sant Pere. Pel dit lloguer, al mateix mes i dia, Ferran Peris signa època de 7 lliures a Francesc de Torrent.

Al mes d'abril de l'any 1339, Ferran Peris II, fill del difunt i també pintor Ferran Peris, oferí una cafissada de terra sembrada de forment, per pagar 30 lliures que deu a Tobies Vallriaz, *jueu* d'Alzira.

¹¹⁷⁷ Creiem que el pintor a què es refereix és el pare de Ferran Peris I. Per no crear més confusió amb aquesta família de pintors i per estar aquest document relacionat amb el de l'any 1341, hem cregut convenient incloure'l en el comentari de Ferran Peris I.

¹¹⁷⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà 3.

Cerveró, 1963, p. 147; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 70, doc. 130; Mocholí, 2009, p. 644.

Als inicis dels anys quaranta, el 7 maig de 1341,¹¹⁷⁹ va fer de testimoni al testament de Bernarda, muller de Tomàs Castell, *ferrer* de València. Tres dies després, el 10 de maig, igualment ho va fer a l'inventari de la dita Bernarda.¹¹⁸⁰

PERIS III-IV, Ferran (1390-1428, València)

Pintor.

Obra: cofres.

El pintor Ferran Peris III el creiem fill i nét dels anteriors pintors, Ferran Peris I i II. Els seus familiars, pare i avi, en alguns documents estan esmentats els dos, qüestió que crea certa confusió a l'hora del seu estudi, però no és el cas del nét, encara que el fet que a l'any 1404 es redactés l'inventari del pintor que ara ens ocupa, que generalment es fa després de la mort de la persona que l'ha sol·licitat, ens fa dubtar que el Ferran Peris documentat des de 1409 es tracte de la mateixa persona, per la qual cosa hem cregut oportú qualificar-lo com a Ferran Peris IV.

Del 1390 és la primera notícia de Ferran Peris III, que junt amb també pintor Arnau [Rubiols],¹¹⁸¹ actuaren com a testimonis d'una època per venda d'una casa. Aquest document es va fer en presència del *notari* Garcia Sancho.

Fins quatre anys després no es té cap referència documental del pintor. Al 1394, està documentat a com a testimoni en una venda de censal, aquesta efectuada pel pintor Domènec Torà, ciutadà de València. Al següent any, el 1395, atorga procuració a favor de Joan Domènec, *notari*, ciutadà de València. Qüestió que es repeteix als mesos de maig i de juny del dit any.

A l'any 1396 contrau obligació, en presència del justícia dels CCC sous, pel deute que tenia amb Bernat Guerau, *fuster*, de 6 florins, 7 sous i 6 diners, per uns cofres que li va fer. Igualment al dit any, avala, junt amb Gabriel Sanç, *mercader*, la quantitat de 15 sous, aquesta deguda per Miquel d'Alcanyís a Pere Nicolau, per préstec de soldada.

Interessant document el que es redacta dos anys després, el 1398.¹¹⁸² A dit any s'escriptura l'afermament de Jaumet,¹¹⁸³ fill de Pere Tous, *corredor d'orella*, amb el pintor Ferran Peris,¹¹⁸⁴ per temps de quatre anys, comproment-se dit pintor a ensenyar-li l'ofici i proveir-lo de menjar i vestit. Novament una referència que ens informa de l'existència d'obradors en mans de pintors.

“En Ferrando Pereç, pintor qui stá ales caxes, per vigor de una carta pública feyta en Valencia a tres de deembre del any Mil CCCXC VIII, en poder den Johan Ponç, notari per la qual se mostra, que en Pere de Thous, corredor d'orella, affermant ab lo dit en Ferrando Péreç, Jacmet de Tohus, fill seu, a quatre anys ladonchs seguidament et primerament comptadors, en los quals dits quatre anys, lo dit en Ferrando promés que tindrà lo dit Jacmet, dins lo dit temps, mostranli lo dit ofici e de provehirlo de menjar e vestir e de fer-li gramalla saquet e provehirlo de calçer de drap e de llana.”¹¹⁸⁵

Des del següent document s'inicien les notícies del segle XV. A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual

¹¹⁷⁹ No es conserva cap protocol de notari desconegut d'aquest any a l'Arxiu R.V., a més Cerveró dóna data de l'1 de maig.

¹¹⁸⁰ No es conserva cap protocol de notari desconegut d'aquest any a l'Arxiu R.V.

¹¹⁸¹ Cerveró comenta que l'original està trencat.

¹¹⁸² La notícia està treta del document de l'1 de maig de 1403.

¹¹⁸³ Aquest, Jaume Tous, amb 20 anys s'afermarà, el 1404, amb el pintor i fuster Jaume Estopinyà.

¹¹⁸⁴ L'autor de la cita es pregunta si seria nét de la saga dels Peris.

¹¹⁸⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 26, mà 2.

Cerveró, 1963, p. 149; Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes...*

cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Ferran Peris, que rebé 6 sous i 9 diners pel lloguer d'una pedra de moldre colors i pel seu treball.

A l'any 1402, al llibre notarial d'Ambrós Alegret, *notari*, es fa menció que el pintor i la seua muller Clara, van vendre a Bernat Colom (Çalom) un alberg.

El dia 17 de març de 1404, es redacta l'inventari dels béns de la casa del pintor que ens ocupa Ferran Peris.¹¹⁸⁶

“(…).

Primo, hun lit de VI post ab sa màrfega.

Ítem, hun matalaf listat de lista de bastó.

Ítem, tres flaçades blanques, les dues de les quals han una lista vermella als caps.

Ítem, dos travesers listats. Ítem, hun drap de paret, pintat de pinzell.

Ítem, tres tovalles grans de li quasi noves.

Ítem, hun librell de pastar.

(…)”¹¹⁸⁷

Amb el darrer document creiem que Ferran Peris III seria ja difunt, per la qual cosa els documents següents serien d'un altre pintor amb el mateix nom, possiblement família dels anteriors, però ho desconeguem per manca de referències documentals, només està la referència del nom de la dona, en aquest cas, Dolça. Fins i tot iniciem el següent discurs del pintor amb el nom de Ferran Peris IV.

En abril del dit any, el 1408, està la notícia trobada per Cerveró i publicada a l'any 1963. És una referència documental bastant interessant, la qual es resumeix així: “Gabriel Sañç, *mercader* i Ferrando Pereç, pintor, es comprometen a pagar el deute que tenia Miquel d'Alcanýs amb el pintor Pere Nicolau, per préstec de sou.”

“En Gabriel Sañç, mercader, ciutadà de València, e en Ferrando Pereç, pintor, (…)
Renunciaren, *et cetera*.”¹¹⁸⁸

En abril de 1408 apareix documentat pel deute de 51 sous que té amb Antoni Mesquita, quantitat restant del preu de la fusta que li ha comprat en els últims anys.

En març de 1409, aquest pintor i la seua dona Dolça, signe una època de 380 sous a Francesc Mascarós, per raó de la soldada a aquella. Una altra, a la mateixa data, igualment signada per ambdós, de 200 sous a Francesc Mascarós, per raó d'una lleixa testamentaria de Margarida, esposa d'aquell. En març es documenta l'apel·lació entre Ferran Peris, per una part, i Guillem Bernat Çabrugada, *notari* i procurador del *rector* e beneficiats de l'església de Sant Bartomeu, per certes qüestions.

En la següent notícia de l'any 1414, actua com a testimoni en l'inventari dels béns de Domènec Ruvio, *teixidor*, de la vila d'Inieta, en terres de Castella i “commorans” a València, a més del reconeixement de paternitat per part del seu pare Domènec, el Caballero, *agricola*, veí de la dita vila.

A l'any 1417, Ferran Peris era veí de València i vivia a la dita ciutat, tal com consta en l'encapçalament d'un document, quedant la resta en blanc.

Un any després, el 1418, se signa el compromís per part per Bernat Çalom i de Jaume Estopinyà, pintors, veïns de València, sobre certes qüestions hagudes entre ells, davant les persones de Domènec Espelt, *notari*, Ferran Peris, pintor i Pere Estopinyà, *fuster*.

¹¹⁸⁶ L'autor de la cita, Cerveró, es pregunta si seria nét de la saga dels Peris.

¹¹⁸⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 800, mà 7, f. 36.

Cerveró, 1960, p. 246; Mocholí, 2009, p. 646.

¹¹⁸⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 30, mà 5, f. 197v.

Cerveró, 1963, p. 137; Mocholí, 2009, p. 601; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 177, doc. 366.

En gener de 1419, s'escriptura la cessió de 15 sous i 8 diners feta per Galceran Cedrelles a Gabriel de Monfort, contra el pintor, el *llaurador* Miquel Garcia i les dones respectives. En febrer es redacta el document de presentació de diversos albarans i documents feta pel pintor Bernat Çalom, arran d'una sentència arbitral emesa pel pintor que ens ocupa, Gabriel de Montfort i Pere Alamany, també pintors i el *fuster* Joan Berat, per raó de desavinences esdevingudes en la companyia de fusta feta pel dit Bernat, Pere Carbonell, *mercader* convers, el pintor Jaume Estopinyà i el seu germà Simó Estopinyà.

Durant sis anys no es té notícia del pintor. A l'any 1425, en maig es fa constar el deute dels pintors, pare i fill, a Nicolau Balaguer, *mercader*, tots ciutadans de València, de 280 sous, aquests restants de 315 sous, per raó de les bigues que li compraren. Al següent mes actuaren com a testimonis del document de deute del pintor Manuel Martorell, doncs aquest també va fer compra de bigues al susdit *mercader*. Al mateix mes es registra un manament executori contra el pintor o els seus hereus per part de Clara López, pel que els reclama el pagament d'un violari.

Al mes de setembre s'escriptura el debitori atorgat pels pintors Miquel Galindo, Bernat Çalom i Ferran Peris, a més del *fuster* Gabriel Monfort, ciutadans de València, en el que confessen que Lope Martínez de Nager, *llibrer*, els devia 10 florins d'or.

“Noverint universi, quod nos Michael Galindo, pictor, Gabriel Monfort, fusterius, Bernardus Çalom et Ferdinandus Perez, pictores civis Valencie, scienter omnes insimul et quibusvis nostrum insolidum confitemur, nos debere vobis Lope Martinez de Nager, librero decem florenos auri de Aragonia causa mutui.”¹¹⁸⁹

Finalment, en 1428 Ferran Peris posa demanda, davant el justícia civil, com a curador de Peret Roig, contra Miquel Roig, pare de Peret.

PERIS, Francesc (1406-1425/1445 València)

Pintor i conseller.

Obra: coberta i porxe Casa de la Ciutat de València.

De Francesc Peris hi ha dos documents. El primer de l'any 1406 en el que s'escriptura que el pintor, junt amb Joan Samuntada i Pere Franch, també pintors i Domènec Crespi, il·luminador, van ser nomenats *consellers* i *jurats* per l'acta del Consell de la ciutat de València entre els anys 1406 i 1407, per la parròquia de Santa Maria.

La documentació s'allarga en el temps, més dhuit anys, doncs el següent document és de l'any 1425. Entre els mesos de gener a desembre, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, quedaren documentades les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Els pintors que participaren en dita obra són: Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffa, Joan Vicent, Pere de Caffa, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Ferrando de Pulla (Culla), Pere Guillem, Ferrando de Culler (Culla) i Pere Cerdà.

(...).

[f. 82v.]

(...)En Francesc Perez, quatre sous..... IIII. (...).¹¹⁹⁰

Finalment desconeixem, doncs cap document ens informa, si aquest pintor és família dels pintors amb el mateix cognom, els Peris.

¹¹⁸⁹ APPV. *Protocol de Joan Domingo*, núm. 139, f. 785. Cerveró, 1963, p. 102; Mocholí, 2009, p. 647.

¹¹⁹⁰ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5. Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes...*; Mocholí, 2009, p. 646.

PERIS, Gonçal (1362?-1442, València)

Pintor i conseller.

Obra: retaules, coberta lampadari, treballs per la celebració de l'entrada del rei Martí a València, escut i penó, Roberta per al lampadari.

El pintor que ens ocupa, Gonçal Peris, va ser estudiat, dins la historiografia de la pintura valenciana, d'una manera especial, entre altres motius per la seua formació al taller de Pere Nicolau, per la seua col·laboració, des dels primer anys com a pintor, amb mestres com Marçal de Sas, perquè se li atribueix una taula de gran qualitat, la de Santa Marta i Sant Clement de la catedral de València, documentada a l'any 1412, a més que els documents referits a dit pintor indiquen que gaudia d'una posició important en el marc pictòric valencià dels segle XV.

Historiogràficament és un del pintors que ha sigut investigat per diversos autors com Sanchis i Sivera, Tormo, Saralegui, Post, entre altres, però una de les investigacions més exhaustives sobre Gonçal Peris va ser la realitzada pel professor Joan Aliaga Morell en la seua tesi.¹¹⁹¹ El fet que Joan Aliaga, a la seua recerca, trobara nova documentació, en la qual s'esmenta a un tal Gonçal Peris des dels anys seixanta del segle XIV, li va permetre fer noves hipòtesis, certament atrevides, però consolidades pels documents. Fins i tot, en aquest treball, només ens fem eco de les referències documentals fins ara trobades, sense entrar més a fons.

El nom de Gonçal Peris apareix documentat des dels anys seixanta del segle XIV. Hi ha una primera notícia de l'any 1362,¹¹⁹² per l'acta del Consell de la ciutat de València, en la qual s'anomena a un Gonçal Peris com a *conseller* de la dita ciutat. Aquest any, el 17 de setembre, els consellers foren elegits per parròquies i és l'únic dia del tot l'any que es participa. Al document no s'esmenta el seu ofici, però creiem que podria ser el de pintor, ja que al gremi de freners s'agrupaven els pintors, doncs que aquests no formaren un propi fins el segle XVI. Al mateix any, el 1362, al mes de desembre, està registrada una segona referència documental. En aquesta, que és una època, el dit Gonçal Peris actua com a testimoni.

Després d'un buit documental de catorze anys, es torna a tenir notícies de Gonçal Peris als anys setanta del segle XIV. Aquestes s'inicien a l'any 1376¹¹⁹³ a les actes del Consell de la ciutat de València, en les qual es nomenen als consellers i jurats de dita ciutat pel temps d'un any. Gonçal Peris és nomenat conseller per l'ofici dels Freners. Aquest nomenament es repeteix durant els mesos de juliol, octubre i desembre del dit any i als mesos de gener i març del següent any, el 1377.

Han de passar huit anys per a tenir més notícies de Gonçal Peris. És a l'any 1385, durant els mesos de maig, juny i juliol, que assisteix com a conseller per l'ofici dels Freners, igualment als mesos de març, abril i maig de 1386.

Des del darrer any fins la següent notícia hi ha un buit documental d'uns onze anys. Va ser a l'any 1397, que continua com a conseller per l'ofici de Freners als mesos de juny, juliol, agost, setembre, octubre, novembre i desembre, així com els mesos de gener, març, abril i maig del següent any, el 1398.

Fins i tot les darreres notícies documentals, no se sap amb certesa si corresponen al pintor que ens ocupa o a una persona diferent. Siga com siga, el que si és un fet segur és que a l'any 1401 el Gonçal Peris, pintor i veí de València, està documentat per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València. Per a la preparació d'aquestes es

¹¹⁹¹ Joan Aliaga, 1996, Op. cit.: *Anàlisi dels documents i obres....*

¹¹⁹² Document exhumat per Joan Aliaga.

¹¹⁹³ La notícia s'ha recollit per tractar-se possiblement del pintor.

realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Gonçal Peris, que rebé diverses pagues.

Tres anys després, el 1404, Gonçal està documentat als llibres del justícia dels CCC sous de València, en posar en nom de Margarida, muller del mestre pintor Marçal de Sas, 50 sous per pagar part del deute que el seu marit ha estat condemnat pel dit justícia, a fi pel que devia a Bernat Castellar, *batifulla*.

“(…).

Die mercurii XXVII febroarii dicti anni, en Goçalbo Pérez, pintor, en loch de la dita dona na Margalida, comprador, a la qual aferma que els prestà. Deposà en poder de la cort cinquanta sous dels preus de les dites vendes, los quals de feyt foren donats e deliurats al dit en Bernat, *fide* de tornador de dret e, [...] en Francesch Beneyto, notari de València, present, obliga, *et cetera*. (...)”¹¹⁹⁴

Molta i bona degué ser la relació entre Gonçal Peris i Marçal de Sas pel favor que li va fer, confirmant-se aquella amb la següent referència documental. És als primers anys del segle XV quan es té notícia de la seua obra. En setembre de 1404,¹¹⁹⁵ Marçal de Sas i Gonçal Peris,¹¹⁹⁶ als quals se’ls esmenta com a pintors d’imatges i retaules, i Pere Torrella, signaren el compromís per a la confecció d’un retaule, segons un dibuix preexistent. Dits pintors dibuixaren les figures i històries, amb colors i or en folis de paper toscà, com a esbós per a l’obra. El mateix dia cobren 10 florins a compte dels 30 per preu del retaule.

“Magister Marçal de Sas et Gondisalvus Pérec, pictores ymaginum sive retabulorum, vicini Valentie, gratis et scienter, pacto speciali inter vos, venerabilem Petrum Torrella (...), quoddam retabulum de figuris et istoriis designatis in medio folio papiro toschani in posse subscripti notarii, contacti depictum de auro et finis coloribus.

Eadem die, magister Marçal de Sas et Gondisalvus Pérec, pictores imaginum sive retabulorum, vicini civitatis Valentie,(...) recognoscimus, vobis venerabili Petro Torrella (...) omnimode voluntati decem florenos auri de Aragonia in solum prorate illorum triginta florenos dicte legis, pretio quarum nobis depingere debemus ac promissimus.”¹¹⁹⁷

Un any després, el 1405, apareixen dos documents que encapçalen el compromís signat entre Marçal de Sas, Guerau Gener i Gonçal Peris, pintors d’imatges i retaules, veïns de València, amb Pere Torrella, ciutadà de dita ciutat, per a la confecció d’un retaule. El primer està incomplet, però en el segon s’esmenta baix l’advocació que es va fer el dit retaule, la Nativitat del Senyor, l’Epifania, sant Simó i san Judes i el preu del mateix, que quedà en 40 lliures.

¹¹⁹⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 330.

Joan Aliaga, Op. cit.: *Anàlisi dels documents i obres...*; Mocholí, 2009, p. 646; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 77-79, doc. 144.

¹¹⁹⁵ Els tres autors aquest notícia no indiquen la mateixa data, així Alcahalí i Sivera situen el document el 25 de novembre, en canvi Cerveró el 25 de setembre.

¹¹⁹⁶ Hi ha confusió també respecte aquest nom. Per una part Alcahalí i Sivera diuen que és “Antonio Pérez”, Cerveró indica que és “Johannes Pérez”. Podria tractar-se d’un error del copista, referint-se realment a Gonçal.

¹¹⁹⁷ APPV. *Protocol de Joan de Sant Feliu*, núm. 25.864 (notal núm. 52).

Alcahalí, 1897, p. 208, Sanchis i Sivera, 1928, p. 52, Cerveró, 1963, p. 154; 1964, p. 108; Aliaga, 1996, p. 141, doc. 7; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 89, doc. 172.

“Marçal de Sas, Geraldus Giner et Gondissalvus Pereç, pictores ymaginum sive reetabulorum vicini Valencie, gratis et cetera, omnes insimul et quilibet nostrum in solidum, pacto speciali inter vos et nos inito et hic apposito promittimus et convenimus depingere vobis, venerabili Petro Torrella, civi civitatis prefate, presenti et acceptanti, quoddam reetabulum quod nobis datis et penes nos habemus iam factum *de fusta*, hoc est, in media tabula Nativitatem Domini (...).

Testes discretus Iacobus Carcassona, notarius, et Guillermus Rotlan, Valencie habitantes.”¹¹⁹⁸

A la mateixa data, el 1405, Marçal de Sas, Guerau Gener i Gonçal Peris, atorgaren època, per la qual reconeixen haver rebut de Pere Torrella, 13 lliures, 6 sous i 8 diners, pel preu del primer terç de la confecció del retaule.

En novembre d'aquest, el 1405, es redactaren els capítols que signaren Antoni Gaçó, marmessor del testament de Jaume Prats, difunt, *rector* de l'església d'Ontinyent i els pintors Guerau Gener i Gonçal Peris, sobre la pintura d'un retaule, destinat a la capella de Sant Domènec de la seu de València. El preu de dita obra s'estipula en 60 lliures. Dos anys després, el 1407, dits pintors atorgaren època en la qual reconeixen que Antoni Gaçó, executor de les últimes voluntats de Jaume Prats, rector de l'església d'Ontinyent, els havia pagat les 60 lliures per la confecció del retaule.

Al mes de juliol de 1408, es registra la demanda interposada pel pintor Jaume Mateu, davant Ramon Gostantí, justícia civil de València, contra Gonçal Peris, curador dels béns del difunt Pere Nicolau, demanant l'herència del seu oncle, Pere Nicolau. Conté les al·legacions de les parts, les declaracions dels testimonis i la sentència final.

“*Anno a Nativitate Domini M^cCCCC^oVIII^o die veneris XXVIII° iulii*, davant l'onrat e en Ramon Gostantí, justícia de la ciutat de València en lo civil, comparech, en Jacme Matheu, pintor, e present en Goçalbo Pérez, *pictor*, en lo nom dejús insert e per scrit posà çò que·s seguex:

Davant vós, honrat en Ramon Gostantí, justícia de la ciutat de València en lo civil, comparech en Jacme Matheu, pintor, vehí de València, e diu e proposa davant vós clamant e en tota aquella manera qui mills a son propòsit puxa ésser adaptat contra en Goçalbo Pérez, pintor, vehí de València, curador per la vostra cort donat e assignat a fer part en lo present juhi als béns d'en Pere Nicholau, pintor de la dita ciutat defunct, e contra qualsevol altra persona per aquell en lo present juhi entrevinen la demanda de successió, rahons e declaracions de aquella infrasegüents:

(...).

Presentis testimonis foren a la dació de la dita setència en Pere Caldes et en Rodrigo Alfonso, scrivents de València.”¹²⁰⁰

En febrer del següent any, el 1409, Gonçal Peris atorga època, per la qual reconeix haver rebut dels marmessors del testament de Pere Calderó, *cavaller* de València, 7 lliures i 16 sous per treballs d'un escut i un penó. Gonçal, com altres pintors, realitzava diverses tasques.

Al mateix any, el 1409, queda registrada la demanda interposada a la cort del justícia civil de València, pel pintor Jaume Mateu, nebot de Pere Nicolau, pintor difunt, contra el pintor Gonçal Peris, curador assignat per dita cort dels béns del dit Pere Nicolau, que morí

¹¹⁹⁸ APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865, *notal de Joan de Santfeliu*, núm. 53 (s.a. núm. 7.) Sanchis i Sivera, 1929, p. 11 (citad sense transcripció); 1930, p. 73; Cerveró, 1964, pp. 108 i 109; Aliaga, 1996, p. 142, doc. 8 (l'autor canvia la signatura); Mocholí, 2009, p. 652; Tolosa, Company. Aliaga, 2011, p. 102, doc. 194.

¹¹⁹⁹ Llegiu “*XXVII*”.

¹²⁰⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.700, mà 11, ff. 16-16v i 34-36v.

Cerveró, 1968, p. 97 (l'autor només publica una part); Aliaga, 1996, pp. 145-154, doc. 13; Mocholí, 2009, p. 652; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 183-188, doc. 381.

sense testar, reclamant el seu nebot que li siguen pagats els anys que va treballar amb ell. Conté les al·legacions de les parts, les declaracions dels testimonis i la sentència final. Actuen com a testimonis el mestre Marçal de Sas, Joan Tamarit, Gabriel Martí, Antoni Peris i Joan Justícia tots ells pintors i ciutadans de València.

“(…) d'en Jacme Matheu, pintor ciutadà de la dita ciutat, contra en Goçalbo Pérez, pintor ciutadà de la sobredita ciutat, curador per la vestra cort donat e assignat a fer part en juhí als béns que quondam foren d'en Pere Nicholau, pintor (...).”¹²⁰¹

Al marge d'aquest assumpte, Gonçal Peris seguí rebent encàrrecs de retaules. Així ho confirma l'època de l'any 1409,¹²⁰² atorgada pel dit pintor, per la qual confessa haver rebut 40 lliures de les 55 que li devia Bernat Joan, *prevere* de l'església de Guadassuar, per la confecció d'un retaule. En aquest document actua com a testimoni el pintor Bernat Venrell.

Encara al següent any, el 1410, rondava el procés iniciat per Jaume Mateu contra Gonçal Peris, pel que s'efectua la condemna pel justícia civil de València, en la qual Gonçal Peris, com a curador dels béns de Pere Nicolau, va haver de pagar a Jaume Mateu 360 florins d'or, per sentència promulgada per dita cort el 6 de novembre de 1409, determinada a partir del procés que tingué lloc el dia 7 de maig d'aquest, sobre certes raons d'herència.

“D'en Jacme [Mateu contra] en Pere [Gençor].

Anno a Nativitate Domini millesimo CCCC° decimo, die lune XIII° ianuarii.

(...) en Goncalbo Pereç, pintor, curador assignat als béns d'en Pere Nicolau, o a son legítim procurador, salut e dilecció. Com ab sentència difinitiva en nostra cort promulgada a VI de novembre l'any MCCCCIX propassats, vós, al dit nom, sots stat condempnat en dar e pagar a n Jacme Matheu, pintor, per certes causes e rahons en aquella declarades, tre-cens sexanta florins comuns d'or d'Aragó segons en la dita sentència, (...).”¹²⁰³

En gener de 1411, se li esmenta com a germà en un document de Joan Peris, en el que aquest pintor actua com a testimoni.

De la seua professionalitat com a pintor no ens queda dubte, ja que els encàrrecs se succeeixen un darrer l'altre, dels quals quedaren constàncies documentals com la del 10 de juliol de 1411. Aquesta al·ludeix al compromís que signaren el pintor Gonçal Peris i Joan Gensor, ciutadà de València, per la factura d'un retaule baix l'advocació dels Set Goigs de la Verge. El preu que s'estipula, per a la confecció del mateix, va ser de 30 lliures.

Del maig de 1412 és l'època que atorga Gonçal Peris per la qual reconeix que Raimon Piquer, procurador de Francesc Climent, *bisbe* de Barcelona, li havia donat 31 lliures pel retaule que havia confeccionat per a la capella de Sants Climent i Marta de la seu de València. Gràcies a la taula que es conserva dels dits Sants, se li atribueixen altres pintures amb similars característiques, però malauradament documentació i obres no van a la par.

¹²⁰¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.700, mà 8, ff. 10-10v; mà 9, ff. 17-24v; mà 10, ff. 25-26v.

Cerveró, 1964 (aquest autor dóna referència de la notícia, però no transcriu el document); Aliaga, 1996, pp. 154-174, doc. 15; Mocholí, 2009, p. 653; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 214-227, doc. 428.

¹²⁰² Segons l'autor no s'ha pogut trobar l'original d'aquest document. Consultat l'inventari dels fons notariais del Real Col·legi Seminari de Corpus Christi de València, d'aquest notari no es conserven protocols de l'any 1409. Hi ha una llacuna entre els anys 1405-1409, pel que deduïm que s'ha perdut el llibre a l'arxiu o podria tractar-se d'una confusió de Cerveró en el nom del notari o de la data.”

¹²⁰³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.503, mà 1.

Cerveró, 1972, p. 45 (en la referència l'autor indica el nom “Pereç de Sarrià, Gonçalbo”, però a l'original únicament diu: “Goçalabo Pérez”. La transcripció està revisada i corregida a partir de l'original); Aliaga, 1996, pp. 175 i 176; Mocholí, 2009, p. 533; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 244 i 245, doc. 463.

“Die martis, XXXI madii anni predicti MCCCC duodecimi.

Sit omnibus notum quod ego, Gondissalvus Pérez, pictor, civis Valentie, (...) sumam peccunie quam michi dare habetis et solvere pretextu retrotabuli quod habeo facere pro capella Beatorum Clementis et Marte Sedis predictae (...).

Testes inde sunt honorabilis vir dominus Petrus Guitardi, canonicus et precentor sedi Valentie, et venerabilis Dominicus Galiani, rector ecclesie Villenove, diocesis Dertusensis.”¹²⁰⁴

En agost de 1412 se li esmenta per la seua actuació com a testimoni en una època signada pel *donzell* Joan Vives de Canemàs al *cavaller* Joan Pardo de la Casta.

Els documents següents són, tots ells, de l'any 1413. Encetem l'any per un dels més importants. Es tracta de l'acord, al mes de març, entre Gonçal Peris i els mestres de l'almoina de *Teixidors*,¹²⁰⁵ perquè el pintor facture un retaule, que estarà baix l'advocació de santa Anna, mare de la Verge, pel preu de 100 florins, els qual li seran pagats en quatre terminis de 25 florins, per la qual cosa en juliol hi ha registrada una època de 25 florins, aquesta signada per Joan Mateu.

“Die veneris, VII mensis de iulii.

Noverint universi quod ego, Gondissalvus Pérec, pictor, civis Valentie, ex certa scientia confiteor et in veritate recognosco vobis, Francischo Aguilar, dominico Blasquo, Petro Blasquo et Guillermo Oller, tanquam maioribus laudabilis elemosine procerum magistrorum textoirum Valentie, presentibus, et vestris quod ex illis centum florenis auri legis Aragonie, quos michi dare promisistis ratione cuiusdam retabuli quod cum instrumento publico in posse notarii subscripti recepto promisi vobis facere et depingere, dedistis et solvistis michi voluntati mee numerando in duabus solutionibus viginti quinque florenos dicte legis. Et quia rei veritas [*en blanc*].

Testes huius rei sunt Berengarius Nad[...] et Dominicus Carrió, carnifex Valentie.”¹²⁰⁶

En maig, Gonçal Peris actua com a testimoni en cert document de pagament. Al dit mes s'escriptura la procuració que atorga a favor de Guillem Peris, *calderer* i del pintor Joan Palazí.¹²⁰⁷ Igualment, en juny actua com a testimoni d'un document de lloguer d'un alberg.

Al final de 1413, en desembre es redacta el contracte signat entre aquest pintor i Bernat Roig, síndic del lloc de Meliana, per la factura d'un retaule sota l'advocació dels sants Joans. El preu que s'estipula per aquest encàrrec és de 300 florins. Aquest deute queda cancel·lat en desembre de 1416.

“Gondiçalvus Péreç, pictor retabulorum, civitatis Valentie civis, attendens me tractase ac pactionasse me vobiscum, Bernardo Roig, sindaco, actori et procuratori loci de Meliana,(...) faciendi seu pictandi quoddam retabulum iam fabricatum de ligno cum istoris et vitis sanctorum Iohannis Baptiste et Evangeliste (...).

Testes, Laurentius Gill, hostalerius, et Nicholaus Ros, agricultor, Valentie cives.

Posthec vero die iovis tertia decembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVI^o, de voluntate dicti Gondiçalvi Péreç fuit cancellatum supradictum instrumentum nodum notatum cum dixisse se serie contentum de dictis trecentis florenis, prout in època recepta per notarium subcontentum tertia decembris anno M^oCCCC^oXVI^o continentur.

Testes fuerunt ad hec Guillelmus Tapinar, carpentator, et simon Sanç, agricultor, vicini loci de Meliana.”¹²⁰⁸

¹²⁰⁴ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.675.

Cerveró, 1956, p. 109; Aliaga, 1996, p. 177, doc. 19; Mocholí, 2009, p. 654; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 286, doc. 571.

¹²⁰⁵ Aquest estava en el convent del Carme de València.

¹²⁰⁶ APPV. *Protocol de Domènec Barreda*, núm. 6.421.

Miquel, 2008, p. 285; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 314, doc. 625.

¹²⁰⁷ Viñaza treu la notícia d'Arqués Jover, afegint la data del pintor Joan Palazí.

¹²⁰⁸ APPV. *Protocol de Bernat Teixidor*, núm. 22.477.

Durant l'any 1414, als mesos de gener i febrer respectivament, Gonçal Peris atorga varies èpoques. En la primera, del mes de gener, va rebre de Vidal de Blanes, *cavaller*, 10 lliures a compte de les 70 que li devia, per la confecció d'un retaule, aquest baix l'advocació de sant Antolí i altres sants.

En la segon, del mes de febrer, Gonçal Peris amb el pintor Antoni Peris confessen haver rebut de Miquel Martínez Abril, veí de la vila de Castellfabib i *obrer* de l'església del dit lloc, 100 lliures, les quals els havia de pagar per la pintura d'un retaule destinat dita església.

El 23 de febrer, de nou el pintor atorga època per haver rebut 10 lliures, com a segon pagament de les 60 que encara li devien, pel preu de la factura del retaule de sant Antolí.

“Die veneris, XXIII° februari dicti anni millesimi CCCC^oXXIIIⁱ.”

(...) LX libris residuis sibi ad solvendum ex illis septuaginta libris, pro quibus pactatus est ipse Gondicalvus pingere quoddam retabulum sub invocacione sanctorum Antolini (...).

Testes, Iacobus Pontii et Petro d'Escoriola, notari, Valentie civis.”¹²⁰⁹

Al mes de març del dit any, el 1414, es redacta el compromís entre Gonçal Peris i els *majorals* de la confraria dels *Sastres*, per a la confecció d'una coberta per al lampadari que hi ha al cap de l'església de Sant Agustí de València. Cobra per aquest encàrrec 18 florins.

“(…) operabo ac deboxabo dauro fino e de atzur d'Acre una coopertam lampade quam tenemus in capite ecclesie beati Augustini Valencie, (...)”¹²¹⁰

Del mateix any, el 1414, hi ha escripturat l'encapçalament en un document, en el que apareix el nom de Gonçal (...) quedant la resta en blanc. Creiem que es tracta del pintor: “Noverint universi quod ego Gondicalvus...”. El dia 27 de juny, d s'escriptura una cessió de deute en la qual reconeix deure 8 florins a Francesc Sefàbregues, *mercader*, concedint-li el dret de cobrar-se'ls dels majorals de la confraria dels *Sastres* de València, els quals devien a dit pintor aquesta quantitat per la pintura d'una coberta de làmpada. Al dit mes encapçala cert document quedant la resta en blanc: “Noverint universi quod ego Gondical(v)us P(er)ec, pictor”.

Al mes de novembre atorga època, per la qual els *majorals* de la confraria dels *Sastres* de València li han donat 18 florins, per la confecció d'una coberta per al lampadari, que estava al cap de l'església de Sant Agustí de València.

Al següent any, en abril de 1415 actua com a testimoni del pagament d'un deute.

El 1416 Gonçal Peris atorgà època, per la qual rep de Vidal de Blanes, *cavaller*, habitant de València, 10 lliures de les 50 encara restants, per les 70 lliures del preu d'un retaule que li havia fet de Sant Antoni.

Al mateix any, el 1416, encapçala un document, quedant la resta en blanc: “Sit omnibus notum, quod ego Gondicalbus Pérez, pictor [...]”.

En març de 1417 va fer de testimoni al contracte de germania signat entre Gil Ferrández, *llaurador*, i Elionor Gozálviz, filla de Joan Garcia de Sevilla.

Cerveró, 1966, pp. 27 i 28; Aliaga, 1996, pp. 182 i 183; Mocholí, 2009, Op. Cit.: *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 320 i 321, doc. 635.

¹²⁰⁹ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 27.578.

Cerveró, 1963, p. 150; Aliaga, 1996, p. 178, doc. 22; Mocholí, 2009, p. 654; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 325 i 326, doc. 645.

¹²¹⁰ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.263 i *notal d'Andreu Julià*, núm. 2.608 (només conté l'encapçalament inicia: “Noverint universi quo ego, Gondicalvus”).

Sanchis i Sivera, 1912; 1929, p. 14; 1930, p. 76; Aliaga, 1996, pp. 179 i 180, doc. 26; Mocholí, 2009, p. 654; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 327, doc. 648.

A l'any 1418, en juliol s'escriptura el compromís efectuat per part del pintor amb Maties Martí, *apotecari* de València, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de sant Maties, pel preu de 60 lliures, destinat a l'església de Santa Caterina de València. Es demana que siga semblant o millor que el que va pintar per al *bisbe* de la ciutat de València: "(...) sicuti illud retabulum quod feci pro domino episcopo Valentie vel de meliori opere si potero facere. Vos vero teneamini mihi solvere ratione depingendi et perficiendi dictum retabulum sexaginta libras regalium Valentie, (...)". De la quantitat estipulada, 26 lliures i 8 sous lliures haurien de destinar-se a la compra de tres lliures, dos onces i un quarter de color blau "*d'azur d'Acre*".

Dos dies després, el 20 de juliol, es féu l'assentament de l'època per atorgada reconeixent que Pere, àlies Miquel Palomar, veí del lloc de Cabanes, li va donar els 30 florins d'or que li restava cobrar d'un total de 55 lliures, per les quals es va comprometre a pintar un retaule dels Set Goigs de la Mare de Déu a instàncies d'alguns veïns, amb destí a l'església del dit lloc.

En agost de l'esmentat any, el 1418, el pintor Gonçal Peris, ciutadà de València, en una època per ell atorgada, confessa haver rebut de Pere, àlies Miquel Palomar, veí de Cabanes, els últims 30 florins d'or, dels 50 que li devia, per la confecció del retaule dels Set Goigs de la Verge Maria, destinat a l'església de Cabanes.

Dos anys després, el 1420, el pintor apareix documentat per la compra que li féu Francesc Monpahó de dos cadenes, una d'elles per al tap d'una claveguera i l'altra per al carrer de Sant Vicent.

Després de la darrer notícia, al mes de març de 1422 és registra la reclamació feta pel pintor que ens ocupa i els també pintors Antoni Peris, Jaume Mateu, Gabriel Martí i Joan Ibanyes, per la qual exigeixen que es complisca un acord.

Així mateix el susdit mes es té notícia del compromís entre els pintors Gonçal Peris i Antonio Peris amb Arnau de Conques, *doctor en lleis*, i Vicent Almarich, *botiguer*, ciutadans València, per pintar un retaule que estava obrat de fusta, que Isabel, vídua de Ramon Almarich, ciutadà de València, germana del dit Arnau i mare de Vicent, tenia a la capella de Sant Agustí de València, baix l'advocació de la Santa Trinitat. El preu e la factura del retaule quedà en 43 lliures.

En juny del darrer any, el 1422, hi ha referència d'una altra època, per la qual se sap que se li feu un altre encàrrec per a facturar un retaule per a la capella de Sant Martí de l'església d'Alzira. El preu del retaule quedà estipulat en 100 florins. En l'època rep, per mans de Guillem Comella, veí d'Alzira, la quantitat de 200 sous a compte.

Per últim està l'època de 1423, per la qual reconeix que Bernat Guinovart, veí d'Algemesí, *administrador i col·lector* de les pecúnies de l'església del dit lloc, li havia donat, en diferents temps i solucions, 330 florins d'or per la factura d'un retaule, tant per la fusta com per pintar-lo, destinat a l'altar major de dita església.

"Gondiçalbus Pereç, pictor, civis Valentie, scienter et gratis, confiteor et in veritate recognosco vobis, Bernardo Guinovart, vicino loci de Algemezi et claudio et collectori peccunie comunis ecclesie dicti loci, presenti, et vestris, quod dedistis et solvistis mihi voluntati mee realiter numerando diversis temporibus et solutionibus omnes illos trescentos triginta florenos auri communium de Aragonia, quos michi solvere tenebamini ratione faciendi de *fusta* et pingendi ac perficiendi quoddam retabulum,¹²¹¹ quod facere fecistis ad opus altaris maioris dicte ecclesie et

¹²¹¹ Taxat "*ad quod facere et perfacere ad opus*" a l'original.

quod vobis iam perfectum tradidi. Unde, renuntians scienter excepcioni peccunie predictae non numerate et a vobis non habite et non recepte ut predicatur et doli, in testimonium premissorum facio vobis fieri per notarium subscriptum presentis apoce *albarà* et alie confessiones per me vobis et aliis personis de hiis facte et concessae. Actum est hoc Valencie et cetera.

Testes Michael Calcena, mercator et Anthonius d'Alcolega, scriptor, Valentie cives.¹²¹²

Des del darrer any cap notícia més es té de Gonçal Peris. Si que hi ha documents en els que s'esmenta a un pintor amb el nom de "Gonçalbo Peris àlies Sarrià", la qual cosa pot causar confusió, però creiem que es tracta d'un altra persona, d'un altre artífex, del que es té notícia des de l'any 1380. Aquest és un document molt interessant, perquè en ell apareixen diversos membres de la família Peris (Pérez). Al dit any s'escriptura que el justícia civil de València, a petició de Joan Sarrià, veí de València i avi dels òrfens Garcia, Ramonet, Guillermo i Goçalbo, fills de Joan Pérez i Teresa, morts intestats, nomena tutor i curador d'aquells i dels seus béns a Joan Pérez, *esparter*, germà de dits òrfens. Tenint en compte que és el fill de Joan Pérez, membre una dinastia d'artífexs i que el seu avi té per cognom "Sarrià", a més en aquest any seria molt jove, possiblement un adolescent, per la qual cosa, als primers anys del segle XV estaria en la majoria d'edat, per la qual cosa ens fa descartar-lo com el pintor que ara ens ocupa, Gonçal Peris.

Res més se sap de Gonçal Peris, encara que alguns autors donen notícia després de 1423, inclús l'any de la seua mort, el 1451, però tant en aquest document com els altres fan referència a Gonçalbo Peris àlies Sarrià, també pintor, però que, en base a la documentació, el creiem altra persona. Fins i tot hi ha un document d'agost del 1444, que al·ludeix a la condemna que efectua Joan Boix, justícia civil de València, sobre els pintors Pere Guillem i Gonçal Sarrià i el *calderer* Guillem Lagostera, perquè acaben un retaule que contractà el pintor que ens ocupa amb mossèn Joan Alcaraz, *prevere rector* de l'església de Sant Miquel a Murcia, i per lo vist no pogué fer-ho per causa que desconeguem.

Del que no hi ha cap dubte és que, vist el suport documental, Gonçal Peris va ser un dels pintors més representatius del gòtic Internacional a València, al primer quart del segle XV, estil creat pels mestres pintors Pere Nicolau i Marçal de Sas i que tingué continuació en una segona generació de pintors, entre ells el dit Gonçal Peris.

PERIS, Guillem (1380/1415-1460, València)¹²¹³

Pintor.

De Guillem Peris, es té notícies pels següents documents. El primer, de l'any 1415, en el que dit pintor actua com a testimoni en una època.

"(...).

Testes huius rei sunt Anthonius Borraç, parator, et Guillemus Pereç, pictor Valencie degentes.¹²¹⁴

¹²¹² ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.422.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 305; 1914, p. 46; 1929, p. 15; 1930, p. 77; Cerveró, 1972, p. 46 (aquest autor dóna data del 19 d'abril); Aliaga, 1996, p. 187, doc. 37; Mocholí, 2009, p. 657; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 647, doc. 1.168.

¹²¹³ A l'original de l'any 1415: "*Pereç*". Aquest pintor el creiem germà de Gonçal "Perez" Sarrià, segons document de l'any 1380: " (...) en Jhoan Sarrià, vehí de la cita ciutat, et dix et proposa denant aquell, que con en Johan Pérez e na Teresa, muller de aquell, abduy ensemps sien morts e pasats de aque present vida intestats, sobrevivents a aquells Garcia Perez, Ramonet Perez, Guillamo Perez, Goçalbo Perez e los dits pare et mare moriren (...).

¹²¹⁴ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4.393.
Mocholí, 2009, p. 658.

El segon, sis anys després, el 1421, és el debitori atorgat per Guillem Peris, en el que confessa deure al seu sogre Miralles Nomdedéu, la quantitat de 30 florins d'or que l'havia deixat en préstec.

“Guillermus Paret,¹²¹⁵ pictor civis Valentie, scienter, confiteor me debere vobis Miralles Nom de Deu, mediatori civis Valencie, soceroque meo, presenti, triginta florenos auri aragonia, quos mihi diversis vicibus et temporibus, gratiose mutuastis a certo tempore preterito, usque ad prima diem mensis et anni presentiarum et infrascriptorum.”¹²¹⁶

Després de més de vint anys, en novembre de 1444, es redacta un document el que fa referència al pintor. Aquest al·ludeix al deute que contrau, en el que reconeix que ha de pagar 9 lliures i 10 sous per certa càrrega de fusta.

Han passat quinze anys des de l'última referència documenta del pintor que ens ocupa. La següent està datada en desembre de 1459 i al document s'esmenta a un pintor amb el nom de Guillen Pérez, que signa àpoca de 117 sous, per preu de materials per a obrar. Fins i tot la diferència d'anys creiem que es tracta de la mateixa persona, doncs no hi ha cap document que de la possible defunció pintor. Fins i tot en l'any 1460 també està documentat per fer de tutor d'uns menors.

PERIS, Joan (1391, València)

Fuster.

Obra: retaule de la Santa Creu i Santa Elena.¹²¹⁷

Entre els mesos de juliol i agost de 1391, Bernat Moliner, *sotsobrer* de les obres de la ciutat de València, paga al *fuster* Joan Peris pels treballs i materials del retaule de la Santa Creu i Santa Elena, fet per al portal nou de la Santa Creu.

“Ítem, comprí d'en Johan Péreç, fuster, I^a dolsa carretada, de la qual fon feta traversa al portal nou de Santa Creu, en lo qual he fet fer I retaule pintat de la Invenció de la Santa Creu e de la ymage madona santa Alena, perquè costà la dita dolça, XXV sous.

Ítem, comprí del dit Johan Péreç, fuster, III fulles post de II palms, e II dits d'ample e XXVIII palms de larch, a raó de XII sous cascuna post, per obs de I retaule que he fet fer al dit portal nou de Santa Creu, costaren XXXVI sous.

Ítem, comprí del dit Johan Péreç VIII quartons per a barrar lo dit retaule, a raó de III sous cascun quartó, monten XXVIII sous.

(...).

Divendres, IIII d'agost.

(...).

Ítem, comprí d'en Johan Péreç, fuster, III quartons per obs de fer un bastiment al retaule nou del dit portal, a raó de III sous, VI diners per quartó, monten X sous, VI.

Ítem, comprí d'en Johan Péreç, fuster, X palms de taula de II dits de gros per obres del dit retaule del dit portal, costaren IIII sous.

Ítem, comprí d'en Johan Péreç mig quartonet per obres del dit retaule, costà I sou.”¹²¹⁸

¹²¹⁵ Tal com ho cita l'autor. Possiblement siga el pintor Guillem Peris, doncs coincideix amb el document del 25 de juliol de 1421.

¹²¹⁶ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.266. Cerveró, 1963, p. 141; Mocholí, 2009, p. 658.

¹²¹⁷ Es conserva un retaule, al museu de BB.AA de València, amb el mateix nom, procedent del convent de Sant Domènec de València, atribuït per Saralegui al pintor Miquel d'Alcanyis (1407-1462).

¹²¹⁸ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-4, ff. 240-240v. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 348, doc. 593.

Respecte al retaule està el document d'octubre del mateix any, el 1391, pel que Bernat Moliner, *sotsobrer* de les obres de la ciutat de València paga certa quantitat al *rector* i a l'*obrer* de l'església de la Santa Creu de València per qüestions del nou retaule.

PERIS I, Joan (1365-1366, València)

Pintor.

Després dels Ferran Peris, avi, pare i nét, s'entrem amb una altra dinastia de pintors amb el mateix cognom. Aquest últims, i segons documentació, estan emparentats familiarment. En qualsevol cas, només davant del que aquest documentat ho donarem per segur. Com se sap, el cognom "Pérez" va rebre un gir lingüístic al Regne de València, pel que es pot trobar-se escrit als documents com Périz, Périç, Péreç, Peres i Peris.

Es coneix de l'existència del pintor Joan Peris I gràcies al testament, atorgat el 1365,¹²¹⁹ per Simona, muller del dit pintor, en presència del *notari* Bonanat Monar, en el que es menciona que vol ser soterrada al cementeri de l'església de la Santa Creu de València, d'on és parroquiana. Entre les seues últimes voluntats deixa 20 sous, a Maria, muller de Domènec Pere, neboda seua, manà que es celebraren en dita església trenta misses per a la seua ànima i institueix hereva universal de tots els seus béns a Jaumeta, filla de Francesc Finestres. A l'any següent, el 1366, es publica el testament de muller, en presència de Bernat Cantarelles, marmessor, que no sabia si acceptar dita marmessoria. També estigueren presents a l'acte Bartomeu Mateu i Domènec Peris, parents de la testaria, els quals refusaren del dit testament.

Veritablement d'aquest pintor no té, fins ara, cap document propi. A l'any 1390 està documentat un altre Joan Peris, però dubtem que siga el mateix per la diferència d'anys entre un i altre document, a més al 1402 apareix un Joan Peris contractant a un aprenent, per la qual cosa creiem que no és el Joan Peris dels anys seixanta, doncs aquest contaria amb una edat avançada.¹²²⁰

PERIS II, Joan (1390-1439, València)

Pintor.

Obra: teginat, porxe i coberta de la Casa de la Ciutat de València, treballs per la celebració de l'entrada del rei Martí a la ciutat de València.

Amb el nom de Joan Peris II diferenciem aquest pintor d'un altre, Joan Peris I, documentat en els anys 1365 i 1366, doncs per la diferència d'anys entre els documents creiem que no és la mateixa persona.

El pintor Joan Peris II apareix documentat, el 1390, amb Clara la seua muller i altres persones, els quals venen 250 sous censals a Dolça, muller de Miquel Gil.

Al següent any, el 1391, en agost està documentat als llibres de "Murs e Valls" de la ciutat de València, per certs assumptes.

Des d'aquesta darrera notícia fins a la següent, hi ha un buit documental d'uns deu anys. A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Joan Peris II i el seu mossò Peret, els quals reberen diverses pagues pel seu treball.

¹²¹⁹ Cerveró comenta que la còpia d'aquest document en pergami es troba en les cobertes del volum del dit any, i que es llig perfectament.

¹²²⁰ ACV. *Notal de Bonanat Monar*, núm. 3.414, f. 51.
Cerveró, 1956, pp. 99 i 100; Mocholí, 2009, p. 659.

En juny de 1402, es documenta la provisió del Consell de València, en la qual s'elegeixen els síndics que assistiran a la cerimònia de jurament dels furs i privilegis per part del primogènit reial. Entre les moltes persones honorables està el pintor Joan Peris II.

Del mateix any, el 1402, en novembre s'escriptura el contracte d'afermament de Miquelet, atorgat pel seu pare Pasqual Sànxez, moliner, amb el pintor Joan Peris II, per servir-lo i aprendre el seu ofici, durant set anys, a canvi rebrà menjar, vestit i calçat i, a l'acabar el contracte, certes peces de roba per valor de 9 ó 10 sous per alna.

“Die lune, XIII novembris anno a Nativitate Domini millesimo CCCCº secundo.

Paschasius Sànxez, molindinarius, vicinus Valentie, pater et legitimus administrator Michaleti, filii mei, scienter mitto et afirmo dictum Michaletum vobiscum, Iohanne Péreç, pintorio et vicino Valentie, presente et acceptante, hinc ad septem annos proxime venturos in mancipium et servitalem vestrum ad faciendum vestra omnia mandata, et etera. Vos vero teneamini ipsum docere officium vestrum et providere toto dicto tempore tam sanum quam infirmum, tempus infirmitatis smendando, in cibo, potu, vestitu et calciatu, tam lini quam lane ut sua interest, et in fine temporis dictorum septem annorum facere tunicam, gramasiam, capucium et caligas panni valoris novem vel decem solidorum pro alna. Et sic promitto quod dictus Michaletus erit vobis et rebus vestris bono, fidelis, et cetera. Et quod a servitute vestra non recedet vel fugiet et cetera. Quod si fecerit, plenam confero licentiam quod possitis ipsum capere, et cetera, donec dampnum, et cetera, simul cum omnibus dampnis et cetera. Super quibus credatur, et cetera. Renuntians, et cetera. Obligo, et cetera, dictum puerum personaliter et omnia bona mea ipsius, et cetera. Ad hec autem ego Iohannes prefatus, acceptans, et cetera, cum et sub modis, et cetera, promitto, et cetera. Obligo, et cetera. Actum est hoc Valentie, et cetera.

Testes Iacobus Pereç, lançonerius, et Michael Serra, scriptor.”¹²²¹

Fins sis anys després no hi ha notícia del pintor. És en agost de 1408 que apareix com a testimoni en un document en el que Violant, vídua del *brodador* Francesc Deulofeu, reconeix el deute que té amb el notaria Andreu Esteller.

De nou ens trobem amb un buit de referències des del darrer document fins el següent de l'any 1411.¹²²² En aquest any s'esmenta que el pintor Joan Peris II,¹²²³ actua com a testimoni a l'inventari “post mortem” dels béns de Joan Safont, *paraire* de València.

Dos anys més tard, el 1413, en gener queda documentat en els llibres de la Clavaria Comuna, comptes de Jaime Celma, per cert assumpte. Al mes de desembre rep 600 sous de part de Ferran Ximènez, com a procurador del *mercader* Joan Romero, pel preu d'una casa que estava a la parròquia de Sant Pere de València.

De l'any següent, el 1414, és l'època que atorga com a procurador de Joan Romero, *mercader*, ciutadà de Sevilla, en la qual reconeix haver rebut de Ferran Ximènez, *cadirer* de València, 30 lliures, resta de les 50 que li devia per la venda d'un hospici.

A l'any 1415 actua, junt amb Jaume del Port, també pintor, com a testimoni en el carregament d'un censal i en 'època pel preu del censal.

Entre els anys 1419-1444, quedaren documentades les despeses varies, ocasionades per la confecció de la Casa de la Ciutat de València. Entre els pintors consignats en els seus llocs respectius s'encontrava Joan Peris II.

¹²²¹ ARV. *Protocol de Ramon Llopis*, núm. 1.332.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 661; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 59, doc. 105.

¹²²² La data que dona Sanchis i Sivera en 1929, no concedeixen amb la del document que ha estat localitzat.

¹²²³ Els autors, Alcahalí i Sanchis i Sivera diuen que és germà del pintor Gonçal Peris. Localizat el document no indica cap relació familiar. Nosaltres creiem que es refereix a Gonçal Peris “àlies” Sarrià.

En setembre de 1420 actua, junt amb el també pintor Vicente del Port, com a testimoni en un document de deute.

Al mes d'abril de l'any 1422, Joan Peris actua com a fermador en l'aveïnament de Joan Romero, *mercader*, que solia habitar a la ciutat de Sevilla, ara ciutadà de València per temps de deu anys.

“En Johan Romero, mercader (...). Fide en Johan Pérez, pintor, ciutadà de València qui stà en la parròquia de Santa Caterina als stius, present e acceptants et cetera, obligants et cetera, renunciants.

Testes, los discrets en Johan de Sent-Feliu e en Pere Amorós, notaris, ciutadans de València.”¹²²⁴

També al dit any, el 1422, en agost, Antoni Peris queda documentat als llibres de justícia civil per declarar com a testimoni junt amb el seu fill, Joan Peris, i Pere Guerau, ambdós pintors, en un acte notarial d'herència, pel que sabem que treballaven junts al mateix obrador.

A l'any 1425, de gener a desembre, al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de València, es documenten les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Entre els pintors que treballaren en dita obra, estava Joan Peris II.

“Per consell celebrat a quinze d'octubre de l'any mil quatrecents vint e tres fon provehit que fos fet un bell porche alt en la sala del consell de la ciutat segons en lo dit consell és pus largament contengut.

[f.59]

En Johan Perez, quatre sous..... IIII sous.

(...).”¹²²⁵

Al mes de juny del dit any, el 1425, s'efectua l'obligació, davant del justícia dels CCC sous, del pintor,¹²²⁶ que havia de pagar 2 florins a Joan Palazí, amb motiu d'un treball que li va fer. Al mateix document s'obliga a pagar a Bernat Pasqual, *prevere, col·lector* de les almoines de la parròquia de San Salvador, 32 sous i 6 diners deguts per cert cens.

Dos anys després, el 1427, els pintors Joan Gascó i Joan Peris II, ciutadans de València, apareixen com a testimonis a l'inventari dels béns del difunt Jaume del Port, “*paveser*” i pintor de la ciutat de València. Els dits any i mes, el pintor Bartomeu Pérez apareix junt amb el pintor com a testimonis de la publicació del testament del dit Jaume del Port.

El 7 de juliol de 1429 actua com a testimoni al testament de Beatriu, muller de Joan Llevés, *sotsatzempler* del senyor rei. Al següent any, el 1430, es menciona, als llibres del justícia civil de València, a Francesca¹²²⁷ com a muller del pintor Joan Peris II, i a Joan Peris, fill del matrimoni: “(...) na Francesca, muller d'en Johan Pérez, pintor, e en Johan Pérez fill d'aquells (...).”¹²²⁸

Des del darrer document es coneix de l'existència d'un altre Joan Peris, fill del pintor que ara ens ocupa, per la qual cosa per a saber, a partir d'ara, si és el pare o el fill al document que no ho esmenta clar, és força difícil. Per tant hem cregut oportú que des del

¹²²⁴ AMV. *Aveïnaments*, b3-4, segona mà, f. 33.

Mocholí, 2009, p. 662.

¹²²⁵ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 662.

¹²²⁶ Cerveró proposa que el pintor siga de la saga del Peris, dient que n'és un fill.

¹²²⁷ Al document de l'any 1399, el nom de la dona era Clara. Es possible que el pintor enviudara i es torna a casar. També podria se un altre pintor, però cap document ho confirma. Veritablement hi ha molta confusió amb els Joan Peris, puix el no tindre cap referència, com el segon cognom, fa difícil distinguir-los. Fins i tot el 1422 està documentat un altre Joan Peris, però al document se li esmenta com a fill d'Antoni Peris.

¹²²⁸ ARV. *Justicia Civil*, núm. 2.529, mà, 9, f. 7.

Cervero, 1972, p. 48; Mocholí, 2009, p. 662.

document de l'any 1440, reconèixer a Joan Peris com a fill i nét dels anteriors. El nostre raonament es basa en què Joan Peris II, documentat des de l'any 1390, ja seria major d'edat -més de vint-i dos anys- per tant als anys quaranta del segle XV, contaria amb més de cinquanta set anys. Cap document ens diu si ha mort o no, però pel que s'esmenta a les notícies documentades des de l'any 1440, ens sembla més que siga un altre pintor, el seu fill, Joan Peris III. De qualsevol manera, el nostre discurs estarà sempre obert al plantejament d'altres hipòtesis.

Continuant amb Joan Peris II¹²²⁹ tenim que en juliol de 1430 va fer de testimoni en un acte notarial. Aquest al·ludeix al testament de Beatriu de Llenes. Fins el 1432, es té més notícies de Joant Peris. En aquesta referència documental Joan Peris i Bartomeu Pérez, també pintor, atorgaren època, en la qual van rebre de Martí Chincela, *agricola* de València, 10 lliures de les 40 que els devia per la compra d'una casa situada a la parròquia de Sant Martí, en el lloc anomenat de Sant Vicent.

Sis anys han de passar fins la següent de l'any 1438, per la qual Joan Peris II actua com a testimoni al lliurament de l'època atorgada per Gonçal Sarrià, pintor de València, reconeixent que Joan Çanou, *prevere, sotsobrer* de la seu de València, li paga 11 lliures, com a part d'una major quantitat que li es deguda per pintar el retaule del *bisbe* de València:“(…) Testes Bernardus Aymerich, vicinus de Torrent et Iohannes Perez, pictor.”¹²³⁰

A l'any 1439, els pintors Joan Esteve i Joan Peris II taxaren el treball de pintar i daurar la creu del Grau de València. El pagament s'efectua per l'administrador de les obres de Murs i Valls de València, als pintors Berenguer Mateu i Jaume Fillol.

“Ramon de Puigroig, sotsobrer de Murs e Valls de la ciutat de València reconeix que paguí a n Berenguer Matheu e an Jacme Filoll, pintors, per pintar e daurar la creu del Grau de la Mar doents vint sous, los quals los foren taxats per en Johan Esteve e en Johan Pérez, pintors. E havia època reebuda per lo dit en Berthomeu Tolosa, notari, lo dit dia:

CC XX sous.”¹²³¹

Per últim, el 12 de març de 1439 el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València efectua el pagament de 166 sous a Berenguer Mateu, pels treballs de pintar en una post amb la imatge de sant Andreu. Aquest treball fou taxat pels pintors Joan Esteve i Joan Peris.

PERIS III, Joan (1430-1456, València)

Pintor.

Obra: costats del retaule de la Seu de València.

Al document de l'any 1430, registrat als llibres del justícia civil de València, es menciona a Francesca com a muller de Joan Peris II, pintor, i al fill del matrimoni, Joan Peris. És, des d'aquest, que documentem al fill de Joan Peris II com a Joan Peris III, per la qual cosa se sap de l'existència d'un altre Joan Peris, saber si és el pare o el fill al document que no ho esmenta, és força difícil distingir-los. Per tant s'ha cregut oportú que des del document de l'any 1440, reconèixer-lo a Joan Peris com a fill d'aquell.

¹²²⁹ A l'original *Pérez*. Per aquest document creiem que Joan i Bartomeu són família. També apareixen esmentats junts al document de 1427.

¹²³⁰ APPV. *Protocol de Pere Ferrandis*, núm. 26.794.

Aliaga, 1996, p. 225, doc. 68; Mocholí, 2009, p. 663.

¹²³¹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-41, f. 160.

Sanchis i Sivera, 1929, pp. 24, 45, 51 i 60; 1930, pp. 86, 107, 113 i 122; Mocholí, 2009, p. 663.

Seguint amb el pintor que ens ocupa, Joan Peris III, tenim, al 1440,¹²³² la notícia que el dit pintor, junt al també pintors Robert Sarrià, Antoni Mercer, Antoni Campos i Jordi Monfort treballaren en los costats del retaule de la seu de València.

Del mateix any, 1440, és la notícia en la qual Joan Peris III actua de testimoni al contracte atorgat per Gonçal Peris de Sarrià, en el que es compromet amb Joan Eixarch, *prevere*, beneficiat en l'església de Vilafermosa, a confeccionar un retaule destinat a dita església, sota l'advocació de sant Joan Evangelista i sant Vicent Màrtir, pel preu de 53 lliures i mitja. Sembla que aquest retaule s'encomanà a Garcia Peris, àlies Sarrià, però quedà incomplet per la seua mort.

A l'any 1440 hi ha un nou pagament fet a Joan Peris III i als també pintors Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos i Robert Sarrià, pel treball de pintar els costats del retaule major de la seu de València.

“Divendres a XXII de juny per los senyors de Capítol fon provehit que feren pintar los costats del retaule major ço és colrar de fulla de stany e porprar en tal manera com les polseres del retaule (...). En XII de juliol començaren a pintar la dita fulla Joan Peres, Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos e Robert Sarrià.”¹²³³

En setembre de 1451 està esmentat al testament del pintor Gonçal Sarrià, àlies Peris, com a testimoni junt amb el també pintor Joan Reixach.

Quasi un anys després, en juliol de 1452 està documentat per la quantitat que li és deguda pel pintor Pere Vallfogona, com a dot de la seua muller, Isabel.

En desembre de 1456, està documentat un pintor amb el nom de Joan Pérez, que, segons l'autor de la notícia, Cerveró, informa que és el nét, però no diu de qui ho era. Nosaltres informem de la referència, que al·ludeix al dot de 12 lliures, pel seu contracte de matrimoni amb Isabel, promeses pel venerable Lluís de Sant Àngel.

Finalment, sis anys més tard, el 1462, de nou el pintor està documentat, junt amb la seua muller Isabel, per la venda de censals, aquest carregats sobre unes fanecades de terra campa.

PERIS,¹²³⁴ Martí (1239, València)

Pintor.

Després de la Reconquesta de les terres valencianes el rei Jaume I repartí, entre els homes que l'acompanyaven, terres i cases que van ser conquerides. D'aquells repartiments queda constància documental al “Llibre del Repartiment” del segle XIII:

“Liber iste memorat de domibus in Valencie. In vico que dederamus hominibus de Jaca, Martí Pérez, pintor, domos de Mahomat Abenhaboca I.”¹²³⁵

Pot ser un dels primers pintors vinguts a València després de la Reconquesta per a repoblar les terres de València.

¹²³² Sanchis i Sivera no anomena l'arxiu ni la font d'on fou exhimada la notícia, però nosaltres creiem que aquesta correspon al llibre d'obres de la catedral de València.

¹²³³ ACV. *Llibres d'obra de la Catedral*, any 1440, ff. 23-25.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 167, nota 1 i 540; 1912(4), p. 452; 1914, p. 77; 1930, p. 128; 1930-31, p. 4; Mocholí, 2009, p. 664.

¹²³⁴ A l'original *Perez*.

¹²³⁵ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 2, ff. 53v i 54.

Cerveró, 1960, p. 246; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 28, doc. 6; Mocholí, 2009, p. 665.

PERIS de Burgos, Martí (1306-1338, València)

Pintor forà.

Des de la primera dècada del segle XIV està documentat al pintor Martí Peris. És a l'any 1306, en maig, quan s'efectua la condemna, pel justícia civil, en la persona del pintor, que per apropiació indeguda d'una casa que deu restituir-la a Sanxa Peris, dida de la infanta Blanca, filla del rei, com a parenta més pròxima del seu avi, Marc Adallil, que morí sense testar.

Al següent any, el 1307,¹²³⁶ es documenta la demanda posada, en presència del justícia civil de València, pel pintor perquè Guillem de Vallfrosa, *especier*, assignat anteriorment com a curador d'ell mentre era fora del Regne de València, siga absolt de dita curadoria i Martí Peris, ara que és a València, torni a administrar els seus béns.

Després de quinze anys, el 1321, de nou es té notícies de Martí Peris. Creiem que és el mateix, doncs no hi ha cap document que ens diga el contrari. La referència documental al·ludeix a la reclamació, efectuada davant el *lloctinent* del justícia civil, per part de Guillamona per estat absent el seu marit, Simó Despuig, durant més de deu mesos, absència que comporta l'abandó a ella i els seus fills. El procurador de dita dona, es querella contra Martí Peris per ser el procurador de Simó Despuig.

“XV kalendas marcii.

Devant vós, senyor en Pere Celom, tinent-loch del honrat en Guillem de Manresa, justícia de la ciutat de València en lo civil, proposa clamant en Pere Gerp, procurador de la dona Guillamona, muller d'en Simon Despug, absent de la ciutat de València, contra en Martí Pèriz, pintor, procurador del dit absent, posant en juhi contra aquell dit en Simon Despuig, deu mesos són passats e més se absentà de la dita ciutat per anar en les parts de Sicília, dins los quals deu mesos no ha fet sos obs a la dita muller sua, ni a Johaneta, Catalina, Jaume, Simonet e Nicholaueta fills seus et del dit marit seu.”¹²³⁷

Per últim, el 1338 es té notícia de Martí Peris, però ja difunt, per la subhasta del lloguer d'una casa per la vídua del pintor, Joana.

PERIS, Miquel (1347-1361, València)¹²³⁸

Pintor.

De Miquel Peris, només hi ha referència per documents de la seua vídua, Nicolasa i dels seus fills com a hereus. El primer document, de l'any 1347, és la demanda feta, davant del justícia civil de València, per Berenguer d'Agramunt, *notari*, procurador de la seu vídua, contra Francesc Pasqual, *notari*, procurador de Simona, vídua de Ferran Oliver, veí de València, perquè siga executat el deute de 15 lliures, més les 10 lliures de pena.

“Eodem die et anno.

L'onrat en Bernat Degà, justícia de la ciutat de valència en lo civil, a instància et requisició d'en Berenguer d'Agremunt, notari, procurador de la dona na Nicholaua, muller *quondam* d'en Miquel Peris, pintor, vehín de València, defunt, dona poderosa e usufructuària dels béns que quondam foren del dit marit (...).”¹²³⁹

¹²³⁶ En aquest document s'esmenta que la procedència del pintor és de la ciutat de Burgos.

¹²³⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2, mà 1.

Cerveró, 1960, pp. 236 i 246 (en dita pàgina l'autor dona el mateix document amb data de maig); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 52, doc. 73; Mocholí, 2009, p. 666.

¹²³⁸ Tenim documentat a un pintor amb el nom de Miquel de Pere (1331). Es desconeix si és el mateix.

¹²³⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 147, f. 47r-v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 116 i 117, doc. 189; Mocholí, 2009, p. 667.

Finalment, al segon document, aquest de l'any 1361, es menciona les cases que posseïen els hereus del pintor Miquel Peris, pel requeriment, efectuat davant el justícia civil de València, en el que Joan Freixenet, procurador del pintor Pere Morlans, ofereix al susdit justícia els béns del pintor, per a ser subhastats a causa de certs deutes.

“(…) un alberch franch, situat e posat en la freneria, en la parroquia de Sent Pere, que afronte ab dues carrers publichs e ab cases de na Rascanya e ab cases dels hereus d'en Miquel Pereç, pintor, lo qual requer que sia subastat (...).”¹²⁴⁰

PERIS, Simó (1333, València)¹²⁴¹

Pintor.

De l'any 1333 és l'única notícia que hi ha, fins ara, del pintor Simó Peris. Aquesta fa referència a l'obligació feta pel pintor per pagar 44 sous i 6 diners a Garcia Llopis, *mestre* de Calatrava, per un cens de vinya i terra.

“*Die sabati idus madii anno idem.*

Simón Pèriç, pintor vehí de València, per confessió sua s'obliga en pena del quart a·n Johan Domíngues, substituyt de n'Álvar Garcia, alcayt de Xilvella e procurador de l'honrat religiós frare Garcia Lòpiç, per la gràcia de Dèu [maestre] de Calatrava, ab carta pública feyta per en Berenguer d'Agramunt, [notari, data a] *IIII° idus ianuarii anno Domini M^oCCC^oXXX^o primo*, en XXXXIII sous VI diners que li deu per sens de vinyes e terra. Pagar a X dies *proximi*. Et açò obliga sos béns.”¹²⁴²

PICART, Cristòfol (1431, València)

Mestre pintor.

La demanda documentada el 1431 és, fins ara, l'única referència del pintor. Aquesta s'efectua, presència del justícia civil de València, per part de Brigida, muller del *mestre* Cristòfol Picart i Caterina, muller de Vicent Noguera, *torner*, i Isabel, *donzella*, filles legítimes i naturals del pintor Bartomeu Baró i de Joana, ja que dits conjugues han mort sense testar i aquelles volen reclamar l'herència dels seus pares.

“En presència de vós molt magnífich mossèn Perot Exarch, cavaller, justícia de la ciutat de València en lo civil, constituist personalment les dones na Brigida, muller de mestre Cristofol Picart, pintor, en Vicent Noguera, *torner*, marit e procurador de la dona na Caterina, muller sua e Isabel, *doncella*, menor de vint anys, filles legítimes e naturals den Barthomeu Baró, pintor e de na Iohana conijuges, dient e proposant, que la dita na Johana mare delles dites proposants e lo dit en Berthomeu Baró, són morts sens hauer fet testament, e demanen a vos dit justícia, sia nomenat un curador al efecte de poder acceptar dita herència al intestat.”¹²⁴³

¹²⁴⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 252, última mà.
Cerveró, 1960, pp. 243 i 244; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 172, doc. 273; Mocholí, 2009, p. 667.

¹²⁴¹ El document no informa que pugui ser el mateix pintor documentat a l'any 1306, Simó Pere.

¹²⁴² ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà [2].

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 67 i 68, doc. 124; Mocholí, 2009, p. 668.

¹²⁴³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 1.939.

Cerveró, 1966, p. 28; Mocholí, 2009, p. 669.

PINTOR,¹²⁴⁴ Andreu (1381, València)

Pintor.

Es coneix l'existència d'Andreu Pintor, veí de València, per actuar com a testimoni en cert document.

“Noverint universi quod ego, Petrus Anyés, frenerius civitatis Valencie, manumissor et executor ultimi testamenti Dominci Andree, selerii eiusdem civitatis, defuncti (...).

Testes huius rei sunt Andreas Pintor, depictor, et Nicolaus Ferrer, fusterius de selles, vicini predictae civitatis.”¹²⁴⁵

PINTOR,¹²⁴⁶ Bernabé (1239, València)

Pintor.

Pot ésser un de tants pintors vinguts a València després de la reconquesta.

Després de conquerir les terres valencianes el rei Jaume I repartí, entre els homes que l'acompanyaven, terres i cases. Aquests repartiments s'escripturaren al “Llibre del Repartiment” del segle XIII.

“Regestrum tertium regis Iacobi I.

Liber iste memorat de domibus Valencie [esborrat] regis. Incipimus computari sub era M CC LXXXVII, V idus aprilis.

[f. 10v.]

In partita [h]ominum Tarachone, incipimus in mezquita de Rabat Anaxar.

(...).

Tar. Bernabe Pintor, [domos] de ipso [es refereix a Anaxar]

Bernabé Pintor: cases del mateix.”¹²⁴⁷

PINTOR,¹²⁴⁸ Guerau (1251, València)

Pintor.

Podria ser un dels primers pintors que s'establiren a València després de la Reconquesta.

Guerau o Gerard, pintor, apareix documentat en el trasllat del testament de Pere Armer, com a marit de Maria Peris, filla del testador i de la seua muller, María Peris.¹²⁴⁹

PINTOR,¹²⁵⁰ Guiraut (1239, València)

Pintor.

Un dels primers pintors vinguts a València després de la Reconquesta.

Després de la reconquesta el rei Jaume I repartí, entre els homes que l'acompanyaven, les terres conquerides de València. Aquests repartiments s'escripturaren al “Llibre del Repartiment” del segle XIII.

¹²⁴⁴ En aquest cas, el seu cognom podria fer referència al seu ofici, o el patronímic per ser fill d'un pintor.

¹²⁴⁵ ARV. *Notal de Pere Ros*, núm. 2.684.

Cerveró, 1963, p. 156; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 247, doc. 399; Mocholí, 2009, p. 670.

¹²⁴⁶ Pot ser que el seu ofici done referència al seu cognom.

¹²⁴⁷ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 3, f. 10v.

Llibre del Repartiment, 1979, pp. 323 i 324, assentament 3295; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 28, doc. 3; Mocholí, 2009, p. 672.

¹²⁴⁸ El cognom pot fer referència al seu ofici.

¹²⁴⁹ ACV. *Pergamí*, núm. 5.975.

Cerveró, 1956, p. 97; Olmos, 1961, p. 27; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 29, doc. 10; Mocholí, 2009, p. 673.

¹²⁵⁰ El cognom pot fer referència a l'ofici.

“Regestrum tertium regis Iacobi I.
Liber iste memorat de domibus Valencie [esborrat] regis. Incipimus computari sub
era M CC LXXXVII, V idus aprilis.
Incipimus ad portam Bovatelle.
[...] + Guiraut Pintor, domos Mahomat Abencalairat.”¹²⁵¹

PINTOR,¹²⁵² Joan (1238-1239, València)

Pintor.

Dels primers pintors documentats després de la Reconquesta a la ciutat de València.

Després de conquistar les terres valencianes el rei Jaume I repartí, entre els homes que l'acompanyaven, aquelles terres i cases que van ser conquerides. Aquests repartiments s'escripturaren al “Llibre del Repartiment” del segle XIII. Al document de 1238, es registra la donació que es fa a colons de Terol part de les terres conquerides. Entre ells apareixen Martí del Pintor i Joan Pintor.

“Regestrum primum regis Iacobi I.
[f. 14v.] In obsidione Valentie apud Roçafam. Kalendas madii.
[f. 16] De Turolio.

(...), Martí del Pintor, P. Açagra, Vicent, Romeu de Silvestre, D. Eximeno, J. de Paris, Benedito Fazanies, P. Menor, Martí Dominici de Reyelo, J. Pintor, (...).¹²⁵³

En 1239, es registra el següent assentament:

Regestrum tertium regis Iacobi I.
Liber iste memorat de domibus Valencie [esborrat] regis. Incipimus computari sub
era M CC LXXXVII, V idus aprilis.
[f. 48v.]
In partida de Turolio, incipimus in balneum de Abinegama.
[f. 52] + Ter. Joan Pintor, domos Ubecar Axama.”¹²⁵⁴

PINTOR,¹²⁵⁵ Martí del (1239, València)

Pintor.

Passada la reconquesta de les terres valencianes Jaume I repartí, entre les persones que l'acompanyaven, les terres conquerides. Aquests repartiments s'escripturaren al “*Llibre del Repartiment*” del segle XIII.

“Regestrum primum regis Iacobi I.
[f. 14v.] In obsidione Valentie apud Roçafam. Kalendas madii.
[f. 16] De Turolio.

(...), Martí del Pintor, P. Açagra, Vicent, Romeu de Silvestre, D. Eximeno, J. de Paris, Benedito Fazanies, P. Menor, Martí Dominici de Reyelo, J. Pintor, (...).¹²⁵⁶

¹²⁵¹ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 3, f. 1.

Cerveró 1966 p. 20; *Llibre del Repartiment*, 1979, pp. 307 i 308, assentament 3204; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 27, doc. 2; Mocholí, 2009, p. 674.

¹²⁵² De vegades, el cognom d'una persona fa referència al seu ofici, molt més a l'edat mitjana.

¹²⁵³ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 1, f. 16.

Llibre del Repartiment, 1979, p. 26, assentament 253; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 27, doc. 1; Mocholí, 2009, p. 675.

¹²⁵⁴ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 3, f. 52.

Llibre del Repartiment, 1979, pp. 393 i 399, assentament 3.686; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 28, doc. 5; Mocholí, 2009, p. 675.

¹²⁵⁵ El cognom, en l'edat mitjana, generalment feia referència al seu ofici, però en aquest cas, sembla que es referisca a que és fill d'un pintor.

¹²⁵⁶ ACA. *Llibre del Repartiment*, llibre 1, f. 16.

Llibre del Repartiment, 1979, p. 26, assentament 253; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 27, doc. 1; Mocholí, 2009, p. 676.

PINTOR,¹²⁵⁷ Ramon (1249, València)

Pintor.

Al Llibre de Repartiment de València, de l'any 1249, apareix registrat un Ramon Pintor. El cognom podria fer referència al seu ofici.

Després de conquerir les terres valencianes Jaume I repartí, entre els aquells que l'acompanyaven, les terres que van ser conquerides. Aquests repartiments s'escripturaren al "Llibre del Repartiment" del segle XIII.

"Dominico de Paylars, Bonanato, Guillelmonus de Paylars et (A. de Conques), Raymundo Pictori, Laurentius de Hospitale, III iovatas unusquisque in Hegep Alhobra, alqueria de Marynén, et domos in eadem alqueria. VII kalendas auguisti."¹²⁵⁸

PLA, Esteve (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Durant els anys 1431 fins 1439, queda documentada la relació dels pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura de la capella major de la seu de València.

El pintor Miquel d'Alcanyís rebé l'encomanda, per part del Capítol de la seu de València, de pintar-la. Caldria representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, varen col·laborar diversos pintors, entre ells estava Esteve Pla.¹²⁵⁹

PLANA, Berenguer (1383, València)

Pintor.

Berenguer Plana està documentat, en els llibres de comptes de Batlia de la ciutat de València, per certs assumptes: "(...) Berenguer Plana, pintor ciutadà de València (...)"¹²⁶⁰.

PLANA, Martí de (1347, Palma de Mallorca)

Pintor.

Encara que el document correspon als arxius de Mallorca, fa referència a un pintor de València, més concretament de la vil·la de Xèrica, per tant hem cregut convenient d'incloure'l. La notícia al·ludeix al contracte d'aprenentatge en el que Martí de Plana s'aferma amb Castelló de Pi, *cofrer*, per a ajudar-lo i aprendre l'ofici. El temps del dit contracte es fa per un any, a canvi de menjar i 6 lliures reials de Mallorca.

¹²⁵⁷ El cognom podria referir-se al seu ofici.

¹²⁵⁸ ACV. *Llibre del Repartiment*, llibre 2, f. 80v.

Cerveró, 1964, p. 91; *Llibre del Repartiment*, 1979, p. 275, assentament 2925; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 29, doc. 9; Mocholí, 2009, p. 677.

¹²⁵⁹ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, lligall núm. 1.479, ff. 37 i següents.

Sanchis i Sivera, 1909, en "*La Catedral...*" Op. Cit.; Sanchis i Sivera, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117, 118, 119, 120 i 121; Aliaga, 1996, pp. 202-204; Mocholí, 2009, p. 681.

¹²⁶⁰ ARV. *Comptes de Bailia*, llibre 3, f. 45v.

Mocholí, 2009, *Esudi dels documents dels pintors...*

“VIII kalendas marcii. Martinus de Plana, pictor de Xiricha, promitto stare vobiscum, Castilione de Pinu, coffrerio, hinc ad unum annum proximum computandum de prima die madii in antea, causa operandi officium vestrum et faciendi omnia opera servicia licita de die et de nocte pro meo posse. Promittens esse vobis fidelis in legalis, omne commodum protectando et incommodum evitando. Et si a vobis me recessero, possitis me capere et in vestrum posse reducere sine licentis curie. Vos vero dabitis michi cibum et potum, et pro solidata VI libras regalium Maioricorum minorum, quas solvetis ut meruero et necesse habuero. Et in fine dicti temporis restituam vobis si quid dampnum intulero noticie proborum hominum et dies imnes quibus absens fuero mea culpa. Obligans inde vobis omnia mea, presentia et futura. Ad hec ego dictus Castilio [...]”¹²⁶¹

PLANA, Nicolau (1407, Sant Mateu (Castelló))

Pintor.

De Nicolau Plana, habitant de Sant Mateu, només hi ha la referència documental del 1407, en la qual actua com a testimoni. “(...) Testes, Bartholomeus del Vilar, Morelle, et Nicolaus Plana, pictor, habitans in Sancto Matheo.”¹²⁶²

POIO (POYO), Joan del (1423, València)

Mestre d'obres de València.

En abril es redacta el contracte entre aquest mestre i Joan Belluga, Abrafim i Jucef Alcacon, per la manufactura de totes les rajoles que necessitarà per a pavimentar un hort seu. Actuen com a testimonis el pintor Berenguer Mateu i Andreu Çanou, *fuster*.

POMAR, Bartomeu (1419-1438, València)¹²⁶³

Pintor.

Obra: teginat Casa de la Ciutat de València, escuts reials en paper toscà.

Entre els anys 1419-1444 quedaren documentades les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Entre els pintors consignats en els seus llocs respectius estava el pintor Bartomeu Pomar.

El següent document també ens informa del seu treball. El 1421, el *mestre racional* li féu pagament de 3 sous, per pintar tres escuts reials en paper toscà, amb destí al castell del lloc de Capdet.

“Ítem, pos en data a-n Berthomeu Pomar, pintor per tres senyals reials en paper tosquà de la forma major, que aquell ha fets e pintats per a obs del castell e loch del Capdet, lo qual he comprat per al senyor rey: III sous.”¹²⁶⁴

Bartomeu Pomar va testimoniar, el 1432, en la demanda produïda per Sanxo Munyoç de Castella, pare del pintor Pere Munyoç, per la qual demana una carta acreditativa, la qual conté que el seu fill ha nascut i s'ha criat a València, majorment a la casa del pintor en Gonçal de Sarrià, per aprendre l'ofici de pintar. A més del pintor que ens ocupa, apareixen com declarants testificals Garcia Pérez (Peris), àlies Sarrià, Guerau de Requescens. A la fi, la carta acreditativa li és concedida.

¹²⁶¹ ACM. *Protocol de Pere Arich*, III, XI, I20, s.f.

Llompарт, 1980, p. 52, doc. 69; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 116, doc. 188; Mocholí, 2009, p. 683.

¹²⁶² AEM. *Protocol de Guillem Gaçull*.

Sánchez Gozalbo, 1932, p. 24; Mocholí, 2009, p. 684; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 159, doc. 329.

¹²⁶³ Segons M. Miquel Juan, entre aquest pintor i Miquel d'Alcanyís va existir una relació professional.

¹²⁶⁴ ARV. *Mestre Racional*, núm. 42, f. 299.

Mocholí, 2009, p. 685; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 611, doc. 1.091.

Finalment el pintor està el documentat a l'any 1438, actuant com a testimoni en l'època atorgada per Jaume Fillol, pintor de la ciutat de València.

“Jacobus Fillol, pictor, civis Valencie, (...).

Testes rei sunt discretus Jacobus Rubert, notari et Bartholomeus Pomar, pictor civis Valencie.”¹²⁶⁵

PONÇ,¹²⁶⁶ Bernat (1351-1390, València)

Pintor.

De Bernat Ponç hi ha notícies des de 1351 fins 1390, encara que en aquest últim any és ja difunt. Malauradament cap dels documents dóna referència del seu treball.

Com s'ha dit, la primera referència documental del pintor és una època de l'any 1351, per la qual, junt amb Tomasa, la seua muller, reconeixen haver rebut la quantitat de 100 lliures de Domènec Calbet, *corder*, per la venda d'un hort situat a la parròquia de Sant Esteve.

En 1354 es repeteix la mateixa operació. De nou atorgaren època en la qual confessaren haver rebut 100 sous de Guillem Ferrer, per la venda d'un camp situat al terme de Campanar.

Setze anys sense notícia de Bernat Ponç. Del darrer any passem al 1371. En juliol es documenta el lloguer d'un hort a Joan Martí, *mercader*, situat a la parròquia de Sant Esteve, propietat del i la seua muller. Al mateix mes s'efectua la venda d'un hort a Domènec Calvet, situat a la parròquia de Sant Esteve, propietat del dit pintor i la seua muller.

A l'any 1381 s'escriptura la carta dotal atorgada per Bernat Ponç i la seua muller Tomasa, com a pares de Margarida, per raó del seu matrimoni amb Jaume Perpinyà.

En el següent document, datat el 1390, s'anomena al pintor, però era ja difunt. Es fa referència de la venda, per part de la seua vídua Tomasa i el seu fill, Vicent Ponç,¹²⁶⁷ d'una cafissada de terra, situada al terme de Riutort a l'horta de València, a Guillem Calaf, *llaurador*.

“Tomasa, uxor, quondam Bernardi Ponç, pictoris et civis civitatis Valencie deffuncti et Vincencius Ponç, filius eiusdem, (...).”¹²⁶⁸

PONÇ, Joan (1392, València)

Pintor.

Joan Ponç apareix documentat per actuar com a testimoni en una època de préstec, aquesta atorgada per Bartomeu del Mas.

“(…).

Testes, Iohannes Ponç, pictor Valencie civis.

(…)”¹²⁶⁹

¹²⁶⁵ APPV. *Protocol de Joan de Caldés*, núm. 26.049.

Cerveró Gomis, 1963, pp. 99 i 100 (l'autor no dóna número de signatura); Mocholí, 2009, p. 685.

¹²⁶⁶ També *Ponz*. No hi cap notícia sobre si aquest pintor és família de Joan Ponç (1392).

¹²⁶⁷ El document no dóna informació si Vicent Ponç va ser pintor com el seu pare, Bernat Ponç.

¹²⁶⁸ ARV. *Protocol d'Alfons Ferrer*, núm. 2.905.

Mocholí, 2009, p. 686.

¹²⁶⁹ ARV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 1.444.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 26; 1930, p. 26; Cerveró, 1964, p. 84; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 355, doc. 608; Mocholí, 2009, p. 687.

PONÇ, Pere (1385-1386, València)

Mestre de vidrieres.

Pere Ponç, *prevere, mestre de vidrieres* i el notari Ramon Cardona signen capítols, el 1385, per la factura d'una vidriera de l'església de Santa Maria de Morella, pel preu de 40 florins.

“Aquestes són les condicions e capítols feyts e fermats entre l'onrat en Ramon Cardona, notari e en Pere Ponç, prevere, maestre de vidrieres. Primerament, que lo dit maestre sie tengut fer finestra de la squerra qui és devant l'altar major de l'església de Santa Maria de Morella de vidrieres al dit en Ramon Cardona ab les forme e condicions de aquella que dit maestre fa a n Miquel Barreda. Primerament, que en l'arxet pus alta ge a fer la ymatge de sede magestatis, e en los altres buyts age a fer obra convinent de vidres campes. Ítem, que en los arxets après age a fer senyal de cart, lo camp de l'escut vermell e lo cart groch estés. Ítem, que en les primeres panys sie feta la salutació angelical ab la Verge Maria. Ítem, que en los segons panys age fer la ymage de sent Andreu e de sent Lorenç. Ítem, que en los altres panys après age a fer la ymatge de santa Maria Magdalena e de santa Bárbar. Ítem, que los altres panys, çó és, en los quarts, age a fer la ymaga de sent Nicolau e de sent Blay. Ítem, que lo dit en Ramon Cardona sie tengut donar e pagar al dit Mestre per la dita rahó XXXX florins d'or, dels quals li sie tengut donar present XV florins e la restant quantitat no sie tengut donar fins la dita obra sia complida e acabada e posada en la dita finestra, la qual dita obra age a fer feta e posada d'ací a santa Maria de setembre primera vinent. Fide Jachme de Bondia, notari.

Testes, Miquel Barreda e en Bertomeu Seguarra, Morelle.”¹²⁷⁰

A continuació se signen els capítols entre Pere Domènec, *savi en dret*, i Pere Ponç per a la factura d'una vidriera destinada a la capella de Sant Jaume de l'església de Santa Maria de Morella, per preu de 40 florins, amb intervenció del pintor Guillem Ferrer.

En maig se signen uns altres capítols entre Miquel Barreda i el mestre, per la factura d'una vidriera destinada la finestra major de l'església de Santa Maria, per preu de 50 florins.

Al següent any, el 1386, en novembre es documenta la cancel·lació del contracte signat entre Miquel Barreda i Pere Ponç per a la factura d'una vidriera destinada a la finestra de l'església de Santa Maria de Morella, assentada en maig de 1385.

“Disapte a X de noembre anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXXVI^o fon cancel·lada de volentat del dit en Miquel Barreda.

Testes, en Ramon Çacorbella e n'Arnau Borrell, prevere, e Guillem Vidal.”¹²⁷¹

PONS,¹²⁷² CARBONELL, (1325, València)

Pintor.

Es coneix l'existència del pintor per actuar, el 1325, com a marmessor al testament de Pere Oller, *llaurador*, veí de València, junt amb el ciutadà Maimó Ros, d'ofici *sastre*.

“XVII° kalendas die iovis.

Cum omnia mundana et cetera. Id circo in Dei nomine et eius gratia, ego, Petrus Ollerii, laborator et vicinis Valencie, gravi egritudine detentus de qua mori timeo, temen in meo bono et perfecto sensu et memoria integra et firma, loquela et manifesta existens, meum facio, condo et ordino testamentum, in quo pono et eligo manimissores

¹²⁷⁰ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1929, p. 114; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 270 i 271, doc. 441.

¹²⁷¹ AEMorella. *Protocol de Guillem Esteve*.

Sánchez Gozalbo, 1929, p. 113; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 286, doc. 483.

¹²⁷² Es pot referir al seu nom *Poncio* També *Ponç* o *Ponz*. En el cas de ser cognom, no es té referència als documents que aquest pintor siga família de Bernat Pons (1351-1390) i Joan Pons (1392).

meos atque exseutores Poncium Carbonelli, pictorem, Maymonum Ros, sartorem, civis Valencie, quibus dono et concedo plenum posse, licenciam et auctoritatem facendi et cetera, omnia bona et iura mea eaque vendendi et cetera, dande et cetera, auctoritate eorum et cetera. Et hoc faciant et cetera, absque dampno et cetera. Primo, volo et mando omnia debita mea et omnes iniurias meas, in quibus alicui vel aliquibus tenere et [steti] in aliquo obligatus, solvi et restitui de plano ad noticiam dictorum manumissorum meorum. Et [confesim] quod omnia bona que ego et Bartholomeua, oxore mea, habemus sunt comuna et mediatim inter nos racione fratertinatatis et germanie facte et contracte inter nos tempore nupciarum nostrarum. Et eligo sepulchrum mean in cimeterio Sancti Andree Valencie. Et accepio michi et anima mea quadragintos solidos regalium Valencie, de quibus volo et mando mean sepulturam fieri bone et decentur ad noticiam dictorum manumissorum meorum. Ítem, dimitto cuilibet operi ecclesie parochialium Valencie duodecim denarios. Ítem, [...] bacino pauperum verecundancium eorum duodecim denarios. Ítem, volo et mando omni [trecentarum] missarum celebri pro anima mea in ecclesia Sancti Andree predicta. Ítem, [...] dimitto equis partibus inter eos. Ítem, dimitto Caterine, filie dicti [...], viginti solidos. Ítem, dimitto cuilibet dictorum manumissorum meorum pro laboribus presenti manumissorie decem solidos. Ítem, dimitto Geraldo Ollerii, fratri meo, ad opus vestitu triginta solidos. Ítem, dimitto duobus filiis Marchi Solerii, mutis, viginti solidos equibus partibus inter eos. Ítem, dimitto cuidam filie Iacobi Ollerii, fratris meu, defuncti, viginti solidos. Ítem, dimitto Bernardo Ollerii, secco, decem solidos. Ítem, meam sepulturam per acta laxiisque predictis completis siquid est dictis CCCC solidos super [aliter] volo et mando dari, divide et distribui amore Dei pro anima mea in piis causis et locis ad noticiam dictorum manumissorum meorum. Cetera vero bona et iura mea sendencia et movencia michi pertinencia ubique dimitto Bartholomeve, uxori mee, et ipsam in hiis heredem mean contituo universalem. Hoc est meum ultimatam testamentum et cetera.

Testes fuerunt et cetera Arnaldus Rubei, Matheus de Perarnau, Bernardus Perpiniani et Macianus Alberti.”¹²⁷³

PORT,¹²⁷⁴ **Domènec del (1390-1428, València)**

Pintor, conseller i baciner.

Obra: pavesos i altres escuts, entremès.

Els Port són una família de pintors emparentats amb els Çarebolleda i de la Rambla. Domènec va ser gendre del també pintor Andreu Çarebolleda (1358-1417) i pare dels pintors Vicent i Jaume del Port.

El suport documental de Domènec del Port compta amb un centenar de documents, encara que en gran part corresponen als anys que estigué com a *conseller* al gremi de *Freners*, en el que s'agruparen els pintors durant els segles XIV i XV.

Es té notícies del pintor des de 1390, pel document de la donació de Pere d'Artés, *mestre racional*, al monestir de Portaceli d'uns censos sobre cases a la Frereria de València, entre les qual estan les de Domènec del Port i Antoni d'Exarch, també pintor.

A l'any 1393, Pere Jordà, *administrador* de l'almoina de la Redempció dels Captius de València, va consignar certa quantitat pagada a Domènec del Port, *baciner* de la parròquia de Sant Pere de València.

Al mes de setembre d'aquest, el 1393, Domènec del Port actua com a testimoni en una època.

¹²⁷³ ARV. *Notal d'Aparicio Lapart*, núm. 2.855.

Cerveró, 1963, p. 80; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 57 i 58, doc. 90.

¹²⁷⁴ Als originals “*Domingo del Port, Domenicus del Porto, Domenicum del Porto, Dominico del Porto, Dominici del Port*”.

“(…).

Testes huius sunt, Egidius Lopeç, sellerius et Dominicus del Porto, pictor, Valencie cives.”¹²⁷⁵

Des d'aquest darrer any fins 1396, hi ha un salt documental, encara que la notícia ja ens informa del seu treball. En aquest any el *batle general* del Regne de València efectua un pagament al pintor, per raó de deu pavesos amb les senyals reials, destinades al castell d'Oriola.

La primera referència d'aquest pintor com a *conseller* és de l'any 1396. Queda constància, en l'acta del llibre del Manual de Consells, que des del més de maig del dit any fins a juny de 1397, assisteix amb certa regularitat per l'ofici dels *Freners*.

Al 1398, el Consell de la ciutat de València per mans de Daniel Mascarós, *clavari* de dita ciutat, efectua el pagament dels 1.000 sous als pintors Domènec del Port i Domènec de la Rambla, per la confecció de cent pavesos, encarregats per a l'obra dels forniments de les galeres de l'armada valenciana.

Al següent any, el 1399, en febrer actua com a testimoni en una carta de gràcia de redempció de violari. Al mes d'abril,¹²⁷⁶ va fer de testimoni en un document. En d'agost consta com a testimoni a la fi d'un document. En octubre contrau l'obligació, per la qual havia d'entregar a Domènec Tormon, *justícia* de Novaliches i a Pasqual de Xulve, *jurat*, díhuit pavesos, al preu de 9 sous i 6 diners el dia de Nadal. Finalment, en novembre¹²⁷⁷ Domènec Cedriellas i la seua muller, van vendre a Domènec del Port¹²⁷⁸ una casa de Novaliches, la qual confronta amb la de Pasqual Xulve, la de Joan Navarro, el corral de la Torre i la via pública.

El 30 de juliol de 1400, queda documentada la deliberació del Consell de la ciutat de València, en que determinen la festa que farien per l'entrada a la ciutat del nou *bisbe* de València, Hug de Lupià i Bagés. Entre els elets i honrats *jurats* per a ordenar la benaventurada entrada del senyor rei i reina estava el pintor Domènec del Port.

De nou, des del mes de juliol fins desembre de l'any 1400, està documentat en les actes del Consell de la ciutat de València assistint com a *conseller* per l'ofici dels *Freners*. Aquesta mateixa situació es dona a l'any 1401, entre els mesos de gener a maig.

Al dit any, el 1401, va rebre la quantitat de 60 sous del *mestre racional*, per sis pavesos, els quals va confeccionar destinats a la cort de la Batlia.

De l'any corrent, el 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Domènec del Port i el seu *mosso*, els quals van rebre diverses pagues pel seu treball.

Al 1403 es documenta, al llibre Manual del Consell de València, el nomenament del pintor com a *conseller*, per la parròquia de Santa Maria de València. L'assistència durant el dit any continua.

¹²⁷⁵ ARV. Protocol d'Alfons Ferrer, núm. 4.392.

Mocholí, 2009, p. 690.

¹²⁷⁶ Aquest document podria ser el mateix que publica Alcahalí (1897), p. 246, amb data 3 d'agost.

¹²⁷⁷ Pérez Martín transcriu el document de la següent manera: “Item, un quiñon de tierra en el Campillo, con un majuelo, lindante con tierras del comprador, y además siete trozos de tierra, en el mismo Campillo, todo por 100 sueldos”. AP de Xèrica. Protocol Garcia Pérez de Cella.

¹²⁷⁸ Pérez Martín especifica que dit pintor era cunyat de Pasqual de Xulve, *constructor*, el qual junt amb Pere Bonarés van viure alguns temps a Novaliches i Xèrica.

“(…). Consellers de parròquies (...).

Santa Maria: Micer Arnau Conques, en Francesch Roig, en Domingo del Port, en Guillem Argilagues (...).”¹²⁷⁹

En desembre de 1403, Domènec del Port, habitant a la Freneria de la ciutat de València, actua com a fermador de l'aveïnament Jaume Pérez, *cabaner* del lloc de Betxí, a la ciutat de València.

De nou en gener de 1404, es compta amb la seua assistència en el Consell, acció que es repetirà als següents mesos.

Dos anys després, el 13 d'octubre de 1405, Joan ÇaRebolleda, pintor ciutadà de València, nomena procuradors seus a Nicolau Ferrer, *seller*, i a Domènec del Port, tots dos ciutadans de València.

El dia 26 del mateix mes i any, Nicolau Ferrer, major de dies, *seller* i ciutadà de València, reconeix tenir en comanda 36 florins d'or d'Aragó i 2 reials d'argent de València de Domènec del Port. Recupera la comanda i per tant es cancel·la el document del 3 de juliol de 1406.

En desembre de 1405, Domènec del Port i Domènec Rambla, també pintor, atorgaren àpoca, en la qual reconeixen que els *clavaris* de les Pecúnies de la universitat de la vila de Morvedre els van pagar 200 florins d'or, per la factura de dos-cents pavesos destinats dita universitat:

“(…) ducentos florenos auri de Aragonia, pretio quorum a nobis emistis ducentos *paveses* ad opus universitatis et singularium dicte (...).”¹²⁸⁰

En els dits mes i any, el 1405, Domènec del Port procedeix judicialment com a testimoni en l'àpoca atorgada per Domènec de la Rambla, per la qual el Consell de la vila i castell de Corbera, per mans d'Esteve Montaner, veí de Polinyà, li ha donat certa quantitat d'un censal que posseïx d'aquella universitat.

En agost de 1406, féu carregament d'un censal de 66 sous i 8 diners a Nicolau Ferrer, pel preu de 800 sous.

Menció apart es la referència del mes d'octubre del dit any, el 1406, doncs signa àpoca de 860 sous al tutor de la filla de Manuel d'Oriola, pel treballs fets a la sepultura del seu pare.

A l'any 1407 es confirma que el pintor té en propietat una casa a la plaça de la Freneria, a la parròquia de Sant Pere de València.

Després d'uns sis anys sense tenir notícies com a conseller, el 14 de maig del 1407, Domènec del Port, juntament amb Lluís Eximénez, són elegits consellers de la ciutat de València. Segons acta del dia 20 del dit mes, assisteix com a tal.

Al mes de juliol de 1408, va estar de testimoni al document per la venda d'una vinya al terme de Russafa, propietat del pintor Joan Sarebolleda. En agost actua com a testimoni, junt amb el també pintor Domènec de la Rambla, del quitament d'un violari. Finalment actua com a testimoni al plet d'Antonia, vídua del pintor Domènec de la Rambla, pel lloguer d'un foc per a fondre cera a Mateu Sansaloni, *especier*.

Dos anys després, el 1410, al mes de març apareix de nou com a testimoni de cert document registrat als llibres del *notari* Pere Pasqual. En maig és electe com a conseller per l'ofici de freners fins a desembre i continuant en gener del següent any, el 1411.

¹²⁷⁹ AMV. *Manual de Consells*, A-22, f. 249.

Mocholí, 2009, p. 691.

¹²⁸⁰ APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865 i *notal de Joan de Santfeliu*, num. 53 (es registra sols l'encapçalament.)

Mocholí, 2009, p. 692; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 124, doc. 233.

Al mes de novembre d'aquest, el 1410, es coneix obra del pintor. Al document confessa haver rebut 100 sous de Pere Sanz, *notari* i veí de Castellfort -Castrisforti, segons l'original- *nunci* dels llocs de Morella, per cinquanta pavesos que l'havia comprat per a les aldees de la dita Morella.

En març de 1411 està citat en cert document notarial. Al mes de juny del mateix any s'escriptura la procuració atorgada pel dit pintor, Llorenç de les Coves, *armer*, i altres parroquians de diverses parròquies de València, *rectors* i *administradors* del bací dels pobres,¹²⁸¹ en la qual s'anomenen a Pere Climent, *notari* i Joan Camos, *seder*.

Finalment, en setembre del dit any, el 1411, es fa constar documentalment el contracte matrimonial entre Caterina, filla de Mateu Simó, *batifulla* de València, amb el fill del pintor que ens ocupa, Vicent del Port. El dot aportat és de 4.000 sous, dels quals 3.000 són en metàl·lic i la resta en joies.

“In Dei Nomine eiusque divina gratia amen.

Ego Matheus Simo, batifulla, civitatis Valencie, collocando in matrimonium Caterinam, filiam meam legittimam et naturalem, vobiscum, Vincencio del Porto filio Dominici del Port, pictor civitatis, iam dicte, dono et constituo vobis in et pro dote dicte Caterine, quatuor mille solidos regalium Valencie in hunc modum, videlicet, tres mille solidos in pecunia numerata et mille solidos in raupis sive iolibus ipsos bene valentem.”¹²⁸²

Igualment, el susdit mes de setembre, Jaume Mateu actua judicialment en un document com a testimoni.

Al següent any, el 1412, el pintor rep 5 florins del procurador de Joan de SantFeliu, *cavaller*, i de Ferran d'Aragó, *comte* de Lluna i senyor de Sogorb, per raó de dos escuts comprats per al castell de Benaguasil.

En setembre del dit any, el 1412, Domènec del Port i la seua muller Teresa, van vendre a Airovís, vídua de Francesc Ximénez, *seller*, ciutadà de València, un cens carregat sobre tres trossos de terra situats al terme d'Alcubles. D'aquesta operació el pintor i la dona signen època dels 1.000 sous.

A l'any 1413, en febrer actua, junt amb Ares Soquet, com a marmessor testamentari de Vicenta, vídua de Bernat Satorra, (Çatorra, segons l'autor) *mercader* de València. Al mateix mes s'escriptura la cessió d'11 florins dels 30 que li deu, per part del *seller* Jaume Ferris al pintor Joan Miquel contra Domènec del Port.

“Die mercurii, vicesima secunda mensis febroarii anno predicto CCCC° tertio decimo.

(...) contra Dominicum del Porto, pictorem, civem eiusdem civitatis, undecim florenis tamen auri comunibus Aragonum (...).

Testes huius rei sunt Gabriel Guarcia et Martinus Lòppiz, barbitonsores, Valentie vicini.”¹²⁸³

En setembre del dit any, el 1413, apareix esmentat en un document, pel que el seu fill, Vicente del Port, rep 792 sous per la confecció de certa quantitat de pavesos i escuts per al senyor rei, per a terres de Lleida.

Igualment, en octubre el *clavari* del Comú de València li efectua un pagament de 38 florins i mig, pels pavesos que va confeccionar, els quals l'havien pres a la força de la seua casa i s'havien perdut en la contesa de Morvedre.

¹²⁸¹ Cerveró publica “*bacinorum pauperarum*”.

¹²⁸² APPV. *Protocol d'Antoni Vilana*, núm. 24.698 (s.a. 1.804).

Cerveró, 1972, p. 48; Mocholí, 2009, p. 693.

¹²⁸³ ARV. *Protocol d'Andreu Puigmitjà*, núm. 1.882.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, p. 19; 1930, p. 81; Mocholí, 2009, p. 693; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 302 i 303, doc. 604.

El següent any, el 1414, en març féu de testimoni en la carta dotal de Caterina, filla de Martí Perull, *argenter* de València. De nou en setembre està present com a testimoni al contracte d'afermament per vint anys de Simona, filla de Pere Ferrando, amb Francesca vídua del *cirurgià* Francesc Nero.

Un any després hi ha documentació de la seu obra. En maig de 1415 signa àpoca, junt amb l'*armer* Miquel Calataiud, per la quantitat de 163 sous i 1 diner a Jaume Celma, *administrador* de la festa que es va organitzar per l'entrada reial, per les despeses fetes en la provisió de les persones en l'entremès anomenat de la "Roda" o "De les Edats".

En juny va ésser elegit, per part del Consell de la ciutat de València, com a conseller no ordinari de dita ciutat.

Al 1416, en gener diversos veïns de la Freneria, entre ells Domènec del Port, el seu fill Vicent del Port i altres pintors com Joan Pere i Antoni Peris, van fer procuradors seus als *notaris* Guillem Collar i Antoni Vilana per a renunciar al recurs posat contra els *jurats* de la ciutat i els *obrers* de Murs i Valls, per raó del deteriorament d'una claveguera.

En març del dit any, el 1416,¹²⁸⁴ queda documentat que ven una casa a la parròquia de Santa Caterina a Joan Aragó, *seller*, pel preu de 3.250 sous, la qual afronta, entre altres, amb la del seu fill Vicent del Port, també pintor. En agost es documenta el deute de 1.500 sous que el dit seller li devia per la venda de la casa, per la qual cosa el pintor signa àpoca en la mateixa data per la quantitat que li era deguda.

A l'any 1417, en gener el pintor Andreu Sarebolleda,¹²⁸⁵ revoca el llegat testamentari de 1397, desheretant als seus gendres, Domènec del Port i Antoni Ferrer i als seus néts Caterina, Vicent del Port, Jacobeto del Port i Isabeleta, fent un nou llegat de 100 sous a Vicent, Jacobeto i Beneta del Port, fills de Domènec del Port. En maig s'escriptura els interrogatoris a diversos particulars per si havien estat pagats pel *seller* Nicolau Ferrer i el pintor que ens ocupa.

El dia 15 de juliol de 1417, Domènec del Port atorga testament, que queda registrat al llibre notarial del *notari* Pere Pasqual.

En agost signa àpoca de 1.300 sous a Joan Aragó, *seller*, per raó de la casa que li va vendre per preu de 3.250 sous, més els interessos que puguen 62 sous i 6 diners. Al mes d'octubre de nous signa àpoca per 1.500, pel pagament de la casa.

En desembre de 1417, es va nomenar a Pere de Pina com a àrbitre amigable, al litigi suscitat entre Nicolau Ferré, Domènec del Port, Berenguer Borràs i el també pintor Joan Çarebolleda, pel motiu del preu de la venda d'una alqueria situada al terme de Borriana.

A l'any 1418, en maig de nou és elegit com a conseller de la ciutat de València per l'ofici dels freners.

“E feta la dita elecció dels pròmens damunst inserts, foren apellats per los dits honorables jurats per fer elecció dels consellers de officis e mesters (...).

(...).De freners:

en Johan Egual

en Domingo del Port

(...).”¹²⁸⁶

En octubre de 1420 es documenta el quitament de 133 sous i 4 diners fet per Joan d'Eixarc, *mercader*, ciutadà de València, com a cessionari de Caterina, vídua del pintor

¹²⁸⁴ Segons la publicació de Sachis Sivera, el pintor ven una casa de la plaça de la "Fresneria".

¹²⁸⁵ Sanchis i Sivera l'anomena "Zareboleda", i el diferència del pintor "Andreu Çarebolleda", que consta que era mort al 1353.

¹²⁸⁶ AMV. *Manual de Consells*, A-27, f. 23v.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 486, doc. 906.

Antoni d'Exarch, i Lluís d'Eixarc, *mercader*, fill de Joan, a favor del pintor que ens ocupa, per preu de 1.800 sous.

A l'any 1423, en febrer se sap que Domènec del Port era ja difunt. En aquest document s'esmenta que Teresa, vídua del pintor, va rebre 160 sous de préstec, per part del ciutadà de València, Bernat Guillem.

A l'any 1424, en agost es documenta la procuració atorgada per Teresa, vídua del pintor Domènec del Port, a favor del seu fill Jaume del Port, també pintor. En aquest document actuaren com a testimonis el pintors Joan Miquel i Pere d'Osca, ambdós veïns de València.

“Die veneris, XVIII^a augusti anno M^oCCCC^oXXIII^o.”

Teresia, uxor Dominici del Porto, pictoris, quondam, scienter, ratificando quicquid per Iacobum del Porto, filium meum, nomine meo factum ex tunc, nunc facio procuratorem dictum Iacobum del Porto, pictorem, presentem, ad petendum, recipiendum, et cetera. Et ad lites. Largo modo, cum posse substituendi, et cetera. Apochas, et cetera. Promittens et obligans, et cetera.

Testes, Petrus d'Osca et Iohannes Miquel, pictores Valencie.”¹²⁸⁷

En febrer de 1425, la seua vídua va fer una venda d'un tros de terra al *llaurador* Mateu Martí. Va estar present com a testimoni el també pintor Pere Cerdà.

A l'any 1427 es confirma que Domènec del Port que era mort. Ho coneixem pel document que Mateu Serra, *sastre* de València i Bartomeua, la seua muller, venen a Teresa, vídua del pintor, nou fanecades de terra franca situada a la ciutat de València, a la partida de l'Altell, pel preu de 30 lliures. A més dita vídua, confessa que Mateu Serra, *sastre*, i la seua muller Bartomeua, li han pagat 30 lliures que li devien d'un censal de 45 sous carregat sobre les nou fanecades de terra mencionades. Al document de la venda actua com a testimoni el pintor Jaume del Port, fill d'ella.

Finalment, en juny del següent any, el 1428, Teresa, vídua de Domènec del Port, pintor, constitueix un cens de violari a favor de Bartomeu Ros, *mercader* de València.

PORT I, Jaume del (1415-1433, València)¹²⁸⁸

Pintor.

Obra: pavesos, retaule?

De la saga de pintors amb el cognom del Port o del Porto hi ha un membre més, Jaume del Port, fill de Domènec del Port, documentat des de l'any 1390 fins 1428, any que ja era difunt, per la qual cosa es van fer públics el seu testament i l'inventari dels seus béns.

És a l'any 1415, en novembre, quan es té les primeres notícies del pintor, actuant, junt amb Joan Peris, també pintor, com a testimonis en el carregament d'un censal de 90 sous per 1.200, i en l'època pel preu del censal. Aquesta operació es realitza entre Jaume Martí i la seua esposa Caterina, de Soterna, i Joan Blai de Mora, *prevere* i *rector* de l'església de sant Joan de Morella.

En juny de 1418, es documenta la carta dotal de 2.500 sous signada per Isabel, filla d'Andreu Mas, *sastre* i Jaume del Port, el seu marit. Unes dies més tard el dit Jaume signa època per la quantitat del dot.

Dos anys després, el 1420, en març actua de testimoni en una època. En maig atorga carregament de 80 sous junt amb la seua muller Isabel, i el també pintor Vicent del Port, germà seu, i Andreu del Mas, *sastre*, a Joana vídua de Bernat Pelegrí, *sabater*, pel preu de

¹²⁸⁷ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 695; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 683, doc. 1.230.

¹²⁸⁸ També als originals *Jaume del Porto o Jacobus del Porto*.

1.200 sous. Per aquest assumpte, a la mateixa data, es documenta l'època per la dita quantitat, en la quals signen tots els esmentats darrerament. Al final, en maig concedeix una venda al pintor Dionís de Simotges, per la compra d'un cens.

A l'any 1422, en gener el pintor, Jaume del Port fa de testimoni en l'acte notarial de cert document, per qüestions alienes al seu treball.

De març de 1423 hi ha documentada una nota del pintor i del *cavaller* Vidal de Blanes, quedant la resta en blanc. En maig del mateix any, el pintor procedeix com a testimoni en cert procés, per part de Caterina, vídua del seu germà Vicent del Port, també pintor, com a tutora i curadora de Joanet i Agnès, fills de Jaume. Finalment al mes de novembre, va testimoniar en un document de venda d'un recens de 45 sous fet per Bernat Copons, *rector* de l'església de Torrent, a Joan Blas de Mora, *prevere* de la seu de València.

Menció apart mereix el document següent, doncs ens informa de la seua obra. Al susdit mes de novembre de l'any en curs, 1423, es registra el pagament de 1.336 sous fet pel *mestre racional* al pintor, pels treballs de fer, pintar i envelar cent pavesos, destinats al castell de Xàtiva.

Com molts pintors o artífexs necessita d'aprenents per al seu obrador, per la qual cosa, al següent any, en juny de 1424, s'escriptura l'afermament de Pere Tomàs, fill de Llätzer Tomàs, *agricola*, veí de Xèrica, amb Jaume del Port, per estar al seu servei pel temps de huit anys, a canvi de llur manutenció i al finalitzar el contracte, donar-li vestit, calçat i una quantitat de 55 sous.

“Per III solidos, Porto. Die veneris, XVI^a iunii anno predicto M^oCCCC^oXXIII^o.

Lazarus Thomas, agricola, vicinus ville de Exerica, scienter et cetera, mitto et affirmo vobiscum Iacobo del Porto, pictori Valentie, presenti, Petrum Thomas, filium meum, ad addiscendum officium pictoris hinc ad octo annos primo venturos, et cetera, sich quod teneamini ipsum providere existente sano vel ego de comestu, potu, vestitu et calciatu, prout eius consimilis interest, et quod ipse teneatur facere omnia precepta vestra licita et honesta, et cetera. Et si forte non compleverit ipsus predictum do vobis auctoritatem et potestatem et cetera. Et quod in fine temporis teneamini sibi facere quandam tunicam et tabargium, ac caligas etiam capucio de pano novo valoris novem vel decem solidos pro ulnea et unum diploydem et sotulares, et etiam in fine temporis dare sibi quinquaginta solidos, et cetera. Et sich, et cetera. Ad hec autem ego, dictus Iacobus del Porto, acceptans predicta et cetera, promitto eum docero ut melius potero et attendere et complere omnis et singulis super contenta. Obligantes, et cetera. Ambo, et cetera.

Testes, Iacobus Bonet, mercator et Iohannes Crexell, parator panorum, Valentie cives.”¹²⁸⁹

Del mateix any, el 1424, en agost es documenta la procuració atorgada per Teresa, vídua del pintor Domènec del Port, a favor del seu fill Jaume, també pintor. En aquest document actuen com a testimonis els pintors Joan Miquel i Pere d'Osca, ambdós veïns de València.

Del mes de novembre del susdit any, el 1424, el pintor atorga època a favor del *batle* del Regne de València, per la que reconeix que ha rebut 1.670 sous i 6 diners, pel preu de cent deu pavesos de talla i de posta i altres quantitats per disset trenyelles i dos-centes garbes de palla per a acostalar i lligar els pavesos.

¹²⁸⁹ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 697; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 679, doc. 1.226.

“Die martis XXI novembris anno a Nativitate Domini M^oCCCCXXIII.

Jacme del Porto ferma àpocha a l'honorable batle general de mil CCC XXXX sous, VI diners, çò és, per cent pavesos de talla de cinch palms e mig, mil sous; e per deu pavesos de posta, CCC XXX sous; e per XVII trenelles, II sous, X diners; e per CC garbes de palla d'aroc a III sous VI lo cent, VII sous, e per port de la dita palla, sis diners, per obs de ligar e acostalar los pavesos.”¹²⁹⁰

L'11 de desembre de 1424, atorga àpoca al *batle* del Regne de València, per la qual reconeix que se li ha pagat 330 sous i 8 diners, pel preu de deu pavesos grans de barrera i per quatre “trenalles” d'espart que li compra per al guarniment dels castells del regne.

Un dies després, el 24 de desembre es registra la venda de 9 fanecades de vinya a Petra, en l'horta de València, feta pels *majorals* de la confraria dels *Armors*, entre els que està el pintor que ens ocupa, ja difunt, Domènec de la Rambla i la seua dona Antònia, usufructuària seua, al *llaurador* Jaume Soler, pel preu de 400 sous.

Al mes de gener de l'any 1426, Jaume del Port apareix mencionat en una nota del protocol del *notari* Berenguer Cardona, com a padrí de la filla del *notari*, Úrsula que va ésser batejada a l'església de Sant Salvador i morí en abril.

A l'any 1427, el 7 de gener, (“...”) Jacobus del Porto (“...”) i Bartomeu Pérez, “*pavesers*”, actuaren com a testimonis en un quitament de censal.

Al mateix any, el 1427, el 23 de gener, Jaume del “Porto”, “*paveser*”, procedeix judicialment com a testimoni en una cessió de deute, a favor de Teresa, vídua del seu pare Domènec del Port. Als dits dia i mes, actua com a testimoni en una àpoca a favor de la dita Teresa.

A l'any 1427, el dia 19 d'octubre, es documenta el testament de Jaume del Port, pintor i “*paveser*”, que reproduïm.

“Com totes les coses mundanals sien trespassables e anellegables e null hom en car posat a la mort corporal scapar no puxa ne sia tan certa cosa com la mort ne tan incerta com lo dia e hora d'aquella, emper amor d'acó en nom de la Santa Trinitat Pare e Fill e Sanct Sperit, yo, en Jacme del Port, paveser, ciutadà de la ciutat de València, detengut de malaltia de la qual tem morir, stant però en mon bon seny, memòria éntegra e lo que la, manifesta temen les orribles penes infernals e cobejan pervenir als sants goigs de Paradís, fac e orden lo present meu derrer testament e la mia darrera voluntat per lo qual e la qual revoque cesse e anulle tots altres qualsevol testaments e derrerres voluntats per mi feyts fetes e ordenades en poder de qualsevol notari e o de altre qualsevol persona fins en lo present dia de huy, romanint lo present meu derrer testament en sa plenera forca, fermetat e valor.

E primerament vull e man que tots mos deutes tors e iniuries sien pagats, esmenats e satisfeyts per los meus marmessos deius scrits aquells emperò deutes, tors e iniuries als quals manifestament apparta mi ésser tengut ab cartes públiques e altres legítims documents for de ànima benignament observar.

Elegesch marmessos meus e del present meu derrer testament executados, có es, lo discret mossèn Pere Mas, prevere e en Nicholau Ferrer, seller, ciutadà de la ciutat de València, absents axí com si fossen presents, los quals ab e de consell de la dona na Teresa, muller d'en Domingo del Port, quondam, pare meu e madastra mia complexquen e exeguesquen lo present meu derrer testament e la mia darrera voluntat segons que en aquell atrobaran scrit per mi ordenat e acó sens damnatge e perill d'ells e de llurs bens als quals ab consell de la dita na Teresa per complir les dites coses done plen poder e facultat que puxen tants dels dits béns [...] vendre e

¹²⁹⁰ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466.

Mocholí, 2009, p. 697; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 687, doc. 1.240.

alienar e los preus d'aquells reebre e distribuhir quantes bastaran a complir les coses per mi en lo present meu derrer testament ordenades per los quals dits marmessos a consell de la dita na Teresa vull que sia feta la mia sepultura aniversari e cap d'any a llur coneguda la qual sepultura elegesch en lo en lo cimiteri de la ecclesia parroquial de mossèn Sent Pere de la ciutat de València en lo vas o fossa on jahen mon pare e ma mare e mos frares.

Ítem, vull e man que per los dits meus marmessos me sien fetes dir e celebrar après ma mort les XXXIII misses appellades de Sent Amador ab sa oferta de pa e caneles segons és acostumat.

Ítem, vull e man que els dits meus marmessos ab e de consell de la dita madona Teresa donen e distribuetsquen de mos bens per la mia ànima tant com a aquells serà ben vist e en aquells lochs a ells plahents hant sguart a les mies facultats e càrrechs.

Ítem, confès, que la dona na Ysabel, muller mia, ha en e sobre mos béns e les quals me porta en temps del seu e meu matrimoni cent e vint e cinch lliures de moneda reals de València entre roba e diners.

Ítem, de altra part hi ha setanta dues lliures e deu sous de les quals jo li fiu donació per crex en temps del dit matrimoni en axí que entre dot e creix prenen suma có que aquella ha en mos bens de cent noranta set lliures, deu sous, les quals vull que li sien pagades encontinent après ma mort e leix-li les dites setanta dues lliures e deu sous de creix a tots ses volentats axí ab marit com sens marit.

Ítem, confès que deig a la dita na Teresa, madrastra mia, quaranta dues lliures reals de València les quals me ha prestades e les quals vull e man que li sien pagades de continent après ma mort.

Ítem, vull e man que sien donats a n Johan Gascó, macip meu, axí per soldada de la qual yo li sia tengut per tot lo temps que ha stat ab mi com per gran e legat que li fac, vint e quatre florins d'Aragó, valents cascú onze sous.

Ítem, confès que deig a n Andreu Mas, satre, sogre meu vint lliures reals de València les quals aquell me ha prestades e vull que li sien pagades.

Ítem, confès que deig a n Miquel Ferric, seller, certa quantitat, la qual vull que li sia pagada a sa consciència segons que aquell jurara que yo li deja.

Ítem, confès que so tengut a n Bonet de Borriana en tant com aquell jurara que yo li sia tengut e vull que li sia pagat.

Ítem, leix en tudriu e curadriu de mos fills e de mos béns la dita dona na Teresa, madrastra mia la qual ensemps ab la dita dona na Caterina, cosina germana mia e filla del dit en Nicholau Ferrer, vull que tinga e regesca los dits fills e bens meus e la administració e regiment d'aquells.

Ítem, vull e man que après ma mort tots los bens meus, axí mobles com sehents sien venuts e alienats per les dites na Teresa e na Caterina e que los preus d'aquells pagats tots mos crèdits sien esmercats en sensals ab carta de gràcia en lochs segurs per als dits fills e hereus meus deius nomenados.

E com per en Domingo del Port, pare meu, quondam fossen e sien stades lexades en son últim testament quinze lliures reals de València a Caterina, filla d'en Johan Marco e la dita Caterina sia morta e haja fet testament per lo qual volgué e ordena que de les dites XV lliures li fos feta la sua sepultura, aniversari e cap d'any e que lo restant lexava a sa germana quant aquella prengué marit per çó vull que deduhit de les dites XV lliures tot có que de la mia mà se trobarà scrit en un quern que yo tinch lo qual és stat despus en la dita sepultura aniversari e cap d'any tot l'als a compliments de les dites XV lliures, sia donat a la germana de la dita Caterina quant aquella prenga marit.

Ítem, confès que deig a n Jacme Ferric, XXIII sous per una dotzena de d'arques.

Ítem, d'altre part li deig LII sous per dites dotzenes de paveses cinch e mig.

Ítem més, d'altre part, XXXVI sous per una dotzena d'arçons.

Ítem més, per hun pavés de cavaller, tres sous.

Ítem, leix al bací de la luminaria de la esgléya parroquial de Sent Pere, de la dita ciutat, vint reals d'argent.

Ítem, leix a cascun bací de les XII baces de pobres vergonyants de les dotze parròquies de València, deu sous.

Ítem, vull e man que após ma mort sien donats nou sous per los dits meus marmessos per amor de Déu en çó que a aquells serà ben vist per ànima de mossèn Jacme Tahut, prevere, quondam.

Ítem, confès que tinch dotze paveses velles de frare Vich, abbat de Valldigna los quals vull que li sien restituhits e pagats.

Ítem, confès que tinch set paveses velles d'en Jacme de Moncó los quals vull que sien restituhits.

Ítem, confès que tinch sis paveses velles del fill de na Rosa, los quals vull que li sien restituhits o pagats.

Ítem, tinch quatre taravachos e dos paveses grans de sis palms e mig d'en Martí Pastor, spaser los quals vull que li sien restituhits o pagats.

Ítem, leix a la obra de la Verge Maria de Consolació d'Aldaya, sis florins, valents cascú onze sous.

Ítem, vull que sien pagats a.n Raffael [Conaguella], VIII sous que li deig e que li sia restituhit hun cofre vell que tinch seu.

Tots los altres béns e drets meus e a mi pertanyents e pertanyer devents lluny o prop per qualsevol títol, causa, manera e rahó, çò, lex e jaquesch per dret de institució a Domingo e a Pere del Port e a Damiata, fills meus e de la dita muller mia comuns e aquells dits Domingo, Pere e Damiata, hereus meus propis e universals, faç de tots mos béns per eguals parts entre aquells, sots tal emperò vinclé, manera e condició que si lo hun d'aquells morrà, quant que quant seus fills legítims e de legitim matrimoni e còpula carnal procreats, que la part d'aquell, axí morint, torne als sobrevivents per eguals parts entre aquells, e axis seguesca de huns en altres, e si tots los dits fills meus morran sens fills legítims e de legitim matrimoni e còpula carnal procreats, segons dit és, en tal cas, vull que tots los fruyts que dels dits bens meus, smerçats segons dit és ex ultra sien distribuïts per los dits meus marmessos a consell de la dita na Teresa en òrfenes maridar cavus a traure e pobres vergonyants, e acó a coneguda dels dits meus marmessos e de la dita na Teresa, vull emperò que après mort dels dits meus marmessos sien elegits dos dels meus pus primes parents a fer la distribució dels fruyts dels dits bens meus, en axí que mentre hi haga parents meus aquells hagen la dita administració, venint lo cas que tots los dits fills meus morissen segons dit és.

Aquest és lo meu darrer testament e la mia darrera volentat lo qual e la qual vull que valla per dret de testament e per dret de darrera volentat e si no val per dret de testament vull que valla per dret de codicils o per leys, furs e privilegis que mils puxa obtenir forca, formatat o valor, les quals coses foren fetes en la ciutat de València a deenou del mes d'octubre de l'any MCCCCXXVII. Senyal de mi en Jacme del Port, testador damunt dit qui lo present meu darrer testament he feyt los atorch e ferm e prech per los dits meus marmessos ésser duyr a deguda e real execució.

Presentis foren a la confecció del dit testament a appellats e per lo dit testador pregats, lo dicret mossèn Johan de Moros, prevere, en Johan Monroig, sartre e en Jacme Salzer, seller, ciutadans de la ciutat de València, los quals conexien lo dit testador e lo dit testador a aquells e lo qual semblantment era conegut per lo notari.¹²⁹¹

El dia 31 d'octubre de l'any 1427, consta que Jaume del Port era difunt. Els pintors Joan Gascó i Joan Pérez ciutadans de València, apareixen com a testimonis a l'inventari dels

¹²⁹¹ ARV. *Notal de Berenguer Cardona*, núm. 2.534.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 54; 1930, p. 90; Mocholí, 2009, p. 700.

béns del dit difunt. Aquest es documenta els dits dia, mes i any. Tres dies després de la seua mort es publica el seu testament, i com a testimonis del mateix foren els pintors Bartomeu Pérez i Joan Pérez, ciutadans de València.¹²⁹²

El 9 de desembre de l'any 1427, apareix publicat al primer full del protocol:

“Dimarts a VIII de dehembre fou [...] na Teresa tudriu e curadriu dels fills hereus d'en Jacme del Port, quondam, de quitar lo censal de na Reala e com no tinguessen les cartes e títols fou convengut que d'allí avan no corregués pensió alcuna del censal com no sigués per los (pu)bils de quitar aquell.”¹²⁹³

Al 1432 encara s'esmenta a Jaume del Port, doncs els seus marmessors, entre els quals està el pintor Joan Çarebolleda, actuen com a tal en cert document respecte als seus fills, Jaume, Joan i Àgnes.

PORT II, Jaume del (1433-1440, València)

Pintor.

Obra: pavesos.

Hi ha una notícia publicada per Alcahalí,¹²⁹⁴ en la qual fa menció que a l'any 1433 un tal Jaume del Port, pintor, actua com a testimoni en cert document. Creiem que es tractava de les últimes notícies de l'homònim, també pintor de pavesos, que ens ocupat més enrere, però deu al·ludir a un fill del seu germà Vicent, continuador de l'ofici familiar, avi, pare i oncle, doncs al 1440 de nou es té notícia del pintor que ara ens ocupa, que estava casat amb Angelina.

PORT, Vicent del (1411-1425, València)

Pintor.

Obra: pavesos.

De Vicent del Port, nét i fill dels pintors Andreu Çarebolleda i Domènec del Port, es té, com a primera notícia, el contracte matrimonial de l'any 1411 entre ell i Caterina, filla de Mateu Simó, *batifulla*, aportant dita Caterina, una dot de 4.000 mil sous, dels quals va rebre 3.000 en metàl·lic i la resta en joies.

A l'any 1413, en agost signa àpoca de 70 florins a Joan Mercader, *batle* general del Regne de València, per vint pavesos de barrera comprats per manament del rei. Igualment cobra 22 sous per lligar, amb corda i palla, uns pavesos antics. En setembre queda documentat que el *mestre racional* li efectua un pagament de 792 sous per vint-i-dos pavesos de posta confeccionats per al senyor rei.

“ [Al marge]

Letra del senyor rey de manament al dit batle que li trametés los dits CC paveses, los quals manlevàs de certes persones donant seguretat de tornar aquells o pagar lo preu e per çò com no pogué trobar a prestech convench-li comprar los dits XXII paveses. E àpoques II muntants a quantitat de DCCC sous VIII diners, çò és, de aquests DCCLXXXII sous e de VIII sous VIII diners posats en data avant al dit en Domingo del Porto en CXXXVIII cartes.

¹²⁹² ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 469. Sanchis i Sivera, 1929, pp. 28 i 29; Mocholí, 2009, p. 700.

¹²⁹³ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 469. Mocholí, 2009, p. 700.

¹²⁹⁴ Aquest autor en la cita no anomena l'arxiu d'onf fou exhumada la notícia, només dóna referència: “*Notal Pere Pasqual*.”

Ítem, pos en data, los quals per mi liura lo dit en Siurana a n Vicent del Porto, pintor de paveses de la ciutat de València per XXII paveses de posta que de aquell comprí per manament del senyor rey ab letra sua a mi feyt, dada en Cervera d'Urgell a XXX^a de juliol de l'any MCCCCXIII, ab la qual me manava que de continent li trametés a Balaguer doents paveses de posta com los hagués molt necessaris e que aquells manlevàs de algunes persones de aquesta ciutat e que ls asseguras de tornar-los o de pagar-los los preus de aquells. E com no n posques trobar tants haguí a comprar los dits vint-dos paveses, çò és, los vint nous a rahó de tres florins e mig lo pavés e los dos vells a rahó de un flori lo pavés. E cobrí n dues èpoques DCC LXXXXII sous.¹²⁹⁵

Al 1416, en gener diversos veïns de la Freneria, entre ells Domènec del Port, el seu fill Vicent del Port i altres pintors com Joan Pere i Antoni Peris, van fer procuradors seus als *notaris* Guillem Collar i Antoni Vilana per a renunciar al recurs posat contra els jurats de la ciutat i els *obrers* de Murs i Valls per raó del deteriorament d'una claveguera.

Al mes de febrer s'escriptura el deute de 26 florins i 5 sous per part del *cavaller* Lluís de Vilanova al pintor, pels treballs de vint-i-cinc pavesos. A la mateixa data dit cavaller es compromet a pagar-li la quantitat en el termini convingut.

En març queda documentat que la que la casa que ven el seu pare, Domènec del Port, afronta, entre altres, amb la del seu fill Vicent del Port.

Igualment que el seu germà, necessita d'ajudants al seu obrador. El 21 d'agost signa contracte d'aprenentatge amb el fill de Joan Martí, veí d'Alcubles, pel temps de set anys, pel que s'obliga a ensenyar-li el seu ofici i proveir-li de menjar i vestimenta.

De gener de 1417 és l'època atorgada pel pintor, per la qual reconeix que ha rebut 141 sous per la confecció de deu pavesos destinats al castell de Xiva.

“Iesus

Noverint universi quod ego, Vincentius del Port pictor civis Valentie (...) pretextu seu ratione decem pavesorum quos a me emistis et habuistis pro fornimento castris ville predictae de Chiva, videlicet, quatuor magnorum et sex parvorum (...).

Testes inde sunt Bernardus Domingues, sellerius, et Dominicus Textor, cives Valentie.

(...).¹²⁹⁶

En novembre del dit any, el 1417, signa una nova època per fer i pintar pavesos per a la Batlia del Regne de València.

A l'any següent, el 1418, en maig atorga època, per la qual el *batle* del Regne de València li ha donat la quantitat de 132 sous, aquests per la confecció de dotze pavesos:

“Iamdictis die et anno.

Sia a tots manifesta cosa que yo, Vicent del Porto, pintor de la ciutat de València (...), cent trenta dos sous moneda reals de València per rahó e preu de dotze pavesos reials de tala de galera que de mi havets comprats a obs de la vostra cort (...).

Presentis testimonis foren les dites coses los discrets en Martí Tolsà e en Pere Montllober, *notaris*, comorants en València.¹²⁹⁷

¹²⁹⁵ ARV. *Mestre Racional*, núm. 34, f. 105.

Mocholí, 2009, p. 694; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 316 i 317, doc. 629.

¹²⁹⁶ ARV. *Mestre Racional. Èpoques*, caixa 29, núm. 22.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, p. 19; 1930, p. 81; Mocholí, 2009, p. 704; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 427 i 428, doc. 821.

¹²⁹⁷ ARV. *Batlia. Èpoques*, núm. 42, ff. 477v-478.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 307; 1914, p. 48; 1929, pp. 19 i 20; 1930, pp. 81 i 82; Mocholí, 2009, p. 704; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 486 i 487, doc. 907.

En novembre del darrer any, el 1418, actua com a testimoni al document d'afermament d'Angelina, òrfena, amb Joan Villalba, *armer*.

El 1419, en octubre el *batle* del Regne de València paga 456 florins i 8 sous al pintor per la confecció de cent pavesos i altres objectes, com tarrassos pel forniment de les galeres, en les quals va el rei a Sicília i Sardenya.

En maig de 1420 és documenta un carregament de 80 sous fet per Vicent del Port, el seu germà, la dona d'aquest, i Andreu del Mas, *sastre*, a Joan vídua de Bernat Pelegrí, *sabater*, per preu de 1.200 sous, per aquest assumpte a la mateixa data es documenta l'època per la dita quantitat, en la quals signen tots els darrerament esmentats. Del mateix mes és el carregament de 150 de violari fet pel pintor que ens ocupa i la seua dona Caterina a Bartomeu Ros, *mercader*, per preu de 1.050 sous. En setembre actua, junt amb el també pintor, Joan Peris, com a testimoni d'un deute. Uns dies després, el 18, Joan d'Aragó dona testimoni, davant del justícia civil de València, en la persona de Vicent del Port per la qüestió de la propietat de cert esclau. El dia 5 d'octubre va fer de testimoni en una procuració. En els dits mes i any reconeix, junt amb el *llancer* Joan Vicent, haver rebut 132 sous per la confecció de dotze pavesos amb les armes reials i set llances per al Palau Reial de València. El dia 9 d'octubre està registrat documentalment com a testimoni en un debitori.

“(…).

Testes inde sunt Vincencius del Port, pintor et Iohannes de Mago, frenerius Valencie.”¹²⁹⁸

En novembre apareix, junt amb el pintor Bartomeu Pérez, com a testimonis aportats per Joan d'Aragó sobre la possessió d'un esclau.

Al mes de maig de 1421, actua com a testimoni en l'època de deute de 50 sous, aquesta signada per Jaume Gaçol a Jaume Ferrando.

Des de l'any 1423, se sap que el pintor Vicent del Port era ja difunt. Ho confirma el document del mes de maig, que al·ludeix a l'autorització concedida pel justícia civil a Caterina, vídua del pintor, tutora i curadora dels fills d'ambdós, Joanet i Agnès, a carregar un recens sobre una casa sota la senyoria dels frares de Portaceli, amb el testimoni del seu germà, Jaume del Port, també pintor.

“Anno a Nativitate Domini mellesimo CCCC°XXIIIº, die veneris XXVIIIº madi davant (...).

(...) Johan Campos notari procurador de la dona na Caterina muller quondam d'en Vicent del Port pintor, tudriu e curadriu de Johanet e Agnes fills dels dits cònjuges i hereus del dit Vicent (...).”¹²⁹⁹

Finalment, a l'any 1425 de nou es confirma la seua mort pel document de venda d'una casa que fa la seua vídua Caterina, com a tutora dels seus fills Joanet i Agneta, a Bernat Guillem, per 6.600 sous. En juny hi ha l'època que atorga la seua vídua, Caterina, la qual com a hereva del seua i tutora dels seus fills Joanet i Agneta, cobra part de l'import de la venda de la susdita casa tal com consta al testament, atorgat davant el *notari* Antoni Pasqual.

¹²⁹⁸ ARV. *Protocol de Bertran de Boes*, núm. 312.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents*....

¹²⁹⁹ ARV. *Justícia Civil*, num. 878, mà 6, ff. 47v-48v.

Cerveró, 1972, p. 48; Mocholí, 2009, p. 705; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 652-655, doc. 1.177.

PORTA, Felip (1426¹³⁰⁰-1458, València)

Pintor imaginare.

Obra: retaules, capella major, senyals en fulls de paper, imatges de la Seu de València, serafins, encarnadura de l'Infant Jesús, banc del retaule Seu València.

Del 14 de desembre de 1430 és el document que al·ludeix a una època, aquesta signada pel pintor, per la qual va rebre de la Batlia del Regne de València, certa quantitat per pintar:

“(…) CL senyals pintats en LXXV fulls de paper (…)”, per a dita institució.¹³⁰¹

Entre els anys 1431-1439,¹³⁰² es registra la relació de pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major de la seu de València. Aquesta referència documental s'escriptura als llibres d'obra de la catedral. El pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. Hi haurien de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren nombrosos pintors, entre ells Felip Porta.¹³⁰³

El document de l'any 1432, referent al pintor Felip Porta, és el conveni que es pacta entre ell i Castellana de Vilanova, vídua de Joan de Vilanova, *cavaller*, per la factura d'un retaule baix l'advocació de la Trinitat, pel preu de 66 lliures.

“Philippus Porta, pictor Valencia, ex certa sciencia cum presenti publico instrumento promitto et fide bona convenio vobis nobili Castellane de Vilanova, uxori nobilis Iohannis de Vilanova quondam militis, presenti es vestris quod depingam sive pictabo vobis quoddam retabulum iam operatum fuste cum historia Trinitatis, simili modo operatum sicut et prout est quoddam retabulum operatum in ecclesia Sancti Agustini, dicte civitates, in capella *d'en Agosti*, specier. Excepto quod in tabula quem vocatur *la punta d'en mig* habeam dipingere la *Coronació e salutació* Virginis Marie. Et etiam habeam depingere quandam tabulam de Orando Patrem. Et vos teneamini dare michi, sexaginta sex libras regalium Valencie in tribus solucionibus, videlicet, una de presenti, secunda de picta medietas retabuli et tertia in fine dicte operationis. Et dicta operationem dicti retabuli habeam facere hunc et per totum unum annum ab hac die computandum, sub pena XX florenorum. Et fiat executoria convenientis iudicem et cetera. Et ego dicta Castellana de Vilanova acceptans predictam omnia prout dictum est et promitto dare vobis dictam pecunie quantitate in dictis terminis sub pena quinquaginta solidorum.”¹³⁰⁴

El dies 15,19 i 21 de juliol de 1432, es registra, al llibre d'obres de la catedral de València, el pagament per certs treballs als pintors Miquel d'Alcanyís, Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Joan Esteve, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Ramonet de l'Ala i Cosme Estopinyà.

Tres anys després, el 1435, concedeix època, per la qual rep de la Batlia del Regne de València certa quantitat, per la confecció de dues-centes senyals pintades en fulls de paper.

¹³⁰⁰ Segons M. Miquel Juan en aquest any estava a l'obrador de Jaume Mateu.

¹³⁰¹ ARV. *Comptes de la Batlia*, any 1430, f. 336v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 322; 1929, p. 43; 1930, p. 105; Mocholí, 2009, p. 706.

¹³⁰² La transcripció del document és inèdita, encara que Sanchis i Sivera fa referència a aquestes notícies en la seua publicació *La Catedral...* Op. Cit, p. 139.

¹³⁰³ La notícia de Felip Porta, apareix en el foli 39 de la citada font.

¹³⁰⁴ APPV. *Protocol de Bartomeu Ferri*, núm. 2.162.

Cerveró 1966, p. 29; Mocholí, 2009, p. 707.

A l'any 1437 Felip Porta de nou va atorgar època, per haver rebut de l'*administrador* del capítol de la seu de València certa quantitat: "(...) per lo pintar e daurar quatre seraphins vermells que eren quatre testes, VIII parelles de ales, e de encarnar de nou lo Infantó Jhesús. (...)".¹³⁰⁵

Per últim, el 1438, Felip Porta va concedir època a Joan Sanou, *sotsobrer* de les obres de la seu valentina, per 70 florins, quantitat per la qual al susdit pintor es va comprometre a pintar el banc del retaule de la seu de València: "(...) promisit et se obligavit pintare stancium dicti retabul inclusis cum quibusvis apochis, et cetera."¹³⁰⁶

Fins nou anys després no hi ha notícia del pintor. En juliol del 1447 Felip Porta restitueix 30 lliures de lluïisme a Martí Massanet, *arquejador*, estan aquell carregat sobre una casa del dit Martí, que li aporta 45 sous de cens cada any.

De nou, fins onze anys després no es té notícia documentada del pintor. En novembre del 1458 la referència a Felip Porta és pel conveni amb Úrsula, muller de l'honorable Lluís de Vallseguer, hereu del seu germà Bernardí Vallseguer, pel que es va facturar un retaule per a l'església de Sant Martí, en un gran altar on estava la sepultura dels Vallseguer, aquell entre la capella de Sant Antoni i la dels Sants Pere i Pau apòstols, pel preu de 30 lliures, de les quals ara rep 20 "pro depingendo *lo devant altar*". Per la seua obra es un pintor a tenir en compte en futures investigacions, doncs es un dels oblidats en la història de l'Art.

PORTA, Joan (1426, València)¹³⁰⁷

Pintor.

Com única notícia de Joan Porta està el debitori de l'any 1426, que atorga junt amb la seua muller Caterina, confessant que la ciutadana Caterina, muller de Nicolau Boynach, *esparter*, els deu 35 lliures de 55, per les quals comprà cert hospici situat a la parròquia de Sant Pere de València.

"Iohannes Porta, pictor, civis Valencie et Caterina, eius uxor, confitemur nos debere vobis dompne Caterine uxori Nicholai Boynach, sparterii, civis Valencie, triginta quinque libras monete regalium Valencie, restantes per nos ad solvendum ex illis quinquaginta quinque libris, precio quarum mihi dicto Iohanni de la Porta, vos simul cum domina Isabele, sorore vestra, uxorque Francisci Mosquera et Nicholai Boynach, nomine, manumissorie Petri Pheliu, vendiditis quoddam hospicium situm in parroquia Sancti Petri, eiusdem civitatis (...)".¹³⁰⁸

PORTA,¹³⁰⁹ Joan de la (1398-1420, València)

Pintor:

Obra: treballs diversos per a l'entrada del rei Martí a València.

De Joan de la Porta, es té notícies des de l'any 1398, per una època en la qual va fer de testimoni.

¹³⁰⁵ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1437, f. 19.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 322; 1914, p. 63; 1929, p. 43; 1930, p. 105; Mocholí, 2009, p. 707.

¹³⁰⁶ APPV. *Protocol de Pere Ferrandis*, núm. 26.794.

Cerveró, 1964, p. 84; Mocholí, 2009, p. 707.

¹³⁰⁷ No sabem si aquest pintor és família de Felip Porta, ni tampoc si és el mateix que Joan de la Porta, encara que pels anys que estan documentats aquest últim i Joan Porta existeix la possibilitat que ho siguin.

¹³⁰⁸ APPV. *Protocol de Tomàs Argent*, núm. 25.467.

Cerveró, 1964, p. 85; Mocholí, 2009, p. 708.

¹³⁰⁹ En algun document se li anomena com *Iohannes del Porto*, en la majoria apareix com *Iohannes de la Porta* o *Johan de la Porta*, per la qual cosa en aquesta publicació: Joan de la Porta. A la tesi està com Joan del Port.

L'any següent, el 1399, junt al també pintor Joan Sarrebolleda actuen com a testimonis en una època de violari.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Joan de la Porta, que rebé diverses pagues pel seu treball.

“50v.

(...).

Ítem, en Johan de la Porta, pintor.....IIII sous.....VI diners.

(...).”¹³¹⁰

Després d'un buit d'uns tres anys, està el següent document de l'any 1404, pel que Joan del Port caplleua, davant del justícia dels CCC sous, els béns d'Antoni Gomis, *llaurador*, pel deute amb Jaume Pere, *tintorer*.

A l'any 1405, el pintor procedeix judicialment com a testimoni en un capbreu.

Quatre anys després, el 1409, està la referència que Joan de la Porta actua com a testimoni en la venda d'un censal.

“(...).Testes huius rei sunt Iohannes del Porto, pictor, et Petrus Sobirats, assaunator Valentie.”¹³¹¹

A més de la redempció del dit censal, feta el dia 4 d'octubre del mateix any.

“Post hec vero die veneris quarta octobris anno predicto a Nativitate Domini M° CCCC° nono, de voluntate atque consensu predicti Iacobi Andreu, batifulla, preinsertum instrumentum fuit cancellatum per me dictum Bernardum de Montealbano, notarium predictum ex eo quia ab eodem Iacobo Andreu ipse Michael Arbucies, notarius predictus preteriti die redemit dictos LXXV sous censuales pro precio mille solidorum cum instrumento publico per me dictum notarium recepto. Presentibus testibus Iohannes de la Porta, pictore et Petro Sobirats, assaunatore Valencie civibus.”¹³¹²

El 1412, va actuar com a testimoni en la publicació del testament de Jaume Andreu, *batifulla* de la ciutat de València, fet el 3 de setembre de 1410.

“(...).Presents per testimonis foren a les dites coses en Jacme Vilar, ferrer, e en Johan de la Porta, pintor, ciutadans de València.”¹³¹³

Finalment, en agost de 1420 actua com a testimoni del carregament del recens de 50 sous fets per Pasqual Hospital i la seua dona Isabel i d'altres a Andrés Lledó, *escuder* de València.

PORTELL, Bernat (1356, València)

Pintor.

El pintor que ens ocupa, Bernat Portell, apareix documentat als llibres Clavaria de Censals, per cert assumpte: “(...) Bernat Portell, pintor, ciutadà de València, (...)”¹³¹⁴

¹³¹⁰ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 104, 105, 107-115, 121, 123, 128 i 224; Mocholí, 2009, p. 701.

¹³¹¹ APPV. *Notal de Bernat de Montalbà*, núm. 843.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, p. 230. doc. 435.

¹³¹² APPV. *Notal de Bernat de Montalbà*, núm. 843.

Mocholí, 2009, p. 702; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 281. doc. 563.

¹³¹³ APPV. *Notal de Bernat de Montalbà*, núm. 844.

Mocholí, 2009, p. 702.

¹³¹⁴ AMV. *Clavaria Censals*, “J”, llibre 2, f. 9.

Mocholí, 2009, p. 709.

PORTO, Llorenç del (1420, València)

Pintor.

Es té notícies del pintor Llorenç del Porto pel document de l'any 1420, que fa referència a la venda atorgada per ell i la seua muller, Caterina, de certs violaris al *mercader* Bartomeu Ros, establert a València.¹³¹⁵ Pel cognom i l'any que està documentat pot estar relacionat familiarment amb els Port o Porto, inclús amb de la Porta.

PORTOLÉS, Bernat (1431-1439, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València.

Durant els anys de 1431 fins 1439,¹³¹⁶ als llibres d'obra de la catedral de València, es registraren la relació dels pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura del cap de la capella major.

És a l'any 1432, que el pintor Miquel d'Alcanyís, va rebre l'encomanda del Capítol de la seu de València de pintar la capella major.

Haurien de representar-se en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, van col·laborar els següents pintors: Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaisò), Garcia Sarrià, Joan Esteve, Arnau Gassies, Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet, Antoni Carbonell, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Martí Girbés, Ramon de l'Ala, Bartomeu Çacoma (Sacoma), Domènec Tomàs, Pere Miró, Esteve Gil, *prevere*, Miquel Solivera, *prevere*, Vicent Desat, Sanç Villalba, Bernat Portolés, Esteve Pla, Ausiàs i Joan Julià, *mosso* del mestre Alcanyís.¹³¹⁷

PUIG, Jaume (1336, València)

Pintor.

En octubre de l'any 1336, el pintor Jaume Puig i la seua germana Simona, vídua del també pintor Martí Peris, van fer confessió de dipòsit, en presència d'un *notari*, de 50 sous barcelonesos d'argent del pintor Gonçal Mora.

“[Xª kalendas novembris die mercurio].

Iacobus de Podio, pictor, et soror eius Simona, uxorque quondam Martini Péreç, pictoris, defuncti, vicini Valentie et cetera, in solidum et cetera, per nos et nostros confitemur et cetera, nos tenere in commanda et puro deposito vobis Gondçalvo de Mora, pictore et vicino eiusdem presenti et cetera, quinquaginta barchinonensis argenti quos omnes numeratos in presencia notarii et testium infrascriptorum missimus in quodam sacco panni lini quod sacculum cum dictis denariis intus ipsum clausis et ligatis sigilloque notarii infrascripti, cere vermelle sigillatis, nos a vobis habuimus et recepimus manualiter in presentia notarii et testium subscriptorum. Renunciamos et cetera, reddere vostre voluntate et cetera.

¹³¹⁵ ARV. *Protocol d'Andreu Puigmicha*, núm. 1.889.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 301; 1914, p. 42; 1929, p. 27; 1930, p. 89; Mocholí, 2009, p. 710.

¹³¹⁶ Sanchis i Sivera dóna la notícia en 1909, però el document ha sigut transcrit per nosaltres.

¹³¹⁷ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, lligall 1.479, ff. 37 i següents.

Sanchis i Sivera, 1909, en *La Catedral...* Op. Cit; Sanchis i Sivera, 1909, p. 538; 1912 (3), pp. 315, 316, 322, 323 i 446; 1912 (4), pp. 446, 448 i 449; 1929, pp. 32, 43, 44, 55, 56, 57, 58, 59; 1930, pp. 94, 105, 106, 117, 118, 119, 120 i 121; Aliaga, 1996, pp. 202-204; Mocholí, 2009, p. 711.

Et hec atenderé et complere promittimus et etiam restituere et cetera omnes missiones et cetera. Et credatur et cetera. Obligamus in solidum et cetera, nos et omnia bona nostra et cetera. Renuciamus super hiis beneficio dividende accionis et cetera, et legi et cetera. Et ad maiorem firmitatem ego, dicta Simona, iuro et cetera predicta omnia et singula rataet firma habere et cetera, pro quod sacramentum renuncio quantum ad hec doti et cetera.

Testes, Arnaldus Ianerii, sartor, et Laurencis de Solerio, pelliparius. ¹³¹⁸

PUSOT, Pasqual (1398, València)

Pintor.

Per única notícia d'aquest pintor està la procuració atorgada per la seua vídua, Caterina, en la persona de Jaume de Falç, *notari* de València.

“Die martis XVII^a decembris anno nonagesimo octavo, Caterina, uxor quondam Paschasis Pusot, pictoris Valencie, scienter constituo procuratorem meum vos discretum, Iacobum de Falç, notarii Valencie, presentem, ad ducendum [tocien] et singulas causas et cetera, coram iudicibus et cetera. Dans et concedens et cetera, sentencias audiendi, apellandi; apellationes prosequendi; fidancias quascumque dandi; procuratorem substituendi et cetera. Promittens me habere ratum sub bonorum meorum obligatione. Quod est actum Valencie et cetera.

Testes, Bernardus Rosinyol et Guillerms Gioner, textor, Valencie comorantes. ¹³¹⁹

QUEROL, Andreu (1326-1328, València)

Pintor.

A l'any 1326 Andreu Querol actua com a testimoni en la procuració, atorgada per Guerau Oller, a favor de Pere Mateu. ¹³²⁰

Al següent any, el 1327, atorga àpoca, en la qual reconeix haver rebut de la seua muller Monsona, filla de Domènec Falcs, ¹³²¹ 800 sous del seu dot.

“Andreas Querol, pictor et vicinus Valencie, scienter confiteor vobis Monsone, uxor mee, filieque quondam Diminici de Falex, presenti, et vestris quod solvistis michi voluntati mee omnes illos octingentos solidos monete regalium Valencie, quos vos michi promisistis dare in dote et pro dote vestra, ut in instrumento vestro dotali presenti die et anno facto per notarium infrascriptum. ¹³²²

En novembre de 1328, Andreu Querol i el també pintor Raimon Pagès actuaren com a testimonis en la procuració atorgada per Miquela, filla de Bernat Alegre, anteriorment veí de València, al ciutadà Bernat Aguiló, *notari*:

“1328, XIII kalendas decembris(...).

Testes huius rei sunt Andreas Queroli et Raymundus Pagesii, pictores Valencie. ¹³²³

¹³¹⁸ ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 2.801.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 215; 1914, p. 5; 1928, p. 12; 1930, p. 12; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 80, doc. 155; Mocholí, 2009, p. 712.

¹³¹⁹ APPV. *Protocol de Vicent Guardia*, núm. 25.361.

Cerveró, 1964, p. 86; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 474, doc. 895; Mocholí, 2009, p. 713.

¹³²⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 18, mà 4. Pergamí insert en el lligam.

Cerveró, 1960, p. 247; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 59, doc. 96; Mocholí, 2009, p. 714.

¹³²¹ Cerveró publica *Falex*.

¹³²² ARV. *Notal*, núm. 2.873 (aquesta referència està equivocada, puix pertany al protocol de Bernat Falch de 1421, per la qual cosa no s'ha pogut trobar el document per revisar-lo).

Cerveró, 1964, p. 86; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 60, doc. 95; Mocholí, 2009, p. 714.

¹³²³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 33.

Cerveró, 1960, p. 247; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 62, doc. 104; Mocholí, 2009, p. 714.

QUEROL I, Ferrer (1349-1372, València)

Pintor del rei.

Pere IV el Cerimoniós, va ésser sobirà, entre 1336-1387, de la Corona d'Aragó. Aquest monarca, de caràcter i geni violent i fart colèric, fou gran polític, curiós, d'idees cavalleresques, mol donat a les lletres i les arts en general, per la qual cosa es rodejà de gent culta i d'artífexs com pintors o il·luminadors entre altres. Així ho confirma el document de 1349, pel que el rei Pere atorga nomenament de pintor reial a Ferrer Querol.

“1349, X kalendas de desembris.

Nos, Petrus et cetera, de vestri fidelis nostri Ferrari Queroli, pictoris, vicini Valencie, industria ac fidelitate confidentes, tenore presentis vobis concedimus quod vos dum de nostre processerit beneplacito voluntatis sitis pictor maior operis nostri Regalis civitatis eiusdem, et quibusvis prerogativis, logeriis et aliis graciis gaudeatis quibus gaudent et debent gaudere pictores alii quorumvis operum per nos fieri factorum seu de cetero fiendorum, tam in dicto regali quam etiam aliunde. Mandantes per presentem magistro maiori dicti operis ceterisque officialibus et subditis nostris presentibus et futuris quod vos, dictum Ferrarium, pro pictore maiore operis dicti nostri regalis habeant et teneant dum nobis placuerit ut prefertur. In cuius rei testimonium presentem vobis fieri iussimus nostro sigillo munitam. Datum Valencie, X kalendas decembris anno Domini M^oCCC^oXL^o nono. [Bartholomeus de Lauro, mandato regio faci].”¹³²⁴

Després d'aquesta notícia hi ha un buit documental fins a l'any 1372. Molts anys sense tenir cap referència de Ferrer Querol, pintor al que creiem que després del seu nomenament se li feria més d'un encàrrec. En la nostra recerca, fins ara, no se n'ha cap document, però creiem que aquest al ser designat com a pintor reial va haver d'anar-se'n alguna altra part de la Corona d'Argó. Hui per hui és una incògnita i l'únic que es coneix és que al dit any, el 1372, al mes de juny, es redacta la venda a Nicolas Despuig, peller i ciutadà de València, de la meitat de deu fanecades de terra campa, que el pintor i el seu fill Ferrer Querol tenien “pro indivis” alterme de Patraixet, a l'horta de València, per preu de 14 lliures i 5 sous.

“Die sabati, intitulata VII^a iunii. Ferrarius Querol,¹³²⁵ senior pictorque et vicinus Valencie, scienter per me et meos, presentes pariterque futuros, cum testimoni presentis publici instrumenti suo rebore proprio valituri et in nullo violandi seu revocandi, vendo, concedo, trado seu quasi trados vobis, Nicholao Deçuig, pellerio et civi eiusdem, presenti et recipienti, et vestris perpetuo meditemur pro indiviso michi competentem in et de illis decem fanecatas terre campe quod ego et Ferrarius Querol, filius meus, comuniter, mediocriter et pro indiviso habemus, tenemus et possidemus in termino de Patraixet, orte dicte civitates (...).

Testes huius rei sunt Petrus Real, notarius, et Iohannes Pérex, cives Valencie.”¹³²⁶

De la mateixa data es l'època de 285 sous, aquesta signada per Ferrer Querol, preu de la venda de les terres esmentades i que comprà el *peller* Nicolau Despuig.

“Ferrarius Querol, senior, pigtor et vicinus Valencie, scienter confiteor et in veritate recognosco vobis, Nicholao Deçuig, pellerio et civi eiusdem, presenti et recipienti, et vestris quod tradidistis et solvistis michi mee voluntati [numerando] omnis illas quatuordecim libras et quinque solidos regalium Valencie, quibus vobis et vestris vendidi et alienavi medietatem pro indiviso que michi competeat in [et de] illis decem

¹³²⁴ ACA. *Real Cancillería*, núm. 959, f. 69v.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 17 i 18; 1930, pp. 17 i 18; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 121, doc. 200; Mocholí, 2009, p. 715.

¹³²⁵ Està presente a l'acte notarial.

¹³²⁶ ARV. *Protocol de Domènec Folch*, núm. 2.805.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 161; 1912 (2), p. 217; 1914, p. 7; 1928, p. 16; 1930, p. 16; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 216-218, doc. 338; Mocholí, 2009, p. 716.

fenecatas terre quas ego et Ferrarius Querol, filius meus, comuniter, mediocriter et pro indiviso habebamus et possideabamus et nunc vos et ipse filius meu habeatis, teneatis et possiditis in termino Patraxet, orte dicte civitatis, ut in instrumento dicte vendicionis per subscriptum notarium hoc die confecto largius est contentum, renunciando scienter omni excepcioni peccunie predicte non numerate et a vobis non habite et non recepte un predicatur et doli. Ideoque absolvendo inde vos et vestros et omnia bona vestra et vestrorum perpetuo ab omni accione, questione, petitione et demanda quas contra [...] seua bona vestra facere vel movere possem racione dictarum quatuordecim librarum et quinque solidorum, facioque vobis fieri presens publicum intrumentum per notarium infrascriptum in testimonio premissorum. Quod esta actum Valencie, septima die iunii.

Testes qui supra.”¹³²⁷

Finalment, el 23 dels dits mes i any, 1372, al pintor se li esmenta per la venda atorgada per Ferrer Querol, junior, i la seua esposa Raymundeta a Nicolas Despuig, *seller* i ciutadà de València, de la meitat de deu fanecades de terra campa que fill i pare tenien al terme de “Patraixet” (Patraix)

QUEROL II, Ferrer (1372-1426, València)

Pintor.

Obra: capella de l'Almoina de Santa Caterina.

El seu bagatge documental s'inicia al mes de juny de 1372, en el que es redacta la venda a Nicolau Despuig, *peller* i ciutadà de València, per part de Ferrer Querol, sènior, de la meitat de deu fanecades de terra campa, que dit pintor i el seu fill, Ferrer Querol, tenien “pro indivis” al terme de “Parteix-te” (Patraix), a l'horta de València. De la mateixa data es l'època de 285 sous, aquesta signada pe Ferrer Querol, pel preu de la venda de les terres esmentades i que comprà el *peller* Nicolau Despatx.

El següent document sí que pertany a Ferrer Querol II, en el que se li esmenta com a junior. Aquest al·ludeix a la venda efectuada, en juny de l'any 1372, pel pintor i la seua muller, Remuntada, a Nicolas Despatx, *peller* i ciutadà de València, de la meitat de deu fanecades de terra campa que dit pintor i el seu pare tenien al terme de Parteix-te, amb el testimoni, entre altres ciutadans, del pintor Domènec Torà.

“Die lune intitulata XXIII^a iunii. Ferrarius Querol, iunior, pictor et vicinus Valencie, et Raymundeta, uxor eius, scienter (...).

Testes huius rei sunt Petrus Ans, frenerius, Iohannes Çarovira, Valencie vicini. Et firmamenti dicre Raymundete que, absente dicto emptore, verum presente notario (...) Dominicius Torà, pictor et Petrus Girbes, fusterius Valencie.”¹³²⁸

Al mes de setembre del mateix any, el 1372, Ferrer Querol, junior, atorga època per la venda de la dita terra, al terme de Patraixet. Va fer de testimoni, entre altres ciutadans, el pintor Domènec Torà.

“Die veneris intitulata XII^a septembris. Ferrarius Querol, iunior, pictor et vecinus Valencie, et Raymundeta, uxor eius, scienter confitemur et in veritate recognoscimus vobis, Nicholo Deçpuig, pellerio (...).

Testes huius rei sunt Dominicus Torà, pictor (...).”¹³²⁹

¹³²⁷ ARV. *Protocol de Domènec Folch*, núm. 2.805.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 219, doc. 339; Mocholí, 2009, p. 716.

¹³²⁸ ARV. *Protocol de Domènec Folch*, núm. 2.805.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 161; 1912 (2), p. 217; 1914, p. 7; 1928, p. 16; 1930, p. 16; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 219-221, doc. 340; Mocholí, 2009, p. 717.

¹³²⁹ ARV. *Protocol de Domènec Folch*, núm. 2.805.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 161; 1912 (2), p. 217; 1914, p. 7; 1928, p. 16; 1930, p. 16; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 222-223, doc. 342; Mocholí, 2009, p. 718.

Cinc anys després, el 1377, Ferrer Querol II,¹³³⁰ menor, apareix documentat junt amb el també pintor Domènec de la Rambla, en l'aveïnament de Francesc Torà, *paraire*, a la ciutat de València.

Al 1383, es fa un pagament de 852 sous per part de l'*administrador* de la Clavaria comuna al pintor per l'enderrocament d'una paret de la seua casa, prop del convent del frares menors de València, per a facilitar el pas dels entremesos amb motiu de les festes de l'entrada de Ferran d'Antequera.

Al mes d'abril de l'any 1385, actua com a testimoni en un reconeixement de dipòsit de comanda. En octubre d'aquest està documentat a l'arxiu de la confraria de Nostra Senyora de la seu de València.

El 13 setembre de 1389, atorga àpoca, en la qual reconeix que Duran Avellà, Bernat d'Aries, Berenguer Monts i Nicolau Senequell, *argenters i majorsals* de l'almoïna dels *Argenters* de València, li pagaren 12 florins per pintar la capella de l'almoïna de l'església de Santa Caterina.

“Die predicta lune XIII^a septembris anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX IX°. Ferrarius Querol, 1331 pictor, civis Valencie (...) duodecimi florenos auri Aragonum comunus racione me salari et laborum per me sustentorum in depingendo capella quam elemosina predicta habet in ecclesia sancte Caterine Valencie. Et (...).

Testes Raymundus López, scriptor et Arnaldus march, argentarius Valencie.”¹³³²

A l'any 1391, va atorgar procuració, junt amb Bernat Sanç, *mercader*, i Pere Tilia, *seller*, veïns de València, a Miquel Solsona, *notari* ciutadà de València, per a defendre els seus béns i interessos en plets i processos judicials.

Ferrer Querol II de nou apareix esmentat a l'any 1395, als documents de l'arxiu de la Confraria de Nostra Senyora de la seu de València.

Al mateix any, el 1395, el justícia dels CCC sous el condemna a pagar el deute que tenia amb el ciutadà Nicolau Salvador.

Tres anys després, el 1398, es documenta el contracte d'aprenentatge entre Antònia, vídua de Llorenç Navarro, *sabater de velle*, veí de Cullera, i el pintor, en el que aferma al seu fill Ramon Navarro, de deu anys, amb ell per un temps de set anys.

Al següent any, el 1399, atorga procuració a Domènec de la Guerola, *notari*, ciutadà de València, perquè el representi en causes judicials.

La resta de documents que es té de Ferrer Querol estan datats al segle XV. A l'any 1409, es registra la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous, al pintor que viu a la plaça dels Caixers, que deu pagar a Bernat Despont, *peller*, certa quantitat.

Del 1410 és el document pel que el pintor que ens ocupa féu de testimoni. Aquest al·ludeix al contracte matrimonial signat entre Úrsula, filla de Maria, vídua del *llaurador* Jaume Tarragó i Joan Coloinés, *fuster* de València.

El 1415, l'*administrador* de la Clavaria Comuna de València efectua un pagament de 30 florins a favor del pintor, per la casa que se li expropia, situada a la plaça dels Caixers, per a l'eixamplament del carrer Sant Vicent a la ciutat de València.

Dita casa se li enderroca per facilitar el pas dels entremesos, que la ciutat havia preparat amb motiu de les festes, organitzades per a l'entrada de Ferran d'Antequera.

¹³³⁰ Deu tractar-se del pintor malgrat que el document no ho diu.

¹³³¹ El qual està present a l'acte notarial.

¹³³² ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 2.449.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 323, doc. 558; Mocholí, 2009, p. 718.

“De nós *et çetera*, metets un compte de vostres dates, quaranta dues lliures, dehuyt sous reals, les quals de nostre manament per execució de Consell, celebrat a XIII dies d’octubre proppassat havets pagades, es a saber a-n Ferrer Querol, pintor, per tatxa d’un barandat que del seu alberch prop lo monestir de frares menors fon levat perquè no empachàs los entremesos qui per allèn devien passar en la festa de la entrada dels senyors rey i reyna, XX florins, e X florins per obra necessària a clouer lo dit barandat, segons hi ha àpocha reebuda per l’escrivà de la sala a XXII dies de deembre proppassat; e a-n Martí Navarro, e a-n Pasqual Salzadella, e a-n Johan Rùvio, sedacers, per barandats de lurs alberchs prop Santa Maria de Gràcia enderrocats e levats per la raó sobredita, XXX florins, e per obra necessària a clausura lur XVIII florins, segons n’i ha àpocha rebuda per lo prop dit notari lo dit dia. E cobrats *et çaetera. Datum Valentie, ut supra* Gabriel de Palomar.”¹³³³

Al mes d’octubre de l’any 1418 es registra la venda atorgada per Angelina, vídua del *mercader* Llorenç Soler, i Caterina, vídua de Jaume Piera, *mercader*, a Francesc Callaç, *doctor en lleis*, de 300 sous censals dels 500 que el seu marit i la seua primera muller Tomasa, el pintor, la seua dona Raimundeta i Bernat Daries, *argenter*, carregaren a Joan Allepuç.

En desembre de 1422, el pintor està registrat al document de manament executori del justícia civil de València, contra el pintor Pere Valero, a instància d’Isabel, vídua de Ramon Gonstantí, *cavaller*. En la carta executòria d’abril de 1418 s’esmenta que el dit Pere deu pagar a Ferrer certa quantitat en dos pagues.

El 1424, als llibres del justícia civil de València, es fa menció del testament de Ferrer Querol II.

“(…) pintor, ciudadá de Valencia en son derrer testament e condicills instituhis sos mermessors e execudors los honrats Micer Johan de roda licenciat en decrets e en Jacme Fuster specier, ciutadans de Valencia.”¹³³⁴

Dos anys després, el 1426, la seua vídua i altres ciutadans van vendre 75 sous de violari a Lluís Bou, carregats sobre certs béns.

Per alguns del documents se sap que Ferrer Querol II, era el fill del també pintor Ferrer Querol I.

QUEROL, Francesc (1375, València)

Pintor.

De Francesc Querol hi ha referència gràcies al pagament que va fer de 3 sous i 2 masnudines,¹³³⁵ quantitat per mitja cafissada de terra en lo terme de Cassent (Picassent).¹³³⁶

¹³³³ AMV. *Clavaria Comuna. Manual d’Albarans*, J-38, f. 33.

Mocholí, 2009, p. 719; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 359, doc. 700.

¹³³⁴ ARV. *Justícia Civil*, any 1424, mà 7, f. 3.

Cerveró, 1972, p. 48; Mocholí, 2009, p. 719.

¹³³⁵ Moneda musulmana d’or, de valor d’un dinar, encunyada pels almohades (que eren de la tribu berber dels masnudes, d’on prové el nom). Les masnudines tingueren una àmplia circulació pels regnes cristians al segle XIII. A Catalunya apareixen documentades des de 1174 i, igualment com el cas del mancusos, hom en troba emissions cristianes, dites masnudines contrafetes o imitades. Consta que se’n fabricaren a Lleida i a Mallorca i que Jaume I concedí, el 1272, franquícies i salconduits a fabricants de masnudines. La circulació de *dobles masnudines* o dobles dinars almohades originà que també a Castella foren encunyades les dobles i que la masnudinena senzilla fos coneguda també amb el nom de *semidobla almohade*. *Enciclopèdia Catalana, SAU*.

¹³³⁶ ACV. *Administració de l’Almoina*, núm. 1.650, f. 60v.

Cerveró, 1960, p. 247; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 229, doc. 359; Mocholí, 2009, p. 720.

QUEROL, Guillem (1345-1361, València)

Pintor i conseller.

Obra: bordons.

De l'any 1345 és la primera notícia que es té del pintor Guillem Querol, la qual dona referència de l'encàrrec dels bordons amb les armes reials destinats al pal·li del senyor rei, rebent, del ciutadà Jaume Martí, la quantitat de 48 sous pel dit encàrrec.

“II idus madii. Guillelmus Querol, pictor, vicinus Valencie, confiteor vobis venerabilibus Iacobo Martí, et cetera, quod solvistis michi in tabula Francisci Falgueres, camporis, civis Valencie, quadraginta octo solidos monete regalium Valencie quas debebatis michi pro picturas duodecimi bordonas cum signo regali ad opus portandi pallium domino rege, qui die dominica proxime ventura intravit in dicti nomine feliciter civitatem.

Testes, Guillelmus Riquerii et Dominicus Segarra, vicini Valencie.”¹³³⁷

Cinc anys després, el 1350, Arnau Pereta i la seua muller Maria, subhasten una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Martí de València, per pagar el deute que tenien de 8 lliures i 10 sous amb Guillem Querol.

En març de 1356, als llibres de l'administració de l'Almoïna, es menciona que el pintor va vendre a Jaume Monsó, *fuster*, un alberg situat a la Pobla del Bisbe, pel preu de 14 lliures. Als llibres del justícia civil de València de l'any de 1356, es registra que Guillem Querol està relacionat amb certes cafissades de vinya, situades al terme de l'Altell, a l'horta de València.

El 16 de setembre de 1358, apareix documentat, entre altres ciutadans, com a *conseller* de la ciutat de València. Es demana al Consell sufragar les despeses equivalents de 50 homes a cavall com a contribució a la guerra, però aquesta demanda es denegada.

“En l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mil CCC LVIII, disapte a XV dies del mes de setembre fon apellat Consell en la Sala de la cort de la ciutat de València a so de trompeta o nafil per veu de Matheu Serrador, corredor públich, crida o trompeta de la dita ciutat, per los lochs acostumats e ab albarans segons és acostumat apel·lar lo Consell de la dita ciutat, en lo qual Consell foren les persones infrasegüents:

L'alt senyor infant don Ferrando, marqués de Tortosa e senyoria d'Albarrazi del molt alt senyor n'Amfos d'alta recordació rey d'Aragó, fill e per lo molt alt e poderós príncep e senyor en Pere per la gràcia de Déu, rey d'Aragó en tots los regnes, comdats e terres de aquell de ça mar general governador.

Don Pedro senyor de Exèricha.

En Pere Boyl, cavaller e conseller del senyor rey e que aquell meteix batlle general en lo regne de València.

En Pere Calderó, justícia de la ciutat de València en lo criminal.

En Johan de Solanes, justícia de la ciutat de València en lo civil.

(...).

En Guillem Querol, pintor.

(...).

En lo qual consell fon lesta e presentada una carta o letra del dit senyor rey en paper escrita e el dors d'aquella ab son segell segellada de la tenor infrasegüent: [petició per a que la ciutat sufrague les despeses equivalents a 50 homens a cavall com a contribució a la guerra, la ciutat denega la petició].”¹³³⁸

¹³³⁷ AMV. *Notal de Pere Monçó*, anys 1345-46.

Cerveró, 1964, p. 86; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 115 i 116, doc. 186; Mocholí, 2009, p. 721.

¹³³⁸ AMV. *Manual de Consells*, A-13, f. 33.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 163, doc. 251; Mocholí, 2009, pp. 721 i 722.

En maig de 1359 es fa notificació, per part del justícia civil de València, d'haver manat al pintor que depositi en la cort del justícia la suma que hi havia obtingut dels béns de Benet de Vilasís.

Per últim, el 1361 es documenta el manament executori de 58 sous contra Guillem Querol, a instància del *draper* Pere de Vallmelera.

QUEROL, Joan (1423, València)

Pintor.

Obra: treballs per a la festa del Corpus.

Del pintor que ens ocupem només té una notícia, la qual al·ludeix a l'època per ell atorgada, per la qual reconeix haver rebut 100 sous del *sotssindic* de València, pels treballs efectuats en la celebració del Corpus, els quals van ser un sant Jeroni amb un lleó fets en un entremès.

“Die iovis, VII° ianuarii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o.

Iohannes Querol, pictor Valentie, gratis et cetera, firmo apocham subsindico, presenti, de centum solidos monete regalium Valentie, michi debitis pro quodam stallo construendi sive faciendi et operandi cuiusdam entramesi novi facti Beati Jeronimi cum leone, ad opus solemnitatis processionis Corporis Christi anni quadragesimi XXII°. Unde renuntio omni exceptioni peccunie non numeratis et per me a vobis non habite, et cetera, in cuius rei testimonium facio vobis presens apoce instrumentum. Actum Valentie, dictis die et anno.

Testes, Iohannes Martínez, notarius et Geraldus Gueralda, scutiferi Valentie.”¹³³⁹

QUEROL, Miquel (1447, València)

Pintor.

Obra: retaule de la Santa Creu.

En maig de 1447 es registra una època, per la qual el pintor Miquel Querol, que ve de Montcada, rep 300 sous com a segon termini de tres, per la factura d'un retaule sota l'advocació de la Santa Creu. El dines els va rebre per mans de *fra* Joan Pérez de Novals, *prior* de la Casa de Montesa de València, atès que és l'executor del testament de *fra* Romini de Corbera, *mestre* de la dita Orde. A l'acte notarial actuaren com a testimonis el *constructor* Pasqual Martí i el pintor Joan Pérez. Interessant referència documental d'un pintor que sols compta, fins ara, amb aquesta notícia.

El pintor que ens ocupa, documentat posteriorment al pintor Nicolau Querol (1401-1440), malauradament no se sap si eren família, doncs cap dels documents d'ambdós ho confirmen.

QUEROL, Nicolau (1401-1440, València)

Pintor de la ciutat, muralista, administrador de les festes del Corpus Christi, capdeguaita.

Obra: retaules, treballs per les celebracions de l'entrada del rei Martí, entremesos de la Seu de València, treballs en capella, vidrieres, senyals en un reixa, reparació de les insignes i entremesos de la festa de Corpus Christi, florons i copades a l'arxiu del Racional, estendard i claus de fusta de la Creu de Mislata i senyals per a Benaguasil, La Pobla de Vallbona i Paterna.

¹³³⁹ APPV. *Protocol de Martí Coll*, núm. 19.874.

Cervero. 1964, p. 86; Mocholí, 2009, p. 723; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 642 i 643, doc. 1.157.

Encetem el discurs de Nicolau Querol amb un paràgraf, del que és autor Alcahalí,¹³⁴⁰ que descriu molt bé al pintor que ens ocupa: “Fué este pintor muy conocido y popular entre la gente plebeya de Valencia, por las raras ingeniosidades de sus dibujos y cuadros, á los que solía poner versos, y por su carácter afable y bondadoso. Era el verdadero tipo del valenciano, y la Ciudad debió entenderlo así porque le encomendó un cargo muy en armonía con su carácter, cual era: La custodia y guarda y conserva de tots los entremesos per a la festa del Corpus.”¹³⁴¹

Nicolau Querol compta amb una vintena de documents, alguns d'ells summament interessants, per la qual cosa el pintor, fins ara oblidat per la historiografia, es pot qualificar d'important, dins el segle XV, al Regne de València.

Possiblement una de les primeres notícies que hi ha d'aquest pintor és de l'any 1401, en el que es realitzaren diverses tasques per les celebracions de l'entrada del rei Martí a la ciutat de València.

En les susdites feines treballaren nombrosos artífexs i persones d'altres oficis, per la qual cosa quedaren registrades les diverses rebudes pels seus treballs als llibres de Compte. Al foli 145r, apareix registrat un tal Nicolau Querol, fadrí. Creiem que es el pintor que ara ens ocupa, doncs en anys posterior aquest es dedica a fer tasques per esdeveniments molt semblants a la ciutat de València.

“*Al marge.*

No s'en rebé àpoca per ço com eren fadrins e no eren en edat de fer àpoca.

Ítem, doní a Nicolau Querol, .I. dels fadrins que anaven vestits com donzelles sobre la rocha, per remuneració de son treball, com tan li'n fos taxat: I lliura, II sous.”¹³⁴²

De l'últim document fins al següent de 1414, hi ha absència de notícies. El document d'aquest dona referència a un carregament de 50 sous fet per Joan Flassà, *carnisser*, Nicolau Querol i la seua dona Magdalena, i altres al *corredor* Bonanat Soler, per preu de 600 sous. En aquest acte notarial actua com a testimoni el pintor Pere Soler.

En novembre de 1416 actua com a testimoni de la venda i posterior àpoca de set fanecades i mitja de terra campa i vinya de la Rambla, a l'horta de València, feta per Antonio Díez, *escuder*, la seua dona Caterina i altres al *llaurador* Pere de las Eras, per la quantitat de 200 sous.

Del darrer any fins el 1420 hi ha una mancança de notícies. És al dit any quan es féu una remissió de censal, atorgada per Nicolau Querol, la seua muller Magdalena, Joan França, *carnisser*, ciutadà de València i la seua muller Vicenta, a Bernat Falcó i a Dionís Dolit, *notaris*, marmessors del testament del difunt Guillem Moler, *preparador de panys*.

A l'any 1422, en setembre atorga àpoca, per la qual confessa haver rebut d'Antoni Mascarós, marmessor del testament de Miquel Mascarós, 26 florins i mig, per raó de certs treballs fets en la capella on descansava dit difunt, a l'església de Sant Martí.

“Predicta die sabbati. Nicolau Queroll, pictor, civis Valentie, (...) viginti sex florenos et medium auri legis Aragonie, quos, dicto nomine vestri, dicti Francisci michi solvere tenebamini rationibus sequentibus: primo, ratione depingendi quoddam *standart* et unum *penó de quarter*, et unum *pavés* et unam *darga*, et unam *sobrevesta* et tres lanceas, et duas *barres* et guarnimenta eiudem que posite fuerunt in capella ubi corpus dicti Michaelis Masquaros, in ecclesia Sancti Martini (...).

Testes, discreti Bernardus Tarríça et Petrus Sanxo, notarii Valentie.”¹³⁴³

¹³⁴⁰ *Diccionario biográfico de artistas valencianos*. baró d'Alcahalí. Valencia, 1897.

¹³⁴¹ *Clavaria Comuna*, anys 1432-33.

¹³⁴² AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, 0-113.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, p. 276; Mocholí, 2009, p. 725.

¹³⁴³ ARV. *Protocol de Bernat Esteller*, núm. 821.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 53; 1930, p. 115; Mocholí, 2009, p. 725; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 638, doc. 1.148.

Pels treballs de pintura, els quals va fer a l'hospital de la Reina, va signar època de 12 florins a l'*administrador* del dit hospital. L'encàrrec va ser que pintés quatre vidrieres i una senyal real en la reixa de la capella.

De nou hi ha un buit documental fins 1425. En juny d'aquest es fa l'assentament del manament executori d'Alfons Roïç de Corrella, justícia civil, ordenant a Gonçal Peris, àlies Sarrià, Margarida, muller seua i a Nicolau Querol que paguen 25 sous de pensió de recens, més els 10 sous de sanció, al convent i als frares de Sant Domènec, per la paga de maig propassada del recens que havien venut al monestir.

En setembre del mateix es documenta un altre manament executori contra el pintor, la seua esposa Magdalena, Joan Filassa, *carnisser*, i la seua esposa Vicenta, a instància del *notari* Joan Sapos, per raó de 25 sous de deute de la pensió d'un censal.

Finalment, en octubre es registra la confessió de deute, efectuada pel pintor i la seua muller, Magdalena, a Pere Llorens, de 8 lliures, citada en el present document i atorgada davant el *notari* Jaume Vinader. El pintor Berenguer Mateu, actua com a testimoni en aquest document.

Dos anys després, el 1427, es documenta una notícia per la qual se sap del seu treball en retaules. En aquest any s'escriuren els capítols contractats entre Castellana d'Alpicat, vídua de Joan Navarro, *llicenciat en lleis*, com a curadora de la seua filla Tecla, muller de Galcerà de Borja i el dos pintors, Gabriel Martí i Nicolau Querol, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació dels Tres Arcàngels, destinat a la capella construïda per dita Castellana al claustre dels frares predicadors de València. El preu per a la confecció del dit retaule quedà en 80 florins ó 40 lliures. Actua com a testimoni, el també pintor Pere Guillem.

“(…). In nomine Domini, et cetera, ego Castellana d'Alpicat, (...) et nos Gabriel Marti et Nicholaus Querol, pictoris civis dicte civitatis, ex alia parte, de nostri ex certa sciencia, et cetera, nos dicte partes et unaquaque ipsarum alteri adinvicem et vicisim, super quodam retotabulo faciendo seu pingendo ad opus cuiusdam capelle per me dictam Castellanam, constructe iuxtam dispositionem dicti quondam venerabili viri mei in clastro monasterii fractum predicatori (...).

Testes, venerabilis Iohannes Mercer mercator mino et Petrus Guillem, pictor et Iohannes Terrades, scutifer civis Valencie.”¹³⁴⁴

Al següent any, el 1428, Nicolau Querol apareix citat al Manual de Consells de València. En juliol, el Consell de València aprova un compromís fet amb el dit pintor, sobre la reparació de les insignes i entremesos de la festa de Corpus Christi durant els tres propers anys, per la quantitat de 200 florins. Efectuant-se, el mateix mes, un pagament del Consell al pintor que ens ocupa, de 110 lliures per l'administració, durant el temps acordat, de tot allò que feia referència a la festivitat del Corpus de València.

“ [Al marge]. Com lo consell loa e aprova la carta paccional fets ab en Querol, pintor, sobre lo stall dels CC florins de la reparació dels entrameses e altres coses que servexen a la festa de Corpore Cristi.
(...).”¹³⁴⁵

Igualment queda assentat dit pagament al llibres de la Clavaria Comuna. D'aquesta notícia dona referència l'autor Sanchis i Sivera.

¹³⁴⁴ APPV. *Protocol d' Andreu Polgar*, núm. 23.194.

Cerveró, 1956, pp. 113 i 115; 1963, pp. 120 i 121 (en aquesta publicació l'autor dóna data del dia 17); 1964, p. 8; Mocholí, 2009, p. 726.

¹³⁴⁵ AMV. *Manual de Consells*, A-29, f. 19.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 53; 1930, p. 115; Mocholí, 2009, p. 726.

En 1429, al mes de març, es documenta un altre pagament, atorgat per la Clavaria Comuna de València, a Nicolau Querol de 50 florins d'or, equivalents a 27 lliures, i 10 sous, com a salari del primer any d'administrar la festa del Corpus.

En juny de 1430, de nou se li efectua un tercer pagament, pel clavari de les Pecúnies Comunes de València, per la mateixa quantitat com a segona anualitat de l'administració de la festa del Corpus.

A l'any 1431, en maig, s'escriptura la concessió, per part del Consell de València, a Nicolau Querol de la reparació dels atuells que formaven part de la processó del Corpus, pel temps de cinc anys, a raó de 80 florins anuals, és a dir, 400 florins en total. Dit contracte finí per acord mutu el dia 10 de juny de 1435.

Del mateix any, el 1431, en juny, es registra la provisió del Consell de València, en la qual s'ordena pagar 50 florins d'or al pintor, equivalents a 27 lliures, 10 sous, com a quarta anualitat de l'administració de la festa del Corpus. En desembre d'aquest, el 1431, Nicolau Querol és nomenat *capdeguaita* de la ciutat de València per la parròquia de Sant Martí.

“(…) les dotze parròquies de la ciutat dessús dita per lurs verguers e ajustats en la cambra de consell secret provehiren de capdeguaytes de la dita ciutat los següents: (…)

De Sent Martí.... En Nicholau Querol, pintor. (...)”¹³⁴⁶

A l'any 1432, Nicolau Querol, pintor de València, va fer i pintar bell i nou els entremesos de la seu, de la Sala i dels monestirs de la ciutat de València, pel que cobra certa quantitat del Capítol de la seu de València pel dit treball. “(…) los entremesos de la Seu de la sala e encara dels monestirs.”¹³⁴⁷

Al dit any, el 1432, cobra certa quantitat del Capítol de la seu de València, per: “(…) adobar la coloma per a la nit de nadal (...)”¹³⁴⁸

Entre els anys 1432-1433, va rebre varis pagaments, atorgats per la Clavaria Comuna de València, pels treballs fets en l'administració dels entremesos de la festa del Corpus de dita ciutat.

Al mes de març de l'any 1432, signa àpoca, en la qual reconeix haver rebut de Joan de Guissona, *administrador* de les obres de l'arxiu del Racional, 27 lliures i 10 sous, per: “(…) pro pictando *los florons e copades* dicti archivi.”¹³⁴⁹

Al mes de juny de l'any 1432, la Clavaria Comuna de València atorga el pagament a Nicolau Querol, de 4 lliures, com a primer terç del seu salari com a *capdeguaita* de dita ciutat.

De maig de 1433 és el document de la venda atorgada pel pintor i la seua muller, Magdalena, a Nicolau Cucarella, d'una casa situada a la parròquia de Sant Martí de dita ciutat, pel preu de 15 lliures.

L'administrador de la fàbrica de Murs i Valls de València efectua, el 1434, el pagament de 44 sous a Nicolau Querol, per un estàndard per a ser col·locat sobre la creu de Mislata.

“(…) per pintar un estandart penell de ferre, tot d'or e flama armes reals, ab la creu daurada (...)”¹³⁵⁰

¹³⁴⁶ AMV. *Manual de Consells*, A-29, f. 170.

Mocholí, 2009, p. 727.

¹³⁴⁷ AMV. *Clavaria Comuna*.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 54; 1930, p. 116; Mocholí, 2009, p. 727.

¹³⁴⁸ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, f. 86v.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 445; 1929, p. 54; 1930, p. 116; Mocholí, 2009, p. 727.

¹³⁴⁹ AMV. *Protocol de Joan de Sanfèlix*, 1434-3.

Cerveró, 1964, p. 87; Mocholí, 2009, p. 727.

¹³⁵⁰ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-36, f. 213.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 54; 1930, p. 116; Mocholí, 2009, p. 727.

Entre els anys 1434-1435, el pintor Francesc Samaisò,¹³⁵¹ taxa els treballs que Nicolau Querol, pintor de València, havia fet:

“(…) per pintar e daurar les cinch claus de fusta d’obra de talla qui són en los croers de la cuberta de la creu del camí de Miçlata, los quals cent sexanta sous li foren taxats per en Francesch Çamayso, pintor, (…).”¹³⁵²

Pel següent document, datat el 9 de maig de 1435, se sap que el pintor havia confeccionat el retaule major de l’església de Sant Valeri, baix l’advocació dels sants Valeri i Vicent. Per la confecció del mateix Nicolau signa àpoca, per la qual reconeix haver rebut dels obrers de la parròquia, ubicada a Russafa, la quantitat de 280 florins d’or.

“Quod ego Nicholau Querol, pictor, civis Valencie, scienter et gratis confiteor et in veritate recognosco vobis, Iohanni Verdu et Iacobo Fusterii, operariis anno presentii, ecclesie parrochiales Sancti Valerii, loci de Rusafa, presentibus et vestris, quod dedistis et solvistis michi, ducentos octuaginta florenos auri communi de Aragonia, computando ad rationem, undecimi solidoum, pro quolibet floreno, quos michi solvere teneamini, rationem et pretio, cuiusdam retabuli a vobis depingi, ad opus altaris maioris dicte ecclesie, cum figuras, beatorum Valerii et Vincentii, cum earum istoriis.

Quod retabulum facere sicum meis missionibus et expensis, ad opus altari maiori dicte ecclesie, prout decet.”¹³⁵³

En novembre de l’any 1440, el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València paga 209 sous al pintor, per facturar un retaule per al portal dels Catalans o de la Trinitat de València. Amb aquest document, i fins ara, hi ha referència de tres retaules facturats per Nicolau Querol.

“Ítem, paguí a n Nicholau Querol, pintor ciutadà de València doents nou sous a ell deguts e pertanyents per pintar un retaule de la Santa Trenitat, lo qual fiu fer per ops de posar aquell sobre lo Portal apellat dels Catalans en altra manera de la Santa Trinitat com no-y hagués retaule ne devota alguna. E hà-n-i àpoca reebuda per l’onrat e discret en Jacme Vinader, notari scrivà de la dita obra lo dit dia. CCVIII sous.”¹³⁵⁴

Del 1440 està el pagament de 135 sous i 6 diners al pintor, efectuat per l’*administrador* de la Clavaria Comuna de València, per certes senyals destinades als llocs de Benaguasil, La Pobra i Paterna.

“(…) CXXXV solidos, VI diners per certs senyals ab coronas de la dita ciutat les quals de nostre manament e ordinació ha fetes e meses en los lochs de Benaguacir, La Pobra e Paterna.”¹³⁵⁵

En maig de 1441, Nicolau Querol rep certa quantitat per pagament per la facturació del retaule que va fer per al portal de la Trinitat.

Per últim, dos anys després, en maig de 1443 l’*administrador* de la fàbrica de Murs i Valls de València, féu pagament de 15 florins al pintor per restaurar el retaule que pintà per al portal de la Trinitat.

¹³⁵¹ Alcahalí i Sanchis i Sivera, autors de la cita, publiquen Çamayo o Çamayso, pintor recollit en el present treball.

¹³⁵² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d3-37, f. 202v-203 i 269v.

Alcahalí, 1897, p. 298; Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, pp. 25, 54 i 59; 1930, pp. 87, 116 i 121; Mocholí, 2009, p. 728.

¹³⁵³ APPV. *Protocol de Pere Martí*.

Cerveró, 1964, p. 87; Mocholí, 2009, p. 728.

¹³⁵⁴ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-44, f. 90v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 54; 1930, p. 116; Mocholí, 2009, p. 728.

¹³⁵⁵ AMV. *Clavaria Comuna*.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 54; 1930, p. 116; Mocholí, 2009, p. 728.

RABASSA,¹³⁵⁶ Daniel (1428, València)

Pintor.

De Daniel Rabassa, que al document se li esmenta com a: “(...) pictor maioricarum (...)”, es té notícies per la compra que féu al seu germà Francesc Giner, àlies Rabassa, de la part de la casa que va pertànyer al seu pare.¹³⁵⁷

RAFART, Pere (1309-1311, València)

Pintor.

De Pere Rafart només hi ha notícies dels anys 1309 i 1311, pels documents del seu testament. La primera referència, en març de 1309, tracta de l'assignació d'*oïdors de comptes*, efectuada pel justícia civil de València, en les persones de Pons de Montalbà, *notari*, i Bartomeu de Lemena, veí de València, entre Clavel Jordà i Ramon Tallada, pintor, com a marmessors del testament del difunt Pere Rafart i Jacinta, filla del dit difunt i muller de Guillem Cigar, per raó de l'administració feta per dits marmessors de l'herència.

“[XI kalendas aprilis.] Nós, en Pere de Bones Combes, justícia de València, et cetera, delegam et assignam vós, en Ponç de Montalbà, notari de València, e en Berthomeu de Lemena, ciutadà de la dita ciutat, en oydors del conte o contrast de conte qui és o espera ésser entre en Clavel Jordà e en Ramon Taylada, pintor, manumissors del testament d'en Pere Rafart, pintor, de la una part, et Jacinta, filla que fo del dit en Pere Rafart et muller d'en Guillem Cigar, de la altra, per rahó de la administració que·ls dits marmessors, feyta an dels béns que foren del dit en Pere Rafart.”¹³⁵⁸

La segona i última referència, en abril de 1311, notifica que el pintor Ramon Tallada, actua com a marmessor del testament del dit Pere Rafart.¹³⁵⁹

RAINER, Bernat (1330, València)

Il·luminador.

Al 1330, en abril, es documenta la tutoria dels fills del difunt Berenguer Rainer, assignada pel justícia civil de València, al seu germà Bernat Rainer, *il·luminador* de llibres, habitant de València.

“1330, IIII kalendas madii, Bernardus Raynerii, illuminator librorum, habitator Valencie, curator datus et asignatus per curia Valencie, filiis quondam Berengarii Raynerii, fratris eius.”¹³⁶⁰

RAMBLA, Domènec de la, (1373-1435, València)

Pintor i conseller.

Obra: sobreposar pans d'or a penons, escuts, penons, pavesos, treballs per les festes del Corpus, jocs per a l'entrada del rei Joan i la seua esposa a València.

A Domènec de la Rambla li avalen, històricament com a pintor, cent noranta notícies, és a dir que es coneix la seua existència durant uns quaranta cinc anys.

¹³⁵⁶ També Rabaza.

¹³⁵⁷ ARV. *Protocol de Guillermo Cardona*, núm. 505.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 42; 1930, p. 104; Llompарт, 1977-80, pp. 139 i 140; Mocholí, 2009, p. 729.

¹³⁵⁸ ARV. *Justícia Civil*, núm 10, f. 21.

Cerveró, 1960, p. 248; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 37, doc. 31; Mocholí, 2009, p. 730.

¹³⁵⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm 12.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 40, doc. 37; Mocholí, 2009, p. 730.

¹³⁶⁰ ARV. *Protocol*, núm. 2 (aquest referència està equivocada ja que pertany al protocol de l'any 1692, del notari José Alama, el quel no ha permet trobar l'original per a revisar-lo.)

Cerveró, 1964, p. 91; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 63, doc. 107; Ramón Marqués, 2007, p. 171, doc. 1; Mocholí, 2009, p. 732.

Cert és que la majoria de documents es refereixen a ell com a *conseller* per l'ofici de *Freners*, o conseller en la parròquia de Santa Maria, més que a la seua tasca com a artífex, però no li lleva cap importància perquè, de fet, pertànyer al Consell era socialment ben vist. Relacionat amb altres pintors, com bé ho confirma la documentació, fou gendre del no menys conegut Domènec del Port, que també, i durant bastant anys, fou conseller per l'ofici de Freners.

La primera referència documental, que correspon a l'any 1373, dona la notícia que tipus d'encàrrecs va rebre. Aquesta al·ludeix al pagament, atorgat pel *clavari* de les Pecúnieis Comunes de València, a Domènec de la Rambla i altres companys la quantitat de 16 lliures i mitja pels treballs de sobreposar pans d'or a penons. Dels mateix any, el 1373, en els mesos de juliol i agost, apareix en certes referències documentals que estan escripturades als llibres de Clavaria de Censals de València.

Després del dit any, no és fins al 1377 quan de nou es té notícia de Domènec Rambla. Al dit any actua, junt al també pintor Ferrer Querol, -fill i nét de pintors- com a testimoni en l'aveïnament de Francesc Torà, *paraire*, a la ciutat de València.

Dos anys després, el 1379, està la referència documental, en la qual Domènec de la Rambla actua com a testimoni en una absolució de deute de cert violari.

Un any més tard, el 1380, està documentat, en els llibres del justícia civil, per la compra de 100 sous d'usdefruit vitalici, davant el *notari* Jaume Flexes.

La següent notícia, de l'any de 1382, és curiosa i interessant. Entre el dies 4 i 11 de juliol, es va registrar la subhasta pública els béns del difunt en Bartomeu Gil, *paraire*. En aquest encant compararen, entre d'altres persones, els pintors Nicolau de Molina i Domènec de la Rambla. En el document es relaciona la venda d'objectes de l'art de la pintura i altres arts: "(...). Ítem fon venut hun cocet de infanta squinçat de drap morat de la terra an Domingo de la Rambla, pintor, per III sous (...)." ¹³⁶¹

Al mateix mes i any, el 1382, atorga àpoca, en la qual reconeix haver rebut del *jurat* de la vila de Corbera, 150 sous de violari.

Un any després, el 1383, en maig se'l nomena, junt amb Antoni Atzuara, com a *consellers* de València per l'ofici dels Freners, quedant registrat a les actes del Consell de València. Des d'aquest nomenament, Domènec de la Rambla, assisteix a les sessions del dit Consell fins maig de 1384.

Al mes d'abril de 1384 es menciona, als llibres del justícia civil de València, que el pintor Domènec d'Aliaga constituí a favor de Domènec de la Rambla i dels seus, 50 sous d'usdefruit, pagadors anualment el dia 6 del dit mes.

Dos anys després, el 1386, el pintor i la seua muller, Antònia, van vendre a Nadal Lleopart una casa, acte que quedà documentat davant el *notari* Jaume Garcia. En juny del susdit any de nou se li nomena, a l'acta del Consell de la ciutat de València, com a conseller per l'ofici dels Freners, al qual va assistir com a tal pel dit ofici fins març de 1387.

"De freners:
En Nicholau Ferrer, menor de dies
En Domingo de la Rambla." ¹³⁶²

¹³⁶¹ ARV. *Notal de Miquel Martorell*, núm. 2.817.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 7 (l'autor, en aquesta publicació, només dona referència del pintor Nicolau Molina, sense especificar ni el mes ni el dia del document.); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 251 i 252, doc. 404; Mocholí, 2009, p. 735.

¹³⁶² AMV. *Manual de Consells*, A-18, f. 144.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 280, doc. 468; Mocholí, 2009, p. 735.

El següent document, de gener de 1388, fa menció de Felip Cabanes, *cabaner*, i Domènec de la Rambla, però la resta quedà en blanc. Per altra part, en maig del dit any, el 1388, es documenta la cancel·lació de la compra de llana, efectuada per Arnau Joan a Felip Cabanes i el pintor. Aquesta venda ja s'hauria fet amb anterioritat i, possiblement, està relacionada amb el darrer document incomplet.

En setembre del mateix any, el 1388, es registra altra assignació d'alguns béns, posada davant la cort del justícia civil de València, Domènec de la Rambla contra Bartomeu Arnau que basten per pagar els 25 sous de violari i penes que li deu.

Al susdit 1388, es documenta la caplleuta d'un rossí i un ase, posada davant de la cort del justícia civil de València, com a béns de Domènec Ballester, Mateu Vinçà i Pere Cília, feta pel pintor que basten per a pagar els 50 sous de violari i penes que deuen a Nicolas Ros, *mercader*. Domènec de la Rambla compra un ase, com a caplleuta de la dita assignació.

Com última referència de l'any 1388, en desembre, es va escripturar la compra que Domènec de la Rambla va fer a Antoni Peris i la seua muller Caterina, de 41 sous i 6 diners, pagadors el 15 de desembre de cada any, sot pena de 20 sous.

En gener del següent any, el 1389, es féu la presentació al justícia de valència d'una carta pública feta per Jaume Garcia, *notari*, el dia tres de desembre de 1383, per la qual Domènec de la Rambla compra a Ferran Roig i a la seua muller Dolça, 50 sous d'usdefruit, pagadors cada any. Finalment, en juliol d'aquest any, el 1389, el pintor féu de testimoni d'un contracte d'afermament i d'aprenentatge atorgat per Mateu Espanyol, *curador d'orfes*, en el que aferma a Bernat Escoda, fill del difunt Bernat Escoda, *obrer* de la vila de València, amb el pintor Domènec Torà.

De la continuïtat en el trapig de compres i vendes de Domènec de la Rambla, es fan testimonis els següents documents. En febrer 1390 efectua la compra del cens d'un casa situada a la parròquia de Sant Nicolau de València. Aquesta notícia consta als llibres del justícia civil de València, així com l'adquisició, per part d'aquest pintor, d'una casa del *llaurador* Pelegrí Ferrando. Els dels dies 20 i 22 de març de 1390. El primer és l'època per la qual va rebre de Miquel del Miracle i Pere Pedrós, *sabaters de vells*, 423 sous i 4 diners per la venda d'una casa situada a la parròquia de Sant Pere de València. Pel segon, que està documentat als llibres del justícia civil de València, se sap que el pintor compra Bernat Nebot i a la seua muller Joana, 100 sous de violari, pagadors cada any.

La següent notícia també està documentada al 1390.¹³⁶³ Aquesta al·ludeix als capítols signats entre els majorals de l'almoïna anomenada de l'Armeria o dels Freners, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d'una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen.

Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maioraes anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoça, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d'Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et

¹³⁶³ L'autor, Sanchis i Sivera, només dóna cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres.

Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdicte civitatis, nominibus nostris propriis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capitols (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie.”¹³⁶⁴

En setembre del dit any, el 1390, es redacta, als llibres del justícia civil de València, que Domènec de la Rambla posseïa una casa al carrer de la Sabateria.

De nou a l'any 1392 es registra, a l'acta del Consell de la ciutat de València, el nomenament dels consellers i jurats de València, en la qual el pintor és elegit conseller. L'assistència al Consell es va prolongar fins gener de 1393.

Del 1393, en maig s'executa un manament a favor de Domènec de la Rambla, perquè Blai Agustí, Jaume Ribes i Bernat Borrull, *pescadors* i veïns de València, li pagaren cert deute oferint els seus béns.

Al mes de febrer de 1394, confessa que Pere Mateu, *llaurador*, li va donar 13 lliures, de les quals tenia cessió Clara, vídua de Miquel Llaçó, per compra d'una cafissada de vinya feta pel dit Pere Mateu. Al mateix mes i any, a actua com a testimoni en la venda d'una vinya.

A l'any 1395, reconeix que va rebre de Miquel del Miracle i Pere Pedrós 1 lliura, 3 sous i 4 diners, atorgant època pel dit pagament. Aquest document està amb relació amb un altre de la mateixa data. És l'època, en la qual Pere de Sagra i la seua muller Isabel reconeixen que Miquel del Miracle i Pere Pedrós, *sabater*, els han donat 300 sous per la venda d'una casa, situada a la parròquia de Sant Pere de València, les qual que tenien baix domini del pintor amb un cens.

Dels pocs documents que donen referència dels encàrrecs rebuts per aquest pintor, està l'època de juny de 1395, per la qual confessa haver rebut de Lluís Valleriola, germà Joan Valleriola, difunt per un: (...) scuto per me ad opus sepulture dicti defuncti facto, quadraginta solidos dicte monete (...).¹³⁶⁵

En octubre del dit any, el 1395, Domènec de la Rambla i Berenguer Romeu, *armer*, com a majorals d'aquest ofici, cobren l'ajut promés pel Consell de la ciutat de València, per les despeses esmerçades en els nous jocs que s'han fet per celebrar l'entrada del rei Joan i la seua esposa a València.

Al mes de maig de l'any 1396, és de nou elegit com a *conseller*, junt amb Garcia Simón, també pintor, per l'ofici de Freners.

Al mes de novembre del mateix any, el 1396, el pintor efectua un carregament a Miquel del Miracle, *prevere* beneficiat de la seu de València i a Pere Pedrós, *sabater*, d'un cens sobre tres cases situades a la parròquia de Sant Pere de València, en presència del notari Joan Carrós.

Al següent document, amb data de l'any 1398, el Consell de la ciutat de València atorga el pagament per mans de Daniel Mascarós, *clavari* de dita ciutat, a Domènec de la Rambla

¹³⁶⁴ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p. 15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

¹³⁶⁵ APPV. *Notal de Bernat Gil*, núm. 329.

Alcalalí, 1897, p. 249; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 232; 1914, p. 22; 1928, p. 42; 1930, p. 42; Cerveró, 1964, p. 88; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 387 i 388, doc. 683; Mocholí, 2009, p. 737.

i a Domènec del Port, els quals van rebre certa quantitat per la confecció de cent pavesos, per a l'obra i forniments de les galeres de l'armada valenciana.

L'activitat com a conseller es reafirma a l'any 1399 que de nou és elegit, junt amb Miquel Calataiud, com a consellers per l'ofici dels Freners, pel temps d'un any. Diversos documents donen referència de l'assistència al Consell per l'esmentat ofici.

Al darrer any esmentat, el 1399, es nomena marmessor a Domènec de la Rambla al testament d'Andreu Algaró, *alfondeguer* del Grau de València.

Durant el segle XV es documentaren diverses notícies del pintor que ens ocupa. En gener de 1400 atorga àpoca, per la qual rep certa quantitat per la pensió d'un cens, operació que es repeteix al mes de febrer del mateix any.

En juny del dit any, el 1400, es redacta la certificació del *racional* de la ciutat de València, en la qual especifica que s'ha pagat a Domènec de la Rambla pels treballs que ha fet destinats a la festa del Corpus de València.

“Senyor en Berthomeu de Vilalba, certifich-vos que de manament verbal dels honrats jurats de la ciutat són estades despeses per mà d'en Francesch Corça vint lliures, diyuit sous, onze diners en alguns areus per obs de la festa de Corpus Christi esdevenidora, ultra altres despeses faedores per lo clavari esdevenidor en la parelament de la dita festa:[...].

Ítem, paga a n Domingo de la Rambla, pintor per daurar IIII paraments a IIII camis, entre mans e or a CXXXIII sous. [...], entre altres quantitats per a la dita festa.”¹³⁶⁶

En agost del mateix any, el 1400, s'escriptura la carta pública executòria, atorgada a València el 18 d'agost de 1382 i presentada al justícia civil de dita ciutat, contra Domènec Moreno, la seua dona Clara, Pau Jordà i els marmessors de Marquesa, vídua de Guillem Martí, a instància del pintor pel deute de 50 sous de pensió de violari i 450 sous més de pena. El 27 dels dits mes i any, el 1400, es documenta el manament executori de Pere Mir, justícia civil de València, ordenant a Miquel Andreu, *arrosser*, la seua esposa Maria, Ramon Peralada, *fuster* i a Bernat Calderer, *paraire*, que li pagaren 50 sous de pensió d'un violari i 900 sous de penes que li devien.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Domènec de la Rambla, que rebé diverses pagues pel seu treball.

“4r.

Ítem, met i comte de rebuda al dit clavari, los quals donà per mi a diverses persones, ço és a n Domingo de la Rambla, pintor, IIII lliures, X sous; (...).”¹³⁶⁷

Al mes de maig del dit any, el 1401, queda documentada la continuïtat de pintor com a conseller per l'ofici dels Freners. La seua assistència al Consell està registrada fins desembre del mateix any. En agost, Domènec de la Rambla cobra, per part del *jurats* de Corbera, els 50 sous censals de la peïta. El dia 12 de setembre va rebre de Lluís de Castellví, *cavaller*, senyor de Carlet i de Pere de Castellví, senyor de la vall de Xaló, germans, habitants a València, 450 sous, per la confecció de cinquanta escuts. Actua com a testimoni el pintor Pere Morlans. En d'octubre del mateix any, el 1401, rep de Berenguer Dalmau, *cavaller*, senyor de Catarroja, 10 lliures i 7 sous, per la confecció de vint-i-tres escuts.

¹³⁶⁶ AMV. *Certificacions del Racional*, qq-1, f. VIIv.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 495, doc. 962; Mocholí, 2009, p. 738.

¹³⁶⁷ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 36 i 83; Mocholí, 2009, p. 739.

En febrer de 1402, es redacta en l'acta del Consell de València, la continuïtat de l'assistència del pintor com a conseller fins al mes de març. En juny de 1403 assisteix com a conseller per la parròquia de Santa Maria de València.

Al mateix mes, febrer de 1402, es redacta el document per la compra que fa en una subhasta als marmessors de Llorenç Veià, *prevere* de la seu de València, d'un tros de vinya en terme de Petra, a l'horta de València, per 970 sous. En març s'escriptura àpoca de 14 sous signada per Domènec Pastor, *prevere* de la seu de València i *col·lector* dels censos de l'almoïna, al marmessor del dit Llorenç, per mans del pintor, pel cens de la vinya que se li havia venut.

Al següent any, el 1403, en març de la Rambla signa àpoca de 250 sous a la vila de Polinyà i Corbera per raó de la paga d'un censal anual de 500 sous. En juliol i desembre es repeteix la mateixa operació.

Als llibres del justícia civil de l'any 1403, es menciona que Pere Navarro i la seua muller Marieta, Jaume Ribes i la seua muller Mateua i Blai Agustí, junt amb la seua muller Clara, van vendre al pintor i als seus un violari.

Del mes de juliol del dit any, el 1403, és el document pel que Domènec de la Rambla va cobrar 250 sous de moneda a cens mort, per part dels jurats de Corbera y Polinyà. En desembre es documenta un segon pagament pel mateix motiu.

El mateix mes y any, el 403, es confirma la seua assistència com a conseller, per la parròquia de Santa Maria de València i es reafirma en gener de l'any 1404.

El 24 de gener de 1404, Domènec de la Rambla, com a curador de l'herència de Joan de la Rambla, *llaurador*, és comminat, pel justícia dels CCC sous, a pagar 60 sous que devia a Nicolau Perera, *notari*, per dos trossos de terra que havia comprat el dit Joan. Al mes d'abril, el pintor que ens ocupa, com a curador de la Cúria, atorga procuració en la persona d'en Joan Marromà, *notari*. En maig es confirma la continuïtat com a conseller per la parròquia de Santa Maria per l'ofici dels Freners, reafirmant-se com a tal en gener del següent any, el 1405.

Per últim, en novembre del dit any, el 1404, signa àpoca, per la qual reconeix que els *jurats* de Silla li han pagat la compra de blat dels anys 1403-1405.

Al mes de juliol de 1405, va atorgar àpoca, per la qual el Consell de la vila i castell de Corbera, per mans d'Esteve Montaner, veí i *col·lector* de la peita de Polinyà, li havia donat 250 sous, dels 500 que percep anualment d'un censal mort, que posseeix d'aquella universitat. El 28 de juliol del mateix any,¹³⁶⁸ en cert document s'anomena al pintor Domènec de la Rambla. Al mes de novembre signa als diputats dels crèdits d'Otó de Montagut, senyor de la baronia de Xiva, àpoca per les quantitats que li devien, per la venda de blat als anys 1403, 1404 i 1405. Al final de l'any, en desembre Domènec de la Rambla i Domènec del Port atorgaren àpoca, en la qual reconeixen que els clavaris de la universitat de la vila de Morvedre, els pagaren 200 florins d'or, per l'encàrrec de 200 pavesos destinats a dita universitat. El 22 de desembre reconeix en una àpoca que el Consell de la vila i castell de Corbera li havia donat 250 sous, els quals percep anualment d'un censal mort que posseeix d'aquella universitat. El pintor Domènec del Port actua com a testimoni. De la mateixa data hi ha tres documents més, el 1405, esmentant a Domènec de la Rambla, en els quals només està escripturada la capçalera amb el nom del pintor i altres, quedant la resta en blanc.

¹³⁶⁸ L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, en la seua publicació de 1914, no anomena l'arxiu d'on fou exhumada la notícia.

A l'any 1406 tenim la referència documental de l'acta del Consell de València, en la qual els nomenen els consellers i jurats de la ciutat pels anys 1406-1407, elegint a Domènec de la Rambla i Pere Camarasa.

“Consellers dels oficis e dels mesters.
De freners:
En Domingo de la Rambla,
En Pere Camarasa.”¹³⁶⁹

Domènec de la Rambla al seu testament, rebut pel *notari* Guillem Cardona en gener de 1407, deixa instituït un benifet a la capella de Sant Martí de la seu de València.

“Capella de Sent Martí. Benifet instituït per Domènec Rambla, *quondam* pintor, sots invocació de sent Martí ab son últim testament rebut per Guillem Cardona, notari, a 9 de janer, 1407. *Apparet in libro novo* fol. 212. Fonch dotat de 300 sous, que són 15 lliures, e augmentar 20 lliures. Té cáliz de argent. És presbyteral e incompatible. Misses 67,13 lliures, 10 sous.”¹³⁷⁰

De novembre de 1407,¹³⁷¹ és l'època atorgada pel pintor, reconeixent que el Consell de la vila i castell de Corbera, per mans de Bartomeu Torrella, li havia donat 250 sous dels 500 que percep anualment d'un censal mort que posseeix d'aquella universitat.

Un any després, el 1408, en febrer Domènec de la Rambla cobra 50 sous del *mercader* Joan Barbarossa, en agost actua com a testimoni, junt amb el també pintor Domènec del Port, del quitament d'un violari i, a la fi, en desembre tenim notícies del pintor per una època, en la qual va reconèixer que el *notari* Pere Sànxez, per mans del *mercader* Joan Barbarossa, li va pagar 55 sous d'un cens anual.

A l'any 1409, consta que el pintor ja és difunt, per la qual cosa la resta de documents donen referència d'assumptes fets per la seua vídua. Aquests s'inicien al mes de gener susdit any, el 1409, quedant documentat que Antonia, com a usufructuària del seu marit, va rebre certa quantitat. Al mes de febrer del dit any, es documenta el plet pel lloguer d'un foc per a fondre cera a Mateu Sansaloni, *especier*. Actua com a testimoni el pintor Domènec del Port.

Tres anys després, el 1412, Antònia apareix documentada en una època com a usufructuària del seu difunt marit, tal com consta al seu testament, aquest atorgat el 9 de gener de l'any 1407.

A l'any 1413, la seua vídua, Antonia, atorga època com a usufructuària del seu marit, en la qual reconeix haver rebut de Pere Sànxez, *notari* de Castelló de la Plana, 50 sous per cert censal anual. Operació que es repeteix el 1418, però que aquesta vegada ho va rebre de Caterina, vídua del dit notari.

En gener del següent any, el 1414, de nou Antonia, la seua vídua, signa època de 50 sous per raó de la pensió censal.

¹³⁶⁹ AMV. *Manual de Consells*, A-22, f. 19.

Mocholí, 2009, p. 740.

¹³⁷⁰ Fins 1930, els diversos autors citen com a signatura el notari Guillem Cardona, sense dir en quin arxiu es conserven els seus llibres. Al dia de hui la signatura està actualitzada.

ACV. *Beneficis. Llibre de Fundacions*, núm. 1.553, f. 177. [Beneficis. Llibre de fundacions, s. XVII].

Viñaza, 1889, p. 124; Alcahalí, 1897, p. 435 (aquest autor dóna la notícia a l'apartat que correspon a les notícies dels arquitectes valencian. Sabem que la cita és del pintor perquè Sanchis i Sivera la publicà en 1930, i la dóna com del pintor tot citant l'arxiu i la font d'on és exhumada; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 232; 1914, p. 22; 1928, p. 42; 1930, p. 42; Cerveró, 1960, p. 249; Mocholí, 2009, p. 740; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 145, doc. 287.

¹³⁷¹ El document és un full solt i està dins el *protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865, però no pertany aquest.

El 1418, en octubre, Antonia, vídua del pintor, ven un tros de terra en terme de Massarrojos a Jaume d'Almenar, *former* i veí de la dita població, vidu d'Isabel, filla de la dita Antonia, per preu de 10 florins, per la qual cosa signa època per la quantitat dita, com a hereva de la seua filla, per l'operació de la venda.

Al mes de gener de l'any 1421, de nou la seua vídua, Antonia, va atorgar època com a usufructuària del béns dels seu marit, per la qual va rebre de Caterina, vídua de Pere Conxes, *notari*, veí de Castelló de la Plana, 40 sous de cens.

En desembre de 1424 es documenta la venda de 9 fanecades de vinya a Petra, a l'horta de València, feta pels majorals de la confraria dels armers, entre els quals està el pintor Jaume del Port, per disposició del pintor que ens ocupa, ja difunt, i la seua vídua Antònia com a usufructuària seua, al *llaurador* Jaume Soler, per preu de 400 sous.

El dia 30 de gener de l'any 1435, el pintor Joan Esteve actua com a marmessor del testament del pintor. En novembre es féu l'execució de l'esmentat testament.

Finalment es documenta, en novembre de 1435, que els *majorals* de l'almoina de Sant Martí, de València, popularment anomenada dels Armers, compostats per Guillem Ridaura, *llancer*, Joan de Castellens, *seller*, Joan Esteve, pintor de pavesos i Alfons Martí, *espaser*, imposen certs censos sobre la casa que fou del pintor, situada a la parròquia de Santa Caterina, a València. La dita casa afrontava amb els hospicis del ciutadans Llorenç Candela, *sabater*, d'Antoni Sunyol i del pintor Bartomeu Pérez i a la via pública.

RAMÍREZ,¹³⁷² Joan (1414-1441, València)

Pintor.

Com a primera notícia de Joan Ramírez està, en novembre de 1414, l'actuació com a testimoni en la procuració atorgada per Francesca, vídua de Bartomeu Navarro, a favor del seu fill.

El 1434, al mes de setembre es documenta la venda, efectuada pel pintor i la seua muller, Beatriu, d'un camp a Meliana, a Àngela Miralles. Al següent any, el 1435, al procés, efectuat en presència del justícia civil de València, procedeix judicialment com a testimoni, per part del ciutadà Bernat Taverner.

Per últim, sis anys després, el 1441, va fer de testimoni en un document notarial.

“(…).Testes Sthefanus Bru, textor, et Iohannes Remireç, pictor, cives Valencie.”¹³⁷³

RAMON, Eiximén (1349, València)

Pintor.

De febrer es la curadoria assignada pel justícia al pintor Eiximén Ramon, que viu a València, dels béns del difunt Marco Serrano a instància de la seua vídua, Òria.

“Eadem die iovis. Comparech devant la presència de l'honrat en Bernat Deguà, justícia de la ciutat de València en lo civil, na Òria, muller que fon çænrere de Marcho Serrano, vehí de la dita ciutat, çænrere deffunt. Et dix e proposa denant aquell que com lo dit en Marcho Serrano, marit que fon seu, sia mort intestat et los dits marit e muller hagen venudes unes cases assitiades en lo terme de Rafagalata, orta València, les qual són tengudes sots senyoria (...). Per tal, la dita Òria demana e requer per vós, (...). E nomena-y per sufficient Exemeno Ramon, pintor e vehí de la dita ciutat. (...)”¹³⁷⁴

¹³⁷² Als originals *Ramireç*.

¹³⁷³ APPV. *Protocol de Lluís Torrà*, núm. 19.154.

Mocholí, 2009, p. 742.

¹³⁷⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 129, mà 1, f. 24r-v.

Cerveró, 1969, p. 249; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 119 i 120, doc. 196.

RAMON, Pere (1398-1401, València)

Pintor.

Obra: tasques per la celebració de l'entrada del rei Martí a la ciutat de València.

La primera notícia del pintor Pere Ramon està datada a l'any 1398. El document correspon al mes de maig, en el que es fa constar que Pere Ramon actua com a testimoni. Al mes de juny, Pere Ramon i el també pintor Sanç de Villalba, procediren judicialment com a testimonis en una procuració. Al dit mes, el dia 4, ambdós van fer de testimonis al testament de Pascual Llorenç, àlies Martí. Per últim, al mes d'octubre, dits pintor tornen a ésser testimonis en un altre document.

“(…).

Testes huius rei sunt Sancius Vilalba et Petrus Raymundi, pictores Valencia vicini.”¹³⁷⁵

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Pere Ramon, que rebé diverses pagues pel seu treball.

“95v.

(…).

Ítem, a n Pere Ramon, pintor.....III sous.....VI diners.

(…)”¹³⁷⁶

RAMI, Alí (1410, València)

Pintor.

Tenim notícia d'un pintor d'origen musulmà gràcies al seu testimoni en la venda de 50 sous de violari fet per Alí Parota, la seua dona Zahora, el seu fill Amet Parota i d'altres a Guillem Bernat Sabrugueda, *notari* i ciutadà de València, per preu de 340 sous.

“(…).

Testes, venerabilis Elfus Gregorii et Petrus Paschasi, sartor, cives Valentie, Alí Rami, pictor, et Hamet Almansi, sarraceni dicte loci d'Alaquàs, Et firme dicti Ali Jabudi, qui firmavit Valentie dicti mensis, dictus Petrus Paschasi et Cahaci Hacén, sarracenus de Chestalcamp.”¹³⁷⁷

REAL, Francesc (1404-1414, València)

Daurador.

Dels artífexs amb el cognom Real, entre els que està a Francesc, van exercir l'ofici de dauradors. Per la possible relació professional amb els pintors, és convenient tenir-los publicats per a estudis futurs.

Com s'ha dit és un dels artífexs dauradors, el que apareix documentat des de l'any 1404. Aquesta notícia al·ludeix a una època que signa a Caterina, vídua de Joan Llätzer, *llaurador*, per raó de certs treballs realitzats en els afers d'aquella.

Cinc anys després, en 1409 de se sap d'ell en un document d'època, en qual actua com a testimoni.

¹³⁷⁵ APPV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 21.910.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 470, doc. 886; Mocholí, 2009, p. 743.

¹³⁷⁶ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 127, 128, 161, 169, 170, 171 i 241; Mocholí, 2009, p. 743.

¹³⁷⁷ APPV. *Protocol d'Antoni Pasqual*, núm. 23.237.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 248, doc. 472.

El següent any, el 1410, atorga acta notarial, en la qual declara haver anat a casa de na Maria, vídua del venerable Pere Lambert, a pagar-li 50 sous que li devia de pensió de recens, i no haver-ho pogut fer-ho perquè aquella estava dormint.

En febrer del mateix any, el 1410, en l'època atorgada la ciutadana Maria, vídua de Pere Lambert, *mercader* de València, va reconèixer que Francesc Real li paga 50 sous de la pensió de febrer, d'un recens anual de 100 sous.

Per últim, quatre anys després està esmentat en la carta dotal de 6.000 sous signada per Airovis, filla de Ferrer Pérez i el seu fill Llorenç Real, amb ofici *apotecari*. A la mateixa data Francesc Real i la seua dona Clara fan donació entre vius al seu fill Llorenç, d'una casa en la parròquia de Sant Nicolau pel seu matrimoni amb Airovís.

REAL, Llorenç (1381-1418, València)

Daurador.

En novembre de 1381, Llorenç Real efectua la venda d'una captiva sarraïna amb el nom Marien, oriünda de Marines, a la Vall d'Olocau, d'edat de trenta-huit anys, a Raimon de Vic, *alcaid* del castell d'Aiora, pel preu de 43 lliures. El 16 de novembre d'aquest any, Llorenç Real rep la quantitat anteriorment dita per la venda de la captiva.

“Eadem die sabatti.

Laurencius Real,¹³⁷⁸ dauradorius et cives Valencie, de certa sciencia et consulte confiteor et in veritate recognosco vobis, venerabili Raymundo de Vich, alcaido castri Ayora, presenti, recipienti et vestris, quod dedistis et solvistis michi egoque a vobis voluntati mee habui et recepi numerando omnia illas quadraginta tres libras regalium Valencie, pro quibus precio quarum vobis vendidi et alienavi quandam captivam meam sarracenam vocatam Mariem, ut in publico, vendicionis instrumento presenti die et anno confecto in posse notari infrascripti continetur. Et quia rei veritas talis es renuncio scienter omni excepcioni monete predictae non numerate, et a vobis non habite, et non recepte ut predictur et doli. In testimonium premissorum facio vobis fieri presentem apocam de soluto. Quod est actum Valencie.

Testes huius rei sunt superius proxime dicti.”¹³⁷⁹

Cinc anys després, el 1386, Joan Tomé, *tintorer de draps de lli*, atorga deute, en el que confessa haver de pagar 100 florins d'or d'Aragó a Llorenç Real.

“Iohannes Thome, tintorerius pannorum lini, civis Valencie, scienter confiteor debere vobis Laurencio Real, deauratori, civi Valencie, presenti, et vestris centum florenos auri comunes Aragone, quos pridie, scilicet in festo Carniprivi michi mutuastis numerando in florenis, de quibus vobis nullam feceram caucionem. Unde renuncio et cetera, promitto solvere hinc ad festum sancti Iohannis iunii proxime venturum et completum, dilacionibus et cetera, quod nisi fecere statim lapso termino sine intimacione et cetera, incurram penam quindecim libras regalium Valencie, dandorum X libras vobis et V libras domino regi et cetera. Executoria de debito et pena per illum iudicem quem mal(factis) et cetera, cum foris et cetera. Et pro hiis obligo et cetera.

Testes Arnaldus de Monteaccuto et Raimundus de Polo, vicini de Ripacurcia.”¹³⁸⁰

¹³⁷⁸ Present a l'acte notarial.

¹³⁷⁹ ARV. *Notal de Domènec Aznar*, núm. 2.788, ff. 381v-382v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, pp. 247-250, docs. 401 i 402; Mocholí, 2009, p. 745.

¹³⁸⁰ AMV. *Protocol de Jaume Desplà*, 2⁴.

El mateix any, el 1386, Llorenç Real i Miquel Eximéneç, dauradors i veïns de València, actuaren com a testimonis en una època.

“(…).

Testes huius rei sunt Laurencius Real et Michel Eximenec, dauratores vicini Valencie.”¹³⁸¹

Al següent any, el 1387, es documenta l’obligació feta per Llorenç Real, davant el justícia dels CC sous de València, en pagar 11 sous a Pere Benet que li devia de jornals.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^oVI^o, die sabatti VI° iulii. [...]

En Lorenç Real, daurador, per sa plana voluntat promès e s’obliga en poder de l’honorat en Loís López, justícia de la ciutat de València en lo civil tro en suma de CCC sous, en donar e paga a n Pere Benet, present, onze sous moneda reals de València, los quals li confessà deure per rahon de jornals. E los quals li promès pagar de huy en huyt dies primervinents de voluntat de les parts sos pena del quart.”¹³⁸²

Dotze anys després, el 1399, es té notícies de Llorenç Real pel compromís de Bernat Arnau, *sastre* convers, veí de València, amb el dit Llorenç, de no jugar a daus en el temps de dos anys.

En gener de 1411, contrau obligació a Amet Algasí de Picassent un tros de manises a la seua justa estimació. Finalment se sap que, el 1418, Llorenç Real procedí judicialment com a testimoni en un deute.¹³⁸³

REAL, Ramon (1387, València)

Daurador.

Al 1387 es documenta la venda atorgada per Bernat Ferrer, *brunater* de València, la seua muller Guillerma, Bartomeu Ferrer, *mercader*, fill de l’anterior matrimoni, Violant la seua muller i Guillem Benet, *espaser*. En aquesta referència de venda s’esmenta a Ramon Real que posseïa una casa que confrontava amb la del dit Bernat Ferrer.

“Bernardus Ferrarii, brunaterius Valencie et Guillerma, eius uxor, Bartholomeus Ferrarii, mercator filius dicti Bernardi et Violant, eius uxor, ac Guillelmus Beneti, espaserius Valencie, simul omnes et quilibet in solum vendimus vobis, venerabili Vincencio Orriols, habitante Valencie [...] ducentos solidos de violario ad vitam vestri dicti emptoris [...] [super] hospiciis suis franchis sitis in parrochia [Sancte Caterine prout] confrontatis cum domibus Raimundi Real, deauratoris, et cum domibus Ferrarii Camarasa, frenerii, et cum domibus Gostancie, uxore quondam Mirea de [Corbarino] et cum domibus [...] Simonis Bonet, mercatoris, et cum azucato situato in vico vocato de Caragoça [...]”¹³⁸⁴

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, p. 279, doc. 465; Mocholí, 2009, pp. 745 i 746.

¹³⁸¹ ARV. *Notal de Bartomeu de la Mata*, núm. 2810.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, p. 283, doc. 471; Mocholí, 2009, p. 746.

¹³⁸² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 13, mà 6.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 297, doc. 499; Mocholí, 2009, p. 746.

¹³⁸³ ARV. *Protocol d’Antoni Jover*, núm. 10.418.

Mocholí, 2009, p. 746.

¹³⁸⁴ AMV. *Protocol de Jaume Desplà*, 2°.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 291, doc. 494; Mocholí, 2009, p. 747.

REI, Gil del (1405, València)

II·luminador.

Tenim notícia d'aquest il·luminador gràcies a què actua com a testimoni, junt amb el *preparador de panys* Joan Argent, al contracte d'aprenentatge entre Joan Guerau amb Ramon Muntanyana, *barber* i ciutadà de València.

REINER,¹³⁸⁵ Joan (1395, València)

Pintor de Xàtiva.

La notícia de l'any 1395, la qual al·ludeix al trasllat de la clàusula testamentària del testament de Joan Reiner, autoritzada pel justícia Roderic Gil de Borja, s'esmenta que aquell fou pintor de la ciutat de Xàtiva. Malauradament no es té més documents d'aquest pintor, però pel lloc i l'any que està documentat resulta interessant.¹³⁸⁶

RENAU, Arnaldo¹³⁸⁷ (1411-1415, València)

Pintor.

Obra: senyals reials amb àngels.

Per primera notícia documentada del pintor Arnaldo Renau, veí de la vila de Castelló, es té l'encapçalament de cert document, quedant la resta en blanc: "Ego Arnaldus Renau, pictor ville Castellioni vicini (...)".¹³⁸⁸

La següent està datada a l'any 1415. Aquesta fa referència a l'època atorgada pel dit pintor, en la qual reconeix haver rebut, del *batle* del Regne de València, certa quantitat pels treballs de pintar tres senyals reials, cadascuna amb dos àngels, en la paret del porxe de l'almodí de la vila de Castelló:

"(...) de mos jornals e treballs de pintar en la paret del porxe de l'almodí del senyor rey, qui és en la plaça de la ya dita vila¹³⁸⁹ tres senyals reials, cascú ab dos àngels que tenen aquell, e la jàcena o fust en què penja lo pes del dit senyor, (...)".¹³⁹⁰

Finalment sembla que aquest pintor tingué un fill, doncs el 1447, en gener es documenta que "Nadal Renau", pintor, nascut a Castelló de la Plana, s'aveïna a la ciutat de València pel temps de deu anys, concretament a la parròquia del Salvador.

REQUESENS, Guerau de (1432, València)

Pintor.

Guerau de Requesens va testimoniar, el 1432, en la demanda produïda per Sanxo Munyós de Castella, pare del pintor Pere Munyós, per la qual demana una carta acreditativa, la qual conté que el seu fill ha nascut i s'ha criat a dita ciutat, majorment a la casa del pintor en Gonçal de Sarrià, per aprendre l'ofici de pintar:

Garcia Pérez, àlies Sarrià, Guerau de Requesens i Bartomeu Pomar, tots ells pintors de València, apareixen com els declarants testificals. A la fi, la carta acreditativa li és concedida.

¹³⁸⁵ O Rainer.

¹³⁸⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 685, mà 12, f. 24.

Cerveró, 1964, p. 92; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 381, doc. 667; Mocholí, 2009, p. 748.

¹³⁸⁷ Al document de 1415 el nom és "Nadal".

¹³⁸⁸ APPV. *Notal de Bartomeu Esteve*, núm. 541.

Cerveró, 1964, p. 91; Mocholí, 2009, p. 749; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 271, doc. 538.

¹³⁸⁹ Deu tractar-se de l'almodí de la vila de Castelló, doncs Cerveró publica que dit pintor era de la dita vila.

¹³⁹⁰ ARV. *Mestre Racional. Àpoques*, caixa 27, núm. 163.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 309; 1914, p. 50; 1929, p. 22; 1930, p. 84; Mocholí, 2009, p. 749; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 371 i 372.

(...). En Guerau de Requesens, pintor de València, testimoni produït e donat en e sobre la dita requesta qui jura per nostre senyor Dèu e los seus sants quatre evngelis, corporalment tocats, dir veritat, la qual sapia sobre lo dit feyt *die et anno ut sequitur*: E dix saber sobre lo dit feyt çò que s segueix, çò és, que ell testimoni ha vist criar de fort pocha edat encà en casa d'en Goçalbo Sarrià, en la qual tots temps ha [m. 4, f. 28v.] ell testimoni, conegut obrant de l'offici de pintor lo dit Pere Munyoc fins a qualque hun any ha que s'en és anat d'esta terra, en la qual casa l'a vist star per bé XVI anys e ha hoyt dir a molts de qui no s acorda que més de XXX anys ha que son pare stà en València e pot haver de present lo dit jove Pere Munyoc XXIII a XXV anys, e als no y sab, interrogat de presents e dix que molts e infinits de que no s'acorda sinò de la casada d'en Gocalbo Sarrià.

Generaliter autem fuit interrogatus de parentela, odio, amore, timore, et cetera, dixit ad omnia non.

Iniurium fuit sibi et cetera. Predictis die et anno. (...).¹³⁹¹

REUS, Galcerà (1438, València)

Batifulla.

El 1438 Galcerà Reus atorga àpoca, reconeixent que Joan Sanou, *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, li ha donat 12 lliures i 10 sous, preu de mils pans d'or del Caire, destinats al retaule major de la seu de València.

REVELL, Bernat (1417-1418, València)

Pintor.

De Bernat Revell, hi ha dos notícies. La primera, del 1417, dóna referència que procedeix com a testimoni al testament atorgat pel pintor Bartomeu Palcet. En dit testament es nomenen marmessors als pintors Jaume Mateu i Pere Soler. En la segona notícia, datada l'any 1418, consta que el pintor Bernat Revell ja havia mort.¹³⁹²

RIERA, Andreu (1416, València)

Pintor.

Obra: entremès.

A l'any de 1416 s'efectua un procés, davant del *cavaller* Vidal Blanes, *governador* del Regne València, en el que el *notari* Eximeno Roig, com a procurador d'Andreu Riera, actua contra el *prior* i el convent dels frares predicadors de València, per l'impagament de certs treballs fets per a la festa del Corpus, els quals foren realitzats pel dit pintor i els coajudants Tomàs Domingo i en Massana, també pintors, els quals confeccionaren un entremès.

“Procés d'en Eximeno Roic, notari, procurador d'en Andreu Riera, pintor, contra lo reverent prior del convent de frares predycadors. Anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVI^o die sabbati, intitulata X^a mensis octobris. (...):Primerament, diu e posa, e si negat serà provar entèn, no astrenyent-se prova supèrflua, que lo dit seu principal a gran instància e requisició dels dits prior e convent e o frares de aquell féu una muntanya o entramès ab algunes representacions que anaven en aquella per a obs de la festa del *Corpus Christi*. E de açò és ver e n'és fama. (...)var entèn, que lo dit seu principal hagué haver alguns altres pintors coajudants a ell a fer lo dit entramès. Axí és ver e n'és fama. (...).”¹³⁹³

¹³⁹¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 886, mà 3, f. 38v i mà 4, ff. 28 i 29.

Cerveró, 1972, p. 45; Aliaga, 1996, pp. 205-209, doc. 51.

¹³⁹² APPV. *Notal de Bartomeu Martí*, núm. 68.

Alcalhalí, 1897, p. 255; Mocholí, 2009, p. 750.

¹³⁹³ ARV. *Governació. Litium*, núm. 2.217, mà 33, f. 7 (el plet continua a la mà 46, f. 7, no conservada).

Cerveró, 1966, p. 21; 1968, pp. 92 i 94; Mocholí, 2009, p. 751; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 413 i 414.

RIERA, Gabriel (1396-1419, València)

Pintor.

Obra: retaule, imatges i cortinatges.

Al pintor Gabriel Riera, fins i tot ser un pintor reconegut segons la seua documentació, la historiografia, al dia d'avui, l'ha tingut oblidat. Malauradament no compta amb un suport documental ampli, però en aquells documents que li avalen com a artista, donen referència que aquest pintor fou important en dècades tant senyalades com la dels anys noranta del segle XIV i les dos primeres del XV.

Al document de l'any 1396, ja es troba informació sobre el treball de Gabriel Riera. Aquesta notícia és la condemna feta pel justícia civil de València al dit pintor, en pagar a Pere Donat, menor de dies, 1 florí i 7 sous per l'incompliment del contracte:

“*Die iovis VIII^a iunii dicti anni XC sexti.* En Gabriel Riera, pintor, *ex confessione*, fon condepnat en pagar a n Pere [Donat], menor de dies, en hun florí de huna part et set sous d'altra, los rebé per pintar huna arpa et no la acabà, a deu dies sots pena de quart.”¹³⁹⁴

Després de l'últim document, hi ha buit documental sobre Gabriel Riera. A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Gabriel Riera, que rebé diverses pagues.: “47v. (...) Ítem, a n Gabriel Riera, pintor,VI sous.”¹³⁹⁵

En febrer de l'any 1407, el justícia dels CCC dicta una condemna per qual el pintor Riera va ser obligat a pagar certa quantitat per soldada que devia al pintor Joan Palazí. Per aquesta notícia se sap que el pintor que ens ocupa treballava en col·laboració amb altre pintors.

“En Gabriel Riera, pintor, stà prop de sent Francesch, *ex confesione* fon condepnat en donar e pagar a n Johan Palazí, pintor, setze sis diners, los quals li ha de donar per soldada de un mes, a X dies sots pena del quart. E constituhiis fermança de la dita quantitat en Lois Rovira, notari de la Batlia. Obligà's, *et cetera*.

Die mercurii, VI^a marti dicti anni, de volentat del dit en Johan Palazí, lo qual confes que havia reebuda la dita quantitat per mans del dit en Lois Rovira, fon cancel·lada la dita condempna e fermança de aquen donada.”¹³⁹⁶

Que a l'any 1407, Gabriel Riera era ja un pintor format ho confirma la notícia d'un altre pintor, Bernat Godall. Aquest es feu càrrec de continuar la pintura d'un retaule començat per aquell, baix l'advocació de sant Vicent. Per tant, s'entén que el pintor, en aquest any, estava en la seua maduresa com a tal, però es desconeix el motiu pel que es deixà de fer l'encàrrec.

“(…) quinque florenos Aragonum quos vos, dicto nomine, michi tenebamini dare et solvere pro quodam retabulo sive *retaule* ficiendo incepto per Gabrielelem Riera, pictorem, concivem meum, sub invotatione, Santi Vincentii. (...)”¹³⁹⁷

¹³⁹⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condepnacions i Obligacions*, núm. 23, mà 6, f. 23v.

Cerveró, 1964, p. 128; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 405, doc. 720; Mocholí, 2009, p. 752.

¹³⁹⁵ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 106, 107, 108, 109 i 127; Mocholí, 2009, p. 753.

¹³⁹⁶ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 29, mà 3, f. 1.

Cerveró, 1963, p. 139; 1964, p. 97; Mocholí, 2009, p. 753; Tolosa, Company i Aliaga, 2011, p. 150, doc. 299.

¹³⁹⁷ APPV. *Notal de Jaume Pérez*, núm. 777.

Cerveró, 1963, p. 105; 1964, p. 98; Mocholí, 2009, p. 753; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 168 i 169, doc. 347.

En maig apareix documentat pel deute que contrau el pintor Bartomeu Forner amb Antoni Garí, que li ha promès pagar amb nom del pintor que ens ocupa.

Res més se sap de Gabriel Riera fins 1411. En aquest any actua com a testimoni en un reconeixement de deutes mitja d'èpoques, a més d'en cert document.

Dos anys després, el 1413, el pintor i Isabel, la seua muller, reconeixen el deute amb a Gabriel Jofré, *apotecari*, per la quantitat de 6 florins d'or per una imatge sense pintar, i que es compromet a fer-la en tres mesos.

“Die martis, V^a septembris.

Nos, Gabriel Riera, pictor, civis Valentie, et Ysabel, eius uxor, simul et in solidum, confitemur nos debere vobis Gabrieli Jofré, apothecario cive Valentie, (...) sex florenos auri Aragonum (...) pro quadam ymaginem quam ego habebam depingere,(...).

Testes, magister Iohannes Daguer et Dominicus de Raza, daguerius, Valentie degentes.”¹³⁹⁸

En octubre de 1416 actua com a testimoni al document de la recepció del lluïisme, aquest pertanyent al benefici de sant Gregori de la seu de València, per la venda el passat 13 de juliol d'un tros de vinya a la Rambla, en l'horta de València.

De 1417 és la següent notícia de Gabriel Riera, en la qual féu de testimoni en cert document.

Finalment, juny de 1419, el pintor confessa deure a Ramon Tolsa, *cavaller*, un cortinatge valorat en 11 florins i 7 sous, més 39 sous de préstec.

Estudiats tots els seus documents, sembla un pintor un cop informal ja que als dits s'esmenta els incompliments dels encàrrecs, però això no és motiu perquè a Gabriel Riera se li tinga present en futurs estudis d'art, doncs el creiem un pintor important.

RIVES, Pere de (1322, València)

Pintor.

En la segona dècada del segle XIV, apareix documentat el pintor Pere de Rives per assumptes aliens al seu ofici. El document és el deute que té amb cert *mercader* per la compra de raïm: “Pridie idus mercurii (...).”¹³⁹⁹

ROCA, Antoni (1405, València)

Pintor.

Per única notícia del pintor Antoni Roca està la de desembre de l'any 1405. En aquest any es documenta la taxació dels danys dels albergs cremats al carrer de Sant Francesc, entre els quals estava aquest pintor. Dita taxació fou efectuada pel *sotssindic* del Consell de la ciutat de València.

“Postea die iovis intitulata X^a mensis decembris dicti anni MCCCC quinti (...).

Taxació feta per en Francesch Tona, piquer, e en Johan del Poyo, maestre d'obra de vila per comissió e manament verbals per los honorables jurats de la ciutat de València, a ells fets de les coses derrocades o destruides en los alberchs dejús escrits per estallar lo foch qui's pres en lo carrer de Sent Francesch, la qual taxació feren mijançant sagrament e segons lur bona consciència e segons ells affermen han taxat lo florí a VIII sous e les quals són tu sequntur: (...).

¹³⁹⁸ APPV. *Protocol de Llorenç Saragosà*, núm. 18.440.

Cerveró, 1964, p. 98; Mocholí, 2009, p. 753; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 317 i 318, doc. 631.

¹³⁹⁹ ARV. *Notal de Salvador Vich*, núm. 2.837.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 160; 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1928, p. 9; 1930, p. 9; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 55, doc. 86; Mocholí, 2009, p. 754.

Ítem los dits maestres taxaren per lo trencament e atronament de la paret qui és entre ell e lo dit en Roca, taxaren segons que de l'altra VIII lb, V ss.

L'alberch xich d'en Roca.

(...). Deinde die sabbati xx^a mensis decembris dicti anni MCCCC quinti (...).

Ítem a n'Anthoni Roqua set liures VIII sous VI diners.”¹⁴⁰⁰

ROCA, Bernat (1398-1422, València)

Pintor i cofrer.

Es coneix l'existència del pintor Bernat Roca per la procuració, per atorgada, en la persona del *notari* i ciutadà de València Pere Llätzer.

“Die martis viii^a mensis octobris anno a Nativitate Domini m^o ccc^o xc^o octavo. Bernardus Rocha, pictor, civis Valencie, constituo procuratorem meum, certum et specialem et ad medias causas vos, discretum Petrum Lâzer, [notarium] civem eiusdem, presentem, videlicet, ad agendum, deffendendum me et omnia bona et iurem meam in omnibus [...].

Testes, Guillermus Miró, notarius, et Marchus de Tàrbena, mercator civis Valencie.”¹⁴⁰¹

De dit pintor no hi ha més documentació fins a l'any 1422, per la venda d'un censal per part de Castellana, vídua de Joan Cabanyelles, ciutadà de València, es fa menció que Andreu Albert, Tomàs Albert, Bernat Roca, Martí de Torres, Joan Gil i Pere Guillem, tots ells pintors, posseeixen una casa cadascun a la plaça dels Caixers, anteriorment la Boatella, a la parròquia de Sant Martí de València.

Del mateix any i mes, per les intimacions atorgades per Mateu Esteve com a procurador de Pere Cabanyelles, en les quals s'esmenta que Bernat Roca posseïa un corral a la parròquia de Sant Martí de València, comprat a dit Pere Cabanyelles, el que apareix com a un dels intimats. El pintor Martí de Torres actua com a testimoni. També es fa menció dels pintors Pere Guillem i Andreu Albert.

Per últim, en març de 1433 Bernat “Roqua, cofreneiurs e fusteries”, la seua muller Francesca, el seu fill Joan Roca, també *cofrer i fuster*, i la seua muller Angelina, van vendre a Miquel Maçaner, *preparador de pells*, varies propietats.

RODA, Domènec de (1390, València)

Brodador.

Obra: confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

A l'any 1390 està documentada la següent notícia.¹⁴⁰² Aquesta Al·ludeix als capítols signats entre els *majorals* de l'almoïna anomenada de l'Armeria o dels Freners, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d'una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

¹⁴⁰⁰ AMV. *Manual de Consells*, A-22, ff. 368 i 369v.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 755.

¹⁴⁰¹ APPV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 21.910.

Cerveró, 1964, p. 98; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 469, doc. 883; Mocholí, 2009, p. 756.

¹⁴⁰² L'autor, Sanchis i Sivera, només dona cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres. El document està reproduït sencer en la pàgina 34, per la qual cosa ací només el reproduïm en part.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maiorales anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoça, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, assoçiatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d’Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdicte civitatis, nominibus nostris propiis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols (...).

Primerament que·ls dits en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra han ab tot acabament a fer brodar e acabar als dits majorals qui ara són o per temps seran un drap de [...] ¹⁴⁰³ ab una ymatja storiada en mig del dit drap a forma o semblança del benaventurat sent Martí, la qual ymatja haja set palms de larguea e tres palms de amplària, la qual dita ymatja sia bé e perfetament obrada e acabada de fil d’or e de fil d’argent e de diverses colors de seda. Et per les orles del dit drap los dits maestres o brodadors hajen e sien tenguts de fer obrar o brodar deu cavallers ab paraments reals bé obrats e acabats, semblantment de fil d’or e d’argent e de diverses colors de seda segons se pertany.

Ítem, los dits mestres e brodadors (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie. ¹⁴⁰⁴

RODA, Salvador (1330-1340, València)

II·luminador.

Coneguem l’existència d’aquest il·luminador, Salvador Roda, gràcies que el *paraire*, Bernat Grifeu, va fer un préstec de 12 lliures a ell i a la seua muller Guillamona, veïns de València.

“1330, kalendas februari. Noverenti universi quod nos, Salvador Roda, illuminator librorum, habitator Valencia, et uxor eius Guillamona, ambo simul et in solidum confitemur vobis, Bernardo Grifeu, paratori pannorum, nos debere vobis duodecim librarium quos nobis bono amore confessione predictae (...).” ¹⁴⁰⁵

Finalment, deu any després, el 1340, s’escriptura el plet pel préstec anterior. Aquest acte es fa davant del justícia civil de València.

RODRÍGUEZ, Joan (1423-1424, València)

Pintor.

De Joan Rodríguez hi ha referència a l’any 1423. El document al·ludeix a la venda d’una bóta de vi grec feta per Caterina, vídua de Pere Roca, al notari Daniel Sanchis. Igualment, en octubre, testimonia en una procuració feta per Agnès, vídua de Ramon Barbera, *calafat*, a Joan Masó, *notari* de València.

¹⁴⁰³ En blanc a l’original.

¹⁴⁰⁴ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p.15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

¹⁴⁰⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm, 74, mà 2.

Cerveró, 1964, p. 98; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 62, doc. 105.

Per últim, a l'any següent, el 1424, en gener aquest pintor va fer de testimoni, amb l'*escrivà* Andreu Garcia, en l'afermament de Francesc Soto amb l'*argenter* Pere Rohedor, ciutat de València.

“(…).Testes, Andreas Garcia, scriptor et Iohannes Rodriguez, pictor, Valentie cives.”¹⁴⁰⁶

ROGANS, Tomàs (1432, València)

Pintor.

Obra: cortines.

El document, datat el 1432, fa menció d'un pintor de cortines, Tomàs Rogans, i de la seua muller, Erovis, els quals van vendre a Chiquo Valer, *escuder*, 100 sous censals.

“Carta rebuda per lo discret en Pau Capmanyas, notari, an la qual apar com en Tomas Rogans, pintor le cortines e na Erovis, sa muller, e altres veneren a n Chiquo Valer, scuder, cents sous censals, pagadors cascun any en eguals pagues, çò és, a XXI de agost e de febrer sots pena de X sous per cascuna paga, per preu de sixanta lliures.”¹⁴⁰⁷

ROIG,¹⁴⁰⁸ (1322, València)

Pintor.

Única notícia del pintor pel document de venda d'una: “(...) cota blava listada ab lista groga e çendal vermell e II, baçins, (...)” propietat del pintor Roig, en presència del justícia civil de València, pel *corredor* Berenguer Colomer.

“1322, *pridie idus iunii*. Roig, pintor, vehí de València, liurà e féu córrer e vendre segons fur de València per Berenguer Colomer, corredor, una cota blava listada ab lista groga e cendal vermell e II bacins, la primera gran pla e l'altre poquet redut.”¹⁴⁰⁹

ROIG, Joan (1405-1435, València)

Pintor.

Obra: coberta i porxe de la Casa de la Ciutat.

En juliol de 1405 el pintor Bartomeu Forner rep la quantitat de 91 sous i 10 diners per part del *llaurador* Joan Castellanes, per ser el curador assignat per la cort civil de Joan Roig, fill i hereu del notari Guillem Roig, deguda de pensions de violari. Al document no refereix si el dit Joan Roig és el pintor que ens ocupa.

Al mateix mes i any, el 1405 queda documentat, als llibres del *notari* Bernat de Montalbà, que Joan Roig intervé com a testimoni en una època de censal.

Després de deu anys, en desembre de 1415, es torna a tenir notícia d'aquest pintor gràcies al document de procuració, en qual féu de testimoni.

Entre l'última notícia i la següent hi ha una diferència de deu anys. Al 1425, Joan Roig i Guillamona, la seua muller, fan procurador seu a Joan Pons.

Al dit any, el 1425, entre els mesos de gener a desembre, queda registrat al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. En dita obra participaren diversos pintors i entre ells estava Joan Roig.

¹⁴⁰⁶ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466.

Tolosa 2003, p. 581, doc. 1872; Mocholí, 2009, p. 758; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 673, doc. 1.210.

¹⁴⁰⁷ ARV. *Protocol de Joan Argent*, núm. 1.887.

Cerveró, 1968, p. 92; Mocholí, 2009, p. 759.

¹⁴⁰⁸ Malgrat el document no s'esmenta el seu nom o cognom.

¹⁴⁰⁹ ARV. *Justícia Civil de València*, núm. 9, f. 78.

Cerveró, 1972, p. 51; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 55, doc. 85; Mocholí, 2009, p. 760.

“[f. 58v.]

Pintors (...) Ítem en Johan Roig, quatre sous IIII ss.
(...).”¹⁴¹⁰

Al 1425, al mes de març. Joan Roig i la seua muller Guillamona, atorgaren una procuració a favor del *notari* Joan Pons, ciutadà de València.

Dos anys després, el 1427, procedeix judicialment com a testimoni en una venda.

Per últim, a l'any 1435, actua de testimoni en la procuració atorgada per Francesca, muller de Bernat Çolom, pintor, ciutadà de València, en la qual nomena al seu marit com a procurador.

“(...).

Testes Iohanes Renovel, aludarius et Iohanes Roig, pictor, Valencie degentes.”¹⁴¹¹

ROIG, Tomàs (1432, València)

Pintor.

De l'any 1432, i com única referència, està el document que dona notícia del pintor Tomàs Roig. Aquest al·ludeix al pagament, atorgat pel Capítol de la seu de València, al dit pintor, que vivia davant “les arrepenides” (penedides, persones que els sap greu haver fet o deixat de fer alguna cosa), de certa quantitat: “(...) per tres plecs de fulla groga.”¹⁴¹²

ROJALS,¹⁴¹³ Tomàs (1431-1450, València)

Pintor.

La notícia per la qual es té referència del pintor Tomàs Rojals, resulta curiosa. El document, registrat el 1431, diu que Ayrona, muller del dit pintor, confessa tenir en qualitat de dipòsit, certa quantitat embolicada en un drap i segellada.¹⁴¹⁴

En la següent, quasi set anys després, el 1438, apareix documentat reconeixent el deute, pel el que confessa haver de pagar a Ferran de Gorrea, *juponer*, 6 lliures, preu de tres lliures i mitja de seda i li promet pagar-li dita quantitat dins quatre mesos.¹⁴¹⁵

Fins sis anys després no es té notícia del pintor. En maig del 1444 el justícia dels CCC sous el condemna a pagar 2 florins a Daniel Montagut, per preu de catorze coixins de llenç.

Del 1449 és el document pel que hi ha referència del pintor Tomàs Rojals. Aquest tracta del deute que té amb Ferran Candasona. La quantitat deguda és de 75 sous, per un mantell i certa joia d'argent.

Sembla que Tomàs Rojals és un pintor amb dines, doncs a l'any següent, en febrer de 1450, compra un anell amb robí a Ferran Candasona. Document que a la fi acaba el discurs del pintor que ens ocupa.

¹⁴¹⁰ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 761.

¹⁴¹¹ APPV. *Protocol de Bartomeu Tovia*.

Cerveró, 1963, p. 88; 1964, p. 99; Mocholí, 2009, p. 761.

¹⁴¹² ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1432, f. 39.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 448; 1929, p. 58; 1930, p. 120; Mocholí, 2009, p. 762.

¹⁴¹³ O *Rojals*, segons Cerveró.

¹⁴¹⁴ ARV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 54 i *notal*, núm. 2.575.

Sanchis i Sivera; 1929, p. 63; 1930, p. 125; Mocholí, 2009, p. 763.

¹⁴¹⁵ ARV. *Protocol de Vicent Çaera*, núm. 2.434 i *notal*, núm. 2.735.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 450; 1914, p. 75; 1929, p. 63; 1930, p. 125; Mocholí, 2009, p. 763.

ROMEU, Joan (1400-1448, València)

Pintor.

Obra: cofres.

La col·laboració i bones relacions entre els pintors era un fet prou comú durant els segles XIV i XV, i com a prova queda el testament de l'any 1400, atorgat pel pintor Domènec Torà, pel que deixa constància que compartia materials del seu ofici amb el pintor Joan Romeu.

“Domingo Tora, pintor, ciutadà de València, detengut de greu malaltia de la qual tem morir, estant en mon bon seny, faç lo meu darer testament e ultima voluntat mia. Primo, elig marmossor meu, en Gabriel Navarro, mercader, genre meu. Ítem, eleig la sepultura al meu cors en Sent Francesch. Ítem, dels mil sous leix al dit en Gabriel Navarro et na Caterina, muller de aquell, filla mia, per obs de vestir per mi de dol, trescents sous. Ítem, leix als IIII bacins de cascuna ecclèsia paròquial de València X sous a rebre a cascuna. Ítem, avench que tota la fusta que és en casa mia e en la botiga, e VII fustes que he en lo mercat, axí obrada com per obrar, pintada com per pintar, és comuna entre mi e en Johan Romeu, pintor. Ítem leix a la dita dona Caterina, muller mia, de vida tantsolament, lo meu alberch on lo present yo habite e stich, situat en la parròchia de Sant Martí ea la plaça dels Quaxers, en axí que la dita muller mia tinga lo dit alberch, e après obte de la dita dona lex lo dit alberch a Johanet Vicent Navarro, nét meu, fill dels dits en Gabriel Navarro e na Caterina, filla mia. Ítem leix a Isabel, donzella, filla mia, huyt mille sous reals de València. Nomene hereues mies les dites mes filles Caterina e Isabel.”¹⁴¹⁶

Al següent any, el 1401, féu caplleuta de béns de casa d'Antoni Gomis, *llaurador*, per valor de 90 sous, que deuen aquest i el *notari* Ferrando de Barcelona a Brunissèn, vídua del *tintorer* Jaume Pere.

El 1407, sis anys després, es torna a tenir notícies del pintor per un deute de 817 sous a Pere Gener, *fuster*, restants d'una major quantitat. En febrer d'aquest any, s'escriptura el document pel que és condemnat, doncs ha de donar a Berenguer Pujades, *fuster*, dos cofres pintats amb l'unicorn i altres bèsties.

“En Joan Romeu, pintor qui stà a la plaça de les Caxés, *ex confesione* fon condemnat en donar e fer a n Berenguer Pujades, fuster, present, dos còfrens de cinch palms e mig, pintats ab mostra del oricorn, ab altres bèsties e penes, segons se acostuma fer la dita mostra, com los hi primeres féu, d'aquí a XV jorns primer vinients, com los hi hagués ja pagats, sots pena del quart.”¹⁴¹⁷

En Joan Romeu, en maig de 1408, contrau obligació pel deute que té amb el pintor Bernat Çalom, per preu de cinc fustes que li ha comprat. En novembre fou condemnat a pagar el deute de 106 sous a Joan Oliver, d'una quantitat major per raó de fusta.

Les relacions treball dels pintors s'estenen a altres oficis. Així ho confirma l'obligació, efectuada davant el justícia dels CCC sous, l'any 1409, en la qual ha de donar a Antoni Falcó, *fuster*, 15 sous i 8 diners, per la preparació del material que hauria de pintar.

“Joan Romeu, pintor, qui stà a la plaça dels Caxers, voluntàriament se obligà en donar e pagar a n Antoni Falquó, fuster, present, XV sous, VIII, per rahó de fusta que d'aquell comprà, ha e rebé, a XV dies, sots pena del quart.”¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁶ APPV. *Protocol de Bernat de Montfalcó*, núm. 1.927.

Cerveró, 1968, p. 94; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 502 i 503, doc. 981; Mocholí, 2009, p. 764.

¹⁴¹⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 29, mà 2.

Cerveró, 1964, p. 99; Mocholí, 2009, p. 764; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 148, doc. 295.

¹⁴¹⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm 31, mà 6.

Cerveró, 1964, p. 99; Mocholí, 2009, p. 765; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 228, doc. 430.

Un any després, el 1410, Joan Romeu atorga procuració, per la qual va nomenar a Pere Domènec, d'ofici *sastre*.

“Dicta die et anno.

Iohannes Romei, pictor, constituhit procurator, Petrum Domènech, sartoris, ad petendum, et cetera, àpoquas, et cetera, ad lites. Fiat largo modo.

Testes, Guillelmus Arnau, et Guillelmus Fortuny, bossarius, Valentie.”¹⁴¹⁹

Entre el darrer document i el següent hi ha una diferència de quasi dènou anys. És al 1429 quan de nou es té notícies del pintor, per l'obligació que efectua en presència del justícia dels CCC sous. Dit pintor havia de donar a Joan Fenoll, *obrer de vila*, la quantitat de 10 lliures, de les 30 de la dot de la seua filla.

“Joan Romeu, pintor, voluntariament se obliga en donar e pagar a n Johan Fenoll, obrer de vila, present, deu lliures reals de València restants a pagar de aquelles XXX lliures de dot de sa filla, muller del dit en Johan Fenoll.”¹⁴²⁰

En juny de 1448 se sap que el pintor era ja difunt, doncs el document pertany a la seua vídua, Esperança. Aquest fa referència a l'època que atorga per haver rebut 90 sous de Jaume Ferrando, *aluder*, pel lloguer d'una casa, aquesta situada a la parròquia de Sant Joan.

ROMEU, Pere (1405, València)

Pintor.

De Pere Romeu tenim notícia gràcies a què va fer de testimoni al testament del també pintor Domènec Torà.

“Die iovis, XXIX^a octobris.

En nom de Déu sia, et cetera. Yo, en Domingo Torà, pintor, ciutadà de València (...).

Testes ad hoc vocati, et cetera, en Johan Girbes, Christòfol Girbes, Bernat Barceló, fusters de València, e Pere Romeu, pintor.”¹⁴²¹

ROS, Joan (1417-1418, València)

Pintor.

Les referències documentals de Joan Ros són degudes, en primer lloc, per les seues noces a l'any 1417 amb Elionor Gonçalvez, veïna de València, aportant, dita muller un dot de 20 lliures, les quals el pintor confessa haver rebut.

“Eodem die et anno. Quod ego, Elionor Gonçalvez, vicina civitatis Valentie, gratis et de consilio aliquorum parentum et amicorum meorum, et cetera, veniendo ad secundas nubcias, et cetera, vobiscum, Iohani Ros, pictori Valentie, presenti, et cetera, dono et offero vobis in et pro dotem meam, viginti libris monete regalium Valentie, in raubis et iocalibus, et cetera. Ad hec autem ego, dictus Iohannes Ros, asentiens dicto matrimonio, similiter de consilio alicorum parentum et amicorum meorum, et cetera, intentione sobolis procreande, prout lex divina precipit, et cetera confiteor mei a vobis habuisse predictas viginti libras dotis predictae, prout superius dictum est. Quare renuntio, et cetera, quas promito restituere loco dotis restituende, et cetera. Obligando, et cetera.

Actum est hoc Valentie.

Testes, Vitales Saranyana, sartor, et Petrus Tori, mercator, Valentie vicini.”¹⁴²²

¹⁴¹⁹ APPV. *Protocol de Joan Ferrer*, núm. 25.993.

Cerveró, 1968, p. 92; Tolosa, 2003, Mocholí, 2009, p. 765; Tolosa, company, Aliaga, 2011, p. 246, doc. 467.

¹⁴²⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 35, mà 1.

Cerveró, 1964, p. 99; Mocholí, 2009, p. 765.

¹⁴²¹ ARV. *Notal de Bernat de Montfalcó*, núm. 25.594.

Sanchis i Sivera 1912(2), p. 222, 1914, p. 12; 1928, p. 30; 1930, p. 30; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 112-114, doc. 221.

¹⁴²² APPV. *Protocol de Pere Castellà*, núm. 25.961, (s.a. 1.974).

Finalment, el segon document és l'acta de procuració, feta el 1418, per la seua muller, Elionor, per la qual va nomenar Joan Descasales procurador seu.

ROÍS, Alfons (1417, València)

Pintor.

Se sap de l'existència d'aquest pintor pel contracte d'aprenentatge del fill d'ell i de Caterina Enyéguez, Alfons, amb el *fuster* Jaume Espina. Dit contracte s'estipula pel temps de quatre anys.

Desconeixem si Alfons Roís és família del també pintor Miquel Roís, contemporanis en el temps.

ROÍS, Miquel (1416, València)

Pintor.

De Miquel Roís sabem que en febrer de 1416 actua, junt amb al també pintor Francesc Çalom, com a testimoni del reconeixement de la satisfacció de tots els deutes fet per Antoni Ferrer i la seua dona Florència, veïns de Benassal, al germà de la dona Francesc Tallat, *ferrer* de València.

ROURES, Blai de (1322-1343, València)

Pintor.

De Blai de Roures hi ha notícies des de 1322. Al dit any, es documenta la declaració testimoniada dels pintors Berenguer Llätzer, Pere de Roures i d'ell, fills del difunt Marc de Roures, pintor i veí de València, en presència del justícia civil, en la qual es declara que Francesc de Roures té vint anys o més i que és el seu germà.

[...] En Blay de Roures, pintor, fill que fo d'en March de Roures, testimoni, interrogat sobre lo dit capítol contengut en la dita demanda, e dix que ell, testimoni, el dit Francesch de Roures són germans fills de un pare e de una mare.¹⁴²³

Al dit any, el 1332, queda registrat el deute del pintor amb Antoni Claramunt, ambdós veïns de València.

Al mes de novembre de 1333, el justícia dels CCC sous efectua una condemna en la persona de Blai de Roures, perquè pagui a Antoni Claramunt, veí de dita ciutat, 14 sous per raó d'un cens. Més tard el dit Claramunt li reclama encara 7 sous i 3 diners.

“Die mercurii XV° kalendas decembris anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o.”

Blay de Roures, pintor, vehín de València, per confessió sua condempnat per justícia a n'Anthoni Claramunt, vehín de València, en XIII sous que li deu per rahó de sens vinya. Pagar a X dies *proximi*. *Die III^a idus ianuarii M^oCCC^oXXX^oIII^o”, comparech lo dit Anthoni Claramunt, feu reclam de VII sous, III diners.*¹⁴²⁴

De 1337 és el document que fa referència a un pintor esmentat Blai, però no diu el seu cognom. Nosaltres creiem que es tracta de Blai de Roures. La notícia és el deute que té amb un tal Jaume Sart.

Per últim se sap que a l'any 1343, Blai de Roures apareix documentat per l'arrendament de Garcia Pérez, *notari* de València, pel temps de dos anys d'una cafissada de vinya,

Cerveró, 1968, p. 92; Mocholí, 2009, p. 766; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 426, doc. 818.

¹⁴²³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 6, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 112; 1964, pp. 99 i 100 (l'autor publica aquest testimoni amb data de 12 d'octubre de 1332); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 56, doc. 87; Mocholí, 2009, p. 767.

¹⁴²⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3, mà 5.

Cerveró, 1963, p. 112; 1964, pp. 99 i 100; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 71, doc. 136; Mocholí, 2009, p. 767.

situada al terme de Rafalagata, a l'horta de València, pel preu de 7 sous, pagadors cada any el dia de la Mare de Déu d'agost.¹⁴²⁵

Pel documents del pintor sabem que és membre d'una saga de pintors. Fill de Marc de Roures I (1302-1322), germà de Francesc de Roures (1322-1345), Marc de Roures II (1301-1339) i Pere de Roures (1322-1332).

ROURES, Francesc de (1322-1345, València)

Pintor.

Aquest pintor és el fill de Marc de Roures I i germà de Blai, Marc i Pere de Roures.

A l'any 1322, queda registrada la declaració testimoniada pel pintors Berenguer Llätzer,¹⁴²⁶ Pere de Roures i Blai de Roures, en presència del justícia civil, en la qual s'afirma que Francesc de Roures, fill de Marc de Roures i germà de Pere i Blai, és major de vint anys i que estava com a aprenent amb el pintor Bartomeu Llorenç.

“En Berenguer Làcer, pintor e vehí de València, testimoni, jura. Interrogat sobre lo dit capítol contengut en la demanda, dix ésser ver que lo dit en Francesch de Roures ha e pot aver XX anys et pus, per ço com ell, testimoni, ara fa XVI anys poch mes ho menys vench en lo vehinat on lo pare e la mare del dit Francesch estaven, ço es, lo carrer de la Freneria de València, e fon aquí més ab mestre per apendre lo mester de pintar, ço es ab en Bartholomeu Lorenç, pintor.

(...).¹⁴²⁷

Després de nombrosos anys sense referències del pintor està documentat, el 1341, als llibres del justícia civil de València. En dit document Ramon del Mas, *notari* i procurador del pintor Francesc Celma, veí de dita ciutat, reclama un deute de 35 sous que Francesc Roures, habitant a la parròquia de Sant Martí, tenia amb aquell.

“[1341, XIII° kalendas novembris]

Eadem die et anno. Comparech devant la presència de l'honorat en Pere Colom, justícia dela ciutat de València en lo civil, en Ramon del Mas, notari, axí com a procurador en Francesch Celma, pintor, vehí de la dita ciutat, e dix e propossa devant aquell que com per en Francesch de Roures, pinctor, habitador en la parròquia de Sent Martí de València, sien deguts al principal del dit en Ramon del Mas XXXV sous de reals per rahó de I mul que d'aquell comprà, hagué e reebé per aytal qual era (...).

Fide Raymundus de Manso, notarius.

Petrus Columbi, iusticia Valencie in civilibem, auctoritate qua (...).

Testes, Guillermus Gozi et Guillermus de Betesa, notarii.¹⁴²⁸

A l'any 1345, s'esmenta a Francesc de Roures pel clam de la seua muller, Benvinguda, en la persona del *notari* Garcia Peris (Pérez), ciutadà de València, en presència del *notari públic* de la dita ciutat Berenguer de Peramola. Aquest procés és en contra del procurador del seu marit, a través del seu procurador Domènec Gil, reclamant-li la dot i creixa per la mala administració dels béns del matrimoni.

“Anno Domini millessimo trecentesimo quadragesimo quinto, die lune intitulata VI nonas madii. Comparech dava la presència de l'honorat en Pere Colom (...).

Davant vós, senyor en Pere Colom, justícia de la ciutat de València en lo civil, posa clam en Garcia Pèriç, notari de la dita ciutat, procurador de na Bevinguda, muller d'en

¹⁴²⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 90, mà 4.

Cerveró, 1964, p. 100; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 111, doc. 183; Mocholí, 2009, p. 767.

¹⁴²⁶ Segons Cerveró “*Laucer*”.

¹⁴²⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 6, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 112; 1964, pp. 99 i 100; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 56, doc. 87; Mocholí, 2009, p. 768.

¹⁴²⁸ ARV. *Justícia Civil*, núm 75, ff. 27 i 27v.

Cerveró, 1960, p. 231; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 96 i 97, doc. 176; Mocholí, 2009, p. 769.

Francesch de Roures, pintor e vehí de la dita ciutat, contra Domingo Gil, falconer, procurador del di en Francesch de Roures, dién e affirman en juhi contra aquell que la na Bevenguda, principal del die en Garcia, (...).

Encontinent, lo dit en Garcia féu de la carta dotal e de la sua procuració *ut [sequitur]*: In Dei nomine et eius [gratia]. Noverint universi quod ego, Petrus de Minorisa, notarius et Valencie civis, tutor e curator testamentarius ex parte natris Bevengute, filie Apparici Cases, notari eiusdem, et dompne Bevengude, uxor eius sorisque meis, defunctorum, de certa sciencia, mode tempore contrac[tus] matrimoni [quem] vos, Francischus de Roures, filius quondam Marchi de Roures, pictoris, (...).¹⁴²⁹

ROURES I, Marc de (1302-1322, València)

Pintor.

De Marc de Roures I, pare de Blai, Francesc, Marc II i Pere, hi ha una primera notícia de l'any 1302. Aquesta al·ludeix a la donació atorgada, en presència del justícia civil de València, al seu fill, Marc de Roures, també pintor, i a la seua muller Barcelona, d'un tros de terra, figueral i mallol al terme de Binata, a l'horta de València.

“1302, *idus ianuarii*. Comparech devant l'onrat en Bernat Dalmau, justícia de València, n'Esteve de Toló, axí com a procurador de na Barcelona, muller d'en Marcholó de Roures, pintor, et dix et proposà devant lo dit justícia que en Marcho de Roures, pare del dit en Marcholó, donà et atorgà en donació pròpria entre vius al dit fill seu un troç de terra e de figueral et de malloill, asetat en lo terme de Binata, orta de València.”¹⁴³⁰

A la fi de la seua documentació, a l'any 1322, a Francesc de Roures I se li menciona ja difunt en la declaració testimoniada pel seu fill, Pere de Roures, també pintor, en presència del justícia civil de València, en la qual diu que el seu germà Francesc de Roures té vint anys o més i que són fills d'un y una mare.

“(…).

En Pere de Roures, fill que fo d'en Marcho de Roures, pintor, vehí de València, diu que com lo dit en Francesch de Roures sia pervengut a perfecta edad de XX anys e de pus. Interrogat que com ho sap, dix que per çò com ell, testimoni, fo present al naiximent del dit Francesch, qui nasché a II mesos poch més o meyns après que en March de Roures, frare seu, ach presa la muller que ara ha, e pres-la en lo mes de giner del any mil CCCI. E axí mateix, ell, testimoni, ho ha vist e reconegut en lo calendari de la carta nupcial de la dona na Barcelona, cunyada d'ell, testimoni, e muller del dit en March de Roures la qual carta dix que fon feyta per en Bernat de Narbona, çanrere notari de València, *XVIII kalendas ianuarii anno Domini millesimo CCC primo*.

Interrogat de parentesch, e dix que lo dit en Francesch e ell, testimoni, són germans de un pare e una mare, mes per çò no·y diria sinó veritat.”¹⁴³¹

¹⁴²⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 99, mà 2.

Cerveró, 1960, p. 250; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 112-115, doc. 185; Mocholí, 2009, p. 769.

¹⁴³⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 8.

Cerveró, 1960, p. 250; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 32, doc. 19; Mocholí, 2009, p. 770.

¹⁴³¹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 6, mà 1.

Cerveró, 1963, p. 112; 1964, pp. 99 i 100; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 56, doc. 87; Mocholí, 2009, p. 770.

ROURES II, Marc de (1301-1339, València)

Pintor.

De les primeres notícies documentades del pintor Marc de Roures II, pare de Marc de Roures III, corresponen a l'any 1301. En aquest any queda registrada la carta nupcial amb la ciutadana Barcelona, en presència del *notari* Bernat de Narbona.

Al següent any, el 1302, es va fer donació, entre vius, atorgada en presència del justícia civil de València, pel pintor Marc de Roures I al seu fill, Marc de Roures,¹⁴³² i a la seua muller Barcelona, d'un tros de terra, figueral i mallol al terme de Binata, a l'horta de València.

Durant deu anys no hi ha cap notícia. És a l'any 1312 quan, davant el justícia civil de València, el ciutadà Guerau Macià manifesta que en dita data Marc de Roures va començar l'obra nova dels seus patis, prop de casa seua.¹⁴³³

Quatre anys després, el 1316, se sap de del pintor per la tutoria que li és assignada pel justícia civil València de Ciprés, fill de Marta i Montesinos Alfons, aquest difunt, per requeriment d'aquella, la qual és filla del senyor de Fontfreda.

“[VI idus decembris] Raymundus Gullermi Catalani, iusticie Valencie, auctoritate et cetera, ad requisitionem Marte, filie quondam Dominici de Fontefrigida, damus et assignamus vos, Marquetum de Roures, pictorem et Valencie civem, in curatorem Çiprés, pupillo, filio naturali dicte Marte et Montesini Alfonsi defuncti (...).”¹⁴³⁴

En setembre de 1318 s'escriptura la venda d'una cafissada de vinya feta per Pere de Sos, *hortolà*, a Arnau Bonet, *fuster*, la qual confronta amb una del pintor “Marquet”, al terme de Burjassot.

Després de quatre anys de buit documental, apareix al document de l'any 1322, en la declaració testimoniada dels pintors Berenguer Llätzer, Pere de Roures, Blai de Roures germans d'ell, en la qual es declara que Francesc de Roures té vint anys o més i es fill d'un pare i d'una mare.

Al 1324, es registra la referència documental, en la qual consta que Marc de Roures era difunt. El document és el procés efectuat davant el justícia civil de València, a instància de Domènec Soler contra Esclaramunda, muller de Nicolau Despuig, *notari*, en el que la vídua Marc de Roures II, Barcelona, actua com a testimoni.¹⁴³⁵

Finalment se li esmenta, i també al seu fill, a l'any 1339 en un document en que s'escriptura l'oferta de la meitat de 9 fanecades de vinya de Miquel Roig situades a Rafalagata, en l'horta de València, per pagar 175 sous que deu a Isaac Sibili, apart d'altres 60 sous que deu a Francesc Pasqual. Les 9 fanecades pertanyien al pintor Marc de Roures III i a la seua dona Arnaldona i afronten amb una vinya del seu pare, Marc de Roures II.

¹⁴³² Al document original *Marcoló de Roures*.

¹⁴³³ ARV. *Justícia Civil*, núm 13, mà 2. Cerveró, 1960, p. 240; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 44, doc. 49; Mocholí, 2009, p. 771.

¹⁴³⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 19, f. 55v.

Cerveró, 1960, p. 250; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 40, doc. 39; Mocholí, 2009, p. 772.

¹⁴³⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 15, f. 4v.

Cerveró, 1964, p. 100; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 56, doc. 88; Mocholí, 2009, p. 772.

ROURES III, Marc de (1331-1339, València)

Pintor.

Creiem que aquest pintor, Marc de Roures, és el fill de Marc de Roures II (1301-1339) i nét del Marc de Roures I (1302-1322), pel document de l'any 1331. En aquest any es fa constar la condemna, efectuada pel justícia civil de València, a un pintor anomenat Marc Roures, menor de dies, per a pagar a Bernat de la Grassa, *metge*, 152 sous.

“Marcho de Roures, pictor, minor dierum et vicinus Valencie, sua propria confessione condepnmatur per iusticiam antedictae Iacobo Spanyol, apothecario, procuratori magnifici Bernardi de la Grassa, medicus, ut aparet per quodam publicum instrumentum confectum per Iohannem de Pina, publicum notarium Valencie, septimo kalendas februarii anno Domini millesimo CCCXXX, in centum quinquaginta duabus solidos.”¹⁴³⁶

Al mateix any, el 1331, el pintor estava ja casat. El document fa referència a una venda feta per ell i la seua muller, Arnaldona. En aquest document es menciona al també pintor Miquel de Pere.¹⁴³⁷

Tres anys després, el 1334, Marc de Roures III consta ja difunt. Al document Joana i Arnau Salelles, veïns de la ciutat de València, apareixen com a pares d'Arnaldona.¹⁴³⁸ A continuació estan escripturats els poders que donà la vídua del pintor, Arnaldona, a l'any 1332.: “V kalendas madii. Noverint universi, quod cum Iohanna, uxor Arnaldi Salelles, vicini civitatis Valencie, quondam mater et coniuncta persona Arnaldone, filie sue et dicti Arnaldi, viri sui, uxorique Marqui de Roures, pictoris et vicini dicti civitatis Valencie, defuncti (...).”¹⁴³⁹

Al dit any, el 1334, es documenta certa causa, efectuada davant el justícia criminal de València, en la que compareix Joana, vídua d'Arnau Salelles i mare d'Arnaldona, vídua que fou de Marc de Roures III,¹⁴⁴⁰ pintor, afirmant que el 22 d'octubre de l'any 1334, fou denunciat dit pintor, per l'assassinat d'Arnaldona, prenyada de cinc mesos.¹⁴⁴¹

Al següent any, el 1335, el seu germà, Miquel de Roures, *notari* de València, com a procurador seu, efectuà la venda a Pere Miquel, *colteller* de València, de certa casa propietat del pintor, situada a la parròquia de Santa Caterina, pel preu de 40 lliures.¹⁴⁴²

Per últim, a l'any 1339 es mencionen al fill i al pare, en un document en que s'escriptura l'oferta de la meitat de 9 fanecades de vinya de Miquel Roig situades a Rafalagata, en l'horta de València, per pagar 175 sous que deu a Isaac Sibili, apart d'altres 60 sous que deu a Francesc Pasqual. Les 9 fanecades pertanyien al pintor Marc de Roures i a la seua dona Arnaldona i afronten amb una vinya del seu pare, Marc de Roures¹⁴⁴³

¹⁴³⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm, 36.

Cerveró, 1960, p. 250; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 64, doc. 111; Mocholí, 2009, p. 773.

¹⁴³⁷ Arxiu Històric Nacional. (Els autors no donen referència del notari o del protocol).

Viñaza, 1889, p. 130; Alcahalí, 1897, p. 286; Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 169; 1912 (2), p. 214; 1914, p. 4; 1928, p. 10; 1930, p. 10; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 65, doc. 113; Mocholí, 2009, p. 773.

¹⁴³⁸ Cerveró comenta que al dit document li seguix l'otorgament de poder d'Arnaldona, muller del dit pintor, a Pere Notaria, davant el notari Domènec de Prats, en data de l'any 1332.

¹⁴³⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm, 44, mà 6.

Cerveró, 1960, pp. 250 i 251; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 72, doc. 138; Mocholí, 2009, p. 774.

¹⁴⁴⁰ Cerveró comenta que Marc de Roures II va tindre un fill al qual es refereix aquest document, i que el justícia civil de València el va posar davall la tutoria de Raimon Salelles, el qual fou destituït a l'any 1335 per la seua mala administració i va ser substituït per Domènec Borrell.

¹⁴⁴¹ ARV. *Justícia Civil*, núm, 46, f. 37.

Cerveró, 1960, p. 251; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 73, doc. 141; Mocholí, 2009, p. 774.

¹⁴⁴² ARV. *Justícia Civil*, núm, 53.

Cerveró, 1960, p. 251; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 74, doc. 145; Mocholí, 2009, p. 774.

¹⁴⁴³ ARV. *Justícia Civil*, *segle XIV*, núm. 67, mà última, ff. 313-314.

Cerveró, 1960, p. 251; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 88-90, doc. 163; Mocholí, 2009, p. 772.

ROURES, Pere de (1322-1332, València)

Pintor.

Obra: tella amb esmaltes.

A l'any 1322, un dels fills de Marc de Roures, Pere de Roures va fer declaració testimoniada, en presència del justícia Civil de València, en la qual diu que Francesc i Marc de Roures són germans seus.

Al 1326, Pere de Roures actua com a testimoni al plet entre Guillem Rabassa i Pons de Safranca, exposat al justícia civil de València. Al mateix any, en juny, el pintor atorga àpoca, en la qual reconeix haver rebut d'Antoni Pere, *cambrer* del noble Bernat de Sarrià, certa quantitat.

“1326, VII kalendas iulii. Petrus Roures, pictor et vicinus Valencie, scienter confiteor vobis, Anthonio Petri, cambrerio nobilis Bernardi de Sariano, presenti, et vestris quod dedistis et deliberastis michi et ego a vobis habui et recepti numerando centum quindecim solidos, novem denariis regalium Valencie, videlicet, pro quadam *tella* cuyrenus cum esmaltis, septuaginta dous solidos et pro coloribus et argenteo, quadraginta tres solidos et novem denariis, que ad opus dicte nobili Bernardi de Sariano emistis.

Testes, Petrus Delesquarra et Iacobus Ferdinandi.”¹⁴⁴⁴

Sis anys després, el 1332, Bartomeu Llorenç, fill Bartomeu Llorenç, pintor, veí de València actua com a procurador de Pere de Roures.

“1332, XII kalendas novembris. Barthomeus Laurencii, filius Bartholomei Laurencii, pictoris, vicini Valencie procurator Petri de Roures, pictoris, vicini eiusdem (...).”¹⁴⁴⁵

Per tot el suport documental es té notícia de sis membres d'una família de pintors, però en cap d'ells ens diu que tipus d'obres o peces ornamentals pintaven, excepció de Pere de Roures.

ROVIRA DE XIPRE, Esteve (1387-1388, València)

Pintor.

Obra: retaules.

Cinc notícies, dos d'elles de l'any 1387, l'altra de 1388 i les últimes de 1389, és tot el suport documental del mestre pintor Esteve Rovira de “Xipre” en la seua estada en València. Malgrat la mancança de referències d'aquest pintor no li lleva la seua importància com a tal. En la lectura dels cinc documents, es descobreix que fou important durant la dècada dels anys vuitanta del segle xiv, abans que s'iniciés el període en que es desenvolupa l'estil anomenat gòtic Internacional, durant l'última dècada d'aquest segle. Malauradament no es té cap obra atribuïda a dit pintor, per tant no se sap qual era el seu estil. Hi ha conservats, a la Comunitat Valenciana, uns retaules o part d'ells amb un estil un tant peculiar com el del retaule de Santa Bàrbara de Cocentaina o la taula de Sant Miquel de Sot de Xera, així com la referència fotogràfica del retaule de Santa Llúcia d'Albal. Pot ser que alguna d'aquestes pintures fóra obra facturada pel pintor que ens ocupa, però fins ara no ha aparegut cap document que ho confirme.

Per les següents notícies sí que es coneix, amb seguretat, de la vida professional del mestre Esteve Rovira de Xipre. En gener de 1387, es registra l'obligació efectuada pel

¹⁴⁴⁴ ARV. *Notal* núm. 2.873 (aquesta referència està equivocada, puix pertany al protocol de Bernat Falch de 1421, per la qual cosa no s'ha pogut trobar el document per revisar-lo).

Cerveró, 1964, pp. 100 i 101; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 59, doc. 95; Mocholí, 2009, p. 775.

¹⁴⁴⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm 36.

Cerveró, 1960, pp. 241 i 252; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 66, doc. 120; Mocholí, 2009, p. 775.

pintor, en presència del justícia dels CCC sous de València, per a tornar-li a fra Pere de Roca: “(...) cinch florins d’or comuns d’Aragó, los quals li dona per rahó a senyal de un retaule que lo dit n’Esteve li hauria a fer, (...)” Malgrat el document no diu res del contracte del retaule, però creiem que aquell seria abans del dit any.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^oVII^o, die iovis [III] ianuarii. (...) N’Esteve Rovira, pintor, vehí de València, per sa plana voluntat promès e s’obligà en poder de l’honorat en Lois López, justícia de la ciutat de València en lo civil, tro en suma de CCC sous, en donar e pagar a fratre Pere de Rocha, absent axí com si fos present, cinch florins d’or comuns d’Aragó, los quals li donà per rahó a senyal de un retaule que lo dit n’Esteve li hauria a fer, a pagar a deu dies sots pena del quart.”¹⁴⁴⁶

El 21 de març del dit any, el 1387, es documenta l’afermament de Pere Olm, fill del difunt Guillem Olm, *llaurador* de València, major de quinze anys qui està baix la cura de Joan Exarch, *forner* i veí de València, amb Esteve Rovira, per ensenyar-li el seu ofici. El pintor es compromet per un període de cinc anys, en els quals avituallarà al seu deixeble de tot allò que li faça falta. Amb aquesta referència documental es confirma la rellevància d’aquest mestre, a més que seria posseïdor d’un obrador, en el que deixebles i col·laboradors treballarien les seues ordres.¹⁴⁴⁷

Que Esteve Rovira de Xipre contava amb deixebles i col·laboradors, així ho confirma la següent notícia. El 14 d’abril de 1388, el mestre Esteve Rovira, àlies de Xipre, va rebre una notificació del *dispensari major* del regne de Castella, per la qual el *bisbe* de Toledo li exigeix el compliment d’un contracte, pel que devia pintar un retaule per a l’església de Toledo, ja que havia rebut certa quantitat per realitzar dit encàrrec. El document del contracte no se n’ha, però creiem que es redactaria abans de l’esmentat any, doncs se sap, per la dita notificació, que el pintor es trobava a Brihuega al 1387, contractant la construcció d’un retaule per a l’altar major de la seu de Toledo. L’import que es va pagar per aquest va ser de 1.200 florins d’or aragonesos, per la qual cosa entenem que l’obra hauria de ser important en grandària i execució, i que per a confeccionar-la s’emportà amb ell ajudants. Per últim es coneix que dita compareixença tingué lloc el 8 de maig, a l’hostal de Joan Esteve, *mercader* florentí, situat a la parròquia de Sant Martí de la ciutat de València.

“Unum fuit traditum dicto dia Gonzalves.

Anno a Nativitate Domini MCCCLXXX VIII° die vero iovis, que computabatur XIII mensis aprilis, en presència de Francesch Çaidia notari públich de València, e ab testimonis dejús escrits en l’alberch de Johan Steve, *mercader* florentí, situat e posat en la parròchia de Sent Marti de la ciutat de València, personalment comparech Diago González de Medina, *dispenser* major de la alta reyna de Castella, e per mi, dit notari, legir e publicar requés e feít a mestre Esteve Rovira, àlies de Xipre, pintor, en lo dit alberch personalment atrobat, una letra patent en paper escrita e en lo dors d’aquella ab cera vermella sagellada, la qqual és de la tenor infrasegüent.

Nos, el arzobispo de Toledo, facemos saber a vos maestre Esteban de Xipre, pintor vezino de Valencia que bien sabedes como fisieste pleyto a composición [donaste] en tal manera que [...] que nos pintásedes un retablo para la nuestra ecclesia de Toledo por cirta quantia de florines, que nos obligamos per nos e en nombre de la dicha nuestra eglesia a vos dar e pagar, de los quales dichos florines recibistes luego, (...).

(...) mestre Steve la qual es de la tenor següent.

In Dei nomine, amén.

¹⁴⁴⁶ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 13, mà 1, f. 2.

Cerveró, 1964, p. 101; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 289, doc. 490; Mocholí, 2009, p. 776.

¹⁴⁴⁷ ARV. *Notal d’Arnau Puig (Despuig)*, núm. 2.484.

Mocholí, 2009, pp. 776 i 777.

Sepan quantos este publico instrumento vieren como en villa de Brihuega, sabado vinte e siete dias de jullio anyo del Nacimiento del Nuestro Senyor Jesuchristo de mil trescientos ochenta e siete anyos. E stando hi el mucho honrado en Cristo padre e senyor don Pedro, por la gracia de Dios arcebisbe de Toledo, primado de las Espanyas e canceller mayor de Castiella, en presencia de mi, el notario, e dels testimonios desuso scritos para esto lamados specialmente e rogados, el dicho senyor arcebisbe tractó e se abino con mestre Estevan Rovira de Xippre, pintor, morador en Valencia del regno de Aragón, que hahí estava present ante el dicho senyor, en esta manera, es a saber, que el dicho mestre Stevan que pinte un retablo en el ciudad de Toledo para la sua ecclesia catredral, e que sea puesto a las espaldas del altar mayor de la dicha su ecclesia, e que haya [...] de pilar a pilar sesenta seis palmos en ancho de [...] fuere mester e que sea vinte [...] de alto] e quencima del altura de que vengán fechas sus puntas con sus fillolas e remates, lo qual ha de seer de más de los dichos vinte palmos en alto. E que la tabla principal de la medianía del retablo que sea cinco palmos de más en altura de toda la dicha obra. E de más desto se faga un guardapolvo fecho encima retornado sobre todo el retablo un capdo e que responda a toda la otra obra. E que en este retablo que pinte e faga dies e nueve historias, aquellas quel dicho senyor arcebisbe ordenare e mandare faser. E otrosí, que en las ocho puntas que han destar en como destas istorias que pinte e faga en cada una dellas una ymage qual dicho senyor le mandare faser. E para faser dicho retablo quel dicho senyor sea tenido de le dar madera labrada e adreçada tan solamente de mano de carpenteros pueste en Toledo donde el dicho maestre Estevan ha de pintar el dicho retablo. E otrosí, que el dicho mestre Estevan que sea tenido de poner a sus costas todas las cosas que para las dichas pinturas fueren mester, es a saber, que todas las ymágenes e [sus] estorias e campos dellas que oviere de faser que lo faga de muy puro e fino oro e azul con muy propias e finas, puras y finas colores que para todo este fuere mester. E que las istorias e ymágenes que las faga las más nobles e polidas e perfectas que pudieren esser fechas. E eso mesmo que faga e pinte el dicho guardapolvo de noble pintura. E porquel dicho mestre Estevan pinte e faga este dicho retablo en la manera susodicha, quel el dicho senyor arcebisbe sea tenido de le dar o mandar dar mil e quinientos florines de oro de los de Aragón en esta manera, los quinientos florines ante que comience a pintar la dicha obra, e los otros quinientos florines (...).

Sig-[signe notari]-no de verdat, Gondçalvus, yo Marti Alfonso, notario, me acerté a concertar este instrumento con el registro primo que está notario de Gonçalo Veles e so testigo yo, Johan [F...] notario [...] este instrumento primero que esta sobrescrito del nombre Veles.

E fetes les dites coses, en continent lo dit dia Gonçalves de paraula requer mestre Esteve que dins los dits XX dies en [la dita] letra del senyor arquebisbe contenguts fos en la dita ciutat de Toledo per fer lo dit retaule, segons deu e tengut n'és [...] en Johan Steve qui a les dites coses present era, sien prests apparellats de cumplir al dit mestre Esteve ací en València tot [quant] lo dit senyor arquebisbe en Valencia tengut ni obligat. (...).

E lo dit mestre Esteve Rovira, contradién a en [...] a la letra *supraproxime* per lo dit dia [...] castellá, a ell presentada ni a les coses desús e [...] contengudes en quant fan e són vistes fer contra ell [...], diu que no és tengut de respondre a la dita [letra ni] obeir aquella per tal com no's mostre ni appar de cert [...] sia emanada de la part del dit reverent senyor arquebisbe de Toledo ni de manament de aquell, *maxime* com lo [...]."¹⁴⁴⁸

Els dos documents següents, datats el 1389, confirmen que al dit any, i baix les seues ordres, continuava tenint col·laboradors i aprenents. Les referències documentals són els contractes de treball, en els quals Alfons, pintor, fill del difunt Alfons, pintor veí de

¹⁴⁴⁸ ARV. *Protocol de Francesc Saidia*, núm. 2.797, f. 484.

Almarche Vázquez, F., *AAV.*, 1920, pp. 3-13; Sanchis i Sivera, 1928, pp. 20 i 21; 1930, pp. 20 i 21; Cerveró, 1972, p. 51; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 302-306, doc. 511; Mocholí, 2009, pp. 777 i 778.

Còrdova i Arnau, pintor, fill del difunt Bernat, pintor veí de Campredó, s'afermaren amb Esteve Rovira, pintor de València, durant un any com a *macips* seus i per aprendre l'ofici de pintor.

“(Ista duo subsequencia instrumenta affirmametum debent esse retro sub kalendarii de III^a die septembris presentis anni.).

Alfonsus,¹⁴⁴⁹ pintor, quodom filius Alfonsi pintor vicini de Cordova, sicienter mitto et afirmo vobiscum, Stephano Rovira, pictori Valencia, presenti, et cetera, hinc ad unum annum [sequeteum in] mancipium [vestrum] ad faciendum vestra omnia mandata iusta et cetera. Teneamini michi docere officium vestrum adicere potuero et providere in comestum et potum [tantum]. Et sic promitto et cetera, obligo et cetera. Ad hec autem [ego, Stephanus] Rovira, predictus, et cetera, suscipiens et cetera, promitto et cetera, obligo et cetera.

Testes Andreas Stopinyà et Iohannes Çamora, fusterii Valencie.”

“(Ista duo subsequencia instrumenta affirmametum debent esse retro sub kalendarii de III^a die septembris presentis anni).

Annaldus,¹⁴⁵⁰ pintor, quodom filius Bernardii, pintor vicini de *Campredó*, sicienter mitto et afirmo vobiscum, Stephano Rovira, pictori Valencie, presenti, et cetera, hinc ad unum annum sequeteum in mancipium vestrum ad faciendum vestra omnia mandata iusta et cetera. Teneamini michi docere officium vestrum adicere potuero et providere in comestum et potum tantum. Et sic promitto et cetera, obligo et cetera. Ad hec autem ego, Stephanus Rovira, predictus, et cetera, suscipiens et cetera, promitto et cetera, obligo et cetera.

Testes qui supra.”¹⁴⁵¹

Malauradament la falta de notícies no permet esbrinar res més sobre aquest pintor, però a pesar de l'escàs d'aquestes, hem de considerar-lo com un pintor que marcaria la diferència artística en les penúltimes dècades del segle XIV, possiblement creador d'un estil, però que a València no tingué continuació per la vinguda d'altres formes estilístiques, les quals portaren a cap el gòtic Internacional.

RUBERT,¹⁴⁵² Francesc (1434-1444, València)

Pintor i fuster.

En novembre de l'any 1434, Francesc Rubert està documentat per un procés com a procurador d'Angelina, vídua de Ramon Castrellenes, *tintorer*, curadora testamentaria dels seus fills, contra Isabel, vídua de Bernat Leopart, pel derrocament d'un hostel al Grau de València.

“En Francesch Rubert, pintor, ciutadà de València, testimoni produhüt e donat per part del dit en Francesch Rubert, ell dit nom, lo qual jura a Nostre Senyor Déu e als sants quatre Evangelis de aquell per ell de la sua mà drete toquats corporalment dir veritat en sa deposició de ço que sabra e interrogat serà sobre lo dit feyt, lo qual en virtut del dit jurament interrogat deposa e feu son testimoni, *Valencie, predictis die et anno in modum sequentem*:

Et primo virtute dicti iuramenti fon interrogat, ell dit testimoni sobre lo primer capítoll de les dites rahons, lo qual deman que li fon lest e donat a entendre segons que s pertany. E dix en aquell saber ço que s seguex, ço és, que en veritat stà que ell dit testimoni hagué per pus util e profitós als dits pubills fer lo dit desencliment de les dites botigues que tenir aquelles. Attés que stan fo lo bo del Grau e attés encara

¹⁴⁴⁹ Present a l'acte notarial.

¹⁴⁵⁰ Que està present a l'acte notarial.

¹⁴⁵¹ ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 2.449.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 322 i 323, docs. 556 i 557; Mocholí, 2009, pp. 778 i 779.

¹⁴⁵² O *Robert*.

que totes són destruïdes que les maryals li venen damunt e no's troba negún que les vulla tenir ni logar. E aço sab ell dit testimoni per ço com ha entrevingut e cure en lo feyt dels dits pubills e ha vist les dites coses. Interrogat de loch e de temps e dix que ja u ha dit dessús. Interrogat de presents e dix que molts del dit Grau e de la present ciutat de València, lo nom dels quals a present no li acorden.

Sobre los altres capítolls de les dites rahons ell dit testimoni no fon produhït ni donat ni per consegüent interrogat. (...).¹⁴⁵³

Fins deu anys després no hi ha notícia del pintor. Al mes de novembre de 1444 es registra el procés, efectuat davant el justícia civil de València, en el que Francesc Rubert actua com a testimoni per part de Jaume Vallés.

Fins i tot ser contemporani al pintor Pere Rubert (1402-1423), es desconeix si existeix relació familiar.

RUBERT,¹⁴⁵⁴ Pere (1402-1423, València)

Pintor decorador i mural.

Obra: clau, capelles, capella major, vidriera, puntes armari retaule, il·luminar retaule de Santa Caterina, pintar i daurar un estatge de pedra. Tots aquests treballs foren realitzats a l'església de Santa Caterina.

L'1 de maig de 1402,¹⁴⁵⁵ Pere Rubert apareix documentat junt amb altre pintor, Jaume Mateu. En aquest document actuen com a testimonis per la factura d'un retaule, encarregat a Pere Nicolau, per l'església de Penàguila. Per aquest document creiem que estava, com a deixeble, a l'obrador del pintor Pere Nicolau, oncle de Jaume.

Des del darrer any hi ha una mancança de documents fins el 1408. En abril està la referència documental per un deute de 7 florins, quantitat que li devia a Francesc Bonet d'una avinença feta per un aprenent, que estava amb el dit Bonet i se n'havia anat.

El 1409, en octubre quedaren registrades quatre èpoques atorgades per Pere Rubert. La primera per 132 sous, per pintar i daurar la clau de la capella major de l'església de Santa Caterina. La segona de 50 florins d'or d'Aragó, per pintar certes capelles de dita església, la tercera de 203 florins d'or d'Aragó, per pintar-ne la capella major, a més de pintar la vidriera de la finestra de dita capella amb or, argenta i diversos colors, a la fi està la quarta per la quantitat de 12 lliures, per pintar les quatre capelles de la girola i dos puntes que es van fer en l'armari retaule de l'altar major.

“(…) pro pictando et daurando clavem capelle maioris dicta ecclesie sancte Caterine facta compositione et avenentia inter me et vos,¹⁴⁵⁶ (…).”

“(…) pro pictando quinque capellas [...] dicte ecclesie (…).”

“(…) pro quibus et eorum precio facta compositione inter me et vos pinxi capellam maiorem dicte ecclesie sancte Caterine et unam vidriera de finestra maiore dicte capelle maiioris de auro, argento et coloribus, (…).”

“(…) pro quibus et aurum precio facta compositione et avinencia inter vos et me pictorem pinxi quatur capellas in griola dicte capelle maioris et duas pontas altaris maioris quas fecerunt in armarii retabuli altari maioris.”¹⁴⁵⁷

¹⁴⁵³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 887, mà 22, f. 15v.

Cerveró, 1972, p. 51; Mocholí, 2009, p. 780.

¹⁴⁵⁴ També *Robert*.

¹⁴⁵⁵ Sanchis i Sivera publica la notícia, apart del testimoniatge de Jaume Mateu, donant-la como a 10 de maig de 1402 en les següents cites: 1912 (3) p. 297; 1914, pp. 32, 37 i 38; 1929, p. 3; 1930, p. 65.

¹⁴⁵⁶ La quantitat es fa efectiva per Pere Canet, *obrer* de l'obra de dita església segons comenta Sanchis i Sivera.

¹⁴⁵⁷ ARV. *Notal d'Antoni Navarro*, núm. 2.656.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 296; 1914, p. 37; 1928, p. 62; 1930, p. 62; Mocholí, 2009, p. 781.

Al següent any, el 1410, el 22 d'octubre de nou el pintor signa àpoca, en la qual confessa haver rebut de Pere Casset, veí de València, 47 florins d'or, pels treballs d'il·luminar el retaule de Santa Caterina, a més de daurar i pintar un estatge de pedra, ubicats a l'altar major de l'església de Santa Caterina de València.

“Die mercuri XXII octobris anno a Nativitate Domini MCCCC decimo.

Noverint universi, quod ego Petrus Rubert, pictor civis Valencie de certe sciencia et consulte per me et meos confiteor et in veritate recognosco vobis Petro Casset, civi Valencie, presenti, et vestris quod dedistis et solvistis michi et a vobis habui et recepi numerando mee omnimode voluntati quadraginta septem florenos auri Aragonium, valentes viginti quinque libras, decem solidos monete regalium Valencie, ex illo salario sive precio quod michi dare et solvere tenenter operarii operis ecclesie sancte Caterine pro illuminatione retabuli maioris sancte Catherine et deaurandi et pictandi stachium lapideum dicti altaris et qui hec est rei veritas renuncio scienter omni exepcioni pecunie non numerate, non habite et non recepte a vobis ut predicitur et doli in cuius testimonio facio vobis fieri presens àpoca instrumentum pro notarium infrascriptum. Quod est actum Valencie vicessima secunda die octobris anno a Nativitate Domini millesimo CCCC decimo. Sig[+]num mei Petri Rubert predicti qui hec concedo et firmo.

Testes huius rei sunt Anthonius Paschal, notarius et Bernardus Manch, sellerius Valencie cives.”¹⁴⁵⁸

A l'any 1423 se sap que Pere Rubert era ja difunt. Ho confirma el document del contracte matrimonial atorgat per la seua vídua, Isabel, en el que la seua filla Joana casa amb Jaume Domènec, *apothecario et quondam*, veí de Borriana de Castelló de la Plana. També es redacta la constitució de la dot.

“Die sabbati, XXI^a madii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o.

In Dei nomine et eius divina gratia. Noverint universi quod nos, Ysabel, uxor quondam Petri Rubert, pictoris, civis Valentie, deffuncti, et Iohanna, filia predictorum coniugum, gratis et scienter, collocando me, dictam Iohanamm, in matrimonio, expreso voluntate et consensu dicte matris mei et aliorum aliorum amicorum meorum in hiis presentium, vobiscum, Iacobo Dominici, apothecario et quondam, vicini ville Castillionis Plane Burriane, defuncti, (...).

Testes huius reiu sunt venerabilis Pons de Ponte, civis Valentie, et discrestus Petrus Andrés, notarius, Valentie decentes”¹⁴⁵⁹

RUBIOLS, Arnau (1380-1390, València)

Pintor.

D'Arnau Rubiols només hi ha dos notícies. La primera, de l'any 1380, resulta molt interessant. Al·ludeix al contracte d'aprenentatge, pel que Arnau Rubiols, fill de Guillem Rubiols, *agricultor* de Barcelona, major de díhuit anys, s'aferma amb el pintor Francesc Comes de València, per treballar amb ell durant un any a canvi de menjar, beure i un salari de 12 florins. Per aquesta referència es coneix que Arnau Rubiols és d'origen català, que posseeix coneixements de pintura i, el més important, que acaba formant-se junt a un mestre pintor de certa rellevància a València, durant la dècada dels anys huitanta del segle XIV.

¹⁴⁵⁸ ARV. *Protocol de Francesc Monçó*, núm. 1.555.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 62; 1930, p. 62; Mocholí, 2009, p. 782.

¹⁴⁵⁹ APPV. *Notal de Jaume Peres*, núm. 779 (s.a. 119).

Cerveró, 1964, p. 101; Mocholí, 2009, p. 782; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 649 i 650, doc. 1.172.

“(…) afirmo et mitto me vobiscum Francisco Comes, pictore vicino Valencie, presenti et recipienti, hinc ad unum annum a festo bestissime Virginis Marie cuius festum erina die fuit celebratum in antea computandum et completerum, videlicet ad exercendum, laborandum et iuvandum vos in dicto officio pictorie (...)”¹⁴⁶⁰

La segon notícia datada deu anys després, el 1390, informa que Arnau Rubiols i el també pintor Ferran Peris, actuaren com a testimonis en un document, atorgat en presència del *notari* Garcia Sancho.

“(…)”

Testes, Ferdinandus Pérez et Arnaldus [Rubiols], pictores Valencia vicini.”¹⁴⁶¹

Malauradament no es té, fins ara, més documentació d'Arnau Rubiols, pintor que creiem important pel fet que treballés amb, el no menys interessant, Francesc Comes, del que, segurament, assimilaria tècnica i estil pictòric. Potser que un estudi més a fons de Francesc Comes i els seus col·laboradors, es poguera albirar la figura d'aquell.

RUBIOLS, Gonçal (1407, València)

Pintor.

Gonçal Rubiols, junt amb el també pintor Joan Pelarda, actuaren de testimonis en l'època feta pel ciutadà de València, Francesc Mascaró, als *jurats* de la vila de Morvedre de 500 sous de pensió censal.

“(…)”

Testes inde sunt, Gondisalbus Rubiols et Iohannes Pelarda, pictores, Valencie cives.”¹⁴⁶²

ROURICH, Pere (1429, València)

Il·luminador.

Tenim notícia de Pere Rourich, il·luminador de llibres de Barcelona i ara resident a València, pel nomenament com a procurador del ciutadà de València Bernat Gari.

“Petrus Rourich, illuminator librorum, civis Barchinone, nunch Valencie residens, gratis et cetera, constituio procuratorem meum certum et spetialem vos Bernardum Gari, paratoris civem Valencie.”¹⁴⁶³

RUIZ, Alfons (1406, València)

Pintor.

Alfons Ruiz, “degentes” a València, actua com a testimoni en una època de censal.

“(…)”

Testes inde sunt Alfonsus Ruiz, pictor, et Anthonius de Losiella, scutiffer, Valencie degentes.”¹⁴⁶⁴

¹⁴⁶⁰ ARV. *Notal de Pere Ros*, núm. 2.684.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 16 i 17; 1930, pp. 16 i 17; Cerveró, 1963, p. 82, 1964, pp. 101 i 102; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 242-244, doc. 390; Mocholí, 2009, p. 783.

¹⁴⁶¹ ARV. *Protocol de Garcia Sancho*, núm. 2.058.

Cerveró, 1956, p. 105; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 332, doc. 570; Mocholí, 2009, p. 783.

¹⁴⁶² ARV. *Notal de Francesc Avinyó*, núm. 1.347.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 161, doc. 332.

¹⁴⁶³ APPV. *Protocol de Pere Castellar*.

Cerveró, 1968, p. 92, Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*

¹⁴⁶⁴ APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 23.177.

Mocholí, 2009, p. 784; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 133, doc. 263.

RUIZ, Garcia (1422, València)

Pintor.

En juny de 1422, aquest pintor féu de testimoni en un document de donació. Maria, dona de Pere Munyoç, *bracer* de Los Arcos, aldea de Terol, dóna una casa a la parròquia de Sant Joan del Mercat de València, a Beneta, dona d'Antoni Moreno, *teixidor* de València.

RULL, Bartomeu (1416, València)

Pintor i taverner.

De Bartomeu Rull es té, fins ara, el document pel que actua com a testimoni junt amb el també pintor Joan Rull, en una sentència arbitral.¹⁴⁶⁵ En altres documents que pertanyen al pintor Joan Rull s'esmenta que Bartomeu Rull es germà d'ell i que és *taverner*.

Es desconeix si ambdós, Joan i Bartomeu Rull ho són de Bernat Rull (1431-1436).

RULL, Bernat (1431-1436, València)

Pintor.

De l'existència del pintor Bernat Rull només donen informació dos documents. El primer, de l'any 1431, en el que dit pintor apareix esmentat en cert acte notarial. Al segon, cinc anys després, el 1436, el pintor i la seua muller atorgaren debitori, pel que confessen haver de pagar a Gabriel Andreu, *mercader*, ciutadà de València, 9 lliures i 5 sous, pel preu de sis quintars i set lliures de *cascas*¹⁴⁶⁶ de sardina, a raó de 31 sous el quintar.¹⁴⁶⁷

RULL, Joan (1397-1453, València)

Pintor.

Obra: cofres i imatges.

Les primeres referències documentals del pintor Joan Rull són de l'any 1397. Aquestes s'inicien amb l'obligació contreta pel pintor, en presència del justícia dels CCC sous, per pagar la resta del deute que té amb Francesc Cardona, d'ofici *escuder*.

“Johan Rull, pintor, qui stà a les Caxes, voluntàriament s'és obliga en donar e pagar a n Francesch Cardona, scuder, absent, dos florins e mig, restants a pagar de major quantitat.”¹⁴⁶⁸

Del mateix any, el 1397, en setembre, és la següent notícia. En aquest document, Joan Rull actua com a testimoni del testament atorgat per Sibil·la, vídua de Francesc Gomar, veí de València.

“(…).

Testes fuerunt huic testamento et per dictam tetratrice rogati, Iohannes Alfonso, laborator, Petrus Miravet, piquerius et Iohannes Rull, pictor, vicini Valencie.”¹⁴⁶⁹

Del 1401, en maig es constata que aquest pintor, Joan Rull, és el procurador de Joan Girbés, habitant de València.

¹⁴⁶⁵ ARV. *Protocol de Beltrán Boes*, núm. 311.

Mocholí, 2009, p. 786; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 382, doc. 750.

¹⁴⁶⁶ Tal com ho publica Sanchis i Sivera.

¹⁴⁶⁷ ARV. *Protocol de Vicent Caera*, núm. 2.433.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 323; 1914, p. 64; 1929, p. 43; 1930, p. 105; Mocholí, 2009, p. 785.

¹⁴⁶⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 29, mà 5.

Cerveró, 1964, p. 102; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 434, doc. 796; Mocholí, 2009, p. 788.

¹⁴⁶⁹ ACV. *Notal de Jaume de Monfort*, sènior (lo Antich), núm. 3.523, f. 81.

AMDA. González Martí. Manuscrit de l'autor.

Cerveró, 1956, p. 106; Mocholí, 2009, p. 788.

En gener de 1402, rep un clam de Joana de Toledo, *prostituta*, per haver-la ferida i haver volgut agafar-la. Al mes d'abril féu caplleuta pel *tapiner* Antoni Vives, pres per haver estat trobat amb la prostituta del bordell Mayor de Valladolid.

Fins l'any 1406, no es té més notícies del pintor. El document tracta del contracte d'aprenentatge efectuat entre Joan Safont, *llaurador* de Russafa i Joan Rull, perquè Antoni, fill del dit Safont, pugui, en un període de cinc anys, aprendre l'ofici de pintor.

“Die veneris, XI° iunii, Iohannes Çaffont, laborator, comorans in loco de Rucaffa, gratis affirmo vobiscum Iohanni Rull, pictori, civi Valencie, presenti, Anthonium, filium meum legitimum, in mancipium et discipulum ad officium pictoris, prout, et cetera, ad quinque annos primitus venturos, (...).

Testes, Iohannes Ferdinandi, alcaydus loci de Toris, et Petrus Guerau, pellicerius, Valentie cives.”¹⁴⁷⁰

En abril de 1407, al pintor que ens ocupa se li registra el deute de 2 florins i mig a l'*escuder* Francesc Cardona, d'una quantitat major des de l'any 1397. En novembre del dit any, el 1407, ven una casa situada a la parròquia de Santa Caterina, com a tutor i curador de Teresa, filla de Llätzer d'Otó, *hostaler* difunt de València.

Diversos documents de l'any 1408 donen notícies de Joan Rull. En febrer pel deute d'1 florí al *missatger* Joan Roís. El 21 de març apareix en una època de 385 sous per ell signada com a tutor i curador dels béns de Teresa, filla del difunt Llätzer d'Otó, *hostaler* de València, a Domènec Ortí, veí d'Ares, per raó de la venda de la meitat d'una casa a la parròquia de Santa Caterina. El 26 del dit mes, el justícia civil de València l'assigna curadoria en les persones i béns de Teresa, filla de Llätzer de Ton, veí de dita ciutat, i de la seua vídua, Caterina. En setembre està documentat pel deute de 34 sous amb el *draper* Joan Garcia, per la compra de drap. Al mes d'octubre es registra el deute de 10 florins que aquest pintor li devia a Jordana, dona del *candeler* Francesc Riera, per raó de préstec. Finalment està el document que al·ludeix a una carta d'indemnitat signada pel pintor Miquel Gil i la seua dona Caterina a Joan Rull, per raó de la caplleuta¹⁴⁷¹ que aquest féu al dit Miquel fins la quantitat de 50 florins.

“Die iovis, VI° mensis decembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oVIII^o.

Iohanes Rull, pictor, civis Valentie, et Caterina, uxor eius, scienter, attendentes, vos, Michaelem Egidii, pictorem eiusdem civitatis, caputlevasse tot bona mobilia michi, dicti Iohanis Rull, que suficerent solvere (...).

Testes, Ludovicus Jordà, mercator, et Iohannes Cardona, cives Valentie.”¹⁴⁷²

Aquesta notícia també queda escripturada al llibre notarial de Jaume de Blanes, però sols està l'encapçalament del mateix com a nota del pintor que ens ocupa, la resta queda en blanc.

En febrer de 1409, actua com a testimoni en un document de pagament fet pels marmessors del difunt Pere Calderó, *cavaller*.

De l'any 1409 és la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous de València, a Joan Rull, que deu donar a Domènec del Mas, un parell de cofres i certa imatge.

“En Johan Rull, pintor, *ex confesione* fon condemnat en donar e liurar a n Domingo del Mas, present, un parell de còfrens fustenys e una ymatge que té aquell, a X dies sots pena del quart.”¹⁴⁷³

¹⁴⁷⁰ APPV. *Protocol de Bernat de Montalbà*, núm. 22.163.

Mocholí, 2009, p. 788; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 130, doc. 249.

¹⁴⁷¹ Fiança donada per algú perquè un reu no fóra tingut pres. *Diccionari valència escolar*. Francesc Ferrer Pastor. València, 1992.

¹⁴⁷² APPV. *Protocol de Jaume de Blanes*, núm. 23.212.

Cerveró, 1964, p. 102; Mocholí, 2009, p. 303; Tolosa, Company, Aliaga, pp. 196 i 197, doc. 399.

¹⁴⁷³ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 31, última mà.

Cerveró, 1964, p. 102; Mocholí, 2009, p. 789; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 242, doc. 459.

Entre els anys 1411 i 1414, el pintor queda registrat en certs documents per qüestions diferents, fins i tot, en cap d'ells fa referència al seu ofici. En abril té un deute de 2 florins com a procurador d'Agnès, dona de Bernat de Benafot, a Bernat d'Arenç, *paraire*. En setembre actua com a testimoni en una declaració d'una controvèrsia entre *mercadors*. De desembre és el document per deute que té, com a curador del seu nebot el pintor Miquel Calcena, amb al *notari* Bartomeu Camporrell. Al mateix mes també es registra que aquest pintor deu 62 sous i 6 diners al *fuster* Pere Roig, per raó de diverses faenes que li va fer.

En gener de 1412, queda registrat documentalment per la quantitat que li deu el també pintor Baltasar Pelegrí. En març en l'època signada per Castellana, vídua del *paraire* Domènec Vicent, de 91 sous d'una banda i de 163 per altra, quantitats al seu favor per ser el marmessor del testament de Nadal d'Arenes. En aquest document se li esmenta com a *cofrer*. En juny s'escriptura el deute que té amb el *llaurador* de Soterna Jaume Martí. De setembre és el document que al·ludeix a la venda que féu d'un tros de vinya al terme de Benetússer, com a marmessor de Nadal d'Arenes, *paraire*, a Castellana, vídua del també *paraire* Domènec Vicent. La quantitat que es paga pel tros de vinya és de 460 sous, pels quals Joan Rull signa època en la mateixa data.

En gener de 1413 atorga una procuració a favor del *notari* Pere Calderer. El 13 de febrer és va fer petició, per part del *prevere* Bernat Real, perquè presenti els documents acreditatius de la possessió de la casa que té a la plaça del Caixers. Dos dies després se li demana 10 morabatins de pena per no haver presentat els documents. Al dit mes és condemnat per Bartomeu Marí, *notari*, *jutge* dels censals de Guillem Manresa, per certa quantitat per raó de pensió d'un censal. En abril se sap d'ell pels documents de venda de set fanecades de terra al terme de Russafa, les primeres al *carnisser* Joan Comes i les altres set al *notari* Lluís Ferrer. Al mes de maig, Joan Rull, junt amb la seua muller Caterina, d'una part i Bartomeu Miracle de l'altra, nomenen a Pere Climent, *notari*, com a àrbitre pel compromís dels esmentats arran d'una cessió de 900 sous feta per pintor i la seua dona a Bartomeu contra el *flequer* Miquel Cabrit.

Finalment, al 1414 s'efectua un procés davant el justícia civil de València, de Pere Llorenç, *prevere*, en el que el pintor Joan Rull és testimoni.

Tampoc els següents anys, que van des 1415 fins 1418, informen res dels possibles treballs pel seu ofici. Joan és un pintor amb abundant documentació, però majoritàriament en qüestions socials i de la vida quotidiana. En alguns dels següents hi ha notícia d'altres pintors contemporanis a ell. Al mes de març de 1415, aquest pintor i Jaume Estopinyà, *fuster* i també pintor, nomenen com a àrbitres als *notaris* Pere Climente i Antoni Peralada, per la controvèrsia que mantenen pel preu d'una vinya que Joan li va vendre a Jaume. En novembre, davant del *governador* de València, compareixen Bartomeu Quintana, procurador de Baltasar Pelegrí, pintor, d'una part i Joan Rull d'altra, en cert procés.

En febrer de 1416, Bartomeu Rull, pintor, intervé de testimoni junt amb Joan Rull en una sentència arbitral. En juliol Jaume Tomàs, *mercader* florentí, li féu una cessió de deute de 18 florins, els quals devia al pintor Bernat Çalom. Al mateix mes i dia, es documenta la venda efectuada per Joan Rull a Bernat Resclosa, *llaurador* i a Caterina, vídua de Sanxo Pérez, *sabater*, de deu fanecades de terra pel preu de 35 lliures, situades al terme d'Alfagar, les quals tenien en domini directe de Jaume Tahust amb un cens de 21 sous. Uns dies després, el 30 de juliol es redacta l'aprovació de la venda per part de Jaume Tahust, *prevere*.

Dos documents de l'any 1417, segueixen donant notícies del pintor. En juliol del dit any, es documenta la procuració, atorgada per ell i Bartomeu Rull, *taverner*, germans, en la persona de Pere Çabater, *notari* de València. En setembre, Joan Rull i el també pintor Jaume Estopinyà atorgaren època, en la qual reconeixen deure a Constança, vídua de Miquel Cardona, 25 florins d'or, els quals els va deixar. Actua com a testimoni el pintor

Pere Guillem. En el dit mes actua com a testimoni en l'inventari *post mortem* dels béns de Maria, vídua de Miquel Sanç, *corredor d'orella*.

Del 15 d'abril de 1418, es el document de nomenament de Joan Martí, *notari* de València, com a procurador seu. El 2 del dit mes hi ha constància notarial referida aquest pintor. Del 15 de juliol és redacta el reconeixement de deute atorgat pels germans Joan Rull, pintor i Bartomeu Rull, *taverner*, en la persona de Joan Saranyana, *doctor en lleis*, per la quantitat de 17 lliures i 3 sous. El 18 del mateix mes, els pintors Jaume Estopinyà i Joan Rull, signaren el compromís, davant del *notari* Sanxo Domínguez, per dirimir sobre algunes qüestions que tenien pendents de la Cúria del justícia dels CCC sous de València.

El 1419, en gener fa procuració a favor del *notari* Gabriel Tomàs per a Gràcia, dona de Gabriel Roig, *taverner*, i al dit mes el pintor és nomenat procurador d'aquell. De maig és el compromís derivat d'una pau i treva entre el pintor i Joan Gil, *sastre*, com a procuradors de Gabriel Roig, *taverner* i Domènec Salvador, *manyà*, respectivament. Aquest compromís es prolongarà tot el mes de maig, cosa que el pintor promet a Domènec Salvador fent signar el document a Gabriel Roig. En juliol apareix com a testimoni en cert document públic, junt amb els també pintors Joan Esteve i Jaume Estopinyà. El 16 del dit mes, de nou se li torna a esmentar en un altre document. En agost dona procuració a la seua muller Caterina i fa donació entre vius a la dita dona, Caterina de tots el seus béns. Per últim, en novembre es documenta el debitori atorgat per Joan Rull, en el que confessa deure a Ferran de Medina i Bartomeu Amorós, àlies Alcalà, 56 lliures, més altres 93 sous d'interès pel preu d'un esclau anomenat Sale, el que va estar venut anteriorment pel *forner* Pere Bonafont, la seua dona Elfa i Aganeta, dona de Bernat Bonafont.

De gener del següent any, el 1420, és el debitori atorgat pel pintor i Bernat Durbà, els quals havien de pagar al pintor i *fuster* Jaume Estopinyà, 11 lliures i 3 sous. Del 29 del dit mes és el carregament d'un violari de 60 sous fet pel pintor i la seua dona Caterina, Bernat Durbà, *agricultor*, la seua dona Violant i Isabel, vídua d'Antoni Peltrer a Bartomeu Ros, *mercader*, per preu de 420 sous, amb el testimoni del pintor Pere Sabates. Per aquesta operació tots els esmentats al document anterior signen àpoca per la quantitat de 420 sous al dit mercader. També es documenta la carta d'indemnitat signada pel pintor, la seua dona, Bernat Durbà i la resta, per raó del violari carregat al dit Bartomeu Ros. Al mes de febrer, compra una vinya, situada al terme de Patraix, al també pintor Bernat Çalom¹⁴⁷⁴ i la seua muller Caterina.

A l'any 1422, en gener es registra el manament executori del justícia civil de València, ordenant al pintor que pagui a Pere Tord, *blanquer*, 17 lliures i 10 sous de deute, més 50 sous de pena per no haver-hi liquidat el deute l'anterior en novembre i les missions de la denuncia. Al mes d'abril queda registrat en cert document del *notari* Francesc Monçó, però desconeguem el contingut del mateix, doncs no es conserva el llibre. Finalment, al mes de maig, procedeix com a testimoni en una venda d'una casa en la parròquia de Sant Joan feta per Antoni Ripoll, *teixidor de robes*. Al mes d'agost del dit any, el 1422, es documenta l'obligació contreta, davant el justícia dels CCC sous, per Joan Rull per a pagar 11 sous a Joan Amalric, procurador de Bernat Oliver, que li devia per herba que comprà. Al mes de setembre dit pintor contrau obligació, davant del justícia dels CCC sous, per deixar a Joan Saranyana, durant dos dies, el seus *mosso* i el seu rossí per a la verema sense cap cost, per extingir un deute que tenia amb ell. Del mateix mes, el dia 7 és condemnat pel justícia dels CCC sous en pagar a Joan Sevilla, 25 sous i 8 diners, pel preu de fem que li comprà. En desembre Joan Rull, la seua dona Caterina i altres van vendre 15 fanecades i una casa, sota el domini del benefici de sant Lluc de la seu de València, al *llaurador* i ciutadà de València Vicent Bonet. El preu que s'estipula per a la venda és de 3.200 sous.

¹⁴⁷⁴ Sanchis i Sivera i Cerveró, autors de la cita, indiquen que és el fill del pintor Joan Çolom.

A l'any següent, en gener de 1423, apareix en cert document de pagament. Aquest al·ludeix a l'època que signa de 300 sous a Bernat Durbà. La raó del dit pagament és per pensions degudes del recens sobre les 15 fanecades i la casa de Russafa, les quals va vendre l'any anterior. Al mes d'abril se signa el compromís entre Joan Rull, com a procurador de Bernat Durbà, i Jaume Esteve, *agricultor* de Benetússer, per certes causes. Aquest document també queda registrat al mes de maig del dit any, el 1423, davant el *notaris* Joan Campos i Joan Pont, els quals actuen com a arbitradors al plet que hi ha entre les dos parts, obligant-se a complir allò arbitrat. Al mateix mes i dia, 6 de maig, es redacta el nomenament arbitral que recau sobre Bonanat Magrinyà, *argenter*, per a dirimir sobre certa qüestió que havia de diverses quantitats de diners, les quals tenien d'una part el pintor i Jaume de Sant-Vicent, per l'altra. De la mateixa data es el document de compromís per part del pintor com a procurador de Bernat Durbà, d'una part, i Jaume Esteve, *llaurador* de Benetússer, en les persones de Joan Campos i Joan Pont, *notaris*.

Dos anys després, el 1425, es documenta l'arbitració, efectuada per Bartomeu Tolosa, *notari*, ciutadà de València, a causa de la demanda posada per Joan Rull, contra Antoni Figuerola, *teixidor*, veïns de dita ciutat, en la qual se sentència a favor del pintor. En el mes de febrer actua com a testimoni en un nomenament de procurador del pintor Jaume Estopinyà. En octubre, procedeix judicialment com a testimoni en una època de censal. El dia 24 del dit mes, octubre, és documenta l'obligació, contreta en presència del justícia civil, per Joan Rull, que: "voluntariament se obliga en donar a n Miquel Mayes, present, un parell de cofrens pintats, de sis palms de larch."¹⁴⁷⁵ Per últim, al mes de novembre, Joan Rull, la seua dona Caterina i Angelina, dona de Bernat Soler de Santes Creus, *mercader*, apareix en cert document de reconeixement de deute, per la quantitat dels 1.000 sous deguts a l'*argenter* Bartomeu Coscolla, per raó de 900 sous del preu d'una casa i 100 d'interessos i despeses d'execució. Està present com a testimoni el pintor Ferran Peret.

Al següent any, el 1426,¹⁴⁷⁶ Joan Rull, ciutadà de València, va fer de testimoni en un pacte.

El 1429 s'escriptura la condemna, als llibres del justícia dels CCC sous, per la que el pintor ha de pagar a Bernat Bot, *fuster*, 40 sous, per treballs de serrar fusta. Al dit any, en setembre, el pintor Martí d'Albarrasí: "pictor degens Valencie, fecit procuratorem suum Johanni Rull."¹⁴⁷⁷

Després de dos anys, el 1431, torna aparèixer pel nomenament com a procurador de la vídua Teresa Alfaro. Al mes de novembre efectua una demanda, davant la cort del justícia civil de València, per fer ferma de dret del seus drets sobre un tros de vinya que havia llogat per tres anys a Bartomeu Reig, *paraire*, i que aquest havia venut després a Bernat Morella, *llaurador*, que li reclamava la collita que ell ha planta.

A l'any següent, el 1432, es documenta el manament executori, efectuat en presència del justícia civil de València, contra Joan Rull i la seua muller Caterina, Bernat Durbà, *llaurador* i Violant muller d'aquest.

La notícia següent és de l'any 1434 per la condemna, donada pel justícia dels CCC sous de València, a Joan Rull com a pintor de cofres, que deu restituir a Lope Gonzálvez cert cofre que devia haver pintat.

¹⁴⁷⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 35, mà 8.

Cerveró, 1964, p. 104; Mocholí, 2009, p. 791.

¹⁴⁷⁶ El document està en el llibre protocol abans de la data de 23 de maig del mateix any.

¹⁴⁷⁷ ARV. *Protocol de Joan Garcia*, núm. 1.094.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 43; 1930, p. 105; Mocholí, 2009, p. 791.

“Johan Rull, pintor de cofrens, *ex confesione* fon condemnat en donar e pagar e restituir a-n Lope Gonçalvez, hun cofre vell que-ll livia prés per adolear e pintar.”¹⁴⁷⁸

Les penúltimes notícies de Joan Rull són de l'any 1436. Al mes de juliol es registra el procés, efectuat en presència del justícia civil de València, en el que actua com a testimoni de Jaume Jordà. Al mes de setembre, es documenta la demanda posada per Bernarda, muller del pintor Pere Guillem, per qüestió del malversació que de la seua dot fa el seu marit. En aquesta van ser testimonis els pintors Miquel Gil i Joan Rull. Al mes d'octubre, apareix en cert document. Al mateix més, en un procés, en presència del justícia civil de València, en el que declara per part de Galceran Despont.

Al 1438 hi ha dos èpoques, una de febrer i l'altra de desembre. En la primera, atorgada per Guillem Escrivà, *donzell*, habitant de València, reconeix haver rebut de Joan Rull i Bernat Durbà, *agricultor*, veïns de dita ciutat, 10 sous i 10 diners dels 21 sous carregats sobre unes fanecades de terra campa, situades al terme de Patraix. La segona, atorgada pel pintor, va rebre com a procurador d'Isabel, vídua d'Antoni Peltret, *barber*, 37 sous i 6 diners, deguts de 75 que li devia per cert cens.

Tres anys després, el 1441, es nomenat procurador de la seua muller Caterina i d'altra dona, Angelina, vídua del pintor i *fuster* Jaume Estopinyà, com a usufructuària del seu difunt marit i de Cosme, també pintor, fill del matrimoni i hereu del seu pare.

Pel contingut de la referència de juny de 1453, creiem que el pintor era ja difunt. El document tracta de l'execució d'un censal, per part d'Antoni Vilana, contra Joan Rull i altres, però a través de la seua dona, Caterina.

SAERA, Gaspar (1440, València)

Pintor.

Obra: tabernacle del portal de la Trinitat de València.

A l'any 1440, s'efectua un pagament, per l'*administrador* de la fàbrica de Murs i Valls de València, a Gaspar Saera, que cobra certa quantitat per pintar un tabernacle per al portal de la Trinitat de dita ciutat: “El *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de la ciutat de València reconeix dit treball. “Ítem paguí a-n Gaspar Çaera, pintor per pintar lo tabernacle que està sobre la lantia que han més davant lo retaule de la Trenitat. XIII sous, VI.”¹⁴⁷⁹

SAERA, Vicent (1395-1439, València)

Pintor.

Obra: Creu i represes de Xàtiva, refer l'àliga i les ales dels àngels a més d'altres adobs de la festa del Corpus, cordons i flocadures, treballs en una sepultura, confeccionar drap daurat, confeccionar armes, entremès per l'entrada dels reis, cortines.

Com a primera notícia de Vicent Saera està la del 15 de desembre de 1395, per la qual el pintor manifesta el seu compromís de contraure matrimoni amb Úrsula, la filla del ciutadà Martí Sero.¹⁴⁸⁰

¹⁴⁷⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 36, mà 9. Cerveró, 1964, p. 104; Mocholí, 2009, p. 792.

¹⁴⁷⁹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-44, f. 99v.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 64; 1930, p. 126 (aquest autor dona: AMV. Murs e Valls, núm. 38); Mocholí, 2009, p. 793.

¹⁴⁸⁰ ACV. *Protocol de Jaume Monfort*, senyor, núm. 3.655.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 223; 1914, p. 13; 1928, pp. 31 i 32; 1930, pp. 31 i 32; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 400, doc. 704; Mocholí, 2009, p. 795.

Quasi un any després, en novembre de 1396, es registra l'obligació contreta per Simó Ballester, *escrivà*, en presència del justícia dels CCC sous, per pagar 11 sous al pintor, que li devia per raó d'un préstec.

“*Die lune XX^a novembris dicti anni.* En Simó Ballester, scrivent, vehí de Valencia, voluntàriament se obliga en donar e pagar a n Vicent Çaera, pintor, onze sous reals de València, lo qual li promès pagar e donar per na Caterina, muller d'en Domingo Cenrós, per rahó de préstech que aquell li devia. Promès pagar de ací a un mes primer vinent, sots pena del quart. Die veneris XV^a decembris anno predicto, lo dit en Simó Ballester desposà en poder del justícia lo dit florí per fer paga al dit Vicent Çaera. Dicta die fon delliurat lo dit florí al dit en Vicent et [... confes].”¹⁴⁸¹

Del darrer document fins el següent, hi ha un buit documental d'onze anys. No és fins el 1407 que hi ha notícies Vicent Saera, pel treball de pintar la creu del camí de Xàtiva. El *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València fa constar el deute amb el pintor. Al següent any, el 1408, es cancel·la.

En juny de 1413 atorga àpoca, per la qual cobra 100 florins d'or, per part de Bernat Sirvent, *administrador* de les coses relatives a la processó del Corpus, pels treballs de refer l'àliga i les ales dels àngels, a més d'altres adobs.

Del mes de novembre de 1414 és l'albarà de la Clavaria Comuna, pel que rep 449 sous i 9 diners per la reparació de l'àguila i altres ornaments de la processó del Corpus.

De l'any següent, el 1415, és la taxació feta per Vicent Saera i Joan Moreno, també pintor, pels treballs de guarnir una cadira per al rei, aquests realitzats pel pintor Jaume Mateu.

En setembre del dit any, el 1415, Urbana, dona de Vicent, signa àpoca de 52 sous a Jaume Celma, *administrador* i organitzador de la festa per l'entrada reial, per vint-i-vuit cordons de trompetes i vint-i-quatre alnes de flocadures.

Del mes de desembre de l'any 1423, és la previsió del Consell de la ciutat de València, ordenant que els pintors Vicent Saera i Joan Ibanyes facen l'entremès per l'entrada dels reis a València.

En l'inventari dels béns de Bernat Gallach, *notari* de València, registrat a l'any 1425, apareix el pintor Vicent Çaera per fer i pintar les cortines de la filla del difunt i altres treballs de pintura fets en vida de Bernat Gallach i que li és degut.

“(…).

Ítem, dos scudelles d'argent ab ores, les quals scudelles pesen dehuyt onces e les quals són en poder d'en Arnau Sanc, batifulla, empenyorades per l'or que donà a n Caera, pintor, per fer les cortines de la filla del dit defunct, muller de l'honrat Luis Bou. (...).

Ítem, és degut a n Vicent Caera, pintor per pintura per aquell feta en vida del dit.”¹⁴⁸²

De l'últim document fins el següent, datat el 1438, hi ha un buit documental de tretze anys. És al mes de desembre que el pintor atorga àpoca, per la qual rep la resta de 100 sous que li devien, per part dels marmessors del testament de Pere Bou, per treballs:

“(…) facere armas in sepulture dicti honorabilis Petri Bou (...).

(...) quod ad festum beate Marie, mensis februaryi quoddam pannum aureum dite vestre manumissorie (...).”¹⁴⁸³

¹⁴⁸¹ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condempnacions i Obligacions*, núm. 23, m. 12, s. f. Cerveró, 1963, p. 85; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 429, doc. 774; Mocholí, 2009, p. 795.

¹⁴⁸² ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 467.

Mocholí, 2009, p. 203; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 697 i 698, doc. 1.257.

¹⁴⁸³ ARV. *Protocol de Jaume Ferrando*, núm. 2.591.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 32; 1930, p. 32; Mocholí, 2009, p. 796.

Finalment, a l'any 1439 concedeix època reconeixent que li han pagat 14 lliures de les 52 que li devien. La quantitat va ser abonada pels marmessors del testament de Pere Bou, per confeccionar (pintar) les armes de dit difunt.

“Civis Valentie scienter confiteor vobis nobili Francisco Maça, militi et honorabilis magistro Antoni Bou, canonigo sedis Valentie, et dompne Damiate, uxor quondam honorabili Petri Bou, habitatoris Valentie, manumisoriis ultimorum testamento et codicillorum dicti honorabili Petri Bou, quod solvistis michi illas, quatordecim libras monete regalium Valentie michi restantes ad solvendum ex illis, quinquaginta duabus libras et media pro quibus seu quarum precio convenistis pro faciendis armis dicti honorabili Petri Bou, quondam.”¹⁴⁸⁴

La prolongació de les seues referències documentals en el temps, ens crea el dubte que siga la mateixa persona, però cap document confirma la seua mort. Fins i tot seguidament hi ha documentat un altre Vicent Saera (1400-1416), encara que aquest amb l'ofici de *perpunter*, però com ja havem dit en discursos d'altres artífexs, de vegades realitzen altres treballs.

SAERA, Vicent (1400-1416, València)

Perpunter, mestre penoner.

Obra: treballs en sepultura (caixa i ornaments), penons, terçanell per a sobrevesta, banderes, orlar un drap amb senyals de la ciutat de València.

Del 1400 és la primera notícia que hi ha de Vicent Saera, que junt amb Joan Saera, també *perpunter*, realitzen treballs en la sepultura d'Andreu Guillem Escrivà, senyor de la vila d'Agres. El document és el testament, en el que s'esmenta que van rebre 1.024 sous i 6 diners pel seu treball. En aquest actuen com a marmessors el fill d'aquell, Jaume Escrivà, i el *cavaller* Pere d'Artés a més féu de testimoni, entre altres, l'*argenter* Bartomeu Coscolla.

En octubre de 1407 de nou apareix documentat Vicent Saera i se li esmenta com a *perpunter*, per la qual cosa ens fa dubtar si es tracta del pintor Vicent Saera (1395-1439). El document al·ludeix a un albarà del *racional* de València per 534 sous i 10 diners a favor del dit Vicent, per la confecció de tretze penons de trompes i 5 penons de cornamusa. Aquesta notícia queda també registrada en la Clavaria Comuna, manual d'albarans a la mateixa data. En desembre s'escriptura l'albarà de 54 sous i 3 diners, per part del *racional* de València, al seu favor, que ací se li esmenta com *mestre penoner*, pel terçanell groc i vermell que la ciutat li ha comprat per a una sobrevesta del justícia criminal. A l'any següent, el 1408, queda documentat, per la compra anterior, al llibre de Clavaria Comuna.

Canviant d'assumpte, en novembre del dit any, el 1408, fou condemnat en pagar 30 sous i 6 diners a Joan Dono, quantitat que li deu per la compra d'unes calces de Flandes.

En maig de 1409 va rebre 2.106 sous i 7 diners, per part del *racional* de València, per totes les banderes que ha fet per a les naus noliejades per la ciutat de València, en ajuda del rei de Sicília en l'illa de Sardenya. Aquesta operació també està documentada en els llibres de Clavaria Comuna el 20 de maig. En maig de nou se li paguen 289 sous i 9 diners, per draps i treballs en diverses banderes. De setembre és l'albarà de 234 sous, atorgat pel *racional*, quantitat que va rebre per tres penons de trompes i un de cornamusa, a més d'un altre per la quantitat de 220 sous, per orlar un drap d'or amb senyals de la ciutat i, a la fi en octubre va rebre 656 sous, per una sobrevesta pel comte de Dénia, a més d'un penó.

Del 1410 és l'albarà per 348 sous i 11 diners del *racional*, quantitat que se li paga per una bandera, per als Cent Ballesters de la Ploma.

¹⁴⁸⁴ ARV. Protocol de Jaume Ferrando, núm. 2.591. Cerveró, 1971, p. 29; Mocholí, 2009, p. 796.

En febrer de 1411 està l'albarà pel que rep la quantitat de 408 sous i 6 diners per una sobrevesta reial.

El 26 d'abril de 1414, apareix registrat el nom de Vicent Saera, però amb l'ofici de perpunter. En aquest document, que és el testament de l'espaser Domènec Iranço, actua com a testimoni, junt amb Bartomeu Santalineu, imaginair.

“Presentes per testimonis foren a la confecció del dit testament lo discret en Genís Martorell, prevere beneficiat en la Seu de València, en Vicent Çaera, perpunter, e en Berthomeu Santalineu, esmaginayre.”¹⁴⁸⁵

Per últim, el 1416, en desembre queda registrat l'encapçalament d'un document amb referència al perpunter, però la resta queda en blanc.

SAGRA, Gil (1390-1403, València)

Brodador.

Obra: confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí, pali i paraments per al monestir (cartoixa) de Valldecris.

A l'any 1390 està documentada la següent notícia.¹⁴⁸⁶ Aquesta al·ludeix als capítols signats entre els *majorals* de l'almoina anomenada de l'*Armeria* o dels *Freners*, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d'una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen.

Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maioraes anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoça, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d'Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdicte civitatis, nominibus nostris propriis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols (...).

Primerament que·ls dits en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra han ab tot acabament a fer brodar e acabar als dits majorals qui ara són o per temps seran un drap de [...] ¹⁴⁸⁷ ab una ymatga storiada en mig del dit drap a forma o semblança del benaventurat sent Martí, la qual ymatja haja set palms de larguea e tres palms de amplària, la qual dita ymatja sia bé e perfetament obrada e acabada de fil d'or e de fil d'argent e de diverses colors de seda. Et per les orles del dit drap los dits maestres o brodadors hajen e sien tenguts de fer obrar o brodar deu cavallers ab paraments reals bé obrats e acabats, semblantment de fil d'or e d'argent e de diverses colors de seda segons se pertany.

¹⁴⁸⁵ APPV. *Notal Bernat de Montalbà*, núm. 844. Mocholí, 2009, p. 796.

¹⁴⁸⁶ L'autor, Sanchis i Sivera, només dona cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres. El document està reproduït sencer a la pàgina 36, per la qual cosa ací només el reproduïm en part.

¹⁴⁸⁷ En blanc a l'original.

Ítem, los dits mestres e brodadors (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie.”¹⁴⁸⁸

Tretze anys després, el 1403, tenim de nou documentat al brodadador que ens ocupa, pels treballs d'un pali i paraments per al monestir de Valldecris.

SAGRA, Joan (1419, València)

Pintor.

D'aquest pintor hi ha notícia pel seu testimoni en un document d'època, aquesta signada pel procurador d'Elionor Pardo, vídua de Joan de Pertusa, *donzell*.

SALA, Pere (1339, València)

Pintor.

Com única notícia de Pere Sala, està la referència documental de la sol·licitud que efectua, davant el justícia civil de València, amb motiu de la subhasta, per part del curador dels béns del seu pare Pere Sala, -al document no s'esmenta si es pintor- d'unes cases situades a la parròquia de Sant Martí de València, demanant que com a successor de la seua mare Ramona, en el cas que aquesta es decideix a vendre-les, li corresponen la meitat de les cases o del preu d'aquelles.

“1339, VII^a kalendas iunii.

Comparech devant l'onrat en Berthomeu Fabra, justícia de València en lo civil, en Pere Sala, pintor, et dix et proposa devant aquell que a audiència sua és novellament pervergut que vós, senyor dit justícia, a instància d'en Berenguer Sarrovira, curador assignat a la persona d'en Pere Sala, fets converter et subastar et volets vendre unes cases del Pere Sala, pare d'aquell, que són en la parròquia de Sent Marti et són tengudes sots senyoria d'en Francesch Marrades, a cert cens, loïsmo et fadiga, segons que en la carta és contengut. On com lo dit en Pere, lo fill, aja la mitat en les dites cases per rahó de successió de na Ramona, mare sua, muller del dit pare seu, los quals eren ajermanats perquè los béns d'aquells eren comuns, per tal lo dit, en Pere Sala, oposa's a la dita substació, diu que vós, senyer dit justícia, no podets vendre les dites cases totes, [salvu] la meytat d'aquelles, com la meytat d'aquelles sia del dit Pere Sala, lo fill, per successió de la dita mare sua. Emperò si vós, senyor dit justícia, volets vendre les dites cases, requir que deliurets la meytat del preu d'aquelles.”¹⁴⁸⁹

SALAT, Bartomeu (1412, Xèrica) ¹⁴⁹⁰

Pintor.

Obra: pavesos.

A l'any de 1412, apareix documentat un tal Bartomeu Salat, d'ofici pintor, en un època que s'escriptura a la vila de Xèrica. Per aquesta rep de Joan Villar, *jurat* de dita vila, 270 sous pel preu de nou pavesos, que havia fet per al Consell de Xèrica.¹⁴⁹¹

¹⁴⁸⁸ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p. 15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

¹⁴⁸⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 65.

Cerveró, 1960, p. 252; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 90 i 91, doc. 164; Mocholí, 2009, p. 797.

¹⁴⁹⁰ Per la data creiem que podria ser el pintor Bartomeu Salset.

¹⁴⁹¹ AAXèrica. *Protocol de Pere Farnós*.

Pérez Martín, 1935, p. 295; Mocholí, 2009, p. 798.

SALSET, Bartomeu (1418, València)

Pintor.

Del segle XV són els dos únics documents que es té de Bartomeu Salset. El 3 d'abril de 1418, quedaren expressades les últimes voluntats del pintor al testament, elegint com a marmessors a Jaume Mateu i Pere Soler, també pintors. Demana ser soterrat al convent de Sant Francesc, a la sepultura on jeien els seus fills, vestit amb l'hàbit franciscà, a més de nomenar hereus a la seua muller Gràcia i als seus fills Antoni i Bartomeu. Morí el dia tretze d'abril del dit any.¹⁴⁹²

El 16 d'abril del mateix any, el 1418, va quedar escrit l'inventari dels seus béns, en el que apareixen, entre altres coses, els estris relacionats amb el seu ofici.

“Die sabbati, XVI^a aprilis predictae anno.

(...).

(...) un parell de còfrens de sis palms pintats ab faxes enbotides, ab una pintura de una dona que fila e un cavaller que li està davant. Ítem, tres caxes sens panys sotills. Ítem, un arcibanch de dos caxons sens panys. Ítem, dues taules e dos banchs. Ítem, quatre adargues de xop sens pintar de fust. Ítem, dos posts sotills de pi, la una de XII palms, l'altra de sis palms. Ítem, deu donapaus de fust enguixades. Ítem, una cadira de fust entretallada fustenyà. Ítem, un paner de vergua ab cuberta. Ítem, sis espills fustenys. Ítem, dos coxins de daurar. Ítem, un parell de pintes. Ítem, un breç sotill. Ítem un lit de posts ab sis posts de pocha valor. Ítem, una caldera d'aram de cànter i mig. Ítem, una paella e giradora. Ítem, dos llançols de tres palms, de pocha valor. Ítem, deu lliures de fill de li e de stopa. Ítem, una pedra de molre colós ab dies colents. Ítem, molts papés ab ymatges deboxades de l'ofici de dit difunt de pocha valor. Ítem, tres pedres de bonir i tres quexals.

(...).

Testes huius rei sunt Mathias Sossa, fusterius, et Iohannes de Venetia, palaterius, vicini Valentie.”¹⁴⁹³

Bartomeu Salset degué ser un pintor amb certa importància per la seua relació amb els pintors Jaume Mateu i Pere Soler, a més pel contingut del seu inventari creiem que estaria al cap d'un obrador.

SAMAYSÓ,¹⁴⁹⁴ Francesc (1417-1443, València)

Pintor-il·luminador i pesador del reble.

Obra: retaule i capella major de la Seu de València i salteri de Francesc Eiximenis.

Habitualment els pintors es recolzaven i relacionaven entre ells per a garantir-se en les seues tasques o actes de la seua vida particular, la qual cosa queda confirmada per documents com el següent. A l'any 1417 es dona referència que els pintors Francesc Samaysó i Pere Aravot actuaren com a testimonis en la venda d'una cafissada de vinya, aquesta propietat de Bartomeu Avellà.

Dotze anys després, el 1429, apareix com a testimoni del testament del pintor Bartomeu Avellà, en el que es nomena com a marmessors als seus gendres, Gabriel Despont, *pellier* i a Bernat de Gualves, *botiguer*.

¹⁴⁹² L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, anota el dia 13 de març del mateix any, està clar que es tracta d'una confusió ja que havia atorgat el testament el dia 3 d'abril i l'inventari dels seus béns fou el 16 d'abril.

¹⁴⁹³ APPV. *Notal de Bartomeu Martí*, núm. 68.

Alcahalí, 1897, p. 294; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 312; 1914, p. 53; 1929, p. 26; 1930, p. 88; Mocholí, 2009, p. 799; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 484, doc. 901.

¹⁴⁹⁴ Als originals *Çamaysó i Maysó*.

Entre els anys 1431-1439,¹⁴⁹⁵ queda registrada la relació dels pagaments realitzats als pintors, els quals treballaren en el cap de la capella major de la seu de València. El pintor Miquel d'Alcanyís va rebre, el 1431, l'encomanda de Capítol de la seu de València, de pintar aquella. Hi haurien de representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, van col·laborar nombrosos pintors, entre ells Francesc Samaysó.

El 15 juliol de 1432, s'efectua el pagament als pintors Miquel d'Alcanyís, Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Gaspar Gual, Miquel d'Alforja, Joan Miravalls, Bartomeu Canet. El dia 19 del dit mes, es relacionaren els pagaments als pintors Miquel d'Alcanyís, Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Joan Esteve, Miquel d'Alforja, Joan Maravalls, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Ramonet de l'Ala. El dia 21, als pintors Miquel d'Alcanyís, Felip Porta, Berenguer Mateu, Francesc Maysó (Samaysó), Joan Esteve, Miquel d'Alfària, Joan Maravalls, Pere Estopinyà, Pere Navarro, Ramonet de l'Ala i Cosme Estopinyà. Al mes de desembre del mateix any, Francesc Samaysó queda establert a València a la parròquia de Sant Martí, cap el pont que va del lloc de Sant Francesc al de Sant Jordi. Nicolau de Valldaura, *jurat, sindic* i procurador del Consell de València, amb de la resta de jurats, signaren sis establiments a la dita ciutat, entre els que es troba el del pintor que ens ocupa.

“Nicholaus de Valldaura, iuratus et sindicus, actor et procurator universitatis civitatis Valentie, cum firma omnium iuratorum firmavit sex stabilimenta de vallo sito in parrochiam Sancto Martini, subtus pontem quod fit transitus a vico beati Francisci ad vicum Sancto Georgis et cetera, videlicet unum Anthonio Ferrer, operario ville, alterum Francisco Punyet, paratori pannorum, alterum Petro Oliver, aratori, alterum Francisco Mayso, pictori, alterum Bernardo Agramunt, aluderio, alterum Francisco Ferrer, mercatori.”¹⁴⁹⁶

Tres anys després, en febrer de 1435, es requerit per taxar els treballs havia fet Nicolau Querol, pintor de València.

Als llibres del *sotsobrer* de Murs i Valls de l'any 1438, queda escripturat que li pagaren un salari, com a *pesador del reble* de la fàbrica de Murs i Valls.

“Ítem paguí a n Francesch Çamaysó, pintor, ciutadà de València, pesador del reble l'any present de les obres de Murs e Valls de la damunt dita ciutat de València per son salari de regir lo dit officí del present any. E doni-ls-li en tres terces de que-y ha tres àpoques reebudes per lo dit notari.....D sous.”¹⁴⁹⁷

Pel document de febrer del mateix any, el 1438, es coneix que pinta un retaule amb destí a la capelleta del pont de Carraixet. El pagament li fou efectuat per l'*administrador* de les obres de Murs i Valls de València, rebent la quantitat de 220 sous, per la factura d'aquell, el que va dibuixar, pintar, daurar i altres coses.

“Ítem, paguí a n Francesch Çamayso, pintor, per lo retaule o oratori que ha pintat e deboxat e més or e altres averies per la capelleta del Pont de Carraxet e per sos treballs de mans CCXX sous. E hà-n-i àpoca lo dit dia.....CCXX sous.

Ítem, paguí en compra de claus per clavar les frontices de les portes de la capelleta del Pont de Carraxet..... VI sous”¹⁴⁹⁸

¹⁴⁹⁵ El document és inèdit, Sanchis i Sivera sols fa referència a aquestes notícies en Op. cit. *La Catedral....*

¹⁴⁹⁶ AMV. *Notal d'Antoni Pasqual*, p-5.

Tolosa, 2003, Op. cit.: *Fuentes de información....*; Mocholí, 2009, p. 801.

¹⁴⁹⁷ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-40, f. 168v.

Mocholí, 2009, p. 801.

¹⁴⁹⁸ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-40, ff. 151v i 154.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 25; 1930, p. 87; Tolosa, 2003, *Fuentes de información....*

A l'any 1440, queda registrat documentalment el pintor i la seua muller Úrsula, per la venda que van fer d'unes terres, aquestes situades a la partida de *Petra*.

La següent referència documental ens informa d'una nova faceta del pintor. Del 1443 és el pagament, el que li efectua el *batle* de València, per ornamentar un salteri que pertanyia al *mestre* Francesc Eximenis.

“(…) pintar diversos fullatge en lo daurat qu'es stat fet en les liseres de les cartes de un saltari o laudatori del reverent mestre Francesc Eximenis (...).¹⁴⁹⁹

Fins ací queda documentat un pintor amb una diversitat d'obra, que permet que se li considere un artista amb nom en l'època que visqué.

SAMUNTADA, Joan (1406, València)

Conseller.

Segons la documentació, pintors i il·luminadors formaven part del Consell de la ciutat de València. D'aquesta qüestió queda constància a les actes del Consell, com la de juny de 1406, en la qual va ser nomenats Joan Samuntada, Francesc Peris i Pere Franch i Domènec Crespi, il·luminador.

“Consellers ciutadans de parròquies (...) de Santa Maria.
En Domingo Crespi.
En Francesch Pérez.
En Johan Samuntada.
En Pere Franch.”¹⁵⁰⁰

SANÇ, Arnau (1432, València)

Pintor i batifulla.

Als llibres de la catedral de València queda registrat, el 1432, que el pintor Arnau Sanç, va vendre una gran quantitat de pa d'or, destinat a les polseres de l'altar major de la seu de València.¹⁵⁰¹

SANÇ, Francesc (València, 1401)

Pintor i obrer.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Francesc Sanç, que rebé diverses pagues pels seus treballs.

“119r.
(...) Ítem, a n Francesquet Sanç..... VIII sous.
(...)”¹⁵⁰²

Als documents no s'esmenta que aquest pintor estiga relacionat familiarment amb el també pintor Joan Sanç.

¹⁴⁹⁹ ARV. *Comptes de la Batlia*, f. 301v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 311; 1914, p. 52; 1929, p. 25; 1930, p. 87.

¹⁵⁰⁰ AMV. *Manual de Consells*, A-23, f. 17.

Mocholí, 2009, p. 802.

¹⁵⁰¹ ACV. *Notals*. (L'autor, Sanchis i Sivera, no dona més informació.)

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 323; 1929, p. 44; 1930, p. 106; Mocholí, 2009, p. 803.

¹⁵⁰² AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 104, 105, 107, 108, 112, 113, 114, 115, 122, 165, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 193, 194, 196, 198, 199, 201, 203, 205, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 225 i 226; Mocholí, 2009, p. 804.

SANÇ, Joan (València, 1401)

Pintor.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Joan Sanç, que rebé diverses pagues pels seus treballs.

“44r. (...). Ítem, en Joan Sanç, pintor.....II sous VI, diners. (...)”¹⁵⁰³

SÁNCHEZ, Pere (1421, València)

Subcantor de la Seu de València.

Hem cregut oportú informar d'aquesta referència documental pel seu contingut en quant a oficis. En desembre de 1421, Pere Sánchez, *subcantor* de la seu de València, com a curador de Galceran Crespi, *clergue* beneficiat d'aquella, constitueix com a procurador d'ell al seu pare, Domènec Crespi. El document es redactà al protocol del *notari* Jaume Monfort.

SANLLEI,¹⁵⁰⁴ Gil (1331, València)

Pintor i veí de Tortosa.

Des dels primers anys del segle XIV, el Regne de València compta amb la presència de pintors dels altres ciutats de la Corona d'Aragó, com és el cas Gil Sanlleí, veí de Tortosa. Documentat al llibre del justícia civil de València, actua com a testimoni en un document de poders, atorgat per Berenguer Dalmau, fill i hereu de Bernat Dalmau, a favor del *notari* Pere de Fraga. Dit acte es redacta davant el *notari* públic de València, Sanç Peris¹⁵⁰⁵

SANTCENÍS, Joan (1380, València)

Pintor.

La itinerància de pintors per la Corona d'Aragó, era un fet bastant comú als segles XIII-XV. L'estada o establiment de pintors itinerants pels regnes de la Corona, comportava un intercanvi de coneixements i de tècnica entre els mateixos, afermant mútua col·laboració per mitjà de contractes. Com a prova es té que al 1380 s'escriptura el contracte d'aprenentatge entre els pintors, Joan Santcenís, veí de Barcelona, per una part i Jaume Tallada per altra, afermant-se com a *macip* pel temps de tres mesos, per una soldada de 10 florins i mig, havent rebut 2 florins i mig a compte.

“Die lune, XX^a febroari. Iohannes Sentzenis, pictor, vicinus Barchinone, afirmo me vobiscum Iacobo Tallada, pictori et vicino Valencie, presenti, et cetera, hinc ad tres menses primo venturos in macipium vestrum ad faciendum vestra omnia mandata iusta et cetera, teneamini michi providere per totum dictum tempus in comestione et potu tandum. Ego vero tenear vobis servire de quolibet mense XX^{ti} quatuor dies afines. Et ultra teneamini michi dare pro mei solidata dictorum trium mensium decem florenos et médium, de quibus iam confiteor habuisse a vobis duos florenos et médium, residuum prout michi fuerint [VIII^{orūm}]. Renunco et cetera. Et sic promitto et cetera, obligo persona et bona et cetera. Ad hec ego, Iacobus Tallada predictus, sucipens et cetera, obligo et cetera.

Testes, Bernardus d'Albesa et Iacobus Ferrari, draperii Valencie.”¹⁵⁰⁶

¹⁵⁰³ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 96, 98, 99, 100 i 102; Mocholí, 2009, p. 805.

¹⁵⁰⁴ L'autor de la cita, Cerveró, publica *Sanleis*.

¹⁵⁰⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 33, mà 1.

Cerveró, 1960, p. 252; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 65, doc. 115; Mocholí, 2009, p. 807.

¹⁵⁰⁶ ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 633.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 18 i 19; 1930, pp. 18 i 19; Cerveró, 1972, p. 52; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 238, doc. 385; Mocholí, 2009, p. 808.

SANT-VICENT, Vicent de (1416, València)

Pintor.

Obra: encarnadura de la imatge de la Verge.¹⁵⁰⁷

En diverses publicacions d'historiadors com la d'Orellana, Boix, Alcahalí i Sanchis i Sivera registren la notícia, de 1416, referent al pintor Vicent de Sant-Vicent, per rebre un pagament de la Confraria de la Verge dels Desemparats, preu per fer l'encarnadura de la imatge de la Verge.¹⁵⁰⁸

SÀNXEÇ,¹⁵⁰⁹ Joan (1393-1418, València)

Pintor i il·luminador.

Obra: usar i obrar d'obra de “draps empremtats”, treball en el llibre “Los Privilegis de València”. Ensenyar a llegir i escriure la llengua valenciana.

Del 1393 és la primera notícia documentada de Joan Sànxec esmentat, a vegades, com a il·luminador, com en aquest cas, i altres com a pintor. A la referència documental del dit any consta la demanda interposada, davant la cort del justícia civil de València, per Miquel Rúvio, *notari* procurador de Joan Sànxec, contra Bernat Cassà, *notari* de València, per l'incompliment del contracte de companyia “de draps empremtats” que fermaren.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^oIII^o, [die] iovis XXVIII° augusti. Devant l'onrat en Manuel Ripoll, justícia de la ciutat de València en lo civil, comparech en Miquel Rúvio, en lo nom dejús declarat, e present en Bernat Caçà, per scrit posà ço que's segueix:

Davant la presència de vós, honrat en Manuel de Ripoll, justícia de la ciutat de València en lo civil, comparech en Miquel Rúvio, notari, procurador d'en Johan Sànxec, il·luminador de llibres, vehí de la ciutat de València, diu e proposa que com en l'any de la Nativitat del Nostre Senyor Jhesucrit de MCCCLXXXIX en lo mes de noembre fos stada feta [companyia] entre lo dit en Johan Sànxec, principal seu, e en Bernat Caçà, notari de la damunt dita ciutat, per usar i obrar la obra de draps empremtats, dels quals lo dit seu principal fa e usa, en la qual societat e companyia lo dit en Bernat Caçà se profferí metre XXV lliures reals de València en cabal per obs de comprar lenç, [colors] e altres coses necessàries en la dita obra, (...).

E fon interrogat per sacrament lo dit propossant qui havia dictada la dit scriptura, e dix que ell mateix.

De les quals coses lo dit en Bernat Caçà demana còpia e translat, lo qual per lo dit honrat justia li fon otorgat e manat donar e dia pe aquell a les dites parts assignat a comparar devant ell, et lo dit en Bernat Caçà [e enatir degudament en lo] dit feyt, a disapte primer vinent ans de cort partida.”¹⁵¹⁰

Joan Sànxec¹⁵¹¹ apareix documentat, el 1402, per l'assegurament que li feren Guillem Borrell i Salvador Fabra, *sastre* i *aluder* respectivament.

El Joan Sànxec que està documentat a l'any 1404, té per ofici el de pintor. El document és una condemna, efectuada pel justícia civil de València, en la persona del pintor Bernat Vendrell, obligant-lo a pagar el deute que tenia amb aquell per feines que li havia fet.

¹⁵⁰⁷ Alcahalí recopila la notícia d'Orellana i de Vicente Boix en *Valencia histórica y topográfica*, vol. II, p. 16.

¹⁵⁰⁸ Arxiu de la Confraria de la Verge.

Orellana segle XIX; Boix, 1813-1880, tom II, p. 16; Alcahalí, 1897, pp. 302 i 303; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 310; 1914, p. 51; 1929, p. 24; 1930, p. 86; Mocholí, 2009, p. 809.

¹⁵⁰⁹ Als originals: *Sànxec*, *Sànxez*.

¹⁵¹⁰ ARV. *Justícia Civil*, segle XIV, núm. 662, mà 30, ff. 43 i 43v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 366 i 367, doc. 643; Ramón Marqués, 2007, p. 176, doc. 22; Mocholí, 2009, p. 810.

¹⁵¹¹ A l'original *Sànxez*

Res més se sap del pintor fins 1413. En aquest any es registra el pagament, efectuat pel clavari del Comú de València, a favor de l'il·luminador, pels treballs efectuats al llibre dels Privilegis de dita ciutat.

“Ítem pagui de manament dels honorables jurats XV florins a n Johan Sanxez, il·luminador en satisfacció de il·luminar, florejar, capcelmare caplletrar los Privilegis e llibertats de la dita ciutat. E axí fon provehit en consell celebrat a IIII de juny any MCCCCVII. E ha-n'í albarà dels honorables jurats fet a X de juny anno predicto.”¹⁵¹²

El 1414, en maig i juliol,¹⁵¹³ s'escripturen dos pagaments, aquests efectuats pel clavari del Comú de València, a Joan Sànxex. El primer d'11 florins, pels treballs d'acabar d'il·luminar el llibre de “*Los Privilegis*”.

“Ítem pagui a n Johan Sànxex, il·luminador, en paga de concorrent convert de ço que deu haver per acabar de il·luminar los Privilegis o libre de aquells acabat e per ferhi alcunes istòries que y fallien. E haguí albarà dels honorables jurats. Escrit en València a XXVI de maig de l'any MCCCCXIII..... XI lliures.”¹⁵¹⁴

El segon de 10 lliures, 11 sous i 9 diners, dels 541 sous i 9 diners que li devien, segons una taxació feta pels il·luminadors Domènec Crespí i Domènec Adzuara, pels treballs efectuats per a acabar el llibre dels Privilegis de València.¹⁵¹⁵

Per últim està el document de l'any 1418, en el que descobrim un altra faceta de Joan Sànxex. Aquesta notícia dona referència del conveni efectuat entre Felip Bricet, *pelleter*, i pintor, en el que aquell deu ensenyar al dit Felip a llegir i a escriure la llengua valenciana. El temps per adquirir els coneixements es va convenir durant huit mesos i la quantitat a pagar de 15 florins d'or.

“En nom de Nostre Senyor Déu Ihesucrit e de la Sua Sagrada Nativitat, sapien tots com yo Felip Bricet, pelicer, comorant en la ciutat de Valencie, me convench ab vós en Johan Sànxex, il·luminador, àlias de legir e scriure de letra e scriptura de lengua valenciana, en plà o àlias romans, en tal forma e manera que yo sapia scriure e legir libres de Déu e dig àlias de comptes e legir libres appellats romans.

E aço per huyt meses vós prometentme de ensenyarme dins lo dit temps de legir e scriure, segons es dit, e ladronchs finit lo dit temps yo us sia tengut de donar per rahó de vostres trevalls del ensenyar del legir e scriure, quinze florins dor d'Aragó, de bon pés (...).”¹⁵¹⁶

De tots els pintors i artífexs que hem vist, Joan Sànxes a més de ser versàtil en l'art de pintar, se li afegia la disciplina de l'ensenyança d'una llengua, en aquest cas la valenciana, en un temps en què tenir eixos coneixements era un privilegi de pocs.

SÁNSEX, Antoni (1425-1443, València)

Pintor.

En juliol de 1425, el pintor que ens ocupa i Domènec Tomàs, també pintor, van estar presents com a testimonis al testament del *donzell* Romeu de Puigmoltó.

¹⁵¹² AMV. *Clavaria Comuna i Taula Assegurada*, P-3, f. 59v.

Ramón Marqués, 2007, p. 186, doc. 68; Mocholí, 2009, p. 811.

¹⁵¹³ Cerveró situa el document del 6 de juliol de 1414, al f. 6.

¹⁵¹⁴ AMV. *Clavaria Comuna i Taula Assegurada*, P- 4, f. 77v.

Ramón Marqués, 2007, p.188, doc. 76; Mocholí, 2009, p. 811.

¹⁵¹⁵ AMV. *Clavaria Comuna*, J-38, f. 7.

Cerveró, 1964, p. 105; Sanchis i Sivera, 1929, p. 20; 1930, p. 82; Ramón Marqués, 2002, pp. 93 i 94; 2007, p. 189, doc. 78; Mocholí, 2009, p. 811.

¹⁵¹⁶ ARV. *Protocol de Bonanat Ferrer*, núm. 27.202.

Cerveró, 1968, p. 93; Ramón Marqués, 2007, p. 197, doc. 118; Mocholí, 2009, p. 811.

“(…).

Testimonis foren presents, preguats et demanats per lo dit testador a la confecció del presente testament, en Domingo Tomàs, pintor, Johan Alfonso, escuder, e n'Anthoni Sánchez, pintor, ciutadans, los quals dehien conixer lo dit testador.”¹⁵¹⁷

Des de l'any 1431 fins 1434 està novament documentat Antoni Sànxez. La primera notícia, en juny de 1431, és una confessió de deute atorgada pel pintor, per la qual ha de pagar a Joan Vidal, *botiguer*, la quantitat de 9 lliures.

Al mes d'octubre de 1433, el pintor i Elionor Dosso, la seua muller, atorgaren debitori pel deute 10 lliures a Isabel, vídua de Bernat Colomer, *notari*, doncs li havien comprat varies cases.

Al següent any, el 1434, contrau l'obligació, davant el justícia dels CCC sous, en pagar 22 sous a Francesc Montserrat, *fuster*, deute per la compra de fusta.

“Antoni Sanxeç, pintor, vehí de València, voluntàriament se obliga en donar e pagar a·n Francesch Monserrat, fuster, present, 22 sous per rahó de preu de fusta que daquell comprà e reebè.”¹⁵¹⁸

Fins 1443 no hi ha més notícies del pintor. En març del dit any el justícia civil de València condemna al seu curador de béns a pagar 9 lliures que devia al *botiguer* Joan Vidal, ara que Antoni confessa la venda d'un alberg seu.

SANXO, Bartomeu (1433, València)

Pintor.

Obra: senyals.

En els llibres de comptes de la Batlia de València, al 1433 queda registrada l'època, per la qual hi ha notícia de Bartomeu Sanxo, veí de Xàtiva. Dit pintor reconeix que va rebre, per part del *batle* del Regne de València, certa quantitat pels treballs de pintar dos senyals en dos pedres, una reial i l'altra amb les armes de Francesc Puig. Aquestes senyals foren col·locades a l'alfòndec de la Moreria de la ciutat de València.

“(…) por duo signacuta que pintavi in duabus lapidibus, scilicet unum regale et aliud de armis honorabili Francisci de Padio¹⁵¹⁹ predicti pro mittendo supra ianuale de l'alfondech Morerie civitatis predictæ.”¹⁵²⁰

SARAGOSSA, Joan (1391-1429, València)¹⁵²¹

Pintor.

Obra: treballs de pintura en la tenda nova del rei.

La primera referència documental que hi ha de Joan Saragossa és l'acte notarial, el 1391, en el que procedeix judicialment com a testimoni al pagament del lluïsmo, aquest per la venda d'una casa per Benvenguda, vídua de Guillem Guilla, i Magdalena, vídua de Miquel Baco.

¹⁵¹⁷ APPV. *Protocol de Pere Castellar*, núm. 25.059.

Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 708, doc. 1.276.

¹⁵¹⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 36, mà 1.

Cerveró, 1964, p. 105; Mocholí, 2009, p. 806.

¹⁵¹⁹ Traduïm *Padio* pel cognom *Puig*, entenent que pot referir-se a *Podio*.

¹⁵²⁰ ARV. *Pergamins comprovants dels Comptes de la Batlia*.

Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, p. 59; 1930, p. 121; Mocholí, 2009, p. 812.

¹⁵²¹ Des de 1421 hi ha documentat un Joan Saragossa, pintor, i atesa la dilatació en el temps, tal vegada no és el mateix.

“Ítem, a XII del dit mes d’agost, [1391] rebí de na Benvenguda, muller *quondam* d’en Guillem Guila, e de na Magdalena, muller *quondam* d’en Miquel Bacho, per luïme d’un alberch que veneren al carrer de les Parres a na Clara, muller *quondam* d’en Miquel Bacho, per preu de XXV lliures, e havia a pagar altre emsemps per donació que n’ere stada feta a les dites dones per un germà qui stava a Iviça.

[Testes] [...] Iohanes Çaragocà, picturerius Valencia.
Rebé la carta en Bonanat Monar [...]. [V lliures].¹⁵²²

Des de l’anterior document i la següent notícia, datada el 1421, hi ha un buit documental de trenta anys. La diferència de temps entre les dos notícies fa dubtar que siga el mateix pintor o es tracte d’un familiar. De moment no optem per cap hipòtesi per falta de documentació, encara que la segona sembla força més probable. La referència documental, registrada en juny del dit any, el 1421, informa d’un pintor amb el nom de Joan Saragossa que amb al també pintor Antoni Peris, actuaren com a testimonis al testament d’Antonietta, muller d’Antoni Llobet, *obrer de vila*, reconeixent a la dita testadora.

“(…).

Testes foren appel·lats e pregats al dit testament en Domingo Palma, textor de li, n’Anthoni Periç e en Johan Saragosa, pintors los quals dixen que conexien la dita testadriu e [...] lo notari interrogà si conexien la dita testadriu e dixeren que hoc.”¹⁵²³

En octubre de 1421, va actuar de testimoni en una època del pintor Antoni Peris, que va rebre certa quantitat del preu d’un retaule.

Al següent any, el 1422, es torna a tenir notícia del pintor declarant com a testimoni en cert procés.

“Johan Saragoça, pintor, ciutadà de la ciutat València, declara com a testich en cert procés.”¹⁵²⁴

Igualment apareix documentat al mes d’octubre de l’any 1427, en un acte notarial d’època, actuant com a testimoni.¹⁵²⁵

Dos anys després, el 1429, queda registrada l’època, signada per Joan Saragossa, per la qual rep certa quantitat del *batle* del Regne de València, per material i varis treballs de pintura efectuats en la tenda nova del rei. El pintor Joan Esteve actua com a testimoni en l’acte notarial.

“En Johan Saragoça, pintor de la ciutat de València, ferma àpoqua al batle general de cinquanta e cinch sous, cinc diners per mans d’en Bernat Mercader, les quals he bestrets e pagats en comptants de diversos colors e altres coses necessàries a obs de pintar l’arbre e un siti perillos e lo tallador e los forchs del dit siti de la tenda nova del dit senyor rey, la qual de manament del dit senyor rey fets segons que la dita despesa apar per cent e huyt compte scrit en un full de paper, et cetera.

Testimonis en Salvador Piquer, notari e en Johan Steve, pintor.”¹⁵²⁶

¹⁵²² ACV. *Administració de l’Almoïna*, núm. 5.651, f. 6.

Cerveró, 1956, p. 105, núm. 30; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 350, doc. 597; Mocholi, 2009, p. 813.

¹⁵²³ ARV. *Protocol de Joan Peris*, núm. 2.864.

Mocholi, 2009, p. 813.

¹⁵²⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 3.712, mà 26, f. 37.

Cerveró, 1965, p. 26; Mocholí, 2009, p. 814.

¹⁵²⁵ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 469.

Mocholí, 2009, p. 814.

¹⁵²⁶ ARV. *Registre d’Àpoques de la Batlia*, núm. 44, f. 711.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 322; 1929, pp. 42 i 43; 1930, pp. 104 i 105; Mocholí, 2009, p. 814.

SARAGOSSA,¹⁵²⁷ Llorenç (1363-1445, Barcelona, València)

Pintor del rei.

Obra: retaules, tabernacles, custòdies, polseres retaule, pintar en les habitacions de la reina, tomba de fusta, bastiment com a suport per a un tapís, claus o voltes del Pes del Rei.

Llorenç Saragossa, encara que nascut en terres aragoneses (sembla que a la ciutat de Carinyena), es té notícies documentades des dels anys seixanta del segle XIV, anys que corresponen a la seua vida professional desenvolupada a terres catalanes, etapa que dura, més o menys, una dècada, fins 1374. Des d'aquest any fins a la fi de la seua vida, tant la particular com la professional, va transcorre a la ciutat de València amb desplaçaments temporals, per feines, a altres ciutats de la Corona d'Aragó.

El document del dia 9 de desembre de 1363, és una des les primeres referències de Llorenç Saragossa. Aquest al·ludeix a l'època atorgada pel pintor, escripturada a Barcelona, per la quantitat d'11 lliures i mitja de moneda barcelonesa de tern, pel preu d'un retaule i un tabernacle per l'església de Castellnou de Bages, de la diòcesi de Vic. Malauradament no hem trobat, fins ara, documentació dels capítols o el contracte dels dits treballs.

“Ego, Laurencius Saragoça, pictor, civis Berchinone (...) (...) unius reetaule et unius tabernaculi (...).

Testes, Petrus de Terreriis, Raimundus de Gavano, et Petrus Balagarii, scriptors.”¹⁵²⁸

Gràcies a l'anterior notícia es pot esbrinar diverses coses de Llorenç Saragossa. Per l'encàrrec que va rebre estem davant d'un pintor ja format i, fins i tot, ben considerat en el món artístic, un pintor en una majoria d'edat, al qual se li van fer encàrrecs d'importància. Ara bé. ¿On es formà, amb qui o en qual obrador? Contestar a aquestes preguntes és força complexa atès que els documents que li pertany no ens informen de tal cosa, només es pot plantejar alguna hipòtesi en base a la història de la pintura aragonesa i catalana dels anys cinquanta del segle XIV, però, hui per hui, i atenent a les notícies sobre Llorenç Saragossa, només es corrobora que fou un pintor destacat des dels anys seixanta del segle XIV fins la primera dècada del segle XV, i per a confirmar-ho es compta amb la següent documentació.

Al 1364, en juliol, s'escriptura el contracte que signaren Llorenç Saragossa i Miquel Tosell, *apotecari*, per pintar un retaule dedicat als sants Gabriel i Antoni, per l'església major del castell de Càller (Cagliari) a l'illa de Sardenya. El preu queda estipulat per 27 lliures de moneda barcelonesa.

“(…). Quod *retaula* sit sub invocacione beatorum Gabrielis Archangelis et Antonii, et quolibet postem dicti *retaula*, (...)”¹⁵²⁹

El 2 d'agost del dit any, el 1364, queda registrat l'encapçalament d'una àpoca, atorgada pel pintor al ciutadà Francesc d'Olivera, quedant la resta en blanc.

En setembre del dit any, el 1364, va subscriure una àpoca per la quantitat de 18 sous, a compte del preu concertat del retaule de Càller (Cagliari). En desembre atorga una última àpoca, en concepte de saldo i quitança de comptes del preu estipulat pel mateix encàrrec.

¹⁵²⁷ Als originals: *Çaragoça, Zaragoza*.

¹⁵²⁸ AHPB. *Pedro Borrrell*, lligall núm. 2, anys 1363-1364.

Madurell, 1950, p. 24, doc. 12; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 196, doc. 293; Mocholí, 2009, p. 817.

¹⁵²⁹ AHMB. *Guillermo de Sant Hilari*, lligall núm. 5, anys 1364-1365.

Madurell, 1950, pp. 24 i 25, doc. 23; Cfr.: docs. 14, 15 i 18; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 196 i 197, doc. 294; Mocholí, 2009, p. 817.

“(…) solvistis michi bene [et] plenarie ad mee libitum voluntatis inter diversas vices et soluciones, et tam cum albaranis quam sine, illas viginti septem libras monete Barchinone, (...)”¹⁵³⁰

Al següent, el 1365, en febrer, Llorenç Saragossa i Bernat de Séller, “ebdomedario minore”, signaren contracte per la pintura del retaule major de l’església parroquial de Santa Maria de Cardedeu, pel preu de 12 lliures de moneda barcelonesa.

“Sit omnibus notum quod ego, Laurencius de Seragossa, p[ic]tor, civis Barchinone, convenio et promitto vobis, discreto Bernardo de Selliis, ebdomedario [mi]nori beate Marie de Carotitulo, (...) *reetaula* beate Virginis Marie in quo sunt [istorie] sequentes: prima: Anuntiatio Beate Virginis Marie; secunda, Nativitas D[om]ini Nostri Ihesuchristi; et tertia, tres Regis Orientis cum offresione. Et hec erunt in un[a] tabula. Ítem, in alia tabula, prima, Purificacio Virginis [Mar]ie; secunda: Pietas cum Crucifixis, et tertia, Assumptio Virginis Marie. Et omnes iste istorie erunt cum campo auri fini et cum *asur d’Arc [re]* et aliis necessariis coloribus ipsi ope[ri]. (...)”

Testes, Raymundus de Montserrat, mercator; Petrus Ianuanri, agricultor, cives Barchinone, et Franciscus de Castello, scriptor.”¹⁵³¹

Al més d’abril del dit any, el 1365, signa àpoca de 100 sous, a compte del preu del retaule de Cardedeu de la diòcesi de Barcelona.

“(…) opus dicte ecclesie beate Marie de Carotitulo, promisistis, solvistis michi, bene, et cetera, centum solidos.”¹⁵³²

A més de la factura dels anteriors retaules, hi hauria de portar altres entre mans, doncs en juny de 1365 signa un rebut al *prior* de la Mercè de Barcelona, per 15 lliures moneda de Barcelona, corresponen al salari estipulat per la confecció del retaule dels Sants Joan Baptista i Martí.

“(…) quindecim libras monete Barchinone de terno, restantes michi ad solvendum ex illis septigentis solidis dicte monete pro salario meo cuiusdam *rerataule* istoriatum beatorum Iohannis Babbiste et sancti Martini (...)”¹⁵³³

Els encàrrecs, per al pintor que ens ocupa, se succeeixen un darrer altre. En abril de 1366, s’escriptura el contracte, que signaren Llorenç Saragossa i Beatriu, esposa del *tresorer reial*, Bernat d’Ulinelles, *doctor en lleis*, per la factura d’un “(…) re[e]taule ad istoriam beate Marie, (...)” per preu de 45 lliures. Al mateix any queda documentada la carta de pagament per la quantitat de 18 lliures, a compte del preu estipulat.¹⁵³⁴

Entre els pocs documents sobre la seua vida particular o social està el del mes d’abril de 1366. En aquest, el pintor d’armes Simó Despuig confessa i reconeix a Llorenç Saragossa per haver rebut, en concepte de depòsit, la quantitat de 80 sous de moneda barcelonina de tern.

¹⁵³⁰ AHPB. *Guillermo de Sant Hilari*, lligall núm. 5, anys 1364-1365.

Madurell, 1950, p. 26 doc. 15; Cfr.: docs. 13, 14 i 18; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 198 i 199, doc. 300; Mocholí, 2009, pp. 817 i 818.

¹⁵³¹ AHPB. *Guillermo de Sant Hilari*, lligall núm. 5, anys 1364-1365.

Madurell, 1950, p. 27, doc. 16; Cfr.: doc. 17; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 199 i 200, doc. 302; Mocholí, 2009, p. 818.

¹⁵³² AHPB. *Guillermo de Sant Hilari*, lligall núm. 5, anys 1364-1365.

Madurell, 1950, p. 28, doc. 17; Cfr.: doc. 16; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 200, doc. 304; Mocholí, 2009, p. 818.

¹⁵³³ ACB. *Pedro Borrrell*, anys 1365-1366 (juny-març).

Madurell, 1952, p. 46, doc. 428; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 201, doc. 305; Mocholí, 2009, p. 818.

¹⁵³⁴ AHPB. *Guillermo d’Orta*, lligall núm. 2, any 1366.

Puiggari, 1871, p. 78; comte de la Viñaza, 1889, p. 152; Madurell, 1945, p. 328; 1950, p. 29, doc. 19; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 203, doc. 311; Mocholí, 2009, p. 819.

En setembre del dit any, el 1366, hi ha un altre document que pertany al grup particular. En aquest el pintor, ciutadà de Barcelona, atorga poders a favor del seu germà, Pasqual Saragossa, com a procurador.

Del dit any, el 1366, en desembre de nou hi ha referències de la seua obra. El document al·ludeix a l'ordenament de pago que la reina Elionor manà fer a Llorenç Saragossa pel preu de dos retaules, l'un baix l'advocació de sant Nicolau, destinat al monestir de les germanes menors de Calataiud, i l'altre de santa Caterina, aquest per al monestir de Terol, de la mateixa ordre que s'acabava de fundar.

“Alienora, et cetera, fideli consiliario et thesaurari o nostro Berengario de Relato, salutem et gratiam. Vobis dicimus et mandamus quatenus de pecunia curie nostre que penes vos est vel erit detis et solvatis fideli Laurencio de Cesaraugusta, pictori Barchinone, octingentos solidos barchinonensis, quos sibi dare tenemur iuxta pactum initum inter nos et Romeum Geraldii, capellanum maiorem nostrum, nomine et nostri pro parte et dictum pictorem, racione et pro duobus reetabulis de fuste depictis que ipse fecit et operatus est, uno videlicet de fuste depictis, quos ipse fecit et operatus est, uno videlicet cum istoria beati Nicholay, et sunt tres tabule, quod nos fieri et operati fecimus ad opus ecclesie monasterii sororum minorum civitatis Calataiubii quod noviter rehedificavimus, et in altero reetabulo est depicta istoria sancte Katerine, et sunt tres tabule, quodque nos conferre debemus alio monasterio sororum minorum quod noviter, dante domino, fundare et hedificare intendimus in civitate Turol. Quequidem duo reetabula iam perfecta nos a dicto Laurencio habuimus et recepimus in camara nostra. Et facta solutione presentem ab eo recuperentis literam cum apocha de soluto. Volumus nichilominus et vobis mandamus quatenus faciatis ei cancellari quascumque instrumenta et obligationes quas vobis et dicto nostro capellano maiori fecerit et prestiterit pro conficiendis et perficiendis reetabulis supradictis, quoniam nos ab eo super hiis contentes sumus et nichilominus quantum nostra interest eum ab inde absolvinus et quitium appellamus. Datum a Barchinone, XXIII die decembris anno a Nativitate Domini millesimo CCC°LX° sexto (...). Domina regina mandavit michi Ferrario Sayelli.”¹⁵³⁵

Al mes de gener del següent any, el 1367, es documenta el pagament al pintor Saragossa per la quantitat de 203 sous de moneda de Barcelona, per raó de dos custòdies i pintar les polseres dels dos retaules que la senyora reina encarrega per a Calataiud i Terol.

Que Llorenç Saragossa estigués molt ben considerat, ho confirma la notícia del dia 20 de gener de 1367, per la qual la reina Elionor efectua el manament perquè dit pintor siga com de la família reial, gaudint de les immunitats, llibertats i favors que dit privilegi li concedeix. Per aquest document, més el de l'any 1373, que es refereix a la carta que envia rei, Pere El Cerimoniós, als jurats, justícia i prohoms de la vila d'Albocàsser, Llorenç Saragossa va ser el pintor de la cort o del rei.

Al mes de juny del dit any, el 1367, signa àpoca al capellà del rei, Arnau de Carbassí, per una quantitat de 30 lliures, que li era deguda a compte de la facturació d'un retaule. Malauradament al document no diu de quina advocació es tracta.

Al següent any, el 1368, al mes de març està escripturat l'encapçalament d'un contracte entre la noble Maria de Caiet i Llorenç Saragossa, per l'obra d'un retaule.¹⁵³⁶

¹⁵³⁵ ACA. *Registre*, núm. 1.575, ff. 12 i 24; *Reial Patrimoni de Barcelona. Compte de Berenguer de Relat*, f. 54v.

Rubio i Lluch, 1908, doc. 1 – CCXVIII; Senpere i Miquel, 1924, pp. 310 i 311; Sanchis i Sivera, 1928, p. 22; 1930, p. 22; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 208, doc. 317; Mocholí, 2009, p. 819.

¹⁵³⁶ L'autor de la cita, Madurell, menciona que la resta del document queda en blanc.

En abril del dit any, el 1368, es va subscriure el compromís entre el pintor i el *rector* i *prohoms* de la parròquia de Tagamanent, per la manufactura d'un retaule. Malgrat el document està inacabat, per la qual cosa creiem que l'encàrrec no es portaria a terme.

Al mes d'agost de l'esmentat any, el 1368, es documenta l'atorgament de poders, per part de Llorenç, al *causídic* Arnau Huguet, ciutadà de Barcelona.

A l'any 1369, es registra la referència del pagament a Llorenç Saragossa, pel lloguer d'un animal per a portar el retaule confeccionat per a Terol, que va ser regalat per la reina a les monges menorettes de València.

El 18 de març de 1370, signa àpoca de 100 sous, a compte dels 700, per l'import del retaule i tabernacle que féu per l'altar major de l'església parroquial de Santa Eulàlia, a la ciutat de Provençana.

“(…) tabernaculi et reetaule st sui scanni, sive banch, quod ego facere teneor, sub invocacione beate Eulalie (...)”¹⁵³⁷

Dos anys després, el 1372, en agost es redacta el document pel que es mana pagar al pintor certa quantitat, per diversos treballs de pintura en les habitacions de la reina al Palau Menor de Barcelona.

“Ítem doní a·n Lorenç de Saragoça pictorem de la ciutat de Barchinona per salari Ítem de pintarem I isptori que eus la recambra de la cambra de la Senyora Reina e II feristols qui son firmats en lo dit isptori (...)”¹⁵³⁸

El document de 1373, registrat a la ciutat de Barcelona, confirma fins que punt estava considerat Llorenç Saragossa en el seu ofici, doncs el rei escriu als *jurats*, *justícia* i *prohoms* del lloc d'Albocàsser, perquè deixen acabar al pintor tortosí, Domènec Valls, el retaule que havia començat per a l'església del dit lloc, que treball s'havia sopés per una qüestió judicial, i els promet que a l'acabament de dita obra anirà a veure'l i a jutjar-lo Llorenç Saragossa: “(...) lo millor pintor que en esta ciutat sia.”

Entre els anys 1373-1374, es redacta el contracte subscrit entre la junta del gremi de *Sastres* i Llorenç Saragossa, pel que es comprometia a pintar un retaule de Santa Maria Magdalena, per a la seua capella al convent del Carme de Barcelona. Respecte a aquesta referència, es coneix que el comte de la Viñaza¹⁵³⁹ publica, a l'any 1889, el següent: “Larga debió de ser la vida de este distinguido artista aragonés, pues en la primera mitad del siglo XV aun lo hallamos de nuevo en Barcelona, pintando por encargo de la cofradia de maestros sastres un retablo que representaba a la patrona del gremio de Santa Maria Magdalena”. És una notícia que confons, puix que hi ha dos documents, un del 1413, en el que consta que la seua dona, Francisca, era ja vídua, a més al document de l'any 1445, en el que s'esmenta a la vídua i al fill d'ambdós, queda confirmada la seua mort, per tant la cita de l'autor sembla errònia en quant a la data. Plantejar que es refereix al seu fill, Llorenç Saragossa és arriscat, doncs es desconeix si aquest es dedica a l'ofici del pare.

Al mes de novembre de 1373, s'efectua al pintor i al Pasqual, *fuster*, el pagament de 364 sous i 8 diners, per fer i pintar una tomba de fusta per al cos de santa Susanna, a més del bastiment com a suport del tapís que pinta amb la figura del Papa Urbà.

¹⁵³⁷ AHPB. *Bonanat Rimentol*, lligall núm. 3, anys, 1369-1370.

Madurell, 1945, p. 329; 1950, pp.33 i 34, doc. 24; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 212, doc. 329; Mocholí, 2009, p. 820.

¹⁵³⁸ ACA. *Registre*, núm. 1.000. *Reial Patrimoni de Barcelona*, f. 174.

Mocholí, 2009, p. 821.

¹⁵³⁹ L'autor recull la notícia d'Arqués Jover i Bofarull, però no diu d'on fou exhumada.

“(…) I tomba do fust gran pintada, la qual de manament de la dita senyora reyna han feta a ops de cobrir lo cors de santa Susanna, qui esta prop lo loch de Maella en Arago e par raho de I bastiment de fusta que han feta a ops de clavar a la paret detras e entorn I drap en lo qual es la figura de papa Urba (...).”¹⁵⁴⁰

Aquest és l'últim document, fins ara conegut, de l'època que Llorenç Saragossa era ciutadà de Barcelona i treballava a Catalunya. A l'any següent, el 1374, canvia de residència, que se suposa seria per motius de treball. En dit any està a la ciutat de València, com així ho confirma el document de novembre, pel que el Consell de dita ciutat determina donar-li algun incentiu perquè torni a viure en la ciutat, puix que se n'havia anat de nou a Barcelona, entre altres motius, per qüestió de la guerra dels dos Peres. Reflexionant sobre la frase que: “torni a viure a València”, i tenint present que està documentat a Barcelona durant els anys seixanta del segle XIV i primers anys de la dècada dels setanta, ¿Quan estigué a València? ¿Als anys cinquanta? o va ser en les dècades dels anys seixanta o setanta? Fins ara en cap document confirma la seua estada a València anteriorment de l'any 1374, excepció de la seua vinguda a Albocàsser, el 1373, per a la taxació del retaule que s'havia encarregat al pintor Domènec Valls. Siga quan siga que estigués, el que sí que és cert és l'interès que es tenia perquè Llorenç Saragossa visquera a València, i com dit pintor era gran i estimat, així ho féu possible el Consell de la susdita ciutat. Per la qual cosa, al mes de novembre de 1374, se li ofereix 50 florins pel viatge de tornar de Barcelona, i 100 florins per comprar un alberg a València, amb la condició que s'aveïni i s'establisca per sempre.

“(…) a-n Lorenç Çaragoça, pintor, lo qual és molt subtil e apte en aquell offici, e lo qual per alcunes adversitats de guerres e d'altres coses en temps passat se n'era anat estar a la ciutat de Barcelona, proferints-se los dits propossants de fer-lo tornar estar ací si covinent avantatge o gràcia (...).”¹⁵⁴¹

A la mateixa data, en novembre de 1374, es redacta l'acta del Consell de València, per la qual:

“(…) en Lorenç Çaragoça fossen fets aquests avantatges e gràcies, ço és, que de la peccúnia comuna de la dita ciutat per lo clavari d'aquella li fossen dats d'una part cinquanta florins en ajuda de mudar ací son domicili, d'altra part, cent florins a obs de comprar ací l'alberch, axí emperò e sots aquesta condició, que'l dit Lorenç Çaragoça jur e dó segurtat covinent de tenir vehinatge e habitació e estatge perpetual (...).”¹⁵⁴²

Finalment, el 28 de novembre del dit any, el 1374, es registra l'aveïnament del pintor, que solia habitar a Barcelona, a la ciutat de València.

“En Lorenç Saragoça,¹⁵⁴³ pintor qui solia estar en Barchelona se desveyna de la dita ciutat de Barchelona e s' feu vehí d'aquesta ciutat. E promés etcètera, e estarà e habitarà en la ciutat de València o dins la contribució d'aquella e paga e contribuirà et cètera. *Fide* mícer Miquel Apiera, present etcètera.

Testimonis, Huguet Pallarés i en Bernat el Royo.”¹⁵⁴⁴

¹⁵⁴⁰ ACA. *Reial Patrimoni. Compte XLIX de Berenguer de Relat, tresorer general*, f. 91.

Rubió i Lluch, 1908, doc. II — CLXXIX; Mocholí, 2009, p. 821.

¹⁵⁴¹ AMV. *Manual de Consells*, núm. 16, f. 233.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 23; 1930, p. 23; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 228, doc. 356; Mocholí, 2009, p. 822.

¹⁵⁴² AMV. *Manual de Consells*, núm. 16, f. 233.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 228, doc. 357; Mocholí, 2009, p. 822.

¹⁵⁴³ Damunt de *Lorenç Saragoça* apareixen sobreescrites dues ratlles i la paraula “iure” que vol dir que va estar present a l'acte notarial de la redacció del document.

¹⁵⁴⁴ AMV. *Aveïnaments*, b³-3, f. 34v. (El document ha estat revisat per nosaltres.)

Cerveró, 1963, pp. 88 i 89; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 228 i 229, doc. 358; Mocholí, 2009, p. 822.

Al mes de gener l'any 1375 se li donen 50 florins dels 100 que li havien promès:

“en ajuda de les missions per ell landoch s fahedores e ara fetes en mudar son alberch o sa roba de la ciutat de Barchinona aci, e cobrats (...).”¹⁵⁴⁵

Per últim, en març del mateix any, el 1375, se li abonaren 66 lliures, resta dels 100 florins que el Consell li havia de donar per fixar la seua residència a València.

Al poc d'instal·lar-se, Llorenç Saragossa ja havia rebut un encàrrec de la vila de Vila-real (Castelló). Ho coneixem gràcies al document d'octubre de 1375. Aquest és una època, per la qual s'abona la quantitat de 500 sous a compte dels 1.000 promesos, en ajuda per fer un retaule sota l'advocació de sant Jaume.

“(…) en ajuda de I retaule faedor per lo di sacrista en la ecclesia de la dita vila, sots invocacio de Sent Jacme Appostol, (...)”¹⁵⁴⁶

En abril de 1376, es va fer un pagament de 20 florins (220 sous) a compte dels 1.000 sous promesos. En setembre foren pagats 280 sous i, finalment, en desembre se li va fer el pagament de 55 sous:

“(…) en ajuda de sa previsto de venir a Vilareal per asiitar lo dit retaule, (...)”¹⁵⁴⁷

Sent Llorenç Saragossa ja veí de València es redacta, l'any 1377, un document a la ciutat Barcelona, per part del rei Pere el Cerimoniós, pel que escriu al *governador* de València per a demanar-li que el pintor, quan pugi, acudisca a Saragossa per acabar el retaule que allí havia començat, a la parròquia de Sant Llorenç, baix l'advocació de santa Apolònia.

“Lo rey. Sabet que nos, porque hemos entendido por relación del religioso e amado consellero nuestro fray Gil Pardo que Lorenç Saragoça, pintor, es partido de aquí de Barchinona e es agora en la ciudad de Valencia, escrivimos por otra letra nuestra al governador e a otros oficiales de Valencia que prengueren lo dit Lorenç do quiere qu'el troven e hayan d'ell seguridad bastant que dentro cierto tiempo acabará I retable por l'altar de sancta Polonia construit en la sgleya de Sant Lorenç de Saragoça, (...). *Rex Petrus. Fuit missa Petro Petri de Tella et priori confratrie Sancte Polone. Dominus rex misit eam signatam.*”¹⁵⁴⁸

Llorenç Saragossa continua rebent encàrrecs de la ciutat de València, així ho confirma l'època de l'any 1378, per la qual dit pintor reconeix haver rebut de Bartomeu Vilella, *clavari* de la confraria de Sant Narcís, 100 florins, deguts d'una major quantitat, per la confecció d'un retaule destinat a l'altar de Sant Narcís, ubicat a la seu de València.

“(…) centum florenos auri Aragonie, in solutione prorata maioris quantitatis pro quia est meum convenium que habeo facere retrotabulum ad opus altaris beati Narcisi, constructi in sede Valencie. (...)”¹⁵⁴⁹

Des del dit any, el 1378, fins 1382 s'encontrem amb un buit de notícies. Es desconeix els motius del perquè no és té documentació del pintor entre els anys 1379-1381, però s'ha de recordar que el rei, Pere El Cerimoniós, demana, al 1377, que torne a Saragossa per acabar un retaule.

¹⁵⁴⁵ AMV. (I) *Clavaria Comuna- Claveria Censals*, llibre núm. 8, f. 24.

Senpere i Miquel, 1924, p. 318; Mocholí, 2009, p. 822.

¹⁵⁴⁶ AMVi. *Clavaria de Arnaldo Bosch*, anys 1375-1376, núm. 219, f. 31v.

Doñate, 1952; Mocholí, 2009, p. 823.

¹⁵⁴⁷ AMVi. *Clavaria de Bernardo Garriga*, anys 1375-1376, núm. 220, f. 29.

Doñate, 1952; Mocholí, 2009, p. 823.

¹⁵⁴⁸ ACA. *Cancilleria. Registre*, núm. 792, f. 113.

Rubio i Lluch, doc. 74; Sanpere i Miquel, 1924, p. 318; Sanchis i Sivera, 1928, p. 22; 1930, p. 22; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 235, doc. 376; Mocholí, 2009, p. 823.

¹⁵⁴⁹ ACV. *Protocol de Bonanat Monar*, núm. 3.646.

Cerveró, 1963, p. 89; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 236, doc. 378; Mocholí, 2009, p. 823.

Després de la falta de documents en tres anys, en juliol de 1382, hi ha una notícia d'una subhasta pública dels béns del difunt Bartomeu Gil, *paraire*, en la qual es registra una venda d'espart cru a un tal an Çaragoça, per 2 sous. Malgrat el document no apareix el nom i fins i tot, no diu si es tracta del pintor, però ho deixem com una possible referència de Llorenç Saragossa.

El document del 26 de juliol de 1382,¹⁵⁵⁰ si que li pertany. En aquest atorga època, en la qual Caterina de Celma, vídua de Ramon Costa, *cavaller*, li paga 23 lliures i 6 sous, en diverses fraccions, per la confecció d'un retaule, destinat a l'altar major de l'església del Salvador de València.

“Noverint universi quod ego, Laurencius Çaragoça,¹⁵⁵¹ pictor, vicinus Valencie (...) viginti tres libris sex solidos regalium Valencie, quibus seu quarum precio vobis feci depingi quoddam retabulum ad opus altaris maioris Sancti Salvatoris civitatis predictae (...).

Teste inde sunt Iohannes Sentana et Petrus Dembit, Valencie.”¹⁵⁵²

A l'any següent, el 1383, Caterina,¹⁵⁵³ muller de Llorenç Saragossa, atorga procuració, per la qual nomena a Bernat Daviu, veí de València. Actuen com a testimonis Romeu Cator, *teixidor* i Joan de Valldevot, veí de València.

De novembre del mateix any, 1383, és el document de manament i posterior anul·lació del justícia civil de València al pintor, d'acabar en Carnestoltes un retaule contractat pel *canonge* Bernat Ordí, atès que no resulta possible confeccionar-lo en tan poc de temps.

De l'últim any, el 1383, fins 1387 hi ha una llacuna de referències documentals. però, fins i tot, les següents notícies no deixen ser summament interessants. Al mes gener de l'any 1388,¹⁵⁵⁴ Llorenç Saragossa signa un reconeixement de pagament a fra Arnaldo, *abat* de Valldigna, en concepte de la retribució del retaule de Sant Bernat, per l'altar major del monestir de Sant Bernat de Rascanya, extramurs de València.

Al mes de març de 1388, es redacta l'obligació, davant el justícia dels CCC sous de València, per part del pintor, marmessor del testament de Giner, *macip*, a pagar a Domènec Más, *teixidor*, procurador de l'almoïna dels *prohoms Teixidors*, per una part la quantitat de 10 sous tal com el difunt s'havia compromès i per l'altra 5 sous i 6 diners a compte del difunt, per raó de cinc “ca [pelles]” que devia a la dita Almoïna. A continuació apareix l'època del pagament, conservada en molt mal estat, on consta que Caterina era la vídua i

¹⁵⁵⁰ El document ha estat revisat i transcrit sencer per nosaltres, Cerveró el publica en part.

¹⁵⁵¹ Està present a l'acte notarial.

¹⁵⁵² ARV. *Notal de Miquel Martorell*, núm. 2.817.

Cerveró, 1963, p. 89; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 253, doc. 407; Mocholí, 2009, p. 824.

¹⁵⁵³ Desconeixem si Llorenç Saragossa enviudà i és tornà a casar, puix als documents dels anys 1413 i 1445, el nom de la seua dona, ja vídua, és Francisca.

¹⁵⁵⁴ Document publicat per Luis Arciniega García, “Lorenzo Zaragoza, autor del retablo mayor del monasterio de San Bernardo de Rascaña, extramuros de Valencia (1385-1387)”, en *Archivo de Arte Valenciano*, 1995, núm. LXXVI, pp. 32-40. Aquest Monastir es va construir a les terres de l'antiga alqueria, d'època islàmica, del municipi de València, a l'esquerra del Túria, que fou donada, el 1237, per Jaume I a Guillem Aguiló. El 1383, el rei Pere el Cerimoniós va concedir llicència a Arnau de Saranyó, abat del monestir cistercenc de Santa Maria de la Valldigna, per a edificar-lo en el lloc que ocupava l'alqueria, i perdurà segle i mig amb l'orde del Cister. Al segle XV aquesta era posseïda pel canonge Pere d'Orriols, a la mort del qual, el 1404, fou heretada pel monestir de jerònims de Cotalba, els quals li donaren el nom dels Orriols. El 1545, el duc de Calàbria va obtindre del papa Pau III una butlla per la qual se suprimia l'orde cistercenc en el monestir de Sant Bernat de Rascanya i s'instaurava en el seu lloc l'orde jerònima. A partir d'eixe moment, el monestir passava a denominar-se de Sant Miquel del Reis. *Enciclopèdia Catalana, SAU. Web Biblioteca Valenciana*. Claude de Brosenval. Visitador de l'orde del Cister, 1532.

hereva:“(…) Lorenç Saragoça, pintor, marmessor et exsecudor de l’últim testament d’en Giner lo [bon] macip et na Caterina, muller et hereva del dit defunt (…).”¹⁵⁵⁵

La demanda d’encàrrecs a Llorenç Saragossa se succeïen amb certa continuïtat i de nou, a l’any 1389, es té referència per l’època que atorga. En aquesta reconeix que Maciana, vídua de Sanç Delig, veí del Puig, i com a hereva del seu marit, li paga 27 lliures i 10 sous, per la factura d’un: “retabulum ad opus cuiusdam capelle per ipsum facte in ecclesia Sancte Marie Podii Valencie.”¹⁵⁵⁶

Al mes juliol del dit any, el 1389, s’escriptura el contracte entre Bernat Miró, *blanquer*, i Llorenç Saragossa per: “(...) depingere imagenes sanctorum Petri apostoli et beati Bernardi et desuper lo crucifixi. (...) (...) dicti reetabuli sit auri fini et imagines cum coloribus finis et adzuro d’Acre e lo banch [abdós] imatges et les polseres de azdur d’Alemanya (...)” El preu del retaule queda en 40 lliures.¹⁵⁵⁷

En agost del dit any, el 1389, es redacta l’època, per la qual va rebre 15 florins dels *obres* de les obres de l’església de Sant Andreu, dels 230 sous finals que li devien d’una major quantitat de 5.000, preu per contractar la factura d’un retaule baix l’advocació de sant Andreu.

La següent notícia està documentada al 1390.¹⁵⁵⁸ Aquesta al·ludeix als capitols signats entre els majorals de l’almoïna anomenada de l’*Armeria o dels Freners*, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d’Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d’una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l’altra part, per a la confecció d’un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maioralis anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoça, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximénez, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d’Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdictae civitatis, nominibus nostris propriis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie.”¹⁵⁵⁹

El següent document dóna referència d’altres treballs realitzats per Llorenç Saragossa. A l’any 1391, en setembre, s’efectua el pagament, per part del *clavari* de València a

¹⁵⁵⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 15, mà 3.

Mocholí, 2009, p. 825.

¹⁵⁵⁶ De Santa Maria del Puig de València.

ARV. *Protocol Bernat Costa*, núm. 2.449.

Cerveró, 1971, p. 29; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 320, doc. 551; Mocholí, 2009, p. 825.

¹⁵⁵⁷ ARV. *Protocol Bernat Costa*, núm. 2.449.

Cerveró, 1971, p. 29; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 321 i 322, doc. 554; Mocholí, 2009, p. 825.

¹⁵⁵⁸ L’autor, Sanchis i Sivera, només dóna cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres.

¹⁵⁵⁹ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p. 15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

Llorenç Saragossa, de 24 lliures i 15 sous per pintar les claus¹⁵⁶⁰ de la porxada de l'edifici del Pes del Rei, així com dels materials emprats i la seua col·locació. Aquest pagament també quedà assentat al manual d'albarans a la mateixa data.

Al següent any, el 1392, al mes d'abril atorga àpoca, per la qual ha rebut dels marmessors del testament d'Antoni Pujalt, *mercader*, 15 lliures de les 35 que li devien, per la factura d'un retaule baix l'advocació dels Sants Sebastià i Anastàsia, destinat a la capella del dit difunt.

Dos anys després, al 1394, les notícies que es documenten són a la ciutat de Xèrica. Aquestes ens aporten informació sobre la confecció del retaule de la Mare de Deu i Santa Àgata, que, malauradament, es dona per desaparegut en la Guerra Civil Espanyola (1936-1939). A l'arxiu Mas es conserva una fotografia d'un retaule amb les advocacions de la Verge, santa Àgata i sant Martí, per la qual cosa alguns historiadors i investigadors de l'Art identificaren aquest com el retaule encomanat al pintor per a Xèrica. A la fi, basant-se en l'estudi de les imatges fotogràfiques, la historiografia,¹⁵⁶¹ li ha atribuït, de forma aleatòria, tot una sèrie d'obres. Posteriors investigacions han deixat aquesta hipòtesi oberta a nous estudis. Rosa Alcoy,¹⁵⁶² en el seu article sobre Llorenç Saragossa, deixa ben clar que es tracta d'una obra plenament internacional, molt llunyana de l'estil d'un pintor com Saragossa, format a la dècada dels anys cinquanta o primers dels seixanta del segle XIV.

Les referències documentals del retaule foren publicades per Pérez Martín a l'any 1934. La primera fa menció de la necessitat de diners per a ous, per a l'església i per fer un retaule, que costa 200 florins del regne d'Aragó. En la segona es relata la vinguda, al mes de setembre, de Llorenç Saragossa com el mestre que ha de fer el retaule. Aquests documents es redactaren als protocols del *notari* Pedro Farnós, entre els anys 1394 i 1395, dels quals reproduïm un fragment de cadascun:

“(…) era la necesidad de grandes quantias de dineros para huevos e necesitat per la dita iglesia e por a fazer e pagar hun retaulo qui el dicho Concello ha habenido e faz fazer por a el altar de senyora santa Maria e de senyora santa Àgueda, el qual costà de fazer dozientos florines. Enquara por a pagar hun Salterio, el qual el dicho concello faz fazer por a la dita iglesia, el qual costa de fazer trenta cinco florines, e por comprar otras joyas necesarias a la dita iglesia.”¹⁵⁶³

“Ítem a VII de setiembre vino a la villa en Lorenz Zaragozano, maestro del retaulo que a de fer de senyora santa Àgueda, que le acoriese de la paga prima que avía d'aver, e plegaron-se con él en Sant Jorge partida d'omes buenos, con el justicia e jurados e tomaron tiempo en él ficesen conreu e paga d'alguna costa tro a sant Miguel primo vinient, e costó VI sueldos, IX dineros.”¹⁵⁶⁴

Del camp de Morvedre són les següents notícies. A l'any 1395, es documenta que Llorenç Saragossa actua com a testimoni al pagament que féu *fra* Arnau Pedriça, del convent de Sant Francesc de Morvedre, a Vicent Serra, *fuster* de València, de 9 florins d'or d'Aragó a compte de les 14 lliures que li devia per preparar la fusta del retaule destinat a

¹⁵⁶⁰ Segurament de les voltes.

¹⁵⁶¹ Respecte a l'autoria de l'obra, aquesta fou polèmica des de l'inici. Polèmica que fou plantejada per investigadors com Post (1941), Gudiol i Ricart (1955), Ainaud (1964), i Llonch (1975), però no va ser qüestionada de manera més contundent fins els anys 1979-1981, pel historiador A. José i Pitarch.

¹⁵⁶² “L'hipotètic millor pintor de la ciutat de Barcelona.” Pp. 250-253, *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura I. De l'inici a l'italianisme*, Barcelona, 2005.

¹⁵⁶³ AM Xèrica. *Protocol de Pedro Farnós*.

Pérez Martín, 1934(1), pp. 33-35; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 378, doc. 655; Mocholí, 2009, p. 826.

¹⁵⁶⁴ AM Xèrica. *Llibres de Comptes*.

Pérez Martín, 1934 (1), p. 36 (l'autor indica que el llibre està desenquadernat i comença el 7 d'agost); Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 390, doc. 688; Mocholí, 2009, p. 826.

aquell. Res es diu que se li encarregui a Llorenç Saragossa de pintar-lo, però no descartem que així fora.

Al mes desembre de l'any 1395, de nou hi ha notícia del retaule de Xèrica. Aquesta correspon a l'albarà atorgat per Llorenç Saragossa, en el que reconeix haver rebut del consell de la vila de Xèrica, 25 florins dels 50 de la primera paga, els quals devia cobrar per la confecció del retaule que havia contractat per a la dita vila, per 200 florins.:“(...) faz fazer por a el altar de Senyora Santa Maria e de senyora santa Agueda, el qual costà de fazer dozientos florines.”¹⁵⁶⁵

Les següents notícies ja corresponen al segle XV. Al mes d'abril de 1402 féu procurador seu al *notari* Llorenç Saragossa.

Va ser al mateix any, el 1402, quan es redactaren els capítols acordats entre Bernat Piquer, *confrare* de la confraria del Corpus Christi, de la vila d'Onda i Llorenç Saragossa, ciutadà de València, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació del Corpus, destinat a la capella de l'església de la vila. El preu queda acordat per 90 florins d'or.

“Die martis XXV iulii anno a Nativitate Domini MCCCC secundo Valencie.

Capítols fets, acordats e concordats entre en Bernat Piquer, confrare de la Confraria del Cors preçios de Jhesuchrist de la vila de Onda, en Lorenc Saragoça, pintor ciutadà de València, sobre un retaule que lo dit en Bernat Piquer deman al dit en Lorenc Saragoça per a obs de la capella de la dita confraria la qual és construhida dins la ecclésia maior de la dita vila los quals capítols són del tenor següent:

Primerament és concordat que lo dit en Saragoça faça lo dit retaule e aquell sia tengut fer de la istòria del Cors de Jhesuchrist ben pintat e ben acabat ab aquelles històries que lo dit en Bernat Piquer o altre que vinga per part de la dita confraria li designarà. (...).

Testes, Raimundus Tolosany et Berengarius de Claperiis, apothecarius, et Sanxus de Stella commorants cum dicto Raimundo et firma domini Petri Planell qui firmavit XXVI dicti mensis Bernardus Lombart, Franciscus d'Arbeca, en Berengarius Daude, assaunatores, cives Valencie”¹⁵⁶⁶

Al mes de juliol del dit any, el 1402, va rebre 30 florins de Bernat Piquer d'or, deguts d'una major quantitat per la factura del retaule encomanat.

“Die martis XXV iulii anno a Nativitate Domini MCCCC secundo Valencie. Sit omnibus notum quod ego Laurencius Saragoça, pictor civis Valencie, ex certa sciencia confiteor et recognosco vobis Bernardo Piquerii vicino vile Onde, presenti, quod in presencia notari et testorum infrascriptorum dedistis et solvistis mihi ad meam voluntatem omnimodam triginta florenos auri legis quos mihi vos solvere obligastis ratione cuiusdam retaule quod vobis facere promisi ad opus capelle confratrie dicte ville (...). Actum est Valencie, vicessima quinta die iulii anno a Nativitate Domini millesimo quadrigentesimo secundo. Sig (+) num Laurencii Saragoça predicti qui hec concedo, laudo et firmo.

Testes huius rei sunt honorabilis Raimundus Tolosany miles, legum doctor habitator, et Berengarius de Claperiis, apothecarius civis Valentie.”¹⁵⁶⁷

¹⁵⁶⁵ AMXèrica. *Protocol de Pedro Farnós*.

Pérez Martín, 1934 (1), pp. 36 i 37; 1935, p. 294; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 399, doc. 702; Mocholí, 2009, p. 827.

¹⁵⁶⁶ APPV. *Notal d'Antoni Pasqual*.

Comte de la Viñaza, 1889, p. 152; Vilanova, F., 1901, p. 175; Sanchis i Sivera, 1912 (2), pp. 219 i 220; 1914, p. 8; 1928, pp. 24-26; 1930, pp. 24-26; Mocholí, 2009, p. 827.

¹⁵⁶⁷ APPV. *Notal d'Antoni Pasqual*.

Viñaza, 1889, p. 152; Vilanova, F., 1901, p. 175; Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 219 i 220; 1914, p. 8; 1928, pp. 24-26; 1930, pp. 24-26; Mocholí, 2009, p. 827.

Tres anys després, el 1405, de nou atorga època per un encàrrec de la universitat de la vila de Borriana. Aquest deute fa referència al preu convingut, 30 florins d'or, pel retaule que havia confeccionat, baix l'advocació del Salvador, per a l'església de la vila.

“Die veneris, XVII^a novembris anni CCCCⁱVⁱ. Sit omnibus notum quod ego, Laurentius Çaragoça, pictor, civis Valentie, confiteor i recognosco vobis, Petro Ferrarii, seniori, vicino ville Burriane, presenti, quod ex illo pretio quo feci unum retabulum ecclesie maiori dicte ville sub invocatione sancti Salvatoris, in edopmada Resurrectionis Domini, anni M^oCCCCIII proxime finite, tanquam iuratus ipsius ville, in domo mea, in civitatis Valentie, dedistis et solvistis michi voluntate mee numerando triginta florenos auri Aragonum nomine et pro universitatis predicte ville Burriane. Et quia sic est veritas, renuntians exceptionis predictorum XXX^a florenos non numeratorum et a vobis non habitorum et non receptorum ut predictur et doli, facio vobis fieri de predictis triginta florenos hanc apocham de soluto. Quod est actum Valentie, et cetera.

Testes, Benidicho Sánchez et Iohannes Just, corderii, Valentie cives.”¹⁵⁶⁸

Segurament l'anterior comanda fou l'última, doncs la següent notícia, datada a l'any 1406,¹⁵⁶⁹ dóna referència que Llorenç Saragossa efectua el seu testament. Aquest es va fer davant un *notari*, que i segons alguns autors en les seues cites, fou Pere Loças, però que a la revisió del document no se n'ha. En investigacions posteriors, i atès a la signatura antiga, s'ha pogut comprovar que és un altre notari, però malauradament el document no es troba als seus protocols. Fins i tot es dóna com bona dita notícia pensant que el pintor que ens ocupa tindria una edat avançada, a més de la possibilitat que estigués malalt, per la qual cosa era normal el redactar i efectuar el testament. El que sí que es coneix amb seguretat és que al 1413 era ja difunt. Ho confirma el document del dit any, per la venda de 27 sous i 6 diners censals que efectua la seua vídua, Francesca, al pintor Martí Maestre.

“Die sabbati, IIII mensis martii anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o.

Francisca,¹⁵⁷⁰ uxor Laurentii Saragoça, pictoris, quondam civis Valentie, scienter et gratis cum presenti instrumento vendo et concedo ac trado seu quasi trado vobis, Martino Maestre, pictori, concivi meo (...) vigenti septem solidos et sex denarios regalium Valentie censuales, rendales et annuales sine laudimio et fatica tamen cum toto alio pleno emphiteotico et iure percipiendi (*la resta en blanc*)”¹⁵⁷¹

Finalment, en el 1445 la seua vídua, Francesca, com a hereva universal dels seus béns, actua com a procuradora del seu fill, Llorenç Saragossa,¹⁵⁷² futur hereu seu, per a vendre a Gabriel d'Eroles, *notari*, un hospici situat a la parròquia de Sant Bartomeu.

“Francisca, uxor quondam Laurentii Saragoça, pictoris, civis Valentie, tanquam heres de vita mea universalis bonorum omnium et iurium que quondam fuerunt dicti viri mei, ut constat de dicta mea herencia cum testamento eiusdem confecto in dicta civitatis, quarta die aprilis anno M^oCCCC^o sexto et publicato post mortem dicti defuncti XIII dictorum mensis et anni, clauso et subsignato manu discreti Petri Loças, quondam notarii civis iam dicti civitatis, necnon ego, dicta Francisca, tanquam procuratrix, Laurentii Saragosa, filii mei et heredis substitui post meam mortem bonorum dicti defuncti, patris ipsius (...).”¹⁵⁷³

¹⁵⁶⁸ APPV. *Notal de Jaume Pérez*, núm. 611.

Cerveró, 1963, pp. 89 i 90; Mocholí, 2009, p. 828; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 116 i 117, doc. 224.

¹⁵⁶⁹ L'autor de la cita, Cerveró, dóna la signatura antiga núm. 1806, però no anomena el notari que pertany el protocol.

¹⁵⁷⁰ Damunt de Francisca apareixen sobreescrites dues ratlles, que volen dir que dita persona estigué present a l'acte notarial de la redacció del document.

¹⁵⁷¹ APPV. *Protocol de Joan Peres*, núm. 23.405.

Cerveró, 1965, p. 26; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 305, doc. 611.

¹⁵⁷² Desconeixem si el fill seguí l'ofici del pare.

¹⁵⁷³ APPV. *Protocol de Joan Saposa*, núm. 24.717.

Mocholí, 2009, p. 828.

SARAGOSSA, Pere (1377-1379-1380, València)

Pintor.

Obra: retaules.

De Pere Saragossa creiem que estaria en el candelero dels pintors ben considerats professionalment, com que l'encàrrec que va rebre és per una institució important. El 1377, l'*administrador* dels comptes de l'almoïna de la seu de València, efectua un pagament, pel que el pintor rep 7 sous a compte de la confecció d'un retaule. Malgrat el document no dona referència baix que advocació es va fer, però sí que es detalla que aquest se situa sobre l'alberg de dita almoïna.

“Dates extraordinàries feytes per menut e gros e dins lo dit any MCCCLXXVII.

Ítem, doní a Pere Saragoça, pintor, en senyal e part de paga de aquell VII sous, los quals deu haver de fer e pintar lo retaule lo qual deu estar sobre l'alberch de l'Almoyna, los quals li són stats promeses ab carta feta a IX d'agost: XX florins, que li valen II cents XX sous.”¹⁵⁷⁴

Dos anys després, el 1379, quedaren escripturats els pagaments, efectuats per l'*administrador* de l'almoïna de la seu de València, per la col·locació d'un retaule damunt el portal d'aquella, a més del pagament de 480 sous per pintar-lo, pel preu de 700 lliures que fou contractat.

“Llibre del compte den Bernat Canterelles, procurador general de la loable Almoyna de la Seu de València, que començà lo primer dia de maig de l'any Mil CCCLXXIX e feneix lo darrer dia d'abril de l'any MCCCLXXX.

Almoyna dates fetes en gros e en menut en lo dit any MIL CCCLXXIX.

(...).

Ítem, doní a n Saragoça, pintor, los quals li restaven a pagar, fet compte entre mi e ell, acompliment dels VII cents que li foren stats promès del dit retaule, segons appar per època feta a XVII de març, del dit any en poder d'en Bononat Monar, notari, IIII cents, LXXX sous.

(...).”

SARRIÀ, Francesc (1432-1445, València)

Pintor.

Obra: treballs en la creu del Grau.

Gràcies a documents com els següents se sap de famílies de pintors com els Sarrià, emparentats amb els Peris (Pérez) des del segle XIV i de la seua continuïtat amb l'ofici de pintor.

El document de l'any 1432, dona la referència que Francesc Sarrià és pare de Garcia Sarrià (1431-1439), i que aquest és nebot de Gonçal Sarrià, tots ells pintors, a més que el seu fill treballa en la pintura de la clau de l'altar major de la seu de València i en la Maria, baix les ordres del seu oncle, com també en les obres de guarnir la capella del dit altar, encàrrec que va rebre el pintor Miquel d'Alcanyís.

El 18 de febrer del mateix any, el 1432, hi ha notícies de Francesc Sarrià gràcies a l'època que signaren Gonçal Peris àlies Sarrià, pintor i Francesc Sarrià, *calderer*, com a curadors de Garcia Sarrià, fill i hereu d'aquell, en la qual reconeixen que el *clavari* de la fàbrica de la parròquia de San Martí els havia pagat 46 lliures, 11 sous i 11 diners, de les 102 lliures i 6 sous que resten a pagar per la confecció del retaule de l'altar major d'aquella.

¹⁵⁷⁴ ACV. *Administració de l'Almoïna. Comptes*, núm. 5.650, f. 36.

Cerveró, 1956, p. 102. núm. 18; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 236, doc. 377; Mocholí, 2009, p. 829.

De l'any 1439 està el pagament, efectuat pel *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, a Francesc Sarrià i els també pintors Berenguer Mateu i Jaume Fillol, pels treballs fets a la creu del Grau.

Finalment, en setembre de 1445 es documenta la venda d'una casa, per part de Francesc Sarrià, *calderer*, i fill del pintor que ens ocupa com a hereu de la seua germana Dolça, vídua de Joan Llopis, *escrivà*, a Pere Aparici, *llaurador*, pel preu de 30 lliures.

SARRIÀ, Garcia (1431-1439/1440, València)

Pintor.

Obra: capella major de la Seu de València, la clau de dita capella i la Maria.

Els Sarrià, emparentats amb els Peris, són dos famílies de pintors que visqueren i treballaren a la ciutat de València entre els segles XIV i XV. Ambdues nissagues foren contractats per clients e institucions importants de la València medieval, acaparant el panorama pictòric durant molts anys. Garcia Sarrià es el fill del pintor Francesc Sarrià i nebot de Gançal Sarrià (àlies Peris de Sarrià).

Garcia (Periz) de Sarrià,-així és com se li esmenta al document de l'any 1431- pintor de València, féu declaració testifical en una requesta, la qual es du davant la cort del justícia civil per part de Narcís Bru, *notari*, procurador de Nicolaua, muller de Rafael Conangla, *mercader*, demanant que es reconegui ser l'hereva universal dels béns de son pare Bartomeu Vilalzir, *teixidor*.

El 1432, el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre una comanda del Capítol de la seu de València, per pintar la capella major d'aquella. Calia representar en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets, el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís, treballaren diversos pintors i entre ells estava Garcia Sarrià.

Al següent, el 1432, Garcia Sarrià, fill de Francesc Sarrià i nebot de Gonçal Sarrià, tots ells pintors, treballa en la pintura de la clau de l'altar major de la seu de València i en la Maria a les ordres del seu oncle Gonçal de Sarrià, com també en les obres de guarnir-la, treball que realitza baix les ordres del pintor Miquel d'Alcanyís.

Al mes de febrer, Gonçal Peris àlies Sarrià i Francesc Sarrià, *calderer*, signaren època com a curadors de Garcia de Sarrià, fill i hereu del pintor Francesc Sarrià, en la qual reconeixen que el *clavari* de la fàbrica de la parròquia de San Martí, els ha pagat 46 lliures, 11 sous i 11 diners de les 102 lliures i 6 sous que resten a pagar per la confecció del retaule de l'altar major.

Fins sis any després, el 1438, no hi ha notícies de Garcia Sarrià. És al mes de febrer, per l'època atorgada pel pintor Lluís Dalmau, "commorans" a València, que se sap del pintor que ens ocupa. A dita època aquell reconeix que el *batle general* del Regne de València li havia pagat 220 sous, aquests taxats per Gonçal Sarrià, el seu nebot Garcia Sarrià i Joan Reixac, tots pintors de la dita ciutat, pels treballs de pintar una imatge de sant Miquel a la clau de fusta de la cambra, que està a la segona tenda del senyor rei.

En octubre de l'any 1438¹⁵⁷⁵ hi ha més referències del pintor per l'assentament al llibre d'obres de Ramon Puigroig, *sotsobrer* de Murs i Valls de València, reconeixent que paga 14 florins al pintor Berenguer Mateu, per pintar el retaule del portal dels Serrans, els quals van ser taxats per Gonçal Sarrià i Garcia Sarrià, pintors.

¹⁵⁷⁵ Sanchis i Sivera cita en la revista *Archivo de Arte Valenciano*, 1929, p. 49 i en 1930, p. 111, la notícia de la taxació i la referència, però no publica el contingut.

Per últim, al mes d'abril de l'any 1439, està documentat en el reconeixement de deute, atorgat pel seu oncle Gonçal de Sarrià, en el que confessa que havia de pagar 65 lliures, 9 sous i 9 diners al seu nebot. Al mateix any, el 1439, es registra el compromís de Gonçal Peris de Sarrià i Francesc Peris de Sarrià, aquest germà del pintor que ens ocupa, amb Joan Exarch, *prevere*, beneficiat en l'església de Villahermosa, en fer i acabar un retaule que havia quedat inacabat per la mort de Garcia. Actua com a testimoni el pintor Joan Peris.

SARRIÀ (Peris, àlies Sarrià), Gonçalbo (1380-1451, València)

Pintor.

Obra: retaules, coberta de la Sala de la Casa de la Ciutat, tomba, faristol, argentar un penell, polseres de l'altar major de la seu de València, daurar i pintar el tabernacle, banc i sotabanc d'un retaule, tots ubicats a la parròquia de Sant Martí.

Des de l'any 1409 hi ha documents, en els que s'esmenta a un pintor amb el nom de "Gonçalbo Peris (Pérez) àlies Sarrià". Nom que es pot confondre amb el de Gonçal Peris (1362-1423), també pintor, però creiem que són dos persones, dos pintors diferents.¹⁵⁷⁶

De l'any 1380 hi ha un document, que és força interessant perquè en ell apareixen diversos membres de la família Peris (Pérez)-Sarrià. En aquest es fa constar que el justícia civil de València, a petició de Joan Sarrià, veí de València i avi dels òrfens Garcia, Ramonet, Guillamó i Gonçalbo, fills de Joan Pérez i Teresa, morts intestats, nomena tutor i curador de dits orfes i dels seus béns a Joan Pérez, *esparter*, germà de dits òrfens.

El document aporta una important informació del pintor que ens ocupa. Un dels fills de Joan Pérez, Gonçalbo, que al dit any seria un adolescent, als primers anys del segle XV estaria en la majoria d'edat, per la qual cosa creiem que és el pintor que visqué i treballà durant els inicis de la segona generació del gòtic Internacional a València, primeres dècades del XV, mantenint-se actiu fins ben entrada la dècada dels quaranta del segle XV succeint la seua mort a l'any 1451.

De Gonçalbo Sarrià, apart del document anterior, hi ha referència des de l'any 1401 per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València. Al dit any es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Gonçalbo Peris, àlies Sarrià, que rebé diverses pagues pel seu treball.

Set anys després, en febrer de 1418 està documentat per la seua actuació com a testimoni de la pau signada entre Maria Desllor, vídua de Pere Capella, *saig* de València, i el fill d'aquest, Antoni Capella, d'una part, i de Mateu Teulada, *llaurador* de València.

Del mateix mes y any es registra el document de pagament al pintor pels treballs següents: un retaule i un tabernacle per l'altar major de Rubielos, sota l'advocació de Santa Maria, pels quals cobra 15 florins d'or per mà de Lluís d'Ordís, els qual li van ser donats pel *notari* Sanxo Domínguez, procurador del *mestre de medicina* Gonçal Martínez.

És a l'any 1419, quan es registraren les despeses varies ocasionades per la confecció del teginat de la Casa de la Ciutat de València. Entre els pintors consignats a tal fi estaven Jaume Mateu, Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Llopis, Gonçal Sarrià, Joan Moreno, Bartomeu Avellà, Antoni Guerau, Bartomeu Pomar, Miquel d'Alforja, Joan Peris, Joan Guerola, Joan de Casa, Antoni Mercer i Andreu Monton.

¹⁵⁷⁶ Aquesta hipòtesi ha sigut estudiada de manera exhaustiva pel professor Joan Aliaga Morell en la seua tesi: *Anàlisi dels documents i obres atribuïdes als pintors Gonçal Peris i Gonçal Sarrià*. Hipòtesi que està avalada per nombrosos documents, part d'ells publicats i altres inèdits.

Dos anys després, el 1421,¹⁵⁷⁷ queda documentada l'època atorgada per Gonçal Sarrià, corresponent a diversos pagaments. El primer de 40 florins, atorgat per Martí Llorens, *canonge* de la seu d'Osca, per la confecció d'un "(...) retabuli quod vobis facere atque depinxere teneror cum efectum iuxta formam inter vos et me conventam, et de quibus recepi per manus vestras prima vice quadraginta floreno dicte legis. (...)". El segon per la quantitat de 25 florins, per mans de mossèn Gall, *presbiter* i, a la fi, de mà de Joan Sanxes, *rector* de l'església de Càlig a la diòcesis de Tortosa, 25 florins més, per la qual cosa el total del preu del retaule va ser de 90 florins. El pintor Bartomeu Avellà va fer de testimoni.

Al dit any, el 1421, Gonçalbo Sarrià i el també pintor Gabriel Martí, junt amb Joan Gaver, *notari*, carreguen un cens de 50 sous a mossèn Guillem Sallit, per pagar els dies 24 de maig i novembre de cada any.

A l'any 1422,¹⁵⁷⁸ al mes de juliol "Gondiçaldum" Pérez, àlies Sarrià, figura amb Joan Gener com a marmessors al testament de Bernat Martí, *agricultor* de València.

Dos anys més tard, el 1424, Goçalbo Pérez, àlies Sarrià, la seua muller Margarida i el pintor Nicolau Querol, es van fer amb censals dels frares predicadors del convent de Sant Domènec de València, per la quantitat de 50 sous. De la mateixa data és la notícia, la qual dóna referència a la casa del pintor, en l'aveïnament a València del *llaurador* de Xàbia, Joan Capella.

L'any següent, el 1425, el justícia de València, Alfons Roiç de Corella, es dirigeix a Goçalbo Peris, àlies Sarrià, a la seua muller Margarida i al pintor Nicolau Querol perquè Bernat Feixa, procurador dels frares predicadors del convent de Sant Domènec, havia presentat una carta executòria, feta el 5 de maig de 1424 i rebuda pel *notari* Leonardo Gaya. Se'ls ordena que paguen 25 sous de pensió de recens, més els 10 sous de sanció al dits frares, per la paga de maig proppassada del recens que havien venut al monestir.

De l'any 1427 és l'època atorgada per Gonçal Sarrià, Joan Moreno i Jaume Mateu, pintors de València, en la qual reconeixen rebre de Jaume Guils, *administrador* de les obres de la coberta de la Sala de la Casa de la Ciutat de València, la quantitat de 9.191 sous i 9 diners, pels treballs efectuats en la mateixa. En novembre de 1427,¹⁵⁷⁹ es compromet a pintar un retaule del Goigs de la Verge amb un sant Miquel i sant Esteve.

Al mes de maig del següent any, el 1428, atorgaren època els pintors Joan Moreno, Gonçal Sarrià, Bartomeu Avellà i Jaume Mateu, per la qual reconegueren que Jaume Guils, *administrador* de les tasques de la coberta de la Sala de la Ciutat, els va pagar 30.042 sous i 6 diners, els quals restaven dels treballs de la pintura de dita coberta.

Dos anys després, al 1430, es compromet amb *sor* Isabel Baró, de l'ordre de Mont-Sant de Xàtiva, per a fer de fusta i pintar un retaule dedicat a sant Tomàs, pel monestir dels Predicadors de la dita ciutat.

"Die sabbati XXV novembris anno predicto M°CCCC°XXX°.

[*al marge*] per tres reals. En Gonçalbo Pérez àlies Sarrià, pintor ciutadà de València (...) fer hun retaule de fusta e pintar d'or adzur e tals semblants colors en lo qual sia de la devoció e istòria de sent Thomàs de qui segons lo patró (...).

Testes Bartholomeus Çaffont agricola de Ruçaffa et Dominicus Enyego, studens, Valencie."¹⁵⁸⁰

¹⁵⁷⁷ Publicat per Cerveró en *ACCV*, 1964, pp. 106 i 107. El protocol és llegible a partir de juliol de 1421, per tant el document transcrit per Cerveró ha desaparegut, per la qual cosa no es pot revisar.

¹⁵⁷⁸ Publicat per Cerveró en *ACCV*, 1963, pp. 150-151. Transcripció revisada i corregida, es tracta d'un testament de tres folis, del qual sols hem extret les referències a Gonçal Peris.

¹⁵⁷⁹ Notícia treta dels estudis de Joan Aliaga: Op. cit.: *Anàlisi dels documents*....

¹⁵⁸⁰ ARV. *Protocol de Berenguer Cardona*, núm. 471.

Sanchis i Sivera, 1912, p. **, Tormo, 1913, p. 137; Sanchis i Sivera, 1929, p. 46; 1930, p. 108; Aliaga, 1996, pp. 194 i 195, doc. 44; Mocholí, 2009, p. 836.

Entre els anys 1431-1439, es documenta, als llibres d'obra de la catedral de València, la relació dels pagaments realitzats als pintors que treballaren en la pintura de la capella major de la seu. Entre ells estava Gonçalbo Sarrià i al cap davant estava Miquel d'Alcanyís. A Gonçal de Sarrià se li esmenta, el 1431,¹⁵⁸¹ treballant en la seu valentina. Pel Capítol de la seu de València s'acordà fabricar les polseres del retaule major.¹⁵⁸² A partir d'aqueixa data, entre 1431-1432, el pintor està documentat varies vegades pels treballs que va fer. En setembre, Joan Çanon, *sotsobrer*, li compra una mà de paper per a dibuixar els patrons de les imatges de les polseres i, fins tot, un *traginer* li dugué, a la seua casa, dos peces de les polseres, calafatant part d'elles, a més d'altres parts de fusta, rebent diverses quantitats d'or per daurar-les. També es coneixen altres encàrrecs, com el de pintar la tomba que s'ha obrat per a guardar el cos de Jesucrist i un faristol nou del *cabiscol* de la seu, a més d'argentar el penell del cimbori, que s'havia enderrocat i torçut per una tempesta de vent.

Del mateix any, el 1432, se li nomena al document del seu nebot, Garcia Sarrià, fill de Francesc Sarrià, tots ells pintors, pels treballs en la pintura de la clau de l'altar major de la seu de València i en la Maria, com també en les obres de guarnir la seua capella. Aquest últim treball fou baix les ordres del pintor Alcanyís, i els altres a les ordres del seu oncle, Gonçal de Sarrià.

En febrer del dit any, el 1432, signaren àpoca Gonçal Peris àlies Sarrià i Francesc Sarrià, *calderer*, com a curadors de Garcia de Sarrià, fill i hereu de Francesc Sarrià, pintor, en la qual reconeixen que el *clavari* de la fàbrica de la parròquia de Sant Martí els havia pagat 46 lliures, 11 sous i 11 diners, de les 102 lliures i 6 sous, que resten a pagar per la confecció del retaule de l'altar major de dita parròquia.

Al mes de març de 1432, es testimonia, davant el justícia de València, sobre el pintor Pere Munyós, que havia treballat a l'obrador de Gonçal Sarrià des de molt jove. Segons les declaracions, en aquesta data ja fa un any que se n'anà de la ciutat i del Regne de València.

“(…)E dix saber sobre lo dit feyt çò que-s segueix, çò és que de gran temps ençà ell testimoni a gran notícia e pràtica en casa d'en Gocalbo Sarrià e ha vist, ell testimoni, criar e star lo dit en Pere Munyoç en la dita casa de xiquea ençà, çò és per bé XVI anys tro ara que ha qualque hun any que se'n és anat e als no-y sab sinò que'l dit Pere Munyoç pot ésser de edat o temps de XXIII anys e que ha hoyt dir tots temps que és natural de aquesta ciutat e encara hi té son pare, lo qual ell mateix conex.

(…)»¹⁵⁸³

Del mes d'agost del dit any, el 1432, és l'àpoca que atorga Sarrià, en la qual reconeix rebre 30 lliures del Capítol de la seu de València, per pintar les polseres de l'altar major. El dia 4 de setembre de 1432, de nou signa àpoca, en la qual rep 13 lliures i 15 sous de Pere Figuerola, *canonge i tresorer* de la seu.

De l'any següent, el 1433,¹⁵⁸⁴ en febrer es registra, en l'índex de protocol del *notari* Jaume Vendrell, una àpoca atorgada pel pintor, a més del compromís de fer un retaule, però ambdós sense contingut.

¹⁵⁸¹ Sanchis i Sivera només fa referència a aquestes notícies. Document inèdit de Joan Aliaga a la seua tesi, Op. cit.: *Anàlisi dels documents*...

¹⁵⁸² Document inèdit, únicament era coneguda la notícia referent que publicà Sanchis i Sivera. Transcripció revisada i corregida per Joan Aliaga, Op. cit.: *Anàlisi dels documents*...

¹⁵⁸³ ARV. *Justícia Civil*, núm. 886, mà 3, f. 38v; mà 4, ff. 28-29.

Cerveró, 1972, p. 45; Aliaga, 1996 pp. 205-209, doc. 51; Mocholí, 2009, p. 837.

¹⁵⁸⁴ El contingut del document no apareix al protocol.

Del mes d'abril de 1433, són els capítols contractats entre Gonçal Peris de Sarrià i Jaume d'Orries, *cavaller* i senyor de la Vall d'Ares, per fer, en un any, un retaule dedicat als Set Goigs de la Verge Maria, pel preu de 75 lliures.

“(…).

Ítem, que en lo dit retaule yo sia tengut fer pingere la invocació dels Set Goigs de la Verge Maria e en la peça d'en mig, la Verge aseguda en mig, ab àngels que stiguen en continença e gest de cantar e sonar e en la punta damunt la Assumpció de la Verge Maria e en la taula damunt, la Trinitat e en los costats,¹⁵⁸⁵ los sis goigs, çò en cascun costat tres goigs e en les tauletes damunt, en la una, la imatge de la Verge Maria e en l'altra, l'àngel, et en lo banch en mig, la pietat e en los costats les ymatges de sent Antoni, santa Maria Magdalena, sent Loreç, sent Vicent, sent Johan Babbista, sent Valero, e los altres a coneguda de frare Leó del monestir de preycadors.

(…).”¹⁵⁸⁶

Un any després, en abril de 1434, està documentat el requeriment, posat davant el justícia civil de València per Lleonard Vilar, procurador del pintor, de successió “ab intestato” dels béns de Dolça, germana seua, la qual va morir sense testar, per a assignar com a curador a Francesc Peris, àlies Sarrià, nebot de Dolça.

Dels mateixos mes i any, el 1434, és el manament executori de Manuel Suau, justícia de la ciutat, ordenant a Nicolau d'Aytona, *forner*, a Joan Aries, *barber*, més les dones respectives, Bàrbara i n'Amassen, que paguen 37 sous i 6 diners a Jonça Sarrià, a més 15 sous de penes, pel deute que tenien amb Dolça, germana seua. En principi, el deutor era Jaume Gil de Vilars, *mercader*, que traspasà l'obligació als esmentats més en d'alt, segons consta en una carta pública del 8 d'abril de 1432.

En juliol del dit any, el 1434, es documenta l'època, per la qual rep 1.000 sous dels *obers* de la fàbrica de la parròquia de Sant Martí de València, per daurar i pintar el tabernacle de l'altar major de la parròquia. Al mes de desembre queda registrada un altra època, per la que reconeix que ha rebut 55 lliures dels *obers* de la fàbrica de la parròquia de Sant Martí de València, per acabament de pintar “lo Blanch e sotabanc retapeu-li maoris alteris ajustem (…).”¹⁵⁸⁷

Al següent any, el 1435, s'escripturaren els capítols, fermats entre Joan Ferrando, menor de dies, *jurat* de Benifaió, i Bernat Mestre, *jurat* d'Almussafes, d'una part, i Gonçal Sarrià, d'altra part, per contractar la confecció d'un retaule per a la parròquia de Benifaió, baix l'advocació de sant Pere apòstol, pel preu de 63 lliures.

“(…) que lo dit retaule sia de la història de mossèn sent Pere, apòstol la ymatge del qual sia feta e pintada en la taula d'en mig d'atzur fi, ab la tuba et dessús, la ymatge de la Verge Maria ab Iesuchrist són fill e,¹⁵⁸⁸ dalt en la punta que y sia pintat çò que lo dit mossèn Nicholau Joffre se acordarà ab lo dit mestre. E en les dues cases dels costats que y ha en cascuna tres cases, actes e històries de sent Pere e o dels actes en que aquell entervenç en lo prenimet o actes de la Passió de Iesuchrist o altres piadosos actes. E que la post d'en mig ab ab sent Pere d'atzur fi e ab la tuba segons és dit haurà acabat e liurat en València per portar-la al dit loch de Benifayó d'ací a la vigilia de sent Pere que serà a la darrera del mes de iuny primervinent. (…).”¹⁵⁸⁹

¹⁵⁸⁵ “*en cascun costat*”, taxat a l'original.

¹⁵⁸⁶ APPV. *Protocol de Jaume Vendrell*, núm. 14.409.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 324 i 325; 1929, pp. 47 i 48; 1930, pp. 109 i 110; Aliaga, 1996, pp. 210 i 211, doc. 55; Mocholí, 2009, p. 837.

¹⁵⁸⁷ APPV. *Protocol de Jaume Vinader*, núm. 952.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 49; Cerveró, 1964, p. 107; Aliaga, 1996, pp. 214 i 215, doc. 59; Mocholí, 2009, p. 838.

¹⁵⁸⁸ “*en*”, taxat a l'original.

¹⁵⁸⁹ APPV. *Protocol d'Andreu Polgar*, núm. 23.202.

Aliaga, 1996, pp. 215-217, doc. 60; Mocholí, 2009, p. 838.

Del mes de març de 1436 és l'època atorgada pel pintor, reconeixent dos pagaments de 6 i 5 lliures, les quals eren part de les 63 que li deu la universitat del lloc de Benifaió i Almussafes, per la factura del retaule encomanat l'any anterior.

Al mes següent, en abril, sabem que el pintor facturarà altre retaule, aquest encarregat per a la població de Portmingalvo, concretament pel veí Pere Pomar i baix l'advocació de Santa Maria de Gràcia. El document al·ludeix a una època per la quantitat de 150 sous, les quals son part de les 52 lliures que costa pintar-lo.

En juliol es documenta una nova època, per la qual va rebre 12 lliures del justícia i *jurats* de la universitat de Benifaió, part de les 63 que val el retaule. Finalment, al 1437 hi ha una tercera època reconeixent que ha rebut 35 lliures, resta de les 63 que li devien, del consell de Benifaió, pel retaule facturat.

Per l'encàrrec d'un nou retaule, aquest sota l'advocació de sant Miquel, Gonçal Sarrià rep, en desembre de 1436, 300 sous. Aquesta quantitat va fer-se efectiva per part de Margarida, vídua del *mercader* Joan Pomar de Portmingalvo.

En febrer del 1437 Gonçal Sarrià taxa els treballs del pintor Jaume Fillol, efectuats en dos senyals, destinades al portal major del Palau Reial de València.

Pel comandament d'un retaule, baix l'advocació de sant Miquel, per part de Margarida, vídua de Pere Pomar, veïns de Portmingalvo (Terol), el pintor va rebre, en març de 1437, 18 lliures, les quals són part d'una quantitat major per facturar-lo.

Del dit any, el 1437,¹⁵⁹⁰ en juliol Gonçalbo Peris de Sarrià contracta un retaule, per a l'abat del convent de Pedra,¹⁵⁹¹ amb l'advocació dels Sants Pere i Pau.

El 4 de setembre del dit any, el 1437, es documenta el compromís del pintor amb *fra* Egidí de Molina, de l'orde de Sant Vicent de València i Llop Eximenis d'Heredia, *cavaller* d'Aragó, per a la factura d'un retaule, sota l'advocació de sant Miquel amb històries semblants al retaule que hi havia a l'església de Santa Maria de la Mercè de València, pel preu de 50 lliures:

“(…) retabulum sive retaule perfectum ad cognitionem operum sub invocatione sancti Michaelis cum istoria similis illius retabuli, quod est in ecclesia Sante Maria Mercedis dicte civitatis, pretio quinquaginta librarum regalium Valencie (...)”¹⁵⁹²

Al mes d'octubre del mateix any, el 1437, es redacta el testament de Margarida, muller de Gonçal Peris de Sarrià, en el que el nomena com a marmessor i hereu dels seus béns.

El dia 5 de febrer de l'any 1438, el pintor Lluís Dalmau, “commorans” a València, concedí època per la qual reconegué que el *batle general* del Regne de València li havia pagat 220 sous, pels treballs de pintar una imatge de fusta de sant Miquel a la clau de la cambra de la segona tenda del rei. Dita quantitat havia sigut taxada per Gonçal Sarrià, el seu nebot Garcia i Joan Reixac, pintors de dita ciutat.

Del 28 dels dits mes i any, el 1438, és el lliurament d'època concedida per Gonçal Sarrià, reconeixent que Joan Çanou, *prevere*, *sotsobrer* de la seu de València, li paga 11 lliures, les quals li deu per pintar el retaule del *bisbe* de València. El pintor Joan Peris actua com a testimoni.

¹⁵⁹⁰ Joan Aliaga, Op. cit.: *Anàlisi dels documents...*

¹⁵⁹¹ Entenem que es refereix al monestir de Pedra de Saragossa.

¹⁵⁹² ARV. *Protocol de Martí Doto*, núm. 793.

Sanchis i Sivera, 1912; 1929, p. 49; 1930, p. 111; Cerveró, 1963, pp. 151 i 152; Aliaga, 1996, pp. 221 i 222, doc. 65; Mocholí, 2009, p. 839.

“Die veneris XXVIII febroarii.

Sit omnibus notum quod ego Gondissalvus Sarrià, pictor Valencie confiteor etc. vobis discreto Iohanni Çanou presbitero viceoperario Sedis Valencie, presenti et vestris, quod de quantitate michi pertinenti *del pintar del retaule reveredissimi domini episcopi*, dedistis michi undecim libras regalium Valencie. Quare renunciatis.

Testes Bernardus Aymerich, vicinus de Torrent et Iohannes Perez, pictor.”¹⁵⁹³

Del 6 de juny de 1438 és el lliurament de l'època, atorgada per Gonçal Sarrià a Joan Sanou, *sotsobrer* de la seu, per la quantitat de 130 florins pels treballs de pintar el retaule de l'altar major de la seu de València.

“Dicta die veneris. Gondissalvus Sarrià, pictor València, fiat apocam dicti Iohanni Çanon de centum triginta florins pro quibus promisit et se obligavit pictare retrotabulum intellectis quibusvis apochis, et cetera.

Testes, discretus Daniel de Sanctomartino, presbiter et Salvador Piquer.”¹⁵⁹⁴

Continuant amb l'últim any, el 1438, al mes d'octubre, està documentat l'assentament del llibre d'obres de Ramon Puigroig, *sotsobrer* de Murs i Valls de la ciutat de València, reconeixent que paga a Berenguer Mateu, pintor, 14 florins per pintar el retaule del portal dels Serrans, els quals van ser taxats pels pintors Gonçal Sarrià i Garcia Sarrià.

Al mes d'octubre de 1438 es publica el testament de Margarida, muller de Gonçal Peris de Sarrià, en el que nomena com a marmessor i hereu dels seus béns al seu marit.

Un any després, el 1439, en abril s'escriptura el reconeixement de deute de Gonçal de Sarrià, en el que confessa que havia de pagar a Garcia Sarrià, pintor, nebot seu, 65 lliures, 9 sous i 9 diners:

“Sit omnibus notum, quod ego Gondisalvus Çarrià, pictor civis Valencia, confiteor et in veritate recognosco debere vobis Garçie Sarrià, pictori nepoti meo, presenti et acceptanti et cetera, sexaginta quinque libras VIII solidos VIII denarios regalium Valencia, quos vos dictus Garcias nepos meus, solvistis et bistraxistis michi, in pluribus causis et in necessitatibus meis, prout in quodam compoto facto inter vos et me, fuerunt promisiu per Dominicum Garcia quod de vi dicti Gondisalvi non postulebat dictis LXX libras (...).”¹⁵⁹⁵

Del dit any, el 1439,¹⁵⁹⁶ és el compromís efectuat pel pintor, ciutadà de València, que promet al procurador d'Isabel Baco, *religiosa* del monestir del Montsant de Xàtiva, la factura d'un retaule baix l'advocació de sant Tomàs, destinat a l'església dels frares Predicadors de dita ciutat, pel preu de 70 florins.

En agost del darrer any, el 1439, es redacta el manament executori del justícia civil de València, pel que ordena als hereus de Jaume Valença que paguen a Gonçal Peris, àlies Sarrià, les 10 lliures que resten per cobrar del preu del retaule que havia confeccionat baix l'advocació del Set Goigs de la Verge.

Al següent any, el 1440, s'escriptura el contracte atorgat per Gonçal Peris de Sarrià, en el que promet a Bru Navarro, *prevere*, beneficiat en l'església de Vilafermosa, confeccionar un retaule sota l'advocació de sant Antoni i sant Agustí, pel preu de 100 florins.

¹⁵⁹³ APPV. *Protocol de Pere Ferrandis*, núm. 26.794.

Aliaga, 1996, p. 225, doc. 68.

¹⁵⁹⁴ APPV. *Protocol de Pere Ferrandis*, núm. 26.794.

Cerveró, 1964, p. 107; Aliaga, 1996, pp. 225 i 226, doc. 69; Mocholí, 2009, p. 839.

¹⁵⁹⁵ APPV. *Protocol de Pere Mari*, núm. 26.384.

Cerveró, 1963, p. 152; Aliaga, 1996, pp. 226 i 227, doc. 71; Mocholí, 2009, p. 840.

¹⁵⁹⁶ Joan Aliaga, Op. cit.: *Anàlisi dels documents*....

“Eisdem die et anno [16 març 1440].

Gondicalbus Pèrèç, àlias Sarrià, pictor civis Valentie, scienter et gratis cum hoc instrumento publico et cetera, promitto et fide bona convenio vobis venerabili et discreto Bruno Navarro presbitero beneficiato in ecclesia Ville Formose presenti, acceptanti et vestris, facere *de bona fusta* et postea pingere unum retabulum cum suo scanno de latitudine duodecim palmorum et de altitudine decem octo palmorum, et etiam cum suis polseris depictis cum rosis et signis et cum camperio de adzuro, videlicet, in tabula mediocri cum imaginibus sancti Anthonii et sancti Augustini, et in tabulis extremis sive foranis cum tribus istoriis sancti Anthonii, et in aliis tabulis foranis cum tribus istoriis sancti Augustini, ita bene depictum et daurati cum bonis coloribus et bonis fayçonis et bono atzuro. (...).

Testes discretus Iohannes Exarch presbiter beneficiatus in ecclesia Ville Formose et Andreas Martini, cursor ac Bertholomeus Rocha, scriptor Valentie cives.”¹⁵⁹⁷

En maig de dit any, el 1440, de nou es documenta un altre contracte, que atorgaren Gonçal Peris de Sarrià i Francesc Peris de Sarrià, *calderer*, ciutadans de València, aquest últim com a tutor dels fills de Garcia “Peris Sarrià”, pintor, ciutadà de dita ciutat i germà d’ell, en el que es comprometen amb Joan Eixarch, *prevere*, beneficiat en l’església de Vilafermosa, a fer i acabar el retaule destinat a dita església, que quedà incomplet, sota l’advocació de sant Joan Evangelista i sant Vicent Màrtir, pel preu de 53 lliures i mitja. Actua com a testimoni el pintor Joan Peris.

“(…) in ecclesia Ville Formose facere et pingere unum retabulum cum istoriis beatorum Iohannis evangeliste et sancti Vincencii martiris, ad oppus cuiusdam capelle dicti beneficii (...).”¹⁵⁹⁸

A l’any 1441, al mes de març, es registra la provisió de la reina Maria ordenant als parroquians de l’església de Sant Martí de la ciutat de València, que li paguen a Gonçal Peris, àlies Sarrià, les quantitats que li deuen per la factura del retaule de l’altar major de dita església.

“(…)”

Quia in parrochianos ecclesie predicte debentur plurime quantitates quas obtulerunt se solvere in adiutorium retabuli quod factum fuit in dicta ecclesia quod ad huc perfectum non est, que quantitates debentur et multo amplius Gondissalbo Pérez àlias Sarrià dicti retabuli pictoris, pro qua solvenda quantitate mandatum executorium dicto Gondissalbo instante contra dictos parrochianos factum extitit et de inde offerta de cruce dicte ecclesie, et ad huc dicti parrochiani cessant eidem Gondissalbo solvere quod eidem debetur previa ratione. (...).”¹⁵⁹⁹

Al dit any, el 1441, el dia 3 de maig, a l’índex del protocol consta: “Gondiçalbo Sarrià, cofessa...”¹⁶⁰⁰, quedant la resta en blanc.

Al mateix mes i any, s’escriptura el manament de Guillem Crespi de Valladura, justícia de València, condemnant als pintors Gonçal Sarrià i Gabriel Martí i al *notari* Joan Gaver, a dos pensions de censals que devien a *mossèn* Guillem Salit, *prevere*, pel preu de 50 sous, més 24 de penes.

¹⁵⁹⁷ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 4.391.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 325 i 326; 1914, pp. 66 i 67; 1929, p. 48; 1930, p. 110; Aliaga, 1996, pp. 228 i 229, doc. 73; Mocholí, 2009, p. 840.

¹⁵⁹⁸ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.737.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 306 i 326-327; 1914, pp. 47 i 67-69; 1929, pp. 16 i 51; 1930, pp. 78 i 113; Aliaga, 1996, pp. 229 - 231, doc. 74; Mocholí, 2009, p. 841.

¹⁵⁹⁹ ARV. *Real*, núm. 82, f. 130 v.-131.

Cerveró, 1972, p. 46; Aliaga, 96 p. 231, doc. 75; Mocholí, 2009, p. 841.

¹⁶⁰⁰ APPV. *Protocol de Jaume Vinader*, núm. 9.040.

Aliaga, 1996 p. 232, doc. 76; Mocholí, 2009, p. 841.

De juny del dit any, el 1441, és el manament executori ordenant al pintor, sa muller Margalida i a Nicolau Querol, també pintor, que paguen la pensió de maig passat del recens de 50 sous que van vendre, en 1424, al convent de frares predicadors de Sant Domènec de València.

Per últim, al dit any, el 1441, d'octubre és l'època que atorga Sarrià, en la qual reconeix que Paganino Rana i Pere Climent, *notari*, ciutadans de València, *obriers* de la fàbrica de l'església de Sant Martí de dita ciutat, li han pagat 23 lliures, de les 125 que li devien per la confecció d'un retaule per a dita església.

De l'any 1442,¹⁶⁰¹ és el contracte de Gonçal Pérez, àlies Sarrià, amb el *prevere mossèn* Joan d'Alcaraz un retaule sota l'advocació de sant Miquel, per l'església d'aquest a Murcia. En aquesta ciutat es conserva un retaule sota la mateixa advocació.

A l'any 1443,¹⁶⁰² en febrer es documenta el manament executori d'Eximén Pérez de Romaní, àlies Escrivà, justícia de València, ordenant al pintor finalitzar el retaule que es va comprometre a pintar amb l'*abat* del monestir de Pedra i que havia d'acabar en 1428.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXXIII^o die lune XXV^a febroarii.

(...) una carta executòria ab submissió de for roborada, feta en València a quatre de juliol any MCCCCXXXVII¹⁶⁰³ rehebuda per en Guillem Lorenç,¹⁶⁰⁴ notari, contenint que vos dit en Goçalbo Pérez de Sariá prometes al dit abat e covent de fer e pintar hun retaule d'ample de XII palms e de larch de XVIII palms ab ses polseres e ab signe de Heredia sots invocació de sent Pere e de sent Pau en esta forma, e en la peça de en mig e al costat de aquella huna altra peça, en les quals sien tres istòries de sent Pere, e en l'altra peça altres tres istòries de sent Pau e hun banchall de dos palms de ample ab aquells sancts que a vos dit en Goçalbo plasques e fos ben vist, e tot de bon or fi e be acabat, lo qual retaule prometés fer e acabar d'alli a hun any ladonchs següent e ja passat, sots certa pena segons per la dita carta appar.(...)”¹⁶⁰⁵

Al mes de setembre del mateix any, el 1443, al no estar acabat el retaule de l'església de Sant Miquel de Murcia,¹⁶⁰⁶ Gonçal Pérec alies Sarrià haurà de contractar al pintor Pere Guillem i a Guillem Llagostera, *calderer*, perquè l'acaben.

El 1444, en març es redacten els capítols del compromís entre el pintor i el *majordom*, Joan Blasco, de la confraria de Sant Blai de la vila d'Alpont, a la comarca dels Serrans, per facturar un retaule sota l'advocació del dit sant, pel preu de 90 florins pagadors en diverses vegades, quedant concordat que part d'ell estiga fet abans de Pasqua i entregar la resta del retaule al mes de setembre.

Al dit any, el 1444, en agost s'escriptura el manament executori del justícia civil de València, obligant a Pere Guillem, pintor, Guillem Llagostera, *calderer*, i Gonçal Peris, àlies Sarrià, pintor, a lliurar d'acabar el retaule que aquell va contractar en 1442 amb *mossèn* Joan Alcaraz, *prevere*, *rector* de l'església de Sant Miquel de la ciutat de Múrcia.

¹⁶⁰¹ Joan Aliaga, Op. cit.: *Anàlisi dels documents...*

¹⁶⁰² Publicat per Cerveró, 1972, p. 47. Transcripció revisada i corregida. Segons publicació de Cerveró la data indicada és 15 de febrer, al document figura 25 de febrer.

¹⁶⁰³ Segons Aliaga, als *Manaments Executoris del Justícia Civil*, núm. 2.544 i 2.545 no hem trobat cap referència.

¹⁶⁰⁴ Segons Aliaga, s'ha consultat a l'APPV el protocol conservat de *Guillem Llorens*, núm. 21.658 (1413-1453). No s'ha trobat cap referència, ja que passa del 27 de novembre de 1426 al 26 de juliol de 1443.

¹⁶⁰⁵ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.554, mà. 7, f. últim.

Cerveró, 1972, p. 47; Aliaga, 1996, pp. 234 i 235, doc. 80; Mocholí, 2009, p. 842.

¹⁶⁰⁶ A la catedral de Murcia es conserva un retaule dedicat a Sant Miquel.

De setembre de l'any 1445 és la venda efectuada pel pintor com a hereu de Dolça, vídua de Joan Llopis, *escrivà*, i Francesc "Peris" de Sarrià, *calderer*, a Pere Aparici, *agricola*, veí de València, d'una casa propietat Gonçal, situada a la parròquia de la Santa Creu de València, pel preu de 30 lliures.

Sis anys després, el 1451,¹⁶⁰⁷ es documenta el testament de Gonçal Peris de Sarrià, en el que nomena hereva universal a la seua ànima i marmessor a Joan Garcia, *prevere*, a més mana ser soterrat a l'església de Sant Jeroni, situada fora dels murs de la ciutat. Al llarg del testament s'esmenten alguns pintors per diverses qüestions:

"(...) peces yo presti algunas an Pere Sancho,(...) (...) doni C sous an Jacme Matei, lo qual yo acollí en part. (...) Ítem confés que deig an Bernat Dezpuig, pintor, qui esta en Barcelona L lliures que li havia promés per soldades, (...) (...) Testes Iohannes Rexach e Iohannes Péreç, pictores."¹⁶⁰⁸

Finalment, al dit any, el 1451, al mes de desembre s'escriptura l'inventari de béns de la marmessoria del testament del pintor. Actuen com a testimonis Joan Reixach i Lluís Pasqual, pintors de dita ciutat.

"Com cascun marmesor et cetera, yo Andreu Guarcia, prevere marmesor e executor de la ultima voluntat d'en Guoçalbo Péreç àlies Sarrià, pintor ciudadá quondam de València, per aquell scrit en son derrer testament fet en poder del notari dejús scrit a XXIII de setembre proppassat e per mort del dit testador publicat en lo dia de huy, promés lo senyal de la [+] Creu enante a fer inventari dels béns que trop pertanyer a la dita marmessòria. E confés haver trobat en béns de la dita marmessòria, les vestidures e calcer del dit defunct leguades e legat a la dona na Elionor, muller d'en Bernat Resclosa, ací present e aquelles e aquell lliure en presencia del notari e testimonis dejús scrits a la dita dona.

Ítem confés haver trobat dins la casa dels Beguins los llit, matalaf, traveser, coxins e llançols lexats ab lo dit testament al discret frare Guabriel Carbonell, ermità de la Casa dels Beguins de València, ací present, al qual en presència del notari e testimonis dejús scrits, lliure les dites coses.

Ítem una caxa ampla e plana la qual per pacte lexe en la Casa dels Beguins per a les vestidures del digous de la Cena. E com fos vespre fon proroguat e cetera.

Testes Iohannes Rexach e Ludovicus Pasqual, pictores Valencie."¹⁶⁰⁹

SARRIÀ, Joan (1380, València)

Pintor.

Membre d'una dinastia de pintors. Avi de Gonçalbo-Gonçal Sarrià (Peris, àlies Sarrià).

Pel document de l'any 1380, es coneix l'existència i la relació familiar entre les nissagues de pintors Pérez (Peris) i Sarrià. Aquest fa referència al nomenament del tutor i curador, fet pel justícia civil de València, a petició d'un dels membres de la família Sarrià, en aquest cas de Joan Sarrià, pintor i veí de València, i avi dels òrfens Garcia, Ramonet, Guillamó i Goçalbo, fills de Joan Pérez i Teresa, morts intestats. El justícia nomena a Joan Pérez, *esparter*, germà de dits òrfens com a tutor i curador d'ells i dels seus béns.

¹⁶⁰⁷ Publicat parcialment per Sanchis i Sivera en 1929, p. 48 i 1930, p. 110 i tornat a publicar més complet per Cerveró, pp. 152 i 153. L'actual transcripció està revisada i corregida.

¹⁶⁰⁸ APPV. *Protocol d'Ambrós Alegret*, núm. 20.941 (s. a. 1.311).

Sanchis i Sivera, 1929, p. 48, i 1930, p. 110; Cerveró, 1963, pp. 152 i 153; Aliaga, 1996, pp. 237 i 238, doc. 83; Mocholí, 2009, p. 843.

¹⁶⁰⁹ APPV. *Protocol d'Ambrós Alegret*, núm. 20.941 (s. a. 1.311).

Sanchis i Sivera, 1929, p. 48; 1930, p. 111 (l'autor només cita el document); Cerveró, 1972, pp. 47 i 48; Aliaga, 1996, pp. 238 i 239, doc. 84; Mocholí, 2009, p. 843.

“Comparech denant la presència de l'honorat en Berenguer de Rabinats, justícia civil de la ciutat de València, en Johan Sarrià, vehí de la dita ciutat, et dix et proposa denant aquell, que com en Johan Pérez e na Teresa, muller de aquell, abduy ensemps sien morts e pasats de aquesta present vida intestats, sobrevivents a aquells, Garcia Pérez, Ramonet Pérez, Guillamó Pérez, Goçalbo Pérez, e los dits pare et mare moriren sens que no feren negun testament ni altra ordenació ni proveiren a aquells de tudor ni de curador que aquells ni béns de aquells regisen, procurasen et administrasen. Per tal lo dit en Johan Sarrià, axí com a avi et conjuncta persona de aquells, requer que per vos honorat justícia sia assignada una persona en tudor et curador a aquells, qui aquells et béns de aquells regescha, procure, et administre. Et nomena.y per sufficient, çò és, en Johan Pérez, esparter germà dels dits adults e pobills de pare et de mare, com axí sia fahedor per justícia.

Fou interrogat per sagrament lo dit propositant per lo notari de la cort qui havia dictada la dita scriptura et dix que en Loïs d'Olvinya, notari. Et en continent lo dit honorat justícia, vista la dita scriptura o requesta ésser justa et a rahó consonant, per tal instant et requerent lo dit en Johan Sarrià, donà et assignà en tudor et curador als dits Garcia Pérez, Ramonet Pérez, Guillamó Pérez et Goçalbo Pérez, çò és lo dit en Johan Pérez al qual man ésser feta la carta de tutela et cura següent: [S'en registrà la carta de tutela a nom de Joan Pérez, esparter, qui accepta dita tutela, obligant tots sos béns i donant com a fiador al dit seu avi Joan Sarrià].”¹⁶¹⁰

SARRIÀ, Robert (1436-1440, València)

Pintor.

Obra: treballs portal de Torrent i costals del retaule de la Seu de València.

Els treballs que comportaren el portal de Torrent foren realitzats per diversos pintors, entre ells Robert Sarrià. Aquesta tasca queda registrada, el 1436, als llibres de Murs i Valls.

Quatre anys després, juliol de 1440, queda documentat que els pintors Jordi Monfort, Joan Peris, Robert Sarrià, Antoni Mercer i Antoni Campos, treballaren en els costals del retaule de la seu de València.

“Divendres a XXII de juny per los senyors de Capítol fon provehit que feren pintar los costats del retaule major ço es colrar de fulla de stany e porprar en tal manera com les polseres del retaule (...). En XII de joliol començaren a pintar la dita fulla Joan Peres, Jordi Monfort, Antoni Mercer, Antoni Campos e Robert Sarrià.”¹⁶¹¹

SARRIÀ, Sanç (1432-1437, València)

Pintor.

Obra: retaule.

El 1432 es té notícia de Sanç Sarrià per actuar com a testimoni en la venda, aquesta atorgada per Jaume *Cayrat* i la seua muller Isabel a Jaume Rossell, veí de València, de cert hospici situat al carrer Sant Vicent, en la parròquia de Sant Martí de València.¹⁶¹²

Finalment, per un retaule que va encomanar Margarida, vídua de Pere Pomar, ambdós veïns de Portmingalvo, al pintor que ens ocupa, aquest rep, en març de 1437, 75 sous, sent aquests part d'una quantitat que aquella li devia per la facturació del mateix. Actua com a testimoni el pintor Joan Reixach.

¹⁶¹⁰ ARV. *Justícia Civil*, núm. 422, mà 6, f. 9.

Cerveró, 1972, p. 45; Aliaga, 1996, pp. 189 i 190, doc. 38; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 244, doc. 391; Mocholí, 2009, p. 844.

¹⁶¹¹ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, any 1440, f. 24.

Sanchis i Sivera, 1909, p. 167, nota 1 i p. 540; Mocholí, 2009, p. 845.

¹⁶¹² ACV. *Volum*, núm. 3.531, f. 47v.

Cerveró, 1960, p. 252; Tolosa, 2003, p. 705, doc. 2.165; Mocholí, 2009, p. 846.

SAS (SAX), A. Marçal de (1392-1430, València)

Pintor forà.

Obra: retaules i murs, pintures al portal del Serrans, mostres segell reial i senyals ciutat, escut ciutat, preparació de la festa per l'entrada del rei Martí a València, caps de Jesucrist i corona de la Verge, esbós d'un sant Joan.

Aquest mestre alemany és una figura de la primera generació del gòtic Internacional. Portador de formes grotesques i trets germànics més expressionistes. Col·laborador del pintor Pere Nicolau. Del mestre Marçal de Sas, que al documents se li esmenta com a pintor alemany, es té notícies des de l'última dècada del segle XIV fins la primera dècada dels segle XV, encara que a l'any 1430, ja difunt, se li esmenta en un document de la seua filla Úrsula.

El primer encàrrec que es coneix, manat fer a Marçal de Sas, està escripturat al manual del Consell de l'any 1392. Al document es demana que pinte els murs de la sala Major de la Casa de Ciutat de València. Aquesta notícia fou publicada, el 1919, per Lluís Tramoyeres i Blasco: "El Consell de València le disposa que pintase en els muros de la sala dels Consellers, el Juí Final, l'Àngel Custodie amparan a la ciutat, el Paradis, l'Infern i altres representacions similars." Amb aquesta referència es perfila un pintor de murs o al "fresc", qüestió que queda confirmada al document del 12 de juny de 1399, que comentarem més avant.

Del 1393 és el document de pagament atorgat per Pere Roca, *sotsobrer* de les obres de València, al pintor, per certes pintures efectuades al portal dels Serrans de dita ciutat.

De nou apareix documentat el 1394 per un altre pagament, aquest efectuat per Jaume Domínguez, *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València, per confeccionar certes mostres del segell reial i les armes de la ciutat. Al mes d'agost cobra per pintar l'escut de la ciutat de València.

Dos anys després, el 1396, se li paga per les despeses i pintures fetes a la sala Major i a la cambra del Consell Secret de València, sobre el tema del Juí Final i altres ornaments, pel preu de 275 lliures, 2 sous i 10 diners.

"(...) de mestre Marçal de Sas, pintor alamaný, són estades fetes de volentat e ordenació verbal del Consell de la dita ciutat, per les raons dejús escrites, ço és, en lo front mellor de la dita Sala ab moltes e diverses ymatges e figures, notants lo Juhí Final del fill de Déu e paradís e infern. E en lo front de la dita Cambra ab figura de la Majestat divinal e de l'Àngel tenint en guarda la dita ciutat e pregant per aquella e ab altres figures. (...)"¹⁶¹³

Va ser tres anys després, al 1399,¹⁶¹⁴ quan Marçal apareix documentat, junt amb el també pintor Pere Nicolau, en els capítols que signaren per a la confecció del retaule de Santa Àgueda, destinat a la seu de València. Aquesta col·laboració entre dos pintors de diferents estils dóna pas a les formes estilístiques del gòtic Internacional.

Al mateix any, el 1399, al mes d'abril es va contractar el serveis del *fuster* Vicent Serra, per part de confraria de Sant Jaume de València, per a confeccionar de fusta d'álber un retaule, que pintaren Pere Nicolau i Marçal de Sas, baix l'advocació de sant Jaume, destinat a la capella del dit sant, situada a la seu de València, pel preu de 115 lliures. El dia 28 del dit mes, Vicent Serra reconeix haver rebut del prior de la dita confraria, 12 florins com a part dels 80 que li devien, per la factura de la fusta del retaule.

¹⁶¹³ AMV. *Clavaria Comuna. Manual d'Albarans*, I-21, ff. 34v.-35.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 49; 1930, p. 49; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 403, doc. 715; Mocholí, 2009, p. 848.

¹⁶¹⁴ L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, no anomena ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia. Aquesta està en relació amb els documents del 5 de maig de 1399 i 9 de febrer de 1400.

Al mes de maig de 1399, concretament el dia 5, queda documentada l'època atorgada pel mestre Marçal de Sas i el també pintor Pere Nicolau, en la qual van rebre del *rector* de l'església de Benigànim, 33 lliures i 10 sous de la resta de 55 lliures, per la confecció d'un retaule, destinat a certa capella¹⁶¹⁵ que dit rector havia fet construir a la seu valentina.

Al 29 dels dits mes i any, el 1399,¹⁶¹⁶ Pere Nicolau cobra part del retaule de Sant Jaume, a més el dia 30, Vicent Serra, *fuster*, ha rebut 13 florins, com a part dels 80 que li deuen pel mateix. Igualment es documenta l'època, per la qual Pere Nicolau i Marçal de Sas, confessaren haver rebut 50 florins, de les 115 lliures que els hi devien la confraria de Sant Jaume de València per la pintura del retaule.

Al següent document, del mes de juny de 1399, Marçal de Sas, pintor de retaules, "degens" a València, es compromet amb el *rector* de l'església parroquial de la Santa Creu en pintar una paret amb la història de Santa Maria de la Pietat i altres sants, pel preu de 35 florins d'or. Aquest encàrrec ens confirma la hipòtesi, plantejada per la notícies dels anys 1392 i 1396, que el mestre Marçal de Sas era pintor de murs o al fresc.

"(...) ecclesie parochialis Beate Crucis dicte civitatis, presenti, et cetera depingere et perficere cum effectu [super] pariete dicte ecclesie quendam istoriam vocatam *santa Maria de Pietat* cum aliis santis si et [prout...] per me depictum in Sala dicte civitatis, hinc ad festum beati Petri apostoli proxime venturi, precio XXXV florenos auri et cetera, (...)." ¹⁶¹⁷

La següent documentació ja està datada als primers anys del segle XV. Al mes de febrer de 1400, el pintor Ramon Mur actua com a testimoni en una època de Marçal de Sas i Pere Nicolau, per la qual havien rebut 50 lliures pel retaule de Santa Àgueda, quantitat que van rebre per part de Bernat de Remolins, *rector* de l'església de Benigànim.

Sanchis i Sivera, al 1930, publica un document de l'any 1400, que l'encapçala el mestre Marçal, quedant la resta està en blanc: "Sit omnibus notum quod ego magister Marçalis (...)."

Pel següent document, del dia 18 de febrer de 1400, el pintor signa època de 10 florins, restants de les 50 lliures per la factura d'un retaule sota l'advocació de sant Tomàs. Es conserva una taula al museu de la catedral de València, en la qual es representa "La incredulitat de sant Tomàs," per la qual cosa creiem que és part d'un retaule baix l'advocació de sant Tomàs, que se li atribueix l'autoria al dit pintor.

"(...) ex resta illarum quinquaginta librarum pro quarum precio, depingere habero quoddam retrotabulum ad opus capelle quam vos, idem dominus Bernardus, construxistis in sede Valencie sub invocatione sancti Thome (...)." ¹⁶¹⁸

El document del 20 de març de 1400¹⁶¹⁹ fa referència a una segona època, per la qual el mestre pintor reconeix haver rebut de Bernat de Carcino, *canonge* de la seu de València, la quantitat de 10 florins del deute de les 50 lliures que li devia, per la factura d'un retaule sota l'advocació de sant Tomàs.

¹⁶¹⁵ L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, fa constar que el document es refereix a l'antiga capella de Santa Àgueda de la Seu de València.

¹⁶¹⁶ L'autor de la cita, Sanchis i Sivera, no dóna l'arxiu ni la font d'on fou exhumat el document. Podria ser del notari Jaume des Pla.

¹⁶¹⁷ APPV. *Protocol de Martí d'Alagó*, núm. 25.302, (s.a. 1.902).

Alcahalí, 1897, p. 304; Sanchis i Sivera, 1912 (2) p. 239; 1914, p. 29; 1928; pp. 51 i 52; 1930, pp. 51 i 52; Cerveró, 1964, pp. 107 i 108; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 482 i 483, doc. 919; Mocholí, 2009, p. 849.

¹⁶¹⁸ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.669.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 28; Cerveró, 1956, p. 107; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 491, doc. 952; Mocholí, 2009, p. 850.

¹⁶¹⁹ L'autor, Sanchis i Sivera, només publica la cita.

“(…) decem florenos auri Aragonum restantes mihi finaliter ad solvendum ex illis mille solidos regalium Valencie, pro quibus ex convencione feci et depinxi quoddam retrotabulum ad opus capelle vestre beati Thome sedis eiusdem istoriam continens dicti sancti. (...)”¹⁶²⁰

Marçal de Sas, com quasi tots els pintors dels segles XIV i XV, convenien realitzar altres tasques per ser artífexs multidisciplinaris. Al document del mes de juliol de 1401, se li demana que treballi en els preparatius de les festes que València oferí al rei Martí per a la seua entrada a la dita ciutat. Aquesta tasca li ocupà des del dia 1 fins el 6 de juliol del dit any. En alguns treballs estava acompanyat pel seu *mosso*.

“32r. (...)”

Ítem, doní a vin grech a mestre Marçal.

(...)

42r.

(...)

Ítem, mestre Marçal e són moço, prenen.....XI sous.

(...)”¹⁶²¹

El 1402, Jaume Capeta, *ministrer* del rei signa àpoca de 50 sous, més 7 sous i 4 diners de despeses, a favor del pintor Pere Nicolau, dels 100 sous de violari que junt amb Joan Melendi, *batifulla*, i el mestre pintor Marçal, fan anualment.

Un any després, el 1403, s’escriptura el procés, efectuat davant la cort del justícia dels CCC sous, fet per Bernat Castellar, *batifulla*, contra Joan Malendis, *batifulla*, sa muller, i el mestre Marçal de Sas, en el que, el primer, reclama que li paguen 50 sous de pensió de violari i 175 sous de sancions, per un violari de 100 sous carregat el 2 d’abril de 1400.

El 1404,¹⁶²² Marçal de Sas queda registrat perquè se li encarreguen certs treballs per a la capella major del monestir de Portaceli. En uns dels primers cobra la quantitat de 13 sous per l’esbós d’un sant Joan: “Ítem, deu que pagui a mestre Marçal per hun sent Johan que fiu pintar de blanch i negre per mostra XIII sous.”. Pel següent rebé les quantitat de 3 florins i mig, els quals valen 1 lliura, 18 sous i 6 diners, per la realització d’un cap de Jesucrist¹⁶²³ i per la corona de la Verge. Finalment, per altre cap de Jesucrist va rebre la quantitat de 3 florins, que valen 1 lliura i 13 sous, que fou el definitiu. Creiem que dits treballs són dibuixos de mostra per a possibles obres o peces d’art per a la dita capella on es va instal·lar un retaule encomanat per Joan Guerau, *prevere*, beneficiat de l’església dels Sants Llorenç i Nicolau a el pintor Pere Nicolau. Al document també s’esmenta al *fuster* Serra¹⁶²⁴ i al *mestre d’obra* Just.

Entre els mesos de gener i febrer del 1404, s’escriptura la relació dels béns del mestre Marçal de Sas, per part de la cort del justícia dels CCC sous, per pagar el que devia a Bernat Castellar, *batifulla*. A més també es documenta la reclamació de la dona del mestre

¹⁶²⁰ ACV. *Notal de Jaume Pastor*, núm. 3.544, f. 48v.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), pp. 238 i 239; 1914, pp. 27 i 28; 1928, p. 51; 1930, p. 51; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 493, doc. 958; Mocholí, 2009, p. 850.

¹⁶²¹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Tormo i Monzó, 1910, pp. 91 i 92; Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 70-81, 94-100, 102-105, 107-117; Mocholí, 2009, p. 851.

¹⁶²² Monestir de Portaceli, anys 1403-1404. Aquesta referència documental consta en: *Clero, Fons del Monestir de Portaceli*, Comptes de l’any 1404. Actualment la documentació es troba a l’Arxiu Històric Nacional.

La notícia es coneix des de 1975 per D. Cabanes Pecourt, “Los Monasterios Valencianos”, vol. I, p. 81; Antonio José i Pitarch, 1981, tesi doctoral, *Pintura gòtica valenciana; siglos XIII-XV*, p. 421 i 425, docs. 140, 141, 180 i 181. Finalment, el document queda publicat totalment per F. Fuster Serra, 2008, “Pere Nicolau en la cartuja de Portaceli: vicisitudes de su obra”, *Archivo de Arte Valenciano*, València.

¹⁶²³ El qual li va ser remès per no ser vell.

¹⁶²⁴ Creiem que es tracta del fuster Vicent Serra, el qual també treballà en el retaule de Sant Jaume.

Marçal, pel seu dret foral del dot. Aquesta podia comprar els béns del seu marit subhastats per la cort, però abans havia de pagar a Bernat Castellar. Actuen com a testimonis el pintors Bartomeu Avellà i Joan Albespí. Gonçal Peris féu de comprador a la dita subhasta.

“Com dins los X dies peremptoris per vós, lo predecessor de vós, honrat justícia, donats e assignats a mestre Marçal, pintor, dins los quals agués donats e pagats a n Bernat Castellar, batifulla, cinquanta sous de violari e cent LXXV sous de penes e les mesions, segons que en lo manament exequtori és largament contengut, fet sots calendari de *XXVII octobris anno a Nativitate Domini millesimo CCCC^o tercio* o mostrades justes rahons perque no u degués fer, o offerits béns seus clars e desembargats en los quals pogués ésser feta execució per fer paga a ell de la dita quantitat e messions. On com lo dit mestre Marçal alcuna de les dites coses no haja curat fer, per tal, en contumàcia e desídia de aquell, lo dit en Bernat Castellar offer e met venals en poder de vós e de la vostra cort, ço és, los béns mobles de casa de aquell, los quals requer que per lo scrivà de la vostra cort sien scríts e annotats, e en après sien subastats per lo temps en fur stablit e enaprès sien venuts, per tal que dels preus que de aquells exiran sia feta paga e solució al dit en Bernat Castellar de les dites quantitats e mesions, com axí les dites coses sien per justícia fahedores.

Primo cinch peçes de retaule, cavat menys de pintor. Ítem, in [*sic*]dites peçes altres enguixades. Ítem, hun banchal pintat, larch. Ítem,¹⁶²⁵ uny banch encaxat. Ítem, una taula e hun banch. Ítem, dos cofres pintats. Ítem, hun alcorcí de seure. Ítem, un artibanch de dos caxons. Ítem, hun lit de posts ab sa màrfega e hun matalaf vert. Ítem, una flaçada blanca, e hun altre cofre pintat e hun parell de lançols de lí oldans. Ítem, una caixa de pí buyda. Ítem¹⁶²⁶ IIII posts de lit ab una màrfega e hun matalaf blau oldà. Ítem, dues [altres] peces de banchals del retaule de Quart. Ítem, X peces de retaule pintades. Ítem, fon liurat lo dit artibanch de voler del dit en Bernat Castellar a n Barberà Nadal, fuster, com fos seu propi.

En Bertomeu Avellà, pintor, ciutadà de Valencia, caplevà de poder de saig los béns (...).

(...).

Testimonis, en Berthomeu Former e en Johan Arbespí, pintós.

Placit subastari.

Posthec (...).

Die mercuri, XXVII° febroari dicte anni, en Goçalbo Pérez, pintor, en loch de la dita Margalida, comprador (...).¹⁶²⁷

Al mateix any, el 1404, està documentada una notícia molt interessant. No sols Marçal de Sas col·labora amb el pintor Pere Nicolau, sinó que també treballa amb altres pintors, com així ho confirma el compromís fermat entre ell¹⁶²⁸ i Gonçal Peris, en el que s'esmenta que són pintors d'imatges de retaules. En aquest document es comprometen amb Pere Torrella, ciutadà València, per a la confecció d'un retaule, segons un dibuix preexistent. Sembla que ambdós pintors dibuixaren signes, històries amb colors i or en mig foli de paper de tosca. El mateix dia reconeixen que han rebut 10 florins a compte dels 30 que se'ls deuen, pel preu concertat del retaule.

¹⁶²⁵ “*Dos*” taxat a l'original.

¹⁶²⁶ “*Item*”, repetit a l'original.

¹⁶²⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 330.

Aliaga, 1996, pp. 138 -141, doc. 6; Mocholí, 2009, pp. 851 i 852; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 77-79, doc. 144.

¹⁶²⁸ Alcahalí (1897), l'anomena Marzal, sense especificar-ne el cognom, deu referir-se a Marçal de Sas.

“Magister Marçal de Sas et Gondisalvus Pérec, pictores ymaginum sive retabulorum, vicini Valentie, gratis et scienter, pacto speciali inter vos, venerabilem Petrum Torrella (...), quoddam retabulum de figuris et istoriis designatis in medio folio papiro toschani in posse subscripti notarii, contacti depictum de auro et finis coloribus.

Eadem die, magister Marçal de Sas et Gondisalvus Pérec,¹⁶²⁹ pictores imaginum sive retabulorum, vicini civitatis Valentie,(...) recognoscimus, vobis, venerabili Petro Torrella, (...) omnimode voluntati decem florenos auri de Aragonia in solutum prorate illorum triginta florenos dicte legis, pretio quarum nobis depingere debemus ac promissimus.”¹⁶³⁰

Malgrat les confusions en les publicacions dels primers autors del document, que cal tenir en compte és la mútua col·laboració entre els pintors, els quals estaven a València en última dècada del segle XIV i primera del segle XV, per la qual cosa i gràcies a les tècniques i estils d'uns i altres pintors es crea un nou estil, convingut historiogràficament en denominar-lo Internacional, estil que continua fins més enllà de la meitat del segle XV gràcies a una segona generació de pintors.

Al mes d'abril de 1405, el pintor està documentat com a: “Magister Marçal, pictor”, que junt amb la resta del comú de l'alqueria de n'Andreu Vidal, nomenen *síndic* a Bernat Descortell, fill de Gabriel Descortell, *mestre en medicina*.

Al mateix mes i any, el 1405, hi ha una referència important. Aquesta al·ludeix als capítols fermats entre Marçal de Sas, Guerau Gener i Gonçal Peris, pintors d'imatges de retaules, veïns de València, amb Pere Torrella, ciutadà de dita ciutat, per a la confecció d'un retaule, baix l'advocació de la Nativitat del Senyor, l'Epifania, sant Simó i sant Judes, pel preu de 40 lliures.

“Eodem die. Marçal de Sas, Geraldus Giner et Gondissalvus Péreç, pictores ymaginum sive reetabulorum (...) acceptanti, quoddam reetabulum quod vobis datis et penes nos habemus iam factum *de fusta*, hoc est, in media tabula Nativitatem Domini, et in superiori tabula huius medie tabule, tres Reges Orientis, et in tabulis foranis seu *dels costats*, in una earum sanctus Simon et in altera sanctus Iudas, et in superiori parte harum postium Salutationem Beate Virginis Marie et similiter bancum et *polseres* ipsius reetabuli (...).

Testes, discretus Iacobus Carcassona, notarius, et Guillermus Rotllan, Valentie habitantes.”¹⁶³¹

Així mateix atorgaren època per la qual reconeixen haver rebut de Pere Torrella, 13 lliures, 6 sous i 8 diners, pel preu del primer terç de la confecció del retaule.

¹⁶²⁹ En les primeres cites, aquestes fetes per Alcahalí i Sanchis i Sivera, transcriuen “Antonius Péreç”, mentre que Cerveró transcriu “Johannes Pérez”. Posteriors investigacions d'Aliaga indiquen que es tracta d'un error del copista i creu que el nom correspon al pintor “Gondisalvus Péric”.

¹⁶³⁰ APPV. *Protocol de Joan de Sant Feliu*, núm. 25.864, (notal núm. 52).

Alcahalí, 1897, p. 208; Sanchis i Sivera, 1928, p. 52; Cerveró, 1963, p. 154; 1964, p. 108; Aliaga, 1996, p. 141, doc. 7; Mocholí, 2009, p. 852; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 89, doc. 172.

Tenint en compte la importància d'aquesta referència documental, es va buscar aquest protocol en les referències indicades pels primers autors, però el document no apareix en tot eixe any. Tampoc coincideixen en el nom del notari. Alcahalí indica “Pedro Torra”, protocol que no s'ha trobat a l'arxiu. El nom és molt semblant al del personatge que contracta els pintors, cosa que fa pensar en un error de l'autor. Sanchis i Sivera i Cerveró indiquen “Joan de Santfeliu”, però al llibre notarial la pàgina del document no es conserva. A més, cap dels tres autors donen la mateixa data. Alcahalí i Sivera situen el document el 25 de novembre, en canvi, Cerveró indica correctament el 25 de setembre.

¹⁶³¹ APPV. *Protocol de Joan de Santfeliu*, núm. 25.865 i *notal de Joan de Santfeliu*, núm. 53 (s.a. núm. 7.)

Sanchis i Sivera, 1929, p. 11 (citada sense transcripció); 1930, p. 73; Cerveró, 1964, pp. 108 i 109; Aliaga, 1996, p. 142, doc. 8 (l'autor canvia la signatura); Mocholí, 2009, p. 853; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 102, doc. 194.

Dos anys després, al 1407, es documenta el contracte d'aprenentatge, en el que Marçal de Sas aferma al seu fill Enric de Sas, amb l'*argenter* Berenguer Motes, ciutadà de València, durant huit anys, per a aprendre l'art de l'argenteria.¹⁶³²

Les referències documentals del pintor que ens ocupa segueixen sent escasses. És a l'any 1409 que es té notícia del pintor pel plet, davant la cort del justícia civil de València, per Jaume Mateu, pintor i nebot de Pere Nicolau, pintor difunt de València, contra Gonçal Peris, pintor i tanmateix curador dels béns del dit Pere Nicolau.

Per un document datat al mes d'abril de 1410, sabem que el pintor que ens ocupa, Marçal de Sas, s'aferma amb l'*argenter* Bernat Joan, però res més se sapa, doncs la resta queda en blanc.¹⁶³³

El document següent aclareix, potser, el perquè Marçal de Sas no va rebre més encàrrecs des de 1405. Dita notícia, amb data 26 d'abril de 1410, és l'acta del Consell de la ciutat de València, en la qual s'atorga al mestre una habitació, contigua a l'Almodí de dita ciutat, a causa de la seua pobresa i malaltia. Resulta inexplicable que un pintor com ell arribés a una situació tan precària, però hem de situar-se a l'edat mitjana, en la qual els pintors no eren considerats com a artistes sinó com a artesans i, per tant, en el moment que no podien treballar, per qüestions de malaltia o altres motius, quedaven apartats i oblidats de la vida social i professional.

“Derreram lo present Consell, havent compassió a la necessitat que en sa persona passava en via de malaltia e de pobrea mestre Marçal, abte pintor e molt loat de ses obres e doctrina donada a molts de sa art, atorgà e tant com al Consell de la ciutat plauria e no pus lo dit mestre Marçal hagués son statge e habitació en les cambres contigües a la casa sobirana del pes de la farina de la dita ciutat, les quals cambres són d'aquell alberch que era estat comprat del honorable en Ramon Guillem Català per créxer lo patí del dit pes.”¹⁶³⁴

Des de dit any, el 1410, fins a la següent notícia hi ha una absència de documentació, per la qual cosa creiem en la possibilitat que la seua malaltia el portés a la mort, encara que es desconeix l'any exacte. Per últim, a l'any de 1430, en la carta matrimonial atorgada per Úrsula, filla del pintor, consta que aquest era ja difunt. En dita carta es disposa l'enllaç d'Úrsula amb Pere Esquerre, *escuder*, “degens” a dita ciutat, aportant aquella com a dot 100 lliures. Dit Pere l'accepta com a la seua muller.

Tenint en compte la importància que tingué com a mestre pintor, creiem que Marçal de Sas mereix un estudi més a fons, per tal d'esbrinar la seua vida professional i atribuir-li certes obres.

SERRA, Bernat (1423, València)

Pintor de Tortosa.

Per la referència documental més avall reproduïda, sembla que el pintor que ens ocupa tenia previst venir a València. Al mes de setembre de l'any 1423, queda registrada la procuració atorgada per Margarida al seu marit, Bernat Serra, pintor de la ciutat Tortosa,

¹⁶³² Les confraries d'*argenters* solien estar sota el patrocini de sant Eloi; A la darrerria de l'edat mitjana n'hi havia a Barcelona, ciutat de Mallorca, València, Perpinyà i Girona. A València la confraria dels argenters fou reconeguda per Jaume II al final del segle XIII. L'*argenter* va ésser un dels artífexs millor considerat pel material amb el qual treballava. *Enciclopèdia Catalana, SAU*.

¹⁶³³ Document aportat per Carme Llanes.

¹⁶³⁴ AMV. *Manual de Consells*, A-24, ff. 217 i 217v.

Biblioteca U. de València. *Llibre de notícies de la Ciutat de València, 1306-1537*, per mossèn Francés Juan Caballer; Sanchis i Sivera, 1914, pp. 29 i 30; Mocholí, 2009, p. 854; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 247, doc. 469.

constatant que prendrà part en els seus negocis com a pintor de retaules, sobretot en aquells contractes efectuats a la ciutat de València.

“Die sabbati, XXV^a septembris dicti anni MⁱCCCCⁱXXIIIⁱ

Noverint universi quod ego, Margarita, uxor Bernardi Serra, pictoris, civis civitatis Dertuse, scienter et gratis facio, constituio et ordino procuratorem meum certum et specialem et ad infrascripta generalem, scilecet, vos, dictum Bernardum Serra, virum meum, presentem, et honus huiusmodi procuratio in vos sponte suscipientem ad constituendum et obligandum me seu nos pro me et loco et nomine mei fideiussorem et principalem obligatam, taquam principalem contrahentem pro vobis et pro negotis nostris, de et suicumque contrahendis, ratione quorumvis retabulorum ad pictandum per vos acceptarum seu acceptorum, et tam in contractibus seu obligationibus per vos ratione picture vestre et seu per vos un dictis retabulis fienderecepturus estis seu iam receptis per vos facturis seu contrahendis, et in quibusvis aliis contractibus me vobiscum vel sine vobis in solidum possitis obligare et nendum rationibus predictes, immo etiam ratione quorumcumque aliorum negotiorum aut factorum tangentium vos, dictum virum meum, et pro vobis ac cum et sine vobis in solidum, tam in iudiciis quam in contractibus, vel quia constituendum et obligandum me se vos pro me et nomine ac loco mei fideiussorem et principalem obligatam velut principalem contrahentem vel agentem aut etiam deferndetem illis modis et formis quibus et prout volueritis et noveritis expedire et cum contrahentibus melius poteritis convenire, iurandumque in animam meam et iuramentum quodcumque necessarium faciendum, renuntiandum quoque nomine meo et pro me beneficio senatus consulti Velleyani dotique et sponsalio meis, omnique alii beneficio michi quomodolibet auxilianti seu in favorem mulierum introducto. Et de premissis omnibus et eorum singulis faciendum se fieri valendum, et consenciendum instrumentum vel instrumenta publica et vel iudiciales scripturas cum et sub illis promissionibus, pactionibus, obligationibus me et bonorum meorum, renuntiationibusque et aliis cautionibus et clausulis quibus ac prout noveritis ad vestram discretionem et voluntatem fore fiendum. Et alia faciendum et exercendum que in et circa hec opportuna necessaria vel expedientia fuerint ad vestram discretionem et voluntatem et que ego facere [...], comitentes et concedens vobis super hiis totum locum et vices mei et libera administratione ut in rem vestram propiam, promittensque et iurans per Dominum Deum et eius sancta quator Evangelia, manibus mesi corporaliter tacta, me habere ratum, gratum semper quicquid per vos in et super hiis fuerit actum et procuratum mulloque tempore revocare sub bonorum meorum omnium ypotheca. Et ut predic ta maiore fulgeant dignitate nunch pro tunch iure meo, certificata plenaria et instructa, renuntio beneficio senatus consulti Velleyani, dotique et sponsalio meis, omnique alii legitimo muliebri auxilio et iuri ypothecarium meorum. Actum est hoc Valentie, XXV^a die setembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXIII^o. Sig-[*signe*]-num, Margarite predicte, que hec concedo et firmo.

Testes huius rei sunt Manuel Mestre, barbitonsor, et Anthonius Bertrandi, scutiffer, Valentie cives.¹⁶³⁵

¹⁶³⁵ ARV. *Notal de Berenguer Cardona*, núm. 2.533 i *protocol de Berenguer Cardona*, núm. 466 (s.a. 76). Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 317 i 318; 1914, p. 58; 1929, p. 34; 1930, p. 96; Cerveró, 1964, p. 110; Mocholí, 2009, p. 855; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 661 i 662, doc. 1.188. (els documents han estat transcrits sencers per Sanchis i Sivera i revisats per nosaltres. Cerveró dóna la data errònia del dia 30.

SERRA II, Francesc (1377/1379-1413, Barcelona, València, Xàtiva)¹⁶³⁶

Pintor.

Obra: retaules, envernissar i pintar una pica, arcades del convent de Santa Clara de Xàtiva.

Francesc Serra II, ¿mestre de Vilafermosa (Villahermosa del Río)? Una de les primeres notícies d'aquest pintor al Regne de València informa de la seua relació amb la noblesa de prop de Vilafermosa, la Baronia d'Arenós, així ho confirma el document de l'any 1379, en què es registra com a testimoni en un litigi. Aquesta referència documental no és suficient per a classificar-lo com a mestre de Vilafermosa,¹⁶³⁷ però el fet d'estar relacionat amb la família de la Baronia d'Arenós, dóna la possibilitat d'haver rebut encàrrecs per part de dita família, encara que, i fins ara, no se n'ha cap document que ho pugi confirmar. A la nostra hipòtesi l'afegim que part de les obres conservades a l'església de Vilafermosa guarden connotacions tècniques i estilístiques dels germans Serra. Aquest pintor, Francesc Serra II, fill de Francesc Serra, nebot de Jaume i Pere Serra, tots ells pintors, de segur es formaria amb la tècnica i l'estil del taller de la seua família, però s'ha de ser prudent a l'hora d'atribuir-li obra, ja que no sols es coneix l'existència d'aquest pintor entre les dècades setanta i noranta del segle XIV, sinó que també s'ha de comptar amb altres pintors de la talla de Llorenç Saragossa o Guillem Ferrer, contemporanis als Serra. Així que hui per hui, el mestre de Vilafermosa continua sent una incògnita.

Seguint amb el pintor Francesc Serra II, es té la sort de comptar amb bastant documentació, inclús amb obra documentada. La pintura atribuïda és el retaule de Sant Muç de Cànoves (1377), la qual es va conservar fins als anys trenta del segle XX, i va desaparèixer en la Guerra Civil espanyola. Ara només en queda constància una fotografia, però lamentablement en mal estat, la qual cosa comporta dificultats en el seu estudi. Aquest retaule, si s'haguera conservat, de segur, s'obtidria alguna resposta artística sobre el pintor i, fins i tot, conèixer tècnica i estil.

La seua estada a la ciutat de València comença el 1379, any que Francesc Serra II, apareix documentat actuant com a testimoni en una àpoca, aquesta atorgada per Bernat Paganell, *prevere* i procurador de Galcerán de Castellví, a Pere Arnau, *batle* de la Baronia d'Arenós.

¹⁶³⁶ Fill de Francesc Serra i nebot de Pere i Jaume Serra, pintors de Barcelona. Recents estudis de Rosa Alcoy, informen que aquest pintor fou fill del fundador del taller dels Serra, Francesc i d'Elisenda de Morera, i s'aproxima a una data de naixement que estaria entre els anys 1353 i 1361. "La projecció del taller: itinerari de Francesc Serra II", pp. 269-271, *L'art Gòtic a Catalunya. Pintura I. De l'inici a l'italianisme*, Barcelona, 2005.

¹⁶³⁷ "Municipi de l'Alt Millars, a l'àrea de llengua castellana del País Valencià, situat al vessant occidental del massís de Penyagolosa (1 814 m alt.) entre el mateix puig i la serra del Carbo, al NE (al límit amb l'Alcalatén), i el coll de la Torre Alta, el barranc d'El Carro i el barranc d'El Estrecho, encaixat entre les serres d'Altís i Alta, al SW. Constitueix la vall mitjana del riu de Vilamalefa (riu de Vilafermosa o Major), que penetra al terme pel NW, procedent d'Aragó (Puertomingalbo), i el deixa al congost de Cedraman, al SE. El terme és extremament abrupte; un 30% és cobert de pinedes i alzinars i un altre 30% de conreus de secà, i hi ha unes 145 ha de regadiu. Els conreus principals són els cereals, els llegums i les patates. La superfície mitjana per explotació és de 20 ha. L'arrendament i la parceria cobreixen unes 600 ha en conjunt. La vila (365 h agl [2006]; 755 m alt.) és situada al vessant de la serra de Salvatierra, entre el riu de Vilamalefa i el seu afluent per l'esquerra, el riu del Carbo, damunt mateix de llur confluència; a la part superior hi ha l'església parroquial (la Nativitat de la Mare de Déu), del s. XVIII; és centre de l'arxiprestat de Vilafermosa. El lloc fou poblat de cristians del veí castell de Vilamalefa el 1243, a fur de Daroca, per carta atorgada per l'antic governador musulmà de València Abū Sa'īd; el 1259 fou incorporat als dominis reials, fins que Jaume II en féu cap del ducat de Vilafermosa. Durant la tercera guerra Carlina, en 1873-75, fou centre de la Diputació Carlina del Centre, de la mestrança i dels obradors litogràfics. Al terme hi ha, entre altres, la caseria de Bibioj." *Enciclopèdia catalana*. [consulta en línia: 19-11-2012]

A l'any següent, el 1380, està el pagament, que efectua l'*obrer* de la fàbrica de la seu de València, al pintor de 12 sous i 6 diners, per pintar i envernissar la pica de la porta del cor de dita seu.

“Ítem doni a-n Frances Serra, pintor qui pinta e envernixa la dita piqua e a-n’í albarà de sa mà..... XII sous VI diners.”¹⁶³⁸

Tres anys després, el 1383, en desembre el pintor “degens in parrochia beate Catherine”, junt amb altres, carrega certa quantitat de violari a favor de Violant del Bosch i les seues filles.

El mateix any i mes, atorga època, reconeixent que Joan, hereu de Joan Ferran del Port, li va donar 100 florins per la factura d’un retaule baix l’advocació de santa Engràcia, Saturní i Tomàs d’Aquino, fet per a la seua capella construïda a l’església del monestir de les Magdalenes de València. Fins ara, és la primera referència documental de la confecció d’un retaule a València pel pintor del que ara ens ocupa.

“Sit omnibus notum (...) retrotabuli quod sibi feci et operari, ad opus cuiusdam capelle sue, constructe in ecclesia monasterii Beate Magdalene Valencie, in quoquidem retrotabulo sunt pictae ymatgines sanctorum Angraci et Saturnini et Thome de Aquino (...).”¹⁶³⁹

Al mes de juliol de 1384,¹⁶⁴⁰ es documenta el manament executori del justícia civil de València al pintor, fet a instància d’Antoni Andreu, *notari* de València, ordenant-li que acabí de pintar un retaule. En dit document no diu sota quina advocació es va fer.

El 23 de juny de 1385, de nou concedeix època, en la qual reconeix que Gener Rabassa, *llicenciat en lleis*, l’havia lliurat 10 lliures de les 65 que li devia per la confecció d’un retaule, destinat a la capella de la Magdalena de la seu de València.

“Franciscus Serra, pictor, Valencie cives, recognosco vobis, venerabili Ianuario Rabaça, in legibus licenciati, quod illis sexaginta quinque libras monete regalium Valencie quas michi dare et solvere promisistis racione operis cuiusdam retabuli, quod per nobis operati teneor ad opus capella Beate Marie Magdalena sedis Valencie, prout in instrumento istud factio in posse notario subscripti continentur, dedistis michi decem libras dicte monete.”¹⁶⁴¹

A l’any 1388, Francesc Serra II és obligat a acabar un retaule per Antoni Andreu, contractat el 28 de maig de 1386, segons consta davant de notari.

“(…) en fer e acabar ab acabament realment e de feyt un retaule, lo qual lo dit en Francesch Serra tenia que pintat de Antoni Andreu, notari de València, e pintar e acabar daurat ab totes imatgens e figures, segons en una carta pública, feta en València a XXVIII de maig, any MCCCLXXXVI, closa per en Bernat Steller, notari.”¹⁶⁴²

¹⁶³⁸ ACV. *Llibre d’obres de la Catedral*, núm. 1.473, llibre 2, f. 40v.

Sanchis i Sivera, 1912 (1), p. 162, 1912 (2), p. 217; 1914, p. 7 (en el dit any l’autor dóna com a nom del pintor Pere Ferrer, fent referència a la mateixa notícia, però sense publicar la transcripció de l’assentament); 1928, p. 16 1930, p. 16; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 237 i 238, doc. 383; Mocholí, 2009, p. 857.

¹⁶³⁹ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.049, (s.a. 169). (Aquest protocol acaba el 30 de juny. El document està desaparegut en l’actualitat.)
Cerveró, 1964, p. 110; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 265 i 266, doc. 430; Mocholí, 2009, p. 857.

¹⁶⁴⁰ L’autor de la cita, Cerveró, publica l’any 1348, nosaltres ho hem rectificat seguint la data que dóna el propi document.

¹⁶⁴¹ APPV. *Varia de Notal*.

Cerveró, 1972, p. 52; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 276, doc. 453.

¹⁶⁴² ARV. *Justícia Civil*, núm. 501.

Cerveró 1960, p. 253; Mocholí, 2009, p. 858.

Al mes de setembre de 1388, Francesc Serra II, pintor, veí de València, en una època va rebre 65 lliures de Caterina, vídua d'Antoni Romeu, per la confecció d'un retaule, destinat a la capella de Sant Jordi, construïda a l'església dels sants Joans de València:

“(...) feci quoddam *retaula* ad opus capelle sancti Iorgii constructe in ecclesia sancti Iohannis,(...)”¹⁶⁴³

Un any després, el 1389, concretament el 6 d'abril es documenta el manament del justícia civil de València al pintor, fet a instància de Ramon Ferriol, *draper* de Xàtiva, ordenat que abans de Pasqua de Resurrecció acabi un retaule que havia contractat amb ell. Es desconeix la data del contracte.

Al dia 7 dels dits mes i any, el 1389, s'escriptura un altre manament, fet a instància de l'*argenter* Pere Solà, pel que el justícia civil ordena al pintor no vendre la casa que té llogada per dos anys a aquell, situada a la parròquia de Santa Caterina, sense el càrrec del dit lloguer.

Del 26 del dit mes d'abril i any, el 1389, és l'empara, a instància de Ramon Ferriol, *draper* de Xàtiva, de 1.450 sous de Joan Boïl, *botiguer*, feta per manament executori del justícia civil de València, per pagar al pintor una casa que li havia comprat a l'Argenteria. Tres dies després, el 29 d'abril, a Francesc Serra se li esmenta al document d'empara i posterior cancel·lació de 35 lliures, fetes per Francesc de Mora, *ardiaca* de Sogorb, en poder de Joan Boïl, per la casa que se li havia comprat al dit pintor pel preu de 5.000 sous. Al mes següent, el 6 de maig Francesc Serra II efectua una reclamació davant el justícia civil de València, perquè Joan Boïl, anteriorment veí d'Algemesí i ara de València, li pagara la resta deguda del total per la venda d'una casa en l'Argenteria. L'empara és de 60 lliures feta Jaume Marrain.

Canviant d'assumpte, al mes de juliol del mateix any, el 1389, el justícia civil de València efectua una condemna, per la qual obliga a Francesc Serra II a acabar el retaule per a Antoni Andreu, *notari* de València.

El document del 4 d'agost del dit any, el 1389, sembla molt interessant pel seu contingut. Aquest fa referència al pacte, signat en presència del justícia civil de València, entre Asensi Miralles, com a procurador de Bernat Miralles, difunt, i Francesc Comes, pintor, habitant a la ciutat de Xàtiva, per un retaule pintat baix l'advocació de sant Bernat i altres treballs, que dit pintor havia de fer per al difunt a la capella del Salvador, la qual era al monestir dels frares predicadors de Xàtiva, com dit retaule no fou acabat s'encarrega la part que mancava a Francesc Serra II, a la casa del que restava. El justícia mana que dit retaule, ja acabat, siga portat de la casa de Francesc a la de Bernat Llombart, persona de tota confiança.

A l'any 1391, el pintor i la seua muller Violant manifesten, per mitjà d'un procurador i davant del justícia civil de València, que s'havien fet càrrec de cert usdefruit vitalici.

El document següent, datat en juny de l'any 1392, es registra a la ciutat de Barcelona. S'escriptura que Joan I d'Aragó ordena al *legista* Andreu Salvador, l'estudi de l'apel·lació presentada per l'apoderat del pintor Francesc Serra, per raó de la sentència dictada al plet incoat entre aquest i el *notari* Joan Guillem.

El document de l'any 1394 també es registra a Barcelona. S'escriptura la ratificació del rei Joan I, de la remissió de les penes civils i criminals a favor del pintor barceloní, Francesc Serra, aveïnat a València.

¹⁶⁴³ ARV. *Protocol de Guillem Vallseguer*, núm. 2.272, (s.a. 406).

Sanchis i Sivera, 1914, p. 22; 1928, p. 41; 1930, p. 41; Cerveró, 1964, p. 110; Ramón Marqués, 2002, pp.71 i 72; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 309, doc. 525; Ramón Marqués, 2007, p. 175, doc. 19; Mocholí, 2009, p. 858.

El penúltim document està datat a l'any 1396. Es redacta que Francesc Serra II, ciutadà de València, com a tutor dels fills d'Andrés Lopis, *mercader* de València, lloga a Simón de Sagio, *mercader* de Florència, una casa en la parròquia de San Martí a València.

Pel document del 5 de setembre de 1396, se sap que el pintor rep de *fra* Nicolau Redó, de l'Orde dels frares menors de Xàtiva i dels *prohoms* de l'almoïna dels *Sabaters* de dita ciutat, 50 florins d'or d'Aragó, els quals li restaven cobrar del preu d'un retaule, que factura per a l'altar major del convent de dita orde, i que pujava a la quantitat de 310 florins. Actua com a testimoni el pintor Domènec Barbenç.

“Die [martis] quinta mensis septembris anno a Nativitate Domini M^oCCC^o nonagesimo sexto. Noverint universi quod ego Francischus Serra, pictor Valencie, (...) retabulo depingendo ad altare maius ordinis conventus dicte civitate Xative, (...).

Testes huius rei sunt Iohannes d'Aranda, sartor, et Dominicus Barbenç, pictor, vicini Valencia.”¹⁶⁴⁴

En febrer de 1404, l'abadessa del convent de Santa Clara de Xàtiva féu pagament de 220 florins a Francesc Serra, per l'encàrrec de pintar huit arcades. Operació que es repeteix, però aquesta vegada a més del pintor, rep també un jove que li acompanya per pintar dos arcades.

Després de nou anys, en 1413, al mes d'abril es registra el pagament que li féu l'abadessa del convent de Xàtiva, per pintar uns retaules.

“(…).

Ítem, doni a n Serra, lo pintor, per pintar los retaules del convent de manament de la senyora abadesa, e féu-ne cartha a sa muller e fill, la qual rebé en Miquel Steve en abril MCCCCXIII, quinze florins: CLXV sous.”¹⁶⁴⁵

Fins ací queda documentat un pintor que ens resulta molt interessant i al que hi hauria de fer-se un estudi més a fons amb el que se li podria atribuir obra.

SERRA, Mateu (1385-1416, València)

Pintor.

Se sap de Mateu Serra pel document de l'any 1385,¹⁶⁴⁶ que l'encapçala quedant la resta en blanc:

“Matheus Serra, pictor vicinus civitatis Valencie (...).”¹⁶⁴⁷

És tot, fins ara, lo que hi ha en vida d'aquest pintor, la resta de documents, datats als anys 1407, 1408, 1410, 1414 i 1416, Mateu Serra era difunt i és la seua vídua, Antonia, la que apareix en les diferents documents d'operacions de venda, condemna i altres qüestions, com la reclamació que va fer en favor de l'esclau seu Martí Carbonell, pres pel justícia sota la falsa acusació d'haver fugit.

¹⁶⁴⁴ ARV. *Protocol de Domènec Folch*, núm. 2.806, ff. 25v i 26.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 232; 1914, p. 22; 1928, p. 41; 1930, p. 41; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 416, doc. 747; Mocholí, 2009, p. 859.

¹⁶⁴⁵ ARV. *Clero*, núm. 1723, 2^a mà, f. 77v.

Gómez-Ferrer, 2006, p. 537; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 308, doc. 615.

¹⁶⁴⁶ La transcripció del document és de Cerveró; Sanchis i Sivera no dona data de la signatura.

¹⁶⁴⁷ ARV. *Protocol d'Arnau Puig*, núm. 2.473.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 18; 1930, p. 18; Cerveró, 1964, p. 111; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 277, doc. 456; Mocholí, 2009, p. 860.

“Anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVI^o die veneris, intitulata XXIII die apriles, (...):Comparech davant la presència de vós, molt honorable mossèn Vidal Blanes, governador del regne de València, Jacme Carbonell, ciutadà de la ciutat de València, com a procurador de la dona n^aAnthònia, muller d'en Matheu Serra, *quondam* pintor, de Valencia, mare sua, e diu e propossa danant vós que com ella hagués tramés de voluntat del dit en Jacme Carbonell, fill seu, un seu sclau e catiu appellat Marti, de edad de XXVIII fins a XXVIII° anys poch mes o menys, a una dona metgesa qui habita en la vila de Fòrnols, a la qual dien na Bernarda, per rahó de guarir aquell de mal dels ulls, com no-s pogués ben veure clar el dit sclau. (...)”¹⁶⁴⁸

SERRA, Vicent (1388-1413, València)¹⁶⁴⁹

Fuster, mestre de fer imatges, pintor o dibuixant en pedra.

Obra: confecciona retaules de fusta, a més de fer i pintar una llanterna, dibuix i confecció d'una imatge de sant Llorenç, fer núvols del portal per les festes de l'entrada del rei Martí, fer i pintar imatge del Salvador en pedra, cap de lleó, treballs en una nau per la festa del Corpus.

Fem menció especial a la referència documental de Vicent Serra, pels encàrrecs que rebé i la seua relació professional amb pintors de la talla de Llorenç Saragossa, Pere Nicolau o Marçal de Sas.

El seu suport documental s'inicia el 1388, pel seu compromís, davant el justícia dels CCC sous, per donar a Guillem Andreu, *especier*, 10 sous que li devia per la compra de terra.

En setembre de 1395, Vicent Serra i la seua dona Francesca signen contracte amb Arnau Pedrissa, *frare* del convent de Sant Francesc de Morvedre de València, per la factura d'un retaule de fusta per al dit convent, pel preu de 14 lliures. El pintor Llorenç Saragossa és l'encarregat de visurar-lo, a més de signar com a testimoni. El 18 de setembre *fra* Arnau Pedrissa, del convent de Sant Francesc de Morvedre de València, li va fer pagament de 9 florins d'or d'Aragó de les 14 lliures que li devia.

El 24 d'abril del mateix any, el 1399, es redacta el contracte entre el fuster amb *mossèn* Miquel del Miracle, *prior* de la confraria de Sant Jaume de València i *rector* de Penàguila i amb els *majordoms* d'aquella, per a confeccionar, de fusta d'álber, un retaule, que pintaran Pere Nicolau, testimoni al document, i Marçal de Sas. Aquell serà pintat baix l'advocació de sant Jaume. El dia 28 del dit mes atorga època, per haver rebut 12 florins del *prior*, com a part dels 80, al signament dels capítols i 13 al mes de maig. El 19 de juliol s'efectua el pagament pel *sotsobrer* de les obres de la seu de València, en el que consta pintar-se una llanterna de fusta, feta per a l'altar de Santa Maria de dita seu, la qual confeccionà Vicent Serra.

“Lluís Civera, sotsobrer de la Seu de València reconeix que:

Ítem, doní, disapte a XIX de juliol a n Vicent Serra, fuster de la lanterna que feu fer per a la capella de la obra que crema davant l'altar de santa Maria deu florins, feu lo preu micer Berenguer Stampa, aví èpocha en poder d'en Luys Ferrer, notari, costa un sou.....CXI sous.

Ítem, costa de pintar la dita lanterna cinch sous V sous.”¹⁶⁵⁰

¹⁶⁴⁸ ARV. *Governació. Litium*, núm. 2.214, mà 9, f. 44.

Cerveró. 1968, p. 93; Mocholí, 2009, p. 860; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 393 i 394, doc. 762.

¹⁶⁴⁹ Es possible que aquest Vicent Serra, *fuster*, siga el mateix Vicent Serra, *pintor i imaginaire* dels anys 1400-1402, i així ho confirma la recent publicació del document de l'AMV. *Llibre Compte de la Clavaria Comuna*.

¹⁶⁵⁰ ACV. *Llibre d'obres de la Catedral*, núm. 1.475.

Mocholí, 2009, p. 861.

Per últim, el dia 23 de juliol es redacta una nova època, per la qual reconeix que va rebre la quantitat de 30 florins i, finalment, en maig de 1400 va rebre els restant 25 florins. Al mateix mes actua judicialment com a testimoni en una època, aquesta atorgada pel pintor Pere Nicolau, pel pagament del retaule de Sant Jaume.

Als inicis del segle XV apareix el nom de Vicent Serra en certs documents, però aquesta vegada se li esmenta com a *mestre de fer imatges*. Fins ara en cap d'ells ens informa si és la mateixa persona, però per la referència documental del 1401 ho creiem, encara que en alguns es presenta amb altres aptituds diferents a la de fuster, de fet se li paga, el 1400, pel dibuix i confecció d'una imatge de sant Llorenç, encastada en una torre nova del mur nou que s'estava construint entre el portal dels Serrans i Catalans de València.

“Ítem, encara, d'altra part yo, Pere Ferrer, axí com a sotsobrer damunt dit, de licència e manament dels dits honrats jurats e obres de la dita ciutat, he donats e pagats a n Vicent Serra, mestre de fer ymàgens, lo qual m'ha feta e deboxada e cavada la ymage de mossèn sent Lorenç en una altra pedra, que he mesa e encastada en l' altra torre nova que he feta en ma anyada en lo mur nou que faç, per tal que per tostemps puxa ésser dita e nomenada la torre de mossèn sent Lorenç, perquè costà de deboxar e obrar la dita ymage en la dita pedra: LII sous.”¹⁶⁵¹

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, originat unes despeses que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de València. En aquestes treballaren nombrosos menestrals, entre ells estava Vicent Serra, que rebé diverses pagues pels seus treballs.

“140r.

(...).

Ítem, doní a n Vicent Serra, fuster, per dos jorns e una nit que treballà en fer los núvols del portal.....XI sous.

(...).”¹⁶⁵²

La resta de documents, datats entre 1401 i 1402, són també pagaments per noves feines. El primer, en juny de 1401, és per la quantitat de 60 sous i 6 diners, per fer i pintar la imatge del Salvador en pedra, encastada en una de les torres que novament s'ha fet entre el portal dels Catalans i el dels Serrans, anomenada torre del Salvador. El segon, als dits mes i any, en el que se li esmentat com a pintor o dibuixant, se li donen 26 sous per una pedra que ha venut, en la qual ha dibuixat i obrat un cap de lleó, destinat a l'abeurador del camí dels Serrans de València.

“Ítem, he donats e pagats a n Vicent Serra, pintor o deboxador per l'ª pedra bella e gran que m'ha venuda e en la qual m'ha deboxat e obrat e cavat I bell cap de leó que he més e posat en lo abeurador del camí dels Serrans, per lo qual passa e entra l'aygua en lo dit abeurador per que costa la dita pedra en fer compra e de fer-hi lo dit cap de leó en fre tot, XXVI sous, segons apart per època reebuda per n'Arnau Claret, notari a XXIII de juny ...XXVI sous. Ítem costa l'època de fer XXVI sous, VI.”¹⁶⁵³

Per últim, el tercer està datat en octubre de 1402, i és una època, en la qual reconeix haver rebut 3 florins i mig del Consell de València, per treballs efectuats en una nau, destinada a la festa del Corpus.

¹⁶⁵¹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-12, f. 145v.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 501, doc. 976; Mocholí, 2009, p. 862.

¹⁶⁵² AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 88-94, 96- 102, 104-106, 108, 186, 187, 189, 190, 193, 195, 197, 198, 201, 204, 206, 208, 211, 214, 224, 232 i 265; Mocholí, 2009, p. 863.

¹⁶⁵³ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-13, ff. 127 i 130v.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 30; 1928, p. 53; Vives Liern, 1915, pp. 11-33; Mocholí, 2009, p. 863.

“Noverint universi, quod ego Vicencius Serra, pictor civis Valentie, scienter et gratis confiteor et in veritate recognosco vobis, honorabilis juratis civitatis predictis, absentibus ut presentibus, et vestris quod pro quadam navi quam feci pro festo Corporis Christi proxime preterito et quam in dicto festo Sanctus Nicholaus detulit, dedistis et solvistis michi mee voluntati numerando per manus discreti Petri Miró, notarii subsindici dicti civitatis, tres florenos et medium auri Aragonum comunis. (...)”¹⁶⁵⁴

Testes huius rei sunt Egidius d’Alcalà et Sancius Roïç, scutifer, Valentie cives.”¹⁶⁵⁴

Al 1404, està documentat pels treballs que féu per a la capella major del monestir de Portaceli. Primerament, per fusta i afaïçonar un retaule i dos tabernacles va rebre 30 florins, els quals valen 16 lliures i 10 sous. I per fusta i per les polseres d’aquell, les quals va modelar, rebé 1 lliura i 3 sous. Igualment en els capítols, aquest redactats en novembre del mateix any, s’acordà que el fuster que ens ocupa faça el retaule de Sant Joan Baptista per a la ciutat de Terol, encarregat per Gil Sanxes de les Vaques al pintor Pere Nicolau, però que malauradament no s’aplega a fer-se.

La següent notícia referent està datada el 1411. En març es redacta el contracte perquè Vicent Serra realitzi el treballs de fusteria del retaule de Santa Anna, que pintarà, el 1413, Gonçal Peris, per encàrrec del gremi de Teixidors, per al convent del Carme. El preu que cobra el fuster és de 24 florins i rep un primer un primer termini en juliol del mateix any.

SIMÓ,¹⁶⁵⁵ Francesc (1387-1401, València)

Conseller i pintor.

A l’any 1387 s’esmenta a un Francesc, menor, acusat pel seu pare, Francesc Simó, per la seua condició d’indigència.

Sis anys després, el 1393, apareix registrat un tal Francesc Simó, per la condemna que li féu el justícia dels CCC sous de València. En aquest cas tampoc se sap si es tracta del pare o del fill.

“Ítem, met en rebuda los quals rebí d’un quart d’en Francesc Simó sots lo dit LXLII..... XII sous, II.”¹⁶⁵⁶

Al document del mes de juny de 1397, que és l’acta del Consell de València, sí que està Francesc Simón junt amb al pintor Gonçal Peris, als quals se’ls nomena com a *consellers* per l’ofici dels *freners*.

“De freners.
En Francesch Simón.
En Goçalbo Pereç.”¹⁶⁵⁷

Finalment, en maig de l’any següent, el 1398, Francesc Simó, junt a Gonçal Peris, assisteixen a la reunió del Consell de València.

“De freners:
En Francesch Simón.
En Goçalbo Pereç.”¹⁶⁵⁸

¹⁶⁵⁴ APPV. *Notal de Dionís Cervera*, núm. 1.361.

Cerveró, 1972, p. 52; Aliaga, Tolosa, Company, 2007, p. 389; Mocholí, 2009, p. 863.

¹⁶⁵⁵ Als originals: *Francesc Simón o Francesc Simó*.

¹⁶⁵⁶ ARV. *Mestre Racional*, núm. 6.648.

Mocholí, 2009, p. 864.

¹⁶⁵⁷ AMV. *Manual de Consells*, A,-21, f. 109v.

Aliaga, 1996, p. 138, doc. 5; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 438, doc. 806; Mocholí, 2009, p. 864.

¹⁶⁵⁸ AMV. *Manual de Consells*, A-21, f. 194v.

Aliaga, 1996, Op. Cit.: *Anàlisi dels documents...*; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 463, doc. 868; Mocholí, 2009, p. 864.

Finalment, al 1401 encara es té notícies de Francesc Simó, per la seua participació en la preparació dels entremesos, els quals havien de figurar en les solemnes festes de l'entrada del rei Martí a la ciutat de València.¹⁶⁵⁹

SIMÓN, Garcia (1396, València)

Pintor, conseller, patró i missatger.

Dos referències documentals, ambdós de l'any 1396, són les notícies que es té d'aquest pintor. Aquestes van ser registrades al llibre d'actes del Consell de València. En maig fou elegit com a conseller de València per l'ofici de *freners*.

“De freners:
En Garcia Simón.
En Domingo del Porto.”¹⁶⁶⁰

Al mateix any, el 1396, es van triar d'entre els consellers a divuit d'ells, com a patrons i missatgers de dos galeres que s'envien a Sicília. Entre ells està el pintor Garcia Simón.

SIMOTGES, Dionís de (1420, València)

Pintor.

D'aquest pintor hi ha notícia en maig de 1420, per la venda que li atorga el també pintor Jaume del Port, en la compra d'un cens, amb el que es té el dret a rebre una pensió anual, per raó d'un immoble, per sempre o per un temps determinat, com a conseqüència d'un contracte emfitèutic.¹⁶⁶¹

SIVERA, Andreu (1385, València)

Pintor.

A Andreu Sivera se li esmenta al document de l'any 1385, en el que la seua muller, Francesca, va pledejar amb l'*administrador* de l'almoïna d'en Conesa. Per la data que està documentat aquest pintor, resulta interessant.¹⁶⁶²

SOBIRATS, Antoni (1333-1388, València)

Pintor.

En la primera notícia, documentada a l'any 1333, Antoni Sobirats apareix junt amb altre pintor de nom Pere Sobirats.¹⁶⁶³ Aquesta fa referència a l'obligació que feren el dos pintors, davant del justícia dels CCC sous, en pagar a Jaume Bages, *draper*, 15 sous per raó de drap.

El 1342 es registra l'emancipació d'Antoni, d'edat de 20 anys, pel seu pare el pintor Pere Sobirats. Acte que es fa en presència del justícia civil.

¹⁶⁵⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 44 i 45; 1930, pp. 44 i 45 (aquest autor de la cita no anomena ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia); Aliaga, Tolosa, Company, 2007; Mocholí, 2009, p. 865.

¹⁶⁶⁰ AMV. *Manual de Consells*, A-21, f. 4.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 404, doc. 717; Mocholí, 2009, p. 866.

¹⁶⁶¹ APPV. *Protocol de Martí d'Alagó*, núm. 25.305.

Alcalhali, 1897, p. 247 (aquest autor no anomena l'arxiu d'on fou exhumada la notícia i publica com a font el llibre protocol del notari); Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 312; 1914, p. 53; 1929, p. 28; 1929, p. 28; 1930, p. 28; Mocholí, 2009, p. 867.

¹⁶⁶² ACV. *Notal de Bonanat Monar*, núm. 3.509, f. 35.

Cerveró, 1956, p. 103; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 272, doc. 447; Mocholí, 2009, p. 868.

¹⁶⁶³ Encara que el document no diu el parentiu familiar, gràcies a un document de l'any 1432 de Pere Sobirats, en el que s'esmenta que té un fill amb el nom d'Antoni, creiem que són pare i fill.

En març de l'any 1351, el pintor va fer de testimoni en un procés, davant de la cort del justícia civil de València.

Al 1351, l'1 de març, en presència del justícia civil, hi hagué un procés, pel que Antoni Sobirats, domiciliat a la parròquia de Sant Andreu de València, declara com a testimoni, dient que Jaume Portales i la seua muller Ferrara, volen anar al sant viatge de Roma, constituint-lo com el seu procurador.

Al mes de setembre del mateix any, el 1351, es documenta, als llibres del justícia civil de València, l'afermament de Francesca, filla de Miquel Baco, donada en matrimoni a Antoni Sobirats. Als contractes per matrimoni, s'aportava, per part de la muller, el dot pel sosteniment de les carregues matrimonials.

“1351, *kalendas septembris*. Com a procurador de la dona na Francescha, filla sua compareixch davant lo justícia civil de València, e dix que dóna marit a la dita Francescha çò és, n'Anthoni de Sobirats, pintor, e liura a ell en dot e per dot, de la dita sa filla, mil sous reals de València.

Ítem, diu que lo dit n'Anthoni, és segon són stament, de bona vida e condició, lo qual treballa e ha treballat de guanyar com mils pot de sa art.”¹⁶⁶⁴

Tres anys després, el 1354, el pintor i la seua muller Francesca, van vendre a Guillem Bosc, *agricultor*, una casa que posseïen a la parròquia de Sant Andreu de València.

“Die iovis VIII^a kalendas madii. Antonius Sobirats,¹⁶⁶⁵ pictor, et uxor eius Francisca, vicini Valencie, scienter ambo in simul et uterque nostrum insolidum vendimus et concedimus vobis Guillermo Bosch, agricultori in parrochia Sancti Andree Valencie, (...).Testes Petrus Copons et Petro de Spà.

Sig[+]num Berengari Tolosa, firmavit dicte domine. Testes Petrus Copons et Martí Nebot, prebiter. Ítem, fiat àpoca de precio pro ambos vendiciones, emptori absentii. Testes qui supra.”¹⁶⁶⁶

Al 1357 Antoni Sobirats està en el document de demanda de Miquel Baçó, *pescador*, sogre seu, perquè li siga expedida una còpia de la carta dotal de la seu filla Francesca, pel casament amb el pintor. En juliol el seu sogre, com a pare i procurador de la seua fill fa plet contra ell, doncs la dona d'aquest ha marxat de domicili conjugal per maltractaments.

Fins huit anys després no hi ha més documentació d'Antoni Sobirats. A l'any 1362, el dit pintor queda registrat pel debitori que atorga, pel que confessa haver donat 100 sous a Pasqual Molinos.

Del darrer document fins al següent hi ha un buit de referències de vint-i-sis anys. Al 6 de juliol de 1388, el pintor Antoni Sobirats, habitant al carrer de les Parres de València, actua com a fermador per l'aveïnament Salvador Venrell, *llaurador*, d'Algemesí a Alginet.

“En Salvador Venrell, labrador, qui solia ésser vehí del loch d'Algemazi e ara habita en lo loch d'Alginet, qui és de contribució de la ciutat de València, renuncian al veynatge del dit loch se feu vehí e jura lo veynatge d'Alginet o de la ciutat per la forma dessús notada. Fermança n'Antoni Sobirats,¹⁶⁶⁷ pintor, habitant en lo carrer de les Parres, present, et cetera.

Testimonis, Bartholomeus Bonet, notarius, et Guillelmus de Pujaçons.”¹⁶⁶⁸

¹⁶⁶⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 204, mà 5 i 6.

Cerveró, 1960, p. 253; Cerveró, 1964, p. 112; Mocholí, 2009, p. 869.

¹⁶⁶⁵ Al document hi ha dues ratlles, que vol dir que Antoni Sobirats està present a l'acte.

¹⁶⁶⁶ ARV. *Protocol de Bernat Calp*, núm. 2.786.

Cerveró, 1972, p. 52; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 135, doc. 225; Mocholí, 2009, p. 870.

¹⁶⁶⁷ Damunt d'Antoni Sobirats apareixen dues ratlles, que volen dir que el pintor va estar present a l'acte notarial de la redacció del document.

¹⁶⁶⁸ AMV. *Aveïnaments*, b3-3, f. 165.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 306, doc. 515; Mocholí, 2009, p. 870.

SOBIRATS, Pere (1333-1342, València)

Pintor.

A l'any 1333, s'escriptura l'obligació feta pels pintors Pere i Antoni Sobirats en pagar a Jaume Bages, *draper*, 15 sous per raó de drap.

“*Die sabati VIII idus novembris anno domini M^oCCC^oXXX^oIII^o*. En Pere Sobirats, pintor, e n'Anthoni Sobirats, cascú per [lo hu], s'obliguen en pena del quart a n Jacme Bages, draper, en XV sous que li deuen per rahó de drap. [Pagar] a Nadal, e açò obligren tots lurs béns. *Die mercurii XIII kalendas marcii anno Domini M^oCCC^oXXX^oIII^o*, comparech Pere Ponts, procurador del dit en Jacme Bages, feu reeclam de tot lo dit deute.”¹⁶⁶⁹

Tres anys després, el 1336, Pere Sobirats i la seua muller Francesca atorgaren un debitori, en el que confessen tenir en préstec de 100 sous de la senyora d'Albalat, Peirona, muller del venerable Jaume Entensa.

“Tercio kalendas octobris, die dominica. Petrus de Sobirats,¹⁶⁷⁰ pictor, et uxor eius, Francisca,¹⁶⁷¹ vicini Valencie et cetera, in solidum et cetera, per nos et nostros confitemur et cetera nos debere vobis, venerabili dompne [Peyrone] d'Albalat, uxore venerabilis Iacobi de Entencia, (...).

Testes, Bartholomeus Blanch et Bartholomeus Avinyó.”¹⁶⁷²

El següent document, del mes de juliol de 1342, dóna la notícia de l'emancipació, efectuada pel justícia civil de València, a instància de Pere Sobirats, veí de dita ciutat, i donada al seu fill, major de vint anys, Antoni, perquè administre els seus béns. Per aquest document se sap que és el pare d'Antoni Sobirats (1333-1388).

SOLER, Joan (1418-1452, València)

Pintor i perpunter.

Obra: cortines i treballs en sepultura.

Curiosa i interessant la notícia, aportada pel document de 1418, sobre el pintor Joan Soler. El 14 de març del dit any, es documentaren els capítols contractats entre dit pintor i Pere Castellar, *notari*, veí de València, per facturar una cortina de cinc peces, en les quals devia pintar figures de donzella i les armes del comitent.

“Iamdictis die et anno. Iohannes Soler, pictor, civis Valencie, de certa mei sciencia promitto et fide bona convenio vobis discreto Petro Castellar, notario, eius dicte civitatis, presenti acceptanti, quod a festo Pace Resurrectionis Domini proxime venientis in unum mensem deinde primum venturum et continue numerandum, depingam unum cortinagium quinque pecciarum sich quod in qualibet peccia tenear vobis depingere unam figuram sive domicellam pulcram hoc modo designatam scilicet quod existat circum circa arboribus, ornatam ac vestibus purpureis aureoque fino brocato sive *brocat* pulgerissime induta habens colorum ac manillas dicti auri fini cum quodam titulo certis literis aureis descriptis necne tenear vobis in ipsis cortineis depingere vestris armis sive signis, quasquidem quinque pectias cortinagei vobis depingere promitto modis et formis ante dictis hinc per totum dictum terminum pretio videlicet, undecim florenorum legis Aragonum et recti ponderis, ex quibus confiteor habuisse et recepisse quatuor florenos de signo unde renuncio et cetera. Quod nisi adimplevero omnia precontenta ut dictum est volo ac vobis per acto speciali et cetera,

¹⁶⁶⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous. Apel·lacions*, núm. 3 mà 5.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 71, doc. 134; Mocholí, 2009, p. 871.

¹⁶⁷⁰ Damunt del nom de *Pere Sobirats* hi ha dues ratlles, que vol dir que està presente a l'acte notarial.

¹⁶⁷¹ Damunt del nom de *Francisca* hi ha dues ratlles, que vol dir que està presente a l'acte notarial.

¹⁶⁷² ARV. *Notal de Bernat Costa*, núm. 2.801.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 215; 1914, p. 5; 1928, p. 11; 1930, p. 11; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 79, doc. 154; Mocholí, 2009, p. 871.

promitto quod transacto dicto termino incidar penam decem florenorum dicte legis vobis dandorum et solvendorum et cetera, necne valeans recuperare a me per dictum signum pro quibus valeat fieri contra me et bona mea executio et cetera, fiat executio cum submissione et renuntiatione fori obligando per predictis omnia bona et iura mea mobilia et immobilia et cetera. Et ego autem, dictus Petrus Castellar, suscipiens et acceptans a vobis dicto Iohanni Soler predicta omnia ut dicta et promissa sunt promitto et fide bona convenio quod standum a vobis predictae quinque pectie cortinarum fuerint depicte dabo seu dare faciam vobis dicto Iohanni Soler presenti aut cui seu quibus volueritis loco vestri residuos septem florenos ad complementum dictorum undecim florenos pro quibus in depingitis predictas cortinas. Quod si non fecero volo ac vobis concedo quod valeatis facere contra me et bona mea executionem et cetera, fiat executio cum submissione et renuntiationi fori obligando et cetera. Quod est actum Valencie et cetera.

Testes, Berengarius de Ripollo, notario et Berengarius Rius, sala scriptor Valencie.¹⁶⁷³

Malauradament, gran part d'aquestes tipus de peces no s'han conservat per la fragilitat del material, però fou un tipus d'encàrrecs prou demandat per part de la noblesa i la burgesia per decorar les seues mansions.

Al següent any, en gener de 1419 es documenta el deute de 4.000 sous, per part del pintor i la seua dona Constança a Isabel d'Oms, vídua d'Arnau Llançol, *cavaller*, restants de 5.900 sous restants d'una casa al carrer de les Avellanes. Al mes de febrer actua com a testimoni d'una àpoca de 301 sous restants de 560, per la venda d'una casa.

En desembre de 1420, es registra el deute de 16 florins del pintor a Domènec Pelais, *juponer*, per raó d'unes peces de drap de fustany.

El dia 31 de desembre de 1422, Joan Soler actua com a testimoni en cert document de venda i posterior àpoca d'un recens, atorgat per Berenguer de Ripoll i la seua muller, Dolça, a Miquel del Miracle, *rector* de l'església de sant Andreu.

"(...). Testes, Iohannes Soleri, pictor, et Christoforus Cabanyelles, scriptor cives Valencie."

(...). Testes, Iohannes Soleri, pictor, et discretus Matheus Ferrarii, presbyter.¹⁶⁷⁴

Des del darrer document fins al següent, hi ha un buit documental de set anys. Fins el 1429 no se sap res més de Joan Soler. En dit any, Jofre de Borja, *cavaller*, habitant de València el nomena procurador seu.

Un any després, el 1430, el pintor atorga àpoca de 60 sous, pagats per part de *fra* Pere Matoses, *prior* de l'església de Sant Joan de Jerusalem i procurador del *comanador* de l'hospital del lloc de Torrent.

Al mateix any, el 1430, pels treballs efectuats en la sepultura de Jaume Guillem Escrivà, *donzell* difunt, Joan Soler, al qual també se li esmenta com a *perpunter*, concedeix àpoca per 190 florins, quantitat rebuda pel marmessor del dit difunt.

"Quod ego Iohannes Soler, pictor ac perpunter (...) centum nonaginta florenos auri Aragonum, quos michi paccare debebatur ratione del penno et standart e cortes et tarje o pavesina quos et que vobis vendidi fabricari et feci et depinxit ac depicta tradidi cum suis flocadures, cordons e corretges, ad opus seu ex causa sepulture dicti honorabili Iacobi Guillermi Scribe (...)."¹⁶⁷⁵

¹⁶⁷³ APPV. *Protocol de Jaume Vinader* (no es conserva el protocol o notal de 1418).

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 311; 1914, p. 52; 1929, p. 26; 1930, p. 88; Mocholí, 2009, p. 872.

¹⁶⁷⁴ ACV. *Protocol de Jaume Monfort*, núm. 3.655.

Cerveró, 1956, p. 113, núm. 62; Mocholí, 2009, p. 873.

¹⁶⁷⁵ APPV. *Protocol de Jaume Vinader*, núm. 9.525.

Cerveró, pp. 112 i 113; Mocholí, 2009, p. 873.

Sis anys després, el 1436, es registra documentalment la compareixença del procurador de Joan Soler i la seua muller Constança, davant el *governador* de València, a causa d'un litigi que tenen amb certa companyia propietària: "de un casal de molins, fariner e arrosser ab certes botigues extra (...)." ¹⁶⁷⁶

Per últim document en vida del pintor està el del 7 de desembre de 1440. En aquest s'esmenta, en els llibres del justícia civil, a Joan Soler i Constança, la seua muller, rebent el pintor el dot que li corresponia. ¹⁶⁷⁷

Data certa de la seua mort no es té, però degué ser entre el 1440 i 1452, doncs en aquest any la referència documental pertany a la seua vídua, Constança. Es tracta del seu testament, en el que demana ser soterrada al monestir de Sant Francesc o jeia el seu marit.

SOLER, Pere (1404-1434, València) ¹⁶⁷⁸

Pintor, il·luminador i escriptor.

Obra: il·luminar un salteri i un missal, relligar un missal, llibre anomenat "*Summa Predicabilium*".

Els investigadors Alcahalí i Sanchis i Sivera, ¹⁶⁷⁹ en les seues respectives publicacions, donen la notícia sobre un tal Pere Soler, d'ofici pintor, documentat a l'any 1404, actuant com a testimoni.

El 18 d'octubre del dit any, el 1404, ¹⁶⁸⁰ es registra una època signada per Pere Soler, en la qual se li esmenta com a il·luminador de llibres. ¹⁶⁸¹

En dita època reconeix que d'Antoni Satorra, *mercader* de Tortosa, li ha pagat 40 florins d'or per il·luminar un salteri de la seua propietat.

El 1406 efectua un pagament de 800 sous a Major, vídua d'Alfons Ferrández, *carnisser* i veí de València, per la casa que li ha comprat per 1.480 sous, aquesta situada a la parròquia de Sant Andreu. A la mateixa data s'escriptura el reconeixement del deute.

En març de 1408, actua com a testimoni, junt amb el pintor Bernat Godall, del testament del *llaurador* Ramon Mundi, del lloc d'Alboraia.

Tres anys després, el 1411, en gener es documenta el deute que té de 56 sous a Antonio Navarro, veí de Mosquerola, per raó setze rodes de pi, per a fer sedassos.

A l'any següent, en agost de 1412 està documentat per la seua actuació com a testimoni en una època, aquesta del també pintor Domènec Torà.

El 1414, en setembre actua com a testimoni d'un carregament d'un recens del *carnisser* Joan Falsa, el pintor Nicolau Querol, la seua dona Magdalena i altres.

Després de quatre anys, en gener de 1418 es redacta el carregament de 50 sous de violari fet per Pere Soler i la vídua de Pere Avellà, Constança, a Gabriel Sánchez, *sastre* de València, per preu de 340 sous.

És a l'any 1418 ¹⁶⁸² quan de nou hi ha referència de Pere Soler com a pintor. El document al·ludeix al nomenament com a marmessor del testament del pintor Bartomeu Salcet. L'autor de la notícia no diu l'any que es va escripturar el document, però publica a

¹⁶⁷⁶ ARV. *Governació. Litium*, núm. 2.258, mà 14, f. 14.

Cerveró, 1968, p. 93; Mocholí, 2009, p. 873.

¹⁶⁷⁷ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.548, mà 32.

Cerveró, 1972, p. 52; Mocholí, 2009, p. 873.

¹⁶⁷⁸ Aquest il·luminador treballà pel Papa Benet XIII a la ciutat d'Avinyó (França), traslladant-se, més tard, a la ciutat de Peníscola (Castelló de la Plana)..

¹⁶⁷⁹ Els autors de la cita no anomenen ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia.

¹⁶⁸⁰ Sanchis i Sivera en l'edició de 1929 dona l'any 1405.

¹⁶⁸¹ Núria Ramón Marqués, 2005, Op. cit.: *La il·luminació de manuscrits...*

¹⁶⁸² Sanchis i Sivera no anomena ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia.

continuació la data que el pintor Bernat Revell, el que actua com a testimoni en dit testament, va morir, en març de l'any 1418, per tant hauria de ser abans del 3 d'abril 1417. Al dit testament, el pintor Bartomeu Salcet, natural de València, nomena com a marmessors als pintors Jaume Mateu i al dit Pere Soler i mana ésser soterrat al convent de Sant Francesc, junt amb els seus fills, amb l'hàbit franciscà. A la seua muller Gràcia, la nombra hereva universal junt amb els seus fills Antoni i Bartomeu. Al final del document actua com a testimoni el pintor Bernat Revell. Per posteriors investigacions, realitzades per Sanchis i Sivera, es coneix amb certesa que el testament es registra, als llibres notariais de Bartomeu Martí, el dia 3 abril de 1418.¹⁶⁸³

Pere Soler apareix de nou en un altre testament, però aquesta vegada en el de la seua muller, Francesca, filla de Lope Sanxes, *paraire*. En dit document, registrat a l'any 1418,¹⁶⁸⁴ se li esmenta com a pintor.

Tres anys després, en juny de 1421, se li esmenta com a il·luminador. Aquest document és un procés entre Joan Beach, *pellisser*, procurador d'Andrea, filla seua i muller de Pere Soler, contra Francesc Vilar, *argenter*, per l'herència del seu germà Pere Beach, mort intestat.

“Anno a Nativitate Domini M°CCCCXXI°, die veneris VI° iunii, davant l'onorable micer Johan d'Alçamora, (...).

(...), constituït en Johan Beach, pellicer, ciudadá de la dita ciutat, en son nom propi i axí com a procurador de n'Andrea, filla sua, muller den Pere Soler, il·luminador, (...).

Presentis testimonis foren a la publicació de la dita setència n'Antoni Dezcoll e en Johan Duran, sriptors.”¹⁶⁸⁵

Al mes de gener de 1422, s'escriptura els capítols de contracte entre Pere Soler, il·luminador, i els *jurats* de Torrent, per il·luminar i lligar un llibre anomenat Missal mixt, pel preu de 22 florins. Al final del document es redacta, amb data de juny, la cancel·lació del contracte amb la conformitat de les dos parts i amb el testimoni del pintor Pere Guillem i altra persona.

“Petrus Soler, illuminator, civis Valentie, promisit venerabilis iuratis loci de Torrent illuminare quedam librus vocatum *Missal mixst*, çò és a saber, *los officis florejats enseguint la manera del primer quèrn*, pretio videlicet, viginti duorum florenorum, cum conditione tamen quod dictus Petrus Soler teneatur facere ligare [...] empremta dictum missale bene et honorifice prout in similibus pertinet. Quequidem librum missale mixstum, promisit [...] illuminatum et ligatum hinc ad Dominicam festi Ramis Palmarum sub pena quinque florenorum auri, (...).

Factum in loco de Torrent.

Testes fuerunt Guillelmus d'alcoleja et Pasquasius Milla, agricole, vicini loci de Torrent.

Post hec vero die martis, intitulata XV^a mensis iunii anno presenti M°CCCC° secundo, predictum instrumentum fuit cancellatum, eo qui quilibet pars fuerunt contenta, presentibus pro testi Petro Guillem pictore, et Iohanne Mateu, clerico Va[lientie].”¹⁶⁸⁶

A continuació es redacta l'àpoca de 6 florins, signada pel pintor als dits *jurats* de Torrent com a primera pagina de l'encàrrec.

¹⁶⁸³ L'autor de la cita anota el dia 13 de març del mateix any, és clar que es tracta d'una confusió atés que havia atorgat testament el dia 3 d'abril i l'inventari dels seus béns el 16 d'abril.

¹⁶⁸⁴ L'autor de la cita, Alcahalí, no anomena ni l'arxiu ni la font d'on fou exhumada la notícia.

¹⁶⁸⁵ ARV. *Justícia Civil. Peticions*, núm. 3.711, mà 6, f. 6-6v/25-28v.

Cerveró, 1968, p. 93; Ramón Marqués, 2007, p. 203, doc. 145; Mocholí, 2009, p. 875; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 592 i 593, doc. 1.063.

¹⁶⁸⁶ APPV. *Protocol de Tomàs Argent*, núm. 25.464.

Cerveró, 1972, pp. 52 i 53; Ramón Marqués, 2007, p. 204, doc. 151; Mocholí, 2009, p. 875; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 615, doc. 1.099.

El dubte què si pintor i il·luminador siguin la mateixa persona, queda clar amb el document d'abril de l'any 1422. Aquest al·ludeix a un debitori, en el que confessa deure a la seua muller, Andreua, filla de Joan Beach, 18 lliures, les quals va rebre com a béns parafernals. El nom de la dona és el mateix que al document de l'any 1421, en el que Pere apareix com a il·luminador.

En juliol a l'il·luminador, que viu a la parròquia Sant Tomàs, fou condemnat pel justícia dels CCC sous, perquè pagui a Halí, sarraí, 30 sous que li devia pel treball de relligar un missal.

“En Pere Soler, enluminador qui stà a Sent Thomàs, voluntariament s'és obligat en donar e paga a Halí, moro, trenta sous, los quals ell li deu per rahó de un libre misal que ell havia ligat a X dies sots pena de quart.”¹⁶⁸⁷

El 28 de setembre de 1423, queda constància de la venda efectuada per Constança, vídua de Pere Avellà, de 50 sous de violari al *sastre* Gabriel Sánchez, a instància de Pere Soler, que signa la carta d'indemnitat. D'octubre és el document d'inventari del béns de Pere Avellà, *corredor* de València, del que són ell i Joan Figueres executors. Entre les pertinences del dit difunt s'ha trobat dos cofres pintats amb senyal d'àguila.

Al mes d'agost de 1428, Pere Soler intervé en la formació de l'inventari dels béns del pintor Joan Vicent, com a executor testamentari d'aquest.

Un any després, el 1429, atorgaren àpoca Pere Soler i Domènec Adzuara, il·luminadors, per certa quantitat deguda pels treballs efectuats en un llibre anomenat “*Summa Predicabilium*”, per a *fra* Mateo de (Reggio), per encàrrec de la reina Maria de Castella.

“(…) per il·luminar, caplletrar e parrafar un libre appellat Summa predicabilium.”¹⁶⁸⁸

En desembre de 1430, està esmentat en un document per la donació d'una casa aquesta situada a la parròquia de Sant Andreu, que confronta per darrere amb la de Pere.

El 1434 a Pere Soler se li esmenta com a pintor, quedant registrat al document com a propietari d'una casa, la qual està situada a la parròquia de Sant Andreu de València, que confronta amb la del ciutadà Bernat Costa, amb un altra de Caterina, filla de Vicent Igualada i a dos vies públiques.

Per últim, quatre anys després, en juny de 1438, Andrea, muller de Pere Soler, atorga procuració, anomenant a Joan Urac, *preparador de pells*, com el seu procurador.

SOLIVELLA, Pere (1401-1417, València)

Pintor.

Obra: treballs per l'entrada del rei Martí a València.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses que foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Pere Solivella, que rebé diverses pagues pel seu treball.

“115r. (...) Ítem, Pere Çolivella,III sous. (...)”¹⁶⁸⁹

¹⁶⁸⁷ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 1.048, mà 8, s.f.

Ramón Marqués, 2007, p. 205, doc. 158; Mocholí, 2009, p. 875.

¹⁶⁸⁸ ARV. *Batlia. Àpoques*, núm. 44, f. 672v.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 300, 301 i 302; 1914, pp. 41, 42 i 43; 1929, pp. 8 i 10; 1930, pp. 70 i 72; Villalba, 1984, p. 221, núm. 32; Ramón Marqués, 2007, p. 215, doc. 203; Mocholí, 2009, p. 876.

¹⁶⁸⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 194, 196, 197, 199, 200, 203, 205, 207, 210, 212, 215 i 217; Mocholí, 2009, p. 877.

En maig de 1412 se sap d'aquest pintor per un document de deute. La quantitat deguda és de 23 sous al *pellisser* Joan Ivanyes, per raó de préstec. En setembre s'obliga a pagar el deute que té amb el *blanquer* Guillem Salort.

Al següent any, en febrer de 1413, rep la quantitat de 350 sous per despeses executòries, per dita quantitat signa àpoca Bernat Perpinyà, *escrivà*, per raó d'un violari que junt a altres li carregaren. Aquella l'ha rebut de mans del *sastre* Castelló Moner, del preu d'una casa que el dit pintor li ha venut.

Els censos, bé com a prestació periòdica o bé com una pensió anual, era una pràctica comú a l'edat mitjana. Als segles XIV i XV, entre els molts documents que s'escriuren confirmant aquella està el de l'any 1417, pel que el pintor que ens ocupa i la seua dona Resplendia, es comprometen a pagar 530 sous, més altres 27 sous i 6 diners a Bernat Solivella, per raó d'un recens del que féu fiança.

Al final de l'any 1417, el pintor actua com a testimoni del document de venda d'una vinya, pel que hi ha referència a una del pintor Bartomeu Avellà.

SOMA, Jaume (1418, València)

Pintor.

En setembre de 1418, aquest pintor signa àpoca de 14 lliures sous als marmessors del testament de Bernat Tosquella, per raó de treballs que li féu, arran d'una sentència emesa pel justícia dels CCC sous.

STARNINA,¹⁶⁹⁰ Gerard-Jacobi (1380/1387-1413, Toledo, València)

Pintor forà.

Obra: retaules, imatges en paret, preparatius per l'entrada del rei Martí a València.

Aquest pintor, d'origen florentí es data el naixement el 1354. Respecte a la seua formació, segons la historiografia, va rebre d'Antonio Veneziano les primeres lliçons de pintura i, més tard, va estar baix la tutela de Gaddi. En quant a possible obra a Florència, se li atribueixen part de les pintures dels frescos de l'església de Santa Croce, fins i tot no hi haver molt d'acord entre el diversos historiadors. Pel que fa de la vinguda a Espanya, Vasari¹⁶⁹¹ el documenta a l'any 1380, i segons Bertaux¹⁶⁹² a les ordes del rei Joan I de Castella. Se li atribueix, per la seua estada a Espanya, concretament Toledo, les pintures de la capella de Sant Blai de l'esmentada ciutat, amb col·laboració del pintor Joan Rodríguez de Toledo.

Pel que fa a la vinguda a València, en un dels últims articles que s'han publicat sobre el pintor, és dona constància que aquest està treballant a la dita ciutat des de l'any 1387, a més d'informar que possiblement morí abans de l'any 1413.¹⁶⁹³

Encara que es té notícia de l'estada del pintor a Toledo a l'any 1393, quan es refereix a València és a l'any 1395. En aquest any es documenta que Pere Macip, *rector* de l'església d'Ènova de la diòcesi de València, reconeix que Gerard di "Iacobi", pintor i ciutadà de València, li va portar un retaule que li havia encomanat, tal com consta en un document expedit pel *notari* Francesc Çaidia, a més que el dit Pere ja li havia pagat per aquest treball.

¹⁶⁹⁰ Per alguns historiadors: "El mestre del "Bambino Vispo".

¹⁶⁹¹ *La vie degli artisti*, Ed. Salani, Florencia, pp. 204-206.

¹⁶⁹² *Histoire de l'art*, baix la direcció d'André Michel, tom III, 2° part, pp. 752-754.

¹⁶⁹³ *Pintura europea del museo de Bellas Artes de Valencia*. "Gherardo Starnina. Retablo de Bonifacio Ferrer (1396.1397)." pp. 22-23, Valencia, 2002-2003.

“Die martis XXII^a mensis iunii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXXX^o quinto. Petrus Macip,¹⁶⁹⁴ rector ecclesie de Ènova, diocesis Valencie, ex una parte, et Gerardus Iacobi, pictor, civis Valencie, ex altera, confitemur adinvicem nobis scilicet ego, dictus Petrus, vobis, predicto Gerardo, quod tradidistis mihi realiter et de facto ut tenebamini illud retrotabulum quod mihi facere promisistis cum intrumento acto in posse discreti Francisci Caydia, notarii, et ego, dictus Gerardus, confiteor vobis, dicto Petro, quod solvistis mihi realiter et de facto totum id et quantum mihi solvere tenebamini pro precio dicti retrotabuli. Unde absolvimus nos ab omni accione, petitione et cetera, imponentes nobis adinvicem silentium sempiternum.

Testes, Lazarus de la Manya, sartor, et Iohannes Exemeno, presbiter, beneficiatus in sede Valencie.”¹⁶⁹⁵

El mateix any, el 1395, al mes de juny, Gerardo di Jacobo intervingué com a testimoni d'un testament. La notícia fou publicada per l'arxiver Sanchis i Sivera els anys 1928 i 1930.

Al mes de novembre del dit any, el 1395, s'escriptura la procuració atorgada per Gerard Jacobi -ací si li esmenta com a pintor de la ciutat de Florència- en les persones de Joan Stefano i Simó d'Estagio, *mercaders* i ciutadans de València.

Tres anys després, el 1398, al mes de juliol hi ha una altra època concedida pel pintor de Florència i “commorans” a València, per la qual ha rebut de *fra* Joan Beciaco, *bisbe* de Doglia (Sardenya), 100 florins d'or dels 550 que li devien per cert retaule que va confeccionar:

“(…) retrotabuli quod facio ad opus ecclesie monasterii Sancti Augustini Valencie, (...)”¹⁶⁹⁶

Gerard Jacobi signa època, el 22 d'agost de 1398, per la quantitat de 7 florins d'or, al *prevere* Mateu Ferrer i al *pellicer* Domènec Gulp, per pintar una imatge de Jesucrist. El pintor Simó Francesc va fer de testimoni en aquest acte notarial.

El 27 de novembre de 1398, el mestre Gerard de Jacobo, pintor “degens” a València, atorga època, confessant haver rebut 15 florins d'or de Francesca, vídua del *mercader* Guillem Costa i filla i hereva de Vicent Bordell, *draper*, amb motiu de la factura de certes imatges pintades en la paret contigua de la sepultura del seu pare, construïda al claustre de Sant Francesc de València. Actua com a testimoni Simoni di Francesco, pintor d'Itàlia que està a València.

“Sit omnibus notum quod ego magister Gerardus Jacobi, pictor, Valencie, degens (...) depingendis certis ymaginibus in pariete contigue sepulture prefati patris vestri, que constructa existit in claustro fratrum minorum Valencie (...).

Testes inde sunt discretus Petrus D'Assin, presbiter et Simon Francisci, pictor Valencie.”¹⁶⁹⁷

Amb la mateixa data, novembre de l'any 1398, es té l'època atorgada per Pere Llobet, *pedrapiquer*, veí de València, per la qual ha rebut de Francesca, vídua del *mercader*

¹⁶⁹⁴ El qual està present a l'acte notarial.

¹⁶⁹⁵ APPV. *Protocol de Joan d'Aguilar*, núm. 14.091.

Almarche, 1920, p. 10; Sanchis i Sivera, 1928, p. 45; 1930, p. 45; Aliaga, 1988, p. 32; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 388, doc. 684; Mocholí, 2009, p. 878.

¹⁶⁹⁶ ACV. *Protocol de Jaume Pastor*, núm. 3.663, quadern 2°.

Sanchis i Sivera, 1914, p. 25; 1930, p. 46; Cerveró, 1956, pp. 106 i 107, núm. 36; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 465 i 466, doc. 875; Mocholí, 2009, p. 879.

¹⁶⁹⁷ ACV. *Protocol de Lluís Ferrer*, núm. 3.669.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 236; 1914, p. 25; 1930, p. 46; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 472, doc. 890; Mocholí, 2009, p. 879.

Guillem Costa i filla del *draper* Vicent Bordell, difunt, 147 sous per tres pedres que col·loca a la paret contigua de la sepultura d'aquest, situada al claustre dels frares menors de València, en una de les quals està encastada una imatge de la Verge Maria, la qual havia pintat Gerard di Jacobo.

Al següent any, el 1399, Gerard di Jacobo, pintor i ciutadà de València, reconeix que va rebre de Mateu Ferrer, *prevere* i de Domenico Gulp, *pellisser*, “commorans” a la dita ciutat, 7 florins d'or, per pintar una figura de Jesucrist. En aquesta època actua com a testimoni Simó Francesc, pintor, “commorans” a la ciutat de València, d'origen florentí.

Al primer any del segle XV, el 1400, el pintor florentí, “degens” a València, concedí àpoca, per la qual ha rebut de *fra* Joan Beciaco, *bisbe* de Doglia, 57 florins d'or per la confecció del retaule destinat a l'església de Sant Agustí de València.

“Noverint universi quod ego, Gerardus Iacobi, florentinus pictor, Valencie degens, scienter et gratis confiteor vobis, reverendo in Crhsto, Patri et Domino domino fratri Iohanni, episcopo Doliensi, presenti, et vestris quod dedistis et solvistis michi et ego per manus vestri habui et recepi voluntati mee diversis solutionibus et temporibus quingentis septuaginta florenos auri communes de Aragonia, quos michi dare et solvere tenebamini racione et precio inter me et vos convento pretextu illius retrotabuli quod feci pro vos in ecclesia monasterii sancti Augustini Valencie. Et quia est rei veritas (...).”¹⁶⁹⁸

El 1401, Gerardo di Jacopo treballa en els preparatius de les festes que València oferí al rei Martí.¹⁶⁹⁹ Aquesta tasca el mantingué ocupat diversos dies. Al dit any, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, que foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Gerardo Starnina, que rebé diverses pagues pel seu treball:

“25r. (...).

Ítem, doní e pagui a mestre Girardo, florentí, pintor, per miga honça d'atzur d'acre per al camís del àngelVIII sous.”¹⁷⁰⁰

En març del darrer any, el 1401, el pintor signa àpoca per la quantitat de 900 sous, per la factura d'un retaule sota l'advocació de sant Miquel, aquest per una capella del monestir de Portaceli. D'aquest encàrrec s'ha tingut notícia recentment.

Cert és que resulta un pintor molt interessant per la seua vida artística, de fet compta amb una àmplia i diversa historiografia gràcies a les investigacions realitzades per diversos historiadors, encara que al dia de hui suscita polèmica entre els investigadors, però nosaltres només ens havem fet eco de l'època d'estada a la ciutat de València, que no és menys interessant que les altres estades en ciutats com Toledo o la seua tornada a Itàlia, Florència en l'any 1404. Esperem que futures investigacions permeten conèixer més d'aquest pintor.

¹⁶⁹⁸ APPV. *Notal de Lluís Llopis*, núm. 28.476.

Cerveró, 1963, p. 110; Mocholí, 2009, pp. 879 i 880.

¹⁶⁹⁹ Cita en una carta el Sr. Tramoyeres. *Llibre de gastos de les festes del rei Martí*, f. 25v. El document ha estat revisat i transcrit per nosaltres.

¹⁷⁰⁰ AMV. *Clavaria Comuna. Llibre de Comptes*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 62, 115, 116 i 117; Mocholí, 2009, p. 880.

SUNYER,¹⁷⁰¹ Gabriel (1411-1427, València)

Pintor i ballester.

La curiosa notícia, documentada el 1411, sobre Gabriel Sunyer pot sorprendre una mica doncs, fins i tot, no sols els pintors es dedicaven al seu ofici com a tal sinó que eren requerits, en aquest cas, per a treballs de defensa. Aquesta situació queda confirmada per la determinació dels *jurats* de València per a pagar els sous als *ballesters*, els quals han estat convocats pel governador de dita ciutat, amb motiu de la lluita contra les bandositats de Xàtiva, entre ells es troba el pintor Gabriel Sunyer.

“(…)Ítem en Gabriell Suxer, pintor per hom d’armesII lliures.
(...)”¹⁷⁰²

En juliol de 1414, està documentat per fer de testimoni al carregament d’un recens fet pel també pintor Ramon Valls. A l’original el seu cognom apareix com a “Sunyer”.

El següents documents, que donen referència del pintor es redacten en gener de 1422. El primer al·ludeix al debitori que atorga, junt amb Joana, la seua muller, en el que confessen deure 10 florins d’or a Raimunda Gavaro, preu d’alguns punyals que li compraren. El segon es tracta de la procuració que fa la seua dona a Caterina, muller de Berenguer Tamarit, *tapiner* de València, per llogar una casa del seu marit en la parròquia de Sant Joan.

Per últim està el document de l’any 1427. És una procuració atorgada per Gabriel Sunyer, en la que consta com a habitant de la vila d’Aiora, per la qual nomena com a procurador seu al *notari* Bernat de Boes.¹⁷⁰³

TALENS, Bernat (1421, València)

Pintor.

Es coneix l’existència de Bernat Talens per un document d’arrendament, datat el 24 de maig de 1421, per 24 fanecades de terra. Aquestes van ser atorgades per Joan Claramunt, *prevere i rector* de Carlet, al dit pintor per la primícia del lloc de Carlet i de l’Alcúdia. En el cas d’aquest pintor i tants altres, de vegades, hi ha notícies per documents de tipus social o particular que pel seu treball.¹⁷⁰⁴

TALLADA, Jaume (1367-1388, València)

Pintor.

Obra: parts d’un retaule.

Les notícies del pintor Jaume Tallada corresponen als anys seixanta, setanta i huitanta del segle XIV. La primera, datada el 15 de maig de 1367, fa referència a la venda que efectua a Pere Comes, *carnisser* i veí de València, d’un tros de mallol situat al terme de Malilla, a l’horta de la dita ciutat.

El document del 3 de juny de 1374 correspon a l’obligació realitzada, davant del justícia dels CCC sous de València, per la qual havia de pagar 90 sous a Pere de Centelles, *cavaller* i habitant de València, que li devia per raó d’un préstec.

¹⁷⁰¹ Al primer original es seu cognom apareix com *Suxer*, però a la resta està com a *Sunyer*.

¹⁷⁰² AMV. *Clavaria Comuna i Taula Assegurada*, P-2, quadern solt.

Mocholí, 2009, p. 881; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 268, doc. 530.

¹⁷⁰³ L’autor de la cita, Sanchis i Sivera, transcriu *Bots*. Cerveró és qui publica la transcripció del document.

¹⁷⁰⁴ APPV. *Protocol d’Antoni Pasqual*, núm. 23.246.

Alcalhali, 1897, p. 314; Sanchis i Sivera, 1912 (3), pp. 313 i 314; 1914, pp. 54 i 55; 1929, p. 29; 1930, p. 91; Mocholí, 2009, p. 882.

La referència documental de l'any 1376, resulta interessant pel seu contingut. És l'obligació que va contraure, davant del justícia dels CCC sous, per la qual es va comprometre a acabar el banc i les polseres d'un retaule, baix l'advocació de sant Miquel Arcàngel, encomanat pel *prevere* de València, Arnau Torres.

“*Anno a Nativitate Domini millesimo CCC^oLXX^oVI^o; die mercurii XX° febroarii.*

En Jacme Tallada, pintor, vehín de la ciutat de València, per sa plana voluntat promès e s'obliga sots pena del quart en poder de l'honrat en Guillem Erau, justícia de la ciutat de València, en los feyts civils tro en suma de CCC sous, en donar e pagar a n'Arnau Torres, *prevere*, habitador de la damunt dita ciutat, que d'aquí IIII dies passats après la festa de Pasqua primervinent li haura feyt e acabat un banch de retaule ab sos polseres segons que en la carta és contengut, sots preu de cinquanta sous moneda real de València, lameytat pertanyent al cofres del senyor rey e l'altra meytat a la part per dan e interès de la cosa demanada. E lo dit n'Arnau Torres protestas de les penes en les quals ja és encorregut que tot son dret li romanga salvu e il·lès.”¹⁷⁰⁵

En els anys huitanta de nou hi ha un document interessant del pintor. El 20 de febrer de 1380, Joan de Santcenís, pintor i veí de Barcelona, acorda en el contracte d'aprenentatge, afermar-se amb Jaume Tallada com a *macip*, per temps de tres mesos, rebent una soldada de 10 florins i mig, dels quals confessa haver-ne rebut 2 i mig. Dita notícia confirma que Jaume Tallada seria important com a pintor, a més que tingués obrador.

“Die lune, XX^a febroarii. Iohannes Sentzenís,¹⁷⁰⁶ pictor, vicinus Barchinone, afirmo me vobiscum Iacobo Tallada, pictori et vicino Valencie, presenti et cetera, hinc ad tres menses primos venturos in macipium vestrum ad faciendum vestra omnia mandata iusta et cetera, teneamini michi providere per totum dictum tempus in comestione et potu tandum. Ego vero tanear vobis servire de quolibet mense XX^{ti} quatuor *dies faynés*.

Et ultra illud teneamini michi dare pro mei solidata dictorum trium mensium decem florenos et medium, de quibus iam confiteor habuisse a vobis duos florenos et medium, residuum prout michi fuerint [VIII^{orūm}]. Renuncio et cetera. Et sic promitto et cetera, obligo persona et bona et cetera. Ad hec ego, Iacobus Tallada predictus,¹⁷⁰⁷ suscipens et cetera, obligo et cetera.

Testes, Bernardus d'Albesa et Iacobus Ferrari, draperii Valencie.”¹⁷⁰⁸

En la següent notícia consta que el pintor era ja difunt. El document, que correspon al mes de setembre de 1387, dóna la referència de la compareixença: “(...) davant la presència de l'honrat en Francesch Desplugues, justícia de la ciutat de València en lo civil, de en Pere Climent notari procurador de la dona na Jacmeta muller quondam de Jacme Tallada pintor de la dita ciutat defunt, e dix e proposa danant a quell que com lo dit Jacme Tallada quondam marit de aquella (...)”. És dir que Jaumeta, vídua de Jaume Tallada, interposa, davant el justícia civil una demanda per a reclamar el seu dot i creix dels béns del seu difunt marit, sent l'import de 83 lliures i mitja, a tal l'efecte, el justícia va nomenar curador al pintor Ramon Valls, el dia següent de la demanda. Aquesta queda confirmada al document 8 de setembre de l'any en curs.”¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous. Condemnacions i Obligacions*, núm. 8, mà 2.

Cerveró, 1964, p. 117; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 231, doc. 364; Mocholí, 2009, p. 883.

¹⁷⁰⁶ Està present a l'acte notarial.

¹⁷⁰⁷ Present a l'acte notarial.

¹⁷⁰⁸ ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 633.

Sanchis i Sivera, 1928, pp. 18 i 19; 1930, pp. 18 i 19; Cerveró, 1972, p. 52; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 238, doc. 385; Mocholí, 2009, p. 884.

¹⁷⁰⁹ ARV. *Justícia Civil*, núm. 539, mà 6, f. 47.

Cerveró, 1960, pp. 254 i 255; 1970, p. 53; 1972, p. 53; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 297-299, doc. 501; Mocholí, 2009, p. 884.

L'últim document en el que s'esmenta a Jaume Tallada, té data del 3 de març de 1388. En ell, el justícia dels CCC sous, es condemna a la seua vídua, Jaumeta, a pagar a Guillem Oliver, certes quantitats d'un cens i un recens de dues vinyes.

“Anno a Nativitate Domini millesimo CCC^oLXXX octavo, die martis III^a marcii (...). Na Jacmeta, muller, *quondam* d'en Jacme Tallada, pintor, hereua de son marit, per confessió sua pròpia fon condepnada per lo honrat Berthomeu d'Avenella, justícia civil de la ciutat de València tro en suma de CCC sous, en donar e pagar a-n Guillermo Oliver, present, instant et requirent, set sous de cens et trenta sous de recens reals de València, los quals fa sobre una kafiçada de vinya ab carta closa per en Loís de Menargues, a vint-set de febrer, *anno a Nativitate Domini (vide ante in III^a manu in prima carta, vide retro in secunda manu a quatanta huyt cartes) M^oCCC^oLXXX^o*, los quals són de la paga o solució del mes de març present. Ítem, d'altra part altres set sous, los quals fa de cens sobre una kafiçada de vinya situada en terme Malilla, ab carta closa per lo dit notari a XXI del mes de febrer de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor mill CCCLXXX, los qualo són de la paga de sent Macià propassat.”¹⁷¹⁰

TALLADA, Ramon (1305-1321, València)

Pintor.

Ramon Tallada visqué entre la primera i tercera dècada del segle XIV, així ho confirma la seua documentació amb una primera notícia de l'any 1305. En aquest any actua com a testimoni.: “IIII, kalendas de novembris. (...).Testes Romeus Tallada, pictor, et Petrus Iohannis, pellerius.”¹⁷¹¹

Del mes de gener de 1306, és la referència documental de la curadoria atorgada pel justícia civil de València a “Romeu” Tallada, en la persona de Pericó, fill de Pere de Puig, *mercader* difunt.

“Bartholomeus Mathoses, iusticia Valencie, et cetera, ad requisitionem Periconi adulti, filii quondam Petri de Podio, mercatoris, defuncti, damus et assignamus vós, Romeum Taylada, pictorem, in curatorem predicto Pericono adulto et eius bonis.”¹⁷¹²

Al 1309, durant el mes de març, el justícia civil de València assigna els *oidors de comptes*, en les persones de Pons de Montalbà, *notari*, i Bartomeu de Lemena, de dita ciutat, entre Clavel Jordà i el pintor Ramon Tallada,¹⁷¹³ com a marmessors del testament del pintor Pere Rafart i Jacinta, filla del dit difunt i muller de Guillem Cigar, per raó de l'administració feta pels dits marmessors de l'herència de Pere Rafart. Dos anys després, a l'any 1311, el pintor actua com a marmessor del testament del dit Pere Rafart.

No hi ha cap document més fins 1321. En aquest es fa constar la delegació que efectua el justícia civil de València en les persones de Ramon Satorre, *fuster* i del pintor Ramon Tallada, per prendre una determinació en la qüestió que hi havia entre el pintor Jaume Folques i Ramon Fortea, per qüestions de curadoria:

“(…) en Ramon Çatorre, fuster, e en Romeu Taylada, pintor, vehins de Valencia, en conxedors e determinadors de la qüestió que és ho espera ésser entre en Jacme Folques, pintor, de la una part, e en Ramon Fortea curador testamentari de Bernat Amat, adult, fill qui fo d'en Michel Amat, de la altra part, (...)”¹⁷¹⁴

¹⁷¹⁰ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 15, mà 2, f.48v.

Cerveró, 1964, p. 117; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 301, doc. 508; Mocholí, 2009, p. 884.

¹⁷¹¹ ARV. *Protocol de notari desconegut*, núm. 11.181.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 34, doc. 22; Mocholí, 2009, p. 885.

¹⁷¹² ARV. *Justícia Civil*, núm. 7, f. 5.

Cerveró, 1960, p. 254; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 35, doc. 24; Mocholí, 2009, p. 885.

¹⁷¹³ Al document original: *Ramon Taylada*.

¹⁷¹⁴ ARV. *Justícia Civil*, núm. 14.

Cerveró, 1972, p. 53; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 53 i 54, doc. 79; Mocholí, 2009, p. 885.

TAMARIT, Joan (1404-1411, València)

Pintor.

Joan Tamarit està documentat a l'any 1404, per l'obligació que efectua, en presència del justícia dels CCC sous, en la qual havia de pagar 9 florins a Nicolau Tamarit per la fusta que li compra.

“En Johan Tamarit, pintor qui stà a sent Francesch s'obliga en donar e pagar a-n Nicholau Tamarit, present, nou florins deguts per preu de fusta, que d'aquell comprà, hagués e reebé.”¹⁷¹⁵

El 1407, en abril es registra la promesa feta per aquest pintor i la seua muller Francesca a Andreu Gassó, *sastre*, i al pintor Joan Llätzer, d'assumir qualsevol dany o despesa de la fiança que li han fet a la seua dona en la cort del justícia de València.

És a l'any 1409 que es té notícia d'aquest pintor per actuar com a testimoni al plet posat per Jaume Mateu, pintor i nebot de Pere Nicolau, pintor difunt de València, contra Gonçal Peris, pintor i tanmateix curador dels béns de dit Pere Nicolau.

Un any més tard, en abril de 1410 apareix documentat com a testimoni de la ciutadana Blanca de Copons.¹⁷¹⁶

Finalment, es coneix que en setembre de l'any 1411, Joan Tamarit actua com a testimoni en una època.

TELLO, Andreu (1401-1404, València)

Pintor.

Andreu Tello o Téllez té, fins ara, quatre documents, tots de l'any 1404. El primer, del mes de gener, el dit pintor i Joan Amorós, *fuster*, van fer de testimonis en una procuració feta per Berenguer Martorell, ciutadà de València. Del mateix mes està la notícia que Andreu “Téllez” de València, procedeix judicialment com a testimoni en cert document. A febrer, de nou intervé com a testimoni en una època. Finalment, en maig apareix documentat per la procuració per ell atorgada.

TELLS, Andreu (1401, València)

Pintor.

D'Andreu Tells es té notícia pel document de procuració fet per Caterina, la seua vídua, pel que nombra procurador seu al *notari* Joan Pons.

TERRÉS, Mateu (1340/1366-1383, València)

Pintor i il·luminador.

Obra: llibre major nou dels Privilegis de València, missal.

Important referència respecte a què es té notícia del naixement de Mateu Terrés a l'any 1340 a Manises. Posteriorment canvia la residència a València, a la parròquia de Sant Martí, on es va establir i treballar com il·luminador amb una gran reputació.¹⁷¹⁷

De Mateu Terrés, que per una part està documentat com a il·luminador, als documents de l'any 1366 se li esmenta com a pintor, mentre que al de 1370 ho és com a *escrivà* i als tres següents dels anys 1380, 1381 i 1383, donen notícia d'un il·luminador amb el mateix

¹⁷¹⁵ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 27, mà 1. Cerveró, 1964, p. 117; Mocholí, 2009, p. 886.

¹⁷¹⁶ Notícia aportada per Carme Llanes.

¹⁷¹⁷ Els autors de la cita, Alcahalí i Sanchis i Sivera, no informen d'on és treta aquesta notícia.

nom. No se sap amb certesa si es tracta de la mateixa persona, però s'ha de tenir present que no és l'única notícia en què un pintor realitza treballs d'il·luminador.

Com s'ha dit anteriorment, Mateu Terrés està documentat el 1366. La notícia fa referència que, junt amb el també pintor Joan Macià, se'ls demana que estimen el retaule i altres treballs efectuats en l'almoïna pel pintor Simó Despuig.

Del dit any està el document acreditatiu pel que el pintor Simó Despuig, veí de València, per manament del *bisbe* de València, pinta un retaule i fa altres treballs per a l'almoïna de la dita ciutat, treball que fou estimat pels pintors Joan Martínez i Mateu Terrés.

“Cum Simon de Podio, pictor vicinus Valencie, de mandato dominorum episcopi et capituli Valencie sive dominorum Pascasii Martini, precentoris et Bernardi Urdi, prepositi canonicorumque prebendorum ecclesie Valentine et administratorum laudabilis elemosine ipsius ecclesie, pinxisset sua arte in domo dicte elemosine ubi pauperes reficiuntur sive figurasset illum qui elemosinam instituit. Et subsequenter quot pauperes fuerint ibi instituti et per quos usque nunc et suis expensis propriis distraxisset. Et ideo vellet prout dignum erat recuperare illud et alias satisfaccionem de laboribus ipse Simon, necnon et venerabilis et discretus Raymundus de Ruxol, procurator et nomine procuratorio ipsius elemosine qui restitutionem ipsam et satisfaccionem facere habebat in presencia mei notarii et testium subscriptorum ad invicem concordarunt stare super premisis taxacioni Iohannis Martiniç et Mathei Terres, pictorum vicinorum Valencie, quos circa hec convocaverant et qui erant ibi presentes finaliter ipsi Johannes Martineç et Matheus Terreç visis omnibus et consideratis eodem instanti taxarunt ipsi Simoni pertinere per omnia racione, triginta librarum monete regalium Valencie.(...).

Que fuerunt acta Valencie inter dictam domum, die iovis hora tertia que fuit prima dies mensis octobris, anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLX^o sexto.”¹⁷¹⁸

En juny de 1370, es registra el pagament de 10 florins fet a Mateu Terrés com *escrivà de lletra redona*, pels treballs al llibre major nou dels Privilegis de València. En setembre de nou els *jurats* de València li paguen 6 florins pel mateix treball. A desembre van ser 184 sous pel treball esmentat anteriorment.

Al 1380, als llibres del justícia civil de València, es menciona a Marieta, muller de Mateu Terres, il·luminador, habitant a la parròquia de Sant Llorenç de dita ciutat, la qual intervé com a testimoni.

“La dona na Marieta, muller d'en Matheu Terres, iluminador, stant en la parròquia de Sent Lorenç de la ciutat de València, testimoni produhît et donat per part de la dita honrada dona Isabel, sobre les dites rahons (...).”¹⁷¹⁹

Al mes de febrer de l'any 1381 atorgaren època Llorenç Neya, *prevere*, *escriptor* de “littere formate” i Mateu Terres, “luminator librorum,” en la qual reconeixen haver rebut de Giner Rabassa, *llicenciat en lleis* i Joan Aznar, *prevere*, com a marmessors del testament de Giner Rabassa, pare del primer, 14 lliures i 3 sous, per raó d'un missal que aquells havien confeccionat per a la capella de Santa Maria Magdalena de la seu de València, manat fer pel difunt.

Per últim de l'any 1383 està el nomenament de Mateu Terres, il·luminador, i Garcia Sanç del Port, ambdós habitants de València, com a marmessors del testament de Joan Ferràndez del Port, habitant de dita ciutat.

¹⁷¹⁸ ACV. *Notal de Bonanat Monar*, núm. 3.514. f. 88v.

Cerveró, 1956, pp. 101 i 102; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 207, doc. 316; Ramón Marqués, 2007, p. 172, doc. 5; Mocholí, 2009, pp. 888 i 889.

¹⁷¹⁹ ARV. *Justicia Civil*, núm. 410.

Cerveró, 1960, p. 245; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 238, doc. 384; Ramón Marqués, 2007, p. 173, doc. 10; Mocholí, 2009, p. 889.

“Nos, Matheus Terres, iluminator, et Garcias Sancii de Port, habitatores Valencie, manumissores subrogati per vernerabilem Anthonium Mathei, decretorum doctorem, officialem Valencie, in executione ultimi testamenti numcupativi venerabilis Iohannis Ferdinandi de Portu, utriusque iure baccalarius, habitator predictae civitatis.”¹⁷²⁰

TOMÀS, Bernat (1409, València)

Pintor.

Del 1409 són totes les notícies del pintor Bernat Tomàs. La primera, al mes de maig, al·ludeix a la condemna efectuada pel justícia dels CCC sous de València, per la qual ha de pagar al també pintor Jaume Estopinya, 5 sous i 6 diners.

“En Bernat Thomàs, pintor, qui stà a la plaça de les Caxes,¹⁷²¹ *ex confessione* fon condempnat en pagar a n Jacme Stopinya V sous, VI diners per rahó de loguer.”¹⁷²²

En agost, aquest pintor junt amb el també pintor Alamany Nicolau, actuaren de testimonis d’una època.

En l’altra, al mes de novembre, el pintor “Bernardus Thome”, habitant de València, procedeix judicialment com a testimoni en una venda.

TOMÀS, Domènec (1405-1435, València)

Pintor.

Obra: cofres, capella major de la Seu de València.

De les notícies documentals del pintor Domènec Tomàs es té, primerament, la de 1405, en la qual se sap que actua com a testimoni d’un aferment.

Deu anys després, en febrer de 1415 està documentat per la seua actuació com a testimoni en la venda d’uns cens a favor de Paulo de Ballester, efectuada per Pere López, ciutadà de València i la seua muller Sanxa. En abril Bartomeu Torroja, *clergue* i habitant a València, el nomena procurador seu.

En febrer de 1419 actua com a testimoni del carregament de 150 sous de recens fet per Pere López, *flequer*, i la seua dona Sanxa, a Pau Ballester, *paraire*, per preu de 2.000 sous.

Intervé, a l’any 1422, com a testimoni en una època pel lloguer d’una casa, junt amb el també pintor Bernat Venrell. Aquest estava situat a la parròquia de Sant Llorenç de València. En octubre del mateix any, aquest pintor col·loca una filla seua al servei de Joan Valentí, *saboner*.

De nou es té notícia de Domènec Tomàs per un document del mes d’abril de 1423, en el que actua judicialment com a testimoni.

“(…)”

Testes, Dominicus Thome, pictor et Guillelmus Barceló, barberius, Valentie vicini.”¹⁷²³

¹⁷²⁰ APPV. *Protocol de Pere Roca*, núm. 24.049.

Cerveró, 1964, pp. 117 i 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 265, doc. 428; Ramón Marqués, 2007, p. 174, doc. 14; Mocholí, 2009, p. 889.

¹⁷²¹ “Plaça dels Caixers”.

¹⁷²² ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 31, mà 6.

Cerveró, 1964, p. 118; Mocholí, 2009, p. 890; Tolosa, Company, Aliaga, p. 229, doc. 433.

¹⁷²³ ARV. *Protocol de Vicent Saera*, núm. 2.422.

Mocholí, 2009, p. 893 (no hi ha error de cita de pàgina, puix a la tesi aquest document que pertany al pintor Domènec Tomàs, el teniem fitxat com Domingo Tomé); Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 647, doc. 1.168.

Al mes d'agost de l'any 1423, Domènec Tomàs, habitant de la parròquia de Sant Martí, procedeix com a fermador de l'aveïnament del *fuster* Joan de Toledo, al carrer de Santa Maria de Gràcia, a la ciutat de València, en el que viu el pintor.

“Die mercurii, XVIII^a die mensis augusti anno predicto M^oCCCC^oXXIII^o.

En Johan de Toledo, fuster, natural de Toledo, del regne de Castella, e de present habitant en la ciutat de València en la parròquia de Sent Martí, en lo carrer appel·lat de Santa Maria de Gràcia, al costat de l'alberch del discret en Bernat Sauret, notari, en virtut del sagrament per aquell prestat a Déu e als sants IIII evangelis en mans del honrat Bernat de Penaroja, lochtinent de l'honrat mossèn Guillem Pujades, justícia civil de València, ab assentiment e voluntat dels molt honrats en Jacme de Romaní, donzell, en Berenguer Martí de Torres, en Johan Ponç e en Johan d'Òdena, ciutadans, IIII dels honrats jurats de la dita ciutat, jurà lo vehinatge d'aquell als dits X anys primervinents, en axí *et cetera*. Fide en Domingo Thomàs, pintor, ciutadà de València, qui està en la dita parròquia, en lo carrer damunt dit, present, e acceptants, e obligants, e renunciants *et cetera*.

Testimonis, l'onrat en Pere Oliver, mercader, e en Johan Ferrer, maior de dies, notari, e en Johan Garcia, pellicer, ciutadans de València.”¹⁷²⁴

En juliol de 1425, els pintors Domènec Tomàs i Antoni Sànxez van estar presentes com a testimonis al testament del *donzell* Romeu de Puigmoltó.

Fins el 1429, no es té més notícies del pintor que ens ocupa. En aquest any se li condemna pel deute de pagar 6 sous i 6 diners a Francesca, muller de Joan Caxet, per treballs de confeccionar cert cofre que no li havia fet.

En 1431, el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda, per part del Capítol de la seu de València, de pintar la capella major. Hauria de representar-se en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels haurien de ser daurats i negres los perfils de les corones pintades en los pilars. Baix la direcció d'Alcanyís col·laboraren nombrosos pintors, entre ells, Domènec Tomàs.

Tres anys després, el 1435, apareix documentat, junt al també pintor Miquel Crespí, ambdós taxaren, amb la quantitat de 160 sous, el treball que féu el pintor Berenguer Mateu a la coberta de la creu del camí de Mislata.

“Ítem paguí a n Berenguer Matheu, pintor, cent sexanta sous reals de València per raó de dues mans que dóna de blanch ab oli en la cuberta de la creu del camí de Miçlata, axí en lo temps de l'honrat en Bernat Torrella, sotsobrer, en l'any proppassat com en mon temps, la qual quantitat de CLX sous li fon taxada per en Miquel Crespí e en Domingo Thomàs, pintors ab jurament per ells prestat que be e lealment se haurien en la dita taxació. E hà-n'i àpoqua reebuda e closa per lo dit n'Anthoni Bosch, notari a XXVIII de març de l'any MCCCCXXXV: CLX sous.”¹⁷²⁵

TONA, Bonanat de (1317/1319-1325, València)

Pintor.

El 1317 es redacta una declaració, aquesta efectuada davant el justícia civil, per un pintor amb el nom Berenguer Tona,¹⁷²⁶ que creiem que és el mateix que Bonanat de Tona, pels anys dels documents d'aquest últim.

¹⁷²⁴ AMV. *Aveïnaments*, b3-4, 3^a mà, f. 4v.

Mocholí, 2009, p. 891; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 658, doc. 1.183.

¹⁷²⁵ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, f. 232v.

Mocholí, 2009, p. 892.

¹⁷²⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 20.

Cerveró, 1960, p. 227; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 45, doc. 51; Mocholí, 2009, p. 894.

Al 1319 hi ha referència de Bonanat Tona pel l'arrendament que atorga a Arnau Gerald, *llaurador* i veí de València, d'un hort seu a l'horta de dita ciutat, pel temps de tres anys i per preu de 100 sous anuals.

Sis anys després, el 1325, la referència correspon al debitori que atorgaren Bonanat Tona i Jaume de Castro, *fuster*, al *mercader* Pere Esteve de Llemotges, *draper* de València, per la quantitat de 15 sous i 6 diners, per compra de vàries alnes de tela.

“Pridie nonas apriles die iovis, Bononatus de Thona, pictor, et Iacobus de Castro, [fusterius,] in solidum confitemur [debere vobis,] Petro Stephani de Limocitis, civi et draperio Valencie, presenti, et [Berenguario Martí, iuniori,] socio vestro, abasenti et cetera, et notario et cetera, vel alteri vestri [...] et quindecim solidos et sex denarios regalium Valencie, racione et precio septem alnarum [...] quem a vobis [...] ad opus Romeo Gonçalves, filii [...] Moye, ad racionem viginti sex solidos quamlibet alnam [...] solvere vestre voluntati et cetera, sine omni dilacione et cetera, dampnum [...] et cetera, fide credatur et cetera. Obligamus in solidum et notario et cetera, omnia bona nostra et cetera. Renunciamus super [...] beneficio dividende accionis et cetera. Testes, dominicus de Casellis et Guillelmus Genorii, mercator.”¹⁷²⁷

TORÀ, Domènec (1372-1429, València)

Pintor i conseller.

Domènec Torà amb entre altres ciutadans va fer de testimoni al document per venda efectuada, en juny de 1372, Ferrer Querol i la seua muller, Raymundeta, a Nicolas Despuig, *peller* i ciutadà de València, de la meitat de deu fanecades de terra campa que dit pintor i el seu pare tenien al terme de Patraixet.

Al mes de setembre actua com a testimoni de l'època per la qual Ferrer Querol, junior, cobra per la venda de la dita terra, al terme de Patraixet.

Als llibres del justícia civil de València de l'any 1375, queda registrat el procés de testimoni per part del pintor, aportat pel *fuster* Pere Gaçull, veí de València, en un procés contra Jaume Robert, *sastre* i també veí de la dita ciutat.

“Testimonis produïts e donats en la cort civil de la ciutat de València per part d'en Pere Gaçull, fuster, vehí de la dita ciutat, sobre una demanda, capítols, rahons e declaracions per part de aquell proposades davan l'onrata n'andreu Guillem Scrivà, justícia de la sobredita ciutat en lo civil, sots lo calendari de *quinta die novembris* de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLXXV, contra en Jacme Robert, *sastre* e vehí de la dita ciutat.

Eadem die et anno [Die martis VI° octobris anno a Nativitate Domini M^oCCC^o LXX^oV^o]. En Domingo Torà, pintor et ciutadà de València, testimoni produït e donat per part d'en Pere Gaçull sobre les dites rahons per aquell sots lo dit calendari contra lo dict en Jacme Robert davant lo dit honrata justícia proposades, lo qual jura a Déu e als sant Evangelis de aque de la man dreta tocats dir veritat en lur deposició. Et deposà son testimoni *dictis die et anno absenti partium*. Et fon interrogat sobre les dites rahons, les quals li són lestes punt per punt *prout decet*.

E font interrogat sobre la IX^a rahó, (...). Interrogat sobre la X^a rahó de la dita demanda (...). Interrogantus la parentela, corrupcion, odio, amore, timore, precio, precibus et aliis circumstanciis, et dixit non.

Interrogat qual part volia que obtingués la seua intenció, e dix que la que millor dret hagués. *Iniumctum fuit sibi et cetera.*”¹⁷²⁸

¹⁷²⁷ ARV. *Notal d'Aparicio Lapart*, núm. 2.855.

Cerveró, 1964, p. 118; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 57, doc. 89; Mocholí, 2009, p. 895.

¹⁷²⁸ ARV. *Justicia Civil. Demandes*, núm. 363, mà 44, ff. 26-32.

Cerveró, 1964, p. 119; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 230, doc. 363; Mocholí, 2009, p. 901 (a la revisió del document ens hem donat compte que el nom del pintor no és Pere del Toro, com el tenim fixtat,

En 1383 s'escriptura el document, als llibres de la Clavaria Comuna de València, pel que dit pintor cobra l'import d'una casa que posseïa a la plaça dels Caixers per l'expropiació arran l'eixamplament del carrer de Sant Vicent.

A l'any 1385, Domènec Torà apareix documentat als pagaments efectuats per Berenguer Permola, en nom de Domènec Calataiud, ciutadà de València, i la seua dona Francesca com a hereva del seu pare, Ramon Casalduc. Les quantitats registrades havien estat emparades pel mateix Berenguer Permola i el dit pintor, qui al seu torn havia comprat la casa de Ramon Casalduc.

Quatre anys després, en març de 1389, es documenta el manament del justícia civil de València fet a instància de Guillem Estrany, procurador de Domènec Torà, ordenant a Bernat Abat que torni els béns que tenia capllevats de Marqueta. En juliol del dit any, el 1389, s'escriptura el contracte d'afermament i d'aprenentatge atorgat per Mateu Espanyol, *curador d'òrfens*, en el que afirma a Bernat Escoda, fill del difunt Bernat Escoda, *obrer de la vila* de València, amb Domènec Torà, pintor de València, durant tres anys i mig com a *macip* seu per aprendre l'ofici de pintor.

“Die predicta [sabati XXIII iulii]. Matheus Spanyol, curator orfanorum, affirmo vobiscum, Domingo Torà, pictori Valencie, hinc ad III annos medium sequentes Berdardum Scoda, quondam filium Berengarii Scoda, operari ville Valencie, defuncti, in mancipium vestrum ad faciendum vestre omnia mandata iusta [et cetera.] Teneamini sibi docere officium vestrum ut adicere poterit, et pro [dictus tempus] sanum et infirmum smendando infirmitatis, in comestice, potu, vestitu et calciatu et sua [...], et fine temporis facere sibi tunicam, gramasiam, capucium et caligas panni IX vel X solidos pro alna. Et sic promitto et cetera, obligo et cetera. Ad hec ego, Dominicus Torà, predictus, succipiens et cetera, promitto et cetera, obligo et cetera, submitto iurisdictione predictis orfanorum, et cetera.

Testes Raymundus de Sala, mercator, et Dominicus de la Rambla.”¹⁷²⁹

En març de 1393, es registra l'època atorgada pel pintor, per la qual rep 125 sous del procurador de Egidí Roiç de Poyo, dels 250 que li devia d'un cens anual.

Del 12 de març de 1393, es l'època per la qual reconeix que Francesc de Soler, com a procurador d'Egidí Roiç del Poyo, habitant de València, li ha donat 205 sous pel preu d'un censal, pagadors dos voltes a l'any.

Al mes d'abril del dit any, el 1393, Domènec Torà¹⁷³⁰ està documentat per la venda que efectua d'un cens, carregat sobre una casa de la seua propietat situada a la parròquia de Sant Martí.

En febrer del següent any, el 1394, el pintor efectua un altra venda, aquesta vegada a Domènec Rodrigo, veí de Soterna, (prop de l'antiga presó Model de València) i a Llúcia, la seua muller, d'un censal per valor de 33 sous i 4 diners, pel preu de 20 lliures, carregat sobre un hospici situat a Soterna, propietat del difunt Pere Munyoç, veí de Russafa. El pintor Ferran Pérez va testimoniar en l'època a favor de Domènec Torà.

En la referència documental del dia 26 de l'any en curs, el 1394, Guillem Aparici, *agrícola*, “comorans” al lloc de Benifaraig, la seua muller Pascasia i Simó Aparici, *agrícola*

sinó Domènec Torà, per la qual cosa hem anulat la fitxa d'aquell i l'hem afegit a aquest. Igualment hem trobat errata en la regesta de la publicació del document a l'any 2005, doncs s'ha confós Domènec Torà per Domènec del Toro.

¹⁷²⁹ ARV. *Protocol de Bernat Costa*, núm. 2.449.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 321, doc. 553; Mocholí, 2009, p. 897.

¹⁷³⁰ Els autors de la cita, Alcahalí i Sanchis i Sivera, transcriuen Thora i no anomenen l'arxiu d'on fou exhumada la notícia.

i veí d'Alfara, reconegueren que Domènec Torà els devia 35 lliures i que havia de pagar-les abans de Nadal, sota pena de 10 lliures.

El següent document del pintor és de l'any 1400. Aquest fa referència al seu testament, en el que elegeix com a marmessor al *mercader* Gabriel Navarro, gendre seu, manant ser soterrat al monestir de Sant Francesc, nomenant com a hereves a les seues filles Caterina i Isabel. El document deixa constància que dit pintor compartia materials dels seu ofici amb el pintor Joan Romeu.

“(…). Ítem avench que tota la fusta que és en casa mia e en la botiga, e VII fustes que he en lo mercat, axí obrada com per obrar, pintada com per pintar, és comuna entre mi e en Johan Romeu, pintor. (...)”¹⁷³¹

Al 1403 es registra el manament executori del justícia dels CCC sous contra Vicent Alguayria, *calceter*, que li donava deu dies per pagar 50 sous reials a Domènec Torà, que li devia de pensió de recens i 20 sous de penes.

En febrer de 1404 actua com a testimoni, junt amb el també pintor Ramon Valls, en un document de deute.

Al mes de juny de 1405, en l'acta del Consell de València, es nomenaren els *consellers* i *jurats* de la ciutat pels anys 1405 i 1406. A més de Domènec Torà, van ser triats com a consellers del Consell de la ciutat de València per la parròquia de Sant Martí, Pere Roca, Jaume Mestre i Joan Cardona.

“(…). Consellers de parròquies (...).
Sent Martí:
En Pere Roqua.
En Jacme Maestre.
En Domingo Torà,
En Johan Cardona.”¹⁷³²

Durant els mesos de juliol, agost, setembre, octubre, novembre i desembre de l'any 1405, i els mesos de gener, febrer i maig de 1406, a l'acta del Consell de València assisteixen Domènec Torà, Pere Roca, Jaume Mestre i Joan Cardona, com a consellers del Consell de València per la parròquia de Sant Martí.

En octubre de 1405 s'escriptura el seu testament, davant el *notari* Bernat de Montfalcó, amb tota mena de detalls i a la fi està el testimoni del també pintor Pere Romeu.

“Die iovis, XXIX^a octobris.
En nom de Déu sia, et cetera. Yo, en Domingo Torà, pintor, ciutadà de València (...).
Testes ad hoc vocati, et cetera, en Johan Girbes, Christòfol Girbes, Bernat Barceló, fusters de València, e Pere Romeu, pintor.”¹⁷³³

En novembre del mateix any, el 1405, assisteix a la sessió del Consell de la ciutat de València, en la qual es tracta, amés d'altres assumptes, la súplica feta pels propietaris de les cases del carrer que va a Sant Francesc, prop de la plaça dels Caixers, se'ls faça alguna caritat després de l'incendi que els hi ha enderrocat.

¹⁷³¹ APPV. *Protocol de Bernat de Montfalcó*, núm. 1.927. Cerveró, 1968, p. 94; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 502 i 503, doc. 981; Mocholí, 2009, p. 897.

¹⁷³² AMV. *Manual de Consells*, A-22, f. 349. Mocholí, 2009, p. 898; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 105, doc. 200.

¹⁷³³ ARV. *Notal de Bernat de Montfalcó*, núm. 25.594. Sanchis i Sivera 1912(2), p. 222, 1914, p. 12; 1928, p. 30; 1930, p. 30; Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 112-114, doc. 221.

Fins octubre de 1411 no se sap d'aquest pintor. El document al·ludeix a la venda d'un recens per part del pintor i la seua dona Caterina a Joan Vilalba, *armer* i veí de València, per 1.320 sous.

En agost de 1412 signa àpoca de 150 sous al *sastre* Bernat Esquerre del cens d'una casa, d'una part, i d'altra 66 sous i 8 diners de recens sobre la mateixa casa. Actuen com a testimonis els pintors Pere Soler i Pere Guillem.

En els documents següents s'esmenta al pintor Domènec Torà, però és ja difunt. A l'any 1425 que esmentat en el document de Bernat Roca, *fuster*. Aquest al·ludeix a la contemplació del matrimoni que ha de contraure el seu fill Joan Roca amb Angelina, *donzella*, filla de Guillem d'Argilagues, difunt, fent donació intervius d'un casa situada a la parròquia de Sant Joan, en la plaça dels Caixers, que confronta amb l'hospici dels hereus de Domènec Torà, pintor difunt.

Al mes setembre de 1426, la seua vídua Caterina féu reclam de certes pensions del seu difunt marit, Domènec Torà.

El 4 de maig de 1429 es documenta el testament de Caterina vídua de Domènec Torà, difunt, en el que nomena marmessors a Joan Amalrich, *mercader* i ciutadà de València, marit de la seua neta, i Isabel, filla de dita testadora i vídua d'Antoni, *feltre*, també ciutadà de València. Va morir el 25 del dit mes i el testament es publica el 2 de juny amb l'inventari "postmortem" dels béns de Caterina, vídua del pintor que ens ocupa. El pintor Bartomeu Çacoma, ciutadà de València, actua com a testimoni en la publicació del testament i de l'inventari.

TORÀ, Francesc (1388, València)

Pintor.

La venda i compra d'esclaus era una pràctica així ho confirma el document escripturat al protocol de Francesc Saidia, al qual es detalla que un esclau sarraí, de nou anys, fou venut pel pintor Francesc Torà a Pere Torà, pel preu de 31 lliures.

“Die iovis quinta menses novembris anno predicto LXXX°VIII°.

Ego Franciscus Torà, civis Valencie, ex certa sciencia et consulte per me et meos vendo et concedo ac etiam trado vobis, Petro Torà, mediatore, civi dicte civitatis, presenti et ementi pro vobis et vestris legitime et sine fraude quandam captivum meum de ienere sarracenorum, neophitum, etatis novem annorum vel inde circa vocatum Anthonius. Hunc autem captivum vobis et vestris vendo et concedo, ut dictum est, precio videlicet triginta unius librarum dicte monete, quas omnes a vobis habui et recepi numerando ad totam meam voluntatem. Unde renuncians excepcioni peccunie non numerate et a vobis non habite et non recepte et dicte vendicionis per me vobis non facte un predicitur et doli, et beneficio etiam minoris precii, et duplicis decepcionis, et legi ac foro Valencie quibus deceptis [ultra] dimidiam partem iusti precii subvenitur, do et remitto vobis vestris perpetuo si quis hec vendicio modo plus valet aut modo valebit precio antedicto. Et titulo et ex causa huius vendicionis concedo vobis et vestris omnia et singula loca mea, iura, voces, vices, raciones et acciones ac prosequaciones reales et personales, utiles, directa et alias quascumque michi pertinentes et pertinere debentes ac [...] spectantes in dicto captivo quibusvi modis titulis sive causis [...], iuribus et accionibus meis predictis possessis vos et vestri [...] experiri deffendere ac uti tueri contra quoscumque in iudicio vel extra quemadmodum, et illis modo, via formis quibus ego facere poteram ante huiusmodi vendicionem, et iurium cessionem cum in dicto captivo ut in re vestra propria vos et vestros dominos et procuratores constituho ad faciendum de eo vestras omnimodas voluntates tam in habendo, tenendo, dando, vendendo quam aliter alienando iuxta vestre libitum voluntatis. Et ideo promitto et bona fide vobis convenio in dictum captivum vobis et vestris salvare, deffendere et facere, habere, tenere quiete,

potenter et in sana pace contra omnes personas conquerentes vel aliquid perturbantes secundum forum Valencie. Et teneor inde vobis et vestris perpetuo de firma et legali eviccione huius vendicionis et ab omni dampno, missionibus ac etiam interesse in iudicio et extra, (...).

Testes inde sunt Franciscus Bages, marcor, civis Valencie, et Iohannes Englada, scriptor eiusdem.¹⁷³⁴

Per últim, en novembre del dit any, el 1388, Francesc Torà signa àpoca, per la quantitat de 31 lliures, a Pere Torà, pel preu de l'esclau que li ha venut. En cap dels dos documents s'esmenta que siguin família.

TORNER, Martí (1490, València)

Pintor.

Martí Torner apareix documentat als llibres de l'arxiu de la catedral de València. Dits llibres corresponen al *notari* Jaume Esteve.¹⁷³⁵ Es tracta d'un pintor inèdit, doncs aquesta referència documental és la primera notícia.

TORRA, Domènec de la (1390, València)

Brodador.

Obra: confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

A l'any 1390 està documentada la següent notícia.¹⁷³⁶ Aquesta al·ludeix als capítols signats entre els *majorals* de l'almoina anomenada de l'*Armeria* o dels *Freners*, en la qual estan els pintors Llorenç Saragossa, Antoni d'Exarch i Domènec de la Rambla, i altres associats dels dits oficis, d'una part, i Gil Sagra, Domènec de Roda, Miquel Climent i Domènec de la Torra, *brodadors*, de l'altra part, per a la confecció d'un drap amb la imatge de sant Martí.

“In nomine Domini nostri Iesuchristi et eius divina gratia, amen. Pateat universis presentem paginam inspecturis quod nos Franciscus Marti, Petrus Camarasa, frenerii, Iacobus Cambres, sellerius, et Ferrando Garcia, spaserius, cives Valencie, tanquam maioraes anno presenti elemosine nuncupate de la Armeria sive dels frenés, Laurencius Caragoçà, Anthonius de Exarch, pictores, Iohannes Lantonerius, associatos dictis maioribus, Bernardus Mormany, Petrus Sala, spaserii, Petrus Cília, Ferdinandus Eximéneç, sellerii, Dominicus de la Rambla, pictor et Bernardus d'Alós, frenerius, cives dicti civitatis, ex una parte, et Egidius Sagra, Dominicus de Roda, Michael Climent et Dominicus de la Torra, brodatores sive brodadors, cives iamdicte civitatis, nominibus nostris propriis, ex altera, gratis et scienter, dictis nominibus, et concorditer omnes in simul formamus et ordinamus inter nos, nominibus quibus supra, capitula infrascripta in modum qui sequitur:

Capítols (...).

¹⁷³⁴ ARV. *Notal de Francesc Saidia*, núm. 2.797.

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 218; 1914, p. 8; 1928, p. 21; 1930, p. 21; Cerveró, 1964, p. 119 (aquest autor dóna la següent signatura: ARV. *Notal de Francesc Garcia*, núm. 494, n. 2.797, mà 4; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 312 i 313, doc. 532; Mocholí, 2009, p. 899.

¹⁷³⁵ ACV. *Jaume Esteve*, llibre 12°, f. 32, lligall núm. 1.484.

AMDA. González Martí. Manuscrit d'aquest autor.

Mocholí, 2009, p. 900.

¹⁷³⁶ L'autor, Sanchis i Sivera, només dóna cita sense transcriure el document. Aquest ha estat revisat i transcrit per nosaltres. El document està reproduït sencer en la pàgina 34, per la qual cosa ací només el reproduïm en part.

Primerament que ls dits en Gil Sagra, en Domingo de Roda, en Miquel Climent e en Domingo de la Torra han ab tot acabament a fer brodar e acabar als dits majorals qui ara són o per temps seran un drap de [...] ¹⁷³⁷ ab una ymatga storiada en mig del dit drap a forma o semblança del benaventurat sent Martí, la qual ymatja haja set palms de larguea e tres palms de amplària, la qual dita ymatja sia bé e perfetament obrada e acabada de fil d'or e de fil d'argent e de diverses colors de seda. Et per les orles del dit drap los dits maestres o brodadors hajen e sien tenguts de fer obrar o brodar deu cavallers ab paraments reals bé obrats e acabats, semblantment de fil d'or e d'argent e de diverses colors de seda segons se pertany. Ítem, los dits mestres e brodadors (...).

Testes huius rei sunt Rodericus Martinez et Egidius Lópeç, sellerii, vicinis Valencie. ¹⁷³⁸

TORRES, Martí de (1422-1429, València)

Pintor.

A l'any 1422, gràcies al document per la venda d'un censal per part de Castellana, vídua de Joan Cabanyelles, ciutadà de València, es fa menció que Andreu Albert, Tomàs Albert, Bernat Roca, Martí de Torres, Joan Gil i Pere Guillem, tots ells pintors, posseeixen un hospici cadascun a la plaça dels Caixers, anteriorment la Boatella, a la parròquia de Sant Martí de València.

Del mateix any, el 1422, en juliol Martí de Torres actua com a testimoni, per les intimacions atorgades per Mateu Esteve com a procurador de Pere Cabanyelles, en les quals s'esmenta que el pintor Bernat Roca posseïa un corral a la parròquia de Sant Martí de València, comprat a dit Pere Cabanyelles, que apareix com un dels intimats. També es fa menció dels pintors Pere Guillem i Andreu Albert.

Dos anys després, el 1424, en novembre atorga procuració, junt amb la seua muller, Llorença, a favor de Llorenç Taraio.

Per últim, el 2 de maig de 1429 queda registrada la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous, a Llorença, muller del pintor, la qual hagué de donar 40 florins a Bernat Torella, pel lloguer d'un alberg.

“Na Loneça, muller d'en Martí de Torres, pintor, *ex confesione*, fon condepnat en donar e pagar a'n Bernat Torrella present, quaranta florins deguts de loguer de un alberch, del mig any, que comença a cinch de maig.

Die iovis XIX madii dicti any, la dita dona deposa en poder de l'honrat justícia los dits quaranta florins.” ¹⁷³⁹

UTRELLES, Joan d' (1402, València)

Pintor.

Obra: tapins.

“(…).Testes, Iohannes Dutrelles, tapinarius et pictor Valencie.”

Així queda escripturada la notícia sobre el pintor Joan d'Utreles, en la qual s'especifica que és pintor i *tapiner*. El tapí era un tipus de calçat medieval i aquest era pintat amb ornaments. ¹⁷⁴⁰

¹⁷³⁷ En blanc a l'original.

¹⁷³⁸ ARV. *Notal de Jaume Rossinyol*, núm. 2.685.

Sanchis i Sivera, 1917, pp. 203-206; 1930, p.15; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 333-335, doc. 571; Mocholí, 2009, pp. 333 i 334.

¹⁷³⁹ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 35, mà 4.

Cerveró, 1964, p. 120; Mocholí, 2009, p. 902.

¹⁷⁴⁰ ACV. *Protocol de Jaume Monfort*, núm. 3.656.

Cerveró, 1956, p. 107; Mocholí, 2009, p. 903.

VALENTÍ, Pere (1309, Mallorca, Bellver)

Pintor.

S'ha donat a conèixer aquesta referència documental, doncs el pintor Martí Mallol és del castell de Nules, a la província de Castelló.

Pere Valentí, queda documentat el 1309 pels pagaments atorgats dels treballs fets al castell de Bellver, a Mallorca, junt amb els pintors Francesc Cavaller, Perpinyà, Antoni Agraphim, Raimon, Llorenç Percassol i Martí Mallol. Les partides quedaren registrades fins al 31 de març.¹⁷⁴¹

VALERO, Domènec i Joan (1417-1453, València)

Mestres d'obra.

Pare i fill estan documentats pel carregament de 50 sous de violari que feren a Domènec Atzuara, *il·luminador*, per preu de 340 sous. Per aquesta operació signen època de 340 sous els esmentats mestres d'obra i Francesca, dona i mare dels respectius, al dit il·luminador. Finalment, Domènec Atzuara concedeix la carta de gràcia a tots ells per a quitar quan vulguen el violari.

El següent document de l'any 1453 només està esmentat el fill, Joan Valero. En aquest actua com a testimoni en el procés notarial.

VALERO, Pere (1418-1460, València)

Pintor.

Obra: cofres.

La primera referència de Pere Valero és una procuració, atorgada el 1418, en la qual el *mercader* Berenguer Morvedre, veí d'Eivissa, el nomena procurador seu.

En desembre de 1420, es documenta el deute de 27 sous, restants d'una major quantitat d'Arnau Jaume, *sastre*, al pintor per raó de cofres que li compra.

Dos anys després, en gener es redacta el manament executori del justícia civil de València contra el pintor. Aquest es fa a instància d'Isabel, vídua de Ramon Gonstanti, *cavaller*, doncs ella es la tutora de la seua filla. La carta executòria és pel deute de 18 sous, 4 diners i mealla, meitat de la quantitat que te obligació de pagar al pintor Ferran Querol per certa causa expressada en la carta feta en abril de 1418.

El 1422, en maig es registra la provisió del Consell de València ordenant que s'indemnitze al pintor i a Ramon Muntanyana amb 30 florins, puix que es mana enderrocar la porxada, la qual utilitzaven, de la plaça dels Caixers de València per a embellir-la. Aquesta notícia també quedà registrada als "quaderns de provisions" i Clavaria Comuna.

“[*Al marge esquerre*] Qu·el portxe de la plaça dels Caxers sia enderrocat, e que la ciutat pague a·n Pere Valero e Ramon Muntanyana, qui havien ús del dit portxe, XXX florins.

Encara vol e ordena lo dit Consell qu·el porxe que és a la plaça dels Caxers, per lo qual se són cuydats seguir molts inconvenients e scandels e àls, per embelliment de aquella plaça sia enderrocat, e que per aquest enderrocament sien donats de les pecúnies comunes de la dita ciutat a·n Pere Valero e a·n Ramon Motanyana, qui havien ús del dit porxe, trenta florins, valents XVI lliures, X sous.”

¹⁷⁴¹ AHM. *Llibre de Bellver*, any 1309, RP. 1.192, f. 21, 22v, 23v, 24v.

Llompart, 1977-80, pp. 38 i 39; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 37 i 38, doc. 32; Mocholí, 2009, p. 904.

“Ítem pagui a n Pere Valero, pintor, e a n Ramon Muntanyana, barber, XXX florins d’or valents XVI lliures X sous, los quals en virtut del consell celebrat en la dita ciutat el present e dejús scrit dia, los són provehits ésser donats e pagats en subvenció e ajuda de l’enderrocament dels porches dels quals los sobredits són senyors situats en la plaça dels Caxers de la dita ciutat, los quals són stats enderrocats e arasats per embelliment de la dita plaça segons en lo dit consell és contengut. E haví albarà fet a XXX de maig del dit any: XVI lliures, X sous.”¹⁷⁴²

Al mes juliol de dit any, el 1422, actua com a testimoni en una època. Des d’aquest al següent document hi ha un buit documental de dotze anys. És al 1434, quan va vendre al pintor Bernat Vilagrassa part de la seua casa, situada a la plaça dels Caixers, en la parròquia de Sant Martí de València. En agost el pintor Pere Valero contrau obligació davant del justícia dels CCC sous, per pagar a Joan Canyaveres, *rajoler*, 20 sous que li devia per rajoles que li comprà.

“En Pere Valero, pintor, voluntariament se obliga en donar e pagar a n Johan de Canyaveres, rajoler, present, vint sous per resta de rajola que d’aquell comprà e rebe a X dies sots pena del quart. *Die veneris III^a septembris dicti anni* en Johan Canyaveres feu reclam de la dita quantitat contra lo dit en Pere Valero.”¹⁷⁴³

De setembre del dit any, el 1422, el justícia dels CCC sous condemna al *notari* Joan Ferrer per a tornar a Bernat Punyet, *canviador*, el 3 florins que Pere Valero li havia pagat.

“En Johan Ferrer, notari, major de dies, *ex confessione*, que havia hauts e rebuts d’en Pere Valero, pintor, tres florins, los quals aquell devia a n Bernat Punyet, canviador e dels quals lo dit en Bernat Punyet havia feta dita al dit Johan Ferrer, fon condemnat en donar e pagar al dit en Bernat Punyet, present, los dits tres florins e en veritat lo dit en Bernat Punyet no degués res al dit en Johan Ferrer. E d’altra part les messions que ha rebudes de aquell a X dies sots pena del quart. *Die sabbati XXVIII^a novembris anno predicto* de voler del dit en Bernat Puyet com se tingues per pagat de la dita quantitat fon cancellada la dita condempnació.”¹⁷⁴⁴

En juny de 1425 es fa constar el manament executori, per part del justícia civil de València, contra el pintor, fet a instància de l’*escrivà* Nicolau Bonet. Dit manament es fa pel deute de 118 sous restants del preu d’un drap *bruixellat*. Al mes de setembre el pintor està present com a testimoni en un document de cancel·lació de deute.

Finalment, després de 12 anys sense notícies, el 1434 Pere Valero apareix documentat per la venda que atorga a Bernat Vilagrassa, també pintor, de part de la seua casa, situada a la plaça dels Caixers, en la parròquia de Sant Martí de la ciutat de València.

Des de l’últim document fins el següent hi ha una diferència de setze anys. La referència documental, datada a l’any 1460, pertany a Petronila, muller de Pere Valero. Com no hi ha notícia de la defunció del pintor, creiem que es refereix a ell.

¹⁷⁴² AMV. *Manual de Consells*, A-27, ff. 373-373v.

AMV. *Quaderns de Provisions*, B-2.

AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Comptes*, P-5, f. 87.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 58; 1930, p. 120 (l’autor només dona la notícia i amb una foliació diferent. El document ha estat revisat i transcrit sencer per nosaltres); Mocholí, 2009, p. 905; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 627, 628 i 629, docs. 1.121, 1.123 i 1.124.

¹⁷⁴³ ARV. *Justicia dels CCC sous*, núm. 1.048, mà 8.

Cerveró, 1960, p. 254; Mocholí, 2009, p. 906.

¹⁷⁴⁴ ARV. *Justicia dels CCC sous*, núm. 1.048, mà 9.

Mocholí, 2009, p. 906.

VALIANT, Bertran (1410-1420, València)

Pintor.

Dos referències és el total del suport documental del pintor Bertran Valiant. El primer document, datat el 1410, és la demanda que interposa al justícia de València dit pintor a en Mondo, *ministrer* i Ramon de Pigeres, *pellisser*, com a creditors dels béns de Joan Petit, *taverner* i en Joan Nicolau, *mercader*, contra els béns que foren del difunt Joan Petit.

L'altra, datada a l'any 1420, es refereix a l'aveïnament de Garcia Fresno, *mariner*, natural del lloc de Laredo, a la ciutat de València per temps de deu anys, actuant com a fiador Bertran Valiant, que viu a la parròquia de Sant Joan del Mercat, davant la sèquia de les monges de Santa Clara en dita ciutat.

“En Garcia de Freixno, mariner, natural de Laredo del Regne de Castella e de present habitant en la ciutat de València en la parròquia de Sent Estheve, en lo carrer del saboner en la juiria nova olim de la Exèrea de la dita ciutat, en presència dels honrats en Bernat Vidal, lochtinent de l'honrat en Manuel Suau, justícia civil e de micer Francesch Blanch, doctor, en Guillem de Solans e d'en Francesch de Palomar, III dels honrats jurats de la dita ciutat e de l'honrat e discret en Pere Rocha, notari, síndich de la dita ciutat, jura lo vehinatge d'aquella als dits X anys primervinents, en axí et cetera. Fide lo discret en Johan Bonet, notari qui stà en la dita parròquia en lo dit carrer e en Bertran Valian, pintor, habitant en la parròquia de sent Johan del Mercat prop d'en Johan Valentí, çaboner, davant la cèquia de les monges de Santa Clara, abduy ensemps e cascú per lo tot presents e acceptants et cetera, obligants et cetera, renunciants et cetera. (...)”¹⁷⁴⁵

VALLS, Domènec (1373-1374, Barcelona)

Pintor de Tortosa.

Obra: retaules.

A Domènec Valls, hui per hui, només li avalen dos documents. Aquests foren registrats en els anys de 1373 i 1374 i publicats per l'historiador i arxiver de la catedral de València en Josep Sanchis i Sivera, entre els anys 1928 i 1930. Malgrat que, fins ara, no se n'ha més documentació del dit pintor, una lectura detinguda sobre dits documents dóna tota una sèrie de referències d'ell.

El 13 de gener de 1373, el rei Pere “el Cerimoniós” escriu als *jurats, justícia i prohoms* del lloc d'Albocàsser, perquè deixen acabar a Domènec Valls, que era de la ciutat de Tortosa, el retaule que havia començat per a l'església del dit lloc. Sembla que el treball estava sopés per una qüestió judicial i els promet que a llur acabament anirà a veure'l i a jutjar-lo Llorenç Saragossa, “lo millor pintor que en esta ciutat sia”.

“En Pere etcètera, als feel nostres los justícia, jurats e pròmens de Albocàcer, salut e gràcia. Entès havem per en Domingo Vayls, pintor de Tortosa e de casa nostra, que ell pinta un retaule a obs de la església del dit loch sots certes condicions capítols fets e fermats entre vosaltres e ell, segons que per carta pública se pot lagarment monstrar, e que après que ell ha començat de pintar lo dit retaule a inducció de alsunes persones havets contrastat e embargat aquell dit en Domingo en la dita obra per manera que aquell no acabàs, e encara li embargàrets la segona paga que fer li devíets del preu entre vosaltres e ell avengut de pintar lo dit retaule. Sobre lo qual embargament aquell dit en Domingo hac a fer convenença ab alsuns del dit loch qui lo dit fet embargaven, que ell hagués haver un mestre que fos abte e bo de la sua art, si l'or o altres colors o res fals havia més posat en lo dit retaule, que fa contra los dits capítols, e que·l dit mestre li

¹⁷⁴⁵ AMV. *Aveïnaments*, b3-4, segona mà, ff. 19 i 19v.
Mocholí, 2009, p. 907.

ajudàs a obrar e acabar la dita obra. On com lo dit Domingo sia vengut aci en Barchinona per menar-se'n en Lorenç Çaragoçà, lo millor pintor que aquesta ciutat sia, per veure lo dit retaule e ajudar acabar aquell, lo qual Lorenç de present lo dit loch de Albocàcer anar no puxa, com sia molt ocupat de obres diverses nostres, los quals ha a fer acabar dins cert temps, e altres mestres lo dit Domingo no pogués haver anar aquí sens inmoderat salari e grans messions e dampnatges e desfayçó de tos sos béns, e nós per lo servey que'ns fa siam tinguts de procurar-li bé e profit e especialmente en justícia, per ço us pregam que vosaltres, per honor Nostra, consintas e vullqats lue la dita obra o reataule sia acabada per lo dit Domingo, segons que en los dits capítols e carta és contengut. E en açò excusa alguna no metats car plaer nos en fasets, certificant-vos que de continente que'l dit Domingo haja acabat lo dit reataule vos fasen anar aquí al dit loch per amor vostra e per fer justícia a vosaltres e al dit Domingo en les dites coses lo dit Lorenç per vuere et jutjar la dita obra, pagant-vos encara e manants que'l dit Domingo entre vosaltres sia ben tractat axí com aquell qui és de casa Nostra, e mal ne dampnatge o injúria alguna no li façats ne consintats que li sia feta, car plaer nos en fasets, e fer contrari no fariets desplaer e dar [...] bé a conexer. Dada en Barchinona, a III dies de janer en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor MCCCLXXIII. *Rex Petrus fuit signata per dominum regem et ideo expedita.*¹⁷⁴⁶

Pel següent document, datat el 30 de gener de 1374, sembla que el plet no acaba amb acord perquè l'infant Joan subscriu una sentència, confirmant les anteriors, amb motiu del litigi promogut pels *jurats* d'Albocàsser, a causa de la pintura d'un retaule que factura el pintor Domènec Valls, la qual, segons el dictat d'altres pintors, no reunia les condicions del contracte.

VALLS I, Jaume (1348-1352, València, Xàtiva)

Pintor de Xàtiva.

A l'any 1348, pel el testament de Bernarda de Valls, vídua de Pere Martínez, se sap del pintor Jaume Valls, germà seu, al qual nomena com a hereu universal davant del *notari* Raimon de Nargona de València.

Al mateix any, el 1348, el 21 de juny, dit pintor, veí de Xàtiva, escriptura el testament, que va ser rebut pel *notari* Bartomeu Çahido. Al mes de juliol del dit any, es documenta la clàusula testamentària en la qual Jaume Valls, per la qual nombra hereus universals a la seua segona muller Narcisa i al seu fill Pere.

“VI nonas iulii.

Clausula testamentaria de Jacme Valls, pintor vehí de Xàtiva. El testament rebut per Guillem Garrocha, notari públic de la ciutat de València, cètera. Alia bona mea et iura cuaque habeo vel habere debeo seu consequi possumum, aliqua ratione, dono dimitto et lego Petro de Valls, filio meo et dompne Arcisse, secunda uxor mee, et Petro ipsum in hiis iure institutionis heredum meum proprium et universalis facio et instituo de present.”¹⁷⁴⁷

Finalment, el dia 13 d'agost del dit any, el 1348, la cúria del justícia de Xàtiva assigna curadoria en la persona de Joan Ranieri com a tutor de Pere Valls, fill i hereu del pintor Jaume Valls.

¹⁷⁴⁶ ACA. *Registre*, núm. 767, f. 31v.

Sempere, 1924, pp. 316 i 317; Sanchis i Sivera, 1928, p. 22; 1930, p. 22; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 223 i 224; Mocholí, 2009, p. 908.

¹⁷⁴⁷ AMV. *Notificacions*, 1337-1350, mà 21.

Cerveró, 1964, p. 121; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 118, doc. 192; Mocholí, 2009, p. 909.

“1348, idus augusti. Noverint universi quod cum coram nobis, Bernardo Ferrarii, militis, iusticie civitatis Xativa, comparuisset Iohannes Rahineri, vicinus civitatis Xative, postulans ac requirens per curia dicte civitatis dedisset et assignasset dictum Iohannis Rahineri, in tutore Petri Vallibus, filli ac heredis Iacobi de Vallibus, pictoris (...).

Sig-[*signe notarial*]-num Petri de Sentaoliva, notarii publici, regenstique scribaniam curie civitatis Xative.”¹⁷⁴⁸

Quatres anys després de la mort de Jaume Valls, el 1352, els béns que deixa al seu fill Perico de Valls, com que aquest morí al 1351, van passar al seu cosí germà Pere Ocello, com a parent més pròxim.¹⁷⁴⁹

VALLS II, Jaume (1434, València)

Pintor.

Aquest pintor, amb el nom de Jaume Valls, l’hem classificat com el II, perquè hi ha un altre documentat entre els anys 1348-1354. Es desconeix si estan relacionats familiarment, però queda clar per la diferència d’anys que no pot ésser la mateixa persona.

El pintor Jaime Valls II està el document a l’any 1434, per la venda que atorga, junt amb la seua muller Caterina, a Bartomeu Barceló, *assaonador*, d’un tros de vinya, situat al terme de Cotelles, a l’horta de dita ciutat, pel preu de 30 lliures. Actua com a testimoni el pintor Pere Estopinyà.

“Nos Iacobus Banylls, pictor, civis civitatis Valentie, et Caterine uxor eius, scienter vendimus, vobis, Bartoholomeo Barceló, assanatori, quoddam troceum vinee, situm et positum in termino de Cotelles, orte dicte civitatis, pretio triginta librarum monete regalium Valentie.

Testes, discretus Petrus de Facho, presbiter et Petrus Stopinya, pictor.”¹⁷⁵⁰

VALLS, Pere de (1417, València)

Pintor.

Hi ha notícia d’aquest pintor, oriünd de Barcelona, per la renúncia al contracte de germania que van signar ell i Elionor, filla de Juan González de Francos, de la ciutat de Sevilla, en confirmar-se que Diego González, marit d’Elionor, era viu.

VALLS, Ramon (1381-1426, València)

Pintor i cofrer.

Obra: cofres, treballs al campanar de la Seu de València i les celebracions de l’entrada del rei Martí a València.

Pare del pintor Vicent Valls (1414-1426).

“Raymundus Valls pictor cofranorum”, pintor de cofres, és com se li anomena a Ramon Valls al document del 7 juliol de 1397. Aquest pintor, ciutadà de València, té una base documental des de l’any 1381 fins al 1418, però, a excepció de dos documents, la resta de documentació notifica ben poc de la seua vida professional, a diferència de la seua vida privada i social. Aquesta comença amb un document de 1381, per la venda d’un tros de vinya situada al terme de Cotollers a l’horta de València, pel preu d’11 lliures.

¹⁷⁴⁸ AMV. *Notificacions*, 1337-1350, mà 21.

Cerveró, 1964, p. 121; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 118, doc. 194; Mocholí, 2009, p. 909.

¹⁷⁴⁹ AM Xàtiva. *Notificacions* 1337-1350, mà 21.

Cerveró, 1964, p. 122; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 126, doc. 210; Mocholí, 2009, p. 909.

¹⁷⁵⁰ APPV. *Protocol de Jaume Vinader*, núm. 9.529.

Cerveró, 1963, p. 73; 1964, p. 116; Mocholí, 2009, p. 910.

Fins al 1386 hi ha un buit documental. Al dit any s'escriptura que Ramon Valls procedeix com a testimoni en el lloguer d'un molí arrosser.

A l'any 1387, el justícia va nomenar curador al pintor el dia següent de la demanda posada per Jaumeta, vídua del pintor Jaume Tallada, per a reclamar el seu dot i creix dels béns del seu difunt marit.

Un any després, el 1388, Ramon Valls va fer procuradores seus a Pere Cinglada, *imaginaire*, i Pere de Sos, de la casa de la reina.

Al mes de febrer de 1390, es féu constància que va vendre a Esteve Valença, *especier*, 50 sous de violari davant el *notari* Bernat de Falchs.

El 1391 es fa constància de la venda, per part del pintor i la seua muller Caterina, d'una vinya en terme de Cotellés al *llaurador* Jaume Rodella, pel preu d' 11 lliures.

Cinc anys després, el 1395, Ramon Valls figura com a testimoni en un contracte d'admissió d'un aprenent d'*espaser* per temps de dos anys, estipulant com a sou la quantitat de 100 sous a l'any. Aquest compromís comporta el fet de poder utilitzar els seus serveis tant de dia com de nit.

Al mes de juliol de 1395,¹⁷⁵¹ s'efectua la venda de cert cens per part del pintor, la seua muller Caterina, el seu fill Vicent i la muller d'aquest, Isabel. En setembre Ramon Valls intervé com a testimoni en cert document.

Igualment, al mes de maig de 1397 de nou Ramon Valls figura com a testimoni en un reconeixement de deute. Al següent document, del mes de juliol del susdit any, el 1397, es documenta la venda atorgada pel *tintorer* Domènec de Begues, la seua muller Sanxa, i Ramon Valls, "pictor cofranorum", a Caterina, vídua de Pere Roiç de Suerçe, habitant de València, de 66 sous i 8 diners censals, pel preu de 40 lliures. De seguit s'escriptura l'època de les 40 lliures atorgada per Caterina, vídua de Pere Roiç de Suerçe.

El 6 de març de 1398, als llibres del justícia civil de València, consta que el pintor i la seua muller Caterina, van vendre a Arnau Sans i al seu germà Bernat, un tros de terra situat al terme de Meliana, tal com apareix en un document atorgat davant del *notari* Guillem Cardona.

Amb els següents documents s'inicia l'etapa de Ramon Valls al segle XV. A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diversos treballs, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Ramon Valls, que rebé diverses pagues pel seu treball.

"67v.

(...).

Ítem, doní a:n Ramon Valls per III onces de roseta, a raó de VI diners l'onça: I sou, VI diners. (...)."¹⁷⁵²

En desembre del dit any, el 1401, Ramon Valls i Joan Claver, *sedasser*, prenen la decisió de representar al pintor Lluís Claver, pres per un clam presentat contra ell per Elionor, filla del *llaurador* Joan Esquerre. Igualment, el 20 de desembre es registra la caplleuta en favor de Lluís Claver feta per Joan Claver, *sedasser* i el pintor Ramon Valls, pel mateix assumpte.

En 1402, en juliol atorga època de 185 sous a favor del *prevere* Lluís Cervera, *sotsobrer* de la seu de València, per raó de varies bigues de fusta pel campanar de la seu. Al dit mes

¹⁷⁵¹ Actualment no es conserva el protocol de Bartomeu Martí (1395) a l'arxiu PPV. Alcahalí no fa referència a l'arxiu d'on fou exhumada la notícia.

¹⁷⁵² AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 36, 72, 82, 124, 135 i 137; Mocholí, 2009, p. 912.

signa una segon època reconeixen que havia rebut 11 lliures de la seu, per treballs efectuats al campanar de la susdita seu: “(...) ad opus pontis qui fit de presenti pro operando campanarii sedis predictae (...)”¹⁷⁵³ Durant tot el dit any està documentat treballant en ella.

Al mes de maig de 1403, s'efectua una condemna, en presència del justícia dels CCC sous de València, per la qual Ramon Valls havia de pagar a Joan i a Guerau Bou, com a hereus de Pere Bou, 10 florins d'or, que dit Pere l'havia lliurat per la confecció de dos parells de cofres.

“(...) en Ramon Valls, per senyal de dos parells de cofrens que haui a fer e los quals en après aquell haui fets a venuts a la muller del dit defunt.”¹⁷⁵⁴

En febrer de 1404 actua com a testimoni, junt amb el també pintor Domènec Torà, en un document de deute.

Entre els anys 1407 i 1408, Ramon Valls actua com a testimoni en diversos documents, a més d'aparèixer en una obligació, contreta davant del justícia dels CCC sous, en la qual havia de pagar certa quantitat al *mercader* Pere Gener, per preu de fusta, també apareix com a fermador de Sanxo López, *llaurador*, habitant de Setaigües, qui s'aveïna a ciutat de València i, a la fi, està la cessió atorgada pel *notari* Jaume Mestre a Bartomeu Coscolla, *argenter*, de 154 sous, els quals al seu torn li són pagats a Margarita, vídua de Pere Rabaça (Rabassa), i a Raimon Valls, per raó d'un censal de dita quantitat.

En 1409 rep, per part de l'*administrador* de l'almoïna de la seu de València, certa quantitat per pintar certs pobres al dit lloc. Cerveró recull una notícia semblant per la que a un pintor se li paga per pintar los pobres del rector d'Albal. Nosaltres creiem que refereix al mateix pintor.

Al mes de setembre del dit any, el 1409, el mateix autor, Cerveró,¹⁷⁵⁵ recull la notícia del testament de Ramon Valls. Entre les diverses coses que s'escripturen està el desig del pintor de ser soterrat a la clausura del convent de Sant Francesc, fa evident que és l'amo de diverses propietats, per la qual cosa deixa al seu fill Vicent Valls un alberg, aquest situat a la parròquia de Sant Joan i, fins i tot, les eines de pintor. Igualment deix un altre alberg al seu fill Joan, així com també una alqueria. També s'esmenta que estava casat amb Caterina, la qual aporta al matrimoni una dot important. S'esmenten les propietats que tenia en la plaça dels Caixers, les quals afronten amb les del pintor Bernat Oller i les que tenia a Torrent i Vistabella. El *fuster* Francesc Pérez actua com a testimoni del document testamentari.

Al següent any, el 1410, atorga testament nomenant com a marmessors a Pere Carcassona, *prevere*, rector de Benigànim i al seu fill, Vicent Valls.

Del 1412 és la condemna, efectuada pel justícia dels CCC sous, en la qual Bernat Tosquella, ciutadà de València, havia de pagar-li certa quantitat.

Al mes de març de 1414, el justícia civil de València assigna a Ramon Valls com a curador de Joan, fill de Joan de Requena i de Maria, la seua muller i d'altres, per la qual cosa signa època de 100 sous restants d'una major quantitat que li devia a Francesca, filla difunta del dit Joan de Requena, i Maria, per raó de la soldada del temps que li serví.

Al dit any, el 1414, al mes de juliol, es documenta que el pintor, la seua muller Caterina, el seu fill Vicent Valls, Isabel, la seua muller, Joan Valls, *mercader*, fill del primer matrimoni i Domènec de Begues com a successor de Pere de Begues, difunt, efectuaren un carregament d'un recens de 105 sous a Caterina, difunta muller de Raimon Ferriol, *fuster*,

¹⁷⁵³ Mocholí, 2009, *Estudi dels documents...*; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, pp. 53 i 54, doc. 93.

¹⁷⁵⁴ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 26, mà 7.

Cerveró, 1964, p. 122; Mocholí, 2009, p. 914.

¹⁷⁵⁵ Dóna com a signatura: APPV. *Protocol de Domènec Salvador*, núm 2.174 s.a., però a la revisió del document no se n'ha l'any, no més es conserven els anys 1395-1400.

carregats sobre certa alqueria del dit Pere de Begues, situada al terme de Campanar, pel preu de 1.040 sous. En aquest acte notarial actua com a testimoni el pintor Gabriel Sunyer.

Finalment al mes de setembre del dit any, el 1414, Andreu Domènec, *agricola*, “commorans” al lloc de Massanassa, de l’horta de València i la seua muller Jaumeta, atorgaren àpoca, reconeixent que Ramon Valls els havia donat 24 lliures, per les quals compraren unes cases situades al lloc de Vista-vella.

Els últims documents de Ramon Valls estan datats als anys de 1417 i 1418. Del 1417, al mes de febrer, es fa constar l’establiment en arrendatari atorgat pel pintor a Bartomeu Miquel, veí de València, d’una terra de la seua propietat, situada al terme de Rasolla, a l’horta de València, la qual confronta amb la sèquia del molí de Boronat. En agost es documenta la venda efectuada pel pintor i Caterina, muller seua, a Bernat Giner, *llaurador*, veí de Sueca, de deu cafissos i mig de vinya i dos de mallol, situats al terme de Torrent. El dia 10 de setembre s’efectua la compra d’una alqueria al lloc de Vista-vella. Al mes de novembre acaba de pagar un cens sobre unes terres prop de la mar. Al mateix mes va vendre unes cases amb hort, situades a l’alqueria de Vista-vella a l’horta de València.

De l’any de 1418, el 21 de febrer Vicente Valls traspassa la seua procuració a l’entorn del seu germà Joan Valls, al seu pare, en aquest el pintor que ens ocupa, i a Bartomeu Saera, *escrivà*. Al següent dia, ven, junt amb Caterina, un cens de 7 sous sobre una cafissada de mallol al *notari* Lluís Ferrer, per preu de 150 sous. De setembre és la venda de 50 sous de recens, per part del pintor, la seua muller Caterina i Vicent Valls, pintor i fill del dit matrimoni, a Pere Soler.

En agost ven, junt amb la seua muller Caterina, una casa a Vistabella, a l’horta de València, al *llaurador* Bernat Giner, veí de Sueca, per la quantitat de 100 florins, la qual confronta amb un hort del mestre Jacomart. Per aquesta operació signaren àpoca ell i la seua esposa.

En setembre de 1420 es document el plet entre en el seu fill, Vicent Valls, com a procurador d’ell i Miquel Carbonell, *llaurador* per raó d’un recens que ambdós i altres havien carregat sobre una alqueria seua al terme de Campanar.

Al novembre de 1421 es redacta la venda d’una casa, propietat del pintor i la seua muller Caterina. El preu va ser de 660 sous i el comprador fou el ciutadà de València Antoni d’Albarrasí, d’ofici *llaurador*.

Maig de 1422, es documenta la condemna, donada pel justícia dels CCC sous, a Ramon Valls, marmessor del testament de Caterina, vídua de Pere Navarro, *llaurador* del lloc de Russafa per a pagar a Eximen Verdú, *llaurador* del dit lloc, 27 sous que li devia per llogar a uns homes que havien treballat en una vinya que posseïa la dita testadora. S’atorga àpoca a favor d’Eximen Verdú.

El 19 dels dits mes i any, el 1422, als llibres del justícia dels CCC sous es registra el testament de Caterina, muller de Pere Navarro, en el que Ramon Valls actua com a marmessor.

En juliol del dit any, el 1422, el justícia de CCC sous condemna al pintor, marmessor del testament de Caterina, vídua de Pere Navarro, *llaurador*, perquè pagui al pintor Vicent Valls 5 florins que li devia d’una major quantitat, per raó d’un parell de cofres, els quals la dita vídua havia lliurat a Gilabert de Montcada per motiu d’una avinença feta amb ell. S’atorga àpoca a favor de Vicent Valls.

En agost del mateix any, el 1422, als llibres del justícia civil es menciona que Ramon Valls fou anomenat marmessor i executor del testament de Caterina, vídua de Pere Navarro, veí de Russafa.

Dos anys després, el 1424, en agost signa àpoca com a marmessor del testament de Caterina, muller de Pere Navarro, *llaurador* de Russafa, per afers de la testamentària.

Al següent any, en setembre de 1425 el justícia civil de València ordena manament executòria contra el pintor, la seua dona Caterina i els seus fills Vicent i Joan Valls, el primer pintor, a instància de Bernat Bonshoms, *licenciat en decrets*, pel deute que tenien amb ell de pensions d'un violari.

El 25 de maig de 1426, als llibres del justícia civil es documenta que Ramon Valls i el seu fill, Vicent Valls, i la muller d'aquest, Isabel, confessen deure 24 lliures i 2 sous a Pere Giner, per certa fusta que li havien comprat.

Per últim, al dit any de 1426, en els llibres del justícia civil de València s'escriptura que Ramon Valls, Caterina, la seua muller i Vicent Valls, pintor i fill de dit matrimoni, van vendre a Pere Soler, 50 sous de recens.

VALLS, Vicent (1409-1426, València)

Pintor.

Obra: cofres.

La primera notícia de Vicent Valls és la referència documental de 1409. Aquesta és refereix al testament del seu pare, Ramon Valls, en el que, entre altres coses, deixa escrit que el seu fill herete, a més de les eines de pintar, un alberg, aquest ubicat a la parròquia de Sant Joan del Mercat.

Ja no hi ha cap notícia del pintor fins el 1414. Una de les primeres correspon al mes de juliol. Aquesta al·ludeix a la venda efectuada pels seus pares, Ramon i Caterina, ell i la seua muller Isabel, Joan Valls, *mercader*, fill del primer matrimoni de Ramon Valls, i Domènec de Begues com a successor de Pere de Begues, difunt, a Caterina, difunta muller de Raimon Ferriol, *fuster* de València, de 105 sous censals, carregats sobre certa alqueria del dit Pere de Begues, situada al terme de Campanar. Aquesta referència documental també s'escriptura al llibre notarial de Bernat Montfalcó.

En desembre signa àpoca de 300 florins junt al seu germà Joan Valls, d'ofici *mercader*, a Esteve Fontes pel preu d'una casa situada al camí d'en Carcassona, en la parròquia de Sant Joan del Marcat.

El 1415, en maig s'escriptura la procuració del pintor i altres ciutadans al *mercader* Martí Sarcoma i al *fuster* Berenguer Bellpart.

En maig de 1416 signa àpoca de 232 sous i diners a Joan Ferrer, *algepser*, els quals en nom seu va pagar al *notari* Ramon Baró, per raó de les pensions d'un censal.

El següent document, datat al 1418, Vicent Valls com a procurador del seu germà Joan Valls, transfereix la seua procura al seu pare, Ramon Valls i Bartomeu Sacra, *escrivà*, amb la qual cosa es confirma que és fill de Ramon. Al mes de març, del mateix any, s'escriptura l'arbitrament atorgat per Antoni Joan, *prevere*, beneficiat a la seu de València i pel pintor, per motiu de certa qüestió que hi havia entre ells, en les persones dels *notaris* Jaume Jofré i Joan Martí. L'última notícia que hi ha del susdit any, el 1418, concretament a setembre, és per la venda efectuada per Ramon Valls, Caterina, la seua muller i Vicent Valls, fill de dit matrimoni, a Pere Soler, de 50 sous de recens.

A l'any 1420 es documenta el testimoni atorgat pel pintor, davant del justícia civil de València, en cert procés. En setembre es registra la compareixença, efectuada davant el *lloctinent* del justícia civil, de Vicent Valls, en nom propi i com a procurador del seu pare Ramon Valls, per certa qüestió d'un recens. Finalment està documentat en novembre com a testimoni de Joan d'Aragó.

En juny de 1422 va fer, junt amb el també pintor Gabriel de Monfort, de testimoni en un document de procuració. Al mes juliol, a Vicent Valls se li paga 5 florins que se li devia d'una major quantitat, per raó d'un parell de cofres, els quals la vídua de Pere Navarro havia lliurat a Gilabert de Montcada per motiu d'una avinença feta amb ell. S'atorga àpoca

a favor del dit pintor. Al final de l'any, en desembre actua com a testimoni en un document d'època, en el que se li esmenta com a pintor de cofres.

A l'any següent, el 1423, queda documentada la cessió de 2.969 sous per part d'Antoni Ros, *mercader*, ciutadà de València a Joan de Galva, *argenter*, ciutadà de dita ciutat i soci de l'anterior per a liquidar les 148 lliures i 9 sous que li devia. Entre els deutes que li cedeix apareixen els dels pintors Andreu Albert, amb una quantitat de 8 lliures i 16 sous, de Vicent Valls, amb una quantitat de 6 lliures, 2 sous de fusta i de Pere Guillem, amb una quantitat de 65 sous, tots ells per compra de fusta. El 15 de desembre es notifica al pintor que ens ocupa i a Andreu Albert, la cessió dels seus deutes a Joan Galve, aquesta feta pel dit Antoni.

Dos anys després, en setembre de 1425 el justícia civil de València executa manament contra el pintor que ens ocupa, el seu pare i el seu germà, Ramon i Joan Valls respectivament, i la seua mare Caterina, a instància de Bernat Bonshoms, *llicenciat en decrets*, pel deute que tenen amb ell de pensions de violari.

En maig de 1426 es menciona, als llibres del justícia, que Vicent Valls i Isabel junt amb el seu pare i Ramon Valls confessen deure 24 lliures i 2 sous a Pere Giner per certa fusta que li havien comprat.

“Pere Giner mercader, presenta una carta al justícia civil de Valencia, feta en la dita ciutat e reebuda per en Luys Torra notari, contenint que vosaltres sobredits Ramon Valls e son fill, Vicent Valls pintors e na Ysabel muller de aquell, confesas deure al dit en Pere Giner XXIII lliures dos sols de moneda Reals de Valencia, per rahó e preu de certa fusta que de aquell hauets comprada.”¹⁷⁵⁶

Al final de la documentació, en octubre del dit any, el 1426, als llibres del justícia civil de València, es menciona que Vicent Valls i els seus pares, Ramon i Caterina, van vendre 50 sous de recens. a Pere Soler.

VALLSERÀ, Antoni (1413-1447, Barcelona, la Salzedella, Sant Mateu, la Jana)

Pintor del Maestrat.

Obra: retaules, penó, reparar la imatge de la Mare de Déu de la Jana i el retaule de Catí.

D'Antoni Vallserà se sap que era oriünd de Sant Mateu, a més que estigué treballant en pobles i viles de la província de Castelló al final de la primera dècada del segle xv, però que anteriorment, concretament el 1413, hi ha notícia que era veí de la ciutat de Barcelona. Aquesta informació cal tenir-la present perquè dóna informació que els pintors estaven en continua itinerància per la Corona d'Aragó, entre altres motius, per treball.

Es desconeix amb exactitud quan tornà al Maestrat, però creiem que seria abans del 1418, any que es té notícia de l'encàrrec se li va fer del retaule de Sant Blai per a l'església de la Salzedella, (Baix Maestrat). Ho podem confirmar gràcies a la següent notícia que correspon a l'any 1418. Es el document que notifica del pagament de certa quantitat a un pintor de Morella, de cognom Sarreal (¿Jaume Çareal?), per la taxació del retaule de Sant Blai de la Salzedella, poble de la província de Castelló. A més, pels treballs del dit retaule quedaren registrats els pagaments al Llibre de Clavariat de la Salzedella (1421-22), documents que reproduïm en part:

¹⁷⁵⁶ ARV. *Justícia Civil*, núm. 2.526, mà 7, f. 6v.
Cerveró, 1972, p. 54; Mocholí, 2009, p. 916.

“(…).

Ítem, dixeren aver paguats a la lexencia que agueren del vicari general que poguesen mudar l'altar de sent Blay, la qual porta En Domingo Soler, com ffonch asetat i retaula, XI sous.

Ítem, dixeren aver paguats a mesió d'arancar la pedra del altar de sent Blay entre peyx e pa e vi per dos jorns que·l·ls ne donam en posar-la en altar, XI sous, I diner.

Ítem, dixeren aver pagats a miga fulla e a dos canalats com asetiam lo retaula de sent Blay e dues lliures de claus e cinquanta marchovins suma tot, VII sous, III diners.

Ítem, dixeren aver paguats a n Bernat Turo, e a son fill per dos jorns que picaren la pedra del altar, XI sous. (…).

“(…).

Ítem, dixeren aver paguats a la lexencia que agueren del vicari general que poguesen mudar l'altar de sent Blay, la qual porta en Domingo Soler, com ffonch asetat i retaula, XI sous.

Ítem, dixeren aver paguats a mesió d'arancar la pedra del altar de sent Blay entre peyx e pa e vi per dos jorns que·l·ls ne donam en posar-la en altar, XI sous, I diner.

Ítem, dixeren aver pagats a miga fulla e a dos canalats com asetiam lo retaula de sent Blay e dues lliures de claus e cinquanta marchovins suma tot, VII sous, III diners.

Ítem, dixeren aver paguats a n Bernat Turo, e a son fill per dos jorns que picaren la pedra del altar, XI sous. (…).”¹⁷⁵⁷

Al mes de gener de l'any 1422, es documenta un segon pagament, pel que Antoni Vallserà va rebre 275 sous, per la resta dels treballs del retaula de Sant Blai.

A l'any següent, el 1423, se li va encomanar un nou encàrrec, el de pintar el penó de la llança per a població de Salzedella. Aquesta era utilitzada a les curses que feien per les festes de l'Assumpció: “(...) pagaren a n Vallsera, pintor de Sent Matheu, per pintar lo penó de la dita llança.”¹⁷⁵⁸

Al mes de febrer del dit any, el 1423, Antoni Vallserà actua com a testimoni en cert document.

“(…) Anthonius Vallsera, pictor, ville Sancti Mathei, vicinus (…).”¹⁷⁵⁹

Fins tres anys després, el 1425, no es té més notícies del pintor. En aquest any, al mes d'abril intervé de testimoni en cert document. De juny és la referència documental, per la qual es coneix que és propietari d'una finca en la partida de la sèquia de na Balaguera.

Sis anys després, el 1431, hi ha notícies del pintor per un contracte, pel que havia de reparar la imatge de la Mare de Déu de La Jana. Segons Sánchez Gozalbo (1932),¹⁷⁶⁰ aquesta imatge de fusta es venerava a l'església parroquial de La Jana, baix l'advocació de la Verge dels Àngels, coneguda abans de l'any 1431 per la Madonna Sancta Maria la Brandonera.¹⁷⁶¹

“(…) sia tengut de metre la ymatge de sancta Maria que ja és en lo Retaule de sancta Maria del dit loch en lo Retaule que ell farà e que ell, dit pintor que la repare a son cost çò que·y haje mester (…).”¹⁷⁶²

¹⁷⁵⁷ AM de la Salzedella. *Llibre de Clavariat de Salsadella*, 1421-22.

Sánchez Gozalbo, 1932, p. 26, peu de pàgina; Mocholí, 2009, pp. 917 i 918.

¹⁷⁵⁸ AM de la Salzedella. *Llibre de Clavariat de Salsadella*, 1423-24.

Sánchez Gozalbo, 1932, p. 26; Mocholí, 2009, p. 918.

¹⁷⁵⁹ AM de Sant Mateu. *Protocol de Macià Roger*.

Sánchez Gozalbo, 1932, p. 26; Mocholí, 2009, p. 918.

¹⁷⁶⁰ L'autor no diu d'on treu la notícia.

¹⁷⁶¹ Llargueruda, com una caixa de guardar brandons.

¹⁷⁶² Sánchez Gozalbo, 1932, p. 29. (L'autor no anomena d'on fou exhumada la notícia).

Mocholí, 2009, p. 918.

També està la notícia, segurament abans de 1431, de la reparació del retaule de Sant Miquel de Catí, treball que féu el pintor Antoni Vallserà.¹⁷⁶³

Al mes de novembre del mateix any, el 1431, s'escripturen els capítols signats entre Nicolau Berga, habitant al lloc de la Jana i el pintor de la vila de Sant Mateu, per a la confecció d'un retaule baix l'advocació de Santa Maria, pel preu de 45 florins. El document és molt interessant ja que en ell es redacta amb tot detall l'encàrrec del dit retaule, a més que es demana que algunes de les parts de l'estructura haurien d'ésser semblants al de Sant Cristòfol de la Jana.¹⁷⁶⁴

“Die lune V novembris.

Capítols fets e fermats entre nosaltres en Nicholau Bergua, habitador del loch de la Jana de una part, e n'Anthoni Valsera, pintor, vehí de la vila de Sent Matheu de la part altra los quals son segons aci daval se seguex:

Primo que lo dit n'Anthoni Valsera face un retaule al dit en Nicholau Bergua de Santa Maria que haje d'ample nou palms mig e dos dits.

(...).

Ítem, que farà los archets e entretalament, axí com lo de sent Cristòfol de la Jana.

Ítem, que farà les exambranes aytals com lo de les peces del retaule de sent Cristòfol de la Jana.

(...).

Testes Raimundus de Turribus, administrador, et Gilardus Calonge, barbitensor, Sancti Mathei.

Post hec vero die lune XVI octobris anni MCCCCXXXIII in Jana, de consensu dictorum Nicholai et Anthoni Valsera, fuit liniatum et cancellatum predictum debiti instrumentum cum dictus Nicholaus recepit dicto retabulum et dictus Valsera precium eiusdem retabuli.

Presentibus testibus Dominico riba e Anthonio Albiol, prebister Jane.»¹⁷⁶⁵

A l'any 1433, es documenta d'una qüestió familiar d'Antoni Vallserà. Dit pintor s'oposa a la venda d'una heretat que el seu germà Jaume Vallserà i la seua muller Blanqueta, volien fer-li a Nicolau Ros.

De les notícies documentades a l'any 1434 està la de febrer, per la qual el pintor procedeix judicialment com a testimoni en cert document. En octubre es coneix, per l'inventari dels béns d'Antoni Narbonés, en el que s'anomena que tenia una casa que afrontava amb la d'Antoni Vallserà. Finalment, al mes novembre va fer de testimoni en cert document.

Al mes d'abril del següent any, el 1435, de nou Antoni Vallserà testimonia en cert document.

Quatre anys després, el 1439, també va ser testimoni del testament del *fuster de retaules* Nicolau Ros.

Finalment, durant el mesos de juny i juliol de l'any 1440, apareix registrat quatre vegades com a testimoni de certs documents.

Del 25 d'octubre de 1440 és el document registrat a Sant Mateu. Aquest es una època atorgada per Antoni Vallserà, en la qual reconeix havia rebut dels *jurats* de la vila d'Ulldecona 150 sous, per la factura d'un retaule baix l'advocació dels sants Cosme i Damià, destinat a l'hospital de dita vila.

¹⁷⁶³ “Els pintors del bisbat de Tortosa” Francesc Ruiz Quesada, pp. 170-179. *L'Art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El corrent Internacional*, Barcelona, 2005.

¹⁷⁶⁴ Entenem que aquest retaule el facturà el pintor que ens ocupa.

¹⁷⁶⁵ AP de la Xana. *Protocol de Bernat Balaguer*.

Sánchez Gozalbo, 1932, pp. 90-93, apèndix VII; Mocholí, 2009, p. 919.

“(…) illis quadraginta duabus libris monete regalium Valencie pro quibus ego conveni vobiscum facere unum retaule in hospitali dicte ville de Ulldechona, sub invocatione beatorum Cosme et Damiani, (...)”¹⁷⁶⁶

El següent any, el 1441, Antoni Vallserà està documentat amb el també pintor Jaume Vallserà i les seues dones respectives, Violant i Blanqueta. Aquest notícia va ser aportada per Sánchez Gozalbo el 1932.

En desembre del 1445, el pintor que ens ocupa està present com a testimoni en cert document.

Per últim les referències documentals de l'any 1447,¹⁷⁶⁷ informen que Antoni Vallserà està treballant al seu taller i quasi segur que el seu germà, també pintor, treballés amb ell. Fins i tot, en els mesos de març i maig del dit any està documentat actuant com a testimoni en certs actes notariais.

VENRELL,¹⁷⁶⁸ Bernat (1402-1448, València)

Pintor.

De Bernat Venrell, junt amb el també pintor Bernat Despuig, es té notícia des de l'any 1402 per actuar com a testimoni en dos documents. Un per un carregament de violari i altre per l'època signada pel pagament del dit carregament pel pintor Joan Borrell, la seua dona i altres.

Al document de 1404 que fou condemnat, per part del justícia de València, pel deute que tenia amb un altre pintor, Joan Sanxes, per feines que li havia fet.

Tres anys després, el 1407, de nou fou condemnat pel dit justícia, obligant-lo a pagar certa quantitat al ciutadà Pere Polo. En abril de 1408, apareix documentat pel deute de 10 florins a Jaume Garbeller, pel lloguer d'una casa.

A l'any 1409, es registra com a testimoni de l'època atorgada pel pintor Gonçal Peris. Del mes d'octubre és el document de deute, pel que ha de pagar 8 sous i 6 diners al *fuster* Bernat Roca, resta del preu d'una esclava. En novembre del mateix any, el 1409, Bernat Venrell atorga època per la qual confessa que Domènec Magraner, *agricultor*, veí de l'Alcúdia de Carlet, li havia venut la meitat d'un l'hospici, que havien heretat dit pintor i Jaumeta, muller de Domènec Magraner, de la seua mare, Dolça, vídua de Jaume Venrell.

Al següent any, el 1410, efectua la venda de la meitat d'una casa que hereta del seu pare, Jaume Venrell. En novembre signa l'època de 200 sous al *llaurador* Domènec Magraner per la venda.

Després deu anys, en març de 1418 intervé com a testimoni en el testament de la ciutadana Antònia, dona del *flequer* Guillem Joan, veí de València i en abril igualment va fer de testimoni en un època, aquesta signada per Isabel, vídua de Jaume Castellar, *sastre*.

Una de les últimes notícies d'aquest pintor data de juliol de 1422, per la qual se sap que, junt amb el pintor Domènec Tomàs, actua com a testimoni en una època pel lloguer d'una casa, aquesta situada en la parròquia de Sant Llorenç de València. En agost del dit any fou testimoni del document de reconeixement de deute per part del pintor Bernat Godall.

“(…) Testes Iohannes Ferrandez et Bernardus Venrell, pictoris, Valencie civis.”¹⁷⁶⁹

¹⁷⁶⁶ AM de Sant Mateu. *Protocol de Pere Comí*.

Sánchez Gozalbo, 1932, pp. 93 i 94, apendix VIII; Mocholí, 2009, p. 919.

¹⁷⁶⁷ Op. cit.: “Els pintors del bisbat de Tortosa” Francesc Ruiz Quesada, pp. 170-179. *L'Art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El corrent Internacional*, Barcelona, 2005.

¹⁷⁶⁸ Es pot transcriure per *Vendrell*.

¹⁷⁶⁹ ARV. *Protocol d'Antoni Altarriba*, núm. 49.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 8; 1930, p. 70; Cerveró, 1963, pp. 105 i 106; 1964, p. 125; Mocholí, 2009, p. 920.

La següent referència de Bernat Venrell es dilata en el temps, doncs està datada a l'any 1448, a més se li esmenta com a veí d'Oriola. Aquesta al·ludeix a l'obligació, efectuada davant del justícia, perquè Jaume Ferrando liquidi un deute amb una casa, la qual va adquirir al pintor, aquesta situada a la parròquia de Sant Martí de València.

VENRELL, Guillem (1419, València)

Pintor.

Com a única i primera notícia d'aquesta pintor està el document de testament de Constança, vídua de Miquel Cardona, en el que actua de testimoni.

VERDANXA, Francesc (1435-1455, València)

Pintor.

Obra: creu de Mislata, claus de fusta i escuts.

El Consell de la ciutat de València i el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València certifiquen que no cal detallar les despeses ocasionades per pintar i daurar la Creu de Mislata, per part dels pintors Francesc Verdansa i Miquel Crespí, doncs l'obra fou feta i ben acabada. La quantitat que s'acordà pels treballs que efectuaren fou de 500 sous i 6 diners.

“Ítem en CCXXVIII^o cartes és feta data de D sous VI diners a n Francesch Verdansa e a n Miquel Crespí, pintors per los treballs e messions de pintar la creu del camí de Mizlata a la qual data deu restituir certificació de la provisió que fon feta que la dita creu fos pintada. E deu mostrar quins treballs li n foren taxats. E de les dites messions deu restituir compte per menut. (*taxat*)

Aprés restituí certificació mencionada en lo marge de la dita data ab la qual appar com per los honorables jurats, racional e obrers fon provehít que la dita cuberta de la creu en formes fos feta de blanch e daurada la creu a coneguda de l'honorable mossèn Johan Ruiç de Moros, cavaller obrer de les dites obres. E dix lo dit sotsobrer que l dit mossèn Johan Ruiç de Moros en virtut de la dita comissió de consell de persones espertes li taxa la dita quantitat perque no és necessari lo dit compte de menut, perque fon acordat que passas attes com és cert que la dita obra fon feta realment e be. *Ideo cancelletur.*”¹⁷⁷⁰

En març de 1435, es registra el pagament, efectuat per *sotsobrer* de les obres Murs i Valls de València, a Miquel Crespí i Francesc Verdansa,¹⁷⁷¹ de 500 sous i 6 diners per pintar la creu tallada que s'ha fet al camí de Mislata.

“Ítem paguí a n Francesch Verdansa e a n Miquel Crespí, pintors ciutadans de València, cinchcents sous sis diners reals a ells deguts e pertanyents per los treballs e messions per ells sostenguts e fetes en pintar la fusta d'obra de taylla de la creu de Miçlata fahent aquella blanca ab olí e pintar la dita creu de colors sens l'or e per fer de atzur lo camper de les V claus daurades de la dita creu ab jurament per aquells prestat que la dita quantitat merexien justament e més avant. E hà-n'í àpoca lo dit dia D sous, VI.

(*al marge*) Àpoca. E axí appar de aquest enblanquiment e daurament de la dita cuberta e creu per la certificació del discret n'Anthoni Bosch, notari scrivà de les dites obres cobrada atres en la XII^a carta del present compte.”¹⁷⁷²

¹⁷⁷⁰ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, s. f.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 921.

¹⁷⁷¹ Malgrat els autors de les cites, Alcahalí i Sanchis i Sivera, a les seues publicacions no indiquen l'ofici, però nosaltres, a la revisió del document, citem que són pintors.

¹⁷⁷² AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-37, f. 229v.

Alcahalí, 1897, p. 319; Sanchis i Sivera, 1912 (4), p. 449; 1929, pp. 42, 44 i 59; 1930, pp. 104, 106 i 121

Al mes de setembre de 1435, Francesc Bardanxo¹⁷⁷³ atorga àpoca, per la qual reconeix haver rebut de la Batlia del Regne de València, certa quantitat per pintar i guarnir certes claus de fusta i huit escuts, amb les armes d'Aragó, Sicília i Castella, destinades a la coberta de certa capella manada construir per la reina.

“(…) per pintar e decorar de or fi trenta claus de fusta e huyt scudats de divises de senyals d'Aragó e de Sicília e de Castella, los quals foren sobreposats en los claus de obra de talla que foren fetes en la cuberta de la dita capella qu'és atada feta per manament de la Senyora Reyna.”¹⁷⁷⁴

Quatre anys després, el 1439, s'escriptura el procés, efectuat en presència del justícia civil de València, en el que el pintor declara com a testimoni de Francesc Gargil, *notari*.

El 1441, Francesc Verdancha declara com a testimoni en el procés fet en presència del justícia, per part de Bartomeua.

Finalment, després d'un buit documental de catorze anys, el pintor que ens ocupa apareix en un document de deute, pel que promet al *quirúrgic* Andreu Vives els 100 sous que li va deixar per la compra d'una casa a l'*argenter* Vicente Vives.

VERDERA, Nicolau (1398, València)

Pintor.

Únicament es té notícia del pintor Nicolau Verdera per la procuració, datada a l'any 1398, per la qual dit pintor nomena com a procurador seu a Pere de Clariana, *notari* de València.

“Die mercurii XIII septembris anno predicto XC^a VIII°. Noverint universi quod ego, Nicolaus Verdera, pictor, vicinus Valencia, scienter facio et constituio procuratorem meum vos, discretum Petrum de Clariana, notarium Valencie civem, presentem, ad agendum et defendendum me et omnia bona et iura in omnibus et singulis causis et questionibus civilibus et criminalibus et ad mediam cause que vertantur seu verti sperantur inter me ex parte una, et quaslibet alias personas ex parte altera, tam agendo quam defendendo coram iudicibus et officialibus quibuscumque. Dans et concedens vobis, dicto procuratori meo, licenciam et plenum posse agendi, conveniendi, defendendi, ponendi, opponendi, excipiendi, replicandi et triplicandi; libellos oferendi; lites contestandi; sacramentum quodlibet in animam meam faciendi et prestandi; testes, instrumenta et quavis alia probacionum [genera] in iudicio vel extra produciendi, et productas ex adverso reprobandi et contradicendi; et de toto iure [...] allegandi, et protestandi; et in causis renunciandi et concluendi; sentencias quascumque audiendi et ab ipsis apellandi; et appellaciones prosequendi, et ad execucionem ducendi fieri; procuratores substituendi et destituendi, et negocium in vos in iterum restituendi, et generaliter ominia alia et singula in predictis necessaria seu opportuna faciendi et libere vertendi et que merita earum postuland et requirunt et ego facere possem si presens essem. Promitens ratum et firmum proprio habiturum et observaturum quicquid per vos et sustituyendo vobis vigore huiusmodi procuraciones actum fuit, et nullo tempore revocare sub bonorum meorum omnium habitatorum et habedorum ubique obligacione. Et volens vos et substitutos a vobis predictis ab omni onere satisfaciendi relevare, promito notario infrascripto, tanquam publice persone hec a me loco vestri et omnium illorum quorum intersit legitime stipulanti et recipienti, iudicio sisti et iudicam solvi cum omnibus suis clausulis universis sub dicta obligacione dictorum bonorum meorum. Quod est actum Valencie, decima octava die mensis septembris anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo. Sig[+]num Nicolai Verdere predicti, qui hec concedo et firmo.

Testes huius rei sunt discretus Petrus Mirone et Iacobus Rubei, notarii, Valencie cives.”¹⁷⁷⁵

(els autors donen com a data del document l'any 1434); Mocholí, 2009, p. 921.

¹⁷⁷³ Podría tractar-se d'una variant del cognom del pintor Francesc Verdancha, el qual tenim documentat.

¹⁷⁷⁴ ARV. *Registre d'Àpoques de la Batlia*.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 63; 1930, p. 125; Mocholí, 2009, p. 922.

¹⁷⁷⁵ APPV. *Protocol de Bartomeu de la Mata*, núm. 21.910.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 468, doc. 882; Mocholí, 2009, p. 923.

VEYA, Joan (1402, València)

Pintor.

Al protocol del *notari* Ramon Llopis, del 6 de novembre de 1402, apareix documentat el pintor Joan Veya en un àpoca de censal. Queda així redactat:

“(…).Testes, Guillelmus Castellano, tornerius, et Iohannes Veya, pictor, Valencie civis.”¹⁷⁷⁶

VICENT, Joan (1425-1428, València)

Pintor.

Obra: coberta i porxe Casa de la Ciutat de València.

Al llibre de l'administració de Mateu Llançol, *jurat* de la ciutat de València, durant els mesos de gener a desembre de l'any 1425, es documentaren les obres de la coberta i porxe de la Casa de la Ciutat. Entre els pintors que participaren en dita obra estaven Joan Esteve, Antoni Carbonell, Martí Lopis, Pere d'Osca, Berenguer Mateu, Joan de Caffà, Joan Vicent, Pere de Caffà, Bartomeu de Canet, Joan Roig, Joan Pérez, Pere de Canet, Bernat Colom (o Çalom), Francesc Pérez, Pere Guillem, Ferrando de Culler (Culla) i Pere Cerdà.

“49v.

Pintors:

En Johan Stheve, cinch sous, sis diner.....V sous. VI

Ítem en Berenguer Matheu, quatre sous, sis diners.....IIII sous. VI

Ítem en Johan Vicent, quatre sous, sis diners.....IIII sous. VI

Ítem en Johan de Caffa, quatre sous, sis diners.....IIII sous. VI

Ítem en Pere d'Oscha, quatre sous.....IIII sous.

Ítem n'Anthoni Carbonell, tres sous.....III sous.

Ítem Martí Lopiz, tres sous, sis diners.....III sous. V”¹⁷⁷⁷

Les últimes notícies de Joan Vicent estan documentades a l'any 1428. El dia 18 d'agost es redacta el testament del dit pintor, en el que nomena com marmessors a Pere Soler, *escrivà* i a Amador Badia, *preparador de drap*, i com a hereva a Clara, germana del testador i muller d'Amador Badia. El dia 21 es documenta l'inventari dels seus béns i es publica el testament.

“(…).Primo, un alberch del dit defunt situat en la parroquia de sent Johan e dins lo dit alberch es trobaren los bens mobles infraseguents:

Primo, en lo menjador un drap de pinzell ab la figura de sent Jordi.

Ítem, un oratori de pinzell ab la Pietat e ab la figura de la Verge Maria ab ses polseres.

Ítem, hun crucifix de fust.

Ítem, la imatge de la Verge Maria e son Fill de fust petita.

Ítem, una Verònica de drap.

Ítem, una tobollola obrada damunt lo dit retaule

Ítem, un caxó de mostres de papers.

Ítem, dues pedres de molre colors, la una gran e l'altra petita.

Ítem, un artibanch de quatre caxons lo hun caxó ab mostres de papers, los altres caxons buyts. (...)”¹⁷⁷⁸

¹⁷⁷⁶ ARV. *Protocol de Ramon Llopis*, núm. 1.332.

Mocholí, 2009, p. 924.

¹⁷⁷⁷ AMV. *Llibre d'obres del portxe de la Casa de la Ciutat*, v2-5.

Tolosa, 2003, *Fuentes de información...*; Mocholí, 2009, p. 925.

¹⁷⁷⁸ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.268.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 41; 1930, p. 103; Cerveró, 1964, p. 125; Mocholí, 2009, pp. 925 i 926.

Finalment el 28 d'agost del dit any, el 1428, Pere Soler, il·luminador de llibres, intervé en la formació de l'inventari d'aquest pintor, Joan Vicent, com a executor testamentari. Aquell es va fer en l'alberg de la seu propietat, aquest situat al carrer de Sant Vicent, en la parròquia de Sant Joan.

VIDAL, Francesc (1401-1421, València)

Pintor i ballester.

Obra: sepultures.

La documentació del pintor Francesc Vidal s'inicia al 1401. En aquest any, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Francesc Vidal, que rebé diverses pagues pel seu treball.

“145r.

(...).

Ítem, los quals doní a n Francesch Vidal, pintor, los quals li foren taxats per III jorns que portà lo centauro, quatre florins.....II lliures, III sous.

Dels qual hi ha àpoca en poder d'en Jacme Roig, a VII d'abril del dit any (...).”¹⁷⁷⁹

En juny de 1402, es documenta la provisió del Consell de la ciutat de València, en la qual s'elegeixen els *síndics* que assistiran a la cerimònia de jurament dels Furs i Privilegis per part del primogènit reial. Entre les moltes persones honorables està el pintor Francesc Vidal.

Del 1405 és la notícia, per la qual se sap posseïa varies cases situades a l'Exèrea, a la parròquia de Sant Esteve, a la ciutat de València.

La següent referència documental és de sis anys després. El 7 de juliol de 1411 s'escriptura la determinació dels *jurats* de la ciutat de València, per a pagar els sous als *ballesters*, els quals havien estat convocats pel *governador* de dita ciutat, amb motiu de la lluita contra les bandositats de Xàtiva, entre dits ballesters es trobaven els pintors Bernat Llopis, Francesc Vidal i Gabriel Suxer.

“(…).

Ítem, Francesch Vidal, pintor, balester...II lliures.

(...).”¹⁷⁸⁰

En octubre de 1412, actua com a testimoni, junt amb Joan Roig, en una època del també pintor Joan Moreno.

Dos anys separen d'aquesta última a la següent notícia, datada el 1413. Aquesta al·ludeix a la cessió de deute atorgada per Francesc Vidal al pintor Joan Moreno, per la quantitat de 25 florins d'or, els quals li paga cedint el deute que amb Francesc Vidal tenia Ramoneta Costa, vídua de Pere Bellví, pels treballs de pintura efectuats en la sepultura del seu marit.

“Die iovis, XII mensis octobris anno a Nativitate Domini millesimo CCCC°XIII°.

Franciscus Vidal, pictor, civis Valentie, ex certa scientia, ex causa solutionis per vos, Iohannem Moreno, pictorem, civem eiusdem civitatis, (...) XXV florenorum auri communium de Aragonia per dictam honorabilem dominam Raymundetam michi debitos, restantes ex maiori pecunie quantitate illius operis mei officii quod sibi feci

¹⁷⁷⁹ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 182, 184-186, 188, 189, 191, 193-195, 197, 200, 202, 205, 207, 210, 212, 215, 216-220, 223, 226, 227, 276 i 384; Mocholí, 2009, p. 927.

¹⁷⁸⁰ AMV. *Clavaria Comuna i Taula Assegurada*, P-2, quadern solt.

Mocholí, 2009, p. 928; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 268, doc. 530.

videlicet, un pavés, targa, bandera, standart e sobrevesta, ad opus sepulture dicti quondam Petri Bellvis (...).

Testes huius rei sunt Francischus Tamarit et Iohannes Sempol, sederius, Valentie cives.¹⁷⁸¹

Tres anys després, el 1416, Francesc Vidal i el també pintor Vicent Canet, quedaren documentats per actuar com a testimonis en un document de la muller del pintor Berenguer Çaplana, Caterina.

A l'any 1417, al mes de juny actua com a testimoni del codicil del *sabater* Arnau Curça. En agost, en vistes de contraure matrimoni amb Joana, filla del *llaurador* Joan Foltrero, demana que es redacti la constitució d'un contracte de fraternitat dels seus béns. Del mateix mes es l'època de 15 florins i 3 sous que signa com a procurador de Joana, al *notari* Lluís Claver.

En setembre del dit any, el 1417, feu procuració a favor de Bartomeu Vidal, germà seu, veí d'Alacant, amb el testimoni del pintor de Mallorca, Jaume Fillol.

Al següent any, en febrer de 1418 es registra el contracte d'aprenentatge entre el pintor que ens ocupa i Miquel d'onze anys, fill del *sastre* Pere Fontana, pel temps de quatre anys per a ensenyar-li l'ofici.

En setembre de 1418, es registra l'època atorgada per Francesc Vidal, en la qual confessa que va rebre dels marmessors del testament de Bernat Tosquella, ciutadà de València, 28 sous i mig per alguns treballs de pintura, realitzats per a la sepultura i capella del dit Bernat.

Per últim, al mes de desembre el pintor que ens ocupa actua com testimoni en el document d'afermament de Caterina, de 14 anys, filla del llaurador Pere Díez, amb José Boil, *cirugià*, pel temps de quatre anys.

Els últims documents del pintor Francesc Vidal daten de l'any 1421. En gener actua, junt amb el *campaner* Mateu Sant-Celoni, com a testimoni en un document de venda i posterior època de diversos violaris i en una procuració. Al mes de febrer es redacta el testament del pintor, pel que nomena com a marmessor a Ramon Guillem, *brodador*, ciutadà de València, fins i tot demana ser soterrat al monestir de sant Domènec de València, nomenant a la seua muller, Joana, hereva universal dels seus béns.

VILA, Guillem (1409, València)

Pintor.

En febrer de 1409, es compta amb el testimoni d'aquest pintor, Guillem Vila i de Gabriel Martí en el document pel que el pintor Jaume Mateu, com a hereu del seu oncle Pere Nicolau, assumeix pintar als fills i hereus de Ramon de l'Hort i a la seua vídua Maria, de la vila de Sogorb, el mateix retaule que havia de fer-los el seu oncle.

VILAGRASSA, Bernat (1407-1435, València)

Pintor.

De l'autor Sanchis i Sivera, entre les diverses publicacions que té sobre documents de pintors, notifica referències del pintor Bernat Vilagrassa. La primera notícia fou escripturada als llibres de l'arxiu de la catedral de València a l'any 1407, per la venda d'una casa, de la qual era propietari l'esmentat pintor.

¹⁷⁸¹ ARV. *Protocol d'Andreu Puigmitjà*, núm. 1.882.

Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 308; 1914, p. 49; 1929, p. 20; 1930, p. 82; Mocholí, 2009, p. 928; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 318, doc. 632.

De l'any 1422, al mes de novembre el notari Jaume Pexó atorga procuració, a favor de Bernat Vilagrassa i del *fuster* Francesc Gomis: “Quod ego, Iacobus Pexo, notarius, civis Valencie, gratis et scienter, facio, constituo et ordino procuratores meos, certos et spetiales, vós Franciscum Gomiç, fusterium, Bernardum Vilagrassa, pictore, Iohannem Cremades, sobestant et Iohannem Pexo, filium meum.”¹⁷⁸²

Després de la darrer notícia hi ha un buit documental fins 1434. En novembre de l'any corrent, el 1434,¹⁷⁸³ s'efectua una venda atorgada pel també pintor Pere Valero a Bernat Vilagrassa, de part de la seua casa, situada a la plaça dels Caixers, en la parròquia de Sant Martí de València.

El 6 de gener de l'any següent, el 1435, Bernat Vilagrassa atorga un debitori, pel que confessa que el *mercader* Bernat Colomer li havia de pagar 12 lliures i 2 sous, pel preu de cinc fustes.

“Bernardus Vilagrassa, pictor, vicinus Valencie, confiteor me debere vobis Bernardo Colomer, mercatori, pronunch degente Valencie, duodecim libras et duos solidos, monete regalium Valencie, ratione precio quinque fustum quos a vobis emi et habui.”¹⁷⁸⁴

Per últim, el dia 20 d'abril del mateix any, el 1435, Jaume Monçó,¹⁷⁸⁵ *fuster* i ciutadà de València, atorga debitori, en el que confessa que Bernat Vilagrassa li havia de pagar 55 sous per la compra de fusta.

VILALBA Martí de (València, 1401)

Pintor.

Obra: treballs per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Martí de Vilalba, que rebé una paga pel seu treball.

“118r.

(...).

Ítem, a n Martí d'en Vilalba.....III sous.

(...).”¹⁷⁸⁶

VILAR, Jaume (1433, València)

Pintor.

De Jaume Vilar es coneix de la seua existència pel document de l'any 1433, en qual consta que la seua muller Constança, al 3 de gener de 1416, atorga la venda d'un cens a Isabel Mur, per la quantitat de 45 sous, davant el *notari* Antoni Bonet.

¹⁷⁸² APPV. *Notal de Bartomeu Gil*, núm. 64.

Cerveró, 1964, p. 127; Mocholí, 2009, p. 929.

¹⁷⁸³ En diferents cites de les publicacions de Sanchis i Sivera, l'assumpte del document, segons el mateix autor, es un lloguer, no una venda.

¹⁷⁸⁴ APPV. *Protocol de Bartomeu Tovia*, el major, núm. 539.

Cerveró, 1964, p. 127; Mocholí, 2009, p. 929.

¹⁷⁸⁵ Cerveró publica *Jacobo Domenesch*.

¹⁷⁸⁶ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, p. 224; Mocholí, 2009, p. 930.

“E na Gostança a muller per carta feta en València a tres de janer any MCCCCXVI rebuda per n’Antoni Bonet, notari *simul et insolidum* venes e originalment carregás a na Ysabel Mur e als seus XXXXV sous de cens.”¹⁷⁸⁷

VILAR, Joan (1445-1452, València)

Pintor.

En novembre de 1445, el pintor que ens ocupa va ser testimoni, junt amb el pintor de cortines Roger Esperandéu, de l’afermament de Joan Maçana, aquest neòfit, perquè el seu fill Joan, de tretze anys, estiga al servei del pintor Jaume Mateu.

A l’any següent, el 23 de febrer de 1446, el pintor Jaume Mateu reconeix deure-li 12 florins a Joan Vilar, però el deute no es cancel·la fins l’any 1452.

VILAU, Bernat (1380-1434, València)

Pintor.

Obra: retaules.

A Bernat Vilaur se li ha de considerar com un pintor notable, doncs per les seues referències documentals, datades entre els anys huitanta del segle XIV fins la tercera dècada del segle XV, se sap que va rebre importants encàrrecs de pintar retaules per a institucions civils i religioses, a més d’estar relacionat amb altres pintors de certa rellevància.

Per a confirmar el dit està la primera notícia a l’any 1380. Aquesta fa referència d’un pagament, efectuat pel *sotsobrer* de la fàbrica de Murs i Valls de València, a Bernat Vilaur,¹⁷⁸⁸ per la quantitat de 15 florins, per pintar el retaule del portal de Sant Joan.

“Ítem doni a n Bernat Vilaur, pintor, per rahó de un retaule que feu per al portal apelat de Sent Johan, e a-n’í àpocha feta per en Martí de Montflorit, notari, a XXVIII de febrer, XV florins, VIII liures, V sous.”¹⁷⁸⁹

Fins 1386 no es té més notícies del pintor. En aquest any, en març hi ha referència dels pagaments fets per Guillem Martorell, *obrer* de l’obra del Reial de València, al *mosso* a Vilaur, d’ofici pintor, per perfilar la porxada de pedra picada.

En setembre del mateix any, el 1386, apareix documentat, en la ciutat de Gandia, per l’encàrrec que va rebre de pintar d’un retaule baix l’advocació de sant Jeroni. Per aquest treball se li pagaren 50 florins per part de Bernat Torres, *administrador* de les rendes del marques de Villena.

“Noverint universi quod ego, Bernardus de Villaur, pictor, vicinus de Gandia, (...) quinquaginta florenos auri communes, ex salario retabuli sancti Iheronimi quod predicto domino facio. (...) Sig[+]num, Bernardi Villaur, predicti, que hic concedo et firmo.

Testes huis rei sunt venerabilis Guillelmus Martorelli et Guillelmus Iohannis.

Sig[sige notarial]num Raymundi Dalmacii, auctoritate regia notarii publici Gandie, qui predictis interfui eaque scripsi et clausi loco, die et anno prefixis.”¹⁷⁹⁰

¹⁷⁸⁷ ARV. *Justicia Civil*, núm. 2.533, mà 3.

Cerveró, 1972, p. 54; Mocholí, 2009, p. 931.

¹⁷⁸⁸ Sanchis i Sivera publica *Benedicto Vilaur*.

¹⁷⁸⁹ AMV. *Sotsobreria de Murs e Valls*, d³-1, f. 271v.

Sanchis i Sivera, 1928, p. 19, 1930, p. 19; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 239, doc. 386; Mocholí, 2009, p. 932 (document revisat i transcrit per nosaltres).

¹⁷⁹⁰ ARV. *Pergamins de la Batllia*, caixa 4^a (signatura donada per Cerveró).

Sanchis i Sivera, 1912 (2), p. 218; 1914, p. 8; 1928, p. 20; 1930, p. 20 (aquest autor dóna com a signatura: “Pergamí comprobante de comptes del Mestre Racional”); Cerveró, 1956, p. 104; 1972, p. 54; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 285, doc. 479; Mocholí, 2009, p. 933.

A l'any 1387, de nou rep un pagament, aquesta vegada efectuat per Pere Carbonell, *col·lector* de les rendes del marquès de Villena, per la quantitat de 25 florins, per la confecció d'un retaule per a l'església de Gandia. Creiem que és el mateix retaule que es menciona en el darrer document, el 1386, ja que el mecenes i la ciutat per on es demana l'encàrrec coincideixen.

“Ítem, a'n Bernat de Vilaur, per los retaules que pintà en la església de Gandia, doní vint-i-cinc florins.”¹⁷⁹¹

Des de 1387 hi ha un buit documental fins 1391. D'aquest any es té referències, certament interessants com la de juliol, la qual notifica d'una nova tasca del pintor. Al dit mes atorga àpoca, en la que reconeix que ha rebut 10 lliures dels *majorals* de l'almoïna dels *Teixidors*, Andreu Balaguer, Joan Sastre, Joan Domínguez i Miquel Nomdedéu, de les 60 que li devien per la factura d'un retaule, dedicat a Sant Antoni per a la capella de la dita almoïna.

“Bernardus Vilaur, pictor et civis Valencie, (...) mancipiorum officii textoris Valencie, quod ex illis sexaginta libras regalium Valencie quas mihi promisistis dare racione pingendi certum retabulum sancti Anthonii ad opus capelle dicte elemosine (...).

Testes huius rei sunt Raymunds Roda, prebister beneficiatus in ecclesia Sancte Caterine Valencie, et Iohannes Saga, carnifex Valencie.”¹⁷⁹²

En octubre del 1391, es documenta la segona paga de 10 lliures, signant àpoca Bernat Vilaur, les quals són part de les 60 per la confecció del dit retaule.

El 31 d'octubre del dit any, el 1391, s'escriptura el testament de la seua dona, Pasquala, en el que el nombra com el seu marmessor.

“(...) yo, na Pasquala, muller d'en Bernat Vilaur, pintor, vehín de la vila de Gandia, per malaltia detenguda de la qual tem morir, però en mon bon seny, loqüela éntrega e manifesta stant, faç e ordén aquest present testament meu per salut de la mia ànima e per disposició des mos béns. (...)”¹⁷⁹³

Dos mesos després, en desembre de 1391, va rebre de Pere Martorell, *col·lector* general d'Alfons el Vell, 100 florins dels 750 per la factura de diversos retaules.

“Noverint universi quod ego, Bernardus Vilaur, pictor, vicinus ville de Gandie, (...) septingentis quinquaginta florenorum auri de Aragone, quos dictus dominus mihi dare mandavit racione et precio diversos retabulis per me factis et fiendis dicto dominio, cum quadam carta sua papirea patente in dorso suo sigillo sigillata manu dici domini signata, datum Gandie XXIII^a die octobris anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XC^o (...).

Teste huius rei sunt Michel Burguera, notarius, et Guillermus Iohannis, vicini ville Gandie.”¹⁷⁹⁴

¹⁷⁹¹ ARV. *Mestre Racional*, núm. 9.586, tom 1, f. 48.

Cerveró, 1960, p. 255; Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, p. 289, doc. 489.

¹⁷⁹² ARV. *Notal de Domènec Aznar*, núm. 2.788.

Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 347 i 348, doc. 591; Mocholí, 2009, p. 933.

¹⁷⁹³ AHN. Osuna. *Protocol de Ramon Agualada*, lligall 1.172-5. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 352 i 353, doc. 602; Mocholí, 2009, p. 933.

¹⁷⁹⁴ AHN. Osuna. *Protocol de Ramon Agualada*, lligall 1.172-5. Company, Aliaga, Tolosa, Framis, 2005, pp. 353 i 354, doc. 605; Mocholí, 2009, p. 933.

Als susdits mes y any, desembre de 1391, Bernat Vilaur, veí de Gandia, féu procurador al seu *macip*, Antoni Pérez, per vendre un *esclau* seu, anomenat Jordi, de tretze anys.

El 23 desembre de 1391, va rebre una tercera paga de 10 florins, de les 60 lliures que se li deuen pel retaule encomanat en juliol.

De nou hi ha un buit documental fins al següent document. El 12 de març de 1403, queda documentat com a fermador del conveni entre el pintor Antoni Peris i Alamanda Vilarig, de la casa del senyor *duc* de Gandia, per a la confecció d'un retaule, baix l'advocació dels sants Joans, que havia de pintar el dit Antoni Peris en la vila de Gandia, pel preu de 65 florins d'or.

“(…). No res menys, promet a vós que per seguretat vostra com me darets alguna qualitat del preu que n'havets a pagar per pintar lo dit retaule, daré a vós fermaça e principal tengut ensemps ab mi En Bernat de Vilaur, veí de dita vila. E per fer e complir per mi totes les coses a vós convendrà fer o sostenir missions, despeses o damnatges alguns, tot allò quantque sia o serà a vós e als vostres promet pagar e smenar de mos béns e sobre aquells siats creguda vós e los vostres per vostre sol jurament sens testimonis e altra prova (…).”¹⁷⁹⁵

Al mes d'octubre del darrer l'any, el 1403, de nou està registrat en una procuració que atorga en la persona de Jaume Vidal, *notari* de València.

Al 30 de maig de 1404, es redacta el requeriment als oficials de senyoria pel justícia de la vila de Gandia, de rebre testimonis a Ramon Agualada, *notari* i veí de Gandia, com a procurador del *sastre* del duc de Gandia Girat Coli, en el procés que mena contra Bernat de Vilaur, marmessor de Guillem Carrasco, *sastre* de la duquesa.

Les penúltimes notícies documentades són de 1407. En aquest any el pintor Bernat Vilaur atorga testament, rebut pel *notari* Guillem Cardona, on figuren com a hereus els *majorals* de la confraria dels *Armors* de Sant Martí. Al mes de novembre del següent any, el 1408, es va fer públic dit testament. Aquesta notícia fou publicada per Cerveró el 1956, però malgrat l'autor no especifica la signatura de dita notícia, creiem que la font deu ser similar a la mateixa on fou atorgat el seu testament,¹⁷⁹⁶ a l'arxiu de la catedral de València.

En febrer de 1422, després molts anys, es té de nou notícia del pintor, que actua com a testimoni en l'època d'un censal.

Per últim, el 1434, ja difunt Bernat Vilaur, s'escriptura la venda efectuada pels *majorals* de la confraria dels *Armors* de Sant Martí de València, com a hereus de dit pintor, que fou veí de la ciutat de Gandia, d'una casa en dita parròquia, a Francesc Colomer.

VILLALBA, Francesc (1411, València)

Pintor.

Al protocol del *notari* Andreu Julià queda subscript el pintor Francesc Villalba, per la seua actuació com a testimoni en cert document:

“(…).

Testes, Franciscus de Vilalba, pictor civis Valentie, (…).”¹⁷⁹⁷

¹⁷⁹⁵ AHN. Osuna. *Protocol de Ramon Agualada*, lligall 1.173-4.

Company-Gisbert, 1983, pp. 95 i 96; Mocholí, 2009, p. 934.

¹⁷⁹⁶ Segons Cerveró *Pergamí*, núm. 6817.

¹⁷⁹⁷ ARV. *Protocol d'Andreu Julià*, núm. 1.261.

Mocholí, 2009. p. 935.

VILLALBA, Sanç (Sans o Sanxo) (1385-1432, València)

Pintor.

Obra: caixes i cofres, a més de la capella major de la seu de València, treballs per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València.

La documentació de Sanç Villalba s'inicia a l'any 1385, amb l'obligació que feu davant del justícia dels CCC sous per a pagar a Berenguer Castellnou, *fuster*, 6 sous, els quals li devia per un llit de post.

Segueix amb el document de l'any 1387, pel que va rebre, per part del *fuster* Pere Ramon, 54 sous pel treball de pintar unes caixes i cofres:

“(…) en donar e pagar a n Sanxo de Vilalba, pintor, present, cinquanta-quatre solidos, moneda reals de València, los quals li confessa deure per rahón de pintar caxes e cofrens a aquell a pagar a deu dies sots pena del quart.”¹⁷⁹⁸

Al següent any, el 1388, Sanç Villalba contrau l'obligació davant el justícia dels CCC sous en pagar 7 sous reials de València a Pere Toli, que bestragué per al lloguer de dos cases en les que s'estava dit pintor.

L'any 1390 de nou és condemnat, davant el justícia dels CCC sous, perquè doni 17 sous a Pere Claramunt, que li devia per la compra de fusta.

En els anys 1392 i 1393 va contraure les obligacions, en presència del justícia, en pagar al ciutadà Francesc Riera, 50 sous que li devia pel lloguer d'un alberg.

Al mes de maig de l'any 1396, Sanç Villalba és condemnat en pagar a Joan Villalba mig florí, amb motiu d'un préstec. Al mes d'agost del dit any, el 1396, als dies 2, 5 i 15, actua com a testimoni en una època de composició de la fiança del preu de lloguer d'un forn, en un testament de Pere Verneti i en una època de préstec. Al final del mes de setembre, en una procuració junt amb el també pintor Pere Aravot.

A l'any 1398, Sanç Villalba va procedir judicialment com a testimoni en diversos documents els dies 19 20 i 23 de març. Igualment en juny del mateix any, el 1398, junt al també pintor Pere Ramon, en una procuració i, fins i tot, al testament de Pascual Llorenç, àlies Martí. El dia 17 del dit mes i any, junt a Joan Llobet, *piquer*, va testimoniar en una administració de tutela. En setembre, intervé de testimoni en cert document. Al mes d'octubre, el dia 11,¹⁷⁹⁹ atorga procuració en la persona de Bartomeu Marí, *escrivà*, quedant la resta del document en blanc. Aquesta procuració es completa en el mateix dia en un següent assentament. El dia 16 del dit mes, junt amb el també pintor Pere Ramon, actua com a testimoni. Per últim, al mes de novembre Sanç Villalba va fer de testimoni en l'aprovació de fiadors, atorgats en un acte jurídic fermat el dia 19 d'abril.

Després d'aquesta primera etapa documental, s'inicia una segona que té com a primera referència documental la del l'any 1400, any en què Sanç Villalba féu de testimoni en una procuració.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors, entre ells estava Sanxo Vilalba, que rebé diverses pagues pel seu treball.

¹⁷⁹⁸ ARV. *Justícia dels CCC sous*, núm. 13, mà 6.

Mocholí, 2009, *Estudi dels documents dels pintors...*

¹⁷⁹⁹ El mateix document el publica Sanchis i Sivera, però tret del llibre notarial del notari citat, però amb data del dia 10.

“136v. (...).

Ítem, los quals enlo dit dia doní a-n Sanxo Vilalba per Moguer de XXII jorns de l'ª losa de molre colors, a raó de III diners.....VII sous.....VI diners. (...).”¹⁸⁰⁰

Al mes d'abril del mateix any, el 1401, actua com a testimoni d'un quitament censal. Deu anys després el 1411 es té més notícies d'aquest pintor. En agost del dit any actua com a testimoni en una època.

Fins 1415 queda un buit documental. Les notícies són per la intervenció com a testimoni en un afermament de servei domèstic, en un deute i en una procuració.

A l'any 1416, en una procuració i en la venda d'una esclava que comprà Andreu Albert, *cofrer*.

En 1417, en febrer de nou fa de testimoni en dos documents de venda. En un d'ells per la venda d'una esclava, Margarita, per preu de 18 florins.

“(.....)Testes, Petro de Fontes, mercator et Iohannes de Coronas, ianitor, et firme dicte Ursole qui firmavit, iuravit et renunciavit dictis die et anno in civitate Valentie. Aparicius Dampera, cocus, et Sancius Vilalba, cofreriarius Valentie.”¹⁸⁰¹

Al mes de març procedeix judicialment a fer de testimoni en un document de procuració.

Per últim, en diverses procuracions entre les que destaquem la d'octubre de 1417, donada per Andreu Sanou, *imaginaire* de València, a Joan Maties i Francesc Oliva, pintors, entre altres. En ella van fer de testimonis Sanç Villalba i Berenguer Çaplana, pintors de dita ciutat.

Finalment, al mes de desembre de 1418, els dies 10 i 20, Sanç Villalba intervingué de testimoni en dos nomenaments arbitrals.

Quatre anys després, el 1422, s'escriptura el contracte d'aprenentatge, en el que el pintor aferma a Joan, fill seu, de catorze anys, amb Pere Campos, *batifulla* i veí de València, durant quatre anys, per a aprendre el seu l'ofici.

Per últim, a l'any 1432 es documenta que el pintor Miquel d'Alcanyís va rebre l'encomanda del Capítol de la seu de València de pintar la capella major d'aquella. En dita capella hauria de representar-se en la volta, a l'oli i sobre fons blau, alguns àngels amb els instruments de la Passió i en una de les parets el Col·legi Apostòlic. Els cabells i les diademes dels àngels havien de ser daurats i negres els perfils de les corones pintades en los pilars. Sent l'encàrrec de tal envergadura van treballar, baix la direcció Miquel d'Alcanyís, diversos pintors entre ells Sanç Villalba. A aquest pintor se li va pagar certa quantitat per cent vint-i-cinc pans d'or, esmerçats en els treballs de la capella major de dita seu. El document informa que dit pintor viu prop del fossar de Sant Andreu, al Trabuquet.

VILLALVA, Jaume (1401, València)

Pintor.

Als llibres del notari Miquel Arbúcies queda documentat el pintor Jaume Villalba, per actuar com a testimoni en certa qüestió.

“(.....)Testes, Jaume Villalba, pictor, civis Valentie, (...).”¹⁸⁰²

¹⁸⁰⁰ AMV. *Clavaria Comuna, Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 104, 169 -182, 184-186, 189, 191, 192, 212, 242, 247, 248 i 257; Mocholí, 2009, p. 937.

¹⁸⁰¹ ARV. *Protocol d'Andreu Gasull*, núm. 4.393.

Mocholí, 2009, p. 938; Tolosa, Company, Aliaga, 2011, p. 433, doc. 831.

¹⁸⁰² APPV. *Notal de Miquel Arbucies*, núm. 979.

VINADER, Vicent (València, 1435)

Mestre d'obres.

En desembre de 1435, el *sotsobrer* de les obres de Murs i Valls de València atorga un pagament a Vicent Vinader, de 3 sous i 6 diners, i al *manobre*, Francesc Ferrer, de 3 sous. Ambdós pagos foren per la reparació de la paret del portal de Torrent de València, on s'havia fet un oratori i col·locar-hi unes polseres. També si li paga a Esteve Martorell per la compra de mig cafís d'algeps.

VIVER, Bartomeu (1429, València)

Pintor.

Societat de treball entre pintors.

El document de l'any 1429, dóna referència de la societat que formaren els pintors Bartomeu Viver, habitant de València i *Alamano* Matheu, amb el compromís de treballar junts durant el període d'un any.¹⁸⁰³

VIVES, Guillem (València, 1401)

Fuster.

A l'any 1401, per les celebracions de l'entrada del rei Martí a València, es realitzaren diverses tasques, la qual cosa origina unes despeses, les quals foren anotades al llibre de Compte de rebudes de la Clavaria Comuna de la ciutat de València. En aquestes tasques treballaren nombrosos pintors i altres artífex, entre ells estava el *fuster* Guillem Vives, que rebé diverses pagues pels seus treballs.

“9r.

(...).

Ítem, preguem d'en Guillem Vives, per mans d'en Monçó, dues fules, a rahó de IIII sous, VI diners per pessa, faIIII sous....VI diners.

(...).”¹⁸⁰⁴

Tres anys després, el 1404 de nou es té notícia d'aquest *fuster* pel pagament de 100 sous que li féu el *dispenser* d'Alfons el Vell, *duc* de Gandia, de senyal de retaule de fusta que ha fet per a la capella del monestir de Sant Jeroni de Cotalba.

Alcahalí, 1897, p. 326; Sanchis i Sivera, 1912 (3), p. 296; 1914, p. 37; 1928, p. 62; 1930, p. 62; Mocholí, 2009, p. 939.

¹⁸⁰³ APPV. *Protocol de Bartomeu Queralt*, núm. 26.121.

Sanchis i Sivera, 1929, p. 27; 1930, p. 89; Mocholí, 2009, p. 940.

¹⁸⁰⁴ AMV. *Clavaria Comuna. Llibres de Compte*, O-113, ff. 2r-176v.

Aliaga, Tolosa, Company, 2007, pp. 41, 48, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 105 i 107; Mocholí, 2009, p. 940.

6. CONCLUSIONS

A tall de conclusió final, es pot considerar que l'estudi de la documentació corresponent als pintors i altres artífexs documentats a València entre els segles XIII-XV, ha permès presentar un discurs de cadascun d'ells, d'acord amb les referències documentals fins ara exhumades, i així obtenir una visió singular de cada artífex, la qual cosa serveix de base a futurs estudis dintre de la investigació i revisar algunes hipòtesis ja plantejades pels historiadors de l'art.

Així, un dels objectius que es proposa, després de recopilar la informació documental sobre pintura medieval valenciana, s'ha aconseguit. Aquest era extraure a la llum tants i tants artífexs que la historiografia no havia tingut en compte o als quals, fins ara, no se'ls havia prestat suficient atenció en la història de l'art, atès que els treballs d'investigació sobre pintors i altres artífexs sols es feien sobre les obres conservades, com la pintura o altres peces, i no sobre la documentació com a base d'investigació, a pesar que des del segle XVIII ja es té documentació recopilada en manuscrits com el d'Arquers Jover, i que la cerca i la publicació de les fonts documentals proliferaren a partir del segle XIX i XX.

Fins i tot, l'ús del document com a instrument bàsic d'investigació, no ho fan plenament alguns historiadors fins ben entrat el segle XX i, així i tot, sembla que hi ha una divisió entre historiadors partidaris de fer la història de l'art basant-se en les obres i altres prenent les fonts documentals. Per la nostra part, creiem que el coneixement i la comprensió de la informació conservada als arxius junt amb les obres d'art han d'anar paral·lelament en la investigació, per la qual cosa aquest fet repercutirà en benefici de les mateixes obres, en el cas que obra i document casen, sinó aquest últim és una eina que garanteix un discurs més ampli de la història de l'art.

Quant al nombre de pintors, s'ha superat els cinc-cents, encara que no és una xifra tancada, ja que a la revisió dels arxius coneguts i la cerca de nous, de segur que n'apareixeran més, la qual cosa permetrà ampliar la ja nombrosa base de dades.

Però no sols s'ha dedicat a l'estudi dels documents amb la finalitat d'esbrinar la vida particular i, sobretot, professional de cadascun dels artífexs dels quals hi ha notícies. S'ha anat més enllà, ja que s'ha cregut també oportú donar un concepte general del document, pel que es transmet informació dels fets, sent la prova de confirmació d'aquests i, fins i tot, la font per a recuperar la memòria històrica, artística, política, social, econòmica, etc. Aquest treball tracta d'una informació referent a pintors i altres artífexs, registrada en documents, els quals donen referència de la seua vida personal, social i professional, però que, en qualsevol cas, el document reflecteix l'acte de manera oficial per a tot els ciutadans. Es disposa de documentació des del segle XIII fins al XV, en què apareix una nombrosa gamma de diversos tipus de documents, des de contractes de treball, testaments, èpoques, nomenaments, vendes, etc. De tots se n'ha donat una definició i s'ha posat un exemple per acompanyar-la.

Encara que la fi d'aquest treball d'investigació se centrava, principalment, en donar una àmplia base dels pintors i altres artífexs, els quals visqueren i treballaren al Regne de València entre els segles XIII-XV, s'ha desenvolupat un apartat de la història d'aquest regne, però només perquè se'n tinga una visió bàsica. No es pretén fer un discurs amb tota mena de detalls de la història d'un poble, en què ocupem més de dos-cents anys, però sí que volem destacar aquells esdeveniments que en gran mesura condicionaren l'ordenament social i institucional de la València islàmica vers un regne cristià i la seua evolució durant el tres primers segles.

Després d'haver fet un estat de la qüestió, seguit d'un discurs mitjançant el que s'analitza una nombrosa documentació i, a la fi, ja per entrar en matèria, es desenvolupa un apartat històric i cultural del Regne de València, en què es té una visió des de la reconquesta fins a la meitat del segle XV, moment en què l'empremta flamenca a València fa la seua aparició en retaules com el del Mestre de Bonastre (*L'Anunciació*, cap a 1450).

Ara bé, no ens conformàvem a fer un discurs més o menys ampli, segons la documentació, dels artífexs, principalment dels pintors, sinó que abans creiem oportú desenvolupar una part en la que s'informés de la itinerància i el desplaçament dels pintors a la Corona d'Aragó, de la que formava part el Regne de València. Es comença aquest apartat amb el discurs dels primers pintors vinguts a terres valencianes, conseqüència doncs de la conquesta del rei Jaume I, després que es repartiren aquelles terres entre les persones que acompanyaren el rei, fet que queda reflectit al *Llibre del Repartiment*, en el que es troba, des de la tercera dècada del segle XIII, la presència de "pintors". Òbviament, aquesta vinguda de persones foranes ha fet plantejar que, si es pren literalment el terme lingüístic *forà*, distingim les persones externes d'un territori vingudes d'un altre. S'ha de tenir present que aquest terme seria vàlid per a totes aquelles persones que vingueren d'altres parts, incloses Catalunya, Aragó i les illes Balears, per la qual cosa els pintors catalans, aragonesos i balears també eren forasters, però cal fer-lo més ampli i tenir en compte que pintors d'altres països, com per exemple Alemanya, també s'aveïnaren temporalment o per sempre al territori valencià, i que finalment s'aveïnaren com a ciutadans de València. Fins i tot algun d'ells va ser reconegut com a "pintor del rei" o com a "pintor de la ciutat." Sembla amb aquest discurs que tots els pintors o artífexs en general s'establiren a la ciutat de València, però no és així. S'ha de tenir en compte un centre d'art molt important, el del nord de la província de Castelló (Morella, Sant Mateu, la Jana, Salzedella i altres poblacions), en el que hi ha una nombrosa quantitat d'artistes pintors com els Centelles, els Çareal, principalment Jaume, Guillem Ferrer, Pere Lembrí, Antoni Vallserà, entre d'altres, cadascun dels quals deixà una empremta del seu estil entre el segle XIV i XV.

Després de tenir tots aquests apartats més o menys desenvolupats, no podíem oblidar-nos de la vida laboral, pública i privada dels pintors. Gràcies a la recerca de documents als arxius de València, altres ciutats o comunitats, realitzada des del segle XVIII fins al segle XXI per estudiosos i investigadors, documentació al dia d'avui publicada, a més de la cerca personal i el fet de trobar nous documents, podem endinsar-nos en el món laboral d'aquells pintors i, fins i tot, en el món social, el que permet conèixer les condicions laborals dels artistes, com treballaven, la col·laboració amb altres pintors, l'organització i estructura del taller o obrador, quin tipus d'encàrrecs rebien, els materials que utilitzaven, la forma del pagament de les obres i, per descomptat, part de la vida familiar, particular i social dels artífexs. Encara que hi ha llacunes documentals, permet realitzar un discurs que en cap cas pretén ser exhaustiu, sinó que més prompte pretén donar una visió global del món dels pintors, i remarcar, de manera puntual, els aspectes més interessants de la vida artística i personal de l'artífex. Així, malauradament no permet confeccionar una monografia completa dels pintors, ja que la documentació aplega molt migrada, i a més les notícies que s'han trobat no informen, llevat d'alguns casos comptats, del lloc de naixement, de la formació, etc. Dintre d'aquest estudi considerem important desenvolupar la consideració social que rebia el pintor durant els segles XIII, XIV i XV, i així ens hem plantejat si eren artesans o artistes.

La resposta a aquesta pregunta, després de l'estudi de la documentació i la bibliografia específica d'aquest tema, és que, generalment, la consideració social de l'artista a l'Europa dels segles del gòtic és anàloga a la dels altres artesans. La societat valorava preferentment el seu treball i no tant la capacitat de creació pròpiament dita, és a dir, el major i millor domini de les tècniques del corresponent ofici. Per la qual cosa els pintors, tret d'alguns cas, no gaudien d'una consideració social alta, ja que a l'edat mitjana, generalment, els artífexs – pintors, escultors o arquitectes – eren considerats com qualsevol altre artesà – fusters, freners, brodadors, tapiners, etc. Fins molt avançada l'època medieval no començarà a considerar-se com a pròpia de l'artista la concepció teòrica i iconogràfica de les seues obres. Aleshores, fins que aplegui aquest moment, per al desenvolupament del seu treball li bastarà reproduir uns models determinats o traduir les instruccions de les persones que li encomanen l'obra.

Després d'estar ja desenvolupada, principalment, la situació social sobre els pintors, ens preguntem quin seria el seu entorn laboral per a materialitzar aquell encàrrec que se li encomanava. En primer lloc, hem recollit informació respecte als obradors quan la ciutat de València fou conquerida per Jaume I. El nucli artesanal es localitzava al centre d'aquesta ciutat. L'artesanía era controlada pels musulmans, que s'agrupaven segons l'ofici en un carrer o un altre. El monarca aragonès, Jaume I, féu el repartiment dels edificis que ocupaven respectant-ne la distribució, entre aquells pobladors cristians – aragonesos i catalans– que l'acompanyaven. Els locals situats al centre de la ciutat de València eren molt simples, i a part de ser la llar de l'artesà i de la seua família, també era el lloc de treball, l'obrador.

Per la documentació examinada, fins ara, s'ha deduït que el tipus d'obrador predominant entre els segles XIII-XV era el familiar. L'existència de nissagues d'artesans i d'artistes que continuen durant generacions treballant l'ofici i mantenint el taller és un fet confirmat gràcies a les fonts documentals. Gran part dels obradors de l'edat mitjana es configuraren per herència familiar: avis, pares, fills, germans, oncles o nebots, però s'ha de matisar que potser als obradors dels pintors d'obres de retaules l'heretat d'aquell podia quedar en mans d'algun deixeble.

L'organització laboral dins l'obrador i, fins i tot, la labor en un taller de pintura de l'edat mitjana era complexa. Se suposa que no sols tenia un encàrrec sinó diversos alhora i en diverses fases de terminació. Els tallers dels pintors ocupaven sempre un planta baixa on es trobaven els components més voluminosos, com les superfícies de fusta de diverses mides considerables destinades a ser pintades, i aquestes s'unien amb llistons de fustes que les sostenien, amb cola i claus, pel revés. El mestre, els col·laboradors, els deixebles o ajudants, aprenents o mossos (macip), i els esclaus desenvolupen aquestes tasques, i altres com la mescla de materials per a fer les pintures, i altres feines més desagradables o perilloses quedaven, generalment, per als aprenents o esclaus, a causa de la duresa d'aquestes, que de vegades portava al deteriorament de la salut física.

Per a nosaltres era molt important realitzar una divisió dels pintors: *menors* i *majors*, ja que aquesta no ha sigut desenvolupada fins ara. La distinció de "pintor de retaules" quant a diferenciar altres categories dintre de l'ofici ja existia a l'època que s'estudia, segons mostra la documentació. No volem fer una divisió radical dels pintors dels segles XIV i XV, entre aquells que pintaven obres de retaules i aquells que es dedicaven a pintar peces artesanals que servien d'ornamentació, com ara complements de la casa o de protecció o representació de les armes de l'exèrcit, del monarca o dels nobles i, fins i tot, de l'església, sinó donar a conèixer els pintors si es pot dir més modestos però no menys importants, dels quals gràcies a la documentació en coneixem l'existència, encara que, per la feblesa dels material que utilitzaven, quasi tot el seu treball artístic ha desaparegut. De tots ells s'ha de dir que, enfront del nombrós grup de pintors *menors* que tenim documentats entre els segles XIII-XV, ens trobem que el de pintors *majors* no ho és tant i, fins ara, només n'hi ha documentats poc més de quaranta. Fins i tot no deixa de ser un grup considerable, encara que s'ha de tenir present que entre tots ells sols sobresortí un nombre escàs. Aquests són els mestres que trencaven, canviaven o aportaven noves formes estilístiques. Els pintors *majors* es poden considerar entre aquells artífexs que, sense deixar de realitzar altres tasques, de fet no menyspreaven cap altre encàrrec de tipus més artesanal, com pintar escuts, cadires o altres objectes, rebien els encàrrecs per a confeccionar retaules, obres encomanades per diferents clients o comitents pertanyents a la cort, la noblesa i l'església, a més de confraries i universitats de ciutadans. Per acabar tot aquest apartat no es deixa de mencionar aquells artífexs que d'una manera o una altra estaven relacionats amb els pintors, com són brodadors, dauradors, fusters, etc.

El remat de tot el nostre treball d'investigació culmina en reunir un *corpus* documental de pintors i altres artífexs que servirà, bàsicament, per a futurs estudis d'elaboració de la personalitat artística de tants i tants pintors mitjançant l'estudi de la documentació. Aquest s'ha desenvolupat amb un fitxer dels pintors i altres artífexs, en el que s'han creat camps com les referències arxivístiques, bibliogràfiques, comentari i notes, per la qual cosa la consulta de cadascuna de les fitxes permet una ràpida visió de l'artista consultat. Una relació de totes les comandes documentades de tots els artífexs, de les fitxes de les obres dels pintors *majors* i, fins i tot, una relació, per ordre alfabètic, de tots aquells artistes – pintors i altres orfebres –, amb el mateix cognom per a donar a conèixer les possibles dinasties d'artífexs i, fins i tot, la continuïtat en l'ofici de pares a fills, tanca el treball en un primer volum, junt amb bibliografia específica, de la que s'ha extret la documentació publicada, i una bibliografia general, que ens ha servit per a saber el panorama de la historiografia dels pintors i altres artífexs. Un apèndix documental, fruit de la recerca del personal de Centre d'Investigació Medieval i Moderna, una llista dels documents reproduïts totalment o parcialment, una altra llista dels documents i arxius consultats i la relació dels pintors i altres artífexs valencians conformen aquesta obra.

Casa medieval-obrador

Manuel Sanchis Guarner

La ciutat de València: síntesi d'història i de geografia urbana, p. 94,
IRTA, València, 2007

7. ANNEXOS

7.1 ÍNDEX DE PINTORS I ALTRES ARTÍFEXS

AÇAU, Baço

(1382, València)

Pintor.

pàg. 77.

ADZUARA,¹⁸⁰⁵ Domènec d'

(1401, València)

Pintor.

pàg. 77.

Il.luminador.

pàg. 77, 171, 268, 295, 304, 332, 358, 405, 511, 557 i 603.

ALA, Ramon de l'

(1431-1439, València)

Pintor.

pàg. 77, 78, 86, 88, 103, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 347, 349 i 451.

ALAMANY, Pere

(1419, València)

Pintor.

pàg. 78, 130, 351, 202 i 412.

ALAMANYA, Llätzer d'

(1423, València)

Pintor.

pàg. 78.

ALBARRASÍ,¹⁸⁰⁶ Martí d'

(1429, València)

Pintor.

pàg. 78 i 500

ALBEROLA, Arnau

(1306, València)

Pintor.

pàg. 78.

ALBERT, Andreu

(1418-1424, València)

Pintor i cofrer

pàg. 79, 80, 82, 131, 202, 243, 253, 274, 322, 478, 573, 583 i 597.

ALBERT, Berenguer

(1333, València)

Pintor.

pàg. 78, 80, 81 i 240.

ALBERT, Macià

(1327, València)

Pintor.

pàg. 78 i 80.

ALBERT I, Pere

(1351-1354, València)

Pintor.

pàg. 78, 80, 81 i 82.

ALBERT II, Pere

(1409-1429, València)

Pintor.

pàg. 78, 80, 81, 82, 129 i 130.

ALBERT, Tomàs

(1422, València)

Pintor.

pàg. 78, 79, 80, 81, 82, 253, 274, 478 i 573.

ALBESPÍ,¹⁸⁰⁷ Joan

(1404-1415, València)

Pintor.

pàg. 44, 82, 83, 244 i 540.

¹⁸⁰⁵ És possible que siga l'il·luminador Domènec Adzuara, documentat entre els anys 1397/1400-1440. Hi ha referència d'aquest per Núria Ramón Marqués, *La iluminación de manuscritos en la Valencia Gótica (1290-1458)*, Biblioteca Valenciana, València, 2007.

¹⁸⁰⁶ Pel seu cognom el creiem oriün d'Albarrasí (Terol).

¹⁸⁰⁷ Al document original de l'any 1404: *Arbepí*. Cerveró transcriu: *Albepí, Albessí*.

ALCANYÍS, Miquel¹⁸⁰⁸

**(1407/1408-1462, València
Barcelona i Mallorca)**

Pintor.

pàg. 65, 77, 83, 84, 86, 88, 91, 103,
104, 123, 148, 149, 153 179, 197,
200, 204, 247, 257, 266, 284, 324,
347, 349, 368, 370, 383, 410 411,
421, 431, 432, 448, 451, 507, 526,
529, 567 i 597.

ALEGRE, Domènec

(1440-1451, València)

Pintor.

pàg. 90 i 91.

ALEGRE, Pere¹⁸⁰⁹

(1425, València)

Pintor.

pàg. 90, 337 i 604.

ALFORJA,¹⁸¹⁰ **Miquel d'**

(1419-1433, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 87, 88, 91, 103, 104,
108, 148, 149, 153, 154, 179, 195,
200, 204, 247, 266, 273, 284, 300,
343, 347, 349, 352, 356, 448, 451,
507 i 527.

ALIAGA I, Domènec d'

(1349-1363, València)

Pintor.

pàg. 43, 44, 46, 91, 92 i 360.

ALIAGA II, Domènec d'

(1384-1414, València)

Pintor.

pàg. 91, 92, 93 152 i 464.

ALIMBROT, Lluís

(1439-1448, València)

Pintor de Bruges.

pàg. 93 i 216.

ALMENARA I,¹⁸¹¹ **Francesc
d' (1417-1454, València)**

Pintor.

pàg. 94, 95 i 114.

ALMENARA II, Francesc d'

(1447-1449, València)

Pintor del rei.

pàg. 94 i 95.

ANDREU, Cugat

(1414, València)

Pintor.

pàg. 95 i 175.

ANDREU, Pere¹⁸¹²

(1360, València)

Pintor.

pàg. 95 i 604.

ANS (àlies), Joan

(1401, València)

Pintor.

pàg. 95.

ANTONI, Nicolau

(1398, València)

Pintor forà.

pàg. 96.

APARICI

(1248, València)

Pintor.

pàg. 96.

ARAGONÈS, Macià

(València, 1401)

Pintor.

pàg. 97.

ARAS, Joan

(1409, València)

Pintor.

pàg. 40, 95 i 97.

¹⁸⁰⁸ També conegut com a *Mestre de Gil i Pujades* i *Mestre d'Alcúdia*. Alguns autors: *Mestre del Bambino Vispo*.

¹⁸⁰⁹ Existeix un Pere Alegre, *barber*, p. 90.

¹⁸¹⁰ *O Alforia*.

¹⁸¹¹ *O d'Almenar*.

¹⁸¹² Existeix un Pere Andreu, *notari*, pàg. 141 i 173

ARAVOT, Pere
(1391-1441, València)

Pintor i imaginaire.

pàg. 97, 98, 105, 107, 210, 255, 349,
506 i 596.

ARCÍS, Joan
(1412, València)

Pintor de tapins.

pàg. 98 i 347.

ARDENAL, Martí
(1400, València)

Pintor.

pàg. 99.

ARMER, Guerau¹⁸¹³
(1246-1279, València)

Pintor.

pàg. 50, 99 i 100.

ARMER, Pere
(1246-1278, València)

Pintor.

pàg. 99, 100 i 429.

ARNAU, Guillem
(1392-1407, Mallorca,
València, Barcelona)

Pintor del rei. Imaginaire.

pàg. 48, 100, 101 i 102.

ARNAU, Pere i Joan
(1318, València)

Pintors.

pàg. 100, 102 i 605.

ARNAU, Pere¹⁸¹⁴
(1431, València)

Pintor.

pàg. 102.

ASOSA, Bartomeu
(1425, València)

Pintor.

pàg. 102.

AUGER, Jaume
(1423, València)

Pintor.

pàg. 103.

AUSIÀS¹⁸¹⁵
(1431-1439, València)

Pintor.

pag. 77, 86, 88, 103, 104, 148, 153,
179, 204, 247, 266, 284, 347, 349,
451 i 605.

AUTONA, Nicolau d'
(1304, València)

Mestre d'obres.

pàg. 51 i 104.

AVELLÀ, Bartomeu
(1381/1396-1450, València)

Pintor.

pag. 91, 97, 98, 105, 106, 108, 109,
148, 153, 154, 194, 228, 273, 291,
300, 338, 343, 352, 354, 355, 356,
357, 395, 506, 527, 528, 540 i 558.

AVELLÀ, Pere¹⁸¹⁶
(1408-1410, València)

Pintor i conseller.

pàg. 44, 104, 109, 128, 218, 255,
555, 557 i 605.

BADOSTANY, Jaume
(1354, València)

Il·luminador.

pàg. 109.

BALAGUER, Bernat¹⁸¹⁷
(1400, València)

**Piquer i mestre de la Seu de
València**

pàg. 109 i 605.

¹⁸¹³ L'autor de la notícia, Cerveró, publica
Guerau, quan en altres el cita com a
Gerald o Giralt.

¹⁸¹⁴ Existeix un Pere Arnau, *batle*, p. 544.

¹⁸¹⁵ Malgrat el document sols s'esmenta Ausiàs.

¹⁸¹⁶ Existeix un Pere Avellà, *corredor*, p.557.

¹⁸¹⁷ Existeix un Bernat Balaguer, *notari*, p.585.

BALLESTER, Simó
(1396-1422, València)
Il·luminador i escriptor de lletra formada.

pàg. 109 i 502.

BALTASAR¹⁸¹⁸
(València, 1401)

Pintor.

pàg. 110.

BARBENÇ, Andreu
(1414, València)

Pintor.

pàg. 110.

BARBENS,¹⁸¹⁹ Domènec
(1395-1409, València)

Pintor.

pàg. 110, 111, 201 i 321.

BARBENT, Jaume
(1420, València)

Pintor.

pàg. 111.

BARÓ, Bartomeu
(1401-1431, València)

Pintor.

pàg. 111 i 428.

BASSA, Jaume Ferrer
(1290/95- 1393, Sasgaioles
Barcelona-València)

Pintor- il·luminador de la cort reial.

pàg. 60, 112, 113, 114 i 370.

BATALLER, Tristany
(1402-1460, València)

Pintor.

pàg. 94, 114 i 115.

BAU, Guerau
(1432, València)

Pintor.

pàg. 115.

BELLUGA, Vidal
(1349-1363, València)

Pintor.

pàg. 115, 116, 117 i 307.

BERGA, Nicolau
(1450, La Jana (Castelló))

Fuster de retaules.

pàg. 117 i 585.

BERNADÍ, Pere
(1405, València)

Pintor.

pàg. 117.

BERNAT,¹⁸²⁰ Narcís
(1388-1399, Mallorca, València)

Pintor del rei.

pàg. 117 i 118.

BEVIÀ, Joan
(1402, València)

Pintor.

pàg. 118.

BONET, Arnau
(1319, València)

Pintor i fuster.

pàg. 118, 119, 120, 312 i 487.

BONET, Francesc
(1357-1390/1406, València)

Pintor.

pàg. 118, 119, 120, 162, 187, 391 i 493.

BONET àlies PASQUAL, Francesc
(1405-1406, València)

Pintor.

pàg. 120 i 391.

¹⁸¹⁸ És possible que siga el pintor Baltasar Pelegrí.(1402-1415).

¹⁸¹⁹ A l'original *Barbenç*.

¹⁸²⁰ Al document de 1399, *Bernadí*.

BONET, Jaume
(1319-1339, València)

Pintor.

pàg. 118, 119, 120 i 121.

BORRELL, Joan
(1401-1402, València)

Pintor.

pàg. 121, 180 i 586.

BRUSSEL·LES, Joan de,
(1372, Daroca (Saragossa) Burgos
1390-1391, Sogorb i València
1402, Cervera (Catalunya)
1407, València)

Pintor.

pàg. 51, 122, 257 i 258.

BURGOS, Joan de
(1405-1407, València)

Pintor.

pàg. 51 i 122.

ÇACOMA,¹⁸²¹ Bartomeu
(1429-1447, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 88, 103, 104, 122, 123,
124, 148, 153, 179, 204, 247, 266,
276, 284, 320, 347, 349, 451 i 571.

ÇACOMA, Francesc
(1359, València)

Pintor.

pàg. 124.

ÇAERA I,¹⁸²² Joan
(1399-1435, València)

Pintor i perpunter

pàg. 124, 126 i 127.

ÇAERA II, Joan
(1435-1436, València)

**Pintor, perpunter i pesador del
reble.**

pàg. 124, 126 i 127.

ÇAERA, Pere
(1397, València)

Perpunter.

pàg. 127.

ÇALOM I, Bernat
(1396-1398, València)

Pintor.

pàg. 127, 128,¹⁸²³ 133, 218, 255 i
607.

ÇALOM II-III, Bernat
(1390-1437, València)

Pintor.

pàg. 78, 81, 127, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 202, 242, 243, 351, 411,
412, 482, 498 i 499.

ÇALOM, Francesc
(1416, València)

Pintor.

pàg. 132 i 484.

ÇALOM, Joan
(1383-1420, València)

Pintor.

pàg. 133.

ÇOLOM, Pere
(1343, València)

Pintor.

pàg. 133.

ÇAMAISÓ, Guillem
(1440, València)

Fuster i mestre imaginaire.

pàg. 133.

ÇAMORRA, Joan
(1408, València)

Fuster.

pàg. 129 (Camorra) i 133.

¹⁸²¹ També “*Sacoma*”.

¹⁸²² També “*Saera*”.

¹⁸²³ En aquesta pàgina hi ha documentat un Bernat Çalom a l' any 1393.

ÇANOU, Andreu

(1417, València)

Imaginaire i fuster.

pàg. 133, 134, 135, 384 i 432.

ÇANOU, Joan

(1438, València)

Sotsobrer.

pàg. 133, 134, 425 i 531.

ÇANOU, Llorenç

(1412-1432, València)

Pintor i fuster.

pàg. 133 i 134.

ÇAPLANA,¹⁸²⁴ Berenguer

(1416-1444, València)

Pintor.

pàg. 133, 134, 150, 341, 384, 591 i 597.

ÇAREAL,¹⁸²⁵ Fancesc

(1414-1439, València, Morella)

Pintor.

pàg. 135, 137 i 237.

ÇAREAL,¹⁸²⁶ Jaume

(1402-1432, València, Morella i Saragossa)

Pintor.

pàg., 31, 32, 135, 136, 137 138, 139, 370, 376, 378 i 583.

ÇAREBOLLEDA I, Andreu

(1311-1383, València)

Pintor.

pàg. 139, 141, 144, 207 i 263

ÇAREBOLLEDA II, Andreu

(1358-1417, València)

Pintor.

pàg. 63, 139, 141, 142, 144, 435, 439 i 445

ÇAREBOLLEDA, Joan

(1395-1417, València)

Pintor.

pàg. 143, 144, 278, 437, 439 i 445.

ÇAREBOLLEDA, Pere

(1297-1306, València)

Pintor.

pàg. 50, 139, 140, 141 i 144.

CAFFA, Joan i Pere de,

(1425, València)

Pintors.

pàg. 131, 145, 148, 150, 159, 175, 275, 306, 323, 412, 497 i 589.

CALAFORRA, Joan

(1408, València)

Pintor.

pàg. 145 i 146.

CALAFORRA, Ramon

(1402-1421, València)

Pintor.

pàg. 145.

CALCENA, Miquel¹⁸²⁷

(1411-1416, València)

Pintor.

pàg. 146, 498 i 608.

CAMARASA, Pere

(1406, València)

Frener, conseller i pintor.

pàg. 36, 43, 61, 147 i 469.

CAMPOS, Antoni

(1430-1452, València)

Pintor d'imatges.

pàg. 109, 147, 148, 170, 221, 343, 350, 426 i 536.

¹⁸²⁴ També *Saplana* o *Zaplana*.

¹⁸²⁵ També *Sarreal*.

¹⁸²⁶ Més conegut per *Sarreal*.

¹⁸²⁷ Existeix un Michael Calcena, *mercader*, p. 419.

CANET, Bartomeu de¹⁸²⁸

(1425-1434, València-Xèrica)

Pintor.

pàg. 77, 86, 88, 103, 104, 131, 148, 149, 150, 153, 159, 175, 179, 204, 247, 266, 275, 284, 306, 323, 347, 349, 412, 448, 451, 507, 589 i 609.

CANET, Bernat

(1342, València)

Pintor.

pàg. 148, 149 i 150

CANET, Guillem de

(1304-1363, València)

Pintor.

pàg. 148, 149, 150 i 218.

CANET, Pere de

(1425, València)

Pintor.

pàg. 131, 148, 149, 150, 159, 175, 275, 306, 323, 412 i 589.

CANET, Vicent

(1408-1430, València)

Pintor.

pàg. 134, 148, 149, 150 i 591.

CAPELLA, Pasqual

(1383, València)

Pintor.

pàg. 150.

CAPELLADES, Bernat

(1395, València)

Pintor.

pàg. 151.

CARBONELL, Andreu

(1348-1356, València)

Pintor.

pàg. 92, 151, 152, 153, 154, 181 i 360.

CARBONELL, Antoni

(1419-1433, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 88, 91, 103, 104, 108, 131, 148, 150, 151, 153, 154, 159, 175, 179, 194, 204, 247, 266, 273, 275, 284, 300, 306, 323, 343, 347, 349, 352, 356, 412, 451, 527 i 589.

CARBONELL, Jaume

(1351, València)

Pintor.

pàg. 151, 152 i 154.

CASA, Joan de la

(1419-1444, València)

Pintor.

pàg. 154.

CASES, Bernat

(1413-1420, València)

Pintor.

pàg. 154, 171, 242 i 345.

CASES, Guillem

(1395, València)

Pintor.

pàg. 143, 154, 155, 156, 371 i 372.

CASTELLAR, Pere¹⁸²⁹

(1402, València)

Pintor de draps.

pàg. 156 i 609.

CELMA, Francesc

(1341, València)

Pintor.

pàg. 156 i 485.

CENTELLES, Bartomeu

(1380-1385, Morella)

Pintor.

pàg. 56, 157, 158, 221 i 222.

¹⁸²⁸ O Bartomeu Canet.

¹⁸²⁹ Existeix un Pere Castellar, *notari*.

CERDÀ, Pere

(1416-1425, València)

Pintor.

pàg. 131, 137, 148, 150, 159, 175,
275, 306, 323, 412, 440 i 589.

CESPESES,¹⁸³⁰ Antoni

(1397, València)

Daurador.

pàg. 159 i 368.

CESSERES, Pere

(1396, València)

Perpunter.

pàg. 73 i 160.

CETINA, Domènec

(1335-1351, València)

Pintor.

pàg. 160, 161 i 162.

CETINA, Joan

(1336-1346, València)

Pintor.

pàg. 160, 161 i 162.

CETINA, Salvador

(1390-1392, València)

Pintor.

pàg. 119, 162 i 391.

CIFUENTES, Joan

(1400-1401, València)

Pintor.

pàg. 162.

CINGLADA, Pere

(1388, València)

Imaginaire.

pàg. 163 i 579.

CLAVER, Lluís

(1401-1435, València)

Pintor.

pàg. 47, 163, 164, 255, 256, 579 i
591.

CLIMENT, Joan¹⁸³¹

(1402, València)

Imaginaire.

pàg. 164 i 610.

CLIMENT, Miquel

(1390, València)

Brodador.

pàg. 35, 36, 71, 164, 208, 465, 478,
479, 504, 521, 572 i 573.

COHEDA, Martí de

(1424, València)

Pintor.

pàg. 165 i 386.

COLL, Guerau

(1383, València)

Pintor.

pàg. 165.

COMA, Jaume

(1318, València)

Pintor.

pàg. 165.

COMES, Francesc

(1380-1417, València-Mallorca)

Pintor.

pàg. 165, 167, 494, 495 i 546.

COMPTE, Guillem¹⁸³²

(1392, València)

Pintor de tapins.

pàg. 167 i 610.

CONILL, Antoni

(1430-1435, València)

Pintor.

pàg. 132 i 168.

COSCOLLA, Bartomeu

(1400-1423, València)

Argenter.

pàg. 78, 173, 312, 398, 500, 503 i
580.

¹⁸³⁰ També *Sepeses*.

¹⁸³¹ Existeix un Joan Climent, *cordeller*, p.109.

¹⁸³² Existeix un Guillem Compte, *notari*.

CRESPÍ, Lleonard
(1422-1459, València)
Pintor i il·luminador.

pàg. 147, 169, 170, 171, 173, 221 i 358.

CRESPÍ, Miquel
(1418/1420-1448, València)
Pintor i cofrener.

pàg. 154, 171, 172, 173, 242, 325, 345, 567 i 587.

CRESPÍ, Pere
(1402-1438, València)
Il·luminador, pintor, enquadernador.

pàg. 72, 169, 173 i 174.

CUÉLLAR,¹⁸³³ **Ferran de,**
(1417, València)
Pintor.

pàg. 174 i 333.

CULLA,¹⁸³⁴ **Ferran de**
(1425-1448, València)
Pintor.

pàg. 174, 175 i 404.

CUGAT, Andreu¹⁸³⁵
(1414, València)
Pintor.

pàg. 175.

DALMAU, Galcerà
(1439, València)
Pintor d'imatges.

pàg. 175 i 176.

DALMAU, Lluís
(1428-1439, València
/1439-1460, Barcelona)
Pintor reial.

pàg. 175, 176, 177, 178, 282, 526 i 531.

DARROQUÍ, Antoni
(1398, València)
Piquer.
pàg. 178.

DAVÍ, Guillem
(1308-1319, València)
Pintor.
pàg. 178, 179 i 199.

DESAT, Vicent
(1431-1439, València)
Pintor.
pàg. 77, 86, 103, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 347, 349 i 451.

DESPLÀ, Antoni
(1435-1448, València)
Pintor.
pàg. 179 i 180.

DESPLÀ, Arnau
(1387, València)
Escrivà de lletra formada.
pàg. 180.

DESPLÀ, Pere
(1400-1435, València)
Pintor de Xàtiva.
pàg. 179 i 180.

DESPUIG, Bernat
(València-Barcelona, 1402-1451)
Pintor.
pàg. 121, 180, 369 i 586.

DESPUIG, Francesc
(València, 1401)
Pintor.
pàg. 181.

¹⁸³³ Pot ser que es tracte del mateix pintor amb el nom de Ferrando de Culla.

¹⁸³⁴ Al document de l'any 1425 apareix esmentat com *Ferrando de Culler*, *Ferrando Culler*, *Ferrando de Pulla* i *Ferrando de Culla*.

¹⁸³⁵ Hi ha documentat al *protocol de Gerad de Ponte*, núm. 25029 (APPV) un "Cugat Andreu". Creiem que es tracta del mateix pintor, pàg. 95.

DESPUIG I, Simó
(1322-1357, València, Barcelona)

Pintor forà.

pàg. 91, 92, 152, 181, 354 i 427.

DESPUIG II, Simó
(1362-1387, València)

Pintor.

pàg. 181, 182, 183, 308, 319, 361,
515 i 565.

DESVALLS, Joan
(1409, València)

Il·luminador.

pàg. 184.

DÍEZ, Garcia
(1426-1440, València)

Pintor.

pàg. 184.

DIONÍS, Vidal
(1390, València)

Pintor.

pàg. 185.

DOMINGO, Pasqual
(1389-1398, Xèrica, Sogorb)

Pintor.

pàg. 185.

DOMINGO, Pere¹⁸³⁶
(1440, València)

Il·luminador.

pàg. 186 i 612.

DOMINGO, Tomàs
(1416-1418, València)

Pintor.

pàg. 187, 307 i 475.

ERAU, Lluís
(1383-1386, València)

Pintor.

pàg. 187 i 188.

ESCODA, Guillem
(1399-1441, València)

Pintor.

pàg. 163, 188, 189, 190 i 344.

ESPERANDÉU, Gabriel
(1409, València)

Pintor.

pàg. 191.

ESPERANDÉU,¹⁸³⁷ **Roger**
(1404-1451, València)

Pintor de cortines.

pàg. 191, 300, 340 i 593.

ESPINA, Jaume¹⁸³⁸
(1414-1445, València)

Fuster i imaginari.

pàg. 193, 331, 332, 340, 484 i 612.

ESTEVE, Jaume¹⁸³⁹
(1424, València)

Imaginari.

pàg. 98, 194, 356 i 612.

ESTEVE, Joan¹⁸⁴⁰
(1415-1443, València)

Pintor de la ciutat.

pàg. 77, 86, 88, 91, 103, 104, 108,
131, 148, 150, 153, 154, 159, 175,
179, 194, 195, 196, 197, 198, 199,
200, 202, 204, 233, 247, 259, 266,
267, 273, 275, 284, 300, 306, 323,
324, 325, 326, 343, 347, 349, 352,
356, 387, 388, 398, 412, 425, 448,
451, 470, 499, 507, 513, 527, 589 i
612.

ESTEVE, Pasqual
(1396, València)

Pintor.

pàg. 194, 198 i 199.

¹⁸³⁶ Existeix un Pere Domingo, *llogador de bales* (p. 217), un Pere Domingo (p.223) a l'any 1386 i un Pere Domingo, *mercader* (p. 274).

¹⁸³⁷ Als originals *Sperandreu*.

¹⁸³⁸ Existeix un Jaume Espina, *aluder*, p. 340.

¹⁸³⁹ Existeix un Jaume Esteve, *agricultor-llaurador*, p. 500 i un Jaume Esteve, *notari*, p. 572

¹⁸⁴⁰ Existeix un Joan Esteve, *hostaler i mercader*, p. 490.

ESTEVE, Pere ¹⁸⁴¹

(1308, València)

Pintor.

pàg. 178, 194, 198, 199 i 613.

ESTOPINYÀ, ¹⁸⁴² **Andreu**

(1389/1407-1423, València)

Pintor i fuster.

pàg. 107, 200, 201, 202 i 203.

ESTOPINYÀ, ¹⁸⁴³ **Cosme**

(1415-1444, València)

Pintor.

pàg. 88, 200, 201, 203, 448 i 507.

ESTOPINYÀ, ¹⁸⁴⁴ **Jaume**

(1401-1441/1452, València)

Pintor de cofres i fuster.

pàg. 78, 110, 111, 130, 131, 195, 200, 201, 202, 203, 206, 229, 274, 310, 321, 339, 351, 410, 412, 498, 499, 500, 501 i 566.

ESTOPINYÀ, Pere

(1418-1434, València)

Pintor i fuster

pàg. 77, 86, 88, 103, 130, 148, 153, 179, 200, 201, 202, 203, 204, 247, 266, 284, 347, 349, 411, 448, 451, 507 i 578.

ESTRANY I, ¹⁸⁴⁵ **Guillem**

(1391-1393, València)

Pintor.

pàg. 204, 205, ¹⁸⁴⁶ 285, 569 i 613.

ESTRANY II, ¹⁸⁴⁷ **Guillem**

(1401-1405, València)

Pintor.

pàg. 205.

ESTRANY, ¹⁸⁴⁸ **Llorenç**

(1380-1402, València)

Pintor.

pàg. 202, 205 i 206.

EXARCH, ¹⁸⁴⁹ **Antoni**

d' (1353-1420, València)

Pintor de la ciutat.

pàg. 35, 44, 63, 64, 68, 71, 98, 140, 152, 164, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 245, 360, 435, 439, 465, 478, 504, 521 i 572.

EXARCH, ¹⁸⁵⁰ **Garcia d'**

(1351-1370, València)

Pintor al fresc.

pàg. 44, 68, 142, 152, 207, 208, 211, 212, 213 i 360.

EXARCH, ¹⁸⁵¹ **Joan d'**

(1393, València)

Pintor.

pàg. 211 i 213.

EXEA Joan d'

(1422, València)

Il·luminador.

pàg. 214.

EXIMEN, Ramon

(1349, València)

Pintor.

pàg. 214 i 473.

EXIMÉNEÇ, Miquel

(1386, València)

Daurador.

pàg. 214.

EXIMENIS, Joan

(1416, València)

Pintor.

pàg. 214 i 324.

¹⁸⁴¹ Existeix un Pere Esteve, *vei d'Almenara*, p. 262 i Pere Esteve, *merceder*, p. 568.

¹⁸⁴² A l'original *Stopinyà*.

¹⁸⁴³ Ídem nota anterior.

¹⁸⁴⁴ Ídem nota anterior.

¹⁸⁴⁵ A l'original *Strany*.

¹⁸⁴⁶ En aquesta pàgina trobarem un Guillem Estrany, *teixidor*.

¹⁸⁴⁷ Ídem nota 1.845.

¹⁸⁴⁸ Ídem nota anterior.

¹⁸⁴⁹ Als originals també *de Xarch, Dexarch, d'Eixarch o de Xarc*.

¹⁸⁵⁰ Ídem nota anterior.

¹⁸⁵¹ Ídem nota 1.850.

EXIMENO, Francesc

(1386, València)

Daurador.

pàg. 215 i 216.

EXIMENO, Pere

(1417, València)

Pintor.

pàg. 215 i 216.

EYCK, Jan van

(1390, Maaseik/

1428, Espanya/ 1441-1444, Bruges)

Pintor flamenc.

pàg. 57, 58, 216 i 653.

FELIP, Domènec

(1296, València)

Pintor.

pàg. 50 i 217.

FELIU, Guillem

(1397, València)

Pintor.

pàg. 217.

FELIU, Pere¹⁸⁵²

(1420, València)

Ferrer.

pàg. 217 i 614.

FEMADES, Francesc

(1425, València)

Pintor.

pàg. 218.

FERNÁNDEZ, Joan

(1393, València)

Pintor.

pàg. 128, 218 i 255.

FERRAN¹⁸⁵³

(1304-1310, València)

Pintor.

pàg. 218 i 301.

FERRANDIS, Joan

(1422, València)

Pintor.

pàg. 219 i 261.

FERRER, Bartomeu¹⁸⁵⁴

(1413, València)

Pintor.

pàg. 219, 220, 221, 228, 229 i 614.

FERRER, Berenguer

(1407, València)

Pintor.

pàg. 219, 220, 221, 228, 229, 312 i 382.

FERRER, Bernat¹⁸⁵⁵

(1419-1423, València)

Pintor.

pàg. 219, 220, 221, 228, 229 i 614.

FERRER, Domènec¹⁸⁵⁶

(1436, València)

Pintor d'imatges.

pàg. 147, 170, 219, 220, 221, 228, 229 i 614.

FERRER, Guillem¹⁸⁵⁷

(1372-1424, Barcelona, Morella)

Pintor.

pàg. 40, 55, 56, 57, 73, 74, 158, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 237, 433, 434, 544 600 i 614.

FERRER, Jaume

(1392, València)

Pedrapiquer.

pàg. 228.

¹⁸⁵² Existeix un Pere Feliu, *micer (misser)*, pp. 30 i 365.

¹⁸⁵³ Malgrat el document no sabem si Ferran es cognom o nom.

¹⁸⁵⁴ Existeix un Bartomeu Ferrer, *mercader*, p. 473

¹⁸⁵⁵ Existeix un Bernat Ferrer, *brunater*, p. 473.

¹⁸⁵⁶ Existeix un Domènec Ferrer, *sindic* de Ráfals, pp. 41 i 225.

¹⁸⁵⁷ Existeix un Guillem Ferrer, documentat el 1354, p. 451.

FERRER, Jaume¹⁸⁵⁸

(1431, València)

Pintor.

pàg. 219, 220, 221, 228, 229 i 615.

FERRER, Joan¹⁸⁵⁹

(1239, València)

Pintor.

pàg. 50, 219, 220, 221, 228, 229 i 615.

FERRER, Miquel

(1396-1417, València)

Pintor.

pàg. 105, 219, 220, 221, 228, 229, 291 i 395.

FERRI, Guillem

(València, 1395-1401)

Pintor.

pàg. 229, 372 i 378.

FERRIOL, Guillem¹⁸⁶⁰

(1419-1423, València)

Pintor.

pàg. 200, 202, 229 i

615. **FIGUERA,**¹⁸⁶¹

(1386, València)

Pintor.

pàg. 230.

FIGUERES, Berenguer

(1390, València)

Pintor.

pàg. 230.

FILLOL, Jaume

(1417-1462, València)

Pintor reial i perpunter.

pàg. 198, 231, 232, 233, 234, 257, 324, 325, 326, 340, 341, 425, 433, 526, 531 i 591.

FINOJOSA, Joan de

(1422, Xèrica)

Pintor de Xèrica.

pàg. 234.

FOLGUER, Bertran

(1353-1354, València)

Mestre il·luminador.

pàg. 109 i 235.

FONS, Llorenç de

(1366-1373, València)

Pintor.

pàg. 235.

FOLQUES, Jaume

(1311-1322, València)

Pintor i fuster.

pàg. 236 i 563.

FORNER, Bartomeu

(1402-1425, Morella, València)

Pintor.

pàg. 44, 82, 106, 236, 237, 239, 240, 477 i 480.

FORNER, Pere

(1396-1425, San Mateu, Coves de Vinromà, Morella)

Pintor.

pàg. 55, 236, 237, 238, 240, 266 i 354.

FORT, Pere

(1426-1429, València)

Pintor.

pàg. 240.

FRAGA, Ramon de

(1333-1334, València)

Pintor.

pàg. 80, 240 i 241.

FRANCESCO, Simoni di

(1398, València)

Pintor.

pàg. 51, 241 i 559.

¹⁸⁵⁸ Existeix un Jaume Ferrer, *mercader*, p. 319.

¹⁸⁵⁹ Existeix un Joan Ferrer, *notari*, un altre com a ciutadà, p. 298, i també s'esmenta a un Joan Ferrer, *algepser*, p. 582.

¹⁸⁶⁰ Existeix un Guillem Ferriol, *fuster*, p. 106.

¹⁸⁶¹ Malgrats els documents no apareix el nom.

FRANCH, Joan
(1382-1387, València)

Pintor.

pàg. 241.

FRANCH, Pere¹⁸⁶²
(1406, València)

Conseller i pintor.

pàg. 241, 242, 412, 508 i 616.

FRANCH, Pere
(1407, València)

Tapiner.

pàg. 242.

GALINDO, Miquel
(1413-1440, València)

Pintor.

pàg. 131, 154, 171, 242, 243, 345 i 412.

GALINDO, Pere
(1333, València)

Pintor.

pàg. 243.

GALLEGO, Gonçal
(1414-1415) València)

Pintor.

pàg. 244.

GARCÉS, Pere
(1406-1407, València)

Perpunter.

pàg. 244 i 382.

GARCIA, Domènec
(1394-1427, València)

Pintor i picador.

pàg. 210, 245, 246 i 362.

GARCIA, Pasqual
(1398, Barcelona)

Pintor.

pàg. 32 i 246.

GARCIA, Pere
(1420-1439, València)

Pintor.

pàg. 246.

GASCÓ, Joan
(1418-1427, València)

Pintor.

pàg. 247, 424 i 444.

GASSIES, Arnau
(1432, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 88, 103, 104, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 347, 349, 451 i 661.

GENER,¹⁸⁶³ **Guerau**
(1368-1410,-Barcelona-València)

Pintor.

pàg. 33, 53, 248, 249, 250, 251, 252, 370, 414, 415, 541 i 650.

GIBELI, Pere
(1435, València)

Pintor.

pàg. 252.

GIL, Bartomeu¹⁸⁶⁴
(1382, València)

Paraire.

pàg. 252, 350, 464, 520 i 616.

GIL, Joan¹⁸⁶⁵
(1422, València)

Pintor.

pàg. 79, 82, 253, 274, 478, 573 i 616.

¹⁸⁶² Existeix també un Pere Franch, *ciutadà*, àdhuc és possible que el *conseller-pintor* i *tapiner*, siguem el mateix.

¹⁸⁶³ També *Giner, Janer*.

¹⁸⁶⁴ Existeix un Bartomeu Gil de Vilaro de Tarragona, p. 117 i un Bartomeu Gil, *notari*.

¹⁸⁶⁵ S'esmenta un Joan Gil, p. 296, però desconequem si es tracta del pintor. Existeix un Joan Gil, *barber*, p. 298 i un Joan Gil, *sastre*, p. 499.

GIL,¹⁸⁶⁶ **Miquel**¹⁸⁶⁷

(1393-1444, València)

Pintor.

pàg. 98, 128, 163, 169, 218, 254, 255, 256, 314, 327, 348, 422,¹⁸⁶⁸ 497 501 i 617.

GINER, Tomàs

(1383, València)

Pintor.

pàg. 257.

GIRBÉS, Martí

(1431-1462, València)

Pintor reial i cofrer.

pàg. 77, 86, 103, 148, 153, 179, 204, 234, 247, 257, 266, 284, 347, 349 i 451.

GISBERT, Maties¹⁸⁶⁹

(1407-1448, València)

Pintor.

pàg. 122 i 258.

GODALL, Bernat¹⁸⁷⁰

(1391-1426, València)

Pintor.

pàg. 219, 258, 259, 260, 261, 262, 266, 476, 555, 586 i 617.

GODALL, Joan

(1407, València)

Pintor.

pàg. 262.

GOMIÇ, Antoni

(1376-1401, València)

Daurador.

pàg. 262 i 263.

GONÇAL

(1328, València)

Pintor.

pàg. 263.

GONÇAL,¹⁸⁷¹

(1420, València)

Pintor.

pàg. 263.

GONÇAL, Pere

(1422, València)

Pintor.

pàg. 264.

GONTER, Bernat

(1315-1316,

Lleida, Barcelona, València)

Pintor i il·luminador.

pàg. 264 i 265

GOSALBO,¹⁸⁷² **Antoni**

(1407-1437, València)

Pintor.

pàg. 265.

GRAS, Berenguer

(1333-1390, València)

Pintor.

pàg. 265.

GRAS, Joan el

(1402, València)

Pintor.

pàg. 266 i 393.

GUAL, Gaspar

(1431-1439, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 87, 88, 103, 148, 149, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 347, 349, 448, 451 i 507.

¹⁸⁶⁶ En alguns originals: *Egidii*.

¹⁸⁶⁷ Existeix un Miquel Gil, *paraire*, p. 314.

¹⁸⁶⁸ Existeix un Miquel Gil en aquesta pàgina, pero desconeguem si es tracta del pintor.

¹⁸⁶⁹ És el meateix pintor que Martí Gisbert?

¹⁸⁷⁰ Existeix un Bernat Godall, *corredor d'orella*, p. 229.

¹⁸⁷¹ Els autors de les cites fan referència al pintor Goçalbo Sarrià.

¹⁸⁷² A l'original, *Goçalbo*.

GUERAU, Antoni

(1402-1439, València, Morella)

Pintor de la ciutat de València, del rei i perpunter.

pàg. 54, 91, 108, 153, 154, 194, 239, 259, 266, 267, 269, 273, 300, 308, 309, 310, 343, 352, 356, 405 i 527.

GUERAU I,¹⁸⁷³ Bernat¹⁸⁷⁴

(1310-1357, València)

Pintor.

pàg. 270, 271, 272, 318 i 618.

GUERAU II, Bernat

(1357, València)

Pintor.

pàg. 270, 271 i 272.

GUERAU I, Macià

(1306-1348, València)

Pintor.

pàg. 270, 271 i 272.

GUERAU II, Macià

(1333, València)

Pintor.

pàg. 270, 271 i 272.

GUEROLA, Joan

(1419-1452, València)

Pintor.

pàg. 91, 108, 153, 154, 195, 273, 300, 343, 352, 356 i 527.

GUILLEM, Joan¹⁸⁷⁵

(1452-1481, València)

Pintor.

pàg. 273 i 618.

GUILLEM, Pere

(1407-1462, València)

Pintor.

pàg. 79, 80, 82, 131, 148, 150, 159, 175, 202, 253, 256, 273, 274, 275, 276, 296, 306, 314, 323, 337, 412,

420, 460, 478, 499, 501, 534, 556, 571, 573, 583 i 589.

GUMILA, Guillem

(1429, València)

Pintor.

pàg. 123, 276 i 277.

HERÈDIA, Llorenç d'

(1400-1402, València)

Pintor.

pàg. 278.

HORABONA, Pere

(1420, València)

Pintor.

pàg. 278.

IBANYES,¹⁸⁷⁶ Joan

(1407-1425, València)

Pintor.

pàg. 91, 143, 242, 279, 280, 314, 336, 337, 385, 407, 419 i 502.

ISONA I, Bartomeu d'

(1334, València)

Pintor.

pàg. 281.

ISONA II, Bartomeu d'

(1427-1453, València)

Pintor.

pàg. 281.

JACOMART, Bartomeu

(1434, València)

Pintor.

pàg. 281 i 358.

JACOMART,¹⁸⁷⁷ Jaume Baço

(1411/1413-1461, València-Nàpols)

Pintor.

pàg. 282, 283, 340, 358, 581, 618 i 648.

¹⁸⁷³ També *Guerald*.

¹⁸⁷⁴ Existeix un Bernat Guerau, *sabater*, p. 356 i un Bernat Guerau, *fuster*, p. 410.

¹⁸⁷⁵ Existeix un Joan Guillem, *notari*, p. 547.

¹⁸⁷⁶ O *Ivanyes*. Existeix un Joan Ivanyes, *pellisser*, p. 558.

¹⁸⁷⁷ Jaume Baço Escrivà, de sobrenom *Jacomart*.

JÀFER, Azmet
(1422, València)
Pintor de la moreria.
pàg. 283.

JOAN, Jaume
(1396, València)
Pintor.
pàg. 283.

JOAN, Miquel¹⁸⁷⁸
(1438-1441, València)
Fuster.
pàg. 283 i 284.

JOFRÉ, Joan
(1418, València)
Pintor.
pàg. 284.

JULIÀ, Joan¹⁸⁷⁹
(1431-1433, València)
Pintor.
pàg. 77, 86, 88, 103, 104, 148, 153,
179, 204, 247, 266, 284, 347, 349,
451 i 619.

JUST (JUSTÍCIA), Joan¹⁸⁸⁰
(1393-1409, València)
Pintor.
pàg. 285, 313, 328, 383, 402, 416 i
619.

LAPORTA, Joan
(1420-1430, València)
Pintor.
pàg. 285.

LAURENCI, Berenguer
(1391, València)
Pintor.
pàg. 285.

LEMBRÍ, Pere
(1399-1421
Morella, Tortosa, Castelló)
Pintor.
pàg. 55, 237, 286, 287, 288 i 600.

LEÓN,¹⁸⁸¹ **Joan de**
(1405-1453, València)
Pintor.
pàg. 290.

LLAGOSTERA, Francesc
(1333, València)
Pintor.
pàg. 290.

LLÀTZER, Berenguer
(1322, València)
Pintor.
pàg. 290, 301, 484, 485 i 487.

LLÀTZER,¹⁸⁸² **Joan**
(1386-1407, València)
Pintor.
pàg. 97, 105, 228, 291, 292, 395 i
564.

LLEONÍS, Joan
(1334, València)
Pintor.
pàg. 292.

LLOBERA, Bernat
(1330, València)
Pintor.
pàg. 293.

LLOBET,¹⁸⁸³ **Joan**¹⁸⁸⁴
(1392-1434, València)
Mestre imaginari i dibuixant.
pàg. 73, 206, 293, 294, 295 i 619.

¹⁸⁷⁸ Existeix un Miquel Joan, *notari*, p. 214 i
un Miquel Joan, *cavaller* de Calataiud, p. 299.
¹⁸⁷⁹ Existeix un Joan Julià, *merceder*, pp. 193 i 332
¹⁸⁸⁰ Existeix un Joan Just (Justícia), *ballester*
i *regent* de l'Almoina de Sant Martí, p. 109.

¹⁸⁸¹ També *Leonis, Lleó*.
¹⁸⁸² També *Làtzer, Làzer, Lazari*.
Existeix un Joan Llätzer, *llaurador*, p. 471.
¹⁸⁸³ A l'original de l'any 1392: *Loret*. A
l'original de l'any 1395: *Lobet*.
¹⁸⁸⁴ Existeix un Joan Lobet, *piquer*, p. 596.
Creiem que és el mateix.

LLOBET, Martí

(1420, València)

Pintor.

pàg. 294 i 295.

LLOBET, Pere

(1398, València)

Pedrapiquer.

pàg. 294, 295 i 559.

LLOBREGAT, Simó¹⁸⁸⁵

(1420-1443, València)

Pintor i il·luminador.

pàg. 295 i 296.

LLOP,¹⁸⁸⁶ Vicent

(1434, València)

Pintor.

pàg. 275 i 296.

LLOPIÇ, Joan

(1418, València)

Pintor.

pàg. 296.

LLOPIS

(1425, València)

Pintor.

pàg. 297.

LLOPIS, Bernat

(1411-1418, València)

Pintor i militar de la milícia del Centenar de la Ploma.

pàg. 61, 62, 255, 297, 298, 299, 300 i 590.

LLOPIS, Ferran

(1409, València)

Pintor.

pàg. 297, 298, 299 i 300.

LLOPIS, Francesc

(1369-1385, Alzira, València)

Pintor d'Alzira.

pàg. 297, 298, 299 i 300.

LLOPIS, Manel

(1429-1452, València)

Pintor.

pàg. 297, 298, 299 i 300.

LLOPIS, Martí

(1419-1444, València)

Pintor.

pàg. 91, 108, 153, 154, 194, 255, 273, 297, 298, 299, 300, 343, 352, 356, 527 i 621.

LLORENÇ I, Bartomeu

(1308-1338, València)

Pintor i armer.

pàg. 63, 219, 278, 290, 301, 302, 303, 304, 485, 489 i 620.

LLORENÇ II, Bartomeu¹⁸⁸⁷

(1332-1343, València)

Pintor.

pàg. 301, 302, 303 i 489.

LLORENÇ, Berenguer

(1391, València)

Pintor.

pàg. 304.

LLORENÇ, Marc

(1420, València)

Pintor.

pàg. 304.

LÓPEZ,¹⁸⁸⁸ Domènec

(1390-1391, València)

Pintor.

pàg. 304 i 384.

¹⁸⁸⁵ Existeix un Simó Llobregat, *llaurador* de Quart, p. 295.

¹⁸⁸⁶ A l'original *Lop*.

¹⁸⁸⁷ Existeix un Bartomeu Llorenç, veí d'Albalat d'en Codinach, p. 278.

¹⁸⁸⁸ També *Llopis*.

LOPIS, Diago

(1407, València)

Pintor de Còrdova.

pàg. 51 i 305.

LOPIS, Martí¹⁸⁸⁹

(1425, València)

Pintor.

pàg. 131, 148, 150, 159, 175, 275,
306, 323, 412 i 589.

LORANI, Ramon

(1321, València)

Pintor.

pàg. 306.

LORENÇ, Guillem¹⁸⁹⁰

(1383, València)

Pintor.

pàg. 243 i 306.

MAÇANA,¹⁸⁹¹ Vicent

(1404-1416, València)

Pintor.

pàg. 306.

MACIÀ, Joan

(1349-1366, València)

Pintor.

pàg. 116, 182, 307, 308 i 565.

MAESTRE, Martí

(1406-1432, València)

Pintor.

pàg. 267, 309, 310 i 524.

MAGRANER, Ferran

(1424, València)

Pintor.

pàg. 310.

MANYES, Joan¹⁸⁹²

(València, 1401)

Tapiner, pintor, picador i mecànic.

pàg. 245, 310 i 621.

MARCH, Gabriel¹⁸⁹³

(1436-1437, València)

Pintor i perpunter.

pàg. 311 i 621.

MARCO, Francesc

(1321, València)

Pintor.

pàg. 311.

MARCO, Domènec

(1352, València)

Pintor.

pàg. 42 i 311.

MARQUET¹⁸⁹⁴

(1318, València)

Pintor.

pàg. 312, 487 i 621.

MARTÍ, Antoni

(1418, València)

Pintor de tapins.

pàg. 312.

MARTÍ, Gabriel¹⁸⁹⁵

(1407-1452, València)

Pintor.

pàg. 279, 308, 310, 312, 313, 314,
315, 316, 317, 318, 328, 336, 382,
383, 402, 407, 416, 419, 460, 528,
533, 591 i 621.

¹⁸⁸⁹ Creiem que és el pintor Martí Llopis.

¹⁸⁹⁰ Existeix un Guillem Llorenç, *notari*, p. 534.

¹⁸⁹¹ A l'original *Vincencius Maçana*.

¹⁸⁹² Existeix un Joan Manyes, *mercader*, p. 332.

¹⁸⁹³ Existeix un Gabriel March, veí de Gandia, p. 115

¹⁸⁹⁴ Malgrat el document no apareix el cognom. Creiem que es tracta del pintor Marc de Roures o Marquet de Roures.

¹⁸⁹⁵ Fill de Guillem Martí, *saliner*, pp. 219, 312 i 382. Existeix un Gabriel Martí Ros, p. 274.

MARTÍ, Guillem¹⁸⁹⁶

(1318-1342, València)

Pintor.

pàg. 312, 316, 317 i 318.

MARTÍ I, Joan¹⁸⁹⁷

(1398-1416, València)

Pintor.

pàg. 312, 316, 317 i 318.

MARTÍ II, Joan

(1420, València)

Brodador.

pàg. 312, 316, 317 i 318.

MARTÍ, Sanç

(1357, València)

Pintor.

pàg. 317 i 318.

MARTÍ, Vicent

(1407, València)

Pintor.

pàg. 316, 317 i 318.

MARTÍNEZ, Bonanat

(1327, València)

Mestre de pintura “al blanc”.

pàg. 318, 319 i 320.

MARTÍNEZ, Joan

(1366, València)

Pintor.

pàg. 183, 318, 319, 320 i 565.

MARTÍNEZ, Llorenç¹⁸⁹⁸

(1387-1389, València)

Pintor.

pàg. 318, 319, 320 i 622.

MARTÍNEZ, Martí¹⁸⁹⁹

(1433-1440, València)

Pintor.

pàg. 318, 319, 320 i 622.

MARTORELL, Manel

(1422-1443, València)

Pintor.

pàg. 320.

MASSÓ,¹⁹⁰⁰ **Francesc**

(1397, València)

Pintor.

pàg. 321.

MATABOUS, Antoni

(1394, València)

Pintor.

pàg. 321 i 348.

MATEU, Alaman¹⁹⁰¹

(1401-1442, València)

Pintor.

pàg. 80, 110, 201 i 321.

MATEU, Berenguer

(1423-1457, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 88, 103, 104, 131, 148, 149, 150, 153, 159, 172, 175, 179, 197, 198, 200, 204, 231, 232, 233, 247, 266, 275, 284, 306, 323, 324, 325, 326, 340, 347, 349, 412, 425, 432, 448, 451, 460, 507, 526, 532, 567 i 589.

MATEU, Jaume

(1383/1402-1438/1453,

Barcelona, València)

Pintor.

pàg. 32, 75, 83, 91, 108, 153, 154, 192, 193, 194, 233, 234, 255, 273,

¹⁸⁹⁶ S'esmenta, a l'any 1400, un Guillem Martí, ja difunt, p. 467.

¹⁸⁹⁷ Existeix un Joan Martí de la Vihuela, veí d' Hinarejos, p. 309, un Joan Martí, *mercader*, p. 433, un altre, veí d' Alcubles, p. 446 i també un Joan Martí, *notari*, pp. 499 i 583.

¹⁸⁹⁸ Existeix un Llorenç Martínez, ciutadà, p. 140. Desconeguem si es tracta del pintor.

¹⁸⁹⁹ Existeix un Martí Martínez d'Aranda, habitant de Terol, p. 332 i un Martí Martínez, *apotecari*, p. 340.

¹⁹⁰⁰ L'autor de la notícia, Cerveró, publica *Maço*.

¹⁹⁰¹ Als originals: *Alamandi*, *Alamandus*, *Alamand*, *Alamannus*, *Alamanus*.

279, 280, 285, 300, 312, 313, 314,
323, 324, 326, 327, 328, 329, 330,
331, 332, 333, 334, 335, 336, 337,
338, 339, 340, 341, 343, 352, 354,
355, 356, 357, 359, 369, 370, 373,
375, 376, 380, 383, 384, 389, 402,
407, 415, 416, 419, 438, 448, 475,
493, 502, 506, 527, 528, 542, 556,
564, 591 i 593.

MATIES, Joan
(1417, València)

Pintor.
pàg. 133, 135, 341, 384 i 597.

MAYOL, Pere
(1352, Mallorca)

Pintor.
pàg. 342.

MERCER, Antoni
(1417-1440, València)

Pintor.
pàg. 91, 108, 148, 153, 154, 195,
273, 300, 343, 350, 352, 356, 426,
527 i 536.

MESTRE, Lluís
(1407, València)

Il·luminador.
pàg. 343.

MICÓ,¹⁹⁰² Antoni
(1470-1482, València)

Pintor.
pàg. 343.

MÍNGUEZ, Domènec¹⁹⁰³
(1393, València)

Pintor de Xàtiva.
pàg. 344 i 623.

MIQUEL, Bernat
(1332-1337, València)

Pintor.
pàg. 344 i 345.

MIQUEL, Joan
(1411-1424, València)

Pintor.
pàg. 344, 345, 438, 440 i 441.

MIQUEL, Pere¹⁹⁰⁴
(1409-1427, València, Barcelona,
Mallorca)

Pintor “patinorum”.
pàg. 344, 345 i 623.

MIR, Antoni
(1420, València)

Pintor.
pàg. 154, 171, 242 i 345.

MUR,¹⁹⁰⁵ Ramon de
(1400, València)

Pintor.
pàg. 346, 374, 538 i 623.

MIRALLES, Francesc
(1412-1434, València)

Pintor.
pàg. 347.

MIRAVALLS,¹⁹⁰⁶ Joan
(1431-1439, València)

Pintor.
pàg. 77, 86, 88, 103, 148, 149, 153,
179, 204, 247, 266, 284, 347, 349,
448, 451 i 507.

MIRÓ, Bernat¹⁹⁰⁷
(1415, València)

Mestre brodador.
pàg. 348, 349 i 623.

MIRÓ, Jaume
(1394-1440, València)

Pintor.
pàg. 98, 255, 321, 348 i 349.

¹⁹⁰² També *Mignó*.

¹⁹⁰³ Existeix un Domènec Mínguez, *fuster*, p. 188.

¹⁹⁰⁴ Existeix un Pere Miquel, *colteller*, p. 488.

¹⁹⁰⁵ També *Mir*, per la pronunciació o Ramon Mur. Fill del *fuster*, Ramon de Mur.

¹⁹⁰⁶ També *Maravalls*.

¹⁹⁰⁷ Existeix un Bernat Miró, *blanquer*, pp. 25 i 521.

MIRÓ, Pere¹⁹⁰⁸

(1432, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 103, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 347, 349, 451 i 624.

MOLINA, Nicolau de

(1373-1382, València)

Pintor.

pàg. 252, 350 i 464.

MONFORT, Jordi

(1440, València)

Pintor.

pàg. 148, 343, 350, 426 i 536

MONFORT, Gabriel de¹⁹⁰⁹

(1419-1422, València)

Pintor.

pàg. 78, 202, 351, 412 i 582.

MONPAHÓ¹⁹¹⁰

(1429, València)

Mestre fuster.

pàg. 351 i 624.

MONT, Bernat

(1411, València)

Brodador.

pàg. 351.

MONTFLORIT,¹⁹¹¹ **Domènec de**

(1317-1321, València)

Pintor.

pàg. 352.

MONTPAÓ, Domènec

(1406, València)

Piquer.

pàg. 352.

MONTON, Andreu

(1419-1444, València)

Pintor.

pàg. 91, 108, 153, 154, 195, 273, 300, 343, 352, 356 i 527.

MORA, Gonçal de

(1335/1336-1338, València)

Pintor.

pàg. 352 i 353.

MORELL, Gabriel

(València, 1401)

Pintor.

pàg. 354.

MORELL, Guillem

(1439, València)

Pintor.

pàg. 354.

MORENO, Joan

(1396-1448, València)

Pintor.

pàg. 75, 91, 107, 108, 153, 154, 171, 194, 238, 273, 281, 300, 332, 337, 338, 340, 343, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 502, 527, 528 i 590.

MORENO, Miquel

(1422-1439, València)

Pintor.

pàg. 359.

MORLANS I, Pere

(1348-1399, València)

Pintor i armer.

pàg. 46, 92, 151, 152, 183, 207, 208, 212, 245, 360, 361, 362, 363 i 428.

MORLANS II, Pere

(1395-1415, València)

Pintor.

pàg. 362, 363 i 467.

¹⁹⁰⁸ Existeix un Pere Miró, *paraire*, p. 130.

¹⁹⁰⁹ Existeix un Gabriel Monfort, *fuster*, documentat a l'any 1425 (pp. 131, 243 i 412), el que creiem pugua ser el pintor.

¹⁹¹⁰ A les pàgines 263 i 419 hi ha esmentat un Francesc Monpahó, però desconeguem si es tracta del *mestre fuster*.

¹⁹¹¹ A l'original, *Monte-florito*.

MORRUIX,¹⁹¹² Francesc

(1317-1321, València)

Pintor.

pàg. 364.

MOYA, Arnau

(1358, València)

Pintor.

pàg. 39, 364 i 392.

MULNAR, Pere

(1319, València)

Pintor.

pàg. 38 i 364.

MUNYOÇ, Francesc¹⁹¹³

(1382, València)

Pintor.

pàg. 365 i 625.

MUNYOÇ, Pere¹⁹¹⁴

(1432, València)

Pintor.

pàg. 29, 30, 365, 366, 367, 432, 475,
529 i 625.

NABAL, Vicent de

(1318, València)

Pintor.

pàg. 34, 367 i 387.

NADAL, Joan¹⁹¹⁵

(1397, València)

Daurador.

pàg. 159, 368 i 625.

NAVARRO, Pere¹⁹¹⁶

(1431-1457, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 87, 88, 103, 104, 145,
148, 153, 179, 200, 204, 247, 266,
284, 347, 349, 353, 368, 448, 451,
468, 507 i 626.

NICOLAU, Alamany

(1409, València)

Pintor.

pàg. 369 i 566.

NICOLAU, Antoni

(1414, València)

Mestre de fer vermelló.

pàg. 369.

NICOLAU, Pere

(1362?-1411, València)

Pintor.

pàg. 20, 24, 31, 32, 33, 39, 41, 83,
84, 90, 105, 106, 109, 135, 136, 139,
155, 156, 219, 229, 250, 258, 312,
313, 326, 327, 328, 329, 340, 341,
346, 369, 370, 371, 372, 373, 374,
375, 376, 377, 378, 379, 380, 381,
382, 383, 384, 400, 401, 402, 408,
410, 411, 413, 415, 416, 420, 493,
537, 538, 539, 540, 542, 548, 549,
550, 564, 591, 644, 645, 650, 671 i
675.

OLIVA, Francesc

(1417, València)

Imaginaire.

pàg. 133, 135, 341, 384 i 597.

OLLER, Bernat¹⁹¹⁷

(1390-1414, València)

Pintor.

pàg. 279, 304, 384, 385, 580 i 625.

¹⁹¹² Als originals, *Morruçi i Morruix*.

¹⁹¹³ Existeix un Francesc Munyoç, *batle* de Villalonga, p. 395.

¹⁹¹⁴ Existeix un Pere Munyoç, *bracer* i veí dels Arcos (Terol), p. 496 i un Pere Munyoç, veí, ja difunt, de Russafa, p. 569.

¹⁹¹⁵ A l'any 1441, apareix documentat un Joan Nadal, però desconeixem si es tracta del mateix, p.399.

¹⁹¹⁶ Existeix un Pere Navarro, *llaurador* i veí de Russafa, pp. 581 i 582.

¹⁹¹⁷ Existeix un Bernat Oller, *peller*, p. 281.

OLLER, Domènec
(1407-1409, València)

Pintor.

pàg. 385.

OLZINA, Antoni
(1403, València)

Perpunter del rei.

pàg. 377 i 386.

OLZINELLES, Bernat d'
(1321, València)

Pintor.

pàg. 386.

OSCA, Pere d'
(1414-1449, València)

Pintor.

pàg. 131, 148, 150, 159, 165, 175,
275, 306, 323, 386, 387, 412, 440,
441 i 589.

OSONA,¹⁹¹⁸ Rois d'
(1369, València)

Mestre de pintura.

pàg. 387.

PAGÈS, Ramon
(1318-1328, València)

Pintor.

pàg. 34 i 387.

PALAZÍ,¹⁹¹⁹ Joan
(1404-1438, València)

Pintor.

pàg. 387, 388, 389, 417, 424 i 476.

PALCET, Bartomeu
(1417, València)

Pintor.

pàg. 332, 389 i 475.

PARDO, Andreu
(1413-1444, València)

Il·luminador.

pàg. 389, 390 i 396.

PARDO, Joan¹⁹²⁰
(1423, València)

Pintor.

pàg. 390 i 626.

PARDO, Lluís
(1423-1424, València)

Pintor.

pàg. 390.

PASQUAL
(1430, Segorb)

Pintor.

pàg. 391.

PASQUAL, Domènec
(1387-1390, València)

Pintor.

pàg. 119, 120 i 391.

PASTOR I, Pere
(1358, València)

Pintor.

pàg. 39, 364, 392 i 627.

PASTOR II, Pere¹⁹²¹
1388-1(398, València)

Pintor.

pàg. 392.

PAUVELL, Domènec
(1438, València)

Manyà.

pàg. 392.

PEETGE, Pere
(1348, Barcelona)

Pintor.

pàg. 393.

PELARDA, Joan
(1407, València)

Pintor.

pàg. 393 i 495.

¹⁹¹⁸ O bé d'*Osuna*.

¹⁹¹⁹ En alguns originals, *Palatzi*, *Palazi*.

¹⁹²⁰ Existeix un Joan Pardo de la Casta, *cavaller*, pp. 355 i 417.

¹⁹²¹ A l'any 1406 està documentat un Pere Pastor i la seua muller, Margarida, pero es desconeix si es tracta del pintor (p. 382) i també hi ha documentat un Pere Pastor, *apotecari*, p. 392.

PELEGRÍ,¹⁹²² Baltasar
(1402-1415, València)

Pintor.

pàg. 266, 393, 394, 498 i 606.

PELEGRÍ,¹⁹²³ Bernat¹⁹²⁴
(1343-1365, València)

Pintor.

pàg. 394 i 627.

PELEGRÍ,¹⁹²⁵ Joan
(1396-1426, València)

Pintor.

pàg. 105, 198, 291, 394 i 395.

PELEGRÍ I,¹⁹²⁶ Pere
(1330-1356, València)

Pintor.

pàg. 152, 390, 394, 395, 396 i 627.

PELEGRÍ II,¹⁹²⁷ Pere¹⁹²⁸
(1390-1417, València)

Pintor.

pàg. 394 i 396.

PERE,¹⁹²⁹ Ferran
(1336-1337, València)

Pintor.

pàg. 396, 397 i 398.

PERE, Joan¹⁹³⁰
(1416, València)

Pintor.

pàg. 397, 398, 403, 439 i 446.

PERE, Miquel de
(1331, València)

Pintor.

pàg. 397, 398, 427 i 488.

PERE, Simó
(1306, València)

Pintor.

pàg. 144, 397, 398 i 428.

PERET, Ferran
(1425, València)

Pintor.

pàg. 169, 398 i 500.

PÉREZ, Bartomeu
(1420-1451, València)

Pintor.

pàg. 198, 398, 399, 400, 424, 425, 442, 445, 447 i 470.

PÉREZ, Bernat
(1417-1418, València)

Pintor.

pàg. 399 i 400.

PÉREZ I, Domènec¹⁹³¹
(1366-1375, València)

Pintor.

pàg. 399, 400 i 627.

PÉREZ II, Domènec
(1438, València)

Il·luminador.

pàg. 399 i 400.

PERIS,¹⁹³² Antoni
(1365/1388/1391-1443, València)

Pintor i imaginari.

pàg. 33, 65, 75, 174, 268, 279, 308, 313, 314, 328, 336, 370, 371, 383, 389, 397, 400, 401, 402, 403, 404,

¹⁹²² En alguns originals, *Peregrí*.

¹⁹²³ Ídem nota anterior.

¹⁹²⁴ Existeix un Bernat Pelegrí, *sabater*, pp. 143, 440 i 447.

¹⁹²⁵ Ídem nota 1.910.

¹⁹²⁶ En alguns originals, *Peregrí*.

¹⁹²⁷ Ídem nota anterior.

¹⁹²⁸ Està documentat un Pere Pelegrí i la seua dona, Joana, a l'any 1417, (p. 396). Desconeguem si és algun dels pintors.

¹⁹²⁹ Cerveró i Sanchis i Sivera transcriuen el nom del pintor *Ferdinandus Petri*.

¹⁹³⁰ Està documentat un Joan Peres, *pintor*, pp. 148, 343, 350, 426 i 537. Desconeguem si es tracta del mateix, doncs el cognom Pere, Peres, Peris que es origina de "Pérez" causa confusió.

¹⁹³¹ A l'any 1335 està documentat un Domènec Pérez de Vilell, *sindic* de Betxí, (p. 352), però desconeguem si està relacionat familiarment amb el pintor.

¹⁹³² Alguns autors com ara Sanchis i Sivera i Cerveró publiquen *Pérez*.

405, 406, 407, 408, 416, 418, 419,
424, 439, 446, 465, 513 i 595.

PERIS I,¹⁹³³ Ferran
(1316-1343, València)

Pintor.

pàg. 408, 409 i 422.

PERIS II, Ferran
(1319-1341, València)

Pintor.

pàg. 408, 409, 410, 411 i 422.

PERIS III-IV, Ferran
(1390-1428, València)

Pintor i conseller.

pàg. 78, 83, 130, 131, 202, 243, 320,
351, 382, 383, 408, 409, 410, 411,
412, 422 i 495.

PERIS, Francesc¹⁹³⁴
(1406-1445 València)

Pintor i conseller.

pàg. 241, 412 i 508.

PERIS, Gonçal
(1362?-1442, València)

Pintor.

pàg. 31, 33, 53, 82, 86, 106, 248,
249, 250, 251, 276, 279, 285, 313,
314, 327, 328, 329, 336, 341, 370,
372, 383, 384, 388, 400, 402, 406,
407, 413, 414, 415, 416, 417, 418
419, 420, 423, 527, 528, 540, 541,
542, 550, 551, 564, 586, 643 i 649.

PERIS,¹⁹³⁵ Guillem¹⁹³⁶
(1380/1415-1460, València)

Pintor.

pàg. 420, 421 i 628.

PERIS, Joan
(1391, València)

Fuster.

pàg. 421.

PERIS I, Joan
(1365-1366, València)

Pintor.

pàg. 400, 422 i 423.

PERIS II, Joan
(1390-1439, València)

Pintor.

pàg. 91, 108, 153, 154, 195, 198,
233, 273, 300, 325, 326, 352, 356,
389, 400, 407, 416, 421, 422, 423,
424, 425, 426, 440, 447, 513, 527,
531, 533 i 536.

PERIS III, Joan
(1430-1456, València)

Pintor.

pàg. 343, 350, 425 i 426.

PERIS,¹⁹³⁷ Martí
(1239, València)

Pintor.

pàg. 50, 427 i 451.

PERIS de Burgos, Martí
(1306-1338, València)

Pintor forà.

pàg. 427.

PERIS, Miquel
(1347-1361, València)

Pintor.

pàg. 46, 92, 360, 427 i 428.

PERIS, Simó
(1333, València)

Pintor.

pàg. 428.

¹⁹³³ Als originals, *Periz*, *Perez*, *Periç* i *Pereç*.

¹⁹³⁴ Hi ha documentat un Francesc Peris, àlies Sarrià (1432-1435), però desconequem si és el mateix pintor.

¹⁹³⁵ A l'original de l'any 1415, *Pereç*.

¹⁹³⁶ Existeix un Guillem Peris, *calderer*, pp. 388 i 417. Creiem que és el pintor, a més a més d'èsser germà de Gonçalbo Peris, àlies Sarrià.

¹⁹³⁷ A l'original *Perez*.

PICART, Cristòfol

(1431, València)

Mestre pintor.

pàg. 112 i 428.

PINTOR, Andreu

(1381, València)

Pintor.

pàg. 429.

PINTOR, Bernabé

(1239, València)

Pintor.

pàg. 50 i 429.

PINTOR, Guerau

(1251, València)

Pintor.

pàg. 429.

PINTOR, Guiraut

(1239, València)

Pintor.

pàg. 50 i 429.

PINTOR, Joan

(1238-1239, València)

Pintor.

pàg. 50 i 430.

PINTOR, Martí del

(1239, València)

Pintor.

pàg. 50 i 430.

PINTOR, Ramon

(1249, València)

Pintor.

pàg. 50 i 431.

PLA, Esteve

(1431-1439, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 103, 148, 153, 179, 204,
247, 266, 284, 347, 349, 431 i 451.

PLANA, Berenguer

(1383, València)

Pintor.

pàg. 431.

PLANA, Martí de

(1347, Palma de Mallorca)

Pintor.

pàg. 431.

PLANA, Nicolau

(1407, Sant Mateu (Castelló))

Pintor.

pàg. 432.

POIO (POYO), Joan del

(1423, València),

Mestre d'obres de València.

pàg. 152, 154, 267, 323 i 432.

POMAR, Bartomeu

(1419-1438, València)

Pintor.

pàg. 28, 86, 91, 108, 153, 154, 194,
232, 273, 300, 343, 352, 356, 365,
432, 474 i 527.

PONÇ,¹⁹³⁸ Bernat

(1351-1390, València)

Pintor.

pàg. 433.

PONÇ, Joan

(1392, València)

Pintor.

pàg. 433.

PONÇ, Pere

(1385-1386, València)

Mestre de vidrieres.

pàg. 73, 222, 223 i 434.

PONS¹⁹³⁹ CARBONELL,

(1325, València)

Pintor.

pàg. 434.

¹⁹³⁸ També *Ponz*.

¹⁹³⁹ També *Ponç o Ponz*.

PORT,¹⁹⁴⁰ **Domènec del**

(1390-1428, València)

Pintor conseller i baciner.

pàg. 61, 63, 141, 142, 143, 144, 159, 209, 255, 327, 344, 382, 386, 397, 403, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 445, 446, 464, 467, 468 i 469.

PORT I,¹⁹⁴¹ **Jaume del**

(1415/1427-1433, València)

Pintor.

pàg. 247, 344, 386, 398, 423, 424, 435, 440, 441, 442, 444, 445, 447 470, 551 i 630.

PORT II, Jaume del

(1433-1440, València)

Pintor.

pàg. 445.

PORT, Vicent del

(1411-1425, València)

Pintor.

pàg. 141, 142, 397, 398, 403, 438, 439, 440, 441, 445, 446 i 447.

PORTA, Felip

(1430-1458, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 88, 103, 148, 149, 153, 179, 200, 204, 247, 266, 284, 347, 349, 448, 449, 451 i 507.

PORTA, Joan

(1426, València)

Pintor.

pàg. 449.

PORTA,¹⁹⁴² **Joan de la**

(1398-1420, València)

Pintor.

pàg. 143, 210, 449 i 450.

PORTELL, Bernat

(1356, València)

Pintor.

pàg. 450.

PORTO, Llorenç del

(1420, València)

Pintor.

pàg. 451.

PORTOLÉS, Bernat

(1431-1439, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 103, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 347, 349 i 451.

PUIG, Jaume

(1336, València)

Pintor.

pàg. 353 i 451.

PUSOT, Pasqual

(1398, València) Pintor.

pàg. 452.

QUEROL, Andreu

(1326-1328, València)

Pintor.

pàg. 387 i 452.

QUEROL I, Ferrer

(1349-1372, València)

Pintor del rei.

pàg. 61, 453, 454 i 568.

QUEROL II, Ferrer

(1372-1426, València)

Pintor.

pàg. 61, 453, 454, 455, 456, 464 i 568.

¹⁹⁴⁰ Als originals, *Domingo del Port, Domenicus del Porto, Domenicum del Porto, Dominico del Porto, Dominici del Port.*

¹⁹⁴¹ També als originals, *Jaume del Porto o Jacobus del Porto.*

¹⁹⁴² En algun document se l'anomena *Iohannes del Porto*, en la majoria apareix com a *Iohannes de la Porta* o *Johan de la Porta.*

QUEROL, Francesc
(1375, València)

Pintor.

pàg. 456.

QUEROL, Guillem
(1345-1361, València)

Pintor i conseller.

pàg. 457 i 458.

QUEROL, Joan
(1423, València)

Pintor.

pàg. 458.

QUEROL, Miquel
(1447, València)

Pintor.

pàg. 458.

QUEROL, Nicolau
(1401-1440, València)

Pintor de la ciutat. Administrador
festes Corpus Christi. Capdeguaita.

pàg. 54, 55, 133, 275, 314, 323, 382,
458, 459, 460, 461, 462, 507, 528,
534 i 555.

RABASSA,¹⁹⁴³ Daniel
(1428, València)

Pintor.

pàg. 463.

RAFART, Pere
(1309-1311, València)

Pintor.

pàg. 463 i 563.

RAINER, Bernat
(1330, València)

Il·luminador.

pàg. 463.

RAMBLA, Domènec de la,
(1373-1435, València)

Pintor i conseller.

pàg. 35, 43, 61, 71, 92, 147, 164,
197, 198, 208, 252, 350, 363, 398,
399, 436, 437, 442, 455, 463, 464,
465, 466, 467, 468, 469, 478, 504,
521 i 572.

RAMÍREZ,¹⁹⁴⁴ Joan
(1414-1441, València)

Pintor.

pàg. 470.

RAMON, Eiximén
(1349, València)

Pintor.

pàg. 470.

RAMON, Pere¹⁹⁴⁵
(1398-1401, València)

Pintor.

pàg. 471 596 i 631.

RAMI, Ali
(1410, València)

Pintor.

pàg. 471.

REAL, Francesc
(1404-1414, València)

Daurador.

pàg. 472.

REAL, Llorenç
(1381-1418, València)

Daurador.

pàg. 38, 71, 214, 472 i 473.

REAL, Ramon
(1387, València)

Daurador.

pàg. 473.

¹⁹⁴³ També *Rabaza*.

¹⁹⁴⁴ Als originals, *Ramireç*.

¹⁹⁴⁵ Existeix Pere Ramon, *notari*, pp. 209 i 213
i un Pere Ramon, *fuster*, p. 596, que creiem
és el pintor.

REI, Gil del
(1405, València)

Il·luminador.

pàg. 474.

REINER, Joan
(1395, València)

Pintor de Xàtiva.

pàg. 474.

RENAU, Arnaldo¹⁹⁴⁶
(1411-1415, València)

Pintor.

pàg. 474.

REQUESENS, Guerau de
(1432, València)

Pintor.

pàg. 28, 30, 366, 474 i 475.

REUS, Galcerà
(1438, València)

Batifulla.

pàg. 475.

REVELL, Bernat
(1417-1418, València)

Pintor.

pàg. 332, 389, 475 i 556.

RIERA, Andreu
(1416, València)

Pintor.

pàg. 187, 307 i 475.

RIERA, Gabriel
(1396-1419, València)

Pintor.

pàg. 236, 259, 388, 476 i 477.

RIVES, Pere de
(1322, València)

Pintor.

pàg. 477.

ROCA, Antoni¹⁹⁴⁷
(1405, València)

Pintor.

pàg. 106, 477 i 632.

ROCA, Bernat
(1398-1422, València)

Pintor, cofrer i fuster.

pàg. 79, 82, 111, 123, 220, 243, 253,
274, 320, 478, 571, 573 i 586.

RODA, Domènec de
(1390, València)

Brodador.

pàg. 35, 71, 110, 164, 208, 465, 478,
504, 522 i 572.

RODA, Salvador
(1330-1340, València)

Il·luminador.

pàg. 479.

RODRÍGUEZ, Joan¹⁹⁴⁸
(1423-1424, València)

Pintor.

pàg. 336, 479, 558 i 632.

ROGANS, Tomàs
(1432, València)

Pintor.

pàg. 480.

ROIG,¹⁹⁴⁹
(1322, València)

Pintor.

pàg. 480.

ROIG, Joan
(1405-1435, València)

Pintor.

¹⁹⁴⁷ Existeix un Antoni Roca, *mercader i sotsobrer*, pp. 98 i 349 i un Antoni Roca, *candeler*, pp. 106 i 324.

¹⁹⁴⁸ Existeix un Joan Rodríguez, *convers*, p. 262. Existeix un Joan Rodríguez de Toledo, pintor, datat el 1384, però desconeguem si es tracta del mateix (p. 558).

¹⁹⁴⁹ Malgrat el document no s'esmenta el nom.

¹⁹⁴⁶ Al document de 1415, el nom és *Nadal*.

pàg. 131, 132, 148, 150, 159, 175, 236, 237, 275, 306, 323, 412, 480, 481 i 589.

ROIG, Tomàs
(1432, València)

Pintor.

pàg. 481.

ROJALS,¹⁹⁵⁰ Tomàs
(1431-1450, València)

Pintor.

pàg. 481

ROMEU, Joan
(1400-1448, València)

Pintor.

pàg. 129, 201, 482, 483 i 570.

ROMEU, Pere
(1405, València)

Pintor.

pàg. 232, 483 i 570.

ROS, Joan¹⁹⁵¹
(1417-1418, València)

Pintor.

pàg. 483 i 633.

ROÍS, Alfons
(1417, València)

Pintor.

pàg. 484.

ROÍS, Miquel
(1416, València)

Pintor.

pàg. 132 i 484.

ROURES, Blai de
(1322-1343, València)

Pintor.

pàg. 290, 484, 485 i 487.

ROURES, Francesc de
(1322-1345, València)

Pintor.

pàg. 156, 290, 301, 484, 485, 486 i 487.

ROURES I, Marc de
(1302-1322, València)

Pintor.

pàg. 290, 312, 484, 485, 486, 487, 488, 489 i 621.

ROURES II, Marc de
(1301-1339, València)

Pintor.

pàg. 484, 486, 487 i 488

ROURES III, Marc de
(1331-1339, València)

Pintor.

pàg. 487 i 488.

ROURES, Pere de
(1322-1332, València)

Pintor.

pàg. 290, 291, 302, 303, 484, 485, 486, 487 i 489.

ROVIRA DE XIPRE, Esteve
(1387-1388, València)

Pintor.

pàg. 27, 369, 489 i 490.

RUBERT,¹⁹⁵² Francesc
(1434-1444, València)

Pintor i fuster.

pàg. 257, 351, 492 i 493.

RUBERT,¹⁹⁵³ Pere
(1402-1423, València)

Pintor.

pàg. 327, 375, 376, 493 i 494.

¹⁹⁵⁰ O *Roials*, segons Cerveró.

¹⁹⁵¹ El 1403 hi ha documentat un Joan Ros, pero no sabem si es tracta del pintor (p. 259).

¹⁹⁵² O *Robert*.

¹⁹⁵³ Ídem nota anterior.

RUBIOLS, Arnau

(1380-1390, València)

Pintor.

pàg. 165, 494 i 495.

RUBIOLS, Gonçal

(1407, València)

Pintor.

pàg. 393 i 495.

ROURICH, Pere

(1429, València)

Il·luminador.

pàg. 495.

RUIZ, Alfons¹⁹⁵⁴

(1406, València)

Pintor.

pàg. 495.

RUIZ, Garcia

(1422, València)

Pintor.

pàg. 496.

RULL, Bartomeu

(1416, València)

Pintor i taverner.

pàg. 496, 498 i 499.

RULL, Bernat

(1431-1436, València)

Pintor.

pàg. 496.

RULL, Joan

(1397-1453, València)

Pintor.

pàg. 78, 130, 131, 146, 169, 195, 202, 203, 255, 256, 274, 393, 398, 496, 497, 498, 499, 500 i 501.

SAERA, Gaspar

(1440, València)

Pintor.

pàg. 501.

SAERA, Vicent¹⁹⁵⁵

(1395-1439, València)

Pintor.

pàg. 110, 280, 332, 355, 501, 502, 503, 504 i 634,

SAERA, Vicent

(1407-1416, València)

Perpunter i mestre penoner.

pàg. 124, 503 i 504.

SAGRA, Gil

(1390-1403, València)

Brodador.

pàg. 35, 36, 71, 164, 208, 465, 478, 479, 504, 521, 572 i 573.

SAGRA, Joan

(1419, València)

Pintor.

pàg. 505.

SALA, Pere

(1339, València)

Pintor.

pàg. 505.

SALAT,¹⁹⁵⁶ Bartomeu

(1412, Xèrica)

Pintor.

pàg. 505 i 634.

SALSET, Bartomeu

(1418, València)

Pintor.

pàg. 506.

SAMAYSÓ,¹⁹⁵⁷ Francesc

(1417-1443, València)

Pintor-il·luminador i pesador del reble.

pàg. 77, 98, 107, 108, 284, 321, 506 i 507.

¹⁹⁵⁴ És possible que aquest pintor siga el mateix amb el nom d'Alfons Roís, ambdós estan datats al segle XV (1406 i 1417).

¹⁹⁵⁵ Existeix un Vicent Saera (Çaera, Zaera), *notari*.

¹⁹⁵⁶ Per la data creiem que podria ser el pintor Bartomeu Salset.

¹⁹⁵⁷ Als originals, *Çamaysó i Mayso*.

SAMUNTADA, Joan

(1406, València)

Conseller.

pàg. 241, 412 i 508.

SANÇ, Arnau

(1432, València)

Pintor i batifulla.

pàg. 196, 267, 502 i 508.

SANÇ, Francesc

(València, 1401)

Pintor i obrer.

pàg. 402 i 508.

SANÇ, Joan

(València, 1401)

Pintor.

pàg. 508 i 509.

SÁNCHEZ, Pere¹⁹⁵⁸

(1421, València)

Subcantor de la Seu de València.

pàg. 509 i 635.

SANLLEI,¹⁹⁵⁹ Gil

(1331, València)

Pintor i veí de Tortosa.

pàg. 509.

SANTCENÍS, Joan

(1380, València)

Pintor.

pàg. 510 i 562.

SANT-VICENT, Vicent de

(1416, València)

Pintor.

pàg. 510.

SÀNXEÇ, Joan

(1393-1418, València)

Pintor i il·luminador.

pàg. 510 i 511.

SÁNXEZ, Antoni

(1425-1443, València)

Pintor.

pàg. 511, 512 i 567.

SANXO, Bartomeu¹⁹⁶⁰

(1433, València)

Pintor.

pàg. 512 i 635.

SARAGOSSA, Joan¹⁹⁶¹

(1391-1429, València)

Pintor.

pàg. 85, 196, 405, 512, 513 i 635.

SARAGOSSA,¹⁹⁶² Llorenç

(1363-1445, Barcelona, València)

Pintor del rei.

pàg. 19, 24, 35, 40, 52, 53, 60, 71, 83, 84, 138, 164, 182, 208, 211, 309, 465, 478, 504, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 544, 548, 572, 576, 643, 665 i 675.

SARAGOSSA, Pere¹⁹⁶³

(1377-1379-1380, València)

Pintor.

pàg. 525 i 635.

SARRIÀ, Francesc¹⁹⁶⁴

(1432-1445, València)

Pintor.

pàg. 525, 526, 529 i 635.

SARRIÀ, Garcia

(1431-1439, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 87, 88, 103, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 325, 347, 349, 451, 525, 526, 529 i 532.

¹⁹⁵⁸ Existeix un Pere Sánchez, *saig*, p. 129.

¹⁹⁵⁹ L'autor de la cita, Cerveró, publica *Sanleis*.

¹⁹⁶⁰ Existeix un Bartomeu Sanxo, *pescador*, p. 106.

¹⁹⁶¹ Existeix un Joan Saragossa, *veí de Gandia*, p. 299 i un Joan Saragossa, ja difunt en l'any 1332, p.316.

¹⁹⁶² Als originals, *Çaragoça, Zaragoza o Lorenzo Zaragoza*.

¹⁹⁶³ Existeix un Pere Saragossa, *llicenciat en lleis*, p. 206.

¹⁹⁶⁴ Existeix un Francesc Sarrià, *calderer*.

SARRIÀ (Peris, àlies Sarrià)

Gonçalbo-Gonçal

(1380-1451, València)

Pintor.

pàg. 29, 30, 86, 87, 91, 108, 133, 134, 153, 154, 177, 180, 204, 231, 263, 273, 276, 300, 315, 325, 337, 338, 341, 343, 352, 354, 356, 357, 366, 367, 372, 388, 420, 425, 426, 460, 475, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 617, 628, 629, 643 i 650.

SARRIÀ, Joan

(1380, València)

Pintor.

pàg. 420, 527, 535 i 536.

SARRIÀ, Robert

(1436-1440, València)

Pintor.

pàg. 148, 343, 350, 426 i 536.

SARRIÀ, Sanç

(1432-1437, València)

Pintor.

pàg. 536.

SAS (SAX), A. Marçal de

(1392-1430, València)

Pintor forà.

pàg. 31, 33, 39, 45, 51, 53, 59, 69, 75, 82, 83, 84, 106, 109, 248, 249, 250, 313, 328, 341, 346, 369, 370, 373, 374, 377, 378, 379, 381, 383, 401, 402, 413, 414, 415, 416, 420, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 548, 650 i 675.

SERRA, Bernat

(1423, València)

Pintor de Tortosa.

pàg. 55, 542 i 672.

SERRA II,¹⁹⁶⁵ Francesc

(1377/1379-1413,

Barcelona, València, Xàtiva)

Pintor.

pàg. 72, 84, 110, 167, 544, 545, 546, 547 i 636.

SERRA, Mateu¹⁹⁶⁶

(1385-1416, València)

Pintor.

pàg. 547 i 636.

SERRA, Vicent

(1388-1413, València)

Pintor, imaginari i fuster.

pàg. 39, 40, 373, 374, 377, 378, 522, 537, 538, 539, 548, 549 i 550.

SIMÓ,¹⁹⁶⁷ Francesc

(1387-1401, València)

Pintor i conseller.

pàg. 96, 550, 551 i 636.

SIMÓN, Garcia

(1396, València)

Pintor, conseller, patró i missatger.

pàg. 466 i 551.

SIMOTGES, Dionís de

(1420, València)

Pintor.

pàg. 441 i 551.

SIVERA, Andreu

(1385, València)

Pintor.

pàg. 362 i 551.

SOBIRATS, Antoni

(1333-1388, València)

Pintor.

pàg. 551, 552 i 553.

¹⁹⁶⁵ Fill de Francesc Serra i nebot de Pere i Jaume Serra, pintors de Barcelona.

¹⁹⁶⁶ Existeix un Mateu Serra, *sastre*, p. 440.

¹⁹⁶⁷ Als originals, *Francesc Simón, Francesc Simó, Simó Francesc*.

SOBIRATS, Pere¹⁹⁶⁸
(1333-1342, València)
Pintor.

pàg. 551, 553 i 637.

SOLER, Joan
(1418-1452, València)
Pintor i perpunter.

pàg. 553, 554 i 555.

SOLER, Pere¹⁹⁶⁹
(1404-1434, València)
Pintor, il·luminador i escriptor.

pàg. 260, 332, 389, 459, 475, 506,
555, 556, 557, 571, 581, 582, 583,
589, 590 i 637.

SOLIVELLA, Pere
(1401-1417, València)
Pintor.

pàg. 107 i 557.

SOMA, Jaume
(1418, València)
Pintor.

pàg. 558.

STARNINA, Gerard-Jacobi
(1380/1387-1413, Toledo, València)
Pintor forà.

pàg. 51, 84, 90, 96, 241, 558, 560,
643, 648, 649, 652, 678, 679 i 680.

SUNYER,¹⁹⁷⁰ **Gabriel**
(1411-1427, València)
Pintor i ballester.

pàg. 61, 561, 581 i 590.

TALENS, Bernat
(1421, València)
Pintor.

pàg. 561.

TALLADA, Jaume
(1367-1388, València)
Pintor.

pàg. 509, 562, 563 i 579.

TALLADA, Ramon
(1305-1321, València)
Pintor.

pàg. 236, 463 i 563.

TAMARIT, Joan
(1404-1411, València)
Pintor.

pàg. 292, 313, 328, 383, 402, 416 i
564.

TELLO, Andreu¹⁹⁷¹
(1404, València)
Pintor.

pàg. 564.

TELLS, Andreu
(1401, València)
Pintor.

pàg. 564.

TERRÉS, Mateu
(1340/1366-1383, València)
Pintor i il·luminador.

pàg. 72, 182, 183, 308, 319, 564 i
565.

TOMÀS, Bernat
(1409, València)
Pintor.

pàg. 201, 369 i 566.

TOMÀS, Domènec
(1405-1435, València)
Pintor.

pàg. 77, 86, 103, 148, 153, 172, 179,
204, 247, 266, 284, 325, 347, 349,
451, 511, 566, 567 i 586.

¹⁹⁶⁸ Existeix un Pere Sobirats, *assaonador*, pp. 324 i 337 i un Pere Sobirats, pp. 280 i 337, però no és el pintor.

¹⁹⁶⁹ Existeix un Pere Soler, *llaurador*, p. 108.

¹⁹⁷⁰ Al primer original el cognom apareix com a *Suxer*, però a la resta està com a *Sunyer*.

¹⁹⁷¹ Per la data, el nom i el cognom semblants, creiem que és el mateix pintor que Andreu Tells.

TONA, Bonanat de
(1317/1319-1325, València)

Pintor.

pàg. 568.

TORÀ, Domènec
(1372-1429, València)

Pintor i conseller.

pàg. 123, 274, 410, 454, 465, 482,
483, 555, 568, 569, 570, 571 i 580.

TORÀ, Francesc¹⁹⁷²
(1388, València)

Pintor.

pàg. 571, 572 i 638.

TORNER, Martí
(1490, València)

Pintor.

pàg. 572.

TORRA, Domènec de la
(1390, València),

Brodador.

pàg. 35, 71, 164, 208, 465, 478, 504,
521 i 572.

TORRES, Martí de
(1422-1429, València)

Pintor.

pàg. 79, 82, 253, 274, 478, 567 i 573.

UTRELLES, Joan d'
(1402, València) *Pintor.*

pàg. 573.

VALENTÍ, Pere
(1309, Mallorca, Bellver),

Pintor.

pàg. 574.

VALERO, Domènec i Joan
(1417-1453, València)

Mestres d'obra.

pàg. 574.

VALERO, Pere
(1418-1460, València)

Pintor.

pàg. 456, 574, 575 i 592.

VALIANT, Bertran
(1410-1420, València)

Pintor.

pàg. 576.

VALLS, Domènec
(1373-1374, Barcelona)

Pintor de Tortosa.

pàg. 60, 138, 237, 517, 518, 576 i
577.

VALLS I, Jaume
(1348-1352, València, Xàtiva)

Pintor de Xàtiva.

pàg. 577 i 578.

VALLS II, Jaume
(1434, València)

Pintor.

pàg. 204, 577 i 578.

VALLS, Pere de
(1417, València)

Pintor.

pàg. 578.

VALLS, Ramon
(1381-1426, València)

Pintor i cofrer.

pàg. 163, 385, 561, 562, 570, 578,
579, 580, 581, 582 i 583.

VALLS, Vicent
(1409-1426, València)

Pintor.

pàg. 80, 322, 351, 578, 580, 581, 582
i 583.

¹⁹⁷² Existeix un Francesc Torà, *paraire*, pp. 455 i 464.

VALLSERÀ, Antoni
(1413-1447, Barcelona, la Salzedella, St. Mateu, la Xana (Jana))

Pintor del Maestrat.

pàg. 55, 584, 585, 586 i 600.

VENRELL,¹⁹⁷³ Bernat¹⁹⁷⁴
(1402-1448, València)

Pintor.

pàg. 121, 180, 219, 416, 566, 586, 587 i 639.

VENRELL, Guillem
(1419, València)

Pintor.

pàg. 587.

VERDANXA, Francesc
(1435-1455, València)

Pintor.

pàg. 172, 587 i 588.

VERDERA, Nicolau
(1398, València)

Pintor.

pàg. 588.

VEYA, Joan
(1402, València)

Pintor.

pàg. 589.

VICENT, Joan¹⁹⁷⁵
(1425-1428, València)

Pintor.

pàg. 42, 131, 148, 150, 159, 175, 275, 306, 323, 412, 557, 589, 590 i 639.

VIDAL, Francesc
(1401-1421, València)

Pintor i ballester.

pàg. 46, 61, 134, 150, 231, 354, 355, 590 i 591.

VILA, Guillem
(1409, València)

Pintor.

pàg. 312, 328, 383 i 591.

VILAGRASSA, Bernat
(1407-1435, València)

Pintor.

pàg. 575, 591 i 592.

VILALBA Martí de
(València, 1401)

Pintor.

pàg. 592.

VILAR, Jaume¹⁹⁷⁶
(1433, València)

Pintor.

pàg. 592 i 639.

VILAR, Joan
(1445-1452, València)

Pintor.

pàg. 192, 340, 341 i 593.

VILAU, Bernat
(1380-1434, València)

Pintor.

pàg. 65, 400, 401, 403, 593, 594 i 595.

VILLALBA, Francesc
(1411, València)

Pintor.

pàg. 595.

VILLALBA, Sanç (Sans o Sanxo)
(1385-1432, València)

Pintor.

pàg. 77, 86, 97, 103, 133, 135, 148, 153, 179, 204, 247, 266, 284, 341, 347, 349, 384, 451, 471, 596 i 597.

¹⁹⁷³ Es pot transcriure per *Vendrell*.

¹⁹⁷⁴ Existeix un Bernat Venrell, *paraire*, p. 381.

¹⁹⁷⁵ Existeix un Joan Vicent Folguers, *paraire* p.205 i un Joan Vicent, *llancer*, pp.407 i 447.

¹⁹⁷⁶ Existeix un Jaume Vilar, habitant de Gandia, p. 146.

VILLALVA, Jaume

(1401, València)

Pintor.

pàg. 597.

VINADER, Vicent

(València, 1435)

Mestre d'obres.

pàg. 598.

VIVER, Bartomeu

(1429, València)

Pintor.

pàg. 322 i 598.

VIVES, Guillem

(València, 1401)

Fuster.

pàg. 598.

Recreació d'obradors de pedrapiquer i fuster

7.2. ABREVIATURES

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACB	Arxiu de la Catedral de Barcelona
ACM	Arxiu de la Catedral de Mallorca
ACT	Arxiu Capitular de Tortosa/Tarragona
ACV	Arxiu de la Catedral de València
ACX	Arxiu Capitular de Xèrica
ADM	Arxiu Diocesà de Mallorca
AELJ	Arxiu Eclesiàstic de La Jana (la Xana)
AEM	Arxiu Eclesiàstic de Morella
AHM	Arxiu Històric de Mallorca
AHMPB	Arxiu Històric Municipal de Protocols de Barcelona
AHN	Arxiu Històric Nacional
AHNM	Arxiu Històric Notarial de Morella
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMA1.	Arxiu Municipal d'Alzira
AMG	Arxiu Municipal de Gandia
AMDAV	Arxiu Marquès de Dos Aigües de València
AMSMa.	Arxiu Municipal de Sant Mateu
AMSa1.	Arxiu Municipal de la Salzedella
AMSó.	Arxiu Municipal de Sóller
AMV	Arxiu Municipal de València
AMVi.	Arxiu Municipal de Vila-real
AMXe.	Arxiu Municipal de Xèrica
APPV	Arxiu de Protocols del Patriarca de València
APXe.	Arxiu Parroquial de Xèrica
ARV	Arxiu del Regne de València

doc./ docs.	document/documents
ed.	editorial
f. /ff.	foli/s
ms.	manuscrit
núm.	número
p. / pp.	pàgina/es
r.	recto
s.a.	signatura antiga
s.d.	sense datar
s.f.	sense foliar
S. /ss.	segles/ següents
t.	tom
v.	vers
v. /vols.	volum/s
ll.	lliura/es

(...), l'ús del parèntesis s'ha fet per no reproduir la totalitat del del document, sinó el més important.

[...], el del claudàtors, de vegades perquè vegades la lectura del document és difícil, o, en algun cas, està incomplet.

Pintors de senyals

Cantiques de Santa Maria, d'Alfons X el Savi (segle
XIII) Biblioteca Nacional d'Espanya

8. BIBLIOGRAFIA

8.1. Bibliografia específica

Aguiló, E. 1905-06.

Notes i documents per una llista d'artistes mallorquins dels segles XIV i XV, “Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana”, XI, Palma, 1905-6, pp. 4-9, 26-31, 250-255 i 265-268.

Alcahalí, Barón de. Ruiz de Lihory, J. 1897.

Diccionario biográfico de artistas valencianos, obra premiada en els “Juegos Florales de lo Rat Penat de 1894”, València, Impremta de Federico Doménech, 1897, nova edició en 1989.

Aldana Fernández, Salvador. 1970.

Guia abreviada de artistas valencianos, València, Ajuntament de València, Gráficas Soler, 1970.

Aliaga Morell, Joan. 1988-1996.

- “Reexaminando un documento de Gerardo Starnina”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1988, pp. 32-33.

- *Anàlisi dels documents i obres atribuïdes als pintors Gonçal Peris i Gonçal Sarrià*, Universitat Politècnica de València, DCAD i H^a de l'Art, Facultat de Belles Arts, València, 1994.

- *Els Peris i la Pintura Valenciana Medieval*, Edicions Alfons El Magnànim (IVEI), València, 1996.

Aliaga, Joan / Tolosa, Lluïsa /Company, Ximo. 2007.

Documents de la pintura valenciana medieval i moderna. Llibre de l'entrada de rei Martí, vol. II, Fonts històriques valencianes, núm. 28, Universitat de València / Universitat Politècnica de València, València, 2007.

Almarche Vázquez, F. 1920.

“Mestre Esteve Rovira de Chipre, pintor trescentista desconocido”, *Archivo de Arte Valenciano*, núm. VI, València, 1920, pp. 3-13.

Arciniega García, Luis. 1995.

“Lorenzo Zaragoza, autor del retablo mayor del monasterio de San Bernardo de Rascaña, extramuros de Valencia, (1385-1387)”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1995, pp. 32-42.

Arquers i Jover, Agustí 1982.

Colección de pintores, escultores desconocidos sacada de instrumentos antiguos, auténticos, Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia, Alcoi, 1982, (ms. abans de 1799, 1a edició de 1870 a cura de M. Zarco del Valle.)

Cabanes Peocurt, Mª Desamparados, 2008.

Avicinados en la ciudad de Valencia en la época medieval. Avheinaments (1308-1478), València, Ajuntament de València, 2008.

Carrerres Zacarés, Salvador, 1925.

Ensayo de una bibliografía de libros de fiestas celebradas en Valencia y su antiguo Reino, 2 vols. València, 1925.

Cerveró Gomis, Luis: 1956-1972.

- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1956, pp. 95-123.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1960, pp. 226-257.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1963, pp. 63-156.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1964, pp. 83-136.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1965, pp. 22-26.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1966, pp. 19-30.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1968, pp. 92-98.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1971, pp. 23-36.
- “Pintores valentinos: su cronología y documentación”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1972, pp. 44-57.

Chabás Llorens, Roque. 1997.

Índice del archivo de la Catedral de Valencia (transcripció, Salvador Vázquez Caplliure), València, 1997.

Company, Ximo / Aliaga, Joan / Tolosa, Lluïsa / Framis Maite, 2005.

Documents de la pintura valenciana medieval i moderna (1238-1400), vol. I, Fonts històriques valencianes, núm. 19, Universitat de València / Universitat Politècnica de València, València, 2005.

Doñate Sebastián, José María. 1970.

“Sobre un desaparecido retablo de Lorenzo Zaragoza”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1970.

Durán i Sampere, Agustí. 1933.

“Dos pintors valencians deixebles de Lluís Borrassà”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIV, Castelló de la Plana, 1933, pp. 393-396.

Fuster Serra, Francisco, 2008.

“Pere Nicolau en la cartuja de Portaceli: Vicisitudes de su obra”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 2008, pp. 23-36.

García, Ferran i Santiago La Parra, 1983.

“Documents per a una Història de la Safor”, *Ullal, Revista d'Història i Cultura*, núm. 4, Gandia, La Safor, 1983, pp. 94-106.

Gómez Ferrer, Mercedes. 2006.

“Arquitectura conventual medieval a Xàtiva i Montesa” en 1er Congrés d’Història de la Costera, València, Institució Alfons el Maganànim, 2006, pp. 525-543.

Gudiol i Conill, Josep. 1929.

La Pintura Mig-Eval Catalana, Els Trescentistes, vol. II, segona part, S. Babra, Llibreria Antiga i Moderna, Barcelona, 1929.

Hériard Dubreuil, Mathieu. 1987.

Valencia y el Gótico Internacional, Edicions Alfons El Magnànim (IVEI), 2 vol., València, 1987.

José i Pitarch, Antonio. 1981.

Pintura Gòtica Valenciana, tesi doctoral inèdita llegida en la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1981.

López de Meneses, A. 1952.

“Documentos culturales de Pedro el Ceremonioso. Estudios de la Edad Media de la Corona de Aragon.” *CSIC, Escuela de Estudios Medievales. Estudios: XXIII*, Saragossa, 1952, pp. 669-771.

Llibre del Repartiment de València. 1970.

Llibre del Repartiment de València, (Ed. Antonio Ferrando i Francès), València, Vicent García, 1979.

Llanes i Domingo, Carme. 2004.

“Pere Nicolau i la catedral de València. Aclaracions sobre els retaules de “Santa Clara i Santa Isabel” (1403) i “Sant Maties i Sant Pere Màrtir d’Onda” (1405)”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, tom LXXX, Castelló de la Plana, gener-desembre del 2004, pp. 83-96.

Llompарт Moragues, Gabriel. 1977-1980.

La pintura medieval Mallorquina, su entorno cultural y su iconografía, (4 vols.) Palma de Mallorca, Luis Ripoll Editor, 1977-1980.

Llonch Pausas, Silvia. 1967.

Pintura Italogòtica Valenciana, Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona, Barcelona, 1967-1968.

Madurell Marimon, J. M. 1949-1972.

- *Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores, sus obras (I): texto. Apéndice documental. Índices*, “Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona”, vol. VII, Barcelona, 1949, pp. 9-325.

- *Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores, sus obras (II): texto. Apéndice documental. Índices*, “Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona”, vol. VIII, Barcelona, 1950, pp. 9-387.

- *Lluís Borrassà. Su vida, su tiempo, sus seguidores, sus obras (III): texto. Apéndice documental. Índices*, “Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona”, vol. X, Barcelona, 1952, pp. 9-365.

- “Documentos culturales medievales”, *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*, XXXVIII, 1979-1982, pp. 301-473.

Miquel, Matilde, 2006-2008.

- *Talleres y mercado de pintura en Valencia (1370-1430)*, tesi doctoral llegida en la Facultat de Geografia i Història, Universitat de València, València, 2006.

- *Retablos, Prestigio y Dinero*, U. de València, València, 2008.

Mocholí Roselló, Asunción, 2009.

Estudi dels documents dels pintors i altres artífexs valencians, segles XIII, XIV i XV (1238-1450), tesi doctoral llegida en la Universitat de Politècnica de València, València, 2009.

Olmos y Canalda, Elías. 1961.

Inventario de los Pergaminos del Archivo de la Catedral de Valencia, València, Arquebisbat, Excma. Diputació Provincial i Exc. Ajuntament de València, 1961.

Pérez Martín, José María. 1934-1935.

- “El retablo de la ermita de San Roque (Xèrica)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, núm. 28, 1934, pp. 27-50.

- *Historia (inédita) de la Real, Leal y Coronada Villa de Xérica*, ms. núm. 1576, “Archivo Español de Arte y Arqueología”, 28, Madrid, 1934.

- “Pintores valencianos medievales y modernos. Addenda”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, 33, Madrid. 1935, pp. 293-312.

Piles Ros, Leopoldo 1969-1978.

La población de Valencia a través de los “Llibres de Avehinament” (1400-1449), Ajuntament de València, 1978.

Puiggari, Josep. 1880.

“Noticia de algunos artistas catalanes inéditos de la Edad Media y del Renacimiento”. “Apuntes leídos en sesión de 17 de junio de 1871 por el socio de número don José Puiggari”. *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Barcelona, III, 1880, pp. 73-103 i 267-306.

Ramón Marqués, Luisa Núria. 2005.

La iluminación de manuscritos en la Valencia gótica. Desde los inicios hasta la muerte de Alfonso el Magnánimo (1290-1458), tesi doctoral, Facultat de Geografia i Història, Universitat de València, València, 2005.

Rubió i Lluch, Antoni. 1908-1921.

Documents per a la història de la cultura catalana mig-aval, 2 vol., Institut d'Estudis Catalans, Palau de la Diputació, Barcelona, 1908-1921; vol. I, Barcelona, Tipografia L'Avenç 1908 i vol. II, Barcelona 1921.

Sánchez Gozalbo, A. 1929-1943.

- “Los Maestros vidrieros de Morella”, *Cultura Valenciana*, Quarden IV, 19, any IV, Castelló de la Plana, 1929, pp. 111-115.

- *Pintors del Maestrat. Contribució a la pintura valenciana quatrecentista*, Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló, 1932.

- "Pintors del Maestrat", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIII, quadern 1, gener-febrer, Castelló de la Plana, 1932, pp. 55-87.
- "Pintors del Maestrat", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIII, quadern 2, març-abril, Castelló de la Plana 1932, pp. 115-144.
- *Pintores de Morella. Datos para la historia de la pintura valenciana de los siglos XIV y XV*, Castelló de la Plana, Hijo de S. Armengot, 1943.
- "Los retableros de Morella", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. Castelló de la Plana, 1943, pp. 123-158.

Sanchis i Sivera, Josep. 1909-1931.

- *La Catedral de Valencia. Guía histórica y artística*, València, Impremta de Francisco Vives Mora, València, 1909.
- "Los primeros pintores trecentistas de Valencia". *Almanaque de "Las Provincias."* València, 1912, pp. 157-162.
- "Pintores medievales en Valencia", *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI (1912), Barcelona, pp. 211-246, 296-327 i 444-471.
- "Pintores medievales en Valencia", *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VII (1913), Barcelona, pp. 25-103.
- *Pintores medievales en Valencia*, Barcelona, Tipografia L'Avenç, 1914.
- "El arte del bordado en Valencia en los siglos XIV y XV", *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, tom XXXVI, Espanya, gener-juny de 1917, pp. 200-223.
- *Libre de Antiquitats, manuscrito existente en el Archivo de la Catedral de Valencia*, València, Editorial "Diario de Valencia.", 1926.
- "Pintores medievales en Valencia", *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1928, pp. 3-64.
- "Pintores medievales en Valencia", *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1929; pp. 3-64.
- *Pintores medievales en Valencia*, València, 1930, (edició facsímil llibreries París-València), 1996.
- "Bibliología valenciana medieval", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 5, tom 3, València, 1930, pp. 35-56.
- "Pintores medievales en Valencia", *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1930-1931, pp. 3-116.
- *Estudis d'Història Cultural*, València-Barcelona, Biblioteca Sanchis Guarner, 45 (edició a cura de Mateu Rodrigo Lizondo), 1999.

Sanpere i Miquel, Salvador. 1906-1924.

- *Los cuatrocentistas catalanes. Historia de la pintura en Cataluña en el siglo XV*, tom I, primera mitad del siglo XV, Tipografía "L'Avenç", Barcelona, 1906.
- *La pintura Mig-aval Catalana*, vol II: *Els trecentistes*, Barcelona, S. Babra, 1924.

Serrano Sanz, M. 1916-1917.

- "Documentos relativos a la pintura en Aragón durante los siglos XIV y XV", *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, núm. XXXIV, Madrid, 1916.

- “Documentos relativos a la pintura en Aragón durante los siglos XIV y XV”, *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, núm. XXXV, Madrid, 1916.

- “Documentos relativos a la pintura en Aragón durante los siglos XIV y XV”, *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, núm. XXXVI, Madrid, 1917, p. 448.

Tolosa Robledo, Luisa. 2003.

Fuentes de información y documentos de la pintura valenciana (1238-1525): Análisis y propuesta metodológica para la creación de un sistema de información artística, tesi doctoral llegida en la Universitat Politècnica de València, València. 2003.

Tolosa, Lluïsa / Company, Ximo/ Aliaga, Joan /, 2011.

Documents de la pintura valenciana medieval i moderna (1238-1400), vol. III, *Fonts històriques valencianes*, núm. 48, Universitat de València, 2011.

Tormo y Monzó. Elías. 1910-1912

- “Gerardo Starnina”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, 1910, pp. 82-101.

- *Jacomart y el arte hispano-flamenco cuatrocentista*, Madrid, 1913.

Verge y Goldini, A. 1930.

- “Gerardo Starnina en Toledo”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, 1930, pp. 199-223.

- “La dotación de Pedro Fernández de Burgos en la Catedral de Toledo Gerardo Starnina”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, 1930, pp. 277-279.

Villalba Davalos, Amparo, 1958-1964.

- “Los comienzos de la miniatura valenciana. Domingo Crespí”, *Archivo de Arte Español*, Madrid, 1958, pp. 23-35.

- “*La miniatura valenciana en los siglos XIV y XV*”, València, Institució Alfons el Magnànim, 1964.

Viñaza, comte de la, Cipriano Muñoz i Manzano. 1889.

Adiciones al diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España de D. Agustín Ceán Bermúdez, (tom primer: *Edad Media. Notas sobre más de cuatrocientos artistas no citados por Ceán Bermúdez ni por Llaguno*), 4 vol., Tipología de los Huérfanos, Madrid, 1889.

Zarco del Valle, M. 1870.

“Documentos para la Historia de las Bellas Artes en España”, en *Colección de documentos inéditos para la Historia de las Bellas Artes en España*, vol. LV. Madrid, Imprenta de la viuda de Calero, 1870.

8.2. Bibliografia general

Aguilera, 1957.

AGUILERA Y CERNI, Vicente

“Catálogo Artístico de la exposición Vicentina. Notas preliminares”, en *Crónica de la exposición Vicentina*, València, 1957, pp. 114-144.

Ainaud, 1983.

AINAUD DE LASERTE, Joan

“La pintura sardo-catalana”, *Cultura quattro-cinquecentesca in Sardegna. Retabli restaurati e documenti*, catàleg de l'exposició, Soprintendenza ai Beni Ambientale Arquiteettonici, Artistici e Storici di Cagliari, Càller, pp. 25-30.

Alcahalí, 1897.

d'ALCAHALÍ, baró (J. Ruiz de Lihory)

Diccionario biográfico de artistas valencianos, Valencia, Impremta de Federico Doménech, 1897, nova edició en facsimil: llibreria París-València, València, 1989.

Aldana, 1970.

ALDANA FERNÁNDEZ, Salvador

Guía abreviada de artistas valencianos, València, 1970.

Alcoy, 1990-1992.

ALCOY, Rosa

- *Pintures del Gòtic a Lleida*, Quart premi d'investigació “Josep Sarrate”, Lleida, 1990.

- “Gonçal Peris (?)”, en *Fons del Museu Frederic Marès I, Catàleg d'escultura i pintura medievals*, Barcelona, 1991.

- “El retaule de santa Bàrbara de Puertomingalvo”, en *Prefiguració del Museu Nacional d'Art de Catalunya*, Barcelona, 1992.

Alcoy- Miret, 1998.

ALCOY, Rosa i MIRET, Montserrat

Joan Mates, pintor del gòtic Internacional, Editorial AUSA, 1998.

Aliaga, 1987-1996.

ALIAGA MORELL, Joan

- “El Mestre de Sueca. Aproximació a l'estudi del gòtic valencià”, *Quaderns de Sueca IX*, Sueca, 1987, pp. 9-24.

- “Reexaminando un documento de Gerardo Starnina”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1988, pp. 32-33.

- “Un Calvari d'estil gòtic internacional al Museu Sant Pius V de València”, en *Actas del IER Congreso de Historia del Arte Valenciano*, Valencia: Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, València, 1993, pp. 115-119.

- “Un retaule d'estil gòtic internacional procedent de Sueca”, *Archivo de Arte Valenciano*. València, 1993, pp. 20-30.

- “Una pintura valenciana atribuïda a Guerau Gener y Gonzalo Peris en el Museo del Prado”, *Boletín del Museo del Prado*, Madrid, 1994, pp. 7-10.
- “El retaule de Sant Pere i Sant Pau de l’Església Parroquial de Sant Pere de Xàtiva”, en *Xàtiva, Els Borja: Una projecció europea*, vol. II, Xàtiva, 1995, pp. 7-9.
- *Pintura Antiga a Sueca*, Sueca: Ajuntament de Sueca, Sueca, 1995.
- “Maestro de Villahermosa. San Lucas recibiendo la Verónica de la Virgen”, en *Madonnas y Vírgenes, colección del Museo San Pío V*, València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Fundació Caixa del Mediterrani, València, 1995, pp. 100-104.
- “Gonçal Sarrià. Verónica y Anunciación”, en *Madonnas y Vírgenes, colección del Museo San Pío V*, València: Conselleria de Cultura Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Fundació Caixa del Mediterrani, València, 1995, pp. 106-112.
- “Pere Nicolau. Coronación de la Virgen y Calvario”, en *Madonnas y Vírgenes, colección del Museo San Pío V*, València: Conselleria de Cultura Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Fundació Caixa del Mediterrani, València, 1995, pp. 114-118.
- “Biografías: Gonçal Sarrià, Pere Nicolau, Maestro de Villahermosa”, en *Madonnas y Vírgenes, colección del Museo San Pío V*, València: Conselleria de Cultura Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, Fundació Caixa del Mediterrani, València, 1995, pp. 105, 113 i 119.
- *Els Peris i la Pintura Valenciana Medieval*, Edicions Alfons El Magnànim (IVEI), València, 1996.

Aliaga-Gil, 1994.

ALIAGA MORELL, J., GIL CABRERA, J. L.

Xàtiva, el Retaule major de Sant Pere, Museu de l’Almodí de Xàtiva, juliol-setembre de 1994, València: Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, València, 1994.

Aliaga-Mocholí, 2007.

ALIAGA MORELL, J., MOCHOLÍ ROSELLÓ, Asunción

“La Duda de Santo Tomás. Marçal de Sas (doc. 1390-1410)”, Catàleg de l’exposició *La Llum de les Imatges, Lux Mundi*, Xàtiva, 2007.

Almarche, 1919.

ALMARCHE VÁZQUEZ, F.

Historiografía Valenciana. Catálogo bibliográfico de dietarios, libros de memoria, relaciones, autobiografías, Anales Instituto General y Técnico, València, 1919.

Almiñana, 1989.

ALMIÑANA VALLÉS, Josep

“La narrativa valenciana fins al segle d’Or”, en *Entorno al 750 aniversario. Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia*, tom II, València, 1989, pp. 269-311.

Amalasunda, 1932.

AMALASUNDA, T.

“Pintors del Maestrat”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, núm. XIII, Castelló, 1932.

Angulo, 1929-1968.

ANGULO ÍÑIGUEZ, Diego

- “Pintura de la primera mitad del siglo XV, del Burgo de Osma, hoy en el museo de Louvre”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, 1929.

- “Primitivos valencianos en Madrid”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom 14, 1940-1941, pp. 85-87.

- “El cambio de estilo en la pintura gótica” en *España en la crisis del Arte Europeo*, Madrid, 1968, pp. 105-110.

Anónim, 1877.

ANÓNIM

“Legado del Sr. Martínez Vallejo al Museo Provincial”, *Las Provincias*, València, 9 de noviembre de 1877, p. 2.

Arquers d', 1982.

ARQUERS JOVER, Agustí d'

Colección de pintores, escultores desconocidos sacada de instrumentos antiguos, auténticos, Caixa d'Estalvis d'Alacant i Múrcia. Alcoi, 1982. (ms. del 1770.)

Aru, 1911.

ARU, Carlo

“Storia de la pintura in Sardegna el seculo XV”, *Anuari de l'Institut d'estudis catalans*, Barcelona, 1911-1912.

Azcárate, 1990.

AZCÁRATE, José María

Arte Gótico en España, Manuales de Arte Catedra, Madrid, 1990.

Baltrusaitis, 1983.

BALTRUSAITIS, J.

La Edad Media Fantástica, Cátedra, Madrid, 1983.

Barberá, 1923.

BARBERÁ SENTAMANS, A.

Museo arqueológico diocesano de Valencia. Catálogo descriptivo. Impremta Sancho i Torres, València, 1923.

Batllori, 1989.

BATLLORI, Miquel

La cultura escrita”, en *De la Conquesta a la federació Hispànica. Història del País Valencià*, tom II, Barcelona, 1989, pp. 425-452.

Bautista, 1987.

BAUTISTA I GARCÍA, Joan-Damià

Pintors i pintures a la Vila-Real. Segles XV al XVII, Castelló, 1987.

Bayarri, 1957-1968.

BAYARRI, J. M^a.

- *Història de l'art valencià. Des dels orígens fins els nostres dies compendiosament*, València, 1957.

- *Istoria de la pintura valenciana (Sumari)*, impremta Pascual Ibáñez, València, 1968.

Belenguer, 1976-1989.

BELENGUER I CEBRIÀ, Ernest

- *València en la crisi del segle XV*, Barcelona, 1976.

- "Els trets institucionals" en *De la Conquesta a la federació hispànica (Història del País Valencià*, vol. II), Barcelona, 1989, pp. 325-376.

Bellosi, 1988.

BELLOSI, Luciano

"Ghirardi di Jacopo detto Starnina", en *Arte in Lombardia tra Gotico e Rinascimento*, Milán, 1988, pp. 192 i 193.

Beltrán, 1965.

BELTRÁN, Antonio

Valencia, Barcelona, 1965.

Benages, 1927-1928.

BENAGES, Emiliano

- "La ermita de san Bartolomé de Villahermosa 1", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 1927.

- "La ermita de san Bartolomé de Villahermosa 2, 3 i 4", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló, 1928.

Benito Goerlich, 1989-1998.

BENITO GOERLICH, Daniel (coord.)

- *Valencia y Murcia. La España Gótica*, tom IV, Madrid, 1989.

- "Pintura gòtica valenciana", en *Fondos de Museo Catedralicio de Segorbe*, Conselleria de Cultura, València, 1990.

- *Real Monasterio de la Santísima Trinidad*, Universitat de València, València, 1998

Benito Vidal, 2003.

BENITO VIDAL, Mª Purificación

La moda en la Valencia del siglo XV, Real Academia de Cultura Valenciana, València, 2003.

Bermejo, 1990.

BERMEJO, Elisa

“La influencia de Van Eyck en la pintura española”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, t. 63, n. 252 (oct.-des. 1990), pp. 555-559.

Bernis, 1955.

BERNIS MADRAZO, Carmen

Indumentaria medieval española, Madrid, 1955.

Bertaux, 1906-1909.

BERTAUX, Emili

- “Les primitifs espagnols: les problèmes, les moyens d'étude I”, *La Revue de l'art Ancien et Modern*, París, vol. 20, 1905, pp. 417-436.

- “Les primitifs espagnols: les disciples de Jan Van Eyck dans le Rouyaume d'Aragon, II-IV”, *La Revue de l'art Ancien et Modern*, París, vol. 22, 1907, pp. 107-126; pp. 241-262; pp. 339-360.

- “Les primitifs espagnols: le “Maître de Saint Georges” V-VI”, *La Revue de l'art Ancien et Modern*, París, vol. 23, 1908, pp. 269-279; pp. 341-350.

- “Les primitifs espagnols: les disciples de Jan Van Eyck dans le Rouyaume d'Aragon, VII”, *La Revue de l'art Ancien et Modern*, París, vol. 24, 1909, p. 61.

Betí, 1925-1928.

BETÍ BONFILL, Manuel

- “Por tierras de Morella”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1925.

- “Arte medieval en el Maestrazgo: Las cruces gemelas de San Mateo y de Linares de Mora”, *Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1927.

- “Arte medieval en el Maestrazgo: El pintor cuatrocentista Valentí Montoliu”, *Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1927.

- “Morella y el Maestrazgo en la Edad Media”, *Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1927.

- “Los Santalinea, orfebres de Morella”, *Sociedad Castellonense de Cultura*, Castelló de la Plana, 1928.

Biatostocki, 1998.

BIATOSTOCKI, Jan

El arte del siglo XV. De Parler a Durero, Hª Universal del Arte, colección Fundamentos, Edicions ISTMO, Madrid, 1998.

Binski, 1991.

BINSKI, Paul

Painters, de la serie *Artesanos Medievales*, British Museum, Edició espanyola: *Pintores*, any 2000, editorial Akal, Madrid.

Bolós, 2000.

BOLÓS, Jordi

Diccionari de la Catalunya medieval (ss.VI-XV), Edicions 62, Col·lecció El Cangur. Dictionaris núm. 284, Barcelona, 2000.

Bosque, 1965.

BOSQUE, Andrea

Artistes italiens en Espagne. Du XIV siecle aux Roix Catholiques, Editions du Temps, París, 1965.

Brown, 1990.

BROWN, Jonathan

La edad de Oro de la pintura en España, Madrid, 1990.

Bruns-López, 1988.

BRUNS, R., LÓPEZ ELUM, P.

“El segle XIII”, en *De la Conquesta a la Federació Hispànica. Història del País Valencià*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1988, pp. 41-168.

Bruyne, 1994.

BRUYNE, Edgar

La estética de la Edad Media, colecció La Balsa de la Medusa (Visor), núm. 15, Madrid, 1994. 1ª edició en 1944.

Buchón-García, 1988.

BUCHÓN CUEVAS, Ana M^a, GARCÍA HINAREJOS, Dolores

“Comentario de ilustraciones”, en *La Edad Media: El Gótico. Historia del Arte Valenciano*, tom II, direcció i coordinació per Vicente Aguilera i Cerni, València, 1988, (també en edició valenciana).

Calvo, 1995-1997.

CALVO MANUEL, Ana

- *La restauración de pintura sobre tabla. Su aplicación a tres retablos góticos levantinos (Cinctorres-Castellon)*, Diputació de Castelló, Castelló, 1995.

- *Conservación y restauración: materiales, técnicas y procedimientos: de la A a la Z*, Editorial Serbal, S.A., Barcelona, 1997.

Camille, 2000.

CAMILLE, Michael

Ideología y creación de imágenes en el Arte Medieval, Arte y Estética, edicions Akal, Madrid, 2000. 1ªs., edicions 1989 i 1990 en Cambridge Universty Press.

Camón, 1966-1968.

CAMÓN AZNAR, José

- *Pintura medieval española. Summa Artis*, volum XXII, Madrid, 1966.

- “Aportaciones esenciales de la pintura valenciana en el arte español”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1968, pp. 7-22.

Carbonell-Sureda, 1988.

CARBONELL, Eduard i SUREDA, Joan

Tresors Medievals del Museu Nacional d'Art de Catalunya, Lunwerg Editores, S.A., Barcelona, 1997.

Cassagnes-Brouquet, 2003.

CASSAGNES-BROUQUET, Sophie

La passion du livre au Moyen Age, Histoire, Editions Ouest-France, França, 2003.

Catalá, 1976-1989.

CATALÁ GORGUES, Miguel Ángel

- "Iconografía de Jaime el Conquistador", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1976, pp. 23-37.

- "La pintura medieval valenciana. Temas y fuentes literarias", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1977, pp. 117 i 118.

- "La pintura de estilo gótico lineal y la influencia italo-catalan" en *La Edad Media: Historia del Arte Valenciano*, t. II, dir. i coord. de Vicente Aguilera i Cerni, 1988.

- "La pintura medieval valenciana", en *Entorn al 750 Aniversari de la Ciutat de València*, Conselleria de Cultura, Generalitat Valenciana, València, 1989.

Catàleg, 1847.

CATÀLEG

Museo de Pintura y Escultura de la ciudad de Valencia. Catálogo de los cuadros que existen en el Museo de pinturas establecido en el edificio del ex-convento del Carmen de esta Capital, con expresión de la clase de pintura, asuntos que representan, autores, escuelas, tamaños, estado de conservación, procedencia y demás observaciones generales, Valencia: Comisió de Monuments Històrics i Artístics de la Província de València, 1847 (manuscrit).

Catàleg, 1850.

CATÀLEG

Catálogo de los cuadros que existen en el Museo de Pinturas establecido en el Convento del Carmen de esta capital, València, Impremta Don Benito Monfort, 1850.

Catàleg, 1908.

CATÀLEG

VII centenario de la Conquista de Valencia, Lo Rat Penat, València, 1908.

Catàleg, 1909.

CATÀLEG

Exposició Regional Valenciana, secció de arte retrospectivo, València 1909.

Catàleg, 1923.

CATÀLEG

Museo Arqueológico diocesano de Valencia, Catàleg descriptiu per Antonio Barberá, València, 1923.

Catàleg, 1929.

CATÀLEG

El Arte en España, de la exposición internacional de Barcelona (1929-1930), Palau Nacional, Barcelona, 1929.

Catàleg, 1931.

CATÀLEG

La colección Muntades, Barcelona, 1931.

Catàleg, 1932.

CATÀLEG

Los Museos. Guías-Catálogo: Valencia, per Elías Tormo, 2 fascicles, Madrid, 1932.

Catàleg, 1939.

CATÀLEG

Painting from Private Collections in New England, Museum of Fine Arts, Boston, 1939.

Catàleg, 1940.

CATÀLEG

Museu das Janelas Vardas, 4ª Exposição Temporária. Pinturas espanholas dos séculos XIV, XV e XVI, per José Couto, 1940, Lisboa.

Catàleg, 1952.

CATÀLEG

Primitivo Valencianos, Barcelona 1952.

Catàleg, 1955.

CATÀLEG

Catálogo-Guía del Museo Provincial de Bellas Artes de San Carlos, (per Felipe María Garín Ortiz de Taranco), València, 1955.

Catàleg, 1969.

CATÀLEG

Museo de Bellas Artes de Bilbao, catálogo descriptivo, Bilbao, 1969.

Catàleg, 1973.

CATÀLEG

El siglo XV valenciano (a cura Carlos Soler d'Hyver et altres), València, Museu de San Pius V, maig-juny 1973; Madrid, Palau d'Exposicions del Retiro, octubre-desembre, 1973, Madrid, 1973.

Catàleg, 1974.

CATÀLEG

Inventario artístico de Teruel y su provincia, Servici de Publicacions del Ministeri d'Educació i Ciència, Madrid, 1974.

Catàleg, 1980.

CATÀLEG

La pintura gòtica en la Corona de Aragón. Saragossa: Museu i Institut "Camón Aznar", Saragossa, 1980.

Catàleg, 1980.

CATÀLEG

La pintura gòtica en la Corona de Aragón. (Coord. Pilar Camón Álvarez), Saragossa: Museu i Institut "Camón Aznar", 21 octubre-10 desembre, Saragossa 1980.

Catàleg, 1980.

CATÀLEG

Barcelona restaura. Exposició d'obres d'art dels segles II al XX dels museus Municipals d'Art, restaurades pel servei de Restauració. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1980.

Catàleg, 1981.

CATÀLEG

Colección pictórica del Excmo. Ayuntamiento de Valencia 1ª part, per Miguel Ángel Catalá Morgues, València, 1981.

Catàleg, 1983.

CATÀLEG

Monuments i conjunts de la Comunitat Valenciana, II, València, 1983.

Catàleg, 1985.

CATÀLEG

Imatge i paraula als segles XIV i XV, exposició en la Llotja de València, Diputació Provincial de València, València, 1985.

Catàleg, 1990.

CATÀLEG

Fondos del Museo Catedralicio de Segorbe, per Ramón Rodríguez Culebras i altres, València, Museu San Pius V, des de 1990, València, 1990.

Catàleg, 1995.

CATÀLEG

Restauracions Pictòriques Municipals, Ajuntament de València, Regidoria de Cultura i Patrimoni Històric, València, 1995.

Catàleg, 1997.

CATÀLEG

Cathalonia, arte gótico en los siglos XIV-XV, exposició en el Museu del Prado, Madrid, 1997.

Catàleg, 1999.

CATÀLEG

- *Mallorca gòtica,* Museu Nacional d'Art de Catalunya, Mallorca, 1999.

- *La Luz de las Imágenes. Sublime. La Iglesia Valentina en su historia*, tom I, *Áreas expositivas y análisis de obras*, toms II i III, València, 1999.

Catàleg, 2001.

CATÀLEG

El renacimiento mediterráneo. Viajes de artistas e itinerarios de obras entre Italia, Francia y España en el siglo XV, Madrid-València, 2001.

Catàleg, 2001-2002.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. Desconocida Admirable, Segorbe (València), 2001-2002.

Catàleg, 2002.

CATÀLEG

Recuperando nuestro patrimonio II, València, 2002.

Catàleg, 2002-2003.

CATÀLEG

La pintura europea del Museo de Bellas Artes de Valencia, 2002-2003, direcció científica: Fernando Benito Doménech i José Gómez Frechina, Museu de Belles Arts, València, 2002-2003.

Catàleg, 2003-2004.

CATÀLEG

- *La memoria daurada, obradors de Morella s.XIII-XVI*. Coordinació Lourdes Sanjosé Llongueras, Morella (Castelló), 2003.

- *La Llum de les Imatges. Semblantes de la vida*, Oriola, (Alacant) 2003-2004.

Catàleg, 2005-2006.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. Paisatges Sagrats, Sant Mateu, (Castelló), 2005-2006.

Catàleg, 2006.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. La Faz de la Eternidad, Alacant, 2006.

Catàleg, 2007.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. Lux Mundi, Xàtiva (València), 2007.

Catàleg, 2008-2009.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. Espais de Llum, Borriana, Vila-reial, (Castelló), 2008-09.

Catàleg, 2009-2010.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. La Gloria del Barroco, València, 2009-2010.

Catàleg, 2011.

CATÀLEG

La Llum de les Imatges. Camins d'Art, Alcoi (Alacant), 2011.

Céan, 1800.

CEAN BERMÚDEZ, Juan Agustín

Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes de España, 5 vol., Madrid, 1800, nova edició, València, 1992.

Cerveró Gomis, 1956-1972.

CERVERÓ GOMIS, Luis

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1956, pp. 95-123.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1960, pp. 226-257.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1963, pp. 63-156.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, 1964, pp. 83-136.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1965, pp. 22-26.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1966, pp. 19-30.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1968, pp. 92-98.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1971, pp. 23-36.

- "Pintores valentinos: su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1972, pp. 44-57.

Ciscar, 1977.

CISCAR PALLARÉS, Eugenio

Tierra y señorío en el País Valenciano, València, 1977.

Chabás, 1902-1997.

CHABÁS, Roque

- "El archivo metropolitano de Valencia", *Revista de Bibliografía Catalana*, [s.l., s.n.], 1902, núm. 5, pp. 121-139.

- *Índice del archivo de la catedral de Valencia*, València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1997.

Chico, 1989.

CHICO, M^a V.

La pintura gòtica del siglo XV, editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1989.

Codina, 1946.

CODINA ARMENGOT, Eduardo

Inventario de las obras del Museo Provincial de Bellas Artes y de las colecciones de la Excelentísima Diputación de Castellón, Castelló, 1946.

Company, 1989-1998.

COMPANY, Ximo

- “El Gòtic Valencià i Europa”, en *Entorno al 750 aniversario. Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia*, tom II, València, 1989, pp. 351-396.

- “Primitius (valencians), en *Gran Enciclopèdia Valenciana*, tom VII. València, 1991, pp. 243-264, (també en edició castellana).

- *L'Europa d'Ausias March: Art, Cultura, Pensament*, Centre d'Estudis Alfons el Vell, edició de 1998, Gandia (València).

Cruïlles, 1876-1889

CRUÏLLES, Marqués de

- *Guía urbana de Valencia antigua y moderna*, 2 vol., Impremta José Rius, València 1876.

- *Los gremios de Valencia. Memoria sobre su origen, vicisitudes y organización en Valencia*, València, 1889.

Dalmases-Pitarch, 1984.

DALMASES, Núria; JOSÉ I PITARCH, Antoni

L'Art Gòtic, segles XIV-XV. Història de l'Art Català, vol. III, Edicions 62, Barcelona, 1984.

Delogu, 1941.

DELOGU, R.

“Primitive spagnolo nella pinacoteca de Cagliari”, *La vie d'Italia*, XLVII, 1941.

Díaz Manteca, 1984.

DÍAZ MANTECA, Eugenio

Guía del Museo de Bellas Artes de Castellón, Castelló, 1984.

Diversos autors, 1988-2005.

Diversos autors

- *Història de l'Art Valencià*, vol. 2, direcció i coordinació de Vicente Aguilera i Cerni, Consorci d'Editors Valencians, Biblioteca Valenciana, 1988.

- *Historia del pueblo Valenciano*, tom I, Edita Levante, amb el patrocini de l'IVEL, València, 1988.

- *L'Art Gòtic a Catalunya. Pintura I. De l'inici a l'italianisme*, vol. I, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.

- *L'Art Gòtic a Catalunya. Pintura II. El corrent internacional*, vol. II, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.

Duby, 1983-1986.

DUBY, Georges

- *Tiempo de Catedrales, el arte y la sociedad (980-1420)*, Argot, Cia. Llibre S. A., Barcelona, 1986.

- *Europa en la Edad Media*, Paidós, Barcelona, 1986.

Durán i Sampere, 1938

DURÁN I SAMPERE, Agustí

“El maestro del retablo de San Jorge”, *La Vanguardia*, Barcelona, 1938.

Durliat, 1951- 1979.

DURLIAT, Marcel

“Arnau Gassies peintre perpignanais du XV siècle”, *Etudes Roussillonnaises*, 1951.

Introducción al arte medieval en Occidente, Cuadernos Arte Cátedra, Ediciones Cátedra, S. A., Madrid, 1979.

Eörsi, 1984.

EÖRSI, Anna

La pintura gótica internacional, Budapest, 1987.

Erlande, 1992.

ERLANDE BRANDENBURG, A.

El arte gótico, Madrid, 1992.

Falomir, 1996.

FALOMIR FAUS, Miguel

Arte en Valencia (1472-1522), Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura, València, 1996.

Ferrer Morales, 1995.

FERRER MORALES, Ascensión

La pintura mural: su soporte, conservación, restauración y las técnicas modernas, Universitat de Sevilla, Sevilla, 1995.

Ferrer Pastor, 1992.

FERRER PASTOR, Francesc

Diccionari valencià escolar, València, 1992.

Focillon, 1998.

FOCILLON, Henry

Arte de Occidente. La Edad Media románica y gótica, Alianza Forma, Ed. Alianza, Madrid, 1998.

Freixas, 1983.

FREIXAS I CAMPS, Pere

“La pintura”, capítol III de *L’Art gòtic a Girona: segles XIII-XV*, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica (Institut d’Estudis Catalans), Barcelona, 1983.

Furió, 1985-1995.

FURIÓ, Antoni

- *València, un mercat medieval*, València, 1985.

- *Història del País Valencià*, València, 1995.

Fuster, 1994.

FUSTER SERRA, Francisco

Cartuja de Portaceli, vida, arquitectura y arte, València, 1994.

Galilea, 1995.

GALILEA ANTÓN, Ana

La Pintura Gótica Española en el Museo de Bellas Artes de Bilbao, Bilbao, 1995.

García, 1991.

GARCÍA OLIVER, Ferran

Terra de feudals. El País Valencià en la tardor de l'Edat Mitjana, València, 1991.

Garín Llombart, 1968- 1988.

GARÍN LLOMBART, Felipe V.

- *Breve visita al Museo de Bellas Artes de Valencia*, València, 1977 (5ª edició, 1^a en 1968).

- "El Museo de la Catedral", *Boletín de Información Municipal del Ayuntamiento de Valencia*, València, núm. 67, 3er trimestre, 1970, pp. 5-43.

- "El marc històric", en el volum 2° d'*Història de l'Art Valencià*, editorial Biblioteca Valenciana, València, 1988.

Garín Ortiz, -1955-1978.

GARÍN ORTIZ DE TARANCO, Felipe M^a.

- *Catálogo-Guía del Museo Provincial de Bellas Artes de San Carlos*, València, 1955.

- *Historia del Arte de Valencia*, Caja de Ahorros de Valencia, València, 1978.

Gaya, 1958.

GAYA NUÑO, José Antonio

La pintura española fuera de España, Madrid, 1958.

Gómez Frechina, 2005.

GÓMEZ FRECHINA, José

La memoria recobrada, pintura valenciana recuperada de los siglos XIV-XVI, catàleg a cura de Fernando Benito Doménech, Generalitat Valenciana, València, 2005.

Gracia, 1995.

GRACIA, Carmen

Història de l'Art Valencià, Alfons el Magnànim, IVEI, València, 1995.

Gudiol i Conill, 1929.

GUDIOL I CONILL, Josep

- *La pintura Mig-Eval Catalana*, vol. II, *Els trescentistes*, segona part, per Mn. Joseph Gudiol, Prev. S. Babra, Llibreria Antiga i Moderna, Barcelona.

- "La pintura gòtica a Catalunya", II Saló Mirador, Sala Parés, Peritxol, 3 i 5, del 9 al 31 de maig de 1936.

Gudiol i Ricart, 1955- 1971.

GUDIOL I RICART, Josep

- *Pintura gòtica, Ars Hispanie*, vol. IX, Madrid, 1955.

- *Pintura medieval en Aragón*, Institució "Fernando el Católico", Saragossa, 1971.

Gudiol-Alcolea, 1986.

GUDIOL i RICART, J.; ALCOLEA BLANCH, S.

Pintura gòtica catalana, editorial Poligrafia, S.A, Barcelona 1986.

Guia, 1980.

GUIA

Guía turística de la Catedral de Valencia (España) y de su Museo Catedral, per Juan Ángel Oñate, València, 1980.

Guia, 1991.

GUIA

Guía de Museos de la Comunidad Valenciana, coordinació Mariano González Baldoví, València, 1991.

Guia, 1998.

GUIA

Guia d'art gòtic del MNAC, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 1998.

Guia, 1998.

GUIA

Guia de l'arxiu Municipal d'Alzira, Lairón Plá, A. J.; Vercher Lletí, S., Alzira, 1998.

Guia, 1999.

GUIA

Guía de la Seu. Vº Centenari de la Col·legiata, Gandia, 1999. Autors Mª Consuelo Cortell i Abelardo Herrero, Gandia, (València), 1999.

Guia, 2002.

GUIA

Guía de la exposición "Huellas", Catedral de Murcia, Murcia, 2002.

Guichard-Hinojosa, 1980.

GUICHARD, P; HINOJOSA, J.

Nuestra Historia, 3 vol., editorial Mas-Ivars, València, 1980.

Guiral-Hadziiosof, 1989.

GUIRAL-HADZIIOSIF, Jacqueline

Valencia, puerto mediterráneo en el siglo XV (1410-1525), València, 1989.

Hall, 1987.

HALL, James

Diccionario de temas y simbolos artísticos, Editorial Alianza, Madrid, 1987.

Huinzig, 1930-1978.

HUINZIGA, Johan

El otoño de la Edad Media, Editorial Alianza, Madrid, 1978, 1ª edición 1930.

Hériard Dubreuil, 1974-1988.

HÉRIARD DUBREUIL, Mathieu

- "A propos d'une predelle valencienne du Gothique International", *La revue de Louvre*, París, 1974.

- "Decouvertes: Le Gothique a Valence I", *L'Oeil*, núms. 234-235, Lausanne, 1975.

- "Decouvertes: Le Gothique a Valence II", *L'Oeil*, núm. 236, Lausanne, 1975.

- "Gonzalo Peris", *L'Oeil*, núm. 244, Lausanne, 1975.

- "Importance de la peinture valencienne aut our de 1400", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1975, pp. 13-21.

- "A propos de Miquel Alcañiz, peintre de Valence. Du nouveau sur un primitif espagnol", *L'Oeil*, núms. 270-271, Lausanne, 1978.

- *Valencia y el Gótico Internacional*, 2 vols., editorial IVEI, València, 1987.

- "Gòtic Internacional", en *L'Edat Media. El Gòtic. Història de l'Art Valencià*, tom II, direcció i coordinació de Vicent Aguilera i Cerni, València, 1988, pp. 182-235 (també en edició castellana).

Hernández, 1983.

HERNÁNDEZ GUARDIOLA, Lorenzo

Pintura gòtica y renacentista valenciana (Nuevos estudios y atribuciones), IEA. Alacant, 1983.

Hugelshofer, 1928.

HUGELSHOFER, W.

"Eine gruppe valencianischer Gemalde um 1400". *Zeitschrift For Bildense kunst*, 1928.

Huguet, 1914.

HUGUET, Ramón

"Reseña histórica del desenvolvimiento cultural artístico" en *Geografía General del Reino de Valencia. Provincia de Castellón*. Barcelona, 1913, reedició en València, 1989, pp. 192-235.

Ibarra, 1951.

IBARRA FOLGADO, José Maria

- "Los archivos municipales, eclesiásticos y notariales de la provincia de Castellón", *Saitabi: revista de la Facultat de Geografia i Història*, núm. 8, 35-38, 1951, pp. 123-145.

- "La Jana: noticias de su archivo", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LXVII, Sant Mateu, la Salzedella, Morella (Castelló de la Plana).

Inventari, 1836.

INVENTARI

Inventario general. O copia de los inventarios particulares de las Pinturas, Esculturas y Gravados que han tenido ingreso en el Depósito de efectos artísticos y científicos, sito en el extinguido Convento del Carmen Calzado, como procedentes de los Conventos suprimidos en esta provincia de Valencia, así por entregas hechas por la Comisión primitiva, como por la Amortización de la Capital, por los comisionados de la misma de la misma en los partidos y por los encargos de las Iglesias que han quedado sin uso. València: Archivo Histórico Diputación Provincial, 1838 (ms.)

Inventari, 1983.

Inventario artístico de Valencia y su provincia, Madrid, Servici de publicacions del Ministeri d'Educació i Ciència, 1983.

Iradíel-Cebriá, 1989.

IRADIEL, Paulino; Belenguer CEBRIÁ, Ernest

“El segle XV”, en *De la Conquesta a la federació hispànica (Història del País Valencià)*, tom II, Barcelona, 1989, pp. 265-376.

Janson, 1990.

JANSON H. W.

La Edad Media (Historia general del arte), Madrid, Alianza Editorial, 1990.

José i Pitarch, 1979-1989.

JOSÉ I PITARCH, Antoni

- “Llorenç Saragossa y los orígenes de la pintura medieval en Valencia 1”, *d'Art. Revista del Departament d'Història de l'Art*, Barcelona, 1979.

- “Llorenç Saragossa y los orígenes de la pintura medieval en Valencia 2”, *d'Art. Revista del Departament d'Història de l'Art*, Barcelona, 1980.

- “Noticia de unas tablas valencianas”. *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1980, pp. 21-22.

- *Pintura Gòtica Valenciana, el període internacional*, Universitat de Barcelona. Barcelona, 1982.

- “L'Época del Cister Segle XIII”, en *Història de l'Art Català*, vol. II, Edicions 62, Barcelona, 1984.

- “L'Art Gòtic. Segles XIV-XV”, en *Història de l'Art Català*, vol. III, Edicions 62, Barcelona, 1984.

- “Les arts plàstiques: l'escultura i la pintura gòtiques”, en *Història de l'Art al País Valencià*, vol. I, ed. E. Llobregat i J.F. Yvars, València, 1986, pp. 185-239.

- “Les Arts”, en *De la Conquesta a la Federació Hispànica (Història del País Valencià)*, vol. II), Barcelona: Edicions 62, 1989, pp. 453-490.

- “La pintura valenciana medieval”, *Entorno al 750 aniversario*, València: Conselleria de Cultura, Generalitat Valenciana, València, 1989.

Kauffmann, 1970.

KAUFFMANN, C.M.

“The Altar-Piece of St. George from Valencia”, *Victoria & Albert Museum Yearbook*, Londres, núm. 2, 1970, pp. 65-100.

La Vorágine, 1982.

LA VORÁGINE, Santiago de

La leyenda dorada, (2 vol.), Editorial Alianza, Madrid, 1982.

Lacarra, 1969-1983.

LACARRA DUCAY, M^a del Carmen

- “Una tabla de Marzal de Sas en el Museo Provincial de Zaragoza”, *Facultad de Filosofía y Letras*, Saragossa, 1969.

- “Sobre dibujos preparatorios para retablos de pintores aragoneses del siglo XV”, *Anuario de Estudios Medievales*, Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, t. XIII (1983), pp. 553-581.

Lafuente, 1934-1985.

LAFUENTE FERRARI, Enrique

- *Breve historia de la pintura española*, Madrid, 1953 (4ª edició, 1ª edició de 1934).

- *La Fundamentación y los problemas de la Historia del Arte*, Instituto de España, València, 1985.

Landolt, 1998.

LANDOLT, Hans Peter

La pintura alemana. La Baja Edad Media (1350-1500), Pintura, Color, Historia, colecció creada i dirigida per Albert Skira, Carroggio, S. A. de Ediciones.

Llobregat-Yvars, 1986.

LLOBREGAT, E., YVARS J. F.

Història de l'Art al País Valencià, 2 vols., Tres i Quatre, València, 1986.

Llompарт, 1977-1999.

LLOMPART MORAGUES, Gabriel

- *La pintura medieval Mallorquina, su entorno cultural y su iconografía*, 4 vols., Editorial Luís Ripoll, Mallorca, 1977-1980.

- “Mallorca”, en *La pintura Gótica en la Corona de Aragón*, Museo Instituto Camón Aznar, Saragossa, 1980.

- *La pintura gótica en Mallorca, Medievalia* (primers capítuls de l'obra: *La pintura medieval mallorquina, su entorno cultural y su iconografía*, 1977), Barcelona, 1999.

Llorente, 1980.

LLORENTE, Teodoro

Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia, 2 vols., Barcelona, 1887-1889, València 1980.

Mâle, 1952.

MÂLE, Émile

El arte religioso del siglo XII al siglo XVIII, Fondo de Cultura Económica, México-Buenos Aires, 1952, 1ª edición en 1945.

Manzaneque, 2008.

MANZANEQUE CASERO, Jesús A.

Vocabulario de arte Gótico, Google, 2008.

Mañas, 1979.

MAÑAS BALLESTIN, F.

Pintura gótica aragonesa, Saragossa, 1979.

Martí, 1992.

MARTÍ Y GADEA, Joaquín

Diccionario general valenciano-castellano, 2 vols., Impremta de José Canales Romá, 1891. Facsímil de l'original de París-València D. L. 1992.

Martín, 1973

MARTÍN FERRANDO, L.

Crónica de la Iglesia de Santa Maria o de la Sangre de Liria, València, 1973.

Mayer, 1928- 1930.

MAYER, Augusto L.,

- *Historia de la pintura española*, Madrid, 1928.

- *El estilo gótico en España*, Madrid, 1929.

- *La pintura alemana*, Editorial Labor, S. A., Barcelona, 1930.

- "De pintura española: pintura del Maestro del Caballero de Montesa", *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 32, maig-agost 1935, pp. 207-208.

- "Anotaciones a algunas tablas primitivas españolas", *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, t. 44 (2º trimestre, 1936), pp. 114-117.

Meiss, 1967.

MEISS, Millard

French painting in the time of Jean de Berry: The late XIV century and the patronage of the duke, Londres, 1967.

Milián i Boix, 1952.

MILIÁN I BOIX, Manuel

Morella y su comarca: turismo, historia, arte, Morella, Impremta Fidel Carceller, Castelló, 1952.

Milian-Simó, 1983.

MILIÁN I BOIX, M., SIMÓ CASTILLO, J.B.

El Maestrazgo histórico y Morella (Los Puertos y Comarca) Historia y Arte, Editorial Antinea, Vinaros, (Castelló), 1983.

Mocholí, 2002.

MOCHOLI ROSELLÓ, Asunción

“Una nueva mirada al retablo de Martí de Torres”, *REVAL, revista de Humanidades y Enseñanza*, any 2002, 12 pp.

<http://www.auladeletras.net/revista/articulos/mocholi.pdf>

Montagud, 1982.

MONTAGUD, B.

Alzira. Arte en su Historia, editorial Soler, València, 1982.

Museu, 1847.

MUSEU

Museo de Pintura y Escultura de la ciudad de Valencia. Catálogo de los cuadros que existen en el Museo de pinturas establecido en el edificio del ex-convento del Carmen de esta Capital, con expresión de la clase de pintura, asuntos que representa, autores, escuelas, tamaños, estado de conservación, procedencia y demás observaciones generales. València: Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Valencia, 1847 (ms).

Museu del Prado, 1985.

MUSEO DEL PRADO

Catálogo de las pinturas (a càrrec d'Alfonso E. Pérez Sánchez), Madrid, 1985.

Núñez, 1949.

NÚÑEZ MARQUÉS, Vicente

Guía de la Catedral de Burgo de Osma y breve historia del Obispado de Osma, edita Gráficas Onofre Alonso, Tetuán-Madrid, 1949. Facsímil Grafical, S.L., Soria, 1999.

Olucha, 2000.

OLUCHA MONTINS, Ferran

“Noves dades sobre argenters i brodadors a Morella (segles XIV-XVII)”, *Actes de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Morella, vol. I, pp. 403-412, Diputació de Castelló, any 2000, Castelló.

Oñate, 1980.

OÑATE, Juan Ángel

Guía turística de la Catedral de Valencia (España) y de su Museo Catedral, València, 1980.

Orellana, 1713-1831.

ORELLANA, Marco Antonio

- *Biografía pictórica valentina o Vida de los pintores, arquitectos, escultores y grabadores valencianos*, Valencia, 1967, (2a ed. dir. Xavier de Salas). Altres edicions en 1930 i 1997.

- *Valencia antigua y moderna*, por Marco [sic] Antonio de Orellana, [transcripció paleogràfica i correcció de galeradas Jesús Gil i Calpe]. Valencia, Acción Bibliográfica Valenciana, Federico de Orellana, 1923-1924.

Pahoner, 1756.

PAHONER, J.

Recopilación de especies perdidas pertenecientes a esta Santa Iglesia Metropolitana y sus preeminencias, donde se hallarán anotadas o continuadas varias Constituciones, Ordenaciones, Deliberaciones, Privilegios, Bullas, Providencias, Estatutos y diferentes ejemplares del caso, mss de la Metropolitana de Valencia. Iniciat en 1756. (manuscrit inèdit).

Panofsky, 1953.

PANOFSKY, Erwin

Early Netherlandish Painting. Its origins and character, (2 vols.), New York, 1971 (1^a ed. Cambridge (Massachusetts), 1953.

Pérez Sánchez, 1985-1995.

PÉREZ SÁNCHEZ, Alfonso E.

- “Arte”, en *Valencia* (col. Tierras de España). Barcelona, 1985, pp. 144-393.

- “Gótico y Renacimiento en la Provincia de Alicante”, en *Gótico y Renacimiento en tierras alicantinas: arte religioso. Alicante*, Caja de Ahorros del Mediterráneo, octubre-diciembre. 1990. Alacant, 1990, pp. 13-24.

- *Historia de la Pintura Española*, 2 vols. Milán, 1995.

Piles, 1969-1978.

PILES ROS, Leopoldo

- *Apuntes para la historia económica social de Valencia durante el siglo XV*, València, 1969.

- *La población de Valencia a través de los “Llibres de Avehinament” (1400-1449)*, Ajuntament de València, 1978.

Pita-Borobia, 1992.

PITA ANDRADE, José Manuel; BOROBIA GUERRERO, María del Mar

Maestros Antiguos del Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid-Barcelona, 1992.

Pladevall, 2005.

PLADEVALL I FONT, Antoni

“Del frontal al retaule”, *L’art gòtica a Catalunya. Pintura I. De l’nici a l’italianisme*, pp. 28-31, Enciclopèdia Catalana, 2005.

Post, 1930-1947.

POST, Chandler Rathfon

- *The Italo-Gothic and International Styles (A History of Spanish Painting, t. III)*, Cambridge (Massachusetts), 1930.

- *The Hispano-Flemish Style in North-Western Spain (A History of Spanish Painting, t. IV)*, Cambridge (Massachusetts), 1933.

- *The hispano-flemish style in Andalusia, (A History of Spanish Painting, t. V)*, Cambridge (Massachusetts), 1934.

Pintors i altres artífexs de la València medieval

- *The Valencian School in the Late Middle Ages and Early Renaissance (A History of Spanish Painting, t. VI)*, Cambridge (Massachusetts), 1935.

- *The Catalan School in the Late Middle Ages, (A History of Spanish Painting, t. VII)*, Cambridge (Massachusetts), 1938.

- *The Aragonese School in the Late Middle Ages (A history of Spanish Painting, t. VIII)*, Cambridge (Massachusetts), 1941.

- *The Beginning of the Renaissance in Castile and Leon (A History of Spanish Painting, t. IX)*, Cambridge (Massachusetts), 1947.

Puig, 1970.

PUIG, J.

Historia breve y documentada de la real Villa de Cati. Comarca de Morella, Reino de Valencia, Castelló, 1970.

Puig, 1998.

PUIG, Isidro

La pintura gòtica dels Ferrer. Altres aspectos (in)coneguts al voltant de la Seu Vella de Lleida, S. XIII-XVIII, a cura de Ximo Company i Isidro Puig, Lleida, 1998.

Querol, 1969.

QUEROL FAUS, Josefina

La vida valenciana en el siglo XV: un eco de Jaume Roig, València, 1969.

Ramón, 2002.

RAMÓN MARQUÉS, Núria.

El origen de la familia Crespi: Iluminadores valencianos, Colección Estudios, núm. 1, Mutua Segorbina de Seguros, Segorbe, 2002.

Réau, 1958-1959.

RÉAU, Louis

- *Iconographie de les Saints, I (A-F) (Iconographie de l'Art Chétien, t. I)*, París, 1958.

- *Iconographie de les Saints, 2 (G-O) (Iconographie de l'Art Chrétien, t. II)*, París, 1958.

- *Iconographie de les Saints, 3 (P-Z) (Iconographie de l'Art Chrétien, t. III)*, París, 1959.

Reglà, 1960-1973.

REGLÀ, J.

- *Historia de la Edad Media*, tom II, Ed. Montaner y Simón, Barcelona, 1960.

- *Aproximació a la història del País Valencià*, Ed. L'Estel, València, 1968.

- *Introducció a la Història d'Aragó: (dels orígens a la Nova Planta)*, València, 1973.

Riquer, 1969.

RIQUER, M. de

Medievalismo y humanismo en la Corona de Aragón a fines del siglo XIV, VIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, València, 1969.

Rodrigo Zarzosa, 1984-1992.

RODRIGO ZARZOSA, Carmen

- “Aspectos históricos, estilísticos e iconográficos del retablo del Centenar de la Ploma”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1984, pp. 24-28.
- “En torno al reablo de Fray Bonifacio Ferrer”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1985, pp. 30-33.
- “Retablo de San Martín, San Antón y Santa Úrsula”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1986, pp. 3-37.
- “Retablo de Carrión: Análisis documental y estilístico”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1987, pp. 8-16.
- “Aproximación al retablo de Pere Nicolau “Los Gozos de la Virgen María” en el Museo de BBAA de Bilbao”, *Urtekaria*, Bilbao, 1988.
- “El retablo de Rubielos: Vinculaciones con el teatro y la literatura”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1988, pp. 45-53.
- “El retablo de los Siete Gozos del Museo de Bellas Artes de Bilbao”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1990, pp. 39-46.
- “En torno al retablo de Puebla Larga”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1991, pp. 31-34.
- “El retablo de la Santa Cruz”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1992, pp. 40-46.

Rodríguez, 1973-1988.

RODRÍGUEZ CULEBRAS, Ramón

- *El siglo XV Valenciano*, Museu de BB. AA., València, 1973.
- “Pintura gótica castellanense desaparecida y dispersa”, *Millars*, III, Castelló, 1976.
- “El retablo de Fray Bonifacio Ferrer, pieza clave en la iconografía sacramental”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1978, pp. 12-17.
- “En torno a una tabla de la escuela del Maestrazgo”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1978, pp. 38-41.
- *Breve guia de la Catedral de Segorbe y su Museo*, Segorbe, 1984.
- “Notas sobre algunos aspectos artísticos de la Cartuja de Vall de Crist”, *Boletín del Centro de Estudios del Alto Palencia*, Segorbe, núm. 7, 8, any 1985, pp. 131-152.
- “Artes industriales y suntuarias”, en *L’Edat Media: el Gòtic (Història de l’Art Valencià*, t. II), direcció i coordinació de Vicent Aguilera Cerni, València, 1988, pp. 299-353.
- *Pintura gótica castellanense desaparecida y dispersa*, Sociedad Castellonense de Cultura, Servicio de publicaciones, Castelló de la Plana, 1988.
- *Museo Catedralicio de Segorbe*. Vicent García, D.L. València, 1989.

Rouchés, 1967.

ROUCHÉS, Gabriel

La peinture espagnole. Le Moyen Age. Éditions Albert Morancé, École du Louvre, 1967.

Rubio, 1979-1995.

RUBIO VELA, A.

- *Peste Negra, crisis y comportamiento social en la España del siglo XIV. La ciudad de Valencia (1348-1401)*, Universitat de Granada, Granada, 1979.

- “El segle XIV”, en *De la Conquesta a la Federació Hispànica (Història del País Valencià, vol. II)*, Barcelona, Edicions 62, 1988, pp. 169-264.

- *L'escrivania municipal de València als segles XIV i XV: Burocràcia, Política i Cultura*, Generalitat Valenciana, CVC. Valencia, 1995.

Sant Petrillo, 1932-1940.

SANT PETRILLO, baró de

- “Filiación histórica de los primitivos valencianos (I)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 22 (gener-abril 1932), pp. 1-19.

- “Filiación histórica de los primitivos valencianos (II)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 26 (maig -agost 1933), pp. 85-98.

- “Filiación histórica de los primitivos valencianos (III)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 29 (maig-agost 1934), pp. 109-122.

- “Filiación histórica de los primitivos valencianos (V)”, *Archivo Español de Arte*. Madrid, t. 14 (2º semestre 1940-1941), pp. 202-207.

Sánchez Gozalbo, 1929-1988.

SÁNCHEZ GOZALBO, Àngel

- “Los Maestros vidrieros de Morella”. *Cultura Valenciana*, quarden IV, 19, any IV, 1929, pp. 111-115.

- *Pintors del Maestrat. Contribució a la pintura valenciana quatrecentista*. Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló, 1932.

- “Pintors del Maestrat”. *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIII, quadern 1, gener-febrer, 1932, pp. 55-87.

- “Pintors del Maestrat”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XIII, quadern 2, març-abril, 1932, pp. 115-144.

- *Bernat Serra, pintor de Tortosa i Morella*, Sociedad Castellonense de Cultura, Castelló, 1935,

- *Pintores de Morella. Datos para la historia de la pintura valenciana de los siglos XIV y XV*, Castelló, Hijo de S. Armengot, 1943.

- “Los retablos de Morella”. *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. Castelló, 1943, pp. 123-158.

- *La pintura medieval castellonense*. Sociedad Castellonense de Cultura, Servicio de publicaciones, D.L. Castelló de la Plana, 1988.

Sánchez Navarrete, 1981.

SÁNCHEZ NAVARRETE, Manuel

El Museo de Bellas Artes, I y II, València, 1981.

Sanchis Guarner, 1911-1981.

SANCHIS GUARNER, M.

La ciudad de Valencia: Síntesis de Historia y de Geografía urbana / Manuel Sanchis Guarner; traducción de Roc Filella. [València]: Direcció General del Llibre i Coordinació Bibliotecaria, D.L. 1999 (València: Soler).

Sanchis i Sivera, 1909-1931.

SANCHIS I SIVERA, Josep

- *La Catedral de Valencia. Guía histórica y artística*, Impremta de Francisco Vives Mora, València, 1909-1910. València, Llibreries París-València, D.L. 1996, reproducció en facsímil.

- "Los primeros pintores trecentistas en Valencia". *Almanaque de Las Provincias*. València, 1912, pp. 157-162.

- "Pintores medievales en Valencia", *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VI, 1912, Barcelona, pp. 211-256, 296-327 i 444-471.

- "Pintores medievales en Valencia", *Estudis Universitaris Catalans*, vol. VII, 1913, Barcelona, pp. 25-103.

- *Pintores medievales en Valencia*, *Estudis Universitaris Catalans*, Tipografia L'Avenç, Barcelona, 1914. Reproducció en facsímil de l'edició llibreria París-València, València, 1996.

- "El arte del bordado en Valencia en los siglos XIV y XV. *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, tom XXXVI, gener-juny de 1917, pp. 200-223.

- *Vidriera historiada medieval de la Catedral de Valencia*, València, 1919.

- *La esmalteria valenciana en la Edad Media*, València, 1922.

- *Nomenclator geográfico-eclesiástico de los pueblos de la Diócesis de Valencia*, Tipografía Moderna a càrrec de Miquel Gimeno, València, 1922, edició en facsímil: llibreria París-València, València, 1980.

- "Maestros de obras y lapicidas valencianos en la Edad Media", *Archivo de Arte Valenciano*, XI, València, 1925, pp. 23-52.

- *Cerámica valenciana. Notas para su historia en el periodo medieval*, València, 1922.

- "La escultura valenciana en la Edad Media", *Archivo de Arte Valenciano*, pp. 3-29, València, 1924.

- *Libre de Antiquitats, manuscrito existente en el Archivo de la Catedral de Valencia*, Editorial Diario de Valencia, València, 1926.

- "Pintores medievales en Valencia", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1928, pp. 3-64.

- "Pintores medievales en Valencia", *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1929, pp. 3-64.

- "Bibliología valenciana medieval", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 5, tom 3, 1930, pp. 35-56.

- *Pintores medievales en Valencia*. Valencia, 1930, (edició en facsimil llibreria París-València), 1996.
- “Pintores medievales en Valencia”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1930-1931, pp. 3-116.
- *Estudis d'Història Cultural*, València-Barcelona, Biblioteca Sanchis Guarnier, 45 (edició a cura de Mateu Rodrigo Lizondo), 1999.

Sanpere i Miquel, 1906-1924.

SANPERE I MIQUEL, Salvador

- *Los cuatrocentistas catalanes, Historia de la pintura en Cataluña en el siglo XV*, tom 1, primera mitat del segle XV, Barcelona, Tipografia “L’Avenç”, 1906.
- “A propósito de pintores medievales en Valencia”, *Estudis Universitaris Catalans*, VII, Barcelona, 1913.
- *La pintura Mig-Eval Catalana. Els trescentistes*, vol. II, primera part, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, S. Babra, Llibreria Antiga i Moderna, Barcelona, 1924.

Santamaría, 1966.

SANTAMARÍA, Álvaro

Aportación al estudio de la economía de Valencia durante el siglo XV, València, 1966.

Santos, 1956.

SANTOS OTERO, Aurelio de

Los evangelios apócrifos, Madrid, 1985 (5ª ed.:1ª ed. 1956).

Saralegui, 1927-1965.

SARALEGUI, Leandro de

- “Algunas sargas y sargueros de Valencia”, *Museum*, vol. VII, núm. 6, Barcelona, 1927
- “Las tablas de la Iglesia de Albal”, *Museum*, vol. VII, núm. 7, Barcelona, 1927
- “Las tablas de la Iglesia de Borbotó”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1927, pp. 67-81.
- “Visitando colecciones. Algunas tablas de propiedad particular”, *Museum*, vol. VII, núm. 9, Barcelona, 1927.
- “Restos de retablos descabalados”, *Museum*, vol. VII, núm. 10, Barcelona, 1927.
- “Sobre dos tablas valencianas del museo de Artes decorativas de París”, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XI, Castelló, 1930.
- “Miscelánea de tablas valencianas”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, t. 39 (3er trim. 1931), pp. 216-241.
- “Miscelánea de tablas valencianas”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, t. 40 (1er trim. 1932), pp. 50-64.
- “Miscelánea de tablas valencianas”. “El retablo de Pego”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, trimestre 4, Madrid, 1932.

- “Para el estudio de la escuela del Maestrazgo”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1932, pp. 33 i 34.
- En torno a Pere Nicolau. Un retablo de su escuela”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1933, pp. 25 -52.
- “Miscelánea de tablas valencianas. En torno a Pedro Nicolau (Hacia el maestro de los Martí de Torres)”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, trim. 3, Madrid, 1933.
- “Para el estudio de algunas tablas valencianas”, *Archivo de Arte Valenciano* [sn], València, 1934, pp. 3-50.
- “La pintura valenciana medieval. Introducción. Los primitivos, fuentes de influjo catalán en tierras de Valencia”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1935, pp. 3 -68.
- “Tres tablas valencianas”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, trim. 3, Madrid, 1935.
- “Algunas tablas aragonesas”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, trim. 1, Madrid, 1936.
- “La pintura Valenciana medieval (continuación)”. “Lorenzo Zaragoza. Andrés Marçal de Sas.” *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1936, pp. 3 -39.
- “Lorenzo Zaragoza, discursos leídos en la Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia”. *[La Academia]*, 1936, Valencia: Tipografía Moderna.
- “Pere Nicolau I”, *Las Provincias*, València, 1941.
- “El Maestro del retablo Montesino de Ollería”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XV, núm. 53 (1942), pp. 244-261.
- “Discípulos del Maestro de Ollería”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XV, núm. 55 (1943), pp. 16-38.
- “Problemas de la pintura valenciana del S. xv”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XVII (1944), núm. 62, pp. 104-123.
- “Para el estudio de algunas tablas españolas”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XVIII, núm. 67 (1945), pp. 17-32.
- “Sobre algunas tablas españolas: escarceos iconográficos”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XIX, núm. 74 (1946), pp. 131-159.
- “Visitando colecciones. La del Marqués de Montortal”, *Arte Español*, núm. 1, Madrid, 1947.
- “Noticias de tablas inéditas”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXI, núm. 83 (1948), pp. 200-214.
- “Más de tablas españolas inéditas: las de la Colección Gómez Fos”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXI, núm. 84 (1948), pp. 276-291.
- “Sobre algunas tablas de particulares”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXIII (1950), núm. 91, pp. 185-201.
- *El maestro de Sta. Ana y su escuela: (notas para el estudio de un pintor de la época de Alfonso el Magnánimo)*, Institució Alfonso El Magnánimo, Diputació Provincial de València, 1950 (Imp. Provincial), 63 pp.

- “Sobre algunas pinturas españolas del XIV al XVI”. *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXIV, núm. 95 (1951), pp. 209-224.
- “La pintura valenciana medieval. Andrés Marzal de Sax (Cont.)”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1952, pp. 5-39.
- “Comentarios sobre algunos pintores y pinturas de Valencia”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXVI, núm. 103 (1953), pp. 237-252.
- *El Museo provincial de Bellas Artes de San Carlos: tablas de las Salas 1ª y 2ª de Primitivos valencianos*, Servicio de Estudios Artísticos, Institució Alfonso el Magnánimo, 1954, 241 pp.
- “Para el estudio de algunas tablas del XV-XVI”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXVII (1954), núm. 108, pp. 303-314.
- “Pintura valenciana medieval. Andrés Marzal de Sax (cont.)”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1954, pp. 5-33.
- “Miscelánea de tablas inéditas”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXVIII (1955), núm. 112, pp. 323-338.
- “Sobre algunas tablas del XV al XVI”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXIX (1956), núm. 116, pp. 275-290.
- “La pintura valenciana medieval. Los discípulos de Marzal de Sax: Miguel Alcañiz”, (cont.), *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1956, pp. 3-41.
- “La pintura valenciana medieval. Gonzalo Pérez”, (cont.) *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1958, pp. 3-21.
- “La pintura valenciana medieval. Gonzalo Pérez”, (cont.) *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1959, pp. 3-21.
- “Tablas españolas inéditas”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, tom XXXII, núm. 128 (1959), pp. 313-318.
- “Curioseando en pinturas del siglo XV”, *Valencia Cultural*, núm. 1, València, 1960.
- “De pintura valenciana”, *Valencia Cultural*, núm. 5, València, 1960.
- “Prolegómenos de pintura gótica valenciana”, *Valencia Cultural*, núm. 12, València 1961.
- “Prolegómenos de pintura gótica valenciana”, *Valencia Cultural*, núm. 13, València 1961.
- “Prolegómenos de pintura gótica valenciana”, *Valencia Cultural*, núm. 14, València 1961.
- “Prolegómenos de pintura gótica valenciana”, *Valencia Cultural*, núm. 15, València 1961.
- “En el museo diocesano de Valencia”, *Valencia Cultural*, núm. 19, València, 1961.
- “Noticiario de tablas inéditas”, *Valencia Cultural*, núm. 21, València, 1962.
- “De pintura valenciana. Miscelánea”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1963, pp. 12-23.
- “De pintura valenciana”, *Valencia Cultural*, núms. 37 i 38, València, 1963.

- “De pintura valenciana”, *Valencia Cultural*, núms. 39 i 40, València, 1963.
- “De pintura valenciana”, *Valencia Cultural*, núms. 41 i 42, València, 1963.
- “De pintura valenciana: Miscelánea”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1964, pp. 5-12.
- “De pintura valenciana”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1965, pp. 7-10.

Sarthou, 1920-1954.

SARTHOU CARRERES, Carlos

- *Geografía general del Reino de Valencia*, 2 vol., Barcelona, 1920-1927.
- *Monasterios Valencianos, (su historia y su arte)*, València, 1943.
- *Valencia Monumental*, València, 1954.

Sebastián, 1984-1993.

SEBASTIÁN LÓPEZ, Santiago

- *La lonja y su entorno sociocultural*, València, 1984.
- “Los grandes temas de la iconografía medieval valenciana”, en *Actas del I Congreso de Historia del Arte Valenciano*, Valencia, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, 1993, pp. 179-184.

Serra, 2000-2003

SERRA DESFILIS, Amadeo

- “Nuevamente cristiana, bella y atractiva. La ciudad de Valencia entre los siglos XIII-XV”. *Historia de la ciudad. Recorrido histórico por la arquitectura y el urbanismo de la ciudad de València*. València, 2000, pp. 64-75.
- “La casa de la ciudad en los siglos XIV y XV”. Catàleg de l'exposició *Una arquitectura gòtica mediterrànea*, València, 2003, pp.153-162.

Serra-Miquel, 2009

SERRA DESFILES, A./MIQUEL JUAN M.

- “Mazoneros, talla y soporte en los retablos de la Corona de Aragón. El caso valenciano”, en *Estructuras y sistemas constructivos en retablos. Estudio y conservación*. Museo de BB AA, València, 2009.

Sobré, 1989-1996.

SOBRÉ, Judith BERG

- *Behind the Altar Table. The Development of The Painter Retable in Spain, 1350-1500*, University of Missouri Press, Columbia, 1989.
- *The Artistic Splendor of the Spanish Kingdoms: The Arte of Fifteenth Century Spain*, Boston, Massachusetts, 1996.

Soler, 1973-1982.

SOLER D'HYVER, Carlos

- *El siglo XV valenciano*, València, Museu San Pío V, maig-juny 1973; Madrid, Palacio de Exposiciones del Retiro, octubre-diciembre, 1973, Madrid, 1973.

- *Valencia. Su pintura en el siglo XV*, València, Banc de Santander, maig-juny, 1982, València, 1982.

Suckale-Weniger-Wundram, 2006.

SUCKALE, Robert / WENIGER, Mathias / WUNDRAM, Manfred

Gótico, Editorial Taschen, Alemanya, 2006.

Sureda, 1986-1995.

SUREDA, Joan

- *El retaule de San Bertomeu*, Barcelona, 1986.

- *La Época de las Catedrales, V (Historia del Arte Español)*, Barcelona, 1995.

Staniland, 2000.

STANILAND, Kay

Artisanos Medievales: Bordadores, Ediciones Akal, 2000.

Tarin, 1897.

TARIN Y JUANEDA, Francisco

La Cartuja de Porta-Coeli (Valencia), apuntes históricos, Establecimiento Tipográfico de Manuel Alufre, València, 1897. Edició facsímil Llibreria Paris-València, València, 1986.

Tartuferi, 1988.

TARTUFERI, Angelo

“San’Elisabetta d’Ungheria; S. Orsola; una Santa”, en *Arte in Lombardia tra Gotico e Rinascimento*, Milán, 1988, p. 192.

Tasis, 1994.

TASIS I MARCA, Rafael

Pere el Cerimoniós i els seus fills, 1994.

Teixidor, (1767) 1895

TEIXIDOR, J.

Antigüedades de Valencia. Observaciones críticas donde con instrumentos auténticos se destruye lo fabuloso, dejando en su debida estabilidad lo bien fundando, escribiolas en 1767 Fra Josef Teixidor, 2 toms, Imprenta Francisco Vives Mora, València, 1895. Edició facsímil, Llibreria Paris-València.

Tormo, 1910- 1932.

TORMO Y MONZÓ, Elías

- “Gerardo Starnina”, *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, 1910.

- *Un Museo de Primitivos: las tablas de las iglesias de Játiva*, Madrid, 1912.

- “Los orígenes de la gran pintura en Cataluña y Valencia”, *Las Provincias*, València, 1912.

- “La dudosa serie medieval de las tablas de Reyes de Valencia, de la vieja casa de la Ciudad”, en *Las viejas series icónica de los reyes de España*, Imprenta Blas y Cía., Madrid, 1916.

- “Santa María de Montesa, tabla del siglo XV. Donada al museo del Prado por el marqués de Laurecín y otras noticias...”, *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, Madrid, 1920.
- “Comentario a la filiación histórica 1”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, 1923.
- *Levante. Las provincias valencianas y murcianas*, Guías Calpe, Madrid, 1923.
- “El Museo Diocesano de Valencia”, *Arte Español*, Madrid, núm. 6 (2ⁿ i 3er trimestre 1923), pp. 293-300 i 354-365.
- “La catedral gótica de València”, III Congrés d’Història de la Corona d’Aragó, València, 1923.
- *Los Museos*, Guías-Catálogo: València (2 fasc.), Madrid, 1932.
- “Comentario a la filiación histórica (I)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 22, pp. 21-36, 1932.
- “Comentario a la filiación histórica (II)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 26, pp. 99-102, 1933.
- “Comentario a la filiación histórica (III)”, *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, núm. 29, pp. 99-123, 1934.

Torralba, 1977.

TORRALBA I SORIANO, F.

Arte en Aragón. Colección Tierras de España, Madrid, 1977.

Tramoyeres, 1889-1919.

TRAMOYERES BLASCO, Luis

- *Instituciones gremiales. Su origen y organización en Valencia*, Imprenta Domènec, any 1889. Facsímil llibreries París-València.
- “El arte funerario ojival y del Renacimiento según los modelos existentes en el Museo de Valencia”, *Archivo de Arte Valenciano*, València, 1915, pp. 15-23.
- *Guía del Museo de Bellas Artes*, València, 1915.
- “Los artesonados de la antigua Casa Municipal de Valencia. Notas para la historia de la escultura decorativa en España”, *Archivo de Arte Valenciano*, III, 1917, pp. 31-71.
- “La Capilla de los Jurados de Valencia”, *Archivo de Arte Valenciano*, 1919.

Ubieto, 1975.

UBIETO ARTETA, A.

Orígenes del Reino de Valencia. Cuestiones cronológicas sobre su Reconquista. ANUBAR. València, 1975.

Ubina, 1988.

URBINA, José Antonio de

El Prado, Madrid, 1994 (2^a ed.: 1^a ed. 1988).

Vegue y Goldini, 1930.

VEGUE Y GOLDINI, A.

“Gerardo Starnina en Toledo”, *Archivo Español de Arte*, Madrid, 1930.

Ventura, 1980.

VENTURA SUBIRATS, Jordi

“Conversos, Inquisición y cultura en Valencia”, *Mayurqa*, Palma de Mallorca, t. 19, 1980, pp. 251-276.

Vilanova, 1905

VILANOVA Y PIZCUETA, Francisco

Guía Artística de Valencia, València, 1922 (3ª ed.: 1ª ed. 1905).

Villalba, 1957.

VILLALBA DÁVALOS, Amparo

“Flors Sanctorum. Cod. 84 del Archivo de la Catedral de Valencia”, *Archivo de Arte Valenciano*, XXVIII, València, 1957, pp. 36-44.

Villanueva, 1765-1824.

VILLANUEVA, Jaime

Viage literario por las yglesias de España. Viaje literario a la iglesia de Segorbe, edició Pablo Pérez García, València, 2001.

Viñaza, 1889.

VIÑAZA, Ciapriano Muñoz i Manzano, conde de la

Adiciones al diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes de España d'en J. A. Ceán Bermúdez, compost pel Compte de la Viñaza, 4 vol. Madrid, Tipografía de los Huérfanos, 1889.

VIVES, 1915.

Vives Liern, V.

“La puerta de Serranos. Informe acerca de su antigüedad y de su escalera principal”. *Archivo Español de Arte y Arqueología*, Madrid, 1915.

Waadenoijen, 1974-1983.

WAADENOIJEN, J. Van

- “A proposal for Starnina: exit maestro de Bambino Vispo”, *The Burlington Magazine* CXVI, 1974.

- “Starnina e il Gotico internazionale a Firenze”, *Instituto Universitario Olandese*, Florencia, 1983.

Yarza, 1980-1998.

YARZA LUACES, Joaquín

- *La Edad Media. Historia del Arte hispánico*, t. II, Madrid, 1980.

- “El pintor en Cataluña hacia 1400”. *Artistes, artisans et production artistique au Moyen âge*. Actes du colloque. Rennes, 1983, pp. 381-405.

- “Artista- artesano en el Gótico Catalan I”. *Lambard*, III, 1983-1985, Barcelona.

- “El pintor en Cataluña hacia 1400”. *Boletín del Museo e Instituto “Camón Aznar”*, núm. XX, Saragossa, 1985, pp. 31-57.

- *Baja Edad Media. Los siglos del gótico*. Ed. Sílex, Madrid, 1992.

- “Artista-artesano en la Edad Media hispana”. *L’artista-artesà medieval a la Corona d’Aragó*. Actes del Congrés. Universitat de Lleida. Any 1998.

Zacarés, 1856

ZACARÉS, José M.

Reseña histórica y descriptiva de las Casas Consistoriales de la Ciudad de Valencia, Barcelona, 1856.

Zarco del Valle, 1869-1874.

ZARCO DEL VALLE, Manuel

- *Colección de documentos inéditos para la Historia de las Bellas Artes en España*, vol. LV, 1870.

- *Datos documentales para la historia del arte español, II: Documentos de la catedral de Toledo*, colección formada en els anys 1869-1874, Centro de Estudios Históricos, Madrid.

Zeri, 1987.

ZERI, Federico

La pittura in Italia. Il Quattrocento, (2 vol.), Venècia, 1987.

Obrador de restauració

***Cantiques de Santa Maria*, d'Alfonso X el Savi (segle XIII)**

Biblioteca Nacional d'Espanya

Aquest llibre ha sigut imprés a València en l'any 2014

Asunción Mocholí Roselló, és llicenciada, des de 1994, en Geografia i Història, especialitat Història de l'Art, per la Universitat de València i doctora, des de 2010, en Història de l'Art per Universitat Politècnica de València, especialitzant-se en temes relacionats en la investigació de la història i art del Regne de València, concretament en la pintura dels segles XIII, XIV i XV.

Paralelament als estudis de Doctorat va fer, entre 1994 i 1997, diversos cursos i seminaris de formació acadèmica, entre els que cap destacar el de “Iniciación a la investigación en los archivos, siglos XIII-XVI”. En quant a congressos va participar, en 1999, en el de “Semanas Españolas d'Ecole du Louvre” amb la ponència sobre el retaule Sant Martí, Santa Úrsula i Sant Antoni Abad del MMBB de València. En el mateix any, el 1999, va col·laborar en el projecte “Pere Nicolau” del DCADHA de la U.P.V.

Ha publicat articles d'investigació sobre pintura gòtica valenciana, com el del retaule de “Sant Martí, Santa Úrsula i Sant Antoni Abad” (museu de BBAA, València), en la revista *REVAL. Humanidades y Enseñanza*, any 2002, o com el de la taula “El dubte de Sant Tomàs” (museu Diocesà de la Catedral de València), en el catàleg de l'exposició de la *Llum de les Imatges*, Xàtiva, any 2007.

En quant a llibres, va col·laborar en la publicació: *La Invenció de la Quotidianitat. Disseny Gràfic Valencià, anys 80 i 90*, facultat de Geografia i Història, U.V., 1999. Igualment en el llibre: *250 anys. L'ensenyament de les Belles Arts a València i la seua repercussió social*, publicat per la facultat de BBAA de la U.P.V., any 2003. Actualment segueix investigant sobre pintors i altres artifexs de la València medieval per a potenciar i posar per escrit la nostra cultura.

ÍNDIX

PREÀMBUL	5
1. EL REGNE DE VALÈNCIA ENTRE ELS SEGLES XIII-XV	9
1.1. Introducció.....	9
1.2. La València dels segles XIII, XIV i XV.....	9
1.3. El context històric de València dins la Corona d'Aragó.....	10
1.4. El desenvolupament històric, social, econòmic i artístic.....	14
2. EL FONS DOCUMENTAL	19
2.1. Els documents. Alguns exemples.....	19
2.2. Capítols de retaules.....	19
2.3. Els contractes.....	22
2.3.1. De retaules.....	22
2.3.2. D'aprenentatge.....	27
2.3.3. D'ajudants i/o deixebles.....	31
2.3.4. De col·laboradors.....	33
2.3.5. De societats i convenis.....	34
2.4. Contractes d'artífexs d'altres oficis.....	35
2.4.1. Brodadors.....	35
2.4.2. Dauradors.....	38
2.4.3. Fusters.....	38
2.5. Altres exemples de documents.....	39
2.5.1. Èpoques.....	39
2.5.2. Condemnes.....	40
2.5.3. Embargs.....	41
2.5.4. Inventaris.....	41
2.5.5. Matrimonis.....	42
2.5.6. Nomenaments.....	43
2.5.6.1. De consellers.....	43
2.5.6.2. De curadors.....	43
2.5.6.3. De marmessors.....	43
2.5.6.4. De procuradors.....	44
2.5.6.5. De testimonis.....	44
2.5.7. Subhastes.....	46
2.5.8. Testaments.....	46
2.5.9. Vendes de censals, cases, esclaus i terres.....	47
3. ELS PINTORS	49
3.1. Procedència i desplaçament a la Corona d'Aragó.....	49
3.2. Els primers pintors documentats al Regne de València.....	49
3.3. Pintors forans.....	50
3.4. Pintors de la ciutat.....	53
3.5. Pintors del nord del Regne de València: Morella, Sant Mateu i altres poblacions...54	
3.6. La vida laboral, pública i privada.....	57
3.7. La consideració social: artesans o artistes?.....	57
3.8. L'entorn laboral: els obradors. Antecedents. Tipus: el familiar.....	62
3.9. Organització laboral dins l'obra: els mestres, els col·laboradors, els deixebles o ajudants, els aprenents o mossos i els esclaus.....	64
3.10. L'ofici dins l'ofici: pintors d'obra menor i d'obra major.....	65

3.10.1. D'obra menor.....	65
3.10.2. D'obra major: pintors de retaules, al fresc o de murs	65
4. ALTRES OFICIS RELACIONATS AMB LA PINTURA.....	71
4.1. Brodador	71
4.2. Daurador	71
4.3. Envernissador.....	72
4.4. Il·luminador.....	72
4.5. Imaginaire	73
4.6. Perpunter	73
4.7. Vitraller.....	73
5. PINTORS I ARTRRS ARTÍFRXS.....	75
6. CONCLUSIONS.....	599
7. ANNEXOS.....	603
7.1. Índex de pintors i altres artífexs.....	603
7.2. Abreviatures.....	641
8. BIBLIOGRAFIA.....	643
8.1. Específica.....	643
8.2. General.....	649